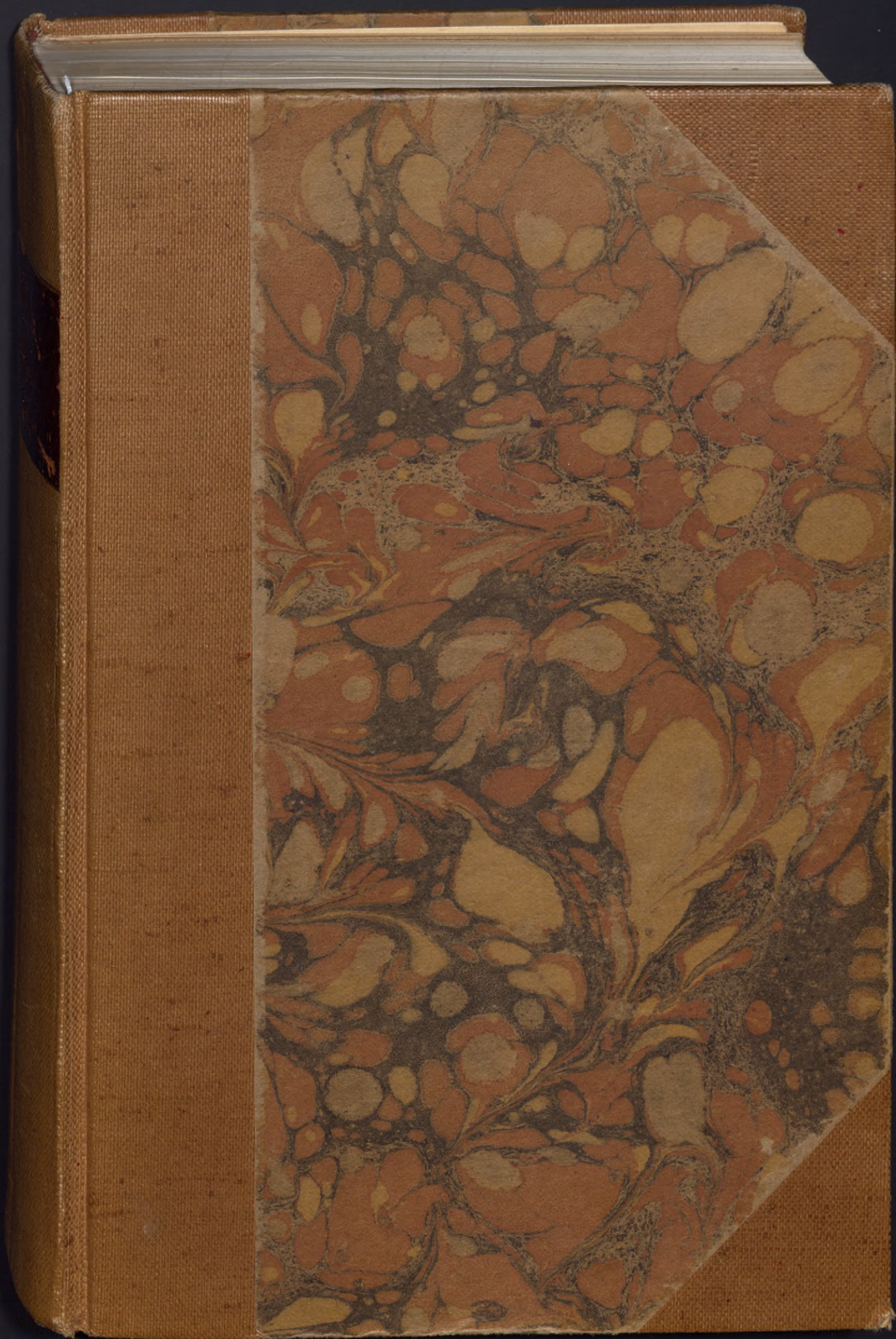

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

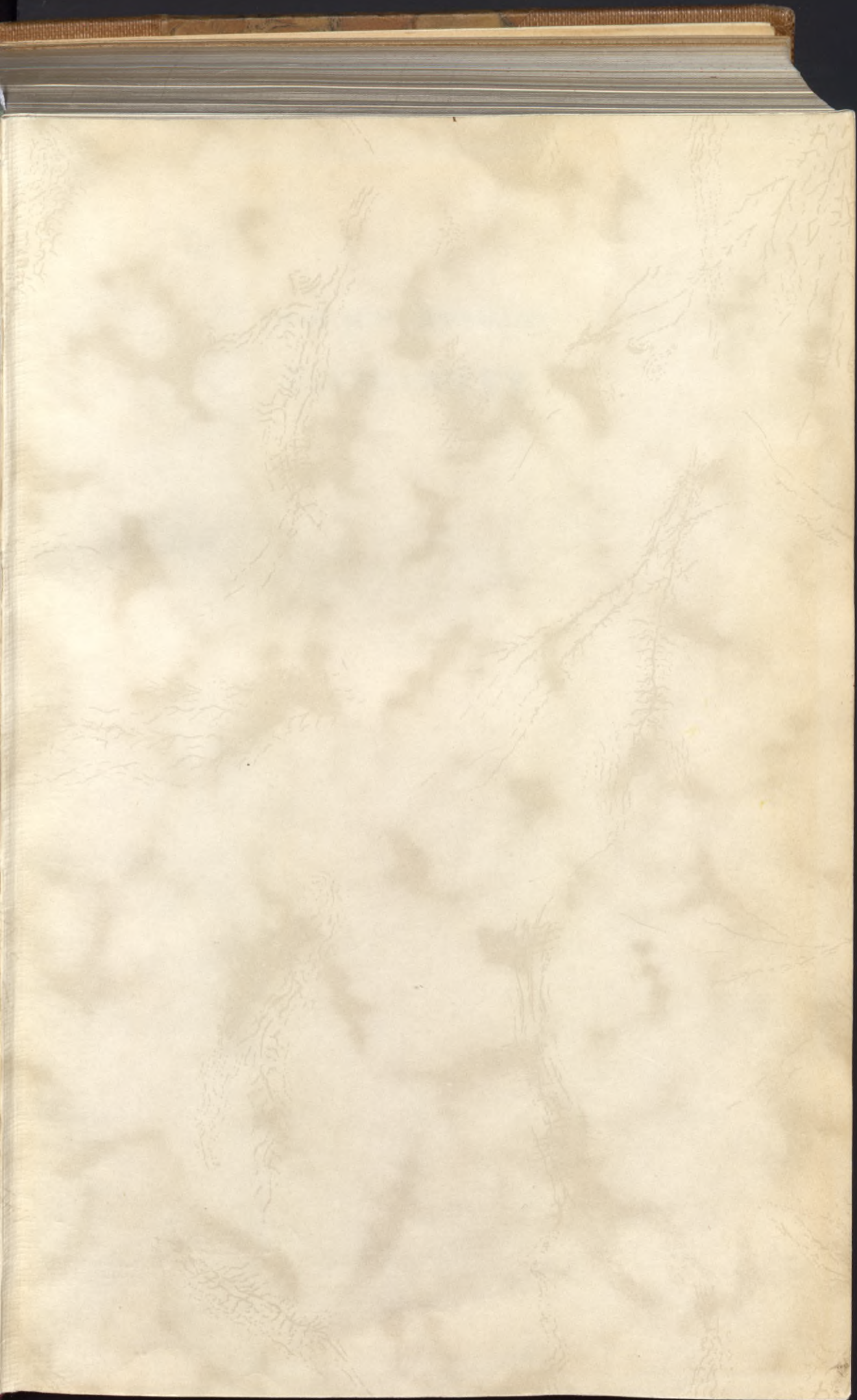

Allmänna Sektionen

Kulturhist.
Sv.

OLOF JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

OLOF BROMAN

Original av C. F. von Cöln 1748, i Hudiksvalls kyrka. Foto Sv. Pertr.-ark.

OLOF JOH: BROMANS
GLYSISVALLUR

OCH ÖFRIGA SKRIFTER RÖRANDE

HELSINGLAND

UTGIFNA AF

GESTRIKE-HELINGE NATION I UPSALA

GENOM

KARL A. HÆGERMARCK (†) OCH ANDERS GRAPE

DEL I

U P P S A L A 1911—1949

TRYCKT MED BIDRAG FRÅN
HUMANISTISKA FONDEN

INNEHÅLL.

	Sid.
OLOF BROMAN, Porträtt 1748. Frontespis.	
I: FLOCKER AF GLYSISVALLUR	1
Förmäle	3
Tit: I. om Helsingeland	4
Tit: II. Helsingelands nu warande Landamäre, ock delningar i gemen	6
Tit: III. In Socknens Fördelningar i gemen	9
Tit: IV. om Sockn- ock Bya-Namn i Gemen	16
Tit: V. om the så kallade Kyrkebyar i gemen	17
Tit: VI. Om the så kallade Fin-skogar; Fin-Torp i gemen	19
Tit: VII. Sockn- ock Bya-Namnens ände-ord eller lycktande, här uti Helsingeland, eft[er] A, b, c	23
Tit: VIII. Om Hälsungalands Sigiler, Signet, Insegel: etc.	31
Tit: IX. Om Regeringen af thet Politiska Ståndet här i Hälsunga- land på gamlare ock nyare tider	45
Härunder bl. a.:	
I. UnderLagmän i Helsingaland	51
II. LandsHöfdingar	53
III. om Lagmän	55
IV. om BärGMästare ock BärGs-Bruken	56
V. om HäradsHöfdingarne	58
VI. Om Fougdar	59
VII. Om Härads-Skrifware, som ock nämnas LandsSkrifware	62
VIII. Om LänsMänerne i Helsingaland	63
Helsingalands Norra Contract	64
Staden Hudicksvall	64
I: Afdelningen af Nya Hudicksvall. Wäster om Windbron	87
II: Afdelningen af Nya Staden Hudicksvall. Öster om Wind- bron	104
III: Afdelningen J Staden Hudicksvall. Rundt omkring Torget	108
IV: Afdelningen uti Staden Hudicksvall. Stora Lång-gatan Öster om Torget til Cron-Bod-gränden	113
V: Afdelningen uti Staden Hudicksvall. Cron-Bod-Gränden	120

VI: Afdelningen. Stora Långatan. Öster uti Staden, som delas uti 2 ^{ne} delar, näml. Väster- och Öster om Bäckan . . .	124
VII: Afdelningen. Öster på Backan	129
Sockner uti Helsingalands Norra Contract	131
Cap: I. Enånger Sockn	131
Cap: II. Niutånger Sockn	139
Cap: III. Tuna Sockn	144
Cap: IV. Idenor Sockn	152
Cap: V. Forssa Sockn	157
Cap: VI. Hög Sokn	168
Cap: VII. Rogstad Sockn	174
Cap: VIII. Ilsbo Sockn	182
Cap: IX. Harmånger Sockn	184
Cap: X. Jättendal-Sockn	189
Cap: XI. Gnarp Sockn	194
Cap: XII. Bergsiö Sockn	201
Cap: XIII. Hasela Sockn	207
Cap: XIV. Norbo Sockn	209
Cap: XV. Biuråker Sockn	211
Cap: XVI. Dilsbo Sokn	216
Cap: XVII. Liusdal Sockn	226
Cap: XVIII. Ferla Sockn	233
Cap: XIX. Hovedal Sockn	240
Helsingalands Södra Contract	244
Söderhamn Stad	244
Cap: I: b. Skog Sockn	254
Cap: II. Söderala Sockn	259
Cap: III. Sadurstad Sockn	265
Cap: IV. Hanebo Sockn	268
Cap: V. Boldnäs Sockn	272
Cap: VI. Alpta Sokn	278
Cap: VII. Ofvan-Åker eller Öfver-Alpta Sockn	281
Cap: VIII. Järns-ö Sokn	284
Cap: IX. Arberåd Sockn	289
Cap: X. Unars-vik Sockn	293
Cap: XI. Mo Sockn	295
Cap: XII. Regnsiö Sockn	299
Cap: XIII. Norala Sockn	302
Cap: XIV: Trönö-Sockn	307

MERCURIUS HELSINGICUS	311
1707: in Decemb: Til Wällborne Herr Archiatern Urban Hierne	
på Stockholm	312
Om Källor	313
Om Wattn som Ströma under Jorden	313
Om blodlefror i wattnet, och andre Sällsynte ting	313
Om Siöar med dubbel botn och öfwerwäxte	315
Om Siöar, uhr hwilka underjordisk wäder upstiger	317
Om Siöar högt up i Berg-kullar	317
Om Siälefiskerj.- och Haf-fruen	317
Om Holmar el ^e Öjar i hafwet	320
Om Jord-Bäfnigar	321
Om Jordefall	322
Om Elfwe-Dantzar, Troll-Stigar, Witter-wägar	323
Om Liung-Elden	324
Om Berg	324
Om Intagning i Berg	326
Om Kärr, Myror, Måssor och Eng, ther tilförne Siö warit	327
Om Ofruchtsam Jord	328
Om Jordenes Floo	328
Om Jordenes aftagning	328
Om Penningar fundne i Jorden	329
Om Magnetens Declination	329
Om Fly el ^e Flott-holmar	329
(Om detta brev se vidare nedan sist i denna innehållsförteckning.)	
1706: 21: Octobr: Till H ^e Inspect ⁿ E: Warg: på Gefle	330
[Anteckningar om väderlek, märklige händelser m. m. 1707—1708]	332
Om Jerfwar	333
Bäfwrar	333
[Anteckningar] 1709	334
Om Jordbäfnig	335
[Bref af 7 aug. 1709 till Urban Hiärne]	337
[Anteckningar] Ann: 1710	338
Om Witterwägar	340
Brunnar	341
[Bref 1710] Til H ^e Prof: P. Elvius, i Upsala	342
1710: ult: Sept: Til H ^e Prof. Elvius på Upsala	344
[Concept till klagoskrift öfver gästgifvaren i Wida]	346

VIII

[Anteckningar 1711]	346
Sälsamma Passioner	348
[Bref från kyrkoherden J. Wik i Skog]	349
1711; in Septemb: ult: Til H ^c Prof: P. Elvius, på Upsala . . .	359
[Anteckningar] 1712	352
Observat: Physical: ad ANN: 1713. på Wälstad	354
Observat: Phys: ad An: 1714	358
Observ: Phys: ad Ann: 1715	361
[D:o 1716]	363
[D:o] 1717	365
O. I. B. e ^l Minnurs Anmärkningar i Valesheim om Pärlor . . .	368
[Observ: Phys: ad Ann:] 1718	369
[D:o] 1719	373
Om then nu gångbara Häst-döden	375
[Observ: Phys: ad Ann:] 1720	377
[D:o] 1721	381
[D:o] 1722	385
[Brev från Lucas Boman i Ullsätter]	388
Observat: Physical: ad A: 1723	388
[D:o] 1724	391
NB. Om gaml. Giöran Nilssons i Välstad död: 1723	393
[Fragment av brev från Petrus Frodlin i Uppsala]	396
[Observ: Phys: ad Ann:] 1725	396
Observat.: ad R. Ecclesiast: 1725	398
Om Månans stora förmörkelse	401
[Observ: Phys: ad Ann:] 1726	402
[Fragm. av brev från Jonas Buller i Gefle]	407
[Brev från Sam. Collandar i Färila]	408
[Observ: Phys: ad Ann:] 1727	408
[Brevfragment]	409
[Brev från Lars Edin i Viksta]	414
[Observ: Phys: ad Ann:] 1728	415
[D:o] 1729	421
[Bestyrkt berättelse om en hustru, som födde ett barn efter sin död]	425
[Observ: Phys:] A ^o 1730:	426
[D:o] ANN: 1731	432
[Observ: Phys:] A ^o 1732	437
[D:o] 1733	443
[Brev från Mart. Rogstadius i Norrbo]	449

[Brev från E. Agrivillius i Harmånger]	450
[Observ: Phys: ad Ann:] 1734	451
[D:o] 1735	455
[Brev från C. N. Lenæus i Delsbo]	456
[Brevfragment]	459
[D:o]	463
[Observ: Phys: ad Ann:] 1736	464
[»Tacksägelse»]	467
[Brev från J. Broman, Stockholm]	467
[Brev från G. Segerholm, Stockholm]	468
[Observ: Phys: ad Ann:] 1737	469
[Ol. J. Bromans Svar på Kongl. Sundhets Commissionens 14 Frågor »om these tjders Siukdomar»]	473
[Observ: Phys: ad Ann:] 1738	481
[D:o] 1739	485
[D:o] 1740	490
[D:o] 1741	494
[D:o] 1742	501
[D:o] 1743	508
[D:o] 1744	513
[D:o] 1745	516
[Brev från P. Bergqvist i Gnarp]	521
[Observ: Phys: ad Ann:] 1746	522
[Bromans svar på tre frågor angående Hälsinglands ekonomi: Om Oljoteter, Nybyggen och Schäfferier]	527
[Observ: Phys: ad Ann:] 1747	529
Tilförlitelig beskrifning om några omständigheter angående Hudicksvall — — — [bl. a. om mjölkhushållning]	534
[Observ: Phys: ad Ann:] 1748	536
[D:o] 1749	540
[D:o] 1750	543
MEMORIAL. PERSONALIA. OLOF JOH. BROMANS EGENHÄNDIGA LEFWERNESBESKRIFNING	
Memorial [1676—1748]	545
Mag: Ol: Joh: Bromans Personalia, och Händelser Som han sielfwer skaldat hafwer uti Valesheim; ifrån året 1676 til 1748	567
Olof. Joh. Bromans Egenhändig Lefwernes beskrifning	599

ÆSCULAPIUS HELSINGICUS, thet är Wälment Råd, at näst Guds hiälp, Förwara Hälson och Bota Siukdomar; samlat och gifwit sinom Landsmän, af Ol: Joh: Broman i Vales- heim	611
[Inledning.] Gunstige och Saningskäre Läsare	614
Förra Boken. om Hälsons förwarande	621
Cap: I. Om hälsons bewarande uti Barndomen	622
Cap: II. Om Hälsons förwarande uti Blomstrande ären	628
1: Classen. Om wädret	628
2: Class: om Mat och Dryck	629
3: Classen. om Rörelse, rast eller ro	629
4: Classen. om Wako och sömn	630
5: Classen. Om Täring och aflopp	631
6: Classen. Om Sinens Rörelser	633
7: Classen. Om Läkare och Läkedomar	633
8: Classen. Om Wanen	634
Cap: III. Om Hälsons förwarande uti Manliga ären	635
Cap: IV. Om Hälsons förwarande uti Ålderdomen	637
Senare Boken. Huru man, näst Guds hiälp, må kunna med Läke- domar, inhemiska och enfalliga, fördrifwa the mycket gång- bara siukdomar, här å orten, til antalet 120: [0: 102?] st: efter Swenskt a, b, c	639
Förteckning på några siukdomar, hwilka thenne Æskulapius Helsingicus här nämner, jämte thes släta botande, mäst med Inhemiska Läkedomar	640
Förmäle	644
Cap: I. om Anda som är illa-luchtande	646
Cap: II. om And-täppa	647
Cap: III. om Barn-föderskor etc.	649
Cap: IV. om Bett af Folk, Hundar, Ormar, Swjn etc.	659
Cap: V. Om Benbrått	660
Cap: VI. om Blemor	661
Cap: VII. om Blodsiuka, Blodsot	662
Cap: VIII. om Blodspottande	664
Cap: IX. om Fallande sot, el. Brottfall	665
Cap: X. om Bråk	668
Cap: XI. om Bränsiuka	669
Cap: XII. om Bölder	670

Cap: XIII. om Darrande	672
Cap: XIV. om then som är Dester, för mycket fyllig, feter	673
Cap: XV. om Dånande, Swimande	673
Cap: XVI. om Död-kiött	674
Cap: XVII. om Efterbörden	675
Cap: XVIII. om Efterswedar	676
Cap: XIX. om Ettersmuck eller Utlänsk Eld	677
Cap: XX. om Fastande	678
Cap: XXI. om Fleen	679
Cap: XXII. om Flusser	680
Cap: XXIII. om Fläckar	681
Cap: XXIV. om Fläck-feber	682
Cap: XXV. om Fransos-sjukdomar	682
Cap: XXVI. om Fråssa eller Skälfwa	684
Cap: XXVII. om Fräknar	686
Cap: XXVIII. om Fäjande, Förtrollande	687
Cap: XXIX. om Förgift	688
Cap: XXX. om Galenskap, Tokhet	689
Cap: XXXI. om Gråt i Moderlifwet	690
Cap: XXXII. om Guhlsiuka	690
Cap: XXXIII. om Gyllenåderns flytande	691
Cap: XXXIV. om Halsbränna	691
Cap: XXXV. om Hiärklapning	693
Cap: XXXVI. om Hiärtängslan	693
Cap: XXXVII. om Hosta	694
Cap: XXXVIII. om Hoot	696
Cap: XXXIX. om Hufwudwärck	697
Cap: XL. om Hwjt-flod	698
Cap: XLI. om Hår-fall	698
Cap: XLII. om Iglar, eller Yglar	699
Cap: XLIII. om Kallbrand, el ^d Kallfyr	700
Cap: XLIV. om Knarren	700
Cap: XLV. om Koppor; Qwesor	701
Cap: XLVI. om Krok-Swalg, och Hicka	703
Cap: XLVII. om Kräftan	703
Cap: XLVIII. om Ljktorn	704
Cap: XLIX. om Lystenhet	705
Cap: L. om Sprukna Läppar	706
Cap: LI. om Utsot; Sköla; Dörhwippa; Lös lifwad	707

Cap: LII. om Löss	707
Cap: LIII. om För mycken Matlust; eller wara Frå eller Fräken	709
Cap: LIV. om Matleda	710
Cap: LV. om Maran	710
Cap: LVI. om Matskar	711
Cap: LVII. om Mines-lösa	713
Cap: LVIII. om Miss-födsel	714
Cap: LIX. om Moderfall	714
Cap: LX. om Modersiuka	715
Cap: LXI. om Mun-skåll	716
Cap: LXII. om Mässlingen	717
Cap: LXIII. om Qwinokönets Månadsiuka	717
Cap: LXIV. om Miältsiuka, eller Skörfwen	719
Cap: LXV. om Näs-blod	720
Cap: LXVI. om Ofruchtsamhet	720
Cap: LXVII. om Pesten	721
Cap: LXVIII. om Pink eller Piss	722
Cap: LXIX. om Rapande eller Äckel	723
Cap: LXX. om Raket	724
Cap: LXXI. om Raseri eller Yrsel	724
Cap: LXXII. om Reef	725
Cap: LXXIII. om Rosen eller Elfblästen	725
Cap: LXXIV. om Ränsel, Ryl, Ryggesprång	726
Cap: LXXV. om Seendrag	727
Cap: LXXVI. om Skabb	728
Cap: LXXVII. om Skårfwen	728
Cap: LXXVIII. om Slag, eller blifwa förlamad	729
Cap: LXXIX. om Smaken	730
Cap: LXXX. om Snufwa	731
Cap: LXXXI. om Skörbiugg	732
Cap: LXXXII. om Spittälska	733
Cap: LXXXIII. om Stammande; Läspande	733
Cap: LXXXIV. om Sten	734
Cap: LXXXV. om Stygan, Fuhlslaget, Qwesan	735
Cap: LXXXVI. om Häll eller Stygn	736
Cap: LXXXVII. om Stämna eller Förstoppelse	736
Cap: LXXXVIII. om Swedar eller Wärck	738
Cap: LXXXIX. om Swindel	738

Cap: XC. om Swettande	739
Cap: XCI. om Sår i gemen	739
Cap: XCII. om Tandwärck	743
Cap: XCIII. om Tändernas första utskiutande hos Barnen	745
Cap: XCIV. om Trånsiuka, Twjnsot	745
Cap: XCV. om Tungspenens Nederfallande; Gomfall	746
Cap: XCVI. om Wattusot	747
Cap: XCVII. om Wårtor	748
Cap: XCVIII. om Wred	748
Cap: XCIX. om Wämjelse, Upkastning	749
Cap: C. om Ändetarmens utstigande	750
Cap: CI. om Ögonen	750
Cap: CII. om Öronen	754
Wälment Slut	755
III. Delen eller Bihang	757
I: Afhandlingen [Gan och galdur]	758
II: Afhandlingen [Råka i ondt]	771
III: Afhandlingen [Curatio Magnetica; Amuleta]	774
Signerskors Löfjerier och Läsningar	778
Disquisitio de MORBIS ACCIDENTALIBUS MALIGNIS om Siuk-	
domar och Olägenheter som kallas RÅKA I ONDT	781
Cap: I. [Onda Andar eller Änglar]	785
Cap: II. [Tomtegubbar, Busar, Bytingar, Mördingar m. fl.]	791
Cap: III. [Trullkarlar, Trullkåringar, häxor m. fl.]	792
[Läsningar mot tandvärk, ohyra, frossa, skott och för att få igen tjuvgods]	796
Cap: IV. §: 2. Litt. A. Råka ondt uti Luften eller Wädert	801
§: 2. lit. B. Råka ondt uti och af Elden	801
§: 3. C. uti Wattnet	803
§: 4. D. På Jorden	804
§: 5. E. uti Bårg och Bårgsrefwor	806
Cap: IV [bis]. Om them som hafwa sagt sig råka i ondt uti wäder	808
Cap: V. Om them som råkat i ondt af Eldar	812
Cap: VI. Om them som hafwa råkat i ondt uti Watn	817
Cap: VII. Om them som hafwa råkat i ondt å Marcken	821
Cap: VIII. Om them som råkat i ondt uti Bårg, wid och på Bårg, eller Bårgtagning	824

§: 1. a. Klätte-håhlet i Dilsbo Sockn	824
b. Blacks-ås-Bärgen i Forssa S:	825
c. Båle-Bärgen i Bergsiö Sockn	825
d. Ilsbo Bärgen norr om Kyrkon	825
e. Bala-Sten i Rogstad Sockn	825
f. Guldkistbärgen i Rogstad Sockn	826
g. Isbärgs källaren norr om Rogstad kyrko	826
h. Om Bärgs-kulon under Laforss uti Ferla Sockn	826
I. Hartsjö Bärgshåhl i Boldnäs Sockn	827
K. Stor-Gundbiörs Graf i Hofwedal Sockn	827
§: 2. [Minnen av märkvärdiga händelser, spökeri]	827
§: 3. [Bärgtagning]	830
Cap: IX. Tilökning af 3: ^{ne} underbara händelser	833
FIMBUL THULA om VIDSKEPELSER i Nifulheim	837
Förmäle	839
Cap: I. §: 1. Af Solen	841
§: 2. Af Fix-Stjärnorna uti 12 Himels-Teckn af Solkretsen	841
§: 3. Af Planeterna	842
§: 4. Af Månader öfwer hela året	843
§: 5. Af Dagarna	843
A. [Förkastade dagar]	843
B. Andre Märkesdagar	845
§: 6. Af Wäder och Wäder-streken	846
Cap: II. §: 1. Wid Giftomål	847
§: 2. Wid Barns-Börden och Barn	848
§: 3. Wid Siukdomar i gemen hos folk	849
A. Igenkänna [siukdomar]	849
B. Bota siukdomar	850
§: 4. Döds-Teckn	851
Cap: III. Wid Sysslor in- och omkring Gården	852
§: 1. Åker-Bruk	852
§: 2. Boskapen	853
A. Hästar	853
B. Ko- och Annor Kreatur	853
§: 3. Wid åtskilliga sysslor in i husen	854
§: 4. Om Drömar	855
Cap: IV. Om Widskepeler utom gården	856
§: 1. Wid Diurfång	856

§: 2. Wid Fiskerier	857
§: 3. Wid Siöresor	858
Cap: V. Om Tyre- Lap- och Finn-Skott	859
Tilsats	860

NIFULHEIM å GLYSISVALLUR, eller Kort och Sannfärdig Be-	
rättelse, Om Ryssens Härjande och brännande Wid Siösidon	
uti hela Wäster Norrlanden, på åhret 1721. i Maj och Junii	
Månader	863
[Inledning]	865
Cap: I. Uti Gestrikeland	866
Cap: II. Uti Helsunglands Södre Contract	869
Cap: III: uti Helsungalands Norra Contract	873

Supplement till MERCURIUS HELSINGICUS

Bromans bref till Urban Hjärne af 11 dec. 1707 (jfr ofvan)	
i dess slutgiltiga utformning	887

I:
Flocker
af
GLYSISVALLUR

ihet är
Helsingelands,

2: Städers

33: Soknars

och

770: Byars

Nafnbot,

leitad oc lyckiat

af

Ol: Joh: Broman

i Valesheim

år

1726.

Cassiodor: Variar: Orat: VII.

Scrutare Gentis Tuæ cunabula: Turpe enim est, in Patria sua peregrinum agere.

thet är

Ransaka börjon af tit folck, thes koiter,* heman,
Ty i sit fosterland är skam at wara fremmand.

* lat: cunæ f. cunabula; *Græc.* κοι-
τιδες; *Gall.*: couchette. Svet: Helf:
Koitte, Koja, Kois; etc.

Svec: Antiqv: & Nova. I. p: 8.

Ceterum, utut nihil difficiljus, quam eruere originem nominum, quibus ævo veteri urbes ac regiones innotuerint, imprimis quando et temporis ignari sumus, quo coeperint nomina; nec de occasione liquet, per quam sic vel aliter loca nuncupata fuerint.

thet är:

At Bygders gamal namn utleta, tyda, dela,
Thet swårast falla wil, när bok ock stafrar fela,
Af hwem ock när the först namfästes; när ock the
Til lydi, lynde, häfd, omwårting oftaft se.

Förmäle.

År 1721, den 22 Maji, klockan in emot 9 om aftonen, anlände Ryssens gallej-flotta hit til Staden Hudickswall, af 6 el. 7000 mans besättning och spelade så starkt med sina Stycke-skott på husen och folket, at alle måste taga flyktena, emedan nödigt försvar hwarcken af folk eller gewär stod at erhållas; Förthenstul landstego fiendens myckenhet til häst och foot, å båda sidor om Staden; så the förre, näml. Cossakerne, på sina, så tillsjande, flygande hästar, ryckte omkring på alla vägar, gångar och stigar, wäster, norr, öster och söder ut til the nästliggande Socknar, byar, gårdar, Fäbodas, och andre kryppen, lador och giömen; Men the senare, nämligen Fotknektarne och Roddare, intogo husen i Staden, Bodar, höslador och andra giömen, alt omkring Staden; hwarest these som the förre, mycket gods af hwarjehanda saker och boskap rappa och taga mände, och alt thetta med och uti en sådan otrolig hastighet, at klockan 2, och in mot 3 om morgonen på nästföljande dagen, war hele Staden, halfwa Tuna Sockn, en stor hop byar i Hög Sockn, Forså, och Idenår, aldeles i affo lagde; förutan flera Byar, gårdar, hus och bodar, så i these Socknar, som i Rogstad, hwilke sköflade, dock likwäl icke upbrände blefwo; affeglandes fienden på samma dagen norr ut, belastad med rikt byte; ty många mistade mycket af sit goda, och samlige altsammans; Hwilket blef antecknad, och utan twiswel til wederbörlig ort inleswererat. Staden som så för mig sse mände, nämnes nu här intet, allenast then, at et mit i mång år påarbetat wärck, Helsingia Illustrata, eller Glysisvall kallat, olyckeligen omkom, hwilket war skrifwit på många Böcker Paper, förutan the Land-taslor, Ryrkors, Stenars, och andre gamle märkwärdige tings afritningar, dels ock i Pärunträd utstutne; som thär wid följa mände; och fördelat uti 3 delar, bestående then I, af 20 Capit: then II, af 13; och then III af 33 Cap: et för hwar en Sockn, samt Städerna, Hudickswall och Söderhamn.

Som man här af jämwäl får ärin dra sig Salomons ord: Prov. 16: 9. Meniskones hjärta sätter sig sina vägar före, men Herren allena gifwer at thet framgå; och komma ihug Apostelens skrifwelse Heb. 13: 34: I hafwen med frögd lidit idra ägodelars försköfling; wetandes at I när eder sielfwa bättre och blifwande ägodelar hafwen i himelen; Så har man efter thenna branden, wid lediga stunder, gjort thenna litzla efterhämtning, som följer.

Tit: I: om Helsingeland.

At Helsingeland har warit ingalunda then minste delen af Svit-hurs rike, under NordStiernon, thet är öfwer alt kunigt; I syner-het när thes Landamären sträckte sig, wid wästra och norra sidon af Dumshafwet, af sielfwa landet Helsingabotn kallat; alt ifrå Dal-älfs-ven i Upland, in til Uleå af Österbotn, innefattande jämwäl the län-der, fylken och Härader, som nu sedermera nämnas särskilte, såsom Gesturs eller Gestrikeland, Medelpad, Samtland, Ångermanland, Wä-sterbotn, Norrbotn, Lapland och Skidfinland.

Och som thetta urgamla Öfwerboernas land, wunnit af Skalderne och Krönikoristare mång namn, såsom Atland, Balthia, Cimbria, Cher-sonesus, Jättaheim, Kalland, Manheim, Ogygia, Scandia, Scythia, etc. etc. Så har ock Helsingeland haft tylikan heder, i ty Skalderne ock våre gode Greppar tilägna thet Aspalundar, Glysisvaller, Helgön, Jättaheim, Nordurhalfo, Nordurhalfoheimsins, Sundheide, Varg-eller Ulfön, Udainsakur, Öfwerbo, Dagsbo; etc. etc. Men som icke alle hafwa eller kunnat finna sig at nämna Sverige af Svithur eller Attin, Svithurs Rike; utan somlige tydat af Magogs Sone Sven; somlige af Se-veden; somlige af Sveva eller Sveve; Andre af Svett; någre af Svifdager; flere af Scythiot; många af Svedia etc. etc. All-så finnas skiljeachtige meningar om thetta Helsingeland; ty icke alle orda thet af *Hell*, *Helvegur*, *Nifulheim*, *Walhal*, Odains-ång; och thes *Ingars* eller *Ungars*-land; utan någre säja Norrbaggen Ketils Sone *Thore Helsing* wara Stamfadern, hwilken lefde uti *Kung Inges III* eller *Ingemunds* tid, A. C. 1084. och hade en Son, *Ibiurn* wid namn, hwilken war *Haufding Helsana*; såsom thet läses på en Runsten i *Walbo* Sochn; thet är, *Höfdinge för Hålsung-arna*; intog alt Sæland, bygde Helsingör, dödde i Aurura eller Öre-fund, etc. Såsom thet berättas ock at bemalte *Ketil Jamte* har gifwit *Jamte-land*, eller som thet nu låter, *Jämt-land* sit namn.

Andre mena Hålsinguland komma af *Hållar*, *Bårg* och *Stenar*; Somlige signa thet med *Sel*, *Hål*, *Helig*, *Salig*; somlige af *Hålso* och *Sundhet*; En eller annar stanar icke förr, än fiäran i Grefeland,

hwarest igenfinnes ordet *alls*, som bemärker *Saf*, *Bälte*, etc. Icke olift v. g. *Livonia* eller *Lifland*, hwilket somlige orda af *Hliviones* eller *Hilvones*, *Hillevones*, *Hellvones*; somlige af Samo-Getiska *Lewas*; Prusiska *Loivas*, som betyder Skep och Båtzman; Somlige af *Libone* en Mans namn; Andre af *Litvone* Vedenuti Kungs Sone i Pryssen; Andre af *Lituo* som bemärker *Jägarehorn*; Någre af *Blif-land*, *Lif-land*, *Levesland*; Någre af *Littuva*, *Lithva*, som giör et med *litore*, och bemärker *Strand*; The bästa säja thet wara et med *Lituania*, och säjas per metath: af *Italia*. Med mera som widlöfteligen om *Helsingaland* war framsfört uti min af Ryssen upbrända Hels: Illustrata; hwarest jämwäl Auctorernas namn til meningarna insattes; men här icke; emedan en stor del och så omkoma månde; förutan thet som Svecia Ant: & Hodierna, på the så Arch som tryckt finnas, jämte the 354: st: tafvor, till Tom: I. II. III. utwisar; ärindrandes mig hafwa sett icke allenast thesas skrifter som föregifwa *Helsingaland* varit bebodt för Christi tider; thet så mycket mera troligit är som våre Antiquarier med stark skäl öfwerbewisa *Swithurs* Rike hade varit med folk besatt strax efter *Syndafloeden*, om icke och för; utan och frambragt bref som utwisa thet Landets Namn *Hålsingland*, varit funnigt 834 uti Keyser Ludovici tid, post Nat: Ch: och 835, uti Biskop Gregorii dagar; ty then förre nämnes Imperator Augustus Danorum, Sveonum, Norvagorum, Farriæ, Grönlandorum, *Helsinglandorum*, Islandorum, Scridfinnorum et omnium Septentrionalium. — dat: Aqvisgrani Idus Maji; 834. Then senare Episcopus et Servus Servorum Dei, til förenämnda länder; dat: in Octob: A: 835.

Af åtskillige Bref, på åren 1335, 1339, 1374 och 1377 är klarligen thet att se, huru hela Landet wid hafswiken, alt in til Uleå och Uleåträff är kallat *Helsingaland*; thet först nämnda brefwet, af 1335, är Kung Måns fastebref för Kongl. Drotzen Nils Abiörnson på Pite-å, som är belägen i *Helsingaland*, then han upbrukad efter Arch: Bisk: Olofs tillstånd; thet andra, af 1339, är Kung Magni Eriksfons stadfästelse bref om råskilnaden emellan Upsala Archiebdöme och Åbo Biskops stifte, på Råmärken thet emellan som uprättades uti Kongl. Drotzens Knut Jonsson dombref, af år 1328.

thet tredje af 1374 är et widlöftigt protocoll om Rå och Rör här i *Västernorlanden*, efter Påfwens Gregorii XI befallning, på hans Regerings 4:de år; när Arch:B: Birger i Upsala regerade. thet 4:de af 1377, är Kung Albrechts stadfästelse bref på samma Råmärken, d. 17 Junii. Men thesa at här införa, thet wore för widlöftigt; i Upsala har iag them affskrifwit.

Tit: II. Helsingelands nu warande Landamäre, och delningar i gemen:

§: 1.

Helsingaland, som thet nu omslutes, äger thesa Nå och Rör:

I Öster: Bältiska Hafsbötn, hele Bugten ifrån Kus-ön och Kusö-falswar, förbi Stora-Jungfrun, Klafsörarna, Swart-Sundet, Korsholmarne, Drak-ön, Agön, Horns-Landet, Båldsön, Bårgön, Jättesholmarne, til och med Granön; för utan thet emellan liggande många flere holmar, uddar, näs, fiärdar, wikar och känningar. Thenna Bugten eller hafswiken, kallades i forna tider, äfwen wäl hele Botn eller Sinus Botnicus, af Landet, *Helsinga-Botn*.

I Söder: Lönebron; Löneån; Grå-åsen; Kullbäcken (med annan stil: Klubbäcken); Lingsjö-holm; Gopåsen; Mofjösten; Prästhällen; Rönemund; Luftignopp; Gattbärget; Myrholmen; Rotfjöholm; Glittertuswa; Amunds-puff.

I Väster: Anar-rå; Gigsjö-holm; Hofwerhögt; Wärn-älf; Sianbärget; Ramskluden; Melongsbärget; Swanbärget; Liusne-älf; Stenbärgshögd; Njshatten; Rosängskullen; Hafro-Sockn-kyrkos wästra wägg; Judefall bäckmynde; Sandelåsen.

I Norden: Naggen; Korpåsen; Väcken emellan Hubbersjön och Gifjön; Stakmyr-rå; Amingskläfwen; Wrångtiärns kullen; Malungsflugg; Dwarringskullen (med annan stil: rättare Doringskullen); Dreklint; Åresskogs-frogen; Rönebotnwikens södre udd; annan stil).

All thesa ställen, af märkwärdige Stenar, uthuggningar i hällebärg, Järnstänger och flere fast teckn af Nå och Rör, i forna tider satt, utwisade mig H. Landtmätaren H. Christoph: Stenklyft, komande år 1704 them at bese och noga beskriwa, samt sedermera uprätta icke allenast en allmän Charta öfwer thetta Wästernordlands Höfdingadöme, alt ifrån Ålfkarleby til Umeå, på Gestrikeland, Helsingeland, Härjadalarne, Medelpad, Jämtland och Ångermanland; utan och på Helsingelands Socknar i synnerhet, ena hwar för sig, med theras besynerliga Namärken; etc. Swilla Chartor, til större delen, äfwen ty wärr, med thet förra, förlorades, 1721; dock finnas i behåll några, som följa thenna I: Fl: af Glyfisvallur. Är och thetta at märcka, huru thesa förenämnda Helsingelands Namärken, hafwa warit, och än äro på mång ställe, underkastade twister och Synner; Såsom Synnebrefwer, Härads- och Lagmans-Protocoller, nogsam utwisa; hwilla at här införa alt för widlöftigt wore.

§: 2.

Su om förenämnda Nämärken belägit Helsingeland; som fordoms dags warit et Rike, och haft Egna Konungar, **Sylkeskungar**, **Låskungar**, **Wjkungar**, **Ulfwar**, **Låsstrykare**, etc. nämde; hafwa funnits åtskillige delningar, så wäl til Landet, som folket eller folkets styrelse: v. g.

På en lång tid, delades Landet uti 3ne Hylken, nämligen i *Ala* eller *Alora*, *Sundhede* och *Nordanstig*; så Hylkeskungarne hade theras

I och med färdigställandet av häfte 29 (del I:12) är *band I av Glysisvallur* färdigt för bindning.

Glysisvallurkommittén beklagar att den på grund av rådande förhållanden inom bokbinderifacket icke har möjlighet att i enlighet med önskemål från en del abonnenter tillhandahålla standardpärmar till verket.

Titelblad och innehållsförteckning finnas i h. 29.

Det erinras om att *häftena 1-22* å omslagen innehålla en serie »Helsingica», kulturhistoriska uppsatser och notiser om Hälsingland, och att dessa omslag på den grund torde böra bevaras. Då emellertid dessa häften växelvis gälla verkets tre delar, böra omslagen lämpligen sammanhållas för sig i en följd och *icke* sammanbindas med respektive delar.

stätt; och twärt emot, många sköne Egor pryda landet, hwarest förr warit wilda skogsmarken.

Tit: II. Helsingelands nu warande Landamåre, och
delningar i gemen:

§: 1.

Helsingaland, som thet nu omslutes, åger thesa Nå och Nör:

Är och thetta at märcka, huru thesa förenämnda Helsingelands Kamarten, hafwa varit, och än äro på mång ställe, underkastade twister och Syner; Såsom Synesbrefwer, Härads- och Lagmans-Protocoller, nogsamt utwijsa; hwilka at här införa alt för widlöftigt wore.

§: 2.

In om förenämnda Namärken belägit Helsingeland; som fordomdags varit et Rike, och haft Egna Konungar, **Sylkeskungar**, **Wåskungar**, **Wjfkungar**, **Ulfwar**, **Låsstrykare**, etc. nämde; hafwa sunnits åtskillige delningar, så wäl til Landet, som folket eller folkets styrelse: v. g.

På en lång tid, delades Landet uti 3:ne Hylken, nämligen i *Ala* eller *Alora*, *Sundhede* och *Nordanstig*; då Hylkeskungarne hade thesas befynnerliga Säten uti hwarthera delen, nämligen

Ala Kungen, uti Norala Sockn, på then thär i dag än nämnda Kungsgården; se Cap. XIII. b. N: 28 til Södra delen.

Sundhede Kungen, i Hög Sockn, på then Kungsgården som thär finnes; se Cap. VI. a. N: 1 til mellan delen, och

Nordanstigs Kungen i Jättendals Sockns Kungsgård; se Cap. X. a. N. 10 til Norra delen af Helsingaland.

warande än i dag at märkeligen skoda, wid alla thesa byar eller kungsgårdar, ganska stora och nog många Jordhögar, ättebackar och begravningsställen; dock flere i forna dagar, för än the kommo at fringkastas, bortföras och fördärfwas; och för än K. M. Placat af Stockholm d. 28 Nov: 1666, sådant förbiuda mände.

Hwad delningen Socknerne emellan angår, som är yngre än Byarna, och när then skedde, thet är nog swårt at finna sig uti, emedan the gamla handlingar äro bortkomne, och många ändringar med then alt föränderlige tiden, oftast skedde äro; ågandes war gamle Habor intet the förmoner som Eber, at hafwa så fast-stälte och utmärkta Landamären, slächte från slächte; dock så mycket jag har funnat samanhämta af Mss. och pergam: brefwer, skedde störste delningen Seculo 8:vo och 9:no, warandes här i landet som flarestädes wid börjon stor åtskillnad emellan Socknerne, i anseende til Kyrkostyrelsen, eller Pastoraterne, och som the nu finnas; ty tager man allenast 2 eller 300 åren tillbaka, så woro v. g. Liusdal, Ferla och Hofvedal, et Pastorat, men nu äro the try. Bergsö, Gnarp och Hafela och et; men nu tu; etc. Idenor Sockn war förr Annexa til Tuna Sockn; men nu til Hudicksvall Stad; etc. Hwar om utförligen berättas uti II: H: Glysisvallur, som handlar om Hells: Kyrk: Märckwärdigheter. Sammalunda har thet och gått med många Byar; ty v. g. Aspe, Byn, Väbedal, etc. som nu höra til Rogstad Sockn, kommo ifrån Tuna Sockn i Konung Carl IX:s Regements tid. etc. Förutan thet, at många ställen äro nu ödelagd, hwarest tilförende byar och gårdar bygde stått; och twärt emot, många sköne Egor pryda landet, hwarest förr varit wilda skogsmarken.

§: 3.

I theße senare tider delas landet uti 2:ne **Härader** elr **Contracter**, thet **Norra** och **Södra**; Bägge lydande under En **HäradsHöfdinge**, såsom thet och länge tillbaka varit hade under så nämde **Underlagmån**; äfwen och så under En **Proft**, och En **Häradsfougde** eller **BefalningsMan**; Men nu under 2:ne **Häradsfougdar**; then i **Södre Fougderiet** har at styra 12 **Sockner**; och i thet **Norra** han med 19 **Socknar**. Sama delning stod och med **Profterierne**, en lång tid, här som anorftades, at en **Proft** skulle vara i hwarje **Härad**; efter **Riksdags Beslutet** i **Örebro** 1617, hwarest en sådan nämnes **Härads Prowist**; Nämligen i thet **Norra** och **Södra Contractet**; fast än några **Socknar**, såsom **Liusdal**, **Ferla** och **Hofvedal** höra, i anseende til **Profteriet** til thet **Södra**, men til thet **Norra Contractet** angående **Fougderiet**. Dock efter **Proftens** **Mag: Chr: Aurivillii** död i **Alpta**, fant **Ven: Consistorium** i **Upsala** bästa wägen at slita tråtan emellan **Kyrkoh: Mag: L. Halenius** i **Söderala**, och **Kyrkoh: Mag: Nils Clevberg** i **Boldnäs**, om **Profta-ämbetet**, at the bägge fingo dela thet **Södra** i tu, så at här äro nu 3:ne **Profterier**, thet **Norra**, **Södra** och **Wästra**; fast än nu nyligen, år 1728, **Kyrkoh: i Liusdal** **Mag: Abr: Valman** blef och **Proft** i sin egen **Församling**, skilder ifrån **Proften** **Mag: Ef: Hasselhun** i **Boldnäs**.

§: 4.

Förutan delningen i 2:ne **Härader** eller **Contracter**; som i nästföregående § anförd är; delas och nu **Helsingelands** **Socknar** uti 2 delar, i anseende til **Öster** och **Wäster**; men **Häraderna** till **Söder** och **Norr**; Then **Östre** delen, therföre at **Socknerne** ligga wid **Saf:Sidn**, och the utrusta **Båtzmän**, nämnes nu **Sid: och Båtzmans** **Sockner**, hwilke räknas nu 13 st. Then **Wästre** eller **öfre** delen af landet, kallas **Upland**, och emedan the **Sockner** som 19: st: äro, utrusta och hålla **Knektar** eller **Soldater**, nämnas the och **Soldate** eller **Knekte-Socknar**.

§: 5.

Fast än i forna tider uti en hwarje **Sockn** **Härads-Ting** blef hållet, alt in til året 1690; Så är nu landet fördelat uti **wiß** och **järskild** **Ting-Lag**, somlig större, och somlig mindre, ty til et **Tinglag** lyda på somlig ställen 5 **Sockner**; på annor, 3, eller 2, ja 1 **Sockn**; alt efter **Storleken**, och **Socknernas** **belägenhet**; Men **Lagmanstinget** hålles alle-nast på Et ställe för hela landet; (tillskrifvet.) Thet och nyligen är ändrat.

§: 6.

I anseende til **Säll-liggande** och **Skiutsfården**, har och varit tilförende en annar delning Socknerna emellan, än then nu är; hwilket här anföra alt för widlöftigt wore. Et prof allenast framwises uti drottning Christinæ Regementstider, af Landshöfdingans Hr E. Sparres bref, d. Novemb: 1658, angående **Uplåningarnas Wefuhåll wid Siösidan**; huru v. g. Liusdalsboerne skulle hålla til Jättendal 3 wefers Winterhåll, å 6 hästar om wefona; och til Tuna 2 wefers winterhåll å 6 hästar. Men nu äro merendels alla Sockner, Ena hwar för sig, förpligtada at ligga i håll i Gästgifware gården, och skiutzja efter hwarfwet in uti Socknen; fast än på somlig ställen then ena Socknen, måste ligga i håll, uti then nästgränsande, när then ringa är.

Tit: III. In Socknens Fördelningar i gemen.

§: 1.

En hwar Sockn; som har namnet af **Sokna**, **Söka**, **Leta**; större eller mindre, äger sina wiße fördelningar, såsom

A. **Siårdingar**, hwilke måstadels räknas 4 i hwarje Sockn, dels nämde af störste byn i siårdingen; dels af belägenhetena til wäderstrecken; dels af annat; Såsom wid hwarje Sockn kommer at anföras.

Thenne delning har varit myket gängse icke allenast hos våra **Haborer** och **Nwerboer**, i ty the hafwa delat hela året, alla Månader, dygn, timar etc. i 4 delar; Myket qwädit om skiugen med Solens 4 hästar; Näknat Tungel eller Månastiften; afmått tunnor, alnar, faat, kannor, knipstop och tylift; uplystat Yme-Jottuns hufwud, understödt af 4 dwärgar; haft sina **Siårdings-ting**, hwarest **Siårdingshöfdingen**, Tetrarcha, afdömt the ringare twister. Prima Instantia fuit **Quadrantis** sive **Judicis quadrantarii**, sriswer J. Stiernhök de J. Sept: 29. Med myket annat mera, som kunogt är, af våra Skalder och gamle handlingar; utan och hos annor folk, v. g. **Osterlångingarne**, såsom af Judarnas skrifter kan inhämtas. Doct: Luther sriswer så wid Gen: 23, Cap: och 1 Verf: **Kiriath Arba**, såger **Moses**, thet är then **Syrskifte Staden**; ty the store Hufwudstäder wore i förtiden alle **Arba**, thet är i 4 delar skifte, såsom Rom, Jerusalem, Babylon. **Grekerna** hafwa haft och sådana siårdingar, ty hos them brukades **γαργια**. **Latinerne** hafwa nog giöra at igenfå ursprunget til bekanta ordet **Frater** och **Fratrìa**; Jul: Scaliger och flere med honom dela thet af **Grekiska**

språket, och såja wara samma som *Sodalis* och *Societas*, Sv: **Stalbroder** och **Bröderkap**. Men man lemnar andra, utom lands, och wet thet än i dag nämnas här i landet thesa **Giärdingar**, och brukas i Socknerna **Giärdingsmän**.

B. **Giärde-Mantal** eller Full-giärds-heman, beständes här i **Helsingeland** et helt giärdemantal af 16 öre kopparmynts Land; $\frac{1}{2}$, af 8 öre; $\frac{1}{4}$, af 4 öre; och så vidare; Men uti the andra orter, äger thetta annor namn, såsom uti

Gestrikeland räknas allenast 10 öresland, på et helt giärdemantal. i **Medelpad** kallas sådant, **Mål**, hwarest 48 mål, giöra 1 helt Mantal; 24, $\frac{1}{2}$ Mantal; etc.

i **Ångermanland** nämnes **Såland** eller **Sådesland**, hwarest 24 Såland beräknas på 1 helt giärdemantal; 12 Såland på $\frac{1}{2}$; etc.

i **Jämtland** kallas sådant **Tunne-land**, ta 6 Tunor hålla samma räkning, som 1: helt Mantal i Helsingaland.

i **Härjedalarna** lyder thetta, **Trö**, **Trög** eller **Tråg**, giörande 36 Trög, et med förra räkningen, nämligen 1: helt Mantal; 18, Trög, $\frac{1}{2}$ Mantal, etc.

i **Siljes Dalarne** räknas sådant **Ristland**, etc.

Men som thetta intet egenteligen hörer til Helsingeland, ty är onödigt mera här om skrifwa, emedan hwar och en Landsort äger sit besynnerliga; blifwandes här, wid en hwar Sockn, utfatt, huru mång **Giärde-Mantal** Socknen innehåller; hwar efter en stor del af årsens utfyller beräknas; warandes nogsamt af gamul bref, och forna tiders Skatt-längder, samt Jorda-Böcker at finna, huru **Skatten** och **Oretalen** på hemanen äro här i Landet och Helsinga-orten, lagde och räknade icke allenast för plogland, åker och ängd; utan fast mera för fiske och fiskewatn; diur och diurfång; Skog och skogsmark; Såsom andre orter, för annat; Thet en gamul Skattlängd, uti wiße Columner, netto utsatte så mång öre för **åfern**; så mång öre för **Slottlandet**; för **fisket**; för **diurfång**; etc. på hwart och et heman, wid handena mig gifwa månde, för än Nyßen här brände. Och om Skattens förändringar, wore för widlöftigt at skrifwa.

C: **Rökar**, thet är, En hwar Bonde, anten af större eller mindre Skatt, öre eller örtug; 2. 4. 6. 10. 16. 18. 20. 24. etc. öres Land; som brukar för sig sielfwan sin gård, sit hem, sin röf och egit hushåll; hwilket **Rökta**; äfwen wäl som **giärdingar** och **Giärdemantalen**; anført är hädanåt wid en hwar Sockn; dock är här wid at påminna, at thesa **Rökar** kunna årligen förändras til större eller mindre antal; och förthenful uprättas årligen Wiße **Röklängder**, hwar efter utfyllerne eller

Öronens Utlager beräknas, uti många delar, som icke gå efter Mantalen och ören; ty ofta klyfves här stora heman, i 2 eller flere Rök; kunna och understundom 2 små Rökar läggas tillsammans i En Rök; äfwen Rök, eller bonde- och annor gårdar warda ödelagde; eller Nya uptagne; Såsom allom kunogt är; Warandes här i Helsingeland thet besynerligt framför i andra länder, at, hwarden uti Soldate Socknerna, eller uti Bågmans Koterne, intet anseende är til öre eller gårdemantalet, utan til blotta Röketalet; hållande 2:ne Rökur En Soldat, och 5 Rökur En Bågman.

D: **Skiällar**, äro nästan samme som **Bylag**; hwar af lat. *Bilagines* äro tagne; eller och **Stårdingar**; The som woro föreståndare thet wid, kallades **Skiällkarlar**.

E: **Kotar**, om them är tilförne nämndt, näml: **Soldate-Kotar**, à 2 Rökur merendels; och **Bågmans-Kotar** à 5 Rökur; utan anseende af öretalen, som dock anorstädes räknade äro.

F: **UddeMantal** eller heman, kallas the, som uti förenämde Kotelag intet insatte äro; utan **underlagda** at hjälpa the fattigaste Kotur i Socknen; somligestädes flere, somligastädes mindre. Orsakerna äro nog okuniga i thesa senare tider.

§: 2.

Emedan hem eller heman äro nu kommen at åga mång och åtskillig Namn; förutan then delning, som är af större eller mindre öresland; v: g: **Selgiårds** eller **fullsutit** heman, à 16: öre och thet öfwer, 17. 18 = 20 = 28 %. **Sälft** heman à 8 %. och thet öfwer til 16 %. **Stårndelsheman** ifrån 2 til 8 %, och så widare, i thesa senare tider; Förthenful synes här nödigt wara, något här införa, dock ganska korteligen, om hem, heman, hemwister och thesas Namn här i Helsingaland, nämligen

A: Om folkets hemwister här i Norden, för **Syndafloden**, wil man intet här något införa; Noæ flod skölde bort allsaman; Utan allenast hwad som sangodligt är efter **syndafloden**; så så snart hit i Norden Noæ och Japhets efterkomande sökte hemwister, som til andra länder; och thet för wiða orsaker skull, som them hjtläckade; hwar om wåre Antiquarier skrifwa; iag nämner en för alla, then makalösa D. Ol: Rudbeck then äldre, uti sin Atlantica, then han, min store fader, uti mina unga år wid Academien, arktals skänkte, alt som then å daga lades; lika som sedermera hans Glysisvallurs 2: del.

B: Wid första hjtkomsten war södan af **fisk** och **fogel**, och sedermera af **swedioland**, åker och **Jordabruk**. Då the rum och ställen ut-

waldes, som tjänligaste syntes wara til näring och födo; utan någon särdeles afgift til kronan.

C. Men sedan folket tilwänte, och begynte tränga hwar andra, togo the här och ther, på siö och strand, wiße ställen, för wiß taxa, at således uttränga andra, och få then nu så kallade **Skatträttigheten**; så wäl til **fiskerier**, på hwilka the ingen omkostnad hade användt, som til **jordagods** och **hemansbruk**; hwar til stor möda och digert arbete fordrades, af swediande och rödjande; hwar af thet namnet **Stubbrättighet** är kommet; aldeles samma som **Skatträttighet**; så at nye Statisters föregifwande, at kullstöta Skatträttigheten här i Helsingland, altsingen grund åger; åtniutandes bonden, så som nu af Öfwerheten wiße frihets år, på sit anlagda arbete.

D. Huru **Skatten** wid börjon anlades på et som annat af **fiskerier**, **diurfång**, **muhlbeta** och **skogsmarck**, **åker** och **Engar**; thet utwiße nogsamnt the gamla **Skatt-Längder**; hwarest the finnas; En förteckning på alla heman i hela landet, för hwarje Indrägt af förenämnda delar, til öre och örtug; v: g: **Fiskerier** à 3 %. **Diurfång** 3 %. **Skog** 6 %. **Åker** och **Eng** 2 %. summa 14 %. hade iag uti mine giömer, öfwer 400 år gamal; Men kom och, som alt annat at upbrännas, af Nyßen; til ganska stor affaknad för hela landet.

E. Huru nu i senare tider Skatten är worden **Sörmedlad** eller mindre giord, för wiße orsaker skull; thet utwiße Längderne och **SörmedlingsKullarne**; hwar af namnet **Sörmedlings** heman och **Fiskerier**, är tagit.

F. Til en hwar gård, och hem, hörer then så kallade **Tomt** lat: **Fundus**; så på landet, som i synerhet i Städerne.

G. **Skatteheman**, komma så at nämnas **Skatte Wraf**, när egaren intet förmår them tilböriligen bruka; så the sedermera hemfalla Kronan och blifwa

H. **Krono-heman**, hwilka anten brukas af 1: **Landbönder**, eller säljas the bort til **Skatt-hem** 2: Anten til närmaste arswingen, Man- eller Qwin-kön, af fäderne eller möderne; som Lagen förmår. N. B. warande här wid en hemlig ratio Status, at med dryga utgifter, så betunga Skattebonden at hemanet tillfaller Kronan; ty här å orten lägga arswingarne sig högsta wining om, at igenlösa sina föräldrars arf och heman; Men i sanning mera til skada än froma; ty uppenbart är, thet et Skatteheman af Kronan är inom 100 åren, igenlöft för stora penningar. Eller och til andra 3: **Personer** utom börden; v. g.

I. **Brufs- och Bärge-Wärf**; och kallas theföre **Brufs-heman**; hwilket och sker när **Skatte-Egaren** sielf för ådragen skull, måste hema-

net lemna åt **Bruket**; eller ock godwilligt thet följer, låckader; eller rättare sagt; swära bedragen; ty han och alla hans grannar taga thet af med tiden obotelig skada; emedan **Bruket** och **Värgswärket** fräter omkring sig, som sjukdomen kräftan eller ljmattsen; Ågandes nu större privilegier, än någon **Skattebonda**.

R. The som **utom börden** inlösa **Skatte-** eller **Krono-heman**, måste på wiða tider thet upbiuda 3:ne gånger, ock sedan efter natt och år thet på **Fastobref** taga, och **Skatträttigheten** ärnå för sig och alla sina efterkommandom.

L. **Srjhets heman** äro som niuta frihet på wiða år, eller i hela **liffstiden**, anten för alla utskylder, eller allenast för somliga.

M. **Indelnings heman**, äro the som anslagne äro til åtskillige **Personer**, af **Militair-**, **Civil-** och andra **Stånd** och **Ämbeten**, högre eller lägre, på **Lönings Staten**. — **N. B.** at **IndelningsWärket**, som hålles i dyrdt värde, och med åtskilliga **Stadgar** stadfäst, at ingalunda rubbas; nu efter handena ändras småningom; thet utwisar försarenheten.

N. **Boställe heman**, äro här i landet endast för militien anslagna; kan hända! med liten eller ock ingen fördel; när husejyns **Ordningarne** them sfärskåda. **Civil-Staten** skulle ock tå, wid samma tillfälle tildelas; men wederbörande ärindrade sig hemanens stora besvär och fattiga indragter här i landet; ty woro the glade at sådane **Boställen** undslippa.

D. **Förpantnings heman** kallas the som särdeles **Personer**, för lånte **Peningar** til **Kronan**; i synnerhet uti **krigstider**; hafwa såsom et **Interesse** utaf **hemansMäntorne**, allesaman eller allenast en del; Men när **Capitalet** til **Förpantningshafwaren** är betalt, komma the at ställas i samma stånd, som tilförende. The böra upbiudas på **Härads Ting**, hwart 3:die år, at komma them til något högre; Men etc. etc. Dock har man af forna tiders räknenskaper, at **reductioner** gått öfwer sådane **förpantningshafware**, ofta med förlust af hela **Capitalet**.

P. **Klufna heman** äro the, som delada äro, anten til $\frac{1}{2}$, eller $\frac{1}{4}$ delar af et helt, halft eller mindre heman; anten barnen och arfwingarna emellan, eller ock utom börden i händer komma; thet länge har här varit i bruk, och låfligit är. Dock bör noga här wid i acht tagas, **nyttan** eller ock **skadan**;

1. **Nyttan** är för **hemansbrukarena**, hwareft tillräckelig åker, äng, betes- och rödnings-marcé finnas; skog til fälle, timber, wedbrand etc. **fiskerier** etc. etc. ock i synnerhet så länge the få räknas för 1: **Rök**. An mera nytta för **Kronan**, så wäl af **Mantals-peningar** och flera indragter, som i synnerhet af **hemmanets** upodlande, och omfider **skattlagda** för **Rök**.

2. **Skada** är hwarest the förenämnda delar och förmåner icke finnas; ty så blifwer hemanet, som en stuga full med små barn, utan mat och kläder.

Skada är ock för **grannar**, uti ostifts egor; ty skattegaren på et litet heman, kan mera krassa åt sig, af skog, mark och watn, än en bonde på et stort heman; hwilket ock är en fördärfwelig praxis, som Bärge-Brufen utöfwa, så snart the få inryma et litet heman i byn eller gränden; lika som lusen i skinnfällan. När the lidande grannar i bohlbyn, sent omsider nödgas söka affstakning och delning, efter öre och örtug; så är thet lika som ropa kaas åt katten, sedan korfwen är upåten; ja! thet swårare är; Skattebonden får intet bruka sina enskylda äger, utan måste stå som bandhunden uti kiädjona; o. s. w.

D. **Frälse-heman, Rusthåll, Säterier, Rå och Rørs heman**, och flera tylika, finnes icke än här i Helsingeland, såsom å många andra Landsorter.

R. **Torp** finnas här mångstädes, mästadel's uptagna på **Allmänninga-Skogar**, anten Lands- Sockna- Bya-Allmänningar; eller och anorstädes; hålft sedan Finnar och ÖsterBotningar kommo hit i landet, utträngda heman ifrån; och thesfore nämnas the än i dag, **Finn-torp** och brukas af Finnar; wid början Skattlagda; Men nu, sedan med swediande och rödjande marken är upodlad, skattläggas the efter handena, gamle bohlbyarne til stor skada och förfång.

Soldate- BåtsMans- åtsfillige Giärnings-Måns- och andre Personers Torp, finnas här allestädes, flera än många; dock alla Skattlagda; kallas thesfore **Back-Stugor**; ty fast än wid them finnas små uprögda täppor, hagar, parker; större eller mindre; så äro the belagne på bohlbyns enskylda skattejord, och the få stå, så länge accordet warar; men längre intet; så sådane uprögda täppor tilfalla skatteGaren.

§: 3.

Här i landet, såsom anorstädes, äro och heman, som kallas **Prestabohl, Preste-Stomer; Prestebohlsstomer** (möjligen: -stamer); lat: Mensalia hwilket ord gifwer tillkänna; hwar af sådane Egor wid börjen komma äro, åt minstone här i landet; ty at söka ställa them til **Kronoheman**; thet äger altsingen grund; emedan the äro samankomna af Sockn-böndernes skattejord, dels rätt och slätt gifua i forne tider för Siäl-Måhor; eller tilbytte af andra, eller uprögda af Presten, som efterträdaren proportionaliter betalar, then ene efter then andra, til theß nyttan betalat anlagda rödningsarbete. Dock som sådane Prestabohl finnas skattlagda; dock ingalunda i proportion emot Egorne af åker och äng; så är skat-

ten komet ther af, at när större eller mindre jord-ega, är af Socknbönder köpter til Prestabohlets behof, hafwa the låtit skatten följa med, afdragandes then på säljarens skatt. **Muhlbete**, nyttiar Prestabohlet merendels med närmaste grannar; eller of på wiåa afdelta parcker; eller of på legda fåboland om somaren; anten at Socknen them betalar, eller of Presten sielf; alt efter öfwerenskomelse. Om nu sådana Prestabohl hafwa med sig mera gagn än skada; thet lemnas ther hän; gör man åtskilnad emellan Person och Åmbetet, of emellan kornladan och kyrkan; så är saken klar. Swad eljest fiskerier angå, samt wedbrand och diursång, så står här än wid lag, gamla sägnen: Prestens yra och nåt, så komma så wida omkring som Socknbudtygen.

Capellans bord (ändradt från **bohl**) äro här få, inlösta af Socknen, of brukas som andra skatteheman; Eller äro the af samma beskaffenhet, som om **Torp** of **Bäckstugor**, i §: 2, lit. R är berättat; Samaledes med **Kläckare-bohl**.

§: 4.

At til hemansbruk of upodlande, här i Landet, oundwifeligen måste wara **giödning**; i widrig händelse wärer här hwarken säd eller gräs; hwilket utförligen och widlöfteligen min Slota Baba wid handena gifwer; thet kan ingen neka. God of tillräckelig giödning, utan bostap, får man intet; ty fast än myrjord kan wara god nog, så finnes sådan tiänlig på så ställen, än mindre til alla åkrar; Afka är wäl god; men om Förslagsmakare hade så mycken afka at frambara, som påfund, kunde then ömniigt finnas; i mellan tid är thet som thet är. Til bostaps födan är Muhlbete högstnödigt; The förestrefna Beteshagar äro alt för tränga, of mera öda än göda. Wida skogsmarken är then bästa, hwar-est the högstnödiga Fåboställen och fåbowallar äro tilfinnande, utom hwilka snart sagt intet heman, här i landet, kan bestå, än mindre upodlas; therföre the of i saning, af större delen äro äldre än bohlyarne hema wid kyrkan; fast än somlige wilja neka här til; dock utan grund, när man rätteligen efterjinnar et som annat.

At sådana fåbodar och wallar äro af olika beskaffenheter, och på olika sätt komma til bohlyarne, thet står i hast intet at beskrifwas; somlige hedenhös uprögde; somlige ärfde; somlige köpte, somlige tilbytte; och så widare; ty utan låf och tilstånd äro the ingalunda intagna; Alt som godheten och widden medgifwer finnas theras brukare och åboer; somlige ifrån en bohly, somlige ifrån många, dels närmare, dels fiärmare; uti Uplands Socknerne åga många skattebönder 3 eller 4 båsar åt ena Ko; såsom algement säjes; thet är: the hafwa på 2 eller 3 ställen fåbodar, förutan thet som hema wid bohlyen är; På thesa fåbo-

wallar bo somlige i längre tid af året, somlige i kortare; alt som jord-
Egorne, af Swahl- eller Plogland medgifwa, hwilka the belägne äro.
Thessa Säbodas, til namn och belägenhet, införas til en hwar boplby i
thenne Skofur.

Tit: IV: om Sockn- och Bya-Namn i Gemen.

Som thet öfwer alt kunigt är, at Jordenes delar, Riken, Länder,
Härader, Sockner, Städer, byar, och all annor rum, bära namn, dels af
theras upfinnare och besittare; dels af belägenheterna; dels af andra til-
fällen; Så lærer och ingen så främmande wara af sådan namn, at then
ju och kan sig ärlindra, thet the bytas ofta om, och äro förändringar un-
derkastade, både uti thet ena, som uti thet andra språket eller målsnille;
och thet af hwarjehanda orsaker; hwilka intet stå här at upräknas. Ja!
som nya, tilförende okuniga, upkomma; så kunna och gamla aldeles för-
glömas. Ibland orsakerne til förändring på Orternes namn, är icke then
minste, när främmande folk skrifwa och utföra namnen efter theras Mo-
dersmål och eget språk, som afbryter thet rätta och inhemiska; Sielfwa
åldern och tiden gör och mycket til thenna saken; Omnia fert tempus;
pariter rapit omnia tempus. Skalden Ovidur qwäder och således: Me-
tam: Lib: XV: 177.

Nihil est, quod toto perstet in orbe,
Cuncta fluunt.

Och ehuruwål wid början, the Sockner, byar och orter som här
finnas i landet, warit nämnda af Resar, Halsresar, Sättar, Basar, Räm-
par, Nässtungar, Lästrikare, Siöräner, och tylke, hwilke med sine barder,
yror och klubbor, uti theras Afsar, Drakar och skidor, wisat sig hafwa
warit Affarmän, Biörnar, Ulfwar, Snillingar, Skyttar, och tylke; Nomi-
num impositionem non fuisse *γὰρ ἂν ἀνδρῶν ἑδὲ ἐπιτιχοντων*
skrifwer Plato in Cratyl: Så har man intet mera qwar, än blotta
namnet, utan at åga wisja underrättelser om tiderne, när the först be-
boddes, thet af at thetas skrifter och våra Helsinga Krönikor, dels äre,
inom lands, förkomna, sönderlitna, upbrända, etc. dels utom lands
bortförda, såsom til Rom, af Johanne Magno och Olavo brodern;
af Påfswans legat, Marino, wid namn, år 1465 etc. til Olivæ Klö-
ster; til Pomern; til Meckelburg; til Danemarc, etc. i synnerhet å the
tider, när våra Kyrkofister uttömdes af the Påfswiska, och Dansten
trängde sig här in. Så at här i landet nu sedermera liten eller al-
ingen underrättelse har kunnat upletas, hwilke warit then eller then

står at inhämtas; Förutan thet; som här i gemen är at berätta; at wid alla kyrkor, äro och the så kallade **Kyrkebol** belägen, större eller mindre, alt som Socknen är stor til, Församlingen kunnat samanskiuta, och Presterne varit slitige anten at upröja och förbättra, eller utaf nästgränsande ägor sig tilbringa och underlägga. At och kyrkorne äro här upbygda, til största delen, på the ställen, hwarest tilförende varit theas **offerlundar, rökehögar, ättehagar, grafställen, gillen**, etc. och 2 eller 3 reser tilbygda, etc. thet altammans war afritat, anmärkt och utförligen beskriswit uti min Helsingia Illustrata; hwarest wåre Nordländingars **Menisko-offer**, har äfwen varit i bruk, som hos mycket annat folk i werlden; anförandes, om wåra, hwad som Ericus Upsal: Jorrandes; Loccenius; Ol. Rudbeck, etc. här om skrifwa; Som har varit likt med thet, när Meniskor, Piltar och barn, offrades i annor land; såsom hos the *Syrer*; hwar om Seldenus etc. förmåler; hos the *Phoenicier*; videsis: Leusdenii Phil: Heb: M. Goodv: Mos: et Aron, etc.; hos the *Africaner*; se Varron: Aug: de C. D. etc.; The *Tyrer*, vid: Curt: etc.; hos *Carthaginenlerne*; vid: Dionys: Halin:; Hos the *Romare*; se Tertulian:, Greg: Nazianz. hos the *Galler*; se Jul: Cæsar: Plin: Plutarch: etc. hos *Ängländarena*; se Tacit:, Sveton: hos *Islandsboerne*; *Daner*, och flera; Förutan hwad i synnerhet Lud: Viv: in Aug: lib: 7: de C. D. p: 401 berättar, när Spaniorerne upfunno några nya öjar i Stora hafwet, huru folket thär offrade sina barn; lika som skedde på året 1532 uti Staden Temixtitan; hwar om kan läsas Pet: Mart: införda bref hos Dict: Antiqv: Bibl: p: 217; samt hwad Ferd: Cortesius; Marcus Paul: Venetus; Americus Vesput: etc. berätta. Men om sådan Lundar och offer äro kommen utaf ryktet af Patr: Abrahams exempel, hwilken planterade en lund i Ber-Saba och thes Söns Isaacs offerande; Eller at hedningarne fått någon röl af Guds folk Judarne, som med sit offerande på Altaren ansågo thet rätta endaste offer-Lambet Christum. Såsom *Brentius*; *Pericop*: Evang: Dom: 1: Adv: p: 9. *Selneccerus*, in Act: Ap: Cap: 7. fol: 126; och flere förståndiga; Eller om härutinan Jephthæ exempel varit androm til eftersyn; Thet må andre med fastare bewis stadfästa. Så wäl af then 5. Bibel, uti *Achaz*, Juda Konungs historia, 2: Reg: 16. — 2: Chrön: 28; Såsom af Wärlsliga historier, finnes nog samt thet sådan tragica et nefanda *ἀνθρωποθυσία καὶ τεκνοθυσία* varit mångstädes öfwad af ensfylte Personer, v. g. När Erechtheus offrade sina dotter, på thet han måtte få seger öfwer sin fienda Eumulpum; hwar öfwer Modern Praxithea flagar med diupt sårgeqwäde, thet Lycurgus anförer. Äfwen läses om *Macaria*, Herculis dotter; om *Iphigena*, Agamemnons; om *Polyxena*, Priami, om hwilken Skalden Ovi-

dur mycket qwäder. Thetta war in Helsingia Illustrata näst therföre anmärckt widlöftigare, emedan then så kallade *Riddaren S. Giörans* historia, icke allenast målader, utan ock afbildader har funnits nästan i alla kyrkor här i landet; dock nu mångstädes dels borttagen, dels af hwitlimningen utstruken, sedan fönstren börjades utwidgas, och sfrankwårcken jämte bilderna borttagas; hwilket här i landet börjades anläggas, 1700, aldräförst uti Rogstad Sockn.

Och som the gamlas *gillen*, hwarest folket samankom at få Lag och Rätt, och alt *gillat*, *gilt* och *giltigt* ske skulle, blefwo utwalde til Kyrkoställen; Så hafwa the ock sedermera strax brede wid hållit theas *Ting* i synerhet *Stårdingsting*, som en hwar *stårdingshöfding* förätta skulle, Förthensful har man här i Landet på mång rum sådane ställen, i synerhet wid Kyrkor, som än kallas v. g. *Gillegården*, *Gillesåter*, *Gillehögen*, *Gillebacken*; etc. Såsom i Trönö Sockn, etc. etc. warande sådan rum *fri*- och *helig* hållen, äfwen som Kyrkor. Såsom af Hist: nogsamf kunigt är. At ock uti *Gillestugu-dörrar* hafwa sutit *Järnringar*, uthuggue med *Runo-krist*; thet har man ock at finna, jämwäl af en sådan Ring än i dag fästad uti Dilsbo Sockns Kyrko-dör; hwar om kan läsas II. Bl: Glyfsvall: Cap: XVII. a. Wåre Swenske Antiquarier om thesa *Gilden*, äro bland flera, Messenius, Loccenius, Renhielm, Spelmanus, Salanus; = Hospinianus de Orig: Monach: p: 169, Bartholinus de Antiq: Dan: lib: 1: Cap: 8. Keyserus de Antiq: Sept: p: 349. hafwa ock skrifwit här om.

Tit: VI. Om the så kallade Fin-stogar; Fin-Torp i gemen.

Man lemna här å sido then stora widlöftighet som Antiquarii framwisa om ordet *Finne*, och theas Land, *Finland*, anten thet skal wara kommit af *Fin* eller *Fint*, lat: *terra amoena, pulchra*, eller af *Finna*, lat: *invenire*; eller af *fiender*, lat: *hostilis terra*, Sv: *Siendaland*; etc. Eller skrifwes thet rättare, *Fenno* ock *Fennia* s. *Fennigia*; Eller ock *Vinlandia*, *Vindia*, *Qvinlandia*, *Venelandia*, *Vilkinalandia*, *Vandalia*, etc. warandes thet samma som *Schytia Europæa*, *Aultervegia*, *Biarmia*, *Terra Amazonum*, etc: Man wet ock thet, at månge säjat wara så mycket som *Fan-land*, när *Fan* eller *Fen*, tages för *Terre*, och *Fänne*: *Fanland*, *Fänland*, för *terra deorum* eller *illultr: virorum*; emedan Finnar altid wisat sig wara raske Män eller Swäner som kunnat *Sacka Påål*, h: e: man[igen] slå ock pista på;

med mera som öfwer alt kunnigt är; warandes thet ofelbart, at **Finne** och **Finland** äro fremmand ord hos thessa Nation, och således fåfångt wilja igenföla orden hos them som nämna sit land *Svomi, Svomenmaa, Svomima, Svomen-lari, Somi, Soma* etc. men intet *Finland, Fenland*; etc. Utan thetta endast är här hwad jag införa wil, at the många Torp, gårdar, rökar, hemwister, som här i landet bära namn af **Sinsfogar, Sinmarcker**, etc. etc. äro ingalunda så gamle, som en eller wil anan påstå; som the andre bebodde byar här i Hålsingeland; ty fast än någre gamle bolstäder här bära namn af **Finne**, v. g. **Sinslod, Sinstad, Sinsfara**; etc. Så är sådant kommit af Nom: prop: *Finne, Find, Finvid*, etc. hwilket igenfinnes på the gamla Stenskrifter eller Runstenar; hwarföre äro och någre som dela **Sine** och **Finland** af sådant Mans Namn; warandes belant af Edda, at och en af Odens Söner het *Find*; lat: *Finnus*. Utan alle sådane parcker, torp och bebodda ställen, the hafwa uti these senare tider kommit at byggas af flyttande och hit öfwer hafwet kommande folk ifrån thet så kallade Finland, hwilke Finnar, som the hafwa warit, och än äro, mycket starkt och frodigt folk, fräke och matgiruge, etc. Åfwen wäl ther af digert fruchtsame af barn och bloma, hälst the och på sidlänte och waturika orter the boende äro; etc. Så wära the önnigt til, och för myckenhetena och arbetsamheten skull föränlätne at taga sig utryme uti skogs och ödemarcker, ther at fälla, bränna, rödia och åkerbruk idka; ofta nog them gamlom bolbyom til förfång; såsom the många Landtmätare arbeten, Håradshyner och rättgångs Protocoller öfwerflödiligen utwisa; warandes thetta måst them efterlätit at här i landet sig insätta på skogarne, uti Konung Joh: III:s Regemente, A: C: 1580; och sedermera uti K: Carl IX:s dagar, A: C: 1608; såsom af många brefwer synas kan; Blifwande nu thesa uprögda skogsägor alt mer och mera efter handena efter öre och örtug skattlagde, och till Rökar och heman räknade, emot the förra frihets tider; såsom af Jerda Böcker och Röklängderne är at igenfinna.

Och emedan thetta Hålsingaland aldrasörst kom at beboes wid siökanterne hwar ifrån folket efter handena alt längre drog sig wäster ut up i bärgsbyggderne; Så finnas these nybyggare på Sinsfogarne aldras måst uti Uplands Socknerne, v. g. i Hasela, Biuråker, Ferla, Järslö, Arberåd, Boldnäs, Alfta, Hanabo; etc. Men ut wid Siösidone icke så; ther thesa Finnar för Bärgsbruken skull wid hafsidone icke nu nyligen kommit at sättia sig, sedan 1675 och the följande; som thet än i dag tilgår.

Och emedan ofstanämnda Finnar intet woro mächtige thet Swänfska Språket, förthenfsful blef uti K: Carl XI:s Regemente så god anstalt

giord, at 2:ne Prästmän i Länet nämligen Prosten Mag: Schæfer i Gefle och hans underhafware Finste Pastorn H. Samuel Collander skulle theras Siåla förjare vara. Som nu intet mera af nöden är, sedan the första vårt Swenska och Gudstjänsten uti här warande Swenska Församlingar med frucht kunna bewista. Och som et Mss: är mig i händerna kommit, som berättar något så wäl om thesa förenämnda **Finnar** och theras **Landalåge**; såsom och om Helsingalands **Råmärke**; så införës thet här, dock utan årtal och Auctore; hwilken mig ofunig är:

"Om Helsingalands Landamåre.

Theß gräntzor Sunantil äro theße, emot Gestrikeland: Mårdabäckbro, på Dmården, som i Uplands Lagen räknas för Uplanda råmärke. Mård kallades fordom det wi nu kalla ödemark, för skog och hed. Thet Wästre Råmärket är fjällryggen Alpes, som gräntzar emot Norrike; Nordan til woro Lapparne. Råmärket emellan Finland och Helsingland war Östersjön, som Botn kallas, så och Ula ålf och Träsk och fjällryggen emot Biarmerne som ligga under Nyßen. Hwilka förberörda Finmark, Lapland och Biarmaland äro besatte af Finnar, och måge rättast kallas Skogsfinnar eller wildfinnar och the andre Åker eller Byfinnar, som i Finland bo qware i sit Fädernesland; Men til fjöfsidan bodde the intet, för theras skul som woro rådande i Östersjön; ty hafwa Swenske Helsingar öfwer alt besatt all fjöfsidan så i Finland som Estland.

Theße efterskrefne Land woro i förtiden kallade Helsingeland och Kungarike, först och sunnerst war Ålor-Land, der uti woro 12 Sockner, som ligga ut wid Liusnan, så och Alpta. Sunnanhede, der Hudickswall ligger; det och än behåller sit gl. [s: gamla] Signet Sigillum communitatis Sundhede; ther uti äro theße 9: Sockner; Ther hafwa the förste Helsingefungar bodt, emedan thet war mitt i Helsingeland. Derneft norrom ligger Nordstig, der i äro 6 Sockner. Theße 3 förberörde Landen heta nu Helsingalands Förfstadömen. Wästantil ligger Sämteland, der i äro 39 Sockner.

Thet landet blef först gifwit med morgongåfwa til Norrike och är så bortobliswit. The fingo Norrka Wapn til Signet af R. Håkan Magni Son.

Norr om Nordstig wid hafwet ut med 2 store Ålfwar ligger Medelpadha; thet låg sist mit uti Helsinga kunga Rike; derföre bodde och de sifte Helsingafungar uti Siön och Selånger, der ännu är Kungsgården, som fordom räknades för Upsala öde der i Landet, som hafwer i sig 17 Kyrcke Sockner.

Der Nordanföre ligger Angermanland, som [ligger] ut med then store ålfwen som kallas Angermanån; samt ut wid hafwet til 37 Sockner,

hwilke som mig tyckes äro besatte med Wasboer utur Wästergötland. Det Nordaste landet i Helsingalungadömet är Norrbotn, thet och kallas Wästerbotn [för Österbotn skul, som är mäst besatt med Helsingar:] hwilket räckte fordom alt in til Uhla-hamn och Träsk, efter som wäl synes af detta som är uttagit af et bref.

Thesje 3:ne Landen, Helsingia, Medelpathia och Angermannia woro räknat för Förstadsömen uti Ziegleri tid, men nu warda the samt med Wästerbotn räknat för 4 Grefwedömen.

Allt här til war förenämnda Mff:

Man kunde wäl här wid giöra många påminnelser, emedan en hwar boende å thesa orter, och någorlunda kunnig om the forna tiders minnesmärcken lätteligen finna kan thet auctor mera följd[et] sägner än saning, och sammanblandat tideböckerne, såsom en ung historicus hwilken lefwat sedan 1582 skrefs; ty han nämner Staden Hudicksvall som så först byggdes; men blifwit död för än Söderhamn funderades 1620; ty then Staden införer han intet. p. p. Landamären omkring thet gamlaste och Nyaste Helsingaland äro och sammanblandat; och til större delen icke särdeles rätt utförde; v. g. **Mård**, för **Nor**, Helf: **Moras**, **skog**, **skogsmarck**, **ödemarck**, etc: warandes nu thet i sista tiderne satta Landamäre emellan Helsingaland och Gestrikaland uti **Töne-ån**, **Tönebron** öfwer samma **A** eller **Bäck**, som är thenna **Nor-bäck** i **Skog Sockn**; se Tit. II: §: 1. och Cap: 1: Helf. S[ödra] C[ontract]. Alpes eller Norste fiällen sträcka nu intet in til Helsingaland i Wästern utan Herulfs Dalarne; **Sinland** är rätt bestrifwit, äfwen Österbotn, emot Wästerbotn; p. Hafswiken **Botn** äfwen wäl, som och **Helsingabotn** i gl. [gamla] Sagorne kallas; och then orten som ligger å **östra sidona**, kallas med rätta, **Österbotn**; then å **wästra**, **Wästerbotn**; och then i **Norden** eller ytterste ändan, hwarest hafswiken eller Botn tornar i **Torne**; p. **Norrbotn**; p. p.

Norland kring om Ljusne älfwen, kallas och tydeligare **alæ land**, som kan finnas af ordtydningen til Söderala och Norala Sockner; se Cap: II: och XIII, af Helf. Södra Contract; Thenne delen af Helsingaland heter och egenteligen Glysisvallur, Liusdalar, af älfwen **Liusna**, och älfwen af Landet; som ses Tit: 1: om Helsingaland.

Allt Wasboer utur Wästergötland först besatt AngerManland, thet til fordras starkare bewjs, än blotta gifningar och sägner.

Landsdelningarne som thenne Auctor gör, är icke heller grundfaste; Zeigleri lemnas thet hän; ty hwarden i the 2 nästl. Seculis, än sieder nu i thesa tider, när Landshöfdingedömen äro delade i flera, räknas 4: utan allenast 3, nämligen **Wäster-Norland**, som består af Gestrikeland,

Helsingaland, Härjedalen, Medelpad, Jämtland och Ångermanland. **Wåsterbotn** tillfä med Norrbotn alt in til Uhleå; och **Osterbotn** som sträcker sig ifrån bemfälte Uhleå, hafsfidone utföre til Biörneborgs Lands-höfdingadöme. Mera härom skrives intet wid thetta tilfället.

Tit. VII: Sodn- och Bya-Namnens ände-ord eller lyctande, här uti Helsingeland, est A, b, c.

A, an, aa, ahva, å, åa, ån, åna; *Gr: axa. lat: aqva; amnis. Ital: acqva. Hilp: agva. Germ: Aa, aha. Gall: Eau. Brufes i Helsingeland* algement säjas om Bäck; ström; flöd; wata; flö. vid: Stiernh: Gloss: ad Ulph: p: 5. Verel: Lex: Sc: Scand: p: 1. Hug: Grot: in prol: ad Hist: Goth: Rudb: Atlant: Tom: 3. p: 703. Haq: Speg: Gloss: Sv: Got: p: 7. Hebr: אַיִן 1: Efr: 8: 15. 21. vid: Gezel: V. T. in h: l: p: 556. Hill: Onom: S. p: 740. Om flöden *Au*, tilförne *Lynav* kallad, i Lunenburg; Om *Aa* eller *Aada* i Braband wid Hertogenbosch; i Vestfalen wid Münster; etc. vid: Cluv: Geogr: cum Not: Bunon: pag: m: 171. 251. etc. Här i Helsingeland lyctas 20 st: byenamn på sådant ord.

A, ava, aga, åga, ha, hava, haban, *Hebr: אָבָה Gr: ἄβω. lat: habeo. Gall: auoir. Ital: hauere. Ang: hawe. Germ: haben. Sv: ha, hafwa, åga, åga, Gr: ἔχω. Hinc: aud, od, odal, öde, etc. possessio, proprium; fast egendom. videtis Stiernh: Gloss: Ulph: pag: 19. 78. 79. Loccen: lex: Jur: p: 125. Verel: lex: p: 184. På sådant ord lyctas 40 st. byar i Helsingeland.*

Anger, angur, ånger; Sinus; Bif, Bucht; Verel: lex: p: 13. *Beslynerligen nämnas här i Helsingeland, Hafwets wiser och Inbugter, Ånger; vid: Edd: in Mer og watsn tening; 6. Ref: aqva lata, spatiosa.*

Anger kallas jämwäl en Platz, et öpet ställe, hwarest köpslagning hålles; Naring och bärgning stötes; locus apertus; hwar af Hardanger, Gidanger, Lesanger, etc. uti Norrige nämnas; och alle köpstäder kaupanger; såsom Köping i Swerife. Se Arild Hvitf: Nor: Hirdfk: Cap: 36: p: 279. Pet: Clauff: Nor: Best: Cap: 18. p: 81. Heims Kringl: p: 204.

Arf, arbi, arp, orf, urf; *Dan: arf. Sax: erfve. Holl: erf. hæreditas, patrimonium. Brystarf; Skaparf; bakarf; Jamnadarf; Kuldar arf; Skylदार; Skötarf; Nidiar arf; Dffinnis arf; Trälarf;*

- Wigarf; etc. Stiernh: Gloss: Ulph: pag: 15. Loccen: lex: Jur:
 Verel: lex: Sc: p: 15. 16. Lundii Not: ad Ver: lex: p: 2. Ol:
 Rudb: Atl: Tom: 1. p: 583. Spegel: Gloss: Sv: G: p: 22.
- Au, Auja, Oja, Ö, Infula, vid: infr: Ö. märdfer vdf Au, Aud, Od, Odal;
 terra, possessio. Grot: prol: ad Hist: Goth: Ol: Hermelin de
 Livon: §: VIII. p: 26. Atl: Rudb: Tom: 2. C: 4. p: 68.
- Backe, backen, backan; crepido, declivitas; slutning; lutande anten
 up eller neder. Verel: lex: Scyt: p: 29. Spegel: Gloss: Sv: p:
 28. Rudb: Atl: Tom: 1. p: 583.
- Bo, bu, bod, boda, boden, böle, byle, by, bavan, boa, bua, bola,
 bygga, buka etc. domus, fundus, villa, ædificium. *Gall:*
 Boutiqve; *Germ:* Bude. Gr: Apothek. etc. etc. Stiernh: Gloss:
 Ulph: p: 23. Verel: lexic: Scyt: Sc: p: 38. Loccen: Lex:
 Jur: p: 28. Atl: Rudb: Tom: 2: p: 152. Tom: 3: p: 27. pag.
 740. Spegel: Gloss: Sv: G: p: 58. Dikmans Run-anm: pag:
 66. På sådant ord ändas 70 byar här i Helsingeländ.
- Borg, burg; *Græc:* πουργος. *lat:* burgus. *Ital:* borgo. *Angl:* bourg.
Germ: Burg; stad, slott, fästning, fästas; arx, urbs, turris, muni-
 mentum. Stiernh: Gloss: Ulph: p: 21. Casp: Sagitt: de Civit:
 Luneburg: Cap: 1. §: 3. Loccen: Antiqv: Sv: p: 129. Verel:
 lex: Sc: p: 41. Lundii Not: ad Ver: lex: p: 13. Pering-
 schöld: Not: ad Vit: Theod: p: 358. Spegel: Gloss: Sv: G:
 p: 62.
- Breck, brick, bricka, brecka, bringk; *Angl:* brink. declivitas, cre-
 pido; slutning; yttersta af et bärg; Badse; Verel: lex: p: 43.
 Spegel: Gloss: Sv: p: 67.
- Bro, brona, bron, brygga, broa; etc. *Germ:* Brücke; *Angl:* bridge.
 pons, ponticulus; Loccen: lex: Jur: p: 34. Verel: lex: Scyth:
 p: 45. Salani Not: ad Egil: Saga: p: 76. Spegel: Gloss: S:
 G: p: 67. **Bro** skal vdf bemärka, **Jordhög**, eller grunden til **Jord-
 högen**; Pet: Dikmans Runmärku: til Run-sten: p: 24. 42. 104 etc.
- Burg; se Borg.
- Bäck, bäcken, bäckur; *Dan:* Bæk. *Germ:* Bach. *Belg:* Befe. Rivus,
 rivulus. liten ström eller å. Edd: Nom: procell: 45. Ol: Rudb:
 Atlant: Tom: 3. pag: 746. Spegel: Gloss: S. G: p: 35.
- Bärg, bärge, baïrg, biarg; *Dan:* Biärg. *Germ:* Berg. Mons; Ha-
 berg, mons excelsus. Stiernh: Gloss: Ulph: p: 21. Rudb:
 Atlant: Tom: 2: p: 543. Tom: 3. p: 746. Spegel: Gloss:
 Sv: G: p: 43. I Norge, Tyssland, Ungern etc. lycktas många
 orter på Bärg; här i landet öfver 30 byar.

- Böle, byle; je Bo, bu, bod, etc. *Græc.* πολις. abila, abyła; mapalia, attegiaë; vid: Sam: Bochart: Chanaan, lib: 2: Cap: 9. p: m: 812.
- By, byn, bygd, bygge; *Dan:* Bye, pagus, rus, villa, urbs; *Stiernh:* Ulph: p: 23. *Loccen:* lex: Jur: p: 38. *Verel:* lex: Scyt: p: 47. *Rudb:* Atlant: Tom: 1. p: 583. Tom: 3: p: 740. *Enberg:* Upfal: pag: 107. *Spegel:* Gloff: Sv: G. p: 73. Hös the gamle nämnes **Städer** och **By**. — *Dikm:* Anmärk: öfwer Run: p: 15. 22 *Bhanam* här i landet hafwa sådant ände-ord.
- Dal, dalen, dalei, dalur, däld, däl; *Germ:* Tahl. *Polon:* dolina. vallis, terra humilior, locus depressus. *Stiernh:* Gloff: Ulph: p: 31. *Verel:* lex: Scyt: Scand: p: 49. *Spegel:* Gloff. S. G. p: 74.
- E, ed, ede, eide, aud, oed; isthmus, angusta terra inter duas aqvas; litet stycke land emellan sjöar, åar, watn. *Verel:* lex: Sc: p: 57. *Atlant:* *Rudb:* Tom: 3. pag: 740. *Dikmans* anmärk: öfwer Run: p: 51.
- Eng, Engd, Ing, etc. je Äng.
- Fara, bemärker icke allenast färdas, resa; etc. utan ock, arbete flitigt på åferbruk; operam rusticationi impendere. hinc Far, faur, får; ditet eller vägen efter plögen, ådret; etc. *Verel:* lex: Scyt: Scand: p: 64.
- Fiard, fiärd, fiord, fiäl, fiärden, fiälen; hafswit, Injö; lacus, Sinus major. *Edd:* Siöfän:
- Fiara, fiord, bemärker ock Strand; ripa, litus. Fiorumadur, then som her på stranden i fiärden. *Verel:* lex: p: 69.
- Flo, flod, floa, flöa, flyta; *Gall:* fleve. *Germ:* Fluß. *Angl:* flood. *Belg:* vloed. *Dan:* fløvd; *Lat:* flumen, fluuius; *Stiernh:* Gl: Ulph: p: 46. *Spegel:* Gloff: Sv: G. p: 111.
- Fläk, flak, flad, fold, fält; *Germ:* feld. campus, planities, tellus, regio. *Verel:* lex: Scyt: p: 75. *J. Månßens* Reseb: p: 13. etc.
- Fly, flu, floe, flut, fluthulmur; palus, terra aqvis innatans. *Verel:* lex: Sc: p: 74. Fly är ock tillagat, upbrukat Land; terra exculta; a flya, plöja, vertere terram vomere. *Spegel:* Gloff: Sv: G: p: 112.
- Gard, gård, gål, gålen, gara, garum, gurum; *Heb:* גרן. *Græc:* χορτος. *Pun:* Kartha. *Ruff:* gorod. *Dalm:* graad. *Croat:* grad. *Alem:* gardo. *Germ:* garten. *Ital:* giardino. *Corte:* *Hilp:* gardin. *Gall:* jardin. *Dan:* gaerd. *Angl:* garden. aula, häf; civitas, **Stad**; domus, **hus**; Fundus, **heman**; hortus,

Sådesgiärde; pagus, by; possessio, arf; prædium, boställe; rus, bygd; regnum, rike; sepimentum, giärde; templum, kyrka; villa, hus. Sam: Bochart: Chanaan: pag: 814. Stiernh: Gloss: Ulph: p: 63. Verel: lex: pag: 88. Rudb: Atlant: Tom: 1: p: 28. et pag: 125, 187, 583. Tom: 2: p: 371. Tom: 3: p: 458. 474. 740. Vormii lex: Runic: p: 81. Peringsch: Not: ad vit: Theod: p: 390. Spegel: Gloss: Sv: Got: p: 142. 146. Sigism: Baro: lib: de Reb: Muscov: pag: 78. Loccenii append: Lex: Jur: p: 179.

Gärde, gäle, etc. se Gard, gård.

Hage, haga, hagen, hägnan; *Gall*: haye. *Angl*: hedge. *Sax*: hege. *Germ*: Häge. Sepes, locus circumdatus; instängt rum. Spelm: lex: in haja. Verel: lex: Sc: pag: 104. Spegel: Gloss: p: 165.

Hamar, hammar, hambre, hamaren; terra lapidosa, stenadhtig mark, bärghdhtig backe. Loccen: Lex: Jur: pag: 78. Verel: lex: p: 106. Speg: Gloss: p: 167. § Helsingeland finns 11 byanamn af thetta änderdet.

Hed, hede, heden, heda, haithio; *Germ*: heide. *Dan*: häd. planities arenosa, campus sterilis; Mo, slät sfögsmark. Stiernh: Gloss: Ulph: p: 84. Verel: lex: p: 112. Paul: Meliff: ad M. Freher: de Orig: Palat: pag: 93. Speg: Gloss: p: 176. Dict: Antiqu: Bibl: in Gen: 2:— p: m: 74. Rudb: Atl: Tom: 1: p: 771. Tom: 3: p: 136. 381.

Hed, haite, hida, bemärker of åter; ager; plughand, terra aratro ex-culta; gräsland, blomstermark. Somner: Gloss: in hida. Stiernh: Gloss: Ulph: p: 84. Verel: Hervar: Sag: Cap: 5.

Hed, hede, hid, bemärker of hv, hja, hus, hem; casa, domus, villa; v. g. Björnheide etc. Verel: lex: Sc: p: 118. H: Speg: Gloss: pag: 612.

Holm, holme, holman, holmur, hulms; Bölm, Stölm; insula, ö; peninsula utnä; Edd: Nom: Inful: Verel: lex: p: 122. Speg: Gloss: p: 186.

Holm, holmur, bemärker of en tomt, hage, instängt rum; fundus in-clufus, locus circumseptus. Spelm: Archeol: Verel: lex: p: 122.

Holm är of then ring, ort; hwarest Emvigskampen svedde, Lefewallur; circulus vel arena, ubi monomachiam peragebant pugiles. Gud: Andr: Isl: Steph: ad Sax: Gram: p: 98. Verel: Not: ad Herv: Sag: pag: 66. ad Gaut: Sag: Cap: 38. Salan: Not: ad Egil: Sag: p: 117. 118. 133.

- In, ing, inni; domus, habitatio; heman, heställe. Verel: lex: p: 134.
Rudb: Atlant: Tom: 1. p: 583. Peringsch: Not: ad Vit: Th:
p: 363.
- Ing, eng, engd; je Äng.
- Kiär, kiärn, kiära, kiärna, kiärnmyrar, Tiorn, etc. palus, stagnum;
Edda in Nom: procell: 41. Verel: lex: Scyt: p: 140. 256. Af
thetta ordet ända 13 byanamn i Helsingeland.
- Kull, koll, kulle, kullen; *Græc: κολωνη. Ital: colle. lat: collis,*
monticulus, vertex; Bärqsbacfe, bärqsfliint. Verel: lex: Sc: p:
147. Spegel: Gloff: Sv: pag: 245. Peringsch: Not: ad Vit:
Theod: p: 363.
- La, lä, laugur; mare, haf. Edd: Nom: mar: Verel: lex: Scyt: p:
141. Salan: Not: ad Egil: Sag: p: 112. Peringskiöld: Annot:
ad vit: Theod: p: 281. 282.
- Lad, la, lan, land, lande; uti *Angl: Belg: Germ: Dan:* etc. lifa ord;
terra, regio, ditio, ager fructuosus; hinc Mardland, öresland,
örtugsländ; etc. Verel: Not: ad Her: och Bof: Sag: p: 106.
Stiernh: Gloff: Ulph: p: 105. Verel: lex: p: 152. Speg:
Gloff: S. G. p: 251.
- Laug, lauga, lo, log; bemärcker of S; infula; Edd: Nom: inful: 33.
- Lo, lou, lauf; *Dan:* laufven; domus, ædificium; hus, hem, stad; Petr:
Clauff: Nor: Befr: Cap: 18: pag: 81.
- Låk, låke, låket, lauk, lyckia; locus septus, fundus inclusus, por-
tiuncula agri vel foli; täctt, täppa, wret, theg, hage; et stycke ut-
jerd; Lex: Scyt: Verel: p: 151. Speg: Gloff: S. G. p: 510.
576.
- Löt, löta, löten; pascua separata; hage, tomt, hägna, betesmark.
Loccen: Lex: Jur: S: p: 111.
- Lyckia, je låk.
- Ma, mar, mär, marei, maur; mior, mir, moer, marifair, myr, myra, etc.
Gall: mer. Ital: mare. Hilp: mar. Germ: Meer. lat: mare.
stagnum, limus, palus; hinc Mærskländer. Mormän, Maure-
män; etc. vid: Edd: Nom: Mar: Stiernh: Gloff: Ulph: p: 111.
Rudb: Atlant: Tom: 1. p: 351. Tom: 3. p: 556. Peringsf:
Adnot: ad vit: Theod: p: 301. Ol: Rudb: Fil: Selav: p: 34.
Ejusdem Specim: uf: lingv: Goth: p: 112. Spegel: Gloff: p:
279. Dikmans annmärk: öfwer Runsten: p: 133.
- Mo, moen, pl: moar; terra arida, arenosa, fabulosa; torr-, janachtig
mark. Verel: lex: Scyt: p: 175. Spegel: Gloff: S. G. p:
301.

- Mor, mora, moras; vid: sup: Ma; Men här i Helsingeland tages Mor för tiot flogsmard; Sylva denfa, tenebrofa; v. g. Granmor, Biörfmer; etc.
- Myr, myra, maur, mir, mor; *Gall:* marais. *Angl:* marish. i *Geltr:* Mur, pl: murar; palus, solum cariosum, uliginosum; fiarr. Atl: Rudb: Tom: 3. p: 748. Speg: Gloff: Sv: Got: p: 311. Dikmans Run-annmärku: p: 133. På sådant ord ändas 14 Byanamn.
- Nor, nore, når; trångt Sund som icke igenfryser. fretum angustum, quod gelu non constringitur. Verel: lex: S: p: 182.
- Näs, näfe, näfet; *Gr:* νησος. *Ill:* annes. *lat:* nafus, isthmus, promontorium, peninsula; udd, ödd, udde, ödder; hinc Nasomanni, Nosomones, Näsmaner, Näsvisjar, Näsfungar; Rudb: Atlant: T: 2: p: 37. 38. Salan: Not: ad Eg: Sag: pag: 111. Peringsch: Monum: Uller: T: 1. p: 247. Speg: Gloff: S. G. p: 315. Su emot 30 Byenamn lycktas så här i Helsingeland.
- Or, oer, ör, ar, har, eyri, eira, ur, urd; Sabulum, rupes; Småsten, flapper. Rudb: Atlant: Tom: 3. p: 702. 742. Verel: Lex: p: 61.
- Ra, rad, rå, råd; possessio, opes; egendem. *Heb:* 777. Sv: råda, dominari; Verel: Lex: p: 199. Spegel: Gloff: S. G. p: 368.
- Re, red, rid, ryd; prædiolum, possessio; Rödning, terra excolta; Verel: Not: ad Herv: Sag: p: 115. Rudb: Atlant: T: 1. p: 583.
- Rik, rike, riki; *Dan:* rige. *Germ:* Reich. *Belg:* ryck. *lat:* regnum, ditio, possessio; Stiernh: Gloff: Ulph: p: 122. Verel: Lex: p: 207. Speg: Gloff: p: 373.
- Rå, råd, se Ra.
Rå är od rör, råmärde; terminus Sylvarum, campi, agrorum. Loccen: Lex: Jur: p: 136. Speg: Gloff: p: 367.
Rå bemärcker på Helf: jämwäl tiot flog, fylva denfa; se Mor.
- Siö, Siön, Siöni, fe, fen, fior, fun, fuga; *Dan:* Sø. *Germ:* See. *Belg:* Zee. *Angl:* Sea. lacus, mare, aqua. Rudb: Atl: Tom: 3. p: 545. Edd: Nom: Sin: Verel: lex: S: p: 221. Speg: Gloff: S. G. pag: 404. På sådant ord lycktas 36 Byar här i landet.
- Skale, skali; domus Gigant: Giättahus; Verel: lex: Scyt: p: 222. Skali, är od Bacthus, cubiculum Satellicorum. Ver: lex: sup: p. *Græc:* σχολη. *lat:* Schola. Sv: Skul.
- Skog, skogur; *Dan:* Skou. Sylva, nemus, faltus. Edd: Nom: fyl: Spegel: Gloff: p: 425.

- Sockn, såckn, *Dan*: Sogn. Parochia, locus in quo degit populus cui proprius destinatus Sacerdos. En hœp gârðar œð byar. **Sœknstufwa, Sœknstâma.** domus et conventus parochialis. *Heb*: ךַּשׁ vicinus fuit; vid: R. Menaffe Ben Ifr: in Conc: g: 64. Loccen: Lex: Jur: S: p: 156. Rålamb: Obf: Jur: p: 154. Somner: lex: in h. v. Spegel: Gloff: Sv: G: p: 460. 461. Se II Flock: Glyfisv: Suppl: in Tit: IX. = **Stifte** § 29.
- Sta, stad, staen, stan; *Germ*: Stadt. *Dan*: Sted. *lat*: Statio, locus, urbs, domicilium; Num, stâlle, stad, by, hem; *Stiernh*: Gl: Ulph: p: 131. Verel: Lex: S: p: 241. Rudb: Atlant: Tom: 1. p: 581. Tom: 3. p: 740. Speg: Gloff: Sv: G: p: 477. På fâdant œrd ândað hâr 75 byanamn.
- Sten, stain, stin, *Dan*: Sten. *Germ*: Stein. *Angl*: Stone; lapis, petra; item: Domus, hûs. Verel: lex: Sc: p: 241. *Stiernh*: Gloff: Ulph. Speg: Gloff: Sv: G: p: 484.
- Stufva, stuga, stugo, stugun, stugu; *Gr*: στῶα. *Angl*: Stow. *Hilp*: estufa. *Gall*: estuve. *Ital*: stufa. *Germ*: Stube. *lat*: antiq: stuba; hypochauftum, domus, ædificium. Spegel: Gloff: S. G. p: 494.
- Sved, fveden, fvedia, fvidia; terra igne et ustulatione exculta; fylva excufa et combusta; Sall, fâlle, swidioland; etc. Verel: Not: Hervor: pag: 113. Atlant: Rudb: T: 3. p: 578. Spegel: Gloff: Sv: G: p: 501. Se Tit: I: om Helsingeland. På fâdant œrd ândað hâr 15 byanamn.
- Sun, fund, funde, funnet; *Belg*: Sond. fretum. Edd: Nom: Amn: Spegel: Gloff: Sv: G: p: 498.
- Sund, bemærker œf dalar, dâlðer, lægðer; loca depressiora inter montes. Verel: lex: p: 250.
- Säter, fâtra, fâtter, feta, fâtur; *lat*: fedes, mansio, domicilium; Ru[d]b: Atl: T: 1. pag: 583. Verel: Lex: p: 218.
- Säter, fâtr, fatur, bemærker œf Håbødar, Sølja; mapalia. Verel: Lex: p: 213.
- Tiär, tiärn, tiärna; je Kiär.
- Tomt, tâmt, tâmta, tâmten, topt, tof; area, fundus, habitatio, locus circumscriptus; Tâkt, hæge, låf; etc. Loccen: Lex: J: p: 173. Verel: Lex: Scyt: p: 257. Atlant: Rudb: Tom: 1. p: 583. Speg: Gloff: S. G. p: 522.
- Torp, *Germ*: Dorff. domunculus, tugurium; litet hem, litet hûs. Rudb: Atl: Tom: 1: p: 583. Spegel: Gloff: p: 522.
- Vall, valla, vallen, vallur, vollur; *Dan*: wøll. *Angl*: vall. *Sax*: Weal. *Belg*: walle. *Lat*: vallum, campus; Slatmarck. Som-

- ner: Lex: Verel: Lex: S. p: 299. Spegel: Gloss: p: 549. Dyffe Städer och byanamn lycktas mycket på woll eller wall; Men här i Helsingeland inge månge.
- Vjk, viken, vika; *Holl:* Wijck. *Dan:* vig. Sinus; Bugt; hinc Wi-fingar, Råsfingar, låstryfare, Ulfar, etc. Peringsch: Not: ad vit: Theod: p: 236. Magn: Celsii Comp: p: 68. J. Månþous Reseb: pag: 22. Verel: Lex: p: 29. Ol: Trygv: Hist: Cap: 49. p: 172. Pet: Clauff: Her: Beskr: pag: 13. Salan: Not: Egil: S. pag: 111.
- Vik bemärker of Lund, fjögsbacfe; lucus, fylva minuta. Lindenbr: Gloss: Otr: Ev: Lib: 4: Cap: 16. Spegel: Gloss: p: 570.
- Vin, vind, vinden, väder; ventus; Stiernh: Gloss: Ulph: p: 145. Verel: lex:
- Vin, vind, vinda, vinspel; trochlea; furfum trahere. Speg: Gloss: p: 572.
- Vin, vind, vinn, fallas jämväl botn, öfra weningen, lest, hiälla, laswa; hwilohus, cubile; Verel: lex: p: 162.
- Ung, ungen; se In, ing, ingen, äng.
- Å, ån, åa, åna; se A.
- Åker, akr, åfre, åferu; *Gr:* άγρος. *Dan:* agre. *Germ:* Aker. *lat:* ager, terra excolta. Stiernh: Gl: Ulph: p: 8. Verel: Lex: p: 7. Speg: Glof: p: 7. På sådant ord ändas 22 Byanamn i Helsingeland.
- Ånger, se Anger, angur; så wäl Vjk, etc. som öpen MarknadsPlats.
- Ås, as, aas, afa, åfen; *lat:* monticulus, collis in longitudinem por-rectus, Lång Backa, hög råfwel, Sandås; etc. se Verel: Lex: Sc: S. p: 17. Ol: Rudb: Atl: Tom: I: pag: 214. Tom: II: p: 118. 371. Tom: III: p: 740. Speg: Gloss: p: 9. warandes thet märkwärdigt, at sådane månge of store åsar, hwilke of här i landet finnes, kunna utwijsa at the äro samanstälpte när Syndaflo-den öfwer hela wärden gå månde of at östanwäder mäst warit hade; på sådant ord lycktas månge orter här i landet.
- Äng, Änge, Enagn, Engd, Ing, Inge, Ung, Ungen; etc. *Lat:* pratum; regio, territorium, possessio; se Atl: Rudb: Tom: I: p: 583. Verel: Lex: Sc: p: 59. Spegel: Gloss: p: 608. På sådant ord ändas 30 byanamn här i landet.
- Ö, ei, ey, y, oe, i, ön, etc. *Ebr:* 'ס. *Dan:* ö. *Lat:* Infula; pen-ifula, terra aqvis circumdata. *Solm, Alm.* Edd: Nom: Inf: Ol: Rudb: Fil: Specim: Uf: l. G. = p: 113. Spe-gel: Gloss: p: 334. På sådant ord ändas 22 st: Byar i Helsing-

ungaland. warandes märkwärdigt, at fast än the orter mångstädes som nu så nämnes, icke äro med watn fringflutne, the lfwäl i forna tider så warit hafwa. se min Disput: de Mar: Baltico.

Tit: VIII. Om Hålsungalands Sigiler, Signet, Insegl: etc.

Så wäl Städernes som alla Sockners, warda wid slutet utsatt, efter hwarje storlek och MinesMärcken som the präglade finnas wara nu för tiden, (wid slutet af thenna flocken);¹ dock warder thetta i gemen här framtil korteligen berättat som följer, nämligen

§ 1.

Så wist thet wara månde, at folket hade mycket långt tillbaka i wärldenes åldrar af alla religioner, haft **Ringar**, hos Latin: Annulus, Condulus, Condalium, Cingulum, Ungulum, Symbolum, etc. in num: fing: nämde; icke allenast **Fästnings: Brud: Wignings:** och **Zeders: Ringar**, utan och **Signets: Ringar**, lat: *Annulos Signatorios*, hwilke wid börjon, som alt annat, woro mycket släte och enfallige, gjorde af Järn, mäsing och tylife gemene Materier; dock med tiden, och efter handena, alt mer och mera tiltagit, så wäl uti ämnet, af Guld och ädla stenar, som uti utarbetandet och utstickningen; etc. hwar om Abraham Gorlæus uti sin Dactyliotheca; Alexander ab Alex: Macrobius. Kornmannus och månge flere skrifwit hafwa; Så owist är och thet, hwilken förste Uphofsmanen hade warit til sådant. Men at af sådana **Signets: Ringar** thet bruket kommit är, at Riken, Härskaper, Länder, Städer, Socknar, etc. hafwa begynt bruka wiß Insegl; thet om är ingen twiswel. Orden som nu brukas, nämligen Sigil, Signet, Secret, etc. äro kommen med Munkarne hit til Swerige och tagne af Latiniska tungomålet, hwarest Signum, Sigilum, Signaculum, Secretum, etc. igenfinnas; ehuruwäl redan i Justiniani och Cujacii skrifter, ordet Sigla igenfinnes, som instämer med Sv: Got: **Sigel, Sigla, Segla, Signa, Besegla, Försegla**, etc. Ebr: **סֵד** Græc: *σφραγίς, ἔχρος, σφραγίδων*; såsom fordom dags Sigiler kallades; Men **Blåma** af thet the **Blåmdes**, krystadens neder uti sådan, gröna och röda wäret; äfwen som **Stamp, Stämpel**; lat: *tudicula*; Gr: *τομπή* af **stampa, stämpa**; etc. Men Dyflarnas **Pitscheir** är nog främmande; warandes thet at märka, huru åtskillnaden äfwen wäl i forna tider, emellan färgan til underlagde wäret i noga acht tagas månde, lfa som än plägar sse med rödt och swart

¹ De omtalade sigillen finnas ej i lackaftryck i originalet; i stället har B. gjort afritningar (med bläck), som här nedan reproducerats. Utg.

Lad, när bref förseglas; hwar om Felinus Sanderus och flere berätta. Och såsom Signets Ringarne woro wid början enfallige och släte, merendels stufne med Initial-Bokstäfwerne af egarens namn, eller med wißa strek förhade, som utmärkte något inbundit namn, **Bomärke** i senare tider kallat, eller rättare sagt, *Monogramma*; hwar om kunna läsas Mailonii, Hrabani Mauri, Peringschölds och fleres skrifter; Alltså woro och the gamlas Insejel, klämmor och Stampar; så at man af Eustath: Odyff: Svida, Aristophane och andre Greker: *Ἰρηπηδεστα τα ξυλα ὑπο Ἰρηπων βεβρωμενα* etc. må wäl nämna them **Tråpitscher** af **Marskar** utgräfne; hwilket och Lipsius til Tacitum tillänna gifwer och andre många; blifwandes konsten här utinan allt större och större till utstickningar, Sinnebilder, wapn och tyllit mera; v. g. såsom thet skrifwes om Pyrrhi Ring, at uti honom woro ingrafue alla Muserna med the-ras wapn, och Baldur med sina harpo mit i spetsen; Uti Apost: Petri Ring, en fiff med pening i munen; The Ebr. fästWäder hade uti sina ringar thetta tecknat: **מזל טוב** och mycket annat som dwiöfeld tufgittu införas, af Jani Gruteri, Joh: Meursii och fleres skrifter. Men at genifinna rätta orsaken til the Sinnebilder som stå uti Sigilen ritade; thet är nog swårt; warandes ingom okunigt thet och blodiga krig af sådant äro upkommen, såsom af the 3 kronor uti Sweriges wapn nogsamant är at finna af kröniforne. Israels Barn hade fuller stark anledning til hwarje Slächts Sinnebild af Stamfäderna; såsom then Makalöse Peringschöld tydeligen utwisar i Bibl. Slächtregist: Men så åga icke alle sådan fördel. Swad hwart och et Landskap af Swea och Göttha Riken, nyttiar och brukar til sin wapn; thet är handgripeligit nog, och uttydt af våra Antiquarier, warandes, som bekant är, Helsingland hedrat med en **Bock**, som war icke allenast Solens, utan och alle starcke hiältars, Kungars, Kämpars och raffe Mäns Åre-Minne och Sinnebild, som kunde bucka, nederböja och stöta omkul sin motståndare, såsom Alexander hin Store i Grefeland, hwilken i Dan: 8: Cap: kallas Zephir Haiffim, Gr: *ζαφος αυος*, Lat: *Hircus caprarum*. Germ: **Ziegenbock**. Sv: **Getabock**, **Jättabock**; och andre flere Regenter i then 5. Historien nämde, Esaj: 14: 9. 34: 6. Jer: 50: 8. 51: 40; ty af **gitta**, **förmå**, **töras**, **wara dristig**, lat: *valere, potens esse*. etc. hafwa både Jättar och Gietter namn; och af **Bucka**, **Bocka**, **nederböja**; Bockar och Giettabockar; ågandes Hålfingland digert prisord i många långa tider af manbart folk, som förmått stöta omkull sina fiender och gittat upresa stora Segertedn så wäl långt uti Södern i Helsingborg och Helsingör, som uti nordosten i Helsingfors af stora Finland; hwarföre står och thenne Bocken uti wapnet uprester på sina bakfötter i fulla mode at stängas, bösta och strida.

Men at här införa åratalet när sådane Länders Sigil egenteligen kommo at gifwas, thet är nog swårt; dock är thet klart af våra historier at Kung Johan III, uti sin Regerings tid, ganska mycket, dels förbättrade, dels å nyo tildelade Sveriges Länder och Städer thesas Wapn och Minnesmärcken; fast än jag intet igenfunnit thet Han något befalt eller förordnat hade om Hålsingelands Wapnet, än siber om här warande Socnars Signeten. Men at the varit anorlunda tilförende än som nu, thet är ofelbart, emedan man wet thet, at på många 100 åren, in til Seculum XII, brukades aflånga Sigil och klåmmor; men sedermera Runda; såsom alla nu wara månde. Af et Mss: infört Tit: VI, finnes fuller Helsinga Signeten wara kommen hit i K. Håkons Magni Son i Norrige [regemente]; Men dock owist.

§: 2.

Förutan the förenämde Wapn, och Sinnebilder, som uti Signeten satte finnas, så äro the jämwäl utmärkte med Bokstäfwer och Minnesmärcken, måstadels rundt omkring wid ytersta kanten; Hwilla bokstäfwer, af then så kallade Munkstylan, brukades til Seculum XVI; äfwen wäl at med samma bokstäfwer utmärcka åratalet; Men sedermera hafwa våre Swenske aflagt thesa bokstäfwer, äfwen wäl at thes med teckna åratalet, och i stället, för thetta senare, begyut at bruka the så nämnda Sifror, såsom nättare och behändigare, hwilla såjas wara komma ifrån Araberne, först til Morerna, sedan till Spaniorerne, och så vidare hit åt Niords länder i Europa; hwar af nogsam är at aftaga huru gamla våra nu besinteliga Signeten här i Landet wara månde; hafwandes man orsak at tänka thet the älsta äro och, som mycket annat, bortsnappade af Joh: Magno och tylika Påfswiska roffoglar; hwar öfwer mycket klagas; Så at nu för tiden inga Socn-Sigiler finnas präglad med Munkstyl utan endast thet stora och gamla LandsSigilum Cumunitatis in Sundhedhe, som förwaras uti Håradskisten i Hørþa kyrko.

§: 3.

Här wid är och thet at införa, efterkommandom til rättelse om Hålsingalands Sigiler the gamla, at som Landet en god tid war delat i *Ala*, *Sundhede* och *Nordanstig*; såsom Tit: I: utwisar; Så hade och en hwar del sit eget Sigil; hwar af prof fans uti mina giömor, för än Nyßen här brände; af samma skapnad och tylika Bokstäfwer som thetta behålbna; dock til omkretsen litet mindre, aldraminst S. Cumunitatis in Nordanstig; S: Cumun: in Aly, war på et uti mina händer warande bref, nog förfallit dock märktes klart nog orden i Aly, i stället för Ala

eller Alora, som thenna delen hos våra Antiquarier älfest nämnes; Och fast än inga åratal på thesa gamla Sigil äro teknad, så kan man likwäl få anledning af annor Lands befintel. Signet, som i all stycke mäçhta ljk äro thesa våra LandsSigil, så wäl til Bokstäfwer som annat; at här nämna et allenast, nämligen S. de Convivio Sci Canuti Regis, hwilket igenfinnes i Upsala, och står afritat uti Prof: Enbergs Upf: Veftr: pag: 236; at tänka thet sådana äre präglad och utstuden wid påß A. C. 1000, eller något senare. Men hwad Sockn-Sigilen angå mände äro the långt yngre; dock allasaman här införd efter hwarts och ets storlek och minesmärken.

§: 4.

Til hwad ända thesa Insegel äro giord, thet lærer ingom okuntigt wara; som åtminstone ärindra sig orden **Signa, Segla, besegla, stad=fästa**, etc. öfwer alt brukas til thesto större wißhet, janing och bekräftelse; warande många Kongl. Förordningar gifue om thesa Insegels rätta bruk, så at thet heter som Sycophanten sade till Ballionem hos Plautum:

Accipe, hem! cognosce Signum;

Symbolum est in Epistola.

Och hwad Tullius skrifwer: Omnia sub acumen styli subeant, necesse est; fast än Alexander then Abonotichiten, uti sin tjd, hade och sin strel wid förseglingen.

Tilfatz på Tit: VIII.

om

Lands: Stådernas: och Socknernas Sigiller.

Här warda the affatt efter hwart och ets storlek, widd, skrifter, ord, sinnebilder, med mera, som the och här wid uti **Lack** trychta finnas bifogade¹ med ther jämte några anmärkningar, så wäl til skriften som ther inom satta minnesmärket; uti följande ordning, nämligen

Helsinge-Lands Sigil. I: thet gamla. II: thet nya och brukeliga.

Hudicksvalls Stads och Söderhamns.

Sockn-Sigillen

Helsinge-Lands *Sigil*, thet gamla, af samma storlek och lynde, som thet än ligger förwaradt uti Landskiftten i Fornsja Kyrko; af Malm eller grofwan Metal giordt; ågandes sådana diupt skurna bokstäfwer; utan något wapn; allenast på utsträkt Rät, med korb i hwarje masso; in utj:

¹ Jfr ofvan sid. 31, not 1. Utg.

SVRDDÆDHE, thet är Sunddedhe; och rundt omkring: **S: COMUNITATIS IN SUNDDEDHE**; thet är: S: Cumunitatis in Sunddedhe. At **S:** bemärker Sigillum, eller Secretum; thet är öfwer alt bekant; The andre orden äro klar, och så anförd af Buræo och flera våra Antiquarier; fast än med olika ord, dock af samma mening; nemligen Sigillum Communitatis in Sundhedhe. hwilket märkeligen stadfäster Helsingelands namn och varit Sundhede; som tilförende anmärkt är Tit. I.

Helsingelands Nyare och nu brukeliga Lands Sigill; är mindre än thet förra; hafwer thetta omskriften: Sigillum Comunitatis Helsingæ och Wapnet in uti, icke allenast en **Bock** uprestan stående emot et trä, utan och 2:ne smärre, thär under, **Bockar**; Om hwilkens, nämligen Bockens, bemärkelse, ofwanföre berättat är; lärande utan twifwel these 3 hafwa anseende til the flera Landskaper, som tilförende och Helsingeland nämde varit. se tit: I; Eller til Helsingar-

nas Bocke- eller Hälte Miningsmärken, Söder ut, af Helsing-ör och Helsingborg; och Norr ut af Helsingfors.

Hudicksvalls-Stads Sigil.

Af sådan storlek, omskrift; nembl. Sigillum civitatis Hudvikvaldensis; och tre **Bockars** wagn; allenast til **hufwudet**, halsen och bröstet; är brukat så wäl i Gamla Staden, som Nya, och än brukas. se Cap: III: om Hud:vall; anten thär af, at tillkänna gifwa, hwad om Helsingbockarne tilförende anmält är; emedan thenne Staden i forna tider endast war här i Landet; Eller at hafwa anseende på Siögudens Neckens kännemärke; Tre-uddade gaffeln; Tridens; af hvilken Stadsnamnet och tagit är; se Cap: III: Hudicke- f. Neptuni, vallis; warandes estertänkelet: huru bemärlte Necken afmålas med bockafötter; etc.

Hudicksvalls Trivial Scholæ Sigill

Thetta Scholæ Sigill blef efter mit förslag uprättat 1720; emedan här aldrig tilförende wid Scholan varit något Sigill. Thet gjordes i Stockholm, och betaltes med 24 D. fnt.

Skriften omkring är: *Sigillum Scholæ Trivialis Hudickvallisensis*. Sinebilder äro sådana, som utfatte äro näml[igen]

1. Öfwerst inom strålar namnet יהיה
2. Öfver under på ena sidon en hand som håller en frants; på andra sidon en hand med en Lagerqwist.
3. På en linea en spetsig klint eller klippa, med 5: ft, alt större och större blomster; at beteckna 5 Classer i Scholan.
4. Understriften är: cum Deo et Studiis.

Söderhamns Stads Sigil.

Är med et **fartyg**, å watnet liggande; utfirat; och i stället för Masten, 2:ne **Skjutgewär**, *musqvetter*, i korswis, upstälte; At tillkänna gifwa thet Staden är namnkunig af thär warande Factorie-Bruf; Samt Bergerkapets näringsmedel med handel och wandel på hafwet. se Cap: II: b. om Söderhamn; rundt omkring står: Söderhamns stads Signete.

Sockn-Signetet uti Helsing: Norra Contract, efter hvars och en storlek och märcken.

Cap: I. Enånger Sockn
 förer uti Signetet til wapn en **Ströming**, emedan thenna Socknen öfvergår alla andra Siö-Socknar uti Net-strömingis fiske; så at större delen af Up-Socknarna, jämwäl Dalarne, här ifrån Ströming hämta om wåhren och Somaren; rundt omkring står: Si * Enanger Sochen. I stället för Sigil, Signet, läses allenast SI. Såsom och uti Arberåd Sockns Sigil; hwilket har varit myket brukeligit; äfwen at utsluta E, som i then älfsta Runoffristen intet finnes, emedan then nu inhålles uti alla Consonant: —

Cap: II. Niötånger Sockn
 hafwer et **Sågblad** mit uti, och et blomster å hwarthera sidon om bladet; emedan Sågwarnar thär många woro at bruka få, för än Bärge-Bruken begynte öda skogen och förtaga Sågandet. Rundt omkring läses: NIOT: ANGER: SOCKEN +

Cap: III. Tuna Sockn-Signet
 består allenast af initial-bokstafwen T, mit uti, och thär ofwanföre 84; men om the förra talen äro 15 eller 16, anten 1584, eller 1684, thet är owist. Se hwad tilförende om Sigillen i gemen är anført. Rundt omkring står: I°° H°° TVNA SOCHN. Med bokstäfwerne I och H, lærer utmärkas I Helsingeland, til at skiljas ifrån Tuna i annor land; Såsom Melpad-Tuna; Uplands-Tuna; Stor-Tuna i Dalarne; Såsom här gemenligen säjes; äfwen Helsing-Tuna. E är utslutit efter the forna tiders bruk, näst N; och aldeles obruket i älfsta Runstän.

Cap: IV. Idnar Sockn
 förer uti Sigillet en fisk, **Id**, kallader och wäl bekanter här i orten; hwar af Socknen och namnet åger; se Cap: IV. Rundt omkring står: IDNÅR SOCKEN.

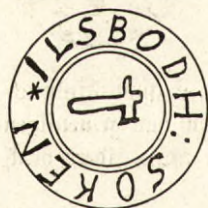
Cap: V: Forssa Sockn
 hafwer som Tuna och flera Sockner uti Insegllet
 börje=bofstafwen *F* mit uti, med ena kädio runder
 om. Samt orden: FORSSA SOCKEN.

Cap: VI: Hög Sockn
 bär märcke af Sockn-Namnet, en *Hög*, med orden
 rundt omkring: * *SOCKEN* * *SOCKEN*.

Cap: VII. Rogstad Signet.
 Som af bokstäfverne synes äldre vara än the an-
 dra, har et *Ankare* til Miningsmärke af the
 många sköna hamnar och hafswikar som thär äro
 belägne, flere än anorftädes i landet, beqwäme at
 ankra, hamna och i lä och lugn ligga för farkoster,
 som å Helsingabotn fara. Runt omkring står:
 ROGSTA SÖCKEN * Eller Rogstad Signet. T hade intet rum i
 stiftningen.

Cap: VIII. Ilsbo Sockn.
 In uti thenna Sockns Sigil, står affatter en *ham-*
mar; af hwad orsak, är mig owist, om icke thär af,
 at, om Socknen äger namnet af Satur, som ock Il,
 Hiel, Illus, kallas; med hamaren skal betecknas hans
 frigsvapn, tå han stridde med Tiodlungarne; Eika
 som Thor, och hans hamar. Omkring står: ILSBODH
 SOKEN.

Cap: IX. Harmånger Sockn.
 Thet minsta Signet här i Contractet är Harmånger Sockns,
 som äger Sockn namnet så skrifwit rundt omkring: HARM *
 ANGHER * Men in uti, stå tvenne *H*, med et *Fors* mit
 emellan ofwanpå, och en *Stierna* under; hwilket antin-
 gen betecknar initial Bokstafwen af Sockn Namnet; som troligast är,
 emedan sådant algement bruket war. Eller är sådant upkommit af

Munkarna, som plågade med tylika Figur wilja beteckna Frälsarens Christi Namn; hwilket öfwer alt än här brukades i landet för 20 år sedan, på träkorfen wid the dödas begrafnings ställen, i kyrkogårdar; Såsom oc på the rum hwarest någon fått bråd död, eller af några olyckshändelser omkommit; Såsom mångestädes än i dag wid wägar, Siöar, i wilda flogsmarcken sådane korf finnas i behål stå; alle med sådan Figur öfwer namnet utmärkte.

Cap: X. Jättendal Sockn

har uti Inseglet, som många flera, Börje bokstafwen af Sockn namnet I, och rundt omkring orden: IE-TENDAL SOKEN.

Cap: XI: Gnarp Sockn

åger här i Contractet thet bäst utstulna Sockn Sigillet, med Landswapnet, en hel Bock, in uti zirat; se här framanföre i gemen om Wapn och Sigiller, och hwad om Bocken är anfört i Helsingalands Nyare och nu brukel. Sigill. hwilket stadfäster meningen om Sockn Namnet, at thet lærer wara af Gar, Garp; Gar-man, Ger-man eller Stridsman; etc. se Cap: XI. Orden rundt omkring äro: GNARP SOCKEN. 1621. hwar af synes huru the i forna tider tecknad N; samt Sifran 2; fast än Nistaren åratalet, 1621, twärt emot the andra orden stufit, så framt thet icke skal räknas, 1291; som dock olift synes wara.

Cap: XII. Bärgshö Sockn

har sitt Insegel med Börjebokstafwen, B, af Sockn namnet; som the fleste. Rundt omkring stå these bokstafwer: BRS. SIÖ. SOCKN; och en annar figur, som lærer utmärka et Bär; hwar af Socknen oc nämnes; se Cap: XII. Af thesse skriften; såsom af ganska många flera; är at finna huru the fordom brukat utsluta lit: vocal: eller Siälfludande bokstafwen E, när then innefattas anten i then nästföregående eller följande Consonant: eller Medliudande stafwen; såsom BR, för BER. SOCKN, för SOCKEN; se Cap: I. Gnång; Sigil.

Cap: XIII; Hasella Sockens Sigill är äfwen, som mästedelen, utmärckt med första bokstafwen af Sockn-namnet, et H; och med striften omkring HASEL SOCKN; E, utslutet, såsom om Verfid förmålt är.

Cap: XIV. Norbo Socken har Signet med, N, mit uti, som är Börjebokstafwen af Sockn namnet; lika som Tuna, Forssa, Jättendal, och flera Socknar; Samt orden rundt omkring: NORBO SIGNET.

Cap: XV. Biuråker Socken. In uti Sigillet står initial Bokstafwen, B, af Sockn namnet; såsom 8 Socknar här i Contractet hafwa. Rundt omkring finnes Sockn namnet BIÖRÅKER SOCHN, men anten af en Nylåring Signet-makare, eller wänsterhänder Stickare hastigt utgrafwit, emedan läsningen måste ske bak- fram. E, utslutet efter the forna tidens maner at skrifwa; se Cap: I.

Cap: XVI. Delsbo Socken hafwer in uti Inseglet en hamare och Tång; antingen (thär) af Baldur eller Apollo, som war hela landets Stam-fader och för en Gud dyrkader; Del eller Deling i Sagorna kallad, hwar af Socknen Dels- eller Delings-bo; Apollinis sedes, torde nämnas; hwilken med sådan wärde tyg afbildas, therföre at han med sina smidde Pilar öfwerwan Riklöparne; Cyclopes. Eller af then namnkunige Smeden Vulcano; Volker, Jolkur kallad; samma som Atin, här i Norden och Thule namnkunig, hwilkens Miningsmärke äro altid Hamar och Tång. Rundt omkring stå bokstafwerne: DILSBO SOCH. N är borta; för Skaptens af instrum: utdragning; äfwen E: se Cap: I. —

Cap: XVII. Liusdal Sockens Sigill äger et Bock-hufwud med halsen; til prydnad in uti; Om hwilkens betydelse framföre är berättat om Helsing-wapnet. Warandes märkwärdigt thet icke allenast Lands Sigillet sådant Märcke drager, utan och Socknerna Liusdal, Gnarp; samt Staden Hudicksvall. Rundt omkring står: * LIVS : DAL : SOCEN.

Cap: XVIII. Ferla-Sockn,

Bär uti sit Sigill et upstält **Kors**, sådant som i forna tider, war brukeligit at upresa, så wäl wid the döddas grafwar; Såsom ock wid the rum och ställen, hwarest någon har dödt och hastigt omkomit; eller ock utur watnet på stranden flutit; Jämwäl satt wid Landsvägar och andra stråter och stigar, som et märke, til then vägen som rätter war, ifrå hwiägar och willa stigar. Huru thetta stämmer öfwerensse med Sockn-Namnet *Ferla*, hwarest stora Landsvägen delas i tu, then ene åt *Liusdal*; then andre åt *Järsjö*; etc. Eller af *La-Forsben*; se Cap: XVIII. Omkring står: FARILA SOKN. E är uteflutit efter wanl[igheten]. Se Cap: I. Enång: Sig:

Cap: XIX. Hofvedal Sockn.

Thet bekanta **Kors-märket**, som än här i landet, hos gemena hopen, är öfwer alt i bruk, at skära, rita, stryka, draga, giöra, både på lefwande och döda ting, har thenna Hovedal Sockn in uti sit Signet, med 4 små Roser, i hwarje winkel. Orsaken kan man förwisso intet gifwa, emedan sägnerne äro åtfyllige. Then sangodlikaste synes vara af alt thet **Forsande** som mäst fler på bostapen, både fram i pannan, som bak på gumpen, etc. etc. på få-husdörrar, Miölk-bodar -byttor -stafwor -tråg -stopor, kärnor, ostkar, etc. jämwäl å sielfwa Smöret, Osten, etc. etc. Warandes Bostapsstiögeln theras mästa fromma och föda, i thenna Socknen lika som i Härjedalarna, som närmast här in til ligga mände. Rundt omkring står thetta: HOGDAL SOKEN.

Sockn-Signetens Märken och Storlek uti Helsingelands Södra Contract.

Cap: I. Skog Sockn

har uti Inseglet ett trä, på en uphögd plan, at beteckna sielfwa Sockn-namnet, af then bekanta Edmord- eller Emord-Skogen; som år 1302, kallades Söderala och Hanabo Socknars Almäning. Samt bostäfwerna rundt omkring: SKOGH SOCHEN.

Cap: II. Söderala Sockn.

Äf thet största Laxfiffet i Landet, uti Liusna Elfwen, hwarest til thenna Söderala Sockn, höra, nu för tiden, 24 st: järffilta fifferiställen med Laxtar och Notwarp; såsom the uti min Ichtyologia Helsingica upförde finnas Class: I. Cap: 2: p: 47. 48; åger Sockn-Signetet sit märcke, som säjes vara en Lax; fast än Stickaren uti fenornas antal icke rätt sig funnit; dock likwäl mycket gängse warit at bruka sådan Märcken af the mäst befintelig Creaturen i orten; såsom Id i Idenor Sockn; M i Mpta; etc. Rundt omkring står: SODRALF SOCHN. E utslutet emellan D och R, emedan thet inneliuder uti bägge Consonant.; efter gammal skrifart; äfwen uti Sockn. Men i stället för Ala, Ale, Ali, står Alf, i ty Auctor welat orda Sockn-namnet, Söder-Älf; flumen ad meridiem fluens.

Cap: III. Sadurstad Sockn.

Thes Insegel, wackert och nått stucfit, består, på en uphögdan Oval, af en hand, som håller twänne Swärd, i förhwis upåt stälta, med thet algement brukeliga och omkring strimande namnet Jehovah, af 3:ne prickar utmärkt, öfwerst och emellan wärjeuddarna; Förmodelligen] af then utmärckt, som hållit före thet Socknen är nämder af Segern som Sättarna eller Mesarna i forna tider thär ärhållit af tappert facktande; se Cap: III: b. och förthensful låtit jämwäl rista rundt omkring: Segerstadh Sochn. Om samme upfinnare efterfölgt någre gamlas Sinnebilder här utinan; thet kan jag för wiso intet berätta, som likwäl tylika emblemata sedt, öfwer Mosis Altare, som kallades *Jehovah Nilfi*; ty han sade: *Zerrans strid skal vara emot Amaleck genom ena hand; under Guds beffärm*, etc. Exod: 17: 15. 16.

Cap: IV. Hanebo Sockn.

Såsom Sadurstad Sockns Sigill här Swärd uti ena hand, etc. at utmärka Sockn-namnet vara Segerstad; dock mycket owist, och nog orätt; Älfå thetta Hanebo Insegel med en hane eller Lupp utmärkt, å en uphögdan oval; mycket artigt stucfit; som mäst alla Signeten finnas vara, i thetta Södra Contractet, emot the uti thet Norra, af wårt Hålsungaland. Med bokstäfwerne rundt omkring: Hanebodh Sochn. Men at Socknen rättare nämnes af annat; se Cap: IV: b. om Sockn-Namnet. E utslutes här som flarestädes; se Cap: I: Enång: S.

Cap: V. Boldnäs Sockn

Swad som the gamle, nog många, mycket skrifwit om Dranarne, och theas strid med Pygmännen här i Norden, har kunnat orsaka thet thenna namnfuninga Socknen, Baldurs Näset, hwarest Baldur fört krig med Refarna, etc. fått uti sit Signet en Drana; warandes thenne Fogel honom egentel[igen] tilskrifwen. Omkring står: * BOLLENÄS * SOCHN * SIGIL. Om Bofft[afwen] E, se Cap: I: a. Enång: S.

Cap: VI. Alpta Sockn.

Swad Inseglet innebär, anten en *Al*, *Al*, som någre berättat; emedan thär i Socknen flera Älhus finnas wara belägen, än uti andra Socknar; 12 st. taxerade Älfsistor, eller kaar, äro anmärkte uti min Ichtyol: Helfing: Class: II: Cap: 2. p: 112. Eller en *Stod* eller *Älf*; emedan then store Voxen eller Växnen thär framlöper; Thet kan man icke wäl märcka af sielfwa gaml. utstickningen. The som thet förra wilja hafwat, mena ock Sockn Namnet wara af *Al*, *Äl*; *Al-ta*, eller *Al-a*, *Äl-å*. Äfwen the senares mening är om Socknen, såsom *Älf*, *Älf*, etc. Fast än rättast synes wara *Alupotta* eller *Alpta*; se Cap: VI: b. Rundt omkring står: ALPTA SOCHN; E uteslutet för nästföljande N.

Cap: VII. Ofvanåker Sockn-Sigill

lärer hafwa ena Swan til Minnesmärke emedan the i Äfwen, å forna tider, öfwer hela wintern några Swanor hafwa haft sit tilhåll; hwilka litwäl flytte-foglar äre, flygande senare in på hösten, til the Södra orterna, än som Dranarne och Giäßen. Rundt omkring står: AWAN-
AAKER SOKEN; efter the gamlas skrifart twenne A för Å.

Cap: VIII. Gierfö Sockn.

Äf then sägnen, at Socknen har namnet af fyr-fotade diuret, som kallas Jerf; är ock utmärkt et sådant diur uti Sockn-Signetet. Fast än sådant liten grund åger; se Cap: VIII. om Sockn-Namnet. Rundt omkring stå sådan skrift, som utmärker thet samma: Jerfsö Sockens Signet.

Arberåd Sockn är nämder af **Ar-bråd**, eller bittida frame; se Cap: IX: b. Men altjamans efter tå warande updichtningar utan grund. Rundt omkring står: Si: comunitatis Arbroensis. Ordet Sigillum är för trånga rumet skul intet utfat, allenast början Si:

Cap: X. Unnarsvik Sockn har en **Fogel** til märke uti sit Sigil; Men om then är en Skogs- eller Siö-fogel; thet är intet wist at berätta, emedan somlige, wid efterfrågan, föregifwa then wara **Skogsfogel**, theföre at Socknen belägen i Skogsmarken emellan Arberåd och Tersö, haft rikt Fogelfänge; Andre påstå **Siö-fogel**; **Ånder** kallade; theföre at store **Siön**, **Or** kallader, ligger wid kyrkan, hwarest hopetals sjöfoglar om somaren sinna; ty mena ock någre Socknen böra nämnas **Anderswik**, sinus annatum. Rundt om stå orden: WNDERSVIK SOOKEN.

Cap: XI. Mo Sockens Sigill. Består af börje-bollstafwen til Mo, nämligen M; med et Rosentnippe öfwer; Såsom mycket har brukligt varit så wäl uti Städens, som Socknars Signeten; äfwen uti Helsingelands Norra Contract, såsom Forssa. Tuna. Jättendal. Bergsiö. Hafela. Norbo. Biuråker. Rundt omkring står: MOO SOKEN.

Cap: XII. Rengsiö Sockn hafwer en Hara uti wapnet, af thet ömniga Hare-fänge som thär i Socknen varit, ut wid rötterne af the mång Bärg thär finnas, samt Myrlänte orter och Aspe-skog. Rundt omkring läses: RENGSIO SOKEN.

Cap: XIII. Norala Sockn.

Innebär, uti en uphögd Sköld, initial Bokstäf-
werna af Sockne-Namnen, Norala och Trönö,
nembligen] N, och T, sammanbundna; efter the
tidens släta riftande, när stilus monogramma-
ticus i bruk war; se tit: VII; om Insegel i
gemen. Hwilket jämwäl orden rundt omkring
stående intyga: Närala Tröne. Swar af klart är, at thetta Sigillet
ingalunda så gammalt är som thet följande i Trönö.

Cap: XIV. Trönö Sockns Insegel

är eftertänkeligit, emedan thet utwisar at Sock-
nen har Namnet af Thor, Stamsfadern för
Gudar och Gudinnor i hedendomen; och många
Byars och Orters namn äro kallad efter ho-
nom; hållandes uti handena en Runstaf, som
war Swio-Göthernas firrife Almanach; Wid
fötterna står Thors egen bokstaf, Þ, som är
dubbel þ, och äger beynnerligit utspråk, så at
ingen bokstaf, i annor språk, swarar emot thenna. Och emedan thenne
gamle Thor; som ock kallas Tros, Tro, Tron; nämnes jämwäl Gubbe,
God Gubbe, Gubbe:Thor; i synerhet när han säjes om somaren åka
i skyn, när åska och thornbrak höres; Så kan man finna igen, hwarföre
i forna dagar, såsom ock än merendels, folket i thenna Socknen kallas
Gubbar, Tröne-gubbar. Rundt omkring Inseglet står: Tröne Soehens
Signete.

Tit: IX. Om Regeringen af thet Politiska Ståndet här i
Hälsungal[and] på gamlare och nyare tider.

Ingen lærer med skähl neka thet ju ock thetta Hälsungaland, som all
annor land, sedan folk kom hit at bygga ock bo, ifrå the norra orter;
först wid Siösidona, ock sedermera alt längre wäster- ock up åt; haft
sina Kungar, Härjar, Styremän, Domare ock Öfwerhetsmän, hwilke skulle
hålla then Politiska krogen uti god skick ock ordning, förutan hwilka
ingen meniska kunnat här sitta och bo, än sieder wunnit utwidga sig, by
ifrån by, Sockn ifrån Sockn, etc. mycket mindre fara utom lands, ock
med wäldig hand intaga widt aflägna orter; Som likwäl skedd
är, i synerhet när Jättar, Mejar, Boekar ock tylike Skalhatar bodde

här i Norden. Men på hwad tid Helsinga Riket först upfom efter Stamfaderns Magogs ankomst ifrån Afahem, som merendels räknas A. M: 1760, och hwilke Höfdingar alt sedermera här i ordningen hafwa regerat; thet är ogjöreligt at berätta; dock är thetta följande at påminna, näml[igen]:

§: 1.

Alt och här varit folkets Styremän eller Kungar, merendels Gudmunder, Ulfar, Vargar, Nissar, Siöräner, Lästrykare etc. kallade som Pharaones i Egypten, Seleuci och Antiochi i Syrien, etc. hwilke mästa styrelsen haft på hafwet, med sine ormar, askar och skit, fara på Siö-röfveri, som då war then hederligaste och dräktigaste syhlan, och winna fribyte sig och sit folk at nära och föda, förutan thet som af fiff och willbråd af them hemawarandom skaffas kunde, när jädesäkrar inga eller ringa wara mände. Hwarföre blefwo och här Kungsgårdarne uprättade wid hafsidona, så wäl at Alij kungen i Norala, som at Sundhede kungen i Hög, och Nordanstigs i Jättendal Soekn; hwarest the än i dag stå, ågandes många och stora Jordhögar och Begravnings Backar, hwaraf thet och et klart bewjs är af Swartmyllan, at sådana härskar i gamla tider långt tillbaka här hade bodt, och at the och många hwar efter andre i ordningen varit hade. Dock äro the skattfyllige wordne med tiden under Öfwerkungen i Upsala; hållst the therstädes hade sin största afgudatiänst och blotande; blifwande således nämde Jylfiskungar, Småkungar, Härskar, Jarlar, etc; hwilke dels med sit eget folk, dels med sammad hand af flere Konungar, gjorde mächtige uttog til många och wida Länder; lemnande efter sig wakra Segerteckn och äreminmärken, så wäl i Helsingör, och Helsingborg wid Drefund; hwilket stedde under Hålsungarnes Höfwijsman Ibiurn Thoreson, år 1084; hwilka twenne starcka Slott och Befästningar, en å hwarthera sidon af förenämnda Inlopp til Mare Balticum, mödlost witne bära til Hålsungarnas wälde öfwer bemälte Haf; äfwen wäl then bekanta Staden Helsingfors i östra delen af stora Finland, och Nyland och the näst liggande Tavastland; hwarest Hålsingarne, år 1150, bemächtigade sig en stor tract af 8 eller 9 Härader, lemnande thet efter sig namnet i bemärlta Stad äfwen wäl i Helsinga Soekn; å the tider Erik Jadvarsson, eller S. Erik war Öfwerkung i Upsala; bewisande sig och Hålsungarne wara raffe kämpar och redelige Män sedermera på året 1160, när the Jätta-modigt hämnade förenämde Konungs döb, på Kung Hendrik Skateler och thes Son Magnus; slående neder fienderna, upbyggde af fribytet Danmarcks kyrko wid Upsala Kungsången; Såsom af historierne öfwerkunigt wara

månde. Och wore til önsfandes at man sådane utförlige historier i behåll hade om alla thesas dater och giärningar, hwilkas blotta Namn allenast äro i behåll, anten på the älfsta Runstenar eller Stenskrifter, v. g. om Afathor, Faki, Uno, Lini, Brisi, Fisiulfr, etc, hwilkas namn och åttartal, uti wacker ordning, stå på Malstad Stenen i Rogstad Sockn; Om Afbiörn och Uthlaf och Hudniuter, som stå upptecknade på Hög Sockn-stenen; Om Uni, Fanvi, Arin och Bari, på Hudicksvalls stenen; och om många flera, som finnas ritade på the yngre Runahällor här i landet; v. g. Thorkil, Asmund och Fardiger i Zättendal Sockn; Tiuta och Fulvar i Järlesö Sockn; Katilbiörn, Anasvinder etc. i Morala; Thorsten i Lina Sockn; etc. Eller än uti många's Minne dels af pergaments brefwer, såsom Tatte i Tåstads; Blacke i Blacksås; Frode i Frölland, Vigge i Vålsta, etc. etc. Hartben i Harte, Framar i Hunsbo, Gunmund i Glyfisvallur; etc. dels af Säger och Sager om nog många Zättar, Resar och Bårgtroll, i synnerhet i the Socknar, hwarest thesas minesmärken af Meshögar och grasbackar; än i dag behållen stå; hade man, säger jag, allas thesas och fleres lefwernes beskrifningar i behåll, och Frumunts, Bari, Runulfers och the flere Runoristares skrifter wore i dagsliuget komna såsom Curtii, Livii, Aemilii Probi, etc. etc. Så torde til äfwentyr många Bokhillar uppfyllas med Inhemiska historieböcker, som the nu prydas med the utländska. Men hwar tager man bröd i öknen? Mer än många weta intet något berätta om sin fadersfader, och modersmoder; ja! knapt til namnet en gång; än sieder längre tillbaka; Ghuruwål wetenskapen, tankan och omhyran om thet som komma skal, kan wara bättre och nödigare, än om thet som varit hafwer.

§ 2.

Fast än man kan hålla thesas tideräkning och berättelser sangodlika, som såja thet Fylkskungarne, blefwo af daga tagne, äfwen Hålfungar-nes, som flere Skattkungar, af *Ingiald Amunds* när han blef Up-Swethurs Konung, som på sin krönings dag lät förgiöra och upbränna många Småkungar hwilke intet ondt förmodade; på thet han thesas Länder under sig lägga skulle; hwarföre han och med tilnamnet *Illråde* blef wanhedrad; Så är man dock icke aldeles wiß ther om, at alle här warande Jarlar och Fylkskungar, Siöränner och Näsomän uti thetta Hålfunga Land, blefwo så på en gång således af daga tagne; emedan somlige historier räknas allenast Siu st: somlige Tolf st: af Småkungarne, ifrån åttfilliga Landsorter af Swia och Giötha Länder, som förgiöras månde; Icke heller äro Annalistæ ense om tiden, ty somlige ställa thenne Ingel

Illrådes ålder emellan åren 580 och 650; somlige förau til 880; andre til 900. Dock fast än sådant tyrannie skulle öfvergått alla Fylkestungarne ifrån Hålsingaland uti Upsala, på en gång; Så hade likwäl the hemsvarande, i synnerhet theras närmaste; emedan Högheten fölgde så måsta dels åttan åt; sådant söft hämma af then argamla och inhemiska tro och redeligheten som i alla tider Hålsungarne upwisat inför sina Lands och Styre-Män, emot orätt och öfverwäld; hwar til priswärdigt prof the wisade, icke allenast i förberörda S: Erichs döds hämande på Hendrick Skatteler, och hans Son Magnus; 1160; utan och wid et annat tilfälle v. g. när Norala Sockne-Män 1529 fasttogo Domprosten i Upsala Mag: Giöran, som tillika med sinom fader, Thure Jönsson på Lindboholm, fordom R. Hanses och Sveriges Rikets Råd, Riddare och Lagman i Vestergötland; häftigt emotstod then Ewangeliska lärorna i Konung Gustafs Is tider; förande honom fångsligan til Stockholm; med många flera redeliga bedrifter, som om Hålsungarne införas uti historierna; hwilka en infödder häldre lemuar androm at prisa, än jag thet giöra wil.

Dock at och these småfingar och theras fylken äro omfider lagda under Enwäldskonungarne, som bodt uti hufwudStäderna Upsala, Biörkö, Sigtuna och nu i Stockholm, thet wet en hwar at berättat, fast än åldren och tiderna icke så wäl kunige äro; Man har thet och kunnat förstå at the här warande 3 Fylken, inom thet inskränkt Hålsingaland, äro efter handena lagd under et, nämligen Nordanstig först, och Aly sedermera under Sundhede, så Kungarnes Namn, en lång tid framåt, warit *Gummund* thet är: **Lands och Folks-Nynde** eller förmyndare; såsom på these senare tidehwarf, *Carlar*, i Swia och Giötha riken.

§: 3.

At förenämde FylkesKungar hade och på the tider warit Domare i Landet, thet är klart äfwen ther af, at uti the senare tider äfwen wäl Konungarne i egna höga Personer måste resa omkring i Riket, och hålla **Råfst** eller **Lands-Ting**, som war Ordinarie Ting, äfwen på wisat tider och ställen, som kallades **Gillen**, **gillegården**, **Tingshögen**, etc. hwilke än i dag mångstädes namnen behålla; äfwen wäl Extra Ordinarie Ting, som kallades **Rättare Ting**, som intet war tilbundet hwarfen wist rum eller tid; thet wära LagBöcker äfwen wäl uttryckeligen medgifwa. Men huru så Flockarne och Balkarne uti Hålsingalagbokena warit hade; thet hafwer jag intet kunnat igenfinna; Men at the hafwa warit skurna i trä; thet är klart; äfwen stukna med Runor i JärnKungar, som suttit hängande uti dörene af theras Gillestugor, thet har man

at se af et eller annat prof här i landet. Intygande många wåre store Antiquarier ock Laglofe, såsom Buræus, Hadorphius, Loccenius, Peringschöld, Rudbeck, Rålamb, Stiernhök, Åkerman etc. etc. thet hwart ock et Land haft theras Enskylta Lag, icke allenast uti the förenämde Sylskungars tider ock theras Regements åldrar, utan ock sedermera när Landskaperna regerades af Enwalds Kungarna, hwilke hade sina wiße Jarlar, Landswåringsmän, Höfwidsmän, etc. som the nämnas mände. Hwad egentel[igen] **Hålsungalagen** angår, så har thet gått med honom, som med alla flere wärldzliga Lagar ock Menisksförordningar, at the varit förändringar underkastade. Huru then förste och aldraälste varit hade, thet lærer ingen nu hafwa sig bekant; icke heller hwilken thet wärket först begynte samansätta uti wiße Balkar. Om Viger Spa then namkundige Laglofe, skrifwes fuller mycket, hwilken lefde på 6 eller 700 tjeohwarfwet efter Christi födelse; Men om han hade ock arbetat på Hålsinglagen, som på Uplands Flockerne; thet kan för wiße jag intet säja. A. C. 830, uti Kung Biörns III: Regemente, hafwa fuller Swithurs Rikets Provinciers särffilte Lagar, blifwit tilhopa samlade til ena Lagbok; men om Hålsinglagboken war ock tå med, thet lemnas ther hän; hade thet så sedit, så finnes thetta ther af, at ena skrifna Lagbok, för än then tiden, varit hade här i landet. Gansta märckwärdigt är thet, at när Archiebisen i Upsala Birger Gregorii Son, år 1374 then 17: Octob: war i Swartjundet af Norala Socku, hade han låtit hämta til sig **Hålsinglagbokena**; som uti Selångers kyrko af Medelpada fordom varit med Järnkådor bundin; at jämföra then med 2:ne andra **Hålsinglagar**, angående græntseffilnaden emellan Sverige ock Norge; hwar af man klart finna kan, thet på then tiden 3:ne Hålsinglagböcker woro at tilgå, af hwilka then älsta räknades, som i forna tider, men icke så enkannerl[igen] tå för tiden 1374 d. 17: Oct: war förwarad uti Selångers kyrko; såsom somlige mena; utan snarare i Norala kyrko, tjtomma igen, sedan hon på någon tid, för wiße orsaker skull, legat förwarad uti litet skåp ock rum i kyrkomuren, igenläst efter gamla maneret, med en järnkådo eller aspa ock utanlås. Men om thenna war samma som Kung Magnus Härtig Erichs Son; hwilken utwaldes til Konung 1319, tå han helt unger war, men kröntes först 1336; säjes hafwa skrifwa låtit; eller ock hans i unga åren warande laglofe förmyndare Matthias Kettilmundson; thet är ock osäkert at påstå; åtminstone bör honom allenast en del af Hålsinglagen tillskrifwas; ock thet icke så enkannerl[igen] then Lagen som än i dag uti mångas händer trycker finnes, ock kallas Hålsinglagen, som öfwer Norlanden ock Norbotn brukades ock än brukas skulle uti K. Carls IX:s

Regemente, ifrån hans fröning 1607, til hans död 1611; näm[igen] uti wißa måhl, när ärenderna icke så afflutas kunde efter then så alment antagna Kung Christopher af Bejerns utgåna Laghof, af Rikens Ständer sammanlagad år 1442 af alla andra lagböcker i Riket; hwilka särffilta Lagar woro påbudna at afflaffas redan uti Kung Magni Eriksson Smeks dagar, 1347; Men Hålsinglagen intet; Sag säger icke allenast then nu bekanta Hålsingla[g]boken af 8: st: Balkar, utan och then gamla Lagboken, som thenna nyaste nämmer wid slutet, angående någre ords åtfilnader.

In Summa: at minstone hafwa här warit 4 eller 5: st: Lagböcker, efter Christfi födelse; förutan the äldre uti V. T. alt sedan Niords Rike här begyntes; ty folk utan Lag är kroy utan lif; och et sundt förnuft är lag, hwar efter alla lagar lagas och ställas böra.

§: 4.

Sedan, som förbemält är, Sylfiskungarnas länder kommo at läggas under Öfwerkungarna i Upsala; och the förras Lagar stältes efter och under Uplands Lagen; Så hafwa så wäl Landskaperne warit delade åtfylligt, och Lagsagurne som Kungs-Þougdarne eller Höfwidsmän förordnade uti hwarje Landsort; Hwar om wore mycket at införa; dock kortel[igen] är thetta följande om Hålsingaland at berätta; näm[igen]

A: At aldrärförst sträckte sig Uplands Lagmansdömet, norr ut öfwer alla Länder ända til Uleå af Österbotn; warandes under Helsinga Namnet the fleste räknade, näm[igen] Medelpad, Angermanland, Wästerbotn, Norrbotn; och understundom Gestrikeland; såsom klar[igen] är at igenfinna af Peringschölds Monum: Thiund: Cap: I: fol: 9. Cap: III: fol: 23.

B: At Thiunda Lagmän haft här sina Underlagmän; hwilke här efter komma at nämnas.

C: At för Landskapernes widlöftighet skul, och käromålens bättre och snarare afhjälpande; kan hända, om man så gifa får, för theas skul afwen wäl, som tjänster sött; etc. hafwer hela Wästernordland blifwit afskildt ifrån Uplands Lagmansdömet; hwilket skedde A. C. 1611; uti Kung Carl IX Regimente.

D: Sedermera uti Drottning Christinæ styrelse, blef åter thetta Wästernordlänska delat uti 2:ne Lagmansdömen; näm[igen] thet förre til Gefle; hwar under Gestrikland, thet instränka Helsingland, Medelpad, Angermanland, Sämtland, etc. lades; thet senare til Wästerbotns-Lagmansdömet, til hwilket lydde Landskaperne som ligga kring om Botn eller hafswikan; i forna tider Hålsungabotn kallad, afwen Dumshafwet; hwilket skedde 1644.

E. At sådane HögvidsMän och Domhärar; hwille fordom kallades **TingarbornMän, Stjornarmän, Ländersmän, Höfdingar, Riksbetsmä, Sougdar**, etc. the nämnas nu **Landshöfdingar**, och äro skilde ifrån **Lagmän**; äfwen Lagmän ifrån **HäradsHöfdingar**, och alle theße ifrån **Sougdar**, såsom hine ifrån **Länsmän**, etc. Om hwarthera Ämbetet, äfwen wäl om andra, v. g. **HäradsSkrifwares, Brofougders**, etc. kunde mycket skrifwas i anledning af alla theras Instructioner; hwilka med tiden och af tidernes omskiftningar, utwisä stora förändringar, och än mera större widlöftigheter; dock går man här allt förbi, och endast theras Namn införer, som på gamal Pergaments brefwer och andra handlingar äro wordne igenfunnen.

I. UnderLagmän i Helsingaland.

Matthias; om honom finnes intet årtal, utan allenast sådan Titel: *Matthias, Grefwe til Bäck, Friherre til Jinslo, Riddare til Gällsäter, Lagman i Landet, Sougde i Häradet, Präster i Kyrkan, Bonde i by*. A: p. p. 1280 (i kanten med annan stil: ex Xenoph:)

Michael Unesson: stref under Skog-S:ns Rågångsbref 1347.

Thorsten Styrbiörnsson, han war med i Swartafundet, år 1374 när gamla HälfsingLa[s]g]boken framhades, hwar om i förenämde §: 2 är berättat; och kallades *Advocatus Hellingie*; ty på thessa tider, och tilförende, nämdes sådane Personer, i latinska brefwer, *Advocati*, och Lagmansdömet *Advocacia*, såsom öfwer alt kunnigt är; warandes redan 1346, utwalder en ibland the 12 älste i Konungs Nämnden uti Upsala Lagmansdömet, under Israel Birgeron. [Han] kom ifrån Helt: höfdingadömet til Stockholms 1351; blef och R. Magni Råd. Hans fader het *Styrbiörn Thorstenlson*, som jämte thenne Sonen hade och *Olof, Johan* och *Gregers Styrbiörnssöner*.

Nils Kattilbiörnsson, af år 1391.

Laurent Carlsson af år 1406.

Laurent Larlson nämnes Underlagman i Helsingaland, uti Sten Stures dagar; af år 1411, och the följande.

Knut Eskilsson, äfwen uti Sturarnas årtal.

Erik Puke, uti Kung Engelberts dagar, A. C. 1435, etc. Men om thenne Bullermakaren warit egentel[ig]en] Domare eller Sougde här i Landet; såsom *Hans Juthe* nämnes 1472, etc. och *Hans Biugg*, 1581; thet wet jag för wisö intet at berätta; dock är thet klart af bemälte Kung Engelberts bref til honom, när han inehade på sin faders Nils Göstafssons wägnar, Korsholm i Österbotn, at han skulle fara hit öfwer hafwet, och med Helsingarnas tilhiälps bewisa sig som en Swänst Man, läggandes all Nordlanden, under hans wälde; hwar om mera kommer at berättas i themma 2: delen om Söderhamn och Farholm.

Olof Päderesson i Landom, uti Öfwerlagmanens, Gustaf Carlsons tider af årom 1463 och the följande = 1482.

Staphan Hinderlsson nämnes i R. Gust: Er: I: Hist: hafwa warit Sogde här i Helsingeland men en affölling som hölt med Archieb: Gust: Trolle, och stridde emot Kungen A: 1521.

Lars Olofsson Ståthållare i Nordlanden 1521.

Olof Mårtensson, Sogde i Helsing[land] 1529; men blef fången på samma år af DomProsten Mr Jöran Thuresson, när han kom hit i landet med sit elaka sällskap til Boldnäs och intalade ther Kyrfob: S. Jon, och hela Socknen, at falla ifrån Kung Gustaf och Lutheriska Läran; dock kommo the ifrån Norala Sockn, nemligen] S: Erik och hans redelige åhörare, och förjagade thesa uprorsmän, stälte Sogden på fria fötter igen, och togo DomProsten och alt hans anhang fågna; p. p. Skrefwo bref ther om til Kung Gust: 1523, d. 18 Maji. se Er: Giör: Teg: Hist: p: 223. p.

Måns Gadd, uti Upl: Lagmans Axel Anderffons och the fleres tider på 1532 och följande åren.

Lars Nilsson i Sinslod, war Underlagman i Hålsingland 1545. Efter honom kom hans Måg

Gulich Michellsson, 1563 och sedermera förenämde Lars Nilffons äldre Son

Peder Larlsson uti S. Hogenschöld Bielckes tider, 1580, etc sedermera hans yngre Son

Lars Larlsson; hwilke förenämde fyre Personer, som the woro nära i släktskap, och kunde således intet stadfästa the Jordabyten som thesas anhörige giort, så i Tuna och Forska Sockner, som anorftades; thesöre blefwo Under Lagmän hit förordnade ifrån andra orter; v. g. Erich Gyllenstierna ifrån Småland, Lars Jespersson til Årby, etc. etc. at sådant afgöra; äfwen och annat; såsom af et Dombref är at se, utgitt wit af Hogenschöld Bielcke 1587, then 17: Febr.

Anders Erichlsson, underlagman i Helsingland, 1586 etc. under skref Söderköpings R: D: Beslut 1596.

Jöns Claesson uti Öfwerlagm: Claes Flemmings tider, på årom 1590 och the följande.

Lars Kiälbiörnlsson Nerbelius i Axel Oxenstiernas tider, 1616: Hans Son *Lars Larlsson Nerbelius* i Gref Erik Oxenstiernas tid 1655.

Laurents Hanlsson 1622.

Hans Larlsson 1628; förmodel[igen] then förenämdes Son.

Lars Hanlsson Fleringus, then nästförenämdes Son, hans dombref har jag sedt af år 1654.

[*Lars Larsson Nerbelius* 1655; se ofvan.]

Carl Bröms = 1674.

Johan Eskilsson, kallad Landsfogde 1641. uti en lispredikan öfwer hans hustru Anna Mårtens dotter; hållen af H. Er: Niurenio P. i Järlsö uti Söderala fyrfv D[omi]n[i]ca Esto mihi.

At Kongl. Mayst:s och Riksjens Råd varit Lagmän uti wijsa Landsorter; thet finnes igen af theras titlar på mer och mång Bref och Skrifter, v. g. Anno 1669, kallad Kongl. Rådet, Gref Gustaf Otto Stenbock icke allenast Sweriges R. Amiral, utan och **Lagman öfwer Wästernordlanden, med Lappmarken, Härredalen och Jämtland, p.**

På samma tid war Gref Per Brahe Lagman öfwer Wästanland, Bäragslagen och Dalarne, p. Gref Gustaf Wrangel Lagman öfwer Upland. Gref Magnus de la Gardie Lagman öfwer Västerg: och Dahl.

Seved Båth öfwer Carelen; med mera som ingom kan okunigt wara.

II. Landshöfdingar.

At Landshöfdingarne i forna tider hafwa varit näst Jarlar och Härtogar, samt Konungarnes högste Råder, så wäl wid häfwet, som wid andra ärender; thet är klart af många historier; jag nämner allenast Kung Olofs Saga och thet bekanta Hirdstrå. År och bekant huru R. Carl IX år 1611, anförtrodde Kongl. Rådet Axel Oxenstierna styrelsen öfwer Wästernordlanden med underliggande Lapmarker; hwar til och sedermera kommo uti Drottning Christinae tider, 1644, the orter i Jämtland, som under Sweriges Crono lagde woro.

1. *Hans Strik*; Herre til Mörfel, en ort i Jämtland.

2. *Eric Oxenstierna* år 1654, af R. Carl Gustaf; och så vidare.

Doch år 1680, under Konung Carl XI:s makalösa goda hushållande, blefwo Kongl. Råderne för theras dryga ämbetslyflor skull frifallade ifrån sådan besvär; och wijsa Lagmän i hwarje Lagsagu, äfwen som wijsa Gouverneurer och Landshöfdingar til wijsa Landshöfdingadömen förordnade; efter then Regerings Form af året 1634, som stadfästades af Kung Gustaf Adolph, hwareft then 23 Flocken utwisar, huru then 17:de Landshöfdingen i Sverige, sattes öfwer hela Wästernordlanden och underliggande Lapmarker, residerandes i Hudicksvall; såsom orden i beftafwen lyda; doch är sedermera sätet satt i Gefle; såsom af följande är at igenfinna:

1. *Christopher von Vernstedt*, Melchior Wernstedts Son af Brandenburg, 1620; han hade wid börjon at wara Landshöfdinge öfwer

alla Länder fring om Hålsingabotn med Vasa och Cajanæburg; Men emedan thetta Landshöfdingadömet war alt för widlöftigt, sattes en annan Landshöfdinge til Wästerbotn och the flere länder i norden, 1638, af Dr: Christina. Chr: Wernstedt dog 1627 d: 9: Febr: och begrafwen i Upsala Domkyrko.

2. *Johan Ulfsparré* ifrån året 1624, til och med 1628, så Wästerbotns Landshöfdingadömet förordnades åt *Stellan Mörner* som blef ther then förste Landshöfdinge. Sedan hjt til Västernorland 1634 och til Wästerbotn 1638.

3. *Ernest Creutz* = = 1633.

4. *Christian Polle Axellson* = 1637: = 1641; tilfatter af Drott: Christina.

5. *Ivar Nilsson* = 1647: = 1651: uti hans tid flyttades Residencet ifrån Hudicksvall til Gefle igen; hwar om mera är infördt uti theenna St: I: del, om Hudicksvalls Stad.

6. *Claes Baner* = 1654.

7. *Johan Oxenstierna Gabrielsson*, 1656; uti hans tid förbättrades Landsvägen, som tilförende war en smal stig, hwarest med mödo en rida kunde på häst; men intet framåka på kärror; genwägar öfwer träff och myror giordes af kaswelwärke och öfwerlagdan fyllning; hwar til härader och Sockner måste på mång ställe samnade händer lägga; v. g. Hålsingbönderne måste förfärdiga Jordabroerne öfwer Tröje myrorne emellan Hamrunga Sockn och Hille, i Gestrifeland; etc. etc. Han lät och beställa, och hjtföra öfwer hafwet med fartyg, ifrån Öland, the *Mjlstenar* eller sköna uthugna häller, som än stå upsatte å wästra sidona wid stora Lands- eller Allmän-wägen, här i Höfdingadömet; til högden $3\frac{1}{4}$ aln: bredden 1: aln och tioclefen $\frac{1}{4}$ aln med wackra Mines-Märkeken, först ena krona, sedan hopbundet Konungs namnet C. R. S. therneft 1: Mjlst; ther under ena liten krona öfwer hans inbundna namn I. O. S. med underfriften: G. TIL CRONBERG, och sifst åratalet 1663; hwilket skedde til större delen med Almogens omkostnad, sedan förenämde Landswäg war upmätter til nya Mjlelet å 18000 alnar; när gamla räkningen, på förra mjlen, war allenast 13000; stående these Mjlstenar wid börjon til nedre ändan fästade i Jorden, men sedermera uplyftade, 1716, uti Alex. Strombergs tid.

8. *Carl Sparre* = 1670:—

9. *Jacob Fleming* = 1677:—

10. *Giöran Sperling* = 1679:—

11. *Leonard Ribbing* = 1683:—

12. *Otto Velling* — 1687; uti hans tider, uprättades stolpar och stoder af trä, at åtskilja $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ milar, emellan the förnämnda Milstenar; med sina wijsa Brännemärcken igenkände; och thet, icke allenast på wägen som än här sträcker sig framigenom Landet wid hafsidona; utan och på the andra stora vägar, hwarest inge Milstenar satte stå; uprestes och Milstoder af trä nästan af samma skapnad som $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ stolparne; thetta skedde 1688; så alla these Stolpar faststältes neder i märckene; men sedermera uphöjde och med stenar omlagde, 1716, uti Alex: Stromb:[ergs] tid.

13. *Carl Gustaf Frölich* = 1693 = 1698; blef Kongl. Råd.

14. *Malchon Hamilton*, blef död för än han hifkom til Lands-höfdingadömet — 1699.

15. *Axel von Schaar* — 1699 = 1703 = . död i Gefle af slag.

16. *Alexander Stromberg* — 1704: = 1716 = Han lät uplyfta alla Milstenar och Stolpar, utur jordene, och them med stennurar underlägga och ombewara.

17. *Hugo Hamilton*, uti hans dagar war här then swåraste utskrifning af manskap til frigsbehof. 1716. 1717. 1718.

18. *Magnus Palmqvist* war här länge Landshöfdinge, til året 1730; ifrån 1719.

19. *Carl Gustaf Bielecke*; 1731 etc: lät han ganska wäl utryma och förbättra Landsvägarne; etc.; kom sedermera 1739 at blifwa Præsidi: i Kongl. Ektads Conth:

20. *Erich Odelltröm* kom hit 1739, ifrån . . .

Här wid kommer och thetta at införas, huru på åtskilliga tider, dels under Landshöfdingarnas frånware, dels medan Ämbetet ledigt warit, sedan then ene afstätt och någor annar kommit i stället, *Vice Landshöfdingar* här i Länet styrande warit; v. g. *Haqvin Ulfsparré* i *Leonhard Ribbings* ställe; *Carl Hård* så wäl i *Carl Gustaf Frölichs*, som och i *Malchon Hamiltons* ställen; etc. hwilke här intet införas.

III: om Lagmän.

Sedan K. Carl XI, A. C. 1680, förordnade wijsa Lagmän i the afdelta Laglagur, war et Lagmansdöme öfwer Gestrifland, Helsingland, och flera Länder ända norrut til Torneå, hwarest En lagman hölt et Lagmanssting om året på wijs ställen; hwilket warade en god tid framåt in til thes uti K. Carl XII:s Regemente then förspråkaren Görtz efter sit mynde och kynde bragte och theenna ändringen at Lagmans och Håradsting skulle blifwa enahanda, hwarest En Lagman skulle hafwa 2 Håradsting

höfdingar til Bisittare; förutan the så kallade 12 eller Nämndemän i Rätten; Hvilken Rätt intet länge warade, för än then sattes i förra stånd igen; som then ock än warar. Så mycket som jag minnas kan hafwa följande Personer varit här lagmän, nämnligen]

Lars Kiälbiörnsson Nerbelius; är ock införd här framföre, I: om UnderlagN:

Lars Larsson Nerbelius; hans Son.

Jacobus Buhre.

Johan Adlerström — affomnade 1722.

Joachim Riddercrantz. war then som i Görtz tid hölt Lagmans ock Håradsting tillsaman.

Cl: H: Grönhagen; Lagman 1711; kom at blifwa Landshöfdinge på Gottland.

Carl Gustaf Venerstedt; bytte Lagmansdömet 1741 med.

Wilhelm Mauritz von Post, tilförende Lagman i Östergöt[and] 1739.

Här wid kan ock thet anmärkas, at efter Lagman Johan Adlerströms fränfalle, blef thetta Lagmansdömet; som tilförande sträckte sig til Torneå; för thes widlöftighets skull afdelat uti 2:ne; thet förra innefattar landsorterna i Gefle Landshöfdingadömet; thet andra uti Umeå eller Westerbotns.

IV: om BårgNåstare ock Bårgs-Brufen.

Sedan Bårgsbruk kommo at anläggas här i orten, Järnhamrar klappa Landet, Masugnar tindra högt, glätta ock uplysa the mörka skogar; hwilket intet svedde här i Hälsungaland för åren 1670; tiltagande the sedermera ju längre ju flera; såsom af följande upfats kan finnas; Men med **Gruf-wärck** hafwer til närwarande tid litet eller altzintet, här i Bårgen, lyckas; fast än på åtfyllig ställen, dels efter koppar, dels efter järn, många hafwa gräfwa ock leta låtit: v. g. i Lundfiöbårgen emellan Jättendal ock Gnarp Socknar; I Åsen uti Bersjö Sockn; uti Tuna Sockn ock Bjårgen; etc. efter koppar-malm; Men än mera efter järnstref, såsom i Biuråker Sockn på några ställen; i Liusdal Sockn på Bäckebo egorne; i Dswanåker Sockn; i Mo Sockn åt Tröne gräntsen; wid Llynäs i Söderala Sockn, ock flerestades; förthenful nödgas the härwarande Bårgswärck ock Järnbruk skaffa dels Rå-malm, dels Lack-järn, ifrån andra utom landet warande orter; hwilka Järnbruk efter åldern här komma at nämnas, nämnligen]

Liusna i Söderala Sockn; af 2: hamrar ock 1: Masugn, uprättade af Måns Christiernson 1672. men mycket förstörde af Ryßen 1721; så at allenast 1: hamrare ther nu klappar.

Ström i Hamnånger Sockn, af 2: Hamrar; upbygde af Factorn Behm, 1672.

Gnarv i Gnarp Sockn af 1: Masugn, som lyder til Ströms bruk, uprättat af förenämde Behm, 1672.

Långvind i Gnånger Sockn, af 2: hamrar och 1: Masugn upbygde af Factorn Magnus Blix then äldre; 1675.

Sunnäs i Skog Sockn af 1: Hamare; upfatter af Christiernin; som således nämdes af Stamfadern Måns Christierhjon, hwilken war en Jude, och kom hjt til Swerige följandes Gref Pontus de la Gardie; 1683.

Iggelund i Riutånger Sockn, af 1: Hamare och 1: Masugn, upbygde af Isaac Breant then äldre, 1687.

Guldgrufva i Skog Sockn, af 1: hamare, fatter af Christiernin, 1693.

Maråker i Söderala Sockn af 1: hamare, förfärdigad sedan Nyßen förstörde Liusna bruk, 1723.

Kjla i Hanebo Sockn af 1: hamare, bygd 1724.

Voxna i Dswanåker Sockn af 1: hamare och 1: Masugn upbygde 1725.

Hellbo i Boldnäs Sockn af 1: Masugn som hörer til Kilan i Hanebo, faststälter 1727.

Adelfors i Bivånåker Sockn, 1: Masugn och 1: hamare uprättade 1745.

Thessa äro nu här warande Järnbruk, och Skogsfrätare; warandes thet at märka, at ju flera sådana Bäragsbruk kommit at byggas här i landet, ju dyrare har Järnet och Järnsmidet stigit; hwar om III: Fl. Glyfisvall: Slota Baba, kallad, widlöftigt handlar, som Landets Cultur i all stycken beskriver och uträknar.

Sedan [som jades wid början:] thessa Bäragsbruk anlades, hafwa och wise förordnade StyreMän, under Bärags Collegii upseende, **Bärgmästare** kallade, varit Domare öfwer sådan Wärd, samt alla Personer som sådana tilhörige äro; äfwen wäl öfwer Skogarne i länet; alt inom wise skrankor; såsom af gamlare och nyare Bärags=Ordningar, är at igenfinna; hwilke Bäragsmästare icke allenast hålla på wise ställen och tider sine laga BäragsTing om året, utan och äga här större District än et Landshöfdingedöme(t) ineluter, ty förutan thetta Wästernordlänska, ligga och delar så wäl af Uplands- som Vestmanlands Landshöfdingadömen och theras BäragsLager under En Bäragsmästare; hwilken och hafwer under sig en Bäragsfogde, som med sielfwa Hamarskatten och Masugnsblåsterne samt annat mera hafwer at syhla; alt efter hwaras och ens Instruction.

Bärgmästarens namn i ordningen, sedan Bärgsbrufen i Hälsungaland begynte drifwas äro följande; nämligen

Olof Larsson, blef sedan Affessor i Kopparb:wärcken.

Johan Snack.

Clas Ankarström; Depken fallader för än han blef adlader.

1675. *Erich Ehrenkrona*, tilförende Hammarin kallad.

1685. *Erich Simonsson*; blef död 1691.

1691. *David Leyel*.

1714. *Hans Berglind*; afsonnade 1721.

1722. *Georgius Vallerius*; kom sedermera til Öst: och Väst: BärgsL:

1725. *Thore Bellander*; död hastigt i Stockholm 1740 in Apr:

1740. . . . *Filcher*.

V: om HåradsHöfdingarne.

Af Kongl. Förordningarne 1671 och 1672, kan igenfinnas huru HåradsHöfdingar skulle inställas uti landsorterne och wiåa Hårader, til at 2 eller 3 resor om året hålla Ordinarie HåradsTing, äfwen Extra Ordinarie wid angelägne ärender, förutan annat mera, som Instructionerne utwiåa; warandes här i Landet öfwer bägge Contracterne allenast En HåradsHöfdinge, som i forna tider, alt in til Sven Gyllenschölds ankomst hölt laga Ting med en hwar Sockn, hwarest Moderkyrkan war belägen, uti Länsmans- eller Giästgifwaregården; Men nu sedermera äro wiåa Socknar sammanlagda til et Tingsställe, komandes således så wäl **Wår:** som **Höste:Tingen**, skiftewis at hållas, nu här, nu ther i Socknerna efter ordningen, som således til samansättningen wara mände, näml[igen]

uti Hälsungalands Norra Contract:

1: Tingsstället, med	{	Harmånger, Jättendal,
Gnarp,
Bergsö och Hafela Socknar.
2. Tingsstället med	{	Rogstad, Iisbo,
Tuna och Idenor
Forssa och Hög Socknar.
3. Tingsstället med	{	Enånger och Niutånger Socknar.
4. Tingsstället med	{	Norbo, Biuråker,
Dilsbo Socknar.
5. Tingsstället med	{	Liusdal, Ferla och Hofvedal Socknar.

I Hälsungal[ands] Södra Contract:

- 1: Tingsstället med

}	Norala, Trönö,
}	Söderala Socknar.
- 2: Tingsst[ället] med Skog; Mo; Rengfiö; Sadurstad och Hanabo.
- 3: Tingsst[ället] med Alpta och Ofvanåker Socknar.
- 4: Tingsst[ället] med Boldnäs Sockn allena.
- 5: Tingsst[ället] med Jerlsö Sockn.
- 6: Stället med Arberåd och Unardsvik.

Dock är här wid thet at märcka, huru thet beror på Häradshöfdingens egit behag och godtfinnande, at utnämna Tings-Terminerne, förre eller senare, på thet eller annat ställe.

Häradshöfdingarne hafwa här varit these följande, nämligen]

Erich Larsson Nerbelius; bodde i Åkre af Norala Sockn.

Andreas Sundberg; hade sit tilhåll på Holm af Idenor Sockn.

Sven Gyllenschöld; bodde i Söderhamn Stad.

Johan Jansonius. hade sit heman i Skänstad och Norala S:n.

J: Engelb. Grevesmöhlen äger sin gård i Söderhamn.

Sven Stillman, H:r Grev[esmöhlens] Måg, född i Söderh[amn], blef success[or], 1739.

På hwilka tider hafwa och åtskillige Vicarier här varit, v. g. Lars Nerbelius; E: Sparman; E: Chytræus; Thom: Vadenstierna; P: Schay. förutan thet som tilförende om Lagmän berättat är, nämligen] när uti R. Carl XII:s Regemente en Görtz samansatte Lagmans- och Häradshöfdingarna, så Lagman Riddercrants här Præses war och hade med sig Bisittiare Häradshöfdingarne Grevesmöhlen och Svanhals.

VI: Om Fougdar.

At i forna tider Fougde Namnet sträckte sig til Kongl. Råder och förnämsta AmbetsMän i Riket; thet är tilförende berättat; Men nu i senare tider icke så. Och ehuruwål thetta Fougde-Namnet brukas än i mindre grad om åtskilliga ämbetsmän, såsom Slots-fougdar, Bärge-Crono- Häradshöfding- Academia- Gårds- Bro- etc. Fougdar; Så emedan Crono- eller Häradshöfding-fougdar här i landet egentelligen] finnas; Slots- och Gårdsfougdar inge; Bärge-fougdens ämbete äfwen som Academia, sträcka sig och uti flera Landshöfdingadömen, än thetta; Brofougde tjänsten kom och at stadna för en tid sedan, när Johan Broman min Broder then senaste til thenna tjänsten wara mände; Så anföras här allenast Häradshöfding-fougdarne, hwilke wid början hade at syhla med så drägeliga upbörder och ämbetsförrätt[ning]ingar, at allenast En Fougde war satter öfwer hela Hälsingaland, hwilken på wiða karffstockar kunde hålla sina upbördrät-

ningar med Almogen; såsom sådane än finnas uti gamla Sogdehusen. Men sedan utskylde mer mera och mera påskades, och upbörden intet kunde tecknas med skäror på förenämnda karffstockar, utan inskrifwas uti många stora rullar, Längder och Böcker; Så förordnades 2:ne Håradssogdar hit i landet, En uti thet Södra, och En uti thet Norra Contractet; hörande til thet förra 14: st: Socknar; til thet Norra 19: st: såsom hädanefter i thenna Flocken är at igenfinna, och tilförende Tit: II: utwisar; hwilket skedde uti Cronosogdens Nils Larsson Vargs dagar. Man wet och thet, huru nästl: frigsåren 1718 = etc: åter 2:ne andre Expeditionssogdar woro här i Landet förordnade, hwilke nu sedermera i Frigsåren äro förasskedade.

Namnen på Håradssogdarne äro thesa

Hans Biugg i K. Joh: III: Regemente.

Anders Hindricsson i Kung Carl IX: tjd.

Lars Bärtillson i K. Carl IX: tjd; 1608.

Erich Larsson, bodde i Staden Hudicksvall.

Lars Ilaaksson Vallmo, hade sit hem i Sdenor (Sdnor) Sockn och Sund; född i Stockholm 1612; Håradsskrifware efter sin fader i Medelpad; ther ifrån til Ångermanland 1637. Sedermera hit til Helsingland 1644, och blef här Sogde öfwer hela Landet then sifte, 1646; afsonnade på Sund i Sdenor 1676; men begrafwen i Hudicksvalls kyrko.

På året 1655, delades Helsingland i 2:ne Sogderier eller Contracter, näml[igen] i Norra och Södra:

1:) I thet Norra Sogderie, hafwa följande CronoBefalningsMän eller Sogdar varit:

1: *Nils Larsson Varg*, född i Söderhamn 1630; först Tullnär therstädes; Sedermera Sogde i Håradalane; och sift här i Contractet, boendes mäst på sin gård Holm i Sdenor Sockn, ther han dog 1676; men begrafwen i Hudicksvalls kyrko, emedan han och ther gård ägde.

2: *Hans Larsson Noræus* född i Biärträ Sockn 1628; Proviand-Skrifware i Jämtland ifrån 1653 til 1656; Postmästare i Umeå, ifrån 1656 til 1670, och ther jämte Tullnär. 1670 blef Cronosogde här i Contractet, til 1681; Bygde Norholm, och på sifstone Tullnär i Hudicksvall; dog i Tuna på Finflo 17..

3 *Johan Larsson Broman*, född i Hudicksvall; 1648; Håradsskrifware i förenämde Befal: H. L. Noræi tider ifrån 1672; och sedermera CronoBefalningsman ifrån 1681, til 1707, då han upjade och updrog tjänsten åt sin forna upbörds-skrifware Erik Tollsten; afsonnade

på sin gård Vålstad, 1726; och begrafwen i Rogstad Kyrke, som han mycket förbättrade.

4. *Erich Tollsten* född i Bersjö 1672; fick Fogdetjänsten efter förenämde Johan Larsson Broman 1707. Lemnade then åt sin Upbörds skrifware och Expeditions Fogde uti krigsåren Peter Sundberg, 17.. Afstomnade på sin gård Klångstad i Torssa Sockn 173. och ligger begrafwen uti sin Swärfaders Graf på kyrkogården i förenämnda Sockn.

5. *Peter Sundberg* född i Söderala 1... Expeditions Fogde här i Contractet, wid börjon, och sedermera CronoBefalningsman] til thes tjänsten honom blef fräntagen 1733, och han dog på sin upbygda gård Finflo i Tuna Sockn 1734; begrafwen i kyrkon.

6. *Matthias Forell* född i Finland, kom hit ifrå Gefle, warandes tilförende Häradsskrifware i Gästrikland; gift med sal: Bef: P. Sundbergs Enka på Finflo; updrog, 1743, tjänsten åt sin Son. Hängde sig sielfwan.

7. *Alexander Forell*, boende i Hud:vall Stad; och sedan i Tuna; lemnade tjänsten 1748, åt Mönster=Skrifwaren i Helsingel:

8.

B.) **Crono Befalnings Mån uti Helsingel: Södra Contract:**

1. *Erich Anderlsson Hare*.

2. *Johan Nerbelius*, bodde på Närby i Norala Sockn.

3. *Anders Päderlsson Gries*, född i Gefle; Lands Skrifware här i Fogderiet; Sedermera Häradsfogde och sist BergMästare i Söderhamn hwarest han bodde, och dog.

4. *Lars Sundberg*; Häradsfogde här i Contractet til sin död på Vetjära i Söderala Sockn; hwarest han och blef begrafwen.

5. *Erich Hall*; Häradsfogde här å orten til sin död på Nygården uti Norala Sockn.

6. *Michael Löfberg*, flyttade hit under krigsåren ifrå Finland; war Cronofogde här en tid; men när Freden i Nyctad skedde 1721; reste han hem til Finland igen ifrå Bers i Söderala Sockn; dog i Finland 1730.

7. . . . *Fo[r]skål*, hans Slächtinge och en Finne kom en tid at giöra Fogdetjänsten och söka afluta Löfbergs räkningar; bodde och i Bers til thes han for til Finland hem igen.

8. *Johan Wikman* och en Finne; Häradsfogde här i Contractet; bygger och bor i Söderhamn.

VII: Om Hårads-Skrifware, som och nämnas Lands-Skrifware.

Surudan theras ämbeten wara mände, thet utwijsa the tid efter anan utfärdade Instructioner at uprätta och uträfna allhanda slags Längder och Crono-Måntor, förfärdiga JordeBöcker, Specialer, Månads-Förslag, p. p. p. warande och nu här i Landet, sedan delningen skedde, 1655, äfwen Twene Hårads-Skrifware, såsom Crono-Befalningsmän, En i hwarthera Contractet, Norra och Södra, efter följande uppteckning; näml.

A. I Södra Contractet.

- 1: *Anders Päderfson Gries*, som sedermera blef Håradsfogde, p. se VI. §: 3.
2. *Johan Gris*, then förenämdes Son.
3. *Peter Nenzelius*.
- 4: *Peter Forffius*, blef sedan Regements-Skrifware wid Helsinge Infanterie Regemente; lemnade senare tjänsten åt sin Son 17..
5. *Petrus Vahlman*, sedermera Post Inspector i Gefle, och ther jämte Rådman.
- 6: *Matthias Iggfell*, affomnade . . .
7. *Jonas Bäckström* dog på sin egen och nyuptagne gård, wid Kingstad Enge i Råstulnaden emellan Söderala och Mo Sockner.
- 8 . . . *Gagner*.

B. I Norra Contractet.

1. *Jonas Johansson*.
- 2: *Johan Larsson Broman*; se Håradsfogde: VI. §: 3.
3. *Zacharias Nilsson Warg*, blef sedermera Lands-Skrifware i Jämtland och ther dog.
4. *Paul Helbohm*, född i Jättendal; Upbörds-Skrifware hos Crono Befal: Johan Broman; sedermera Kyrkofogde i Scåno följande Hr LandsHöfd: Otto Vellingk tjt; Sift Cronofogde i Gestrikelland; dog i Gefle.
5. *Johan Strandel*, KyrkoherdeSon i Tuna; Mönster-Skrifware] wid Helsinge Inf: Regemente; sedermera här Hårads Skrifware, boende på sin Swärfaders heman Sund uti Idenor Sockn; Sedermera Crono-BefalningsMan i Medelpad, ther han på Alnön affomnade.
6. *Jonas Nilsson Wallbohm*, född i Hud:vall; Upbörds-Skrifware] hos CronoBefal: Johan Broman; se VI. §: 3. Sedermera Hårads-Skrifware til sin död på sin egen gård Rjsbårg uti Tuna Sockn.
7. *Hans Lode*; född i Hudicksvall, af Gevalii Famil: se min Ättqviffel.
- 8 . . . *Popellman*, född i Gefle.

VIII: Om LånsMånerne i Helsingaland.

Uti andre Landsorter äro nästan lika många Lånsmän som Håradsfogdar, allenast En i hwarje Fogderi; Men här i landet icke så; utan En Lånsman i hwarje Sockn, åtminstone uti hwar et Pastorat; Theße Lånsmän, som fingo wid Indelnings Wärdet sina wiße heman et giärdeMantal på Lönings Staten, lika som Giästgifware och PostBönder; men staten för the sist nämnda är nu uphäfwen; dock icke för the 2: förra; The wore wid börjon til 1700, utwalde af the bestedeligaste DaneMän och Bönder i Socknen; förutan mycket prål och stor ärewördning; warande nästan allesaman äfwen wäl Socknstrifware och Giästgifware; Men nu i senare tider, när folket wele intet giärna arbeta, tjänsterne wore så, emot them som tjänster hafwa wele, begynte äfwen wäl andre Personer än Bönder och återMän, ja! Herrar Officerare, trängia och slingra sig at blifwa Lånsmän, och i stället för the gamlas enfällige redelighet och redeliga enfällighet i maat, kläder, hus och äthäfwor, prunka och yfwas rätt mycket; skulle än någon egennyttig försigtighet fylla bristen af ringa Lönen emot Staten. Nu them alla upräkna i hwarje Sockn; thet wore ganska widlöftigt.

HELSINGALANDS Norra Contract

af 19: st: Socknar, efter nu brukel[iga] Längder; delade uti 9: st: Båtzmans- och 10: st: Soldate Socknar; hwarest Staden Hudicksvall belägen är, som här först kommer at nämnas, och sedermera Socknerna efter theras ordning.

Socken-Namnen äro thesa

Båtz Måns Sockner	Soldate- el. Knekte Sockn:
I: Enånger.	V: Forffa.
II: Niutånger.	VIII: Ilsbo.
III: Tuna.	XII: Berfiö.
IV: Idenor.	XIII: Hafela.
VI: Hög.	XIV: Norbo.
VII: Rogstad,	XV: Beråker.
IX: Harmånger.	XVI: Dilsbo.
X: Jättendal.	XVII: Liusdal.
XI: Gnarp.	XVIII: Ferla.
	XIX: Hofvedal.

Staden Hudicksvall.

§: 1.

Stadens namn skrifwes och nämnes åtskilligt, v. g. Husvall, Hudingsvall, Hudviksvall, etc. men rättast *Hudicksvall*, emedan thet är sammansatt af 2 byaNamn, *Hudick* och *Vallen*, liggande på Tuna Sockns ägor; för än Staden bygdes; then förre byn Hudick på Norre sidona om Ån eller strömen som framflyter ifrån Tuna Siön in uti hafswikan, å södre sidona om Bärget och backan som än i dag Hudicksbacken kallas, äfwen Hudicksbärget eller Skytars, hwarest än the många Hudicks-wreter eller Tächter brukas; then jenare byn *Vall* eller *Vallen* belägen war på södre sidona om bemälte Å eller ström, strax neder om Backan hwarest kyrkan bygder war, til södern, i slutningen at

Vallwikan; hwilket ord, näm[igen] *Vall*; bemärker *Slåttmark*, lat *campus, vallum*, etc. se Tit. VII; blifwandes uti mina unga dagar, såsom än i dag af mångom brukats, endast thetta namnet brukat om thenna Staden, i ty the nämna *Vall-skott*, resa til *Vallen* etc. Fiärden eller Hafswiken kallas än öfwer alt *Vall-fiärden*, lika som af *Hudick*, *Hudicksbacken*, *Hudicksbårget* och the flera orter ther omkring, som äro tagne af then i Norden wida bekante Neptun, Nisse, Necken, hedningarnes store fiöklung och hafsrådare, hwilken hade mång Namn, såsom af Edda sees kan, ibland hwilka war och Udde, Hudick, Hudiker, etc: ågandes och här, som anorstades sin *i, eu, ö*, eller *Oggesö, Hudicksö*, äfwen wäl *Djke*, upgräfwit land, fors eller watn; såsom äfwen wäl hela Österfiön af Edda och flera nämnas månde, och ganfka eftertänkel. säjes wara upfiorder; så at Hudicksvall är så mycket som *Neptuni-Vallum*. Och emedan thet har gått med Staden Hudicksvall som med många flera på andra orter wid watn och hafsstränder belägna, at för watnens utfall och töme skull, äro the flyttade ifrån thet ena stället til thet andra, Alltså med thenne Staden i Hålsinglands Norra Contract; så at här komma så wäl then *Gamle* som then *Nye* Staden Hudicksvall at beskrifwas:

A: Om Gamla Staden:

Han blef, som berättat är, upbygder på Tuna Sockns byägor, *Hudick* och *Vallen*; och thet A. C. 1582; efter H. R. M:s Johans III:s gifna privilegier, som här efter komma att införas, lit: A. benådad med *Stapels-Stads* friheter, en lång tid framåt af orsak, at *Dantzig* och *Lybeck* och the flere *HänseStäderne* hade här sin handel. Och fast än sägnen är, at Staden aldrärförst skulle byggas wid södra stranden af Vall-fiärden, på Idenor Sockns ägor, som då lydde til Tuna Sockn; hwar om II: Bl: Glysisv: Cap: II:a handlar; Så stadnade dock thet wid, at han kom, som berättat är, på Hudicks och Vallens bya-lotter; $\frac{1}{4}$ mjl längre i norden, at uprättas, på et mycket beqwämt rum, så wäl för them fiöfarandom, af en mächta skön hamn, och diupt watn, som thenne hafswiken wara månde, bättre än månge andre farwatn til andre Städer här i Hålsungabotn; Såsom och för them resjandom til lands, emedan the 3 stora Allmanwägarne ifrån Söder, Norr och Väster, stötte här mit igenom Staden på *RöpmansTorget*, tilfaman; hwilket Torg war belägit Nor om Strömen eller An, på Hudicks ägor; Men thet så kallade *Packar-Torget* på Näsjet wjd Siön och Vall-ägorna, söder om An; som mit igenom Staden flyta månde; beståendes således Staden, icke allenast af 2: stora delar, utan och en hwar del, af gränder och

många gator, som the än i dag någorlunda igenkännas, med the warande någre behåldne källare och källaregropar, samt igenfaldna brunnar; ibland hwilka gränder jag har igenfunnit thesa namn i *Hudick*, nämligen *Oster i byn*, *Wäster i byn*; *Söder*: och *Norr om ån*; *Swalarnen*. uti *Vallen*: *Sly*, *Söder i Backan*; *Kyrkegatan*; emedan kyrkan af trä bygder, stod wäster ut, på en högd, af Vallens ågor, som kom först at förfärdigas A. C. 1590; hwar om utförl. kommer at handlas; II: *Sl*: I: *Cap*: At thenne Staden afdelades i 15, *Rotar*, thet har man af *Kullarne* at igenfinna; men huru många *Borgare* uti hwarje *Rota* räknades; thet har jag intet funnit.

Lit: B. Af gamla *Böcker* har man thetta, at se, huru under Staden *Hudicksvall* äro donerade följande *Jorder*, nämligen]

Byarne Hudick och Vallen til Tomter och Muhlbeta

	5: heman,	1: öre och 20 peningar
Isfrå <i>Ulläter</i> kommo under Staden, sedan <i>Landshöfdingasätet</i> flyttades ifrån orten		14: öre
Doch ifrån <i>Ulläter</i> , i stället för <i>Halstad ågor</i>		9: öre
Af <i>Diupö</i> för <i>Mo Egorne</i>	1: heman,	4 :/: 7: pen:
	<u>Så</u> 7: heman	13 :/: 3. peng:

warandes ännu någon *twist* om några öres *Jorda-lotter*, som förmenas wara komne under Staden ifrån *Ulläters ågorne*; dock alla the *Jorda-ågor*, *wretor* och *Tächter* [tächter], som af *Njs* och *Rot* rundt omkring Staden *uptagne* äro, *undantagne*, hwilke och *Stadsjens Inwånare* tilhöra som en fast egendom, under Namnet *Rödningar*, eller *Rödningsjorder*; efter *Kongl. Privilegierna*, lit: B. Dock med then *åtskilnad*, at the förre stå under *Magistratens disposition*, at emot en wiß *taxa* årl: them utdela åt *Borgareskapet*, så långt the förslå kunna, beräknade 4: mål jord til hwarthe[r]ja, å 20 famnar målet, och *wretskatten* årl: 24 % målet; förutan *lader* och *giårdsgårdar*, etc. Men *Rödnungen* är fast egendom, *arfvinge* efter *arfvinge*, och kan säljas af ägaren til hwem han wil; allenast skatten betales til Staden å 16 öre målet, när *frihetsåren* äro ute för honom som jorden *uprödja* månde; hwilka *rödningsar* än i dag på til-lätel. ställen *uptagas*.

Thenne gamle Staden stod i behåll öfwer 60 åren; kyrkan brukades än längre til 1672; och blef först nedertagen 1717; hwar om widare om then *Nya Staden* kommer at berättas, warandes här widlöftigt at införa the förnämsta husen, thesas *belägenheter*, *tomter*, och mera sådant,

v. g. om **Prästtagården** som låg strax neder om kyrkan i Nordost, wid ändan af then än nu ther warande Prästareten i hörnet til sydöster. **Rådhuset** wid Packaretorget, etc. etc. Men Borgmästarens namn up-tefnas wid slutet om then Nya Staden här i thenna flocken, och Ryrke-härdarnes uti then II: **Ål**:

Hörutan the **Serda-Egor**, som äro donerade under Staden, böra of thesa följande **Dar** och ther warande fiskehamnar räknas, näml.

1. **Gaccharön** belägen ytterst i Hudicksvalls stjärden; dock inom Tuna Sockns **Rå** och **Rör**; $\frac{3}{4}$ mil söder ut ifrå Staden; hwarest wise Personer åga enskylda säbodrar och muhlbete; Men hele Staden Skogen of ther omkring En warande Fiskerier med **Nät** och **Rötter**. Huru thenne **D** varit skattlagd för fiskerier, införes uti III: delen af min Hist: Nat: **Helsing: Om fiskar.**

2. **Boldsön** belägen Norr ut, 2 mil ifrå Staden, strax wid **Zornslendet** i Rogstad Sockn; hwarest öfwer några och 20 fiskare, öfwer hela sjumaren, idka **Strömingfiske** och **Larnät**; warandes ther et **Capell**, om hwilket uti II: **Ål**: **Glysisv: omständel. berättas.**

3: **Augö-Darne** lagde under Staden 1614; belägne uti syd-syd-östen 3: mil ifrå Staden; mit utan före **Niutänger** Sockn. Thesa **Djar** äro i synerhet 4: st: som således nämnas och ligga i ordning ifrån öster til väster, med fina sund ther emellan:

A. Then ytterste och österste längst uti hafwet och then störste, nämnes än i dag, **Agön**, **Augön**, **Oggesön** p. p. af **Siöguden** **Ogge Nisse**, **Neptun**, **Niut**. Mit på thenne ön; som och **Långnälen** kallas af sjöfarande, för then är en bekant känning, som sträcker sig långt uti hafwet; är then makalöse diupa och trygga hamnen **Nor-Magen**, thet är **Safs-magen** kallad; Et stycke länger i öster är en smal hamn, dock ligga ther flere än 20 fiskebåtar, öfwr hela sjumaren, at fiska ströming och **Lar**. Ther är och **Capell** bygd; hwar om skrifwes i II: **Ål**: **Glysisvall**: I forna tider war thenne hamnen god och behagelig, emedan hafswatnet stod högre; men nu ganska beswärlig.

B: then andre **Dn** af **Augö-djarne** kallas **Drakön**; sundet ther mellan **Draklundet**; mycket diupt, och tänligt för fartygen at segla ther igenom, äfwen taga hamn; men **Anfare-bottu** intet god på all stället, utan endast utanföre wiken **Ogges-Sand** eller **Örsand** kallad. Öfwerst på thenna **Drakön** är en stor **Ringmur**, med 2 öppningar gent emot hwar andra, och mit uti Ringen, en liten och högre **Mur**; hwarest **Lästrykarn** och **Siökungarne** haft thesas rådplågningar, och strax nedanföre et god hamn åt thesas **Åskar**, **Barlar**, **stutor** och **Drakar**, hwar af

thenna Oggens ö Drakön nämnes, fast på thesa tider thenna inwiken så grund är, at then intet kan brukas.

C: then 3:die Ön heter *Kraukön, Kräkön, Korpön*, emedan Oggens Märcke war en **Korp** eller **Kräka**; På thenna Ön fiska 8 eller 10 ft: fiske; ågandes här nu nyl. et upbygdt Capell, med min egen O. J. B. [omkostnad] uprättat, icke allenast för Sjöboernes skull, utan ock för myckla folket och sjöfarande som ther anfra och ligganda äro ifrån alla orter, allt med hafwet är ofruket. Sundet emellan thenne Ön och Drakön kallas *Blindlundet*, ty ehuru stort thet synes, är thet fullt med stenklipper, så at then som tjt seglar säjes wara blind eller okunig.

D: Then 4:de Ön kallas *Inerston*, af belägenhetena then Inerste och närmaste fasta landet $\frac{1}{2}$ mihl ifrån Mösö-landet. Sedan Iggesunds-Bruf kom at byggas, kom Skogen at tildelas Brufet, och en Koflare at ther bo; Men fiskehamnen brukas af 7. eller 8: fiske ifrån Hud:vall. Sundet emellan thenna Ön och Kräkön är then bästa och största af alla hamnar för alla fartyg, emellan Torneå och Öregrund, som om hösten ther anfra.

B: om *Nya Hudicksvall:*

Sedan Hafswatnet här, som anorstades, allt lägre och lägre falla månde; efter mina anmärkingar $\frac{3}{4}$ alr på 50 åren; så at fartygen the större intet kunde flyta in til then gamla Staden, flyttades han et stycke längre ut åt söder, på et Näs, hwarest han nu står; hwilket skedde A. C. 1640; dock icke alle gårdar på et år, utan på 3 eller 4; hälft gamla kyrkan thär brukades til 1672; af orsak at then nya som funderades 1643, blef af wådeldar och flere olyckshändelser intet fulbygd än på året, som förenämndt är, 1672; ståendes färdig til 1717, då hon efter K. Carl XII:s befallning, til LandsHöfdingens Hugo Hamiltons förslag, blef nedertagen och til en nya Trivial Schola upbygder; som utförl. then II: Sk: Glyfisvall wid handena gifwer; warandes thenne Nya Staden belägen på et mächta wackert och beqwämt ställe, emellan 2:ne å Norre och södre sidorna warande watn, som löpa tillsaman uti et Sun, genom Staden, hwar öfwer i förstene när Staden bygder war, en Wind-Bro låg, för the fartyg som thär igenom leddes, up uti then Norra fiärden, in til then gamla Staden; Men nu icke så, sedan allenast båtar, under samma bro, flyta och fara. Dock emedan då för tiden hafswatnet högre war, än som nu, och thenne nu warande wästra delen af Staden låg något sidare än then östre; ty bygdes til öster mera än som wäster, af the rikare och förnämre; Men nu sedermera icke så; warandes så diupt watn, hela farwatnet igenom, at lastade stora skepp och fartyg, lades in wid sjöbo-

darne; såsom thet och här än sker wid the flestes bryggior; dock icke på all ställe, som tilförende, i synnerhet åt västre delen; hwarest och kyrkan, på en wacker högd, ytterst i Staden, af Sten, upbygd står, såsom II: 8: utwisa kan. Och emedan Landshöfdinge Residencet uti Hudicksvall war satt, ifrån 1634, til 1647; hwar om berättat är Tit: IX: N: II; Så stod bygningen af trä uprättad wid västre sidona af Torget; som mit i Staden är, på thet ställe, hwarest nu Rådman Ol: Gropmans gård ligger; och Stallgården, hwarest nu Rådm: P. Alftins kryddgård är, strax wid Sundet; Men Ladugården $\frac{1}{4}$ mjl norr om Staden wid byn Ullfäter; hwilka Herrgårds tomter blefwo efter K. Carl XI:s Resolution på Landshöfd: Carl G: Frölichs förslag, 1698, d: 8: Decemb: gifna åt Stadenom, och sålda åt förenämde Personer. Prästegårdarne och theras tomter hafwa warit liggande på ömse ställen, af orsak at wädeldar ofta resor Staden i aflo lagt, och Kyrkoherdarne, then ene efter then andre, melat rama sit bästa; dock mäst wid Torget. Kan och thet för efterkomandom at tillkänna gifwas, emedan rudera äj mera finnas, at å the tider Landshöfdinga Sätet för Wästernordlanden här wara månde, woro, norr om Rådhuset, starck fängelser, 3: st: uti jordene murade hwalf, med järndörrar, ombewarad, hwar wid Wacktmästarehuset byggt stod.

Om Trivial Scholan kommer at berättas uti II: Flock: I: Cap: §: 7; hwarest han först bygdes, och sederm[er]ja stå månde, med mera som thet införes.

Uti Landshöfdingens Ivar Nilffons dagar, medan Residencet war här i Staden, upbygdes then så kallade **Cronoboden** på Pälars stående, öster i Staden, uti diupa watnet, beständes af mång rum större och smärre, så wäl til under som öfwer boningar, hwarest hela landet hade at inleswerera GiärdeSpanmålen, Smör, kött, etc. efter Mantalet och hemanens storlek af öre och peningar; Äfwen wäl Almogens Utstylder uti Contante Peningar, räknade. Denne store Cronboden war i behåll och brukelig til 1714 i Januarii månad, då hon tillika med en stor del af Staden, af wädeld upbrändes, så at bara Pälwärdet til teckn af bredden och längden, öfrigit är, wid then gränden som här af **Cronbodgränden** namnet åger.

Förutan thetta Cronohuset, blef uti Landshöfd: Carl G: Frölichs tid, under Crono Befal. J. L. Bromans disposition, et annat Cronohus, eller Magazin, äfwen wäl här i Staden, som uti the andra Städer, här i Wästernordland, hel nytt upstätt; et musqvet-skett längre ut i söder ifrån förenämde Cronobod, strax wid Siötullhuset, dock mindre än thet förre, ågandes likwäl under- och öfwer-boningar, alt i diupa

watnet ståendes med fastliggande undertomtningar. Thetta Magazin brukades måst uti frigsåren, ifrån 1700, til at thår i föråd hafwa Spanmål, gryner, Soccarie-bröd, etc: til frigsfolkets förnödenheter; Men thet blef afbrändt 1721, när Nyßens galleje-slotta tjt anlände och hela Staden i affo lade, så at man knast ser tomtningen thet af wid siöbotn.

§: 2.

Hwad Hudicksvalls handel af In- och Ut-försel, både på Watn och Land, Somar och Winter, egentel. angår; thet om är utförl. berättat uti III: H: Glyf: Slota Baba kallad; hwarest Städernas och hwarje Soekns beshyerliga Oeconomie til alla delar widlöftel. beskriwes; se och hädanefter §: 5: lit: C.

§: 3.

Huru thenne Staden varit ofta resor olycklig af Wåd-Eldar v. g. 1670. 1686. 1714, så dels hela Staden, dels större delen, afbrändes; förutan the små eldar, af Kölner, Badstugor etc: äfwen kyrkan af Liungelden 1691; och 1721 af fiendan Nyßen then aldrafwäraste branden stedde; thet finnes wara infört uti And: Rhyzelj Brontologia, pag: 84. 113. 118. Dock thet senaste utförligast uti min Berättelse om Nyßens härjande och bränna[n]de wid Siökanten, hela Landshöfdingedömet igenom, ifrån Gefle til Umeå; under titul: Glyfsvall et Nilfulheim.

§: 4:

Borgmästarenas Namn uti gamla och Nya Hudicksvall äro thesa följande: . . . [och tilläggas] Några små Minesmärken af förenämnda Borgmästare, efterkomandom til underrättelse.

Uti gamla Staden:

1. *Hans Åkeson* och hans hustru *Elin Eriks* Dotter utspredde sin Familia i längden nog wida, så wäl genom Henric Asserffon, som af Sonen Åke Hanffon, och sedermera genom Nils Hanffon Fundel hwilfens dotter blef Mag: Petri Nerbelii hustru i Alpta Församling, och således en Slächtinge uti then wida Nerbeliorum Familia, som kom äfwen wäl til Borgm: Jon Mårtenssons Qvast, och hans barn Castorinerna at utwidgas. Förenämde Hans Åkeson blef dödd 1614, och begrafwen d: 23 Sept: uti sin graf i Höghöret til Hud:valls gamla kyrka, under en uthuggen grafsten.

2. *Måns Olofsson*, om honom har jag thet allenast at minnas, at han hade ena hustru som het *Sigri Lars* Dotter, och med henne

några barn, utspredandes sig ätten til Bergm: Christopher Erichsson och så vidare. Han afstomnade 1630, och begravdes under en skön grafhålla i gamla kyrkan uti Choret then 5: Aug:

3. *Jesper Larsson*, om honom har jag intet mera funnit, än at hans graf war belägen mit i kyrkgången uti gaml. kyrkan, ågandes en lifsten, utmärkter endast med thesa orden: JESPER LARSSON GIÖLIG OLVFS DOTTER.

4. *Henric Allerlson* blef här i orten Stamfader för Fundeliska familien och med giftermål uti Hans Åkesons och thes wida slächte; såsom tilförende berättat är; infomen; befulmächtigad af Drottning Christina til Bergmästare, 1647: d: 28, April; såsom Origin: fullmachten än behållen är i mina giömer, utwisar; äfwen af så här i Staden residerande Landshöfdinge Ivar Nilsson, Herre til Strömstad etc. förordnad at wara HerrdagsMan, 1648 d: 5: Decemb: såsom Originalbrefwet utwisar.

5. *Erich Bengtsson Gacchræus* så nämnder af Gackar-ön som är belägen ytterst i Vall-fiärden, hwarest han jordalätter och wretor åga mände. Hans hustru het Brita Olofs Dotter som afstomnade 1618 d: 23: Martii, såsom på Grafsten står utmärkt, liggandes främst i stora gången uti gaml. kyrkan; men hans dödsdag är thet intet utfatter, allenast således: År 16== then=: som bör således upfyllas 1651 d: 20: Julii. Af hans Barn war och G: Bengt Gacchræus V. D. Comm: i Korfa och Hög Socnar, hwilken utgamla och sängeligganda Enka Hustru Chertin Ol: Dotter, uti sin gård lefwandes blef upbränder när Ryßen Staden Hudicksvall förstörde 1721. d: 22 Maji.

6. *Sven Nilsson* om honom har jag intet mera igenfunnit än at han blef död under sin resa, i Wismar 1657, och thärstädes begravwen.

7. *Åke Hansson* war förenämde Bergmäst: Hans Åkesons Son och således infomen uti then wida slächten som förbemält är; ågandes sin faders Graf fram i Choret.

8. *Sven Thorsson* och hans hustru Lisbeta Daniels Dotter, äro begravne under en uthuggen grafsten, liggandes fram i Choret uti gamla kyrkan; thet utwisa namnen theras som stå in om en Oval mit på stenen, men utan något årtal; dock har jag igenfunnit thet han afstomnade 1669.

Uti Nya Staden:

9. *Abraham Ingemarsson* han war här Stamfader för the barn och barnabarn, som kallade sig *Hörningar*, hwille å Moderne, genom Erich Olofsson f. Abrahams, som hade hustru Brita Halenia til maka, som at samlas til then widutspredda Halenianiska Familien, och seder-

mera Olof Erichsson Hörning genom giftermål uti Vestadii och Strömarnas slächter. Förenämde Abrah: Ingem: blef död 1667; d: 10: Martii; och hans hustru 1675. d: 7: April.

10. *Olof Anderlsson Staffare*, om honom har jag intet mera igenfunnit, än thet han affomnade 1671; boslyttandes ifrån gamla Staden, til then nya, byggandes här öster ut; såsom tilförende berättat är §: 1: lit: B. Dock är han begrafwen uti then gamla Träkyrkan; hwar om kan läsas II: Sk: I: Cap: 2: del: §: 6.

11. *Nils Hansson Fundel* född 1599; af förenämde Henric Afferssons och Hans Akefons slächt; hade til maka hustru Karin Jacobs Dotter, som war född 1604; med hwilka han 10: st: Barn ågde, 4: Söner 6: Döttr[ar], v. g. Nils Fundel som war Prof: och Biblioth: i Pernav. Döttrarna Brita och Helena blefwo gifta; then förra med Kyrkoherd: Mag: Pet: Nerbelius i Alfta Sockn, ågandes mång barn; then andra el. Helena med G. Peter Ernest i Stockholm som och hade barn; Men Christina Fundel ågde intet barn med Rådman Joh: Mört i Hud:vall. Jungf: Caissa ogifter. dog 1745.

Thenne Nils Hansson blef Borgmäst: 1639. Affomnade 1663, hustrun 1693. liggande bägge begrafne under thetas wackra ljhälla framför Altaret i Gudickswals nya kyrko.

12. *Christopher Erichsson* om honom har jag intet mera at minnas, än at hans barn nämde sig Sunströmar, kommandes sonen Zachrias i gifte med Borgmäst: Ströms slächt; men å fädernas sido af söner intet wida utspridd. Hans graf är wäl fram i Choret, men utan steen och minnesmärcken; dock har jag thet igenfunnit at hans hustru blef begrafwen 1675 d. 10: April. R: Zach: Christophersson dog 1723 lemnaude efter sig endasta dottren Magdalena Sunström, som gifte sig först med Remsnidaren Dragman och sedan med Hr Erik Wallbeck.

13. *Jonas Mårtsson Qvast*, barnfödder i Liu[s]dal Sockn kom hjt til Staden at handla, såendes namnet af thet han uti sina unga och fattiga dagar handlade med; dock blef han lycklig allt mer och mera; Han fick Kyrkoh: Mag: Pet: Nerbelii dotter i Alfta til hustru, Brita Nerbelia, komandes således in uti förenämde Fundlarnas Slächt och Nerbelianiska Familien; ågandes med henne Barn, af hwilka yngste Sonen här allenast nämnes, Peter Qvast, som sedermera kallade sig Castorin; warandes således thenne Stamfadern til Castorinerna; han affomnade 1688, i April månad, ågandes sina graf fram i Choret näst in til Nils Hanssons; Men som ingen grasssten war ther öfwer lagder, blef ifrån then gamla träkyrkan, sedan hon nedertogs, Åke Hanssons och stamfaderns Hans Åkesons grafhäll förder och lagder uti Nya kyr-

kan öfwer thenna grafwen. Hans Enka trädde uti senare gifte med Råd:m: Jonas Hallberg 1690, hwilken och här blef Borgmästare.

14. *Olof Päderlsson Ström*, af Strömarnas Familia, blef här Borgmästare under the åren Jonas Qvast siuler och sängeliggande war; ågandes 2:ne hustrur, then förra het Gunhilda Vigæa, med hwilka han Söner och Döttrar hade, som utwidgade släkten; komandes genom dötrarnas gistemål uti Vallandernas, Vestadiorum och Valleniorum ättartal; Men med senare hustrun Brita Korstad inga barn efter sig. Han affomnade 1703, och ligger begrafwen jämte sina hustrur, uti sin graf yterst i Nya kyrkan, under ena håll huggna med theras Namn, men ingen årtal.

15. *Jonas Hallberg*, sedan han en tid studerat i Upsala, begaf han sig i ächtenskap med Sal: Borgmäst: Jon M: Qvasts Enka, Brita Nerbelia, 1690; blef wid början Rådman, och sedermera Borgmästare 1704; affomnade 1711; ågandes ingen barn som lefde efter fadern; allenast Enkan, som blef död 1719 d. 13 Sept: Bägge begrafue uti förenämde J. M. Qvasts graf i Choret.

16. *Peter Castorin* förenämde Jon Mårt: Qvasts yngste Son och J. Hallbergs Stiufson; ändrades tilnamnet i Castorin; sedan han disputerat i Upsala, 1700, de Fatis Regn: Babilon: och varit i Stockholm til 1712, blef han här Borgmästare, utwidgandes Familien med 3:ne sina hustrur, Margareta Enander, Anna Tollsten och Elisabeta Crælia; Then 1:sta hustrun war Bruks Patrons Enanders dotter ifrån Vesland i Rodeslagen, som affomnade 1719; lemnande efter sig 2: Söner. Then andra war CronoBefal. Er: Tolstens dotter Anna Tolsten, som dog i barnsäng 1728; hade och efter sig en Son och ena dotter. Then tridie war H. Factorens i Söderhamn dotter Elisabeta Crælia, som han tog til Maka 1733; ågande med henne en Son som dog för sin fader, hwilken affomnade 1737; 57: åra gammal, och ligger begrafwen i H:valls Kyrko ibland sina fäder.

17. *Johan Boberg*, en Artilleri Capitains Son ifrån Götheborg, blef efter brukel. sätet walder här til Borgmästare 1737; icke utan bry för Competit: Olof Hörning, infödder i Staden, af förenämde BorgM: Abrah: Ingemarffons efterkomande; §: 9. Thenne J. Boberg fick til hustru Rådman] Jon Drakes yngre dotter Anna Drake, 1738.

§: 5

Följa nu några Copier och Extracter af Kongl. Privilegier och Resolutioner för Staden Hudicksvall:

Lit: A:

Wj Johan then III, med Guds Nåd Sveriges, Giöthes och Wändes Konung, etc. etc. giöre witterligit, at efter thet Wj hafwe för godt achtat, såsom Wi och för någon stackot tid sedan alswarl. hafwe befalt, at Landsköpmän, så och måstadelen af Handwärfare och Ambetsmän uti Helsingeland skulle flyttia på en wiß Plaz ther i landet, ther the kunde blifwa boende och upbygga ther en Köpstad, ther af han både Riket och Landsens Inbyggare kunde hafwa gagn och nytto; Så äre Wi ännu wid samma sinne, låta och ther wid blifwat för hela landet ther om hafwa beslutit så at Staden skal blifwa wid Hudikswall; Swarföre och Wj härmed gifwit them som uti förenämde Stad bygga och boende blifwa, tillstånd at igentaga alla the ägor som nu äro inhafda och bewisligit är, hafwer warit Landsens Allmänning, och bruka them til Stadens tompter eller utlöth; hwar the och icke kunna försla, wele Wj och ther til lägga något mera til utlöt och Swinewall, såsom Wi och här med uti lika måtto wele at alle tompter, thet bönderne här tils brutat hafwa, skole ligga och lyda enskylt under Staden och Stadens Inbyggare. Och på thet thenne Stad thes förr komma må til macht at upbyggas, efter som Wj hafwe thet befalt, och Inbyggarena kan wara til godv så hafwe Wi nådel. undt och efterlätit wära underfätare, som ther blifwa boende, frihet på Ser åhrs tid, näml. ifrån Philippi och Jacobi förstkomandes til samme tid A^o 88, för Sflatte, Taxa, Skusfärder, Borgeläger, samt annor tunga som uti andra wära köpstäder kan förfalla; dock hwad Tull och Accisen widkommer, then skola the utgiöra hema hos sig, efter then ordning som nu är, och uti andra Städer warder utgiorder, och sedan handla och wandla uti alla Städer Inrikes och Utrikes, för Städens oförkränkte Privilegier, så och uti alla lagliga hamnar fritt och utan någon beswäring, lika med andre KöpstadsMän här i Riket. Och för än förenämde Ser ären komma til ända, så skal samme Tull läggas uti förwaring, och sedan användas til Stadens kyrkios och Accisen til Rådstugans, Tullbodens och andra sådane Stadens husbyggnader. Them är och här med efterlätit at förhandla thetas gods wid Bärqs Bruken och köpe ther Koppar, Järn samt andra wahror igen så framt Wärt hynnerlig och Allmänelig förbud icke sker på någon del. Wj hafwe och nådel. efterlätit förenämde Hudikswalls Inbyggare at hafwa thetas handel och wandel uti Söderhamn ther i Helsingaland; dock skola the ther emot igen först förtullat och föraccifat hafwa thetas gods som the ther förhandla wele och the upskrifwa låta hema i Staden, därest skola the och wara förpligtade at giöra nödtorstig tilföring uti samma hamn på alla the delar som bonden thetjamestäds kan behöfwa; så framt the för sig allena handelen thetjamestädes niuta och bruka wele. Uti lika måtto, måge och the handla, wandla och söka thetas näbring uti Medelpad, och ther någre Landsköpmän finnas ther uti landet, så skola the flyttia til förenämde Stad Hudikswall, eller och wedersjaka köphandeln; Såsom och Wi i lika måtto nådel. efterlätit at förenämde wära underfätare må wara närmast framför andre köpstadsmän, at upköpa the Bräder som så wäl uti Medelpada som uti Helsingland kunna wara tilfångs. Och på thet alla ofofliga Hamner må förläggas, så skola Borgare ifrån

andra Städer, som Bräder eller andra wahrer köpa wele, segla til förenämde Hudickswall, och ther handla med Stadens Inbyggare, och icke med Bonden uti hwad namn thet så hälst wara kan, med mindre än thet kan ske uti FriMarknader. Så skal och här med wara förbudit allom som icke wela bygge och bo uti förb: Hudickswall, at drifwa någon handel uti Helsingland eller Medelpada, med köpande eller säljande, dock gårdsafwel undantagandes, så framt at the themed efter thenna dag warda beslagne, icke skola hafwa förwärckat gods och peningar the fara med, och äntå blifwa straffade efter Lagen; hwilka sakören halsparten skola komma $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{2}$ parten Stadenom til gods. Icke heller skal wara tilstادت någon Keppar-lagare som här til hafwer förarbetat sin egen koppar och then förhandlat, eller thet samma härefter göra wil, at bo ther på Landsbygden, utan skal flytta in i Staden; Det samme ware och sagt om Grytgiutare, Guldsmeder, Klenfmeder, Målare och andre Handt-wärckare och Ambetsmän. Icke heller skal någon thet ware sig Präst eller bonde taga sig någon Tompt in, utan then som hafwer så stor Barn, at the kunne här strax blifwa boendes och besittiandes; icke heller andre, eho hälst the wara kunne, med mindre the nu strax wille samma gårdar besittia; Säjom och ingen skal taga sig större eller flere tompter in, än han strax inom förenämde frihets år kan fullbygga; Det på thet at hwarden $\frac{1}{2}$ eller Staden må ske något förnär, så wele $\frac{1}{2}$ här med hafwa förbudit allom som uti förenämde köpstad bo och bygga, och thesa friheter niuta wele, at boföra ther ifrån igen, för än the hafwa lutit ther i Staden, så mång år efter frihets åren, som the samme friheter niutit hafwa, så framt at den där emot giör, icke skal wara förfallen under Wår Dgunst och äntå böta $\frac{1}{2}$ och stadenom Tyratio Or til trefskiptes, säjom och alle andre som emot these förenämde friheter och rättigheter handla, icke skole blifwa ostraffade, högre eller mindre, efter som så saken kan wara til; Där til så wäl som alt annat wære Befalningsmän ther i Landet skole förhålpas, och thes förinnan som förenämde Stad kommer at byggas och frihetsåren wara; theslikes och när som Borgare därlamastådes hafwa sig om thesas uddtorstiga lägenheter betänkt och berådslaga, wele $\frac{1}{2}$ så låta gifwa them sådana Privilegier som $\frac{1}{2}$ kunna wara läglige at efterlåta och tiåna Stadenom til förbättring, gagn och godo; Thet före^{re} Hudickswalls Inbyggare och alle andre hafwe sig at efteråtta. Gifwit och skrifwit på Wårt Kongl: Slett Stockholm d. 6: Februarii Anno 1582.

I. R. S.

L. S.

Lit: B. N: 1.

Johan then III: med Guds Nåde, Sweriges, Giöthes och Wändes Konung, Storfurste til Finland, Carelen etc. etc.

$\frac{1}{2}$ wele sig Hans Biugg icke förhålla at wære Undersätare uti wår Stad Hudickswall hafwe med theses Råd ödmunkel. låtit $\frac{1}{2}$ förstå och underdånigt tilkänna gifwit theses brister, näml.

1. At the på alla sidor så intäpte äre, at the icke hafwa något utryme anten för theres Bockap eller gårdar, icke heller komma til theres Siöbodas, utan genom andras egor. etc.

Så hafwe Wi låtit gifwes them thetta swar, att alle heman som en benämd Peder Nilsson besitter skal aldeles med alla thes ägor och tillfällen här efter ligga och lyda under fören^{de} Hudickswalls Stad; Och skal fören^{de} Vår Nilsson bekomma uti wederslag igen Prästabohlet uti Gnarp Sochn ther i landet.

Befalle tig förthenfull här med at tu wederslag samme Prästabohl på våre wägnar, och öfwerandtwarder thet til förenämde Vår Nilsson. Men hwad Ryrkoherden ther sammastädes widkomer, må han wäl thär med låta benöja sig, med the tu Prästabohl han hafwer thes förutan.

Sammaledes är och vår nådige wilje och befallning, at tu på våre wägnar afswar. tillsäger Bönderne som uti Hudickswalls boende äro, at the uplåta och samma heman, och skalt tu ransaka ther efter, at the där i landet kunde bekomma någon lägenhet igen, som och Cronan tillförende hafwer tilhört; hwar och icke, så skal tu gifwa them peningar ther före, efter som hemanen äro värde efter öratalet. Thet samma skalt tu och förhålla allom them som några egor hafwa, å båda sidor ut wid then ligla sjön, allt ut til sundet.

Wi hafwe och uti lika måtto efterlåtit fören^{de} Hudickswall Stads Inbyggare at the måtte bruka sig och Staden til godo alle the qvarnastånd som äro emellan Staden och thet lilla träffet ofswanföre, vandsedt och ehvem ther har kunnat sina Sqwaltror tillförende upbyggt. etc. etc. Stockholm d. 8 Febr: 1583.

I. R. S.

L. S.

Lit: B: N: 2.

Carl med Guds Nåde etc.

Vår ynest och nådige benägenhet med Gud Allmächtig, TroMan General Leutnant och Gouverneur. Wi hafwe sedt och intagit af Edert underdåniga bref, dat: Gefle d. 17 Junii sistl. at vår publicerade förklaring til Bärgebrukens Conservation öfwer 1677 års utgågne Placat, emot Skattstyllig Jords delning och förminskande, har gifwit en och annan Stad uti Edert anförtrodde Gouvernamente anledning at begära thet samma förklaring måtte komma them til godo, uppå åttfilliga ägor, som the af nästgränsande bondabyar och heman, för lång tid sedan, til sig handlat, och med stor bekostnad excolerat, och uthrymt, aldenstund the så wore som en skogwuren mark; hwilka Bönderne nu i förmågo af Placatet præterdera tillbaka igen, dels för en så ringa pening som då gafs, då marden ännu war Steril och helt Dnyttig, hwilken pening dock emot bekostnaden på Cultivation icke är tillräknandes; dels och utan lösn. Förthenfull J, både i anseende til Vårt under Städernas Flor och wälstånd verferande Interesse, som och för sakens rättwisa och billighet, nödigt funnit at inhämta i un-

derdånighet Wår närmare Explication huru här med egentel. förstås och förhållas skal, efter som I eljest emellan Städerna och Allmogen icke wäl sluta kunna, eller the många och långsamma twister och processer som här af synas wilja flyta, hämma och förekomma. Alltså hafwe Wij tagit thenna saken uti noga öfwerwägan och betänkande, och för Äqvi-tabelt och skälligt funnit Och theröfwer således utlåta, at hwad som Inwånarene i Städerna på öfwan:re sätt, af öde och skogwuren mark hafwa köpt af nästomliggande Skattebönder, och sedan bona fide, genom mödosamt arbete och befohndadt Cultiverat och häfdat, thet skole Borgarena woligen och oturberade få nyttia, bruka och behålla, och förklar-ingen af d. 12, Martij siffl. öfwer bem:re 1677 års Placat, komma så wäl Städerna som Bäragslagen til gods, allenast at the undergå en skälilig taxering, af thesa således uprögde ägor, som tilförende icke äro skattlagde; warandes Bönderne som uhtom thes pröfwas hafwa full Jord emot theras skatt, här efter icke befogade at upbära någon genant der före. Men hwad the ägor anbelangar, som en eller annar Borgare i Städerna sig kunna tilhandlat hafwa af Bondans öpne åkrar och Eng ifrån odalhemanen, thet skal dragas och läggas til sin gamla Bohlstad igen; på thet sätt som Placatet förmår; så wida Bonden gitter bewisa, at han antingen för samma jord ännu drager skatten och utlagorne, och Borgaren sätter fri, eller och mindre af hafwer, än som kan och bör swara emot hans utlagor; Swillet I kunna på behörigt sätt wederbörandom fungjöra och til hörjam esterrättelse weta låta; Och Wij befalla Eder Gud Allmächtig nådel. Stockholm d. 1: Julii 1682.

Carolus.

E: Lindschöld.

Lit: B: N: 3.

Hudicksvalls Stad innehafwer til Bretor och Muhlbeta efter Kongl. Brefwer och Privilegier, af d. 8. Febr. 1583, d. 11 Julij. 1602, d. 20: Maji. 1607, d. 9: April. 1647; d. 24 Decemb: 1652 med Lands-Höfd. E. Sparres Immission d. 15 Septemb. samt K. M. Confirmation d. 15: April 1696; följande ägor:

Skatteheman	2:	$\frac{271}{384}$.
Gronoheman	5:	$\frac{11}{96}$. 7: $\frac{105}{128}$.
Nänta i Peningar	D. 31:	2.
3: $\frac{1}{16}$ m. Smör	D. 5:	2: 16.
7 $\frac{19}{2}$ m. torrfisf	D. --:	9: 9.
1: Tunna 3 $\frac{19}{2}$ m. ströming	D. 7:	26: 6.
46 $\frac{3}{4}$ ka Diära	D. 1:	14: 22.
3: Tr 9 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ Siälsped	D. 37:	19: 8.
Transp:	83:	17: 13.

[Ny sida]	Transporterat	83:	17:	3.
Giården	D. 54:	30:	19.	
Wintertörflen	D. 2:	29:	20.	
Factorie hjälpen	D. 1:	14:	22.	
Prästernas giård	D. 2:	6:	9.	

Höförhögnngen	D. 4: 28: 10.
Boskaps Peningar	D. 15: 20: 12.
Skiufjärds Peningar	D. 23: 14: 18.
Dagswårfs Peningar	D. 17: 23: 9.

Summa 200: 26: 12.

Sådane Extracter af Special Räkningarne för Helsinglands Norra Contract, på the Räkter som Hudicksvalls Stad varit ograverade före; finnes igen uti min Faders CronoBefal. Johan Bromans Upbörds Böcker, på mång åren alt til 1717: thet är öfwer alt kunnigt.

Lit: C.

Huru Handelns och Seglation wid börjon, och medan Stapelstad friheten, här i Hud:vall warade, sträffe sig; thet kan man igenfinna af K. Johan then III^s gifna Privilegier införda Lit: A; näml. at the här ifrån fingo utfara med så mång Skepp som the kunde utrusta, til Spanien, Frankrike, Holland, etc: Men sedermera blef thenna friheten förbuden, ehuru thet om ofta resor och wid hwarje Riksdag äro ansökningar gjorde; såsom Kongl. Resolutioner utwisa; näml. af år 1638, d. 28: Febr: 1640, d. 26 Febr: 1642 d. 25: Febr: 1647: d. 29: Mart: 1652, d. 24: Decemb: 1654: d. 18 Jul. 1660, d. 13: Mart. 1697, d. 23, Decemb: förutan the nyare sedan 1700 räknades. Swilka at här införa, alt för widlöftigt wore; Dock för efterkommandom skull, til någon underrättelse, får man af mig kunnige och om händer ägandes Kongl. Förordningar, thetta följande här indraga, näml.

1.

At *Boldsön* blef donerad under Staden Hudicksvall så wäl af K. Johan III. som af Hans Broder Carl; äfwen wäl *Agö-darne*; samt *Gackerön*; then sifte til Wedeskog; then förste med the wilkor at $\frac{1}{2}$ tunna ströming gifwes af hwarje Båth til Cronan, som sielf Saltet håller; Men *Agö-fisserierne* utgiöra $\frac{1}{2}$ delen til Cronan, som och Saltet thär til håller. — se Nordköpings Beslut, 1604, then 20: Mart: Huru nu sedermera thenna Taxan är förmedlad, thet har jag infört uti Hist: Nat: Helf: . . . som handlar om Fiskar och fisserier i Helsingel.

2.

Blef bewiljat af Drottning Christina, 1650, d. 31: Octob: at Igge-funds Cronoström i Niutånger Sockn, med thet uti ståendes Sägqwaru och warande fisserier skulle få komma under Hudicksvall, emot en skäligh recognition til Cronan. Men 1654, d. 18 Julj blef thetta återfallat af K. Carl Gustaf.

3.

Hwad Mo-by-ägorne i Tuna Sockn angå, äfwen Halstad, såsom och Prästa-Eugen; hwilka äro benådade at under Staden anten få bytas eller köpas; Likaledes Håstad byägor, the aldranärmaste in wid Staden; hwar til et Cronoheman Lars Ifaacsson Vallmos Sund i Idenor Sockn bewiljades; thår om finnes nog många Förordningar; dock ält med wijsa förbehåll, at Skatte Man[s]jen ingen orätt ske må. etc. v. g. Drottning Christinæ, af Stockholm 1650, d. 31: Octob. — af år 1652 d. 24: Decemb: R. Carl Gustafs af Stockholm d. 18 Julii 1654. Hed: Eleonoræ, 1660, d. 5: Decemb. = Hennes R. M:ts Refol: 1664, d. 1: Sept: — 1668, d. 7: Octob. — 1672, d. 13: Nov: R. Carls Refol: af Upsala d. 27: Sept: 1675. = 1686, d. 22 Nov: Drott: Ulricæ Eleonoræ Förkl: af Stockh: 1719, d. 8: Aug:

§: 6.

Ät man och finna må huru Åflönings Staten i Hudicksvall varit underkastad förändringar, som ält annat under Solene, så införes thetta efterföljande.

A^o 1647 d. 20 Martii, är Henrich Asserffons fullmacht gifwen på Borgmästare Ämbetet här i Staden, af Drottning Christina, hwar utinan och nämnes hans Lön wara årl. 400 D. Sölfrmt, hälften af Stadens Cassa, och then andra hälften af Stadens utskylder som Cronan tilhörde. Såsom Original breswet el. fullmachten uti mina händer warande utwisjar.

A^o 1670, d. 28 Januarj, när, efter R. M:s förordning, Gustaf Possé och Johan Gyllenstierna wore här i Staden som på landet at hålla Commission och uprätta Indelnings wärket, blef thenna Stat faststald,

Borgmästaren ninter	D. 100: —	Silfwmt
Stadsfrifwaren	D. 80: —	
Ser Rådman å 15: D.	D. 90: —	
Organisten	D. 40: —	
Stadens Uttridare	D. 13: —	
Stadstjänaren	D. 10: —	
Expenser til Paper, Bleck, Wax, Lius, Postpeningar	D. 12: —	
Til Stadens nödiga Bygningar	D. 100: —	
Summa	445: —	

A: 1696, d. 26 Junii blef af Hans Kongl. Majt: Carl XI, sådan Stat förordnad til aflöning:

Borgmästaren	D. 200: —	E:mt
5: st. Rådmän à 25 D.	D. 125: —	
1: Notarius som och är Casseur.	D. 70: —	
1: Fiscal niuter ingen lön utan alle- nast tertialen.		
1. Organisten får lön af Förjaml.		
2: Stadstjänare à 15 D.	D. 30: —	
Til publicque husbyggnad	D. 60: —	
Til Paper, Blect, Postpeningar, Lius och Wed	D. 15: —	
	Summa	500: —

Til föreben^{te} Hudicksvalls Stads Vetäntes aflöningar äro följande Medel disponerade, näml.

Bretskatten	
Comptören	
Gatubods Peningar	
Sakören	
Af Kiällaren	
Burskott	
Mätarepeningar	

Stulle och någon gång så hända, at medlemen intet årl. indrogo then Summan, som til Statens aflöning och publicque Bygningar requireras; Så måste bristen på hvars och ens aflöning proportionaliter ankomma. Men om någre Medel öfverflöta, sedan Bristen af thet förra året är ärfatt, skola the hållas öförrychte til Hans Kongl. Maj: Disposition. Stockholm ut Supra.

Carolus.

1723, then 16 Decemb: blef thenna AflöningsStaten bewiljad,

1: Borgmästare	D. 200: —	Silfwrmt
5: Rådmän à 30: D.	D. 150: —	
2: Stadstjänare à 15 D.	D. 30: —	
Til Publicq: Byggnader	D. 70: —	
Expenser wid Rådstugun	D. 20: —	

Til förenämnda Stats aflöning, Publique Byggnader, Expenfer som äro Paper, Bläck, Lius, Wax, Postpeningar och dylikt, blifwa följande Stadsens Enskylte Medel, som nu för tiden falla eller framdeles tilfalla kunna, anslagne och anordnade, näml[igen]

Bretskatten	
Rödnings Peningar och Recognition	
Tomtören	
Sakören	
Gatubods	} Peningar
Mätare	
Wägare	
Hamn	
Packare	
Källarefriheten	
Skattmans Taxan	
Krögare Taxan	
Källare Arrende	
Drickillingen för fastebref	
	Summa

Thet bör Borgerfkapets tunga och besvär här igenom ey ökas, utan på then händelsen, at Stadsens enskylte Medel intet skulle indraga then Summan, som thenna Aflönings Stat innehåller, så böra the 90 D. S^m som til Publ: husen och expenser anslagne äro, först fullt och Dastortat aftagas och sedan behåldningen Magistraten och Stadsens öfrige Betiänte emellan fördelas, så at bristen då på hvars och ens aflöning proportionaliter må ankomma. Men om Inkomsterna uthom Stadsens Medels förhöjande och affordrande emot wanl. något år kunde stiga öfwer Staten, så skal en sådan besparing til Publ: husens widmachthållande användas och förwaras; Skolandes Magistraten för mera riktighet skul, årl[igen] för Staden uprätta 3te särskilte räkningar, hwar af then 1. ste blifwer för Stadsens Löningar och Publ: husens anslagne Medel. 2. för Stadsens Båtmäns utredning; 3te för Contrib[utioner] och andre Bewilningar; Swilla Räkningar någre af Stadsens älfte som icke äro Magistrats Personer, böra öfswerje, och sedan på almån Rådstugu för hela Menigheten the äro upläste, them behörigen jämte Magistraten underskrifwa, på thet Stadsens Medel ey må blifwa til Borgerfkapets skada sammanblandade. etc. etc. Stockholm i RådCamaren d. 16 Decemb: 1723.

Friedrich
L. S.

§: 7:

Som wid höga och angelägna ärender, på Riksdagar och Ständernes samankomster, en wacker rang=Ordning, längst tillbaka har warit i bruk, och Sveriges samt Göta=Rikens Landflaper icke allenast warit hedrade med besynel. wapen, som mångstädes finnas wara utfatt; v. g. på Muren öfwer Slotsporten then östra af Upsala Slott; främst på bladet til R: Guft: Adolphs S: Bibel, in folio, Stock: [1618, 17]; uti Sv: antiq: & hodierna och then I. II. och III: Tom: såsom och flerestädes; utan och Städerna fins emellan, förutan theas ensfylte wapn, hwilka för Hudicksvall och Söderhamn här framaföre affatt finnas Tit: VIII. åga sin wijsa rum, wid allmäna samankomster; Så införes och themna följande upatsjen, at en hwar se må icke allenast uti hwad ordning förenämnda Hålsunga=Städer stå, utan och the flere som höra til Sveriges Krono; Hwar wid theas Båtzmäns eller Beskyttares antal af the Ordinarie karlar och antecknas, som dock föränderligt är:

N.	Städernas Namn.	Båtz.M.	N.	Städernas Namn.	Båtz.M.
1	Stockholm	100	21	Ystedt ,	—
2	Upsala	28	22	Marstrand	—
3	Norköping	42	23	Varberg	2
4	Göteborg	40	24	Helsingfors	10
5	Malmö	20	25	Vesterås	28
6	Landskrona	4	26	Arbåga	26
7	Callmar	30	27	Örebro	16
8	Åbo	—	28	Jönköping	20
9	Viborg	—	29	Lindköping	10
10	CarlsKrona	8	30	Köping	10
11	Nyköping	23	31	Strengnäs	8
12	Vestervik	18	32	Skara	7
13	Gefle	25	33	Vexjö	8
14	Visby	20	34	Lund	4
15	Fahlun	—	35	Söderköping	10
16	Halmstad	6	36	<i>Hudicksvall</i>	8
17	Christianstad	9	37	Mariæstad	8
18	Helsingborg	6	38	Carlstad	17
19	Carlshamn	12	39	Hernöfand	8
20	Engelholm	2	40	Uleborg	10

NB:

N.	Städernas Namn.	Stäm.	N.	Städernas Namn.	Stäm.
41	Torfilla	7	74	Pitheå	4
42	Eskilstuna	5	75	Luleå	3
43	Borås	35	76	Mariæfred	4
44	Venersborg	14	77	Nyftad	13
45	Eneköping	15	78	Ekenäs	—
46	Sala	—	79	Philipstad	5
47	Sigtuna	4	80	Falköping	6
48	Vadstena	8	81	Alingsås	6
49	Skeninge	8	82	Vimerby	4
50	Vafa	—	83	Kongs Elf	6
51	Lidköping	10	84	Sölvitsberg	—
52	Örgrund	9	85	Laholm	2
53	Södertelje	7	86	Trofa	6
54	Nortelje	10	87	Öfthammar	4
55	Hedmora	12	88	Säter	4
56	Lindsberg	5	89	Åmål	4
57	Nora	6	90	Christinæstad	4
58	Ekesjö	12	91	Nondal	—
59	Uddevalla	5	92	Trälleborg	—
60	Afkerfund	6	93	Scanör	—
61	Bogefund	3	94	Jacobstad	4
62	Jio	4	95	Vekelax	—
63	Sköfde	7	96	Villmanstrand	—
64	Biörnborg	7	97	Falckenberg	2
65	Raumå	9	98	Kongsbacka	1
66	Torneå	6	99	Zimbritshamn	—
67	Christinehamn	8	100	Tavastehus	—
68	Sundsvall	4	101	Nyflott	—
NB 69	<i>Söderhamn</i>	5	102	Brahestad	4
70	Borgo	—	103	Strömstad	—
71	Ny Carleby	6	104	Grenna	6
72	GamCarleby	10	105	Cajaneburg	—
73	Umeå	10			

§: 8.

Churuwäl uti Glyfisv: III: Klock; Slota Baba nämder, kommer egentell[igen] ibland annat at införas Hålsungalands Oeconomie, och thet under Städernas handel och wandel, In- och Utförjel, etc. Så kan dock thetta här nämnas, hwad **Marknader** och **Bytes Platzer** angå, så wäl i thenna Stadenom Hudicksvall, som Söderhamn, näml.

A: Hwad **Års-Marknader** angå,

Uti *Hudicksvall* lyses then, efter Privil: then 8 Januarii, och aflås then 13.

Uti *Söderhamn* then 2 Januarii, och ändas then 6.

B. Hwad **Bytes-Platzer** widkoma, så äro the nyligen upkomne, förutan then älstä, näml[igen] Uti *Ferla*, och then så kallade **Lucie-Måso-Marknaden**, emedan then sfer d. 13 Decemb: och på några följande dagar; förordnad af K. Gust: Adolph, som hans öpna bref utwisar, 1622, d. 21: Maji; tjt icke allenast Hålsungar samlas, utan och Sämptar, Dalkarlar och Baggar, at byta warer i warer, etc.

Men sedan mycket Landsköp föröfwades, och then ene begynte på at Fiscalizera på then andra, i synnerhet KrigsBefälet på Köpmansståndet; begynte the senare begiära the så kallade Bytes-Platzer, i mening sig til fromma, men i sanning til skada; hwar om wore mycket at skrifwa; dock för efterkomandem är thetta i kort begrep sagt, at redan hafwa the förmögnare handelsmän funnit sig således wara **Landtmånens drångar** eller **tiånare**, som sit gods til bönderna måste utföra, och åter Landtmans godset, med egen omkostnad til Staden hemföra; Och the fattigare, som ingen utwäg giöra kunna til Bytes-Platzerna, sitta hema, utan at få thet ringesta sig tilhandla in uti Stadenom och på Torget.

Bytes-Platzerna äro thesa:

för *Hudicksvall*

i **Berslö** d: 20 Januarj. och d: 18: Julii.

i **Gnarv** d: 25: Julii.

i **Beråker** d: 23: Mart:

i **Liusdal** d: 9: Decemb:

i **Dilsbo** d. 18: Decemb: och 11: Julii.

Såsom af Kongl. Commercii Colleg: bref til G[eneral] M[ajoren] och Landshöfd: Magn: Palmqvist är at se, af år 1726 d: 22 Nov:

3 lika måtto blef och

för *Söderhamn* bewiljat af Höga Öfwerheten 1719, d: 9: Sept: 1720, d. 22 Sept: 1726, d. 22 Nov: thet BytesPlatzer sfer

i **Järlsö** d: 13 Decemb: och d: 25: Julii.

i **Alpta** d: 2: Aug: och d: 7: Decemb:

Hurudana gods på förenämnda Marknader och Bytes Platzer är till finmandes, och hwad en hwar Sockn i synnerhet hafswer at förnytra; thet komer, som berättat är, uti III: Kl: at utförligen berättas.

Hwad förenämde Bytes-Ställen angå, blef ther öfwer klagat för Öfwerheten, såsom hinder af tilförsel åt Fahlun och Sala, p. Därföre blefwo alla sådana Bytes-Platzer förbudne 1745 at hållas, nämligen the om winter-Månaderna, undantagaude then urgamla Luciae Marknaden i Ferla, och then af Hennes Kongl. May:t Ulr: Eleon: privileg: i Jerlsö.

§: 9.

Här kommer och thetta at införas, til underrättelse för Efterkommandom, nämligen

1. At som anorstädes stedt är, kallades och här thenna Staden **By**, af bygga; **bo**, bona; **boning** eller wåning. p. p. p. lat: *Bilago*; så at öfwer alt uti min ungdom til 1700, nämdes g[samla] **Judickswall** = **In i Byn**; och Nya H.v: **Öster i Byn**; i synnerhet then Östre delen, som då först bebyggdes, och the förnämste Stadsens Inwånare bygga mände; men sed[n]are flyttades gårdar[n]e närmare åt wäster, och åt Sundet, när hafswatnet alt mer och mera utfalla mände; som thet och nu ärligen sker.

2. På året 1647, kom D: *Christinae* bref och befallning at **gatorna** här, som i andra Städer, skulle **reguleras**; som och begynte wärdställas, så at v. g. en eller annan gård och gårdstomt måste för rätta gatuleden skull, mit i tu klyfwas. Dock stadnade thenna omkostnaden för wisja orsaker.

3. Efter Ryfska branden, 1721; skulle fuller stora gatorne bättre reguleras, efter fyrkanten; Men stadnade i wärre än förr; mäkt af then orsaken, at en hwar byggde efter egit behag, och the mächtige och rike utwidgade, sina tomter, som först byggde, trängiande the fattiga granarne; och när Magistr[at]en affstakade en eller annan af the stora gatorna, tilstaddes the förmögnare skrida långt öfwer the gamla märcken, fast än Angulus blef många rejsor obtusior än för, v. g. För gick stora gatan ända rätt fram ifrån Norra kyrkoPorten til Torget; Men nu declinerar mer än mycket til nordnen.

§: 10.

Emedan then dråpeliga Skaldens Ovidurs qwäde sant står: L: 5: Met: Tempora sic fugiunt pariter, pariterqve seqvuntur, Et nova funt semper, nam quid fuit ante relictum est, Fitqve quod haud fuerat, momentaqve cuncta novantur;

Så komma här at införas Hudicksvalls Nya Stads gator, gränder, tomter och gårdar; efterkommandem til underrättelse; ty man finner af dagelliga] förfarenheten huru jorden glömer och världen glömer, och få äro the som i pennan fatta thet närwarande är.

Jag har gått tillbaka så långt iag kunnat; haft wäl i tankan at något tylligt uppteckna för then gamla Staden; Men måst ther utinan stadna i brist af säkra berättelser och gamla Mss: Uti wiße Afdelningar är här hela Staden satter, och wiße gränder eller kvarter med the ther uti befinteliga tomter och gårdar, wid wiße gator, hwilka gator til närwarande tid inga särdeles namn haft, och therföre äre större delen af them af mig först namngifna, för bättre uplysning skull; såsom hädan-efter kommer at införas. Were mit ämbete, eller min tid så medgifwa kunde, wele iag wäl och nämna hwarje tomts bredd och längd; Men andre som unge äro, må thet göra. Begynnelsen tages ifrån Wäster til Öster, emedan Stadens beskaffenhet så fordrar, många refor längre är til wäster och öster, än til bredden, norr och söder. Tomterna och gårdarne som här nämnas äro så upptecknade, at på then högra handena til paperet stå the å Wästra sidona til gatorna; men the å Östra sidona til wänstra handena.¹

N B: när sådana Volft: stå införde ofta och mångstädes: **X: B:** så betyda the **Rysta Branden** som öfvergick och i asko lade hela Staden, år 1721: d. 22: Maji.

qv: betyder *quarternet*.

N. " gården i ordningen.

S: S: " Södra Sidan

N: S: " Norra Sidan

Ö: S: " Östra "

W: S: " Wästra "

} om gatorna

¹ I denna tryckta upplaga har denna ordning ej iakttagits, utan har först gatans ena sida upptagits i följd och därefter dess andra sida. — Märkas bör, att hela denna beskrifning öfver Hudiksvall af Broman skrifvits (eller omskrifvits) troligen 1741 och sedan kompletterats vid inträffade förändringar.

I: Afdelningen af Nya Hudieksvall

Wåster om Windbron.

I: **Kafwelbro-Gatan**, ifrå norra Tulporten söder ut, som är allmänna vägen; så kallad af the kaflar och klingertimber som lades på thenna tracten när Staden bygdes, öfver thenna jumpiga orten.

Til Öster:

I: *Quarteret.*

N: 1: Tullhusen bygdes här strax wid Tulporten efter Nyssa branden 1721; tilförende stodo längre i söder, in på then nu nästliggande tomten N: 2.

N: 2. För än Postmäst: Anders Burman kom här at bygga, stod här allenast en gamul tullstuga, och söder ut war belägen en stor Kålhage, som hörde til Scholæ Trivial: Rectores, then ene efter then andra; til Rect: Mag: Jon: Phragmenii tider, då han fick et närmare ställe til Kålhage wid sin gård; och Staden sålde thenna tomten åt förenämde And: Burman som här bygde wackran gård; äfwen wäl efter R. B: 1721; löfande jämwäl til sig then litzla tomten, hwarest tilförende Besökaren Jonas Brant bodde til sin död 1721; litet öster ut; hwarest nu fryddgården är ombewarad. Men efter And: Burmans död, 1736, inropade på publ: Auction thenna gården hans Måg Jältich: Joh: Hernstedt, som och medan Swärfadern lefde fått låf at bygga ena bygning på halfwa tomten; gatan ut åt siön, wid litzla bäcken, blef och intagen.

II: *quart:*

N: 1: *Jonas Viberg*, handelsman och Borgare 1722 kom med sina hustru 1723 at här bo, efter hennes förre Man Lars Andersson Frisk, som blef Borgare 1711. och dog 1719. Thenna gården och tomten war för R. B: 1721, afföndrad i 2: gårdar; näml[igen]

A: **Then Norre** war Jon Anderff: Wallas, som dog 1689; och hans Enka någon tid ther efter kom i gifte med Olof Gås boendes wid Strandg: Södra sido N: 1. qv: III.

B. **Then Södre** war Hindrich Larssons, Bergare 1663. som dog 17... och efter hans död bodde ther Organ: Pet: Lithen til sin död 1720.

III: *qvart:*

N: 1. Coll[ega] Sch[olæ] H: Erich Vallbeck byggde och bodde här til sin död, 1737; och nu efter honom hans Enka Magdalena Sundström. För H: Er: Wallbeck bodde här hans fader Måns Eriksson Rumstad, Bergare 1667. som affomnade 1695, och hans Enka 17... Denne Måns Erson war född i Blåstad af Rogstad Sochn, Pär Erikssons Broder; kom hit til Staden genom gifte och til thenna gården, efter Jon Pärsson Romstad som dog 1665. H: Er: Vallbecks Enka sålde gården 1747, åt Coll: Sch: H: Ol: Backman.

N: 2: Coll: Sch: Michael Schirman, sedan han blef trängder genom J. Q:s förwällande ifrå sin faders Krukmakarens gård N: 1. qv: III. å Wäst: sidona Kafwelb: fick han här sin arfslott å Möderne, efter Anund Larsson som dog 17... och han efter sin fader Lars Anundsson som dog 1667. Denne Mich: Schirman omkom om hösten i Långvinds Skären 1742. 1743; på Auction köpte Skreddaren thenna gården, näml. Palmstrand.

N: 3. Brigita Sundia bor på sin faders tomt, H: Anders Sundius, Coll: Sch: som affomnade 1682, och Enkan, 1735; Fadersfadern [Ådman] Olof Andersson Sund bodde och här til sin död 16...; hans Måg And: Enmans Fader, och thenne hans Son bodde och här på samma tomt, til thes han efter R: Branden flytte Öster i Staden; se N: 3: qv: CronBodgr: 1742: updrog Brita Sundia sin bygning och $\frac{1}{2}$ tomten åt Skred: Lars Wiman, flyttandes ifrå Strandgatans N. S. N: 2: qv: I. 1744, flyttade Lars Vjman bort igen, och Pet: Rundberg kom i stället.

IV: *qvart:*

N: 1: Erik Olofsson Berg eller Bärstad, Bergare kom til tomten och gården med sina hustru Christina Backman, hwilkens fader H: Erik Backman byggde och bodde här medan han war Colleg: Schol: och sedermera Capellan, til thes han blef Kyrkoh: i Öfwanåker 1679, hwarest han affomnade 1687; hans Enka bodde här länge sedermera, til sin död, hos Sonen Kyrkoh: i Tuna H: Joh: Backmark, 1739.

N: 2. Christopher Giöransson och hans fader Giöran Christophersson, som dog 1729: köpte thenna tomten efter R. B: 1721; flyttande ifrå Strandgatans Norra sido N: 1: qv: II; af R. Jonas Qvaster, som tillwällade sig egendomen fastan och lösan efter H: Bengts

Gacharæi Enka Christina Hambræa, som han til sytning tagit; Men blef lefwande upbränder, sängeliggaude uti sin gård, af försjumlse at ey utföras, när Nyßen hela Staden afbrände 1721; thenna Enkan bodde här länge efter sin Man *H. Erik Bengtss: Gacharæus*, medan han *Sch: Collega* war, komande til *Sacellan: i Forþa och Hög Socknar*, och sedan efter hans död. Dock war yttersta hörnet af thenna tomten, anslagit til *Stallgårdstomt* för min faderfader *Larf Jonsson Kläckare*; som kommer at införas wid *Sundsøgatan* then *Norra N: 6.* *Christoph: Jöranff: affömnade 1743.*

Til Wåster.

I: *qvarter*

N: 1. *Stadsens Hospital*, upbygdt här inom Tullporten efter *Nyssa* branden 1721; hwarest tilförende ingen bygning stå månde; ty Hospitalet stod för utom Tullen wid östra sidona om stora Landsvägen.

N: 2. *Anders Regnander* Måster *Hattmakare*, köpte gården 1727: af mig *Mag: Ol: I: Broman*, som then i betalning tog af *Organist: Zach: Rödströms* Enka när hon efter sin Mans död, 1724, flyttade hem til *Umeå* igen; *Jörenämde Rödström* fick thenna öyna och obygdade tomten af *Staden* i stället för then som han köpt af *N: Joh: Mört*, wid *Kyrkogatan*, och blef tagen til *Stadsens Prästgård*; hwar om utförl[igen] är at se N: 2: VI: *Norra Kyrkog: II: qvart:*

II: *qvart:*

N: 1: *Christiern Berns* Enka bor ther hennes Man bodde til sin död 1717; för honom bodde här *Tullnären Peter Mört* til sin död 16... som war then förste som här bygde; kommande sedermera hans Enka *Elif: Noræa* at blifwa *Herr Er: Wikmans* senare hustru, och *Ingerid Mört* förenämde *H. Wikmans* Sonahustru med *H. Daniel Vjkman*, nu warande i *Gnarp Sockn.* Thenna Tompten blef 1744 köpt af *Jon: Viberg.*

III: *qvart:*

N: 1. *Matthias Muhr* tilhandlat sig tomten och *Ofärdiga* bygningen, 1740, af *Tullnären Olof Burman* som tomten köpte 1736 af *N. Jonas Qvaster*, hwilken sig then samma tillwällade ifrån *Kruk: Måst: Samuel Schirmans* senare hustru och Enka, sedan *Schirman* war affömnad 1719; thenne *Schirman* kom hit ifrån *Gefle* 1688, och tog ena Enka, som tilförende hade til Man *Krukmakaren Måns Ingemarsson*, then förste som här bygde. och affömnade 16... och hon *Cathar: Mats* Dotter dog 1728. — 1744 köpte *Skredd: Lars Vjman* tompten med ther warande ofärdiga bygningen.

N: 2. Sigfrid Udberg, som dog 1731, kom til thenna tomten med sina hustru Liva Wårdner; ty hennes fader Jon Larsson Wårdner Skomakare bodde ther för, och war then förste som bygde på thetta rumet; han dog och hans Enka tog Söns Månjon Jämte, som afsonnade

N: 3. Skreddaren Gustaf Palmstrand, Bergare 1726, kom at bo och bygga, efter R. B: 1721, på samma tomt som hans Swärfader Siungare i Kyrkon Nils Biörckman först bygde; hwilken dog 1694; och hans Enka 1728.

NB. Med alla thesa förenämnda III: kvarteren och 6: st: gårdar är så beskaffat, at för än 1690, wore här inga huus eller bygningar utan en öpen slät plan.

IV: *qvart:*

N: 1. Kål- och Kryddegården är nu anslagen åt Stadsens Prost- och Kyrkoherdagård; men tilförende hörde han under följande N: 2.

N: 2. Erik Jonsson Vester bygde här efter R. B: 1721, och fick tomten på sådant sätt, at när hans tomt wid Norra Kyrkogatans södra sido N: 2 blef tagen til Prestagårdstomt, fick han thenna igen; hwarest tilförende ConR: och Rect: Sch: Mag: Jonas Phragmenius hade sin gård och här bodde til thes han blef Kyrkoh: i Sadurstad och Hanebo, 1713; fäende och utwida tomten til kryddegård, Norr ut, hwarest nu förenämde N: 1: är belägen; i stället för den Kålgård som tilförende legat under Rectoratet, in wid Tullen; se N: 2: qv: I. til Öster, Kafwelbrog. Förenämde Mag: Phragmenius köpte thenna gården af Prost: och Kyrkoh: Mag: Pet: Vallmans Arfwingar, som fick then efter sin fader Mag: Vallman, infödder här i Staden, och här först bygde, warande här först Con R. Sedan Rect: Sch: och sist P. och Past: affonnade 1687. Thenne nu lefwande Erik Jonsson Vester har efterlåtit sin Son Erik Eriksson Vester at bygga på samma tomt, Väster ut åt gamla Scholægatan, som hädan efter kommer at införas N: 2. Er. Er: Vester dog i Örlogs tiden i Tinska Skären, 1742.

N: 3. Olof Vallströms gård, kommer at införas wid Scholægatan, emedan Porten är nu inrättad ther; men för R. B. war han stälter åt Kafwelbrogatan.

* * *

II: **Badstugu-Gatan**, ifrån stora Kafwelbrogatan til Väster up åt Staqvettet, å södra sidona om litzla Väcken; så kallad therföre at för R. B: 1721 här ingen annor hus bygd stodo än Rök-Badstugur, nog

många, i 2: rader, 20, 30, st: emedan på then tiden badaude och badstugugång svedde för allom, snart sagt hwarje Lögardag och Helgedags afton; Men nu på thesa tider, sedan 1736, nästan obrukeligit, eller rätt fällan.

Som husen wid thenna så kallade Badstugugatan äro nu mysligen] bygd, allenast små; men inga instängda Gårdar; sträckande sig ifrån Öster och stora Rafwelbrogatona, väster ut, up åt Staqvetet; Så ställas the allenast til Num: ty en hwar stugu står afföndrad ifrå then andra.

N: 1. Samuel Frank, Mäster=Skomakare, bygde här 1724; blef död 1742, då Stugon köptes af ena Hustru, Fäfulla på Agön.

N: 2. Flychtingen i Umeå, bygde här 1723; sålde stugun wid sin afresa åt V. D. Comm: jal. H. Mårt: Mörts Enka, Cath: Noræa, som dog 1736. Hennes Döttrar sålde henne åt Ringaren och Kyrkowacht: Anders Spåre, 1738.

N: 3. Gaml[se] Lullbetjänten Zachar: Hellberg bygde här 1737; och wid sin afresa til Stockholm 1740, sålde henne åt Skomakaren och Våtsmanen Pet: Söderberg, som dog Crono Våtsman i Örlogstiden 1743.

N: 4. Margar: Päd: Dr Ernest köpte Stugon af Anna Hafe, Olof Dufvas Enka, som dog 1737; upbygger af Joh: Vestman som Dufvas tomt köpte, å Västra sidona om Torget; se N. 2 [å Södra sidona wid stora gatan].

N: 5. Margareta Helming köpte stugon efter Christina Gamal som dog 1727; uplatter af Hans Gevalin som hennes tomt köpte, efter R. B. wid Stora Gatans Södra Sido, Öster om Windbron N: 2.

N: 6. Zachar: Engelb: Haning, Rådman's Son här i Staden bygde här 1737, medan han war Pædagogus; nu warande på Iggefunds Bruf; dog CronoVåtsman i Örlogstiden 1742.

N: 7. Olof Nilsson Viberg Borgare Son i Staden bygde här när han gifte sig 17...

N: 8. Anders Stockberg, Borgare 1721, ifrån VästerGiötl. tog en stor gård til köps wid Wintergatans Östra sido N: [3] Norr om Torget; men kunde honom intet betala, utan bodde här och ther til thes han köpte Stugon af Kyrkowacht: Mårten Joh: Spåre, som först här bygde; men flyttade til Jättendal, 1738.

* * *

III. Sundsgatan, then Norra.

In wid Sundet å östra sidona om Rafwelbrogatan, sträcker sig en liten långgata ifrån Norden til syden, som stadnar uti Nya Scholægränden och i stora diket som löper ifrån Rafwelbrogatan neder i Sundet;

Norr om Windbron, och kallas theföre then Norra, at skiljas ifrå then Södra, som räknas then [VII] i ordningen uti thenna I: Afdelningen.

Til Öster.

N: 1: Anton Grot fick här efter N. B. en CronoBåtzman upreja et ringa krype; tilförende bodde här ingen.

N: 2. Pär Nillsson Rundberg, som dog 1740, bygde här efter N. B; hwarest tilförende Skomakaren Pär Larsson Döf bodde som dog... och för honom Christiern Bern, som sålde gården åt honom när han flyttade och köpte gården wid Kafwelbgat: Västra sido N: 1: qv: II; then först bygde här war hans fader Tobias Bern Stadsjens Drumslagare som dog...

N: 3. Brigita Nils Dotter Viberg, Borgare dotter född... bygde här efter N. B; hwarest tilförende Pär Ersson Sundberg bodde, för än han flyttade Öster i Staden, Öster om Vädens södra sido N: [1] qv: [III] och för honom hans fader Erik Päderßen Sundberg, som dog...

N: 4. Tobias Bern Båtzman kom at be med sina hustru på sin Swärmoders tomt och gård, Malin Olofs Dotter wid namn, Botnguman kallad, som dog 1730, och hennes dotter Christ: Berns förra hustru, 1741. För N. B: bodde här Pär Ericksson som Nyßen illa slog äfwen hans hustru; afjonnade bägge på samma året 1721, urgamalt folk; thenne Pär Ericksson kom til gården efter sin Swärfader Jon Larsson Klåckare, som dog 1690.

N: 5. Peter Vetterberg Hoffslagaren, köpte tomten efter N. B. af Jonas Sundman; när han kom at få Nils Olofsson Vibergs Enka til hustru och bygde på hennes tomt wid Nya Scholægatans Östra sido N: [2] qv: [I] Sundmans Moder Christina bodde här tilförende, til thes hon Enka efter 2, Mån, kom in uti Hospit: och dog 17...; äfwen och hennes föräldrar.

N: 6. Lars Nillsson Nordvall, Borgare 1716, fick gården och tomten med förra hustrun Barbara Hellberg, Olof Jonssons Ilfbos Enka, när han war död 1714. Thenna B. Hellberg fick gården efter sina Moder, G. Jon Hellbergs hustru, som honom köpte efter sin Mans död... när hon sålde sin förra gård wid Scholægatan N: [2], nu warande Wallströms; Enkan dog här... och dottren...; Köpet skedde af Mårt: Päderßen Starck, som honom ärfde efter Jon Larsson Broman, min Faderbroder, hwilken här först bygde, när Nya Staden skulle vundwik[igen] flyttas ifrå gamla Staden; Han dog 1690.

Dock för N: B: 1721; woro bygda och tomter för 2de Siöbodas, then ena hörde Pär Larßen Skinnare til, then andre Nils Päderßen Rumstad; wid g[sam][a] Scholægaterna; se N: [1. I: qv.]

Til Väster.

Åt Västra sidona wid thenna Sundsgatona äro inga andra gårdar, än the Mangårdar som för äro nämnda wid Kaswelbrogatans Östra sido; N: 1. 2. 3: uti III: quart: och N: 1. 2, uti IV: quart., ty thesa thesas stallgårdar weta åt thenna Sundsgatans Västra sido; warande således Onödigt them at här upräfna.

* * *

IV. Nya Scholæ-Gatan.**Til Öster.****I: quart:**

N: 1: Min gård som iag nu bebor, är sama[n]lagd af 2de tomter och gårdar,

A: Then öfra wid stora gatan köpte iag, när Olof Stigsson som här en tid bodde, intet förmådde til fullo honom betala åt Kyrkoherdan i Hofvedal som här Coll: Sch: war, til thes han kom til förenämnda Pastorat, 1713; hälft min fader hade såldt honom åt G. Johan Waldenius, och fått honom efter gamle Bergaren Hans Jönsson, som först här bygde, thet medelst at hans Enka gaf sig in hos min fader, som stötte henne til döda dagar, 1709. Hans Jonsson dog, 1659.

B. Then ytre åt Sundet war min faders CronoBefal. Johan Bromans gård, och för honom min fadersfaders Lars Jonssons, som flyttade hjt ifrå gamla Staden, hwarest han kläckare war, och här första grunden lade med underliggande kaslar, för sumpiga orten skull; tagandes sit tilnamn Broman af förenämnda Kaswelbro; Stallgården war i hörnet af G² Er: Bengt: Gacharæi gård; N: 2: qv: IV: Kaswelb: gat: öst: sido; för hwilket rum, efter R. B: 1721. iag fick utryma tomten til norden åt diket, hwarest en gata war, utåt min faders gård wid sundet; Men tå utstakades bredare gata å Norra sidona om diket.

N: 2. Hans Norström KrukoM: fick tomten och gården med sina hustru på arfslott, efter sin Swärfader Nils Oloffson Viberg som dog 1715, och efter Swärmödren som dog 1726; när hon Jonas Sundman Andra Manen haft hade ifrå 1718. Förenämnda Nils Ol: Viberg, Bergare 1703, köpte gården af sal. R. Lars Päderff: Sunds arfwingar, när han war död, 1700. och hans Enka Helena Jons D², 1700. Tilförende bodde här . . .

N: 3. Nya Scholan upbygdes, 1718 och 1719, efter Konung Carl: XII^{de} befallning, af Lund 1717 d. 20 [Martii], at Träkyrkan i Gamla Staden skulle nedtagas och thet til brukas; hwar til och Allmogen 16 ./. knt af Råken skulle samansfiuta; hwilken bygnad stredde under G.

BorgM: P: Castorins upseende och disposition och Byggmäst: Pär Jonsson Hög, samt Borgerstapets understöd af dagswärden och gångled; På thetta rum och ställe, hwarest tilförende intet hus har stått, utan war öpet rum at hafwa om wintern här bätar och harar, och om somaren uplasta wed. Scholan blef så färdig at iag kunde inwja honom d. 10: Martii 1719; fast än Öfre boningar woro intet färdige; Men 1721, om wåren d. 22 Maji, lades och thenna bygnad i affo af Ryfka elden, såsom hela Staden. På nästföljande åren, 1723 och 1724, begyntes å nye Scholæ Bygnaden, efter Höga Öfwerhetens befallning, under min Disposition, hwar til Collecte Medell efter handena iag få skulle; i mellan tid måste iag giöra förskott; dock med sådan wälsignad fortgång at man fick thetta huset inwja med bön och sång, samt tiänligt tal, i många Perseners öfwerware, 1724, d. 27: Sept: Bliwande sedermera gården til plantagie omplantad in til förenämnda Norströms gård, N: 2; och en del af Stolpwärket til Windbrons Norra sido och wästra ända.

Til Wåster.

I: *qvart:*

N: 1. Erik Jonsson Vester; om then tomten och gården är tilförne berättat, Rafwelbr:gat: Wäst: sido N: 2. qv: IV.

N: 2. Olof Vallström, Borgare 1715, affomnade 1734; köpte gården af Märten Grelffons Enka, när hon kom i senare giftet med Enkl. och KrufvM: Samuel Schirman til hans gård. Förenämde Mårt: Grelffon, som blef Borgare 1689, och dog 1712, köpte thenna gården af Herr Jon Hellbergs Enka, sedan han war död 1695, och hon kom at köpa Jon Larffons och nu Lars Nilff: Nordvalls gård uti hörnet N: 6. Norra Sundsgat: För H. Jon Hellberg Coll: Sch: Triv: bodde här ... N: 2. Olof Thorstenffons gård i Twärgränden, Borgare 1717; kom honom tilhanda med hustrun hans Helena Nyman; 1717; lika som hennes förre Man ... Thenna hustru som dog 1740, ärfde gården efter sin fader Peter Hansson Nyman, som blef Borgare 1683, och dog 1698; kommandes ifrån Gefle, bodde först uti gården N: 1. qv: I. Sundsgatan, som hans Swärfader N. Lars Pärson Sund honom gaf; Men när han blef fallit, kom at bo här i thetta qvart: och hans Swägger Pet: Larffon Sund i förenämnda N. 1. qv: I: Sundsg. hwarest N. Qvaster efter sin Swärfader är boende; 1745, köpte Borg: Sven Li-ström thenna gården af N. Qvaster; Men obetalt såldes 1747, at Sundin.

N: 3. Peter Böes gård, i hörnet, som nu är Organist i Liusdal, war hans föräldrars egendom, fadern Guldsmeden Pet: Böes bodde

här til sin död, 1722; kom til gården med sina hustru hos Swärfadren Päder Larsson Skinnare, som och affomnade en gamal Man, 1722; för honom bodde här ingen, utan öfna tompten köptes af Staden; öfwen Siöbodtompten ut wid Sundet, hwarest Lars Nordvall nu bor. 1744, köpte Borgare dottren Brita Nils Dotter Viberg gården.

II: *quart:*

N: 1. Rect: Sch: Olof Hannings gård, war hans arfslott efter sina föräldrar, N. och PappersM. Ingebrecht Hanning, som blef Borgare 1695, och dog 1714; fående til hustru Margareta Zach: Dotter, som dog 17...; hwilken fader Zachrias Larsson här länge bodde til sin död 1716, och Moder Anna Brunner, Doct: Mart: Brunners Syster, som affomnade 1714. Uti förenämde Engelb: Hanings år, köptes en stor del af nästgränsande gård wäster ut, som såldes af mina Swärmoder, efter min Swärfaders G. Jon. Elgs död, och sedermera hela gården när mina Swäras senare Man Peter Månsson Rogstadius war affomnad; och then delen köpte Engelb: Hanings Måg Jonas Lenæsius medan han en tid här bodde til sin död 1721. Efter sal. Rect: Hannings död 1735, bygger och bor hans Enka här Eleonora Rant.

För än Zachar: Larsson bodde här, ägde gården...

N: 2. Carl Eriksson Öman, Borgare 1711, fick gården med sina hustru efter Swärfadern Måns Päderßen, som dog För Måns Päderßen bodde här...

* * *

V: **Gamle ScholæGatan**, Norr ifrå Slätten, söder ut til Kyrkogatan.

[Til Öster.]

I: *quart: Torr om tvårgatan.*

N: 1: Kyrkoherda Kålgården; om honom är berättat N: 1: qv: IV. Kåfwelb: gatan.

N: 2: Erik Eriksson Vester, om hans gård är något infört, N: 2: qv: IV. Kåfwelb: gat; ståendes här wid thenna gatona Mag: Päd: Wallmans stora och höga Mangård; men Stallgården utåt Kåfwelbrogatan, til R. B: 1721; hwilken stora bygning upstattes när gamla Scholan bygdes, tjt mera Materialer komma månne, än til litzla Scholan.

N: 3. Pet: Böes gård i hörnet är för nämder. N: 3: Tvärgat: til Nya Schol: gatans wästra sido.

Til Öster, söder om tvårgatan.*I: quart:*

N: 1. Rect: Hanings Stallgård i hörnet är nämder tilförende N. 1: qv: II. Nya Schol: gat: västra sido; War min Swärfader Apol[ogisten] H. Jon Elgs gård, som han köpte af Skomat: Mäster Anton, boendes här til sin död och omkomande uti hafwet; äfwen min Stiufsw[ärf]ader Pet: Månsson Rogstadius, som dog 1703; så mina Swära Brigita Tuneria som lefwer hos mig förlorade både löst och fast. För Mäst: Anton bodde här...

N: 2. Jacob Larsson Bruns gård, som wid thenna gatona åger sin bakport, kommer at nämnas wid Norra Kyrkog; Norra sido N: 2: qv: I.

[Til Wäster.]*I: quart: Torr om tvårgatan.*

N: 1. Smidehuset med trågården Söder ut är nu kommet uti N. Jonas Qvasters händer, på hwad sätt, wet man intet; ty för N. B: 1721, war wid norra sidan en stor gård som hörde Nils Päderfon Rumstad til, hvilken dog 1721; kallades ifrån 1704 **Ryffgården**, emedan the härwarande Ryffe Sångar höllos här ombewarade, til thes the singo resa hem.

Til Södern stod här Rect: H. And: Eurenii Stallgård med Plant ombewarad; gent emot hans Mangård; som i II: qv: N: 2; näst här efter nämnes. Ofwan om thenna Stallgården stode mång Swjnhus, hörande til grauskapet. Men nu är altsaman intagit af N. Qva[ster.]

Til Wäster söder om tvårgatan.*I: quart:*

N: 1. Öpna och obygd tomten är thet rum, hwarest Rect: Schol: H. And: Eurenii gård stod bygder, ifrån 1682, när han ConR. war, dog 1703; boende Entan och här til sin död, 1705; äfwen theas mågar Lars Jonsson Ruth til sin död 1715, och Erik Frisk, som dog i sin wret söder om fiärden 17...; Samt Jungfr: Greta Eurenia; alt til thes Ryffen afbrände altsaman, 1721. Stallgården war gent emot i Norden, som för berättat är. inlagder i N: Qvasters Trågård.

N: 2. Olof Vallströms Stallgård står nu hwarest tilförende thet gamla och förfalna Scholæhuset war stående; blef på slutet en klen-
media och Kschhus, tils N. B: 1721.

II: *quart:*

N: 1: Elias Hansson Strandberg, äger nu wid thenna gatena stora Porten, men gångporten åt Kyrkogatan, på hwilkens sido stora porten för N. B: öppnades; p. p. Swärföre kommer thenna gården at nämnas wid Kyrkogatan.

*
*
*VI. **Norra Kyrko-Gatan**, ifrån Windbron til Kyrken wästerutI: *quart:* å södra sidona.

N: 1. N. Jonas Qvasters gård i hörnet, kommer at nämnas wid Sunds-gatan then Södra N: 1: qv: I. östra sidan.

II: *quart:*

N: 1. Apol: Lars Schalin köpte tomten på Auction, efter Apol: Carl Lithens död 1726, som fick then gården med sina hustru hwilken til förra Man hade Rect: Schol: Sven Larsson Enström, som dog 1690, och thenas hustru 1714. För Sv: Larsson bedde här . . .

N: 2. **Stadsens Prästgård**, blef här upbyggd efter N. B. ty tilförende stod han wid Torgets östra side, hwarest nu N. Jonas Drakes gård är, N: 1: Til thenna nya Prästgården lades 2: tomter, näm[lig]en

A: **Then Norra** som tilförende varit Erik Jonsson Vesters; fående i stället N 2: qv: IV. Rafwelb: til Wäst[er]; Hwilken blef Borgare 1699; och fick gården efter sin Swärfader Päder Päderfson, som dog . . . och thenne efter sin Swärfader N. Joh: Johansson: Lithen; som kom at bo i hörnet wid Södra Sundsgatan, å wäst: sidona N: 1. och ther dog.

B. **Then Södra delen**, som weter åt Södra kyrkogatan, war N. Johan Mörts stora gård, som han fick efter sin förra hustrus Man Daniel Päderfson, som dog 1674; och thenna thenas hustru, 1688; N. Mört tog senare hustrun Stina Fundel, och dog på Stenbäck 1719. Förenämde Daniel Päderfson fick gården efter sin Swärfader Jon Larff: Qvast, som dog 1669. Men Stallgården i alla förenämndas tider war gent emot i hörnet öfwer twärgatan wäster ut, hwarest nu Pet: Muhrs stallgård är; then han köpte af N. Mört.

III: *quart:*

N: 1: Peter Muhr, Borgare 1683, kom til gården efter Swärfadern Matthias Olofsson Hogdal, som dog 1689, och hans Enka 1714, köpaude han Pet: Muhr Stallgården i södra hörnet af N. Joh: Mört; som berättat här N: 2: qv: II. om Prästgården. För Matts Olofsson bedde här Måns Olofsson af hwilkens Enka Mats Ol: Hogdal köpte gården. Måns Olofssons fader Olof Månsson och hans hustru ligga begrafne under ena håll i g[am]l[a] Kyrk[an] med Besit: O. M. S. och M. H. D

Matthias Muhr inlöste sin faders gård af Creditorerne 1742, boende nu ther.

I: *quart*: å **Norra sidona.**

N: 1: Carl Eriksson Öman, om hans gård är för berättat N: 2. qv: II. Sch: g: hafwande här wid Kyrkogatan en gångport allenast.

N: 2: Jacob Larsson Brun, flyttade hjt ifrå N: 1. qv: III. Mich: Igströms, när hans broder Lars Larsson reste ifrå Staden til Stockholm, hwilken hade til hustru och således gården tilhörde efter Swärfadern en gamal Man Sven Påderjen Silja, Bergare 1666, dog 1714; thenne Sven Silja bygde här först sedan Staden war afbrunnen 1670.

II: *quart*:

N: 1. Elias Hansson Strandberg, Bergare 1711; flyttade ifrå sin tomt och gård wid Strandg? Norra side N: 3: qv: I: och köpte thenna tomten, efter N. B. af And: Larsson Björkmans Enka; hon dog 1743 [?]; med löfte at få bo här til döda dagar; thet och Mågen Sadel-Makaren And: Åkerbärg, Bergare 1736, låfwat, sedan El: Hansson dog 1740. Förnämde And: Larff: Björkman; Bergare och gift 1684; bonda Sen ifr: Forssa; dog 1715; som hade fått gården efter Swärfad: Olof Oloffson Lång, hwilken dog 16... För än N. B. skedde, war stora Porten å Kyrkogatan; men Elias Hansson bygde här anorlunda.

VI [a]. **Södra Kyrko-Gatan:**

Å **Södra sidona.**

I: *quart*:

N: 1. H. Ol: Gestrinii gård, V. D. Comm[inister] i Staden, som affjonnade 1738, och nu warande H. Lars Hultens, som tog Gest[rinii] Enka Hed: Wallenia, 1740; thesom blef gården gifwen med förenämnda hustru, efter SwärModern Beata Margar: Westman, som dog 1735; hwilken hon efter sin förre Mans Kyrkoh: här i Staden Mag: Joh: Vallenii död, 1700, köpte af N. Jonas Hallberg, som gården dispone-
rade efter N: Larf Lufne hwilken dog 1686. Af H. Ol: Gest[rinii] Enka och sedermera H: Lars Hultens, när han blef Capell: i Ferla, Hedvig Vallenia köpte Befal. Alexand Forell thenna gården 1743. Men sålde honom 1746 til V. D. Commin: H. Anders Sundvall.

N: 2. Anders Dragman M: Kopparlagare; Med hans gård är så beskaffat; Först bygde här Erik Larsson Vester, som dog 1672; Efter honom Sonen Nils Ersson Vester, som dog 1690; hans Enka gifte sig Andra gången med Olof Hoffman, som dog 1711; Efter

hans död, fem stera gården at bytas emellan Nils Erjens Vesters 2de döttrar, *Sara* och *Christina*;

1. *Sara* blef gift förra gången med Underofficerar: Carl Frisk, som dog 17... och senare resen med förenämnda And: Dragman, 17... Hon affomnade 1724.

2. *Christina* blef gift 17... med Bergaren Lars Ruth, eller Rudberg, som dog 1739; då sedermera hon och dottren kommo in uti Stadens Hospital; och Skappar: Dragman inlöste och thenna delen.

N: 3. Olof Falck jämte sina Moder, Stadst[ienaren] Une Falcks Enka bo nu här; Une blef dödd 1716, som kom til gården efter sin Swärfader Olof Ericksson Brant, Berg[are] 1660, som dog 1688; för honom bodde här hans fader Erich Olsson Brant, som dog 16... och hans fader Erich Pärsson Brant affomnade i g. Staden 1638.

II: *quart*:

N: 1. Erich Olofsson Brant bodde här til [sin] dödd 1724 och nu hans Enka efter honom; ty tilförende S: 9: är berättat, at thenna tomten med then nämnda N: 3: qv: I. war en; och således kan thet finnas igen hwilka Egare varit i ferna dagar.

N: 2. Märten Norling, Bergare 1715, kom til gården efter sina Swärföräldrar, fadern N. Erich Gabriellsson Schog, Bergare 1663, som dog 16... och Modern Brita Halenia, som affomnade 1718. Tilförende bodde här...

N: 3: Johan Lindberg, Bergare 1729; köpte tomten af Joh: Vestman och flera Huswingar til Bergar: Jon Svensson, som här först bodde, och dog 16... Hans Sen war N: Johan Jonsson Vallqvist, hwilken til sin dödd bodde öster om Terget; se N: 1: N: Drakes gård; Joh: Vestmans Modersfader; Hans Måg, näm[igen] Jon Svenssons war N: Er: Gabrielsson Schoug, som bodde wid Södr: Kyrkog: S. S. N: [2] qv: [II] thenna tomten låg länge obygder, och sedermera mindre utstafad för kyrken skull.

å Torra sidone.

I: *quart*:

N: 1. Öpna tomten i hörnet är N. Jonas Qvaster Egare til; hwarest tilförende N. Joh: Johansson Lithen bodde til sin dödd, 1704. För honom war här boende...

N: 2. Jonas Sundman köpte thenna tomten af N. Jonas Qvaster, som tilförende varit En med förenämnda N: 1. el[ler] Joh: Johansson Lithens; sedan Sundmans förra hustru war dödd, då the bodde i gården N: 2: qv: I. wid Nya Sch: gat? Öst: Side.

N: 3: Prestagårdens Stallgård; om honom är utförligen berättat N: 2: qv: I: Norra Kyrkog. sid: Sjdo; äfwen N: 2. qv: I. Kafwelbr: väst: sid. Men när och huru här wid Kyrkog: Prestagården kom at ställas och byggas efter R: B. 1721, och flyttas ifrå Torget; thet kommer omständel[igen] at införas uti III: Afdelningen, qv: I: N: 1: öster om Torget.

II: *qvart:*

N: 1: Om Pet: Muhrs Stallgård i hörnet är tilförende berättat N: 2: qv: I; Norra Kyrkog: Södra sid; nämnel[igen] at then legat til R. Joh: Mörts gård, och hans företrädare.

N: 2. Olof Stigsson kom at här bygga och bo 1715, när han flyttade ifrå N: 1. qv: I: Nya Schol:gat: Öst: Sido; Han köpte gården af Anders Olofssons Mölnares Enka när Manen war död 1712, och hon flyttade til Liusdal; Tilförende bodde Enkan Hustr: Brita här, som nämndes *Kuf=Brita*, ty hon haft til Man en liten, kufryggod och Danfentlig Skreddare, som dog 16 ... och hon 16 ...

*
*
*

VII. **Sunds Gatan then Södra;** ifrå Norra Kyrkogatan til Söder åt stora fiärden.

På Östra sidona.

I: *qvart:*

N. 1. R: Jonas Qvaster, Bergare 1689, kom til gården och tomten, efter sin Swärfader Peter Larsson Sund, som dog 1703 och när hans Enka gifte sig Andra gången med Lundberg i Hernösand. För Peter Larsson bodde här hans Swäger Peter Hansson Nyman ifrå Gefle, som gården fick med sina hustru Lars Påderffons Sunds dotter; Men som han Nyman blef fallit; löste P. Larsson Sund gården in; så Nymans Swärfader köpte honom en annan gård N: — på Sch:gatan, thet han bodde til sin död. Tilförende bodde här Jon Bäck och hans Enka blef förra hustrun åt Bergm: Jon Mårtsson Qvast, flytandes öster om Torget N: 2. qv: I: S. S., så Lars Påderffon Sund kom at köpa thetta gården af H. Er[jik] Königsson Halenius, när han blef confirm: Pastor på landet.

Dock är nu förenämde R. Qvasters gård bygder /:förutan stora utwidgandet ut i Sundet, och äfwen norr ut af stora gatan 5 al.; ty för branden 1721; war godt rum neder åt Sundet emellan gården och windbron: / til Södra delen af hela R. Zach: Sundströms gård och tomt; köptes af honom som dog 1724; och af hans dotter, som förra

Manen hade Remnidaren M: Dragman, hwilken 1717; dog och senare Manen S. Er: Wallbeck som afstannade 1737. Tilförende bodde här N. Sundströms fader S. Berg M: Christoph: Eriksson, som dog 1679; kom til gården när han tog Bergarens Jon Svenssons Enka, sedan Manen död war 1669.

II: *quart:*

N: 1. I denna gården äro nu 2: afdelningar efter Jonas Arners 2de döttrar, sedan fadern dog 1733. **Östra delen** är nu äldre dottrens, Helena Arner; gift 1st gången med Olof Frisk som dog 17... och 2de rejen med Joh: Vafelius, 1733; som dog Båsmän i Finland 1742, och hon 1743.

Wästra delen Johan Fortmans, som han köpte 1738 af Jacob Törner Arners Måg med yngre dottren, när han flyttade hem til sin faders gård Öster om Torq: S. S. N: 3: qv: 2. Och sedan then andra delen efter Vafelius 1745.

Sörenämde Arner kom til denna gården genom köp af Pet: Larsson Sund, när han kom at bo N: 1: qv: I. näst här framföre, efter sin Swåger Peter Hansson Nyman; se N: 2: qv: II. Sch: gat:

I: *quart:* å **Wästra sidona.**

N: 1. S. Ol: Gestrins och nu S. Lars Hultens gård är tilförende nämder N: 1: qv: I. wid Södra Ryrkog: södra sido.

N: 2. Nils Olofsson Berg kom til gården 1720, med sina hustru efter Swärfadern Päder Thomsson Vallström, som dog 1714; för bodde här Mäst: David Hafe för än han kom at bygga och bo, N: 2: qv: I. å Norra sidona wid stora gatan i II. Afdelningen Öster om Bron.

N: 3. Lullstugan bygdes 1737, efter då warande Inspect: Gavelii påfund, för här framlöpande stora allmänna Wintervägen full öfver stora fiärden. Men om Somaren är den aldeles Onödig; lika som then å samma tid upsjatta N: [2]: qv: [II] wid Wintergatans östra sido i [III] Afdelningen.

* * *

VII [a]. **Strand-Gatan;** ifrån Öster til Väster.

Södra sidona.

I: *quart:*

N: 1. Jacob Rogstadius Mäster-Skomatare, Bergare 1726; köpte tomten efter N: B. af Skomat: Frank, som nu bor på Badstug: gat: N: 1. Tilförende bodde här Nils Mattsson, som dog 16... och hans Enka hufst: Karin, som dog 1710.

Stallgårdstomten gent öfver gatan i Öster, köpte Rogst[adius] af Lars Jonsson Hertshö, se N: 1: Norra sid: til Strandgatan. Tilförende bodde här Nils Giöransson, som nu bor öster i Stad[en] väster om Väcken N: [2] qv: [III] Långgat: N: Sida. Och för honom hans faderbr: Nils Mårtensff: Och näst för honom Nils Biörson Collin, hwilken Sen blef V. D. Com[minister] i Åkerby och Jomkilen.

N: 2. Jonas Wjk, Bergare 1723, kom efter sin Swärfader Olof Eriksson Vadi, som blef Kläckare i Harmånger; hwilken och kom efter sin Swärfader och Swärmödern som dog 1698. Jonas Vjk dog 1742 i Dreggrund på siön wid hemresan.

II: *qvart:*

N: 1. Lars Olofsson Berge, Bergare 1683; dog 1735; hans senare hustru och Enka jämte Sonen Olof bo nu här; Enkan dog 1743. För Lars Olofsson bodde här . . .

N: 2. Hans Eliæsson bodde här länge, Bergare 1686, dog 1738. För honom ägde gården N: Pär Jonsson Biur; som sedermera bod[de] wid gl. GrenBoden N: [2] qv: [IV wid S. S. af Stora Långg. Öster om Terget] nu warande Giör: Hammermans gård. Efter Hans Eliæsons död, kom hans Måg Nils Hansson Ruth til gården, som dog 1743.

III: *qvart:*

N: 1. Erich Ol: Hellström, Bergare 1711. kom efter Mälaren Pet: Zabell som dog 1703. För honom bodde här Olof Gås, som dog 17 . . . och för honom fadern Clas Gås, som dog 16 . . .

N: 2. Zacharias Gammal, köpte tomten af Nils Giöransson 1709, när han flyttade til Stuf=Swärfad: Christoph: Nilff: Rheens gård Öster i Staden; se N: 2. qv: III. för honom bodde här hans fader Giöran Mårtensffon, som dog 1705; hwilken ärfde gården efter sina Moster, gammal Pigan Karin, som war Biörn Olofssons dotter. Förstnämde Zach: Gamal dog i Örligstiden 1743. och hans hustru af slag hastigt 1745. Mågen unge Bergaren Jacob Molarin giftade sig med enda dottren — Elsa — 1746, emottagandes små beningarna.

170rra sidan.

I: *qvart:*

N: 1. Lars Jonsson Hertshö bodde här länge til sin död, 1741; ägandes tilförende en tomt gent emot öfver gatan i östern, som Rogstadius köpte af honom; se N: 1: qv. I. å Sid: Sid: St:G. Nyttiar än en Stallgårdstomt ut wid Siön utom bem^{te} Rogstadii gård; för honom bodde här . . .; Lars Hartshös Måg Abrah: Forsberg, bodde här till 1745, då han sålde ytre tomten åt M: Jacob Rogstad: och

öfre til granen Girelius, köpandes åt sig Lars Vjman's gamla hus nästliggande. N° 2.

N: 2: Lars Viman, Skreddare, Bergare 1726, köpte Tomten efter N. B: 1721. af Anna Lind Joh: Vestmans Moster, som bodde Väster om Torget N: 2. Hennes Swåger Olof Vestman bodde här en tid, til thes han kom genom gifte til N. Johan Jonsons Vallqvist gård; se N: 1. Öster om Torget; för Ol: Vestman bodde hans föräldrar . . . Pär Månsson ägde Skuta och bygde här först. thenne Lars Vjman flyttade 1743, til N: 3: Rafwelb: gat: III: qv. och sålde gl. husen åt sin granne Abr. Forsberg — 1746.

N: 3. Nils Hansson Ruth, Bergare 1717; kom efter sin Swåger Elias Hansson Strandberg, när han kom at bygga på And: Larsson Björkmans tomt, wid R: Kyrkog: II: qv: N: 1. För honom bodde här Glasmäst: Lars Berg; som dog Båsmän i Rogstad 1737, För honom Hans Eliäson, för än [han] kom til N: 2: qv: II. Öder om thenna gata. Och för honom hans Swärfader. . .

II: *qvart:*

N: 1. Daniel Arofell, Mäst: Sörgare, Bergare 1714, kom med sina hustru til tomten och Swärmod: Båsm: Drakes Gnfa, Hennes Man Isaac Jacobsson köpte tomten af Magistraten, hemfallen Staden efter Er: Hansson Ruth som dog . . .

Och för N. B. bodde här på halfwa tomten til öster Giöran Christophersson och hans Sen Christoph. Giöransson, för än the komme at bygga wid Rafwelbre-G: östra sido N: 2: qv: IV. För them bodde här . . .

N: 2. Magnus Granlund, Bergare 17 . . . kom efter sin fader Jonas Granlund, som dog hastigt i sin Snickare wärkstad 1737; och thenne efter sin fader Måns Jonsson som dog 17 . . . För honom bodde här . . .

Å wästra delen af nu warande tomt, bodde en wid namn Philip Jonsson, faderu til S. Håradskrifw: Jonas Valbohm; efter honom bodde här en och annor af Båsmän och Gnfer, til thes then inlöstes af Granlunds huse.

III: *qvart:*

N: 1. Päder Viström, Bergare 1736, kom til gården med sina hustru, lika som hennes förre Man Pär Holm som dog 1734. För honom bodde här thesas Swärfader Olof Hellman, som dog . . . och för thenne . . .

N: 2. Peter Åkerbärg, Bergare 1738, köpte gården af Jacob Grans Gnfa, när hon gifte sig andra gången med Magnus Granlund, N: 2: qv: II. Strandg: N. S. För N. B: bodde här Anders Stocka som dog 17 . . . För honom Olof Nilson Björk, som dog 1700.

II: Afdelningen af Nya Staden Hudicksvall,
Öster om Windbron.

Fäst än nu här ingen Windbro är, men behåller nästan af allom gamla namnet, när han så vara mände, wid börjen af themna Nya Stadens första anläggning 1640, när en stor del af Borgerskap mång är ther efter bodde uti gamla Staden, hafwande här igenom theas sif-fart, som intet annat kunde ske utan windbro; hwilken så inrättad war til 1647; Men nu sedermera är här ingen windbro, utan en stadigt liggande, mycket högre och rundare för 1721, än then nu är; ty til 1688, etc. kunde hvar och lastade Skötbåtar flyta här fram; men nu med möde dragas här igenom en Sping och Julla; ja! stundom icke et bakare-trog framflyta. Atminstone aftager här hafswatnets högd en god $\frac{1}{2}$ aln, på 40 ell[er] 50 åren.

I: Stora-Lång-gatan öster om Bron, ifrå Bron öster ut til Torget.

A Torra sidona.

I: kvarteret:

N: 1. N. Pet: Alftins Trä- och krydd-gård, fiöpter tomten af Staden, som länge öpen låg; men tilförende war här bygder Stallgården, med[san] Lands-höfdinge Sätet här stod, in til året 1650.

N: 2. Olof Hellberg kom til gården med sina hustru, efter Stiuf-Swärfadern Mäst: David Hase, som dog 1697, och thenne David Hase, när han tog til hustru Thomas Erichssons Enka, som för här bodde; dog . . .; För honom war här boende . . .

Sedan 1737, när Mårt: Berglund blef Borgare och Ol. Hellbergs Måg, är honom $\frac{1}{2}$ tomten meddelad wäster ut af Swärfad: at bebo; Men han dog 1743, strax efter Swärfadern Olof Hellberg; Hans Enka Juliana Hellberg giftade sig 1745 med Cardubans Mäster Lindgren, som gården besitter; Han dog 1746, och Enkan giftade sig 1748 med M: Er: Bergström.

N: 3: Peter Sandberg, fick gården med sina hustru Marg: Norman 1720; äfwen som hennes förre Man Jonas Schog, som dog 1718. Theras hustru ärfde gården efter sina föräldrar, fadern Anders Oloffson Norman som dog 1695, och Modern Marg[areta] Svens D: 1723; fadersfadern Olof Olofsson Norman bodde här för, som dog 1677; och Swärfadern för honom, som köpte tomten, när Staden afbruten låg 1670, af Bergmäst: Olof Skaffares Enka; se §: 4.

N: 4: Kryddgården Olof Sterings, som dog 17... war tilförende hans Swärfaders gård Michael Larffsons, som dog 17... sedan han bergare varit ifrån 1683; hans Enka dog 1716. För them bodde här...

N: 5. Anders Svart, Bergare 1704; kom til gården med sina hustru Catharina Sverdkils Dotter Gacharæa; äfwen som hennes förre Man Nils Olsson Ruth, som dog 1700; theras hustru aflemnade 1738. Fadern Sverdkil Ersson, Bergare 1666, Bergmäst: Erich Bengtffons Gaccharæi Son; bodde här tilförende, som dog 1703 och Bergmästaren Erich Gacharæus, 1651, och hans hustru UnderlagMans Mans Gadds dotter, Catharina Gadd, dog 1668.

å Södra Sidona.

I: *quart:*

N: 1. N. Pet: Alftin kom til gården med sina hustru Christ. Tresk, när han ifrån Söderhamn blef här Bergare. Thenna hans hustru ärfde honom efter sin fader Lars Andersson Tresk som dog 1688, och efter hans senare hustru eller Stiufmoder när hon flyttade til Stockholm med sin Andre Man, 1696. Fadersfadern Anders Larsson Tresk bodde och här, som dog på samma år 1688; för honom war här boende...

H. N. Alftin aflemnade 1742; då Sonen Pet: Alftin blef Bergare 1743 och jämte Modern bebor gården.

II: *quart:*

N: 1. Päder Erichsson Gammal, Bergare 1717, kom efter fadern Erich Påderfson Gamal, som dog 1714; och han efter sin fader Päder Ersson, hwilken i sin tid ägde och nästföljande N: 2; Som således fördelades emellan hans 3. st: Barn, at hela stora tomten til Tryskifte och byte affändrades; då Erich fick then wästersta delen. Tilförende bodde här, för än Per Ersson Gammal dog 1688,...

N: 2. N. Jonas Gevalin, min Måg, at honom köpte iag gården på Auction, när hans Bröders Hans Gevalins egendom föryrtrades; som tomten köpt hade, efter N. B: 1721; så wäl af Lars Mårtensson[s]

Enka, hwilken en halspart ägde, å wästra sidona; hon dog 1730; Som af Christina Gamal sin $\frac{1}{2}$ del, til öster, förskaffande henne Stugo på Badstugugat: N: [5] hwarest hon dog 173., ty hela thenna tomten, med förenämnda N: 1; war tilförende Erik Päderff: Gamals och hans faders Pär Erichff: som dog 1688.

N: 3. Olof Stering köpte gården eller tomten efter N: B: 1721: flyttandes ifrå sin Swärfaders temt, hwarest N: 4: twärt öfwer gatan hans kryddgård är; af BergM: Ol: Ströms Enka och senare Mafa Sara Korstad, som dog 1728[?]; BergM: Ol: Ström dog, 1703; för honom bodde här Anders Jonsson Bäck, som dog 16 . . .

Olof Stering, som blef Bergare 1715, afstomnade 1737, och hans Enka Christina Mich: datter, 1743, så Mågen Lars Stenbith kom til gården, Bergare 1742.

N: 4. N. Jonas Strandberg, som dog 1736, köpte gården af Mich: Oloffson Bergman, som teg honom i betalning af Johan Päderffson Rumstedts Årswingar, när Joh: Pärffson död war 17 . . . och Enkan 1715; tilförne bodde Rumstedts Swärfader här Thyris Mårtsson som dog 1674.

Twärr-Gatan Torr ut, och Boningarne Torr på Udden.

Å Wästra sidona.

N: 1: Hörgården Anders Svarts, är tilförende nämder N: 5; wid stera långgatans Norra side.

N: 2. Hans Jönsson Bergare 17 . . . afstomnade 1741; köpte thenna Tomten efter N: B: af them som hade fått äga Rolands egendom; sedan han och hans Swärfader Hans Andersson, som dog 1724, och hans Enka, hade sålgt sin gamla gårdstomt, gent emot å then östra sidona, til L: Lindvall, hwarest nu hans kryddgård är; emellan N: 1. och 2; För Hans Andersson bodde ther hans hustrus Brita Erichs Dotters förre Man And[ers] Jacobsson, och för them theras Swärfader Erich Päderffson, then först boende på then tomten hwarest kryddgården nu är.

NB. Denne Roland hiffomen ifrå Medelpad, anförredes bestyra med Kalkhandterande när Nya Kyrkan bygdes och bygde först på thenna tomten 1670[?].

Å Östra Sidona.

N: 1. Hörnet omplankat, hörer nu N. Jonas Drake til, efter Swärfadern Mich: Olofsson Bergman, som dog 1721; och hans Gufa 17... sedan the gifte varit ifrån 1690. För thesem bodde här Johan Lithen, som fick then med sina hustru, Erich Michelssons Gufa, sedan förre Mannen Erich Michelsson död war, 1686; Fadern Michel Ersson bodde här för honom som dog...

N: 2. Matthias Arberg, Borgare 1736, köpte tomten af Rect:Sch: Mag: Ol: Enecopianders Gufa, efter N. B; Rectorn dog 1718, som gården köpte efter Not: Magnus Ström, sedan han förd war en fånge til Marstrand, och ther dog 17...; För honom bodde här Notar: Lars Höök, som dog 1688.

Torr på Udden.

N: 3: Olof Froberg, Bergare 1732, kom med sina hustru at bo 1732, hwarest tilförende hans Swärfader Jöns Månsson Jämte bodde til sin död 1727, och Gufan 1743. För honom bodde här Anders Ersson.

N: 4. Olof Hansson Selberg kom, Borgare, med sina hustru; 1731; at bygga när sina SwärModer Kålkops Gufa.

N: 5. Hans Anderffsons Gufa, som med sin Man, för än han dog 1724, bodde hwarest nu L. Lindvalls kryddgård är se N: 2. kom at här bo efter Mårten Haraldsson som dog 16... och hans Gufa Marg: Er: 1727, lemnande efter sig Rådm: i Upsala Mårten Uddbom.

N: 6. Mårten Mattsson Difaren köpte stugun af ... Difaren dog 1744.

N: 7. Matts Sigfridsson, flychtingen ifrån Österbotn.

III. Afdelningen I Staden Hudicksvall

Rundt omkring Torget.

Til Norden.

Sielfwa Rådhuset blef efter Nyssa Branden 1721, upbygdt på samma ställe såsom tilförende; dock til alla många delar större och mycket prydsamare af högt Torn, Tjnkkläcka, 4: st: Säjare, p. p. p. under Berg-Mäst: Peter Castorins styrelse.

[Til Norden] Å Västra sidona.

N: 1. H. BergMäst: Johan Boberg köpte gården af N. And: Frisks Enka när hon efter sin Mans död 1723, kom at gifta sig och flytta hem på Stockholm igen med andra Mannen Ahlström 173... För N. And: Frisk bodde här sal. Ryttsherd: Thom: Veslenii Enka, som dog 1680; sedan hennes Man affomnade 1672.

N: 2. Rect: Sch: Pet: Frodlins gård kommer at nämnas N: 1 til tvärgatans östra sjde, I: quart:

[Til Norden] Å Östra sidona.

N: 1. Olof Pålsson Söderberg, som afhände sig lifwet af swaghet 1722 kom til gården med sina hustru, efter sin Stiuffwärfader Lucas Anderffon Boman, när han trädde i jenare gifte, och kom at bo i Nerbelii gård N: [3] Söder om Torget, 1700; och således efter rätta Swärfadern Thomas Jonsson, som dog 1698; för honom bodde här Th: Jonssons Swärfader Esbiörn Jonsson, som dog 16... .

N: 2: Kryddgården är nu lydande til H. Mich: Jerfs el. Mågens Mag: And: Bäckners gård; se N: 1. qv: I. [Stora Långgatan] Öst: om Torget; Tilförende bodde här... .

N: 3. Matts Anderffon Stadstiänaren fick bygga 1739 på thet ställe Sångaren Anders Pärson bodde til sin död 1690; och tilförne war Wachtmästare gården, til 1650, medan Residencet här wara mände.

Twårrgatan Norr om Torget.

Wintergatan af mig kallad för allmänna wintervägen full.

Å Västra sidona.**I: *qvart:***

N: 1. Marknadsboderna i hörnet, komma at nämnas wid stera gatan Väster om Torget å Nerra sidona N: 1.

N: 2. Lars Lindvalls Stallgård, til Mangården N: 2; wid stera gatan Väster om Torget och N. S.

N: 3. Lars Lind, Bergare 1697, dog 1732, köpte gården af And: Olofsson Stocka, som flyttade på Strandgatan N: [2: III: qv: til Norden;] hans fader Erik Päderjon Stocka bodde för honom här, som dog 1671.

N: 4. Nils Kiälberg, Bergare 1719, kom med köp til temten och gården af Jon Stenffon, som affömnade uti Hospital: 1732. Han Jon Stenffon kom til gården när han tog Sven Thor: [?] Enka h. Margar:

N: 5. Sven Larsson Hassel, fick både gården och Kläckare tjänsten efter sin fader Lars Thoreffon, som dog 1699; komande hjt efter sin Swärfader, Sven Hansson, som först här byggde. Förenämde Kläckare Sven Larsson lät sin Måg Nils Wjkman bygga på $\frac{1}{2}$ temten norr ut, 1724, men dog 1741; när han med förra hustru Maria Biur ifrån 1719, bodt i Hörngården wid thenna gatans S. S. N: 1 til 1724. Efter Wjkmans död 1741 giftade sig Enkan 1744, med Enklingen och Sträddaren Mr: H. Bodin, som samma $\frac{1}{2}$ del äger.

Å Östra sidona.**I: *qvart:***

N: 1. R[ector] S[cholæ] Peter Frodlin, köpte temten och gården 17... af Bergaren och Lensman i Dilsbo Lars Lindell, när han flyttade ifrån Staden; som efter N. B. 1721, köpte temten af N. Jon Jonsson Biurs Enka; hennes Man dog 1719, som länge här bodde, och kom hjt efter Johan Pärsson Boze, som dog 16...

N: 2. Sven Romberg, Bergare 1737, kom til gården efter sin fader Bengt Romberg, som blef Bergare 1711, dog 1733; tagandes til hustru Anders Norbergs Enka, jedan thenne hennes förre Man war aflifwad och steglåd wid Norbo-Bren för mord full 17... För Nordberg bodde här en tjd Lars Ruth, för än han kom at bo wid Södre Kyrkog; söd: jido, N: 2: qv: I: emedan hans hustru Chr: Vester war slächt med Jon Nilsson som här bodde til sin död...

N: 3. Organisten Anders Veström, som dog 1734, köpte tomtten efter N. B: af And: Stockberg, som blef Bergare 1720, och hade tagit gården til köps af N. Jonas Drake, när han kom at få sig tilhandla Prästtagården N: 1. Öster om Torget; Tilförende bodde här länge och wäl Lars Eriksson Glasmästare, Friska-famil: Stamfader, som dog 17... och för honom hans fader Erik Nilsson Skrika, en fader för 6: st: Barn; Men Lars Eriksson utwidgade mycket Tomten öster ut.

II: *qvart:*

N: 1: Päder Sigfridsson och Daniel Sigfridsson Bröderne bebo nu $\frac{1}{2}$ delen hwarthera sin faders tomt Sigfrids Mälares som blef Bergare 1672, och drunknade wid Snerstön 1708; Han kom at köpa gården af And: Muhrs Enka, som ther för bodde, hwilkens Man war then förste som här bygde i Nya Staden, flyttandes ifrå then gamla.

N: 2: Tullstugun blef 1737, efter Tull Insp: Gavelii påfund här upfatter, för stora wintervägen skull, til torget, ifrå Norra fiärden; lika som N: [3] wid Södra ström- eller Sundsgat: wästra side. Men om femmaren enöddiga.

Öster om Torget.

Hela *qvart:*

N: 1. N. Jonas Drake, hans nu warande gård, är sammankommen af 2: stora gårdar; näml[igen]

A: **Then Wästve in emot Torget**, war Stadens Prästtagård uti Kyrkoherdarnas Mag: Wallenii, Mag: Beronii och Mag: Justi tider; men strax efter Mag: Christ: Justi htkomst 1717, månde Borgmäst: Castorin så handla med N. Drake, at, emot Bergerfkapets wilja, med buller och bång, Prästtagården bortfaldes, och en ny af N. Drake skulle skaffas; Förslaget war fuller på Mag: Phragmenii gård wid Rafwelbrogatans wästra side, N: 2: qv: IV. Men Nyken kom och gjorde förslaget til intet, 1721; emellan tid, hyrdes Kyrkoherd: H. Mich: Jerks gård til Stadens Prästtagård i 4: åren, til thes then med Bergerfkapets stora omkostnad kom at uprejas hwarest han nu stående är wid Norra Kyrkogat: S. S. N: 1: qv: .. och wid Södra Kyrkog: N. S. N: 2: qv: I.

Then som tilförende här bodde, för Mag: Joh: Wallenii tid, war wäl H. Kyrkoh: Lars Vestadius, när han Pastor blef 1688; tilförende V. D. Communist: ifrå 1681; affomnade 1691. ty som han war H. Borgmä. Ol. P. Ströms Måg, så upbyggdes här en Prästtagård, när tilförende Staden hade at årl. utgifwa 80 D. hushyru åt Past: och 40 D.

åt V. D. Com: til thenna tiden. Tomten låg öde ifrån Branden 1671; ty kyrkoh: Veslenius ågde sin gård.

B. Then östra delen war Johan Jonssons arfwingars gård, i synnerhet dettrens Margareta Johans Dotters Vallqvist, som tog til Man, 1696, Olof Vestman, efter sin faders död, 1693; dog 1717. Denne Johan Jonsson war Jon Svenssons Son, som bodde wid Strandgatan dog 1669; och emedan han blef BorgM: Abraham Ingemars Söns Måg, som dog 1667; så kom och thenna gården honom til arf. Tilförende war han bygder, såsom många flere the förnämares gårdar, icke allenast med Sverbygingar; Rattstugur kallade; såsom allestädes wara mände; utan och med små trögårdar emellan gatan och Mangården, ombewarade med durchsigtigt planckwärcke; p. p.

Söder om Torget:

I: *quart:*

N: 1: Peter Bremer fick gården med sina hustru, efter Swärfadern N. Olof Jonsson Grundberg, som afsonnade 1705; then han köpte af Anders Anderfson Rogman, när han flyttade Öster i Staden, N: [3: III: qv: Öster om Väcken til Söder]; för Rogman bodde här Erik Larsson Qvast, som dog 1687.

N: 2: N. Jonas Drakes Siögård, war för N. B: en del af N. Erich Påderfsons Torgers gård, som dog 1705. hwilken fuller skulle höra Olof Frisk til, på sina hustrus wagnar; men han förmodde thet intet, utan sålde honom åt N. Drake;

N: 3. Olof Stenbit fick gården af N. Drake, sin Swärfader 1731; men lefde allenast til 1739.

A: Then **östra delen** af thenna tomten war en del af förenämde Erik Påderf: Torgers gård, se N: 2. För Er: Torger bodde här...

B. Then **wåstra delen** för N. B: 1721 war Lucas Andersf: Bohmans gård, som han fick med sina senare hustru Nerbelia, flyttande ifrån N: [1 å Östra sidan] Norr om Torget; Han dog 1723, och hon 1736. Hennes fader Hans Påderfson Nerbelius bodde här til sin död 16... komandes til gården efter Swärfadern Lars Jonsson Hvjtkopp, som dog 1651; och hans dotter Cath: Hvitkop: Nerbelii Gnska 1736 i Hospit:

II: *quart:*

N: 1. Erich Elf, CronoBefal. i Härjeådal. som dog 17... Han kom at få och köpa 2:^{ne} tomter och gårdar, nämligen

A: Then **wåstra delen** efter sin Broder Anders Elf, som fick gården 1697 med sina hustru Jon Drakes Gnska, hwilken Drake om-

fom i hafwet 1695; And: Elf dag 1720, och hustrun 1723. För Jonas Drake bodde här . . .

B. Östra delen war tilförende Er: Frisks; jem dag 1729; hwilken kom at inrepa gården efter Johan Helsing's död, när han utgått Soldat i Herja Secku, 1702; dock warit Bergare ifrå 1683; femandes til thenna gården efter Swärfadern Olof Ersson, jem dag 1686, och thenne efter sin fader N. Erik Ersson, jem affemnade 1684.

Wäster om Torget.

Å Norra sidona wid stora gatan.

N: 1. Dher Marknads-Boderna stå upbygda, 1737 af Cassa Medlen, then ytersta raden af N. Jonas Qvaster, Mellan och dubbla af N. Ol. Gropman, then wästra af Bergmäst: P: Castorin, och then Norra af N. Pet: Alftin, war tilförende Måns Gabriels Hörners gård, Bergare 1672, jem dag 1696 och hans Enka [y: hustru?] 1679; Efter honom bodde här hans Måg Päder Eriksson Schog, jem dag 1726; hans Enka Marg: Hörner 1730. För Måns Gabrielfson bygde här . . .

N: 2. Lars Lindvall, Bergare 1720, affemnade 1740, ärfde gården efter sin fader Olof Lind, jem dag 1693, sedan han Bergare warit ifrå 1689; och hans hustru Barbara Vallberg affemnade 17 . . .; För them bodde här Måns Päderhen Norlander jem dag 1688; och för honom hans hustrus förra Man Olof Olofsson, jem dag . . .

At Lars Lindvall köpte af Hans Anderffsons arfwingar fryddegården sin Norr ut; thet är infört N: [5 Norr på Udden].

N: 3. Instängda men obygda tomten i hörnet har warit Mich: Olffons Bergmans gård, för N. B. thet är antecknat.

å Södra Sidona.

N: 1. N. Olof Gropman köpte Tomten af Staden eller af BergM: P. Castorin, hwareft i forna tider Landshöfdinge Residencet. stå månde, til 1650; då och Wachtmästare gården war Norr om Mådstugun, och 3te in i jorden grafna och wäl ombewarade Fångelser. På en lång tid stod thenna tomten öpen; brukades å några år til Marknads bodars tjänst efter K. May^{te} bref 1698; til thes förenämde N. Ol. Gropman kom här at bygga; men många alnar längre i Norden än som tilförende; flyttandes ifrå sin gård och faders tomt 1721; öster i Cronbogrändan N: [2 i I: qvart:].

N: 2. Johan Vestman, Bergare 1729; hans gård har warit näst för honom bebedt af 2te; näm[igen]

A. Östra delen af Anders Lind, som dog 1712, sedan han här Borgare varit ifrån 1681; och hans hustru Anna Lind es[ter] Vallqvist, som dog 1729; kommande således efter thesa Barulösa Personer gården til på Arfsrätt efter sina Moder, Anna Linds Syster.

B. Västra delen war Skreddarens och Borgarens 1689 Mäst. Olof Dufvas, med sina förra hustru. Men efter hans död 1715 [1718?]; fiöpte Vestman tomten af hans senare hustru, efter N. B. och upbyggde åt henne en stugo på Badstugugatan, N: 4.

För bodde här Johan Eriksson på hela tomten; af hwilken thenna Backe nämnes än i dag Joh: Erffsons Backe; Han dog 16... och för honom hans Swärfader Erich Bengtss[on] Gacharæus BorgM: som dog 1651; och hans hustru Cathar: Måns dotter Gadd, som dog 1668; Stamföräldrar til 8: st: Barn och Gacharæi Slächten; se mit ättagr: III: Floct: Bih:

IV: Afdelningen uti Staden Hudicksvall,
Stora Lång-gatan Öster om Torget til Cron-Bod-gränden.

Å Torra Sidona.

I: *quart:*

N: 1. Mag: And: Bäckner, Kyrkoherde i Enånger fick thenna gården på Arfslätt med sina hustru G. Mich: Jerfs dotter, V. D. Com: här i Staden, ifrån 1687; til thes han blef Pastor i Enånger 1710; och affemnade 1725; bodde här på sin faders tomt och gård Michel Erichffons; som dog och för honom ...

N: 2: Dvärgatan Rorr ut Erich Olsson Lönman ifrån Rogstad Sodru kom genom gifte med sina hustru Jon Zachariæ dotter til gården, när Swärfad: J: Zach: död war 1731; för honom bodde här Päder Oloffson, och hans fader Öne Päderfön.

N: 3: Peter Buller, bebor sin faders tomt, som drunknade i Bersjö-Sjön 1716; Lars Bullers; thenne bygde och på sin faders tomt, Jonæ Bullers, som dog 16... Pet: Buller drunknade wid Stöbod-bryggan 1746, i August: månad, barulöfjer; gården kom få efter byte med Enkan til hans Broder G. Kyrkoh: i Ferla, Mag: Jonas Buller.

N: 4. Twärgatan Norr ut Lars Oloffson Hörning, Borgare 1726, bor å sina MorModers tomt, och sine ModerFaders H. Lars Vestadii som här war V. D. Com: och sedermera Ryrkoherde ifrån 1687 til 1691; ågande hans Enka andra Maanen Colleg: Sch: H. Nils Vallenius, som här bodde til sin död 1713; Fadern H. Lars Vestadii, Erich Larsson Vestadius bodde här och til sin död 16... och hans gl. Enka til sin död 16...; tilförende bodde här...

N: 5. Johan Nilsson Lundberg, Borgare... kom wäl med sina förra hustru Margareta Frisk til N: 1: qv: II: å Södra Sjd: af thenna gata; Men förmådde intet then behålla efter N. B. ty kom han här at bo, hwarest tilförende...

II: *qvart:*

N: 1. Helena Ol: Dotter, Borgare dottren, i hörnet boende, nyttiar tomten och gården efter sina föräldrar; fadern Olof Michelff: dog... och Modern hustru Lucia 1736; för them bodde här Olof Ingebrecthff: Pepar som dog 1671; hwilkens Måg med förra hustrun war förenämde Olof Michelfson.

N: 2. Ingeb: Pålson Dahlbohms Enka bor här efter sin Man som kom hit och blef Borgare 1724, men dog 1728; för honom bodde här Michael Eriksson Tröne, som dog 16... Dahlboms dotter Juliana gifte sig med Borgar: Jonas Holmvall, och bodde här till 1746, tå han köpte Stadj: Capellans gård, IV: qv: N: 1; och sålde thenna gård åt Borgaren Eric Åberg.

N: 3. Sven Möller, ifrå Gefle, blef här Borgare 1726, och kom til gården med sina hustru Pet: Gropmans Enka, han som dog 1723, men blef Borgare 1715. Tilförende bodde här N. Pär Påderfson Boze, som dog 1701; och efter honom Nils Pålsson Nordvall Mågen, gift 1692, och dog 1720; hans Sen Lars Nilsson kom genom gifte til N: [6] Sundsg. then Norra.

A: *Twärgatan å Wältra sidona af thenna gränden:*

N: 1. Johan Duhan Borgare 1726, bebor sina hustrus förre Mans gård, Erich Stockmans; som drunknade 1723; och thenne efter sin Swärfader Olof Selin, som reste bort 17...; hans Enka fick gården efter sin fader Skred: M: Olof Holm, som dog 1699. Tilförende bodde här...

B: *Twärgatan å öftra sidona af thetta qvart:*

N: 1. Johan Borgström Kopparf. köpte efter N. B: 1721, tomten, som tilförende beboddes af Olof Påderfson Bunstad, hwilken dog 1720, och hans fader för honom Pär Björffson som dog 1668.

N: 2. Erich Lundström, Bergare 1719: kom at hysflytta, ifrån N: [1 til twärgatan A wid III: qv:] S: S: hwarest Igström bor, til gl. Bergare dottren Cecilia Mårtens Dotter, som dog 17... fående tomten af BergM: Castorin när han tog hennes faders tomt til kryddegård, wid sin gård, N: 1: qv: I å Stora Gatans S: S. [y: S. S.].

För henne bodde här Erich Gertsson Ruth, som dog 16... och för honom Pär Oloffson Lind, som affomnade 16...; och för honom Erik Eriksson Seger, som dog 16...

III: Quart:

N: 1. Anders Dahlberg, Bergare 1715, kom med sina hustru Gunhilda Vestadia til gården efter hennes förra Man Olof Hörning, Bergare 1704, som dog 1709; boende här för honom hans fader Erich Olofsson Hörning, som dog 16... och war BergM: Abrah: Inge-marss: Son, som affomnade 1664.

N: 2. Peter Jonsson Grundberg, flyttade hit ifrån sin gård, N: 1. i Cronbodgården, efter sin Swågers Peter Valbergs död 1716, hwilken fick gården efter sin fader Mårten Giöransff: Valberg, som dog 1692, tilförende bodde här hans fader Giöran Giöransson, som dog 1672, warandes en Bonda Son ifrån Hambre och Berja Socin.

N: 3. Olof Vestner, Bergare 1729, köpte gården af Johan Hamermans Enka, när hon gaf sig in hos N. Jonas Drake sina Systers SwärSon, hwarest hon dog 1735; och hennes Man Joh: Hamerman 1720; Denne Joh Hamerman kom til gården efter sin Swärfader Skreddaren Jon Larsson, som dog 1688; för honom bodde här...

A. Twärgatan å Wättra tidona af thetta kvarteret.

N: 1. Michael Igström, Bergare 1739, kom med sina hustru til denna gården, ifrå som hennes förra Man Johan Pärsson Roos, som dog 1736. Näst för honom bodde här Erich Lundström, som flyttade til N: 2: Twärg: i II: quart., uti denna IV: afdelning: För honom bodde här Jacob Larsson som efter N. B: kom at bo wid Norra Kyrkog: N. S. N: 2. qv: I. tilförende bodde här hans fader Lars Matsson, som dog 17... och hans fader Jacob Jacobsson, som dog 1686.

B. Twärgatan å Öltra tidona.

N: 1. Johan Grubb, Mäster Guldsjm: fick denna tomten at bygga på med sina förra [hustru?], i Arfslett efter Joh: Hamerman, när Enkan bygde fram åt stora gatan, N: 3. Förenämde Hamerman köpte denna till Stallgårdstjänst af KrukoMakaren Er: Pärsson, som dog 16...

N: 2. Erich Broman, Bergare 17... köpte denna södra delen af tomten utaf Hans Seger, som behöll til trågård then norra delen; när han bodde N: 1: qv: IV. wid denna Långg: Tilförende bodde här

tepparj: Ditlof Fries, som sedermera kom at bo N: [1 wid Twärg: å D. S. af II qv: Nerrut, Afdelningen Grenbedgränden].

IV: *qvart:*

N: 1: Hörngården köpte Staden til Capellans gård 1739, när H. And: Sundvall hjfhem; ty tilförende ägde Capellanerne sina egna gårdar och undfinge årlig hushyre; Gården köptes af Jal. Kyrkoherdens H. Valdenii Enka, then hon köpte, när hon flyttade hjt ifrån Hovedal, utaf Hans Seger, när han kom at stadigt bo på Norholm i Rogstad Sockn; Thenne Hans Seger fick gården efter sin fader Erich Erikff: Seger, som dog 1690; Han fadern köpte honom af Anders Lång, som dog 1670. — H: And: Sundvall Capell: affade sig thenna gården 1746, när han köpte egen gård, wid Södra Kyrkog; I: qv: N: 1; så Bergaren Jonas Walbohm (underskrifvet: Holmv[a]ll) af Staden thenna köpte.

A: *Twärgatan å Wältra tidona* af thenna gränden.

N: 1: Fiscalen Anders Östman köpte gården 17... af N. Jonas Qvaster, som med sina underbara räkningar tilbragte sig honom efter Tullnär: Isaac Backmans och hans hustrus döder 1729; baculöst folk och wälmående. Förenämde TullNären Backman fick gården med thenna sina hustru 1700, som war Erich Simonffons Enka, gift med honom 1688, til hans död 1699; hwilkens fader Simon Eriksson bodde här tilförende, som affemnade 16... och hans hustru 1690.

N: 2. gl. Pij: Margareta Olofs Dotter, som gifwit sig til sytningss hos mig efter nästförenämde Tullnären Backmans och hans hustrus död som skedde in om 14 dagar 1729; Skulle fuller efter Backmans Testamente få åga tomten; Men måste dock then betala til N. And. Frisks Sterbhus Interessenter som hade at fordra af förra åboen Malen Knuts Dotter, som 1721 gifte sig med förkylda Fin-Soldaten And: Menström, som dog i Gefle 1738; och hon intagen här i Hospit: 1740; Hennes fader Knut Ragvaldsson war then förste som här bodde, dog 1693; och hans Enka Karin Gerts D: 1719.

N: 3. Jonas Broberg, kom til gården 1730, när han tog til hustru Skomaf: Jon Erikffons Enka, sedan Manen war död 1726; för honom bodde här hans fader Skomaf. Erik Larsson Lind, som dog 1712, och för honom...; Jonas Broberg dog på Tuerstön, 1743.

B: *Twärgatan å öltra tidona* af thetta *qvart:* N: IV.

N: 1. Anders Vestling, Bergare 1720, bor på sin faders tomt, Olof Pålsson, som dog 1693; för honom bodde här...

N: 2. Carl Broman, Bergare 1736, fick gården med sina hustru, Abraham Ol: Koppares Enka, sedan förre Manen död war, 1732; för

honon bodde här hans fader Olof Koppare, fem dog. 1712; och för honon war här boendes . . .

N: 3. Anders Enman, Bergare, bodde för branden 1721. wid Rafswelbrens östra sido N: 3: qv. III; bygde här på sin Swärfaders Clas Erichff: Gacharæi tomt, fem dog 1699; för honon bodde här . . .

N: 4. Olof Säter, Bergare 1725; hade til hustru förra gången Sven Ol: Vimans dotter, fem dog 1726, och således kom efter Swärfadern til tomt, när han köpte R. Grundb: tomt i Cronbodgränden N: [1: qv: I]; för honon bodde här ingen; utan stod här endast en Smedia, fem hörde til Sven Andersson Kepparslagare; ty köpte Sven Oloffson Viman thenna Tomten af Staden, och rymade then ut efter handen. Men än mera Olof Säter, med Stenbrytning norr ut 1740. p. Han affömnade 1746.

Å Södra Sidona.

I: *qvart:*

N: 1. Lars Lindvall köpte thenna tomten och gården på Auction 1738. när G. BergM: Pet: Castorins fasta och lösa egendom försäldes, sedan han död war 1737; och hans 3: hustru Elis: Crælia flyttade hem igen til sin fader G. Factoren i Söderhamn. Tilförende bodde hans Stiuffader här BergM: Jonas Halberg; som affömnade 1708, och ifrån 1690, hade haft til hustru afledne BergMäst: Jon Mårtenssons Qvasts el[ler] Castorins Enka, Brita Nerbelia; /: Pet: Castorin antog namnet således, i stället för Qvast: / hwilken BergM: Jon Mårt: Qvast, född en Bonda Son i Linsdal och Väckebo affömnade 1688; och Enkan 17 . . . för honon bodde här . . .

N: 2: Kryddegården, som nu ligger å östra sidona, tilbragte sig, uti sin tid BergM: Pet: Castorin, för lägenhetena skul, af gl. Pigan Cecilia Mårtens Dotter, som ther sin faders tomt och gård bebodde, affömnade 1739, i sin stugo N: [2: wid Swärg. å S. S. af II: qv: å R. S. af Stora Långg: öster om Torget]. Hennes fader Mårten Jacobsson bodde här til sin död 1698, och för honon . . .

II: *qvart:*

N: 1. Martin Elgmark, nu warande Mäst:Skreddare i Stockholm; köpte efter R. B: 1721. tomten af sal. R. And: Frisks arfwingar, hwarest tilförende Joh: Nilsson Lundberg, Frisksens Måg med förra hustru; se N: 5: å Nerra Sidona, å thenna gatan; bodt hade; men förmådde then intet behålla. Tilförende bodde här Lars Lo; som dog 1711; kommandes all hans egendom at säljas, emedan han Cautionist war för Olyckeliga Not: och Cass: Magnus Ström; då gården

thenne inropades af förenämde N. And: Frisk åt sin Måg Joh: Lundberg; Lars Lo dog 1711; och hans fader Anders Erikff: Lo, 1663; hwilken war N. Pär Pärffons Bozes Måg; nämfl[igen] Lars Lode, el. Lo; ty hans barn nämde sig Lode; ågaude Anna Boze som dog 1691, til hustru; Så kom gården at delas äfwen til Strandbergerna Bozes anhöriga på Möderne. Men af thenna tomten såldes en del af Lars Lodes barn och Måg Zynth i Gefle, åt Tullnären Burman, 1739; thet til hade the så mycken mindre rättighet, som theas fader then bortmista mände för förenämnda Caution skull. För And: Erffson Lo bodde här Thyris Olofsson, af hwilken Lars Lo gården köpte; För honom war här hans fader Ol: Thyrfson som flyttade hit ifrå gamla Staden.

N: 2. Olof Burman Tullnär köpte gården af Ol: Svenff: Bergs Enka efter N. B. Olof Swenßen Bärg, som blef Borgare 1715 och dog 1729, köpte gården af Johan Jonsson Qvast; se N: . . . hwilken honom tilföll efter hans Syster gl. ogifta Margar: Qvast, som dog 1714; hennes fader . . .

N: 3. Jacob Törne, bebor sin faders tomt Lars Törnes, som dog 1696, sedan hans Stiuffader Hans Oloffson Bunstad död war 1729, och han således flyttade ifrå sin Swärfaders gård Jon: Arners wid Södra Sundsgat: Öst: S; N: 1: qv: II; För Lars Törne bodde här Lars Anderffson Trefk, för än han flyttade til faderens gård, Öster om Windbron, N: 1: qv. I. Och för honom Lars Jonsson Wisfey: D. Jon Arnells fader; som dog 1670;

III: *quart:*

N: 1. I hörnet bo til **wästra** delen Olof Ingman, Borgare och gift 1727, med sin Swärfaders dotter, Hans Ruths; som dog 1723.

Å **östra** sidona, Gert Gertffson Ruth; som dog 1741; för thesom bodde här Hans Ruths fader Erich Hansffon Ruth; barnfödder i Bergsjö Sockn, som efter sin tjänstaår här i Staden, kom at bo på thetta stället när han tog til ächta . . . dotter, hwilken för här bodde. Förenämde Er: Hansffon Ruth låg i mång år blinder, för än han dog 16 . . .

Östra delen Gerts Ruths, war hans faders Mäst:Skredd: ifrå Dystfl[and] Gerts Mejers, som hit kom när han tog til hustru gl. E: Hanff: Ruths hustru Syster, så bägge Systerarne delade tomten och gården sig emellan.

N: 2. N. Pet: Grundbergs Siögård; tilförende bodde här Peter Muhr, som blef Borgare 1683, och dog 1688.

N: 3. Peter Giers Skreddare och Borgare 1698, och dog 1737, köpte gården af Snickaren Olof Olofsson, som dog 1698; för honom bodde här Måhndragaren Viderik, som dog 16 . . .

Hörenämde P. Giers Gnska flyttade 1740 til sin Barn i Stockholm
tå gården såldes åt unga Bergaren Peter Wall 1746.

A: *Twärgatan å Wätra tidona.*

N: 1. Olof Hansson Ingmans gård är nämder N: 1: i thetta
quart:

N: 2. Justängda tomten 1741 är nu Sven Möllers; se N: 3:
qv: II. N: S. om thetta långgat: hwilken Daffou köpte 1721; af Guld-
smedens Erik Päderffons Gnska, sedan hennes Man war död 1697, och
hans fader Pär Eriksson Guldsmid som bodde här til sin död 1693;
för honom war här . . .

B. *Twärgatan å Ötra tidona.*

N: 1. Matthias Holm Wågman; Bergare 1731, fick gården 1719
med sina hustru efter Swärfadern Johan Oloffson som dog 1700, och
hans Gnska 1739. Denne Holm flyttade en Timberman på Stockholm
1738, — gården hyrades af åttfilliga, til thes han köptes 1745 af Pet:
Selin Stadshens Bergare.

IV: *quart:*

N: 1. Jonas Edman, Bergare 17 . . . gift 1725, fick gården med
sina hustru; som tilförende haft til Man Lars Abrahamsson ifrån 1693,
men dog 1719; thes Lars Abrah: köpte gården af Lars Törne, när
han flyttade til N: [3] wid thetta långg: qv: [II]. Näst för honom
bodde här Jacob Jacobsson, som dog . . . och för honom hans Swär-
fader Erich Oloffson, som affomade 16 . . .

N: 2. N. Giöran Hamerman, Bergare 17 . . . köpte gården 17 . . .
af N. Päder Jonffons Biurs Arfwingar, som blef Bergare 1662, dog
16 . . .; för honom bodde här hans Swärfader Sven Nilsson, som dog
16 . . .

V: *quart:* — — —

N: 1. Olof Hörning, fick tomten och gården af sin Swärfader
och granne S. N. Giöran Hamerman, 1739; N: Hamerman köpte
gården efter N. B. af CronoBefal. Er: Tollsten. Befal. Tollsten köpte
then af min fader Befal. Joh: Broman 1704; Min fader på Auction
för Crono Rest: jal. Befal. Nils Larsson Varg, som här först bygde,
sedan Staden brunnit 1672; Vargen dog 1676.

N: 2. På thetta tomten bygga och bo nu 2de Bröder, Anders
och Erik Åkerblomar, efter thes föräldrar, fadern Lars Anderffon,
bonda Son ifrån Åkre af Rogstad, Sochn; dog 1704; och Modern 1738.
För honom bygde här Crono Befal. Hans Larsson Noræus, som dog
i Sinslo 17 . . . och för honom Jesper Larsson, Bergmästare här i

Staden, then förste som här bygde, ågaude sin graf mit i verkgången uti Gamla Stadens kyrka, dog 1668 [?].

Men sedan Eric Åkerblom affomnade barnlöser 1744, och Enkan trädde i ähtensskap med Borgaren Lars Froberg, måste [thenne] flytta med bygningen ifrå thenna tomten, köpande sig af Staden en ny tomt, som aldrig tilförende varit bebygder — — —

V: Afdelningen uti Staden Hudicksvall

Cron-Bod-Gränden.

Af then stora, med många afdelningar, öfver och under, på Pål-wärcken, ut på diupet, upsjatta Bygningen, **CronBoden** kallad, hwarest Crono-Fougdarne in til Befal. E. Tollstens tid, hade at upbära af Allmogen och här insamla, Spannmål, Smör, kött, penningar och annat mera; hade en del af Stadens gator och gränder, temter och gårdar Namn af thetta stora huset, som kom at afbrännas 1714, när en ster del af Staden utaf wädeld i affu lades; Jag närwarande får bekänna, mycket af Crono-Fougdens Tollstens wårdslöshet; Ikwäl af mig och androm upmuntrad at rädda thetta huset, som giörl[igen] sje kunnat.

Til thenna Cronbodgränden räknas nu, som tilförende efterföljande kvarter; näml.

A: **Norr ut**, dels wid förenämnda Stora Lång-gata Öster om Torget, dels wid **Östra Tullgatan**.

B: **Sielfwa Cronbodgränden**, wid Långgatan och twärgaterne.

A: **Norr ut**, wid stora gatans Norra sido.

I: *qvart:*

N: 1. Päder Mattsson Öрман Borgare 1723, kom til gården med sina hustru Johan Simons: Enka, sedan hennes förra Man död war 1717; för honom bodde här Swärfwaren Märten Erichsson, som blef Borgare 1695, och död på nya tomten och gården, N: [3]: qv: [III] Väster om Väskens södra sido, 1737; Hans fader Erich Märtensson bodde och här til sin död 16...

N: 2. Omstängda fryddgården N. Jonas Gevalins och Olof Vilmans, köptes på Auction efter Befal. E. Tollstens ägodelar, som denna tomten fick om händer af Jöns Johanssons Gufa, N. Jon Olssons Grundbergs Syster.

Tilförende bodde här Prest: Mag: P. Wallmans fader, Skreddaren Christopher Svensson, som dog 16...

A: *Twärgatan å Wältra sidona* af thetta qvart:

N: 1. Lars Unger, Bergare 1717, kom til gården efter sin Swärfader Ingemar Thomsson som dog 17...; för honom bodde här...

N: 2. Olof Grubb Bergare 1723, kom med sina förra hustru, som dog 1734 til Swärfaderns gård Olof Svenff: Thuns, som dog 1723; hans fader bodde här för honom, Sven Olsson Tunbyn, affemnade 1700.

B: *Twärgatan å Öltra sidona* af förenämnda qvart:

N: 1. Instängda fryddgården är nämder N: 2 i thetta qv: Långgat.

N: 2. Pär Jonsson Hög, Bergare, köpte gården af N. Berggraf [Berggren?] i Gefle, som war hans faders Lars Erichssons, som dog 1674, och faderns för honom Erik Larssons, hwilken affemnade 16...; Thenne P. Jonff: Hög dog 1746, lemnande Gufan och enda Sonen efter, S. Joh: Högvall, Capellan i Forssa och Hög.

N: 3. Hörntomten har altid legat öde för jumpige orten skull, til 1746; då unge Bergaren Lars Froberg flyttade med sina boningar ifrå N: 2 [qv: V wid Stora Långg: S. S. Öster om Torget].

Mer om nästförenämnda qvarter, ifrån Östra Lullgatan som löper uti Södern in uti stora Långgatan, begynnes en Långgata, som sträcker sig öster ut igenom hela östersta delen af Staden; The tomter och gårdar som ligga wid börjen och wästra endan af denna gatona, nämnas och til och under Cronbodgränden, näml.

I: *qvart:*

N: 1. Jonas Pålsson Lönman, Bergare 1717; kom til gården med sina hustru Suckarens Hans Mårtenssons dotter, som här för bodde, och dog 1703; Mågen thesse affemnade 1731. Tilförende bodde här ingen för jumpiga orten skull.

N: 2. N. Ol. Gropmans stora fryddgård war wälbebygder gård för N. B: 1721, thes han bodde til thes han kom at bo wid wästra sidona N: 1 til Torget. Hans fader Lars Päderffson Bunkstad bodde här til sin död 1717; för honom bygde här ingen för jumpiga gropen skull; thes af nämdes Lars Päderffson på Gropa, *Gropman*.

N: 3. Johan Nilsson Lundgren, Bergare 1727, köpte tomten 17... af Nils Giöranffon[s] SwärModer, som här bodde, til thes hon tog til Man Christoph: Rehn, och flyttade til N: [2: qv: III Väster om Bäckén]. För Nils Giöranffon bodde hans Swåger här Nils Olofsson Viberg, til thes han köpte Lars Päderffon Sunds gård, wid Scholan, se N: [2: qv: I Nya Scholæg: S. S.]. Iheras Swärfader war här för boende.

N: 4. Olof Anderffon Backman, som dog 1738, kom til thessa gården med köp efter Ol: Anderffon Döf, och han efter sin fader Olof Jonsson Döf.

II: *quart:*

N: 1. Olof Åström, Bergare 1731, kom til gården efter sin Swärfader Sven Nilsson som dog 1729; hans fader Nils Erichff: bodde här tilförende, som dog 16...; för honom war här Johan Anderffon, Harrens [Herrens?] Nils Swärfader.

Twärgatan å öftra sidona.

N: 1. Ditlof Fris Mäst: Kopparf: kom til gården med sina förra hustru Pet: Ernestis Enka, sedan förre Manen dog 1699. Tilförende bodde här Thomas Nilsson som dog... Ditlof Fris dog 1740, barnlöjer, så gården föll til arfrättighet åt sina senare hustrus Syfter gl. Pigan Anna som honom sålde åt Pär Larsson Vattrang 1741.

Å stora gatans Södra sido — — — [= quart: V. sid. 119].

Til Söder.

B. Sielfwa Cronbod:gränden.

I: *quart:* å Västra sidona.

N: 1. Olof Viman och fadern Sven Olofsson Viman, köpte tomten när gården war afbrunnen 1714, af N. Peter Grundberg, som flyttade til sin Swärfaders gård, Mårt: Giöranffons Vallbergs N: [2: III: qv: å N. S. af Stora Långgatan Öster om Torget] och förenämde Sven Viman ifrå sin förra tomt N: [4 wid Twärg. å S. S. af IV: qv: norr om St. Långgatan S. om Torget]. Tilförende bodde här förber Peter Grundbergs föräldrar fadern N. Jonas Oloffson, Bergare 1670, som affomnade 1690, och Modern Gunhilda Gris, som dog 1709; afwen bygde här Jon Ol: Grundb: fader Olof Matsson, som ägde 7: st: Barn.

N: 2. Erich Strandberg kom til gården efter sit Swärfelf, Erich Svensson Berg och hans hustru som bägge tillika affomnade 1740. Tilförende bodde här E: S: Bergs Swärfader Sven Oloffson Thun, som dog 16 . . .

N: 3. Lars Ruth, Bergare 1736, kom at köpa tomten af N. Jonas Qvaster, som tillvällade sig thenna egendom efter Bergarens Pär Simonssons Enkas död, som skedde 1737; Men hennes Man 1716, hwilken köpte gården af Olof Siulsson, när han kom til N: [2] i thetta qv^s östra sïde. För honom bodde här Swärfadern lång Saras Man Olofsson som dog . . .

N: 4. Jonas Rundberg Bergare 1723, kom til egendomen med sina hustru Måns Jonssons Östers Enka, sedan thette hennes förre Man blef 1721 af Coffakerne igenomstuten uti et säbställe på Hög Sedu; för honom bodde här Måns Jonssons förre hustrus förre Man Olof Hansson som dog . . . Jonas Rundberg drunknade wid Hölich i Midstiden 1742.

I: qv: å Torra sidona.

N: 1. Jacob Vestberg, köpte tomten af N. Jonas Qvaster, som henne sig tillägnade efter sina half Syster Anna, när hon reste efter N. B. til Stockholm; fåendes gården efter sin fader Anders Olsson, som dog . . . och han med sina hustru, Olof Jonssons Qvasters Enka, när thenna hennes förre Man war död, 1688. För honom bodde här hans fader Jon Anderfson, som dog . . . och för honom Prost: Mag: P. Wallmans Faderbröder Sven Skreddare, som affomnade 16 . . .

I: qv: å Östra sidona.

N: 1. Lars Granberg, Bergare 1719, köpte gården af Lars Gabrielfson, när han genom gifte kom til N: [1] i närmaste östr: qv. hans fader Gabriel Larsson bodde här til sin död 17 . . . och för honom Swärfadern Olof Ersson Skräddare.

N: 2. Catharina Aling, jal. kyrkoh. h. Joh: Waldenii Enka ifrån Hovedal, köpte thenna gården; sedan hon såld sin förre til Capellans gård N: [1] qv: [IV å N. S. af IV] Afdelningen; af Olof Oloffson Backmans arfwingar, som i swaghet, en Enklinge, och barnlöser hängde sig uti sina höladu 1739; för honom bodde här hans fader Olof Siulsson, sedan han flyttat ifrån N: [3 å B. S.] i thetta qvart; som dog 1736, och Enkan Karin Ol. D: Grubb, 1737, 82 år gamul.

VI. Afdelningen. Stora Långatan

Öster uti Staden, som delas uti 2^{ne} delar, näml. Wäster- och
Öster om Bäckén.

Til Norden.

Wäster om Bäckén.

I: *qvart*: är infört til Cronbodgränd[en].

II: *qvart*: likaledes.

III: *qvart*:

N: 1. I Höggården bo nu 2: Bröder, Erich Olofsson Moberg Bergare 1721; å östra sidona, och Ambrosius Moberg å wästra; theras fader Olof Ambrosson bodde här til sin död; för honom Christoph: Guliksson som dog 1691; och hans fader Gulich Larsson, som dog 1672.

N: 2. Nils Giöransson, Bergare 1711. kom til gården å sina hustrus wagnar, å Möderne; ty för honom bodde här Christopher Rehn, som dog 1718, och hans hustru 1735, som tilförende bodde hwarest Smeden Joh: Nilff: Lundgren bor N: 3 [I: qv: wid then norra Långg:] Men Christ: Rehns förra hustru war ena festerdotter til thenna temten.

A. *Twärgatan* å wästra sidona til thetta *qvart*:

N: 1. Ambrosius Moberg är här tilförende nämnd, N: 1.

N: 2. Jonas Siöberg, Bätzman bor hwarest tilförende . . .

N: 3. Anna Lind, Fiscal: Östmans Moder, köpte gården efter Arufmak: dottrarna Christina och Anna som affömnade 1729. Tilförende bodde här Tullbetjänten Simon Besökare som dog . . . then förste som här bygde.

IV: *qvart*:

N: 1. Nils Vjkbohm, Bergare 1726, köpte temten efter R. B. 1721, hemfallen Staden; hwarest tilförende Jöns Påderß: Torstad bodde, som sedermera kom at bo wid R: S: öster om Bäckén N: [7] til sin död 1728; hans fader Pär Jönsson bodde här för Sunen, som dog 1689. then förste som bygde på thenna tempten.

A. *Twärgatan* Herr ut.

N: . Jonas Brunström, Bätzman war then förste, som efter Magiftrat: låf 1738, bygde på thetta stället; en Besökare.

Til Söder.

Wäster om Bäckén.

I: *qvart*: är infört Sielwa Grenbodgränden.

II: *qvart*:

N: 1. Lars Gabriellsson kom ifrån sin faders gård N: 1. Öst: S: i I: *qv*: 1716, genom gifte med O: Valls Enka, sedan hennes förre Man döder war 1714; och han fått gården efter Swärfadern Ingemar Olofsson, som dog 1712; för honom bodde här hans Swärfader Erich Biörnsson.

N: 2. Olof Menlös, Bergare 1732, bor på sin Swärfaders tomt, Anders Oloffson Smed. I förra tider wero N: 1 och 2, en tomt, näml[igen] Ingem: Olfsons.

A: *Twärgatan* å Västra Siden af thetta II: *qv*:

N: 1. Erich Jonsson Vestring, Bergare 17... kom efter sin Swärfader Er: Jonsson at här [blifwa] boende.

B: *Twärgatan* å Östra Siden.

N: 1. Olof Menlös, som i thetta *qv*: N: 2, införd är.

III: *qvart*:

A: *Twärgatan* å Väst: Sid: af thetta *qvart*: ty wid Långgatan finnes nu här inga Portar.

N: 1. Erich Hansson Ruth, Bergare 1718, kom til gården med sin hustru, hwilken tilförende hade til Man Erich Östling, som dog 1716. tilförende bodde här Nils Mattsson som dog...

N: 2. Enkan Hufst: Karin Abore, gift 1719, med Båtzm: And: Abore; tilförende bodde här Olof Ulffäter en gamal man, hwilkens dotter hade til Man Giöran Påderhön, Bergare, men sedermera Båtzman, fadern at förstämnda h. Karin Aborre, födder...

N: 3. Märten Eriksson Swärfware, Bergare 1695, bygde här först på thetta rumet, och bodde här til sin död 1737, då hans Enka kom uti Hospitalet, och sålde tomten åt Sven Erichsson Berg.

B: *Twärgat*: å Östra Siden af III: *qv*:

N: 1. Johan Simonff: Enberg Bergare 1726, bor på sin Swärfaders tomt, Bärtil Mattffons, som dog...; för honom war här boende Nils Mattsson.

N: 2. Anders Brasch, Bergare 1726, bor till östra delen af nästförmända N: 1.

N: 3. Matthias Olofsson Edman, Bergare 17... , dog 1736, kom til gården med köp efter Jon Zachriæson, när han flyttade strax norr om Torget N: [2: *qv*: I å N. S. af Stora Långg. öst. om Torget]; hans fader Zachar[ias] Månsson bodde här til sin död 16...

IV: *quart:*

A: *Twärgatan* å Västra sidena af thetta quart: ty wid Långgatonerna är här nu ingen port.

N: 1. Erich Johansson Qvast, Borgare 1715, bor på sin faders gård Johan Johanss: Qvast, som dog 1724; han[s] fader het Jon Påderßen Qvast, som dog 16 . . ., född i Serlsö Sockn; kom til gården med sina hustru efter Swärfadern hans, war Erik Larsson som dog 1698. Er: Joh: Qvast dog 1742.

N: 2. Daniel Anderss: Brask: Borgare, kom til gården med sina förra hustru, efter Swärfadern Erik Almen, som dog 1700. lemnande efter sig 2: döttrar, Ena af hwarthera hustrun; ty han war 2: resor gift; af förra thenna Daniels Brasks förra hustru benämnd Sara, som affomnade 17 . . .; Dan: Brask dog 1743.

N: 3. Olof Daniels: Brask Borgare 1731, bygger öster på gården hos sin fader, nästförmände N: 2.

Öster om Bäckén; Til Norden.

NB. Efterföljande stugor, hus och bygningar, äro allesaman efter R. B. 1721, här bygda; ty tilförende war här bara öfna fältet.

N: 1. Didrich Butth, fick först här bygga, 1739, på thetta rumet.

N: 2. Giöran Mild, Båtsman, bygde här then förste 17 . . ., dog i örlogstiden 1743. Enkan sålde stugon, när hon flyttade til sin faders hus, åt Båtsman Stockberg, 1744.

N: 3. Margareta Starck, hennes Man bygde här först, som dog 17 . . .

N: 4. Gustaf Flygare, Båtsman, bygde här först; Sålde stugon åt Båtsman Pet: Vinge, som wid sin afresa then sålde åt Stadstjän: Lars Mårtenssons Enka, som dog 1741. Men tilförende bodt wid S. S. Öster om Windbron N: 2: qv: II. Efter Enkans död kom hennes Måg Besökaren Ingemar Forsberg at bo här 1742.

N: 5. Claes Kraft Wachtmäst: bodde här til sin död 1740. och nu Enkan efter honom.

N: 6. Anders Hellman, Borgare 1731, bygde på Guldsmeds Britas tomt, när hon flyttade til Söderhamu; Men hennes fader och faderfader bodde wid stora Långgatans S. S. N: 2: qv: III: A.

N: 7. Lars Jönsson Dalin Båtsman kom til Stugon med sina hustru, 1737. Jöns Påderßens Thorstads jenare hustru, när hennes förre Man war död 1728; Thenne Jöns Påderßen med sina förra hustru bodde N: 2: qv: III. Öst: om Bäckén. Lars Dalin dog i Örligstiden 1742.

N: 8. Anders Öberg, Stadstjänaren bygde här then förste 1739.

N: 9. gl. P:ig: Margareta Matts Dotter; Hennes fader, som dog 16 . . . bodde N: . . . qv: . . . Twärgat: W: sido; til Söder.

Öster om Bäckén, til Söder.

I: *qvart:*

N: 1. Peter Tröne, Borgare 1717, bor hwarest fadern bodde Erich Michelff: Tröne som dog 1716; och hans fader Michael Ersson som dog 1669; och fadern för honom som affomnade 1655.

N: 2. Johan Engström Borgare 1737, kom med sina hustru til gården, när hennes förre Man Pär Isaacsson Åsberg war dödd 1735 hwilken war och Måg åt Jon Jönsson Sund, som här bodde til sin dödd 1729. Denne Jon Jönsson köpte gården af Erik Anderff: Östen, som flyttade öster på Bäckén N: [4]. För honom bodde hans fader här Anders Östen, som dog 16 . . .

A: *Twärgatan* å wästra sidona af I: qv:

N: 1. Olof Unger Borgare 1737; bor på sin Swärfaders gård Abraham Oloffsons, som dog 1737. för honom bodde här hans Swärfader Jon Päderffon Bunstad, Brodern åt Ol. Pärffon Bunstad och Lars Päderffen Gropman.

N: 2. Anders Stenberg, Borgare 1733, kom at bo hwarest hans Swärfad(er) Erik Olsson Bäck bodde, som dog 1726; och för honom hans Swärfader Erich Jonff: Öster, som dog 1716; thenne Erik Öster kom hjt med sina hustru Olof Erikffons Enka at bo.

B: *Twärgatan* å östra sidona af qv: I.

N: 1. Johan Engström är nämder N: 2, wid Långgaten.

N: 2. Sven Hansson Sanström, Borgare 1732, flyttade hjt 1741, ifrå N: 3: qv: III. wid thenna Afdel: Öster om Bäckén; Tomten köptes af förenämde Engström, som hans Swärfader Jon Jönsson hade köpt af Hattmak: Lars Ros dotter Catharina, när hon blef senare hustru åt Pär Olsson Svedberg, N: 2: qv: II. å thenna sidona och Afdelning; för henne bodde här . . .

N: 3. Erich Diurström Borgare 1720, köpte tomten af TullN: Backman, och han Backman fått honom med sina hustru Jon Anderffsons dotter som här bodde til sin dödd 16 . . .

N: 4. Päder Starck bor på sin faders tomt Anders Päderffons som dog . . .; för honom bodde här hans fader Pär Anderffon.

II: *quart*:[A. *Twärgatan* å västra sidona.]

N: 1. Lars Bergvall i hörnet, til *Twärgatan* å västra sidon. Borgare 1727, bygger på sin faders tomt Lars Larssons som dog 1697. och köpte tomten af BorgM: Hallberg; tilförende bodde här . . .

N: 2. Anders Svedberg, festerjen åt Pär Olsson Svedbergs Enka Catharina Ros, som dog 1740, och Manen 1731; hvilken köpte gården af Erik Håkansson som dog . . . och hans arfwingar.

N: 3. Anders Olofsson Berg, Borgare 17 . . . kom til gården med sina förra hustru efter Swärfadern Nils Eriksson Öster som dog 1695; för honom bodde här Måns Olofssons dotter Margareta, sedan hennes fader död war 1693, och dottren gift til Regstad Södn. För Måns Olsson bygde här hans fader Olof Månsson, som affemnade 1669.

N: 4. Päder Larsson Viman, Borgare 1719; sitter på sin Swärfaders tomt Herman Oloffsons, som dog . . . Han ägde then östre delen, som han köpte af Pär Larff: Qvast, som dog . . . Denne Pär Larsson Viman köpte och then västra delen af Pär Larff: Qvast och hans ärftagare Joh: Joh: Qvasts, nu boende N: . . .

B: *Twärgatan* å östra sidona af thetta II: *quart*:

N: 1. 2. 3. äro bakgårdar eller stallgårdar til Mangårdarne å then västra sidona af thetta *quart*:

N: 4. Hans Ruth, bor på sin Swärfaders Herman Oloffsons tomt i öster jämte sin Swåger Pär Viman til väster; ty tilförende war här allenast en boning, och gård, näml[igen] Herman Oloffsons; se N: 4 *Twärg*: B. C.

III: *quart*:[A.] *Twärgatan* å västra sidona.

N: 1. Hörngården Päder Erichsson Sundberg, kom at flytta hit efter R. B: 1721, ifrån sin tomt wid Norra Sundsgatan N: [3]. Tilförende bodde här Nils Eriksson.

N: 2. Lars Pärsson Sundberg, Borgare 1739 kom til gården med sina hustru Olof Mattssons festerdotter Brigita Uhrberg, när Ol. Mattsson död war 1739; för honom bodde här hans Swärfader Jon Päderßen Thorstad; som med senare hustrun kom at bo wid Norra Sidona Öster om Bäckén, och dog 1728; Tilförende bodde här Erich Päderßen.

N: 3. Matthias Sundberg Bergare 1732, kom med sina hustru til gården, lika som hennes förre Man 1719 Jon Väderfson Wall som dog 1731; thesas Swärfader Anders Olsson Rogman bodde här til sin död 1735, komandes hjt, när han tog sin förra hustru Johan Svenssons Enka, sedan Joh[an] Svensson död war 16 . . . Then förenämde Anders Rogmans 2de döttrar bodde här tillsammans med sina Män, til thes then ena Mågen Matth: Sundberg löste then andra Sven Hansson Sanström ut 1741, och kom at bygga N: 2: qv: I [B] Öst: om Bäckan. Förenämde Johan Svensson köpte $\frac{1}{2}$ gården och tomten thenna när then andra $\frac{1}{2}$ delen kom at bebos af Bergar: Matts Michelfson; bägge delar köpte af Jon Jonsson Drake, som här bodde för än han bygde Söder om Torget N: 1: qv: II.

N: 4. Ingemar Brant, bygde här först på tomten, som varit förenämde And: Ol: Rogmans Stallgård.

B. å *Öltra tidona* äro endast bakgårdar til de förenämde å Västra Eidena.

VII: Afdelningen

Öster på Bäckan.

På thenna Bäckan, som är högsta rumet i Staden, hafwa inga hus varit byggd, för 40 år sedan, utan endast ena Kiölna neder wid södra stranden; Men nu sedermera äro små hus eller Back=Stugor byggda, efter handena, men irregulera satta; näml[igen] thesa:

N: 1: Jacob Sund, Orvno-Båtsman, kom til gården efter sin fader Anders Jacobsson, Tullskrifwaren här i Staden, htkomen ifrån Gefle; dog 1694; hans Enka Sara And: D. lefde länge efter honom; och thenne Jacob Sund, dog 1743. — 63 $\frac{1}{2}$ år gl. Hans barnlösa Enka Anna Jöns D: Thorstad bor nu här.

N: 2: Johan Menlös, Tull=Besökare, bygde här först 17 . . . och bodde här til sin död, 1741; efter honom jämte Enkan bor här hans Måg Jonas Vestring, som affomnade 1744. Enkan giftade sig 1746 med Johan Butz, nu thes boende.

N: 4. Erich Anderffson Östen, Tumbbindaren bygde först på thetta rumet, och bodde här til 1743, när han drunknade wid en Siöbod. efter hans död flyttade hans dotter, Våtsm: Giör: Milds Enka, uti sin faders boningar.

N: 5. Erich Moman Våtsman, köpte rumet af staden, gift 1688; affemnade en kyrkowachtare 1723; Efter honom fick Mågen And: Berg, en Våtsman och Timberman, boningarne, tagandes affsed 1745 ifrån Våtsmans tjänsten; En fader för mång barn.

N: 6. Waldemar Anderffson Flygare, Våtsman, aldräförsta byggnaden gjorde på thetta rumet. Sedan köpte Våtsman Schytt husen af Enkan; hwarest nu Schyts Enka h. Margreta barnlösa bor.

N: 7. Anders Luftig, Våtsman, fick här först bygga. Sedan köpte Pär Norberg Våtsman, boningarna; som dog i frigstiden 1743; hwilfens Enka h: Maria ifrån Finland nu besitter.

N: 8. Hans Grellffson, Våtsman, han som flere förenämde på thenna orten och Backan, bygde här then förste; Efter hans död köpte Våtsman Anton stugon, och efter hans död på frigsåret 1743, besitter Enkan huörumet.

N: 9. Lars Ol: Holm, Våtsman, bygde här först; dog i Finland i frigsåret 1743; Enkan bor än i stugun 1739 [s: 1749?].

N: 10. Isaac Schytt, Våtsman, förste byggesman på tomten. Efter hans död, köpte, 1744, Skoflickaren Elias Larffson thenna stugon.

N: 11. Helena Claes Dotter, kom först at här upfättia ena stuge. som lefwer än; dog 1746. Stugan köptes af Flygare Enkan Cathar: Tröne.

N: 12. Hendrik Cronberg, flychtinge ifrån Österbotn, bygde här först efter Nyssa branden, 1721.

N: 13. Nils Erichffson Berg, sedan han länge warit fången i Algier, kom han hjt hem och satte här först sina stuge.

N: 14. Elsa ena belägrad qwinna, född här i Staden, kom lifwäl här at bygga få —

NB. för Nyssa Branden stod strax utom Staquetet på thenna Backan h: Rådman Ol. Gropmans **Wäderqwarn**, then endasta här i landet.

Sockner uti Helsungalands Norra Contract

nämnes och införes i följande ordning efter gamla och Nya Jerda-Böcker
så wäl BåtsMans 9: st: som Soldate=§. 10: st:

I. Enånger	BåtsM. §	XI. Gnarp	BåtsM: §
II. Niutånger	B. §.	XII. Bergsö	Sold: §
III. Tuna	B. §.	XIII. Hafela	§: §.
IV. Idenor	B. §.	XIV. Norbo	§: §.
V. Forffa	Sold: Sockn	XV. Beråker	§. §.
VI. Hög	B.: §.	XVI. Dilsbo	§: §.
VII. Rogftad	B: §.	XVII. Liusdal	§. §.
VIII. Ilsbo	§: §.	XVIII. Ferla	§. §.
IX. Harmånger	B: §.	XIX. Hofvedal	§: §.
X. Jättendal	B: §.		

Hwilka af thesa Sockner åga nu för tiden Kyrkor som äre Moder-
kyrkor; och hwilka kallas Adnexor, thet införes tydel[igen] uti II: Flock:
Glyfsivallur, som egäntel[igen] handlar om Kyrkor och hwad ther tilhörer.

Cap: I:

Enånger Sockn.

Socknen thema belägna wid Hafwet eller Hålsungabotn åger gränt-
jerne til öster förenämnda Haaf; til söder Norala Sockn, uti thesa rå-
märken: ifrå Siviken eller Mågan til Ringfuru, och sedan uti Örn-
fjlskällan wid stora Landsvägen, p. p. til wäster Arberåd och Enånger
[r: Forffa] Sockner, och til norden Niutånger Sockn; ågandes **Långden**;
efter här wid följande Chartor; ifrån öster til wäster 2¼ mihler; och
bredden, til söder och norden, 1: 2: milar;

Namnet är samansatt af fordom Måns brukel[iga] namnet, *En*,
Enar, *Enevor*, *Einar*; Ebr: *Enos*; och *Angur*, *Ånger*, el[er] **WJE**;
se Tit: VII; såsom många Sockn-Namn, wid haffidon belägne, ända-
ordet åga; v. g. Harmånger, Niutånger, Hamrånger, p. p. och byar
än flera.

Om nu thenna Sockn fått namnet af then En, Einar, Enevor, then namnkunige Zätten, hwilkens enda dotter Glys eller Sif fick til Man faderbrodern Ogge, Ygge, Ingo, som och Nor, Niord, Baldur kallas, thet synes intet olift, emedan så många orter här omkring med tylit namn nämnas; åt minstone hafwer then En, Einar eller Enar, som gifwit Socknen namn, warit en mächtig Näs-kung, Västrykare eller Wjking, som haft sina skidor, askar och dragar wid **Enskären**, the helmar som uti hafwet här wid ligga mände.

Åkerjorden är mycket ojämn, byarne emellan; och icke särdeles drägtig; utan mästa födan har warit af **fiskerier** uti hafwet och thes Inwikar; äfwen uti små Insiöar wid byarne belägna; I synnerhet uti then stora fiärden som sträcker sig in emot Kyrkon, in til byen Hagen, N: 21; hwarest mäst hela Socknen idlar ganska önnigt Strömingssifse med Stor-Noten; Bytes rumet kallas än i dag **Tyttreerne**; hwilket namn somliga uttyda thet af, at som thet är thet största Strömingssifse i landet, och en Bytes-Mått emellan the många Sockn-Män och fiskarena, som thet samlas; och kärillen som fisken lägges uti, nämnas här öfwer alt, **Tytor**; större eller mindre; **åmbar**, lat: *amphoræ*; **Byttor**, Gr: *βατιοι* [?], p. p. Dock wid närmare estertanka, behåller än i dag thenna orten namnet af the gl. och namnkuniga *Tyndarides*; hälst så wäl Grekerne som Latin: äfwen wåre Inhemisfe, ställa thetas hemställe här i Helsingland, strax wid Naharvala som nu heter Norala; warande Byanammen Böland och Caste eller Gostö; se N: 5. minesmärken här til; ty ättartalet är således: Jofurs hustru war Taigetta el[ler] Daigeta, som födde Lacedaimon, af hwilken föddes Amyclas; hans Son war Cynor, hans Son war Hebal, hans Son Tyndar, hwilkens barn woro Castor, Pollux och Helena, som thet föde kallades Tyndarides, och thetas hemwister Tynderö, Tynrö, Tytterö, Tyttrena. — — Såsom och **Sfogarne**, dels til **Sågandet**; såsom thet fördelachtigaste arbetet; dels til **Swedandet**; såsom och mähta gagneligit både för sold och beskap; hwilka senare förmåner äro nu borttagne, sedan Bärge-Brufen, såsom krefweter omkring sig fräta mände, och Lands-culturen ödelägga; Diurfängen äro och nu thet af bortskämd.

Socknen består af 44: Giärdemantal och 13: öre. 99: Hökar, och 28 Byar, samt delas i 4: fiärdingar: Finicka-, Böland- Ånga och Berka Fiärd: se Tit. III.

Bya: Tannen äro thesa:

GiärdeM: öre pr

1: *Långvind, Långbyn*, af 6: grannar; hela Byens Skatt: 2: 14: —

Namnet är af *Lang, Lång, Lange*, och *Win, wind*, som bemärker *hus, hem, bo*, el[ler] *boning*; se Tit: VII: = *Longonis domus*; såsom v. g. *Långsbo* i *Forså Sockn*; *Långbro* i *Trönö*; *Långnäs*; p. p. p.

Byens muhlbete och fåboställe om somaren är $\frac{1}{4}$ mihl uti Nord-osten åt hafsstranden en peninsul *Fåbo-ön* kallad;

2: *Nora*, af 2: Rikar el[ler] grannar; Byens skatt: = 13: öre 7: pen: Namnet är af *Nor, Nore, Niord*; och *A*; se Tit: VII. *Nori polfelfio*; såsom *Socknar, Byar* och orter nämnas. Nordlandens Stamfader het *Nord*, eller *Niord*; *Enars* dotter, Stamfadern til *Enånger* hade och en *Man* som het *Nord* el[ler] *Niord*.

Fåbostället är här intet, utan hela somarens muhlbete är wid *Bohlbyn*.

3. *Hede, Heda, Heden*, af 3: grannar; Skatten är 1: Mant: 5 $\frac{1}{2}$: 6: p. Namnet är af belägenhetena på ena *Zed*, slätmarck, öpet fält; se Tit: VII. stämmer nära in med *Ebr: Eden*. se *Dieter[ici] Antiq: Bibl:* och många flere. Sådan namn finnas uti många andra orter, v. g. *Tuna*, p. p. p.

Muhlbetet är ständigt wid *byn*, utan någon *Bodwall*.

4. *Myra*, af 3: grannar. hela byens skatt är 1: GiärdeM: 5 $\frac{1}{2}$: 18: p. Nämnas af belägenhetena, och delas uti

Öster-myra af 2: grannar, och *Wästermyra* 1: granne. ty *byn* ligger wid en *sumpig* ort; se Tit: VII. Sådan Namn finnes mångstädes i *Dilsbo, Stöde, Mirunda, Resilla*, p. p.

Muhlbetet är här, som wid näst-förenämnda byar, N: 2. 3. 4. näm[ligen] endast wid *Bohlbyn*, utan något fåboställe.

5: *Böland* af 12 Rikar, hele byen Skatt: 6: GiärdeMant: 6: öre, 2: pr

delas i 3: delar: $\left\{ \begin{array}{l} \text{Öster Böland 6: grannar; öster om Landsw[ägen].} \\ \text{Gåste el[ler] Käste 1: gr: — Söder ut.} \\ \text{Wäster-böland, 5: gr: Wäster om Landsvägen.} \end{array} \right.$

Böle, bo, är wäl algement namn, hwarest folk och fänad hafwa theras tillhåll; se Tit: VII. Men här är något mera at efterfinna; se wid början thet här infört är om Namnet *Enånger*; så at *Byn* nämnas af *Bolius, Bole, Pollux; Castor[s]* och *Helenæ Broder* emedan these wore *Glysingar* boende här i *Helsingland* icke långt ifrån *Norala*.

Byens fåbodar äro til *Öster-Böland*, $\frac{1}{4}$ mihl öster ut, *Myrland*. *Wäster-Böland*, *Wäster* ut $\frac{1}{4}$ mihl; *Höglofta* kallat; men til *Gåste*, el[ler] *Castoris domus* är intet fåboställe; utan hema allt jämt.

6. *Vemora* af 2 grannar; Skatten är — 14: öre, 2: peng. Bynamnet är samansat af *Ve*, *Vei*, *Vi*, och *Mor*, *Mora*, se Tit: VII. hvar om införes mera, Cap: III: N: 2 [3: 11?]. Cap: XIV: 5. **Vetemarcken** i somartiden, (är) för 1: Rök, är 1: mihl väster ut i Storåsen, bland flera byar, — — för then 2ra uti Syden 1: mihl.

7: *Boda*, af 4 Rök, Skatten på hela Byn är 1: gårdeM: 10 :/—

Af gamla Mans namnet *Bo*, *Bode*, *Boer*, *Beor*; och *A*; se Tit: VII. kallas thenna Byn, som flarestädes; v. g. *Boda* i Norala, Riutånger, Liusdal, Zerfsjö, p. Socknar. *Boltad* i Gnarp; *Bofara* i Hanebo; *Boda* i Torp, Liden och flera Sockner af Medelpad; äfwen i Stigfjö, Siälavad, Arnäs, Grundsjunda; p. i Angermanland. I Jämtland Socknen *Bofjö*; *Bodal* i Brunflo, p. I Gestrifeland *Bonåsen* i Nernebo; *Bovik* i Arjunda; *Botiära* i Ofwanfjö; p. p. p.

Såbolandet är belägit väster ut åt *Åcklön* $\frac{1}{2}$ mihl; *Tholäcka* nämnda; tillika med 2: grannar i Thofätter; Bränmo se N: 8.

8: *Thorläter*, *Thofätter*, af 10: Rök, Skatten är 3: Mant: 12 $\frac{1}{4}$. 23 p. Gustafa gården norr ut kallas *Bränmo*.

Bynamnet är af *Thor*, *Thole*, *Thord*, och *Säter*; lat. *sedes*; se T[it]: VII; at här införa the Socknar och byar som af Thor nämnas, thet wore för widlöftigt; v. g. *Thorstad* i Luna Sockn; *Tholbo* i Dilfsbo; *Thorgård* i Ragunda; *Thorsäng* i Sundfjö; *Thorvalla* i Brunflo; *Thorsböle* i Arnäs; p. p. p. *Thorshyttan* i Thorsåker Sockn; p. p.

Byens muhlbete i fåbodarne är i *Wälter-Åcka* el[ler] västan om Siön Åckan $\frac{3}{4}$ mihl, från Bohbyn; 1: granne är jämte ifrå Boda byens; se N: 7.

9. *Åkre*, *Åkern*, af 1: Rök; Skatten 8: öre.

är algement ord, af upbrukade marcken eller jorden; se Tit: VII. Sådant Bynamn finnes nästan i alla Sockner, v. g. Idenor, Rogstad, Forfa, Liusdal, Norala, Mo, Nångfjö, p.

Fåbodarne äro, tillika med en el[ler] annan i *Thorlätter*, väster ut $\frac{1}{2}$ mihl, Bestfjö kallade.

10. *Swedia*, *Sved*, *Sveden*, af 1: Rök; skatten är 7: öre; 18: peng. At hela Rifet Swerje, el. Svecia, nämnes af M[ans] M[amnet] *Svithur* thet är kunnigt öfwer alt; se Tit: I. Åro och the som taga namnet af *Swedia*, afroja flogen; se Tit: VII. hvar af thenna byn och flere snart sagt i alla Sockner få kallas; warandes kunnigt thet Jättalands Konung Sigtrud, som och Sämund kallas, hade Drottning Difa til Gemål, och at hon 1500 år för Christi födelse gaf ut then befalning, at folket med en yxa, och en hanffe full med jäd, skulle här i Norden uproja

landet, p. p. Hvar af sedermera Byarne kommo at nämnas mångstädes; v. g. i Harmånger, Rogstad, Idenor, Dilsbo, Liusdal, Ferla, Särksö, Mo, Kengsjö, Sadurstad, Hanebo, Alfta, Unaröswik, p. p. p. Åfwen uti Medelpad i Lina Sockn; Hälsjö, p. p. I Jämtland uti Brunflo, Sunnö, Märby, p. p. I Ångermanland uti Säbrå, Nätra, Siälwad, Högsjö, Ytterlänäs, Viärtråd, Ullånger Socknar, p. p. p.

Muhlbetet om somaren är på samma fäbowl[1], som flere byar bring om Åcksjön, $\frac{3}{4}$ mil väster ut; *Vesteräcka* kallat.

11. *Bäckmora* af 5: grannar; hela byens skatt: 2 gårdem: 8: öre. Namnet är samansatt af *Bäcken* som löper fram wid byn och *Mor*, *Mora*. se Tit: VII. Säfom Bäckänge i Liusdal Sockn; p.

Fäbolandet belägit ifrå byen i sydvästen 1 mihl, *Nybo* kallat, för 2: grannar; jämte flera byar. Men the 3 grannars är $\frac{1}{4}$ Muhl norr om Byn — Låka eller Lycka nämndt.

12. *Ängia*, af 4: grannar; Skatten är 2: gårdemant: 1: öre. — Gustafa gården, väster om sjön nämnes *Låket*; se T: VII. Byens namn är anten af algemena ordet *Äng*, *Ängd*, en slätmark; se Tit: VII. Eller af thet gamla Mansnamnet Ägn, Äg, Ägis, s: *Ægis*, som och Og, Ogge, Auge, p. p. kallas; och således utföres som Neptuni possessio s: terra. Thet och flere byar intyga, v. g. Ängeby i Gnarp Sockn; p. p. p. I Grefeland är en Stad som heter *Ängia*, tilförende nämnd *Ægina* s. *Oinone*, thet är *Ægis* ö; thet Geographi berättat.

Byens muhlbete om somaren är för en del väster ut i Kämma med byarne N: 13. och 14. $\frac{1}{4}$ mihl väster om byn Bäckmora N: 11. Men för en del inga utlöter och fäbodas.

13. *Sättra*, *Sättera* [Sättern?], af 3 grannar; Skatten är 1: Mant: 9: öre; 18: p.

Byen nämnes af Mans namnet *Seter*, *Seth*, och *A*; se Tit: VII. *Sethi* s. *Seteri ledes*; såsom flerstädes finnes; v. g. i Hafsö Sockn, Jundal, Allnö, Rödö, Wibyggeråd, Öfwanfjö, Hillö, p. p. p.

Twåne grannars fäboland är västerut 1: mihl belägit på Sockn-Almånningen, *Storålen* kallat, jämte andra Byar; N: 15. och then 3de är i Kämma jämte N: 14; här näst.

14: *Opänge*, af Gustafa gård; skatten är 9: öre; 6: peng: kunde synas nämnas såsom förenämnda *Ängia*, N: 12; doch emedan thet gårdens intet ligger väster ut, eller *Up: öfwer:ängia* tå kallad; utan öster ut, på *nedrig ort*; tå han nämdes *Utänge*; ty är likare, thet namnet är af *Op*, *Of*, *Offe*; och *Änge*; *Offonis pratium*; Sådant byenamn är *Opfjö* i Dilsbo Sockn; *Opala* i Hillö; *Opåker* i Hedsunda; *Ope*, *Optån* i Brunflo, *Opland* i Mörfjäll, *Opne* i Åtmar, p. p.

Muhlbetet och utlöten är väster ut, upom byn *Bäckmora*, N: 11. *Känna* wid namn, hwarest *Slettland* är; $\frac{3}{4}$ mihl från bohlbyn.

15. *Rösånger*, af 3: grannar; Byens skatt är 1: gårdeMant: 3 :: Enstaka gården *Norby* nämnes af belägenhetena å norra sidona wid stora Landsvägen; Men byen af Mans Namnet *Rö*, *Röde*, *Röder*, p. och *Ånger*; *Roderici linus*. såsom byen *Röde* i *Snary Sockn*; *Röstad* i *Harmånger*; *Rödön* i *Sämtl[and]*, p. p. p.

Byens fäboställe är 1: mihl västerut, af blotta muhlbete, tillika med flere byar, i *Storålen*; se N: 13. 22.

16. *Holsänge*, *Holtsänge*, af 3: grannar; Skatten är: 1: g: M: — 11: öre: — Bye-namnet är af *Hol*, *Holt*, *Hole*, *Holsten*, p. och *Ånge*; se Tit: VII. såsom *Holsjö* i *Norbo Sockn*; *Holstad* i *Tuna*; p. p.

Muhlbete och utlöt är i Sydvästen på *Dinmarken*, $1\frac{1}{4}$ mihl ifrån denna byn, *Nybo* kallat; hwarest och följande byars är beläget.

17. *Fläcka*, af 3: grannar; Skatten är 1 gårdeM: 3: öre. 2: peng: Mans namnet *Flak*, *Flauke*, *Floke*, *Folke*, p. och *A*; se Tit: VII. gifwa byen namn, *Flacii terra*.

Såbodarne äro uti Sydvästen $1\frac{1}{4}$ mihl ifrån byn, *Nybo* kallade up å *Gränliö*: N: 26. hwarest och flere byars muhlbete är N: 11. 18. 19.

18. *Bårcka*, af 4: grannar; hela byens skatt är 1: M: 9 :: 22 p: Enstaka gården til byen, kallas *Strand*, som närmare hafsstranden ligger; men bynamnet är af the gamle *Vikingars*, *Siörämnars*, *Västnyfars* och *Ulfvars* *Barfar*, båtar, *Drakar*, *Skutor*, *fartyg*, som uti denna hafswiken hade theras hamn och tillhåll; icke långt ifrån *Ogges-Djarne*.

Muhlbetet är i *Nybo*, såsom nästförenämnda byes muhlbete.

19. *Holm*, *Holmen*, Enstaka gården, af 9 :: 6: p: skatt, bär namnet af belägenhetena af stora hafswiken wid *Kyrkofjärden*, the största *Notströmningsfisket* är om somaren, och thesöre åtniuter En Lott för tråd och tramp, som *Notdragarena* göra; se wid börjen här om *Tytrorna*.

Muhlbetet på fäbostegen är $1\frac{1}{4}$ mihl i sydvästen *Nybo* kallat, såsom flere byars. N: 16. 17. 18.

20. *Finika* af 9: grannar; hela Byens skatt är 4: gårdeM: 1: öre. Byn delas uti *Österbyn*, och *Wästerånge*; och nämnes anten af belägenhetena wid *sumpig* och *wattnachtig ort*, som kallas *Finni*, *Fenni*, *Feninge*; hwar af somlige berättas hela *Finland* vara nämndt; Eller och af Mans Namnet *Fin*, *Fine*, *Finvid*, *Finik*, och *A*; se Tit: VII. är et med *Finflod* i *Tuna Sockn*; *Finfara* i *Järlsö*; p. p. p.

Såbolanden äro för en del uti *Sulbo*, $1\frac{1}{2}$ mihl i syden, ifrån *Bohlbyn*; och för en del uti *Urabo*, och $1\frac{1}{2}$ mil i södern.

21: *Hage, Hagen*; af 4: grannar; Skatten är 1: g: M: 10 $\frac{1}{4}$: 18 p: Namnet bemärker et **Instångt rum**; se Tit: VII. såsom på mång ställen sådan bynamn finnas; v. g. i Dilsbo, Hedfunda, Lofnö, Multråd, p. p. p.

Strax utom thenna byn, är stora och sköna Hafswiken, en Lastplats til Insjeping af bräder på fartygen och dräktiga Rotsströmningsriffet; hwarest Tyndarides haft theras tilhåll; se här främst om Enånger Sockn.

Åabodarne om somartiden äro i Näset ut wid Långvinds Bruf se slutet af thenna Socknen.

22: *Hökberg*, 3: grannar; Skatten är 1: g: Mantal, 5: öre; 12 p: Af mans namnet Hak, Hauk, Hök, Hauker, Gauge, Goger, p. och *berg*; se Tit: VII. är Hökberg samansatt; Hachonis s. Cauconis mons; war och Jättarnes boning; såsom Hökbäck i Lidh Sockn; Höknäs i Hägdånger; Högsjö Sockn, p. p. p.

Byens muhlbete, men ingen utjord, är jämte flera byars 1: mihl wäster ut, på *Storålen*, se N: 13. 15.

23: *Bro*; Gnstaka gård, af 10 öre skatt;

nämnes af belägenhetena wid Norra sidona til en **Bro**, öfwer en ström som thet framlöper; lika som Bro uti Rogstad Sockn; Öswansjö, Öernebo, p. p.

Åabostället är samma som åt förenämnda byar N: 13. 15. 21 [s: 22].

24: *Öltby, Ylby*, af 2: grannar, Skatten är 12 öre, 18. peng: nämnes anten af belägenheten **Öster ut** ifrån the andra byar; eller och af Mans namnet *Ölten, Ylten, Oltan, Oltani pagus*; såsom *Öltby*, i Rogstad Sockn; *Öltanbreck* i Tuna; *Ölterby* i Rengsjö; p. p.

Muhlbete om somaren är 1: mj l i wästern, *Storålen* kallad; med flere byar; se N: 13. 15. 21. [s: 22]. = =.

25: *Nyåker* af 2: grannar; kallas och *Nygårdan*; skatten är 1: Mant: 6 $\frac{1}{2}$:

Namnet är af **Ny** och **Åker**; lika Nybyn i Idener Sockn; p. p.

Åabolandet är i Sydosten åt hafssidona $\frac{3}{4}$ mihl; *Näset* kallat.

26: *Gränliö*. af 4 Hökar; Skatten är 14: öre; 12: pg: Delas i **Gränsiö** och **Löfåsen**; belägna fringom Sidn långt nog ifrån hwar androm.

Byen nämnes af *Gran, Grane, Grani*, och *siö: Grani lacus et ditio*; såsom *Gränsiö* i Snary Sockn; *Granbo* i Säderstad; *Grängsbo* i Alsta; *Granbäck* i Hedfunda; *Gransjö* i Stödd; *Granbo* i Sellånger; *Granvik* i Näs; *Granås* i Hamerdal; **Öster** och **Wäster** *Granvåg* i Solleste; **Wäster**,= **Öster**= och **Jöder**=*Graninge* i Långsjäll; **Öster**=**Wäster**=

och Mellan-Granfjöö i Helsingum; p. p. *Gran, Granön*, en namnfönuig helme långt uti hafwet af Helsingbottu. p. p.

Thenna byn, med the följande byar, N: 27. 28. nämnes i gemen *FinMarcken*, se Tit. VI; belägna 1¼ mjl ifrån Kyrkon uti wida Fogö-bygden; och theförre är muhlbetet tillräckeligit wid Bohlbyarne, öfwer hela somaren, utan at bruka utlöter eller fäbodar. Men äkerjorden är här mycket ringa och flener; såsom merendels på alla Finmarcker här i Helsingland: se Tit: VI. Med muhlbete betiänas flere byar, v. g. *Thorså* [felskrifning för N: 8 Thorsäter?].

27: *Låket*, af 1: granne til förenämnda Finmarck; af 2 öre skatt.

Här hört til en gård i byen *Angia*, N: 12; bemärker et *instångt rum, smalt och långt*; se Tit: VII; nämnes och *Lyckia*. Dock är och *Loke* så mycket som *Lokes*, s. *Loges* ö, som hela Sverige nämnes; äfwen *Lögerdagen* i wefona; thet wåre Antiquarier berättat.

Intet fäboland är til thenna; såsom til N: 26, är påmint.

28. *Sveden*, Gustafa gården uti Finmarcken, af 1: öre; 12 p om hwilket byanamn utförl[igen] är berättat N: 10.

Muhlbetet kring om byen är tillräckel; såsom wid nästförenämnda byar uti thenna Finmarcken; se N: 26. Med hwilket och andre Byar betiänas.

Presta-Bordet är efter handena samanslutit af Socknfolcket och äfwen förbättradt af Kyrkoherdarna;

Skattlagdt, §: Mantal. cl. 14 :/: Prästmant: Peng: 58 D. 22 -/.

Fäbostället är 1: mjl uti sydvästen in wid *Gränfjöö*-Bohlbyes ägor; se N: 26, å födra sidona om *Sidön*.

Wid *Haffjön* wid byen *Långvind*, N: 1; är här stående et *Bärgs-wärck*, af 1: *Masugn* och 2: hamrar *Järnsmide*; uprättat år 1675, af då warande Factorn och Borgmästaren i *Söderhamn* H. Magnus Blix; Men sedermera kommit til *Behmiska Familien*, och theas *Äfvingar*, hwilka nu i thesa tider räknas 2: *principaler* som thet åga må.

I thenna *Socken* finnas och *taxerade Säggnarnar* och *inskränkta* til wift qva[n]tum af *Bräder*; sedan *Bruken* begynte härsta och fräta omkring sig som kräfvetan, *Älfermanen* til mycken skada; thet alla the nu finna, som utaf *Kohljetet* födo söka måste. Hwar om uti *Glyshv: III: Skod*; *Slota Baba* kallad; omständel. kommer at skrifwas, som egäntel. handlar om *Helsingl[ands] Oeconomie*.

Om the *taxerade* *Äifferier* uti thenna *Socken*, huru *taxan* i gamla tider varit, och huru then är efter förmedlingen; thet införas uti *III: Delen* af min *Hist: Nat: Helsing*: som egäntel. beskri[we]r *Äiffer* och *Äifferier*. Nu i senare tider räknas

Båttströmingen 1: Tunna.

Larffisket $\frac{1}{2}$ fiärding.

För Långwinds fisket 2: *U*: Smör.

Sockn-Sigilet bär en fisk eller **Ströming** til Märcke hwar om Tit: VIII, handlar.

Cap: II.

Niutånger Sockn.

Närmast i Norden til Enånger Sockn är Niutånger, belägna och wid hafsidona; kyrkorna emellan, som thesa Socknar giöra et Pastorat; räknas 1: mihl; hwar om II: *Fl*: Glyfisvall: egäntel. handlar. På östra sidon ligger hafwet och thes holmar och Inwifar; på Södra Enånger Sockn; västra Jorfa, och Norra sidona Idenor Sockn; ågande längden $1\frac{3}{4}$ mihl; bredden $1\frac{1}{4}$ mihl. Namnet är så gammult som betydligt af yfwerboenas Kungen *Baldur*, *Habaldur*, *Apollo*, af hwilken hela Sverige nämnes *Balthia*, f. *Baldurs-ö*; och ther jämte många irrifes orter. Och emedan thenna Baldur, efter Skaldernas uttal, hade mång Namn, ibland hwilka är och Naut, Neut, Niut, Nöt, Neuton, Neriton, Netyron; så fick och thenna Delen af Helsingl[and] kallas *Niut-* f. *Nöt-Ånger*; lat: *Apollinis limus*; thet och flera namn til flera orter i thenna Socknen utwijsa, v. g. *Ogge-* el. *Iggelund*, p. p. som widare skal införas wid Byanamnen; ty Baldur kallas och *Ogge*, *Oxe*, p. p. och än nämnas Oxar äfwen Nöt; warandes och thetta Niutångers namnet bekant i Corn: Taciti skrifter, hwarest står Niuthones och Niutångers Hundari; p. p. p.

Åkerjorden är här mähta åtfillig; dock förundra wärd, thet kring om kyrken wärer Säden then kärnefullaste af nästan alla andra Socknar i Helsingl[ands] Norra Del. Dock så förflår här icke heller Säden til In-Socknes födo; utan af fischerier, af skogen och muhlbetet, har och som flerstädes warit Inbyggarenas mästa underhåll; för än sådant goda förminskades af Bruken och Bäragswärken, Böndernas plågor.

Socknen räknas af 24: gårdemantal och 13: öre. som bo i 56 Hökar el[ler] gårdar och 20 Byar; fördelas i 4: fiärdingar, Mösö- Niöte-Sggesund och Wästtiärns.

Bya-Namnen äro thesa:

1: *Boda*, *Boa*, af 3: grannar; Skatten är 1: gårdeMant: 7 :/:

12. p:

Byanamnet är utfört i Cap: I: N: 7.

Muhlbetet i fäbodarne öfwer en del af somaren är . . .

2. *Öfver Niötö*, af 2: grannar; Skatten är 1: Mantal 1 :/: 9: p:
Byanamnet kommer at förklarås N: [16] Niöte; ty som thenna byn
ligger i Wästern, så nämnes han och *Öfwer Nöte*.

Fäbodarne ligga . . .

3: *Nickora* af 4 grannar; hela byens stätt: 1: M: 7 :/: 15: p:
Namnet är af Nils, Nisse, Necken, Neptun= och *Ör*. se T: VII.
som är samma med Igge= Ogge=Sund; p. p. se N: 11.

Fäbodarne för 3: grannar är $\frac{3}{4}$ mihl wäster ut i *Poppbo*. men för
then 4re i Ribell, äfwen wästerut belägna.

4: *Välthiär*, af 3: grannar; Skatten är 1: Mant: 1: öre; 20½ p.
Namnet är af belägenhetena wid wästra sidona af en liten sjö eller
Fårn; såsom byar mångstädes finnas af samma namn; v. g. Slöbe, p. p. p.
Muhlbetet om somaren är . . .

5. *Nordmyra*, 3: grannar; Skatten är 1: Mant: 5: öre, 18 p:
Nämnes af belägenhetena på Norra sidona wid en sumpig ort eller
Myra; se Tit: VII.

Fäbolandet . . .

6. *Mörtsjö* af 2: Rökar, Skatten är 14 öre, 9: peng.

Delas i Öster= och Wäster=Mörtsjö, alt af belägenhete[n] wid en sjö,
hwarest fisken *Mörten* önnigt fångas. warandes nu thenna Sufion
mycket öfwerwuxen; Sådant byanamn är och i Arberåd; i Torp af
Medelpad; p. p. p.

Somarfödan uti fäbodarne . . .

7: *Mekrålla*, i gl. Mff: *Medrålla*; af 1: Rök; Skatten 8 :/: 12 p:
Byanamnet synes wara af belägenhetena wid en sumpig och wät-
achtig ort, *Myra*; som *Rålla*, *Rälla* kallas; lat: *terra paludosa*; och
Med, *Me*, *Mituti*; lat: *medius*. Eljest wet man thet Raude, Råd-
ger, Rauger, är gammalt Mans=Namn, hwar af byar nämnas; se Cap:
XVI N: 38.

Muhlbete af fäboland . . .

8. *Qwafkär*, *Kafkärn*, af 2: grannar; Skatten är 10 öre; 6 p:
Byanamnet är af belägenhetena wid södra sidona til en liten sjö
eller *Kiärn*, hwarest fiskan om wintertiden *qwafna* eller *gå i qwaf*;
hwar om widlöftel[igen] skrifwes uti min Ichthyol: Helf. Eller är thet
af Mans namnet *Kaf*, *Kafve*, och *Kiärn*; Cavonis lacus; såsom Kaf-
van i Liusdal Seckn; p. p.

Byens muhlbete i fäbodarne . . .

9: *Kyrkbyn* af 7: grannar; hele byen[s] Skatt är 2: g: Mant: 13: öre.
Om *Kyrkebyar* i gemen kan ses Tit: V. Thenna byn består af
Berge, *Backan* (Backen?), *Åkern*; hwilke i älfsta tider warit nämnda

såsom och N: 4. 5. 6. 7. 8. under namnet Nickora och Niötö. Byens fäboställe är här intet; ty muhlbetet på Bystegen war tilräckeligt för än Iggefunds Bruf bygdes och kom i grannskapet, så thet nu sedermera hwåra är förminskat.

10: *Vjk, Viken*, af 2: grannar; skatten är 1: giärdeM: 5 :/:

12: p:

Namnet är af belägenhetena wid ena **WJE** af Siön som flyter ut genom Iggefund i Hafwet; såsom tylik namn allestädes nämnas och byar finnas: v. g:

uti Helsing[land] i Jättendal Sockn; Idenor; Boldnäs; Liusdal; Alpta; p.

3 Gestrif[land] uti Dswansjö; Hedsunda; p.

3 Medelpad: Hafvö; Torp; Lidh; Allö, p. p.

3 Angerman[land] Måtra; Sidsjö; Arnäs; Grundsjunda; Thorsåker; Namfilla; Nora; Nordingröd; Ullånger; p. p.

3 Härdalen, uti Hede Sockn.

Fåbodar . . .

11: *Iggesund* af 8: grannar; hela Byens skatt är 3: Mantal. 10 -/.

12: p:

Delas uti **Södra** af 3: grannar; och **Torra** Iggefund, af 5 gran[nar].

Namnet är af Igge, Ygge, Auge, Ogge, Oxe, samma som Nils, Nisse, Nicudur; Neptun; Siö-Guden, eller Norrländingars Siö-fung, af hwilken och hela Sverige nämnes Ogygia eller *Ogges-ön*. Här wid thetta Niutånger ligga många Sund och Dar, hwarest Ogge haft ställe åt sina Dragar, Skepp och fartyg; v. g. Olön, Grinön, och alla Augöarne; som många räknas; em hwilka är utförl[igen] berättat, wid Hudicksvall Stad[s] beskrifning och thet under donerade Sjar. Watnet som löper här fram uti hafwet och Iggefunds Botn eller fiärden, kommer ifrån stora Dill-Sjöarne ut igenom Forssa watnen, och delar sig up wid Långsbo uti 2^{ne} strömar; then södra stryker hjt åt Iggefund i Niutånger Sockn; then norre ut igenom Idenor Sockn och Delånger; se Cap: IV. N: 10. p. p.

Fåbodarne, på en tid em somaren, för Iggefunds byamän ligga på åtskillige ställen . . .

12. *Gårdsfiärd* af 2: grannar; Skatten är — 8: öre; 6 pening.

Namnet är samansatt af *Gård* och *Fiärd*, se Tit: VII. ty thesa gårdar ligga wid *Iggefunds-fiärden*, warandes en gammal fågn, at på thetta stället bygdes första gården i Niutånger; thet dock otroligt synes; thesfore kan bynamnet rätt[are] tagas af *Gard*, *Gaurd*, *Gård*, Mans namn; och fiärd; lika som Gårdsmyra, och flere byar; nu hörer thesa byägor under Iggefunds Bruf.

Muhlbetet om somaren i fåbodar är intet, utan Bruket råder öfwer alt med sin boskap.

13: *Möfön*, af 3: grannar. Skatten är — 15: öre 12: penig.

Byanamnet är mähta märkwärdigt, samman satt af *Mö*, och *Ö*; *Mö* är samma som Mair, Mär, Maja, Maifa, p. p. och kallades Difa, Deja, Diana, i synerhet således; thet Antiquarier noglamt wid handena [gifwa]; hwilken war *Nfwerboernas Drottning*, och lärde folket *fiska med Nåt*; thärföre kallas hon och *Nåt-gudina*; hwilket fiske beqwämligast skedde här i Norden och Helsingbotn; hwarföre bär thetta byn och orten här omkring namnet af thetta *Mö* eller Difa; ty här wid *Möfön*, *Möfo-Näset* och stranden begynnes thet aldrärförsta Strömingfisket i Helsingland; och som thet ställer sig, så går med hela somarfisket på alla andra ställen; och til ewädel! [: ewärdeligit?] ämine är här en holme, eller rättare en *håldunt*, en *Bärgsklippa*, stående strax utom *Möfo-näset* uti hafwet, som än i dag, öfwer alt kallas Difa. Så at här är rätta *Myfia* el! *Mæonia* f. Dianæ Insula; Och emedan Diana war mähta namnkunig i Grefeland, så nämnes och thet af henna många *Dar* och holmar *Mycone*, *Mycænus*, p. p. se Cap: IX: b. N: 1.

Utom thetta, är och *Mö* enstykta *Dwinors Namn*; v. g. *Kung Tudils* dotter het *Mö*; *Kung Ingemund Stenkils-Sons Drottning* nämdes *Mö*; som *Blot Svens* huster; p. p. Lika som än i dag är med namnet *Maja*, *Maifa*, *Magga* p.

Fåbodar om somaren äger thetta byn inga utan muhlbetet är tillräckeligit omkring *Bohlbyn*.

14: *Örange*, af 4: grannar; hela *Byns* Skatt är 1: gårdeM: 15: öre, 6: peng.

Byanamnet är af *Aure*, *Ore*, *Or*, *Ör*, och äng; se Tit: VII. lat: *Ori* f. *Aurelii pratum*; Sådant är och *Orsten* i *Trönö* *Sockn*; *Orstad* i *Söderala*; *Orshella* i *Medelpad*; etc.

Fåbodstället af blotta muhlbetet är belägit $1\frac{1}{2}$ mjhl ifrån *Bohlbyn* in wid byn *Gränjö* på *Finnmarken* i *Enånger* *Sockn*, *Möfbo* kallat. Men om hösten är, öfter ut, åt hafsstrenden, samma byens muhlbeta $\frac{1}{4}$ mjhl närmast *Bohlbyn*.

15: *Skarplycke*, af 3: grannar; Skatten är 1: Mantal; 5 öre. 18: pgr

Delas i *Skarplycke* 2: grannar; och *Gillsäter* 1: Rök.

Thet förra namnet är samansatt af *Skarp*, eller *Garp*, som war hedersnamnet för raffe *Män*; äfwen enstykta mansnamn; och *Säter*, lat: *ledes*; se Tit: VII. Eller är byn så nämder af belägenhetena på en *Skarp*, *mager*, *torr*, *Lycka*, el[ler] imalt ställe; som then och i *janing*

är belägen. *Gilläter* är gamlare, ty ther ifrån flyttades 2 förenämde gårdar, långt tillbaka; Namnet är af the gamlas *Gillen*, hwar om utförl. är berättat, Tit: V. äfwen Cap: V: N: 21. 47. Cap: II: b. N: 9 Cap: X: b. N: 5.

Byens utlöt och fåbodur är i Möfbo $1\frac{1}{2}$ mihl ifrån byn; med Örange N: 14.

16: *Niöte*, af 2: grannar; Skatten är = 12 öre; warit *Gustafa* gård wid börjon; nämnes *Nterniöte*, ty thet ligger wid stora Landsvägen Öster ut ifrån *Öfwer Niöte* väster ut; se N: 2.

Byanamnet kan igenfinnas af thet som wid börjon om *Niutånger* Sockn skrifwit är.

Fåbolandet är i Möfbo, jämte Öranges byamän; se N: 14.

17. *Rålla* af 3: grannar; Skatten: 1: gårdeMant: 1: 4: öre; 6: peng.

Om Byens namn är införd N: 7: Medkrålla.

Muhlbetet om somartiden är med nästförenämnda grannar i Möfbo N: 16. 15. 14.

18. *Sunläter*; af 2: grannar; Skatten är: 12: öre, och 12. peng; Byanamnet är af *Sun*, Sune, Suno; och Säter; se Tit: VII. *Sunonis lodes*; såsom Socknar och byar mångstädes finnas.

Fåbodarne lejas af androm nu här och ther.

19. *Fäggjärde*, *Gustafa* gård, af skatten 13 $\frac{1}{2}$: 12: peng;

Byanamnet är af *Fauger*, *Fäger*, *Feger* och *Gård*, gårde; se Tit: VII. *Fegeri ager f. domicilium*. *Baldur* nämnes och *Feger*; se Edda.

Fåbolandet är långt bort på Enångers Fin-Marken, uti Möfbo, med byarne N: 14. och 16. Men om hösten hema wid hafsstranden.

20: *Snäckemora*, af gl. Mfl. *Hnäckmor*; *Gustafa* gård, men ther wid boende många *Stuger* och *husmän*; en god Lastnings-plas at utskippa bräder och *Tråvärke* i fjerna tider, när skogen fick rätt brukas til egarenas fromma. Här framlöper en taxerad fiske-ström; p. p.

Namnet är af *Neptun*, *Necken*, *Nils*, *Nicudur*; och *Nor*, se Tit: VII. *Neptuni terra*; som och nämnes *Og*, *Ogge*, *Ygge*, *Niut*, *Nöt*; p. p. hwilken här uti sköna hamnen och wiken haft sit tillhåll med fina *Åskar*, *Barckar*, *Båtar*, *Drakar*, *Skep*, *Skutor*, *Skeder*; som och *Snäckor* nämnas; se Edda; och således heter orten så wäl af *Auföraren* *Näcken*, som af fartyget *Snäcka* med rätta *Snäckemora*; thet och belägenhetena medgif[we]r .

Pråstabordet, som här godt, men litet är, finnes wara i senare tider skattlagdt för $\frac{3}{16}$ Mantal; elt: 2: öre, 16: pr.

Prästmantals Peningarne äro inräknade uti samma Summo med Moderkyrkan Enånger; å 9 $\frac{1}{2}$: Silf[we]rm. på Gårdemantalet.

Uti denna Socknen är belägit Iggesunds **Järn-Bruf** af en **Masugn** och en **Samare**; så kalladt af byn *Iggelund*, hwarest thet ligger; se N: 11. Uprättat 1686, af H^r: Comissar: then äldre Breant, hwilkens Son then yngre Haac Breant ägde, och hans Barn efter honom, til thes fienden Ryßen thet afbrände 1721; så thet sedermera kom uti H^r: Grillers händer.

Här är och $\frac{1}{4}$ mihl wäster ut ifrån Iggesunds Bruf, uti samma ström, **Pappers-Brufet**, *Öltanå* kallat, belägit, uprättat aldraförst af Th: Prof: och Doct: Mart: Brunner uti Upsala år 16 . . . Hwar til hörer och frihets heman Långsbo nämndt; som hörer til Forssa Sockn; se Cap: [V] N: [57].

Om fiskerier i denna Niutånger Sockn, är omständel[igen] berättat uti min Hist: Nat: Helf: III: Del.

Iggelunds Fisketaxa är årl. 45: D: fnt

Snäckemora Alfisket — 15: D: —

Sockn-Sigilet är beskifwit i Tit: VIII.

Cap: III.

Tuna Sockn.

Här i Helsingland nämnes och en Sockn *Tuna*; såsom uti många annor Land, v. g. i Siljesdalarne; Medelpad; p. p. förutan the Socknar, som äga samansatt namn: v. g. Antuna, Altuna, Dintuna, Erntuna, Eskilstuna, Fertuna, Frötuna, Håtuna, Lambertuna, Nertuna, Nontuna, Romfertuna, Runtuna, Sigtuna, Simtuna, Scheftuna, Solentuna, Sätuna, Thorstuna, Valltuna, p. p. p. Somlige tyda namnet af **Öpet Fält**, lat: *campus*; Somlige af en **omstångd gård**; Andre som et **Bälte**, omgiord; the fleste taga thet af **Bauna**, lat: *Sepire*; en **om-bewarad gård**; *Locus circumdatus*; samma som Germ: **Faum**; Angl: *Towne*; Gall: *Villete*; Sv: G: *Tungård*; p. p.

Thenna Sockn är som the nästförenämnda och en **Siö-Sockn**; belägen wid hafwen til östern, til söder Idener Sockn, til wäster Forssa och Hög; til norden Alsbo och Rogstad, Sockner; hållande i **långden** $\frac{7}{8}$ Mil och til **bredden** $1\frac{3}{8}$ mihl.

Åkerjorden är nästan lika öfwer hela Socknen, men then swagaste i Lingarö; Socknböndernas näringsmedel är af fiskerier uti Hafwet, och några små Insiöar wid somliga byar belägna; äfwen af skogen med wed-

brand, stôr och giârdslê, som fôres och säljes til Staden Hudichswall, som är bygder in om Tuna rå och rör, hwarest byarne Hudich och Vallen i ferna tider stå mânde; som utfôr[igen] är här infôrt om Hudichswall; fast än nu Skogen i byarne omkring Staden är så uthuggen, at många byar nödgas gå utom Socknen at hämta wed och timber, stôr och giârdslê; warandes nu här ingen som utarnar sig af Kôhning til Bruken; Men jemlige idka Tegelslagerier, och Tegel til utförning sälja i Hudichswall.

Giârdemantalen räknas 52; och 2: öre. se Tit: V [3: III]. **Rôfkar** 104; och **Byar** 31:

Byanamen äro thesa:

1: **Rå**, af 3: Rôfkar ell[er] grannar; hela Byens skatt: 1: Mantal. 10 :/: 16: peng.

Namnet är af belägenhetena wid Socknstillnaden, som **Rå** nämnes; lat: *terminus*; se Tit: VII. näm[igen] emot Ilsbo Sockn; och thesfore fallas **Torra-Rå**; at stillas ifrån byn N: 25; som i Söder ligger, och heter **Söder Rå**.

Byen[s] fåbodar om sommaren ligger Norr ut wid Landsvägen til Ilsbo Sockn, $\frac{1}{4}$ mihl eller litet mera; Råbo-Bodarne kallade. Thenna Byen äger snart mera flog än halfwa Tuna Sockn.

2: **Knöftad**; af 2: grannar; Skatten är — 12: öre. — **Knös**, **Knes**, war Kungars äretitul; i ferna tider; *Vas-geta god Knös*; war som en Od, hos the gamla, at bruka, och betydde, *Valle Giötarnas Kung!* och således bemärker namnet **Kungshem**; hwarest Dylfiskungarne i Kungsgården, Hög Sockn; se Cap: VI. N: 1. haft en Ladugård, eller utlöt, emedan byarne äro nära belägne.

Fåbodarne på somardagarne äro $\frac{1}{4}$ mihl, norr ut ifrån byn samma med Narstad och Halstad-Mån, och fallas **Halftad** Bodarne.

3: **Narftad**, af 2: grannar; Skatten är 11: öre; 12 peng. Namnet är af Nar, Nari, Narfve, Narfi och Stad; Nari sedes. Om thenna Nari; som war Lokes Son med Signi, en mähta namnkunig Jätte i Helsing[land]; har här bodt; så är byn gamal.

Muhlbetet på fåbodwallen är sammastädes som Knöftad N: 2. och Halstad N. 4. nämnes **Halftad** boderna.

4. **Halftad**, af 4: grannar; hela byens skatt är 2: Mantal. 5 :/: 12: peng.

Namnet är af Hall, Hale, Halsten, Halvard, och Stad; se Tit: VII. såsom byar mångstädes nämna.

Fåbodarne äro $\frac{1}{4}$ mil norr ut, hwarest och förenämnda N: 3. och 2, öre, nämnes af thenna byn **Halftad** boer.

5: *Ullstad, Ullftad*, af 2: grannar; Skatten är 12: öre; warit i forna tider en Rök. Namnet är af Olof, Olf, Olfr, Ulf, Wolf, Wulf; en algement hedersnamn för alla Siöfingar, Lästrikare, Wikingar, Siö-ränner p. äfwen Gusslyt mans namn, som öfwer alt än brukes. Hwar-före finnas nog mång bynamn här af; v. g. Ullftad i Idener Sock[n]; Ulfberg i Niurunda; Ulfvik i Säbråd; Ulland i Stigfiö; Ulfvik i Nordingråd; Ulfön i Nätra; p. p. p. hela Socknen Ulfänger; p. p.

Mühlbetet i fäbodarne är $\frac{1}{4}$ mihl, norr ut ifrån byn, et med N: 6. och 7. — *Skogftad* hvarne nämnda.

6. *Skogftad* af 5: grannar, hela byn[s] skatt är 2: Mantal; 6 :/: 2: peng.

Bynamnet är af Schog, Schoge, Schouger, och **Stad**; Schogeri fedes. Sådant bynamn är och i Dilse, Liusdal och flerstades.

På somartiden betas boskapen å fäbodwallen af byn *Skogftad-boerne* nämnda; hwarest och N: 5. och 7. wiftas.

7: *Slastad* af 4: grannar; Skatten är: 2: Mantal; 5 :/. 9: peningar. Sde länge sedan blef then ena Röken delad uti 2re ty tilförende bodde här 3: grannar; tå hemanet af 1: Mant: och 7: öre, delades i 2; af 8 :/. 3 $\frac{1}{2}$ pening.

Slastad i Mff: står Hlastad, Lastad, af Lars, Lasse, Hlade, och **Stad**. T: VII.

Fäbodarne äre på samma ställe, som förenämnda N. 5. och 6.

8. *Hällby*, Gustake gård, af skatten 8. öre. —

Nämnes af belägenhetena wid hälleberg, strax norr om gården, lika som byn Hällfäter; N: 28. Hälland i Jättendal Sockn; p. p.

Mühlbetet om somaren . . .

9: *Fläsbro*, Mff. 1641: *Fladesbro*; af 5: grannar; Skatten är, 2: Mantal. 18: p.

Nämnes anten af Mans Namnet Fla, Flade, Flave, Flavius och **Bro**, lat: *pons*; Eller af **Flod** och **Bro**; emedan byn är belägen norr om **Bron** öfwer **floden** eller **Ån** som flyter thet fram åt Drefwes. lika som byn Bro i Gnånger, Rogstad, Trönö, p.

Fäbstället är beläget $\frac{1}{4}$. mihl, norr ut, wid Brunbärg; nära wid Råffilnaden til Väststad i Rogstad Sockn.

10. *Holstad*, af 4: grannar. Skatten är 2: gårde Mantal, 1: öre, 18 peng.

Om Bynamnet kan läsas Cap: I: N: 16: *Holsänge*. Strax norr om byn är et Bärge, som är rift af Kieß; ty blef om intet Koppar-grufwan på hwilken arbetades en tid af Mar: Lundberg.

Mühlbetet på en tid om somaren är et med förenämnda by N: 9.

11: Vj. af 7: Mökar eller grannar; hele byens skatt: 3: gårde M: 2 1/2. 1: pen:

Delas i Vj; af 6: grannar; och Tomta, 1: gård, väster ut. Nämnes och Norra Wj, at skiljas ifrån thet Södra Wj; lika som om byen Rå, N: 1: är berättat; fast än thet Södra hörer nu til Idenor Sockn; se Cap: IV. N. 1. Namnet är af Vj, Ve, Vej, som war Thors äretitul, then Nordiske Baldurs Kung eller asgud; nämnes och Vejofur, p. p. af wja, figua, wälsfigua; wigning, wigsel, p. p. Sådant byanam[su] finnes mångstädes; v. g. uti Idenor Sockn; Liusdal; Trönö; Hamrånger; Åresfunda; Thorsåker; Öggelbo; Näs; Rödön; Tuna, Alnön; p. p. p.

Å Norra sidona om byn ligger et Bärge hwarest ofta spökeri synes; 1694, blef ena Bondadotter Ingrid wid namn, thet Bärgetagen; hwar om wore mycket at berätta.

Muhlbetet är 1/2 mihl norr ut, wid Drefwesfiärden Lonkarbo kallat.

12. Lingarö Mff: Lingarne, Lingarfve, af 2: grannar; Skatten är 12: öre.

Namnet är af Ling, Linge, Lingo; och S; se Tit: VII: *Lingonis insula*. hwarest the gamle Lingones och Sabalingi haft theas hemwist. emedan orten är wäl belägen wid hafwet, och skön af skog och flera förmoner; til hwilken by har och legat Sn, *Gaccharön* nu kallad, done-rad under Staden Hud:vall; som het *Acheron* i gamla Skrifter, mächta namkunig.

Utlöter och fåbodar behöfwas här intet; ty wid Bohlbyn är Muhlbete nog.

13. Smälsk, Mff: *Smaleds*; af 2: grannar; Skatten är 11: öre; 12: peng: I forna tider 1: Rök. Namnet är af belägenheten på et Smalt Ede; se Tit: VII. lat: *angult: isthmus*. Fåbodarne . . .

14. Thorstad; af 2: grannar; Skatten är 12: öre; 15 peng:

Byanamnet är af Thor, then namnkunigste asguden i Norden, hwar af icke allenast Thorsdagen i wefona namnet än bäres; utan och gauska många Socknar och byar, i många Länder; thet ingom kan okunigt wara; se Atlant: Rudb: Tom: III. p: 454: p. p.

Muhlbete och utlöt, 1/4 mihl ifrån Bohlbyn är och Thorstadön öster ut belägen wid haffsidona.

15. Fiskeby, af 4: grannar; Skatten är 2: gårdeMantal; 15: öre

Byanamnet är af belägenhetena; ty til Byn hörer rikt fiske så wäl i hafwet och fiärden öster ut belägen; som uti watnen och Insiön strax wid byn; i synerhet i forna dagar när önnigt fiske war at tilgå, hwarest nu myr- och flottland finnes.

NB. På Nifsdagen i Stockholm, 1569, tå Sturarnas Öfhyldiga mördande blef förklarad; war benden Sven Larsson ifrå thenna by, Helsingelands Fullmächtig; såsom uti ena järnkisto i Sturarnas grafcher jag sett i Upsala Domkyrko förwaras.

Muhlbetet är fattigt, emedan inga fäbodas här finnas.

16: **Östambreck**, af 5: grannar; hele byens skatt: 2: gårde M: 12 :/: 10: pening.

I forna tider mindre Rökvar här som anorstädes; se Tit: V. [3: III]. Byens namn är af belägenhetena **öster ut** ifrå Sanda; se N: 17. och **Brecka, bricka**; se Tit: VII. På et vackert **Nås**, Norr om byn, uti Östambrecks siön, inrättade i sin tid Öfwerst-Leut: P. Bröms en Trägård; som teckn är [3: än] ther af finnas mände. Thenne förenämde **Östambrecks** siön, som sträcker sig åt flere byar, är efter Midsommaren, påseendes som grönnaste äng öfwer alt, af ther tiöckt wärande Säf, fräken, hwas, rör och flera siöblomster, som ärligen uppkäres til mång laf, lika som Tröllands siön i Rogstad Sockn; Kyrl-siön i Harmånger; p. p. p.

Söder om thenna byn är then stora och jumpiga Myra belägen; hwar af säggen är när Dlyksönskan föres: **Drag öst i Myran!** lika med orden: **Drag til ställs! Drag til faners!**

Muhlbetet är lika med nästförenämnda by N: 15.

17: **Sanda, Sanna**, af 3: grannar; Skatten är 1: Mantal. 15: öre; 3: peng. Delas i **Öster-Sanda**, 1: Rök; och **Wåster-Sanda**; 2: Rökvar.

Byanamnet synes wara af belägenhetena, på en **Sann-ås**; **Sann-Backa**, som stryker här fram längst ut igenom Tuna Sockn, ända långt ifrån Norbo och Forssa Sockner, och ända ut i hafwet. Dock som flere byar bära lika namn, å många andra Socknar, hwarest inga **Sann-åsar** finnas; ty kan byen nämnas af Mans namnet **San**, **Sander**, och **A**; se Tit: VII. **Sanderi** terra; s. pagus.

Fäbodas äger byn inga, utan nödgas leja på andra ställen.

Här har varit thet mästa **Tegelstageri** i hela landet, rätt länge tillbaka.

18. **Mo**, af 3: grannar; Skatten är 1: gårde Mantal. 1: öre. 6 peng. Nämnas af belägenhetena på en **Mo**, **sand-ås**; p. se Tit: VII. och **Mo-Sockn** i Södra Helsing[land] Cap: XI. Sådana byanamn finnas mångstädes; v. g. i Öfwanfjö; Öggelbo; Bärge; Hall; Unarsåker; Kall; Allsen; Ljth; Hamardal; Siälwad; Nordmaling; Lännäs; Resilla, Junfilla; p.

Wid thenna byn finnas många Märkwärdigheter; såsom

1: Många och store Jordhögar och ättebackar.

- 2: strax öster om byn thet namnkuniga **Gårdsfånket**; sägnen är, at långt tillbaka är en gård nederfunken på then Moen; hwarest wattu-jumpen än står.
3. Strax i Syd-osten ther ifrån, är än så nämnda **Tafwel-tåkten**, hwarest et **Kors** stått uprest, med omkringlagda **små hwarfa stenar**: hwarest et plåge- och straff-ställe warit för illgjärningsmän; och ther af ord-språket kommit:

Gack til Tuna; Fryp wid Fryse; och låt weta hut!

hwar om vidare berättas i II: 8l: Glyfisvall: Cap: V: §: 10.

Såbodar och muhlbete om somaren måste lejas här och ther af androm.

19: *Forll*: — af 3: grannar; Skatten är 18: öre; 5: peningar. Af belägenhet[en]a wid en **Sors**, **ström**, eller **Å**; som rinner fram Nere om byn, är namnet; såsom många byar annorstädes.

Strax wäster om byn på et bärg är en **Ringmur**, hwarest Varingi och Lästykare, haft sina ställen at göra utfikt; **Wårdkasar** än i dag kallade. Sådana Ringmurar finnas här och ther wid hafsidona.

Til thenna byen höra inga såbodar eller utlöter; utan måste lejas annorstädes; såsom flere byar närmast Tuna tyro belägna.

20. *Tunbyn*, af 3: grannar. Skatten är 1: Mantal. 4: öre. 15: peningar.

Byn strax öster om kyrken belägen, nämnes af Tuna; se börjon här om Tuna Sochn; i Mff: finnes Tunstad; emedan näst alla byar lycktas här på **Stad**, flera än annorstädes; se Tit: VII.

I thenna byn berättas en Sätte eller fare bott, **Tunbo:Pilten** kallad.

Ingå såbodar åger thenna byn; lika som the nästförenämnda.

21: *Håstad*, af 5: grannar; hele byens skatt: 1: Mantal. 15: öre. 12: p^r.

Namnet är af siöguden *Atin*, *Hatin*, p. och **Stad**; *Attini ledes*. som här wid byn warande sköna hafswiken haft hamn för Skidor, Skep, Dragar, essler] Drakar, wäster om Acheron el. Gacharön.

Såbodar finnas här intet; utan byen ågde godt muhlbete wid behl-byen, för än Staden Hudicksvall then Nyå kom på byägorne at stå.

22. *Måltad*, i gl. Mff: *Måltad*, *Måntad*; af 3: grannar; skatten: 1: M: 10 % 6. p.

Nämnes af Ma, Man, Mau, Må, Mån f. Magin, Magnus; och **Stad**.

Såbodarne äre $\frac{1}{4}$ mihl söder ut, wid siöarne *Yarne*.

23. *Hambre*; Enstaka gård, af skatten 11: öre, 16: peningar.

Vår namnet af belägenheten på en *Samar* ell[er] *sten-backa*, såsom snart sagt i alla *Sockner* sådant bynamn finnes; Tit: VII.

Muhlbetet i fäbodarne är et med *Råboderne* N: 25; wid *Swartsiön*, men nu i senare tider, med *Vj-Mån* i *Idenor* *Sockn*: Cap: IV. N: 1.

24. *Biörka*, *Gustafa* gård, skatten är 9: öre; 12 peningar. synes nämnas af belägenheten wid *Biörkstogen*, som finnes wid byen; lika som *Biörkmor* i *Derfa* *Sockn*; p. p. p. Dock som många orter så nämnas, hwarest inga *Biörker* wära; så kan thet wära af *Mans* namnet *Biark*, *Biaurk*, *Biörk*, *Birger*, och *A*; se Tit: VII. *Birgeri* *ledes*.

Fäbodar åga the med *Råbo-byn*, N: 25; wid *Swartsiön*.

25. *Rå* af 4: grannar; *Byens* skatt är 1: gårdeMant: 6: öre. — Nämnas *Södra Rå*, af belägenhetena, emot *Norra Rå*, se N: 1.

Fäbodarne ligga i sydväst $\frac{1}{4}$ mil wid *Swartsiön*.

26. *Hede*, *Heden*, af 5: grannar; hele byens skatt: 2: Mant: 2 :/: 16: pg.

I gemen märker *Hed*, *Hede*, *Heden*; öpen slåt; widt fält; se Tit: VII. som stämmer in med *Ebr*: *Eden*. Men som themna byn intet är så belägen, utan på *Gjänn*, stenig backa; så synes namnet wära af *Ed*, *Edin*, *Edo*, och *Ö* ell[er] *E*. *Edonis* *inlula*; lika som *Edftad*, *Hedftad* och flere tylik namn på många orter.

Muhlbetet är endast wid *Bohlbyn*; men inga fäbodar.

27: *Finflo*, af 5: grannar. *Byaskatten* är 3: g: Mantal. 14 :/: 18 p.

Vår namnet af *Fin*, *Find*, *Finno*, *Finwid*, och *Flo*; se Tit: VII. *Finvidi* *domicilium*; lika som *Finfara* i *Boldnäs*; *Finnäs* i *Dswanflö*; *Finstad* i *Torp* *Sockn*; p. p. p. uti themna byn hade en *Man* ågt *Beställe*, hwilken ågde sådan titul:

Matthias *Grefwe* til *Bäck*, *Sriherre* til *Finflo*, *Riddare* til *Hällsäter*, *Lagman* i landet, *Sogde* i *Häradet*, *Präster* i *Kyrkon*, och *Bonde* i byn.

Här om finnes mera i II: *St*: *Glyfsiv*:

Finflo-Byemän åga inga utjordar eller fäbodar, utan måste leja sig muhlbeta öf[we]r somaren på åtskilliga ställen; såsom flere byar fring om *Tuna* kyrko belägna.

28. *Hälläter* af 2 grannar; Skatten är 1: gårdemantal.

Nämnas af *Heal*, *Häll*, *Hall*, *Helge*; och *Säter*; se Tit: VII. *Helgonis* *ledes*. såsom *Hälläter* i *Trönö* *Sockn*; p. p. p.

Som *Rågatan* emellan *Tuna* och *Hög* *Sockn* löper genom byens ägor; så söka och *Pastores* dela *Londen* sig emellan. Men then i *Tuna* hörer allsaman til, efter här warande delningar.

Wid thenna byen, som ligger närmast in wid Kungsgården uti Hög Sockn; se Cap: VI: N. 1. finnas många högar omkringlagde med jämna och stora stenar.

Fåbodar . . .

29: *Risberg*, af 2: grannar; Skatten är 15: öre; 6: pening!

Nämmes dels af *lilla runda bårget* väster om byn, bewurit nu af *Rjs-biörkar och småskog*; hwareft gårdarne stodo til 1560, då the flyttades ut på åkern, och närmare sjön. Dels af the gamla *Nesar, Risar, Jättar, Bårgbujar, Troll*; som här i Norden och Risalund ömni[igt] bodde; hwar af många orter nämnas, v. g. Rise i *Isbo Sockn*; *Rjsarf* i *Serla*; *Risbrun* i *Sweg*; *Rjsbäck* i *Åmundsjö*; *Rjsnäs* i *Stigsjö*; *Risestad* i *Botheå*; *Risö* i *Differdal, Lovne, Frösön, Sunne* och flere Socknar.

Fåbodar . . .

30: *Silja* af 10: grannar; hele Byens skatt 3: Mantal. 13 öre; 17: pg!

Byen delas således	}	Österby 2 grannar, tilförende Gustafa gård.
		Storgården 4: grannar
		Sunanå 2: grannar
		Slätte 1: gr.
		Wäster Silja 1: gr.

Thenna orten är mähta namtunig af gl. namnet uti Histor: nämnda *Seloa* eller *Sellö*; *beatorum Infula*; ligger emellan *Helgön* i *Rogstad Sockn*, och *Isbo* eller *Elisbo, Elvogen*, så får man här igen rätta stället af the gamlas *Seloa, Selja* eller *Sellö*, samma som *Glyfisvallur*: se *Förmåle I: Sl: Tit: I.*

Byens fåbodar och utjerdar äro således:

Österby äger ömniigt betesmark wid *Bohlbyn* och behöf[we]r inga, utan och föda annars boskap om somaren.

Storgården och *Sunanån* äga fåbodeland och wackra utjerdar, norr ut $\frac{1}{2}$ mil, å wästra sidona om *Gansjön* och theföre kallas *Gansjö-fåbodar*.

Slätte och *Wästfella* hafwa fåbodar et litet stycke, wästän om *Gansjö-fåbodarne*, wid *Åu* som löper in uti *Gansjön*.

Med förenämnda *Sel[il]ja by* är så beskaffat, at theu är inrullerad til *Båtsmän, Skinghåll* och annat mera, med *Rogstad Sockn*, närmast liggande.

31. *Ulläter* af 2: grannar; til byn nu behåldne Skatten: . . . Men i forna tider mera, för än 1: gårde Mantal, och 7: öre donerades under *Staden Hudicksvall*; se *Berätt*: om *H:vall*.

Namnet är af *Ull*, *Uller*, och *Säter*; *Ulleri sedes*. Men om thenna Uller har varit Attins Son, en af hans 10: Söner som delade Atland el[ler] Sverige sig emellan; thet är okunigt.

Fåbodar äro här inga, ty hemanen äro ganska små, bestående af bara plogland, men ingen öpen åker.

§ thenna byn war Ladugården til Landshöfdinga Residenset medan thet war i Hudicksvall; hwar om är infört til Staden Hudicksvall.

Til thenna Tuna Sockn lågo och 2: Byar, *Hudick* och *Wallen* som blefwo förordnade til Stadsens eger af Kung Johan år 1582; af hwilka och Staden nämnes *Hudicks-vall*; som alt tilförende berättat är om gamla Hudicksvall.

På året 1610 efter R. Carl IX, förordning, togos 5: st: Byar ifrån thenna Tuna Sockn, näml[igen] Malstad, Fröland, Via, Bäffdal och Brötte, och lades til Rogstad Sockn; se Cap: VII. N: 14. 15. 16. 22. 26.

Pråstabordet, ibland the största i Contractet; Skattlagdt 14: öre.

Pråstmantals Peningar årl: 44: D: å 9 :/: Em Mantalet.

Muhlbetet och **fåbostället** om somaren är fuller på holmarne, Bru-farne fallade; strax wid Gaccharön; men så ringa, at thet intet förslår, utan måste lejas här och ther af androm; mästa och bästa på Horns-landet i Rogstad Sockn; se Cap: VII. N: 1. och ther warande Hölich.

Sisterier taperade äro:

Drefwes Allhus 9: D:

Båt-ströming af Tuna Olmen 3: färdingar.

Sockn-Sigilet som utmärkes med *T*: första Bokstafwen til Sockn-Namnet; med mera; är beskriwit Tit: VIII.

Cap: IV:

Idenor Sockn.

Thenna Sockn hörer i Civil- och Polit-ärender til Tuna, såsom i forna dagar; men nu sedermera til Ecclesiast: är adnexa til Staden Hudicksvall, sedan 1658; hwar om utförl[igen] kommer at berättas i II: Bl: Glyfisvall: Han är belägen wid Hafsidena, ägandes til Östern hafwet, til Söder Niutånger Sockn, til Väster och Norra Landamären Tuna Sockn; uti längden $1\frac{3}{8}$ mjl, och i bredden $\frac{1}{2}$ mjl. Namnet som och Sockn-Sigillet utwisar, se Tit: VIII; är af bekanta fisken *Id*, och *Tor*, som bemärker *Sund*, lat: Fretum; emedan thet rjaste *Idfiset*

här i Socknen har varit uti hela Landet, icke allenast som thet än någorlunda warar, uti then skattlagda Delångers Ån, som löper här fram igenom Socknen, komande ifrå stora Södra och Norra Sidar, **Dilar** nämnda; se Norbo och Dilsbo Sockner Cap: XIV och XVI. utan och uti thet **Sundet** och uti then **Ån**, som flyter fram väster i Socknen, kommande såväl ifrå Långsjön, som ifrå then nu öfverwärte **Kyrksjön**, nu **Fyrkmyran** kallad, och stötande tilsaman wid byn **Sund N:** [2], löper norr ut och uti Vallfiärden; ther och i ferna tider rikt Idfiske varit; men nu icke så; såsom på många orter stedt är.

Socknen räknas nu af 18, gårdemantal, 6 öre och 20 peng.

se Tit: III. af 41: Rökur och 17: Byar.

Delas först uti **Utan:** och **Oswan-fogen**; och sedan uti 4: fiärdingar; 2: til **Utansfogen** som öfver alt **Dilånger** kallas; och 2: til Västra delen, eller **Oswansfogen**, Vj och Hillens fiärdingar.

Åkerjorden är här åtskillig, mäst swagare i Delånger; förslår intet til Insocknes föden, utan mästa och bästa uppehållet har varit och än är utaf fischerier i haffsjön, som omgiffwejt Socknen på Norra- Östra- och Södra-sidorna, med the ther liggande stora och fischerika wikar; v. g. Saltwjt, Fogelwjt, Båsfjärd, Winter-gattufjärden, p. p. äfwen stora **Dilån** som Skattlagder är til Grenan årl. 52: D: 16 :/: knt. såsom och fiske hamnen, en holm uti hafwet, **Idenors-Olmen** kallad, för 3: fiärdingar Ströming årl. hwar til kunna och räknas några små Insidar; dock af ringa värde.

Af **fogen** hafwa SocknMänerne i ferna dagar, haft wacker Indrägt, dels af Swediefall, dels af Timber och Wed-hygge at förnytra i Staden Hudicksvall; Men nu sedan Iggefunds Bruf bygdes, är af försjderfweliga Kohlandet hela fogen fördärfwad och utödder.

Bye-Namnen äro thesa:

1: Vj. består af 4: grannar; hele Byens Skatt: 2: — 3: — 7: —.

Byens gamla och mycket inebärande Namn, är beskriwitt Cap: III: N: 11. i Tuna Sockn och emedan thenna byn för legat under Tuna, så nämnes thetta **Södra Vj**, at stillas ifrå then **Norra Vj**, af förenämnda Sockn.

Såbodstället är i södvästen $\frac{1}{4}$ mil ifrå byn wid wästra stranden til Långsjön.

2. **Sund** af 3 grannar; Byens Skatt är 1: Mant: 9 :/: 18 peng.

Nämnes af belägenhetena wid et **Sund** och watn som mit igenom byen löper, stötande [r: stötande] ther 2 åar tilsaman; såsom mångestades sådan bynamn finnes; v. g. i Söderala, p.

Byens muhlbete och fåboställe i söder $\frac{1}{4}$ mil ifrån byen in emot Delån. Och en del af byamåns höstbodas och utjorder äro öster ut, 1: mil ifrån boh[us]byn på en hafsvä eller helma.

3: *Berge*, af 2 grannar; Skatten är 12 öre.

Namnet är af belägenheten på *Bärge Backa*, såsom uti nästan alla Sockner sådant namn finnes, så väl här i Helsingland, som Samtland, Medelpad, Angermanland, p. Och emedan Jättarne bodde på sådana Bärge, Backar, Högar, så kallades the *Bärgeboar*, *Bärgetroll*, *Troll*, p. p. och komma i theras händer, sådes the blifwa *Bärgetagne*, eller intagne af Trollen uti bärge, p. p. p. som meningen än warar hos gemene böpen, som om folk som om boskap.

Fåbolanden åt thenna by äro samma med förenämnda byn Sund, N: 2.

4: *Åkre*, Enstaka gård, skatten är 8: öre.

Sådant byenam[n] finnes mångstädes; se Tit: VII. Cap: I: N: 9.

Muhlbetet på fåbolandet är $\frac{1}{4}$ mil söder ut ifrån byn, in wid Dilån på Norra sidona; Höstbodarne öster ut 1: mil åt hafwet, på Ön, hwarest Slottland och är.

5. *Ullstad*, *Ullstad*, *Ollstad*, af 2: gran: Skatten 10 öre. —

om Namnet är at se Cap: III: N: 9 [s: 5]. I forna tider hafwa och 2: gårdar, som närmast här nämna N: 6, varit stående, strax söder om thesa.

Fåbodarne och utjordarne äro tillsammans med förenämnda byn Åkre N: 4.

6 *Backen* af 2 grannar; Byens skatt: 14: öre; 18 peningar.

har namnet af belägenhetena; I forna tider stodo thesa gårdar wid nästförenämnda Ullstad by N: 5. men flyttades et stycke öster ut, neder under Backan för möden at komma med Laß uppå then högd the stå månde. Sådane Byanamn finnes mångstädes; se Cap: VI: [s: VII] N: 13. — Cap: IX: N: 6.

Fåbolandet och muhlbetet äger byn med the nästförenämnda byar N: 4. 5.

7: *Nybyn*, Enstaka gård; Skatten 8 öre.

Namnet utvisar byen wara yngre än the andra; se Cap: I: N: 21 [s: 25]. Cap: X: N: 2. Cap: XIII: b. N: 2. Af et Mff: 1614, d. 27 Feb: gifwit i H:vall af R. Gustaf Adolph, finnes thenna ert fallas *Torp*, gifwit åt Skeps Byggemästaren And: Holm, i stället för Infomsten af Augö-Djarne, som donerades under Staden Hudicksvall.

Fåbostället söder ut $\frac{1}{4}$ mil ifrån byn, wid Dilån, är et med nästförenämnda byar.

8. *Hallen* af 2 grannar; *Öster-* och *Wåster-Hallen*, Skatten 13: öre.

Alh, Hall, Haul, Heal, Hallen, Hallin, p. p. kallades Jätternas och Kungarnes Hof och boningar; Lat: *Aula*; äfwen the hedniska offerlundar; höga fullar, p. Och emedan sådan Refar, Kämpar, Jättar, Bärghoer, och Hallare bedt här i landet, så finnas på mång ställen sådan Ramu; se Cap: II: b. N: 9.

Jåbodarne äro söderut ifrå bohlsbyn belägne, söder om Dilån, på västra sidona wid Vjkar-sjön.

9. *Wjk*, af 5: grannar; hela byens Skatt 1: Mantal: 12: öre; 18 pening.

Ramnet är af belägenhetena wid östra ändan af en öfwerwärter sjö; nu Rytmyran kallad, så sumpig at ingen med häst kan ther på komma; med största mödo och fara Slottfolket ther wada. Sådan *Byan* namn finnas mångstädes, se Tit: VII: Cap: II: N: 10.

Jåbodarne äro på samma ställe som Hallens, N: 8.

Söljande *Byar* kallas än som fordom dags *Dilånger*, af *Dil-* och *Angur* el[er] *Wjk*. ty här flyter store Dilån uti hafwet, hwilken Å eller ström kommer ifrå stora *Torra Dillen* in uti *Södra Dillen*; belägne uti Dilsbo, Norbo, och Beråker Socknar — —; se Cap: XIV. XV. och XVI. tagande loppet fram genom Forssa Sockn, Cap: V. hwarest thesa ster watn wid *Långsbo* klyfwas uti 2: strömar, then *Torre* flyter fram genom Idenor Sockn uti hafwet wid Dilånger; then *Södre* åt Iggesund uti hafwet i Niutånger Sockn, se Cap: II: N: 11. så at *Dn* här emellan är then rätta *Ogges* s: *Igges-ö*; hwar om i beskrifningen om Niutånger Sockn, Cap: II: är berättat.

Byanammen i *Dilånger* äro thesa; dect i Num: til Idenor således:

N: 10: *Storbyn* af 3: grannar; hela byns skatt: 1: Mant: 5 :/: 12: pen[ingar].

Ramnet är snarare af Mans namnet Stor, Thor och By; se Tit: VII. än af *Stor*, lat: magnus, ingens, p. ty the omkringliggande byar äro *Större*.

Byens Muhlbeta och *utlöter* äre öster ut, strax utom enstaka gården Holm; N: 13.

11: *Mellanbyn* af 4: grannar, Skatten hela by, 1: Mantal, 5: öre.

Ramnet är af belägenhetena, emellan Storbyn N: 10; och Berge, N: 12.

Jåbofåallet . . .

12. *Berge*, af 3: grannar; hela byens skatt: 1: Mantal: 5: öre; 22: pen.

Delas i *Bårge* 2: gr: och *Snebackan* 1. granne.

Byenamnet är af belägenhetena på en hög Backa el[ler] Bårg; och kallas Dilångers Bårge, at sfiljas ifrån thet wästra *Berge*, N: 3: i themma Socknen.

Om *Fåbodarne* är samma som i nästförenämnda by N: 11.

13: *Holm*, Gustafa gård, Skatten 16 öre, el[ler] 1: gårdemant.

Om Namnet se Tit: VII; hwarest then 2 bemärkelsen här sant står; emedan Gården är belägen intet på en Holm, eller ö; utan wid Dilån, thet fiffet idkas. I många och långa tider tillbaka, för belägenhetena sful, hafwa här bodt Ståndspersoner, v. g. CronoBefalningsmän, Hårads-höfdingar, BruksBatroner [j: Patroner], Landtmätare.

Fåbostället är här intet; utan endast hema wid Bohlbyn är muhlbet.

14: *Solberg*, 1: granne, Skatten 12 öre.

Byn är belägen på Bårg eller hög Backa, i sydsten emot the andra byar, så at Solen thet skiner för och längre, på alla dagar, än i andre byar; och kallas theföre *Sol-Bårg*; lat: *mons Solis*; Ebr: *Beth-Schemes*; Gr: *Heliopolis*. I Hedendemen har här och warit *Offerställe*, *Asparlund*, p. och Solens dyrkan. Sådan Byanamn äro och i andra Länder; v. g. *Solom* i Sättna Sockn; *Solberg* i Brunflo; *Soldalen* i Niurunda; *Solby* i S[t]igjö; *Solö* i Nordingeråd; p. p. p. se Cap: VI: N: 9. Glimstad.

Muhlbeta i fåbodar är i sydst åt hafsstranden på små Öjar ibland många flera byemåns.

15: *Sunanån* af 2 grannar; Skatten 11: öre; 12 peningar.

Byanamnet af belägenhetena wid södra brådden til Dilån, se Tit: VII. Cap: II: b: N: 25.

Muhlbetet är måst tillräckeligit wid Bohlbyn; doch åger byn fåbodar och flottland wid hafwet på Siälön, Grin-ön.

16 *Hambre*, af 4: grannar; hele Byens skatt: 1: Mant: 10 $\frac{1}{2}$. 12: peng.

Om byanamnet se Tit: VII. Cap: III: 22: [j: 23] och flerstädes;

Byen är belägen på en Hamare, Bårgsbacka, å Norra sidona wid Dilån, gent emot Sunanån, N: 15.

Fåbodarne och utlöterna af flottland ligga sydst åt hafwet på Siälön, Grinnön; årsffiftewjs med N: 15.

17: *Sveden*, gustafa gård, Väster om Hambre; Skatten 4: öre.

Byanamnet finnes igen Tit: I: Cap: I: N: 10; och flerstäds uti mera än många Socknar.

Utlöter . . .

Pråstabordet är af ringa beskaffenhet, och theföre *Skattlagdt*; men PrestmantalsPeningar 15: D: 18 $\frac{1}{2}$.

Fåbofstället så ömse i forna tider, skiftewjs hos bylagare i Socknen, här och ther; dock nu i senare tider efterlåtit ärl. brukas med närmaste grannarne, $\frac{1}{4}$ mjl söder ut, wid Wikarsjön, se N: 8 och 9.

Som thenna Sockn är belägen wid Hafwet och som berättat är wid utloppet af Dil-ån; hwarest Näs-kungarne, Siö-ränner, Västryfare, Alfwar, Siö-kampar och tylife haft theas ställe och hamn; Så finnes och här yterst på Nässet wid södre sidona til Dilånger, stora och märck-wärdiga **Ring-Murar** uprättade, Wikingarnes försvars wärcf emot fienderna; hwarest och nu i thesa senare tider uti Ofreds tider, the bekante **Wårdfasar** bewakas.

Til thenna Sockn höra någre Holmar och Skär, wid hwilka Strö-mingsfiske idkas, v.g. Åstjär, Långören, p. p. i synnerhet then wid bör-jon nämde *Idenors Olmen*, ther Siöbodas stå bygda; skattlagd 3: [fiär-dingar] ströming.

Här wid kan och thet införas, at utan om Dilånger är et strö-mingsfiske-ställe, som kallas **Sandgrundet**, hwarest är en så diup **Pöhl**; vorago; at när någon Siöte kommer, emot förmodan at läggas ther uti, far then sin wäg, och kan intet igenfinnas, leta och krabba huru man leta må; Som oftast har händt och än sig tildrager; ty här är icke allenast et uhrdiup, utan och efter noga undersökning är med thenna grotta, Pöhl eller hohl så beskaffat, at neder i watnet på botn är en brandt klippa på then ena sidon som wetter sig fram som et näf med öfre kanten, lutande fram åt; och ther under närmare åt botn äro reswor och öppningar större och mindre hwar igenom watnet spelar nu hjt och tjt; som förer fiskegarnen in uti sådana reswor, at inga rep eller linor, som brukas til eftersökande kunna komma ther in; och när the äntel[igen] med lodet träffa botn, märker man thet lodet så småningom föres bort alt mera och mera, så at man fruchtloft måste draga linan och lodet tillbaka; ja! mästadels mista altsaman, åt minstone linan afflites eller affkäres.

Cap: V.

Forssa Sockn.

Thenna Sockn är belägen emellan Tuna Sockn til Öster; Niut-ånger och Arberåd til Söder; Dilsbo til Väster; Norbo och Hög Socknar til Norden; **Långden** räknas $\frac{7}{8}$ mihlar; bredden 3 mihlar;

Nämnes i Mst: *Fyriså*; Namnet mena somliga wara af **Sorfen**, strömen eller watnen, som ther framflyta önnigt; löpande fram ifrån

stora sibirne Dillarna; Kallas öfwer alt *Forssa watnen*; p. p. Dock som namnet är samansat af *Fyri* och *A* el[er] *Å*; så fordras närmare eftertanke, näml[igen] *Fyri*, *Frej*, p. p. war och *Baldurs* namn, *Öfwerboernes* och *Jättabeims* mächta namnfunige *Kung* och *Herse*; af hvilken många orter nämnes; ja! hela *Sverige* *Baltia* eller *Baldurs ö*; *Apollinis insula*; ty kan och thenna stora *Socknen* af honom och nämnas, näml[igen] *Apollonis terra aqvis abundans*.

Om *Forssar*, *strömar* och ther warande *Strömkarlar* eller *ForssMån* hafwa *Skalderne* mycket skaldat, under ordet *Sirenes*, Sv: *Sidrån*; och huru the spelat och haft sine *Ramaslag*, *Drambuslag*, *Hiarandahlöd*, *Saldafylke*, och så vidare; thet är kunnigt. Hvad än i dag gemene hopen sqwalra om *Forssa-watnen*; thet må här intet införas.

Åkerjorden är här åttfillig, emedan *Socknen* är wida belägen, dels på flåta marken; dels wid sibir, bärg och backar; p. p. p. som mycket skada eller och gagna åkrarna. *Siskerier* äro här inga drägtiga; emedan inga byar nå hafwet; endast af *Insibir* wid jemliga byar. Af *Swedlandet* hafwa *Socknubönderne* i ferna tider haft mycken båtnad; men sedan *Iggefunds Bruk* kom at byggas och *Köhlningen* inrättades, är och *Socknens* skade märk[el]igen tjnad; se min III: 81: *Glyfsvall*: *Slota Baba*, om *Helsingl. Oeconomie*.

Socknen består af 78: giärdemantal, 2: öre; 3: peningar.

144 Rökar, och 57: Byar; se Tit: VII [3: III].

Delas i 4: *fjärdingar*; *Östra*-*Södra*-*Nanftad*- och *Dalbo* ft.

Bya-Namnen äro thesa:

1: *Flatmo*, af 3: grannar; hele *Byens* skatt är 1: giärdeMant: 6: öre. —

Namnet är af belägenhetena på en *Flat-plat*: *Mo*; se Tit: VII. *terra plana et arida*; Sådant namn är och i *Wosjö*, *Öfferdal*, p. p.

Såbodar äro inga, emedan muhlbetet är tilräck[el]igi wid *Wohlbyn*.

2: *Långbyn* af 7: Rökar; Skatten är 2: Mantal: 12 öre; 2: peningar.

Nämnes anten af *Lang*, *Lange*, *Longo*, och by; se Tit: VII. *Longini pagus*; såsom *Långsbo*, *Långbro*, p. p. eller och ther af, at byn sträcker sig i *Långden*.

Thenna *byens såbodar* äro nu på mång ställen, för nöd skull, bestälte, näml[igen] 2: grannar i *Nybo* $\frac{1}{2}$ mihl öster ut. 2: grannar i *Täppe* öster ut wid *Forssa watnen*, $1\frac{1}{2}$ mihl ifrån *Byn*; 1: granne i *Nafan* öster ut wid *Forssa watnen*; 1: granne *Söder* ut i *Vallarne* $\frac{1}{2}$ mihl från *Wohlbyn*. 1: i *Diupdal* $\frac{1}{2}$ mihl *Söder* ut.

3. *Öfverbyn*, af 5: grannar; hela Byens skatt är 2: Mantal 1: öre; 20. p.

Nämnes af belägenhetena *Wåster ut*, som alltid kallas *Öfwer*, och *byn*; se Tit: VII. Sedes hyperboreorum; se Cap: VII: N: 11. [3: 2?]

Muhlbete och *fåbodar* äro här inga, utan *Bohlbyn* är inifrånkt fring om egna smala åger, hela hemaren öfwer.

4: *Kalfhage*, *Kalfa*, 5: grannar; Skatten är 3: gårdem: — 8: p.

Namnet är af *Kalf*, *Galf*, *Calpe*, och *Zaga*, lat: Sepes; se Tit: VII. Calponis domus; såsom *Galfan* i *Alpta* Sockn; *Kalfnäs* i *Thorsåker*, *Kalf* i *Giärlsö*; *Kalfbäck* i *Ekog*. p. p. Eljest finnes wid alla byar sådana *Kalfhagar*, eller små instängd rum för *Kalfvar*.

Fåbodarne äro här inga för 4: grannar; utan muhlbetet endast omkring *byn*; Dof 1: granne åger sit blotta fåboland uti *Hallbo* jämte flere byar, norr om *Dillen*, se N: 5.

5: *Söräng*, 2: grannar; Skatten är 1: gårdemant: 6: öre. 12: p.

Nämnes anten af belägenhetena til *Söder*, och *Ängö*; eller af *Mans* namnet *Saur*, *Sör*, *Sivard*; *Sigvardi* possessio.

Fåbodarne äro norr om *Norra Dillen* *Hallbo*, hwarest och *Hög* Sockns byars fåbowall är; idel muhlbete; inga utjordar.

6. *Nåset*, af 1: Rök; skatten är 13: öre. 6: pening.

Namnet är af belägenheten på et *Nås* eller *Udde*, som sträcker sig in uti stora *Siön* *Södra Dillen* wid *Strå* stranden; kallas och *Öfwer-nåset*, at skiljas från *byn* *Utnäs* eller *ÖsterNåset* i denna Socknen; N. 25.

Fåbodarne äre tillsammans med *Veda* byamän i *Hanliöboerne* se N: 50.

7: *Hambre*, 6: grannar; hele Bysskatten är 3: Mantal. 3 1/2. 14: p.

Har namnet af belägenhetena på och wid et *Bärg*, *Hammar*, [eller] stenig ort; se Tit: VII. Bärget är strax norr om gårdarne.

Sådant bynamn finnes uti ganska många Socknar.

Muhlbetet eller *Fåbodarne*, äre norr ut, 1: mjöl, åt *Isbo* Sockn i *Hältås*.

8. *Tompta* *Enstaka* gård; Skatten är 16: öre; el. 1: gårdemantal.

Nämnes anten af allgemena ordet *Tompt*, som är *Instängdt rum*, wid alla gårdar; Lat: *Sepimentum*; eller af *Thomas*, *Thoms*, *Thams*, *Themis* och *U*; se Tit: VII. Sådant namn är och i *Dilsbo*, *Arberåd*, *Röddön*, *Siälwad*; p. p. p.

Muhlbetet i *fåbodarne* uti *Sydwästen* i *Ahlhö*, 1: mjöl, åt *Blacksås-sidona*, jämte flera byamän.

9: *Smedsgården*, 2: grannar. Skatten är 1: Mantal; 1: öre; 3 peng:

Förmenes thet här then förste **Smed**, lat: *Faber*; kommit at bygga; hwar af byn eller gården fått namnet; dock finnes Mans namn Smid, Smed, Smider; så byn är *Smidurs gård*; lat: *Smidii villa*.

Byens fäbodur äro på 2: ställen; then ene grannens är $\frac{3}{4}$ mihl norr ut i *Hältås*, åt Slöbo Sockn; then andres är Norr ut, $\frac{1}{2}$ mihl, *Finliön*.

10. *Åkre, Åkern*, af 2: grannar. Skatten är 13: öre; 9: pening:

Nämnes af belägenhetena på en **Åker**; tjt flyttandet är skedd ifrån et annat ställe; Såsom mångstädes finnes; se Tit: VII.

Muhlbeta i fäbodarne är *Granålen*, $\frac{1}{2}$ mihl ifrån Bohlsbyn i Nordosten.

11. *Fräggestad, Fräkstad*, 2: grannar; Skatten 14: öre; 8: peng: Enstaka går[d] för.

Af Mans namnet Frak, Frauk, Fräk, och Stad; Eljest är alle raffe och Modige kämpars Namn *Fräk*, lat: *Strenuus*.

Fäbodarne äro $\frac{3}{4}$ mihl i södern wid *Blacksås*.

12. *Backen* Enstaka gård; Skatten 9: öre; 8: pening:

Byanamnet är af belägenheten; se Tit: VII. och finnes mångstädes. Utlöten är i *Vallarne* med Bedaboerne; se N: 50.

13. *Hoga*, 2: grannar; Skatten är 14: öre; 12: peng:

Hoge, Huge, Hugo, är Mans Namn, hwar af byn nämnes; och H; se T: VII. kallas och *Norrhoga*, at skiljas ifrån thet *Södra*; N: 45.

Fäbodarne för 1: granne är i Sydvästen 1: mihl, *Ofärne* kallade; för then 2de i Väster wid *Ahliön*.

14: *Vålstad*; af 2: grannar; Skatten är 1: Mantal; 12: öre; 12 peningar.

Af Mans namnet *Vale* och Stad, är *Vålstad*; Valonis fedes. Dock som i forna tider, här på bärget eller höga Backen, varit **Wård-Kasur** och Wacht-hållare haft theras utstj, then förste war på Forß-bärget i Tuna Sockn; se Cap: III: N: 19; then Andre här; then 3de på Hambre bärget, N: 7. Så kan wäl byanamnet wara thet af kommit.

Fäbodarne af bara muhlbeta äro i *Finliön*, norr ut 1: mihl.

15. *Romstad, Rumstad*; 5: grannar; hela Byens skatt: 2: Mant: 10 $\frac{1}{4}$: 4: p:

af Mans namnet Rom, Raum, Romer, och Stad; *Romi fedes*; såsom Staden *Rom* namnet här; *Roma*-riket i Norrige af Norres Sen *Romur*.

Byens utlöt af fäbodrar äre för 3: grannar, Norr ut i *Granås* $\frac{3}{4}$ mihl; för 1: granne söder ut i *Fustås*; och för 1: granne i *Blacksås*.
1: mihl.

16. *Vigltad, Vjklad*, af 2: grannar; Skatten är 14: öre; 12: p.

Thenne Byn nämnes *Norr-Vikstad*, at skiljas ifrån thet *Södra*; se N: 43. Dock är thetta namnet af belägenhetena wid ena *Wj* af *Kyrksjön* norr ut; Såsom *Wj* i *Sättendal*, *Idenor*, *Hogdal*; p. p.

Fäbodrarne, af bara muhlbete äro i *Hästålen*, norr ut, $1\frac{1}{4}$ mihl.

17: *Harf, Harg, Arg*; *Gustafa gård*; skatten är 7: öre, 12: peningar.

är samma som *Håf, Ha, Hå* — *Offerställe*; lat: *Ara*, p. se Cap: IV: N: 8.

18. *Hedlad*, af 5: grannar; hela byens skatt är 3: gårdeMant: 4 :/: 14: pr.

Af *Mans* namnet *Edo, Hedo, Heth*; och *Stad, Edonis ledes*. Likasom *Hedsunda, Hedmora*, p. p.

Fäbodrarne äro i sydvästen 1: mihl i *Blacksås*.

19. *Bäck* af 4: grannar; Skatten är 2: Mantal, 3 öre, 2: peng!

Nämnes af belägenhetena wid norra sidona wid en *Bäck*, som nog owantl. rinner ifrån öster til väster.

NB: Huru en Man wid namn *Matthias*, hafwer bodt i thenna byn ägandes sådan titul: *Grefwe til Bäck, Friherre til Finlod, Rid-dare til Gällfäter, Lagman i Landet, Fogde i Gåradet, Prester i Fyrkon och Bonde i by*; thet har man funnit i et Mff: gamult. Sanningen här om wet jag intet, ty Grefwe Namnet är intet gamult. Dock är algemena sägnen at themne *Matthias* låtit [upbygga] gamla *Stenhuset* uti *Forssa Prästegård*.

Fäbodrarne äro $1\frac{1}{4}$ mihl söder ut åt byn *Neckfiö* i *Niutånger Sockn*, se Cap: I: N: [V: 33] bara muhlbete; *Krankbo* wid namn.

20: *Berglock*, i Mff: 1416 nämnes *Berlyckia*, Skatt: 1: M: 6: p.

Nämnes af *Ber, Biur, Bern*, och *Lyckia*; se Tit. VII: se Cap: [XV]. Beråker el. *Biuråker Sockn*. *Berfö* eller *Bergfiö Sockn*: Cap. XII.

Muhlbete i fäbodrarne är samma med nästförrämnda byn *Bäck*, N: 19. uti *Krankbo*.

21. *Lund*, af 2: grannar. Skatten är 12: öre 7: pening!

Nämnes af belägenhetena på et wackert ställe hwarest sköna träen ha wuxit wid en *Ström*; lat: *Lucus* s. *Locus arboribus confitus juxta aquam*. På thetta och flere sådana ställen hafwa varit hedningarnes *Offer-Lundar*; hwarest *Lundars Propheter* haft sina galenskaper; såsom

och 5. Bibl. berättar om Österlänningarne; 3 synerhet här uti **Asparlundar**; af Skaldearne nämnda Hesperides; hwar om Atl: Rudb: kan läsas. Sådan byanam[n] är *Lund* i Jättendal Sockn; i Söderala; Balbo; Årsjunda; Brunflo; Nätan, Åre; p. p. p.

Wid thenna byn och thet framslytande Ström, tog sig före then underlige karlen Erich Erichsson Tollsten för några år sedan at bygga et **LjmBruf**; men thet blef widunder för än thet ramlade omfull; och han Brufsbyggaren med.

Fäbodarne . . .

22. *Töfsäter*, af 3: Röfar; Byens skatt är 1: gårde Mant: 6 öre; 6 p^r

af Mans namnet Tauf, Tof, Tufe, och Säter; se Tit: VII. *Tuvonis sedes*.

Fäbowallen är at 1: granne (är) med Trogstad Bymäns; se N: 41. och för the 2: med Klångstad-byens fäbodar; se N: 39.

23. *Skarmyra*, 3: grannar; Skatten är 1: Mantal; 1: öre; 6: pg^r

Nämnes af Schar, Scari, och Myra; se Tit: VII; sådant namn är och Scharftiär i Harmånger Sockn; p. p.

Fäbodarna äro uti Sydvästen $\frac{3}{4}$ mihl, *Ybeck* kallade.

24. *Fränö*, af 3: grannar; Skatten är 1: gårdeMant. 3: öre; 10: peningar.

Af mans namnet Frän, Fränder, och Ö; *Fränderi insula*. såsom Fränstad i Lorp Sockn; p. p.

Muhlbetet och nya fäbowallen är i Södwästen $\frac{1}{4}$ mihl närmare Socknen och byn Nanstad N: 44. uti *Blacksås*; N: 55. bara muhlbete.

25. *Utnäs*, 3: grannar, Skatten är 1: Mantal; 9: öre; 12: pg^r

Nämnes anten af belägenhetena på et Näs eller Udde, som sträcker sig ut in uti Forssa kyrksjön, och ligger **ut** eller i Öster, emot byn Väster-Näset; se N: 6; thet sangodlikare är, än af mans namnet Uth, Udde, Otto, p. Näs; Ottonis Isthmus; såsom många byar likwäl nämna. På thetta Näset har en lång tid varit thet bästa stället i Landet, at fånga **Wargar** i **warg-gropar**.

Fäbodarne äro söder ut, $\frac{1}{2}$ mihl, utom Neckfiö byn; N: 33. *Uthnäs-boderne* nämnda.

26: *Stenbo*; Gustafa gård; Skatten är 9: öre 12: peningar.

Namnet är af Stain, Sten, Steno = och Bo; se Tit: VII. *Stenonis domicilium*]. såsom Stensved i Mo Sockn; Stene i Järleö; Stengärde i Näs; Stengärde i Frösjön; Stensäter i Grundfunda; Stenland i Ullånger; p.p.

Wid thenna byn hafwa wurit på lång tid tillbaka the bästa *Äpel-tråd* och *Äplen* här i landet.

Fäbodas och utlöter behöfwer byn intet; utan kan och betiäna androm.

27. *Nälet*, af 2: grannar; Skatten är 1: Mantal; 1: öre; 2: peningar.

Om namnet se N: 6.

Muhlbetet uti Fäbodarne i Sydväst $\frac{1}{4}$ mihl, wid *Storsjön*.

28. *Biörkmor*, 2: grannar; Skatten är 9: öre; 21: pening. se *Biörka* i Tuna Sockn Cap: III: N: 24.

Fäbodarne äro inga, emedan Byffogen är tilräckelig.

29: *Öllund*, 2: grannar; Skatten är 13 :/ och 14: peng!

Nämnes af Ol, Olle, Olof, Ulph, Vulf; p. p. och *Sund*; se Tit: VII. Olavi f. Neptuni fretum; ty byn ligger wid watern, el. *Sund*. Gamul sägnen som omföres, at när Sockn-Presten hade varit uti Matnäs, se N: 36, och ther fått *Mat*; kallandes byn therföre *Matnäs*; och nu war kommen öfwer sundet, och fått ther *Öhl*; hade han nämndt byn *Öhlsund*; som tilförende nämndes bara *Sund*; thetta lemnas i sit värde; *Multa dicunt*; p.

Fäbowallen utom by-ägorne är här ingen, emedan muhlbetet hema wid är tilräckeligit.

30. *Tronbo*, *Trombo*; Gnstaka gård; Skatten är 6: öre; 12: pening!

Namnet är af Tron, Tronder, Trulls- och *Bo*; *Tronderi domus*. lika som Trondheim i Norge; p. p.

Muhlbetet är tilräckel! hema wid byn.

31. *Rödmyra*, Gnstaka gård; skatten är 11: öre; 12: peng!

Nämnes af Röd, Raud, Röde, Rudolph- och Myra; se Tit. VII. lika som Rödön i Jämtel[and]; Rödstad i Harmånger Sockn; Röde i Gnarp; Rösånger i Enånger; p. p. p.

Muhlbeta är tilräckel[ig]it kring byn, och ty hafwer inga fäbodas.

32. *Lumnäs*, 2: grannar; Skatten är 13: öre; 4: pening!

Nämnes af Lum, Lom, Lomne, Lumber — och *Nås*; såsom Lumberg i Trönö Sockn; Lumvik i Arjunda; Lumnö i Brunflo.

At en dråpelig Man, Lumberus wid namn, har samansatt Vest-giöta Eagen; thet witnar Stiernhök och med honom andre.

Fäbodarne inga, emedan muhlbetet är tilräckel! hema.

33. *Necklöö*, 2: grannar; skatten är 17: öre.

Om namnet se Cap: II: N: 3.

Muhlbeta är och tilräckel! kring om Bohbyn; förutan fäbodas.

34. *Sunanbäck*, 2: grannar; Skatten är 1: Mantal, 1: öre; 12: pg^r.

Nämnes anten af belägenhetena å Södra sidona wid en *Bäck*; Eller af Mans namnet *Sun*, *Sune*, *Suno*; lifa som Sunfäter i Niut-ånger Sockn; Sunanås i Liusdal; Sunsiö; p. p.

Fäbwallen är väster ut åt Blackås, *Klångstad* kallad $\frac{1}{2}$ mihl från Bohlbyn.

35. *Micke*, *Miched*, *Michede*; 2: grannar; skatten 1: Mantal; 5 $\frac{1}{2}$. 18: pg^r.

Namnet är af Micha, Michael, Michel och Ed: se Tit: VII. lifa som Michfäter i Sndal; Michsgård i Frösön, p. p.

Fäbodarne äro på 2: ställen; för then ena grannen med Sunanbäcks byn; N: 34; för then andra med Uthnäs byn; N: 25.

36. *Matnäs*, 3: grannar, Skatten 1: Mantal; 8 $\frac{1}{2}$. 18 pg^r.

af mans namnet Matt, Math, Matthes, Mats, p. och *Mås*; se T: VII: För nämnes byn bara *Mås*, som ligger å andra sidona om et Sund; nu Ölsfund kallat; se N: 29; orsaken är the införd; Men så är och en annor sägn, näml. at 2: bröder bodt i Miched: N: 35, och ägdt mycket godt; hwar af byn fått namn, *Mycke* s. *Miche*; hwilke när the flyttade hemanifrån, gjort thet aftal, at then ene skulle hålla *Mat*, then andre *Mhl*; hwar af bynammnen äre kommen.

Fäbodarne söder ut $\frac{1}{2}$ mihl ifrån byn, *Hone*; jämte 1: granne, ifrån Klångstad, N: 39; och 1: granne i Ranstad [= Nanstad] N: [44.]

37: *Hägnäs*, 2: grannar; Skatten är 15: öre.

Af Eger, *Æger*, Häger, Eggert — och *Mås*; *Egerti Ifthmus*; sådant namn är och Häggestad i Boldnäs; p. p.

Muhlbetet i fäbodarne är med them i Klångstad, N: 39.

38. *Tompten* Enstaka gård; skatten är 7: öre; 12: pg^r; se N: 8.

Fäbodarne i Blacksås, jämte Nanstad byman N: 44.

39. *Klångstad*, af 3: gran: Skatten är 1: gårdeMant: 13: öre. —

Nämnes af Clang, Clange, Craunge [Claunge?]; och *Stad*; *Clang-eri pagus*.

Stamfadern til then wida bekante Rolandssa Familien bodde uti thenna byn; Swarest nu i senare tider the underbara Tollstener och bygde; sökandes här uprätta the[st] förfalna *Ljmbroket*; se N: 21.

Fäbodarne för 1: granne är i *Ofärne*, $\frac{3}{4}$ mihl, i Sydvästen, åt Blacksås.

40: *Kiälckbo*; Enstaka gård; skatten är 6: öre: 9: pening^r.

Af Mans namnet Käld, Kälder, Catillus — och *Bo*; *Catilli sedes*. Lifa som Kiälleräng i Dilsbo; Källene i Norala, p. p.

Fäbodarne . . .

41. *Trogltad*, 10: grannar; hele byns skatt är 5: Mantal; 5 öre; 23 pg?

Nämnes af Tros, Troge — och Stad; *Trogi sedes*. Eljest war och hela Landsjens Stamsfaders Namn et sådant; se Cap: III: N: 14.

Byens Muhlbeta i fäbodarne är i *Ofärne*, Sydväst ut $\frac{3}{4}$ mihl.

42. *Medvik*, *Mevik*, *Mävik*, Enstaka gård; skatten 7: öre 3: peng? af Mans namnet Mau, Mä, Maurits — och Vj; se Tit: VII. Fäbodarne äro med flera byar i Södvästen i *Blacksås*; se N: 55.

43. *Vigltad*, 2: grannar; Skatten 1: Mantal; 11: öre; 3 peng? fallas *Söder Vigltad*, at skiljas ifrå thet *Norra*; se N: 16. Dock bör thessa byn heta *Vigltad*, af mans namnet Vigo, Vigge- och Stad; *Vigeri sedes*; men norr *Vikltad* nämnes af belägenhetena wid norre sidona til en *Vj* uti kyrkbyn.

Af thessa byn är Vixners Familien upfomen.

Fäbodarne med några utjorder äro i *Ofärnö*, i Sydvästen $\frac{3}{4}$ mihl ifrån Bohlbyn; hwarest och andre byar] äga Muhlbeta; se N: 39. 41.

44. *Nanltad*, af 5: grannar; hele byns skatt är 2: Mantal; 13 öre; 10, pg?

Namnet är af Nan, Nander, och Stad; *Nani domus*. Om Nanis läses Edd: Mythol: 13, hwilke varit Yme Jottuns barn som dels bodt in uti Bärge, dels uti Jordfulor. p. p. Sådane Naner eller Bärgebuar, Bärgetroll hafwa i thessa orten haft thesas tillhåll, i synnerhet uti thesse Nanstad byns ägor; *Blacksås* nämnda; hwarest ligger thet största Bärge här i landet af förenämnda namn; Huru en *Blacke*, som gifwit bärget namn, upbyggt Forssa kyrka, och om hans Uttartal; thet kommer at utförligen] införas uti II: Fl: Glyfisvall:

Fäbodarne och Utjorder til thessa byn, och några flera, är $\frac{3}{4}$ mihl i syden, thet förenämnda *Blacksås*.

45. *Hoga*, af 2: grannar; Skatten är 1: Mantal; 4: öre. Kallas *Södra Hoga*, at skiljas ifrån thet *Norra*; se N: 13.

IBland *Nanerne*, *Dwärgar*, *Bärgetrollen*; se N: 44. nämnes och Hogi, Hauge, hwarifrån Skirvir, Virvir, Skafidur och flere Naner kommo; så stadfäster och thessa byen the gamla Sagor.

Fäbodarne äro i Sydvästen $\frac{3}{4}$ mihl ifrån byn, uti *Ofärne*, å wästra sidona om förenämnda *Blacksås* [o: *Blacksås*] N: 44. samt flere byars.

46: *Hillltad*, 4: grannar; skatten är 1: gårdemant: 9 :/: 12: peng?

Namnet är af Hill, Hilder, och Stad; lika som Hillen, N: 53. Hillö Socfn i Gestriffl. p. p.

Mühlbetet i Fäbodarne, 2: st: i Ofärne, med flera Byar; — the andre i Sydvästen, $\frac{1}{4}$ mihl, från byn, *Vallarne* kallade.

47. *Funstad*, 2: grannar; Skatten är 1: Mant: 5: öre; 12: p:

Nämnes anten af mans namnet *Fun* och *Stad*; hwarest the namnfunige Funi, eller Fundufii bodt på thetta Cimmernäs; hwar em Antiquarii mycket skrifwa; Eller ther af, at uti hedendomen här varit theras Offerställe at tilbedia *Solen*, som och Fun nämnes; och Presterne Fauni, Foni, Funi, Panes, görandes et med byn *Solbårg* i Sdenor Socfn: se Cap: IV: N: 14. p.

Fäbodarne är *Alliön*, väster om *Blacksås*, 1: mihl från Bohlby: jämt byen *Stafåker*, se N: 48.

48. *Stafåker*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 5 $\frac{1}{2}$: 6: p:

har namnet af Staf, Staffan, Stephan, och Åker; se Tit: VII. såsom Staffåter i Siusdal; p. p. p.

Mühlbetet i fäbodarne är *Alliö*, väster om *Blacksås*: 1: mil uti Södern; om hwilket *Bårg*, se N: 44. och N: 55.

49: *Byberg*, af 2. Rökur el. grannar; skatten är 1: Mantal, 2: öre; 20. p:

Nämnes af By, Byble, som och Venus, eller Venadis kallas, och dyrkades under Solenes namn; hwilken afgudadyrkan skedde på *Bårg*, *Zall*, *U*, p. såsom många Personers många skrifter utwisa; ty är thetta samma som förenämnda Funstad, se N: 47. Och fast än thetta byn är belägen wid et *Bårg*, och så skulle nämnas af *By* och *Bårg*; se Tit: VII. Så skulle alle många byar heta *Byberg* som så belägne ligga.

Mühlbetet på fäbodwallen i *Ahllö*, i sydvästen wid *Blacksås*, se N: 55. hwarest flere byars fäbställe är, se N: 48.

50: *Veda*, af 5: grannar; hele byens skatt är 2: Mant: 3 $\frac{1}{2}$: 12: p:

af Ve, Veh, Vede, Vite och *U*, se Tit: VII. Vedonis f. Viti possessio. Eljest synes wäl orten kunna nämnas af *Weda*, jaga, söka efter wilddiur med *Wedhundar*, p. emedan här är stor skog som sträcker sig i synnerhet väster ut åt *Dilsbo* Socfn.

Fäbodarne väster ut ifrån $\frac{1}{2}$ mihl: *Hanliö*-Bodarne, åt 2: grannar[.] åt 2te grannar, the andre Söder ut $\frac{1}{4}$ mihl, i *Vallarne*; then 5te uti *Diupdal* i västernorden $\frac{1}{4}$ mihl.

51: *Kläckar Svedia*, Gnstaka gård; skatten är 4 öre: —

Nämnes af en Kläckare som först begynte här fälla, *Swedia* och upodla marken; Kläckarbacken i Dwiken Sockn p. p. är och lika namn; p. p.

Muhlbetet i fäbodarne är i *Diupdal*, med them i Veda, N: 50.

52. *Böle*, 2: grannar; skatten är 1: giärdeM: 2: öre; 12. p:

Om namnet se Böland, N. 5: Cap: 1: Enånger Sockn. Af thenna byn nämnes then floden *Böle-Strömen*, som rinner fram utur Södra Dillen, genom Forssa watten och ther delar sig uti 2: strömar, then ene löper ut i hafwet uti Niutånger Sockn, wid Iggefund; then andre genom Idenor Sockn uti hafwet i Delånger; se Cap: II: N: 11. och Cap: IV: 2de delen.

Fäbodar för 1: granne äro i *Diupdal*, med N: 50, och 51. och för then andra i *Hanlebodarne*, $\frac{1}{2}$ mihl wäster ut.

53. *Hillen* 2: grannar; skatten 13 $\frac{1}{2}$. 18: p:

Om namnet se N: 46. Hillstad; tylik namn är Hilleby i Hilö Sockn; Hillstad i Swansjö; Hillsand i Hamerdal; Hillstad i Siön.

Muhlbeta å fäboställen är uti Sydwästen 1: mihl, *Ofärne*, hwarest många Bolagare äro; N. 39. 43. 45.

54. *Rolfstad*, Gnstaka gård; Skatten 14: öre: 16: p:

förmedlat Majorens Beställe wid Helsinge Inf: Regemänte.

Namnet är af Rolf, Rolof, Rodolf, Olf, Olof, Volf, Ulf, Upher, p. p. som war i gemen alle Siöfungars, Västrykars, Siörännars, Siöröfwars och Wargars äretitul i Wargehafwet, *Varega mare* [more?], Wargmyran; the ther rodde och foro efter byte och egodelar.

Bodarne om somaren för boskapen äre...

55. *Blackås*, 2: skattlagde Finnar.

fast än många flere byar äga här utjordar och fäbodewallar. — —

Här ligger thet högsta Bärge i landet, som synes längst uti Hålsingebotn, af *Blacke* och *Ås* nämdt el: Blacksäsbärgen. Huru thenne Blacke bygde Forssa kyrko, och om hans Attartal, thet införes uti II: Kl: Glyfsiv: om Kyrkor; p. p.

Bärgen är så brant å östra sidona, at ingen kan klifwa ther up; dock å södra och wästra sidona slutachtigt. Uppå högsta kullen är en reswa neder i bärgen swära diuper; utur hwilken oftast dunster och ånger utbryta.

Muhlbetet är öfwerflödigt wid thesa Torp; som jämwäl föder flere byars Creatur om somaren.

56. *Fulkås*, 1: granne beböð af Finne; se Tit: [VI] Om **Sin-Sfogar** här i Landet.

Nämnes af Fusch, Fusche, och Ås; se Tit: VII.

Är belägen icke långt ifrån Blacksås, se N: 55; hwarest Nani eller Dwärgar, Bärghuar p. bodt; se N: 44.

Mühlbetet är fring om Torpet öfwerflöddigt, utan at åga utjordar och fäbodwallar.

57. *Långsbo* Gustafa gård; skatten är . . .

blef donerad under Östana Pappersbruk när thet upbyggdes; se Niutång: Sockn Cap: II. N: . . . nämnes af Lang, Lange, Longo, Longinus, och Bo; se Tit: VII. *Longini sedes*. Sådant Mans Namn war brukel. hos the Romare; ty Historier berätta thet krigsknekten som med spjutet stack up Fräls: J. Ch: Bröft, het och Longinus.

Mühlbetet är tillräckeligit öfwer hela semaren wid Behlbyn.

Prästbordet skattlagdt 1: gårdemantal :— :—

Prästmantals Peningarne 89: D. 28: öre; 12: p: tā och Hög Sockns jnräfna.

Fäbodarne äro i *Fulkås*, å wästra sidona om Blacksås — N: 55.

Fiskerier finnas här i Socknen inga flera än *Böle-Strömens Ålfisket* å 1½ tunna Å; årl.; Dock förmedlat 1688, til 1¼ tunna; hwar om utförl. är skrifwit uti III: Del: af Hist: Nat: Helf: som egentel. [handlar] om Fiskar och fiskerier här i landet.

In om ringen och bokstäfwerne uti **SocknSigilet** står **F**: förste Bokstafwen af Sockn-Namnet, se Tit: VIII.

Cap: VI:

Hög Sockn.

Til Forssa Sockn lyder nu i senare tider thenna Hög Sockn, fast än i forna tider anorlunda varit, när Fylkes Rungarne här bodde, och Kyrkan war Moderkyrka här i Sundhede; hwar om i II: Bl: Glyfsiv: utförl. berättas; bärandes namnet af the höga och stora Jordhögar som här finnas, i synnerhet wid Kyrkon och Rungsgården, hwarest Fylkskungarnes Graffställen äro wordne upkastade; thet och SocknSigillet utwisar; se Tit: VII [o: VIII]. Socknen är belägen emellan Tuna til Öster, Forssa til söder och wäster och Ilsbo Sockn til Norden, hållande ³/_s

mihl til längden, och $1\frac{5}{16}$ mihl til bredden, in om thesa Nämärken; såsom the antecknad finnas, år 1386; näml[igen] Romstad stenen öster om Alfbäcken; Wallbäcken, Halsäter's sten, Grinleds backen, Borg-bärget, Bäckelofswet; Sedan på andra sidona ifrå Romstad stenen til Bouge-tiällan, Naggekallebärget, Hennebärg, Gettebärg, västersta Danneklint, Diupedal och gamle-ån. At namnet *Hög* kommer af *Öka*, gibra hög och stor, p. lat: *cumulare*, har stor gemenskap med Gr: *avξew*, lat: *Augeo*, och Sv: G: *Augmitto*, med lat: *Augustus*; thet kan en hwar finna; och at *Hög-Sockn*, *Hög-tuna*, bemärker samma som *Augusto-dunum*; thet är och klart. At våre Hwerverboer, under et besynerl. fogels namn som kallades *Högeminer*, dyrkade Solen, och jungit ena wise, som så begynnes:

*Högeminer han sjunger med lufstigan tungo
San låckar så mången sjöfarande Man, etc. etc. etc.*

thet witna våra Skalder och widlöftigt war infört uti min Helf: Illustr: som lades i affo, när Nyßen förbrände, 1721.

Thenna Socknen är belägen så wackert, at alle byar synas wid kyrkon. *Åkerjorden* räknas bland then bästa i Landet; dock fögo til-räckelig på säd för Socknfolket, som theras näring söka dels af skogen med Swediande i forna tider; med wedförande til Hud:vall; dels med Tegelslageri, som och föres til Staden Hudicksvall, och sedan inlastat i fartyg på Stockholm. *Sjöer* äro här inga; dock fogelfänge någor-lunda, fast än thet och nu här mycket förminskas såsom anorstades.

Socknen räknas til 28 giärdeMantal, 5: öre; 19: peng: af 51: Rötter, 15: Byar; se Tit: III; och delas uti 4: fiärdingar; 2^{ne} å hwar-thera sidona om stora Landsvägen som här löper mit igenom Sockn, ifrån Öster til Väster.

Bya-Namnen äro thesa:

Mant: öre pr

1: *Kungsgården* af 2: grannar; hele byens skatt 1: — 10:/: 4: p.

Namnet är af *HyllisKungarne* som här bodt när *Helsingaland* war delat i 3^{ne} små Riken, *Alora*, *Sundhede* och *Nordantig*; se Tit: II. ta bodde *Sundhede Kungarne* här i *Kungsgården*; såsom *Alora kungar* i *Kungsgården* uti *Norala Sockn*; se Cap: XIII: b. N: 2: [c: 28] och *Nordantigs Kungarne* i *Jättendal Sockn*; se Cap: X: a. N: 10. hwar-före finnas än i dag store och höge Jordhögar på alla thesa Try ställen, nästan så digre som wid gamla Upsala; om hwilka mycket är skrifwit af våra Antiquar[ier.]

Och ehuruwäl man ärnade här införa ättartal af här i Fylket regerande Kungar; Så synes Dwißheten af Namnen och åratalen sådant förbinda; ty emedan the varit Lästrykare, Siöränner, Wifingar, Alfwar, Siöfampar, p. p. som måst öfwat sig i Siön och af Siöfart haft sin fromma, på sina Afkar, Barkar, Skider, Skenor [Skaner?], Drakar och Ormar, se *Hud:valls Augöar*: haft mera födo af fiffar än Säd; p. p. p. Så finnes och alla här liggande Kungsgårdar wid Siö-kanten; men intet up i landet, som i forna tider intet bebodt war. Dock så mycket iag kan mig ärindra, hafwa Fylkskungar här i Sundhede, varit nämde Sigge, Bolder, Asmund, och så widare; Runstenen, med the gamla Helsingruner huggen som ligger wid marcken uti yttra och wästra wäggen af Wapnhuset i thenna Hög=Soctns-kyrko, öpnar thetta Minnesmärte, at *Hudniuter*; som bemärker en **Järn=uds=nyttiare**; har uplasta låtit efter sina bröder *Albiörn* och *Uthlaf* jordhögen; p. p. Men när theße hafwa lefwat, och hwilkenthera högen af the många här besinteliga högar, then varit hafwer; thet kan iag intet få rätt på; icke heller på the namn, som stå huggen på en annan Runsten med allgemena Runor, som utur kyrkomuren på Östra gasweln blef i liuget kommen när kyrkan utrymdes 1703, then iag aldraförst af-taga mände; Såsom uti Alora Fylke the finnas nämde *Gudmunder* p. 3 Nordanstigen har man en åt minstone som kallades *Ogne*.

Såbofstället åt thenna byn, $\frac{1}{2}$ mjhl norr ut, är **Brunswallen**.

2: *Fors*, af 2: grannar, Skatten i byen är 1: Mantal, 2 $\frac{1}{2}$. och 6. peng.

Namnet är af belägenhetena wid en Å eller Ström; såsom flere-städes, v. g. i Tuna, Soctn; Norala, etc. etc.

Såbofstället, norr ut $\frac{1}{4}$ mjhl ifrå bohlsbyn, *Gian* wid namn.

3: *Holm*, *Holom* af 3: grannar; hele byens skatt: 2: Mant: 6 $\frac{1}{2}$. 13. p.

som här är ingen *Holm* eller *S*; lat: *Inlula*; ty bemärker namnet et öpet fält, *Lefewaller*, *holmgård*, p. hwarest Fylkskungarne i Kungsgården haft theas Middarespel, Sächtere Num, och öfningsställen med hardisjaner p. p. se Tit: VII.

Muhlbetet om somaren är **Granåsen**, 1: mjhl norr ut ifrå bohlsbyn.

4. *Lia*, af 2: grannar. Skatten 1: Mant: 3 $\frac{1}{2}$: 21: pening.

Bynamnet är af *Lif*, *Live*, *Life*, *Lifften* och *A*; lat: *Livii terra* f. possessio; se Tit: VII. sådant bynamn är och i Bureåker *E:* och flerestädes; Man finner i Mff: at namnet skrifwes äfwen wäl *Ljda*, *Lyda*; och så stämmer thet in med *Lydia*, *Lydån*; hwar om Ol: Rudb: Atlantica kan läsas.

Fåbostället äger thenne byn intet, utan nyttiar muhlbetet hema wd bohlsbyn; Dock små somarbodingar hafwa the wid **Fiållmyran**.

5: *Gogläter, Gäckläter*, af 4: grannar; Skatten 1: Mant: 12 :/: 6: peng.

Namnet är af *Gog* och *Säter*, se Tit: VII: *Gogi sedes*. samma bynamn är och flerestädes; v. g. Gogfiö i Hamerdal Sockn; Hofwidal etc.

Med thenna byens fåboställe är samma beskaffenhet, som med nästfövenämnda *Lia*, N: 4; näml[igen] med 3: grannar i byn; Men then förste Wäfen eller bonden i byn äger muhlbetet och utjorden jämte byamän i Holm, N: 3 i **Granåsen**, tit han med köp och arfslätt för lång tid sedan infommit.

6. *Ålak, Afake, Afaki*, af 5: grannar, Skatten är 1: Mant: 12 :/. 10 peng.

Byens Namn är af Mans namnet som finnes igen på Runstenen i Wapnhusmuren med Helsinge Runer: $\frac{- \vee - /}{-}$ Assæ f. *Asachi sedes*. Om thenna Stenen är mera infört uti II: 8l: Glyfsvall: som handlar om Kyrför, etc.

Fåbolandet åt thenna byn $\frac{1}{2}$ mihl uti Nord-nordvästen är **Öfwerbo**.

7: *Hiorstad, Jorstad, Giortad*; 6: grannar; Skatten 3: Mant: 4 :/: 13: pr.

hafwer namnet af *Jor, Hior, Giör, Giöran*; lat: *Ge(r)orgii sedes*; såsom Jörstad i Sättendal Sockn; Jörsberg i Rengfiö, etc. etc.

Grannarne här i byn äga Fåbodas och muhlbete icke tillsammans, utan then 1:ste grannen med 3: 4. och 5te, hafwa fåbodarne $\frac{1}{4}$ mihl i nordvästen, *Tanna* benämndt; men then andre grannen med then 6te äga et med byn *Hiorstavallen* kallad $\frac{1}{2}$ mihl eller något mera i Nordväst ifrån Bohlsbyn.

8. *Hallstad* af 2 grannar, Skatten 17: öre, 8: peningar.

Nämnes af Hall, Halsten, Haldan, Halvard, och Stad; se Tit: VII. sådan bynamn finnes mångstädes, v. g. i Tuna, etc. etc. Thenna byens Fåboland är i *Tanna*, samma som N: 9.

9: *Glimtad*, 2: grannar; Skatten 14: öre, 8: peng.

thenne Byen nämnes än i dag **Solen, Sola**; lat: *Sol*; ty Solen heter och *Glim*; se Edda i Sol: kening. At the här i hedendomen dyrkade **Solen**, såsom then förnämsta; thet är ingom ofunogt. äfwen som the i Österlanden, thet *H. H.* witnar; Deut: 4: 19. Job: 31: 26. 2: Reg: 21: 3. 23: 4. Esaj: 15: 1. 16: 17. p. p. p. hwar af Staden Kir

hazereth, eller **Solstad** nämnes. The Chaldeer och Perfer hade och theas *πυραθεια* s. *πυρα*, h: e: **Syr-städer, Solstäder**, p. p. warandes Solen nämder med mång namn af Skallderna; v. g. Atin, Baal, Dagon, Deling, El, Fun, Loke, Phaeton, Phoenix, etc. etc. hwarföre båta många orter namn här af, v. g. *Solberg* i Iden[sör], *Solberga* i Thorsåker; *Solberg* i Kiurunda; Soldalen i Indal Sockn; Solom i Sättna; Solom i Säberåd, Sidsenjö, Styrnäs och flera Socknar; Solö i Nordingråd, etc. etc. etc.

Såbostället åt thenna byn är *Tanna*, samma med förenämnda byar N: 7. och 8; up wid stera Siön Nordbillen.

10: *Fröland, Frodeland*, af 4: grannar; Skatten är 1: Mant: 13 \cdot 14 p^r

Nämnes af Mans namnet *Fro, Frode, Fröe*, och **Land**: Tit: VII. *Froderi terra*; sådant är och Fröland i Rogstad Sockn; Frösten i Sättendal; Fröfäter på Alnön; Fröäng i Torp; Fröland i Säbråd, Timråd och flera Sockner i Västerlandet.

Thenne Byens såbostället är och *Tanna*, hwarest the förenämnda Byar N 7. 8. 9 om somaren muhlbete nyttia.

11. *Siggeltad, Sigltad, Segltad*; 2: grannar; Skatten är 14 öre 2 peng.

Nämnes af *Sigge* som och war Odens namn; och många Mans namn; äfwen och Dwinfolfs; Siggonis fedes. Om hufwudStaden i Sverige Sigtuna, äro många skrifter fulla.

Såbostället är *Sallebo*, $\frac{1}{2}$ mihl wäster ut ifrån bohbyn.

12. *Tåltad*, heter och *Thalle-Stad*; 3: grannar; Skatten 2: Mant: 7 \cdot 6 p.

nämnes af gamla Mans namnet *Thialfe, Thale, Thalle, Tätte; Tatiani fedes*; sådant namn är Tåtgården i Beråker Sockn; Tåsåsen i Bärge; i Matmar och flera Sockner. Sam: Bochartus skrifer at then widtbekante Sanchoniatons Lärofader het och Thialfe, Thaffe. Ifrå thenna byn war then kommen som först bygde Hög Sockns kyrko, och hans barn och barnsbarn] Tuna, Forssa, Rogstad kyrkor; hwar om mera skrives i II: 8: Glyfisv:

Thenne byens såboland är et med förefnämde byns N: 11. uti *Hallebo*, en god $\frac{1}{2}$ mihl wäster ut ifrån bohbyn.

13. *Edltad*, af 5: grannar; hele Byens Skatt 2: Mant: 13 \cdot 12 p^r

nämnes af Ed, Edo, Hetho; *Edonis domicilium*; se Tit: VII. sådant namn finnes mångstädes, Edfätter, i Harmånger; Edsgården i Bärge; Ede i Dilsbo; Edänge i Liusdal, etc. etc.

Muhlbete och fåbostället äga 4: grannar i Öfwerbo, $\frac{1}{2}$ mihl i Nord-nordvästen ifrån byn; men 1: granne har sit fåboställe med byemän N: 7: *Hiorstavallen* kallad.

14. *Vältanåker* af 3: grannar; Skatten 1: Mant: 9 $\frac{1}{2}$: 12 peng.

Byen nämnes af belägenhetena wid västra ändan och sidona af en åker; tjt thesa 3 grannar flyttade ifrån nästliggande byn *Baldra*, N: 15; hwarest i forna tider gårdarne thesa varit stående.

Fåbostället är *Gian*, norr ut, $\frac{1}{4}$: mihl, et med Forss — N: 2.

15: *Baldra* af 4: grannar; hele Byens Skatt, 2: Mant: 14 $\frac{1}{2}$: 2: p.

I forna dagar stodo och gårdar 3: st: som flyttades sedermera väster om byens Åker; se N: 14.

Byens namn är så gammalt som wadert; näml. af Baldur, [we]r Boernes Stamfader; som och kallas Apollo; af hwilken hela Landet fick namn, och många orter i Landet, v. g. Boldnäs, Bålö, Båldön, Båling; etc. etc. hwar om Antiquariers skrifter fulla äro; iag nämner endast Ol: Rudb: Atlant: och Peringschölds Not: ad Vit: Theod: — — etc.

Emellan thenna byen och kyrkon är et stycke jordäga *Gillegården* än kallad; om hwilka Gillegårdar kan läsas Tit: V. och II: Sl: Glysisv: Tit: I: §. 2. etc.

Utlöter och fåboställen til thenna byn, äro för 3 grannar $\frac{1}{2}$ mihl norr ut, *Brunswallen* kallad; jämte them uti byn N: 1: eller Kungsgården; Men 1: granne har thet med Forss, N: 2, uti *Gian*.

Prästbordet är här skattlagdt för $\frac{1}{4}$: gårdemantal.

Prestmantals-Peningar inräknade med Moderkyrkon Forssa, en Summa 89: D. 28 $\frac{1}{2}$: 12 p:

Fåbostället är *Giorstawallen*, et med N: 7 och flera förenämnda, en god $\frac{1}{2}$ mihl i väst-nordvästen ifrån kyrkon.

The 2: st: RuneStenar som finnas här wid kyrkon, warda beskrefne uti II: Sl: Glysisvall: hwarest och en by uti Tuna Sockn *Hälläter* wid namn införes, emedan *Tionden* af samma by, til Prästerna lesweveras thet ena året til Tuna och thet andra, hjt til Hög; fastän twistigheter här om äre.

Sockn-Sigilet finnes wara beskriswit i Tit: VIII.

Cap: VII.

Rogstad Sockn.

Ibland Sjö-Socknerna, är och thenna Rogstad Sockn, som af alla andra sträcker sig allerlängst ut wid hafsstranden til Helsingabotn, å östra sidona; til söder och väster ligger Tuna Sockn, och til Norden Harmånger; hållandes i längden $1\frac{5}{16}$ mjar, i bredden $2\frac{1}{11}$ mjar; warandes riker af många och goda Inwilar och sköna hamnar i hafsstranden; hwarföre Sockn-Sigillet är et *Antkare*; som Tit: VII. [c: VIII] Cap: VII: utwisar. Namnet är af *Roge, Rogge, Rocho, Ruge*; et bekant Mans namn; och *Stad*, lat: Sedes, Statio, se Tit: VII: *Rogeri domicilium*. såsom flere byar och Sockner i anner Land; v: g. *Rogstad* i Gnarp Sockn; *Roggärde* i Liusdal; Rogstad i Torp, Hackås, Hägdånger, Thorsåker och flerestades. Af hwad slächt och härkomst thenna Roge wara mände, af hwilken Socknen nämnes, och om hans efterkomandom, införes i II: Bl: Glysisvall: Cap: VIII: §: 1.

Socknen räknas nu; sedan 1610, efter R. Carl IX^s förordning, när 5: st: Byar lades til Rogstad ifrån Tuna; af 35: GiärdeMantal, 13 öre, och 1: Penning; 83: Rökar; och 27: Byar; se Tit: III.

Fördelas uti 4: fiärdingar		<i>Arnö</i> eller utomstogen
		<i>Åkers</i> eller Kyrkofiärdingen
		<i>Vällad</i> eller Söderdalen,
		<i>Bälldal</i> el. Norrdalen

Åker-jorden är af then klenesta i hela landet; hwarföre hafwa födo-medlen varit the förnämsta af Sifferier, i synnerhet af Haffjön och the Skattlagda ställen; hwar om utförl. berättas uti min Hist: Nat: Helf: III: Del. såsom och önnigt fiske uti the många Insiöar som uti thenna Socknen finnas til alla byar; Äfwen wäl af Skogarna til Swediande, Sägande, Biälke- och Timbers-huggande, Planke- Rötters- och Skeps-wärcke, p. p. Och nu i senare tider, när the frätande Skogskräfvetor infom, Bärgebruket, af Kohlande, som nu snart sagt, allt ödelagt.

1: *Arnön*, af 11: Rökar eller Grannar; hele Byens Skatt: 3: Mantal 4 $\frac{1}{2}$: 9: p.

delas i		<i>Söderby</i> 4: grannar.
		<i>Bärge</i> 3. —
		<i>Nordana</i> 2. —
		<i>Wästjund</i> 2: —

Ramnet är af *Arn* och *S*, se Tit: VI: [5: VII]: *Arnendi Insula*. Om then *Arn* war byns Stamsfader, som nämnes på en Runsten ifrå thenna orten tagen, och inmurad uti Nya Stadens Hudicksvalls Stenkyrkas östra gaswel; efter D. Celsii berättelse, ägandes sådan Minneskrift: *Bari riti stain thina aftir Un broder sin Fanva Sun, Arin ai Arna*; thet är Baris ristade stenen efter broder sin Fanva Son Un som war *Arn* eller Styreman wid *Arnö*-arne; thet lemnas thet hän. Men thet är säkert, att thenne orten är mäçta och wida bekant af det så nämnda *Hornslandet*, nästan en *S* af stor widd, som hörer til thenna byn, thet största *Utnås* uti Helsingabotu, allom sjöfarande noga bekant emellan Dreggrund och Qwärcken; äfwen wäl af makalösa diupa och stöna hamnen, *Arnösundet*, å Norra sidona af *Hornslandet* belägen. Thetta *Hornslandet* som sträcker sig som et horn, långt uti hafsbotu är 3: kantigt til söder ifrå byn *Arnön* öster ut til *Hornslandsudden* 1: god mj; å östra sidona ifrå Udden til *Baldursel*? *Boldsön*, 1: mj; norr ut; thenne *Boldsön* skiljes ifrå fasta Landet af et Sund, hwar igenom små, men inga stora fartyg, nu kunna löpa; är lagd under Hudicksvalls Stad, hwarest öfwer 20 ft: Strömingssiffare hafwa theras siffalåge hela somaren öfwer.

kring om thetta *Hornslandet* på Södra och Norra sidorna, äro Lagnätgårdar utstalade, så många som Rökar i byn finnas, och skiftewjs ärl. omwärlas, så Lartaxen betalas efter Rätstället, mer el. mindre til Cronan; som min Hist: Nat: Helf: III: flock utwisar. Men nu aldeles fattigare än för.

På thetta *Hornslandet* säjes wara en *Trågård*, som intet lättel. står at igenfinnas, när then eftersökes; utan endast af en händelse. Jag har och gjort undersökning; men intet mera igenfått, än på et ställe, swarta Wjnbärsbuffar, häggar, Lindar och Källarhalsbär.

Muhlbeta och fäbodar samt utjordar, nyttia *Arnö*byemän på thetta *Hornslandet*, nämligen] *Nordanå* på *Bredsand*; the andra i *Syrbo*, p. *Hölick* hörer hela byn til; thet Muhlbeta förpachtas åt ut-sjönes boskap.

2: *Öfby*, *Ysby*; 8: grannar; hele byn Skatt 2: Mantal 11 öre; 10: Peng?

delas i *Opbyn*, *Gropen* och *Ut-byn*; bärandes sit namn, anten af belågenhetena til *Öster* emot *Håfätter* och *Häckstad*, se N: 4. 5. eller af *Mans* Ramnet *Ölten*, *Ylten*, *Oftani pagus*; såsom många andre orter allestädes nämnas.

Theras bästa Strömingss Notfiske är uti bästa hafswiken här i Landet, *Hagen* kallad.

3: *Välstanbäck*; 3: grannar; hele byens skatt: — 14: öre — här namnet af belägenhetena til Väster, såsom mer än många orter här i landet och annorstädes; emedan här flyter en liten Bäck fram emellan thenna och Östbyn N: 2.

Theras Notdrägt är och uti förenämnda *Hagan*, se N: 2. Och ther jämte Siötrodnen uti *Lafbäck*, norr ut; hwarest thesa och förenämde Östbyar N: 2: åga fåboställe; Men the så nämde Utby Röfar, söder ut ifrån byn wid Gackarö-sundet.

4: *Hålfätter*, i Mff: *Haulüt, Håklätt*; 1: granne; Skatten 12 % 12. p:

belägen på en hög backa, wid stora Inwiken, som i forna tider varit samma som förenämnda *Hagen*, N: 2. bärandes sit namn af *Åke, Håke, Auge, Ogge*, p. p. samma som Siöfångens Neptuni, Nisse, Neckens, p. p. och *Såter*; *Neptuni Sedes*; se Cap: II: N: 11. p.

Byens Muhlbeta och fiskevatn, äro norr ut ifrån byen, på *Stensön*.

5. *Häckstad*; 3: grannar; hele Byens skatt 18 % 6: peng:

som thenne byn är belägen strax väster om förenämnda N: 4. wid ändan af diupa *Häckstad* wiken; giörandes aldeles et med then förenämnda N: 4. til namnet och flera bestaffenheter; så är onödigt mera här införa. Sådan by-Namn finnas här mångestädes, dock endast wid *Hafsöföna*, hwarest *Auge, Åke, Neptyn*, haft sit tillhåll.

6. *Färliö, Färse*; Mff: 1391. *Fädersö*; Mff: 1406 *Fairs-ö*, p. af 2: grannar; hele Byens skatt: 15: öre 12: peng!

Byenamnet är af *Fair, Fär, Fäder*; och ö el. e *inlula*, el: af *Siö, Lacus*; bägge sannas här, ty byen är så belägen. Och emedan alle Siökämpar, Wjkingar och Västrykar, p. kallades *Färingar*, och thenne byn är belägen wid nästförenämde Wj, se N: 5. 4. — Så är troligt, af alla säguer thet och thenne orten fått namn som *Häckstad* och *Hä-fäter*, af Siö-kämparne.

Byens fåbodar och fiskevatn är på samma ställe, norr ut, nämligen på *Stensön*.

7: *Norholm*; Gustafe gård; Skatten af 5: öre 6: Peningar.

Namnet sic orten af Crono-Befal. Hans Larsson Noræus, som köpte hemanet af en krymplinge; som tilförende kallades *Varpsfätter*, af the *Not-warp* och fiskeställen som ther mycket drägtig wore, uti Dref-wesfiärden, inån om *Lingarö-sundet*; se Cap: III: N: 12.

Uti et Mff: 1406, finnes thetta bynamnet *Lingholm*; ty lærer ortens namn, wara et, som om *Lingarö* är berättat.

Fåboställe och *Utlöt* är här ingen.

8. *Blältad*; 4: grannar; Byens Skatt: 1: gårdem: — 12 öre 6: peng.

Namnet är af *Blaffe*, *Bläfte*; Lat: *Blafius*; och *Stad*; *Blafii fedes*.

åbostället är uti Nordosten *Spiutnäs* kallat; warandes i syd-osten wid thenna byn, then wälbelägna orten och namnfüniga tracten, *Runstad*, kallad; hwar om et Mff: har funnits af sådan Minnesmärken: *Runir i Runstadi Stack Furlt Runar*; Store och släte hållar, som ther finnas, utwiåa teckn ther af. S 1684, etc. Jorda Böcker låg *Öltankiärn* här til.

9: *Åkre*, 5: grannar; hele byens skatt, 4: Mantal. 4: /: 6: Peng.

om sådan Byenam[su], se Tit: VII: och Cap: I: N: 9. Här bodde *Rogge*, *Rugge*; af hwilken thenne Socknen Nämnes; Om honom och hans ättartal, införes en Tabel, uti II: Bl: Glyf: om Kyrk[or.]

Byens fåbodar och stora (i) utlöter och jorda Egor, äro dels på *Spiutnäs*, med förenämde N: 8, för midsumaren; Men efter *Mid-Somaren* uti *Tryborg* och *Nordstad* wid *Lönånger*; om hwilka orter utförl. kommer at berättas N: 11: *Lönånger*.

10. *Garlou*, Mff: 1406, *Karlö*, *Karlogen*; 2: gran: Skatt: 15: /: på en tid räknades 3: grannar; för *NordanMyra* [*Myra*?] skull.

Namnet är gammalt och namnfünigt; såsom hela Rifet nämnes *Kallö*, *Gallia*, *Calland*; p. *Callorum Terra*, f. *Gigantum*. se våre många *Antiqvar*: *Skrifter*. Byens belägenhet är och på en hög *Backa* och *Näs*, som sträcker sig ifrån *Niords-stora* ägor, siö, och strander; *Helgön*, *Tryborg*: p. *Särmansledet* och *Särmansvägen* til thenna byen.

Fåboställe äger thenne byn intet.

11: *Lönånger*, 1: granne. Skatten 10: öre, 12: Peningar.

Namnet är af *Lonne*, *Lönne*, och *Ånger*; *Lonneri Sinus*. såsom *Lönånger* i *Jättendal* Sockn, p. p. *Stamgården* om thenne *Lönne* införes i II: Bl: Glyf: om Kyrk: —

Wid thenna byn öster och söder ut ligga belägne the stora och namnfünige orter, af *Stamfadern* til *Norden*, *Niord*, så nämde, v. g. store och diupe *Nordstad* fiården, som hafwer sit utlopp uti hafwet i *Rjmsundet*, *Nordstad* *Ången* och *Bretorne*, hwarest mer än många byar åga theres jorder och tegar; *Sålgön* en wacker ort; *Tryborg* et stort fåboland och utlöt, p. På et stycke wäster ut åt *Norden* ligga *Glysbärigen*, med många och stora *Reeshögarna*; se N: 15. *Guldskiftbårget*, p. p.

Byn behöfwer inga fåbodar, eller utparcker; fast än åkerjorden är den klenesta i Socknen.

12. *Välltad, Valeltad*; 4: grannar; hele Byens Skatt: 2: 8: 6. Byens Namn är af *Vale*, Oggens Son, en stor Stamsfader här i Norden, namnkunig af många skrifter; äfwen huru the blinde hedningar öfrat sig Oden i Valesheim: p. p. p.

Här är min födelse ort, och theföre skrives ofta: *Ulfr i Valesheim*. Ingom må iag påbörda min gifning om Byens forna häfder; dock som här ingestades öfswelr hela landet, och flera Land, finnas sådana qwarleswor, rudera, af the forna tidens *Ätt-Staplar* utan endast här i Valestad, och i byn Fröland, icke långt östanom; se N. 15. Så må jag nu här kortel: införa något om *Ätt-Staplar* och *Sten-Murar*, hwilke än til en del qware stå, dock förfalne, emot mina unga år, tå the wore således behåldna; näml. 4kantige, å 6 el. 7. alnars längd, å hwarje sido, upmurade, med stora och slåta *Grå-Stenar*; Muren tiocker 1½ al.; hög 16 al.; hafwandes ingen öpning, å ingenthera sidona, utan endast et håhl nederst wid jorden, trångt at en liten karl kunde ther inkrypa; ombewaradt med järndör. Å södra sidona utanpå Muren wore trappsteg stor och bred af slåta stenar, en upgång ifrån marcken snedt wid muren, til öfrsta taket; som war hel platt, slätt och jämt, med (tiordwall betäckt; så at tioc träen, Rönar ther wärte; men intet särdeles hög emot tiocleken, i hwilka wore ristade många *Bokstäf[we]r*, äfwen hela namnen. Mitt på thetta platta taket, ned igenom jordwallen war et 4 kantigt håhl, dubbelt större än neder wid marcken. p. p. p. Sedan these Murar efter handena del[s] förföllo, dels nederrefwos; fast än et hörn än är någorlunda i behåll; sökte iag med fljt gräfwa neder i jordene, och fant ther många och stora hufwudskåhlar och beenragel; hwilka många med mig se månde.

Jag frågade the 80 och 90 åra Män, hwad the hade att säja om thesa murar efter sina fäder; The swarade, at Sättarne them upbyggt, haft them til befästningar, när the kastade stora stenar på hwar androm bråstört utföre the gamle. p. p.

Såbestället eller blotta muhlbetet åt theenna byn är uti Nordosten wid hafwet, *Bergön*.

13: *Backen*, 2: grannar; Byens skatt: 18 öre, 12 pening; nämnes af belägenhetena; såsom många andre byar; se Tit: VII. Cap: IV. N: 6. =: har för 100 år sedan warit nämder och legat på samma ställe som nästföljande byn N: 14: *Malltad*; åger och med then samma *Såbeställe* näml. *Edsviken*; uti Nordosten ifrån byn, ½ mjl.

14: *Malltad*, af 3: grannar nu för tiden, men för 100 år sedan 5: grannar, när the i Backan N: 12, ther bodde; Skatten: 1: Mant: 7 :/:

Byns namn är af *Male*, *Mauli* och *Stad*; se Tit: VII: — Thenne Male war en stor Herse här å orten, och ägdt stora ägor, än i dag Malesgård, södre och norre, kallad; *Malsänge*, belägne i Öster emot byn; *Mals-får*, en holme uti hafwet; p. Strax wäster om byn står en stor *Runsten*, med Helsinga Runor huggen; införd så wäl uti Verelii Minesmärken, som än mera och tydliga uti Magni Celsii Oread: Helf: och än mäst uti Sonens Doct: Ol: Celsii utgågna Skrifter; Om hwilken mera skrifwes uti min Glyfsiv: II: del Cap: VIII. Dock införes thetta här allenast, at the ord på Runestenen: *Nor i Baalaltain*, icke äro utförd, för än iag wid närwarande S. D. Ol: Celsii i orten, berättade thet the utmärkte stora stenen, klippan, hålldunten, ifrå stenen belägen Norr ut, 4 eller 5 Musqv: Skott; än i dag *Baalsten*, med thet wid [wed?] liggande Ägor, Västlad byemän tilhöriga; N 12. uti hwilken hålldunt en stor grotta är; Sättakuhlin kallad, hwarest mycket spökeri synes; warande så som än i dag wilja gå thet in. Strax här wid är Baal- el. Bel-änget, etc. etc.

Thenna Byens utlät och fäboställe är med förenämnda By N: 13. uti *Edsviken*, til nordosten; hwarest en ganska stor *Kiälla* 4 al: diamet: finnes; En *offerkiälla* än i dag, men mera i forna tider, mycket gängse och brukelig.

15: *Fröland*, af 4: grannar; hela Byens skatt: 2 Mantal; 2, öre.

Om Byanamnet se Cap: VI: N: 10. Här wid byn äro följande märckwärdigheter, näml.

1: En *Stenmur* af samma beskaffenhet, som i Valestad; N: 12.

2: *Baal-* el. *Bel-änget*; se N: 14. Västlad och Malestad byar tilhörigt.

3. *Reshögarne*, i öster ifrå byn, et litet stycke, af jämingoda stenar sammanlagde, store, höge och wide, 3: st: ju som gl. Upsala högar, dock af bara Stenar; på the än så nämnda Glys- eller Liusbergen; hwarest och öppningen uti en hålldunt, *Guldristan* kallad, åt Lönångers byn, finnes; se N: 11.

4: Hjt höra och *Malsgården* och *Mals-ängen*, hwar ifrå öfwer Sladesjö sundet wid botten är en Steenbro lagder til Drume.

5. *Siön* wid thenna Byen och Sylestad N 18 är öfwer alla somrar så bewärter med hwar, fräken och säf at ingen med Båt kan framro, allenast genom en smal wäg *rodningsleden*, och således samlas thet siöfoder många 100 last om somaren.

Fäbostället är Flexland.

16: *Via*; 1 granne; Skatten 10 öre 14: peningar.

om Byanamnet se Cap: III: N: 11. Apollinis terra. I ferna tider har thenna tracten varit utlöt til Vålsta och Mälsta.

17: *Bro*, 4: grannar; hela Byens skatt: 1: Mantal 12 \therefore : 10 pening.

Dela i $\left\{ \begin{array}{l} \text{Öster Bro 2: gr.} \\ \text{Väster Bro 2: gr.} \end{array} \right.$

Byens Namn-ordtydning igenfinnes Cap: I: N: 28. etc. etc.

Byen är belägen Norr om Bron öfver strömen som flyter ther fram ifrån Gansjön in uti Strölands sjön, etc.

Jäbstället, för 3: grannar, tillika med Via, N: 16, är i Norden, $\frac{1}{2}$ mil, Nordstig fallat; men 1: granne ligger i *Mörtnor*; se N: 18.

18: *Sylsta*, af 2 Hökar; Byens skatt: 1: Mantal; 8 öre; 6: Penning.

Byanamnet är af N[omine] P[roprio] Sjl, Silur, Sylur, p. och **Stad**; se Tit: VII. *Siluri ledes*; eller af gl. Ordet, *Syl, Syler*, som bemärker **spejigt Bårg**; emedan byn ligger wid et bårg. Ut the bekante Cyliger, Sylici, Kyliger, Kuligi, p. hafwa gifwit orten namn; thet lemnas ther hän.

Jäbstället är i Norden ifrån byn $\frac{1}{2}$ mil, wid hafsjön, *Mörtnor* fallad; blotta muhlbetet.

19. *Stamnäs*, 3: grannar; Skatten: 1: Mantal, 3 öre, 20 peng.

Byanamnet säjes vara kommit ther af, at fartygen uti Helsingabotn, hade i ferna tider; thet och belägenheten medgifwer; här stadnat och stammat; nu icke så, sedan Callra och Catt-skärsfiärdens hafswatn af-tagit; — hwilket lemnas ther hän; dock som tylik namn finnas i Sund-sjö; *Stamgiärde* i Unnarvåker af Jämtel[and,] p. p. p. Så kan thet tagas af N. P. *Stam, Stamn, Stan, Stane, Stand*; Lat: *Stans, Conltans*; lika som *Stambol, Conltantinopel*, p. p.

Jäbstället öster ut $\frac{1}{2}$ mil, wid hafskanten är *Katt-schär*.

20. *Hansböle, Hanskböle*; 1: granne; Skatten är 6 öre.

nämnes af N: P. *Hans*, som är et algement ord om alla Härbar, Hanbar, Styremän; och böle, domicilium; lika som the namnfunige Hänse-**Stådr**. Eller och af N. P. *Hans, Halle, Hampus*; som somlige hålla för *Johannes*.

Jäbstället är med the följande Byar öster ut $\frac{1}{2}$ mil wid hafsidene *Kallre* fiärd; strax norr om Catt-sfiär.

21: *Hetzåker, Hällåker*; 2: grannar, Byen[s] skatt: 13 \therefore : 12: Pen.

Namnet är af N. P. *Heth, Hethe*, och **Åker**, se Tit: VII. Hethi f. Edonis ager. Hos Ebr: wero Hetz eller Chetz-barn bekante. Af gl.

Mff: har man sett thenna byn nämnas **Östanåker** af belägenheten emot *Hansböle*, N: 20, och *Bäldal*, N: 22, som strax västanom ligga mände.

Fåbostället i hafs- och sten-stranden är samma som nästförenämnda Kalra.

22: *Bäldal, Bälfedal*; af 3: grannar; Byen skatt: 16 öre, 12. pg.

Bälfe, Balle, Biälfe, Bufe, p. var i gemen Kungens äretitul; hwarföre kallades Sverige *Ballilia*, eller frigs-Bufarnes ö; hwar om kan läsas Ol: Rudb: Atl: Tom: I: Cap: XI. och flere Antiquarier. På Island är och en ort som heter *Bältada* hwilken af Buno til Cluver: uttydes *Ara Regia, Kungsstad*. Här i landet finnas många byar af samma namn, äfwen å andra Landsorter, upräknade i Rudb: Atl: Tom: I: p: 448. Ut och Basse, Buse, har varit Enskylt Mans namn; thet är allom kunnigt; ty är och af en sådan byanamnet kommet, lika som Bläftad, N: 8, af Blasse, Blafius, p. p.

Fåbodarne och muhlbetet är, norr ut, $\frac{1}{2}$ mjl, *Skridsvik*.

23: *Byn*, 2: grannar; Skatten 15: öre, 18 peningar.

om Byanamnet se Tit: VII; hwilket finnes i många Sockner, v. g. Dilsbo, Gnarp, p. p. p.

Byens fåbodrar äro på nästförenämnda ställe *Skridsvik*.

24. *Alpö*; 1: Röl; skatten: 8 öre, 12 peningar.

Om the forna tidens *Asparlunder*, Hort: Hesperid: skrifwa mer än många; och huru the heliga wördades, samt offerställen ther wore; p. och emedan Helsingland är Glyfisvaller, och Glyfisvall är Asparlund, af the många och stora Träen, Aspar, som här finnas, enkannerl. helgade åt Astarte; se Cap: V: N: 21. Så bär nu thenna byn rätta namnet, emedan här är en skön Asplund, then än i dag ingen gärna af gemena hopen röra eller nederhugga wil; såsom tilgår och på flera ställen.

Asp är och enskylt Mans namn, såsom Biark, Biörk, p. p. Äfwen et slags fiff; men then finnes intet i Helsingland.

25. *Sveden*, 2: grannar; Skatten, 1: Mantal, 3 öre, 6: peningar.

Om Byanamnet kan läsas Tit: VII. och Cap: I: N: 10. p. p.

Fåbodarne och Betesmarken hafwer thenna byn, såsom förenämnda N: 23. och 24: —, i Skridsvik til noriden $\frac{1}{2}$ mjl.

26. *Bryttö, Brötte*; 2: grannar; Skatten 12 öre, 12 peningar.

Brytte, Brette, är icke allenast et Årenamn, utan och Herfars haf och egendom; äfwen **Giärde**, instängd rum; Såsom uprögd wäg och slätt; p. Döfverfungen i Upsala, A: Ch: 545, Anund fick nämnas *Bröt-Anund*, theföre at han lät upbryta ödemarken til nyttiga planer, på

mång ställen i Sverige; som kallades Bröte och Hufaby. Mansnamnet *Brechte*, *Berte*, *Bröchte*, p. är öfwer alt brufel. som utföres Engelbert, Ingebrecht, p. p. Af hwilkentera förenämnda themna byen namnet åger; thet wet iag intet för wißo berättta; Men thet är säkert, at än i dag, strar wid byen, i Nordosten, ligger en ängskulla, som kallas *Slotte*, lat. Arx; och blöt- eller sänk-myra-ängen ther omkring: *Lill-Zälfwitet*; hwarest byn *Valestad*, N: 12, åger sin slått-äng.

Såbofållat för themna byen, är samma med the nästförenämnda 4: *Byars*, näml. *Skridsvik*, i nordosten ifrån thetta *Bryte*.

Om *Rogstad Sockns Prästa-Bord*, thes *Egor* och *Skatt*; med mera, kommer at berättas utförl. uti II: *Bl: Glyfisvallur*, som egentel. handlar om *Kyrkor*, theras *Minesmärken* och mera sådant; äfwen wäl huru 5: förenämnda *Byar*, NB. 14. 15. 16. 22. 26. Anno 1610, blefwo ifrån *Tuna Sockn Cap: III: lagde til Rogstad*.

Här införes, at och *Ingftad*, en bruten *Rök* ligger under *Prästa-bordet*; se *Ilsbo-Prästab:*

Cap: VIII.

Ilsbo Sockn.

Wäster ut ifrån *Rogstad Sockn* ligger *Ilsbo*, som är adnexa til *Rogstad*; dock icke til närmaste *Råsfållnad*, emedan en del af *Tuna Sockn* sträcker sig ther emellan; ty til östern gränzar *Tuna* och *Harmånger*; til Södern *Tuna* och *Hög*; til Wäster *Bersjö* = äfwen til Norden *Bersjö* och *Harmånger*; *Rå* och *Rör* omkring *Ilsbo* äro thesa: *Sågsten*, *Siljabron*, *Ehrshållebåcken*, *Borebårg*, *Bäckeklåfwe*, *Stogs-råfålla*, *Kem-moen*, *Jårblåsten*, *Åsbåcken*; *Sten i Hoglands siön*; *Stormyrkållan*; *Biörnåcken*, *Gansjöflinten*. Inom thesa rå och rör, är *Socknen* $1\frac{1}{16}$ mjl lång, och $\frac{5}{8}$ mjl bred.

Åkerjorden kan wara god nog; men intet tilräckelig at föda *Sockn-folket*; utan ther jämte har warit mästa och bästa födan af *Swidiande*, *Mublmete*, *fogelfänge* och *Rosland*; *Hifferier* mycket ringa uti små insjöar eller *Skärner*. Och emedan födan af *swediandet* är borttagen, och *Roslandet* i stället infallet, ty äro the forne tiders *bärgningar* förwandlade uti *mistningar* och *trängmål*; här som flarestädes.

Sockn-Ramnet igenfinnes i Mff: (Mff:) *Ilsboda, Egilsboda, Iisboda* p. p. Om thet är kommet ther af, som gamle Män mig berättat, at uti stora och höga Bärget, öster om kyrkon beläget, oftast synas **Eldar** eller **Eldstrimor** utbryta; i synerhet när rök och dimba ther utdunsta; som iag menar härkomma af underjordiska ånga och syra; ty strax nedan-före ligger **Issön**, en sumpig och dyfull siö; thet lemna's ther hän; Kan hända! rättare af Mans namnet *Il, Ile, Ilur*, p. och **Bo**; *Ili* f. *Ilionis domicilium*; At Troja nämnes *Ilion* eller Ilurs-ö; thet witna Histerierne; nämligen af Tros f. Troes Sen Ilus, som war the Trojaners Konung efter sin fader Tros, hwilken bygde Troja, följandes sin fader Erich f. Berich tjt ifrån Jättahem; thet kan ingom ofunogt wara. *El* och *Elder* war Bores och Saturs namn; hwar af många orter nämnas; thet är och wist. Mächta sangodlift är thet, at the namn som i Sagorne nämnas *Elivogen, Jelvogen, Elvavillor*, p. p. igenfinnas här, när man jämnförer här wid grän'sande orter Bolii ö, Ogn-Moen, Ognrike. p. p. p.

Socknen räknas til 8 Giärdemantal, 1: öre, 12: peningar. och beboes nu af 20 Rökar eller Bönder, i 5: Byar.

Bye-Rammen åro thesa:

1: *Holand, Hogland*, af 5: Rökar; hela Byens skatt: 1: Mantal 7: öre 8. pening.

Delas i *Holand, Åfern* och *Riset*; Ramnet af *Hoge, Hüge, Höge*, och *Land*; se Tit. VII. *Hugonis terra, Hovedi possessio*; Sika som Socknen *Hodal*, och flere orter; se Cap XIX.

Fåbostället, $\frac{1}{4}$ mihl intet wäl, wäster om byn, af ringa wärde, hwarest the nå Bohlby muhlbetet dagell[igen.]

2: *Bärke*, af 6 grannar; hele Byens skatt: 2: Mant: 8: öre, 6: peng.

Delas i $\left\{ \begin{array}{l} \text{Bärke} \quad - \quad 5: \text{g.} \\ \text{Räset} \quad \quad 1. \text{g.} \end{array} \right.$

Om Ramnet som mångstädes finnes, se Tit: VII. — Cap: IV: N: 3.

Byens **utlöt** eller fåbodar $\frac{1}{4}$ mihl norr ut, åt Harmånger Sⁿ endast muhlbete en tid af somaren; **Fåbodarne** kallade.

3: *Söderby, Sörby*, af 2, gran: Skatten 15 öre: —

Byanamnet är anten af belägenheten i **Söder**, emot the andra byar i Socknen; thet och theras namn utwisa; Eller af Mans Ramnet *Saur, Sör, Sir, Sivard*, och **By**. *Sigvardi pagus*; jäsom många byar nämnas i landet.

Muhlbeta äger thenne byn tilräckeligit hema wid Bohlbyn, och således hafwer intet Fåboställe.

4: *Öltanå*, af 3: grannar; hele Byens Skatt, 1: heman, 1: öre 3 ½ pen.

Namnet är af belägenhetena öster wid en Å, som löper fram genom byen, ifrå Biärtsön, och the små sjöar eller kiärner in wid byarne ut åt Isön, Gansjö och så vidare ut åt hafwet i Rogstad Sockn.

Såbodarne äro belägne Wäster ut ¼ mihl; *Lill-Gåstås* hwarest endast muhlbete men ingen utjord är at tilgå.

5: *VältKiärn* af 5: gran: Byens Skatt, 2: Mantal, 2: öre.

Namnet är och af belägenhetena Wäster om en liten Sjö eller Kiärn; såsom the andre Byar här i Socknen; och många flere i andre Sockner.

Byens *såbodar* ligga i sydvästen ¼ mihl, wid *Biärtsjön* å syd- västra sidona; endast muhlbete.

Prästabordet uti thenna Adnexa är här ingen åker, utan allenast 2 små wretor eller Tächter. slottland el[ler] Plogland. Gy heller är här något *Capellans-Bord*; fast än V. D. Commin: kom här at be, nu i thesa tider, ifrån året 1734; utan endast och blotta Penningar wid Kyrken; hwar om vidare kommer at införas uti II: Sl: Glyfisv: om Helsingl. Kyrk[or].

Hwad Prästabordet wid Moderkyrken Rogstad angår, är thet sammanlagdt af många föräringar och testamenten såsom infört är i förenämnda Hock. Dock för efterkommandom skull, blef och uti Kyrkoh: H. Ol: Albogii dagar under Prestagårds Egorne, then nära liggande Rökken och Gustafa gården å 6 %. Ingstad på wiða willkor, lagder; hwar om wore mycket at berätta —; thet är Skattlagdt för 4: öre.

Prest-Mantals Penningar årl. 39: D. 9 %. 6: peningar å 9 %: Smt Mantalet. Men Prästabordet här i Ilsbo, Skattlagdt.

Sockn-Sigilet, är bekrifwit Tit: VIII.

Cap: IX.

Harmånger Sockn.

Wid sjöfanten til Östra sidona, emellan Rogstad Sockn til Södra Bergsö til wästra, och Jättendal til Norra, är thenna Harmånger Sockn belägen, giörandes i längden 1 ½ mihl; i bredden 1 ¼ mihl.

Namnet diktas wara af *Harm* och *Ånger*; Men icke rättel. lika som Ångermanland; utan här wid Nordaustigen å Norra sidona hafwa

varit the namufunige Hermioner[s] jäte ute wid then befanta Angur, Ånger eller Wjt af Helsingabotn; se Tit: VII. Eljest wet man och, at Yfverboernes *Thor* kallas och *Har*, *Jafn-har*, p. p. Forna Måns namnen äre och befant, v. g. Hair, Här, Hier, Hior, Herman, Hermund, Hiermund, Hieronymus, p. p. se mit Onomast: Sv: Got:

Jordemånen är och ganska åtfyllig, på somliga ställen nog swag, på några ställen ibland then bästa i landet, v. g. i Hånick. Åker-Mannens bärning intet tillräckelig, utan måste sökas med fischeri uti hafwena och några få Insiöar här och thet liggande; Diurfänge är nu här intet, sedan kohlingen til Ströms-Bruf både slog och marck förödt och bortskämt; åkerbruket samaledes.

Sochuen räknas af 30: gårdeMantal, 12: öre, 21: pening. 71: Röfar, och 14: Byar; — och fördelas i 4: fiärdingar: Edsätters, Watträngs, Hånicks och Stocfa fj.

Byanammnen med Röfar och Skatten äro thesa:

1: *Hånick*, *Hanicke*, af 9: grannar; hele Byens skatt är 5: Mant. 2 :/: 14: p.

nämnes af Ha, A, som sättas framföre, v. g. Abor, Habor; Apollo, Baldur; p. p. och Nils, Nisse, Nicke, Neptunus, samt **E, Au, Ö**; lat: *Neptuni Inlula*; såsom ganska många orter här wid Sidkanten nämnas; v. g. Nickora, Sneckemora, Necksiö, p. p. p.

Byn är belägen på en skön släter plan, utnäs i **Storfiön** som sträcker sig up uti Bersö el. Bergsiö Sochu wäster ut.

Jåbodarne äro belägna $\frac{1}{4}$ mihl wäster ut ifrån Bohlbyn, å södra sidena til förenämde Storfiö; **Hånicksbodarne** kallade.

2. *Forffa* af 6: grannar; Skatten är 2: Mantal, 6: öre och 12 p.

Namnet är af belägenhetena wid **Strömen** eller **Forßen** som flyter thet fram utur Storfiön öster ut i kyrkfiön och sedan uti hafwet wid **Ströms Bruf**; — — Såsom många Byar nämnas, v. g. i Tuna-Norala p. p. p. se Cap: III: N: 19.

Muhlbetet för Forffa byn är fattigt, ty måste jäbodar lejas af Wattleängs byn i *Nyboda* $\frac{1}{2}$ mihl wäster ut ifrån förenämde Wattleäng.

3: *Nordaná*, 4: grannar; Skatten är 1: gårdeMant: 5 :/: 22: p.

Nämnes som N: 2 af belägenhetena wid **Ån** eller **Strömen** som flyter thet fram åt kyrkon och åt Ströms Bruf i hafwet. Såsom många byar mångstädes kallas, i *Håbela* p. p. p. Uti the allerälsta *Rullar* och *Längder*, har theme och nästförenämde N: 2; haft et namn under *Hånick*.

Fåbodarne äro belägna $\frac{3}{4}$ mihl öster ut, wid hafwet strax norr om Ströms-Bruf; i forna tider goda, men sedan Brufet byggdes magra och trånga.

4. *Röftad*, Mff: *Raudftad*; af 8: grannar. Skatten är, 3: M: 3 :/: 21: p.

Namnet är af Raude, Röde, Roderic p. och Stad; se T: VII. jäsom socknen Rödön i Jämtland; p. p. Rödesånger, Röde, Römyra p. p. och andra många byar i många Sockner.

Fåbodarne hafwa 4: grannar ut wid Ströms Bruf; i *Töfa litet*. 2: grannar, med Edfäters bymän N: 9. öster ut i *Åsböle*. 1: granne med Scharfkiärs byn, N: 8; 1: granne med them i Svedia, N: 12.

5. *Bringftad*, 2: grannar; Skatten är 1: Mantal och 5: peningfallas nu **Kyrkbyn**, emedan then [ligger] nära wid kyrkon väster ut; se Tit: V. men Bringstad eller Binstad, af Mans namnet anten Bin, Bine, p. eller Bryne, Bryngel, p. och Stad; se Tit: VII.

Muhlbetet är trångt hema; fåbodarne för 1: granne i *Åsböle* ut åt Ströms Bruf; för then andra i *Södwäst* $\frac{1}{2}$ mihl frå Byn, med Svedia byn, se N: 12.

6. *Backen*, Enstaka gård af 8 :/. 18: p. Skatt.

har namnet af belägenhetena jäsom byar mäst i hvarje Socken fallas. På en tid kallades themna gården Hoffmansbo så länge Kyrkoherdarne här i Socken Hoffmännen then ägde; hwilke i then II: St: Glyf: införas; Nu äro här 2de Åboar, ty $\frac{1}{2}$ delen af hemanet inlöste Socken til Capelans Bohl under the åren H. Wilh: Grubb war V. D. Commin: och $\frac{1}{2}$ delen åger och bebor en Bonde, som then köpte af Cap[itain] Kanik.

Fåbodarne för Capellans-bohlet är väster ut, $\frac{3}{4}$ mihl i *Häcksböle*; och för andra Bonda delen öster ut, med Ströms Bruf.

7: *Stocka*, af 4: grannar; Skatten är 1: Mantal; 12 :/. 6 peng: nämnes af Stocke, Stucke, Storke, och N: se Tit: VII. Ista som Stocksbo i Ferla Sockn, Stockfäter i Boldnäs, Stockö i Frösön, Sfwerlänäs, p. p. p.

Fåbodarne i Nordosten, 1: mihl; **Fåbowiken**; tillika med 1: granne i *Röstad*, N: 4. och med *Skarfik*: N: 8.

8. *Skarfkiär*, *Scharkjärn*, af 3: grannar; Skatten är 1: Mant: 14: p:

af Mans namnet Schar, Schare, och **Kårn**; Scharini palus. jäsom Scharmyra i Ferja Sockn p. p. p. se Cap: V: N: 23.

Muhlbetet å fåbodwallen är 1: mihl öster ut åt hafsidena **Fåbod:wiken** wid namn; jämte N: 7.

9. *Edläter*, 4: grannar; Skatten är 1: gårdemantal —: —:

Nämnes af Ed, Het, p. och Säter. se Tit: VII. Edonis fedes; se E[d]stad i Hög Sockn, Cap: VI: N: 13. Här i thenna byn bodde wid börjen en Man Edo eller Heth, som förordnade thet hans 4: st: Barn skulle stifta hemanet sig emellan til lika delar.

Fäbodarne ligga i sydosten $\frac{1}{4}$: mihl, *Åsböle* nämnda; hwarest och 2: bönder ifrån Röstad muhlbetet nyttia.

10. *Stering*, i Mff: *Störing*, *Stegeräng*; 5: grannar; skatten 1: 14: 16.

Nämnes anten af Mansnamnet Stör, Staur, Stor, och *Änge*; se Tit: VII; eller af belägenhetena å södra sidona wid et änge och siö, hwarest så tieft wärer Siögräs om somaren, at ingen kan med båt ro fram, utan nästan hela store siön gifwer utseende som grönt och öfverstiönt Swahl-land; lika som Fröllands siön i Rogstad Sockn; se Cap: VII: N: 15.

Fäbodarne äro öster ut $\frac{1}{4}$ mihl från Byn, samma namn som byn.

11: *Vattrång*, af 12: grannar; hele Byens skatt: 6: Mantal, 4 :/: 3: p^r.

delas i 2 delar, *Söder* om *Än* och *Torr* om *Än*; emedan en å flyter ther fram uti Harsjön, och sedan neder i hafwet. På Runstenen i Jättendals kyrkmur; se II: 81: Glyf: nämnes byn *Utrungom*; i Mff: 1270, *Utrang*: ty belägenheten wid et *trångt watern* eller *Sun*, *Utel*. *Öster* om byn *Vattlång*, N: 13. gifwer anledning til bynamnet.

NB. Ifrån thenna byn är Stamsfaderen til then ädla och widtutspredda *Wattrangfcha* Familien komet.

Fäbodarne äro i Sydosten $\frac{1}{2}$ mihl belägna ifrån byn, *Skåhlbo* wid namn, å östra stranden wid Harsjön; Men 1: granne har fäbowallen med utjord uti wästern 1: mihl, åt Ilsbo Sockn, *Håcksböle* kallat, jämte flere af andra byar.

12. *Svedia*, 2: grannar; Skatten är 1: gårdem: 1: öre; 14: peng.

Om Byanamnet; som uti många Socknar finnes; se Tit: VII. Cap: I: N: 10. p.

Fäbodarne i syd-sydvästen $\frac{3}{4}$ mihl ifrån Bohlbyn; *Svedia-Boerne* nämnda.

13: *Vattlång*, af 9: grannar; hele byens skatt: 3: Mant: 11: öre; 9: p^r.

Nämnes af långa siön eller watern, som flyta fram wid byn öster ut åt *Vattrång*; se N: 11; ther the trängia sig ihop til en Å eller ström; p.

Muhlbete och någon utjord för 1: granne är i **Zäcksböle** väster ut beläget $\frac{3}{4}$ mihl, åt Ilsbo gränjen; the andres fäbwall är närmare byn $\frac{1}{2}$: mihl, väster ut; kallās allenast **Wäst** i **Bedarne**, hwarest är bara muhlbete en tjd på **Somaren**.

14. **Holm**, **Enstaka gård**, i forna tider in til thes **Ströms Bruk** fom at byggas på thes ägor, tå **Röken** lades under **Bruket**, och gården som **ljfwäl** [af] en wacker **Stånds-Person** stod bygder i grund förstordes, när **Loheska** huset **Ströms-Bruks-Egare** blef.

Nämnes af belägenhetena **ljka** som **Holm** i **Idenor Sockn**; **Cap: IV: N: 13**, emedan gården war belägen på et **Näs**, the **2^{ne}** strömar samanstötte, ifrån **Vattlång** och **Vattrång**, se **N: 11**. och **13**; uti **Harfion**, och sedan til **Holm** å **södra sidona**; och å then **Norra** ifrå **Storfion**, **Harmånger Sockn** ut igenom; görande ett här wid **Holm**, som flöt ut i hafwet mit igenom **Ströms Bruk**.

Prästbordet är **stättlagdt**, för 1: **gårdemant**: och $\frac{3}{2}$; in **summa** **18** \cdot **16**. p.

Prästmantals-Peningar **43: D: 30** \cdot **12** p.

härkomer mycket the af, at när **Prästbordets** egor lades the til ifrån andra heman, fölgde och statten med; Men icke så på andra ställen; **ljka** som **nysligen** skedde til **Capellans** **Bestället** här i **Socknen** i **Backen** se **N: 6**.

Såbodar til **Prästbordet**, äro i **wästnorden** $\frac{1}{2}$ mihl **Rothnäs** hwarest **jerda-ägor** och äro; se **II: 8l: Glyf: om Harm: och Jättend: fyrker**.

Taxerade Fisserier äre

Båt-Ströming $\frac{1}{2}$ tunna.

Holms åhl- och Ströms Lar-fiske, p. p. **56: D: 8** \cdot **1**. fnt.

Sockn-Sigilet är **affatt**, **Tit: VIII: och hafwer 2: H** til **divise** med **forb** the emellan **stätt**.

Til thenne **Socknen** wid **Hafs-sidona**, in emot **Rogstad** gränjen är belägit **Ströms-Bruk** af **2: hamrar**; men **Masugnen** ligger i **Gnarp Sockn**; **uprättat 1672**, af **Factoren Behm**; Men **sjedermera** kommet i **Loheska** händerna; såsom et öde öfwer all **Bruken**, här i **landena**, at **intet** komma uti **2 el. 3: Afswingarnas** händer; **Drjakerna** kunna wara **flara** nog; men i **wälmachten** **intet rättel[igen]** **eftersinnade** af **Bruks-Ega[n]dom**.

Här får iag införa en **estertänkelig Historia** som skedde uti **mina unga dagar** wid **Ströms Bruk**, **näml[igen]** **Sedan** **Factoren** och **Bruks Egaren Behm** war **död**, **trädde** **hans Enka** uti **andra giftet** med sin **Bofhållare Jacob Hellman**, och **begynte** föra et **yppet lefwerne**, uti alle-

handa öfwerflödigheter; p. p. p. Hennes goda wäner, afrådde henne ifrån sådant; ty Manen hade intet at säja; ibland hwilka war och min t: Fader, Crono-BefalningsMan J: Broman; Han med flera sade rent ut, när the jämte henne stodo på bron öfswerj strömen som löper nit igenom Bruket, at sådan öfwerflödighet kunde med tiden orsaka trångmål och fattigdom; p. p. p. Pytt! sade hon; så mycket kan iag blifwa fattig, som iag får thenna Ringen igen; hwilken stora Guldring [hon] i thet samma drog af sit finger och kastade uti brusande stora strömen. Men hwad hände? På et år thet efter fick en hamarjmed samma Ring igen uti en Lax som han fångade med stödjande uti strömen; Och hon sedermera på 1: el. 2: år thet [efter], när Hellman död war, blef så mycket skyldig, at hon måste gå, som sparj ifrån ar, ifrån löst och fast, och fara omkring hos slächt och wäner; icke utan stor frästelse af Dieswulen; hwar om wore mycket at skrifwa. Sag har sett förteckningar at Bruket näst af Socker och Socker-Bakelser kom uti Loheffa händer uti Stockholm.

Cap: X.

Jättendal-Sockn.

Starft bewjs til rätta Jättaheim här i Helsingaland, är och bland annor thenna Socknen, och the mång Minesmärken som här finnas, i synnerhet the stora Jordhögar och Ätte-Bäckar omkring byen än Kungsgården kallad, belägne, hwarest Jylliskungarne i Nordantigen haft thetas Säte; hwar om wid börjon om Helsinglands delning är infördt. Nordlands och Jättahems Stamfader war Niord eller Nore, som hos Greferna kallades *Ovgaros*, hos lat: *Saturnus*, p. p. som ågde mång barn, större til wärten än annat folck; hwilke nämdes dels af storleken dels af hemwisterne Jättar, Jotnar, Bergbuar, Bergtroll, Refar, Rifar, Troll, Thuffar, p. p. p. ågande jämwäl hos Österlångingarne mång namn; v. g. Ymim, Zuzim, Nephilim, Rephaim, Githim, p. p. hwilka ord äro nog främande hos Österlångingarne och språkas mycket om thetas rätta ursprung och betydelse; hwar om mer än många skrifwa; Dock om man ras[s]afar uti gl. Swensson, så får man rätta grunden; ty

A: *Githaim* kommer snarare af *gitta*, förmå, orka, utstå, Lat: *valere*, *potens esse*, p. än af en *Pråß*, Lat: *torcular*.

B. *Raphaim*, Sv: G: *Rappa*, *Snappa*, *Röfwa*, *Ströfwa*; p. lat: *rapere*, p. än efter Ebr: bemärka Döde, el. Dödes hamnar; p. eller och *Låfare*.

C *Nephilim* som bodde ibland Hevæerna, som the förre ibl[and] Amor: och Philist: tydas af Ebr: för Döda, slagne; p. p. Men huru må sådant jäjas om Jättar? häldre är ordet af Sv: G: *Rnåfwel*, en raff, modig och förh. knekt.

D. *Zozim*, *Zuzim*, *Zamzumim*, bodde bland Ammoniterne; på Ebr: märker ordet *Dörträen*, *Dörgåter*; p. p. Deff är Sv: G: *Sos*, *samsos*, *Samsat folk*, p. Lat: *Socii*, p. närmare med Personerna.

E. *Emim*, *Ymim*, bodde ibland Jebusiterna, efter Eb: tydes ordet annorlunda än thetta folkslaget, som war härstamat af *Yme* Jottum [o: Jottunn] Jättarnes fader; hwar om Edda och wåre Antiquarier mycket skrifwa.

At theenna Jättendal Sockn nämnes af *Jättar*: och *Dal*, thet kan ingen neka, lika som *Jätte* eller *Jättar* af *Gitta*, förmå; warandes theras styrka och manhaftighet hos the gamla Skalder noggsamt beskrefwen, med förblomerad ord; v. g. at the haft 15: fötter; med et hugg sönderklufwit stora stenar; kastat långt bort digra stenar, som hållit 2: el. 3: häftlaß; stött med hemliga lemen höhl i hållbärg; kommit 15: waggor på gång å ena midjommars natt; med tusenfalt annat mera.

Theenna Socknen åger å östra sidona hafwet, til södra Harmånger Sockn, til wästra Bersjö, och til Norden Gnarp; giörande längden 1 ³/₈ mihl, och bredden 1: mihl.

Åkerjorden är nästan lika öfwer alt, jämner, slät och fruchtbärande; Slogsmarcken någorlunda jämgod; men nu näst utödder af skadeligit kohlande; Mycken föda tages utur hafwet af fiffierier; och icke mycken af Snjódar, som här rätt få finnas; Fogelfänge är här nu intet, emedan flogen är utödad af kohning.

Socknen räknas af 21: gårdemantal; 11: öre; 11: peningar. 46: Rökar och 16: Byar, som fördelas uti 4: fiärdingar, *Lönångers*, *Å*, *Dwåstad*, och *Sockstad*.

Byer Namnen äro thesa:

1: *Lönånger*, af 5: grannar; hele Byens skatt: 2: Mant: 4:/: 1: p: Om Byanamnet, se Cap: VII: N: 11. *Lönånger* i Rogst: Sockn. *Såbodarne* äro öfter ut åt hafwet $\frac{1}{4}$ mihl ifrån byn.

2: *Nybyn*, 2: grannar; Skatten 1: gårdemant: — 14: peng:

Namnet utwisar thet byn är nyligare bygt än the andre; se Cap: IV: N: 7. Sådane byar finnes mångstädes: Nyäfer i Gnånger;

Nygården i Morala och Skog Sockner; 3 **Gestrikel**. Nystilla, Nybyn, Nyhytta i Thorsåker Sockn, Nygården i Oswardsjö; Nynäs i Gille; Uti **Medelpad**, Nyland i Niurunda Sockn, Nysäter på Alnön; p. p. 3 **Jämtland**, Nygården i Sunö; i Öfferdal; i Matmar; i Hågnäs och flera Sockner.

Fåbowallen för En granne är Öster ut åt hafwet wid Jättendals fiärden bland andra byar; För then andra äro fåbodarne wäster ut $\frac{1}{2}$ mihl, i *Homoen*, bland flera byar.

3. *Giärde*, Gustafa gård, af 11: öre, 20: pr: Skatt.

Om namnet se Tit: VII. Eljest är Mans namn Gard, Gardir, Geard, och således heter gården Garderi possessio.

Muhlbetet, för Giärde-byen är et med Nybyn N: 2: åt hafsidone.

4: *Thenläter*, *Themnläter*, Mff: 1602, *Thönlät*, Gustafa gård; Skatten . . .

Namnet är af Thöne, och **Säter**; se Tit: VII. lika som Thönånger; Thöne-bro i Skog Sockn; se Cap: I: b. N. 8. 23.

Med thenna jord-Egan är så bestaffat, at then varit utjord under Byen . . .

5. *Elfstad*, *Alftad*, 4: grannar; Skatten är 2: Mant: 10:/. 23: pg!

Namnet är af gl. Mans Perj: Alf, Elf, Alp, Elof, och **Stad**; se Tit: VII. At sådant Mansnamn är gammalt och bekant thet finner man och thet af, at Hercules, om hwilken många skrifwa; som föddes A. M. 2710, af Alcmena, fick til hustru Kung Penaxagoræ Syster wid namn Auges, som war af Öfwerboernes Hamaisor, el: Skiöldemöer; ågandes en Son med henna, som Modern kallade Alf, Elf; men fadern satte **E**: framföre, *Teleph*; Then i Ol: Tryggv: Saga bekante Alp, Alpin, nämnes och Kappin, omgifwen med Päll och Guldi. Gamle Män uti thenna Byn berättade för mig, efter gamla sägner, thet Starckgoter Helsungen war här ifrån komen, och hans slächtingar varit här boende som algement nämnes Alf, Alfer, Halfer, Halvard; p. p. p. Doc har thesa Dylkis lungar i Nordanstigen, först blifwit lagde under Sundhede Dylke; hwar om i Förmålet berättat är.

Byens fåbodar, för 1: granne äro i *Homoen* wäster ut åt Bergfjö gränzen, ibland andra byemäns; Men the andre åga muhlbetet och fåbowallen öster ut åt hafsidone uti *Edsmoen* jämte andre byar.

6. *Dvältad*, af 5: grannar; Skatten är 2: Mantal; 2: öre 6: peng!

Nämnes af Dve, Thve, Dvä, Thuve, Dufve, etc. och **Stad**; se Tit: VII. *Typhonis domicilium*.

Såbodarne äro på ömje ställen; v. g. 2: grannar i *Homoen*, bland the förenämnda byar N: 2: 5: p. the andre byta om ärl[igen] på thet ena året i *Edsmyra*, på thet andra i *Horte*; ibland andra Bolagare. 7: *Lund, Lunde*; Enstaka gård; Skatten är 11: öre, 4: peng.
Om byens Ramu, se Cap: V: N: 21.

Muhlbetet på såbowallen, är wäster ut, åt Bergfiö gräntjen, wid *Öfiön*, jämte någre andre.

8. *Linftad*, 3: grannar; Skatten 1: Mantal; 9: öre; 4: p.

Nämnes af *Lin* och *Stad*; Lini sedes; jäsem många flere byar uti andra Socknar; v. g. Linfläck; Lingbo; p. p. p.

Såbowallen är med flera byars, uti *Hortö*;

9: *Bäling*, af 4: grannar; hele Byens skatt: 1: Mantal; 4: öre; 8 ½: peng.

At *Wfwerboernas* Baldur, el[ler] Apollo, kallades och Bal, Bel, Baul, af hwilken hela landet Balthia nämnes, och många Sockner och byar; thet är öfwer alt kunnigt; äfwen och thenna orten.

Om hwilken thetta här införes; men utförl. i II: 8: Glyfvisv: at som Någatan emellan Jättendal och Gnarp Sockn löper här fram genom byens Egor; Så dela Presterne sig emellan tienden på hwart annat år af somliga grannar.

Såbodarne äre wäster ut om Bälings-Siön 1 ½ fiärdings wäg, wid *Ahlfjön*.

10. *Kungsgården*, 2: grannar; Skatten: 1: gårdemant: —: 3: peng.

Här hafwa *Hylfeskungarne* bodt, som regerade uti Nordanstigen, när *Helsing[and]* delades i 3: hylfen; se Tit: II: §: 2; Cap: V [3: VI]: N: 1. Cap: XIII: b. N: 28. Men som these woro the swagaste, så blef theras Rike först förstört och lagt under Sundhede.

Här wid byen äro än i dag store och märkwärdige **Jordhögar** och **Grafbackar**, jäsem wid the flera Kungsgårdar.

At Starckgoters affomne ligga här begrafne; thet säjes fuller; men mycket owist; se om byn *Alftad*, N: 5.

Somar-muhlbetet är jämte förenämnde Bälings boerne wid *Ahlfjön*.

11: *Å; Au; Ava*; af 4: grannar; skatten är, 1: Mantal: 11: öre; 20: p.

Ramnet är af belägenhetena wid en *Å, ström*, el. *Bäck* som löper fram nordan efter utur Bälings-siön; N: 9. in uti *Kyrk-siön* och sedermera förbi byn *Hälland* N: 15; uti hafwet. Sådan byenamn finnes mångstädes; v. g. i *Norala* Sockn; *Hillö*; p. p. p.

Såbofåallet för 1: granne är wid *Ahlfjön*, jämte N: 9. och 10. för the andra, uti *Hortö* jämte grannarne i andre byar, N: 8. p. och på

et annat ställe, strax wid *Hortö*, väster om; Dock *höst*-Bodarne och utjorden i *Kräkback* och *Hölö*.

12. *Diurltad*, *Giörltad*; 5: grannar; Skatten är 1: Mantal; 3:/: 3: p:

Namnet är af *Giör*, *Giöran*, *Georg*= och *Stad*; se Tit: VII. Eller och af *Thor*, som och nämnes *Thiur*, *Tyr*, *Tuir*, *Diur*; p. p. af hwilken ganska många orter nämnas.

Såbowallen ligger $\frac{1}{2}$ mihl i Nordvästen ifrå *Bohlbyn*, och nämnes *Diurltad* *Boderna*.

13. *Häckltad*, *Oggeltad*, 3: grannar; Skatten är 1: Mant: 5:/: 5 $\frac{1}{2}$: p.

Om bynamnet se Cap: II: N: 11. Cap: VII: N: 5. p. p. p. *Neptuni ledes*.

Såbodarne äro på samma ställe, som för förenämnda byn N: 12. och *Wjk* N: 14.

14. *Vjk* af 2: grannar; Skatten är 1: Mant: 1: öre; 5: p:

Nämnes af belägenhetena wid ena *Wjt* wid norra sidona af *Kyrksjön*; såsom ganska många byar i flera *Sockner*.

Såbodarne äro i *Hörtö*, ibland flera byars; se N: 8: p. *Söst*-*bodarne* med utjorden i *Kräkback* och *Hölö*; med N: 11. och N: 13.

15: *Hälland*, *Gustafa gård*; skatten är 11: öre; 14: peng:

Nämnes af belägenhetena wid et *hällerbärg* å norre sidona, lika som *Hällby* i *Duna Sockn*; p. p. p.

Såbodwallen är öster ut, $\frac{1}{4}$ mihl wid *hafssidona*, *Sundet* kallat.

16. *Fröften*, 4: grannar; skatten är 1: Mantal; 8: öre; 8 $\frac{1}{2}$: p:

Namnet är af *Fro*, *Frode*, p. och *Ö*; lika som *Fröland* i *Rogst*: *Sockn*; se Cap: VII: N: 15: — Nu i senare tider, nämnes thenna byen *Kyrkebyn*, närmast kyrkon belägen; se Tit: V: om *Kyrkobyar*.

Prästbordet är intet skattlagdt, emedan thet är samankommit af *Sockn*-*Mäner*(*ner*)nas goda bewilningar; så skatten war behållen wid *Bohl*-*byarne*, som styckewjs til *Prästbordet* gifwit. Hwilket och är här wid at wäl märcka, ty en *Utjord* och stor *Ega*, *Rotnäs* kallat, blef skänkt A^o 1358, af hustru *Roggård Kjalbiörns Österlesw.* til *Jättendals Capell* och *Presterne*, som hålla skulle *Siälamäßer* för henne; såsom sielfwa testam: skriften införes uti II: *Sl*: *Glyf*: om *Kyrkor* och *theras Märckwärdigheter*.

Prästmantals Penningarne äro inräknade uti *Summan* wid *Harm*-*ånger Sockn*; ty *Jättendal* är *Adnexa*; såsom II: *Sl*: *Glyf*: utwisar.

Såbodor til *Prästbordet*, lejas af *Socknen*, i *Bredstrand*, uth wid *hafsstranden*, til östern $\frac{1}{2}$ mihl.

Taxerade fiskeerier äro här endast

Båtströming $\frac{1}{2}$ tunna årl.

Om *Jättes-holmarne*, uti hafwet belägne; huru the för Siäl-
rodden i forna tider varit skattlagda; sedermera förmedlade; nu nyl.
inlöste af Socknen ifrån Cronan; thet är omständel. berättat uti Hist:
Nat: Helf: III. Del, om Fiskar och Fiskeerier här i Landet.

Sockn: Sigillet, med Bokst: **J**: uti divisen, är infört, Tit: VIII.

Cap: XI:

Gnarp Sockn.

Thenna Sockn, närmast å södra sidona belägna til bekanta Åre-
Stogen; ågandes hafwet å östra sidona; Jättendals Sockn til Södra;
Bergfjö til västra; och Niurunda til Norra sidona Sockn-skilnader; Nå
och Nör äro thesa: Rönebotns wikens södra udd i hafsskattan, ända ut
til Hjalsta wiken och sedan Hwjtöran; ifrån Skatteudden genom Bälings-
Egorne til Kloftensrå, uti Drefsjön; väster ut til Gamsätters sten;
Hwitbärgsrå, Ansjöns östra strand; Malungs sjöns råsten; Malungsflugg;
Torrings el. Twärings-kullen; Öre-klint; p. p. p. Om hwilka sist nämnda
Nämärken emellan Helsingland och Medelpad en stor träta varit, alt
ifrån året 1588; så Finn-skogarne begyntes här afstakas; warar ännu;
såsom af mer än många synobref och ransalningar är tilfinnandes;
hwilke här at införa alt för widlöftigt wore; Et eller annat införes här
wid slutet. Dock må man här framföra en tänkwardig händelse, när
efter höga Öfwerhetens befallning, rågatan skulle upstakas, emellan Gnarp
Sockn och Finn-torpen i Medelpad, uti H. Härads-Höfdingens H. Sven
Gyllenschölds tjd, och min faders Crono-Befal. Joh: Bromans; så och
iag närwarande war; näml. At när Nörgången icke skedde efter Me-
delpad-Finnarnes påstående $\frac{1}{2}$ mihl i krok in på, och inom gamla Helh-
ingaråd-märkte [o: märket], fräste the mycket, fastade sig neder, och hotade
med undergång; p. p. Ghuru thetta uptogs med Löje, timade dock then
händelsen, at när wi satte oss öfwer en liten sjö eller kärn, sank båten
undan oss, in emot landet, at med största lifsfara man nådde landet på
en uti sjön liggande fyra kallad eller stort och gammult trä.

Säker underrättelse är wäl, när thenna Socknen blef, 1653, Moder-
kyrka, som tilförende varit Adnexa til Bergfjö; Men ganska osäkert
hwadan namnet Gnarp kommit är; S Österbotn är Socknen *Narpis*,

rättare nämnd Narpus, som bemärker **Udde**, **Nås**; bewärter med Biorck och Masruner; såsom sådane skogar nog många finnas i stölkanten och uddarne här i Socknen. *Gnaarp*, Contr: *Gnarp* kan och tydas af then namnfüniga *Gna* och *Arp* *Arf*, Tit: VII. *Gnarp* kan och wara af *Garp*, *Karp*, som war Näckens eller Oggens, then bekante Siögudens, äretitul; och i synnerhet *Zundens*, el. Cerbers; then han måste föra ifrån Helsingaland, och åter igenföra; efter Skaldernas qwäden, som mächta wäl stämmer in med thenna orten; En gamal Helsingewisa, när Julelekar idkas begynnes och således:

**Drog iag mig öfwer thet salta haf,
Och öfwer 2 mörka skogar; p. p. p.**

Om Gar, Garman, Garpman kan läsas Herv: Sag: Cap: X: p: 120. Mansnamnet *Gapt*, *Gaupt*, *Gaut* finnes i gl. skrifter.

Socknens längd är $2\frac{3}{4}$ mihler; och bredden $1\frac{3}{4}$ mihler.

Jordmånen är här som flerstädes, åtskillig; mera sandblandad än svartmyllan; mycket klenare öster än väster ut om kyrkon; Skogen önnig, mera för än Bruken anlades, hwilka äro frätande och fördärfweliga för Åkermänen; se min Slota Baba, el. Glyfisv: III: Skock, om Helsingl. Oeconomie.

Sisterier idkas i hafsiön, och uti få Insiöar, som här finnas i Socknen.

Socknen räknas af 30: gårdemantal; se Tit: III. 81: Rökar, och 17: Byar; fördelas i 4: fiärdingar, Grånsjö- Gryttie- Gålstad- och Fråstads fiärdingen.

Byenamnen äro thesa:

1: *Grånsjö*, af 13: grannar; hele byens skatt: 4: Mantal: 5:/: 14: pr.

delas i $\left\{ \begin{array}{l} \text{Öster-Grånsjö} \\ \text{Morhof} \\ \text{Väster-Grånsjö} \end{array} \right.$

om byanamnet se Cap: I: N: 25 [s: 26] i Enånger Sockn.

Byen är belägen kring om en Siö, som så nämnes.

Såbodarne äro belägna i Nordväst för 2: grannar; $1\frac{1}{4}$ mihl; Men för the andra uti östern; länge i twist med Torringen. **Morhofs** bodarna i Nordväst $\frac{1}{2}$ mihl.

2: *Byn* af 10: grannar; Skatten är 3: Mantal, 6; öre; 4: peng:

Sådant namn finnes i många Sockner; se Tit: VII: Cap: VII: N: 22 [s: 23] Cap: XVI: N: 1.

Fäbodarne för thenna byen äre å många ställen; v. g. **Tybodarne** i Nordost, 1: mihl. **Rökullen** i Norden 1: mihl. **Åsarna** i Västeru ¼ mihl. **Bostad wallen** ½ mihl; se N: 3. På alla ställen äro små wretor eller kallstapper som stundom plöjas.

3. *Bostad*, 3: grannar; Skatten är 1: gårdemant: 9: öre: —

Namnet af *Bo*, i forna tider mycket brukeligt MansNamn; och **Stad**; se Tit: VII. Cap: I: N: 27 [3: 7].

Muhlbetet em somaren på wiåa tider är ½ mihl ifrån byen i **Tybodarne**; för 2 grannar; i **Skarhålsbodarne** wid Böhle siön Nordut å Årsfogen; therest goda Swalar eller utjordar äro.

4: *Ås*, *Åsen*, af 8: grannar; Skatten är 2: Mantal; 12 % 5: peng!

Namnet är uttydt Tit: VII. hwar wid thetta är at märka, at sådana **Åsar**, större eller mindre, merendels sträckia sig i längden ifrån syden til norden, och ligga hwarstals; p. som wärkades när syndaflo den omrörde Jordallotet och Östanwädet dref samman sådana Åsar; p. p. p. af hafswatnets hwallande.

Sådan byanams[n] finnas mångstädes, dels enkelt, dels samansatt; v. g. i Hedfunda, Öswansjö, Balebo, Öggelbo, p. i Bersjö; etc. I Siön, Torp, Alnö, Håsiö; I Villhårdal; p. I Sidsjö, Siälwad; Grundfunda; Högsjö, Sångå; Öd; Hålgum; Skog, Nordingeråd; Wibyggeråd; p. p. I Sämtland är något besynnerligt; v. g. uti Ena Sockn, *Oviken*, finnas thesa byanamn: Gifelåsen; Fösåsen; Käneråsen; Öbåsen. Foråsen, Botåsen; Swensåsen. Österåsen; Västeråsen, Horåsen; Bålåsen, Hackåsen, uti Hamerdal Sockn nämnes 8: st: byar af Åsen.

Byens muhlbete i fäbodarne är 1: mihl norr ut åt Medelpad Finnsfogen, *Hornlöön*; hwarest små stottland och finnas; **Torbodar** kallade, åfwen **Torr-Moen**, ½ mihl från byn. I **Skarhåls** är och del; N: 3.

5: *Frältad*, 12: grannar. Skatten, 3: gårdemantal; 12 öre: —

Af mans namnet *Frän*, Frender, och **Stad**; se Tit: VII. sådant är Fränö i Forssa Sockn; p. p. p.

Fäbodarne 1: mihl i Norden, **Gåhlsjöbodarne**; thet Swalar och äre. Åfwen **Fråstadbodarne** i Norden ½ mihl ifrån byn; I **Skarhåls bodarne** jämt[e] N: 3. 4: åga och några Rökår fäbodår och Swalar.

6: *Vallen*, af 6: grannar, Skatten är 1: Mantal 7: öre, 12: pg! nämnes af belägenhetena på sidt och slätt åkerställe, i Nordvästen ifrån kyrkon; se Tit: VII.

Muhlbetet och utlöter äro i Norden på 2: ställen; **Vallbodarne** kallade; then förre 1: mihl; then äldre och gamlare ½ mihl, ifrån Bohlbyn.

7: *Bärke*, 3: grannar; Skatten 1: gårdemantal; 7: öre; 18: p!

Sådant bynamn af belägenhetena finnes på mång ställen; se Cap: IV: N: 3.

Fäbodarne för några äro samma som Vallboernes N: 6. för the andra i **Starhåls**, med N: 3: 4. 5.

8. *Ginstad*, 4: grannar; skatten, 1: Mant. 5:/: 18: pening?

Af Gin, Gyn, Gun, Gynte, och **Stad**, är bynamnet; *Gunteri ledes*.

Muhlbetet är i **Långbodarne** uti Nordost, 1: mihl. Åfwen i **Siällswallen** $\frac{3}{4}$ mihl; öster i hafsstranden. På Hadungsnäset är **Swahlar**.

9. *Ängeby*, Gustafa gård, 5: öre i skatt; nämnes af belägenhet: ut på et Ångsland; tjt han flyttades ifrån **Ginstad**; N: 8.

Fäbowallen är i **Långbodarne** ibland flera förenämnda byar, wid Landsvägen på Årsflogen, $\frac{3}{4}$ mihl ifrån **Bohlbyn**.

10. *Röde*, 2: grannar; Skatten är 1: Mantal, 2: öre.

Bynamnet utföres Cap: I: N: 15. Och emedan thenne byen är nära belägen, strax öster om kyrkon, plägar han nu nämnas **Kyrkebyn**, görandes et med Prästtagården. — —

Fäbodarne åga the i **Södern**, emellan Rogstad N: 14, och **Böhle** N: 15, flogarne; Men 1: granne i **Starhåls** bodarne; med N: 3. 4. och 1: granne med **Hustad** byen; se N: 17.

11: *Åckne*, *Okne*, *Ogne*; af 2: grannar; Skatten är 10: öre; 12: peng?

Om thenne byens märkvärdiga namn, kan läsas Cap: XII: N: 10. Ognrik i Bergsö Sockn.

Muhlbetet på fäbowallen är för 1: Rök i **Långbodarne** med flera byar; se N: 3: 5: 13. [3: 8. 9. 13.] Och för 1: Rök, med **Wallens** byn, N: 6.

12: *Grytie*, 7: grannar; Skatten 2: Mantal, 3: öre. —

nämnes af Grit, Gryt, Chryt; och **E. J. Ö.** se Tit: VII. Eljest är byn belägen på en **stenig** ort, som Gryt, Griot p. kallas, och således nämnes then af belägenhetena.

Fäbodarne norr ut $\frac{3}{4}$ mihl; wid Landsvägens västra sido, **Gryttie-**bodar nämnda; och **Gryttiesgård** öster ut, $\frac{1}{2}$ mihl; å södra sidona om stora Hadungsänget; se slutet af Socknen om Hadinger.

13. *Schieftad*; 3: grannar; Skatten är 1: Mantal, — 4: pening?

Namnet är af Schied, Scheder och **Stad**; såsom Schede i **Hackås** Sockn, Ullånger och flerstädes.

Muhlbetet och utlöten är i **Långbodarne**, med flera förenämnda byar; N: 3. 4. 11. [3: 8. 9. 11.] Norr ut 1: mihl ifrån byn: **Jörmunds-låket** eller Diupe; 3 Hadungs ängtet stora flottland och **Swalar**.

14: *Rogstad*; 4: grannar; skatten 1: Mantal, 5: öre; 14: peng.
Om namnet se Cap: VII: Rogstad Sockn.

Fäbodwallen är för 1: Rök i förenämnda Diupe; N: 13. för 1: Rök i Toftebodarne öster ut, 1: mihl; för the andra i Rogstadboderne $\frac{1}{2}$ mihl i öster ifrå bohbyn, ut wid Masugnen.

15: *Böle*, 3: grannar; skatten är 14: öre; 12: peng.

Delas i *Stor-Böhle*, 2: gr: och *Ligle Böhle*, 1: gr.

Om bynamnet, se Cap: I: N: 5.

Muhlbetet om somaren för några grannar, öster ut: *Toftebodarne*, jämte andra byar; hwarest och Swaljord är. Men för the öfriga med Ginstad Man, se N: 8.

16. *Giällstad*, 5: grannar; Skatten 1: Mantal; 9: öre; 6: peng.
af Gialle, Hialle, Jälle, Kiali, — och *Stad*; se Tit: VII. Jäsem mäst alla byar här i Socknen, med *Stad*, ändas; Sådant byanam[n] är Jällstad i Viärteråd Sockn; Giälvik i Torp; Giällön i Råssunda; p. p.p.

Fäbodarne är *Giälldstad-Full*, $1\frac{3}{4}$ mihl i västern; och i *Tofteboderne*, med flera byar, i Nordosten, 1: mihl; å bägge ställen små Swaljordar eller kalftäppor.

Med Medelpad Finnarne har varit länge twist om thesa Egor.

17: *Hustad*, 2: grannar; tilförende 1: Rök; Skatten 8: öre: —

Af våra gamla handlingar igenfinnes thet *Häf*, Herrars flott och bygningar nämdes *Zus*; och Häfmännerne *Zuskarlar*. *Wachtställen* och hwarest Gewär förwarades, kallades och Huus. Öfverfungen i Upsala, År 545, Anund; wid namn, befalte thet flogar och Ödemarker i Norden skulle rödjäs och byar thet uptagas hwilke nämdes Huseby, Husby, Hustad; ty blef och han Rungen kallad *Braut Anund*;

Fäbodarne med några Kalfhagar, ligga i Östern, $\frac{1}{2}$ mihl från byn; *Zustadbodarne* nämnda.

Prästbordet än Öskattlagdt; ehuruwäl godt och drägtigt; nu nyl. förslag 10 :/: 16 p.

Prästmantals Peningar 25: D: 10 ./. fnt.

Muhlbetet på fäbowallen i *Toftebodarne* $\frac{7}{8}$ mihl ifrån Prästtagården; om somaren; om hösten lejes hos Skiestad byamän N: 13 i *Långboderne*.

I thenna Socknen; ut wid Häfsstranden, är en *Masugn*, som hörer til Ströms Bruf i Harmånger Sockn; uprättad 1672, af D. Factoren Behm; men nu kommen til Lohessa Familien; hwar om kan läjas thet infört är Cap: IX: om Ström;

Han är upfatter på Rogstad-By- Egor.

Taxerade fiskerier äre i thenna Socknen:

Båt-strömmings peningar för $\frac{1}{2}$ tunna.

För then längst uti hafwet liggande *Ön*, *Gran* wid namn, är i forna tider gifwen taxa för *Siö-fogell-ägg*, som ther samlades tunnetals om somaren; äfwen för *Siäl-fisken* 3: *U*: *Speck*; men förminskas årligen.

Uti thenna *Gnarp* *Sockn* til nordosten ifrå kyrkan, på then bekanta *Åre-Skogen*, äro många orter belägne, som bära namn af *Hading*; v. g. *Hadungs-Ången*, widt och stort *flottland*, hwarest nästan hela *Socknen* äga sin ång och tegar; *Hadings kiärn*; *Hadings Ån*; *Hadings=el*. *Hadhamnen*; *Hadingsnäset*, *Hadings Skaten* och flera orter wid hafwet. Om thesa ställen omföres en gamal sägn, at en *Kungs Son* här bodt, eller *Bärgtroll*, kommen wästan efter ifrån ställen, satt sig neder först i *Bergsö Sockn*, hwarest *Hadingsnäset* nu af honom än nämnes; se *Cap: XII: 24.* och sedermera med sit följe hit ut åt hafwet, och samanfogat sig med *Bikingar*, *Västrykare* och *Siöränner*. Synes alltså sangodlikt wara thet thenne *Hading* warit samme som måste fly undan för *Kung Uffo Asmunds Son*, först hit til *Helsingaland*; och så vidare; ty han nämnes och *Bärgtroll*, och såsom *Vagnostus* för en *Patron* eller *Gud*, af sina *Landsmän*.

* * *

Emellan förenämnda *Gnarps Masugn* och *Galtströms Bruk*, beläget i *Niurunda Sockn* af *Medelpad*, upbygdt samma år som *Masugnen*, 1672, af *H. Fact: Blix*; gifwande *Skogs Egarena* 24: *Tunnor Salt*, och 400 *D. fnt*; hwarest äro 2: hamare och 1: *Masugn*; men kyrkan fick byggias ther 1680; är en *U* el. sächta flytande wata; *Dyrån* nämndt; emedan ther, i forna tider, the *dyra, största och bästa Pärlor*, här i landet fiskades; Men sedan skogarne ther omkring uthöggos, *Kohlare* bodde ther; *Kohlafet*, röken och dambet gick öfwer alt; blef sköna fisken i grund förlorat.

* * *

Sockn Sigilet har uti sig en *Bock*, med mera som anmärkt är *Tit: VIII.*

* * *

Skulle här införas alla the *Syne-Bref* och hållne *Protocoller* angående *Råskilnaden* emellan thenna *Socknen* och *Finnsfogarna* i *Medelpad*, så were 2 el. 3 *Ris-Paper* knapt tilräckelig; warandes här wid en jämerlig stor omkostnad skedd för nödträngda *Almogen*. Dock införas här allenast en skrift ibland the älfsta som uti mina händer komma äro, af året 1588, d. 30, *Maji*:

För allom ärligom Manom, som thetta bref händer förekomma, så bekänner iag Evert Hinderffon, Underlagman i Angermanland, och Jöns Claeffon Underlagman i Helsingland, samt med thesa Tolfmän, som äro först af Angermanl. Maurits Nilsson i Frök; Håkan i Wik; Per Siverffon i Sttunstad?; Gabriel i Fällo; Olof Persön i Hålgum; Olof Hansson i Bryngie; Af Gestrikeland, Jöns i Lotra; Pär Nilsson i Testebro; Pär Jönsson i Swarfwa; Anders Nilsson i Abyn; Erik Nilsson i Gestad; Olof Jonsson i Abyggeby. hafwa varit kallade af Wälfördrige Herrar Rikshens Råd på en syn emellan Helsingeland och Medelpad, til at ransaka och bese en Rågång, som de nu i några åren hafwa varit i tråta om; Så hafwe wij efter vårt yttersta förstånd och samwete ther om granneligen ransakat; Och hafwe wi först sett och ransakat Gnarps Boernes Rågång, then the hade at frambära, hwilken wij icke kunde gilla, all then tid han war sönderriwten, icke heller kunde the sig emellan på både parter förena.

Med thet samma sågo wi Niurunda Boernes Rågång, then the hade at frambära; Och fans ther plats ingen stähl til, ther wi något gilla kunde; therföre gjorde wi dem en förening emellan och wiß skilnad emellan, efter vårt yttersta samwete, och beslutit at Rågången emillan Gnarps boerna och Niurunda boerne, at theras åtskilnad skal wara in i Rönebotns wjks södra udd, och ther ifrån upføre in til Öhreklint; thet och båda parterne åsände, och af ålder hade varit gamle harmelse och åtskilnad; Wardt och så beslutit, at Gnarps Boerne skulle hafwa fritt tilfälle, när the så behof hafwa draga in och ut med sina båtar in i Rönebotnen, så ehwad som inom theras rågång är, skola the på båda sidor fiska, och föra obehindrat;] ifrån Rönebotns wifens[. . .] och udd, til Öhre klint, och sedan upigenom til Mahlungsslugg; och skulle ther på båda sidor Gnarps boerne och Niurundaboerne, sedan behålla sina gamla häfd; Och om Rågången går Wohlbyes egor förnär, så skal han afwika, med knåra eller trök, och lika sedan komma sedan til rättelse til Öhre klint och Gafs, som förbemält är. At så i samning är, trycke wi våra Signeten under thetta bref, samt med Synemänens Bomärken;

Datum Gnarp Sockn d. 30, Maji, A: 1588.

L. S.

L. S.

[14 bomärken.]

*

Här uti thenna Gnarp Sockn är och 1: Röl i Bälinge Byn i Jättendal se N: 9: Cap: X. som på hwart annat år utgör sin tiende til Rytsherdan i Gnarp, efter öfwerensse komandet; såsom och uti andra Sockner tilgår; v. g. Hällfåters by i Tuna S^a p. p. p.

Cap: XII.

Bergsiö Sockn.

Sedan Siö- eller Båtsmäns-Socknerne uti Helsinglands Norra Contract; se Tit: II: §: 4. hafwa med Gnarp Sockn; Cap: XI mött Medelpad Härad, och Råmärke är afstakad på then bekanta Åre-Skogen, följa nu väster ut the så nämnda Uplands Sockner, som utgiöra Soldater, Knekte-Sockner kallada, ibland hwilka thenna Bergsiö Sockn och räknas; hafwandes Gnarp Sockn til Öster, och Hasela til väster, Längden 2 $\frac{1}{2}$ mihl; til söder Iisbo Sockn och Norbo; och Medelpad härad i Norden, bredden således 3 $\frac{1}{4}$ mihl.

Sockn Namnet tyda många af Berg och Siö; se Tit: VII. emedan uti thenne Socknen ganfka mång Bårg och många Sidar finnas; hwilka at här upräkna widlöftigt wore; af medfogade Sockn-Charta kan sådant igenfinnas. Dock som merendels Sockne- och Bya-Namnen äre kommen af Dråpeliga Mån; Så håller man sig rättare ther wid, at Berse är sangoda namnet, som thet än i dag nämnes öfwer allt af gemena hopen; främmande Skrifware skrifwa efter thetas sätt, skämmande bort mång gamul namn; Är alltså Berse, samansatt af Måns namnet Ber, Bern, Biör, Biörn, p. p. Allmänt brukeligit för alla Berferker, Ulfar, Vargar, Bergtroll; p. p. och E. J. Ö; se Tit: VII. *Beronis iithmus s. terra*; lika som Beråker Sockn; se Cap: XV.

Åkerjorden är här ganfka åtskillig, mäst af belägenheterna; som mycket åtskillige äro; tagande och nu swära af til nödiga bruket, sedan Kohningen til Ströms och Gnarps Järnbruk kom at idkas; Landtmanens förödelser; samt Skogarnes utödande; så at SocknMånerne nu swära lida, hwilka i forna tider mästa och bästa föden ägde af Swediefall och Diurfänge, som nu är förtagit; Distrier äre här wäl uti smärre och större Insöar, som nog många äro; men intet nu mera särdeles drägtige, emot forna tider; för wijsa orsaker skull; hwilka införas uti min Hist: Nat: Helf: och III: §l: om alla Distar och Distrier här i Landet.

Socknen räknas af 34: gårdemantal, 12: öre; 12: pg:

94: Rökfar; 24: Byar, och delas i 4: fiärdingar Algereds, Gam-såters, Ögnriks och Ås, fiärd: se Tit: III.

Bya **Tammen** äro thesa:

1. *Älgered*, af 14: grannar; hele byens skatt: 5: Mantal; 20: öre;
2: p!

Delas i	}	Söder om Än	4. grannar
		Sagan	1. gr.
		Norr om Än	8. gr.

hwartil och uti längderne *Enstaka gården Ede*, N: 22 [räknas], som ligger $\frac{1}{2}$ mihl i väster.

Byanamnet är anten af *Alg*, *Älg*, och *Rede*; se Tit: VII. *Algonis* possessio. Eller rättare ther af, at för än byn bygdes, ther hafwa varit *Reden*, *Snaror*, *Drag*, *Fällor* och *Grafwar*, at fånga *Älgar*, hwilke i store hopar, fordom dags, här i landet gå mände.

Såbowardar och små **utjordar** äro thesa åt thenna byn:

Söder om än, *Nipen* 1: mihl i sydvästen ifrån *Bohlbyn*; *Äfwen wäl Gima*, på samma tract, $\frac{3}{4}$ mihl.

Sagen, och 3: grannar **Norr om Än**, i *Långboarne*, 2: mihl ifrån *Bohlbyn*, uti Norden åt *Malungen*, N: 23.

The andre grannar **Norr om Än**, i *Löngfell*?, $\frac{3}{4}$ mihl ifrån *Bohlbyn*.

2: *Fiskvik* af 8: grannar; hele Byens skatt 2: Mantal 10: öre; 15: peng!

Delas i	}	Östånbacken	2: gran:
		Västånbacken	6: grannar.

Namnet är af belägenhetena wid ena **Vj** å *Norra sidona* af *Storsjön*, hwarest ömningt fiske i forna tider varit; lika som *Fiskeby* i *Tuna Sockn*.

Såbodarne äre för 6: grannar i *Västånback*, 1: mihl *Norr ut*, **Kråkbäcken** kallade; ther och utjordar finnas. För 2: grannar *Östånbacken* och 1: granne i *Hambre*, på *Näsvallen*, $1\frac{3}{4}$ mihl norr ut; af lika bestaffenhet.

3: *Hamre*, 4: grannar; Skatten är 14: öre; 18 p! öfwer 1: Mantal.

Byanamnet är af belägenhetena, som i många flere *Sockner*, se Tit: VII. Cap: III: N: 22 [s: 23] p. p.

Muhlbeta och utlöter äro *Norr ut*, $1\frac{3}{4}$ mihl, *Långbodarne* nämnda, för 2: grannar, och på et närmare ställe, 1: mihl, norr ut, **Kråkbodar** kallade, hwarest någon *Swahljord* är; och betes några reser om året.

4. *Ås*, *Ålen*, nämnes **Norr-Ålen**, at skiljas ifrån *Södra Ålen*, N: 12. bärandes namnet af belägenhetena på en *Ås*; se Tit: VII.

Grannar äro här 2: hwilkas skatt är inräknad uti byn *Gamfäter*, N 6. ty uti Jordböckerne införas thenna Åsen under Gamfäter; dock är skatten för Ås-Bönd: 9: öre; 6: p:

Fäbodarne äro 2: mihl norr ut, *Norbovallen* wid namn, ther allenast några flena Myrslottar finnas.

NB: Wid thenna byn och ther liggande Bärge, wisa sig hopetals Stenar af **Fopparmalm**; men mycket Kießachtige.

5. *Vade, Vadi*, 5: grannar; skatten, 1 giärdemant: 13 öre, 1: pen:

nämnes af belägenhetena wid et *watn*, eller **Wad**, som man wadar uti; såsom Vad i Norala; Vadfunda, p. p.

Muhlbetet på fäbowallen then förra, *Vadesvallen* 1 $\frac{3}{4}$ mihl norr ut ther Swahljord och Slottmyror finnas; Men på then jenare wallen **Gamal-Bodarne** nämnda; $\frac{3}{4}$ mihl från byn; är bara muhlbeta.

6: *Gamfäter*, 5: grannar; 1: 12: 17. och när the 2: räknas ther til i *Norrålen* se N: 4: blifwer hela Skatten 2: Mantal 5: öre 11: peng:

Namnet är af *Gam* och *Säter*; Gamera sedes. ty Gam är så wäl fogels som folks namn. Om **Gamens ågg i Jomalas bo, ritade med Guldbokstafwer**; weta våre Antiquarier nog skrifwa.

Fäbodarne och utjerder äro på 3: ställen, näml.

1: <i>Norrbodarne</i>	2 $\frac{1}{4}$ mihl norr ut ifrån Bohlbyn.	} Swahljord och } Ångesland.
2: <i>Svedsvallen</i>	2: mihl norr ut	
3. <i>Näsvallen</i> , jämte them i Fiskvik, N: 2		

7. *Tanne, Tandö*; af 11: grannar; skatten är 3: Mant: 12 $\frac{1}{2}$. 19: p.

delas	{	Öster Tanne	4: gr.	1: 5: 18.
		Väster Tanne	3. gr.	1: 2: 9.
		Åfern	4. gr.	1: 4: 16.

af Mans namnet Tan, Tander, och Ö, i, e; se Tit: VII. sådant bynamn är och i Frösön, Lockne, Aspås, p. p.

Fäbelandet är *Hvitberget* för wästra Tannö; nästan blotta muhlbeta. hwarest och Östra Tanne wallar boskapen; Men the i **Åfern** äga så wäl utjerder och fäbodar i *Långbovallen*, 2: mihl norr ut; som i *Knoppa*; fast än bara betesmarken ther brukas.

8. *Bärge*, 2: grannar; skatten 14 öre; 10: pening:

Namnet är af belägenhetena, och finnes måst i alla Sockner; se Cap: IV: N: 3.

Muhlbetet i fäbodarne är $1\frac{1}{2}$ mihl, i Nordvästen åt Malingen, se N: 23. *Bergbovallen* wid namn.

9. *Bredåker*, 3: grannar; skatten 1: Mant: 1: öre; 12: p. nämnes af *Bred* och *Åker*; ager planus. se Tit: VII.

Fäbodwallen är $\frac{1}{4}$ mihl norr om byn, *Bredåkers bodarne* nämnda; af ringa värde och bara muhlbete.

10. *Ognrik*, 1: granne nu för tiden å 14: öre Skatt.

Nämnes af *Ogn*, *Ogne*, och *Rife*; Regio Ægidis; f. terra Neptuni. Thenna orten och the näst-omliggande, v. g. Ogn-Moen, Ogne, eller Ocknö i Gnarp: Sockn; Socknen Ilsbo eller Elisbo, p. p. Så stämmer sådant in med thet Hervora Saga berättar, huru Ogn Alfafoster, Starckotters fästnö; then Hergrimer tog bort ifrån honom; blef igentagen af Glyfungen Starckotter, när han war komen funnanefter ifrån Elivogen el. Ilsbo, och satte sig neder i Ognrike. p.

Orten ligger wäl til ut wid norra str[af]uden af Storfiön, som sträcker sig öster ut til Jättendal Sockn, men åger utloppet wid Hånick i Harmånger Sockn, och således uti hafwet.

Muhlbete på en tid är et med Bredåkers; se N: 9.

11. *Tröften*, 2: grannar; men nu 4: gr: Skatten är, 1: Mant: 6 :/: 4: p.

Om namnet Tros, Thor, se Trönö Sockn; Cap: XIV: b.

Fäbodarne och Utjorderne hafwa the på samma 2: ställen som byn Båle åger; se N: 16. Traustur, Truastur[?] gammalt Namn.

12. *Ålen*, nämnes *Söder Ålen* at stillas ifrån *Torra*, se N: 4. Grannar räknas nu 4: st: och Skatten 1: Mant: 3 :/: 6: p.

I forna tider och gamla Jerda Böcker finnes thenna byn intet vara uptagen.

Muhlbetet å fäbowallen är nära Bohlsbyn $\frac{1}{4}$ mihl Väster ut *Åsbodar* wid namn; men inga Swahlar.

13: *Kitte*, Gnstaka gård; skatten är 7: öre; 6: peningar.

Nämnes af Kitel, Ketil och *D*; se Tit: VII. Catilli insula. At hela landet kallades Kittahheim eller Gittahem af the här boende Gittar, Giettar, Giältar, Kiältar; thet är ingom ofunnigt; som nära är med Ebr: *Chittim*.

Fäbodstället $\frac{1}{4}$ mihl väster ut, nämnes *Kitteboda*; thet liten Swahl- och Ångesjerd finnes.

14: *Ingesarf*, *Ingsarfen*, Gnstaka gård; Skatten är 9: öre, 6: p.

Nämnes af *Inge*, *Ingo*, och *Arf*; Ingonis hæreditas; lifa som Ingstad i Norala, Rogstad; p. p. Ingebred; p. p.

Fäbodrar äro här intet af nödene, ty fördelachtigheter til thetta he-
man äro bästa i laudena; dock äges muhlbete med Hulte; N: 19.

15: *Ytre*, 4: grannar; Skatten är 15: öre; 21 pening.

Åger namnet anten af Uthe, Authe, Yter, och Ö; såsom Ytnäs,
Utby, p. p. eller af belägenhetena; ty såsom alle i Väster liggande
Orter nämnas *Öfwan*, eller *Öfwer*; Gr: *ὕπερ*, lat: *super*; så och alle
i Östern, *Utan*, *Yter*; lika som Mare *Erythræum* hwar om mycket
skrifwes.

Muhlbete å fäbowallen är $\frac{1}{4}$ mihl norr ut ifrån byn; *Brick-*
marcken wid namn; men inga Utjorder äro ther at tilgå.

16: *Båle*, Enstaka gård; Skatten är 11: öre; 6: peng; *Leut:*
Boställe.

Nämnes af *Bolius* och Ö; Apollonis insula; se Cap: 1: N: 5.

NB. I södern in wid gården är thet höga och namnfulliga
Båle-Bärget, som ofta kastar eld och damb ifrån sig.

Muhlbetet om sommaren, är $1\frac{1}{4}$ mihl i Sydvästen, *Långsbo*, in
emot Norbo Sockn; Höftboderna och utlöter i Söd-osten $\frac{1}{2}$ mihl, in
wid Kitte byn; se N: 13.

17: *Höjen*, 3 grannar; skatten: 1: Mantal; 5: öre; 6: p;
nämnes af belägenhetena på en högd; såsom flarestädes.

Fäbowallen är på 2: ställen; näml: I: wid *Långfiön*, 1: mihl i
Västfydwäst. II: *Diupe*, $\frac{1}{2}$ mihl i Söder; å bägge rum Swahljorlar.

18: *Kyrckbyn*, af 7: grannar; hela byskatten är 2: Mant: 13 :/
16 p;

Om Byanamnet se Tit: V. Thenne byn består af *Backen*,
Åfern och *Lungen*; såsom gamla längder utwisa.

Fäbodarne äro belägne i Norden at Malingen, $1\frac{1}{2}$ mihl, på samma
ställe som *Bärges-hyman*; se N: 8; för 3: grannar; men the andra En
och En hos andra Byar, v. g. Tanne; Åfern.

19: *Hulte*, i ferna dagar 1: men nu 2: Rökar; skatten, 11: öre;
12 p;

Af namnet Hull, Holl, och e, i, ö; lika som Hultom i Högsjö
S.; Hulstad i Soleftå; p. p. p.

Muhlbete å fäbodwallar på 2: ställen; näml: I: *Långfiön*, $\frac{1}{2}$ mihl
i sydväst ifrån byn; II: *Närmareboda*, $\frac{1}{4}$: mihl i sydväst, hwarest Swal-
jord och Ången finnas; men i the förra intet.

20: *Biåftad*, 6: grannar, Skatten 1: Mantal; 13 :/: $12\frac{1}{2}$ p.

Nämnes af Biau, Biå, Biåften p. Biafani domus.

Fäbodarne på 2: ställen åger thenna byn med them i Hulte, se
N: 19. — *Ingesarfen* får och ther wara; om han så behöfwer.

21: *Skrämftad*, 5: grannar; statten 2: gårdemant: — 6: peng: Skraumer, Schrymer, Schirmer, Kraumer, är Mans namn och hans **Stad** eller hemvist åger sådant namn; sådant namn finnes och i Järlesö och flerestådes.

Fäbodwallar, Utjorder af Swahlar och Ången stora och goda, äro på 3: ställen; I: *Gimma*. 1 $\frac{1}{4}$ mihl; wäster ut. II: *Gamulbo* $\frac{1}{2}$ mihl i sydväst; och III: *Västerbodarne* $\frac{1}{4}$ mihl i wäster ifrån Byn.

22. *Ede, Edsgården*, 1: Rök, som räknas i Jordböckerna til byn Älgered; se N: 1: under samma bysaffatt. Om namnet se Cap: XVI: N: 24.

Fäboddar af slottland äro 1: mihl i Nordväst: **Muhlbetet** är och med 1: granne i Älgered, $\frac{1}{4}$ mihl norr om thenna byn. Här har varit drägtigt **Båfwerfånge** så wäl i **strömen**, som i **kleenfårren**; men nu förswunnit.

23: *Malingen, Malungen*, Gustafa gård, å 4 :/: statt; Hintonp.

Rämmes af Mal, Male, och **Ånge**, el. **Junge**; såsom *Malltad* i Rogstad; Malungstad, Malungstuga i Alpta; p. p. Wid thetta Torpet är Bärget *MalungsFlugg*, råstiluaden emellan Gels: och Medelpad.

Muhlbetet hela somaren öfwer är tilräckeligit omkring Torpet, så at inga fäboddar äro nödiga; se Tit: [VI] om Hinstfogar.

24. *Hadungen* el. *Hadingsnäset*; Gustafa gård; Skatten är 2: öre.

Om namnet är utförligen berättat wid slutet af Gnarp Sockn, Cap: XI. Och emedan thetta Torpet icke längesedan är uprättat, så finnes rikt muhlbeta thet omkring; såsom wid alla nybyggen och Hintonp här i landet, utan at bruka fäboddar utom gården i skogsmarken; Dock får Egaren efter behag wara i bolag med Edsgården; N: 22; för wallhionen skull.

Pråstabordet skattlagdt finnes icke än här wara, ehuruwäl thet är ju så godt som i andra små Sockner.

Pråstmantals Peningar å 9 :/: **Sm** Giärde M: 33 D. 30 :/: knt.

Fäbodarne äre 2 $\frac{1}{2}$ mihl i Nordväst ifrån Kyrkon, hwarest finnes en liten Bret af ringa höbärgning som brukas wid upplöjandet til Rosplantering; thet nästan allestädes sker i thenna Socknens utlöter.

Hiffe-taxan är 15: D: kopm:t för **Mhl-karet** i **Strömen** wid byen Vadi.

Sockn Sigilet med första bokstafwen til Sockn Namnet **B**, är utjatt Tit: VIII.

Cap: XIII:

Hasela Sockn.

Wäster ut ifrå Berge ligger Hasela Sockn; som är Adnexa til Moderkyrkan Berge; hwar om II: Sl: Glyfisv: utförl. handlar. hafwandes å födra fjödena Biuråker S. å Norra och Wästra Medelpad Härad, och Lands skilnaden uti Naggan; Korpåsen; Subertsjö-bäcken; Stakmyrå, Åmingsklåfwet; Malungskullen; Malungsflugg; — Å Östra fjödena ligger Berge Sockn, hwar emellan äro thesa Nämärcken, Ripan, Sagerås, Björnholmen, Mörk-kull, Råsten, Ramåsbärget, Malungsflugg; så at längden ifrån Öster til Wäster är 4 ½ mihl; och bredden ifrån Söder och Norr 1 ½ mihl. Namnet skrifwes Hassella, Hasela, Hatzela, Haselja; rättast thet sista, ty thet är af Ha, A, Ah, som sätttes framföre mång ord, at uphöja bemärckelsen, v. g. Baldur, Abaldur, Habaldur, Apollo, Bore, Abore, Habore; p. p. och Selja, eller Selö, Sällö; Selo; lat: *Beatorum Infula*; samma som Glyfisvallur, Glasheim, Sundhede; p. p. p. se Tit: I. och Cap: III: N: 30: *Silja*. Thenna Sockn nämnes Söder *Hasela*, at skiljas ifrån Norr Hasela, som ligger i Medelpad.

Åkerjorden är här ringa, flener och swager, och swåra frostnåmd; hwarföre sökes födan mäst af Swediande, emedan här är önnig skog, och intet fördärfweligit öde af Skohlande; äfwen wäl af Diur- och Fogel-fänge; af Näsver och Bark. Men icke så aldeles af fischerier; ehuruwäl the här warande små Insiöar, som många äre, gifwa nog fiskar.

Socknen räknas af 6: gårdemantal, 2: öre, 14 peng. 23 Röfar, och 7: Byar; se Tit: III.

Byanammen äro thesa:

1. *Nordanbro*, af 4: grannar; Skatten är 1: Mantal; 5 :/: 10. pg.

Nämnes af belägenhetena wid en Bro öfwer strömen som faller ther fram in uti stora kyrksjön i Östern. Af Bro nämnes många byar i många Sockner; se Cap: I: N: 23.

Muhlbeta och utlöter äre i wäster-Norden ½ mihl ifrå Byn, **Slätterbodarne** nämnda, hwarest är något Ångesland, och ther jämte små Bretor; 3 Östern ½ mihl, äga the och fåbodar *Brömlarhögden* nämnda, jämte N: 4.

2: *Bürge*; 1: i forne tider, men nu 2: *Röfar*; Skatten 12: öre. — Om namnet se Cap: IV: N: 3. finnes mäkt i alla Sockner.

Fäbodarne äro på samma ställe som nästförenämde Nordanbro-byemän hafwa, N: 1. näml. i *Slätterbodarne*.

3: *Svedia* 2: grannar, skatten 9: öre. —

Namnet igenfinnes Cap: I: N: 10; och flerstädes.

Utlöterna hafwa the på 2: ställen, thet förra i *Nybodarne* $\frac{1}{2}$ mihl Nerr ut; thet andra i *Gamblebodarne*, hwarest Plogland äre.

4: *Kyrkbyn*, af 6: grannar; hele Byens skatt är 1: Mant: 15:/: 15: p:

Om *Kyrkobyn* i gemen; se Tit: V: thenna består i gamla längder af *Hasela*, och förenämnda N: 1: och 2.

Muhlbeta och fäbodas äro för 3: grannar i *Fagervallen* $\frac{1}{2}$ mihl, wäster ut belägna; för the andra 3: grannar på 2: ställen, näml. i *Norbodarne* 1: mihl Nerr ut; och i *Söderbodarne*, $\frac{3}{4}$. mihl; å samma sido; hwarest Plogland är.

5. *Kiölsjön*, 4: grannar, skatten är 12: öre 4: pg:

Nämnes anten af *Kiöl*, som bemärker *Bärg*; och *Siö*; emedan byn är belägen wid en stor siö ut wid bärg; Eller och af Mans namnet *Kiöl*, *Kölder*, *Kolder*; och *Siö*.

Uti thenna Byn, belägen långt up i Finmarken, bygga och bo ganfka mycket husfolk uti sina Backstugor, som woro ther mächta stor by wid första åstädandet.

NB. Här har och bodt en gamul Finfka, Signersfka, Trollkäring som dog 1733; til hwilken mer än många siuka sökte.

Fäbodas behöfwas här inga, som för alla flera Fin-Torp.

6. *Vrängkiärn* i Mf: *Trängkiär*, *Rängkiär*, 1: granne; 2:/: skatt.

Nämnes af Mans namnet *Raugn*, *Rang*, och *Kiärn*; se T: VII. *Ragneri palus*; såsom *Rängstad* i *Liusdal*; p. p.

Fäbodarne äro här inga, emedan Muhlbetet är tillräckeligit fring om Torpet, såsom på alla Finstogar wara mände.

7: *Fagernäs*, *Enstaka gård*; Men nyl. tillkomet 1: granne; Sk: 4: öre.

Är beläget på en *fager* eller wacker udde eller *Tås*, wid *Kyrfsjöns* södra sido.

Muhlbetet hela somaren öfwer är tillräckel. fring om Torpet; dock är nu opfatt et fäbodställe i *Älfälén*, $\frac{1}{4}$ mihl söderut.

Uti förenämnda siö ligger *Biörnholmen*, hwarest *Rågatan* löper emellan Berse och *Hasela*; och många rudera eller quarleswor finnas til gård och byggningar.

Prästbordet är här skattlagdt för 2: öre;

Prestmantalspeningarne inräknade under Berse eller Moderkyrkon.

Fåbodarne äro här inga.

Taxerade **Fiskerier** inga.

Sockn *Sigilet* med bokstafwen **H**, then första til Sockn namnet är utfatt Tit: VIII; (och wid slutet.)

Cap: XIV.

Norbo Sockn.

På långa och smala Räfet emellan Södra och Norra Delar, eller stora sjöar; **Råsten** kallat; är Norbo Sockn belägen, hafwandes å Östra sidona Forssa Sockn; å Södra Dilsbo, å Västra Beråker, och å Norra Berse Sockn; Råmärken äre thesa: Swipsten, Blängjöhren, Fiärsten, Sörbofand, Lenåshälla, Toflåshälla, Ripen, Ålgstioniupen[?]; p. p. Sfrån öster til wäster är Längden $1\frac{3}{8}$ mihl; bredden $2\frac{3}{4}$ mihl.

Namnet förmenes wara af belägenhets[en]ja i **Norden** wid Norr Dill; såsom *Söderbo* i Syden gent emot wid Södra Dillen, se Dilsbo Sockn; Cap: XVI. Dock är rättare af then Manen Niord, Nord, Nore, Nor, p. hwar af hela Norden nämnes, och hela Norrige; hwilken war Thores Son; *Nori Jottum* [o: Jottunn] gaf *Nordland och Nordurhulfoheiml[is]s namnet*; läses i gamla tideböcker.

Åkerjorden hålles här ibland then bästa, i synerhet wästra delen af Socknen, fram för många andra; ty Säden mögnas snart, fryser fjällan, får utsås tidast; p. p. emedan åkrarne äro ganska wäl belägne; p.

Skogen på Räfet eller Råsten är nästan ingen, ey heller Muhl-Bete; dock ömrig och mycken å Norra sidona om Norra Dillen; hwilken Dill-sjö är och mähta fiskrik af åtskillig slags fisk; Men icke så then Södra-Dillen; undantagande wid Holsjö, hwarest dräktigt Laffiske är.

Socknen räknas til 21: Mantal; 3: öre; 14: pg: 44: Mökar; 5: Byar, och delas i **Nre-** och **Öfre** Råsten.

Byanammen äro thesa:

1: *Gamelsträng*, 6: grammar; Skatten 2: Mantal; 9 :/: 6: p:

Nämnes af Manen *Gam*, *Garmer*, och *Ång*; *Garmeri pratum*. såsom Gamsäter i Berse; Gamelstilla i Thorsåker; Gamelsfiärd i Hed-sunda; p. p. p.

Fåbodarne ligga Norr om Norrdillen icke långt från stranden, Halla kallade; bara muhlbete.

2: *Bäldal* 2: grannar; skatten är 13: öre; 18 $\frac{1}{2}$ pening.

Om Byanamnet se Cap: VII: N: 21 [5: 22]. Bäldal i Rogstad Sockn.

Wallen til fäbodarne är Norr om Dillen.

3: *Holsjö*, af 17: grannar; hele byskatten 9: Mantal, 5: öre; 6: pg?

Om byanamnet se Cap: III: N: 10. Holstad i Tuna Sockn.

Strar wid *Holljö*-byn, uti Södra Dillen är et mäçhta dräçtigt **Laf-siße** med Nyßier om wintern.

Byens Fäbowallar, liggande Norr om NorrDillen $\frac{1}{2}$ mihl up ifrån stranden, äro theßa:

Tiärnwallen åt 3: grannar; wästerst.

Suruwallen åt 7: grannar, öster om, och

Unnerswallen åt 7: grannar, österst.

4: *Kyrkbyn*, heter och *Norbobyn*, af 18: grannar; hele byens Skatt är 8: Mantal, 15: öre; 3 $\frac{1}{2}$: p.

Delas nu i Sandåker, Wästerbyn, Åfern och Österbyn.

Om namnet *Kyrkbyn*; se Tit: V: och om Norbo se här wid börjon Socknamnet.

Fäbowallarne med **Utlöter**, åt thenna byn, är belägna Norr om Norr Dillen, på åtskilliga ställen, och på åtskilliga tider om somaren; ty the som åga somarbodar i Bastwallen, flytta om hösten til Fönbo [Fänbo?]; p. En del af byemänens fäbodar äre i Lillwallen; En del i Dyrwallen; En del annorstädes åt Berfjö gräntsen; ty hema wid Bohlbyn är intet muhlbete, utan öfwer hela somaren är boskapen borta uti fäbolanden 1: mihl; 1 $\frac{1}{2}$ mihl; 2: mihl i flogsmarken.

5: *Vemyra*, å 3: grannar; hele byens skatt, 7: öre, 23 $\frac{1}{2}$ p.

Men 1: granne hörer til Norbo; 1: til Beråker, och 1: til Dilsbo Sockn; hjt hörer förnämde Skatt 7:/: 23 $\frac{1}{2}$ p.

Fäbowallen åt Norbo bonden är . . .

Prästbordet är skattlagdt för 13: öre.

Prästmantalspeningar: 53: 23: 12: lmt.

Fäbodar och utlöter äro Norr om Norr Dillen.

Taxerade Dufferier äre här inga.

Sockn-Sigilet är utmärkt med **N**; första Bosstafwen i Sockn Namnet; se Tit: VIII, utritningen.

Cap: XV.

Biuråker Sockn.

Wäster ut ifrån Norbo ligger Biuråker Sockn, som är adnexa; hwar om II: Kl: Glyfsiv: handlar; hafwandes Dilsbo Sockn å södre sidona; å then Norra, Bergsiö Sockn; Längden är ifrån Öster til Wäster $2\frac{11}{8}$ [$2\frac{1}{8}$?] mihl; och bredden $5\frac{3}{8}$. Namnet skrifwes Biöråker, Biuråker, p. men rättast, som och gemene hopen än säger, *Beråker*, af Mans namnet Ber, Bern, Biör, p. och *Åker*. se Tit: VII. Beronis ager; hwilket namn gafs så wäl fyrkota diuret, **Biörn**, i skogen, som alle Resar, Jättar, Berjerker i gemen, som och enstykte Personer; på samma sätt som Ulfar, Olfvar; p. p. Tyllit namn är v. g: Biörntomta i Mengsiö Sockn; Biörnön i Nässunda; Biörnsjö i Sunsiö; Biörnänge i Are; Biörstad i Gudmundråd; Biörna i Thorsåker; Biurstad i Multeråd, Biurås i Nera; Biörnäs i Nordingeråd; Biörnby i Nätra; Biörnböle i Sidenjö Sockn; p. p. Och ehuruwäl i thenna Socknens watn och strömar, i forna tider, rift **Bäfwes**-fänge varit, och Bäfwes heter och **Biur**; hwar af somlige wele taga Sockn-Namnet; Så åger sådant så mycken mindre grund, som Bäfrar eller Biurar aldrig wistas på åkrar; utan måst i watnet och om nätterne i wilda skogar. Hwar om utförl. handlar min Hist: Nat: Helf: III: Del.

Åkerjorden är nog åtskillig; men består af många reser mera Mogsland eller Swalar, än af öppna åkrar; och beror således godheten mycket af brukningen. Böndernes och Socknfolkets mästa föda är af Boskapen, emedan muhlbetet är öf[swe]rslödigt, och skogsmarken stor, warandes än Bruts- och Bärge-wärdens Kråweter som alt förtära [ej hit komne?]; Af Swediande hämtas mycken säd; Näsferw tages til god handel, äfwen fångas här diur och segel; men fiskar allenast på somlige ställen.

Socknen räknas af 42: gårdemantal; 13: öre; 7: pening: . 105: Mökar; 26: Byar; och delas i 4: härdingar . . .

Men här wid bör thetta i acht tagas; såsom och i följande Sockner; näml. then stora swårighet som är at få rätt på Mökarne eller grannarne i byarna; äfwen på Skatten, liksåledes på Utlöter och Häbodarna; p. p. ty somlige SocknMän åga sina Tordegor på 3. 4. 5. ställen; eller som Bänderne säga, 3 el. 4: **Bäfar** åt hwarje **Ko**; Här äro och bortbytta Skatter; Här finnas Egor skattlagda utom Bohlbvarne, v. g. *Dahla* å 2: öre, 1: p. *Rälla* 3. öre, 20. p! etc. etc. etc.

Bya Namnen äro thesa:

1. *Wemyra*, å 3: grannar; men 1: hörer til Norbo Sockn; se Cap: XIV: 5. 1: til Dilsbo Sockn; och 1: hit til Beråker, hwilken skatt är 10: öre; 6: peng.

Om bynamnet se Cap: III: N: 11.

Såbodwallen är i wästernorden 1 $\frac{1}{4}$ mihl; så wäl i *Skiörålen*, som i *Sunds*; å förra stället äga någre grannar Utjorder.

2. *Spångmyra*, 7: grannar; hele Bysskatten är 3: Mantal; 6 öre; 15: p.

Nämnes af *Spång*, eller smal bro; och *Myra*; se Tit: VII. ty til denna byn måste man gå ifrå kyrken på sådane Spånger lagda öfwer en sumpig Myra.

Såbodar och utlöter äro wäster ut liggande 1 $\frac{1}{4}$ mihl, *Thomliö* wid *Gunardsbo* kallade.

3. *Ängia*, 11: grannar; Skatten är 5: Mantal; 5:/: 6: p.

Delas uti *Stor-ängia* och *Lill-Ängia*.

Om namnet se Cap: I: N: 12. Ängia i Enånger Sockn.

Såboddarne och utjordarne äro thesa:

För 3: grannar i *Moviken*, 1: mihl norr ut.

" 1: D: i *Lja* byn; se N: 11.

" 1. D: i *Dahla*, 1: mihl wäster ut.

" 1. D: i *Brocka* $\frac{1}{4}$ mihl ifrå Dahla.

" 1. D: i *Stråliö* byn; se N: 7.

" 1. D: ifrå Stråsiö $\frac{1}{4}$ mihl, närmare Bohlbyn.

" 2. D: i *Tomliö* i sydvästen wid wägen til Liusdal; $\frac{1}{2}$ mihl.

4. *Bärke*, 4: grannar; Skatten är 1: Mantal, 14: öre; 15: peng.

Om bynamnet, som nästan finnes i alla Sockner; se Cap: IV: N: 3.

Såboddarne äro för 3: grannar i södvästen, uti *Thomliö*, med *Spångmyra* Mån, 1 $\frac{1}{4}$ mihl; Men för 1: grannar norr ut 1 $\frac{1}{2}$ mihl uti *Frisbo*.

5: *Kiärna*, 5: grannar; skatten, 2: Mant: 8: öre; 4: peng.

Nämnes af belägenhetena wid en *Kiärn* eller liten *siö*; se T: VII.

Såbodwallen för 3: grannar är 1 $\frac{3}{4}$ mihl bort wid Trosnarfen, N: 23. the andre hafwa then i *Alliö*.

6: *Ramsiö*; 1: Rök; å 7: öre skatt; ehuruwäl andre flere hafwa här sina såbodar och utjorder; och således delas uti *StorRamsiö*, och *LillRamsiö*; Nämnes af *Ram*, *Ramer*, och *Siö*; sådant bynamn är och i Liusdal Sockn; p. p.

Muhlbetet . . .

7: *Stråsiö*, af 8: grannar; hele Bysskatten är 1: Mantal, 14: öre; 3: p.

Här äro och Utjorder åt många andra byar; Delas uti Östanå och Wåstanå af An som ther framflyter; och här Namnet af Siön som ther är bewuren af mycket Sidgrås, Säf, Sträcken, Hwas, p. som i gemen Strå kallas; Här bodde och then Ber, Bern, Biör eller Biörn, som först lät byggja thenna Socku-Kyrkon på en Åker, och therföre är och SockuNamnet likaledes; warandes thenne byn belägen 2: mißler ifrån kyrkon; wida tracten ther omkring kallas Stråfiömarken; wid hwilken by än i dag rudera ligga af stennurar, hwarest Capel war, för än kyrkan bygdes; se II: N: Glyfsiv: om Beråk: kyrko; §: 1 [o: 7].

Här äre 2: märkwärdiga Källor, å wästra sidena om byen; then ena af warmt, then andra af Kalt watn, somaren ut igenom; Then förra kastar ömigt watn af sig, at ther af rinner en Bäck; then senare, som ligger på et Ånge eller slottland; med söge afflytande watn, är så faller i warmaste somar- och slott-tiden, at then som höet ther omkring bärgar, hafwer swår klänning af watnet i fötter, been och händer, hela långa tiden; se Cap: III. Om Ganfiökiällan i Tuna Socku.

Jäbodarne åt Stråfiö-byn . . .

8. Breckan, Brieka; Enstaka gård; skatten är 2: öre, 4: p.

Om namnet se Tit: VII. och Cap: III: N: 16.

Utlöten är med Bymän N: 10, i Ahlfjön, i norden 2, mißl ifrå Bohlbyn.

9: Gårdsmyra, 2: grannar; skatten är 10: öre.

Namnet är [af] Gard, Gardir- och Myra; se Tit: VII. Gardiani solum uligin: sådant är Gårdsfiärd i Riutånger Socku; p. p. p.

Jäbodwallen är i Slängålen 1 ³/₄ mißl ifrå Byn.

10. Svediebo, 6: grannar; skatten är 1: Mantal, 15: öre; 12: p.

Om namnet se Tit: I: och Cap: I: N: 20 [o: 28].

Muhlbeta och utjorden för 1: granne i Brånvallen; för 4: grannar i Slängålen; för 1: i Ahlfjön; alla belagne i Norden 2: mißl.

11: Lia, af 10 grannar; hele Byskatten är 4: Mantal, 11: öre; 16: peng.

Delas i Österånge, och Wåsterånge; och nämnes hos the gamla skrifsware Lya, Lyda, Lydia, Lydån som faller ifrån Ida-Bärget; p. p. hwar om widlyftel. skrifwer D. O. R[udbeck] uti sin Atlant. sådant bynamn är och i Hög Socku; p. p.

Jäbodställen för 7: grannar, är Brånvallen, 2: mißl i Norr från byn. för 3: st: i Södervallen, äfwen Norr ut 2: mißl. för 1: granne i Nyvallen, med them i Afholm, se N: 12.

12: Afholm, nämnes Osla, Åsla p. af 6: grannar; skatt: 1: Mant: 15:/: 5. p.

Nämnes anten af A, Ava, Ahava, som bemärcker **Watn**, **Å**; och **Solm**; se Tit: VII. emedan byen är så belägen, wid stora sjön Norra Dillen; eller och af Auge, Ogge, then namnlunige Siöguden; af hwilken hela landet nämdes Ogygia, samt många Sockner och byar. Neptuni Infula; se Cap. II: Niutånger Sockn; p. p.

Fäboddar och Utjordder åt Afholms grannarne äro i **Dahla**, väster ut, $\frac{1}{2}$ mihl; åt 4: grannar; för 2: gr: äro **NyvalLEN** och **Vöråsvallen** 1: mihl then ene i östern then andre i västern.

På thenna tracten i Nord-Nordvästen, uti brant bärg, har man nu arbetat och utbrutit **Järn-Malm** på några år tillbaka; men med föge eller ingen froma; theföre löper fiöpslagningen ther om ifrån then ena til then andra.

13. **Vältanliö**, 8: grannar; hele Byfacken: 3: Mantal; 1: öre; 13: p. Nämnes af belägenhetena å Västra sidena wid en Siö; som mångstädes är, i Hofwedal Sockn; p. p. p. Fäbowallarne . . .

14: **Moen**, Gnstaka gård å 9: öre; 1: pening Skatt.

I älsta Jordböcker är thenne byn räknad under N: 15.

Om bynamnet se Tit: VII. och Cap: XI: b: Mo Sockn.

Fäbodarne äro i **Skallerwallen**, norr ut, 3: mihl.

15: **Näpingen**, 6: grannar; Skatten är 2: Mant: 10:/: 23: p:

Åger namnet af Siöguden Näp, Neptyn, Necken, p. och Inge el. Änge; warandes byn wadert belägen wid stora sjön, Norr Dillen; se Niutånger Sockn, Cap: II; och byarna som ther finnas, v. g. Snäckemora, Nickora, Iggefund, Niöte, etc. etc.

Byens fäboddar och utjorddar äro på mång ställe, näml. för 3: grannar i **Dahla**, Norr om Dillen, 1: mihl från Bohlbyn. för 1: gr: i **Frisbo**, äfwen Norr ut, 2: mihl. för 1: gr: i **Movika**, norr ut, 1: mihl. och för 1: gr: i **Safra**, 1: mihl väster ut.

16: **Mellanbyn** 4: grannar; Skatten är 2: Mantal, 13: öre; 16: p:

Nämnes af belägenheten emellan Näpingen N: 15, och Thåfgården N: 17; Såsom mångstädes är at igenfinna.

Fäbowallen för 1: granne är med bynån N: 10; i **Bränwallen** för 1: granne i Dahla $1\frac{1}{4}$ mihl norr ut; jämte flere; se N: 15. 18. 19.

17: **Thåsgården**, 3: grannar; Skatten är 1: Mantal; 8:/: 5: p:

i Mff: 1432, skrifwes **Tialle-gård**; Namnet är af Thiaffe, Thiåffe, Tasse, och **Gård**; Ulf, Olf, nämnes och Thiaffe, Thåffe; p. p.

Fäbowallen med Utjordder åt 2: grannar, äro i **Engebo** $1\frac{3}{4}$ mihl ifrån Bohlbyn; och åt 1: granne i **Stråliö**, se N: 7: äfwen $1\frac{3}{4}$ mihl bort ifrån thenna byen.

18. **Kyrkebyn**, 6: grannar; Skatten är 2: GårdeMantal, 7:/: 4: p:

Om sådana byar är skrifwit i gemen Tit: V. Men hurudan Namn byarne för här haft; thet har iag icke igenfunnit, utan allenast et, näml. *Åkern.*

Såbodar och Utjordar äro för 2: grannar, i Dahla, $1\frac{1}{4}$ mihl uti Nordvästen jämte flere byamän; se N: 15. 19. p. äfwen i Näsåsen $\frac{3}{4}$ mil. 3: grannar i *Ängebo* $1\frac{1}{2}$ mihl. [i] Nordvästen.

19: *Gärde*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal; 5: öre; 3: p: sedermera 3: grannar. Om Namnet se Cap: X: N: 4 [p. 3].

Muhlbetet och Utjordar äro för 1: granne i Dahla, jämte flera Byars; se N: 18. p. Och för 1: granne i Stråfio se N: 7.

20: *Rökullen*, Gustafa Fin-torp; å 2: öre skatt.

Nämnes af Rö, Rode, och **Kull** eller **Bärg**; se Tit: VII. Roderici Mons; sådant namn är Röde, i Gnarp Sockn; Römyra i Serå; Rösånger i Enånger; Rödön i Jämtel.

Muhlbetet är tillräckel. öfwer hela somaren wid Torpet utan at flytta til utlöter.

21: *Snipen*, *Sniptorpet*, Gustafa Rök å 1: öre skatt.

nämnes af Nip, Nipen; men efter Finnska målet Snipen; som bemärcker brant och högt **Bärg**; wid hwilket thetta Torpet ligger; se Flor-Nipen i Hofwedal Sockn.

Såbodar behöfwas ey [äy?] heller här, såsom med andra torp på Finnsfogarne är at finna.

22. *Elketorp*, 2: grannar; skatten är 2: öre.

Af mans namnet Esch, Eschil och **Torp**; *Eschili domus*. Dock bor then ene granne, som 1: öre skatt hafwer, et stycke ther ifrån, som kallas *Furuberg*; anten af the stora **Surutallar**, som ther på **Bärget** wäro; Eller at Solen först skiner på thenna **Bärgskullen**, som och kallas *Furu*; så *Furuberg* är lika med *Solbärg* en by i Idenor Sockn; se Cap: IV. N: 14. Man wet af gamla gemena sängen om Solen:

Furu löper i Kuru; etc.

Muhlbetet fattas här intet kring om Torpen öf[we]r hela somaren.

23. *Trosnarfven*, 2: grannar; skatten är 3: öre; 12: pening; i Mff: skrifwes *Throllarfven*, som kommer af Thor, Thros, och **Arf**; se Tit: VII. och Trönö Sockn Namnet Cap: XIV: b.

Som thesa förenämnda byar eller Torp ligga långt bort på Skogarne, Finnsmarken kallad; så är Muhlbetet utan några såbodar, tillräckeligit nära kring om Torpen.

24: *Biörsarf*, Gustafa gård å 1: öre, 6: peng. Skatt.

Om namnet är skrifwit wid börjon til thenna Socken.

Såbodar äro här inga, såsom på andra finsfogar.

25: *Ängboda*, 1: granne; skatten är 2: öre; 12: peng?

Namnet är uttydt Cap: I: N: 12.

Muhlbetet i fäbodarna är på *Hållåsen*, västernorr ut, 1 $\frac{3}{4}$ [mihl].

26. *Spångmyra*, 1: Röt föres wid slutet in i Jordböckerne; fast än Byanamnet står wid börjen, N: 2: Deel för Utjorderna skull p. p. p. är så länge brukat.

Prästbordet är skattlagdt för 3: öre. —

Prästmant: Peningar inräknade uti summan til Norbo Sockn.

Fäbodarne äro samma som i Norbo Prästgård.

Capellans bordet; skatten 4: öre. Fäbodar...

Taxan för Riset i **Swågan** [Swågen?] är 4: *℥*: Smör årl.

Rybygget som stort anlades här i Strömen, hade ingen stadighet, ut[an] stafs bort och förlorades; 1737.

Sockn-Sigilet utmärkt med **B** första Welfstafwen i SocknNamnet är utfatt Tit: VIII.

Cap: XVI:

Dilsbo Sockn.

I ferna tider nämndes hela wida orten omkring bägge stera Sidarne Södra och Norra Dilarne, liggande, Thule eller Thulö, och folkets boningar Thylessbo, eller Dilsbo; Men nu i senare tider, endast then Södre Delen, emot then Norra, som kallas Norbo; se Cap: XIV; behållandes än i dag större delen af Dilsbo namnet Söderbo eller Söderbodarne uti the byar som ligga å Södra sidona om Södra Dilen, gent emot Norbo Sockn å Norra sidona; hafwandes nu således thenna in-
fränkta Sockn, Dilsbo eller Tylesbo Forssa Sockn til öster; Söder ut Järlsö, väster ut Liusdal, och Norr ut Norbo och Beråker; til längden 2 $\frac{3}{8}$ mihl; til bredden 3 $\frac{7}{8}$ mihl; Rånärcken äre Häflinge-
holm, Sträckehällan, Biörnåsen, Spillernäset; Å södre sidona äro twister om Rågången, i synnerhet om Stensjö-Sten, anten then är södre Stensjön, eller i Bärghskullan norr om, emellan rågatan Knappfullen och Åklofwan; etc. som Syneskrifterne utwijsa af åren 1638, 1688, etc.

Namnet är anten af hela Landets Stamfader Baldur, som och Delinger heter; af hwilken mer än många Orter nämnes; Eller är thenna wida tracten som sträcker sig långt och wida omkring ända ut i hafwet

uti Delånger, samme som the gamles Tule, Tyle; p. p. hwar om många skrifter finnas.

Åkerjorden är här mycket åtfyllig, emedan Socken ligger wida omkring; then bästa är närmast wid kyrken; men ju längre thet ifrån, ju sämre; dock förslår Säden intet til födo, utan af muhlbetet, Bostapsafwel, Ljnwäfwerier och fogelfänge tages mycken hjälp; men icke så af fischerier, som här ringa äro, uti några små insjöar; samt uti södra Dilen wid wästra landet.

Socken räknas af 121: gårde Mant: och 13: öre. — Hökar, som af- och tiltaga, 223, och Byar 68.

Socken delas här som flerestådes i 4: fiärdingar; se T: [III]. Och äljest kallas the 21: Byar, af N: 3 = til och med N: 23, Söderbodan, el: Söderbodlanden, men the andra **In på Socken**. Af thenna Sockn, nämnes 1: Compagnie af Helsing-Infanterie Regemente Dilsbo Compagnie.

Byanammen äro thesa.

1: *Byn*, 2: grannar; theas skatt är 10 öre, 12: peningar.

Om Namnet se Tit: VII. och Cap: VII: N: 23. Häbodarne för 1: granne är söder ut i *Acharsvallen* med Sandnäs byemän N: 6.

2: *Sunansiö*, 4: grannar; Skatten är 2: gårde Mant: 5: öre; 14: p!

Nämnes af belägenhetena wid södra sjöna til Södre Dils wästra ända.

Muhlbeta på häbodevallen, är för 1: granne i Ahlsjö, jämte N: 10. the andre i **Prestvallen** 1 $\frac{3}{4}$ mihl, söder ut.

3. *Klobbo*, *Klobo*, 2: grannar; Skatten är 12 öre; 1: pn.

Af mans namnet Klo, Klou, och **Bo**, Clodovei domus är byn kallad.

Häbodarne äro söder ut i *Örvallen*, 2 mihl ifrån Bohlbyn.

4: *Jopsmyra*, *Enstaka gård*, å ...

Nämnes anten af Job, Hiob, Jobus; eller af Jacob som här och nämnes Jop, Joppe; eller och af Jup, Juppe, Jupiter, som och war Baldurs eller Delingers namn; och **Myra**, **Mar**; se Tit: VII. Jobi f. Jacobi f. Apollinis terra uliginosa.

Muhlbetet i Sydvästen 1: mihl, *Robertsvallen* benämd; med them i Sandnäs, N: 6. hwilket och kallas *Hubbersvallen*.

5: *Kiärnmyra*, Mff: 1386, *Kiäldmyra*, 3: gran: Skatt: 1: M: 6 $\frac{1}{2}$. 18. p.

Af Mans namnet Kiäl, Kiälder, och Myra; lita som Kiälleräng, N: 12. Kiällene i Norala, p. p. p.

Fäbodarne i **Brånwallen** söder ut 1: mihl, för 3re grannen. för then 2re granen i **Silfbårgswallen**, $\frac{1}{2}$ mihl söder ut; och för 1re i **Varvallen**, 1: mihl söder ut.

6: *Sandnäs* 4: grannar; Skatten är 1: Mantal, 13 :/: 16. p^r

nämnes af belägenhetena på et Näs eller Udd, wid Södre Dils fjödra strand, hwarest Sand upkastas och sandjord mycken är. Eller och af Mans namnet Sand, Sander.

Muhlbeta och utlöter för 2: grannar äro 2 mihl i söder, uti **Acharsvallen**, jämte 1: granne ifrån Byn, N. 1. Och för the andra 2: gr: i **Hubbersvallen**, och 2: mihl i söder liggande.

7: *Rimshog, Remshog, Gnstaka gård*, å 9: öre, 5: p^r Skatt

Af mans namnet Rem- och skog; Remi Sylva; lika som Remstad i Norala Sockn; p. p.

Fäbodwallen är i **Örvallen**; 1: mihl i Söder ifrån byn; thet och **Klobbo** byens fäbodar äro; se N: 3.

8. *Nyåker*, 3: grannar; Skatten är 1: Mantal, 10 öre, 9 peng^r

Om namnet se Cap: I: N: 25. Cap: X: N: 2.

Fäbodwallen är i Sydosten uti **Svartvallen**, 1: mihl; tillifa med Opfö N. 13.

9. *Norbärg*, 2: Rök, å 14 öre, 12: p^r Skatt.

Nämnes anten af belägenhetena wid norra sidona af et Berg; eller af Niord, Nore; se Cap: XIV: Norbo Sockn.

Muhlbetet är i **Brunvallen**, $\frac{3}{4}$ mihl i sydosten, med några i Lope N: 11. then 1: grannen i Ahlsön, se N: 10.

10. *Viterarf*, 1: Rök; å 13: öre, 4: p^r Skatt.

Af mans namnet Vite, Viter, Viter- och **Arf**, se Tit: VII.

Fäbodarna äro i **Ahlsön** $\frac{1}{2}$ [mihl] i Södsten ifrån themma byen; jämte flera ifrån andra byar, v. g. 1: granne i N: 9. — 1: granne i N: 2.

11: *Lope*, 1: Rök, å 8: öre; 19: p^r

Namnet är af Loke, Lope, Lopte, och e, i, ö; *Loki insula*; thetta namnet Loke, Lucke, Loge, är bekant, ty hela Landet nämnes och Loges land; och Lögerdagen äfwen af Loke.

Muhlbetet å fäbodwallen är i **Brunvallen** söderut ifrån Wohlbyn tillifa med them i nästa by N: 12.

12: *Källeräng*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal; 5: öre; 19: p^r

Om namnet se N: 5.

Fäbodwallen är med Lope Byn, N: 11: på **Brunwallen** [Brån=?]

13. *Opfö, Offle, Uble*; 7: grannar; Skatten 2: Mant: 1: öre; 10. p^r

Nämnes af Offe, Ubbe, och **stö**; Ubbonis lacus;

Delas i **Öster Opsjö** 3: grannar; och **Wåster-Opsjö** 4: gran.

Muhlbete å fäbodwallen äro på 2: ställen, näml. **Brunwallen** $\frac{1}{2}$ mihl; ifrån byn; och **Swartwallen** lika långt i södern belägna.

14. *Svedia*. Gustafa gård, längst tillbaka, men nu 7: Rökfar; hela Byens skatt är 3: Mantal, 4: öre, 4: peng!

Om bynamnet se Tit: I: Cap: I: N: 10; finnes snart sagt i alla Socknar.

Utlötur och fäbodur i *Juningsvallen* söder ut $\frac{1}{2}$: mihl. äfwen wäll Västanängs-byemän; N: 15. och 1: granne i *Glombo*, N: 17.

15. *Vältanäng*. 3: grannar; Skatten är 1: Mantal; 5 :/: 17 p!

Nämnes af belägenhetena å **Wåstra** sidona wid et **ånge**; Men bör skiljas ifrån *Välteräng*, N: 62.

Fäbodarne äro i *Juningsvallen*, med *Swedia* Män, N: 14.

16. *Prättingbärg*, i gl. Mff: *Pättingbärg*, 3: grannar; skatt: 1: Mant: 1 :/: 2 [peng.]

Namnet är af Päte, Pätting, och **Bärg**; se Tit: VII. lika som Pätgård i Arberåd Sockn; Pättinge i Alnön; p. p. p.

Fäbodwallen är $\frac{1}{2}$ mihl i Syden belägen, och bär namn af byn, **Prättingsvallen**; ther och *Glombo* grannar är.

17. *Glombo*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 1: öre, 10 p!

af Glom, Glomer och Bo, är namnet. Glomeri domus.

Muhlbete och utlöter för 1: granne på förenämde N: 16: **Prättingsvallen** $\frac{1}{2}$ mihl söder. För then andra på *Juningsvall*, $\frac{3}{4}$ mihl i Syd-öst. se N: 14.

18. *Tholbo*, 2: grannar, skatten är 1: Mantal, 3 :/: 16 p!

nämnes **Öster Tholbo**, at skiljas från **Wåster Tholbo** se N: 22; om namnet se Tholstad, Cap: III: N: 14.

Fäbodarne söder ut $\frac{3}{4}$ mihl ifrån byn, i *Dervallen*, bland några andra ifrån Näsbyn, Siömyra, Stömne.

19. *Skog*, 4: grannar; skatten är 2: Mantal, 7 :/: 20, p!

Swad **Skog** är, thet wet en hwar; Men om byn ther af nämnes såsom *Skog Sockn*; se Cap. I: b. ther om kan twiflas; i Mff: 1440 finnes *Skoge*, och ty giör et med Skogstad i Tuna Sockn; se Cap: III: N: 6. —

Muhlbete å fäbodwallen för 1: granne i *Södwäst*, *Simmersvall*. 2^{ne} i *Södern* 1: mihl — *Akarvallen*; 1: på *Nywallen* $\frac{1}{2}$: mihl.

20. *Vålås* 1: Rök, å 6: öre, 10: peng!

af mans namnet Vale, Vaule och **Ås**; Valonis collis. Fäbodarne i *Simbersvallen*, jämte N: 19.]

21: *Håknorbo* 5: grannar; Skatten är 2: Mant: 8 :/: 14: p^r.
Namnet är af Åke, Håkan och Norbo; Haqvini terra bor:
Utlöter och fäbodarne äre på *Simbersvallen* bland flera, såsom N: 20. 19.

22. *Vältertholbo* att skiljas ifrån Östertholbo, N: 18;

2: grannar; Skatten är 6: öre, 12: penningar.

Om namnet se Cap: III: N: 14.

Fäbodarne ligga $\frac{1}{2}$ mihl söder ut ifrån byn, *Renåsvallen* nämnda,
hwarest är bara muhlsbete.

23. *Sätkärn*, 4: grannar; Skatten är 1: Mantal; 4 öre, 11: peng^r.

Delas i Öster *Sethkärn*, och Väster *Sethkärn*, 1: granne.

Namnet är af *Seth*, och *Kiärn*; Sethi palus; såsom Sätra i
Enånger Sockn; Valbo, p. p. p. Byn belägen wid en Sjö.

Fäbodvallen för 1: granne är i *Korpvallen*.

24. *Ede*, af 9: grannar; hele By-skatten är 4: Mant: 5: öre; 19: p^r.

Namnet är anten af belägenheten på et *Ed* eller *Uås*, lat: *Isth-*
mus; ty byn ligger emellan 2: fjödar; Eller är thet af mans namnet Ed,
Edo, och e, i, ö; *Edonis insula*; Sådan namn finnas mångstädes; se
Cap: VI: N: 13. Cap: IX: N: 9. v. g. uti Mo Sockn, Järksö; Jersf,
Lockne, Dwiken; Öfferdal; Allsen; Hamardal; Säberåd; Österlänäs;
Sunfilla; Nora; Nätra; Ullånger, Gde; Skog; p. p. p.

Fäbodarne för 4: grannar ligga söder ut, $1\frac{1}{4}$ mihl från byn, *Kläfs-*
vallen wid namn; the andra uti *Stömnesvallen*, 1: mihl uti södern.
Thes utanåger och thenna byn fäbodar på *Prättingsvallen* och *Renåsvallen*.

25: *Stömne* 7: grannar; skatten, 3: Mantal; 11: öre; 7: p^r.

Af mans namnet Staum, Staumer och e, ö, se Tit: VII. sådant
är Stömstad i Mnö Sockn; p. p.

Muhlsbete å fäbwallen ligger 1: mihl i södern och nämnes af byn
Stömnesvallen.

26. *Skarpänge*, 1: Rök, af 1: gårdemant: och 12: p^r. Skatt.

Om namnet se Cap: II: N: 15: *Skarplycke*.

Fäbodvallen . . .

27: *Hamarsvall*, 5: grannar; Skatten är, 3: Mant: 7: öre; 19: p^r.

Namnet är af Ham, Cham och *Wall*; Hameri f. Chami vallis.
såsom Hamerdal Sockn, p. p. p.

Utlötar och fäbodar . . .

28. *Långede*, 7: grannar; Skatten är 4: Mantal; 2 öre. 11: p^r.

Nämnes af Long, Longo, och Gde; se Cap: I: N: 1. *Långvind*; p. p.

Fäbodarne . . .

29: *Södervåna*, 5: Rök; skatten, 2: Mantal 11: öre; 23: peng^r.

Nämnes *Söderwåna* at skiljas från *Norrwåna*; N: 36.

Säjës af Venus, och ♀, Veneris possessio; lifa som *Mölön* i Niutånger *Söcku*, Cap: II: N: [13]

Åäbodarne . . .

30. *Backen*, Enstaka gård, legat tilförende i byen Väna; skatten är 9: öre; och 8: pening! Om namnet se Cap: IV: N: 6.

Åäbodwallen är . . .

31. *Nälet*, 2: grannar; i forna tider nämdt under Väna, kallas thet *Wåstra*; skatten är 14: öre, 13: p! Om namnet se Tit: VII. Sådant byanamn finnes allestädes hwarest *Sidar* äre. v. g. i Angermansland öfwer 56: st: ut wid haffidona; hwarföre *Sjöfångar*, *Låstrykare* och *Sivänner* kallas och *Näsvisar*, *Nasomanni*, p. p.

Åäbodwallen . . .

32. *Biörka*, 1: Rök; skatten är 9: öre; 12: p!

Om namnet se Cap: III: N: 24.

Muhlbetet i åäbodwallen . . .

33. *Kilan*, 2: grannar; skatten 1: Mantal — 10: peng!

Åf mans namnet *Kil*, *Kile*; *Chilonis aqua*; sådant namn är och i *Hanebo Söcku*; p. p.

Åäbodarne . . .

34. *Busnäs*, i Mff: 1641, *Busnäs*; 1: Rök af 8 öre skatt.

Namnet är af *Buf*, *Buse* = och *Uäs*; *Bufi isthmus*; Tit: VII. Eljest war algement hedersuamn för *Resar*, *Sättar*, *Bärgtroll*, at kallas *Buse*; Man wet än at tala om *Tomte-Busar*; och at skräma barn: j! *Busen* kommer; p. Men nu nämnes *Buse*, *Busse*, öfwer alt, och *Soldater*, *Buffar*.

Åäbodwallen . . .

35. *Siulgård*, 1: Rök à 6: öre, 22: p! Skatt.

Nämnes af *Siul*, *Sivard*; och *gård*; lifa som *Siulhamre* i *Liusdal*, p. p. p.

Åäbodwallen . . .

36. *Norväna*, at skiljas från *Söderväna*, N: 29; thet namnet uttydes. Byens grannar äro nu 8: st: Skatten 3: Mant: 12 :/: 17 p!

NB. emellan thesa byar *Siulgård* och *Norväna* är then namnfullige underjordiffe gången *Klätte-håhlet* kallad, som nu så igenfallit är, at hwarfen iag wid försökot, eller flere med mig, 1704, kunde tjt nedergå; Men år 1658, månde tå wid *Dilsbo Compagniet* stående *Capitain David Citton* nedjända 3: *Soldater* med *lius* i *lyhta* och *trumbo*; hwilke wid upkomsten berättade thet the gått fram 120 steg, och the funnit emot sig en döer eller grinda af järn, hwilken the intet uplåta

funnat, och således komma längre fram. Af Prostens och Sirkoh: Mag: Jon: Phragmenii bref till Kongl. Antiq: Collegium, 1696, d: 16, Octob: synes thet och förenämde Capitain sielf varit thet neder. D. Ol: Rudbeck uti sin Atlant: Tom: III: Cap: XI. §: 14. pag: 411, skrifwer at thetta Klätte håhlet är Lat: *Clathratus Olympus* f. *Aula Plutonis*; ferreis cancellis munitus; så at här i landet är the gamlas Hella eller Helsingia. p. p. p.

Fäbodarne...

37. *Edsänge*, 4: grannar; Skatten är 2: Mantal, — 12: p:
Om namnet se Ede, N: 24.

Muhlbete och utlöter...

38. *Råsla*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal; 1: öre. 20, p:
Om namnet se Cap: II: N: 7.

Fäbodwallen...

39: *Bärke*, 4: grannar; Skatten 2: Mant: 2 \cdot /. 14: p:
Sådant bynamn finnes allstädes; se Tit: VII: Cap: IV: N: 3. p. p.
Muhlbetet och utlöter...

40: *Fiälsäter*, Mff: 1460, *Fälsäter*; 6: grannar; Skatten 3: Mant: 15 \cdot /. 17:

Nämnes af Fäl, Faul, Fale, och *Säter*; Falonis fedes.

Fäbodarne äre...

41. *Loka*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal; 3: öre; 6: pening⁶

Nämnes af Loke, Luke, Lauge, som war Satur, Gro, Bores namn, af hwilken hela lannet kallas Lukesland, och then sista dagen i wefona Lokes, Loges eller Lög-dagen.

Utlöter i fäbodlandet äro söder ut, emellan siöarne Lången och Gryttien, *Giärwallen* kallade.

42. *Näset*, thet *Torra*, at skiljas ifrå thet Västra, N: 31: namnet finnes och thet igen. Skatten är, för 1: Rök, 8 \cdot /: 3: p:

Fäbodwallen...

43. *Åkre*, 5: grannar, skatten 2: Mant: 13 \cdot /. 15: p:

Om namnet se besynerl. Cap: I: N: 9.

Utlöter på fäbodskogarne...

44: *Ljnfläck*, Gnstaka gård, à 7: öre skatt.

Nämnes af Lin, Lino, och *fläck*; liten ort; Tit: VII. samma som Linstad i Jättendal. p. p. p.

Fäbodarne äro wäster ut ifrån byn 1: mihl i *Bäggälwa*.

45. *Dufnäs*, 2: grannar; Skatten är 1: Mantal, 5: öre, 20 p:

nämnes af Dufe, Thaufne, Daufne och *Tås*: se Tit: VII. Tu-
fonis terra se Tit: VII. Thyphonis isthmus.

Åäbodarne ligga norr ut 2 ½ mihl i *Lennsiö*, hwarest och andre om jemaren muhlbete åga.

46: *Bondebo*, 1: Rök; Skatten är 10: öre; 9: p^r

Åf Mans namnet *Bonde*, *Bonderus*, och *Bo*; *Bonderi domus*. *Bonde* är algement namn för allom som heman åga; *Kungar p*: fallas och *Bönder*; *Yfwerboernes Baldur* het och *Bond*.

Utlöten är på åäbodwallen i *Bränsåsen* norr ut 3: mihl.

47: *Hofra*, 1: Rök å 8: öre, 15: pr. skatt.

Åf mans namnet *Hof*, *Hoved* och *Rå*; se Tit: VII. *Hovedi* possessio; sådant namn är och i *Ferla Sockn*; p. p.

Åäbodarne...

48; *Långsbo*, 2: grannar; Skatten är 15. öre; 18: p^r

Om namnet se Cap: I: N: 1. *Långvind*.

Åäbodarne...

49. *Ångia* 1: Rök, å 6: öre; 8: pening^r skatt.

Om namnet se Cap: I: N: 12.

Åäbodwallen...

50: *Strandäng*; 1: Rök, å 9: öre; 12: p^r skatt.

nämnes af belägenhetena på flaka fältet och stranden wid utlopet af stora sjön *Nor-Dilen* uti *Södra Dilen*.

Uttjorden...

51. *Siömyra*, i Mff: 1460, *Semyr*; *Sörmyr*; af 8: grannar; skatt: 5: 4: 14.

Nämnes anten af belägenhetena wid *Södra sidon* af en liten sjö och *myra*; se Tit: VII. Eller af mans namnet *Sör*, *Sir*, *Siögrur* och *Myra*.

Åäbodarne äro på mång ställen; i *Giåddwiå*, 1: mihl söder ut ifrån byn, för 3: grannar. i *Venås*, 1: mihl väster ut för 2: grannar. i *Semyrsvallen* 1 ¼ mihl från byn, för 1: granne. i *Frisbo* 2 ¾ mihl norr ut, åt *Hafela Sockn*, för 1: granne. i byn *Prättingbårg*, N: 16 för 1: granne.

52. *Bårga*, 1: Rök, å 12: öre, 4: p^r skatt.

om namnet, som allstädes finnes, se Cap: IV: N: 3.

Åäbodwallen...

53; *Östansiö*, 1: Rök å 13: öre; 21 ½. pening skatt.

nämnes af belägenheten wid östra sidona om sjön emellan denna byn och *Siömyra*, N: 51. Sådant namn är i *Hogdal*, p. p.

Utlöten...

54: *Nordanäng*, af 5: grannar; Skatten 2: Mantal, 7: öre; 1 ½ p^r

nämnes af belägenhetena wid Norra fjöna til förenämnda fjö,
N: 51: och 53.

Fäbodarne norr ut på Biuråfers flogarne, v. g. 2: st: 3: mihl ifrån
Bohlbyn.

55: *Myra*, 6: grannar, skatten är 3: Mant: 14: öre; 22½. p^r

om namnet se Tit: VII. och Cap: I: N: 4. Delas i Df[we]r- och
Yter-Myra.

Utlöterne och fäbodarne på mång ställen; v. g. på *Örvallen*, 2:
gr. fjöder ut, 2: mj. 1: gran: på *Bastvallen*, norr om Nordel, hwarest
och Pakt[or] i Norbo äger sit Boland. se Cap: [XIV] the andra på
Lillvall: fjöder ut 1¾ mihl.

56: *Hagen*, 3: grannar; Skatten är 2: Mantal; 5: öre; 22:
peningar.

Om namnet se Tit: VII.

Fäbodarne fjöder ut på *Lillwallen* jämte N: 55.

57. *Breddåker*, 4: grannar; skatten är 1: Mantal, 11: öre;
14: p^r

om namnet se Cap: XII: N: 9.

Utlöten...

58. *Näsbyn*, 11: grannar; Skatten är 7: mantal; — 19: pen-
ingar.

om namnet se N: 31.

Fäbodarne äga the på ömse ställen, v. g. 2: Rökår fjöder ut, uti
Örvallen, 1½ mihl från byn; 1: Rök väster ut, i *Ysbo*, ½: mi[l].

59: *Ofvanåker*, 1: Rök å 10: öre; 2: p^r skatt.

om namnet se förmåle til Dfwanåker Seckn, Cap: VII: b.

Fäbodwallen...

60. *Hamaren*, 2: grannar; skatten är 5: öre; 12: p^r

Emedan byn ligger intet på någon Hamar, bärg, Backa, utan fjö-
ländt; Så är namnet af *Ham*, *Cham* och *Ön*;

Utlöten...

61: *Vj*; 5: grannar; skatten är 1: Mantal, 11: öre; 5½ pening.

Om thetta gamla namnet se Cap: III: N: 11.

Fäbodarne för 2: grannar i *Tåfswall*, 1¼ mj. fjöderut; för 2:
st: i... för 1: granne *Bock-Elfwe*

62: *Ava*; *Ahava*; 3: grannar; skatten, 1: Mant: 12: öre; 5: p^r.

nämnes af belägenhetena; se Tit: VII; och Cap: XV: N: 12.

Utlöten eller fäbodarne...

63. *Västeräng*, 5: grannar; skatten är 3: Mant: 2: öre: 21: p.

nämnas af belägenhetena å **wästtra fidona** om et **Änge**; men bör tillås ifrån Västanäng, N: 15.

Muhlbetet . . .

64: *Ås, Åsen*, 1: Rök; å 8: öre, 4: p: skatt.

om namnet se Tit: VII. Mångstädes finnes sådant namn.

Fäbodwallen . . .

65: *Tompta*, 5: grannar; skatten är 3: Mantal: 5: öre; 1: p.

Om namnet se Tit: VII. och Cap: V: N: 8.

Utlöter och fäbodar, för 3: grannar i *Långsbo*; 1 $\frac{1}{4}$ mihl söder ut.

66: *Svala*, 1: Rök, å 12: öre, 2 p: Skatt.

af mans namnet Sval, Sebal, och A; Sebaldi possessio.

Fäbodwallen i *Venålen* i Södwästen $\frac{1}{2}$ mihl.

67. *Mora*, 11: grannar; hele byskatten är, 5: Mant: 13 :/ : 4 $\frac{1}{2}$ p.

nämnas af Maur; Mor; Mauritz, och A; Mauritii terra.

Utlöterna för 8: grannar äro i *Knarälfe*, söder ut 1: mihl. och för 2me i *Rul-myrvallen* [:Rusmyr-?], väster ut 1: mihl.

68: *Keldlö*, 1: Finnterp, å 1: öre skatt;

nämnas af Keld, Keldur och fö; se N: 5. och N: 12.

Prästbordet skattlagdt för 1: gårdemantal och 3: öre.

Prästmantalsp: å 9 :/ : S^m Mantal: D. 102: 4: 12.

Fäbodarne *Flättbo* äro nu räknade under förenämnda skatt.

Suru the ägor som kallas *Biörkmans-bo*, och the under liggande *håstbåge*, äfwen *Flättbo*, *Bondebo Äng*, *Strandlö-Äng* p. p. hörde til Prästgårdens uti S^m Marci Wilhelmi tider, finnes af hans Testam: Bref 1672, d= 1: Novemb:

Taxerad Fiske-taxan 15: D: köpmt.

SocknSigillet, utmärkt in om ringen, af *Samare* och *Tång*, är befriwit Tit: VIII.

NB: På året 1528, d= 12 Mart: hölt Kung Gustaf Erichsson eller then I: stort Möte här i Dilsbo Sockn, då och Medelpad: samt Ångermanlänningar were närvarande, om några angelägna ärender, hwilka är införd uti Hans Swenska Hist: af Teg[el] Fol: 197: p. p.

Cap: XVII:

Liusdal Sockn.

Wid och til bägge sidor om then stora älfwen Liusna ligger Socknen Lius[dal, af **Lius, glys, lysa,** och **Dal** så kallad; så at här är thet rätta *Glyfivall*, eller the så nämde *Campi Elyfii*; hwilket med starkt bewijs wåre Antiquarii stadfästa, såsom många utgångna skrifter wid handena gifwa. Socknen äger til öster Jerlsö och til wäster Hofvedal Sockn, en längd å $3\frac{1}{4}$ mihler; til söder Ferla Sockn och til norden Dilsbo, en bredd å $7\frac{3}{8}$ mihler.

Åkerjorden är mycket åtfyllig til godheten, beståendes aldramäst af Plogland eller Swahlar, men ringa öpne åkrar, fast än Skatten är här öfwer allt större än uti andra Socknar, och mycket förändelig på mång ställen, i ty några ören och peningar äro komne til andra Socknar; några ören swarar hela Socknen til, fast än aldeles ofkunigt är, hwarest ägorna therföre belägna, finnas; med mera som af the älssta Jordaböcker är at igenfinna när the jämföras med the nya. Största skatten är kommen för myckna slogen skull, ömniga muhlbetet, diur- och fogelfänge; som än någorlunda kan berömas; emedan inga frätande Bäragswärdt än inkomna äre; hwarföre födes här mycken boskap, och tilwärfas mästa och bästa Smör och Ost. Och nu i thesa senare tider öfwerflödigt lju, emedan åkerjorden, som sagt är, består mäst af Swahlar eller Plogland, hwarest ljuet planteras. Differier äro här goda nog uti the här liggande Insjöar, men Liusna älfwen är intet fiskrik, utan mycket skadelig af öfwerflödande wår- och höst-floder.

Socknen räknar efter 1682 år Jordabot, som iag har följt i thenna Skocken, å 111: giärde Mantal; 10 öre, och 1: pening. samt 191: Rökar, och 57: Byar; se Tit: III. Fördelningen är här som annerstädes i 4: fiärdingar, näml.

Sunanås: Rångstad: Råmstad och Zybo-fiärding.

Byar Tammen äro thesa.

1: *Tegelkiärn*, i gl. Mff: *Keldkiär*, såsom gemene hopen säja; af 3: grammar; Skatten är 2: Mantal, 1: öre; 12: peng!

Namnet är af Kield, Kielder, och **Kiärn**; Kelderi palus, såsom Kelderäng i Dilsbo Sockn; Keldene i Norala; p. p. p.

Åbödwallen . . .

2: *Boda*, 2: grammar; skatten är . . .

om namnet se Cap: I: N: 7.

Åbödarne . . .

3. *Loka, Låk, Låket*, 2: grannar; skatten 1: Mantal, 4: öre; 10 ½ p.

Namnet igenfinnes Cap: XVI: N: 41.

Muhlbeta på fäbodwallen . . .

4: *Storhaga*, 16: grannar, hele byskatten, 9: Mantal, 12: öre.

Nämnes anten af *Stor*, lat: *magnus*, longus, p. och *Haga*, in-
stängdt rum; se Tit: VII. Eller rättare af *Thor*: emedan i et Mff:
1460, Thorshaga igenfinnes; såsom mer än många Socknar och byar
här kallas; se Cap: I: N: 8. Cap: XIV. b.

Fäbodlanden äro på mång ställen, v. g. 4: grannar på *TrosvalLEN*,
N: 46. 3 ½ mihl norr ut. 3: gr: i *Nybo* äfwen 3 ½ mihl norr ut. The
andre hafwa fäbodarna väster ut åt Ferla gränjen; v. g. i *Karfiö* 2.
grannar; väster ut 4 ¼ mjl[.] söder ut åt *Jerlsö* ½ mihl *Si[ö]*västtan wid
namn jämte *Jerlsömän*.

5. *Sunås*, 5: grannar; skatten är 2: Mantal: — 2: p:

Namnet är af belägenhetena, på en *Ås*. Söder om *Liufna*; så-
som många byar i åtfylliga Socknar namnet åga.

Muhlbetet i fäbodarne . . .

6. *Stafsäter*, 4: grannar; skatten är, 2: Mant: 12 :/: 15 ½ p.
om namnet se Cap: V. N: 48.

Fäbodwallen . . .

7: *Vjk* 4: grannar; Skatten är 2: Mantal, 8: öre; 22: p:

Om namnet, som mångstädes finnes; se Tit: VII. Cap: II N: 10.

Fäbodarne ligga för 2: grannar väster ut, 2: mihl, nämnes af
byn *Vikarskogen*; för 1: granne i *Kiöllön*, jämte byamän N: 8.

8. *Bår, Bor, Bore*; 4: grannar; skatten 2: Mant: 14 öre; 1 ½ p.

En af [the] älfsta byar i orten, som nämnes af Nordens Stamfader
Bore, som kallas *Bures Son*; äfwen *Baldur*, *Gro*, p.

Muhlbetet å fäbodwallen är uti *Wästern* 2 ¼ mihl ifrån byn,
Kiöllö wid namn; något flottland; jämte 1: granne ifrån *Sunanås*,
N: 5. och 1: Rök ifrån *Vjk*.

9: *Lillhaga*, 2: grannar; skatten är 1: Mant: 3: öre, 19 ½ p.

Namnet är af skiljas ifrån *Storbagen*, N: 4. om *Haga*-namnet se
Tit: VII. och Cap: I: N: 21: Finnes mångstädes.

Fäbodwallen . . .

10. *Nor, Nore*; 4: grannar; skatten 1: Mantal, 13 :/: 20 p:

Sandsjens ättfader *Njord*, *Nor*, har gifwit thenna orten, och ganffa
många flera, namnet; ty thet heter: *Nori Jottun* bygde först *Nordur-*
halfsoheimsi[su]s. se Cap: XIV: *Norbo*.

Fäbodarne . . .

11: *Rolfhambre*, 2: grannar; skatten, 1: Mant: 5 :/: 14: p:

Hambre är et bynamn mångstädes af belägenhetena kallad, se Tit: VII. och här lägges et förnamn af Rolf, Rolof, Olof, at sfiljas ifrån Siulhambre, N: 45. Stenhambre N: 42.

Fåbwallen . . .

12. *Onsänge, Odensänge, Jonsäng*, 5: grannar; skatt: 2: Mant: 10 :/: 2: p.

Som Oden war namfuiig, ja nämnaas och många orter af honom, lifa som af Thor, Niord, Baldur, p. p.

Fåbodarne . . .

13. *Hambre* 2: grannar; skatten är 12: öre, 23 ½ p. Om namnet se Tit: VII. och här N: 11. 42. 45. Muhlbetet . . .

14: *Heden*, 5: grannar; hele Byens skatt, är 3: gårdemantal, 6: öre.

Om namnet se Tit: VII. Cap: I: N: 3. Cap: III: N: 26.

Fåbodwallen för 3 grannar, 2 ¾ mihl väster ut, i *Yterla*; för the andra in wid förenämnda ort, *Öfverla* wid namn.

15. *Nyåker*, 4: grannar; skatten 2: Mantal; 5: öre; 9: peningar. om namnet se Cap: I: N: 25. Cap: IV: N: 7. Cap: X: N: 2. Muhlbetet och utlötar för . . . grannar äre i *Ångsvallen*.

16. *Rångftad*, 6: grannar; Skatten är, 3: Mant: 15 :/: 20. p.

Delaas i Rångstad, 4: Mökar; Moga 1: Mök, och Backen 1: M.

Namnet är af Ragn, Ragnil, och *Stad*; Ragnildi domus.

I hela Socknen är uti thenna byn och Sockniärdingen then fördelachtigaste Eijnorden; ja! snart sagt, i hela Landet.

Fåbodwallen för 1: granne i *Yterla* med bymän i *Heden*: N: 14. för 4: gr: i *Backarvallen*, 1: mihl i *Syden*, från byn. för 1: gr: i *Gudliö*, 1 ¼ mihl i västerlöder.

17. *Skogftad*, 5: grannar; skatten är 3: Mantal, 8 :/: 1: p:

om namnet se Cap: III: N: 6.

Muhlbetet i fåbodarne för 1: granne i *Ångsvallen*, löder ut 1: mihl. för 1 gr: på *Preststogen*, at förenämnda tract. för 2: gr: på *Näsvalen*, löder ut 1: mihl; för 1: gr: på *Murvalen* wester om *Backvalen*, se N: 16.

18. *Sillerbo*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal; 9: öre, 8 ½ pening:

Namnet af Sil, Syl, Siler, Sylur, och *Bo*, se Tit: VII. sådant är Silre i *Borsjö* Sockn; Lidh, *Haströ* och flera Sockner.

Fåbodarne . . .

19: *Lesbo*, i Mff: 1460, Glesbo, Glöfbo; 2: grannar; skatten 1: M: 5:/: 5 p^r

är samma som Socknamnet Glyfisbo eller Liusdal; lika som Glösbo i Rängsfiö Sockn; se Cap: XII: b. N: 5.

Fäbodarne . . .

20. *Gåda* 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 2: öre. —

Gaut, Got, Gaudo, Gotte, Kalle war Kungars och Anförars ärenamn; hvar af *Gothia* eller *Kungson* nämnes; och som här i Glyfisvall fylkeskungar bodde, så här byn namn här af.

Fäbodarne . . .

21. *Ramsjö*, 3: grannar; skatten är 1: gårdemantal, 8: öre; 5: peningar.

om namnet se Cap: XV. N: 6.

Fäbodarne . . .

22. *Bäckebo*, 6: grannar; skatten är 3: Mantal; 5: öre, 18: p^r

nämnes af belägenheterna wid et watern och ström, som flyter fram utur stora Siöar, in uti Liusna älfwen; wid Liusdals kyrko; Uti thenna ström står Mhlfaret. På thenna byens äger har man arbetat på et järnMalm-Stref; men fåfängt; såsom flerstädes här i orten.

Fäbodwallen hafwer en hwar på hwar sit ställe, näml. 1: på *Häckellålen*, 1 ³/₄ mihl i wästeru. 1: på *Gåda Skogen*, 2 ¹/₂ mihl ifrån Bohlbyn. 1: på *Andersvallen*, Öster norr ut, 1: mihl. 1: wid *Tranviken*, 1: mihl Norr ut. 1: i *Risbärg* åt Naggan, 3: mihl, och 1: wäster Nor ¹/₂ mihl i *Biöfrnbärg*.

23: *Ede*, 3: grannar; skatten 2: Mantal; 2: öre; 3: pening^r

om namnet se Cap: XVI: N: 24.

Fäbodarne äro för 1: granne i *Viörnbärg*, ¹/₂ mihl i Nordwäster jämte 1: granne til N: 22.

24. *Roggiärde*, 3: grannar; skatten 2: Mantal; 8:/: 21: p^r

om namnet se Rogstad Sockn, Cap: VII.

Muhlbetet å fäbodwallen . . .

25. *Ångsätra*, Mff: 1480; *Ogn-fäter*, 13: grannar; skatten 6: 4: 8.

Namnet igenfinnes Cap: XII: N: 10, widlöftel. utfördt.

Fäbodarne . . .

26: *Kolsvedia*, 3: grannar; Skatten är 2: Mantal, 2: öre; 1: p^r

af mans namnet Kol, Kalle, och *Swedia*; se Tit: VII. Herculis terra igne exulta; v. g. *Kolstad* i Norala, p. p. p.

Fäbodwallen . . .

27: *Kafan*, 1: Möt, å 7: öre; 12 p^r Skatt

ordet bemärker *Diupt watern*; Eljest kan byn hafwa sit namn af

Kaf, Kaufer, Käfver och A, An; se Tit: VII.

Fäbodwallen . . .

28. *Siöbo*, 3: grannar; Skatten är 1: Mantal; 8: öre; 6 $\frac{1}{2}$ p^r om namnet se Cap: XVI: N: 51.

Fäbodarne . . .

29. *Gunardsbo*, 2: grannar; skatten 10: öre; 15 $\frac{1}{2}$ pening.

af mans namnet Gunard, och *bo*; Eljest war mähta brukeligit namn Sylfiskungarnes i Glyfisvall, at hetta Gudmund, Gunard, som bemärker **folkets styre** el. mynde, el: råde; Ijka som nu i Sverje Carl.

Mühlbetet . . .

30. *Åkern*, Enstaka gård, å 8: öre; 9: p^r Skatt; i forna tider varit under bynamnet Gunardsbo; se Cap: I: N: 9.

Fäbodwallen . . .

31. *Söderkämstad*, 7: grannar; Skatten är 3: Mantal, 12 :/: 10. p^r

nämnes **Söder-Kämstad**, at skiljas ifrån **Norrkämstad** se N: 34; hwarest namnet beskriveres.

Mühlbetet och fäbodar . . .

32. *Horne*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 6: öre; 6: peng^r

af mans namnet Horn, Hor, Hur, och *e, i, ö*; Cornelli insula.

Fäbodwallen . . .

33. *Åkre*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 4 :/: 5: p^r

om namnet se Tit: VII. och Cap: I: N: 9. Doc skild ifrån N: 30 Mühlbete och utjord . . .

34. *Norrkämpstad*, 3: grannar, Skatten 1: Mantal, 14 :/: 5: p^r

nämnes **Norrkämstad**, at skiljas frå **Söderkämpstad** N: 31. På thenna orten, hwarest byarne the förenämnda ligga N: 29. 30. 31. 32. 33; och i forna tider in til 1400, varit kallade **Kämpstadi**, hafwa Kämparne i Glyfisvall haft sit tillhåll, hwar af orten än i dag behåller namnet; Hela Helsingaland kallades och **Kämpaland**, af the **Kämpar**, Rappar och Raxar som kunnat kappas och kämpa.

35: *Horsbärg*, 3: grannar; Skatten är 2: Mantal, 13 :/: 4 $\frac{1}{2}$ pening.

Namnet är af Hors, Hros, såsom och *Oden* nämnes; af hwilken många orter namnet bära; Odini mons; v. g. Horstad i Limeråd, Säberåd, Hellefjö Socknar i Angermanl.

Fäbodarne . . .

36. *Höga*, 1: Rök, å 1: mantal, och 4: öre skatt.

af Haug, Hög, Hugo, och **H**; Hugonis possessio.

Mühlbete å fäbodwallen . . .

37. *Västernäset*, 3: grannar; skatten 1: Mantal, 11: öre; 2½ p. nämnes af belägenhetena, å västra sidena om älfven, och skiljes ther medelst ifrån Östernäset N: 44.

Fäbodarne . . .

38. *Vj*; 3: grannar; skatten är 1: Mantal; 5: öre; 18: p: om thetta gamla namnet se Cap: III: N: 11. p.

Utlöten . . .

39. *Åkerstad*, 2: grannar; skatten 1: Mantal, 1: öre, 1: pening. Dock kallas then ene bondens gård *Snäre*; bägge namnen af Mans Namn; näml. Åke eller Håkan; och Snare eller Snoro. Bör intet tagas för N 30, och 33.

Fäbodarne . . .

40. *Höjen*, Gustafa gård om namnet se Cap: XII: N: 17.

Fäbodwallen . . .

41: *Giärde*, 5: grannar; skatten är 3: mantal, 2: öre; 13½ pening. om namnet, som mångestädes finnes, se Tit: VII. och Cap: X: N: 4 [3: 3].

Utlöter och fäbodar . . .

42. *Hamre*, 2: grannar; skatten är 1: giärdeMant: 5: öre; 3¾ p: om namnet se Cap: III: N: 22. [3: 23].

Fäbodwallen . . .

43. *Tälle*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal, 8: öre; 19: peningar. om Taule, Tule; se Cap: XVI: Dilsbo Eodn

Utlöten . . .

44. *Östernäset*, 2: grannar; skatten är 1: Mant: 9: öre, 8 p: om namnet se N: 37.

Muhlbetet i fäbodarne . . .

45. *Siulhamre* 4: grannar; skatten 1: mantal, 4:/: 3: p: nämnes af Siul, Sivard och *Sambre*; se N: 13.

Fäbodwallen för 1: Rök är nu i *Vattuvalla*, å 4:/: skatt; Fäbodställe är i *Trosvalen*, norr ut, 1: mihl.

46. *Slätte*, 2: grannar. skatten är 14 öre, 14½ pening. namnet är af Sloter, Slauter, och e, i, ö. Lavateri insula. Eller hade Fylliskungarne här något Slott eller Befästning; se N: 34.

Fäbodarna och utlöterna äro i *Trosvalen*, 1: mihl norrut.

47: *Kläpa*, 6: grannar; skatten är 4: Mantal, 1: öre, 18¼: pening. Delas i *Stor-Kläppa*, 5: grannar; och *Lil-Kläppa*, 1: Rök. Nämnes af Klep, Kleppe, Clemt, Clemens, och a; se Tit: VII. Sådant

byenamn finnes i många Sockner, v. g. Dfferdal, Ås, Marby, Atmar; p. p. *Kläpås* uti Hågdånger, D[iff]we]rlennås, Ljdh, Skog Sockner; p. p.

Muhlbete å fäbodwallen . . .

48. *Åmbarbo*, 2: grannar; skatten är 9: öre; 12: peningar.

Åf Mans namnet Am, Ambe, Aumbe, Ambrosius, och **Bo**; såsom Åmböle i Mo Sockn, etc.

Fäbodarne . . .

49: *Hallen*, kallas och *Rolfhamre*, 2: gran: skatt: 12: öre; 11: p: om namnet Hallen, se Cap: IV: N: 8. Och som här i Socknen många byar nämnes Hamre, så åtskiljas the med förnamn, så thetta är af *Rolf*, *Rolof* Rodolph, Volf, p.

Fäbodarne . . .

50: *Simanbo*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal; 9: öre, 21: p:

Nämnes af Simon, Sima: och **Bo**; Simonis domus.

Muhlbete å fäbodwallen . . .

51. *Bäckänge*, 1: Röt, å 14: öre och 15 ½: pening.

Namnet är af belägenhetena wid en **Bäck** som löper mit igenom et **Änge**; se Tit. VII. Sådant namn fins mångst[ädes]

Fäbodarne . . .

52. *Hybo*, *Höjebo*, 5: grannar; skatten är 2: Mant: 9:/: 22: p: orten är gamal och namnkunig, såsom hela *Yfverboernas* Land, eller Ogygia, Ygs- Ogens- bo.

NB. Nära in wid byn i D[iff]stern, är belägit thet ibland the högsta Bärigen *Hybo-Flack* kallat, rundt och spetsigt, hwarest på öfverste fullen är fild- eller myrländt, lika som annerstädes och på Norrsta fjällen.

Fäbodarne . . .

53: *Edänge*, 4: grannar; skatten 3: Mantal, 10:/: 12: p:

om namnet se Cap: VI: N: 13.

Muhlbete i fäbodarne . . .

54. *Vås*, 1: Finn Torp.

Namnet är *Ås*, Lat: Collis; ty Finnarne kunna intet nämna *Ås*, utan *Vås*; Sträffa för fräffa; p. p.

Fäbodar och utlöter äro här inga, utan Muhlbetet är tillräckeligit öfver hela somaren fring om Torpet, såsom på andra Finnsfogar; se Tit: VI.

55: *Våsan*, Et Finn Torp

af samma namn med förenämnda N: 55; så *An*, *Ån*, *Å*, lägges til för belägenheten skull.

Fäbodwall behöfves här ingen.

56. *Naggen*, Et Finn Torp

nämnes af Nagge, Agge, Hagge, Haggai, Hagæus, p. p. Uti thetta Bärget samanstöta många Sockn=År och Rör, äfwen wäl skildnaden emellan Helsingland och Medelpad; se Tit: II.

Om Häbodarne är samma beskaffenhet som N: 54. 55.

57. *Tächten* St Himtorp.

bemärcker et Justängdt rum; se Tit: VII; och giör et med Lat: *Attegiæ*, f: humiles Casæ, Sv: Torp.

Prästebordet är skattlagdt 16: öre.

Präst=Manntalspeningar å 9:/: E^{m} Råten, 99: D^{r} 24:/: fnt.

Häbodarne äro belagne i wästern $4\frac{1}{4}$ mihl, i Ferla Sockn, Karfjö nämde; jänte 2: grannar ifrå Storhaga, N: 4. och the i Vekebo af Ferla Sockn, N. 7.

Taxerad Risse Bäckebo=Strömen för Åhl: 42: D^{r} fnt.

Sockn=Sigilet med Bock=huswud utmärkt, är affatt, Tit: VIII.

NB: Wid begynnelsen om thenna Liusdal Sockn, äro införde några ord om Skatten och thes okunighet; här infördes förthenstul prof af sådant utur gamla Jorda=Böcker; v. g.

Til *Södra Contractet* äro transporterade

af 3: grannar i Staffäter N: 6: — —: 24 peningar, el. 1: öre.

af 1: granne i Åkerstad, N 39: — 2: öre.

af 2: grannar i Storhaga, N: 4: — — 18: peningar.

—: 3: / 18: p^r

En ort nämnes och Gudfiö — af 2: grannar, å 6:/: 12: p^r skatt.

Mats Dyrichs skatt å 5: öre $17\frac{1}{2}$ pen:

Om thetta och mera tyllift, finnes ingen tilförlätelig underrätelse.

Cap: XVIII.

Ferla Sockn.

In wid Liusna Elfwen är och Ferla Sockn belägen, som i ferna tider varit adnexa til Liusdals Pastorat; hwar om II: Hock: utförl. handlar; Uti Påfwens Innocentii VIII, Bulla, dat: 9: Jul: 1481, nämnes Socknen *Färilla*; Hon äger å östra sidona Liusdal, äfwen å Norra; til Västra Hofvedal, en längd å $5\frac{3}{8}$ mihler. och bredden ifrån Söder til Norden, 6: mihler; fast än å lång tid, stor twist varit om Rågångar thenna Sockne och Liusdal emellan; såsom många Syn=Protocoll wid handena gifwa; jag nämner här allenast, af år 1653,

d. 15: Octob: hwaruti thesa Mämärden nämnes: Biörkfiöbron; Österfiöbron; högste Ygs-flacken; Öster-floða wägffildnad, och så norr öfwer Liusne Elfwen; p. p. p. Och thet nu nyaste, af 1736, d. 15: Julii, som helt och hållit copialiter bifogas.

Sockn-Namnet synes vara af *Särja*, *Båt*, eller *Präm*, som hos the gamla nämnes och *Färta*; emedan med sådana fartyg far man öfwer Liusne Elfwen hardt när och in wid kyrkon, och flerestades; *Ferol* är och et stort Särjesund i Cantabrig, p. p. The som föregifwa Namnet vara samansatt af *Sara illa*, Lat: *vexari*; tagande thet til skähl, at som säjes: *Far til fiälls! far til fanners*; p. p. så skal och af thet här i Socknen och hela Landet största *Strömfall*, *La-forss* wid namn; häftigt och brandt lika som *Strömfallet wid Elskarleby*; se Svecia Ant: et Hodiern: Tom: I: Fig: 100; *Trollhättan*, se Tom: III: Fig: 63. — Illfe-önskan vara: *far i La*; och *far illa*; lika som gå til *Tuna*, *Kryp til Kryse*, och *lår weta hut!* se Cap: III: N: 18.

Åkerjerden är och här åtskillig, mäst lättmylla; Møgland eller Swahlar brukas här mera än öpne åkrar; thesöre utfås här söga Måg; mäst korn; Ljunplantering är nu här mycken, och snart sagt thet bästa Ljunet uti hela landet. Folkets mästa föda är af skogen och muhlbetet, til swediande, rosländ och mycken Bodskaps afwel; emedan thet fördärfweliga Kholmändet är icke än infommit; Diur- och Sägelfänge nog ömmit; men fiskerier nästan inga.

Socknen räknas af 51: giärdeMantal och 5: öre: — 113 Rökar och 20 Byar; samt fördelas uti 4: härdingar; se Tit: III.

Byenamnen äro thesa:

1. *Valla*, af 8: grannar; hele Byens skatt är 5: Mantal — — 8: pen.

delas i *Valla*, 6: grannar; *Grågården*, 1: gr: och *Lyckia* 1: granne.

Namnet är af *Vale*, Oggens 6te Son, och *A*; Valonis terra.

Fäbodarne . . .

2: *Stor-Byn* af 12: grannar; Skatten 4: Mantal; 12 öre; 15: peng:

3: *Lil-Byn* af 5: grannar; skatten 2: Mant: 15 :/: 3: peng:

Nämnes af större och mindre, Rökar eller grannar.

Thesa byar, i synnerhet *Storbyn* kallas och *Kyrkebyn*, i ty the ligga nära kyrkon; se Tit: V: om Kyrkebyar i gemen. Af gl. Mff: har man och thet igen, at thenna tracten kallas *Ferla*;

Fäbodarne til *Storbyn* på mång ställe; v. g. för 1: granne i *Risarf*, 1 ½ muhl ifrå *Bohlbyn*; se N. 13.

Fäbodwallen åt **Lilbyn** på mång ställen; såsom i *Risarf*; N: 13.

4: *Svedia*, 7: grannar; skatten, 4: Mantal — — 15½ pening.

om namnet se Cap: I: N: 10. Cap. IV: N: 17.

Muhlbete i fäbodarne . . .

5: *Stocksbo*, 8: grannar; Skatten 3: Mantal, 6: öre, 15: p:

Namnet igenfinnes Cap: IX: N: 7. *Bärke* nämnes En gård.

Fäbodarne på åtfyllige rum; v. g. i *Risarf* N: 13. för 2: grannar.

6: *Hythebo*, 5: grannar; Skatten är 2: Mantal, 14: öre, 21:

pening:

Af mans namnet *Uthe*, *Ythe*, *Hutho* och *Bo*, kommer bya-
namnet.

Fäbodarne . . .

7: *Vekebo*, *Vegebo*, 11: grannar, skatten 5: Mantal, 9: öre,
18½ p:

nämnes af *Viger*, *Veger*, *Vige* och *Bo*; *Vigeri* fedes.

Muhlbete i fäbodarne äro wästerut 1½ mihl; hwarest och Präste-
berdet i *Liusdal* och 2 bönder i *Sterhaga* N 4. fäbodar åga.

8. *Hofra*, 6: grannar; skatten är 3: Mantal, 4: öre; 9: p:

om namnet se Cap: XVI: N: 47.

Strax wäster ut ifrån denna byn wisa sig malmart af koppar,
men af ringa halt och kiefachtig.

Fäbodwallen är för 2: grannar i *Styte*, wäster ut wid Landsvägen
½ mihl; 3: grannar, wäster ut wid *Kärböle-Jeden* ½ mihl; 1: granne
i Jinterpet *Kärböle Skog*, N: 19.

9. *Föne*, 17: grannar, skatten är 6: Mantal, 11: öre 11½ pening.

Namnet är af *Faun*, *Fun*, *Fon*, som war Solens namn; Solens
afguda Prester kallades *Fauni*, *Fones*, *Panes*, p. Offerstället *Funstad*,
Fonstad, *Föne*, p. samma som *Solbårg*, se Cap: IV. N: 14. Ut
thenna byn legat til *Liusdal* sockn in til K. Carl IX:• tider; thet in-
føres uti II: Kl: *Glysisvall*: som egentel. handlar om *Kyrkor*; p.

Fäbodlanden äro på åtfyllig ställen; v. g. för 4: grannar i *Sund-*
vallen 1¼ mihl i wäster. — för 5: grannar i *Håkanbärg*, 1½ mihl i
wästern. för 1: gr: i *Enskog*, 1½ mihl i wästern; för 2: gran: i *Lång-*
skog 1¾ mihl i wäster.

10. *Ygsbo*, 5: grannar, skatten är 2: Mantal, 5: öre; 19½ p:

nämnes af *Yg*, *Og*, *Ogge*, och *Bo*; Lat: *Ogygia*; som och hela
landet kallas; se Cap: II: N: 11. Byn delas i *Norra* och *Södra*
Ygsboda[:] hörde under *Liusdals* Pastorat til år 1607.

Fäbodarne för 3: st: grannar i *Nybowallen* ¾ mihl i wästern. för
2: grannar i *Wälawallen* 1: mihl i wäster.

11. *Yg*, af 13: grannar, Skatten är 7: Mantal, 7: öre, 16: peningar

then ena gården nämnes *Kjlbo*.

om namnet se N: 10.

Fäbodwallen . . .

12. *Kårböle* af 5: grannar, skatten är 11: öre; jämte Torpet Biörnskog, 5: p. belägen västerut ifrån Ferla kyrko wid Liusna Esfwen och stora Landsvägen, hwarest en Capell är af trä, och för wißa orsaker skull, mycket namnkunigt; hwar om utförl. then II: Flock: Glysisv: handlar. Wid byn et litet stycke i väster äro och än i dag qwarleswer af then bekanta *Kårböle-Skantsen*; p. p.

Namnet är gammalt och märckwärdigt, emedan här hafwa *Gårkönen* haft theras *bo* eller *Böle*; lat: *Cauconum fedes*; om hwilka många tideböcker skrifwa.

Fäbodarne äro för alla grannar på 2: ställen; thet förra 1, mihl i Södwästen wid Dala-wägen; *Mef-Bodarne*, nämnda; thet senare eller höftbodarne i Söder, 1½ mihl; *Söder-Bo-skogen* kallat.

13: *Risarf*, 2: grannar; skatten är 4: öre, 15: peningar.

thet ena Torpet kallas *Humblo Kiöln*, *Humeri mons*; Men *Risarf* nämnes af Rife, Rese, Jätte; se Cap: X: Jättendals Sockn. och *Arf* eller egendom, se Tit: VII; såsom Risbärg, Risbo, p. p. p.

Thesze Finnar som här bo, behöfwa inga Fäbodar, emedan muhlbetet är tillräckeligit öfwer hela somaren omkring Bohlbyn, jämte för andra byar in uti Socknen, se N. 2. 3. 5.

14. *Linskog*, nämnes *Lilskog*, Gustafa Torp å 2: öre, 12: p: skatt.

här namnet af Lin, Line, och *Skog*; *Lini sylva*, såsom Linfläck; här behöfwes ey heller någon fäbowall, se N: 13.

15. *Tenskog*, 2: grannar; å 4: öre skatt;

om namnet se Tensäter i Jättendal Sockn; Tönånger i Skog Sockn. Muhlbetet är önnigt förutan fäbowallar; se N: 13.

16. *Loskog*, 2: grannar å 4: öre skatt.

nämnes af the fyrfota stöna *Lo-diuren*, så Skattloar som Wargloar; hwilka här i Skogen mycket wistades och fångades; hwar om utförl. skrifwes i min Hist: Nat: Helf: I: Del om alla besinteliga fyrfota diur här i Landet; Men nu i senare tider icke aldeles så.

Med utlöter och fäbodwallar är såsom infört är N: 13.

17: *Ryggeskog*, Gustafa Torp, å 3: öre skatt.

nämnes af Rygge, Rogge, och *Skog*; *Rogeri sylva*.

Samma berättelse om Fäbodställe som N: 13.

18. *Karsvallen*, Enstaka Torp, å . . .

af namnet Char, Charon och *Vallen*, Charontis vallis.

Åäbodas behöfwas ey heller här; se N: 13.

19. *Kårböle Skog*, Enstaka Torp, å 1: öre, 6: peningar Skatt.

om namnet se N: 12: ty ifrån gamla byn Kårböle flyttade hjt en finne i nyligare tider, lifa som til *Kårböle-Åeden*; *Kårböle-Frogen*; Åäbodas inga; se N: 13.

20. *Kiärn-vallen*, Enstaka Torp i forna tider, men nu 2: Röfar. Skatten är . . .

Nämnes af belägenhetena wid en Kiärn eller liten fiö, och vallen; se Tit: VII. *aqua stagnans et vallis*.

NB: *Los*, *Lose*, *Losjö*; hwarest och är och varit et Finntorp; Dock för mång år sedan, när Herr Otto Vellingk war Väster-Nordlands Landshöfdinge, begyntes ther et Malmstref upletas och til wärckställande öfwerenssekommelse ske, emellan högförenämde H. Landshöfdinge $\frac{1}{2}$ part; och $\frac{1}{2}$ parten ther emot af min fader Crono Befalningsman i orten Johan Broman jämte Råd- och Handelsman Johan Mört uti Hudicksvall; jäsom pacta conventa tydel. wid handena gifwa. Men som förenämde H. Otto Vellingk blef förordnad til Scänö här ifrån länet, stadnade wärket och arbete. Sedermera på året 1719, när H. Samuel Collander war efter sin fader H. Johan Berg kommen til Ferla Pastorat, som war en finne, månde Los-Finnen några Stenar frambringa för thenna sin Landsman; hwilka han förskickade på Stockholm at proberas, ther the befunnos wara af Malmarten som innehåller Cobolt, el. Biffmut, eller tyllift; intet tilförende sunnen i Swerje. H. Pastor Collanders åtanke war god at arbetet ther utinan anläggia; Men döden tog honom bort; Dock efter hans död kom H: Assessoren i Bärge Collegio H. Kallmåter at accordera med Enkan, för gauska ringa pening om thenna Grufwan, hwarest han nu nyl. och alt mera och mera låter arbete på thetta Malmstrefet, som berättas med mycken fromma, ehuru wägen til samma ort, är mer än beswärlig.

Thetta *Los* som förr varit ringa, lärer nu komma och blifwa mächta namnkunigt af förenämde Bärgewärf; och the ther om och nästgränsande Finntorp mista sina förmåner af skog, myrslott, muhlbete, diur- och fogel-fängen, som the til datum ågdt hafwa; ty alla Socknar finna hwad Bärgewärfen orsaka, när the komma at uprättas i någden och granskapet; thet min Slota Baba, eller Hushåldningen i Helsingeland tydeligen wid handena gifwer.

Prästbordet är skattlagdt för 6: öre.

Prästmantalspeningarne 43: D: 8: öre.

Men i *Sånghus* hafwer Ensfylt fiske 5. Ryrkoherden sig förbehållit.

Fiske-Taxan i Yg är årl: 25: D: tmt: för Ahlfisket.

Socken-Sigillet med **Kors** utmärckt inom ringen är utfatt (wid slutet,) Tit: VIII.

Transsumt af Skogs ransakningen uti Färilla hällen d. 15 Julii 1736.

Man hade någon swårighet här i socknen med det ingen charta stod at erhållas. Scke desto mindre blef fortfarit med undersökningen.

Til Liusdals sockne rå gräntzar Föne, Ygsbo och Ygs byar med 32 st. gårdar, åkrar, ångar och löter, jämte 4 st. Bode land Liusdals man tillhörige, hwarest dese hafwa mycken] skattejord af åker och ång, samt således der wistas, en del alt ifrån wåren til Lucia tid, en del of mindre tid på året. Dese nyttia skog hwar om annan, ja med andra socknemän långt in i socknen, emedan Liusdals sockne linie komer hardt til Ygs gårdarne och något längre ut til en half fierdedels wid påß åt Föne; ej warandes så rörlagde vidare, än det sockne skildnaden dem uthåller at den öfwerfrida. En del af Färilla Man possidera of floddrag på denna sidan in uti Liusdals gräntsen.

Ferzö skildnaden kommer närmast både med By, som of andra omågor, Yg, Stocksbo, Swedja, Lill- och Storbyn samfält 50 gårdar, Färila Prästgård inräknad, trängande Liusdal och Ferzö Socknar der in på dem, så at of 2re Ferzö bor ligga med sina floddrag innom Färilla, men 6 sådane skildnader af samma sockne rå, desutan hämtande hwad de behöfwa til hufstaf af skogen gauska bergachtig med kärr, siöar sandheder och stygge stenören beblandad, så at ofta händer, at de som gräntza til kyrkan och måste en mil efter wed, ej kunna mera forsla än et laß om dagen.

Öfwanåfers eller Ålsta limen följer til Väsiöholm och Wårne elf, Wantiårs fäbodlagare 4, Lindstads 3, Uggön 4. Gällsiö fäbodemark; som 3 bönder i Stoksbo, Swedja, och Storbys område, men öfvergifwit och flyttat sig närmare in på socknen, och Leens 2re Stubbrättighets torpare. För Wantiår nordan til äro 2re Finnar risarfs torpare hwar til stöter Lillskogz torparen, fagerros köhls fäboder 6, Los fäbodlagare 5, För risarfs torparen vidare i norden ligga risarfs fäbodlagare 5, Bondskogz 6, Lillfagerköhls 4, rosköls 3, För risarfs fäbodlagare åter vidare i norden närmare in i socknen, Snugge fäbodar 3 heman tillhörige, såsom 2 från Ferzö S^o och 1 från Färila, tillförne om förmält in til Ferzö skildnaden $\frac{3}{4}$ mil wid påß ifrån kyrkan, och Wekebo, Stocksbo, Swedja, Lill- och Storbyn med Prestebordet.

Emot Siljes Dalarne komma 2re torpare ifrån Los och en från ryggsfog wåster emot Hodal blifwa en karswalls torpare, 5 grannar af forböle by och 1 forböleskogz torpare, 5 skog wallagare, och 5 Mesbode wallagare; Östånföre Mångans fäbodlagare 4, Gebarns fäbodlagare 4,

farswalls fäbodlagare 3 hwar af 3 höra til Liusdals Sⁿ, såsom Prestebordet derstädes med N. 1. och 2 i storhaga; Digertöhl 9 fäbodlagare de Färila Prestebord tillhöriga inbegrepna, och Silre fäbodlagare 3, Långskogz 3, Slottföls fäbodlagare 5 af Liusdals Sⁿ, Bränkföls 4 af Liusdal, Habowalls 4 af Liusdahl, Västerföls och Österföls fäbodlagare 8 äfwen af Liusdals Sⁿ och 1 af Färilla; Tjärnwalls 2^{ne} torpare, Korböle krog, Gussfogz fäbodlagare 3, Håkanstogz fäbodlagare 3, Skälwalls fäbodlagare 2, Tjärnwalls fäbodlagare 6, Stenbergz wallagare 3, Nybo och Sundswallen hörer til Liusdals Sⁿ med 5 bönder från Föne och 3 från Ygsbo, 2^{ne} Husköls torpares i Hodahl fäbodlar, Welarsfogz 4 wallagarenalla från Liusdal, aggewalls 5 fäbodlagare, Vidrjö Bodeland med mycke Skattejord både för Prestebordet i Färila, som och andra sochne Män, hwar af Anders Larsson från Lillbyn der ständigt är boende fast han blifwit skrefwen til sistnämde By. Skyte fäbodlagare 2, Kiöhlbo 4 Bodelandsägare, Albo et Bodeland, Urå Bodeland 1, och Kilbo 1 samt Hellems [i kanten: Holåns] 8 grannar, med flera andra Bodeland åker äng och löter til Byarne.

Med rå och rör berättas Färilla sochne Män och the af Liusdal, som här äga fäbodlar, sig icke wara åtskilde widare än det de hafwa härmelser uti myre och Tjärn sidar, bäckar, bläckade träar, bäckar och andra dylika tillfälligheter, hwar öfwer den ena ej får komma in på then andras grantzer [s: gräntzer].

Att Färila och Liusdals Sochne Män så komit at blandas, tilägna försenligast, utom trängmälet, det, at de fordom horde [s: hörde] under et pastorat; de sökia och med all slit at afböja skogz skipten, sig föreställande, hwad wenighet der af skulle härfluta, med det byarne i förtiden blifwit hoopbygde, och at ingen skulle wilja antaga den delen, som bleswe långt bort.

Enär man således jämförer Färela Sochns trängsel öfter ut emot Liusdal och Tersjö, der desse sochn skilnader sig draga tilhopa, med de mångfalliga fäbodlar och Stubbrättigheter, hwilka i förtiden blifwit bygde i söder emot alfta eller ofwanåker och Siljesdalarne; icke mindre än de i väster til Hodal Sⁿ der Korböle by gräntsar och innesluter en ganfka stor hof fäbodlar innom sielfwa sochnen, djt 114 matlag med 52 gärdemantal sig således sammanbygdt och måste tåla utfofnes fäbete; blifwer så mycket swårare at uttvinga någon allmening, som fäbode skogarne och Byemarkerne äro icke utskiptade och rörlagda, och man kan föreställa sig, hwad lif och wenighet inwånarena emellan warder der om förefallande, i synnerhet, som sådane marker äro otrol^{ig} bergachtige, stenige och ofruktbare, samt åtskillige siöar innehållande, så at de til $\frac{1}{4}$ part ej kunna considereras emot de skogar, som god grund hålla, och derföre med Supplementer upfyllas måste.

Allmogens åker och äng äro så ringa at de på helgärdsheman ej mera utjä än högst 4 elst 5 tst och måste betiena sig af skogen til hielp både för folk och creaturen, så at allmogen sielf i stället för bröd måste gripa til barken; de och draga en swår rotering af en half soldat, antingen hemanet är halft eller fierdedels; hwarföre och Högstäl. Hans

Kungl. Majt Konung Carl XI i nåder tillåtit allmogen på denna orten et obehindrat Swedjande utan syn, för den omkostnad skull den sama med sig förer, efter som ock mulbetet oundwikel^{ig} renfås måste för creaturen, har man orsak at heldre styrka der til, at förblifwa måtte wid det hwar nu possiderar; hålst i fall framtiden skulle på affides rum något bergwerk uppenbara, allmogen icke kan betaga det samma behörigt understöd af den skog de sielfwa ej kunna til wedbrand och husbyggnad hemföra.

Joh. E. Grefwesmöhlen

concordare vidi

Jonas Buller.

Cap: XIX.

Hovedal Sockn.

Thenna Sockn är belägen öfwerst i Helsingaland, uti gränjen til Medelpad; ägandes til Norden Hafro Sockn, som är wäl adnexa til Hovedal i Kyrkowäsendet; men til andra delar är then utom Helsingland; hwar om II: Bl: Glyf: handlar. til Öster och Söder äro Liusdal och Ferla Sockner; och til Väster Öfwer Hovedal, at skiljas ifrån thenna som nämnes therföre *Nter-Hovedal*; til längden $3\frac{7}{8}$ mihl; til bredden . . .

Namnet skrifwes Hougdal, Hodal. p. Högdal, p. Dock rättast, som thet och i gamla skrifter står, *Hovedal*, af Mans namnet *Hoved*, *Huwed*, och *Dal*; se Tit: VII: *Hovedi vallis*. Om nu thenna orten bär namnet af then Hofudr, som war Kung Gudmunds Son i Glyfisvallur, och ägde til hustru Agantyr's Berserkens Dotter Hervora, hwilke woro föräldrar åt Heidrik then öfwerdådige Sällen, som faderen måste drifwa utur Glyfisvall, p. p. så faller sådant in A: Ch: 350 och 400.

Jordmänen är här ganska fleuer och Säden hinner jällan moqnas för än frosten then fördärfwar; hwarföre är födan mäst af Bostapen, som här mycken kan födas för sköna muhlbetet och wida marcken skull; äfwen wäl af Swediande i forna tider; i synerhet af rift Diur- och fogelfänge; såsom af fiskar uti the många siöar och watn som här finnas mände; thet och bynamnen utwisa, som mäst lyctas på Siö.

Socknen räknas af 11: gårdemantal; 7: öre, och 6 pg: 42 Röfkar, och 11: Byar; se Tit: III. samt 4: fiärd[singar]: Östansjö- Ångerjö- Västan-sjö- och Fohjö-fiärding:

Byanamnen äre thesa:

1: *Vältanliö*, af 5: grannar; hele byens skatt: 1: Mantal; 11: öre; — nämnes af belägenhetena å västra sidona om kyrksjön.

Fäbodarne och utlöterne äro these **Wästbodarne** $\frac{1}{2}$ mihl ifrån Bohlbyn; **Norråsen**, 1: mihl; **Söderåsen**, 1: mihl; **Wåhlåsen** eller **Sniöbårg**, $\frac{1}{2}$ mihl ifrån Byen.

2: *Vjk, Vjken*, af 10: grannar. Skatten är 3: Mantal; 5:/: 1: pening. nämnes af belägenhetena wid ena Bjt af Kyrksjöns Norra sido; Sådant byanam[n] fins mångstädes; se Cap. II: N: 10.

Viks böndernes fäbowallar och utjordar äro thesa; **Wästbodarne** $\frac{1}{2}$ mihl ifrån Bohlbyn; **Fåbårg**[?] söder ut 1: mihl; **Öhlbodarne** $\frac{1}{2}$ mihl; **Rånne** öster ut $1\frac{3}{4}$ mihl. **Upbodarne** norr ut $\frac{1}{2}$ mihl.

3: *Folljö, Folljö*, 7: grannar; Skatten är 1: Mantal; 5:/: 18: pg:

Har och namnet af watn, ström, som Fos heter; emedan byn är belägen wid norra stranden af en **Sjö**; som heter och **Fossjön**; the som ho wid tylika sidor och watn kallas **Fosli, Fosar, Elfingar**, p. p.

Mihlbetet på fäbowallarne och stottlanden äre thesa: **Grubbwallen** $1\frac{1}{4}$ mihl norr ut ifrån Byn; **Stensån** och **Minne** väster ut; then före $\frac{1}{2}$ mihl; then senare $\frac{1}{4}$ mihl.

4: *Flor, Florn*, 6: grannar; Skatten är 1: Mantal; 4: öre; 12: p:

Om Byanamnet läses Cap: VI [c: XI]: b. N: 10; Flor i Mo Sockn. NB. I Östern ifrå thenna byn, $\frac{1}{2}$ mihl, är thet stora och höga Bårg **Nipen, Flornipen** beläget, ibland the högsta Bårg här i Landet, och mähta namnkunigt.

Fåbodarne och utjordarne äro **Florboderne**, $\frac{1}{2}$ mihl öster ut ifrån Bohlbyn; äfwen på et annat ställe af samma namn, söder om Liusna ålf, $\frac{1}{4}$ mihl från byn.

5: *Öltanliö*, 6: grannar; Skatten är, 1: Mantal; 3: öre; 12: p: nämnes och af belägenhetena, å östra sidona wid kyrksjön, gent emot Västan-sjö; N: 1. Gustafa gården af thenna byn kallas **Nålet**.

Fåbowallarne äro **Nybodarne; Storbårg**; **Östbodarne**; alla samman $\frac{3}{4}$ mihl ifrån Bohlbyn.

6: *Vänliö*, 2: grannar; skatten är 5: öre; 6: pg:

Om namnet är af Difa, Venadis; som lärde Norrländingarna både fiska och jaga eller skiuta; se Cap: II: N: 13. thet synes icke otro-

ligt vara; Eller är namnet af **Wanda** lat: *retroire*; emedan här är änden af Helsingaland, emot Härjedalarna, och här hafwer fienden wändt tillbaka i the tider Fylkeskungarne reg(er)ade.

Fäbodarne ligga wästnorr, $\frac{1}{2}$ mihl ifrån byn, och kallas *Vänliö-bodarne*.

7: *Ängerliö*, 6: grannar; skatten är 1: Mantal; 11: öre. —

Uti Mff: — 1461, nämnes *Ängeliö*, och är af Inge, Enge, Engel Mans namn; och **siö**; lifa som Ängeby i Gnarp Sockn, Ängboda i Söderala, Ängia i Enånger, p. p.

Uti thenna Ängersjö byn, är icke länge sedan upbyggt et litet Capel af trä, jämte afstatat rum til Begravnings plats, at när höst och wår: byamänen och flere närmaste byar intet slipa fram til kyrken, ther må Gudstjänst, barndop och begravingar anställas; hwar om vidare II: 8: Glyf:

Fäbowallarne och utjorder äro thesa: **Sandfiärnsbårg** $\frac{1}{2}$ mihl ifrån byen; **Öjeingen**, $\frac{1}{2}$ mihl; **Diupsiöbårg**, 2: mihl. **Biörnfullen** $\frac{3}{4}$ mihl ifrån Bohlbyn.

8. *Öjeliön, Öliön*, Enstaka Torp; skatten är 1: öre; 12: pg!

af Siön med **Öar**, holmar uti. Eller af Auge, Oge, Æge, etc. såsom **Öje** i Jerlsö Sockn; se Cap: II: b: N: 11 [c: VIII. b. N: 10].

hafwer tilräckel^t muhlbete fring om Bohlbyn. Men, efter Bärge=wärkens wanliga procedurer, lærer tagas til Los-grufwa största delen af flottlanden.

9. *Huskiöln*, 2: grannar; skatten är 3: öre.

Om namnet se Huftad i Gnarp Sockn, Cap: XI: N: 16 [c: 17].

Fäbowallen $\frac{1}{4}$ mihl ifrån byn, **Finnbodarne** kallad.

10. *Gåliön, Gauliön, Goliön*; Enstaka Torp, 1: öre; 6: p!

Skatt;

nämnes af **Gog**, **Gaug**, **Gåg** och **Siö**; lifa som Gåda uti Liusdal; p. p.

Muhlbetet är tilräckel. omkring torpet; förutan fäbodas.

11: *Biörnberg*; Enstaka gård; skatten är 1: öre; 12: p!

har namnet af **Ber**, **Bern**, **Biör** och **Bärg**; se Tit: VII. *Beronis Mons*; se Cap: XV: Biöråker Sockn.

Som merendels alla FinnMarcker, så och thenna, äga muhlbete tilräckel^t wid Bohlbyn; förutan utlöter.

Prästbordet wäl belägit på et Näs; skattlagdt för 6: öre: —

Prästmantals Peningar 9: D. 27 :/: 12. p!

Fäbodarne $\frac{1}{4}$ mihl ifrån Prästgårdens Sångbodarne kallade, af Sångsivön, thet wid belägen, endast muhlbete på 6 el. 7 wekor. Swad Hafrö Prästbord angår, hörer til Medelpad.

Risserier taxerad finnas här inga.

Sockn-Sigilet in om fringskriften är et **Kors**; orsaken är införd Tit: VIII.

Följande Ting kunna här införas; v. g.

1: En besynerlig **stor Sten**; strax wid Kyrken 20: famnar i Sydvästern, hwarest i forna tider algement offerställe warit hade. Om hwilken många sägner äro.

2. **Jarl Gundbiörns**, märckwürdiga och **stora Graf**, wid Västanfö fäbstället; N: 1. Wåhlfåsen el. Sniöbärgen; som närmare beskriwes i II: Fl: Glyfisvall: om Hovedal.

3. At en adnexa til Hovedal är ena **Sockn**, **Hafrö**, **Avernion** kallad; som här intet beskriwes, ty til Politien lyder then under Medelpad; hwilken Sockn består af 8: Byar; Ön, Vallen, Säter, Kiällildre, Vjken, Hvasfnäs, Byn och Sniöberget; 19: Rök(u)ar räknade; mächta namkundig af the öfwerstiöna **Giäddor**, **Hafrö-giäddor**, nämnda, som uti godhetena öfwergå alla andra i landena; emedan the icke allenast handhafwas wid fiffasängen på särdeles maner, utan, som är thet förnämsta, fångas uti the feta och söta watnen, Hafwerö siöarne som thet sacht framflyta öster ut i Nivån och hafwet; hwar om kunna läsas Ol: Rudb: Atlant: Tom: II: Cap: VI: fol: 462: p. p. och flere wåre saningskåre LandsBeskriware.

Helsingelands Södra Contract.

Til theenna Delen af nu warande inifränkta Hälsungaland, höra så wäl Staden Söderhamn som 14: st. Socknar, hwilka här i then ordning införas som Jorde=Böckerna utwisa; och delas uti Siö- eller Bågmans Sockner 4: st: och i Soldate-Sockner 10: stycken, när Indelnings wärket upfattes.

Siö- eller Båts Mans Sockner	Soldate- elr Knekte S: efter N: i Jord B.
I: Skog	III: Sadurstad.
II: Söderala	IV: Hanebo.
III. Norala	V: Boldnäs.
IV. Trönö	VI: Alpta.
	VII. Ofvanåker.
	VIII. Järlsö.
	IX. Arberåd
	X. Unardsvik.
	XI. Mo.
	XII: Rengfö.

Om Landsens delning i gemen är berättat Tit: II.

Söderhamn Stad.

§: 1.

Churu wäl Städerna äro uprättade och bygde långt efter the Sockner som näst omkring ligga mände; så äga the lifwäl med god skiähl förträde fram för Sockner, i ty the äre Landets stöd och styrka; och ömniigt tilfälle at i Städerna affättia Landsens producter, och thet emot bekomma thet nödiga til husbehof af et som annat; warandes theenne Söderhamn Stad i bland the yngsta Städ, upbygd 1620 i förmågo af H. R. M. Gustaf Adolphs Privilegier, d. 7: Sept: at så mycket mera betiäna Factoriet af åtskilligs slags Gewär til krigsförnödenheter. Staden är belägen, emellan stora bärg, wid hafsidena til

öster, på Söderala Sockns egor, löpande ther fram et watn mit genom Staden, som betiänar Factoriet, och ther uprättade Vår-huset, p. p. fast än Siö- och Segelfarten in til sielfwa Staden med Skutor och stora fartyg intet gifwes; utan et stycke ther ifrån uti the Inwikar och bugter som ther finnas månde, in åt fasta landet, wäster ut ifrån then mycket namnkunniga holmen och Siökänningen, **Stora Jungfrun** kallad, uti hafwet liggande; hwar om min Disput: de Mare Baltico något införer; in til then bekanta **Farholmen**.

Namnet **Söderhamn** är af belägenheten til **Söder**, emot **Norrhamn**, å Norra sidona wid thet af gamla bref nam[n]skunoga **Svartlundet**. Til Stadsens Egor donerades ifrån Söderala Sockner, **Östansbro**, **Tälge**, **Moen** och **Mora** byar. och ifrån **Norala**, **Rösten**; på samma sätt som Alljäters jorder til Hudicksvall; förutan the Rödningssjorder som tjd efter annan uptagne äro af Stadsens Inwånare, såsom sielfegne, dock emot en wiß afgift årl. til Staden. Thet stora och höga **Diur-Bårget** in på Staden hängande, är til beswär. Bland egerne kommer och **Ladugårds-åfvern**, som för ån Staden bygdes, war liggandes under Slottet eller fästningen **Farholm** kallad; hwilken Farholm som then nämnes hos åtskilliga; så kommer han §: 2; at närmare beskriwas; hälft han orätt föregifwes wara then, på hwilken Staden thenne blef upbygder; etc. Liggandes thenne Söderhamn Stad, under Polens högd 60 grad: 12: Minut: såsom Joh: Bilberg uträknar uti sin Refract: Sol: inoccid: Cap: VI. p: m: 89. långt in uti Skären, så at fartygen med fara och beswär kunna flyta uti hamnen, hwilken äntå intet sträcker sig med diupet in åt bryggor och bodar, såsom til Hudicksvall; utan måste ankra längre ut om Farholm, och the wikar som ther östan om ligga; komande allenast små båtar at flyta til och inuti Staden på then Å eller bäck som löper igenom Staden, utur Söderala sidarna; finnandes och then olägenheten af the stora och höga bärge som å alla 3re sidor Staden omgifwa; i synerhet **Diurbårget**; at theas Solwifare snarare warda obrukelige än anorstades på öppna fältet; Dock wisar sig then Nya och af sten upbygda kyrkan ogemen wacker, som står wid ändan af Stadenom; alt efter then prydeliga skapnad som finnes wara utfatter uti Svec: Antiq: & Hod: Tom: II. Tab: 63; hwar om II: Pl: Glysisv: handlar; åfwen wäl om gamla Träkyrkan, som stod in uti Staden, men upbrändes af Nyssen 1721.

§: 2.

Utgående then bekante **Farholmen**; som åger namnet af **Far**, som bemärcker **Lius**, **Ed**; etc. och **holm**; se Tit: VII; Så är thetta kortel.

om honom at införa, at han är belägen et litet stycke söder ut, ifrån Söderhamn Stad, i farvatnet som i forna tider diupare war än som nu; efter mina gjorda uträkningar nästan $\frac{3}{4}$ al^l fallandes på hwarje 50 åren; ty är och thenne Farholm intet mera en watnfföljder holm, utan snarare et Utnäs ifrån södra landet, hwar ifrån både folk och Creatur förutan bro och båtar in på honom gå kunna; dock mycket höger, wäl lagder mera af jord än stenar, och beqwäm til thet han fordom brukades, näml. at ther hafwa Wårdkasar, Eldar och Wachtållare, i synerhet när Fyllis-Kungarne hade här i orten sit wälde, Ulfwarne, NäsjoMän-erne, Skalhakarne, Lästnykare, Siöränner, etc: på Glysis-sjön och Hålsungabotu hade fina askar och Gallejer; hwar om kan läsas Tit: IX; och hwad mera införes här och thär i thenna flocken; hwarföre blef och på thenna holm et Castell opfatt, som länge stod i behåll, til thes en som kallades Erik Nilsson Puke thet förstörde; hwar om kortel. thetta är at berätta; näml. Uti Österbotn och Socknen Mustasari, strax in wid Staden Vasa, war et Slott eller Befästning, som thär än är, *Korsholm* wid namn; upbyggt af Kung Erik Läspe, A. C. 1249; såsom Mellennius skrifwer; Scend: Illustr: Tom: X; eller af thes slächtinga then namnkunige Birger Jerl; Ther satt och Secul: XV; såsom och tilförende Mächtige Herrar ther residerat hade; en som het Erik Puke innehafwandes Slottet på sin faders Nils Gustafssons wagnar; til honom skref K. Engelbert bref; uti then bullersjama tiden när Konung Erich i Sverige regerade, som kom efter Drottning Margareta, och hyllades wid Mora Stenar; 1396; med begäran at han skulle bewisa sig som en Swenssk Man, och med Nordländigarnes tilhjälps fria rifet ifrån then' nöd som då å färde war; etc. hwar om läsas kunna Chron: Rhytm: Hadorph: p: m: 193. 194. etc. Hvitfeld Chron: Dan: p: 775; och flere; hwilket tilbod thenne Erik Puke gärna emottog, lade af med sit samlade manskap öfwer Hålsingabotu på Galejorne, och satte sig på stranden med sin häär, et stycke norr om Slottet Farholm, på et näs som och ther af samma namn än i dag *Korsholm*, kallas; lika som Korsholm i Österbotn; läckandes med sig en stor myckenhet af Hålsungarna, under Hårhöfwißmanens *Elof Diäkns* commendo; hwilke med samnad hand, på sin fartyg, ifrån förenämnda udde, som hörer til Långwind af Enånger Sockn, ryckte til *Farholm*, intogo Slottet och brände thet strax neder i grund; resandes Puken ther ifrån öfwer til Åland; Såsom samma Rjm-kronika berättar, p: m: 194; hwilket läser wara händt A. C. 1433. Huru sedermera thet har sig tildragit med thenne Erik Nilsson Puke, eller som han och uti Daniska Chronikor nämnes, Erich Puchesson, afwen E. Styggesson, thet utwisa

Historierne; Dock om hans afsjdande äro the icke ense, i ty somlige berättat thet R. Carl Knutsson hade thenna sin motståndare och upröriska fälle låtit dräpa på et illistigt sätt uti Vesterås Stad, kallandes honom til sig som en god vän; Lika som han och lät taga af daga en annan sin motståndare uti Nerike och Menlösa Socku, Engelbert Engelbertsson wid namn. Dock äro flere som intyga thet Er: Puke blef i Vesterås fången uti Salen som upfyltes af rök at ingen kunde se hwarannan, hwar ifrån han fördes til Stockholm och thet uphängdes 1436, warandes öfwer thenna handeln en tryckt wisa på Danfko, införd ibland andra sådana fånger uti ena Vol, tryckt i Kypenhavn 1655; then XVIII wisan af thet slaget, som består af 17: verfer, begynnes således:

De Bønder de Klage them up paa Land

Verf: I. De Hofmånd der de utride.

De Klage sig för Erik Puchelson

Hand maatte sin Leide icke nyde;

I Dalen der Kommer han aldrig.

Alle the flere verferne affkrifwas här intet, för widlöftigheten skull; dock är thetta at märka, at alla verfer slutas med lika ord: **I Dalen thet Kommer han aldrig.**

Och at uti then sista står uttryckel: at han hängdes i galgagren; fast äru the fleste berättat honom wara halshuggen; kan wäl hända bägge göra et i så måtto, at med galgegren förstås Stegel; såsom thet och gif wid samma tillfälle med en annan, näml. *Hans Märtenlfon*, som och steglades; sedan hufwudet war afhugget.

Anders Söfrensson Vedel som förenämde Danfka wiser diktade år 1591, han berättar i förnäml til thenna wisan, at thenne Erik Puke war boren i Suthland. Huru mächtig och myndig thenne E: Puke en tid wara mände, thet kan synas så wäl thet af, at han war med, och ibland the förnämste Herrar understref Rikens widlöftiga affairer, på åtskilliga Möten, v. g. i Stockholm 1434. Upsala 1435; etc: Såsom och af the Länder som han ågde, så wäl uti Upland *Rasbo-Zundari* kallat, thet han i sina dagar skulle få behålla, men efter hans dagar igenlösas til Cronan ifrån hans barn; efter Riksdags Beslutet, dat: Halmstad 1435; die invent: Crucis; §: 11. Stadfästet, Stockh: 1435 die B. Lucæ Evang: Såsom alt införes uti Joh: Hadorphii Rijnkröniko, p: m: 89. 101.

Såsom och uti Österbotu och förenämde Korsholm; hwar om kan läsas Hvitfeldii Krönik: Dan: p: m: 775. Hans Dotter *Christina Puke* hade Pär Oplåning til Man, Fadersfadern åt Biskop Joh: Matthiæ i Strengn:

Guru ömfeligit tillstånd här i landet wara mände, på thesa tider och bemälte Pukens dagar, thet em hafwer jag hört i mina unga dagar, gamalt folk, efter sina förfäder mycket berätta, samt siunga wisor, hwilka mig nu äro utur minet mäst falna, äfwen som S: Staphans och S. Örjans wisor; Dock mins jag thet, at alla slutrjmet i alla verfer lydde så: *Flaxehus ligger i swartom brandom.* Bemälte wisones ord låta och thet förstå, att på then tiden nödgades 4 bönder stå före och draga åhlet; 8, Plogen, och 6 hafswen; med mera som här intet införes.

[Senare tillskrifvet:]

§: 3.

In på fasta landet, gent emot thenna Fårholmen icke långt ifrån hafsstrenden, uti ena wret som nu hörer til S. Rådm: And: Abr: Bro och hans fasta egendom, är en *Kiälla*, som nu sedan 1736 är kommen at utropas och besökas af mångom för en *hålsobrun*, rjfer af några mineralier; Men hwad gör icke Inbilningen? Uti hurudane stort esse hållas nu nog många *Surbrunnar*? Rättare sagt, mera för namnet, lättion, och mångas interesse skull, än i saning gagnet och kraften.

§: 3.

Uti thenna Staden Söderhamn äro boende icke allenast Borgare och Handelsmän, såsom uti andra Städer; utan och är thär jämte et Factorie af allhanda gewär til frigs behof uprättat; och thet til börjon A. C. 1620, när Staden thet anlades; som §: 1. utwisar; efter K. M. Privilegier; Men sedermera A. C. 1638, när Factoriet i Uleå Stad kom thet ifrån at transporteras til Söderhamn, mycket förbättrat, och med enstykta privilegier benådat; såsom Fact: Privil: af 1681. 1683. utwisa kunna, hwar öfwer en Factor hafwer at styra, uti thet ämbete, som Borgmästaren öfwer Borgareskapet; ehuru wäl underfundom en Person bägge thesa tjänster före ståt; som efterföljande upfats kan utwisa; §: 6.

§: 4.

Gurudan Gewär thetta Factoriet försärdigar; samt huru handeln i Söderhamn drifwes med In- och utkomande warer, winter och somar, både på watn och land; äfwen wäl med hwilka Socner handeln idkas af de algemenaste saker uti hwarje Socn; etc. thet utföres i III: Bl: Glyf: Slota Baba kallad; ty går man alt sådant här förbj, för widlöftigheten skull.

§: 5.

Dycker af Eldar hafwa theenne Stadenom icke så öfvergått som Hudicksvall; dock blef och Söderhamn jämerl. ruinerad när Ryssen honom afbrände 1721, then 21: Maji; så mycket värre som fienden emot förmodan anfälla månne rätt tida om en Söndags morgon; liggandes i afko all husen förutan någre Siöbodas, härbärgen och thet nya Factorie Bårhuset, äfwen wäl nya Stentyrkan; kommande 2de quinfolk ther at lesiwande upbrännas, ena gamul och sängeliggande Guka, och ena menföra piga, liggandes stedte på gatone; med mera som min berättelse utförligen wid handen gifwer om Ryssens härjande ifrå Gesle til Umeå; Glyfisvall Rifulheim, kallad.

§: 6.

Borgmästarens- samt Factorernas Namn uti Staden Söderhamn äro följande; hwar af uogsamt rönes, at någre af them förwaltat bägge tiäufsterne:

Borgmästare:

Carl Olofsson Bårman, 1620.
Simon Päderlön. 1637.
Hans Larlsson Garp.
Lars Nilsson Varg, 1640.
Carl Larlsson Hög.
Magnus Blix, then äldre.
Andreas Gries.
Magnus Blix, then yngre.
Ifrael Arnell. 1719.
Sven Stilman 1733.
 blef HäradsHöfd: 1739.
Nils Vikengren, 1740.

Factorer:

Carl Ol: Bårman. 1620.
Nils Thomlön. 1628.
Johan Elchildlon. död 1657.
Hans Behm.
Magnus Blix, fadern
Magnus Blix, sonen
Johan Lemoine.
Andreas Crælius.

NB. Någor kort Minesmärcken om förenämnda Pärsoner:

§: 1.

Carl Ol: Bårman war then förste här i Söderhamn som hade at styra både med Justitien öfwer Borgerskapet, såsom och Arbetet af Factorie Smederne, när Staden funderades 1620; äfwen wäl wisjade bepriselig njt om Gudstjänstens förättande i samma Stad, i ty han, för än Tråkyrkan kom at winna sin fullbordan 1621. och medan H. Lars Helsing, som sedermera kallades Gille, och fist Schalin, war Ryrkoherde i Söderala, hwilken och tå hade at bewaka Gudstjänsten i Sö-

derhamn in til 1635, så thenna Staden afdelat Pastorat blifwa månne, ifrån Söderala; som uti then II: Sl: senare del införes; Han, thenne förenämde Carl Bärman; som af Musqvets och Pistol-genombårandet namnet ågde; lät hålla Gudstjänst uti sit eget hus; äfwen wäl Råd-stugu Rätt, brukandes samma kläcka som wid hans hus wägg war up-sätter, til at samankalla folket, så wäl til thet ena som [andra] ange-lägna ärendet; etc. Han och hans Anhörigas Graf, war fram i Cho-ret af gamla träkyrkan, hwarest han dödes inelades A. C. . . .

§: 2.

Om Borgmäst: *Simon Påderßen* och Factoren *Nils Thomlfon* har jag ingen underrättelse kunnat samla.

§: 3.

Hans Larlfon Garp war en Lensman Son ifrån Biuråker Sockn, blef Borgare först, och sedan för thes ärbarhet och förstånd utwald af samtel. Borgerskapet til Borgmästare; Hans hustru *Margareta Olofs* Dotter war och född i samma Sockn som han; ägande tillsaman 5: st: Barn: *Lars; Olof; Jonas; Sigrid;* och *Giölin;* hwilke som the ut-spridda et wackert Slächte, så har jag och uti Bihang til mina uprät-tade Geneal: Taflor, [IV] Slöck: infört.

§: 4.

Lars Nilsson Varg war CronoBefalningsM. *Nils Vargs* Son, en ibland the 12 hans Barn; hwar om utförel. berättas uti min Tab: Geneal: XX, om Varga-Familien; war suarare Extra-Ordinarius än Ordinarius.

§: 5.

Johan Eschillfon, Factoren, war födder i Finland; bestälte åt sig en graf uti Söderala kyrko hwarest än i dag hans wakra grafwård eller liffsten ligger uthuggen; fram i Choret; se min Glyfsiv: II: Sl: III: Cap: 4: §. warandes gifter 2de resor, för än han dödde, 1657; 1: med *Anna Mårtens* Dotter; och 2: med *Anna Hindriks* Dotter; lemnan-des 3 barn efter sig, näml. 1: *Mårten;* 2: *Johan* och 3: *Karin.* At han och förestod Borgmästare tjänsten; thet utwisar bemälte grafstens minnesmärken; hans förre hustru äffennade 1641 d. 2: Martii.

§: 6.

Carl Larlfon Hög, barnfödder, som namnet utwisar, uti Hög Sockn, en bonda son; blef Borgare i Söderhamn, och sedermera för sin

redelighet, utwalder til Borgmästare; men kunde intet skrifwa sielswer; ty brukade han sina hustrus *Ingerid Thyris* Dotters Broder, äfwen sina hustru, at föra räkenskaperna; Och emedan han hade 5: st: Barn som utwidgade Slächten, ty warder och then Familien uti Bihänget til Geneal: Tab: [VI] Slöck infört.

§: 7.

Hans Behm war en af then mycket widtutspredda och namnkunniga *Behmiska Familien*, som är ägare och har warit Egare til mång Bärghs-wärdt här i Sverige. Denne *Hans Behm* lät 1672 upbygga *Ströms Bruk* i Harmånger, och sedermera *Masugnen* i Gnarp Sockn.

§: 8:

Om *Blixerna* införes thetta allenast, at fadern *Magnus Blix* war född i Ångermanland, Mantals Comiss: i Hälsingaland, Borgmästare och Factor i Söderhamn; adlader; ägandes til hustru Mag: Haqv: Bolins dotter *Catharina Bolin*, med hwilken han hade Barn, för år han dödde 1696, utwisandes hans Epitaphium uti Söderhamns kyrka upsat; se min Glyfsiv: II: Sl: I: Cap: 4: §. at han war födder 1635; Barnen woro

1. *Magnus Blix hin yngre*, som blef Borgmäst: och Factor på en tid, efter fadern; gift med Häradshöfd: dotter *Catharina Stiernros*, som lefwer för sig å sin födelseort, och han för sig i Ångermanland; ägande barn tillsammans.
2. *Carl Blix*, Lands Secretaire i Gefle dödde Ogifter.
3. . . . *Blix* gift med Bofhållaren . . . theras Son blef Capitain wid Hälsingarne och nämde sig *Granaten*.

Denne [samle] *Magnus Blix* hade upsicht och mycken omhwaran at Söderhamns Nya kyrka, som inwigdes 1693, skulle ärnå sin fullbordan; såsom kyrkohandlingarne nogsamnt utwisa.

§: 9.

Anders Grife, en kläckare Son ifrån Gefle, af then widtutspredda Grisernas Familia, war först Häradsskrifware, sedan Häradshögde i Hälfsingel. Södra Contract, och sist Borgmästare i Söderhamn; afsonnade 17.. ägandes med haggge sina hustrur mång barn, i synnerhet med then förra *Ingerid Modina*, kyrkoherd: *h.* Lars Eriksson Schalins dotter dotter, eller V. D. Comm: i Mo och Rengsjö *h.* Joh: Modini dotter med *Brigita Schalina*; hwilka Barn och Barnabarn äro införd uti Geneal: Tab: XV: Class: III. N. 2: om Schalina Fa-

milien; Såsom och med then senare, *Margareta Portuan*, Kyrkoherdens dotter i Söderhamn, näml. *Ingerid*, *Martha* och *Gunhilda Griker*; blifwande then I: gift med Regemäntsfr: *P. Forsius* then II: med Skepparen i Stockholm *Matthias Svart*, och efter hans död, med *Abraham Åker*, men then III dödde ogifter.

Här wid kan och thet införas, at medan thenne And: Grife war Bergmästare stod Magnus Blix then yngre Factors tjänsten före, til thes Griffen affonnade, så han til en tid åter igen förwaltade bägge tjänsterne, til thes han blef stälter ifrån båda syblorne och hedrad med Sägmästare Titulen; nu warande utgamal Man. På några åren i gl. Blixens ålderdom war *Matthias Agerman* v: Bergmästare uti Söderhamn; se Geneal: Tab. XX. Varga Familien.

§: 10.

Jsrael Arnell, intet af then Arnels Familien, som hade M: Jon Arnel, Biskopen i Carlstad til Stamfader, födder i Helsingaland; utan af annan ringa Stam född 1675; först Archlie-Mästare i Räfvel, sedan V. Bergmästare i Enekiöping 1711, och sist här Bergmästare 1719. Gift 1711 med V. D. Comm: i S: Jacob H: David Ekholms dotter Elsa Maria Ekholm, hwilken Moder war ena Handelsmans dotter ifrån Vesterås Catharina Dahl wid namn. Denne Bergmästare ågde intet barn efter sig, när han affonnade 1733, dock et wackert foster och äremine af the wackra anmärkingar öfwer Stads-lagen, trychte in 4te.

§: 11.

Johan Lemoine född i Räfvel, kom til Stockholm uti thet beröml. Funckiska huset, ther han gjorde sig noga bekant uti Bårgswärf och Factors syblorne; ty sig han Factors tjänsten i Söderhamn at bestrida, 17.. ågandes til hustru Catharina Stenfelt ifrå Gefle; som efter hans död 17.. tog sig andra Manen Rustmästaren wid Factoriet och Bokhållaren Anders Crælius, födder af Prästa-Slächte uti Callmars Stifte; hwilken och ther af, Factor tillsattes i Söderhamn, strax efter H. Lemoine.

§: 12.

Anders Crælius gift med förenämnda Lemoines Enka, blef Factor[;] ågde och barn med henne; ibland hwilka här nämnes allenast Ena, dotter Elisabeta Crælia, som 1734, blef H. Bergmäst: Pet: Caistorins 3:^{de} Waka i H[udicks]vall; såsom om BergM. i H:vall infört

är om H:vall, §: 4: N: 16. Hon flyttade ifrån H:vall, efter BergM. Castorins död 17.. til sina föräldrar i Söderhamu, ther hennes k: Moder, siuk af slag, affomnade 1743.

§: 13.

Sven Stillman, födder i Söderhamu 1704; fadern Laurent Stillman kom ifrån Nerike, och blef Handelsman, Orgbyggare, Organist och Uhrmakare i Söderhamu; gift ther med Nådun: Sven Nilsson Bergs dotter Barbara Berg; Denne Sven Stillman studerade i Upsala, sedermera Aufcultant i Swea HofRätt; BorgMästare i Söderhamu 1733; H. Häradshöfd: Joh: Engelb: Grevesmohl[en]s Måg med Anna Emerentia Grevesmohlen; Sedermera Häradshöfdinge här i Helsingaland, efter sin Swärfader, när han 1739 blef Assessor uti R. Swea HofRätt.

§: 14.

Nils Vikengren blef Borgmästare 1739, efter H. Sven Larsson Stillman, tilförende Adfistent uti Ups=Colleg: i Stocckholm. ägandes til hustru Sara Verfving, som hade sin första Man Lars Grif, Borgmäst: And: Grif Son, se §: 9. barnfödder i Boldnäs. och min Ättqv: II: Del: XVIII Slöf: Verfvinga famil.

Cap: I: b.

Skog Sockn.

Närmast in til Gesturs- eller Gestrik-Land, å norra sidona ligger Skog Sockn, som i forna tider kallades Bergvik, af then största siön här i Landet *Bergviken*, som til södra Wisken sträcker sig ut åt thenna Socknen, hafwandes til östern hafwet eller Hålsingabotn; til söder Hamnrånge och Dggelbo Sockn; i Gästrikeland, til wäster Hanebo och Sadurstad, och til Norden Söderala Sockn; Längden, ifrån öster til wäster, 3¹³/₁₆ mihler; bredden ifrån Söder til Norden, 2: ⁷/₁₆ mihler; Rämärken äro thesa, såsom af Kung Måns Ladulås tid är at se, och af Archieb: Olofs Bref kkarl. igenfinnes af år 1327: d: XVI: Cal: Jan: sålunda lydande:

Thetta är Rörängän som Skogr Sockn är rörgripin med, såsom både gamul och ny bref widhare förmähla.

Then 1: Råå i Hamnåsen=bodha. 2: i Hamnåsbärget. 3: Stugu-tiårnbärget. 4: Wästan Hedningsgården. 5: Nordan Litzle siön. 6: Suman litzle siön. 7: wid Hemsiöå, then man och kallar Lönsåå. 8: i Lösbärget. 9: Gopeå, som är Socknfilnaden och ände rå emellan Hanebo och Skogr Sockn i wisningen wäster. Sedan begynnes then Landsrå som är emellan Ugglebo och Skogr Sockn, på södra sidona Gope åå, som faller in i Lingsiön och så i Råholmen, och ther står Tre hwar öfwer annor, och sedan i Hånsfyludd, och sedan på östra sidon om Grafnyra, och ther stå Twå hwar öfwer annor; på norra sidon om Bredtiårnon, står en wäldigh och wisar i Löningsbroåå, och henna i hafstrandena uth. Af norra Hamnås i Swanswil i then siö som kallas Norre-Bränninghen, och så i Mosisten, sedan i Pofewiksbäck och hon i hafstrandon uth. Gyter Guds byrd M:CCC. XX och VII. XVI: Calend: Jan: under vårt Insigne.

L: S:

Gurudana ändringar wid förenämnda Rå och Rör skedde äro i synerhet sedan Bärge-Brufen begynte fräta omkring sig; thet wore för widlöftigt at här införa.

Sockn-Namnet *Skog* är tagit af then i Lideböckerne bekanta *Edmord* eller *Emord Skogen*, hwarest på året 1302, Archieb: Nicol: Allonis hade at förordna något i Prästämötet Särifstada, så themna orten nämdes Söderala och Hanabo Sockns Allmänning. Archiebiff: Olavus Beronis hit Wijs af året 1327; Afwen ArchiB: Hemmingus, år 1343, samt ArchiBiff: Bergerus Georgii, 1370, med theras bref utwijsa thet samma, som i II: Fl: införes; §: 7: lit: A: B. —

Akerjorden är här merendels god och drägtig. Skogen ömrig och Muhlbeta öfwerflödigt, samt föda för boskapen af löf och bark; The många Insiöar wid byarne äro fisserike, äfwen hafwet för them som thet wid bo; men Bärgrwiken icke så. Sedan BärgrsBruken in uti Socknen och alt omkring begynte tränga och förfördela Skattebönderna, blefwo och theras som flera Sockners froma och lägenheter swära förminskade.

Socknen räknas 27^{7/64} gårdemantal, 66: Rökar, och 26 Byar, samt delas i 4: fiärdingar; se Tit: III: om alt thetta.

Byanammen och Rökatalen äro thesa:

1: *Falle*, 4: grannar; hele Byens skatt är, 1: gårdē M: 3: öre, 12 Peng.

2: *Fall*, *Fälle*, är nederhuggen skog til Swedioland; och i så måtto är byanamnet samma som *Swedia*, *Sweden*; thet uti många Sockner finnes; se Cap: I: a. N: 10. *Fahl*, *Fahle*, *Fahlun* bemärker och et *Instångdt*, ombewarat rum; *Fale* är och mans enstylda namn; hwarföre kan byn heta *Falonis terra*.

Fäbodarne äre . . .

2: *Lingbo*, 5: grannar; skatten är 2: Mantal —: 6: pgr.

Om namnet se Lingarö, Cap: III: a. N: 12. i Tuna Sockn; p. p. Muhlbeta å Fäbodwallen . . .

3: *Långbo*, 3: grannar; skatten lika för alla grannar; giör S^{am}: 10 :/:

Byanamnet beskriwes Cap: I: a. N: 1. i *Långvind*. — — —

4: *Håkanbo*, 3: grannar; skatten är 1: gårdēMantal: så och N: 5: inräfnes.

Namnet är af Håkan, Åke, och Bo; Haqvini domus; se Cap: XVI. a. N: 21.

Utlöten . . .

5: *Risbo*, Enstaka gård, å — — — Skatt, Inräknad i N: 4.

Se byanamnet Risbärg i Tuna Sockn; Cap: III: a. N: 29.

Fäbodwallen . . .

6: *Heningen*, 2: grannar; Skatten är 5: öre: —

Namnet är af En, Enar, Hen, Henning och E, I, Ö. Henningi insula.

Fäbodarne äro belägne $\frac{3}{4}$ mihl i sydvästen ifrån Bohlbyn, in emot Håkanbo, N: 4.

7. *Harf, Härften, Harflo*, 3: grannar; skatten är lika för alla. Summa 1: Mantal.

Namnet är af Arf, Arbe, Arfve, och *Ho*; se Tit: VII. *Arfverodi terra*. se Arberåd Sockn: Cap: IX: b.

Fäbodlandet, $\frac{1}{4}$ mihl söder ut, från byn wid sjöstranden *Harfwen*.

8. *Tönånger*, 6: grannar; skatten är 2: Mantal, 10: öre, 18: Peng.

Af mans namnet *Tonne*, *Töne*, *Tune*, *Tenne*, och *Angur*; se Tit: VII.

Muhlbete i Fäbodarne. . .

9: *Algnäs*, 3: grannar, skatten är 12: öre, 18: Peng.

Namnet är af Alg, Alge, Helge, och *Näs*; Algonis isthmus; se Tit: VII. Eljest berättas thet orten fått namn af *Algars fånge*, såsom Älgered i Berhö Sockn, Cap: XII. a. N: 1.

Fäbodarne äre . . .

10. *Kallbäck*, 2: grannar, skatten är lika för bägge Summa 10: öre. —

af Carl, Kalle och *Bäck*, är namnet; hela landet nämnes *Kallland*, *Kallin*, *Gallin*, *Garlö*, af Stridskämparna som här bodde; samma som Jättaheim, Rifaheim, p. p. se Jättendal Sockn Cap: X: a.

Fäbodwallen . . .

11: *Bodarne*, 2: grannar, skatten; lika skatt, tilhopa 9: öre; 12: peng.

Den gemen är namnet af utlöter, muhlbete och fäbodar om *Somaren*; Lat: *mapalia*; hwarest, i senare tider rödningar och skatte-ägor äro uptagne och Bohlbysar invättade; Sådant Namn är och i Mo Sockn; p. Dock kan thet och nämnas af *Bo*, *Bodin*, Mans namn, lika som *Bostad* i Gnarp Sockn; p. p. p.

Muhlbete i fäbodarne . . .

12. *Hamnäs*, 2: grannar, skatten är 1: Mantal; 1: öre; 18: peng.

Nämnes af Ham, Cham, och *Näs*; se Tit: VII. Chami promontorium. Eller af *Hamn* och *Näs* emedan wid thetta näset hafwa the med sina båtar hamnat, som kommit ifrån västra och Norra stranderne af stora Bärgrwiken, at gå til Uggelbo eller Oggens hemstad och offerställe.

Fäbodar . . .

13. *Strand*, 3: grannar; skatten 1: Mantal — 18: Pening.

Byen nämnes af belägenhetena wid Bärgrwiks stranden.

Fäbodwallen . . .

14: *Norbo*, 3: grannar; hele byens skatt är 2: Mant: 2: öre, 12: pen.

Nämnes af belägenhetena wid Bärgrwifens Norra sido; se *Norbo* Seckn Cap: XIV: a.

Fäbodarne . . .

15: *Löf-Kiärn*, enstaka gård; Skatten är 8: öre. —

belägen wid en liten siö eller kiärn, hwarest kring stranden *Löfstrån* önnigt wära. Eller af Mansnamnet *Löf*, *Leve*, *Love*, *Clodoveus*, och *Kiärn*: *Clodovei palus*; lika som *Löfåker* i *Dwanssiö*, *Löfvik* i *UnnaradsVik*, p. p.

Fäbodar och utlöter . . .

16: *Böle*, 2: grannar, skatten är 1: Mantal, 5: öre, 18: Peng.

Om namnet se Cap: I: a. N: 5. sådant namn fins mångstädes.

Muhlbete . . .

17: *Löt, Löten*, 3: grannar, skatten 1: Mantal, 7:/: 6: p:

Allgement namn är *Löt* på alla Domstängda rum, kring om Bohlbyarne; som sedermera kunna blifwa uptagne och skattlagde, men behålla gamla namnet, lika som om *Bodarna* är infört, N: 11. Eljest är Mansnamn *Laut*, *Lot*, *Löt*, *Lothar*, hwar af sådana byar kunna nämnas.

Fäbodarne . . .

18: *Stråkiärn, Stråkiära*, 3: grannar; skatten 1: Mant: 9:/: 6: p. om namnet se Cap: XV: a. N: 7. *Stråliö*.

Fäbodwallen är . . .

19: *Nyggården*, Enstaka gård å 8: öre, 12: Peng:

Namnet utföres Cap: X: a. N: 2. sådant finnes i *Enånger* Seckn *Norala* och flerstädes. I forna tider hördt under *Hundsbo*.

Muhlbete . . .

20: *Hunsbo*, 2: grannar, skatten 6: öre, 18: Peng:

Namnet *Hun, Hund* har varit i forna tider wackert hedersnamn för juälle, raske och manhaftige kämpar, af hinna, förmå, lat: *valere perficere; operari*, p. Huru *Hunerna* och *Huna-hären* gått ut ifrå *Sverige* och utagit många utrikes orter; ther om berättas *Antiquarierne* widlöftigt; se *Ol: Rudb: Atlant: Tom: II: fol: 533, etc. etc.*

Fäbodarne . . .

21: *Balfnäs*, i *Mff: 1341, Balfnäs*; 3: grannar; skatten 1: Mant: 6:/: 6: P:

Basse, Biässe, Busse, Biöffe, är almänt hedersnamn för alla starka krigsmän; hwarföre kallas hela *Mannenheim* eller *Sverige* *Bassi-*

lia, se Ol: Rudb: Atl: Tom: I: Cap: XI. Sådant är och Bäddal i Rogstad Sockn, Cap: VII. a. N: 21. och flerestades. Fåbodarne . . .

22. *Siälltugun* Gnstaka gård å 4: öre Skatt: —.

Sågnen är fuller at thet bekanta hafsdjuret *Siäl*, phoca, om en jniöwinter kommit fallandes tjt in i flugun igenom fenstret som då brukades på taken; hwar om mera utfördt är uti min Hist: Nat: Helf: III: Del. — Men likare är thet janingen, at thetta rumet, som är belägit på stora skogen wid Allmänvägen, *Edmord* kallad, nämnes af *stiåla*, *röfwa* och *mörda*, hwarest och S: Staphan blef mördad; se II: Fl: Glyfisvallur i Norala Sockn. Tilå 1690 wele och ingen gärna förtro sig om hårbärge i thenna gården; men nu icke mera så.

Fåboland . . .

23. *Tönebro*, Gnstaka gård å 3: öre skatt. —

Om namnet se Tönånger, N: 8.

Strax söder om thenna frögaregården är en *Bro* öfwer *Ån* eller strömen, som är Råmärke emellan *Helsingland* och *Giästrifeland*; se Tit: II.

Muhlbeta åga the tillräckel. omkring gården, och behöfwa inga fåbodar.

24. *Sunås*, 2: grannar; skatten 1: Mantal, 4: öre, 18: peng: om namnet se Cap: XVII: a. N: 5.

Fåbodarne . . .

25. *Granön* 6: grannar; skatten är 1: Mantal, 14: öre, 10 Peng: byen är belägen på en *Ö*, eller *utnås* i hafsstranden, thet mycken och stor *Gransfog* finnes, i synerhet för ån the frätande *Bärgsbrufen* inkom. Eljest är och *Gran*, *Grane*, *Mans* namn, hwar af många byar nämnes; se Cap: I: a. N: 26.

Fåbodarne . . .

26. *Risbo*, Gnstaka gård, å 8: öre skatt; kallas och *Mörtebo*. af the fiskar som fångas i siön närmast byn; *Mört* kallad.

Prästbordet skattlagdt för 1: öre, 6: peningar.

Prästmantalspeningar å 9: öre *S^m* Mantalet äre . . .

Fåbodarne äro belägne söder ut åt *Tönebro*, se N: 23, $1\frac{3}{4}$ mihl ifrån Prästegården.

Capelans Bordet otaxerad.

Taxerade Fiskerier — *Båts*-ströming $\frac{1}{2}$ Tunna.

Tönångers ån 1: fj. åhl *Söderbränningen* 1: *℔*.

Lingbo åhlsfisket 8: m. åhl. *Baltnäs-Bäckén* 5: m: åhl.

Tönånger D:o $\frac{1}{4}$: tunna. *Siälltugun-Bäckén* 7: m. åhl.

Norrbränningen $1\frac{1}{2}$ *℔*.

Bärgs=Bruf in om thenna Socknens Rå och Rör äro *Sunnäs*, belägit i Nordost ifrån kyrkan, upbygdt af Christiernin, 1683.

Guldgrufva å samma tract, uprättat af förenämnda Brufs Patron, 1693.

Sockn=Sigillet in uti omfretsen hafwer et **Trå**; se Tit: VIII.

På de stora Bärigen, som ligga emellan thenna Skog Sockn och Söderala, *Skogs=Bärigen* kallade, är en liten insjö eller Kiärn, hwarest små **Krokodyler** eller stora **wattuödlor** finnas, the största $\frac{1}{2}$ aln; til alla delar lika med the Krokodyler Jonstons, Gesnerus, Villugby, p. p. p. aftagit.

Uti senare tider, äro och här som flerstädes i landet *Taxerade Såg=qvarnar*; men i forna tider icke så.

v. g. *Långbo Sågen* D. 1: 16.

Harslo — D. 1: 16.

Vältbygge — D. 1: 16.

Öltbygge — D:v D. 1: 16.

Algnäs byen D. 1: 16.

Cap: II.

Söderala Sockn.

Wid then bekanta största Elfen i Helsingaland Liusna, som flyter fram i hafwet Liusna= el. Luffen=Botn kallad, ligger Söderala Sockn å båda sidor, härandes namn af belägenheten, näml. **Söder**, emot Norala i Norden; se Cap: XIII; ty af Runostafvar har man thet, at jäsom arla och särta är Vittida och Sent, et adverbium temporis; Så hafwer man och Söderarla, Nora[r]la Austerarla och Vestrarla adverb: loci. Men hwad *Ala* angår här utinan, så tyda somlige och skrifwa *Söder-Elfa*, andre Södervalla, p. p. finnande sig intet uti *Ala*, som rättast är, ty *a-la* bemärker *haf*, lat: *mare, aqua*; a *La in mari*; *Ala-åkur*, *Ala-diup*, *Ala-gang*, *Ala-myr*, *Ala-vad*, p. p. finnas i Rune-skrifter; *La* och *Lä*- och *Lä-strykare*, äro Hafsmän, *Siö-ränner* el. *Sirenes*, *Siökämpar*, *Siacampes*; med mera som Antiquarii wid handena gifwa, och them Bofsyntom intet kan ofunogt vara; hälft Söderala och Norala äro the största Socknar här ligganda wid hafsidena, hwarest siöguden Auge, Ogge, Åke, Niffe, Nils, Neptun bodde, som och nämdes *Al*, *Ale*, *Ali*; p. p. p.

Til östern är förenämnda hafswiken Liufnebotn, til söder Skog Sockn, til väster Mo, och til Norden Norala Sockn, en längd af $2\frac{5}{8}$ mihler, och bredden lfta, $2\frac{5}{8}$ mihler; Råmärken finnes igen i hössegade Charta. *)

Åkerjorden är åtskillig, men merendels swag och lättmyllad, beblandad med sand på mång ställen; Dock god nog på somliga. Måsta födan är af skattlagda fisterier uti Liufna Esfwen af Lar; äfwen uti några andra sädar ofskattlagde, v. g. Marman, Bärgrwifen, p. p. Muhl- bete fattigt, i synnerhet sedan Staden Söderhamn bygdes på Sockn- Egorne; hwar om tilförende berättat är; för närmaste byarna; Skogen är nu utödder sedan Bärgrs-Bruken, the frätande omkring sig kräfvetor, kommo at byggas; diursång inga; p. p. p.

Socknen räknas å 67 $\frac{1}{2}$ gårdemantal, se Tit: III. 127: Rökur, och 28: Byar, som delas i 4: fiärdingar Liusne, Sunanå, Kinstad och Norby fiärdingen.

ByarNamnen äro thesa.

1. *Ängebo*, Gustafa gård å 6 :|: 17: p. Skatt.

Rämnas af belägenheten å norra sidona wid stora Kinstad Ängt se N: 4.

Fåbodar . . .

2. *Ringnäs*, 2: grannar, skatten är 15: öre; 18: Pengr

Af mans namnet Ring, Ringo, och *Nås*; se Tit: VII. Ringa Norala.

Fåbodwallen . . .

3: *Bärke*, 8: grannar, hele Byens skatt är 3: gård M: 6: öre —

Sådant namn finnes nästan i alla Socknar; se Cap: IV:a N: 7. [p: 3]

Muhl- bete i fåbodarne . . .

4: *Kinstad*, 7: grannar; Skatten är 3: Mantal, 1: öre, 6: pengr.

Rämnas af Kin, King, Kinemund, och Stad; se Tit: VII. sådant bynamn är i Måflet Sockn och flerestades.

Strax väster om thenna byn ligger thet stora ängt *Kinstad-äng* hwarest äro så många små hölador som dagarne i året; Om hwilket Änge många sägner omföres, som här icke insättas.

Fåbodarne äro . . .

5: *Skale, Skalö*, 4: grannar, Skatten är 2: Mantal, 2 :|. 6: p.

*) Kartan saknas; med annan stil är tillskrifvet: NB.

Enstaka gården nämnes *Lund*, äfwen *Jämt-Schale*, hwar af then wida spridda Schalinfska Familien äger namnet; Skatt: 4 %.

Namnet bemärker et sådant rum, hwareft the i forna tider haft *Zof*, *fåstning*, *wachthus* åt frigsmän, som och thesfore *Skalhaker* äro kallade; *Skalabuar*, p. p. p. gör et med Gr: *Σχολη*. Lat: *Schola* Sv: *Skiuhl*. etc. Ut och här warit the gamlas *Gille*, thet infördes uti II: *Sl*: *Glyfisvall*: om Söderala.

Muhlbete i fäbodarne . . .

6. *Heden*, 5: grannar, skatten är 2: Mantal; 2: öre 12: Peng.

Om Byanamnet se Cap: III: a. N: 26. På thenne byens ägor äro nu i våra dagar uprättade wackra gårdar, med några Rödningar, så wäl af Prosten Mag: L. Halenius *Gröndal* kallad; som af Regements-Skrifw: *Forssius*, *Forsdal* nämder.

Fäbodarne äro . . .

7: *Norbyn*, 6: grannar; hele Byens skatt är 2: Mantal, 13 :; 18: pening.

Nämnes af belägenhetena Norr ut ifrån Kyrkon och thet gamla Skale, N: 5.

Fäbodwallen är . . .

8. *Bers*, *Berte*, *Berty*, 2: grannar, skatten är 1: Mantal, 13 öre, 12: Peng.

Namnet är af *Ber*, *Bern*, *Biör*, etc. och *E*, *I*, *Ö*; se Tit: VII *Beronis terra*.

Muhlbete å fäbodwallen . . .

9. *Håf*, 3: grannar, skatten är ljka för alla grannar, 8 öre, 18. Peng.

Håf, *Hall*, *Ha*, *Harg*, *Hallen*, *Halluni*, p. p. kallades *Kung-såten*; gör et med Lat: *Aula*; äfwen the gamlas *Altare* och *Offer-ställe*, Lat: *Ara*, *Fanum*; i *Voluspa* står så:

Hilluft Æfir Ida velli

þeir ad Haurg oc Hof hatimbrudu; h: e:

Conueniebant Afæ in Ida campo

Qvi lalaria et fana alte ex[s]truxerunt.

se *Refenii Edda*.

Sådan bya Namn af ljka bemärkelser finnas mångstädes; se Cap: IV: a. N 8.

Fäbodarne . . .

10: *Valla* 2: grannar, skatten är 1: gårdMantal, —, 12 Peng; om namnet se Cap: XI: a. N: 6.

Utlöten å fäbodwallen är . . .

11. *Ina*, 3: grannar, skatten är 2: Mantal, 10: öre. —

Nämnes af In, Ino, Ingo, och A, se Tit: VII: Inonis terra; sådant är och Inan-fiära i Hanebo; p. p. I denna byn är Christiernins gård.

Åäbodarne . . .

12. *Sund*, 4: grannar, skatten är 3: Mantal, 1: öre —

nämnes af belägenheten å västra sidona om *Sunet* eller *Än*; som löper ther fram emellan *Älsjön* och *Täljesjön*; såsom flereståds sådan bynamn finnas; i Sdenor Sockn, p. p. p.

NB: 1721, i Maji månad gjordes wid thetta sunnet så starkt motstånd af några få personer, at fienden Nyßen icke kunde komma fram.

Åäbodarne . . .

13. *Öltanlö*, 11: grannar; Skatten är 5: Mantal, 4: öre; 6 Pengr.

Byn är belägen å östra sidona wid *Älsjön*; såsom flerestådes är beskaffat med lifa namn, v. g. i *Dilsbo*, *Viuråker*, *Hofvedal*, p.

Utmarken är . . .

14. *Elne*, 6: grannar; hele Byens skatt är 3: Mantal, 1: öre; 20. Peng.

El, Elin, Ella, Elena, Helena, p. p. är Solens äretitel, och bekant quinfolks namn; som Elenus, Helenus, Mansnamn. At hela Atland och Sverige kallas Elixonia, Helgön el. Helicon, thet är allom kunnigt. Huru Menelaus kom med sina hustru Helena til Glysisvallur eller Hålsingaland; thet har [o. kan] man och se af Grefernas Skaldar; At och denna Helena eller Elin war Tyndarens dotter, och Syster åt Castor och Pollux, thet witna och historierne, hwilka stort lius få af våra Helsingorter; se Cap: I: a. Enånger Sockn.

Åäbodarne belägua 1: mihl öster ut åt Håssidona, *Skallgårds Sund*. hwarest och 3: grannar i Askestad N: 15, nyttia mihlbete, på wiða tjedhwarf om somaren.

15. *Alkestad*, 5: grannar; skatten är 2: Mantal, 11: öre. —

Namnet är anten af Ask, Aski, Askil, Åskil, Axel, och Stad; se Tit: VII. Eller af the gamlas fartyg, Barckar, Båtar, Skutor, *Åskar*, nämnda, som Askomanni, Siökämpar, Siöränner, Låstrykare, och tylike Oggens Söner brukade til härnad uti Ala eller Österfjön; hwilke här i Askestad sit tilhåll hade, såsom flerestådes wid hafstranderna.

Åäbodlandet för 3 grannar är et med nästförenämnda By, N: 14: the andre åga thet, näml. 1. jämte Prästegården ut wid byn N: 22. Kultebo kallat; then 5te jämte Liusneby man. se N. 20.

16. *Sigltad*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal, 12: öre: —

Samma namn är i Hög Sockn; se Cap: VI: a. N: 11.

Måhlbete å fäbodwallen . . .

17. *Orltad, Åreltad*, 4: grannar; skatten 2: Mantal, 1: öre. —
Nämnes af Ore, Åre, som och [samle] Sadur fallas; och Stad; se
Tit: VII.

Sådant är och Orsten i Tröno [o: Trönö] Secfu; Årskogen
emellan Helsingaland och Medelpad; *Oreshälla* i Timråd; p. p.

Fäbodwallen . . .

18. *Vekiära* 3: grannar; skatten är 1: Mantal, 11: öre: —

Om namnet se *Vemora* Cap: I: a. N: 6. *Veda*, Cap: V: a. N: 50. p.
Utlöten i fäbodarne . . .

19: *Renskale*, Enstaka gård å 9: öre skatt.

Namnet är af MansPersen Ren, och *Skale*, se N: 5. *Reni=aula*.
Fäbodarne . . .

20. *Liusne, Liusnebyn*, 14: grannar; skatten är ringa; 4: Mant:
8 :/:

Delas i Södre och Norra Liusna, af belägenhetena å bägge sidor
om stora stora Liusna Elfven som flyter här fram uti hafvet, och stora
wiken *Liulne=Botn* kallad, hwarest then mycket bekante Holmen *Stor=*
Jungfrun ligger. Thenna stora Liusna, eller Liusa Å, kommer ifrån
Norra skällen, löper här i Helsingland fram genom Hofvedal, Ferla,
Järlsö, Unnarsvjk, Arberåd, Boldnäs, Sadurstad och Söderala Secf-
ner, som stadfäster Helsing[land] vara Glyfisvallur; se Tit: I.

Byens fäbodar äro . . .

21. *Mar*, 2: grannar, skatten är 1: giärde Mantal, 2. öre. —

Nämnes af belägenhetena å södra sidona om Liusna Elf; se Tit:
VII: Ma, Mar, Maur, Mor, Myr, som gör et med Lat: *mare*, p. p.
Fäbodarne . . .

22. *Kultbo*, 2: grannar, skatten är lika å 4: öre.

Af namnet Coll, Colte, Kulle, och *Bo*; *Herculis domus*; såsom
Kullsand wid Gefle; Kullbogan wid Dregrund, p. p. p.

Fäbodwallen är hema wid byn ut wid hafsstranden, hwarest och
Prästbordets Fäbodar äro, äfwen för 1: granne, N: 15.

23. *Ålbo*, Enstake gård, å 5 :/: skatt.

Om namnet se Åsak i Hög Secfu, Cap: VI: a. N: 6.

Fäbodar . . .

24: *Hå*, — 3: grannar, skatten är lika, af 6 :/. hwarthera; 1: M:
2 :/:

Delas i *Hå*, och *Järlsböle*; Järlsb: Skatten 2: öre; *Hå* är Tull-
bord ther äroarna ligga på et fartyg; af flera eller mindre Par, efter
fartygets storlek. Tages och för hela fartyget; äfwen för Skiepsutrust-

ning. Som nu thenna Byn ligger wid Liusna Elfs södra strand; Så nämnes then af belägenhetena.

Fäbodarne . . .

25: *Sunanå*, 6: grannar; skatten 3: Mantal. 2: öre. 12: Peng!

Nämnes och som Hå, N: 24. af belägenhetena å södra sidona om Liusna och sidon Marman; såsom mångtådes igenfinnes.

Muhlbetet . . .

26. *Lynäs*, 5: grannar, skatten är 1: Mantal: 14: öre. 12: Peng!

Byn är belägen på et stort *Nås*, som sträcker sig väster ut in uti stora Bårgwiken, hwareft i forna tider the namnkunige Lydii bodt; hwar om mycket skrifwes. Strax öster om Byn blef et Bårgwärd här uptagit, en Grufwa af Järn=Malm; huru ther med lyckas, thet gifswer tiden.

Fäbodarn . . .

27. *Vanläter*, 8: grannar, hela byskatten är 4: Mant; 2:/: 14: Pen.

Nämnes af the gamle Vaner som här haft thetas Säte eller tilhäll, wid Norra sidona om Bårgwiken. These Vaner wore komne af Niord och Freij, ty Ingve Frejes SonaSon Segder hade Drottning Vana til Gemål, och födde Vanland Mannahiemis Kungen; p. p. p.

Muhlbeta å fäbodwallen . . .

28. *Mylskö*, 6: grannar, skatten är 2: Mant: 15: öre; 14: Peng!

Kallas *Söderala Mylchiö*, at skiljas ifrå the gårdar som här jämte ligga och nämnas *Mo-Mylchiö*, emedan the höra til Mo Sockn; se Cap: XI: b. N: 3. Byanammnet är utförel. beskrifwit Cap: II: a. N: 13. Möson; så at här är Mysia, Moeonia, f. Dianæ Infula.

Fäbodlandet . . .

Prästa=Vordet är skattlagdt för . . .

PrästaMantals=Peningar äro 105: D: 15 :/.

Fäbodarne äro belägna öster ut 1½ mjhl öster ut, wid byn *Kultebo* N: 22.

BårgsBruk äro här 2^{ne}, näml.

I: *Liusna* wid Liusna byn, se N: 20, uprättat 1672, af Måns Christiernsson, en Danskt, kommande hit til Sverige med Gref Pontus de la Gardie; Hans Barn nämde sig *Christie[r]niner* hwilken Familia är här wida nog utwidgad.

II. *Mar* el. *Maråker*, ut wid byn *Mar*; se N: 21. uprättat 1723;

Taxerade Siskerier äro ganska många af Laxar och Notwarp uti Liusna Elfwen, hwilka alla äro upräknade uti min Hist: Nat: Helf: III: Del, om alla Sisker här i Landet.

Båt=Strödings Peningar . . .

Sockn=Sigillet är utmärkt med en Lax; se Tit: VIII.

Cap: III:

Sadurstad Sockn.

Wid wästra ändan af Bärqwiken, emellan Socknerna Mo och Söderala til Öster, Hanebo til Jöder, och Rengsjö i wäster och nordnen; ligger thenna Sadurstad, hållandes i längden 1 $\frac{1}{4}$ mihl, och i bredden 1. Mihl. Namnet skrifwes och uttydes åtskilligt, v. g. *Säderstad*, *Segeberstad*, *Söderstad*, *Särstad*; p. p. Sägnet omföres om någon här ärhållen *Sege*, i Jyllis kungarnes tider, hwar af orten fått namn, Andre mena thet ortens förste åbo hade hetat *Sege*; som än många Personer nämnas. Dock är sängodlikast, at namnet är af *Sadur*, Bures Son, som war Hålsungarnas Sar, Sör, Sir eller Konung, hwilkens Söner woro Ogge, Thor, Blutir, af hwilkom många orter nämnas, så wäl af fadern som sönerna, ty är *Sadurstad* så mycket som *Saturni ledes*; kan och nämnas *Särstad*, emedan Satur hade mång namn, v. g. Sar, Sir, Sär, Sör, Bore, Gro, Frode, Fan, Niord, Loke, Gilbor, p. p. p.

Åkerjorden är här, som annorstädes, åtskillig, dock af god art nog och dräktig; Skogen tillräckelig, i synnerhet för än Kja=Bruk inrättades i Hanebo Sockn; Fiskerier i Bärqwiken och andra Insiöar äro som the kunna, dräktigare i ferna tider, än som nu; Diur= och fogelfänge likaledes; så at Socknen intet kan föda sina Inbyggare, utan then måste til större delen sökas utom Socknen.

Socknens Giärdemantal räknas 40: $\frac{337}{337}$. Bökarne 61, och Byarne 17: st: se Tit: III. Fördelas först i 2: delar, *Öfwanheden* och *Utanheden*; se Idenor Sockn Cap: IV. a. och Norbo Sockn; p. p. och sedermera i 4: fiärdingar, af hwilka Sunanå och Nordanå höra til *Öfwanheden*.

Bya Namnen äro thesa:

1: *Mårdnäs* å 35 :/: 2: p. skatt: hele gamle byn af . . . grannar, höra nu, sedan Indelnings wärket uprättades, 1665, til Öfwerstens Beställe för Helsing=Infanterie Regemänte. Namnet tyda somliga af thet bekanta fyrfota diuret *Mård*, lat: *mardurus*; emedan på thetta stora *Måset*, som sträcker sig öster ut i stora Bärqwiken, har warit ömningt *Mård=fänge* med gilder och lämmor; dock som Må: utwisa *Maurnäs*, *Marnäs*, *Maurnali*, p. så är likare, at namnet är af *Mar*, *Mair*,

Maur, Myr, se Tit: VII: och *Nås*; emedan thetta *Nåset* i Väster uti stora *Mar*, eller *Myran*, Bärgrwifen, swarar emot *Lynäs* i Östern; se Cap: II: b. N: 26: uti hwilken *Lydi*, Maurmän, Mormän, Västryfware, Näsvisar, Nasmän, Siöränner p. p. haft theras hemwister.

Utlöter eller fäboddar . . .

2. *Hulltad*, 2: grannar; skatten är 1: giärde Mantal. —: —: Om namnet se *Hulte*, Cap: XII: a. N: 19.

Fäbodarne . . .

3. *Rotmor*, Gustafa gård à 7 :/: skatt.

Nämnes af Rot, Rote, Hrote, och *Nor* eller och *No*; se Tit: VII.

Fäbodwallen ligger i Syden 1¼ mihl, icke långt ifrån *Sin-Torpet Tönlen* i Hanebo Sockn, se thet N: 25.

4: *Horga*, 7: grannar; skatten är 3: Mantal; 8: öre; —.

Namnet igenfinnes Cap: II: b. N: 9. Cap: IV: a. N: 8. Cap: V: N: 21.

Utlöten i fäbodarne . . .

5. *Granbo*, 7: grannar; skatten är 5: giärde Mant: 5 :/: 10: peng. Om namnet är skrifwit Cap: I: a. N: 21 [o: 26]. Om *Granön*,

Cap: I: b. N 25.

Fäbodstället . . .

6: *Ach-kiära* 6: grannar, skatten är 3: Mantal, 4: öre; 12: Peng.

Nämnes af Ake, Åke, Håkan och *Kiärn*; ty byn är belägen wid en liten *Siö* eller *Kiärn* söder om byn; Sådant är *Ach-stad* i Hamnrånger Sockn, p. p. p.

Muhlbeta å fäbodwallen är söder ut, 2¼ mihl ifrån byn *Ach-tiära-bodarne* nämnda; hwareft alle grannar tillsaman ligga.

7: *Böle*, 8: grannar; skatten är 4: Mantal; 4: öre; 13: Peng:

Sådant *Byanamn* fins mångstädes; se Cap: I: a. N: 5. —

Fäbodarne äro belägna i väster-söder 2½ mihl *Böle-Bodarna* kallade.

8: *Bäckänge* 3: grannar; skatten är 1: Mantal; 8: öre; 14½ Pening.

Nämnes af belägenhetena, såsom mångstädes i andra Sockner.

Fäbelandet är på thet ena året, söder om *Elfwen*, 3: mihl i *Qvarbroboerne*; på thet Andra året, Norr om *Elfwen*, ½ mihl ifrån byn, *Torbodarne* kallade.

9: *Sveden* 3: grannar, skatten är 2: giärde Mantal; 3: öre; 1: Pening.

Sådant *bynamn* finnes i 15: Socknar här i landet; se Cap: I: a. N: 10.

Fäbodwallen är i *Nyboerne* 2 $\frac{1}{4}$ mjł söder ut, jämte andra byemän i andra byar; v. g. N: 15.

10. *Breddåker* 3: grannar, skatten är 1: Mantal, 8: öre; 15: Peng:

Om namnet se Cap: XII: a. N: 9.

Fäbodarne hafwa the på 2: ställen; Norr ut, 1 $\frac{1}{2}$ fj. mjł, med Diupe bymän; på ena året, alla 3: grannar; På 2^{dra} året, söder ut, 2 $\frac{1}{4}$ mjł. then ene i *Rotmors*, then andre i *Bybodarne*, then 3de i *Achtiära*.

11. *Veltkiära* Gustafa gård å . . . skatt.

Samma namn finnes Cap: VIII: a. N: 5. och flerstädes, af belägenheten å västra sidona om Diupe fiärn; se N: 12.

Muhlbyete å fäbodwallen är på samma ställe som Söderfly byamän i Hanebo Sockn, N: 17.

12. *Diupe*, 10: grannar; hele byns skatt är 5: Mantal; 8: öre.

12. Peng:

Af then *diupa Pöl* eller *Sid*, som ligger wid byn å Norra sidona om Liufna Elf, säjes namnet vara tagit, när the grannar ifrån Gefverstad tjt flyttade, längst för thetta.

Fäbodarne . . .

13. *Landa*, 4: grannar, skatten är 2: Mantal. 12: öre; 21: Pening.

Nämnes *Stor-Landa*, at skiljas ifrån *Lil-Landa*, N: 14.

Af Mans namnet Land, Lande, Lane och A; se Tit: VII. Landonis terra. sådant bynamn är i Hedfunda, p. p. p.

Fäbodwallen är 1 $\frac{1}{2}$ mjł norr ut belägen, Landaboerna nämnda; åfwen N: 14.

14. *Lil-Landa*, Gustafe gård; å 6 $\frac{1}{2}$. 3 p. skatt.

om namnet se N: 13.

Utlöten är norr ut 1 $\frac{1}{2}$ mjł ifrån Bohlbyn, *Landa-boerne* nämnd, jämte förenämde N: 13.

15. *Byn*, 2: grannar, skatten; lika skattlagde hwarthera å 13: öre, 16: Peng:

Om sådan bynamn är infört, til Rogstad, Cap: VII: a. N: 23. Gnarp: XI: 2. Dilsbo Cap: XVI: N: 1. och flerstädes.

Fäbodarne söder ut 2 mjł ifrån Bohlbyn, *Bybodarne* nämde. jämte 1: granne i N: 17.

16. *Gäfverstad*, 5: grannar, skatten är 2: Mantal; 8: öre 16: Penningar.

Gäfr, Garf, Garber, är bekant namn; och *Stad*; se Tit: VII. Cerberi fedes. Gäfveräng i Oggelbo Sockn, Giärstad i Vahlbo. p. p.

Fåbodarne . . .

17: *Svedia*, 2: grannar, skatten är 1: giärde Mantal; 14: öre
6: peng!

Sådant namn finnes i många Sockner; se Cap: I: a. N: 10.

Fåbodwallen . . .

Prästbordet är skattlagdt för . . .

Prästmantalspeningar à 9 :/: E^m giärdemantale

Huru thenna Socknen och Kyrka varit Moderkyrka och Hanebo
adnexa, men nu nyl. omväändt; thet införes i II: H : Glyfisvall:

Fåbodarne . . .

Taxerade Fiskerier . . .

Socken=*Sigillet* inefattar en utstråktan arm, och samantknåptan
hand, med 2: Swård i Forswajs hålden, samt thet öfwer en Frans; ;
se Tit: VIII.

Cap: IV:

Hanebo Sockn.

Om nästförenä[m]nda Sadurstad, Cap: III; är infört om ärhållen
Seger; och som then förmenes skedt, tida om morgonen i *Sönse-* eller
Zane-gållen, så skulle och thenna orten fått namn af en *Zane*, then
bekante och husachtige fogeln eller Tuppen. Men thet må man le åt;
hade sågnen kommit af *Gala*, som om *Hanan* höres, eller af hans namn
Gallus, så at Socknamnet varit Galland, Kalland, Kallebo, Gorlo,
p. hade sådant rätt varit; ty thetta hade varit et med *An*, *Ane*, *Anse*,
Hans, *Halle*, p. som bemärker en Styreman som anfar och styrer
androm; hwilken äretitel och *Baldur Nfwerboernes* Kung, af hwilken
många orter nämnes; se *Boldnäs*, Cap: V: b. hwarföre är Hanebo
el. Hanbo, samma som Apollonis domicilium, eller Balthia, som och
hela Sverige nämnes. Socknens längd ifrån Öster til Väster, äro
 $1\frac{5}{8}$ mihl; och bredd ifrån Söder til Norden $3\frac{1}{2}$ mihl. Rämärcken
emellan thenna och omkringliggande Sockner, utwisar Chartan.

Åkerjorden är god nog i somlige byar, men klener i the flesta;
Stogen ömrig för än Bäragsbruken efter handen inrättades, som äro
Socknernes fördeäf så i skog, som diur- och fogelfänge, äfwen i fiskerier,
fast än thenna Socknen af thet sistnämnda intet åger särdeles fördel-
achtigheter, utan endast i Sufidar.

Giärde Mantalen räknas 46 $\frac{1}{2}$ delar. Hökar 89; och byar 25: se Tit: III. samt fördelas i 4: fiärdingar: **Österbygden, Söderbygden, Öfwanhårten och Kyrkogården.**

Bya Namnen äro thesa:

1. *Valsänge*, 2: grannar, skatten är 1: Mantal; 7: öre; 4 $\frac{1}{2}$ Pening. Namnet af Vale, som war Oggens Son, och **Änge**; se Tit: VII. och Cap: VII: a. N: 12.

Fäbodwallen . . .

2. *Gudsbo* 2: grannar; Skatten är 9: öre; 12: peng.

Namnet är, Gout, God, Guit, Gud, och **Bo**; Attini domus; sådant är et byanamn i Hedfunda Sockn; p. p.

Utlöten i fäbodar . . .

3: *Håkanbo*, Gustafa gård à 7: öre skatt.

Namnet af Åke, Håkan, och **bo**; Haqvini domus; se Cap: XVI: a. N: 21.

Muhlbete å fäbowallen . . .

4: *Lilkiära*, 5: grannar; hele Byens skatt är 2: Mantal, 4 :/: 12: Peng.

Namnet anten af belägenhetena wid en liten **Sidö**, eller **Kiärn**, ty i Södre Helsingland är så målskildet at för **Kiär** eller **Kiärn**, Lat: *palus*; såjes **Kiära**; Eller af Mans namnet *Lile*, *Lilius*; Lili stagnum f. *palus*.

Fäbodarne . . .

5. *Svedia* 2: grannar; skatten är 9: öre: —.

Om namnet se Cap: I: a. N: 10. som finnes mångstädes.

Fäbodwallen . . .

6: *Sibo*, 2: grannar, skatten är 1: Mantal, 12: öre; $\frac{1}{2}$ Pening.

Namnet är af Si, Sif, Siv; quinsnamnet Sifja, såsom Thors hustru och nämnes, p. och **Bo**; se Tit: VII. Såsom Sifö i Sellånger; Sidö i Dwiken, p. p.

Utmärken . . .

7. *Kiland*, *Kila*, 4: grannar, skatten är 2: Mantal, 5: öre. 8: p: om Namnet som [lifa] är i Dillsbo, se Cap: XVI: a. N: 33.

BårgsBruket wid thenna byn införes wid slutet af thenna Sockn.

Fäbodarne . . .

8. *Ladänge* 2: grannar. skatten är 15: öre: —.

Namnet uttydes Cap: III: a. N: 7. Och Tit: VII.

Fäbodwallen . . .

9. *Hammaren*, 3: grannar, skatten är 1: Mantal; 8: öre; 21: Pening.

Sådant namn af belägenhetena finnes allestädes; se Cap: XVI: 60.

Muhlbete . . .

10. *Hallen*, 8: gran: hele byafkatten är 4: Mantal; 10 öre; 9: peng!

Thetta gamla ordet och namnet är uttydt Cap: IV: a. N: 8.

Utmarken i fäbodarne . . .

11. *Löten*, 3: grannar; skatten 1: Mantal, 12: öre; 6: peng! om namnet se Cap: I: b. N: 17.

Fäbodwallen . . .

12. *Bofara* 7: grannar; hele Byens skatt är 3: Mantal; 6: öre 17. Peng!

Namnet är af Bo, se Cap: I: N: 7. och *Fara*. som bemärker *Åker*; Bodini ager excultus; såsom Boda i Gnarp *Sochn*; Bodarne i Mo, p. p.

Fäbodarne . . .

13. *Velterbärg*, 6: gran: skatten är 2: Mantal; 6: öre; 1: Pening. Nämnas af belägenhetena, såsom mer än många Byar.

Fäbodwallen . . .

14. *Lothan* Gustafa gård à 6 :/: 6. p. skatt.

Af Loth, och An; *Lothi amnis*; se Tit: VII.

Utmarken . . .

15. *Kniffelbo*, 2: grannar; skatten är, 12 öre; 12: pening!

Af Mans namnet, Giffel, Gniffel, Kniffel, Erngiffel, och Bo; Sådant är och Giffelbo i Hedfunda; Giffelgård i Nagunda, Giffelåsen i Dwifen.

Fäbodwallen . . .

16. *Vältanliö*, 7: grannar; skatten är 3: Mantal, 7: öre. —

Nämnas af Belägenhetena, såsom ganska många sådana byar.

Fäbodarne . . .

17. *Söderfly*, 8: gran: skatten 4: Mantal, 4: öre. —

Med *Söder* är skilnaden ifrån *Norfly*, N: 19; och nämnas af belägenhetena wid et Fly, fiärr eller jumpig ort; såsom Fly i Trönd *S* p.

Muhlbete och utlöten . . .

18. *Kvarböle*, 4: grannar; Skatten är 1: Mant: 9: öre, 18: pgr.

Kvar, Gvar, Kar, Qvare, är mans namn, och Bo el. Böle; Bening. *Gvaronis domicilium*; såsom Kvarbo i Fernbo *Sochn*; Dwarnstjö i Bärq; Dwarnsjäter i Sellånger, Dwarnbärg i Dswanåker; p. p.

Fäbodlandet . . .

19. *Norfly*, 3: grannar, Skatten är 1: Mantal; 13: öre, 18: pgr. Om namnet är berättat N: 17; i *Söderfly*.

Fäbodwallen . . .

20: *Inankiära*, 2: granuar; skatten 14: öre; 16: Peng!

Af In, Ine, Ino, och *Kiärn*; se Ina, Cap: II: b. N: 11.

Utmarken i fäbodur . . .

21. *Kyrkebyn*, 14: granuar; Skatten är 6: Mantal, 15: öre; 9;

Peng.

Om KyrkeByar i gemen, se Tit: III; Thenna byu är wid börjen nämder Hanbo, sedermera delad i Åfern, Västerby, p. p. p.

Fäbodur hafwa . . .

22. *Gopan*, et *Fin-Torp* à 4 :/: skatt.

nämnes af Gop, Kop, och A; se Tit: VII. Conopi f. Goropii amnis.

Muhlbete är tilräckel. omkring torpet, utan fäbodur, såsom alla *Fin-Torp* och nybyggen här i Landen.

23. *Raman*, et *Fin-Torp* à 4 :/: skatt.

af *Ran* och *An*; se *Ramlö* i Dillbo och Liusdal Socknar.

Med Muhlbete som N: 22.

24. *Stugubacken*, och et *Torp* à 4 % skatt:

nämnes af hus eller *Stugun* som bygdes först ther på *Backen*.

Fäbodur behöfwes ey heller här; se N: 22.

25. *Tönlen*, och et *Torp*; à 4 % Skatt.

är belägit wid *Tönshön*, hwilkens watn löper fram åt *Tönånger*, och *Tönebro* i Schog Sockn. se Cap: I: b: N: 8. 23.

här är och fäbodur Duödiga.

Prästbordet skattlagdt för . . .

hwarest nu Kyrkoherden bor; men för än 1713, uti Sadurstad; se II: 81: G1:

Prästmantals Peningarne 23: 25: 18. *Smr.*

Fäbodarne äro belägna söder ut, 1: mibl, in wid *Fin-Torpet* *Tönshön* se N: 25. Prästbedarne nämnda.

Taxerade Sifferier . . .

På året 1724, upbyggdes *Kila Bruk*, wid byn *Kilan*, N: 7. Af Biskops-Snan Carl Carlssons Fru.

Sockn-Sigillet är utmärkt med en Lupp eller Hane; se Tit: VIII.

Cap: V.

Boldnäs Sockn.

Emellan Rengsjö Sockn i Öster, Hanebo i Söder, Alpta i Väster och Arberåd i Norden ligger thenna största Sockn[se]n i Landet Boldnäs Sockn, til längden 2 mihl, och til bredden $5\frac{1}{4}$ mihl, såsom Chartan med Någångarna utwisar. Namnet tyda en del af **Buller-Bårget**, at Socknen heter *Bullernäs*; thet och then namnkuniga Bullernæsi familien med sit namn utwisar. Andre af ordet **Bold**, stor mächtig, och **Näs**; se Tit: VII; *magnum promontorium*; emedan then så belägen är; ty then är emellan stora Liusna och Voxna-Elfwen, som stöta tillsaman strax öster ut om kyrken, liggandes såsom aldeles på et Näs. Dock blifwer man wid theras mening som taga namnet af Baldur, Abaldur, Habaldur, Apollo, som war Yfwerboarnas Kung, Jofurs Sen af Latona, Orphei fars-fars-fader-fader, som lesde A: M: 2460, eller 2 å 300 år för Homeri dagar; om hwilket Boldnäs eller Pallene Skalderna mycket skalda; warandes Apollo Hyperboreus allom bekant, som och namngifwit många orter, och hela Sverige med Balthia, eller Apollonis insula; thet Antiquarii wid handena gifwa.

Huru illa thenna Sockn betedde sig 1529, uti K. Gust: I:^e tid, thet införes uti II: Bl: Glysisv: om Prosten S. Jon.

Åkerjorden är här så mycket mera åtfyllig, som Socknen mähta stor är; på somliga ställen god, på somliga flen; men sällan tilräckelig på spannmål för alt InSockens folket. Skogen god nog, men nu swära aftager när Bårgwårken begynte fräta omkring sig. Dufferier drägtiga nog uti Liusna än bättre i Voxna, och the stora Insiöar som här och thet finnas, och synas af Chartan.

Socknen räknas 143, $\frac{7}{8}$ delö Giärdemantal; 225 Röfar och 39 Byar; samt fördelas i 4: fiärdingar Härte, Söderbo, Räfte och Kyrkeby-fiärd:

Bya Namnen äro thesa:

1: *Våx-läter*, 5: grannar, hele Byens skatt är 3: Mantal; 1: öre; 4: Pq.

Namnet är af floden Voxna, wid hwilken flod byn ligger, som kommer ifrån Norrsta själlen och löper fram en råffluad emellan Dalarne och Helsingland; se Tit: II. genom Dswanåter, Alpta Sockner och giär

et med Liufna här i Boldnäs. Och som theenna Voxna är nämnd rättast *Ore-an*, af Io eller Isis, eller och af *Ogge*, Oxen; p. p. Landens styrrare; se Cap: II: a. N: 11. Så heter och byn, efter the gamlas skrifter Ogygia.

Fäbodarne . . .

2. *Lininge*. 6: grannar; skatten är 4: Mantal, 11: öre, 10½ Pening.

om Namnet se Cap: X: a. N: 8. Cap: XVI: N: 44. Cap: I: b: N: 2.

Fäbodwallen . . .

3. *Jörsbo*, 3: grannar, skatten är 1: Mantal, 3: öre: —.

om namnet se Cap: X: a. N: 12. och Cap: XII: b: N: 14.

Utmärcken . . .

4. *Öltanlö*, 3: grannar; skatten 1: Mantal; 15: öre: —.

Namnet är af belägenheten, såsom i många flera *Sochnar*.

Fäbodwallen . . .

5. *Hå*, 9: grannar, skatten är 4: Mantal, 15: öre; 16. Peng.

Delas i *Hå* 8: gr: och *Hällbo* 1: gr:

om namnet se Cap: II: b. N: 24. belägenheten är wid *Hertliön*.

Muhlbeta i fäbodarne . . .

6. *Härte*, 12: grannar; skatten är 5: Mantal; 15: öre; 6: Pgr

Byen är belägen wid stora sjön Harten; lika som Härtsjö, N: 7 och är namnfönig af store Jätten och Hålsungen *Hartben*; Och emedan Oden kallades och *Hartier*, och flere nämnas Arthe, Arthur Harte, Så heter orten Odini f. *Arthuri peninfula*.

Fäbolanden . . .

7: *Härtlö*, 11: grannar, hele Byens skatt är 6: Mantal, 14: öre; 2: Pgr

Om namnet se nästförenämnda N: 6.

Fäbodarne . . .

8. *Finefara*, 5: grannar; skatten är 3: Mantal, 4: öre: —.

Om namnet se Cap: IV: b: N: 12. och Finslo Cap: III: a. N: 27.

Fäbodwallen . . .

9: *Ältuga*, 5: grannar; skatten 2: Mantal, 6: öre, 6: Peng:

Namnet är mächta gamult; ty Difa, Diana, som nämnes och Aist, Äst, Aster, Astril, Astardeja, p. p. och var uphof til Nordlandens fiskerier och rödningar af flogen; Så nämnas många orter af henna; se Möfön, i Nutånger *Sochn*; Myschö i Söderala och Mo; p. p. Huru [the] och utom lands i Asia dyrkat Difa eller Astarte; och thet haft

Aftarflugor [?] eller boningar; thet ser man af Seldeni, Hottingeri, Schedii, Zornii, Rudb[eckii] och fleres berättelser.

Fäbodarne på åtskilliga ställen, v. g. för the fleste grannar, i Jon Mats-Bo, söder ut; jämte N: 11. för the andra Byemän uti **Remsbo** äfwen med byemän, N. 11. allesaman uti **Söder** belägne.

10. *Sunanlöv*, 2: grannar, skatten är 15: öre. 6: Pening?

Byen äger namnet af belägenhetena, å södra sidona em Voxsjön; såsom mångstädes igenfinnes i alla Landsorter.

Muhlbete i fäbodarne, är för 1: granne i *Kiölbö*, söder ut, 4. mj, för 1: granne i *Blybergsbo*, 1 ½ mj, äfwen söder ut. ifrån **Bohlbyn**

11. *Frilluga*, 9: grannar, skatten är 6: Mantal, 1: öre: —.

Byanamnet är af Frigga, Frilla, Difa, Astarte, se N: 9.

Fäbodwallarne på mång ställen; för 4: st: i *Jon-Bergs-gård*, 3: mjhl söder ut; för 3: st: i *Remsbo*, äfwen lika långt söder ut. för 1: granne i *Jon Matsbo*, 5: mj söder ut; och för 1: granne i *Möänge*, 3: mil, söder ut.

12. *Mödänge*, 6: grannar; skatten 2: M. 12: /. 21. p.

Samma som N: 9. och 11: se *Möfön* Cap: II: a. N: 13.

Utmärcken . . .

13: *Söderbo*, 12: grannar; skatten är 7: Mantal; —: 3: Peningar.

Delas i *Söderbo* 11: gr: och *Håf*, 1: granne.

Swad namnet **Söderbo** angår, är thet af belägenhetena emot **Byn** **Norbo**, N: 16; til **Söder** och **Norden**. Men om *Håf* se Cap: II: b. N: 9. hwarest quarleswor finnas til *Håf* och *Håfgårdir*.

Fäbodställen . . .

14. *Fiäle*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal; 15 öre; 18. Pening?

Om namnet se *Fiälläter*, Cap: XVI: a. N: 40.

Muhlbete i fäbodarne . . .

15. *Söderbore*, 7: gran: skatten är 3: Mant: 12: öre, 6: Peng?

Skiljes ifrån **Norbore**, N: 19. Om namnet se Cap: XVII: N: 8.

Fäbodwallen . . .

16. *Norbo*, 7: grannar; skatten är 5: Mant: 6: /. 12. p?

Skiljes ifrån **Söderbo**, N: 13. af belägenhetena wid **Bo-åfers** sjön, N: 17.

Muhlbetet . . .

17. *Boåker*, 2: gran: Skatten 1: Mant: 2: öre, 12: p?

Bodini ager, såsom *Boda* i **Enånger**; *Boda* i **Gnarv** och **Norala**; Fäbodwallen . . .

18. *Biörnkiära* 4: grannar; skatten är 2: Mant: 14:/: —.

Delas i *Biörnkiära*, 3: gr. och *Biörsböle*, 1: gr.

Om namnet se *Biöråker* *Sockn*, Cap: XV: a. och tylik byanamn.

Utlöten i fäbodar . . .

19: *Norbore*, 3: gr: skatten är 2: Mant: 6: öre; 6: peng:

om namnet se *Söderbore*, N: 15.

Muhlbeta å fäbodwallen . . .

20. *Röfte*, 18: grannar; skatten 9: Mantal; 14: öre. 15: Peng:

Namnet är uttyddt i *Röltad*, Cap: IX: a. N: 4. *Röde*, Cap:

XI: a. N: 10. p. p.

Fäbodarne . . .

21. *Veklö*, *Vegle*, *Viklö*, p. 10: grannar; skatten är, 7: Mant: 10:/. 12: P:g:

Anten är namnet af *Viger*, *Vegir*- och *siö*. se Tit: VII. såsom *Vigstad* i *Forþa* *Sockn*; se Cap: V: a. N: 43. Eller af belägenhetena af ena *Wj* eller *Weka*, *Inbugt*; som stiger in ifrå *Liusna=Elf*, wid hwilken thenna byn ligger; lika som *Vigstad* N: 16, i förenämnda *Forþa* *Sockn*.

Fäbodarne äga en del i byn med *Röstebo*; se N: 24, i *Kiölsålen* söder ut om bystön. En del på *Finsfogarne* in emot *Swärdsjö* *Sockn* i *Dal[arne]*.

22. *Skiörgård*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 8: öre —.

Nämnes af *Schaur*, *Schering*, *Schör-gård*; *Schæringi ædes*.

Eljest är och *Schör* samma som *Håf*, *Offerställe*; p. *Schör-gudar* til them offras månde. p. p. p.

Fäbodwallen . . .

23. *Vexbo*, 15: grannar; Skatten är 7: Mantal 15: öre —.

Delas i *Bodarne* väster ut, 4: gr: Och i *Österby* 11: grannar.

Namnet är af belägenhetena wid stön *Vexen*. Om namnet *Bodarne* se Cap: I: b. N: 11.

Fäbodarne äre för 4: grannar i *Bodarne*, söder om byn, $\frac{1}{4}$: mihl för 11: i *Österbyn*, åt 8: st: å *Norra* sidena om byn, $\frac{1}{4}$: mihl. åt 3: st: å *Södra* sidena $\frac{1}{4}$ mihl.

24. *Röftebo*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 1: öre, 12: Peng:

Om namnet se N: 20.

Fäbodarne äre långt ifrå *Böhlbyn*, i *Nordosten*, $2\frac{1}{4}$ mihl; *Kiölålen* hwarest och en del *Vegsiö-mäns* fäbodwall är.

25. *Reen*, 7: grannar, skatten är 5: Mantal; 9: öre, 18. Pengr.

har namnet af *Ren*, *Renus*, såsom *Renschale*, Cap: II: b. N: 19.

Muhlbeta i fäbodar . . .

26. *Veflinge*, 3: grannar; skatten 2: Mant: 8: öre. 12. Peningar.
Af Mans namnet Vef, Veber, Vefer- och ånge; Veberi pratum.
Fäbodarne . . .
- 27: *Stocksäter*, 4: grannar, skatten är 2: Mantal: —. —.
Om namnet se Stocka, Cap: IX: a. N: 7. belägen och wid Norra
sidona om Lufna-Elf.
Utlöten . . .
28. *Ängia*, 6: grannar; Skatten 4: Mantal; 12: öre, 22: Peng!
Om namnet se Ängia, Cap: I: a. N: 12. och flerstädes.
Fäbodwallen . . .
- 29: *Vjk*, 5: grannar; hele Byens skatt är 3: Mantal; 4: öre,
18. Peng.
Nämnes af belägenhetena wid ena Bjf af Lufna Elf å Norra
sidona; såsom ganska många byar nämnas.
Fäbodarne . . .
30. *Häggeltad*, 8: grannar; skatten är 5: Mantal; 2: 6: peng!
Af Äge, Hägo- och Stad; se Tit: VII. Egerti f. Gerhardi
fedes; lita som Hägnäs i Fersa Sockn, p. p. p.
Muhlbete i fäbodarne . . .
31. *Säfverstad*, 8: grannar; Skatten är 5: Mantal; 14: öre; —
Af Mans namnet Sefer, Severus; Severini fedes. Delas i
Säfverstad 3: gran: Sjöbårg 1: gr: Torr-Backen 1: gr: och Söder-
Backen 1: granne.
Fäbodwallen . . .
32. *Heden*, 9: grannar, skatten 9: Mantal = —: 6: Peng!
Delas i Heden 7: gr: Bro, 1: gr: och Näsbyn 1: granne.
Om thesa namn, se Cap: I: a. N: 3. Cap: I: a. N: 13. [c: 23]
Cap: XVI: N: 58.
Fäbodlanden . . .
33. *Hamre*, 5: grannar; Skatten är 3: Mantal; 10: öre —.
Sådan bynamn finnes öfver alt; se Cap: III: a. N: 22: [c: 23]
p. p. p.
Muhlbete och utmarker . . .
34. *Rikebo*, et Sinterp å 4: öre skatt
Rich, Richard, Richolf- och Bo, se Tit: VII. Richardi domus.
Fäbodar behöfwas här intet, emedan muhlbetet är omkring Torpet
tillräckeligt öfver hela somaren; såsom på alla Sin-sfogar.
35. *Hiällfön*, et Sinterp, å 4: öre skatt.
om namnet se Hiällstad Cap: XI: a. N: 16.
Muhlbete här såsom N: 34. p. p.

36: *Fanliön*, et Hintonp, à 4:/: skatt.

Torpet ligger å Nerra sidona wid *Fanliön*, som tvåne siöar så nämnas af *Fan*, *Fanin*, som bemärker *Serre*; se Ulph: Verf: N: T. och Stiernh: Gloss: samt Verelii Tr[actatus] de *Fanin*; Af thenna *Fanin* nämnes hela Sverige *Fanö* eller *Phanesa*, som är samma med *Bassilia*, *Elixonia*, eller *Gudarnes* ö. p. p. och många orter och byar, v. g. *Fanbyn* i Stöde, *Sunsiö*, *Sunne*, *Nöden*, *Arundsiö*, *Grundsjunda*, p. p. *Fanhus* i *Elfres*; *Fanom* i *Thersäter*, p. p. p.

Fåbodrar eller utmärker behöfwas här intet; se N: 34.

37. *Kiällåfen*, 2: granuar; skatten är för hwarthera 4: öre: —.

Du namnet se Cap: XV: [o: XVI] a. N. 12: Cap: XIII: b. N: 14 [o: 24].

Muhlbetet är tillräckeligit, förutan någon fåbodwall; se N: 34.

38. *Bocksiön*, et Hintonp, à 4:/: skatt.

Du *Bocka-Namnet*, som är Helsing-wapnet, se Tit: VIII.

Fåbodrar äro här onödiga; se N: 34.

39. *Vitliö*, et Hintonp à 4: öre skatt.

Nämnes anten af *hwita watnet* i siön wid thetta torpet såsom *Switzsiön* i Rogstad Sockn; p. p. Eller af *Mans* namnet *Vitus*, Lat: *Viti Lacus*.

Fåbodwallen är här och ingen, såsom på alla Hinsteggar.

40: *Långbo*, Hintonp; à 4: öre Skatt; nämnes af *Lång*, *Långo*, *Lango* — och *Bo*; se Forssa S. Muhlbete här som anorstfädës].

Prästbordet är skattlagdt . . .

Prästmantals Peningar — 40: D. 12 ./. 7. p? S^m

Fåbodarne Svder ut i *Holmsbo* 3½ mjl. jämte flere byar i thenna Socknen.

Taxerade Hifferier, af Prästegårds Hifferier 5: D. 22 ./. 20 p. S^m

A^o 1727, wid byn *Hå*, eller *Hellebo*, N: 5; bygdes en Masugn af Fru Bisfopinan Carlssons; hwar ifrå Tackjärnet föres til Hamar-wärket i Kilan, se Cap: IV: b. —

Sockn-Sigillet är utmärkt med en *Trana*; se Tit: VIII.

Cap: VI.

Alpta Sockn.

Wid stora Voxna eller Oxån ligger Alpta Sockn, emellan Boldnäs öster ut, och Ofvanåker väster ut af en längd $4\frac{5}{8}$ miher; och bredd Söder och Norr, $6\frac{1}{6}$ miher. NB. Je slutet Namnet är anten af *Ala*, *Ale*, som bemärker en Kung, Herse, *Alsmän*, p. och *Pot*, *Potta*, *Puten*, som är dels fålt, slåttmarck, Gr: *πεδιον*, lat: *planities*; dels wåg, fåt, Gr: *πατος*, Lat: *via*. Dels *grop*, *potta*, *putta*, *watu*: PöL, samma som *Zelwiti*; Lat: *palus*; Eller och af Mans namnet *Alf*, *Alpe*, *Alftan*, och *A*; Je Tit: VII. *Alptani terra*. At then namnfunige Jätten *Starckoter* war här födder och therefore kallades *Aladräng*; thet är öfwer alt funogt; han nämdes och så wäl *Glyfunge* som *Helsunge*, thet intet är emot hwart annat; *Helsunge* är et med *Aladräng*. el: *Alapotta-Man*, när *Pott*, *Potta*, *Puten* tages för *Helwiti*; Men *Glyfunge* af *Glyfisvallur*; hwilka båda namn med rätta tilägnas thenna orten, af lius och mörker, köld och wärma, winter och somar.

Åkerjorden är här merendels jämgod, uti flesta byar, undantagande på somliga ställen; *Kyrkebyn* gifwer anseende som en liten Stad, wacker belägen. Skogsmarken ömnic til mullbete, Swediefall, Diurfång, p. p. Dock nu i senare tider swära förminskad. Fiskerier idkas i Voxen och the thär och här belägne Insiöar; fast än bröd och fogel måste hämtas ifrån andra orter, såsom uti andra Socknar tilgår.

Giärde Mantalen räknas, 88 $\frac{3}{84}$ dels. Kökar 180; Byar 27: Je Tit: III. och Giärdingar 4.

Bya Namnen äro thesa:

1: *Rönemo*, 2: grannar, skatten är 15: öre —: —.

Namnet är anten af *Rön-träen*, som å thenna Mo wära; eller af *Rone*, *Rune*, *Röne*, *Runii terra fabulosa*.

Säbodwallen . . .

2: *Kyrkebyn*, 30: grannar; hela Byens skatt är 16: Mantal. 11: öre; 11 $\frac{1}{2}$. Pen:

om *Kyrkebyar* i gemen, Je Tit: V. thenne delas uti *Åfern*, *Österbyn*, *Wästerbyn*, p. p. Giör anseende som en liten Stad, med kyrkan mit i byn; är then störste i hela landet, och wid börjen kallades *Alpta*, af hwilken Socknen namn fick.

Säbodarna för Bönderna i *Kyrkebyn* äro på ättfulliga ställen v. g. . .

3: *Sunanåker*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal; 7: öre: —.
Nämnes af belågenhetena; och i forna tider nämnd Alpta, lika
som fyrkebyn, se N: 2.

Fäbodwallen är . . .

4. *Malvik*, 6: grannar, skatten är 2: Mantal; 8 :/: 15: Peng.
Om namnet se Cap: VII: a. N: 14.

Muhlbete och utmarken . . .

5. *Algered*, 10: grannar, skatten är 3: Mantal; 2 :/: 14: p:
Namnet tydligt är uttydtd, Cap: XII: a. N. 1.

Fäbodarne äro . . .

6: *Grängsbo*, 14: gran: hele byskatten är 5: Mant: 5 :/: 2: Peng.
Samma namn igenfinnes Cap: I: a. N: 26. skrifves *Elkered*.

Utlöten å fäbodwallen . . .

7: *Tranberg*, 6: grannar; Skatten 3: Mant: 8 :/: 14. pr.

De som såja namnet vara af fogeln *Trana* och *Bårg*, fara vilse,
ty sådana foglar wistas aldrig på bärg eller backar, utan endast på myror
och sidslänta orter; se min Hist: Nat: H: II: del. utan thet är af mans
namnet Tran, Traun, Tron, Trander och *Bårg*.

Fäbodarne för 2: grannar äro i *Skallbärg*, jämte Önebärgs byn,
N: 18; 2: mjhl söder ut. För . . .

8. *Näläter*, 4: grannar, skatten är 1: Mantal; 14: öre, 6: p:
Om namnet se Cap: XVI: a. N: 31. 57 [5: 58].

Fäbodwallen . . .

9. *Myra*, 2: grannar; hele Byens skatt är 15: öre. —.

Om namnet se Tit: VII. och Cap: I: a. N: 4.

Fäbodwallen . . .

10. *Vjk*, 13: grannar; Skatten 6: Mantal; 15 öre. 14 p:

om namnet se Tit: VII. och Cap: II: a. N. 10. finnes mång-
städes.

Muhlbete i fäbodarne . . .

11. *Vältanå*, 3: grannar; skatten 1: Mantal; 13: öre. —.

Nämnes af belågenhetena; såsom annorstädes i många Socknar.

Fäbodwallen . . .

12. *Nordanå*, 10: grannar. Skatten är 4: Mant: 5: öre. 6: Pgr.

Namnet är af belågenhetena, gent emot Västana, N: 11. såsom
mångstädes tylik bynamn äro.

Muhlbete och utmarker . . .

13: *Gunbo*, 5: grannar; skatten 2: Mantal; 15: öre, 18: p:

Nämnes af Gun, Gyn, Gynte, Gunard; se Gunardsbo, Cap:
XVII: a. N: 29.

Fäbodwallen är . . .

14. *Näsbyn*, 9: grannar; skatten är 6: Mantal; 14: öre. 12: p:
Om namnet se *Näsbyn* Cap: XVI: a. N. 31. 57 [p: 58].

Fäbodarne . . .

15. *Långede*, 18: grannar; skatten är 9: Mantal; 13 öre; 13:

Peng:

Samma namn är och uttydes Cap: XVI: a. N: 28. skrifts *Lång-
hede*.

Utmärcker och fäboland . . .

16. *Hefia*, 4: grannar; skatten är 2: Mant: 12 :/. 18: Peng.

Nämnes af Hes, Hetz, Esle, Hetsle, och **A**, se Tit: VII. *Hefii terra*.

Fäbodarne . . .

17. *Svedia*, 2: grannar, skatten 1: Mantal; 8: öre: —.

Om namnet som mångstädes finnes, se Cap: I: a. N: 10.

Fäbodwallen . . .

18: *Önebjerg*, 5: grannar; hele byens skatt är 2: Mantal; 1: öre; 8. p.

Af Mans namnet Auni, Une, Öne, och **B**ärg; *Unonis mons*.

Fäbodarne för 2: grannar äro söder ut, 2 mihl, i *Skallbjerg*. och
för 3: grannar väster ut 3½ mihl, i *Garsbo*.

19. *Norbyn*, 12: grannar; skatten är 5: Mantal; 13 :/: 8: Pg:

Om namnet se *Norbyn*, Cap: II: b. N. 7.

Fäbodwallen . . .

20. *Giäddvik*, 9: grannar; skatten är 5: Mant: 3: öre, 19: Pg.

Namnet uttydes om *Fiskvik*; Cap: XII: a. N. 2.

Muhlbete å fäbodwallen . . .

21. *Galfan*; 2: grannar, skatten är 2: öre för 1: granne, 2 :/:
14. p: för 2 ^{xx}

Nämnes af Galf, Kalp, och Å el. A; se Tit: VII. *Alftani
ammis*; ty Finterpen ligga wid en å och watn.

Fäbodar behöfwas här inga, ty muhlbetet är önnigt kring byn som
på alla flera FinMärcker; se Tit: VI.

22. *Grannäs*, 2: grannar; skatten är 2: öre för hwarthera.

Om namnet se Cap: I: b. N: 25.

Muhlbetet är här som å andra Finstogor; se N: 21.

23. *Skålsjö* Et FinTorp å 3: öre skatt.

Belägit wid en rund sjö, såsom en Skåhl.

Muhlbetet här såsom å flera FinMärcker; se N: 21.

24. *Flät*, 2:ne grannar; skatten är 2 :/: för hwarthera.

Namnet bemärcker et litet hus, Lat: *Cubile*; såsom alle *Fin*torp
äro; äfwen fädrens arf och gård, platea penatum.

Fäbodar behöfwas ey heller här; se N: 21.

25. *Malungs-Stuga*, Et Torp à 4 :/: skatt; i senare tider 2: grannar. Nämnes *Malungs-Stuga* at skiljas ifrån *Malungstid* N: 27. Namnet är uttydt i *Malltid*, Cap: VII: a. N: 14. och i *Malingen*, Cap: XII: a. N: 23.

Fäbodas behöfwas ey heller här, såsom å flera *SinMarkar*, N: 21.

NB: Orten är mycket namnkunig ther af, at wintervägen til Fahlun, ifrån *Helsingland*, *Medelpad* och *Ängermanland* som hafwa at föra *Victualier*, löper här fram, och här är *hwilo-* och *Natt-härbärge*.

26. *Gullbärg*, *Kullbärg*, Et *Sintorp* à 4 :/: skatt.

Af mans namnet *Koll*, *Kull* och *bårg*; *Colonis mons*.

Fäbodas behöfwas här inga; se N: 21.

27: *Malungstad*, Et *Sintorp*, à 1: öre, 12: pr. Skatt.

Om namnet se N: 25.

Muhlbetet är tillräckeligt omkring *Torpet*; förutan utlöter eller fäbodas, lika som på alla *Sinsockar* i alla andra *Socknar*.

28. *Karsbo*, *SinTorp* à 1: öre; 12: p. skatt.

Prästbordet är skattlagdt för . . .

Prästmantalspeningarne à 9 :/: E^m Mantalet; 24: D: 30 :/: 17: p.

Fäbodarne . . .

Taxerade fiskerier . . .

Til Prästabordet 1: D: 30 :/. 12. p. E^m .

Sockn-Sigillet är utmärkt med fisken Å ; se Tit. VIII; ty the hafwa ment *Socknamnet* wara af *Al*, el. *Ål*, och *A* el. *Å*.

Huru in til 1639, alla byar som nu höra under *Öfwer-Alpta* eller *Ofvanåker Sockn*, Cap. VII, hafwa varit anslagne til thema *Socknen*, emedan thet war et *Pastorat*; thet införes uti II: Å : *Glyfsvallur* om *Ecclesiastiqve* saker; hwarföre är här at then wid börjen utfatte *Långden*, 4⁵ s. mihler och bredden 6¹/₁₀, böra räknas efter gamla *Någångar*, när *Alpta* och *Ofvanåker* wore *En Sockn*.

Cap: VII.

Ofvan-Åker eller *Öfwer-Alpta Sockn*.

I *Wäster* emot *Alpta Sockn* ligger *Öfwer-Alpta* eller *Ofvanåker*, som in til 1639 varit *Eua Sockn* och Et *Pastorat*, men affstatat; hwar om vidare berättas i II: Å : *Glyfsvall*: warandes intet swårt at igenfinna *Socknamnet*; emedan alle orter som ligga i *wäster* nämnas *Öfwer*, *yfwer*, Gr: *ὕπερ*, Lat: *super*, Germ: *Über*; Och ther emot i *Öster*, *Ut*, *Utom*, *yter*, *utanom* p. p. hwarföre fallas hela *Manheim*, *Jottunland*, *Wäster-Norlanden* och *Helsingland* *Öfwerbo*, *Yfwerland*,

Hyperborea, p. och Landjens Styreman *Baldur* f. *Apollo hyperboreus*. Man må här införa sådana orter, Socknar och byar, här i Väster-Nordlanden, eller terra hyperboreorum, som stadfästa sådant namn; dock allenast några; v. g.

§ *Geltrikland*, Ofvansjö Sockn; Öfverhäradet i Valbo; Öfvanåker i Thorsåker, p. p. p.

§ *Hellingland*, Öfvanåker Sockn, äfwen en by i samma Sockn, Öfverbyn och Öfverånset i Torpa Sockn; Öfverniöte i Riutånger; Öfverbo i Mo; Öfvanåker i Dilsbo; p. p. p.

§ *Herjeådalarna* Öfverhofwedal Sockn; Öfverbårg i Sveg, p. p.

§ *Medelpad* Öfvanåker i Borås; Öfvergård i Torp; Öfvertuna i Tuna; Öfvanåker i Riurunda; Öfverkosle i Sättna; p. p.

§ *Jämtland*, Öfverby i Marby; Öfverhallen i Hall; Öfveråker i Mörfälla; Öfverörnäs i Kall; Öfvergård i Röddön; p. p.

§ *Ångermanland*, Öfveråd i Sidenåker; Öfverjåla, Öfverörnäs, Öfverfåla i Siåla; Öfverön, Öfverwikau, Öfverfalle i Arnäs; Öfverdal i Säberåd; Öfverfåla i Gudmundrå; Öfvergård i Sollesta; hela Öfverlänas Sockn; Öfvanåker i Ramsfåla; Öfvergård i Nora; Öfverhede i Skog; Öfvermarken och Öfverdal i Vi-byggeråd, p. p. p.

Thenna Öfvanåkers Sockn til Rå och Rör, *Långden* och *bredden*, äro inräknade uti nästförenämnda *Alpta* Sockn.

Åkerjorden merendels god, dock på somliga ställen Lättmylla och sanblannad; Muhlbeta på säbodwallarne ömigt, äfwen wäl skogen och Diurfånge; Fiskerier ringa eller inga. Men sedan Bärgräskan kommo här at läggas, the skadeliga Skogsfrätare och hemansförstörare, så mistar och här som anorstades Socken the gamla förmöner.

Giärdemantal räknas 39 $\frac{27}{84}$ delar. Rökarne 91, och Byarne 13; samt fördelas i 2: delar, Söder- och Norr- om Voxnen.

Bya Namnen äro thesa:

1: *Klo*, Mf: *Kloe*, 2: grannar, Skatten är 1: giärde Mant: 4 $\frac{1}{2}$: Rämnes af Clo, och e; se Tit: VII. *Clodovei terra*; lika som Kloba i Dilsbo Sockn, Klobäck i Uggelbo, p.

Säbodwallen . . .

2. *Böle*, 4: grannar, skatten är 1: Mantal; 10: öre. 4: Peng: om namnet är skrifwit Cap: I. a. N: 5. Böland.

Säbodarne . . .

3. *Höjen*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal —: 18: Peng:

Delas i *Stor-Höjen* och *Lillhöjen*; samma namn är Cap: XII: N: 17.

Utlöten . . .

5. *Gråläter*, 4: grannar; skatten är 2: Mantal, 5: öre; 16: Peng.
Namnet är anten af Bore, som och Gro, Grau, Grå, nämnes;
Saturni fedes; se Cap: III: b. Eller af Gur, Guri, Gaur; *Geronis*
ædes;

Muhlöte å fäbodwallen . . .

5: *Ofvanåker*, 3: grannar, skatten är 1: Mantal, 4: öre; —.

Om namnet se *Socknamnet*.

Bolandet . . .

6: *Ämnebo*, 2: grannar; skatten 14: öre 3: peningar.

af mans namnet Am, Aum, Äm, Amble och *Bo*; *Amali domus*
såsom Ämböle i *Mo Sockn*; Ämbarbo i *Liusdal*, p. p.

Fäbodarne . . .

7: *Edsbyn* 24: grannar; hele Byens skatt är 8: Mant: 15: öre.
9: Peng.

Delas uti *Sunanån* 4: grannar, och *Nordanån* 20: grannar.

hvarföre är bynamnet *Ede*, se Tit: VII.

Bolanden äro —.

8: *Rodebärg*, 18: grannar, skatten är 7: Mantal; 14. öre; 1:
Pening.

Namnet är, Rode, Raude, Röde och *Bärg*; *Roderi mons*.

Fäbodarne . . .

9: *Vängsbo*, 6: grannar; hele byens skatt 3: Mantal; 5 :/: 9: Peng.
byn belägen wid siön Vängen, och orten namnkunig af Vengio-
nerne som här bodt, hwilkas afföden flyttat söderut.

Fäbolandet . . .

10. *Knåda*, 15: st: grannar; Skatten är 5: Mantal, 11: öre.
19: Peng.

Namnet är Gnaud, Knad, Gnod, och *A*; se Tit: VII. *Conopi*
terra.

Muhlötet å fäbodwallen . . .

11: *Öltanå*, 7: grannar; skatten är 3: Mantal, 6: öre, 14: Pening.

Nämnes af belägenhetena å Östra sidena wid *Äu*, som löper här
fram utur siön Vengen; se N: 9. Sådant namn äro mångst[ådes]

Utmärken . . .

12. *Kvarbärg*, Mff: *Varbärg*, *Sintorp* å 4: öre skatt.

se *Kvarböle*; Cap: IV: b. N: 18.

Fäbodar inga; såsom på alla *Sinsfogar* i hela landet.

13. *Diupån*, 1: *Sintorp* 3 :/. Skatt

14. *Kyan*, *Et Torp*, skatten är 16: öre; skrifis och *Faran*.

At hela Landet nämnes Kytahem, Scyतालद; Gr. *Κυταίον*, Lat.: Scythia; thet är kunnigt. Dock som belägenheten är wid Voxnen, eller Oxån, och Oxar nämnas och Kyr, Kör, Kiur, p. Så är Kyan lifat mycket som Oxån eller Voxnen.

Jäbeland behöfves här intet, såsom wid alla flera Fin-Torp; uti andra Sockner.

Prästbordet är skattlagdt för . . .

PrästmantalsPeningar 11: D: 9 :/: Sm.

Jäbedwallen . . .

Wid gränsefildnaden väster ut åt Dalarne, uti en Ström som nämnes Sälman och löper in uti Voxen, å södra sidona, ligger et Järn Bruk, af Hamare och Masugn; *Voxne-Bruk* kallat, upbygdt 1724 och 1725. En $\frac{1}{2}$ mihl ther ifrån uti söder är och uprättat et Bärge Bruk, *Finhöggt* wid namn, af Torpet som ther legat Finhög så kallat; men thetta i Ore Sockn af Dalarne; hwarföre är nog twist om Rågängen them emellan.

Så wäl i gamla som nu nyligare tider äro *Malmstrek*, af *Silfwer*, *Foppar* och *Järn* påarbetade; men än med ingen fremma.

Taxerade Fiskerier . . .

Uti *Sockn-Sigillet* (är) står ena *Swan* fatter. se Tit: VIII.

Cap: VIII.

Järls-ö Sockn.

Churu stor och namnkunig thema Socknen wara mände, dels af belägenhetena wid Liusna Elf; dels af widden emellan Unardsvik Sockn å Östra sidona, och Ferla til västra, en längd å $3\frac{7}{8}$ mihler, Öswanåker i Söder och Dilsbo i Norden, en bredd å $2\frac{3}{8}$ mihler; Råmärken finnas igen på Sockn-Chartan, dock på mång ställen disputerlig, såsom af många syneskifter är at se, v. g. 1600, 1647, 1663 p. p. Om Rågatan emellan Arberåd och Järlsö, uti Skörbärge, Silbärg, Stensjösten, Rappesullen, p. p. Emellan Järlsö och Unardsvik uti Karfjökälla, Anderssten, Andersåmynde, p. p. Emellan Järlsö och Dilsbo är än wasslutit. p. p. Så är dock om Sockn Namnet många sägner och meningar, ty större delen taga thet af fyrstot diuret *Järf*, Lat: *Gulo*; om hwilket utförl. är skrifwit uti min Hist. Nat: Helf: I: Del; och *Ö, e, i*, se Tit: VII. *Gulonis insula*; Några af *Diärf*, *Nåswjs*, *Driftig*, p. p. Andre af *Går*, *Gaur*, *Ger*, som bemärker *Strid*; Algemenä hopen säger *Gärle*, p. Sängodlifaf

är thet, at namnet är af Mans namnet Jarl, Uarl, Yarl, Yal, som på Munostenar igenfinnes, som bemärker Herre eller hög Man; war och algement hedersnamn för alla frigs-kämpar, såsom nu Grefwe och Barona-namnet är, samt Generals Personer som med rätta Jarlar äro; Och emedan Baldur war Landsens Jarl, Herse, Kung och Styre-Man, hwar af hela landet nämnes *Ba[lt]hia* ell[er] *Boldsö*, *Boldnäs*; se Cap: V: b. Så är och thenne Socknen nämnd af honom [o: honom] *Apollinis Infula* el. *Jarls-Ö*, *Jerle*, *Järli*, emedan han war en frigs-örlugs *Karl* eller *Jarl*; såsom *Giärlstad* i Valbo Sockn; *Giärlstad* i Mirunda; *Giärvik* å Alnön; *Gierva* i Arnäs; *Giärnäs* i Nordmaling; *Giärvik* i Nätra Sockn; p. p. p.

Jordmohnen eller **Åkerjorden** är god nog och fruchtbärande, dock ingalunda lika i alla byar; äfwen wäl Mogländen eller Swahljorden til Ljuplantering; Muhlbetet thet bästa å fäbodwallarna; Skogen är tilräckelig, häst här äre inga Skogsfrätare och hemansförstörare Värsgs-Bruken; Diur- och fogelsfänge någorlunda; Pärlesiffierier i ferna tider drägtiga; men nu blesue om intet. Andra siffierier få eller inga, uti the här warande små Insiöar.

Socknen räknas af 135, $\frac{2}{3}$; Giärde Mantal; 201 Röfar, 27: Byar; se Tit: III; och fördelas i 4: fiärdingar, näml. Nybo, Vågbo, Boda och Östanå-Fiärdingen.

Bya Tannen äro thesa:

1: *Karliö*, 7: grannar, hele Byens skatt är 4: Mantal, 12 :/: 14: Peng.

Nämnes af Kar, Karl, som war Oggens 3de Son, och Ö, se Tit: VII. *Caronis infula*; om Färgie karlen Charon skrifwa Skalderne mycket.

Fäbodarne äro på mång ställen, för 2: grannar 1: mjf föder ut i *Vale*; för 2, i *Södervallen*, föder ut 2: mjhl. För 1: Röt å *Holmbyvallen* och 1: mjhl i föder; För 1: D^o i *Simersvallen*, 2, mjhl i syden och för 1: D^o i *Svartvallen* 1½ mjhl och i föder.

NB: At för the Egger, som ligga å Östra sidona om *Karstö-Bäcken*; i ferna tider Donden är gifwen åt Prästen i *UnnardsVjk*, thet utwisar et Mff: af år 1589, som Prästen *Arvid Ersson* under-skrifwit.

2: *Nybo*, 5: grannar, skatten är 3: Mant: 13 :/: 4: Peng.

Sådant namn är beskrifwit Cap: I: a. N: 24 [o: 25]. Cap: X: a. N: 22 [o: 2] Cap: III [o: XIII]: b. N: 2.

Fäbodwallen är för 2: grannar i Halsen, 2: mjhl i *Sydwästen*, för 1: granne i *Andersvallen*, 3 mjhl i *Söderu*; För 1: granne i

Simbersvallen; 1 $\frac{1}{4}$ mihl i Södern; för 1: granne i Horbovallen 1 $\frac{1}{4}$ mihl söder ut.

3: *Myra*, 9: grannar; Skatten är 6: Mantal 9: öre 22: Penningar.

Om namnet se Cap: I: a. N: 4. Delas i *Stormyra* 6: grannar *Lillmyra* 3: grannar.

Muhlbete i fäbodarne är för 7: grannar i Svedbovallen, i Sydvästen, 2: mihl[;] för 1: granne i Stråliö, väster ut, 1 $\frac{3}{4}$ mihl; och för 1: granne i Olbodsvallen, 1 $\frac{1}{4}$ mihl i söder, ifrån Bohlbyn.

4. *Tå*, 3: grannar, skatten är 1: Mantal: 15: öre 5: Peng:

Ordet *Tå*, *Tä*, bemärker *Gata*, långt och smalt rum, med gårdsgårdar å båda sidor ombewarad; Lat: *Claustrum longum et angustum*. 4: Mof: B: 22: 24. *Zerrans ängel trådde uti et trångt Tå*; p. hwilket och wid thenna byn finnes wara, emedan stora Landsvägen löper här fram. *Tå* bemärker och *slättmark*, *gräsånge nedan om Vårg*; se Gloss: S. G: Spiegels. Mättare kan namnet wara af *Tau*, *Tiaffe*, *Tiäffe*, *Taut*, *Tiaute*, p. som war *Rithulfrs* *Sen*, åt hwilken *Söner* *Run-Ulfr* och *Fi-Ulfr* reste *Sten*, som står än behållen på *Prestagården*.

Fäbodwallen . . .

5: *Hamre* 12: grannar, Skatten är 8: Mantal, 6: öre, 15 $\frac{1}{2}$ Peng:

Namnet finnes i många *Socnar* af belägenhetena, se Cap: III: 22. Utlöter och muhlbete å fäbodwallar är här och ther, v. g. för 1: gr: i *Sidbodarne*; se *Kyrkoh*: bowallen.

6: *Bondarfee*, 8: grannar; Skatten är 5: Mantal, 10: öre, 23 Penningar.

Om namnet se *Bondebo*, Cap: XVI: a. N: 46.

Fäbodarne äro här och thär; v. g. för 1: gran: i *Sidbodarne*, se *Präst-fäbodarne*]

7. *Olsäter*, 5: grannar; skatten är 4: Mantal 6 :/: 23: Peng:

af *Olf*, *Ulf*, *Volf*, etc. se Cap: III: a. N: 5. och *Säter*; se *Tit*: VII.

Fäbodwallen för 1: granne är på *Andersvallen*, söder ut, 3: mihl. för . . .

8. *Ulfstad*, *Olfstad*, 7: grannar; Skatten är 4: Mant: 13: öre; 20 Pg.

se förenämnda N: 7: om namnet.

Fäbodar äga 5: grannar i *Andersvallen*, jämte 1: uti N: 6; lig-gande i väst-Söder, 3: mihl ifrån byn. 1: granne i *Bondalsvallen* väster ut, 1: mihl; och 1, uti *Stråliö* åt *Ferla Socna*, hwarest *Swa-lar* äro.

9: *Skrämstad*, 8: gran: skatten är 5: Mantal; 8: öre; 20: vgr.

Samma Namn är uttydt Cap: XII: a. N: 21.

Jäbodwallen . . .

10. Öje, 13: grannar; Skatten är 8: Mantal. 7: öre :—.

Nämnes af Auge, Oge, Ægis, Ogne, Öje; se Cap: II: a. N: 11.

Jäbodarne . . .

11: *Våga* 10: grannar; skatten är 6: Mantal, 9: öre, 10: Peng:

Af Vauge, Vage, Våge, och *A*; se Tit: VII. *Vageri possessio*;

sådant bynamn är och i Lockne, Hall; p. p. Socknar.

Utmärker . . .

12. *Skärftad*, 14: gran: Skatten är 10: Mant: 2: öre 11. Pengr, och $\frac{1}{2}$. p.

Delas i *Ostanåker* 4: gran: och *Wåstanåker*, 10: grannar.

Nämnes af Skaur, Schär, Schering och Stad; *Scheringi domus*.

Jäbodarne äro här och ther; v. g. 1 gran: jämte Ryrkoh: i *Sidbodarne*.

13. *Skrygsvik* 5: grannar; Skatten, 2: Mantal, 12: öre, 21 $\frac{1}{2}$ Pening.

Af bekanta namnet Schryger, Schrauger, Schreger, och *Vjk*.

Jäbodwallen för 2: grannar är *Svartvallen* västerut, 1: mihl; för 3: gran: i *Södervallen*, strax söder om förenämnda *Svartv[allen]*

14. *Boda*, 11: grannar Skatten är 7: Mantal; 1: öre, 4. Peng:

Samma namn uttydes Cap: I: a. N: 7.

Bowallen åt 6: st: grannar i Giörsarf; 3 mil västerut. åt 2: st: granne i Snuggen åt Ferla Södn, $3\frac{1}{4}$ mil frå bohbyn[3] åt 3: st: gran[nar] i Mjöberg 2 $\frac{1}{2}$ mjl. öster om Giörsarf.

15: *Hacksved*, 3: grannar; Skatten är 1: Mantal; 7: öre, 21. pen:

Nämnes [af] Ake, Åke, Håkan, Ogge, Ogne, och *Swed*, se Tit: VII.

Bowallen är för 1: granne i Liusvallen 2 $\frac{1}{2}$ mjl väster ut. åt 2: gr: i Stråfö 1 $\frac{1}{2}$ mjl väster ut.

16. *Ede*, 6: grannar, skatten 4: Mantal, 2: öre. 3 $\frac{1}{2}$: Pening.

Samma Namn är uttydt, Cap: XVI: a. N: 24.

Jäbodarne äro i Liusvallen jämte Hackfved by, N. 15. 2 $\frac{1}{2}$ mjl frå bohbyn.

17. *Säljftad*, 15, grannar; hele Byaskatten är 9: Mantal, 11: öre, 2 $\frac{1}{2}$ p: —

At hela Landet nämnes *Sällö*, *Seloa*; se *Selja* Cap: III: a. N: 30, thet är kunnigt. Eljest är och Mans namn Sälge, Sälve, Sölfve, och således byn är *Severini sedes*; Ufa som Säljemar i Hille; p.

Bowallarne på mång ställe; v. g. . . .

- 18: *Kåliön, Gåliön*, 7: grannar; skatten är 4: Mantal, 14 :/:
23½ p:
om namnet se Gåda Cap: XVII: a. N: 20.
Fåbodarne . . .
19. *Stena*, 4: grannar; skatten är, 3: Mantal, 8: öre, 23½ p:
Namnet Stenbo är lfta, se Cap: V: a. N: 26.
Utmarken . . .
NB: N: 27.
20. *Föränge*, 10: gran: skatten 7: Mantal: 1: öre, 7: Peng:
Faur, För, Forne, Fiorniuter, war och Oggens namn, ty är
namnet Neptuni pratum, lifa jem Näpänge i Biuråfer, p.
Belandet . . .
21. *Vjk*, 9: gran: skatten 6: Mantal, 4: öre, 4. Peng:
Sådant namn fins mångstädes; se Cap: II: a. N: 10. Tit: VII.
Fåbodarne . . .
- 22: *Förnebo*, 7: grannar, Skatten är 3: Mant: 15: öre, 16: p:
Om namnet se N: 20. och Cap: IX: b. N: 12.
Utlöten och fåbwallen Öster ut 1¾ mjl i *Gummarvallen*, för 5:
ft: grannar; the andre 2: ft: i Nyvallen ½ mihl ther ifrån.
23. *Nore, Nor*, 3: grannar, skatten är 1: Mantal; 8: öre, 22½
pening.
Delas i *Tore* 2: gr: och *Myra* 1: granne.
Nämnes af belägenhetena wid et *Nor* eller *Sun*, som flyter här
fram utur Kalfsjön; såsom *Nor* i Liusdal; *Norholm* i Rogst[ad]
Fåbodarne för 1: granne på *Myra*, hwarest egor äre och hyser 2:
grannar i Kalf se N: 25. för 3; i *Karsvallen*, jämte 3: ft: grannar
i Kalf: N: 25. —
24. *Ufås*, 4: grannar, skatten är, 1: Mantal, 11: öre, 12: Pg.
Namnet är af *Ubbe*, *Ubir*, *Ufe*, och *Ås*; *Ubbonis Collis*; se
Tit: VII.
Bewallen för 3: grannar på *Pärwallen*, med 3: gr: i Kalf: N: 25.
för 1: gr: på *Gummarvallen* 2½ mihl i östernorden.
- 25: *Kalf*, 10: grannar; Skatten är 5: Mantal: — 5: Peng:
Delas i *Torsjö* 3: gran: *Edsgården* 1: gr: *Nygården* 1: gr:
Salle 1: gr: och *Kalfwe* 4: grannar.
Namnet är anten af belägenhetena wid *Bärg* som och *Kalf*, lat:
Alpes, fallas; och hela vägen på *Bärgsryggen* til *Dilfbo* *Secku* heter
Kalfstigen . . . mihl lång och stenig. Eljest är och *Maus* namnet *Kal*,
Kalf, *Kalpe*, p. såsom *Kalfhage* byn i *Sörja* *Secku* *Kalfsänge* i
Sdenor, p. p. ther af nämnas.

- Bowallen för 2: gran: på *Stensvallen* norr ut, 1: mihl.
 — — för 3: gr: på *Karsvallen* öster ut 1: mihl.
 — — för 3: gr: på *Pärsvallen* öster ut, 2: mihl.
 — — för 2: gr: på *Myra* öster ut wid *Norebyn*, N: 23. $\frac{1}{2}$ mihl.

26. *Hältbärget*, 2: grannar å 4 :/: skatt: Sinterp å 2 %: hwar-
 thera.

Nämnes af Esth, Esthe. — *Elthonis mons*; ty Finen kan intet
 nämna Äst, utan Häst, Kiäst, p. p.

Bowall behöfves här ingen, utan muhlbete är tillräckel. kring om
 Torpet, såsom på alla flera FinMarker.

27. *Sanda*, 5: grannar, skatten är 3: Mantal; 4: öre, 1: Pening
 Uti många JordaBöcker skrives thenna Byen emellan *Stena* N:
 19. och *Föränge*, N: 20. Om namnet som är lika med *Sanda* i
 Tuna Sockn, se Cap: III: a. N: 17.

Jäbodarne äro för 3: gran: på *Stensvallen*, med Kalf, se N: 25.

— för 2: gran: på *Pärsvallen*, med byn Kalf, se N: 25.

Prästbordet är skattlagdt för . . .

PrästmantalsPeningar 38: D. 6 :/: Smt

Jäbodwallen är i södvästen *Sidbodarne*, 3: mihl; jämte flera byar
 i Bondarfve, Schiärstad och Hambre.

Capelans gården . . .

Taxerade Sifferier

Sockn *Sigillet* är utmärkt med fyrfota diuret *Ters*, af then me-
 ning som wid början infördes om Socknamnet.

Cap: IX.

Arberåd Sockn.

Wid stora Elfwen Liusna ligger och Arberåd Sockn, emellan
 Boldnäs til Öster, Alpta i Söder, Järlsö i väster, och Forssa Sockn
 i Norden, ågandes en längd af $3\frac{5}{8}$ mihler, och bredd af 2: mihler.
 Namnet är intet af *Är* lat: *elt.* och *Bråd*, tida, lat: *mane*, årla, som
 skulle folket ifrå thenna Orten wara brått eller tida frama til *Sylkis*
Fyrkon i Trönö Sockn; se Cap: XIV: b. N: 2; farandes fort med
 sina qwicka Fålar; se Tit: VIII. om Sockn *Sigillet*. Icke heller af
 stora *Enget*, Ar, Are, som ligger nära kyrkon, p. p. p. Utan thet är
 af Mans namnet Ar, Arbe, Arfve, Arfodder, som i gemen war alle

frigsBuhars och Jättars äretitel, hvilka med sin Arf, Arist, Aristbågar, eller **Pilar**, manerl. strida; utan och Ensfylte Personers namn, såsom än i dag vara mände; hos Ebr: war och samma ord i bruk, v. g. i Jos: B. 14: 15. nämnes en Rese wid namn *Arbe*, som bygde Kiriaath, eller **Staden**, *Arba*, hwilken sedermera kallades *Hebron*; Thenne Arbe kallades Enakims Fader, thet är Jättarnas, se Cap: X: a. Jättendal Sockn, hwareft Ebr: ordet Enakim uttydes. Tages namnet af Ebr: tungomålet, så bemärker thet 4; emedan thenne Resen war 4: alnar lång; såsom Hillerus, Stockius. p. p. uttydat; Orddelas thet af vårt Sv: Gotiska, som likare är, så märker thet **Pjl**, **Skåcta**, **Folf**; **Arist**, **Arborst**; hwar med kelfwen utskutas mände; Aras är Anfall; Arädi dristigt; Arædis man, slagskämpe; Arada, råda, hafwa öfwerhandena; se Verel: Lex: S: S. p. p. p. Är alltså *Arberåd*, *Arberodi possessio*. Arbes Arf; se Tit: VII.

Som Socknen och byarne ligga wida omkring, så är och Åkerjorden mycket åtfyllig, och nog klener på mång ställen. Skogarne gode nog, så länge the slipa fördärfwarena Bäragswärken; fogelfången lyckas och; The friskallada Swaner finnas här i Elfwen länge på wintern. Fiskerier äro och drägtiga uti härwarande Juslödar; Men store stön *Or*, *Ore*, åt thenna Arberåd sidona är gallstrand och Dnyttig; nästan lika är med Elfwen Liufna.

Gårdemantal i Socknen äro 54. $\frac{1}{4}$. del. Rökar 104; Byar 18, och fördelas uti Utanfvogs= Blåstads= Hånjäters= Koldmo= Håfs= och Kyrkobyns= **Gårder** eller **gränder**, se Tit: III.

Bya Namnen äro thesa.

1. *Iste*, 5: grannar, hele Byens skatt är 2: gårde Mantal, 2: öre; 20: Peng.

Nämnes anten af Ist, och E. I. Ö; se Tit: VII. *Istthonis insula*; eller af Isis, Io, Disa, som här i Norden dyrkades, lika som Diana i Epheso. se Mösön, Cap. II: a. N: 28. [c: 13] Myske, Cap: II: b. N: 28.

Såbowallen är wästernorr ut, *Istebo* kallad, $\frac{1}{2}$ mihl från Bohlbyn, för alla grannarne; bara muhlbete, jämte små kalstäppor.

2. *Bogården*, 3: grannar; Skatten är 1: Mantal, 9 $\frac{1}{2}$: 6: p^r.

Om namnet se Cap: I: a. N: 7.

Bowallen är i *Norbo*, 1: mihl från Bohlbyn; i wästernorden.

3. *Nordliö*, 3: grannar; skatten 1: Mant: 9 $\frac{1}{2}$: 18: pengr.

Nämnes af belägenhetena wid norra sidona om Mörtsfjön eller Hångårdfjön och kallad.

Utmarken är i *Gammelbo*, med en del af *Mörtsjö-byamän*, N: 4. åt *Enångers gräntsen*.

4. *Mörtsjö*, 9: grannar, skatten är 4: Mantal, 13 $\frac{1}{2}$: 21: p:

Delas i *Mörtsjön*, 8: grannar, och *Moen*, 1: granne.

Samma *Byanamn* är utfört Cap: II: a. N: 6. *Thenna byn* är belägen å södra sidona wid *Mörtsjön*. *Thenna Byn* är i forna tider kallad *Håf*; om hwilket namn se Cap: II: b. N: 24. och *Siön Håfgårds=Siön*, men nu corrupte, *Hångårdslöf*.

Fäbodarne äga the på 2: ställen, näml. i *Nybo*, åt *Dilsbo gräntsen* och i *Gammelbo*, åt *Enångers gräntsen*, jämte en del af N: 3.

5. *Niarne*, 2: grannar, Skattor å 5 $\frac{1}{2}$: skatt.

Delas i *Öster-Nian*, 1: gr: och *Väster-Nian*, 1: granne.

Torpen ligga wid västra stranden af then *Norra Nian*, som och thesfore kallas *Fin-Nian*; then andra *Nian* eller *siön* heter *Lill-Nian* och then 3re *Nian*, *Stor-Nian*; uti hwilken är och en wacker holme i forna tider bebodder af folk; Namnet är af *Njord*, *Nil*, *Nils*, *Nisse*, och *An*; se Tit: VII. *Neptuni aqua l. Amnis*.

Fäbodar behöfwas här intet, såsom med alla *FinMarker* är beffatt.

6. *Ängia*, 5: grannar; Skatten är 2: Mantal: 9 $\frac{1}{2}$: 6: p:

Samma *Byenamn* är uttydt Cap: I: a. N: 12.

Fäbodarne äro i *Svartvallen* el. *Svartbo*, 1: mihl i *Sydosten* ifrån *Bohlbyn*.

7. *Hänsäter*, 7: grannar; Skatten är 3: Mantal, 5 $\frac{1}{2}$: 13: p:

Delas i *Hänsätter* 6: gran: och *Backan* 1: granne.

Hänsätters fäbodar äro på 2: ställen, näml. för 2: grannar i *Svarte* söder ut, 1: mihl; och i *Nybovallen* i *Nordosten* 2: mihl, för 5: gr:

8: *Backen*, 5: grannar; skatten är 1: Mantal, 15: öre; 13: peng:

Delas i *Backan*, 4: gran: och *Sanna*, 1: granne.

Nämnes af belägenhetena å *Backan* wid *Liusna Elf*; såsom många byar kallas i många *Sockner*; se Tit: VII.

Fäbodarne äro på 2: ställen; näml. för 3: grannar i *Nybo* och för 2: i *Sanna*.

9: *Noränge* 3: grannar; skatten är 1: Mantal; 6: öre, 11: Peng:

Bär namnet anten af belägenhetena, eller af *Mans Person* *Njord*, *Nord* och *Änge*; se Tit: VII. Cap. XIV: *Norbo Sockn*.

Bovallen öster ut 1: mihl, af byn nämnd, *Norängesvall*: jämte *Färjekarlens* mihlbete.

10. *Flältad*, 13: grannar, Skatten är 6: Mantal, 7: öre, 23: Pengr:

Af mans namnet Fla, Flau, Fläz och Stad; *Flavii sedes*; såsom Fläsbro i Tuna Sockn, p. p. p.

Fäbodarne för 8: st: östernor $\frac{3}{4}$ mihl Yjonsvallen wid siön Dan; för the andra grannar, icke långt thet ifrån i *Jäddflö-vallen*, å samma wäderstref.

11: *Hälten* Gustaf gärd, å 1 :/: skatt.

Namnet är Elixonia, eller Säloa; se Cap: VIII: b. N: 17.

Bowallen är ingen, såsom på andra Finstfogar, boendes $2\frac{1}{4}$ mihl östernorr ut ifrå kyrken.

12: *Förneby*, 5: grannar; skatten är 2: Mantal, 6: öre. 1. Pening.

Om tyllit namn, se Cap: VIII: b. N: 20. *Fiorniuter bygde först Nordlanden*; se Peringsch: Bibl. Reg: Fol. 15.

Fäbodarne östert $\frac{1}{2}$ mihl åt Trönö Sockn, wid bärget Knöten, *Knötbo* nämde.

13. *Koldmo*, 12: grannar; Skatten är 5: Mant: 15 :/. 21: p.

Delas i *Koldmo*, 11: gran: och *Rike*, 1: granne.

Namnet är af Kold, och *Mo*; se Tit: VII. Ista jem *Kolltad* i Morala, *Kollvedia* i Einsdal, *Kolläter* i Elfrös; p. p. p.

Bodar och Utmarkar äro för en del i *Nybo*, söder ut 1: mihl; för the andra i Lesbo, $\frac{1}{2}$ mihl, å samma side. NB: ifrån thenna byn är wida Colmodiniska Famil: kommen, af Mich: Ersson P. P. i Simtu[na]

14: *Kyrkebyn*, 12: grannar; skatten är 7: Mantal, 14: öre. —

Om Kyrkebyar i gemen, se Tit: V. Denne består af 7: Byar: 1. *Arfwik*, hemstaden för Arberodus, af hwilken Sockn Namnet är. 2: *Tomta*; 3: *Hemanet*. 4: *Pätgård*. 5: *Haga*. 6: *Kurland*. 7: *Horfläter*.

Fäbodarne belägne för . . . grannar i *Mörkeråsbo* wäster ut $1\frac{1}{2}$ mihl; the andre grannars är med en del Walstad byamän. se N: 17.

15: *Håf*, 8: grannar; hele Byens skatt är 4: Mantal; 14: öre. 8 $\frac{1}{2}$: p.

Delas i *Håf* och *Svedåker*. Namnet uttydes Cap: II: b. N: 9.

Fäbodarne äro för en del Byamän i *Nybo*, hwarest Kyrkoherda-Postället och är; och för the andra grannar i Osarbo, jämte the By-män i Åkre: N: 16.

16. *Åkre*, 3: grannar, skatten är 1: Mantal, 15 :/: 15. Peng:

Om namnet se Tit: VII. Cap: I: a. N: 9. p. p. p. ty sådant Byanamn finnes i många Sockner.

Bowallen är i Osarbo wästernorr ut $\frac{1}{2}$ mihl.

17: *Vallstad*, 7: grannar; Skatten är 4: Mantal; 8: öre; 11: p.

Namnet uttydes Cap: VII: a. N: 2 [c: 12].

Strax nordan om thenna byn, på södra strandene, wid stora sjön Or, Ore, upkastas mycken **swart** och **finer Sand**, utur förenämnda sjöbetn, när starkt nordanväder blåser, som är then finaste Järnmalm.

Jäbodarne äro för 3 grannar i jödwäster, åt Galfan i *Acktiärbo* jämte Kyrkbyemän, N: 14. för the andra 4: st: i *Bexbo* äfwen i Södwästen $\frac{3}{4}$ mihl.

18. *Njan*; 2: grannar; skatten är 4: öre; 2 % hwarthera Torpet. Muhlbeta tillräckeligt wid Jintorpen.

19. *Galfan*, Et Jintorp à 2 %: skatt.

Samma namn är och uti Alpta Socken; se Cap. VIII: b. N: 25. Jäbodar behöfwas här inga, ty muhlbetet är tillräckeligt, lika som wid alla andra Torp i Finnmarken, kring om gården.

Prästbordet är skattlagdt för . . .

Prästmantalspeningarne 21: 9: 18. *Smt.*

Jäbodarne äro Nybo i wästeru belägne $1\frac{1}{4}$ mihl jämte 5: st: grannar i Håf, N: 15.

Taxerade Systerier . . .

Ut uti thenna Socken *Swanorna* hafwa om wintern theas tillhåll, uti *Liufna* öpne Elfwen, norr ut ifrån kyrken; men intet anorstädes här i landena; thet är berättat.

Socken-Sigillet är utmärkt med en *Sola* eller *Häst*; thär om är och wid börjen berättat.

Cap: X.

Unars-vik Socken.

Dil Arberåd ligger Adnexan UnardsVjk Sockn ägandes ifrån Öster til Väster en Långd à $2\frac{1}{2}$ mihl; Bredden ifrån Söder til Norr 1: $\frac{3}{8}$ mihl. Namnet är af Un, Une, Unar, Unard- och Vjk, se Tit: VII. ty Socken är belägen wid *Liufna-Elf* och stora sjön Or, Ore; såsom Chartan utwisar och utjatta Rämärken. The som tyda namnet af *Under*, lat: *sub, infra*; i afseende til Arberåd, finna sig intet rätt emedan Unardsvik intet ligger i Östern, utan i Nordvästen emot Arberåd, hwilka orter alltid kallas *Öfwer, Yfwer*, Lat: *super*; men intet *under*, lat: *sub, infra*; se Cap: VII: b. *Öfwanåker*. Ut af sjöfoglar, som *Ånder*, lat: *Anates*, kallas; af hwilka äro mång slag, beffrefwen uti min Hist: Nat: Helf: III. Del; Socken nämnes *Åndersvik*, emedan uti stora sjön Or, Ore, sådana foglar finnas om

Sommaren är lifare gifning än janing. At af förenämnda fiö och thet warande Vjk, Socknenamnet heter *Ors-Vjk*, rättare än Unarsvik thet lemnas thet hän; Men at Auni, Une, heter och Ore, Aure, Åre, thet är öfwer alt funigt.

Åkerjorden är här intet järdeles fördelachtig; dock muhlbete ömniigt; fogelfänge någorlunda och fifferi lifaledes uti Or, wid thesa strander; men intet åt Arberåd sidona, som berättat är. Af skogen och Swed-iande, har varit Socknefolkets mästa och bästa föda, såsom auerstädes i alla Sockner, för än Bäragsvärcken uprättades.

Socknen räknas af 21: $\frac{5}{64}$, dels Giärdemantal. 34: Hökar, och 7: Byar; samt fördelas uti *Öfwan* och *Utanheden*.

Bye Namnen äro thesa:

1: *Sime*, 4: grannar; skatten är 2: Mantal; 1: öre. 12: Pengr:

Namnet är anten af *Algemena Cimbria*, eller *Kämparnäs*, såsom hela Landet nämnes; se Ol: Rudb: Atl. T: I. Cap: 21. Eller af någon besynerlig Simon, Sime, Sima, och *E, I. Ö*; se Tit: VII; lika som *Simanbo* i *Liusdal*, p. p.

Jäbodarne ligga söder ut, 1: mihl, *Bywallen* wid namn, hwarest flere byar äga somarbete; N: 2: p.

2: *Diupe*; 4: grannar; skatten är 2: Mant: 7:/: 1: Peng.

Samma namn är i *Sadurstad*; se Cap: III: b: N: 13 [c: 12]. Byu thenne belägen wid stranden af västra sidona stora fiön Or.

Bodwallen är 1: mihl, söder ut, *Byvallen* kallad, hwarest och flere hafwa utlöt och muhlbete; se N: 1: p.

3: *Kyrkebyn*, 10: grannar, skatten är 6: Mantal —. 13: Pening:

Om *Kyrkebyar* i gemen, se Tit: V. Denne fördelas uti *Öster-* och *Wäster-Giärde*; I forna tider kallades han *Spiutnäs*; hwar om skrifwes i II: 81: Glyfisv: Cap: XI: b. §: 1.

Jäbodarne äga större delen af grannarne i *Byvallen* jämte förenämde byar, se N: 1. och N: 2. — 1: granne är i *Bärgvallen* jämte byamän i N: 5.

4: *Löfvik*, 5: grannar; skatten är 2: Mant: 15:/: 12: p:

Delas i *Löfwik*, 4: grannar, och *Bogården*, 1: gr:

Om namnet se Cap: I: b. N: 15.

Bolandet för hela byen är i *Tybodarna*, 1: mihl norr ut beläget ifrå *Bohlsbyn*.

5: *Offerbärg*, 9: grannar; skatten är 6: Mantal; 12 öre; 23: Pen:

Strax västan om byn, ligger et *Bärg*, hwarest the i gaml. tider haft thesas *Offerställe*; Lat: *Mons lacer*. såsom uti många Sockner at finna; se Cap: IV: a. N: 8. Cap: V: a. N: 21. 47. Cap: VI: a.

N: 9. Cap: VII: a. N: 23 [c: 24]. Cap: X: a. N: 7. Cap: XIII [c: XVIII]: a. N: 9. Cap: II: b. N: 9. Och efter the gamlas berättelse, (är) emellan thenna byn och Löfvik, N: 4. har på et ställe stått et **Kors**, hwarest the haft theas Gudstiänst, eller rättare jagt, **Löfjeri**.

§ soml. Mft: står allenast *Bärg* nämnd; för *Diupe* DiupVik.

Fåbodarne åga 7: grannar, 1: mihl söder ut i *Bärgvallen* jämte 1: bonde i N: 3. 2: grannar i *Vahlö*; $\frac{1}{2}$, mihl söder ut ifrå *Bohlbyn*.

6: *Tullbyn*, 1: granne å 12: öre, 6: Peng. skatt; skrifv och *Tällbyn* Nämnes af Tull, Tulle, Tullius och *By*; Tullii pagus. Eljest är och hela landets namn *Tule*, *Tulö*, af Sadur som och kallades Tuli. Sådant är och Tullnäs i *Näskott*; *Tulingsgård* i *Ström*; p. p.

Bolandet är i *Nybodarna* med några grannar i *Löfvik*; se N. 4.

7. *Svedåsen* *Enstaka gård*, å 1: öre, 6: p: skatt.

Namnet finnes mångstädes; se Cap: I: a. N: 10.

Fåbodwallen är här ingen, såsom på andra *Sin-skogar*.

Prästbordet . . .

Prestmantalspeningar . . .

Fåbodar inga här i *Socknen*.

Capellans-bordet är ofskattlagdt, och icke länge här varit; se II: *Sl.*

Taxerade Siskerier . . .

§ **Sockn Sigillet** står en *An*, med utsträckt wingar; se Tit: VIII.

Cap: XI.

Mo Sockn.

Thenna *Mo Sockn* äger namnet af belägenheten på en *Mo*, **slättmark**, **plan**, eller **fåld**; se Tit: VII, liggandes emellan *Söderala* öster ut, och *Rengsjö* väster ut, Längden $1\frac{1}{4}$ mihl; emellan *Sadurstad* söder ut, och *Trönö* norr ut, bredden $1:\frac{1}{2}$ mihl; mycket namnfullig af then *Sandmo*, *slätten* och *rymden*, som ligger wid östra sidorna om *Florsjön*, hwarest ifrån gamla tider, och än är *Samlingsplatsen*, *fältet*, *Lägret* och öfningsrummet för *Helsing- och Geftrike-Lands* Infanterie Regemente, i fridstider, årl. om somaren på några veckor; *Mo-läger* kallat, äfwen *Mo-beden*; $\frac{1}{4}$ mihl *Söder* om *Kyrkon*.

Åkerjorden är här mächtig åtfyllig, kring om kyrkon then bästa; men uti andra byar icke så. Skogen ringa, äfwen mullbetet; *Siskewatnen* snart jagt inga; endast uti några små *Suslödar*.

Secknen räknas 38: $\frac{17}{102}$, **GiårdenMantal**; 56: **Röfvar**; 17: **Byar**,
och fördelas i 4: fiårdingar est[er] wåderstrefen **Östra** el. **Kyrkeby=**
Söderbo= Öfwerbo= och Torrås=fiård[ingarne]:

ByarTammen äro thesa:

1: **Kyrkbyn**, 10: grannar; skatten är 6: **Mantal** — 6. pengr.

Delas i **Brattåker**; **Löten**; **Böle**; **Åfern** och **Bak-Fyrkan**.

Om Namnet se **Kyrkbyar** i gemen Tit: V.

Fåbedarne . . .

2: **Tyby**, Mff: **Tyrby**, 3: grannar; skatten är 3: gårdeM: 5:
öre; 4. Peng.

Nämnes af **Thyr**, **Thor**, **Thyffe**, - och **By**; se Tit: VII.

Bewallen . . .

3: **Myflke**, 6: grannar; skatten är 2: **Mantal**; 10: öre. —

nämnes **Mo-Myflke**, at stillas ifrå **Söderala-Myflke**, emedan
thesa byar ligga tillsammans å båda sidor om stora Landsvägen som them
emellan Någata är; se Cap: II: b. N: 28.

Fåbedwallen . . .

4: **Böle**, 1: Rök, skatten är — 11: öre, 6: penningar.

Namnet finnes igen Cap: I: a. N: 5.

Bewallen är . . .

5: **Nålet**, 3: grannar, skatten är 2: gårdeMant: 9: öre; 8: Pengr

Delas i **Öster=** och **Wåster=Nåset**; nämnes af belägenhet på en Udd
eller Näs wid Florshöns fjödra fido; se Tit: VII. Sådan namn finnes
mångstädes, se Cap: V: a. N: 6. Cap: XVI: N: 31.

Fåbedarne . . .

6. **Bodarne**, 6: grannar; skatten är 2: Mant: 12: : 18. p.

Om namnet se Cap: I: b. N: 11.

Bewallen . . .

7. **Ede**, 1: Rök, å 6: öre skatt.

Namnet finnes mångstädes, se Cap: XVI: a. N: 24.

Utmarken . . .

8. **Svedia**, 3: grannar; skatten är 1: **Mantal**; 14: öre; —

Sådan namn allestädes, se Cap: I: a. N: 10.

Fåbedarne . . .

9. **Sunbäck**, 2: grannar, skatten är 18 öre: —

Nämnes af **Sun**, **Sune**, **Suno-** och **Bäck**, **Sunonis rivus**.

Bewallen . . .

10: **Flor**, **Flore**, **Floren**, 10: grannar; skatten är 7: Mant:
6 ./. 22 p.

Nämnes af Flor, Florus- och E, Ö. Flori Infula; Byen ligger på västra strandena wid Florfjön.

Fäbodarne äro på 2: ställen, 5: jt: grannar i hwarthera bägge liggande i väster-sydvästen 1: fj. mihl ifrån byn — *Kjhlbo* wid namn.

11: *Stensved*, 1: Röt å 14:/: 6. p. skatt.

nämnes af *Sten*, och *Swed*; Stenonis terra exculca; Ista som Stenbo i Forssa Sockn; Stena i Järlsö, p. p. NB. Denne gård är nu ödelagd, af Manufactoriet som ther byggdes 1730; hwar om wid slutet mera berättas.

12: *Florhed*, 7: grannar; skatten 4: Mant: 6: öre; 3: pgr.

Om namnet se N: 10. Byn thenna på en hed, Mo eller Sandås wid stora Landsvägen.

Fäbodarna äro här inga utan hela somaren öfwer beta Bostapen hema wid Bohlbyn, såsom the följande byars

13 *Öfverbo*, 3: grannar; hele Byens skatt är 2: Mantal; 1: öre; 12: p:

Här har man igen, och än i behåll, *Öfverboernes* hemställe, then namnluniga terra Hyperboreorum, Glasheim, Glyfisvall, med mera; Et stycke väster ut ifrå thenna byn ligger och stora byn Glöfbo eller Glyfisbo, se Cap: XII b: N: 5. och Cap: VII: b. *Ofvanåker*

Fäbodarne äro här inga utan muhlbetet är hema wid Bohlbyn öfwer hela somaren.

14: *Segeberåker*, 1: Röt, å 9: öre, 6: peng: Skatt.

Namnet är af Seger, Sauger, Säger- och *Åker*, *Sigfridi ager*.

Bowallen är och här ingen, utan muhlbetet jämt hema wid byn.

15: *Nordanhede*, *Nohlhede*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal: — 9. Pgr.

Namnet är af belägenhetena å Norra sidona om Florhede, se N: 12.

Fäbodarne inga utan Bostapen jämt wid Bohlbyn med närmaste grannar

16. *Ämböle*, 2: grannar; skatten är 14: öre: —.

Nämnes af Am, Aum, Äm, Ämble,- och *Böle*; *Emulii domus*, såsom Ämbarbo i Liusdal; p. p. p.

Bowallen ingen, Ista som N. 13. 14. 15.

17. *Ranbo*, 1: Röt; skatten är 5: öre, 6: Png:

om namnet se Ranstad i Forssa Sockn, Cap: V.

Bowallen och här ingen, Ista som förenämnda N: 13. 14. 15. 16.

Prästbordet, ibland the bästa, skattlagdt . . .

Prästmantalspeningar 17: D. 28 /. Smt.

Fäbodarne . . .

A^o 1730, anlades strax väster om byn Flor, N: 10, på *Stenved* egerne, N: 11. et *Linne-Manufactorie*, af byn Flor kallat *Flors Manufact:* i Helsingel. som alt mer och mera upodlades både i bygningar och Tillredningar af allahanda fina lntyg. som thet än tilgår. Men undran wärdt, at Interessenterne så then ene som then andre draga sig gladel. utur thetta Spinhuset, och låcka androm tjt, som och icke länge thet blifwa; huru här med går på slutet, thet gifwer tiden.

Taxerade Sifterier. —

3 Sockn-Sigillet är Volkstafwen **M** insatt, se Tit: VIII.

Til-Sats.

om

Mo-Läger på *Mo-Heden* för *Helsing:* och *Gelt: Inf: Regem.*

Tilförende äro några ord införd om samlings Platsen för Helsing- och Gestrike Infanterie Regemente uti thenna Mo Sockn, å östra sidona om Flor-sjön, på en mycken wid, jämn, hög och släta sandmo; hwilken plan ehuru then är nog beswärlig af myckla sanden, som thet öfwer alt ligga mände; Så åger likwäl thenna orten bästa beqwämlichkeiten här i Landet til et Läger och Öfnings rum för Soldater, ty rumet är widt och bredt slätt, ågandes å wästra sidona en stor och wacker sjö, rundt omkring å the andra sidor, hög, ren och wacker skog; p. p. Här är en Medelpunct nästan lika långt ifrån Soldate Socknerna the yttersta i syden, väster och norden. Sde långt här ifrån är Öfwerste Postället *Märnäs* i Sadurstad; Här stöta 4: stora Allmänwägar tilsamman; then 1: Sumaester, ifrån Gefle och så framåt til Härkefundet i Söderala, och thet ifrån hit til Moheden; then 2: ifrån Sydvästen, ut igenom Ofvanåker, Alpta, Hanebo och Sadurstad Socknar, in på thenna Moheden; then 3: ifrån Nordvästen ut igenom Härjedalen, Ferla Sockn, Järlsö, Unarsvik, Arberåd och Rengsiö, hit til Mo-heden; then 4 ifrån nordosten ifrån hela Norra Helsingelands Socknar, stora Landsvägen brytandes then af i Söderala strax väster om byn Kinstad, som thet gör et med stora vägen ifrån Söderhamn Stad 1: mil belägen ifrån thenna Mohed. Och hwad beswär sanden hafwer med sig uti warma och torra dagar, är then en froma för Manuskapet när wäta och rågnwäder är.

3 Rågatan emellan Mo Sockn och Söderala, på thet stora Kinstad ångat, hwarest Håradsskifwaren Bäckström nyl[igen] bygd et gård, och uptagit rödnings jord, wid norra sidona af ångat, finnas genomgoda *Mineral Källor*, och å södra sidona om ångat en stor, skön källa, utur hwilken alt jämt sommar och winter ömningt watn flyter; en Öfverkiälla i gamla tider.

Cap: XII.

Regnsjö Sockn.

Wäster ut ifrån Mo Sockn ligger adnexan Regnsjö Sockn, warandes til längden 1: mihl; såsom Chartan utwisar och ther uti satta Måmärken; och til bredden $1\frac{1}{2}$ mihl. Och fast än algemena fågnen är, at namnet är *Ringsö*, af *Kinga*, så på *kläckon*, p. af then orsak, at en mächtig Herse, Brodde wid namn, som bygde Broddböle i thenna Socknen; se N: 3; äfwen wäl kyrkon, hade thet mynde, at uti Kläckan intet skulle ringas eller teckn gifwas til kyrkogången, för än the singo se honem komma farande hem ifrån, och war på Backan öster-norr ut, et stycke ifrån kyrkon, än i dag *Kinges backen* kallad; Så är the fuller i sanning thet senare; men at Socknen fått ther af namnet, är Djant; ty Socknen är äldre än kyrkan, och hade snarare fått af thenne Brodde; som war Lönnes Sockn [o: Son] i Rogstad Sockn, namnet Brodde eller Broddsiö, än Ringsjö. Man hafwer än i dag på mång ställen, hwarest Adnexus äre, sådana Backar, som nämnes *Kinges-backar* ther af, at när Kläckaren får ther se Prästen komma, ringes i kläckan anten första eller andra gången; alt som wägen är lång til, och wanligbeten äskar; Doch införes här förenämnda Broddes Ättartal, näml.

Tatte i Hög Sockn

ägde 3: Söner, hwilke jämte Fadern bygde ther kyrko

Blacke *Frode* *Välte*

bodde i Blacksås bodde i Frölland bodde i Västanaåker, af Hög Sockn
och bygde Forfsa kyrko. af Hög Sockn ägde 3 Söner

Hälge *Fin* *Tune*

bodde i Hälåter bodde i Finflo bodde i Tunbyn
ägde 2: Söner

Vigge *Frode*
i Väststad i Frölland

Tune med sina bröder och söner bygde Tuna kyrko; hans Son
Frode hade 2: Söner

Lönne *Arn*

bodde i Lönånger bodde i Arnön
och hade 2: Söner

Rogge i Rogstad *Brodde* i Broddböle
som bygde Ringsjö k:

Utän SednNamnet är af *Regn*, *Regner* Mans Person och *E*, *Ö*, eller *Siö*, *Se*; se Tit: VII. Regneri infula, f. Lacus; såsom många andre orter nämnas.

Sednen består af 28, $\frac{29}{3}$ delar, Giärdemantal; 59: Röfar; 15: Byar; och fördelas i 4: fiärdingar *Glösbo*: *Biörntomta*: *Böle*: och *Wåsterby* fiärd[ingar.]

Byanammen äro thesa:

1: *Svedia*, 1: Rök; skatten är 8 öre. —

Namnet finnes mångstädes; se Cap: I: a. N: 10.

Fäbodwallen är . . .

2. *Höle*, 16: grannar; hele Byens skatt är 7: Mantal, 19 öre: —

Delas i *Lycpegård*, 2: gran: *Höle*, 10: gr: *Nordanhöle* 2: gran: och *Backen* 2: grannar.

Namnet kan väl vara af belägenhetena wid *diupa sjöns* östra och norra strand; ty *Höl*, *höle*, *hölja*, är *diupt watn*; Dock är likare at thet är af *Hölur*, *Hylur*, såsom och Oggen nämnes; samma som *Ogygia* f. *Neptuni infula*; se Cap: II: a. N: 11. och flerstädes.

Fäbodarne . . .

3: *Broddböle*, Gustafsk gård å 8: öre, 6: Pengr.

Nämnes af *Brodde*- och *Böle*, se Tit VII. *Brodderi domus*.

Bowallen . . .

4. *Ölterböle* 4: grannar, skatten är 1: Mant: 8 $\frac{1}{2}$. 6: Pgr.

Om namnet *Böle*, se Cap: I: a. N: 5. Böland; och af belägenhetena til *öster*, at skiljas ifrån *Välterböle*; N: 12.

Fäbodarne . . .

5: *Glösbo*, 7: grannar; skatten är 3: Mantal: 1: öre, 12 p.

är samma som *Glyfsvallur* then wida namnfulliga orten; se Tit: I: och Cap: XVII: *Liusdal* Sedn.

Fäbodarne . . .

6: *Biörntomta*, 6: grannar; skatten är 2: Mantal, 11: öre, 8. Pgr.

Namnet är af *Biör*, *Biörn*, *Ber*, *Biur*- och *Tomt*; se Tit: VII.

Beronis possessio; se *Biöråker* Sedn. Cap: XV: a.

Fäbodarne . . .

7. *Bärge*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal, 5 $\frac{1}{2}$. 22: Pgr.

Sådant namn finnes mångstädes; se Cap: IV: a. N: 8 [o: 3].

Bowallen är . . .

8. *Byn*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal 6 $\frac{1}{2}$. 5. p.

Om namnet, se Cap: VII: a. N: 22 [o: 23].

Utmarken . . .

9: *Höjen*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal, 8: öre. —

Sådant namn är uttydt Cap: XII: a. N: 17.

Fäbodarne . . .

10: *Uthby*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 2: öre. —

Namnet är af Uthe, Udde,- och *By*; se Tit: VII. Sådant är och Uthnäs i Forssa Sockn; Uthås i Grundfunda; Uthede i Edsfiö Uthby i Nätra; Uthvik i Nera; Uthö i Höggfiö; Uthgård i Offerdal; p. p. p. Eljest nämnes the byar som ut åt Östern ligga *Ntre*, eller *Utby*. se Cap: XII: a. N: 18 [p: 15]

11: *Polberg*, 3: grannar; skatten är 1: Mant: 1: öre, 15. Peng.

Nämnes anten af Pål, Paul,- och *Bårg*; *Pauli mons*; Döcf snarare, som Mff: wisa, *Bol-Bårg*; af Bollius, Pollux, samme som Baldur, Castors och Helenas Broder, hushållaren och ättefadren här i Norden eller Glyfisvallur; se Cap: V: b. Boldnäs.

Utmärcken i fäbodarne . . .

12. *Välterböle*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 5: öre, 10, pr

Nämnes af belägenhetena i wäster emot Österböle, N: 4.

Bowallen . . .

13: *Åkre*, Gustafa gård å 10 öre, 12. pr Skatt.

Sådant namn finnes i många Socknar; se Cap: I: a. N: 9.

Utmärcken . . .

14. *Giörsbårg*, 1: Rök, å 14: öre, 12: Pening: Skatt.

se Giörstad, Cap: X: a. N: 12.

Bowallen . . .

15. *Velterby*, 6: grannar; skatten är 2 Mant: 3 $\frac{1}{2}$. 12 Penings.

Nämnes af belägenhetena, strax wäster om kyrken; och fallas jäm-wäl Kyrkebyn; se Tit: V: om Kyrkeb[har] i gemen.

Fäbodarne . . .

Prästbordet är skattlagdt . . .

Prästmantals Pening: . . .

Bowallen . . .

Capellans-Bordet ofskattlagdt, emedan inga särdeles egor thet äre. och uptagen nu i våra dagar, sedan året 1732.

Taxerade Fiskerier . . .

På Glöfsbo-Egorne, norre ut ifrån byn, se N: 5: blef fuller icke länge sedan påarbetad en grufwa af järnmalm, såsom då then wurmen yrade hos många, så at snart sagt Malm skulle finnas uti alla Bårg och Backar; Men arbetet lyckades intet bättre här än anorstädes, så at gamla ordspråket sannades: **icke alt guld som glimmar.**

Uti Sockn-Sigillet står utmärckt en *Sare*. se Tit: VIII.

Cap: XIII.

Norala Sockn.

Wid Hafsstranden och Helsingabotu ligger Norala, ågandes å östra sidona hafwet, och å wästra Trönö, en längd af 1 $\frac{13}{16}$ mihl. På Södra sidona Söderala och på Norra Enånger, en bredd 1 $\frac{1}{8}$: mihl.

Namnet är af belägenhetsenja Norr ut ifrå Söderala, samansatt af **Norr** och **Ala**, om hwilket senare se Cap: II: b. Söderala Sockn. Skrifwes fuller af mångom *Södervalla*, *Söder Elfva*, *Naharvala*, men intet rätt, fast än alle orter, snart sagt, i hela världen ombyta namnen. Socknen är mähta namnkunig, liggandes rätt wäl til; Dels af Fylkeskungarne i Alora som bodt här i Kungsgården; se N: 28; dels af Helge Bror Staphan, then förste Hellinge Presten efter heden- domen, som här ligger begrafwen under sin grafwård; hwar om utförl. skrifwes i II: Fl: Glyfisvall: Dels af angelägna Samankomster, v. g. i *Svartlundet*, som hörer til thenna Socknen.

Akerjorden är och ojämnhär som flarestädes, dock drägtig nog på flesta ställen. Skogen och muhlbetet icke särdeles ömningt för allom. Fiskerier uti hafwet godt nog; uti Au eller litzla Elfwen, som flyter mit utgenom Socknen til hafwet, har i forna tider varit godt Föfiske, såsom och uti widhängiande Insiöar, men nu icke så. Diur- och fogelfänge fögo stort; i synerhet sedan Staden och Factoriet i Söderhamn kom at här nära byggas, så och en eller annor by med theras Egor kommo at läggas under Staden; se Anmärkn: om Söderhamn.

Socknen räknas 54: $\frac{1}{16}$: Giärde=Mantal. 93: Rökar; 30: Byar, och delas i 4: fiärdingar **Styfwes** **Saga** **Ali**- och **Kemstad**-fiärdingen.

Bya Namnen äro thesa:

1. *Boda*, 1: Röf; skatten är 9 öre 12 Penningar om namnet se Boda i Enånger Sockn; Cap: I: a N: 7. Bowallen . . .
- 2: *Nyggården* 2: grannar; skatten 1: GiärdeMant: — 4: pen. Se Nybyn, Cap: X: a. N: 2. hwarest sådana byar många nämnas. Fäbodarne . . .
- 3 *Forll*, 2: grannar; Skatten är 2: Mantal, 1: öre 19. Peng. Nämnas af belägenhetena wid norra sidona om en **Ström** eller **Sorß**, som löper här fram ut igenom hela Sockn; Namnet är beskriwit, Cap: III: a. N: 19. Fäbodarne . . .

4: *Å*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal 11: öre, 16 Peng.

Af belägenhetena wid en *Å*, som stryker wid byen fram; se Tit. VII. och Cap: X: a. N: 11.

Bewallen . . .

NB. Strax väster om byn, på en hög och wacker Bret, finnes en skön hälsokälla, utur hwilken önnigt wattu flyter.

5: *Ala*, *Ale*, *Ali*, 4: grannar; skatten är, 1: Mant: 13 :/: 22½ Pen: Om namnet se wid börjon Söder-Ala Sockn; Cap: II: b.

Utlöten i fåbodarne och jerdäger äro Norr ut $\frac{3}{4}$ mihl i Lofiö.

6: *Närbyn*, 3: grannar; skatten är 2: Mantal 11: öre, 22½ Peng. Delas i *Stor-Närby*, 1: gran: och *Lill-Närbyn*, 2: grannar.

Namnet är af Nare, Naure, Näre- och *Byn*; se Tit: VII.

Och emedan thenne Nare war en Herse, så mände och Socknen nämnas Nare-valla, el. Naharvalla, i synnerhet then *Norre Delen*, som ligger *Norr* om *Ån*; therföre blef Naharvalla bytt i Norrvalla; se Sockn-Namnet.

Muhlbeta å Bewallen . . .

Ifrån thenna byn är then wida utspridda och namnfunoga Nerbelifka Familien komet; se min Ättarqvissel; och ty nämnes then gården *Stor Närby*, äljest väster *Närbyn*.

7: *Remstad*, 2: grannar; skatten är, 1: Mantal, 3. öre, 8, Pen:

Af Rem, Remer, Remus- och *Stad*, se Tit: VII. *Remi sedes*. Bewallen är . . .

8: *Lofiö*, 2: grannar; skatten 9: öre, 19: Peningar.

Namnet är intet af fyrfota diuret, *Lo*, Lat: Lynx; utan af *Lo*, *Loge*, *Loke*, samma som *Gro*, *Bore*, *Sadur*; *Nordslänningarnas Styreman*; ty på thenna tracten, norr ut ifrån *Norala* ligga många och stora *Egor*, *Swalar* och *Mogland Lofe*, nämnda, *Logi terra*; tilhöriga många byar, så wäl i *Norala* som *Trönö-Socknar*; Här äro och 2: st: stora *Siöar*, *Lokesiöar*, *Östra* och *Wästra*; wid then *Östra* ligger förenämnda by; och wid then wästra låg och en *Buhlby* för 120 år, hwarest nu är skattlagde *Fåbodar*; och utjorder. Sådant namn är och *Loka* i *Dilsbo*; *Loke* i *Liusdal*; p. p. p. På thenna stegen är *Näskilnaden* icke allenast emellan *Helsinglands Södra* och *Norra Contract*; utan och i forna tider emellan *Fylkis kunga Rifan*, *Alora* och *Sundhede*; *Öfka* som *Stegen Nordanstigen*, emellan *Sundhede* och *Nordanstig*. se Tit: II: §: 2.

Här af är gamla Helsingvisan och Tuhl-lefen:

Drog iag mig öfwer thet salta haf,

Och öfwer två mörka skogar;

Thet gjorde iag för min hiärtelig Fiär,

Medan andre ligga och sofwa: p. p. p.

Ääbodarne för Losä-Byn . . .

9: *Bärke*, 2: grannar; skatten är 10: öre, 18. Peng:

Sådant namn finnes mångstädes; se Cap: IV: a. N: 3.

Bowallen . . .

10. *Snarböle*, Gustaf gärd; skatten 11: öre, 22½ Pening

af namnet Snar, Snär, Snare,- och *Böle*; se Tit: VII. Af våra gamla Stamfäder war och en Snar eller Snaur, som war Loges Sona-Son, eller Trostes Son, och Thores fader; se Peringsch: S[[ächt] Regifter] p: 15; säjes hafwa lefwat 300 år, kallas och Snö, *hin gamle*, för hwhita håret och skägget skull, Kung öfwer Sättaland. p. p. p.

Ääbodwallen . . .

11: *Arklo*, 1: Röl; skatten är 15: öre.

Namnet är af Ar, Are, Ari, Arke och *Lo*; se Tit: VII: *Archii-f: Arci domus*; Eller af Skiepsnamn som och så nämnas. se Edda: Skieps känningar] sådan bynamn är i Indal Sockn; p. p.

Utmarken . . .

12. *Äkre*, 1: Röl; skatten är 14: öre, 4½ Pening.

Sådant Byanamn finnes mångstädes; se Cap: I: a. N: 9.

Ääbodarne . . .

13: *Siknäs*, 1: Röl; skatten är 11: öre. —

Namnet är af Sige, Sigge, Sike- och *Tås*; *Sixti promont[orium]* lita som Sigstad i Hög Sockn; p. p. Elychii nafus.

Ääbodarne . . .

14. *Siättene*, 4: grannar; skatten är 2: Mant: 4:/: 2: Peng.

Nämnes af Schiäkte, Schackte, och *e.* se Tit: VII. *Schaktonis terra.*

Bowallen . . .

15. *Kolltad*, 5: grannar; skatten är 2: Mant: 5:/: 15. p:

Samma namn i Arberåd Sockn; se Cap: IX: b. N: 13.

Utmarken . . .

16. *Skänftad*, 4: grannar; skatten är 1: Mantal. 11: öre; 1: pen:

Skan, Skaun, Skån, Skän, Skiep, p. p. är siöfartygs namn som siöguden Ogge, Nisse, p. p. här haft wid thenna siön som ligger wid byn, och haft utgången uti hafwet af samma wattu och *A*, som thet flyter fram.

Ääbodarne . . .

17: *Edvik, Ivik*, 2: grannar; skatten är 13: öre. 9: Peng.
Nämnes af i forna tiders ömriga Id-siffet uti thenna wiken, wid hwilken byn ligger; se Idenor Sockn, Cap: IV.

Bowallen . . .

18. *Swartvik*, 5: grannar; skatten 2: Mantal, 2 $\frac{1}{2}$ pr.
Namnet är af Svar, Svarte- och Vjk; se T: VII. Af samma Man är och thet bekanta Swart-fundet, som ligger ut i Hafwet ifrån thetta landet; namnfuntigt äfwen wäl af stora Mötet ther stedde, 1374.

Åäbodarne . . .

19: *Hvarbärg*, 2: grannar; skatten är 1: giärde Mantal —. —:
Af Var, Vare, Kware, = och bärg; *Varronis mons*; lika som Qvarböle i Haneby; Qvarnbärg. i Dswanåker, p. p. p.

Bowallen . . .

20. *Sund*, 5: grannar; skatten är 2: Mantal, 8 $\frac{1}{2}$ 5. Peng.
Nämnes af belägenhetena, se Cap: IV: a. N: 2; och flerstädes.

Åäbodarne . . .

21. *Haga*, 5: grannar; skatten är 2: giärdeMantal, 11: öre, —.
Om namnet se Tit: VII. — samma namn är i Dilsbo, Cap: XVI. och i Enånger, Cap: I: — p. p. Åäbodarne . . .

22. *Styffe*, 7: grannar; skatten är 3. Mantal, 11: öre, 9 $\frac{1}{2}$ pr.
En Sätte här i Norden het Typh, Tycho; war Sadurs Son; af hwilken alle Måskungar, Siörränner, Ulfwar, Lästrykare kallades Typhar, Typhones; uti Sagorne finnes thet sådane kämpar bytte ofta namnet, v. g. Fridtypher, Hertyfer, Gertyfver, Guntyfer, Helltyfver, Valtyfer, p. p. p. så at namnet är *Typhonis influla*. Bokstafwen β . utnämnes nu som Th, nu som D; nu som Tzh; nu som Sth. I sagorna kallas et Härad *Piuſheden*.

Åäbodarne för 1: granne är i Idfiärd, öster ut, 1: mjöl; se N 24.

23: *Borg*, 6: grannar; skatten är 3: Mantal. 14 $\frac{1}{2}$: 11 $\frac{1}{2}$ Pening.
Namnet är bekant af försvars wårck; lat: *Arx, Castellum* se Tit: VII. Här har på thenna Backen icke allenast warit the gamlas Sättahagar, Offerställen, Gillen; p. utan och Fästning och Borg för Kungsgården, emot Siörsfware; såsom qwarleswer ännu finnas.

Åäbodwallen . . .

24: *Kiällene*, 4: grannar; skatten är 2: Mant: 3 $\frac{1}{2}$: 14. Peng.
Om namnet Kiällaräng i Dilsbo, Cap: XVI: a. N: 12.
Bowallen är i *Idfiärd* öster ut 1: mjöl, jämte 1: granne i Styffe;
N: 22.

25. *Hamre*, 4: grannar; skatten 2: Mantal; 10: öre, 8. Peng. —
Glýsisvallur 1.

Sådant namn finnes mångstädes, se Cap: III. a. N: 22. [c: 23] p. Utmarken i fäbodan är i *Styflö*, $\frac{1}{4}$ mihl söder ut.

26. *Ingftad*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal. 14: öre. —

Nämnes af Inge, Ingo- och **Stad**; *Ingonis sedes*; Ingftad i Rogftad, Ingesarfen i Verfjö; p. p. p.

Fäbodarne äre med them i Hambre; se N. 25.

27: *Ringa*, 8: grannar; Skatten är 4: Mantal; 4: öre; 14. pengr.

Nämnes af Ring, Ringo- och *A*, se Tit: VII. *Ringonis terra*, lifa som Ringnäs i Söderala, p. p.

Fäbodarne . . .

28. *Kungsgården*, 2: grannar; skatten är 1: Mantal, 10 :/: —:

Om tyfika Kungsgårdar, se Cap: VI: a. N: 1. Cap: X: a. N: 10. och hwad å följande pag: anmärkes. Här äro än i dag såsom wid the andra Kungsgårdar, nog många stora jordbackar och Kungshögar at se, och flera märcken. här är och belägenheten wacker, p. p.

Fäbodwallen . . .

29. *Svarfven*, 4: grannar; skatten är 2: Mantal, 2 :/: 8: Peng.

Namnet är af Svarf, Sarf, = *Severini infula*; se Tit: VII.

Bowallen . . .

30. *Va, Vad, Vade*; 1: Rök å 10 öre Skatt: —: —.

nämnes af belägenhetena wid södra Åbrädden af Norala Ström eller ån; se samma namn, Cap: XII: a. N: 5.

Fäbodwallen . . .

Om the Byar, v. g. *Rölten* och *Eger*, som ifrån Norala Sockn lades under Söderhamn Stad, när then bygdes; är tilförende berättat.

Prästbordet skattlagdt . . .

Prästmantals Pening: å 9: öre S^{mt} : Mantalet: 24: 3: 11. S^{m}

Fäbodan och utmarken . . .

Taxerade Systerier . . .

I **Sockn-Sigillet** är satter NT: första Bokstafwen til Sockn Namnet; se Tit: VIII, thet och et Dwärrstref T: synes för Trönö.

Supl[ementum]

At **Sylkeskungarne**, uti Alora, när Hålsungaland delades i tre små Förstendömen; se Tit: II. hade här i **Kungsgården** N: 28; sin läten; thet är otwifwelachtigt, och än thet til witnessbörd gifwa the många och store jordhögar som nära in wid thema byn belägne äre; lifa som wid Kungsgårdarne uti Hög Sockn; se Cap: V [c: VI]: N: 1. och Jättendal Sockn, Cap: X: N: 10. Men at kunna här framte på thesa Sylkis Kungar något wist åttartal, thet låter intet giöra sig, för the orsaker skul, som nämde äro Tit: II: §: 2. och flerstädes. Dock äro thesas

heders namn i gemen Skalhaker, Glysungar, Lästrykare, Alabor, Alabufar, Vargar, p. p. Mächtige Stridsmän och modige kämpar; hafwande här wid Hafsstrenden, wid *Lötån*, *Lydån*; af Lyde så kallad; sina *Wårdkasar*, *Wachtställen*, at ingen fiende oförmodel. skulle them öfwerfalla; hwar ifrån the hade sina utskj, af thet ena bärget til thet andra; v. g. ifrån *Lydån* til *Ulfbackan*, thet ifrån *Ringsbärget*, p. p. p.

§: 2.

Här kan och införas Norala Socku Mäns ärliga, trogna och tappra giärning, när the A: 1529 i Junii Månad, enhäll[le]igen under och med sin SockuePräst H: Eriks råd och ledfagan, ryckte up til Boldnäs Socku, och thet icke allenast tog igen thetas Landsfougda Olof Mårtensson; utan och fångade then falska och uproriska DemProsten, och hans elaka hoy, Mäst: Giöran Thurelson; som tjtkomen war och hade öfwertalat hela Sockuen och thetas Kyrkoherda H. Jon, til affall ifrån Kung Gustaf Erikss: I; och ifrån Lutherska läron; p. p. Men theße redelige Norala karlar, tvingade allejamman, ehuru folkrif Boldnäs Förfamli[n]g wara månde, at gifwa sig under them; hwar em E. G. Tegel omständel. skrif[we]r p: 223: p: i R: Gust: I: Hist.

Cap: XIV:

Trönö-Sockn.

I wästern emot Norala ligger adnexan Trönö, ågandes längden $1\frac{3}{4}$ mihl; och bredden 1: mihl; som Socku Cartan med Rämärken utwisja; å södre sidona är Rengsiö Socku; å wästra Arberåd, och å Norra Enånger; Om Namnet samla många, ty somlige uttydat såsom *Trångå*, af smala, och trånga Ån som thet utigenom hela Sockuen framflyter; Andre af *Trott* el: *Trött*; Lat: *fellus*, beropande sig på Mff: *Trotnö*, och af sägen, at när *Arberåd*-Socku-folket, som wore bittida framme, hade namn at wara *Bråd*; se Cap: IX: b. kommo bittida hit fram til Sölkistyrken Trönö, uti byn *Daglölän* se N: 2; medan än intet *Dager* war; hade i *Tyglfad* N: 7. afflädt sig hwardags- och Slläds [o: iflädt] sig Högtids-kläderna; och således *Trötte*, lat: *defatigati*, nämdt orten *Tröttnö*. Rågre taga namnet af *Truls*, *Trolle*, *Trölle*; Andre af *Tron*, *Trond*, *Tronder*, såsom *Trondhem* i Norge; Andre annorlunda. Närmast saningen är namnet af *Thor* som och *Tros* nämnes, *Tro*, *Tron*, *Oggens* el. *Neptuni* *Son*, *Siögudens*

här i Nordens; af hwilken många orter namn äga; på en Stenskrift i Römarike nämnes han Deus Deorum Svedia Pori; Så kan man stadna här wid; emedan i äldsta Trönö Sigil står en **Gubbe** med en staf, och bokstafwen þ ther jämte, såsom thet än i dag nästan lika synes, och än nämnes Trönö Män, *Trönö-Gubbar*, såsom **Gubbe Thor**, eller *Thors-gubben*, om Åffe-dunder.

Åkerjorden är merendels god, undantagna några byar; Skogen ömrig; Muhlbetet äfwen wäl; fogelsfänge någorlunda, men fiffierier nästan inga.

I Socknen räknas 30; $\frac{1}{8}$ Giärdemantal; 47: Rökar; 16: Byar; se Tit: III. och fördelas i 4: fiärdingar, *Långbro= Daglösa= Glamstad= Stårte=fiärd*[ingar.]

Bya namnen äro thesa:

1: *Fly*, 3: grannar; skatten är 1: GiärdeMantal, 10 $\frac{1}{2}$: 18 Pengr. Nämnes af belägenhetena wid et **Fly**; *sumpigt ånge*.

Fäbodarne . . .

2: *Daglösa*, 4: grannar; skatten är 2: Mantal; 12 öre; 6, pengr. Sägna om Arberåd folkets bittida hjtkomst, för än **Dager** blef; se Cap: IX: b. är gifning; rättare är namnet af *Dager* och *Os* el. watn; **Åmynde**; som belägenhetena och wisar; *Dageri amnis*. sådant namn är och i Dahl Sⁿ

Fäbodarne . . .

3. *Orsten*, Enstaka gård; skatten är 13: öre, 12: pengr.

Namnet är af Or, Ore, Åre, p. såsom Orviken i Sunne Sockn; Orstad i Nordingräd; Orböle och Orbäck i Nordmaling. Oreshälla i Timeråd; p. p.

Bowallen är . . .

4: *Hamre* 4: grannar; skatten är 2: Mantal; 13: öre: —

Sådant Byenamn finnes mångstädes; se Cap: III: a. N: [23.]

Utmarken . . .

5. *Vj*. 5: grannar; Skatten är 3: Mantal; 5 $\frac{1}{2}$: 6: Pengr.

Om thetta gamla namnet, se Cap: III: a. N: 11.

Fäbodarne . . .

6. *Sunnanå*, 1: Rök; skatten är 9: öre, 12: Pengr.

Af belägenhetena wid södra sidena om **Ån**, som flyter ut igenom hela Socknen; såsom flerstädes.

Bowallen . . .

7. *Tygstad*, 3: grannar; skatten är 1: Mant: 6 $\frac{1}{2}$: 15 pr.

Intet af **Tyg** eller högtidskläder som Arberåd boerne här hade; se Trönö Sockns Namn; utan af Tyge, Tyke, Tycho- och **Stad**; se Tit: VII.

Fäbodarne äre . . .

8: *Stärte*, 3: grannar; skatten är 1: Mant: 10 :/: 6: Pengr.
 bär namnet af *Stark*, *Stärk*, *Starker*, och *E. I. Ö. Starcheri*
infula.

Bowallen . . .

9: *Lumbärg*. 1: Rök; skatten är 11: öre, 6: Peningar.

Om namnet se Lumnäs Cap: V: a. N: 32.

Fäbodwallen . . .

10. *Bärke*, 3: grannar; skatten är, 1: Mantal; 10 :/: 6: Pengr.

Sådant namn finnes nästan i alla Socknar; se T: VII. Cap: IV:

a. N: 3. Cap: XIII: b. N: 9. p. p.

Fäbodarne . . .

11. *Gynbärg*, Gustafa gård, à 15: öre Skatt: —.

Af Gun, Gyn, Gum, Gumer, Gumse, Gymer, p. p. som är allmänt hedersnamn för Män och Hån=Diur; hvar af och *Gynna*, *Gynnare*, är tagit; äfwen *Gunstig*, äfwen Guffylt namn Gun, Gunhard, Gunmund, Gunfast. *Gunardi mons*, se Tit: VII.

Fäbodwallen norr ut, $\frac{1}{2}$ mihl, *Glamftadboerna* fallad.

12. *Rapftad*, 3: grannar; skatten 2: Mantal; 1: öre; —.

Af namnet Rap, Rabb, Rapi, = *Stad*; *Hrabani fedes*.

Utmarken eller fäbodarne äro för 1: granne i *Glamftadboerne*; se N: 11. och N: 13. för 2: gran: i *Gamelboerne* $\frac{1}{2}$ mil i Norden.

13. *Glamftad*, 3: grannar; skatten är 1: Mantal 15. öre; 12: Pengr.

Namnet är af Glam, Glamer,= och *Stad*; se Tit: VII. sådant är och Glamfen i Valbo Sockn; p. p.

Fäbodarne ligga i Norden $\frac{1}{2}$ mihl ifrån byn, och af byn nämnas *Glamftadboerne*, hwarest flere äre; se N: 11. 12.

14. *Hällfäter*, 1: Rök; skatten är 10: öre.

samma namn i Tuna Sockn, se Cap: III: a. N: 28.

Bowallen . . .

15: *Trönebyn*, 6: grannar; hele Byens skatt är 4: Mantal, — 10 $\frac{1}{2}$ Pen.

Byanamnet igenfinnes om Trönö Sockn. Thenne som ligger strax västan kyrkon, nämnes och *Kyrkbyn*, se Tit: V.

Fäbodarne . . .

16: *Långbro*, 5: grannar; skatten 3: Mantal; 12 :/. 6: Pengr.

Namnet är antingen af *Långa bron*, som ligger i söder nedan om byn, ther stora vägen är åt kyrkon och Socknen ifrån Norala; Eller af Mans namnet *Lång*, *Lang*, *Longo*, = och *Bro*; *Longini pons*; se *Långvind*, Cap: I: a. N: 1.

En wid theenna byn, har warit rikt Wargafänge uti **Warg-gropar**; såsom och i Trönbyn, N: 15; men sedan the af okunighet slogo ihjäl wargarne neder i gropen, och blodet thet utran; lyckades thet intet; såsom med andra Diursfängen sker; se min Hist: Nat: Helf: I: Del.

Fåbodarne . . .

Prästbordet är skattlagdt . . .

Prästmantalspening:

Fåbodar . . .

Capellansgården som länge stod i Orsten, N: 3. är nu nyl. flyttad in til kyrkon och Prästabordet; dock skattlagder.

Taxerade Systerier . . .

I **SocknSigillet** står en **Gubbe** med en Staf i handena; se Tit: VIII.

På många och långa tider tillbaka hafwa här **Såggwarnar** warit mycken god och stor Indrägt af goda Bräder; men nu är och sådant inifränkt och swära förtagit af Brukswärken som flerstads.

Lipsius, de Constant: Lib: I: Cap: XVI.

Quid censes, opida, respublicas, regna? quæ tam mortalia esse necessum est, quam eos qui fecerunt. Ut hominibus singulis, adolescentia sua, robur, senectæ, mors: sic istis. Incipiunt, crescunt, stant, florent; et omnia ideo, ut cadant.

Thet år:

Man må ey undra på, thet alle bygde bygder,
 Så store, som the små af alla sluga slögder,
 Da til och af som folk, stå, luta, falla ner,
 Och witna öfwer alt, at ändring tiden gier.

MERCURIUS
HELSINGICUS

1707: in Decemb: Til Wällborne Herr Archiater
Urban Hierne på Stockholm.*

Det giör Wällborne Herr Archiater, Eder widt-berömda och högt-
priseliga ynnest, wägen, at en fremmande hand fördristar sig med detta
wisja, ehuru ringa och af intet värde för Lärda ögon thet wara må, Iff-
wäl emedan thet plägar esterlätas dem Gufalligom och minsta wittnen
framföra thet the sedt hafwa, så les[we]r jag wid then säkre tankan at
och wällb: H: Arch: sin höga + + + och gunstiga uhrsjäkt mig täckes
upwisja; Ty + + + för try el: flere åhr sedan, då w: H. Arch: af
trycket utg[ifna] förste Flock + + + [jag fått] genomläsa, hwar uthur
rätta wetenskapen om hafwets + + + ut ita dicam, de Mar: Balt[ico]
+ + + [hwarföre] jag i ödmuikhet åtänkte insinuera de anmärkningar
[som] upfattes enär jag reste kring dulcissimum natale solum Hel-
singeland, åstlådade och astog, Socuernes kyrkor, med ther uti be-
f[ä]rlige] Antiquit: Berg, Fätte-högar, Grafwer, Run=Stefnar] + + +
[hw]ilket i mörkret ligger, emed[an] ingen + + + verbis utar, anima
et fanguis mo . . . + + + fattas. Men emeda[n] + + + wederbörande
i Upsala mig anført + + + wid Gymnaf + + + uthom thet + + +
[8 stympade rader] at w: H. Arch: Andre Flock + + + jag fick upkiöpa,
hwilken med ganska stort nöje genomläsen, upwätte hos mig then förriga
tankan, hålft emedan w. h. Arch: synes här uti som klaga öf[we]r then
straffbara wårdslöshet de åstina låta här uti Helsingaland och Wäster-
Norland, som ingen ringesta bokstaf insända gitta af det som här kan
finnas, fler och händer; Eska som här alt dödt och öde wore. Der Iff-
wäl äfwen som å andre orter mycket finnes, som märckwärdigt billigt
skattas bör, allenast dett dageliga åstlådande, sådant icke förachtade, eller
de underbara händelser jänkte inbillningen at döma sådant härfluta af
något öf[we]rnaturligt, thet ingen må omröra, säja eller afkunna. Alt-

* De fyra första bladen hafwa stora rifna eller frätta hål; den fe-
lande texten har här nedan antydts med + + +.

förthensful fördrifrar jag mig i ödmjukaste hörsamhet kortelst en Simbul Sambe något upnämna af det som här i orten kan wara ++ [inhäm]tat, sparandes +++ V. til bättre lägenhet, och ödmjukast anhåller +++
 H. Arch: hög-gunstigt ursächta denna +++

Om Källor.

Det här i Hellsingeland finnes ganska många källor, ja, infiniti såsom Mathematici bruka säja, som både Sommar, och Winter uti ++ och torf[a] behålla sitt [jämna] wattu och lika +++ Dy allenast uti Rongsta Sochn, thär jag måst har wistas, finnes säkerl. öf[swe]r 90 elz 100 ft. sådane, hwilka at upnämna jag gierna kunde ther icke thet alt för lidfamnt wore. Men +++ [20 stympade rader]

Skär-källan uti Neo Sochn, rinner ifrå Moheden norr ut til Ringsta Engen. 1718 observ.

En icke mycket +++ [fin]nes på Gau-sjö Ången wid Selsa by af [Tuna So]chn, som har ett förgiftigt wattu, hwilket skadar Boskapen och folket om the ther af råka dricka; Hon upwäller på ett karr som utan twiswel i sig haf[swe]r någon förgiftig ånga.

1697= Bleswo uti Östambrets Siön i bemte Tuna Sochn, måste delen af fiskarna döde; Åhlar som äljest Seeglifwad är, måste oc smaka samma förgift, Schwaden elz hwad det hållt wara monde; så at hospitals sura fiskar, af Giäddor, Brarner, Åhlar til landet fluto. wid: Obf 1710.

Om Wattn som Ströma under Jorden:

Bun: N. ad
Cluv. 291.

Forutan Gledbäcken i Norbo Sochn, och lilla Insiöns utloppet i East-åsen, af Berg-sjö Sochn; hwilkas strömer hafwa sin wäg under Jordenes brynja, så synes ofelbart uti the Siöar som äro belägne i Rongstad Sochn, och kallas Sun-å-siärden, Norstad= Boo= och Rjmsfiärdien [o: siärden], at the måste hafwa [flere utlopp] til Hafwet än det ena Sundet Rjm-sundet, [som ++] ganska trångt är, och utan någon proportion [++ emot the] Strömar som infalla i bemte Siöar. Hållsthes] Situation såsom medfogade Charta topogr: utwisar; [kartan saknas] och andra wise teckn sådant wid [handena] gifwa; Dy ofta har jag och andre fångat både med Root, Nää, och krolar, Fäddor, i wiken A. och B. som varit re vera haafsjö[sj]äddor; och è contra uti C. D. Insiö= Fäddor; hwilk +++ åtskillnad +++ och wijsa känneteckn ceu res notiff[+++]öres

[Om blodlesror] i wattnet, och andre Sällsynte ting.

Åhr 1706 F +++ myckne regnet köld om +++ strax här wid min +++ röda lesror i wattnet +++ hwilke som de in[stet] +++] en

käpp rörde, +++ i första 4 el. 5 dagar[sue +++], utan följde käpp-
änden +++ för then skul tog jag den ene efter +++ finnandes omsjder
at det war en Massa +++ vermiculorum, smale som tagel, hafwandes
alle sin rörelse. Om nu detta hade nedfallit med regnet, såsom jag of-
taft funnit at matskar, dock af annor skapnad och couleur, kommit med
regu neder; Eller lifa med det, som 1697 in Junii och Julii Månad
syntes i Siön Barcken emellan Dalarne och Wäbmanland, hwar om
högwördige Doct: Jesper Svedberg omständel. skrif[we]r til w: H. Arch.
Eller af någon Solarist materia utaf bottu sammansatt; Eller något
annat; Ther om anstår mig intet at döma, kommandes allenast i hug
hwad jag läsit af någras Beskrifning huru fretum Magellanicum, non
procul, ni fallor, ab ostio *d'della Plata*, säjes synes wara rödt, af
Röda Masskar. Sed unde isti? Men at then Store Jehovah ofta
låter förkunna stora Landsplågor, medelst ewanlige och gruswelige Me-
teora et aqvea et +++; ther om må ingen twisla.

+++ Chasmata, Nordblyh, Skybragd och andre +++... stöckn,
som å these frizåhren +++ [här i Helsingeland syntz och ännu synes
+++ så många at man hyp[er]bolice må säja +++ ... issimus ille
Rabbi Jochanan filius Zachæi et Præcept: Josephi Histor. en tid
fæde: Om himmelen wore Papper, alle Menniskor skrifware och alle trä
Pennor, så kunde the sådant intet til fyllest beskrifwa. Ty ehuru wäll
Nordblyh och Skybragd sin Naturliga orsak rätta rum och ställe här i
Nord-wästen åga; Ikwäl hafwa the wist och ännu wisa sig heelt [ann]orlunda
än förr, uti gauska underliga figurer och +++ med häftigt gny, smäll
och fräjsande; med saman ... +++ [st]undom lifa som uti en tiöck Moln-
wägg, samt +++ [et] så starkt lius utspredde at man den granna[ste] stil
läsa kunnat; Stundom surrat omkring +++ [st]undom oblique, och på
tusende an ... +++ [o]wanliga händelser i underskrefne +++ framföra:

Uti Solen. I förwekne +++ [sy]ntes kring Solen twens[ne] +++ [nä]stan lifa
som thet Synes n ... +++ wattu-skähl tjt man Sole ... +++ ... ällt

Månen. I detta år haa +++ , 5. ja 6. gårdar el. ringar kring Månen;
undantagandes måjunge Wjtungel.

Stiernor. d.: 11. Octob. 1707. om Natten på hafwet syntes gauska många
Stiern-skott, således at ifrån ett rum, och lifa som en punct utflugo alt
å en gång then ene Stiernan öster, den andra Norr ut, then 3 wäster
etc.; der dock wädret både förr då och sedan, blåste tämmel. Nord-Nord-
wäst. Efter gemena [hopen] fallar jag dem Stiernor, fast än i sanning
de äre Meteora el^e exhalationes, lifa som Castor och Pollux f. ignes
S^ui Thelmi; Draco, Capra, ignis fatuus, Trabs, etc: Hwar om Phy-
sici skrifwa.

d.= 30: Maji: då jag reste til Upsala, och war om aftonen på Bron wid Giästgifware byn Högsta af Bälinge Sochn i Upland, syntes, äntel. i öster, twenne store Regn-bogar, sålunda sem närstående figur utwisjar.

d.= 11: Octob: Sågo nästan alt Bruksfolket på Ström i Harmånger Sochn en ganska stor Rööf upstiga ljka som af et Swidiefall, wäster ut åt Sochnen; fruchtandes alle at någon häfftig wädEld antändt kyrckan elz någon by; hwilken Rööf sig fördelte småningom astog och förswans[u]. Afwen wjste sig en sådan högt uppstigande Rööf [uti wäst[er] några dagar ther efter här på Wällstad. Neml. d. 21. Dit[so] befarandes man en] olycklig händelse af någon wädEld + + + Dagarne ther efter kom töwäder, så at alle Sjar + + + [immade?] ljka som af en ugn.

För try är sedan [fick?] + + + Perþons hustru i Åkre och Rougstad [På foie] Sochn en goße [som hade] en ganska stor wärt i Nacken, ljka som en stor peruqve Pung. Han lefde nästan ett åhr. I detta år 1707 in Aug: födde Dlof Erþons hustru i Byn och samma Sochn ett wanfkapeligit Piltebarn, hafwandes dubbelt Hare-Mund til öfre, afwen Nedre-Läppen; 3re allenast mycket långa [fingrar på] hwarthera handen, etc. etc. hwilket strax efter döpseln + + + Om andre Montrosiska barn skrifwes nu intet, dem jag intet sedt.

För någre Åhr sed[an] kom? frjam i linset hos Erich Larþon i Wällstad + + + [en kalf? som hade 8] fötter, men et hufwud allenast; kort at + + + [saman]satt af twenne kroppar, mot hwar andra [af benen woro 4 ned och?] stodo 4 up i wädret; så tilsäandes, på ryggen, ehuru wäll ther och Thorax och Abdomen wara mände. hwilka han + + + -des; hufwudet wändes förthenful + + + [ij]dan.

I denna h[ö]st] + + + samma Sochn Jöran Erichs[on] + + + un-derliga fiskar, eller hwad det wara monde uti Rjm-[fi]ården] + + + wid-löftighet nu för[bi]uder] + + +

Om [Siöar med dubbel bo]tn och öfwerwårte.

Ganska många [siöar?] hwilka at upräkna alt för långt wore [och flott]and[?] finnes, som hafwa wattu elz Siö under sig, [afwen äro många Siöar twe-bottnade; Kastan-Siön har jag offta mätt, finnas des diupet allenast 6. 8. el. 10 alnar til öfwersta mörkröda och lösa äffjan, som är ungefähr 1. alz. Sedan möter Stången en blåa[s]tig hård med grof Jord sammanblandad lera, 3 alz. Genom hwilken när stången är ned-tryckt, intet motstånd kännes, ware stången så lång den wara må. Här om åhret wittiade min fader en Lång-Ref;

Men när han kom mitt på Refwen och uphåmtat 2 el: flera Åblar, hwilke uti denne Siö store finnas til 8 el. 10 m[sarcker]; begynte Refwen dragas tillbaka neder til botnen, töjandes emet, lika som åhlen göra plågar. Men sedan arbetet och kampen å både fjodor en god stund warat, proberandes hampan, upwårte i synnerhet kring Båten, en sådan storm och wattunghåfning at drängen med allsomstörsta möda förmådde roo til Landet, allenast ett Böfeskott; och min fader lemnade gierna Refwen, sedan hon war affkurin, i Siön at salvera lifwet. vid. Bun: Not: ad Cluv: p: 162. 195. NB At detta hullret upwårte af underjordistt wäder, då förmodel. något håhl el: öpning skedde på Medelbottu; det inbillar ja[g] mig mycket.

+++ [Icke långt ther? ifr]ån är belägen en annan Siö, Sylta el: Fröllands [Siön] +++ hvars Lste å hela Helsingelaud intet [finnes, emedan han] öfwergår de andre, såsom Kyrck-Siön i Harmånger Sⁿ [Östanbräcks Siön? i] Tuna, ÅhlSiön i Söderala, Ygs S. i Ferrilla, +++ [i? en] lsten Siö strax östan om kyrkan, etc. som hafwa fuller någon lijkhet med honom, men dock sämre, både til Storlek och andra egenstaper; Dy om Sommaren står han all öf[we]r wuren med waf, Fräcken, Säf, rör; och andre wattu-örter och Blomster, såsom Nymphæa s. Papav: Aqvat. Plantago Dracunculus, Anagallis, Untricus, Apium[, P]olygonum aqvat: etc. så at ingen kan slippa fram med båt; allenast i then smala wägen, Koningsleden [som öf]rjögder är af mycket roende. Gifwandes sådant utseende som thet skönaste och grönnaste Ång. +++ i anseende til thet foder för Vostapen +++ [som til mjäng 100 Laß uptages, och +++ fast än och uth

Bunon: Cluv p. 648. 655.

Socknes +++ [Åfwen finnas] många flottholmar el: fly +++ [o]tro-
ligit, som gunga när folket ther på komma at stiga; Ichtophylacia, Fiskarnes fristäder at jag må så saja [o: saja], hwilka Natursens Herre och Naturen bygt för de otaliga Många Fiskar, som här finnas, såsom Zäddor om 1. ½. L^o. Braxner om 8 el. 10 m[sarcker] hwilke hafwa leglar och här i Nactn lika som Simpor, hel mörkgröne af flyen de hålla sig under. Serfswar el: Swarfwar, de Gullglimande fiskar; Rudor: 4. 6. m. Mörter, fljoder, Pankor, löjor, Abborrar, Lатар och Åblar. Och som denne Siö et penu piscium wara mände, så spara ey heller fiskare uti de många wjdgränsaude byar sin flit och konst här wjd wisa, med Note-dragter, så om wahren, förr än wäsen, och de andre förnämde gräs och örter upwåra; Sedan med Miärdar, och Nyfjor wid uddar och gräas-flyen. Med Kattifjor och Näät, hela Sommaren öf[we]r uti Koningsleden och de gloar el: små flaa och Pölar emellan flyen, hwilke dock gemenl^o gauffa diupa äre; Med Lufstring el: Stöjning, således at

Fiskaren drager sig fram, icke utan största möda, i Wasen på en litten Julle elc tre-Börding, då rätt lungt är, märckandes efter, der Fiffen rö-
rer Strå; hwar på han så förfaren och wan är, at han strax wet hwad
slags fiff thet står, anten han rörer Strå med Stierten eller hufwudet,
etc. hugger så an och träffar fiffen, lika [som med ljusterjärnet?] wid
Eldsluuset. Eljest är ytterst i denna [Siö sådant ställe hwareft et?] elc
annat wärp af Fjsnoot dragas kan; [hwilket fiffe?] endast då anställles
när kölden som starkast är, emedan qvotidiana experientia gifwit
wid handena det större ömninghet af fiffar då fångas, + + + som skulle
fiffen i bljda wädret hålla sig [ute på diupet].

Om Siöar, uhr hwilka underjordist wäder upstiger.

Bun: Not: ad
Cluv: 195.

Bårgwifken, then storste [o: störste] Siö i Helsingaland, och utfaller
med Linna Elswen i Söder-ala, är ganska diup, och haf[we]r starka up-
stigande dunster, at hon om Sommare[n] förhindrar regnet, och har om
wintern alltid stora Broener och Bråkar. Samma art har och den stora
Siön Delen /: hwilken och aldrig fryser när thet klart wäder är,
thet må wara så kallt at sticcan spritter up af marcken; utan då det är
mulit: / Flor-Siön, och många andre.

Om Siöar högt up i Berg-kullar. NB. vid: 1709. in Jan:

Öfwerst på Wahlö klack [i] Serf-öö, som är bland de högste bär-
gen i Helsingaland är en liten Dien. På the höge Bergen emellan
Skog och Sörderala, finnes och någre små Siöar, som hafwa hwarfen
In- elc utlopp, uti en i synnerhet fångas små Krokodiler $\frac{1}{2}$ al $\frac{1}{2}$ länge,
hwar af jag 2^{ne} sedt.

Om Siäl-fisker, och Haf-fruen. Bun: Not: ad Cluv: p. 176.

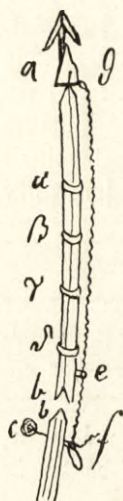
At fånga the starka och rytande Siö-hundar, Siälar, det sker här
gemenl. på följande sätt,

1. Med **Böfeskott**, hwar til fodras gode Böfcor, som draga långt
håll, föra stort lod, och träffa rätt i hufwudet, äljest är fåfångt.

2. Med **Krokar**, hwilke äre gjorde efter thet maner *A. B.*
som figur utwisjar; och ställes 2 el. 3. st: omkring Stenen *C.*
på hwilken Siälen sin wijsa hwjla hafwer, på hwilka han
fig fästas när han sig af Stenen i wattnet nedstörter.

Med **Stång** hwilket sker om hösten, då hel mörkt och lungt är,
sälunda: 2^{ne} karlar äro uti en liten der til beredd båth, **Siäl-Mynnik**
kallad; hwilken måste wara hwjt-struken ofwan wattnet, emedan Ste-
narne i haafsstranden sådan couleur å den tiden hafwa; De föra på
ganska beqwämligit sätt uti en särdeles Nicke [Nicka?] i baak-Stammen,
2^{ne} Stänger med sig, den ene om 16 den andre om 18 al $\frac{1}{2}$ längd. Då

+++ [Siälen fän]gas skal, sättes stänger[ne] tillhopa uti skarfwen, +++ [hwar]s sprint fästes med andra änden af toget, som +++ [är fast] i jär]net, hwilket främst på then

+++ [med hwilket Siä]len stötas skal. På

[e] stängernas sammanstaf.

d. Ringen och Lefanet som sitter

i harpun hwar uti Toget fästes til

e. JärnSinkan, ther en kant[?]

är, och sedan til

f. uti Sinken i andra Stången

hwar med Stångern[e] samman-

hålles när the ligga å hwarthera

sjdan å båthen.

a. b. c. d. äro Blyringarne på

fremsta Stången.

H: Spadan elr Swepan hwar

med båthen myndes. [denna figur

är bortrifven]

förre stängens ända +++ [med

hwilket Siä]len stötas skal. På

den förre stången äro meren[del]s

satte ringar af] bly, att hen

neder i watten et stycke siunka

mätte, [men på] den andre intet,

allenast står der uprest ett kum-

mel, såsom en rund tallrik, hwar-

efter Siälkarlen lyfftar, som står

på knä, i fram=Stammen, hållan-

des i wänstra handen en Spada,

Swepan kallad, med hwilken han

drager båthen fram; men Stång-

änden i then högra, then han då, så

mycket giörligit är, ställer tillbaka ut

med Sjdan, förändes henne med

all macht fram så snart han känner järnet nåka Siälen. Att thetta måste äntel: så nått och tytt förättas af sielfwa Mästaren, Siälkarlen, hwar af allenast 1 elr två i hwarje Sochn ther sådant siffe öfwes, finnes, at hans följeslagare, icke det ringesta hår af hörer; ty eljest ligger Siälen intet qwar, som gemenl. så wahrsam är, at thet liud som en hyhia giffwejr wid nydfallet uhr ros]ken elr tröjan, kan oroa honom.

Enär Järnet är fastnadt i Siälen, löfnar det strax af Stång=ändan, hwilken giffwejr sig tillbaka, lagandes de förarne siffare altjd så at en stång kommer på hwarje sjda om båthen; leder sig då fram efter stången och tager då i repet[,] rappar thet in thet mästa han förmår, gifwandes wid ankomsten Siälen dryga slängiar i synnerhet i hufwudet och öf]wejr Rosen; eljest aflöpa slagen säfängt. Men i medler tid har Siälen, järdeles Gråå=Siälar och the store, sprungit hela $\frac{1}{2}$ wefen Siö med båthen så at forben städt öf]wejr Stam; ty icke twenne karlar kunna row så hårdt; hotandes ofta båthen och folket med qwas och undergång.

Med Måät fångas och Siälar, hwilket sätt här nyl. är antagit, emedan thet kostar mindre, både til kroppen och Pungen; ty af ett **U** god hampa kan man giöra 2de Måät, hwilket litet gröfre [giöres] til garnet än Larnmåät, så rumme at ett hwarf giör nästan $1\frac{1}{2}$ quarter, 9 samnar länge, och 2de diupe, lägges som en half=circol til then twäraste sjdan kring Stenarne, ther Siälen fastar sig neder i Siön; fast-

bundne på den ene ändan med tog uti en tämmelig swår Håll-Sten, men i den andre är allenast fästet en liden, som strax följer Rätet då Siälen börjar hvesla sig ther in, görandes det som en hoptwinnad Poese, ther uti han ligga måste ägare[+ + + til fromma] Och emedan nu många sådant fiske bruka, och tienlige Stenar intet många finnas, ty har konsten upfunnit det artiga grep at torre Stock-ändar uhrhohles på den ene och rundas på then andre [s]lfa som en Trää-Skähl, hwilka, af Elden swart-brände läggas efter behag i stället för Stenar om-stälpte, på wattnet, med en ljun och Sten i ändan fasttatt mitt inunder. Hwilke mycket Snarare bringa Siälen i garnet, när han på dese hwilfulla Kubb[ar] sig hwjlo söker, än the fasta Stenar, af hwilka han off-tast med Böfeskott och annat buller nedfrämås måste.

På Ijen om wahren fångas, i synerhet Siäle-Rutar, utan stort arbete och omkostnad, allenast med Påkar och yror; Ty sedan hoo-diuret lutat, hwilket sker på jfen; föregifwandes gemene hopen det Ruten får först lff, när Matt-mäs-uhren blåser; ju häfftigare wäder då är, ju flere lefwande Rutar blifwa; så ligga ungarne på Ijen långt fram på wahren til thes han sköljes, hafwandes Modren alltid et rundt hohl up genom jfen, til ungen, som och alle andre Siälar, hwilka sådana hohl kunna blåsa up genom, men intet nedgenom Ijen, wid hwilka Siälen alltid ligger, rörandes alt stadigt wattnet med enthera af Sträflorne, at hohlet måtte icke tilfrysa, och honom nedgången och födan affkåras. Men i stora och kalla uhrwäder tjmar ofta then olyckan för honom, at holet igentäppes och tilfryser, då kommer han willse, och intet mycket fort med sin gång i Snjön. Den då råkar taga wägen utwid haafswaken händer stor fördel, emot dem så wälltra til Lands, hwilka som the wjsa stora Spår och märken til sin framresa äntel^o komma i jägarens händer, såsom det hände här om åhret i Rougstad Sochn, at Bonden Per Olson i Frölland drap en wid Bro byn af samma Sochn, hwilken likwäl arbetat sig 1 mjhl från haafwet. Eller råka the uti Bondens käftar i Skogen, Biörn, såsom icke länge sedan hände här i samma Sochn, at de som spåret fölgde, wunno intet mera än allenast see rummet ther Biörn, som då nyl^o upståt af wintersängen, hållit sin frukost af sådan owan doct mäcta feet Steel. Men i Skog Sohn och enstaka gården Siähl-stufwan hwar af byn nu namnet åger, kom för lång tid sedan, en sådan wilse-sarande Siäl nedtumlandes i stufwan genom fenstret, då brukelige på taket, emedan så stor Snö-wintter war(a), at drifwan banade wägen tjt up för denne fremlingen. Och ehuru wäll somlige äro i then Meningen, at sådane Rutar wid början intet så stort wett åga, at sly folket; Så synes sanningen likare, det sådan säkerhet

lärer härflyta af theas blindhet och swaga Syn; warandes förmedel. theas wett lika smalt både i ungdomen och alldren; Emedan Kuten då heel hwjt och öfwerdragen är, antingen af de allgemena hinnor, secundiner, som kallas Amnios, Chorion, Allantois, etc. Eller af något annat; hwar om de Lärde må döma. Börjandes detta först aftaga kring ögonen, då Kuten synes lika som hafwa på sig Glaasögen eller Bryllor; af den underwarande häriga insprängda huden hwilken mera och mera sig i längden framwisar.

Huru hos många ofwan nämde Siäl-skarlar, stor wid-skepelse och dieswlskap funnits och ännu til en del finnes, det är Danständigt och för thes widlöftighet swårt [at] beskriwa, i synnerhet hwad Haaf-sruen widkommer, hwilken de hålla för ett warande ting, nescio q[ui]d; som i synnerhet ha ar at råda öf[ver] Siälar, hwilkas härkomst propter analogiam nominis somlige, absit risum! säja wara af de Egyptiers Siälar som drunknade i Röda hafwet; Lika som grodan af Konungs dottren; etc. hwilken Haafs Fru the esomoftast see; såsom och många andre fiskare, hwilke för wist teckn til Storm taga när hon står i Stranden och klappar byte, det jag 1698 in Aug: jemte flere med mig då warande, ögonstent. see tyckte wid holman Norre-hannuskäret; dyrkandes henne så högt, at de strax efter hennes begiär wiska en elc flere Siälar om bord i Siön. förwäntande önnigt interesse. The fördrifta sig aldrig snubba elc afwisja henne, hwarcken på Siö elc strand wjd StocKlden tjt hon ofta sig infinner; utan efterleswa gamla reglan: Gif henne en Penning, elc Bröd elc Ost-stycke; beed henne wackert gå; låg som du intet seer det; etc. Åhr 1666 d: 1: Junii säjes Tidlagaren Olof Ersson ifrån Arnön [o: Arnön] hwareft Siäle-fiffet kring store promontorium Hors-Landet mycket brukes, bekänt på Rätteplazen sig och haft omgånge med Haaf-sruen, etc. En Horribiles illusiones et præstigia Diaboli! NB. Messenii Sw: Chronik: lib: II. p: V. *Philmer Myckle* säjes legat hos haaf-sruen.

Om Solmar elc Öjar i hafwet.

Af många holmars, öjars och Klippors, prospecter, figur och lynde, weta de in wjd hafwet bwende och fiskare sina wisja teckn til wäderleken taga; Af hwilka en allenast här nämnes, Graan, som mächta namnkunnig är, både af thes situation, långt uti haafwet til Nord often ifrån Sättesholmarna; såsom och af then myckenhet af ägg som ther tages; åtfkillige slags Siö-foglar, i synnerhet Torr- el. Twärr-Muhlor, som hafwa mun-öpnigen twärt emot andre foglars Nääf; De underbara träd och Buskar som ther wära; Sällsamma händelser etc. Men aldramäst af prospect[e]n elc utsigtet, det på 100 sätt förändras, efter

som wädret och wattuett skifter och gif[we]r refraction och reflection til. Merendels när han synes, har [han] ett wida högt och stort utseende, många refer större [än] han i sanning är; Och då blifwer säker[st]igen skifte, anten wil han då låta blåsa på sig, el: ifrån sig gifwa wäder; ut vulgo dicitur; [ju] närmare han synes, ju starkare kommer wädret. Men wisa sig om mor[genen] allenast några träå ljka som de stodo på bara wattuett, så plägar ther å följa en gruswelig Storm[;] ju längre och häftigare, ju glesare och högre the synas; Men [twå]rtom lugu på ljka jätt, när sådant synes om aftonen.

Om Jord-Bäfningar.

Strax östan om min Faders gård Wallstad är beläget et bärg 70 al: högt, /: thet jag ofta på åtfylliga jätt afmått och aftaget at tillstoppa Munnen wisa them ensintom propositiones æternæ veritatis Mathem:/ hwillet 1705 in junio, när Torrhööt af Swahlarne ther nedan för liggande inbärgades, heftigt dundrade ifrån Nordväst til Södoost, så at träen skakades och riste ljka som af stark wäder, fastän heel lungt och stark Soolsken wara monde. Det yngre arbetsfolket undrade storl. här på Men de åldrigare sade: Der boor intet alt godt i berget; låtom of hasta, ty här på plägar regn falla. Hwillet och så skedde. Nu antingen någon särdeles underjordiff Guld; någre Swafwelachtige, bituminosiffe, och sete dunster, beblendade med Nitrosiffe el: andra Saltångor; Gasexhalationer el: Ångor af någon jäfning som kommer af Sura, alcalisfe och andra particlens sammanblandning; Underjordiff wattu när thet börjar sjunda, rarificeras och qualm uplåsta; Mineralier, Kieff, det mycket finnes här i Helsingaland, som Kalk i Dalarne och Jämtel.; Eller något annat, som Physici weta andraga til orsaker af Jordbäfningar; detta skakande och bullret upwätte, Thet kan jag så mycket mindre säga, /: thet allenast at et starkt underjordiff wäder bröt här ut, såsom wid alla jordbäfningar: / som det långt fiärran mina tankar warit, at Vulcanus något skulle kunna uträtta hos Hela, och at detta [Gifwe]rboernes Land, kalla Tartarum Nilheim och hårda Hell, med sina många himelshotande och skarpa Bärg, hållar och täta kullar, icke skulle wara förskont för sådant; och förthenstul efterfrågade sådana händelser intet, då jag med Mercurus Staf Campos Elyfios genomwandrade, undantagandes det Skiusbonden N. N. berättade, då wj stadde woro på then stora Sandwoen emellan Serlla [och] Hougdaht Sochner, hwil-

ken war som en upbackad åker af de stora och hwarja haglen, [som] å hösten tillförene så häffigt fullit, at Får och Setter blefwo ihjälslagne, Hästar och koor dels sprungit i [Sken?] dels under taak och wäggar, hwar uti än i dag hoblen efter hagl[en] lika dem man uthur hagellbybor skuter, mångestädes; i synerhet i Biuråker, Liusdahl, Ferla och Hougdah[1] Se synes; hwilket han mig berättade skattandes de warma orter heel lycklige, som frå sådan olycka frje w[ore]; Der emot då jag förtalte huru the mycket farligare händelser äro underkastade af stora och förfärliga Jordbäfningar, som kasta hela Städer och husen öf[we]r ända, framdragandes det som skedde, 1666 i Med[s]ien då Staden Schamachie och de många 1000 Menniskor omkommo; Med mera som Mig i Minnet förefom af Plinio, Kirchero, Blefkenio, Christ: Matt[hia] och andre scribenter; Hwar på han swarade at här om åhret skedde åfwen och här så stark Jordbäfning, at fönster och faaten runkade; etc. Om han då talade om den Jordbäfning som skedde n[är] Jag mycket ung war och erindrar mig thet märka i Rosugsta Prästegård, thet wet jag intet.

Om Jordefall.

En gammal sägn omföres hos alle här i Helsingeland at en heel gård med folk och Boskap för en lång tid sedan, har sunkit neder i Tuna Sökn [=: Sökn], några Musq[vette] Skott nord-ost ifrån Kyrtan, /: icke långt ifrån **Tafwel-Tåkten**, der kofsett med omliggande fantige Stenar stått, på hwilka DgiärningzMän med bara knå krupit, etc: hinc proverb: **Gå til Tuna, Frypa til Fryse, och låra weta huut**; /: hwarest en sumpig Pus på en Sandå[s] synes och kallas än i dag, Gård-sändet. Drafalen föregifwes more solisto] af bondens Gudlöshet.

Det samma berättas och om diupa Moraset strax wid Landswägen i byn Dje af Tierhö Sökn, /: corrupte af H: E: S: pag: 170. satt i 11sta S. /: at 3 gårdar ther sunkit.

Åhr 1704. in April, (wid) skedde och i sielfwa wägen, på Släta Sand Moe[n] som löper ifrån Gnarps kyrko til Maasuguen, på Norre Sidan om än, sådant jorde-fall at thet ännu, fast än Sanden runnit neder, är et hobl, 80 al: långt, 30 bredt och 27 diupt. Hwilket intet synes komma af Elfwen el: rättare sagt, åhn, som thet nedan wid hel grunner $\frac{3}{4}$ al: och ganska sacht framrinner, lika som i Elskarleby, hwarest starka Strömen nu så affkurit thet wästre brädden, at thet ganska underfamnt faller för thet som 20 år allenast tillbaka thet öf[we]r

begynte resa; utan snarare af någon witterung och förtärande röta, hwartil den Myran elz sumpiga kärret, som strax Norr om ligger, anledning gif[we]r, som ofta dammar och ryker.

vid: observ: ad 1709:

Om **Elfwe-Dantzar**, **Troll-Stigar**, **Witter-wägar**; etc. weta gemene hopen mycket tabla; En har jag sedt på iure Berg-ön af Rougstad Sochn; den jag wäll kunnat sagt vara en Utter- elz Båfwer wäg, ther utter-kälkan eller then å ryggen liggande Uttren som med sina floor håller uti Aspellabbarne hwar af deras huus i Siön bygges, och drages af andra, har framsopad; der icke situa[t]ion, långt up i skogen och bågge änderna syntz. Heel slät, afnött och ren-sopad har han syns i många åhr, förmodel. af någon ther updunstande tärande, corosive och suur ånga, som affräter och förhindrar gräaswärten; Ijka som på Swahlar och Ång ther **Sleen**, som de här säja, grasserar, ther giåsande Dos i Siöar och Myror Ijen förhindra, etc. Men intet af Elfwor, Troll, Witter-Boskap, och annat dylickt, uptrampad, såsom den gemena hopen, i synnerhet Dwinno-könet *ἀσθενεσιτέρω σκεβει*, sig inbillar, hafwandes I: Pet: 3: 7. mycket at säja om Skogs-Rå, Swart-Elfwar och Hwit-Elfwar, Witter och Wittre-boskap; Små Troll, Trollkåringar, etc. etc. Och hwad de kunna uträtta; hwilket ad nauseam usq[ue], jag måste höra af åtskillige Patienter, som råd och Medicamenter begiära. Hwar af allenast 2de de /: å nästförwekue /: senaste nämnaas; Res[ist]. Pigan Margreta ifrån Gnarp S., hwilken laborerade utaf Melancholia Hypochondriaca, men inbillade sig aldeles råkad uti ondt ther af, at då hon sent på en Thorsdags qwäll utkastat heet-wattu, dräpit och förbrändt ett Troll. etc. En annan Anna benämd ifrån Hudickswall, wille äntel^o weta huru hon måtte qwitt blifwa Trollet elz Trollkåringen som alle nätter öfswesföll henne. Jag meddelte hwad nödigt war, ihugkommandes de gyllende orden W. H. Arch: framförer p: 314 och 315: af II: Flock: wille och hielpa henne uthur drömen, emedan det af alla omständigheter et qvotidiana experientia röntes at här war det symptoma, som gemenl. kallas Mara, Incubus, *ἐπιούλις*; Men phantasiæ rost hade så penetrerat grofwa Leerkrulan, at den stod då intet at affkrapas.

Hwad Troll elz Witter-Boskapen angår, så synes esomoftast sådant; I förledne Sommar berättade 3de åhellige, alfwarjamme och trowärdige Danne Mån här i Rougsta Sochn huru de den 25 Maji, ganfka bittida sett en stor hop af åtskillig slags Boskap hunnar och Fåfuller framdrifwa, tänkande detta vara sina grannars drifft, som sin Fåbo-wäg ther fram-

hade; Men någon stund ther efter kommo thet rätta folket och Boska-
pen, togande; förtäfful de i största förundran och häpenhet öf[we]r then
förra skocken stannade.

Om Liung-Elden.

Åhr 1690— om MidSommars afton slog LiungElden neder ge-
nom takket] på Södre Sjdan af Hudickswalls nya kyrka; då der först
syntes som ett Lius brinna i taket, men antände sedan så häfftigt, at
och grafwarne ehuru wäll bewarade de wore med starcka hållar, Lj och
altfammans förbräntes. Då och biälkarne i Tuna Kyrko-Torn mycket
sönderbräntes.

Å samma åhr på en Söndags middag, antände LiungElden taket
mit öf[we]r öst[ra] Port-Ljdet här på Wällstad, med [o: men] blef strax
släkt, giörandes ett hohl genom Näfren, med stora Strjmor ther omkring.
Men å then tiden Carl Unehon bebodde detta hem, slog detta häfftiga
wädrät ned genom SkorStenen, ut genom fänstret, och upkastade San-
den på gården dräpandes här en kallf hwilkens been sönderbrätte wore.

Om Berg.

Alla de stora bärg, som finnes här i Helsingeland, och hwad jär-
deles uti dem är at beskoda, kunna icke på en kort stund upräknas.
Någre allenast nämnas, såsom uti **Skog** Sochn det höga Gullbärget,
under hvars Spetz oftast Molnet stryker, förutan de många andra stora
kring Bergwjken liggande, hwarest öfwerst på fullan Tiernor äre, uti
hwilka krokodjler fångas kunna. Uti Alfta är Grufsbärget af Grufwan
som ther för någon tid uptogs. Tjnbärget i Dswanåker el: Öf[we]r-
alfta; der Sillf[we]rMalm finnes. i Boldnäs Bullerbärget, der kryfall
finnes. Härt-berget ther sammastådes hwar uti en tämmelig ster Grotta
är. I Gersöö, Wälsjö klack, på hvars öf[we]rste klint en Tiärn är. i
Liusdahl, Hybo- el: Höjebo klack, ett bland de högsta i Helsingeland;
dambar emot regn och Snö wäder. i Hougdahl Stor Njpen, på hwil-
ken gansta wäll Fiällen mellan Swerige och Norige synas. NB: **Gund-
biörns-graf**; i Forfa, Blacks-åhs, hwar uti ett diupt håhl eller Cavern
är, hwilket då en med reef mätte, wid änden upföljde en petrificerat
Geet-skalle. Af östre Sjda[n], der brantesta berget synes lika som hänga

öf[we]r then allmena winter-wägen, hafwa ganska många och stora Stenar och Berg-fjflor nedfallit. Dfferberget i Underswjk. NB. offrat. I Jerla under then bergsklippan hwar utföre then häfftiga Laa=forsen faller, rätt under Strömen är en stor Cavern, uti hwilken för några år sedan 6: ft: flogs=Strykare och Rofware sitt hemwift och giömo hade.

i Luna **Gryttiebårg**et hwarest för 4 år sedan någr[se] Personer på en Koppargrufwa begynte arbeta låta; hwilket Berg å Södre sidan ganska löst är och lika som afbräunes frätes och förtäres förmodel. af de dunster som upstiga af några Mineralier; wattnets nederfall[?] och Sol-wärman. etc.

i Gnånger Hattberget och Swinhuustaken, af SiöMän så kallade hwilke här af långt uti hafwet känning åga.

Klättehölet i Delsbo Sochn, hwarest stundom wäder höres mullra /: simil: vid: Atl: Rudb: T: II. pag 513. :/ har Sal. Probsten Mag: Jonas Phragmenius angifwit såsom sees af w. h. Arch: II. Blocks XI. fr: och Ol: Rudb: Atl: Tom: III. pag. m. 411.

uti Rogstad, **Ijsbårg**, der en stor Cavern finnes, **Ijsbergskällare** kallad; de Personer som ther inkomma, känna sig wid utkomsten lika som drukne; På samma Berg strax öster om ther öf[we]r warande kyrko-wäg synes uti en fast tvär klippa ett rundt och nästan som en talrick widt håhl, om hwilket den fabel säjes, som skulle salva venia! en ofantlig Sättes Penis det upstungit.

uti samma Sochn äro och Linsbårgen på hwilka the många och ganska stora sammanlagde Steenhögar äre at åskåda, **Kese-högarne**; Samt **Gull-kistberget**, af kistan med Gull uti funnen så kallad; Såsom Rummet ögonstent. synes, neder i berget, och stora hållan der jämte, som öf[we]r håhlet legat.

i **Ils=** el: **Edsbo**, Norrbårget, hwarest stundom synes lika som elld brinna.

i **Gnarp**: Moo=berget, hwarest den gamla och diupa koppar-grufwan är, på hwilken Sveriges forne Konungar låtit mycket arbeta. Der finnes än i dag somlige Stenar så Malnrjke, at Smederna ther af kunna werka koppar at löda el: sammanwälla järn.

i **Bergsö** Båhle berget, hwilket altid dambar och ryker emot regn och snö. Såsom Malungs Flugg, Elg-åsen och andre ganska många.

At stora fjflor och hållar falla uthur bergen, af Hafwets tillswalpande, thet synes(t) fast mångestädes i Hafs=Stränderne, såsom wjd Swartsundet i Norraha, Drak-ön, och Augön uthom Hudickswall, Hornslandet i Rogstad, branta klippan, Klafan, wid Gnarps Maasugn, hwarest och hafwet stora Sand-åsar upkastar, såsom och annorstädes ther sand och

små-flapur finnes, hwille stundom aftaga, stundom tilltaga, nu flyttia hit, nu tjt; alt efter som Stormen wattnet, och wattnet Sanden kastar. Men af Veran sammansätties Stenar, såsom egensten² rönes af den Steen Bror Jonas Broman Bofhållaren på Gnarps bruuk haf[we]r, uti hwilken alle Sporen til en hand exactissime synes och håhl efter tummen [öfverstruket: genombrad med Tummelfingret].

Om Intagning i Berg.

/: Om de många Barns intagning i Hamel. vid: Centur: 13: pag 457. Dryfelii, Histor: :/

Alt Inbillningen är wärre än Pestilentz, rönes noggsamt af de swåra laborinther, inordinata Phantasia sine nexu nectit, och thes stora krafft, jämwäl här i falla Hell, ther Pestis själlan el² alldrig grasserat; så at man wäll må föra Aristotelis ord lib: 3. Cap: 7. Nicom: *τῆς φαντασίας ἔνδοξοι*, hålft emedan hon är både *Inquietissima*, qvia a sensibus exterioribus et ab ipsa corporis affectione, subinde excitatur. Unde nunquam q[ui]escit, neqve die, neqve nocte, admirabilis et non raro ridicula atqve absurda hæc gesticulatrix, earumqve formarum ac imaginum artifex, qvæ nec fuerunt, nec erunt onqvam. Såsom och *fortissima*, qvia huc illuc se agitando, et aliud ex alio fingendo, inveniendogve mentem hominis valde turbat, distrahit, et qvasi obsidet, rectum iudicium impedit, et animum vanitate variaqve cupiditate implet, decipit, aufert, såsom Joach: Lang: uti sin Medic: Ment: Part: II. Cap: II. § XXIV, de Ufu lum: Nat: skrifs[we]r. Hwar af den gamla allgemena och hos många än i dag warande Opinion under hwilken wårldenes Förste och arge KonstMästare mycket spelar, om **Intagning i Berg** härshlyter. At här Koor och Setter, blifwa intagne i berg, ther af äre alla örön fulla; hafwandes Wall-hionen til detta et wist teckn, när en, tre el² flere af Creaturen blifwa in momento undanrykte theras ögon, hwilka sedan wid igenfåendet miölka blod. Men på Menniskor är rarare exempel; Et allenast framföres här:

1694 om hösten i August: Månad war allment rykte öf[we]r hela Landet at Dlof Ersons Dotter i Wj och Tuna Sochn Ingrid wid namnt en Piga om sine 25 åhr, blef intagen i lång-gård's berget, strax wid hem² by. Relation kortel. är denne: Öfwannämde Piga Ingrid Dlofs dotter hade å åhret tilförne varit borta en el² annan dag, berättandes wid igenkomsten huru hon har varit beledsagad in uti en ganska wacker

Saal, ther många skinnande Personer såto, och sig wäll plägade; Men emedan hon intet wille något smaka af det som för henne frambars; kom hon ut igen. Åfwen och det samma sade hon om sommaren, 1694, då hon som före å några dagar varit borta; Men in emot hösten af samma år begynte hon klaga för sina förälldrar, Syffkon och bekanta, at en sådan färd tilstundade för henne innan kort, befruchtandes den wara den sista, och sig aldrig igenkomma mera. Hwilket och skedde; ty då hon några dagar ther efter gick åt berget om morgon at afhämta wed, kom hon intet igen, lemnandes allenast böhlen uti Swegan til tecku efter sig på en Steen. Huru stort bekymmer och slit hennes Förälldrar, Slächt, bekante och alt annat folk af 3de Församlingar ther näst omkris[n]g liggande, efter allmän böön och publication af Predikstohlarne, henne at upleta, ospardt hafwa monde; det är utroligit, sättjandes jag å jdo alt thet wäsende, både losligit och olosligit, mången här wid öfwade, både med Böner, sänger, flockor, Duppar, förfrågningar och annat; hwilket mera föröfkte denna Phantasien än förminskade. Men å 3de Sommaren ther efter, är(o hennes kläder och) störste delen ni fallor! af Ben-raglet igenfunnit på samma berg.

Om Kärr, Myror, Måsar och Eng, ther tilförne Siö warit.

Öfswer de wijda NordahlboEngen i Rougstad Sochn, hwarest nu ömniigt wärer Staar-höö, Fräken och andra wattugräs och örter, af de jura, flemmiga och Mineraliske dunster, har man tilförne med bådth farit, [öfverstruket: Ista som ännu när währfloden påstår,] alt in til höga Måset der byn Stammäs står, hwilken af Farkosternas Stam sitt namn åger. Förutom många andre (många) rum och ställen här i Helsingaland, icke allenast långt up i landet, hwarest nu rika Slättmyror, Slottmoösar Siöar äro wallade, hwilke de flitige och förmög[ne] Åkermän, medelst djfande och grafwande, om situation så medgif[we]r, at wattnet kan af-tappas och en fast grund-bottu ther är, artigt weta upbruka til Åker, såsom synes wid Rougstad Capelans gård, Ströms och Gnarps Bruk, och flerestådes; dels af Sänkmyror om wahren uplasta then röda Maat-Jorden, hwilken om hösten som annan god gödsel föres på Åkrarna ther Sand och grundjord är; Utan och wid Haaf-Stranderne, hwarest Siö-grynnan på många orter såsom wid Swartwjs Engen i Norraha etc. etc. åhr! större Slogar gif[we]r; Emedan af mer än tusende röön wid alla Strander, det synes huru vårt Haafs wattu åhr! utfaller och af-tager, giöbrandes grund til holmar, och holmar til An-Måäs, och dyllit.

Om Ofruktfam Jord.

Fast många-städes ligga här i Helsingeland åker-stycken öde af den Sand, Moo, Alf, Gruus och Små-Sten, som öf[swe]rhanden tagit.

Mångestädes måste och åkren igenläggas, af de Dy och Sänken som sig ther under yppa. Här och ther å flera orter än skrifwas kunna i willa Stegar och på holmar synes rudera til Byggningar af Tompte Stenar, och ugnar, til äng och åkrar, af diken, och mera sådant; hwilket berättas stedt wara, när Digre döden så gräseliga många Bönder utödde; Då de qwarblefue fingo taga Åkrar och Eng som the hälft wille; Hwar af then ganska stora elskheten grannar nu emellan til alla delar, efter Skatten, öre och örtug upkom; Det allmänt öf[swe]r hela Helsingeland beklages.

Men Orsaken til de många ödeshemman som å denna tiden här å Orten blifwa, emot de forna dagar, och då Dhl-kappen stod på Nenen der Bonden körde åkern, Silf-bältet satt kring hustrun ther hon gif och sådde, hafwandes Juhl-Bullan i Måhing-kettel: el: Sädens skäppan, och 15 åhra Barmen hölle uti kiortelen på Modren, här å detta Helsingnade Landet och Lycksaligas öö; är andragen men ligger i mörkret uti Anhanget til Helsing: — — — mitt Itinerarium under Tit: **Wår Herres öga öf[swe]r Helsingeland**, och förskoning ifrån 3re Ding; i andledning af Ordqvådet: Sag såg öf[swe]r tig, som wår Herre öf[swe]r Helsingland.

Om Jordenes Floo.

Huru hwarf-tals jorden är hopbakat, det kunna Brun-grafware berättta, hwille så många jag frågat här i Landet, gemenl. säja sig näst Swartmyllan finna Steen-klapur, sedan Lerjord, der näst lera, under hwilken åtskillig slags sand ju längre ned ju finare och rödare flo-wjs kommer. Men mästa arbetet är af Stenar och hållan, uti hwilken oftast 2 el. 3 famnar måste brännas förr än wattnet genom någon sprycka sig wissa gitter. wid: pag: seq: om Päng[s]r.

Om Jordenes aftagning.

Att stora regn-skurar affkölja och med wattnet bortföra jordenes öf[swe]rsta bryna, det måste the nogsamnt förfara, som branta åkrar hafwa,

ty både giödsel och Mullen, ja! ofta den nyss utsådde Säden, såsom det skedd i fiöhl om våren, nedföljes och bortfar; I förvefne So[mmar] d= 17 och 18 Sept: [föll] här så (ganska) mycket regn, at wattnet i alla Strömar och Siöar blef som tiöft Leerwattu, af den tilflytande Mullen; Folket och Bostapen til stort Meen och skada.

Fäst mängestädes ja! och på stora Allmän-wägen, rönes klart särdeles om wahren, huru stora stycken af Jord, Stenar[?] och all[samans?] siunka hela 2de al: ned lemnandes stora gröpper i synnerhet thet Jäsejerd är, hwilken på somliga ställen upläsuar, at både hästar och wagn nästan aldeles nedsiunka, såsom thet hände Häradshöfd: Sal: Sv. Gyllenschöld och minom fader här om året wid Hudikswall, då wagnen öf[wejr] hiuhlen och hästarne in emot hufwuden nedsunko. för utan andra många exempel.

Om Penningar fundne i Jorden.

Här om året fant en Piga i Samna af Lina Seru 16 st. Silf[wejr] Penningar neder i en grop, thet en gammal gran stått men emfulbläst med Root och alle. Hwilka jag til mig wärlade, wssandes dem sedermere för H: Prof: P. Elvius, i Upsala som 2de thet af bekom. Men de andre omkommo i Branden hos Sal. Doct. Ol: Rudbeck senior.

Om Magnetens Declination

fördrifter min enfallighet sig intet utlåta; utan säger allenast det som hwarje och enom fritt står försara, at ju äldre kyrcka här är i Helsingeland, ju mindre Ewol-rätt, ut vulgo d[icitur], står hen. Om nu detta är skedt af Compassernas utwssande, såsom jag gifvar; eller af andra orsaker; der om må de Lärde döma.

Om Fly el: Flott holmar.

Det är omöjeligt för myckenheten kunna upräkna alla de fly och flott-holmar, som gemenl. fäste stå i wjkar el: annorstädes och finnas uti Helsingelands oräknel. Insjöar och Tiernor, i hej wicklade af gammul Sääf, Rör, Grääs, qwistar, löf, waturötter och annat stööl, ja! och af stora Stänger

och trään, hwilka allestädes utsticka och wisa fina ändar i kanterne långt neder i det hopwallade(?) Fly. Uti diupa Wädersunds Fiärden i Rogstad Sockn upwettar stor änden af en gammal stor furu-syra genom wattnet, på hwilken en tufwa efter hande[na] satt sig, hwar uti en tämmelig stor Biört, Ahl och andra wattu-Buskar, grönskas och wära.

Detta är, Wälb: H. Arch: hwad obiter et manu p[er]functoria, at winna tiden och nyttia närwarande tilfället, jag fördristar mig insinuera, som aldrig sett och tör hända, aldrig see får de utgågne Frågor, Förste Glockens Förtal omröra; Men wore hädanåt något som til wittne tiena kunde ifrån denna orten, det skulle alldråhörsammast inställa som framgent afwachtar

Wälborne] H[err] Ar[chiaterns]
ödmijue Dienare

Olavus Joh: Broman

1706: 21: Octobr: Til H^z Inspect^r E: Warg: på Gefle. Concept.

Förr några åhr [sedan] angåfwo sig twenne Arbetzkarlar ifrån Koppar-Berget för sådane som befantskapen ägde af Berg- och Grufwo-wärd, hwilka Madam Mar: Lundberg på Norholm och Erich Jönsson i Blåstad af Rongstad Sockn, så mycket håldre emot-togo, som den något åger, altid söker mera winna, och et sådant wärd, som Koppar-Grufwa är, inkomster af sig stora lastar. Bem^{te} karlar beledsagades förthenfull till ett Berg, belägit uti Tuna Sockn, strax wästnan om byn Wj, icke långt ifrån Socknesskillnaden emellan Rongstad och Tuna, **Gryttie** kallad, af gamla ordet Grythe, Griot, som bemärker klapur, Steen, etc. såsom många berg andre, jämwäl å denne ortens lägenhet, kallas; hwareft de wid bergs rötterne, uti en wret, begynte upkasta Jorden och arbeta ut wid en Stor Sten, å södre Sjdon, i anledning af den dunst och, som de mente, Koppars Roken der upstigit af Jorden, samt de små skinaude gnistor och flisor som sig wiste i Stenen, hwilken träffelig löser är, at han lätteligen kan sönderstötas, såsom Jag ett prof der af hafwer. Men sedan de wunnit ett godt stycke under Stenen sig taga, funno de ringa el. altzingen belöning, förthenfull begåfwo de sig längre up i berget uti wäster, gräfwande der twenne håhl, icke mycket diupe, emedan arbetet tiltog, men nyttan förminskades, ut wjd branta bergsklippan på södre

Sjdena. Då de der upbrutit 20 el. 30 last, af något hårdare Sten än tilförne, dock ganska lätt, aftog för dem förhoppningen til at wiinna der någon Mallm, ty sökte de ännu längre Väst, et litet stycke, förnötande kan ske mera tiden än krafterna med arbetet på ett annat ställe at upgräfwä. Stenarne som der ligga uptagne äro mörck-blå-achtige, och tämmel. tunge; Men aldräwästerst är ett hohl å 4 el. 5 famnars diuphet uphuggit, det störste och märckwärdigste, mera af Stenarnes quantitet än qualitet, som wissa sig fuller mycket lika med KopparbergsMallm, rätt tunge, rike af många gnistor etc. Dock likwäl som wederbörande blefwo underrättade ifrån Stockholm om Mallmens fattige el. alt för ringa förwåd, så stannade arbetet, berget want sin förra hwjlo, och Arbetz-Männerna mistade sin lifs-provition, den de förr så mycket rundeligare åtniutit, som de upwist för sina principaler til wärcket, några med sig hafde kopparbergs ächta Stenar, men detta bergets tillägnade afföde.

Hwad nu min enfällige Mening om detta bergets Stenar anbelagnar af hwil[ka] Jag en dehl i mine giömer förwarar, så har man fuller genomsett, om man samningen utan skryt får utnämna, någre höglärde och Naturkunnige Mäns skrifter, som med sitt Snille hindt gräfwä sig långt neder uti Bergen, och sammanhämtat wetskapen af det fördolda; Men beklagar at få el. inge finnas, äfwen som Medici, hwilke icke så noga anmärkt Himmels- Jordens och wädrets art och egenkap, som denne orten äfwen som andre, för sig sielfwan äger och rör. Nog kan man giöra sig försäkrad der om, at många Mallm-strel, både af Silfwejr, Koppar och Järn, här finnes, uti detta landetz alt för många stora och himmels-hotande höga berg och kullar; Men om de så rike äro, at de löna mödan och betala arbetet, der om frågas billigt? Hade och någon den wetskapen sig noga bekant, at skilja Jernet ifrån Kopparen, så skulle den mycket profitera kunna, hälft emedan här finnes och wäxa många Mallmstrel, men blandade af åtskillige slags Mallm, lika som uti de 2de öfre Elementerne Materia primi och secundi Elementi från blänningen äj frje äre. Nog synes detta Wsby-Berget, som tämmel. högt är, å 30 al, och emot wanligheten sträcker sig til Öster och Väster, och intet Norr och Söder uth, som allment är af den krafftiga Stormen, då Syndafloden märckel. ombytte Jordenes brynja, giörandes många Haaf, Siöar och Berg, etc. fast månge- och annorstädes än tilförne; äga några Mallmädrar, men fattige, magra och samansatta af åtskilligt, såsom Stenarne nogsam utwissa[.] mera förmodel. utarbetat och wärdat af den warma Solen skaffar här nedre, än som ignis subterraneus el. inwärtens hetan giör och wärdat[.] hwilket och wed detta Berget observeras kan, i ty å södre siddan det löst, iholigt och

frubbot är, men i Norden fast och rikt af den grofwa grå Marm[or.] Så at då man wäntade få önnigare frucht och rikare ådrer i diupet fattigdomen sig större insunne, lika som den fåfängt förmodar sig kunna göra starkare Stycke-smål på Alpes, än der nedre på slättmarken, etc. och nyttia större lius i Frankerjke, än här i Helsingeland. Men stora Penningar kunna stort göra, at minstone mycket frästa, androm til fromma, hwilka dem mera än ägaren kunna behöfwa. Tiden affkär mera här om denne gången röra etc.

Ol. I. Broman.

Nov: Obf:

1707: d: 11. Oct: Säg Boshåll: Bremer och många andre på Ströms Bruk en mächta ster tiöck röök upstiga wäster uth, förmodandes intet annat än få höra kyrcke-klockorne, af fruchtan som skulle någon by etc gård up i Sednen upbrinna af wädGld; ty fälle brännes alldrig å den tiden. Men efter någon tid spredde then tiöcka och högt upstigande röken sig småning[som] sönder, och sedan alldeles förswan. Hwilket han muntel. in præsent[ia] Pastor: etc. och för mig berättade, den 14 följande i Harmångers Prästegård.

[d.] 21: Oct: samma åhr om afftonen syntes åfwen lika på Wallstad, wäster uth. [Mer]gon ther efter kom töwäder och regu; då alle Isar dambade högt.

d.= 30 Decembr:

Syntes öf[we]r all Snön lika som swarta Loppor, som hoppade långt, ganska öf[we]rflödigt; Å Ratten ther efter kom Snö och Slaff tämmel. nästan 1 al^l högt, men dagarne ther efter regu lika som om Som-maren. Hiems Culicaria; wid: Atl. T: II. pag: 605.

1708. d.= 3. Jan: sent om afftonen, kunde samt. wårt huusfolk intet annat förstå, märcka och höra, än at Folk kom in genom den wästra Porten gåendes nit genom gården, ut genom StallgårdsPorten och sedan ut genom then ytre FåhusPorten. De sökte strax efter; Men såg ingen.

d.= 4, nästfölj: Skedde nästan lika händelse i Snarps Prästegård; Men ther så mycket mera buller, som de i gården alldeles hörde at häst och släda woro med; förändes in genom den wästra och ut genom den östra Porten; Men Presten H. Dan: Vjkman och de andre funno ingen, wid utspringandet.

d.= 6. Dito: Om Ratten syntes här på Wallstad ett stort sten, lika som en ster LiungGld. Dagen ther efter töade det mycket.

Om Jers[waj]

Gemene hopen föregifwa det, at om Biörn har 3 ungar så warder then tredje en Järf; hwilken ligger i hedet om Sommaren, men uppe om wintern.

Bäfwrar.

I Bergsjö Sochn i Mfansbäcken wid Wadj, synes ett stort huus thet bäfwern bygt; kunnandes han afbjta stora trä som tiocka takwedträn; Men falla de åt Siön aflämper han dem intet, emedan stor änden släpes först; hwilket syntes af de tvenne Biörker wid benn^e bäck, som fullit åt wattnet.

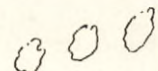
d. 17. Febr: Säg jag i Bergsjö S. wid den Norre Sjdan af den Norre Sleentieren Ett ganska stort Viur-hus, wid landet, så stort som en lsten läh[^h]mihla, att 3re el. 4: karlar^e å en dag, then ogiörl. kunnat sönder=slita; giord af hepsatt, tallris; Asp-käppar; Biörker; Leer, giörfa, Siö=Moßa etc. etc. Af Per Olsson i Elgerede köpte jag 2re bäfwerknappar och fretta af dee 2re bäfwrar som dee fångat in Januar:

uti en Miähl elc Cassa; 3^{1/2} alc lång. a. a-b

Låfet med en hålla uppå. in uti skal maat af tallris, Asp etc. sättias, etc. etc.

d. 25. 26. 27. 28. etc. Jan: sedan stora uhrwäd[ret] och Sniön fallit, stod en ganska tiock dimba öf[we]r hela landet, luctandes ganska starkt såsom lähl=mihle=rööl, och gifwandes från sig rågn bebl[andat] med Sniö, smånigen [=om?]

d. 23 Martj: kl: 8. 9. 10. om Morgonen syntes Twenne Så

store wäder=Solar /: den ene Södwäst, den andre

Nordost, ett tämmeligit stycke ifrån Solen: / at, man med möda kunde förnimma hwilkenthera af dessa war den rätta Solen. Samma Distans hade de altid in til kl: 11. Men intet något särdeles elaft wäder kom sedan.

d. 26. Dito: kl: in emot 4 om aftonen, hördes ett ganska starkt dahn elc Smäll i Nordwäst, lika som ett stort Torndön. Då war tämmel. stark köld, och så mycken Sniö, at nästan alla giärdzgårdar were med Sniö öf[we]rtäckte.

d. 2. April: Syntes fring Solen icke allenast 3re WäderSolar, utan och en stor Ring, ganska lius, större än de fring Månan sig wisa plåga.

NB. **Sly**, lofnade 5 el. 6 st: i Sylta Siön och fluto med währfloden in på Giäs och Fröllands Eng unde ögonstent. rönes flyens beffaffenhet.

d. 12 Maji, begynte Fjarne först blifwa landlöse, at ingen wäll kunde gå til foot öfwejr dem.

NB. Fiskeletarne hade nu slätt ingen behållen gammal ordning el: tjd; Giäddor funnos sombl. leka långt in på Sommaren. Mörten, Abborren etc. etc. äfwen Ijka; Brarnen, Sarfwen etc. somlige in Junio, sombl. först och sist i Julii Månad; etc. Strömmingen äfwen och; ty först i Septembr: lekte han Ijka som för i Mjdsjon: tjdén etc. etc.

d.: 31 Aug: om aftonen kl: 4. (på åk: skar Rog etc. etc.) hördes i Nordan, först, en stor Smäll; Ijka som ett skott af ett starkt Stycke; Strax swarades med Ijko dån i Nordost; der å begynte dundra, lika som Trummoslag, tämmel: länge; hwäsa i lufften, etc. At alle begynte förskräckas; tänkandes fienden wara för handen. Å Natten och dagen ther efter, kom et mächta starkt Nordanwäder och föll mycket rägn. (jag skref då detta)

NB. 7. Personer omkommo i Båldön, 2de i Guarp, etc. de som wille igentaga Siötarne.

NB. Samma afften, sågo Jon Olsons Söner i Wåskund af Arnön, Nougstad S. Ijka som en stor Gallhiert segla in genom Arnö-sundet, emot det slaka Sunnanwädrét, ganska fort. Då de rodde ut at fiska med Siötarne. Men när de om morgonen kommo tillbaka, och tänkte finna hemma wid boerne samma fahrkost; fanns han intet. Omen plebej: **Haafs-Fruen**.

Septemb:

Å hela hösten war emot all wana ett wackert warnt wäder, så at then Säden som för kalla wahren seent såddes, tämmel: mogenhet want. Men Natten emot *Michaelis* dag, el: d. 29 Septemb: upbrast et försträckeligit starkt wäder, ifrån Norden, med **Snid** til stor myckenhet, ganska hastigt; Så at ganska många fahrkoster omkommo; then osturne Säden, **Kåhl**, **Koswor**, **Rötter** etc. etc. fastfrusne under **Snidön** förskändes; Sädesskyllarne på Ålfrarne stodo ganska eländige, merendels **fullblåste**, i Snid, sammanfrusne. etc. Och denne Snid blef liggandes.

1709.

Allt ifrån med: Decemb: hela Fuhlen öfwejr, och til 24. Martj: 1709 war en ganska skarp och owanlig kall winter, utan något ringesta

töwäder; så at icke många kunde besöka Herrans huus; Dräknelige kylte sig. Månge lågo stilla och kunde icke resa för uhrwädret. Hela Öster-Siön war frusin. etc. Ergo største delen af Siåhlarne ihjälfrusne och Siöfogs[arne] ty syntes inge gretzlor om Sommaren NB.

NB. Öfwerst på Skars- Siållen, emellan Norrige och Jämtel^o är en liten Siö 1½ siårdingswåg lång; Men mycket Smaabl; köres längst efter honom om wintern; samt en annan liten Siö, el^o stor Pus; icke långt ifrån denna.

Å denne winter, uti Jan, Feb. Mart: Månader, lade wargarne gauffa många Elgsdiur neder, uti Rogstad S^o: Så at en Bonde alle-nast, Per Olsson i Arnön, bekom el^o fan öf[swe]r 6. styck: Paul Dahlbom, och 3° andre, v. g. Lars Jönsson i Sylta etc. funno och 1 Elgsdiur, wid Bedd-håhl, d.= 9 Martj.

Å Samma weta, Rembl^o d.= 12 Martii, hade och wargarne riswit i hiäl en gauffa stor Siåhl, uth om Hornslandet, hwilken Jon Olssons Son i Wåhund fan; han war gode 5 al^o lång.

Å denne wintern föllo neder med Snidn många Små myggor, och Små Swarta Matfkar.

Uti Feb: Mart: och April: Månader, hafwa syns esomoftast många Wäder-Solar, och Måne-gårdar; Men intet kommit der efter något sär-deles elakt wäder, efter gamla wanan.

d.= 25. Martj: begyntes et warmt wäder, då kölden rätt hastigt astog, och detta härliga wädret jämte regnet och sachtu torndön uthrät-tade så mycket, at in emet d.= 11 och 13 April, war all snidn afgån-gen, floderna med sitt öf[swe]rfulla watn, och Sfarne begynte blifwa landlöse.

/ . Skägg: Dwinfolk . /

1709. d.= 25 Febr. i Stockholm uti H^o Hammermans loge-mente, wid S. Olof, såg jag in uti hans Sammare, kommande in en tigg-hustru Brjta Olofs D^o wid Namn, om sin 50 år; hon hade 3 twärfingers långt skägg, öf[swe]r hela sin haka, och tämmel^o tiockt. Det hau Hammerman och en annan Stockholms Borgare jemte mig märkte.

Om Jordbåfning.

1709= den 15 Julj, som war Torsdagen för den 3^{ie} Storbönda-gen, flockan litet öfwer 9 om morgonen, då et starkt Soolfsken och täm-

melig lungt wäder, blåsandens ifrån östern, war; skedde en sådan Jordbäfning, at Jorden och bärigen skakades, många stenar wältrades uhr fine rum, bygningarne så runklade at dörrarne stöttes somligestådes af hakarne, och fenstren uthur wäggen såsom hos N. N. Soldate=Enka i Åsbo; golttiljerne wittades up uthur nylagde golt, såsom i Gnarps Prästegård, ther och flögstängen ryktes up uthur Jorden; Bostapen dels omfull föllo, dels uplyftes ifrån Jorden; C. Amundhøns Måg i Nå af Tuna Sochn uthur hans hand skakades Eldföre och flintan, i ty han då topaks Eld lå skulle uth på Eugen. Hafs- och Jusföwattnet rördes så häftigt, at the som på båtar wero, mente det någon stark Man hullit i Stammen och skakat båten etc. NB. Fiskarne Jag och min h: Fadens Tienstefolk wero på Tallnäs, therest husen så darrade at thet brakade i Murarne, etc. tänkandes wj det fenstren skulle stötas uthur wäggerne. Denna riftning förmärktes komma ifrån Wäst=Nord=wäst och gå uti Syd=Syd=ost, wahrade intet länge. kl: in emot 12, ther efter upkom Moln, föll häftigt Slagrägn, och up i landet tämmel[i]git stort hagel, som afflog löfwen på träna och gjorde jämwäl skade på Säden.

Ratten emellan d.= 20. och 21. Octobr: kl. wid påß 4 om morgonen, då hel klart och lungt wäder war, hördes, i Lusten, et ganska stort, samt mächta långsamt gny, hwäsande och buller; uti Nord=Nord=wäst, gick, emot wanligheten, til Nord=ost, och upwäckte folket med förfräckelse; ty Somlige mente det någon häftig wädEld antändt husen; Somlige, det någre wagner ankommit; etc. etc.

[Infäst lapp; kyrkoh. M. Rogstadii stül:] A^o 1709. skedde här i Norbo 2de jordbäfningar den 15. Julii kl. 8. om morgonen item natten emellan d. 20. och 21. Octobr. om morgon wid påß kl. 3. skakades hela bygningen här i Prästegården och brunnen som murat war af steen föll igen. som lytet tilförne war up murat. här på orten är ydel grof sand. til 20 al. diup el: mehr.

NB vid: **Zedeln om Rogen å detta år. 1709:** NB. Den Rog=Såd, som wärte, öf[we]r hela Zelsingland, hade wäl sådant anseende som annan god Säd; Men när man tog uti aren, blef händerne lika som feeta af talg; Miölet hade det swära laget med sig, at the som bakade Bröd ther af, kände först en ganska underlig rörelse, och strar der å så irrande i hufwudet, at de måste merendels lägga sig, lika som swimmande bort. De som åto thet miukt och färff el: nybakat, kände först en wärk i benen och länderne, sedan en irring i hufwudet, lika som de hade warit fånige, melancholiffe, Swagfinte, etc. förekommandes både Orter och arbete the aldrabekantasta, lika som fremmande. Och det warade til thes hungern begynte åter nalkas. Men sedan brödet war

tort och något gammalt; war thet icke så skadelt. Eljest smakade thet intet illa. NB. af elaka du[nster?]

Natten emellan den 24 och 25, Octob: war et så starkt **Skybragd**, på sit Naturl. och wanliga Ställe i Nord-wästen, i synnerhet efter Midnatten, at man intet annat märka kunde, än liusa dagen war för handen; Derföre rusade arbetsfolket up uthur sina Sängar i Midnatts tid, och tog til arbete.

Et sådant häftigt wäsende och stort Skybragd skedde och Natten emellan 1 och 2 dag Juhl, el^e emellan den 25 och 26 Decembr: NB. jag på Gnarp.

Den 4. och 5. dag Juhl skedde et ogement **högt Siösprång**, så at watten steg wäll 4 al^e högt up; ty förskändes mycket uti Siöbodarne; hwilket haf^s-flödande war emot wanligheten; emedan de **3^e** allmänne åhrl. om hösten tilförne hade haft sin tid.

[Bref af 7 aug. 1709 till Urban Hiärne:]

Wälborne H^e Archiater.

Sedan jag then höga åbran hade, at i största ödmuikhet in för S. T. angifwa det frå Helsingeland som wittne tienna kunde til de många swar på S. T. Lärde Anmärkingar, äro fuller flere andre el^e dylika händelser upteknade; men at med sådant W. h. beswära thet fördrifter jag mig nu intet, utan et allenast berättat tör wördsammaft anhållandes det behagade W. h. detta höggunstigast ursächta;

Nästförewelne den 15 Julii, klockan litet öf[we]r 9 om morgonen, då et starkt Solken och ganska lungt wäder war, skedde här å orten en sådan Jordbäfning el^e skakande af Jorden, at bärgen darrade, många stenaar wältrades af sine rum, husen och bygningarne så runkade, at dörrarne mångestades stöttes af hakarne, och fenstren utur wäggerne; golfstiljorne wittades up af nylagda golf, såsom i Gnarps Prästegård, ther ock flögstängen wid porten uphäfdes uhr jorden; Woffapen fullo dels omkul, dels uplystes; G. Anundsons Måg i Rå af Duna Sochn, uthur hans händer skakades både Eldstähet och flintan, i ty han tå ute på Engen Tobaks Eld slå wile; Hafswatten blef liumt och flöda[de.] Insiö-watten röredes så häftigt, at the som på båtar woro, mente det någon starkt hållit i stammen och skakat båten; Riffarne sprutto långt öf[we]r watten brynan, til ganska myckenhet; i synnerhet uti de mindre Siöar och Tiärnor. Denna owanliga riftning förmärktes komma ifrå wäst-nord-[wäst] och gå Syd-Syd-öst; öf[we]r hela Helsingeland röntes then samma, men dock

oljka, häftigare i Norr och wid hafwet än up i landet, så mycket jag inhämtat af säkra berättelser de och antednade finnas i kyrkoböckerna. Strax ther efter kl. 1, kom Moln och starkt wäder med Slagrågn och hagel, så häftigt, at löfwen på träna och andra jordwärter stor skada togo. Om nu de 3re Personer hwilkas anhörige mit enfalliga råd begiärt, näml. H^r N. N. i H:vall, Gymnasisten N. N. ther samastades, och Pigan N. N., i Sättendal S., af några skadeliga dunster som efter sådant skakande gemeent. upstiga plåga, eller af något annat, nu äro blefne galne och såkunnige, thet må the lärde döma, hwilke och weta gifwa orsaken til sådana Sordebäfsningar, ty lemnar jag al widlöftighet kommandes i hug hwad Ren: des Cart[es] och hans epitomator Ant: le Grand, här om skrifwa, etc. och i synerhet hwad W. G. Arch: uti sin Andre flock för den lärde världen yppar.

Les[we]r framg[en]t

D. J. B.

W[äl]stad] d: 7. Aug: 1709.

med Monf. P. Grundberg stiftades.

vid: inf: in Jun. Jul.

ANN: 1710.

fölgde blida öf[we]r hela Januar: och half[wa] Febr. men Mart. Ap. och Maj: woro alt för kalle, vid: inf: d.= 25. Mart: etc:

d: 12. Jan: om Afstonen syntes för dem i Rjsberg och flerestades, et stort upstigande Eldsten, i Nordwästen lika som en stor byggning stått i lufsan låga; det de fruchtade före säkerl^a när man det först warse blef. Men emedan thenne Eldspiramid alt mera steg up i Skyn, lemnandes omfider et slätt rum emellan Horizonten och Skenet ty märkte alle at detta ingen wädEld wara kunde, utan et Chasma.

d.= 22, om Natten; äfwen och d.= 23, hela natten öf[we]r; war stort Skybragd; fölgde ther å icke så stor Storm, utan blidt wäder.

d.= 28. Jan: har syntz Frigshårar gå tilsamman, med gny och braf, på Slätten wid Köpings Fyrka. etc. etc. med Advif: el Posten.

d.= 18: Febr: sedan Förmörkel: i Solen sedt, syntes kl. 7. 8. 9 et ganska stort Skybragd nästan öf[we]r halfwa himmelen, då och Stjerneffott der ibland sig wiste. etc. kl: 2, begynte sedan ganska starkt blåsa och storma.

NB: Sift uti Januar och först i Febr: hela tiden bort åt har et Barn, som en 4 el. 5 åhra goße gammal, uti röd kiortel, wisat sig gå om Nätterne, å Hudicksvals gator, kommandes först fram ifrån Stånden på Herregårds tompen, el: wid Sal. Drakens gård, gått intet längre wäst, än in emot windbron, och öst bort om BorgsM: Dvastens et stycke, ändandes sin gång åt Rådhuset. Detta Barnet el: Spöket har gått stundom och små gråtit, följt många efter, såsom Sal. Trälods Dienare, Gullsmeden Böjan etc. etc. ju hastigare de gått, ju hastigare har och det sprungit; Och då en har frågat, wid början thet först begynte wisa sig, hwad det felades, och hwilken thet tilhörde har det swarat: gåck Ehr wäg; Sag har intet giöra med tig. Men Erich Gabriels Enkas dräng, fick thet uti, klämde och stötte så hårdt, at then illa siuk och sängeliggande blef. etc. hwad detta bodar gif[we]r tiden.

d.= 3 Mart: Af-lade en Ko här hos of 2^{ne} kalfwar, å en gång; ja skedde och i siol.

Å detta åhret in Febr. föddes en kelling hos Jon Erson i Hågstad med 5 Fötter, sittandes 2^{ne} uthur fränre Bogen. Men hos D. Erson i Frölland en Bock-kelling, allenast med 3^{ne} fötter, då lfwäl et teckn war til thet 4te å högre fram-Läret; men aldeles hoprullat och ganfska kort. Begge dese hafwa likwäl lefwat länge, /: 1711: om hösten slachtades stora Creatur: / — — —

d.= 25. Mart: war et kalt Nordwäst wäder med Snö;

d. 7. Ap: begynte litet tva; ganfska ljtet. Kiölden continuerade alt in til d.= 21. Ap: då Bäckerne begynte först ljtet at rinna d.= 26; kunde man begynna Säga. i hela April war et kalt wäder och ganfska myden Snö. Men d.= 1. Maji, begynte floderne öf[we]rhyllas.

Om en Mördarde=Menisk. hamn.

NB. En gammal Piga, Cherstin wid namn, om sina 70 åhr, boendes i Lund och Força S², blef om Natten emot Setetsdagen i siohl, el: 1709: uti sin stufwa, thet hon allena bodde, ganfska ömkel² mördarde; alt hennes hufwud sönderkrofat; halßen med många knifshåhl, stungen. etc. Detta grymma mordets baneman, kunde man intet finna, ehuru ganfska widlöftiga ransakningar och efterspaningar anstältes. Men i detta åhr, sedan en Soldat inrymt denna Pigans boning; har denna mördade Menniskans hamn och skepelse, esom oftast sig wissat, der inne, altjd med quidande, och stundom wältrande på golfwet, lja som då hon förmodel. blef mördarde; Och när folket der inne fråga henne, hwem henne ihjålslagit; Swarar detta spöket: Johanna. /:Then är en Soldate Enka som bor strax der brede wjd: / Förthenful är denna

Enkan Johanna, både af Präster och alla andra derföre besty[ld] Men 1714. in April bekände frivillel. både för Präster och Tinget Soldaten Jöns Kaka i Forþa giärningen. stegl: 1715. Mar[tii.]

Majus. först i denna Månad kom en ganska stor watsflod; Men warade intet länge.

d.= 9. begynte man Sää. Soml. dagar warnt. Soml. kalt. **Jis-**giåddor wankades litet eller intet.

12. om aftonen regnade tämel.

d.= 20: begynte Net=Strömming fångas til stor ömighet i Rougstad, alt til Midjöm: aftog nock efter Midjöm: om P:[ers] M[åß] afton gick fröllans noten Sönder af Ströming. Til GrichsMåßan och strax der efter war alt utsått.

NB. **Granbår syntes icke mångestädes;** 2 el: 3 blad allenast, men intet 4, på Bierkerne utaf en root el: konge; Ergo: omen.

d.= 23. Maji. Skedde en ganska stark wäderjshing wid Carlou och NordanMyra at talet helt och hållit aflastades med stockar och Ste-nar, Måßwejr och tro, etc. på then store ladan hust: Karen tilhörer; fly-gandes dese Materialer ganska långt bort; kring Myren etc. ja! 3. fiärdels mihl. Trostifwerne $\frac{1}{2}$ fierd: wäg. 3 8 dagar ther efter blåste stark wästanwäder. Detta häftiga wästanwädrat continuerade, dels med rågn, alt til midSommaren.

Junius, efter MidSommaren war mycket wäter. Julius och wid början så at qwarnarne begynte gå. Julius heel torr. August: täm-mel. wäter, näst för Skördetiden, som tog sin begynnelse i Värtils-Måß-wekan. Erterne skaddes af köld tämmel. kornsåden af ruggan.

å denne Sommar bortdog en stor myckenhet af fiskar, såsom Såd-dor, etc. uti then stora och å semliga ställen 50 al₂ diupa Siön emel-lan Harmånger och Bergstö.

Om Witterwågar.

Dlof Dlofþon på Heden, af Liusdal, uti Ledsbo; mit igenom then ena af hans stufwa, säger han wittren hafwa sin wäg; När de komma ffer thet med gny och hwäsaude, så at byggningen runkar; och då måste folket wäll achta sig; Bonden war 1708 in April i wägen, och då blef han illa häftader; Ijka som alt omkring slagen och bultader med påkar.

Brunner.

I Tompta til Delsbo är en diup brun, 55 al: hwilken har jämt watu; Men de andra thet omkring, grunnare; intet. NB. När hållan hinner igenombrännas som oftast 15 al: tiocker är, wisar sig gemenl: thet under hwjter Sandmiähl. Då man har at wänta wattu(å)ådran, anwisa sig swarta små Stenar, lika som brände kohl kunna och klämmas sönder. Wattuådrarne komma rä[tt] sällan up såsom uti källor af botten; utan horizontaliter, somlige ifrån öster soml. wäster; Men ifrån Norden falla de diupare el: luta åt söder.

d.= 6. Sept: kl: 9 om aftonen, då Månen war i fista kvarteret, och då nyl. uppgången i östern; Syntes til wäster, en så stor, men blefare, Rågnboga emot honom, Månen, som eljest plägar synas emot Solen. Detta har iag för aldrig obserwerat; wid: berättelsen til H: Prof. Elvius.

(Pro Memoria ad Observat: Physic:)

Sept: d.= 10. 11. 12: etc. Sedan efter allgemena wanau Swalorne undanstuckit sig och giömt på Siöbotnen, uti VertilsMäs tiden; Dpfommo de återigen och syntes i gauska stor ömnhet och qwickhet, lika som om Midsommars tiden. Hafwet flödade då gauska högt, uti många dagar, emot all wana så at icke en gång thet starcka Nordwästwädrer hute thet afdrifwa.

NB. Sift uti Sept: Månad kommo Skutorne hit hem ifrån Stockholm, då ock Pesten infördes i H.vall; den förste som död [o: dog] war drängen Johannes hos Hammerman, som låg allenast en dag siuk; dernäst en Piga, som bar up hampa af farkosten, dernäst Jungf: C. Lindh, som gick in at märka Sweptkläder på bemt dräng; etc. etc. etc. uti Wixta och Forsta Sochn dödde 7 Personer alt i sänder; hela huset ödelades.

[Kyrkokronikan: 1710: in Ult: Mens: Septemb: htfördes farkoten eller pesten med Skutorne ifrån Stockholm, och i hast dödade 7, Personer. Men någre besmittade kommo sig före. Kungl. Förordningen om Rökande, Wacht-Hållning, etc. blef och här efterlefswadt.]

d.= 11: Octobr: kl. 1. om Middagen syntes ofwan Solen en tämmelig stor halfcircel, warade öf[s]wejr 1. tje.

d.= 15: och 16. höllo til här på åkrarna en stor flock af små foglar, dock något större en [o: än] tättingar, hwilke wore nästan hel hwjta. De wore för folket här ewantlige, flygandes högt up, men slogo sig hastigt neder igen i stammen på affurne jäden.

Öfwer hela Octob: Månad war en Ögemen blida, utan något rågn
el^e Snö, nästan som om Jacobs tiden, så at Boffapen gingo hwar dag
ute; frös jemlige nätter litet.

Novemb: d.= 5. Bläste töö och Sunnanwäder, regnade litet; öf[we]r
hela Månaden continuerade thet samma.

Decemb: Månad begyntes med samma blida wäderlek; helt owanlig.
d.= 6 regnade ganska mycket; at Sidarne de små som förr legat
med Is, åter gingo up.

d.= 12 Snögade förste gången om Natten.

NB. d.= 6: kl: emellan 7 och 8 om morgonen, då Månan, i fifta
kvarteret, stod uti Söder; syntes nästan mit öf[we]r honom en mycket

liu^s linie som repræsenterade et forß, sålunda b. Bägge äm-

darne af tvärestrecket woro lika som tvärt affurne lika långa å bägge
sider om Månen, uti nått proportion; wissandes sig som bak-om
el^e ofwan-om sielfwa Månen; det för mig underligast syntes.

Öfwer hela Decemb: Månad och Juhl-hällgen war blidt Sunnan-
wäder. Men [1711. d.= 9 Jan: etc. — se nedan s. 346!]

Concept

1710: in Januar: Til H^e Prof: P. Elvius, i Upsala.
med L. Frodl[in].

Den höga ynnest S. T. emot mig förklara behagade, å den tid,
iag de stora förmöner nådde, at wistas på Upsala och nyttia jämwäl
S. T. goda underwifningar, bana mig wägen med detta i ödmuikhet at
framkomma och aflägga stylligaste tacksamhet för the anmärkningar och
Prognostica S. T. så wäl uti detta, som förra Åhrens Almanacher,
har behagat införa, hwilke tagne af sielfwa Elementerne, mycket
säkrare underrättelser om wäderlekens omskiftningar gifwa, än then
wittrafte Astrologi Almanach, allom til största nöje och fromma;
Såsom, bland andre, Doct: Magnus Gabriel Block för then lärda
världen bekänner, hwilken äljest i samma Tractat med så hwar och
sträng penna utmönstrar Theophrast: Paracelsus, at Herr Archiat:
Wälb^e Urban Hierne måste denne sin egen Bombast von Höhenheim
i förswar taga och herömma.

Och emedan S. T. har jämwäl anfört the märken, som tagas kunna,
til winterns sfickelse, af ÖsterSiöns upstigande om hösten, som gemen^e
Siö- eller Winter-Spräng fallas; Så leswa alle här å orten i then

innerliga längtan, at få blifwa hädan efter, wil Gud, underrättade om bem^{te} Winter=Sprängs rätta orsak och säkra bebodande. Mig anstår det ingalunda, at som en Kärtis[?] bland Nächtergaler, något liud här om yppa; Men emedan S. T. infört Roslagskarlarne, hwilke töra förebringa åtskillige Sägner, ja! och sådane, som komma en el^{te} annan at skrifwa det, som mera påfund än Sanning til grund åga; Såsom et bland andra exempel wijas kan af H^{te} Archiat: Urb: Hiernes I Flock om Watu, der Siälefisken i Roslagen införes; Så anhåller hos S. T. jag hörsamast om hög=günstig ubrächt til denne min fria penne, som fördrifter sig här framföra, hwad depontani och mången Senex extibiatus, Aristoph: Silicernium, mig berättat, och iag owärdig, i någre åhr nu besannat, Membl^e

At ingen stadig Winter här å orten kommer; fast än köld och Snö sig wisa skulle; förr än 3te Siö- eller Winter=Språng framfarit. Som de då sig ställa; til Ankomsten, förre eller Senare på Hösten; Til Påfölje, antingen närmare eller fjärrare; til högden eller Storleken; Til hastigheten af upstigandet, warandet och utfallet, etc. Så ställer sig och gemen^{te} Wintern, Snön och Kölden; Samt ther å sedermera, Sommaren, Nägnet och warmen.

Hwilket plägar utföras med sådane ordqwäden:

Ingen Winter Kommer, förr än Necken har swålgat Gullet Solblomman.

Min enfellige Mening är, at här kan förstås med Necken Hafwet, och med Sol el. Gullblomman Ahle-löfswet som til stor myckenhet om hösten ligger i Stränderne och då af floden bortföres. Ty at Ahl liknes wid Gull, thet är klart, förutan andra bewjs, af Laptrumman Som kallas Gammers Ägg i Jomalas Bo ristade med Gulbokstäfwer.

Ingen Winter Kommer, förr än Saltjön följt Ahlrotten. Intet lägges locket på Stor-Byttan, förr än hon har sawålpat 3 gånger öf[swe]r.

Löp icke Nisse i Nåsan; han snyter 3 resor hett.

Nisse menar jag Öförgripel^e vara samme som Näcken och hafwet, och är farligit löpa med farkoster när in på Näs och uddar, ty de hafwa sina utgrunder. [Men at härwid tänka något om Trumpetaren Triton; thet förbiuda the högtförsarne Herrar Doct: Rudbeckii, den äldres Atlantica, som beskriwew Neptuni krigsmacht, hwilken de tre Anförare Gotten, Gigur och Bryaren styrde; Den yngres Nora Samolad, der de 3 Sund el. Inlopp til detta Tritoniska kärret Triton el^{te} Tretand uttyda.

Achta wål fiskegarnen [öfverstruket: =tohlen] ty	}	Storopen flumpar 3 gånger förr än han jättes på Stall. Stor=Grytan har intet än Sudit 3 resor öfwer. etc.
---	---	--

Men hwad det Dwanliga och 4 al^{te} höga Haf^s=Språnget widkommer, som skedde 5te dag Juhl fistwekue; då likwäl Ijen betäckte alla Wikar och watnet långt ut å hafwet der om ominera de gamle åtffiligt; Med hwilket S. T. at beswära, jag mig intet fördrifter, mycket mindre någon berättelse insinuera om andra Dwanlige händelser, både i luften, wattuet och å Jerden. anwijande sig, å thesa krigstider, så många sälhyte Chafmata, boli, trabes, Corona, Nordblys, Skybragd, Eldkuhlor, med Smäll, gny och hwäfarande; Wäderjolar 2 el³ 3 så stora och nästan klare som Selen, hela dagen öfswejr; Bjtungel; etc. utan ringesta thet å wanlig följande Storm och owäder; Jordriftningar, Bergskakande, och annat dyligt, at jag hyperbolice tör säja, som R. Jochanan Zachæi, Præceptor Josephi Hist[orici] en tid sade, de kunna intet utför^{le} beskriwas om himmel^e wore Papper och alla trån pennor; Hwilkå förmedel^e böra icke alt för mycket, icke heller alt för litet achtas; i synnerhet när syndrome signorum är; emedan det förra synes af sig föda wantro, det senare säkerhet. Men om eswannämde 3 wanlige Siö=Språng ske rätt lfta, uti alt wattu efter Plogen Gefion med de 4 orar af Jottunheimum upförde; Hurudana tecku de gifwa å andra orter; Och om de hafwa samma begynnelse, som då hafswatnet äljest om Sommaren liumt och flödande warder, då förr ut, på klar Bottn, små blådror synas upgå, nästan lfta som då en med watu på Elden stående Malmgryta börjar siuda; thet hafwa höste=nätternes mörker, då gement^e Siö=Sprången börja komma, mig förbudit än observera, och är ofunnigt af nödiga underrättelser ifrån andra orter, hwilke mig så mycket mera affkras, som jag ad elitellas natus måste finna huru och mit warande Fatum synes som mig tilswerit all Dlycka i thetta Cimmerse mörkret in ultima Thule.

Urb: Hiern:
Flock 193.

1710: ult: Sept:

Til H^l Prof. Elvius på Upsala.

Emedan S. T. monde i förleden winter höggunstigaft låna sina ögon at genomsee min i ödmuikhet insinuerade skrifwelse och förfrågan om rätta orsaken til the trenne wanlige Wintersprång i detta Tritoniska fiäret; Det bres=föraren wid sin hemkomst i sommars berättade; Förthensful fördrifter iag mig och nu med detta framkomma och ödmuikast

tilkänna gifwa allenast twänne jällhynte händelser; som nyl. här å orten sig anwisat; ty med må[suga] S. T. at beswära, det fördrifter iag mig ingalunda, som aldråhörjammast anhåller om hög=gunstig ubrsächt til desse enfalliga råder.

Nästwekne den 6 Sept: klockan 9 om aftonen, då Månen har wunnit sista kvarteret och lyst en tima öfswęr wår horizon; Såsom S. T: gausska nyttiga uträkning lærer; Syntes emot honom en stor regnboga, som warade nästan $\frac{1}{4}$ tima. Och ehuruwål denna utffickade Junonis Diga sine naturlige Förälbrar och bekante härkomst äger; hwilket alt de Lärde nega beskriwa; Så förefom dock mångom denne roscida Iris så mycket underfamare, som gausska jällan, ni fallor, sådana synas emot Månen, besynnerl. när han då icke i fyller utan i sista qva[r]teret kommen war; Och sådana höga färger sig anwisste med tremur litum[s?] nästan som den Selenes warit. Men fast denne Bisfraust mig stark syntes, likwål redo Muspellsonii honom jönder.

Nästau å samma tid låra förmedel^e några särdeles ångor, dunster, Gåsning eller dylift sig tildragit i Siöbetn och wattnet; ty de bekante Sommarfoglar Swalorne, hwilke å denna orten sig giöma strax efter Bartholomæi dag, så at wid början af Septemb: Månad här inga synas, utan de hafwa då jäukt sig neder åt botnen utföre Sääfstrån, Nymph: Aqv: Ranuncul: och andra watwörter; hwilket iag och månge andre oftast åffådat, jämwål fångat många döda med Isneten om wintern, men aldrig sett dem slocketals flytta til Södre orterne som andre foglar om hösten, icke håller ligga i bergskreswor såsom ugglor etc. ey håller in uti rutna träar, som slådermöfs, etc. Det likwål någre skrifwa sig funnit; men förmedel. på andre orter. Dese Swaler, sedan de efter gamla wanau således giönt sig jämwål i detta åhret, och warit borta öfswęr 14 dagar el^e något mera, syntes de både til myckenheten och quidheten åter här hos oss upkomma den 15. 16. och 17 Sept. Men strax efter MatthesMåsan togo de affled igen, så at icke en syntes. Om nu detta är slockt af förenämde orsaker; hwar til och sielswa wattnet syntes anledning gifwa; Eller af något annat; Det må the Naturkunnige pröfwa. Ihen altstyrande Naturjens Herren förstone oss för skadeliga Dunster, giftiga ångor och smittosamma siuldomar, som här nu nog, ty wår, yppa sig med hastig död, swåra swulster och annat dylift; /:Så at deras gifning synes sanuas, som spådde här om i wintras af owanliga wattuflödaude — Ista som etc: wid: Fabr: Ext: om Mirakel pag: m: 89.:/ hwilket at in för S. T. andraga iag ingalunda mig dristar som anförtror mig S. T. höga ynnest och framgent leswer

S. T.

ödmuise tienare

O I B

[Concept till klagoskrift öfver gästgifvaren i Wida; Bromans handstil:]

Högachtad och Wälbetrodde H: BefalningsMan.

Wälbetrodde H: BefalningsMan med detta at beswära nödsakas wi Mahlstad bönder här i Rougstad församling, som icke något wist Skiudtygn äro tillslagne, utan skola sfiutza när hållhästarne intet hinna betiena the resande. Men emedan wj här igenom alt för mycket komma at lida, icke allenast derföre at gauska få äro wid denne store stråkwägen til en sådan hielp anslagne, utan i synnerhet af Giästgifwarens förhållande här i Wida, som nu brukar så sin egennyttighet, at han tager sig på för 18 el: 20 stycken hålliggandet, niutandes derföre åhr^l 6 dl: koppm^t af hwarthera; undantagandes flere som wid andra tilfällen en el: annan gången sfiughållandet på honom för betalning påtinga; upbärandes hållmarker öf[we]r alt; Men när wägarne swäre äre och Låsen tunga, eller hans hästar til egit behof fordras, trugar han med hugg och slag våra hästar ofi ifrå, utan at låta them gå som för hwarfwet ligga böre, wachtat huru och på hwad tid thet wara må. Allförthenksul lånder til Högachtad H: BefalningsMan war ödmiuke begiäran, det behagade H: Befallningsman som en rättwjs war förswarare detta ofog hämma, på thet wj må undslippa denna otillbörlighet längre lida, och genom LensManen låta then goda anstalt giöra at wi, för andras egennyttighet skull, icke alt för stor skada taga må; som allenast hwar sin häst åga, och thes utan å thesa swära tider som oftast med durchmarcher och andra förbdjel swäre sfiugningar måste uthärda; Afwach-tande gunstigt swar och förbl[is]wje

[1711.]

1711: d.= 9 Jan: rägnade gauska mycket efter Middagen in på natten, at Snjön bortgick.

d.= 12 om Natten emot d.= 13. rägnade hela natten gauska mycket. Sakerne uti Stånden togo stor skada på H:valls marknad.

NB. d.= 9. fälte 5 Personer, Membl. I. Snor: [?] G. D. och P. A. i Frölland; A. N. i Malstad; dr[än]gen L: i byn, en Biörn, gauska stor; 5 L: Speck rifel. Guden 6 al: lång, 11. qv: bred öf[we]r liumskan. NB. Tappen sammanjatt af Moßa rätt hård, flög uhr bak-ändan i thet samma han dog. Slätt intet uti Snälfsverne.

Observ: Phys: Ann: 1711.

Januar: d.= 7.= 8.= ad 13. stor blida; så godt som ingen Snö.

d.= 28. Syntes stor Månegård; kom om afftonen gauska stort uhrwäder med bläst; Skorst[enar] omkul, etc. continuer: d.= 29. 30. 31. — d.= 1. Febr: wind [?] Feb: d = 1. stort skybragd om natten. Ergo d.= 2. stark bläst och kalt.

d.= 6. gauska stort uhrwäder, bläst och driffniö, at ingen kunde ware framme. Snö- och urwädret continuerade alt til d.= 26, Febr. Sammaledes d.= 27. 28 — och

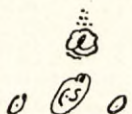
Mart: d.= 1. 2.=18; war gemenl. bläst och Snö-ohrande, at Snön stod öf[sw]e[r] giärdzgårdar.

April: d.= 1 om Natten begynte rägn, och wägarne dy swära at åka.

NB. Wårfr: dag: mulen; dels Nordost, dels östan, dels Sunnan wäder.

/: å denne waka, emellan 2 och 9. regnade; Snön gick sin kos; floderna begynte fulle rinna; Sfarne obrukel. etc.

NB. d.= 4. dag Påsca syntes kring Solen 3.ue store wäderjelar

h[oc] m[odo] (i Delsbo.)

Majus: wid början af denna Månad, såddes kornsäden, så at til d.= 14 el: Pingesdagen alt bestält war.

d.= 10. fångades en har-fisk uti Sunå åhlhus.

Öf[sw]e[r] hela Maji Månad war stor torcka, allenast rägnade d.= 24.

25. Haffsen låg här alt til d.= 27. Strömmingsfisket algintet.

NB. Då jag reste up til Delsbo efter Probstens begiäran, fant iag för mig en Piga i kyrkwacht:stufwan, Karen benämnd om sine 30 år barnfödder i Tierp S^e och Eskilstad by. Hon berättade detta; 1710 näst för midjommaren då hon tiente i Dufnäs by til Delsbo S^e, och kom in emot Solsättningen at gå hem ifrån skogen, hafwandes med sig en annan yngre piga född ther i byn, då twättade hon sig uti bäcken som är belägen strax wid byn; hennes följeslagarinna bad henne achta sig, ty ther plägade wara farligit för starka råen skull, etc. Men som hon oren af sovt war twättade hon sig ändå, hwar af hände, at natten där efter blef hon ansäktad af 3^e spöken, små gubbar, med gauska stora skäg; hon bekräf them både til skapnaden, tablet och åtbörderna; etc. 2^e woro mycket wärre än den ene, ty de [öfverstruket: nypte] klämde och nöpo henne mycket hårt i alla lemmar; men den 3^e

icke jä. Dessa gubbar wiste sig gemenl. hwarje natt hos henne; och än i detta åhret komma de som ofast in til henne.

Add: relat: om H: P. Höglund. Om Moster i Prästgårdens som såg karlen på åfers renor d = fiste Junj.

Junius= 1: och 2: Lette Braren uti fiärd: ganska mycket. Starcka betan continu[er]ade alt til d= 8. — fortfarandes sedermera alt in til MidSommaren, utan rägn; Dock stod Säden ganska frodig, til allas förundran. d.= 23. 24. etc. begynte rågnen falla.

d.= 28: **Saglade up i landet** så starkt, at löfwen af träna slaget blef mycket.

1711 Julius.

d.= 1: Jul: rägnade ganska mycket, som och d.= 2: och 5. at en stor flod kom; det slagne höet på ängien flöt ihop; qwarvrännorna öf[we]rfulla, lika som om wahren.

d.= 6 och 8. regnade tämmel.

NB: om 3de **Dag Pingst brant Båldnås Kyrk-Torn med Flockorne af Tor-Eld.** It[em] **Såderstad Kyrka tog och skada af åskian.**

Sedan efter d.= 9. Jul. regnade här alzintet öf[we]r hela hö- och **Stördeanden**, som tog begynnelsen wid början af Augusti Månad. Alt tert. Säden wacker; hela Augusti månad torr. Strömning wankades intet. Litet hafswatn; Väckerna torre.

NB. Wid slutet af Jul. och början Aug: hela 14 dagarne elz mera, stod dag och natt en ganska tielk röl, å watn och land, som då Swidiefall brunnit, luchtade starka, och förhindrade Solstenet. Gemene hopen inbillade sig å östra sjdan af hafwet vara någon förfärlig brånad, efter öf[we]r hela hafwet then tielkast syntes, och luchtade illa. Afwen sådan röl stått i Skåne, berättar B: Erich Bromans skrifwelse ther ifrån.

NB. NB. **Sålsamma Pallion[er.]**

1. Soldaten Giöran Giöranhön Lindberg i Flåbo och Bergie hel måhllöber ifrån slutet af April til medium Julii. etc. etc. kom sig före igen.

2. **Gossen Olof om sine 12 åhr**, i Hiseby och tuna Sⁿ gl. BågM. Hissens Son; laborerade af en swår Spirit: Vertigin: gret ganska mycket; Swärmodiga tankar & inbillade sig see mycket. v. g. Swegan then han buit wed uti, vara en stor eld som antände hela gården, ther han lagt honom; etc.

3. Pigan Bejta om 17 år, i Hög S^e, Fadern Er: Jönsson i Baldra, som rände will i skogen, giömde sig i höladorne utan maat i 4 el^e 5 dygn. d.= 25 August: el^e sifte Storb[öndagen] lystes efter henne i Kyrkerne, emedan hon varit borta då i 14 dagar. d.= 2 Sept: om aftonen kom hon hem, har då exacte varit borta i 3 wekor. NB. Folket hålla then gamla inbilningen om Bergtagningen.

Septembr: wid början, d. 6. 7. 8. etc. begynte regna; Intet mycket; warandes hela Månaden öf[swe]r, wackert, warmt och tørt wäder; dock stundom tiel^e Tökn.

Octob: 22. Siösprång. föll ganska mycket rägn. 26. Snögade något.

NB. NB. å denna höst hafwa inga *Chalmata* som förr om åhren syntz.

NB. *Biörnwindar*: starka, torra blåster; då *Biörn* torckar Måsan til sit hede.

Novemb: Natten emot d.= 1. et ganska högt Siösprång 2 famnar; men föll hastigt af; kom och då Snö; frös Natten ther efter.

d.= 14. 15. 16. 17. ganska tiel^e dimba och mycket rägn, så at alla strömar opfysstes lika som om wåhren. Sägades i Sunnan d.= 17. 18 etc. All Isen afgick och tiählän. Denne Blida continuerade til d.= 25, då begynte frysa; litet snö begynte synas d. 29. — hel blidt; Ingen Snö öf[swe]r hela Månaden. Som och Decemb: rägn; bara marcken; liten Isgata. til Suhlen Starcka wäderöflningar.

1711: Suhlehälgen lagom kall winter, men litet snö.

[Bref från kyrkoherden J. Wik i Skog:]

Åhrewyrdige H. Magister

Högt^e wän och Swåger.

För någon tid sedan hade jag åhran och bekom Åhrewyrdige H. Swågers högtåhrade sctiswelse angående någon wiß berättelse om det rycket som ankommit om blodlefror som skola synz här i Sochnen. Så kan jag ey annat tänkia än sådant skall wara sansfärdigt alldestund en min beskedelige Sochne bonde neml. Dloff Berthelson uthi granöön för mig berättade Anno 1710 huru d. 11 Nov. 1710 är uthi stilla lungt Sunnanwäder mitt på dagen synt i watnet lika såsom blod, el. blodlefror så att Stjärkeböndren som varit på Siön stadde på en alen diuvt watn icke kunnat sedt botnen. Uthi sielfwa watnet syntes och lika såsom blodlefror såsom småå träar. Detta är icke allenast synz en

dag ell: 2de, uthan och på de dagarne så wäl förre som effter d. 11 Nov. 1710 jag beder hörjamaft om orsäck det förre swar ey kunnat följt för många andra hinder, än som nu wid detta tilfälle. Dnskan- des och der jemte Åhrewyrdige Hr Swåger mycken lycka och wälsignelse till des antagne prästaämbete, till des egen froma och Dörfamblingenes andelige wälfärd. Gudi besallandes näst tienstl. hälsning til samtelige förnämme anhörige både uthi Wälstad så wäl som uthi Rogstad Präste- gård hälst och bäst bekanta. sampt lefwandes allt framgent

Skoug
d. 10 Junii
1711.

Åhrewyrd^{se} H. Magisterns
högt^{se} Swågers
Tienstskyldigste
I. W.

[Adressen:] Den Åhrewyrdige och Höglärde Herren Mag. Oloff Broman sinom mycket förnämme gynnare ad Rogstad och Wälstad detta tftl^{se}

1711; in Septemb: ult:

Til H^{se} Prof: P. Elvius, på Upsala.

Den höga ynnest S. T. emot mig owärdigan städse förklara behagat wördar iag aldrastylligast som fördrifter mig här framkomma med den enfalliga berättelsen the gamle här å orten gifwa om de trenne åhrlige Siö el^{se} winterprång uti detta Tritoniske kärret; hwar om S. T. hög- gunstigast påminte då iag äran nådde at på Upsala S. T^{se} muntel^{se} underwijning och mycket annat godt åtniuta; Rembl^{se} at ingen winter här kommer, för än trenne Siösprång framfarit; hwilket utföres med åtskillige ordqwäden: v. g. Ingen winter kommer för än Saltfjön följt Åhroten. Stororen skumpar tre resor, för än han sättes på stall. Löp icke Nise i näsan, han snyter tre resor hett; etc. Som då dese win- terprång sig ställa; anten förre el^{se} senare å hösten; anten närmare el^{se} fiärmare hwar andra; anten större el^{se} mindre, både til upstigandet, som warandet och utfallet; Så wäntar man wintern sig skal ställa, med Eniön och kölden; Samt sedermera Sommarn, regnet, warmen och åhrswärten; Så at denne Nikudur, trifido sceptro insignis, och hans Son Triton; om hwilka då med rätta siunga kunna både Seneca: — tum murmur grave, Majora minitans, collibus summis cadit etc. som och Virg[ilius]: Spumea semifero sub pectore murmurat unda. etc. gifwa förmenas så godt folium Sibullinum och teckn til annalkande wäderlek och årwäg, som Källewatnet å Anthraciske berget,

Reatinffe återn, Burtneckiffe Siön och andre dylife, hwar om de Naturfunnige fkrifwa. Af de mine ganfka enfallige och fattige anmärkingar här wid, fördrifter iag mig allenast 2de anföra; Om höften 1708, ankommo deffe Siöspräng bittida, Rembl. wid slutet af Sept: Månad; de fölgde tämmel^e när in på hwar andra, befynnerl. de 2de förste, warandes allenast 14 dagar them emellan; watnet flödade ganfka högt, och warade tämmel. länge; Men föll med hast tillbaka. Gifningen här af fannades; ty wintern kom rätt tida, med stadigtwarande stark köld och mycken Snö; Men afgick med hast, så at en tida och wacker währ sig anwiste och Sommar med önnigt regn, stark varme, och god åhrwärt. Man har här samma tanke som de hos Ranzov och Veker, at som wintern sig ställer; så ställer sig Sommarn; v. g. Stark köld och mycken Snö; gier stark varme, regn och bröd. Dwert om Suble tö, Påffe=Snö; frustit korn och rutit hö. etc. Men gifningen af thet stora och owanliga Siöspränget som fkedde å Matten emellan 4 och 5 dag Subl, fannades, ty währ, då häftiga farjoten itändes; nästan som då floderne Albis och Visurgis upflödade; Hwar til och de af Siöbotn å nyo upkomne Swalorne teckn woro; Så som tilförende S. T. iag ödmuikast berättat. Nästwekne höft 1710 upwiste sig deffe Siöspräng ganfka sent, sist i Novemb: tämmel. långt emellan hwarthera; icke mycket store til flöddandet, til warandet och astagandet ojämne; etc. Här å fölgde ingen winter före Subl; Ingen stark köld ther efter; ostadiga Snö=yrar, etc. Währen war alltså torr utan något regn för Midfommarn; Icke heller mycket sedermera; ingen järdeles stark varme, etc. Dock har Gud wälsignat landet, emot allas förmodan, med frodig Sadeswärt. Hurudana theße Siöspräng sig wisa lära i thetta åhr; thet gifwer tiden. Gud han se oss i nåder an, och lindre Syndastraffen! Här å orten, Gudi lof, brinner nu ingen smittosam farjot, dock yrar en Spiritus vertiginis befynnerl^e hos de yngre. Jag får nu allenast nämna 2de som hos mig warit i denne welka, neml. goßen Dlof ifrån Duna S^e Risseby, om sine 12 åhr; hwilken är i Synom; som de här säja; och Pigan Brijta ifrån Hög S^e Balderåd, sina 17 åhr, som 2de resor i Sommar warit Bergtagen; at de gamlas och gemene hopens ord jag bruka må; Å nästförwekne Lögerdags aften kom hon hem igen; då hon, i samfalte 3 wekor warit borta, utan Maat och uppehälle. Men med sådant S. T. at beswära, thet (är) höfwes mig ingalunda som uti S. T. hög=gunst: gynnande iag anförtror och wäntar som andre få blifwa underwiste om rätta orsaken til thessa Siöspräng uti denne hafswjfl, som då med rätta kallas Brim, Gliödur, Humflod och dylift; afwachtar

1712.

Januar:

d.= 1. 2. 3. Snö och blidt wäder. d.= 4: Lekade 40: st: Drarr å Ganfjö-Tjen, thet de och giort några dagar tilförende; såsom D. J. i Silja; L. D. i Sunnan etc. berättade mig som til Slöbo fölgde A. M. efter SpanMähl. d.= 12: Såg iag åter 30 st. Drarr leka på Har fjön om Morgonen.

d.= 12: om aftonen syntes en ganska wid och stor Måne-gård. Men fölgde hwarken Snö elc bläst, utan war stilla wäder, dock något kalt. d.= 11. 12. 13. etc: hela Månaden Solfken, ingen Snö; något kalt; alt til Pauli dag, då kom litet urwäder, samt d.= 28.

Februar: Ratten emot d.= 1. rågnade tåmmel. helt blidt. — Bljda in til d.= 10. d.= 11. urwäder starkt, men continuerade intet. d.= 12. etc.=21: alt blidt. d.= 21. 22: Töade mycket.

NB. å denna Månad har hafswattnet flödat ganska högt, lika som fjösprång. Töwäder öfswejr hela månaden at Snjön måst bortgick; bara åkrarna; bäckarna begynte rinna.

Martius; wid början kalt och urwäder. men sedan d.= 16- började så töa och blåsa warmt med Solstj, at bara åkrarna syntes; wägarne oförde etc.

d.= 25: elc Wärf:D: klart, kalt Sunnanwäder; frös mycket.

d.= 30. 31: starkt urwäder, så at ingen gång tilförende i winter så mycken snö fallit.

April: d.= 4: förste St[or] V[öndagen] regnade mycket at snjön begynte gå bort.

d.= 13. begynte Sägqwarnorne etc. gå. d.= 16. all snjön borta.

NB. Ingen haafis i åhr; d.= 17: etc. begynte Strömmingen fångas med Siötor.

d.= 28: etc. begynte man så kornet etc. NB. Kalt om Nätterne mycket.

Majus, d.= 2: Syntes fring om Solen en stor, lius etc. gård, ifrån kl. 1. til 3 efter middagen. Kom ingen bläst elc Stormwäder. NB. kalt om nätterne. Öfswejr hela Maji månad, ganska tork; ty gick korn-säden tunt op; men nog ogräs.

d.= 29. 30. 31. lefte Braren uti fiärdarna. d.= 10 och 11: lefte i Långfjön. Sjf och Strömmingsfisse alskintet.

Junius; d.= 1: 5: 6: etc. rågn med hagel och kalt. ganska kalt om nätterne.

d.= 11: som war 4de D: Pinges, Bröllopp i Wja; då sedan wid hemkomsten mäst alle gästerne blefwo siuke af swårt tungt bröst och hufwudyra; etc. Intet af fylleri; utan anten af någon särdeles ånga som kom efter then makalöje rågn och hagelsturan d. 13; ty då strax begynte the siukna; eller af materia cerevisiæ etc. then dock god smat ägde.

N: Bröst= och host=siuka med hufwudwårck; öf[we]r alt; ingen fri. NB: item **Fråsa**.

Julius: d.= 1. fl: 1. 2. 3. 4: post: merid: en stor gård fring Solen då ganska warmt war; Natten ther efter och dagen mycket regn och nordanwäder. öf[we]r hela månaden wackert wäder.

August: wackert Sunnanwäder; d.= 1: begynte Strömming fångas in wid bara Stränderne. G. G. i Härjöv fick med Noten lika som om wahren.

d.= 5. 6. 7. begynte roghen upskaras. Sedan kornsåden; ganska tørt och wackert wäder, öf[we]r hela Månaden. Diupströmming fångades ganska mycket; in i bara stränderne.

1712: *Septembr:*

d.= 1 och 2: tämmelt Regn, sedan någre nätter frusit. Swar af det linet och Örtor som of[us]ne]r uthe stodo togo skada. d.= 8. 9. 10. 11. 12. 13. häftigt rågn och blåst, at alle strömar fyltes.

d.= 17: stort Skybragd om aftonen, NB: **syntes då i nordost, emot wanligheten** följde icke stark storm särdeles.

October hel wäder; ifrån d. 10 och til slutet, et continuerligit rågnwäder, blåst och tio[cka] så at emot wanligheten strömar och bäckar mera fyltes, än någonsin om wahren, af den floden. Marcken tog stor skada. Då fick man röna thet gamle sägnen sannades, då **mycket Rönbår wåper**, bliff[we]r wäder höst. Dwanlig önnighet på bår i thetta år; Ergo, owanlig wäta. Strax rågs[net] ophörde begynte d. 1. Nov: falla Snö.

November:

d.= 1. Nov: begynte snö falla, continuerandes d.= 2. 3. 4 och til 14. intet frusit inunder.

NB. å slutet af föregående Månad, om Måndags aftonen el: d.= 27: Octobr, monde Erich Jöns Son i Sanna Lina Sⁿ, Jöns Erson, om sine 25 år gammal, resa til qwarn i Dreswes Åhu wid Norholm; då syntes för honom sent om aftonen i qvarnen inkomma gående hin onde el: Saten som han plägar asmålas på wäggorna; Elden utblästes å spisen; etc. Dock efter et napptag, wef omsider then onde bort. En stund ther efter wiste han sig komma rjdande, på qwarubron, men

i sådant ähren[de?] som LensMan Jonas Hansson i Sanna, med påstå-
ende det denne Söns Erson skulle strax hem och sfiuga Märten i Knö-
stad /:som dock för 4 åhr sedan döder war:/ han sade kort om ney!
emedan hans håll el: sfiugdag då intet wara moude. Men då denne
i anseende warande LensMan påckade på samme sfiug, och med hugg
och slag wile drifwa honom ther til, högg Söns til med sin yxa, och
som han tyckte, klöf sönder hans hufwud. Då for han sin koss. En
liten stund ther efter kom han tridie res[san] igän, ridandes och så til-
seendes som för, samt påörkandes samma sfiugsfärd; Söns Erson
nekade; då syntes han stiga neder af hästen på qwarnbron och med en
tälgekuff i handen wile skada giöra honom. Drängen rust[er] åftad och
nappade i fång med honom, då et skaf[r]pt brottande blef at bron bör-
jade gå sönder; Karlen blef ther liggande hel ömer och lita som sönder-
bruten i alla lemmar; dock förmäddde han så mycket at han reste hem,
gåendes wid hemfarten in i LensMansgården och frågade om LensM.
S. Hansson icke sönderhuggen war i hufwudet och döder. etc. Berättan-
des allt thetta; Men är nu så afwettig och swager, at wacht om honom
hållas måste. Huru med detta är i sanning at förstå; anten någon
starkt Phantasia /:ty denne karl war något drucken, [öfverstruket: el: at
minstone yhrig af hesterna crapula;] utom det, at qwinfolket honom
retad el: af någon besynnerlig frestelse; thet weta the kloke döma.

Addat[ur] narra[tio] continens Pl[urime] R[everendi] Pet:
Höglundii Ten[t]a[tio]nem.

d.= 24. Nov: När blidan war och Sudwäst wädrat blåste, gick jag
til Kyrkan, då syntes på Snidn icke allenast hopetals harkrankar flyga,
utan och de stera, tiocka swar[sta] och mycket ludna Amer el: Massar
krupo mångestäds; Jag tog några op och wiste at them i Prästegården
Capellans då berättade L. Frodljn huru han såg på Sfen d. 22 före-
gående en stor ömnhet med Dwärgar el: Spindlar vid: Cartes: om
thet som plägar neder-rägna.

1712. Winterprång d.= 9 Decemb om Natten 2 alt högt.

1. Decemb: alt til d.= 16; tert och kalt. d.= 14 om Natten stort
skybragd.

Observat: Physical: ad ANN: 1713. på Wälst[ad.]

Januar: Medelmättig winter, utan Snid, til d.= 16. Natten
emot d.= 17 förträffelig Blåst. Sedermera stor Bljda. d.= 22: om
aftnen syntes en stor och wjd Mån-gård, om Natten der efter håstigt
wäder med tób och regn. d.=23; om morgonen kl. 9. syntes en stor

regnboge i väster. Lagom skarp och torr winter alt til d.= 30 och 31. då Snö föll = en $\frac{1}{2}$ al: diuper.

NB. **Ju mera Dila sig rusta må, ju bättre åhr man wänta får.** contra: **Wår Dila** år blid med regn och **Tö**, då fruchtur man för hungers nöd.

Februar: d.= 1: alt in til d.= 6: ganska blidt wäder och tö at al snön så när afgick. d.= 6. begynte litet urwäder. continuerade til d.= 10. och 11: stort urwäder. d.= 14. stor blida igen til d.= 27; då urwäder. Natten emellan d. 7 och 8 Feb: klock. 2 om Natten, skedde et mächta starkt] **dundrande** ljta som en skarp **Torndön**, at folket för: frächt upwächtes, hördes gå ifrå Nord=Nord-ost til Söder.

Martius ifrån början til d.= 13 = 18. ganska wackert Solffens wäder, at Snön tinade mycket.

d.= 19. 20. Starkt fall blåst: d.= 21: **Benedict: Torr med fall starkt blåst Ergo.**

d.= 25. el. Wår: D: Solffen, Sud ost wäder; dagen ther efter starkt urwäder; Men strax de andra dagarne Solffen.

April wid början blid om dagarne, kalt om Nätterne.

d.= 15. begynte regna — continuerade; Bäckarne i fullt lopp d.= 20. begynte Isen löjua och giäddor fångas. Wid slutet af April begynte man Sää kernet. Kalt och tort.

Majus. til d.= 10. merendels affädt. d.= 7. och 8; Snöglopp häftigt.

NB: d.= 3. När G. Boff: Magn: Sandström begrofs i Niut-ånger, upwiste Fruen på Iggesund en **Swinfot**, som rått *accurate* 2^{ne} **tilhopa**; hon sade sig hafwa et sådant **Swinslag**, som således har

4 klöfwar til hwart Been bak och framan.

d.= 10. Sedan kyrkotiensten ändades, kom starkt urwäder. d.= 22; stark blåst storm, hagel och snöglopp; då och de förre wekor nog regnat. NB. **Eriks Måß wekan** altid **elakt wäder**; gammal[t] ordspr[åk] Öffwe]r hela Maji=Månad mycket wätt och regnachtigt samt falla blåster, at jäningen icke förr ändades än til slutet af Maji= och wid börjon af Junii Månader. Af Not=Ströming alskintet; Icke håller med Sjötarne til midSommar.

Junius; ifrån början til d.= 20; hel tor och warm, hwar af åkrarna mächta swära sattes. blåsandens nordanwäder, emot algemena regl. af Wårfrudagen.

NB. Så godt som ingen Bränlek i detta år, ty hon kom ingestädes åt landet, allenast några wid **Lönångers ången**, d.= 11. 12. 13. Men inge annorstädes; i långsjön stodo näten utu [o: ute] fåfångt til d.= 20. — d.= 16, lades blåstad **gårdarna i aska af wädeld.**

NB. Om klara middagen sågo D. G. i Frölland; D. P. hustru Margreta; Tomas Israelsson etc. när de rodde åt Rimlundet, at en Båth full med folk kom emot them, så at the fullwist inbillade sig möta få de som wäntades tillbaka ifrån Gesle hwilka tjtfördt hade Bågmännenn; blifwandes af thenna folkhopens åskådande ganska glade, emedan de då gjorde sig thet hopp at och de kommo hem som eljest Bågmän af Bönderne måste utgå, warandes helt owist om theras hemkomst; Men denne Båth förswan; dock kommo de wäntade och flere med them hem efter några dagar.

Junius ganska torr helt öf[we]r, allenast d.= 26 och Natten ther efter rågnade ganska mycket.

Julius, wid början fångades strömming; men slått intet tilförende. ifrån d.= 5= til 10—11. 12; regnachtigt med hagel skurar d. 13, så at på somlige orter afflogs ljuet.

NB. Natten emot d.= 13; när Bonden Nils Dloffen i Blåstad fiske efter Strömming på utgrundet; **Sattegrundet** kallad til Björnsundet; monde en Dm sig upplångia på ljuan, wid hwilken hans båth ligga fästader monde från Siötelagnet i hafwet; Geslefiskarene från Bergön blefwo honom warje, men han intet ty han har då lagt sig neder i båten at sofwa; fördenksful begynte de slå efter honom, då han Nils D[lo]ff[son] upwacknade frågandes hwad de slogo efter. etc. Detta ha fiskarene aldrig tilförende hört än mindre sedt så hända, hålft detta grundet långt uti wilda hafwet ligger.

NB. På denna Månaden wid början etc wid slutet af Jun: har och en Dm kommit nederfallandes på en piga som satt nit på en gård i **Derfa S[ö]cken** och span i Middagstiden, högg henne i s[ida]n, ty han monde falla in i barmen emellan **Särcken**; och när hon ropade til, ran han ut genom **Särckarmen**. **Så ser man at och Ormar kunna falla neder uhr luften**; vid: Rel: Happ[elii] Cartef: Meteor: Cap: VII. P: XIV.

Julius och *August*: helt torre, och warme, fördenksful war Antiden til Höet och Säden ganska wacker.

Augustus äfwen och så, Neml. hel torr, med starka windar; *Septemb.* wid början l[ika]. I denna höst slått ingen diupströmming fångades.

d.= 1. Sept: om afftonen hördes uti skyn wid garlo, dundra lika som med trummor; thet bysolket länge åhörde. Jag menar samma dun-der är och hördt wordet uti Sanna.

Matten emot d.= 22. Sept: förträffelt hårdt Nordvästväder; kom och då Snö litet; kalt, och tort. NB. öfswejr hela Sept: **Månad, Kalt och ganska tort**, så alt wattnet borttorckades uti Källorne och smärre Strömarne. Uti Sunån= Nordstad= och Bo=Hiårdarne war watten hela tiden bortföre så tiocft och grönt med stora gröna flimpar, at ingen hwarken folk elc Boskap thet bruka och dricka kunde; fiskanne dödde och ther i Sumparne.

Octob: d.= 2: föll ganska nog Snö, en foot diup; NB. Dock allenast wid hafssidan; intet längre up än til Silja. Intet längre Norr än Stigsbreckan, och Söder ut til H[udicks]vall hwar af Siöarne sedan starckt Ijslades. ganska kalt och tort, hela Månaden.

d.= 18. 19. 20. uhrwäder. De andre dagarne kalt mycket; idem, = = d. 27. Snö. d.= 29 stort uhrwäder. d.= 30. 31. kalt häftigt. d.= 31. 2de Wäder=Solar fl. 11. 12. 1.

November; d.= 2: något tö och Sunnanwäder. = til d.= 9. Merendels blidt hela Månan öfswejr; hastiga och starcka wästanwindar. NB. circa finem mensis, på Isen af Elgereds Siön öfswejr hela Siön

hopfätte Snöötutar oräkneliga, **A** soml. $\frac{1}{2}$ alⁿ höga; somliga mindre; merendels med hål neder wid Isen.

Decemb: Blida wid början. NB. NB. NB. thet **ganska stora Skenet om morgon nåst för dagen** då jag war Norr om Garloe [o: Garlou]. — 1713. d.= 6. Decemb: rätt i dagningen när iag reste hem ifrån Åkre til Vålstad, och satt i släden, åtänkandes Storböndagen som extraord: sras skulle efter ankomne placat: etc. huru som då skulle predikas och hwad Psalmer som skulle brukas; begynte iag siunga sacht för mig sielf /:i betracht: af warande eländiga krigstid:/ **Når wi i högsta nöden stå**; etc. När 2de Verser woro sungne upran et ganska stort sken österut och kringflög hela himmel. til Söder, at thet blef så klart som then klaresta middag då Solen skiner som måst. Men warade intet länge; Jag war då kommen på Berget som ligger strax Norr om Garlou Myran; Jag wardt tämmelⁿ häpen; wid hemkomsten berättade Pignorne som stiltte Boskapen at de och et tämmelt stort sken sedt in uti fähusen. hoc perq[uam] verissimum, ita me Deus adjuv[at.]

Add: Obf: Physf: 1713. Mens: Decembr.

d.= 18. Decemb: komma ångerMån som berättade det en flocka Norest i ÅngerM.L. har ringt af sig sielfwan.

d.= 21. 22. Tämnel. stor Bljda; lja som tilförne de dagarne intet falt; då gif Snjön bort.

23. 24. 25. 26= hela wägen blida och starcka Blåster at all Snjö gif bort: NB. et förfärl! starft wäder wästan, om Sublnatten. NB: öf[swe]r hela hálgen flödde haffsjön otrol! högt. Wintersprången då först ankommo.

Observat: Physf: ad An: 1714.

Januarius. öfwer hela Månaden blidt wäder och ingen Snjö, at bara åkrarna syntes. NB: om *Pauli Dag* klart til Middagen, men en förfärlig Bläst, som och natten där efter etc.

d.= 18: Jan: födde Er: Oljons dotter, hufst: Karen i Åkre af *Sorfa Sochn*, 3re wällskapade flickor. Allejammas finga dopet; de och Modren lefwa än, må wäll och fostras wackert. = vid: sim: ad Ann: 1715. in Jan. vid: 1717. Feb.

Febr: Natten emot d.= 2 tämnel! urwäder; men strax om morgonen klart och blidt.

d.= 9= och 10. gauska stor blida, regn at Snjön afgick och Väckarne de små begynte rinna. NB: d.= 11. fl. 2: en förfärlig wäderiling med slag-hagel, at hustaken många afbläste, då i Bröllopet i Rogst: Prästeg: — Blida merendels.

d.= 16. om Natten emot d.= 17: lade wädelden i affa H:vall Stad ifrån D. P. Bunderstad ther Elden opkom ända öf[swe]r P. Grundbergs. fl: 11: om natt: beg[hyntes] fl. 5. om morgonen lyctades. [Kyrkokronikan: d.= 16: Feb: Om Natten opkom en häftig wäd-Eld uti D. P. Bunderstads gård, och afbrände många gränder och gårdar jämte stora Cronboden, alt öfter til och med Grundbergs gård.]

NB. d.= 16. 17. 18. 19. Så högt hafswatu at i många åhr icke ja warit. på alla brygger.

Mart: öf[swe]r hela månaden gauska blidt wäder, ja at all snjön gif bort; dock en förfärlig starck bläst alla nätter —, som gement nu warit.

April, d.= 1. 2. 3. Stort urwäder och kalt, at des lje intet än i denna winter warit. Snjön stod up under buken på hästen; etc.

d.= 9. 10 etc. blida, dock försträckel. blåster.

d.= 18. fl. 4. 5. 6. 7. om afftonen 2re Solar: wädersol! syntes klarare rätt hel lins, warmt andra dagen. NB. *Isbergs Fällaren* obf: NB. Jäddeleken stod på uti fiårdarna.

Majus, d.= 1. 2. etc. 8. falt mycket om nätterne. Sänningstiden.
Rågn med Snöglopp wog.

d.= 11. om morgonen fl. 6. 7. twänne wäder Solar ganska stor

giöraendes semicircul: = ther efter ingen Storm. Dock om

gwällen d. 13. tornbrak och blixt; första gången hördes i åhr. något rågn. = Majus tämmel. wäder wid början; d. = 14. 15. 16. Snöglopp och rågn. d.= 21. 22. rågn och dimba.

d.= 27: fl. 8. in emot 9 om morgonen då warnt wäder Sudost sacht bläste, hördes först, et starkt stott i Skyn; strax thär på et annat stott, och sedermera smått dunder som trummor. folket v. g. i Rogstad kring kyrkan blefwo förfräcte, inbillade sig fienden Nyßen wara för hand. Uti H:vall och annorstädes hördes äfwen wäll dessa Smäller. Uti Sudost hördes alt thetta i anseende til desse orter.

d.= 28. 29. Starkt hete och Sumnanwäder.

NB. I detta åhr finnas owant. myckenhet af Granbär; Gud gifwe oss des betydelse, godt och önnigt åhr. Det skedde och så;

Junius, wid början ganska härlig af rågn och warma, at Säden egement wärte. Dock här tils så godt som ingen Strömmings- men Larfsisse önnigt.

d.= 3. om Natten then emot, lekte Braxen i Norstad fiärdarna, mäst uth från landet; gick allenast til Lands wid tallnäs, och inge-annerstädes i Sumän; icke håller wid Lönanägers ängen. I Sylta Siön slätt intet. Icke håller i långflön. Näten uthe til d.= 20 Junj.

d.= 11. och 12: Junj: starkt regn. och Sedermera starkt Solskin. Intet Strömmingsfiske. Åhrswärten härlig. öf[swejr] hela månaden starkt hete och torra.

NB. i denna månaden fångade Söderby folket och Jon D. i Wåh- und; Årnö b[syn], en stor larfstörja uti wiken Hölicks; Miölkarne uti den wog 7 m[arker] hwarthera; så kan man sluta storleken ther af proportionaliter.

Julius, heel torr och warm at Skenet skadade mächta swära åfrarna på höge backar och grundjordar. d.= 22: Rågn och Storm om Natten. Strömmingsfisket så godt som intet.

August: Säden så mogen at de begynte wid början af denne Månaden skära.

NB. Sift i Julj: Månad och om natten emot d. 5. war et för- färl. tornbrak, ganska häftigt at folket öf[swejr] alt förfräctes gåendes

til hwar andra om natten. Då slogs sönder många höga träar; giärdsgårdstörar etc. etc. De andra dagar thär efter jämwäl och då nog buller, med stora rågnskurar och NB. **Sagelskurar** som gausfa mycket skadade såden och ljuet på många orter, v. g. Sässem i Heland, Öttre; etc. ther och fenstren sönderslogos.

NB. Gausfa mycken Dhyra af matssar och ämer som förtärde all NB. **all**, Bladen på rosworne; Som och kählen, frypandes sådan skofetals in i husen, fulle wäggespryngerne och fenstren, jämwäl skorfte- nar folket til stor meen. = Joel: 2: 25.

d = 18. 19. 20. stora rågnskurar at alla qwarndammar fyltes. Säden stod då under baran himmel. Sedermera warmt och wackert wäder.

/: fuga: / d = 24: **Om Natten** emot **Bartol.** Kom et **Rychte** **Nordan** efter at **Sienden** **Ryssen** war med många fartyg landstigen i **Galtström**, ty blef et förfärligt buller, så at alle begynte bostytta uhr sina huus, i mörkret, bort i skogarne; både i **Gnarv.** **Sarm-ång[er]** **Rogstad.** **Tuna.** etc. etc. Å den Natten war och nog sty-bragd. Til slutet af denna Månaden blef insamlad then härl. och öm-niga åhrswårten.

Septemb:

/: watn: / d = 4 om morgonen, d = 5, hela Natten, etc. föll et förfärligt mycket rågn, at alle strömar, **Siöar**, ång, etc. opfyltes. — Ingen största wårstod så stor; skadandes många ting på watn och land; alle Broar flöto bort, at ingen kunde komma någon wäg. Dwarnhusen stöttes omkull. Ladurne på ången de sjda åfwen och. Ljusånforne etc. gingo sin wäg. Hela stora stycken af Jorden på åkrarna och andra orter affkures och föllo sin wäg. Båtarne sönderslagne; etc. etc. I Manna minne aldrig så skedt. Up i landet, i Högadal etc. föll då **Snö** — diuper til **Mans** med-lår.

Octob: Månad tämmelig blid; dock begynte frysa d = 8. 9. 10. **Siösprången** kommo bittida.

d = 19. 20. 21. nog rågn. jedermersa tort och wackert wäder hela månaden.

Nov: wid början tort och wackert. d = 8 och 9 begynte **Sarna** hära, och not dragas med lycka.

d = 14: = en förfräckel. Bläst, at många **Skorstenar**, häbbren och taaf störtes omkul De fruchtade at ingen ting skulle kunna stå emot; ja! **icke Fyrkorna**, thär folket thär inne kunde wara på then dagen **D[omi]n[i]ca 25 Trinit[atis]** — — — **Bergsiö Torn omkul**; **Tuna hälften** til **Norsra** hälften af **Trä[re]sningen** [öfverstruket: som och en del af muren] otrolig skada på tak och skorstenar, **Träna** i **Skogen** etc.

[Kyrkokronikan: d.= 14: Novemb: Om dagen en Dwanlig bläst af Nordväst, som stötte omful snart jagt alla Skorstenar; Hus- härbergs- taak på alla rum bläste sin kros; Spånar uhr kyrkotaket; Bergsjö fyrkotorn omfull. etc. Folket torde intet gå til eller i Kyrkan; then dagen war Dn: 25: Trinit:]

d.= 24: rågnade. helt blidt; d.= 26: gräsel. bläst. Ingen Snö.

Decemb: Matten emot d.= 4. juögade första rejon; d.= 5. 6. 7. kalt — åleföre. d.= 11 ad 14. gauska kalt. hållandes sig wis[un]tern med urwädret, til d.= 24. då blidt.

Observ: Phys: ad Ann: 1715.

Januar: d.= 1. 2. 3. gauska kalt, tert och bläst. Men sedermera stor blida beymmerl. d. 12: och d. 18. 19. 20. 21. — så at måst all snön gick bort. Åkrarna bara.

NB. D. Aud: hustr: Cecilia i Haga och Norala födde 3 barn alt å en börd — in Sept: 1714. vid: obs: Ann: 1714: Jan:

d. 27. begynte juöga, Sedan blida alt til d.= 4 Feb: då urwäder kom och continuerad: til d.= 12. samt hela tiden til d.= 21. Febr: Merendels urwäder och kalt öf[ve]r hela månaden.

[Kyrkokronikan: In Jan: & Feb: föll alla dagar så mycken Snö at then stod öfwer Fenstren och taken och förhindrade them resandem at the i många dagar uthur husen intet komma kunde.]

NB. I denna månaden grasserade här wid Siökanten häftigt släckfebern; dödde många.

Mart: = alt til d.= 12. Merendels urwäder och kalt. d.= 15: urwäder; Men d.= 15, begynte rågna och tåa mycket. = alt til d.= 20: stort töwäder regn. continuerade Töwädet så at Snön gick sin väg — bäckarna rinna -- etc:

April: wid början blider. hela vägen, så at d.= 10. blefwo Isarne lösa, Leksfissen fångades; etc. hela månaden wackert wäder, allenast falla bläster — d. 21. 22. då stora förmörkel[sen] war.

d.= 27: etc. begynte man at sjäå. — continuerade med rågn och Bläster warma samt Solken; härlt wärtwäder.

Majus: wid början gauska härligt wärtwäder. GrichsM: welan mycket faller så at Korn[rudden?] Planterne fruso af.

d.= 25: lekte Braxen i Sylta=Siön.

NB. i denne Månad hade den iritade Släck=Febern nog frätt wjda fring.

Wid slutet af denna Månad nog erolig med regussurar, falla blåster — Hagell. NB. i Alsbo heland etc. slog haglet neder ljuplantorne — kornbrudden. —

Junius, d.= 3 om Natten högt Siösprång som om hösten, hwar på fölgde nog regu d. 4. 5. 6. —

d.= 7. el: emot 3de Ping: lefte Braxen i Nordstad Siårdarne, rätt tunt kring alla strander.

Strömmings- och Lar-fisset alstintet: item in Jul. per totum.

Julius, wid början alt in til d.= 20: rätt ganska torr, så at skenet skadade säden, hwilken började hwitna på grundlanden; Men ifrån d.= 22: til slutet, rägn- storm- östanwäder continuerade at höet på Swalarne stor skada tog. Strömarne fyltes med watn. etc. haffiön högt flöddade —. continuerade hela månaden öf[swejr].

Aug: = wid början kalt och regu; men sedan härligit tørt wäder, så at Säden kom wackert in; Men d.= 20. 21. begynte frysa. Natten emot d.= 22 starkt skybragd. — där på stilla lungt och Solstenswäder. Strömmings fisset alstintet på alla orter.

Öf[swejr] hela månaden wackert wäder, med Eken och torra. excip: Natten emot d.= 30. blåst och regu mycket.

NB. NB. Natten emot d.= 25; anköm Nychte om Nybens annalkande, då et stort allarme upkom; i ty allan allmeogen församl^{de} i gewär, och camperade länge i Hud:vall; och alla flera orter wid Siökanten. Detta continuerade til den 11: Sept: = Då de singo affsed.

I denna Månad war watnet i Nordsta Siårdarna; lika som här om åhret; ganska trott af grönska, så at det intet brukas kunde.

September, wackert wäder til Natten emot d.= 21. då et förfärl^{igt} blåstwäder upkom, som tog bort taken etc. contin: d.= 21. 22. — hela 14 dagarne högt Siöbrång men begynte d.= 30 utfalla. Noct continuerade in på Octob: Månad.

Octobr:

d.= 8. begynte frysa och Snöa litet. d.= 14. Stort skybragd i molnet; NB. syntes om aftenen uti östern. Item d.= 18. nog regu och elakt föhre.

d.= 23. och 24. Strol^{igt} stort urwäder at ingen kunde slippa resa; stodo fulle alle gator. Noct sedermera wackert nog. Denne Snö föll intet så mycken op i landet och norr om Åhresffogen. —

Novemb: wid början rägnade mycket besynnerl. d.= 5 och 6. så at nästan all sniön bortgick; Men d.= 9 och 10; åter urwäder och högt hafswatu; Noct stora och lusa skybragd. — continuerade kölden och starka urwädrer d.= 10. 11. 12. at det drefs öf[swejr] alla gårdsgårdar.

December wid början nog blider, medan hafswatnet högt war; Men sedan in emot Sublen och in i Helgen träffeligen kalt; rätt ampert. d.= 14: sades H. R. M. C. XII. kommit öf[we]r til Ystedt.

NB. NB. Natten emot den . . . Nov: et[er] som gick för den, då N. N. i Holsjö af Norbo låg ihjäl sit barn, hörde Landsff[ris]waren Vahlbohm och I. [?] Bäck, hwilka thär woro på tinget, en förträffelig skön Sång ganska länge, som af 2^{ne} personer så at de intet annat kunde förstå än någre fremmande fruentimber varit i andra huset och gjort sine aftonlånger.

NB. Förre än G. [?] G. d[er] hust. Helena /: Skougen Hv. /: födde then dödfödde flickan in uti Sulhålgan, klappades på fenstret nog hårdt at alle thet hörde.

[1716.]

1716. Januar: hela tiden, rätt mäçta torr och skarp winter.

d.= 4. 5. 6. syntes stora Månagårder om nätterne; NB. men äntå inga blåster et[er] urwäder på många dagar thär efter.

d.= 16, begyntes det ganska stora och owanl. urwädr[et]; contin: d.= 17. 18. 19. 20. etc. /: NB. owanl. i Mannaminne. /: så at Snjön stod öf[we]r fenstren och taken, och ingen slapp någon vågs. Hela Månaden thär efter föll och Snjö hwar dag litet.

Feb: d.= 2. begynte töa något och blåste dock nordanwäder. Continuerade Blidan om dagarne. d.= 7: emot d.= 8. om Natten, syntes et stort och owanl. skybragd, hwar på strax följde et försträckt storm och blåstwäder, at man intet annat tänkte än alle husen skulle kulkastas. Sedermera Månaden igenom lagom winter, men icke långt emellan urwäder.

Martius; wid början kall med återigen Dwanl[ig] urwäder och förfärlig blåst besynnerl. d.= 8. 9. 10. Natten emot d.= 14 owanl. Skybragd öf[we]r hela himmel[en] Norr och Söder etc. liust om natten som då Månen stiner mäst; Dagen thär efter urwäder och nog snjö.

d.= 24. och 25. kalt mycket och Nordanwäder. Dock sedermera begynte töa mycket at Snjön gick mycket af, och mycket öfört. d.= 28. 29. 30. ganska store skybragd jänwäl uti Södern. Dock kom thär å ingen storm, utan starkt jölskin.

April: d.= 1. 2. 3. store skybragd: så at smällar och hörd[es] — thär på, ingen storm thär på följde. — hela wägen sedermera blidt om dagarne men kalt om nätterne. d. 7. 8. 9 etc: begynte bryta löst och währfloden komma.

d.: 15. 16. — 22. begynte regnet wisa sig. Wågarna Dbärge; Nog Snö i skogen. Leksåddorne begynte synas i Strömarna.

Wid fista dagarne af denna Månaden kom nog Snöglop= blåste kallt och nog wått.

Majus: wid början äntå Snö i skogen.= Siöarne begynte sköljas. Kalla blåster och ganska tørt — ifr d.: 5 = = = = 24. Merendels före Pinges affädt. Då Strömmingen begynte wankas braf Lax intet. Gode Giäddlekar i detta åhret. Torfan stod på til d. 29= då ömningt regn och stora skurar föllo.

Junius; wid början här! wäder. d.: 2. 3. 4. lefte Brannen i Sunnanå fiärdarne rätt mycket samt Bo-fiärden gåswifen. = här! wäder med regniskurar ibland. contin: hela Månaden öfswejr; dock Töckn och högt hafswatu.

Julius

d.: 10: föll på många orter; besynnerl. i Tuna S^e utföre åt Tompta, Wj, Torstad etc. thet jag sielf och finna monde som efter 2^{ae} tjmars förleyp kom tjt; ganska stort och mycket Hagell. Marken war heel hwiter; hagelstenarne store som *Mulqvett-Kuhlor*; aldrig syns här förr så store; NB. röntes egenfent! at de wero samman frusne af många flisor; ty innerst uti them war en hwiter Is; täter som et stort kokat fifföga; Sedan utan omkring en Klar och genomskil. Is, lika som fint Chrystal. åter thär utan om en mycket mörkare etc. wärades the ganska hårde och faste, som then starkaste DiörSjen af watn. Löfwen af träna slegos neder, etc. etc.

NB. a: den innerste Sjen täter och hel hwiter.

b: utan om hel finer och klar som Chrystal.

c: utan om en hwjtare Is dock ey så durchsichtig.

När den yterste skorpan war i handen af smältad, syntes thet andra af hagelstenen som en stor glaspärla med hål igenom för thär mit i warande hwjta och

tätta Sjen.

d.: 13 = = = 24.: 27. härligit wäder, warmt, etc. då fångades nog strömming. Dock nog dyr.

NB. d.: 16. ganska stark blåst; då omkom af Stormen handelsm: Lars Jonsson Buller up i Bergsjö Siön, emellan Trösten och Båle, i ty watnet öfswejrigt thet för mycket lastade båten. NB. et obört under: farlen låg på watnet döder; flytande; sank intet; kom intet under watnet.

d. = 28. 29. 30. gauska mycket regn; rätt ewant — samt åfleslag; hwilket regn gjorde stor skada på årswärten; samt tourte för finska Armeens Marcke [o: marche]. —

Augustus. d. 12. flyttande uti bråsta stor för fienderna, af Rychtet, när de landstigit: Öregrund etc.

hela Månaden öfwer nog rågnwäder, mäst alla dagar.

September; wid början och til hälften /: til d. 19. Sept. /: mycket regn alla dagar, hwar af Säden stor skada taga monde medelst mältaude på styhlen. Dyr tid.

October.

wid början mycket regn, som i Sept: hwar af jäden förskändes; Strömaruas häftighet stor skada gjorde; v. g. Lögdö bruk nästan aldeles omkullastad; etc.

d. = 6. 7. 8. 9. etc. wacker och tørt. Men d. 10. 11. regn och Snöglopp; samt stark kiöld. Sedermera öf[we]r hela Månaden blidt, tørt och wacker wäder; ingen Snö.

NB. d. = 19: Oct: om morgonen stort opror, i ty bod kom som skulle någre Nyffe galejer ligga i Saltwjt wid Delånger. Ergo, slogs allarme med trummor; Manskapet i gewär; qwinfolken och barnen uthur Staden flydde; Styckerne lojades etc. etc. P. Gropmans äfventyr.

Novemb. d. = 1 = 3 = 4. Helt blidt, mulit med regn; ingen Snö.

d. = 8 = etc. wäderjolur och gauska starka blåstar = hel tørt. —

Nog Snö och urwäder öfwer hela Månaden.

Decemb: snart sagt snö och urwäder alla dagar; dock i Subhålgén tämmel^o wacker.

1717.

Januar: wid hela början mycket blider; dock oftast starke blåster efter store skybragd. Nu grasserade öf[we]r alt en stark feber, så at hwar then /: släckfebern. /: infom, siuknade alle i huset och många dödde, besynnerl. in om 6. 7. 8. dygnet. I Duna S^o 10 lff på en weka.

d. = 22. om aftonen gauska skort skybragd twärt öf[we]r himmelen. Men kom intet så särdeles stormwäder thär efter.

d. = 26: syntes en gauska stor Wäder Måne, så at then med möda kunde skiljas från then rätte.

d. = 28: kl. 12. 1. 2. om Middagen syntes en så stor och klar wäderSol, å öster emot Solen, at många stodo thär på at then wore then rätte Solen, och then wästra en wäderjohl.

NB. d. 27: när *P. Rundbergs* hustru *Karen Bachman* i *Tuna* och *Sanna* war begrafwen, sågo alle the i Begravnings gården henne lifka som inkommande, och thet 3re resor.

Februarius. öf[swe]r hela Månaden kalt och stadig winter.

Martius; äfwen kall med urwäder = d. 11. — 15. — 18.

NB. Samma hustru, Neml. hustr: *Karen* i *Äkre*, *Korska S^a*, som födde 1714: in Januar: 3re stickor; födde och wid början af thema Månad 3. goskar, wälskapade, kemmo alle at döpas.

Hela Månaden stadig winter och Snö, til d. 23. etc. då begynte tåa, slå igenom.

d. 29= Natten emot d. 30. försträckel! slybragd öf[swe]r hela himmel. Men kom thär efter ingen bläst el! glopp-wäder.

April: blida. Men d. 10. Snö-glep mycket. — — — wid Slutet ömningt rägn, at owanlig wärslod kom flödaudes. Jäddesfisket så medelmåttigt; dock d. 1. Maji. ömningt Nootfiske i Mörtner.

Majus; wid början begynte folket såå korn- och ärterne. Tordön hördes d. 6. 7. etc. Nootströmming begynte fångas; Samt Lax.

NB. En Hustr: Sättendsal lungsgården; sedan jag gifwit henne, D. D. S. flöte icke allenast stora blodlesror per genitalia: utan store Matskar, som lefwat många dagar.

Hela Månaden öf[swe]r ganska wackert währwäder med rägn och warma.

Strömmings fisket med Not och Siötar allestäds wackert. Men sedermera litet el! alkintet; Allenast i Stensöön; öf[swe]r 80: D:

Junius: d. 3: Starckt wästamwäder med regn.

NB. Nu och något tilförende grasserade Fopporne rätt mycket och hårdt; Så at många barn dödde; många blefwo blinde. Detta wahrade ock öf[swe]r hela Julj Månad — längre ju wärre, helt uselt.

d. 2. 3. 4. lekte Brännen i Nordstad städerna; Soml. neg mycket. — i Nybyerne mäst. — 25: st: Bränr: i en Nybyia wid talnäs. Sedan i Nordstad. Sedan i Bostjärden. Ganska wackert wärtwäder af warma och regn; Dock ibland starka och snare äffeslag, lifka som en Cartou aflofades.

NB. Hela denna Sommarn öfwer, fölgde altid ganska starka wäder och bläster på regnet. —

Julius. öf[swe]r hela Månaden ganska wackert och ogement bördningswäder af torcka, warma dagar, och nödorstigt regn.

I denna Månad begynte och Strömming allestäds fiska. Men dyrt Salt — 16 D: ¼ Tunna. — Strömming jämwäl med nötterne mycken i början af Augusti Månad.

NB. Nils Paders Söns hustru i Ideneris Wj, gift i 14. åhr fick nu på åldern Baru. — Davids hustru i Mahlstad Rogst: Sⁿ fick och nu en Son, sedan hon Ofruktfam varit i 15 åhr; ty så långt war emellan denne Sonen och hennes dotter. —

d. — Natten emot Måndagen, hörde jag på Båten med D. P. och Dräng Jonas wid wedmyra skattan i Berget, fl. 11: om Natten, et fry, ganska starkt, och rämjande, lika som många fattor, när the riswas; först gent mot öst, strax i Stranden; Sedan, på lika sätt när wi redt längre utföre åt Marwyken; thär på wart et hwäsjande, efter hwäsandet en ster Draco Volans. — Sedan starka wäderihlingar.

NB. Natten emot d. = 30. el. Olofs M. d.: Stark Föld som skadade all ljufknuppen och mycket ärterne jämwäl Säden; dyr tjd. —

Öffwejr hela Månaden stark torra alt til d. = 11. Aug: — då någet regn, Men sedan öf[swejr] hela Månaden wackert warmt här! wäder lika som om en Midsommars tjd.

Septemb: wid början warm och lufelig som äljest om Midsom: pl[ågar] wara.

d. 10 begynte nog regna, blåsa och storma. — Men stannade strax.

NB. Om Syst: Carens i Åkre och Sonen Olles swemande etc. i försbakken el. wågamotet til Tryborg.

d. = 13. 14. etc. wackert, warmt, hel tørt wäder. Strömming wankades ut på grunden emot wanan. — Dwaru Möd för terkan skull.

d. 24. Regn och gräsel. Storm=blästwäder, skadandes farkostarne. Natterne thär efter sterc Sfybragder dock lungt öf[swejr] hela Månaden sedan och wackert wäder.

NB. i thenna Månad löp O. O. gammelsträng Norbo Sⁿ galen i Skogen utan Maat; etc. i 13 dagar. — wid: sup: om Pigan Brita Baldrå.

NB. wid början denne Månad, blef och Landsst: Vahlbom mania laborans, af et underl. öf[swejrs]art i then af många Olycksändelser bekante Backen Strax söder om Delqwarren. Han reste åt Gesle, men måste med wacht jändas hem.

Octobr: d. = 2. 3. kalt nordanwäder och Snö mycken. Men sedermera wackert blidt wäder som om Sommaren ifrån d. = 5. til d. = 31. hela Månaden öfwer.

NB. d. = 7: fångade C. Litheen och mig förärade at obf: en Stor Simpa; 2 m[sarke]r til wigten; $\frac{3}{4}$ al^t så när lång.

[Kyrkokerönikan: d. = 18. Octob: utwärlades, efter Öf[swejr]hetens befallning, the redbara Myntet, uti the ankomne Myntetechu, uthur Kyrkan til ophandlings Afgiften åt the fattigaste; — —]

d.= 23. Om aftonen fl. 7. Syntes som et stort lius brinna i then Norre kyrkeporten, här i H: vall. alt medan jag gick ifrån Torget alt hit öf[we]r Broen; braudt så liust at öppningarne i porten the små 4^{ante} hoblen Syntes; Samt skenet in på kyrkewäggen.

Novemb: wid början; efter Dwanlig blid höst; kom Snö och starck kiöld så at Jusfiörne begynte frysa och Isläggas. — Continuerade med Snön litet i sänder; dock blidt — til d.= 11. äfwen til d.= 17: och 18: då stora Skybragder woro om Nätterne; Men ther efter ingen bläst för än Natten emot d. 24: med Snö och urwäder, thet dock d.= 24 och 25. wändes i regn och stor tö, Slask och Snö-glopp mycket. Sedan tog kiölden swära til öf[we]r hela Månaden.

Decemb: wid början en stadig winter med mätellig snö. d.= 6: högt Siösprång. item d. 13. om Natten träffelig högt, med starck bläst.

d.= 19. om aftonen stort skybragd. — Dagen thär [efter] lungt och blidt.

[Kyrkokronikan: den 19. Decemb: utdeltes the fallne Collect: til Flyktingarna ifrån Finland som här uti Hells: Norre Probsteri hafwa wiftas i thetta året; Då woro the som här i Staden sit tilhåll hade, til antalet, 115: Personer.]

d.= 21: til slutet, stor blida, med något Snö, de förste Juhl-dagarne. lungt wäder. Men wid slutet af denna Månad mycken snö. — hög Snö. — blida.

O. I. B.

et

Minnurs Annmärkingar i Valesheim
om Pärlor.

/: 1717: d.= 12 Martj. på Landstinget insinuerat efter G. Gener: Hamillthons begiäran thet han sielf emottog och giömde hos sig.:/

At **Pärlor** wäxa uti sina Conchis, Masse=Skahl, Muslor, Snäcktor; hwilke och ibland the 176 lesiwande Diuren i watnena finnas; thet är icke mera underfamt, än at Stenar födas i Stenar; i Träen, i träens fruchter; i Tordearter; i kiött; i wättskor; i watn och annat; ägandes jänwäl Helsingeland **Pärlor** om icke så aldeles som the i Österlanden, dock uti sit wärde ächtade, gode; Men af hel oljka storlek, skapnad, klarhet och egenstaper; Hwilket åtskilnad här å Orten synes mycket härflyta dels af **Wattnet**; dels af **Bottnen**; dels af **Wädret**, dels af **Solenes** anställande och annat. Ty gemenligen finnas här större och bättre Pärl=Skahl

I: uti the watn som mindre Kalk- och Kieſ-blänning åga; Nembl. i the ſtrömar och åar, hwilkas urſprung icke få högt falla ifrån the Nordiſke Siällen; Och ju ſtridare ſtröm, ju ſtörre ojämnhet til Pärloernes ſkapnad.

II. D här Bottu beſtår af Sand=Muld emellan klappur och Stenar.

III. Hwareſt wädret hindras, anten af ſjelfwa höga Åbrädderne; eller af omkringwurna tiocka ſfogen och dylift.

IV. D her Sol=ſtrimorne å wiſa tjder anten mera ſtälla an eller och afhindras; Hwar wid Månans omſkiſtning mycket rönes; ågan=des theſe Snäckior ſin ſlappiga Mund el: öpning, ſnedt up åt; och ſine Frööhus /: i öpningen ſitter en blåſa ſom håller Pärlean: / hwilke när the på wiſa tjder uttömas, then i ſtablet liggande Materia mycket mindre och tunnare warder.

Fördenſkul är beſunnit det ſådana Conchæ Margaritifera ſtor ſkada taga, förminſkas och dö, enär

I: Skogen afhugges wid åbrädderne; hwar af wädret och Sol=ſtrimorne komma emot wanligheten at ſpela.

II. watnet blandas och ſkämnes af kohlſtybbe, Svot, Slagg, etc.

III. Botnen förändras af et och annat ſom tilflyta kan.

IV. Då Skalen komma at ligga om kul på platta ſidan.

V. När the i Dlaga tid mycket fiſkas och ödas.

VI. När alt för ſtor kiöld är, ſåſom 1709, tå thetta ſom mycket annat rift fiſke, i många Strömar och åar, ſwåra ſkadades.

Här i Contractet ſynes then Strömen el: Ån kunna äntra om förträdet af ſådane Muſlor, med then i Järsjö och andre orter, ſom flyter fram i Gnarp Sochn wid början af Åres=ſfogen, och nämnes Dyr=ån; utom twiſwel af theſa dyra Saker; hwareſt Skahlen ¼ al: länge, — — — fiſkias.

1718.

Januarius

d.= 5. 6. 7. hela tiden til d.= 12: ſtarkt och häftigt urwäder at få kunde reſa. Continuerade= Men när Loviſ: Reviſ: war blida — til d. 25. Sedermera rätt kalt i någre dagar. Men wid början af

Febr: rätt blidt hela Månaden öſſwejr, ſå at regn, ſtarcka bläſtar, etc. tog bort all ſnidn; etc. Väckerne runno liſa ſom om wåhren. Söder på landet liſa ſom om Maji Månad.

NB. d 12: Feb: 1718. När gøſen Pelle i Boda af Gnånger Sⁿ dricka monde wattnet i Ål Siön, kl. 10 om middagen, fölgde ſtrar

thär å en smäll fäsem et stort stycke med dunder och dån i Isen, och sedan et smatrande starkt ljfa som fiskar piassa; Gossen fick in emot astoneu starkt upkastning och magen krymtes swåra ihop alt mer och mera, som warade til d. 17: då Fadren hans hos mig war at söka läkedomar.

blidt hela tjden til d. — 23. elc fastl. Söndagen då blåst och stark fiöld kom. tilförende Skybragder syntes NB. uti Södern. —

d.= 24. — om dagen och Natten en förfärlig Storm, så at husen hotades af wäder.

Martius. wid början och til 11: wackert wäder af Solken och blida. — nog tób. — continuerad — hela tjden til den 18. Så at bäckerne the små runno. — Men d. 24. 25. 26. Tämnelig Snö och winter; hela månaden utföre rätt kallt.

April; wid början rätt kall; hela weforne til Påst. Efter Påstana begynte Snön tjua bort. och floderne få sit fulla lopp; något regn smått; etc. til d. 25.= Men äntå lågo Sjarne.

/: Swulnad :/ Sfwer thenna Månaden och något tilförende, grafserade en owanlig Siuka, mäst hos barnen och the unga, at the blefwo mycket upswulne på thet ena kindbenet elc och halfwa hufswudet; Somlige och på bägge sjder och neder åt halshen. De som wid början fingo purgera per vomitum, swulnade icke så mycket; Dock blefwo sedan swulnad i knäen och på benen ljfa som stora bölder, utan at de fluto.

Majus: wid början kallt om nätterna och kalla blåster; dock begynte nu Säden !: Som swåra dyr war 40 D. :/ fastas i jorden; Sjarne lågo än på Isstjearne. — d. 7. 8. 10; fångades fiällfiffen **doct ringa.** — Strömming begynte och då strax anwisa sig. — Nog kallt och tørt. —

d.= 13: wackert rågn, litet Snöglopp. Men d. 13: nog Snö. — hela tjden öfswejr mulit och rätt kallt och olustigt wäder som hindrade mycket Sadesanden. — alt til d. 19. Sedermera och rågn och kallt, hindr: Sånningen til d.= 25. Maji.

NB. d= 17. födde Pär Grfvens hustru i Sund af Idenor 3. st: **flickor** på en gång; kommo til döpselshen. NB: d.= 27: *August:* 1719: **födde och hon et barn.**

d.= 25. Maji. ganska starkt Storm och nordanwäder; kallt och fulit; en obehagelig Sommar öfswejr hela Månaden, så at med möda Sændet kunde til slutet bringas til ändan af theenne Månaden. — Sjufröet in Junio.

Junius; wid början ganska härlig af regn och medelmåttig warma. Notströmming ömningt i Arnön= 50. Tunnor i et warp. item: i Hagen etc. Men med Siötarne altzintet. — all Strömming til frigsbehof;

nog dyr. — allt Stadigt kalt Nordanwäder til d. = 20. — Nattfrost. så at asplöfwen — ombunkar, etc. swartnade etc.

d. = 14. 15. 16. Lefte Brannen; Men ganska tunt. — Sent emot allas förmedan. Hela tiden ganska kalt Nordanwäder; Dwanligt lika som hösten. Gräset och säden wärte litet. Dyr tid på alt. — wid slutet regn i 4 dagar.

Julius. wid början rätt warme dagar. Krigsfolket march[erade] åt Jämtel[and] hwar på store utgiärder fölgde. — — — öfwer hela Månaden mycket regn och Obehageligt wäder til Händen. — Strömningssiffet litet el: altzintet.

Til Jacob: dagen war äntå intet alt korn = gångit i ar.

NB. Om thet besynnerl. **Kornstrå** som fanns i Rogstad Prästeåker hwilkets bladen i förwar ligga. Samt 2 kornar på ett strå — — — d. = 8 Jul. — Obs: Phys: I Rogstad Prästeåker, Läckåker, optog Bror Nils Broman H: Kyrkoherden, et kornstrå, som så stod i Skottbälgen til **Aret**, långt $\frac{3}{4}$ alⁿ warandes helt owanligt thär af, at the långa spetzige blad wore dels af en **hög och skön hwjt-liffärga** til hälften emot thet **gröna**; dels, på båda sidor, emot en grön wäl proportionerad **rand**, mitt uti bladet. — Deße **färgor** wore lika sköne på både **Sidor** af thessa blad. Med mera, som och här af 2. st: jag taga monde. — — — I thesse höst fan jag i Prestaåkeren i Rogstad några **Biugg** el: korn-ar — **Twenne på ett strå**. helt store och mogne. Som the hos mig förwaras.

Julius, mycket regnachtig och kall öf[we]r hela Månaden; Kornbrak. etc. d. = 24 Jul. om morgonen ganska starkt åstedunder med nog regn. Åsthan el: starka wädret slog sönder mångestäds gierdsgårdarne, v. g. Tuna i Forsh, så och Nils bonden med hästen mycket bräcktes, at han en tid lång sängeliggaude [war]. — På många ställen föll och mycket hagell.

August: wid början och alt till Barthol. hel warm, torr och härlig så at then gröna och Senwärta Säden tog Maat wackert til sig.

d.= 19: = ganska starkt Skybragd hela natten; Men fölgde ingen Storm. — wackert wäder hela tiden. —

Öf[we]r hela Månaden ogement härligit wäder, skönare än förr Midsommaren, hwar af then jeengagne Säden nådde sin moquad.

Strömmings fiske gick för sig hela månaden öf[we]r med botu Siötar Men ingen klabbstr: — en Owanlig myckenhet Siölar; item Refatter. — etc.

d. 28. 29. etc. Starcka Skybragder, och skott i skyn.

På thenne tiden kommo Tranarne flygande och bosflyttande, förmodel. thär af at the wäres öf[we]rgång till Norrige them oroot på fiällen. —

Septemb: wid början hel warm, torr och owanlig härlig l[is]ka som om midsommaren, så at Säden fick bärgas. thetta continuerade til d. 14. — — 20:

NB: d.= 11: Mistade Hr. Joh. Broman en kow uti Strandtäckterne: NB: The inbillade sig alle at hon warit Bergtagen. Hon war borta i 3 dagar. Omfider fanns hon igän strax wid berget på thet rum thet the alla dagar l[is]kwäl förre sökt henne. — etc. etc. etc.

d.= 18. 19: = etc. et förfräckel! starkt Nordvästwäder som skadade alt för många taak; Löfwet blåste bort — — etc. — — —

d.= 21. 22. Hagelsturar och ganska kallt. — 26. Snö nog och kallt. —

Octob: wid början wacker: St[or] utskrif[ing] af Manskapet d. 11: etc. uplopp och Nymmande wid slutet, af många 100. drängiar. Hela Månaden öfwer, blidt och wackert wäder, utan fiöld etc. l[is]ka som om Sommaren. — Men nog tørt. —

NB: In uti H:valls kyrka woro 2 Swalor flygande öf[we]r många wefor, alt in til den 25. Oct: så l[is]kwäl alle the andre här warande efter wanligheten sänkte sig neder wid slutet af Augusti Månad. Ergo observ: eorum natura etc.

Nov: d.= 6. 7. nog regn, blötnade up thet lilla som frusit 3 el. 4. dagar tilförende. d.= 13. 14. kallt och nog Snö — — — Sedan lagom winter i 8 dagar warit, kom d. 25 starkt blida och mycket regn med högt Siöwatu som tog bort all Snön och Ijsgatan. regnade Nätter och dagar hela Månaden ut.

1718: d.= 14= 16 etc. Decemb: stort urwäder och mycken snö. d.= 17. hela Himmelⁿ öf[we]r war et owanl. stort Skybragd öf[we]r hela natten til Solen war upgången; Thär på fölgde ingen storm. —

NB. d.= 18: då jag var hos *H. Ryrk: Aurivill[s]us* i Norra fölle bägge mine **Jimmelstänger** neder rätt tillfä från Selan af hästen på marken, lika som någon jämt tillfä skurit af Åblorne. etc. 2: Timar thär efter kom **Ryktet om K. Carls XII döds skott wid Fredrick[s]hall.**

NB. 1. 2. 3. 4. etc. dagarne af Jublen rätt skarp winter; dock lungt.

NB. om **Källor**; I thenne Sommar observ: jag thet **Skår-Fällan** kallad /: af klara och skära watnet:/ i Mev Sechu, som rinner ur Moberden Norr ut til Ringstad Engen, åger mäçhta skönt wäderdrifwande watu, som är lika klart rinnande winter och Sommar. *Item: En Fälla i Idenor och Delånger*, åger godt watu som helar och förtager Swulster, rosen, etc.

1719.

Januar: d.= 1. 2. 3. = 6: 10. mycken Snö, at ingen kunde resa; Stod jämt med taken. kiölden wändes i stor blida d.= 14: — Men sedan stark kiöld d. 16. 17 == 21. — 24 urwäder och ster kiöld. — Starck kiöld, hela månaden ut.

NB: När Armeen som stått i Norrige marcherade hem tillbaka öfwer fiällen i Nyårs tiden och thär omkring, war thenne owanliga kiölden them så skadelig at **många hundrade i sänder fruso ihjäl på fiällen**; Många hundrade **förkylde** fötter och händer och blefwo förlorade; Stor deel wid hemkomsten dödde af bröstwärd; etc. Så at af the 14000 man knapt et el. annat *Compagnie* mera dogde til frigästienst.

NB. Soldaterne stälte sig samman 30 el. 50 i en hoop at warma hwar andra; Men bäst the stodo fölle the allesammans neder och dödde. — Med et försträckel ropande och hujande.

NB. Någre af Soldaterne blefwo vñ af skyn och starka urwäddret förde bort heel och hållne; Och ingen blef them sedan mera warje. vid: inf: in Junio.

Februarius; then owanl. starka kiölden continuerade hela tiden til d. 21.

d. 24. starck urwäder, dock blidt. Ö[s]fwejr hela Månaden stadig winter.

Martius: wid början wisade sig blida mit i dagen. — d.= 7. regn.

d.= 11. 12: = 16: nog kalt igen. hela månaden kalt om nätterne men Solffen om dagarne. Ännu ster och mycken Snö. —

April. d.= 3. 4. ganska kallt, och starkt urväder. Nock d.- 9. urväder. Men d.= 13: begynte regna; vatnet öfades; Sjarne oborge; etc.

d.= 16: etc. kallt om nätterne; tiöf dimba; d.= 19. uhrväder.

NB. ganska svåra dyrt Föd på all ting, — uti Nynt-teckn; 5 D: 1. Lod Våg[iför] etc. 9 D: 1 Lⁿ Salt; 7. D: 1 Skål-pund? tobak. 60 el. 70 D: 1: Tunna Korn. 30 D: för 1 Lⁿ: Smör, och ljn. 5 m: el. 6 m: för 1 al. buldan. 14—16 D: för 1 al. groft Klåde. — 128; D. 1. Tunna Ström: 18 D: 1. Kanna brånwijn. 2. el. 3 D. 1. Kanna gement öhl. 2 el. 300 D. för en häst; etc.

d.= 27. etc. Rågn och blöta. Wårfiffen begynte fångas.

Majus; wid början warm och härlig, at man d.= 4. etc. begynte få röra i åkrarna. Wårfiffet begyntes. men rätt litet. Strömming altzingen.

NB. Til thenna tiden *grafferat* starkt bröstsiuka, håll och Sting; och stor död.

d.= 5—6—9. etc. Såningsstiden wäder; Men nog wåter. — stort rågn (regn) och kallt alt til Ping: dsagen] — d.- 17. — sedan torcka, och ganska warmt wäder; /: Er: M: wakan nu hel warm emot gaml. wanan: / warmt och tort; dock Tornbrak och regnflur natten emot d. — 28.

d.= 26. lefte Braren i Sylta Siön. — d.= 28. 29. 30. — uti Nordstad, Daluås Marsgåhl etc. så samma dagar uti Bosfiärdarna. — hel warmt; — Noctfisse med strömming litet el: altzintet emot all wana. Men med Siötarne något anseentligt före midssommaren.

Junius: d.- 4. 5. 6. starkt wäder och nog regn. d.= 8. etc. tort, warmt wäder.

d.= 16. 17. etc. regn och warma — härlt wäder.

NB. I thesa Månader och dagar anlände här /: förutan the 150 st: af Finska Cavaller: som för sedan Feb: här varit: / någre 100 Frymplingar af Finsk. Infant: som dels mistat bägge Benen, fötterne, etc. dels andre lemmar: — Stort elände. — i wintras på Siällen. — Det berättas at thär på siällen synes åtskillige hamnar och Spöken; — höres gny, roop, grååt, etc. vid: sup: in Januario.

NB: /: om TornEld: / d.= 13: gaml. flychting: gubben hos Engelb. Hanning /: Lars Månson ifrå Cristina af Öst:b.: / när han war kommen på harsen jämte drängen Olof ifrån Papersbruket, i Gefle siärden, war thär en så stark åstia, at drängen blef slagen strax uhr

farfosten, och ingen fick se honom mera; och i gubbens kläder fastnade Elden som brände honom ganska illa; thet jag nog fick see när han blef hemfördan hit til H:vall. Allt ifrån halsen ända utföre hela bröstet, magen, pudenda, länderne allt nedan knäna /: gubben dödde d. 17. August. /

Julius; wid början mycket warm och ganska torr at Säden mycket bleknade bort och tog stor sättning. — Contin: til d. 20.

NB. d. 23. **Tå Kommo tidningar om Ryßarnas annalkande til Stockholm, och stort allarme här, af Rychtet som skulle fienden brånt Långwin.**

emellan d. 20. och 22. wackert regn och stark Solhete, at Säden kunde komma at skäras; så framt bönderne slupit starka wachthållandet i Staden och wid Stränderne. så byggdes Skantzerna wid hästad grind[?].

d. 25 etc. = Solken; med hastigt kommande moln, liugande, tor-dön och regnflurar. — Säden begynte skäras af the hemmawarande.

August: wid thenna Månans begynnelse war en almän siuka, fahrjot hos gamla, barnen etc. — **starkt durchlopp, med reef, Mage-wårck, heta** etc. — wäderleken ganska härlig.

Item: Swju-död = och hästars. — Skördeanden öfwer allt; Mäst alla åkrar halfskurna til d. 6. Aug. — Åhrswårten misshämt; nog tunt och stacket för then starka torckan in Junio. —

NB. uti thenna Månad war här en stark fahrjoth af **durchlopp och blodsoth.**

d. 14: Aug: om Natten syntes et ganska stort **Skeen** öf[we]r hela himmel; kl. 10. warandes himmels[en] litet betäckter med tunn moln. Dagarne thär efter rågnade tämmel^l

d. 18. så Månens förmörkelse skedde; war then något större, än the **utråknat** som Almanacher trycka låtit. NB. then natten rätt falt, at ärter och ljuknopparne skadades. Men sedan ganska lungt och härlt wäder. — Strömmingsfisket någorlunda. til **Datum Säden op-skuren.**

Öfwer hela Månaden ganska tørt, warmt och wackert wäder. — torckan continuerade til Slutet, och ty litet watn. — qwarmöd.

Septemb: wid början wackert wäder. — NB. **Ryßen dragit sig härifrån.** tørt, warmt, och wacker; dock qwarn[s]jöd: allt til d. 20. — hela Månaden.

Om then nu gångbara **Häst-döden**:

Mäst som hästen går som qwickast, börjar han snorcka och yra, blifwa arg och elak etc: sökandes efter tilfället at trängia hufwudet i

flamma, såsom uti grindar, Leed, gårdsgårdar, elz annorstädes; emellan benen etc. til thes han döder warder efter 1 elz 2. dagar. — I gåckfätter wele the theema trängzlen förekomma; ty handt N. N. sin häst wid en påla mit på gården, men om natten slet han sig lös, stötte up bryggostufwudören, rasade in i stufwan, sedan up i spisen, och med hufwudet up uti Skerstenen etc. så at bonden med möda kunde hålla honom fast med grimskastet til thes graunarne kommo och drogo hästen neder, med största beswär, fara och buller; litet ther efter dödde hästen. På andre ställen hafwa hästarne annat elz dylifa äfwentyr för sig. —

October.

wid början gauska härlig, lika som i stohl, och om Sommar; Men sådan stor torcka, at i manna minne icke sådan warit. Stor qwarn[ny]ödd. d.= 17. 18. etc. begynte regna. — continuerade hela Månaden öf[swe]r med regn och bläst och skybragder. Dock ökades intet watnet, allenast haffiön flödade mycket.

Novemb: d.= 2: 1: fot= diup Snö: NB. frös litet thär på; Men dagarne d. 4. 5. etc. Regn och glopp. — NB. Natten emot d. = 3. et stort och aldeles Dwaul. Skybragd öf[swe]r halfwa himmelen. Samt liungande rätt rödt. Äfwen lika natten emot d.= 9. så om morgonen lika som en Krona elz hopwriden halmkärfwa med långa spritor, b. länge

syntes mit öf[swe]r wår himmel. heel röd.

warandes knappen a

Natten der efter elz d.- 10; en linsödd skybrånad twärt öf[swe]r himmelen ifrån öster til väster. — Dagarne the följande woro intet af något stormwäder; utan lungt; stor blida, högt haffiöwatn, regn och tieckt wäder — besynnerl. d.- 14. 15. 16. 17. lifare Barthol: tiden än någon winter. — til d.= 20. Men d.= 21. 22. begynte litet snöga. — strax blidt igen.

Decemb: wid början litet kalt; Men ingen Snö.

d.= 10: litet uhrwäder; Men strax tö och Regnglopp. Så godt som ingen Snö hela månaden til d.- 22.

Om aftonen d.= 21. et gauska starkt blåswäder warade in på Natten hwilken starka bläst continuerade alla nätter och dagar öfwer 1. 2. 3. = dagar Subl; dock litet snö. — kalt. Men 4 och 5te dagen blidt wäder, Såsom of hela helgen; Droligt högt hafswatn hela tiden. NB. Söder wid Upsala = och Norr åt Medelpad så stort urwäder i första Suldagarne at få kunde gå i kyrkan Men här altzintet.

1720.

[Januar:] d.= 1: etc. Starckt wäder som skadade taken etc. etc. högt hafswatu. gauska högt watu och starck töd 2 dagar efter 13de dagen, at watnet stod på Sjorne mångestädes för regnet skull.

Hela Månaden öfwer litet snö; mäst blidt; förutan någre dagar fring Pauli dag. — Trettende dags tödn strax kom starck.

Februar: hela Månaden öfwer blid winter, litet snö. —

NB. emot wanligheten syntes här Lemlar springa.

d.= 20. 21. 22: stort töwäder såsom om wahren; hela månaden öfwer.

Martius. Matten emot d. 4: storm och bläst försträffel. dagarne thär efter snö och uhrwäder och kalt. d.= 8: och stormwäder starck.

/: Guds underliga försorg til föda. :/ NB. När then utfattige Carl Fransons hustru Margreta i Arnön, uti sin Mans fränware, hade slätt ingen ting at äta för sig och sina 4. små barn; som så nakne woro at the måste sitta blotte i askegraswen; etc. hade ingen annor utväg, än at taga en fiärding asko, i mening at therföre få något bröd, för sina små barn, här i Hud:vall; Men när hon war kommen på stora fiärden mit emellan Arnön och Staden, dragandes Askepåsan på en käalka, märkte hon det kälken alt lättare och lättare dragas kunde, ty såg hon til hwad orsaken wara monde, finnandes det utur den gamla Pofsen Askan småningen runnit, at nu ingen Askas mera war qwar; Ty satte hon sig neder på kälkan, förjandes och grätandes swär^{la}, emedan hon intet wiste sig någon utväg til bröd för sina små barnen, icke heller om hon nu skulle wända om hem igen el: gå fram åt Staden; etc. I thet samma blef hon warje, et stycke wägs från sig, på Sjenn ligga något swart; såsom en Siählkuter; Men när hon kom tjt war det en gammal och rätt stor **Tiäder**, af hwilken örnen har bitit och allenast ätit hufwudet och litet af halsen; Then tog hon; lade på kälken; gick in hos Borgaren Ol. Swensson Berg, och fick therföre wäl rätt, mera än 4 kannor miöhl; ty han war af största slaget, och wog öfswer 14. m[ark]ler. Thetta skedde i går som war d.- 7: Martj: 1720.

Hela Månaden stor blida; liten snö. — Bengts Dag, terr. wackert wäder — kalt om Nätterne; Frös något mot Wåfrudag. — **Sunnawäder**.

April: Månad.

Wid början något Snöglopp; så at Slädarne kunna brukas, hwilket Snöglopp continuerade til d.= 8: — Sedan Solsten om dagarne;

men så kalt om nätterne at inge Isar kunde förswagas, och inga bäckar rinna. Men d.= 17. el. om Påskadagen wackert regn. — Sedan warnt. Rågn: etc. —

NB. uti Feb: Mart: och April Månader fångades **qwaffisken**, ja! och **åhlen**, i Somlige Sidar, Syltastion etc. — Ijfa jem 1709: — 1707: — Men om Pesten följer thär å, det wet Gud.

d.= 24. 25. 26. Isarne löse; . Korwen fångades. — litet el: altz: intet währwatn; emedan liten Snidwinter warit.

NB. Nu började folket med allo fljt Sã währsäden. —

Majus.

wid början härlig, så at folket merendels sådt til d.= 8. —; Fiäll: fiffet någorlunda; dock owanlig liten währflod. —

d.= 9. etc. begynte Rootströmmingen fångas. NB. Dförmodelt warp allenast med en Sjukot norr i Rogstad S^e wid Dragsåhu. wackert rikt fiske med nåät och N[ö]tter]. —

D^e Laren begynte och wackert fångas i Arnön;

NB. d.= 11. besicht: **Joen Larson Swalas** i hågstad 6 åhra **Son**, hwilkens **Naglar** på alla finger och tåna wårt, som **Små horn**, up i wådrret, så når 2 **twårfinger** länge.

d.= 14. 15. 16. ganska kalt om Nätterne och Nordänblåster. — d.= 19: wackert regn. wackert wäder med regn och warma hela Månaden.

NB. d.= 24. Tidender om Nyharnas infall på Umeå. Ergo starkt beslyttu[in]g. —

d.= 26. 27. 28. wackert regnwäder. — dock ganska kalt om Nätterne. och alt stadigt Nordänwäder. NB. gaml. märke af währfr.d intet.

Junius.

wid början rätt kalt om nätterne, at Isen lades; frös af Ijuplantor[ue] hwilken fiöld continuerade til d.= 8. —

d.= 13—14. lekte Brännen uti Nordstad och wid Tallnäs, men rätt tunt och litet; emot wanan Säfwen tå lång. — item: i H:valls fiärden. etc.

d.= 16: hördes först Torndön, thär på kom omsider warnt och wackert wäder; så at åkrarne begynte nog tiltaga igen. — hela månaden öf[we]r wackert wäder —, rikt fiske. — Säden tiock och wacker som någonstu tilförende — NB. Strömmingsfiffet tog oförmodel. twärt af strax efter Jacobi.

Julius; wid början wacker. — Hela Månaden öf[we]r skön, härlig, warm, etc.

NB: grafferade en owanlig starck Ekhosta på barnen at the swimade.

d.= 28. 29: begynte regna; — hagla up i Landet. haglet i Houg- dal etc. slog neder grödan, och gjorde stor skada. — Säden wackert megnas.

d.= 30; Fans uti mit wedhus, mit under hönswaguen, et stort Kallöst ägg, med et annat widhänge til smala ändan och utan

Skahl, såsom afrit(t)ningen utwisar:

a: ett thet rätta ägget hade blomma, proport: men b. ett tilwä- ten ingen, allenast hwita.

NB: vid: infra d.= . . . Octob: om Johan Giödransön.

Regnachtigt hela Månadsden öfwer wid slutet; som stod på sedan och Augustus.

Wid början nog wäder. — d.= 9. 10. etc. begynte man skära then härliga Säden. — Natten emot d. 17. frös något starck. — Hela tiden med liumt hafswatu och tiocft; Intet fiske; twärt affkurit öfswelj alt.

d.= 23. 24: rätt starck Nordawäder; och storm hela Månaden öfwer. Nordwästwädrer war så starck och häftigt om Bartol. dagen, at all then Öfurna säden, som stod, tog ganska stor skada, i ty kornen blåste uthur aren, nästan altjanmans, så at om man besätt åkrarna dub- belt, intet så tiocft kunnat ligga.

Septemb: wid början beqwäm nog at inbärga Säden; dock mycket regnachtigt. — Höst=Säden hindrades.

d.= 11: ganska mycket regn. —

NB. Nu började sig yppa then för et åhr sedan starcka hästedöden, med rasande och yrande. — item, hundar dödde; NB. wildhundar. —

NB. i thenne höst, bland Säden war öfswelj alt i alla åkrar en owanlig mycken Landhafre.

NB. Slätt intet Strömmingsfiske med KlabbSiötarne.

Om aftonen d.= 19: Sept: kl. 7. 8. etc. Sedan efter regnachtiga wädrer himmelu begynte klarna up, syntes i wäster och Norr stort liun- gande, rätt tätt så stort som största Liungeldar; dock utan fräsande, eller thär å följande don; Skedde och hastigt; — Intet liff the förre åhrens Chasmata ett Skybragder. — Dagen thär efter, lungt, wackert Sol- ffin. —

til Månadens slut — wackert tert wäder. —

October.

wid början torr och kall. d.= 3: etc. emot wanligheten fångades Strömming med Nötedrägt i Bergsundet; Mörtuors fiården etc. —

Natten emot d.= 13: starkt regnwäder och bläst. — äfwen ännu starkare natten emot d.= 16: — stort Siösprång. d.= 17. Suiöglöpp; Men wäster ut i Bergsiö etc. etc. mycken Suiö. — frös thär på strar. dock d. = 18. 19: = mycket regn; owanlig haafs=flod. Continuerl. d. 24. —

Sedan kom Suiö nog och thär på kallt at Siöarne tilfruso. —

NB. i förwekne Sommar war gaml. förlofwade **Bågman Johan Giöran=son om 50 åhr gammal**, i Hög Sⁿ och halstad; barnfödder i Luna til Dahllarna; uti en stark Phantasia; Säg 3re Spöken etc. Skinaude Stiernor. — etc. huru Skepsflottan såg ut på Siön — then Engelska — etc. talade underl. — at litet. — Sof intet — etc. etc. etc.

NB. Pigan **Cherstin** om sina 26 åhr gammal, Nils Knuthons Dotter i Lill Luna af Medelpad och Böhslom, laborerat nu i 2re åhr af then inbillning at näsan skulle falla af henne; ty hon sedt en piga som så war siuker af pag: åtet[?]. — kunde med största möda rättas.

NB. Fruen från Ingermanland *N. Fock*, Stahl von Holstens efterl. — war aldeles galen etc: = uterus fons sexcentorum malorum. —

NB. Af samma orsak war och Jungf. Gr: Helsing aldeles som en rasande el: besatt meniska; så at wacht måste hållas om henne; etc. 1722: in Septemb. war hos mig **Jungfr. Dorothea Vohlgemuth** 26 åhr gammal tokoter etc. af samma siukdom. NB. Enkans d^r Anica i Wästerby Mångsiö lifaledes. 1723: **hust: Brita i Kemstad** af Norala Sockn. nästan lika som Esther Jöns D^r i Skåne. vid. D. Blocks obs[ervationes].

Novemb: d.= 4. och 5. blidt; then wanlige Helg: M[ä]ss] blidan; Men sedan rätt kallt och tort hela tiden.

Ri: 9: om aftonen d.= 14. hördes et **stort stott i Skyen**, nästan som et tornbrak, hördes frå Norr til Söder.

d.= 19: 20: etc. etc. blidt och töknedt wäder. — d.= 28. 29. 30. stort uhrwäder. —

December. wid början kallt wäder; Men sedan ifrån d. 11. = alt til d.= 22; stark bläst och mycken töö. d.= 23. stor sniö; sedan töö; store skybragder. — Blodsiukan nog gångbar. —

NB. Pår Grfs el: **hust: Martas Swjn slag, 4 Flöswar på hwar foot**, el: dubbla fötter.

1721.

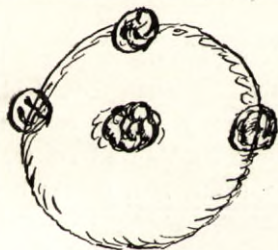
Januar: rätt blidt dagen efter 13de dagen; sedermera hela tiden regn, töwäder, östanbläster; Dwanlig blida, och hög Siö; alt til d. 18.—25: sedan litet kalt. d.= 29: uhrwäder. —

Februar: d.= 3. uhrwäder. — d.= 4. 5. 6. 7: starkt uhrwäder, rätt mycket. Sedermera wackert wäder, klart, kalt; d.= 18. 19. 20. gauska stora Skybragder öfwer hela himmelⁿ jämwäl til Söder och öster. thär på fölgde häftiga bläster; dock korta.

NB. I thenna förflutna tiden har Barnsängshustr: merendels stått illa ute i ty barnen icke rätt komne äro at födas. — Sammaledes med Ko-Creaturen, så at många dödt i Kalsningen. v. g. — på Iggeff[und]=Breant hos H^r Mag. G[rip] i Tuna. Mag [?] Math: i holm; Papersbruket, etc. etc.

Martius: wid slutet af Feb. och början af Mart: /: tå Comiss: = Lagm: Hertz: = höls, omnium cum luctu :/ d.= 1. 2: etc. starkt-kall-bläst och yrande; —

d.= 4: Continuer: blåsten: kl. 5 om aftonen syntes en stor gård kring Solen klar som en regnboge, och i samma linja began, trenne store wäder-solar långt in på aftonen, så länge dagsranden syntes.

Thär på fölgde intet stort stornwäder. NB. d.= 10. 11; begynte litet regna och töa. — kalt om Nätterna.

d.= 21. Bengt torr. — d.= 25: rätt kalt och Nordväst wäder; ett wästan.

April:

wid början nog kall, besynnerl. i Dumbelwefan; sult slädeföre på Sjar och landet. — uhrwäder och rätt kalt: d. 7. 8. 9. 10. i Påstahögstiden]. — Kiölden continuerade rätt starkt om nätterna, at Sjarne bäro foket, etc.

d.= 20. 21. starkt urwäder; Snöglopp: = Men d.= 25. 26 etc. begynte wackert regna och Sjarne landlöse. — Norren fångades. Dock gauska kalt besynnerl. om Nätterna. Gauska stor Nöd på foder at Creaturen många dödde. krigs marcherne digre, och alt för swårt föhre.

Majus: 1721.

wid början gauska kalt om nätterne, Men Solskin om dagarne. Sjarne började låhna; fiälfisset tog wakert til på åtskillige ställen kring hela landet. (Intet stort fiälfisse;) Nog Snö i Skogen.

d.= 6.= begynte Somlige så ärterne.

d.= 8: Sådnes kornet; Men d.= 9: natten emot d.= 10: starkt urwäder, och gauska kalla nordanbläster; contin: d.= 11. etc. alt til d.= 16; så begynte regna, och warade regnet 4. el. 5. dagar, så at jämnings-tiden långt utdrogs. —

NB. Råg-toswen, af nya rågn, aldeles utgången. — Rätt kallt om nätterna öfwer hela månaden. —

NB. NB. Öswällen emot tisdagen d.= 22: Maji i wefona mot Pinges-högt[iden] fl: 9: anlände Rybens 60 el. flere Gallejer til H:vall; sedan the afbrändt the Södre örterne; = Cossakerne flugo som Pilar, och ströfwade, och brände, och ödelade rundt kring staden, gauska många byar, Menniskor, bostap etc. — Dagandes bort otrolig mycken Egendom. etc. Staden H:vall antändes fl. 2 in mot 3 om morgonen, och aldeles i aska lades. — — NB. I Glimstad gatorne kom jag bland fienderna, thär folket dräptes; dock kom undan. — NB. Men min k. hustru och d: Aurora kommo i fiendernas händer wid Hambre By i Forssa, thär wi mistade all vår lösa och redbara egendom, Säsom Gull om 120 Ducater. Silf[swe]: 1:24 15. m. . Alle kläder om 1000 D: . Böcker och Mfl. — förutan hwjtpeningar 2000; Plåtar, 300. Gården i Staden med alt thär war 3000 D: Spannmåhl med Miöhl — 60 D: —: och mycket annat. —

NB. Om Onsdagen reste Ryben af Norr til Sundswal, och så norrut — — for alt illa fram med brännande. I Lina S^a, stedde största brännande; Sedan i Hög S^a i Forssa litet; I Idenor och litet; Men i Rogstad intet mera än 12 Cossaker wero til Väststad och togo thär hwad them behagade; Slego fjender alla dörrar, men brände dock ingen gård. —

NB. Hwad jämmer wara monde med the alle flychtande i skogen och på bärigen, thet står intet at beskriwas; Gud nåde oss Syndare Arme!

Junius.

wid början syblade bouden än med utsänningen; Strömmingen begynte fångas. dock ingen notströmming afsingen allestädes. Ingen Brann-leef.

d.= 15: Junii, i middagstiden, så lungt war, kom en wäderwärfwil i wiken gent emot Bergö fåbodarne, [is]wid stranden, så at watnet yrade långt up i skyn, med sådan dånande och fräsande, lifka som 100 gåfver slagit och plaskat wingarne i wattenet. — Stod intet länge på. —

Hela tiden d.= 8. 9. = 10 = 14 = 17. 18. etc. war en stor torcka; Hwilken stor torcka, starcke bläster kalla, etc. continuerade hela måna-

den ut igenom, och orsakade liten hövärt, gauffa stor skada på Sädens-
åkrarne som swära förörckades; alskintet fiske; etc. Dwanlig kiöld om
nätterne, lika som om hösten. —

Julius.

wid början gauffa torr, kall, och blästachtigt, at Säden ingen wärt nådde.
— merendels förörckad. —

d.= 7: begynte regna; — regnet föll önnigt d.= 8. 10. 11. 12.=
men d.= 13: litet Solffen. dock dagarne ther efter mycket regn, så at
Strömar, bäckar och andra siddlänte orter fyltes, sfiöljandes bort thet hö
som slagit war på Engarne, landet til stor skada; Thetta myckna regnet,
och Landsplågan stod på alla nätter och dagar, d. 16. 17. 18. 19. 20.
etc. hela Månader [o: =en] ut igenom. helt uselt och beklaget!

d.= 29: Syntes Marswin gå rätt in åt Siöboderne, såsom i Biörn-
sundet, ther thet gick hela dagen. — förr betyd storm; Men nu fölgde
wackert wäder.

Augustus

wid början warme dagar, sköne och härlige, at med säden skyndades.
dock töcknet om mornarne. — til d.= 6: då tornbrak och regn begynte
komma; /: Hagelkuhlor. runde med taggar. / Wid thetta Åffedunder föll
på många ställen; såsom i Mo, Trönö; Forssa; Liusdal, etc. ganska

stort och mycket Hagel; stort och hårt som Musqvet: kuhlor;

Mycket at thet låg $\frac{1}{2}$ al^e högt; giörandes stor skada. Dräpte små
Creaturen, och slog på många bönders händer som kiörde trädet, at
fingern togo stor skada; E. g. i Trönö.

NB. om nätterne store flybragder i Söder och Södwäst;

ifr[ån] d.= 9. — til 17. merendels regn. — Sedan blåst; Sol-
ffen; frost om nätterne.

d.= 18. begyntes Skörden gå för sig; Säden rätt tunner; gröning
ock uti; som kom efter myckna regnet. Arterne förörckade, och lusätne.
Ström-fiske alskintet. — d.= 18. 19. och 20. stark kiöld, at Säden frös
af.

Slutet af thetta Månad ostadig; nu regn; nu Solffen; nu frost
om nätterne; nu stark blåst. etc. så at med Skörden gick sent til. —
Slätt intet Strömmings- el. Sjffiske; så at 1. D^e Str[ömming] betal-
tes med 40 D^r.

September.

Början af thetta Månaden, och sedermera hela tiden, wahrade gauffa
wackert och tort wäder, så at Säden torr inbärgades; Höstekiörflen fick

fiötas; etc. Merendels om Nätterne träffeliga store Skybragd öfwer hela himelen. Men thär på fölgde dock inga starke bläster. — Til slutet af thenna Månad wädrade samma wackra lufsliga och torra wäderlek.

NB. Nu begynte åter Elgsdiuren, rått ömningt wijsa sig i Skogarne, hwilke på många åhren intet funnits; Kriget öder; Friden föder.

October.

d.= 3: hela dygnet öfwer Sniögade tåmmel. mycket, at ingen boskap kunde gå uthe; Frös thär på något; men d. — 7. 8. etc. begynte bara marken åter igen synas.

NB: Blod Siufkan yppade sig swärl, hwar af många dödde.

wadert wäder tåm[m]jel.; Regnbogar syntes om qwällarne;

d.= 9. 10. och 11: Sjö-Lefen wacker och ömning; beshynnerl. wid Callra Skären.

d.= 15. 16. mycken Sniö; starkt köld; fullt Slädeföhre. — Thenne winterwäder[lek] war mycket ostadig utgenom hela Månaden, med tökn, etc. etc.

Novemb. d.= 1: stor blida, och regn, så at the följande dagar then wanliga Kohalkan stor war, d.= 2. 3. 4. = = = 8. =. Sedermera något kalt; Men wid slutet, starka Skybragder; gräsel. hastige [o: häftige] wäderilning; hwar af många fahrtfostar omkommo; stor blida, mycket regn, at al juiön gif sin koss, d. 25. 26. 27. 28. 29. — d.= 30. begynte sniöga litet.

December: wid början, och hela månaden öfwer, war rätt blidt wäder, töv och Sniöglöpp, at thet war likare wahren än wintern, ty watn stod på alla myror, ängiar, etc. — Gud föressone landet för swära efterslängiar i währ!

Wid Slutet af thenna Månad och in i Julehälgen marcherade Sinske Cavallerie Regementerne här igenom landet Norr- och hem-åth. Så at största Dre wara monde hela högsta hälgen öf[we]jr, emedan marcherne gingo of på högsta helgdagarne. —

War of gauska oroligt och hårdt wäder, häftiga bläster, otrolige och Dwanlige Skybragder, store regnbogar, limgeldar, och andre sälhynte chasmata. — stor blida, at bara åkrarna etc. syntes; myken halke etc.

NB. NB. i Thenna Sommar när Jag tillika med H^r Handelsmanen N. N. kom om aftonen sächta ridandes från Söderhamn brede wjd Norala Bogårds Mur; warandes utan twiswel ä[n]g[ig]lig öf[we]jr then stora Skada Nyßen Städerna och landet tilfogat; Suckade han och förde fram i stilhet these ord: Sälle äro the som sofwa wål. Men thär på gafs uhr Kyrkogården et starkt dån och hårt gienliud: Ney! Wi sofwe icke all[e] wjäl [heller??]

1722.

Januarius; wid början lika som wid slutet af Decemb: 1721 af starka bläster; töwäder; ingen Snö, stor halko; Dwanl. och helt fälsynte med dunder och smäll, Chasmata. **Stor blida** och starcke töbläster. — thenna owanlige töön, at alle åkrar bare ligga monde; continuerade hela månaden; förutan om Pålsn[ä] litet Snö. —

Februar: wid början, lika som Jan: med starka Sunnanbläster; Töwäder och blida, at bara marken här och war; dock d. 8. 9. litet Snö och yra. — Men owanlig tö, tils d. 19. 20: etc. Snö och skarp winter; continuerade= NB. store skybragder

d.= 24: om aftonen 3re store wäder Solar så at knapt then rät[ta] Solen stillas kunde från them, syntes i 3 el. 4 timar.

Martius, wid början som i Feb: blid winter; litet snö. wid æquinoct: uhrwäder. d.= 17. 18. 19. stark bläst och yhrsnö.

NB. *grallerade Måflingen starkt å thesa tider*; — **Srofsan** — Blodsiu[kan].

d.=25: om morgonen Snö; Sedan warnt wäder, Solstin och Sunnan hela dagen öfwer. — d.= 24. fångades i Arnön 30 el. 40. st: Siälfutar på wraf[ten].

Aprilis:

d.= 3. 4. 5. kalla och starka bläster. d.= 6: stort uhrwäder. — falt.

d.= 10. begynte wintern slå sig; watnet ökades i strömarna. d.= 15-16. 17. Sn[ö] mycket afgå; Men ganska stark kiöld om nätterna. d.= 19. 21. föll åter mycken Snö och rätt kalt. Någotswarne merendels utgå[ne].

d.= 24: mycket regn, och jedermera rätt härligit währwäder med warma och Solsten; hela mån[ad]en utigenom. — Sfarne aldeles obårge.

Majus

Somligestådes begynte åkermannen lasta ut sino Säd, d.= 2 och 4. m[en] i obehagelig wäderlek af ganska kalla bläster; d.= 6: föll ganska mycken Snö, och war sådant bistert uhrwäder, at thes like hela wintern öf[we]r icke warit; frös sedan ther på, at slädan brukades; continuerade til d.= 12; då Snön åter astyntes, och Sänningen gick för sig; men hindrades beklaget af thet myckna regnet, och kalla Nordanwädrer hela långa tiden d.= 14= 19= 23= ja! hela Månaden utigenom. — Root=siße nog litet; Med Siötarne något; dock på diup[et].

Junius. wid början kall och mycket wåter, så at många åkrar kunde intet sädas för wättskan skull; continuerade alle dagar, d.= 9. = 11. = 12. **Brannleken i Sylta Sidn** d.= 4. men i the andra fiärdar lefte Brannen d.= 18. 19. Junii. — Notfisket + + + rätt högt watn för dag + + + 1722: *in Julio.*

wid början, alt sedan Midsommars-dagen wackert = warmt = Solstenswäder; så at the höglänte åkrar tiltogo; men sidlänte bortblefnade.

d.= 5: Syntes wildgiäßen komma Nordanester, emot all wana. — Tårnorne hafwa ocf oförmodel. flyttat bert. — Litet elc altzintet Strömmingsfiske med Siötarna allenast längst ut på diupet — 21. 28. 30. fanmar, ther förr aldrig någon Siötläggning warit.

Thet höga hafswattnet hölt sin jämna; mera än wanligt, på 20 åhr tillbaka; warandes icke klart, som förr; utan brunachtigt, lika som insjö watn om Sommaren.

d.= 9.= åter regn igen. 10. 11. men d.= 12. Solsten och warmt wäder;

NB. **Blodsiukan** i the södra orter, Gnånger besynnerl. rätt starkt. blandat med hetzig feber.

Öfwer hela månaden stod alla nätter snart sagt och långt in på dagen en träffelig tioc dimba, mycket ofund. —

Hö-anden war mycket beswärlig af dagel. regnet, som hindrade ocf Sädswärten.

Augustus, war som Julii Månad, ganska beswärlig med dagel. wåta, tioc dimba, så at höet swära skändes och på Sjdlänte Engen bortflöt. — Strömmings fisket intet. thenna wåta continuerade dagel. til d.= 18; då dagarne ther efter begynte bläsa någorlunda tørt, så at på någre orter Säden som swag mäktad och mycket skänd war, begynte skäras; thetta sköna wädret /: warmt, Solsten, tørt :/ warade öfswelr hela månaden, mycket beqwämt at få bärga thet seen-slagna gräset, och skära sjäden up. Men med klapströming ingen fångning.

Wid slutet af *Augulti Månad.* När bonden Olof Jonson i Fiskeby af Tuna Sⁿ, kom af en händelse til bostapsboden i Skogen, ut på Mahlen, begynte han wråla åt en folkiliskan Dra, och gå fyrfota; etc. Rätt i thet samma kom en **Biörn och begynte fatta i bondan.** Men i samma stunden rände then upäggade Dren åstad, och stöter med sina horn Biörn af karlen så at biörn måste taga flychten både från karlen och fåhopen; friande således bonden frå faran.

Septemb:

begyntes med regn, storm och bläst, at Skördanden skadades mycket och hindrades, besynnerl. d.= 4; grufweligt Nordamw[äder] och storm. d.= 8. 9. Sunnanwäder regn och Storm. —

NB. Swalorne som efter wanl. i Barthol: tiden pläga gifwa sig til Siöbotu syntes nog mycket här d.= 8. —

Sfwer hela Månaden war ogement wackert, tort och warmt wäder, at Säden fick torfas och Höet slås som förr stått under wattnet.

d. 18. 20. etc. starka Skybragder om nätterne; dock dagarne thet efter ingen storm.

d.= 24. Sept: fångades på många orter Stroming [o: Ströming] med botu Siötarne; emot wanan.

Natten emot d.= 29. el: Mich[els] M[åh] D[agen] upbrast rätt starkt nordwästwäder som på thet häftigaste blåfte d.= 29. och 30. och gjorde stor skada, kulstötandes Skerstenar, Järdsgårdar, taak; och uptände skadel. wädeldar; såsom i Finika i Gnånger, etc. etc. — NB. wid slutet af Månad: stora Chalmata.

October. wiste sig ganska wacker med warmt, tort och ogement wäder, at åkermanen fick bota then tagna skadan i ålern.

d.= 15. kalt nordanwäder så at Isarne började läggas; något snö på bergen. — Men strar wackert och blidt igen.

NB. öf[swe]r thenna tiden och Månaden ut igenom ha alla nätter merendels syntes owanl. stora Chasmata el: Skybragder, hela natten igenom. Blida och wackert tort wäder öf[swe]r hela Mån[aden]

Novemb: Unnu ingen Snö el: Isar. Måsar och trutar flugo än wid Siöstranderne.

NB. Säden gaf ganska litet; 1 el. 1 $\frac{1}{2}$ kanna på Skyhlen och nog bäster. — Hagg: 2: 17. Regn nog i Helg-Måso-tjderne. — och Skybragder.

d.= 5. begynte snöga. — Continuerade med litet Snö och kiöld. — men afgick snart emedan

d.= 6: 7: = kom et så högt flödande Siöwatn i 3. el. 4 dagar med stark storm och Sudost wäder, at watnet steg långt up på landet, och up i Siöbodar, görandes stor skada på Salt och Spanmål. — etc. Timber, etc. etc. regnade och mycket d.= 13. — helt blidt d.= 16. 17. 18. regn. — alt til d.= 21; då begynte litet frysa och snöga.

NB. Så länge Siöarne gå öpne efter Zelgonmåsa; Så länge ligga the frusne efter Walbormåsa.

d.= 26. 27. 28; etc. starkt uhrwäder, kiöld och mycken Snö; wahrade hela månaden ut igenom; dock intet frusit under.

Decemb: kiölden war ganska stark; och nog Skybragder. Men sedermera blidare d.= 9. 10. — hela tiden. rägn d.= 18.

NB. Om thet förespökande bulret i Mo hos Johan Larsson — — — d.= 13. Decemb. sent om aftonen, sedan folket i Mo af

Tuna Sⁿ så wäl sielfwa gärdsofolket hos Johau Larsson, som ther warande Apol. Carl Litheen och hans hushåll, inkommat, wätkes the up af starkt bultande på förstufwudören; Men gingo tå intet up. Efter en liten stund(en) stormades åter mycket på dören och på gården, ty stego the up i bägge stufwerne, blifwande warje en swartklädder gå utføre åt porten; ty lade sig alle igen. — Men wid påß 1. tima ther efter kom Befal. Sundberg åkandes in på gården, klappade wakert, ropade sit namn, tå bonden steg up och släpte honom in, tändandes up Eld; etc. Men när han icke fick grammens häst ther i byn, begynte han så illa piffa och slå bem^{te} benda, at om folket i gården icke affstilt honom, har han honom dräpitt. Här af blefwo alle swåra försträkte, finnande hwad thet förespökande dunder hade at betyda. —

Ganska högt hafswatn hela tiden, emot wanlighetena; d. 20. 21. 24. starcka bläster, Sniöade litet.

[Öfverkorsad skrifvelse:]

Erwyrdige och högwällarde H^r rätcor

Det är min tienstödmiukelige begiäran att om H. rächtoren wille wara så from och låta min Son Hans Boman få en Sochn att gå och Siunga uti efter han nu drifter sig der till och kunde förkiena sig så mycket som han kan köpa sig en boof for eller och till litet kläder på sig. effter min nöd och stora fattigdom är så ster att Slät ringa [jag] kan hielpa honom. jag kan wäll tänckia att alla Sochner up i Lande är bortlofwat men om Gnarp wore oförlofwat och han kunde få den effter som han hafwer sin Slächt der wore det wäll men det står alt i H. rächtorens goda behag hwad han will giöra.

Näst en tienstl. helshning ifrån mig som ligger änu i Stor werck och Sueda och blifwer hwar dag Skräpligare och Swagare Jag förblifwe] H^r rächtorens

Tienst Skyldigaste

Lucas Boman.

Utsätter d. 14

Decemb 1722

Observat: Physical: ad A: 1723.

Januarius. Inshelhälgen war linslig af stilla wäder, blida, etc. äfwen början af året; d. 4. och 5. regn; men d. 7. 8. kallt, sedermera rätt ampert. Ratten emot d. 12, et förfärl. stormwäder, at thet syntes som all ting skulle kullblåja; dygnet ther efter startt urwäder. — Men sedermera lagom winter och ganska högt Siöwatn. Lagom kiöld hela månaden igenom.

Februarius, begyntes med starka bläster om nätterna; tåmmelig stor blida, besynerl. d.= 8. 9. 10. — högt Siöwatn. at bäckar små runno öf[we]r wägarna, och watn ofwan på Sfarne. Men d.= 17. 18. 19. bläst, kallt och urwäder. sedermera blidt.

Martius. — war nog blider wid början, nästan som uti wårst: d: ferna dagar, d.= 10: starkt rågn och töwäder, äfwen d. 11. 12. etc.

d.= 15 om nattena gauska store Chasmata; d.= 17. förfärlt stormblästwäder. Wårfloden wårte och ökades i alla strömar; marken och åkrarna mäst bare. —

med thetta wafra wädret continuer= d.= 20. 22. 23. — och hela månaden utgenom, lika som i Maji månad på andra år.

NB. d.= 29. — **uphängde borgaren O. P. Söderb[erg] sig sielfwan**, i Ullsjätter; stående på knäna i fången.

Aprilis hade falla nätter; torrt wäder; alle siöar woro wid början Isjämälte; wåhsefisset begyntes. Sånningen begyntes sfötas.

d.= 8. mot d. 9. starka röda skyar, och lika som liungande många gånger; ther på fölgde wakert regn wäder. — Torndön hördes och mångerefer — NB. hela Månaden öfwer wakert och härlt wäder lika som förr i Midsommars tiden, så at folket merendels utsädt wåhseäden til slutet af thenna Månad. — Helt gröna Påstter[?].

Majus, börjades med gauska wakert och warmt wäder; dock mycket tort och med starka torra bläster; hela tiden utigenom så at Säden intet wära kunde. — Wåd=Elldar och Torn=Elldar i synerhet i Stockholm; etc. — torckan continuerade.

d.= 26. Lekte Braren i Sylta Siön.

Junius. Dwanlig stark torcka; altzintet regn; Ingen hö=elt Sädwårt. — litet elt altzintet ströming= Larfiske; Nätt smalt elt intet.

d.= 3. 4. lekte Braren i Norstads fiärd: dock på owantliga ställen. Braren i H[sudiks]w[alls] fiärden d. 10. och 11. Junii.

NB. NB. I förslutna Månader, af thetta året, hafwa många hustrur, af åtskillige wilkor och stånd, på många orter, födt **twillingar och trillingar**; önnigare nu än i manna minne tilförende.

d.= 12. och 13. Starcke regnskurar på somlige ställen, med torn=Dunder och Liungeldar. — Regnskurar kring Midsommaren; men sedermera tort uth igenom hela månaden.

Julius begyntes, som slutet af Jun: med stor torcka; åkrarna stodo mycket swage; efter midsom^s regnet begynte kornet gå up, fast än aren woro öf[we]r alt på sträen som förr upgått. — trängt fiske öfwer alt; nästan altzintet. d.= 16—20. 21. etc. war nog regn och nordost wäder. Säden tog sig tämel. wakert til fulmognad.

Augustus war wälkommen i så måtto at Landtman fick skära Säden af egna åkrar; och undslippa dyrt köpan som tilförende; /: *Matfkar* :/ Men *NB.* Syndastraffet röntes swära af owanlig myckenhet af *matfkar* på Rågen som aren upfrätte, kählen, Roswor etc. 2; 3; 4; ar woro fäste samman; ja, och the som til roten woro hela samnen skilde från hwar andra; Och uti then klafan woro 5. 6. 8. 9. st: gröne *Matfkar* med många fötter och munnar på hwar ända; som så sammanwelfare woro at med möda the skiljas kunde. *Matfkar* skände och swära mycket bort kählen; kornet; löfwen, och andra gröna ting. Joel: 2: 25. — Nordanwädrret hela Månaden igenom; mycket ohälsamt så at ingen fiskare kunde något fiska; ty war och owanlig dyr ströming på alla orter. —

September

wisade sig wid början ganska lufsig som om Midjomens tiden af Solsten, warma, wackert Sunnanwäder.

NB. I näst föregående wekor gjorde Björnarne owanlig skada på Creaturen och Säden; riswande sig in genom dörrar, taak, gamla väggar, etc. och slog ihjäl många koor, Swju, etc. i synerhet i En- och Mint-ånger, Força, etc. —

d.= 18. om Märgonen ganska stor gård fring om Solen; strax thär på Stora wäder Solar; — Men ingen storm ther på fölgde, utan stor och owanlig blida, lugu, hela tiden och månaden igenom.

October:

wid början lungt och wackert wäder, samt regnflurar.

NB. d.= 5: kl. 2 est. Mid: syntes liungeldar och hördes tornel: åskedunder, tåmel. hårdt. Obs. har förr å mång år intet skedt. *NB.* thet året drott: Ulr: Eleon: Carl XI:s gemål dödde. —

d.= 8. om morgonen begynte snö litet falla; Men sedan starckt regn med bläst och stort Siösprång. Om nätterne fring om thenna tiden och sedermera syntes stora *Chalmata* fring hela himelen både i öster, Söder, som i Nordwästen etc.

d.= 18. 19. etc. begynte frysa och litet snöga; Kiölden warade til d.= 29. tå

Novemb:

begyntes med starck blida och regn, så at nästan all kählan gick uhr jorden. — continuers Natten emot d. 6. ganska mycket regn. äfwen natten emot d. 12: — owant regn, och bläst.

d.= 19: etc. — = til d.= 28. något snö och tåmel. kalt; men d. 29. 30 starck blida. — Suge Siöar än frusne at föra på.

NB. Dwanlige stora Chasmata öfswęjr hela himeln.

2de refor i thenna höst stannade strömen och uthömtes watnet uti **Iggessunds bruks- och Papper-qvarns watn**, at man kunde gå thär öfswęjr; Maasugns bälsorne måste med fötter trampas. etc. etc. — Desaken war, at en Sisörja fastnat wid trängsta utloppet i Bärgefors thär Forþa Siöarne utfalla til Strömhufvudet; förthenstul när then blef uhr wägen bruten, kom watnet och strömen i fulla gång igen. = vid: om Motala Elfs anmärk:

Decemb: war emot gammal wana hel blider, ingen snö, nog regn; starka bläster; Störste Siöar öpne til Juhl. thenna blida wäderleken, med regn, wahrade hela månaden öfswęjr; hela Jublehälgen. —

NB. I thenna Månaden woro wargarne Dwanligt snåle, och i stora hopar sprungo in på gårdar, byar, Staden H. V. borttagandes Creatur; Anföllo Menisker; etc.

Om aftonen mot 4de dag Juhl, slog M. S. Faderns Dräng Larf Andersson sig til döds på Isen i Hålsåf. — Och åtskillige andre bruto armar och been i halkan.

1724.

Januarius. Året begyntes med owanlig blida, regn, töd, etc. Åltzingen snö; högt Siöwatn. — contin: hela Månaden uth igenom; dock Paul: M[å]s] dagen kallt Nordanwäder.

NB. wid slutet af thenna månad, begynte hust. Margreta i Wi af **Idenor Sockn**, få sit måhl igen och tala någorl. Sedan hon hel **Dumb** warit öfwer 20 åhr.

NB. Mitt i thenna Månad födde Erich Mårtenssons hustru Brita uti Arberåd och Klåstads by, et mycket wanskapel. Barn, med 6 finger på hwarje hand; 6 tårar på hwarje foot; liten eller altzingen nåso, Mund och nåsboror, uti ena öpning; etc. *parvill: testiculi absq. pene*, etc. lefde 3 weler efter dopet.

Wid slutet af thenna månad wisade sig wintern med kiöld och snö i några dagar.

Emedan ingen haafsIs låg i wikarna, ty fångades icke allenast Siölar med Näten, lika som om hösten; utan mångstädes lades Siötar, och ther på wankades nu ströming. Ålt emot gammal wana.

NB. **Woskaps Siukan** war nog stor; så at ther then inkom dödde små och store. *NB.* v. g. i Hambre och Delånger när en koo siuklig slachtades, blon släptes, såsom oduglig ned på gånfwet i fåhuset; Swjnen thär af åto, blefwo the strax döde. Någre dagar thär efter dödde the andra forne. — åfwen ock på flera ställen. — Men ännu

fwårare berättar mig Fru Doctr: Elsa Brunner frå Götheborg, sse med Bostaps död. — Samt sedermera högw. Doctr: E. Benzelius från Upland in Mart. & April.

Februar:

Börjades med litet snö, och någon kiöld, at slädarna kunde farfarlarne bruka. — d. 7. starkt uhrwäder och kalt, hwilket warade d. 8. 9. etc.; rätt owanl^{ig} kiöld d.= 12—16—17. = etc. och starkt uhrwäder, d.= 21. 22. — hela Månaden öfswesjr; jämnwäl åt Upsala, Stockholm, Sahlbårgen. etc. etc. hwarest **månge meniskor fruso ihjäl** af owanliga falla uhrwädret; — efter trovärdige bref och berättelser.

Martius wisade sig wid börjen kall; Men d. 7. 10. etc. blider med tö och regn, så at wägarne började svedas; all snöen af taken d. 12.

NB. d.= 8. som war Söndags morgon, när Probsteting skulle hållas i Tuna, **hängde Kyrkewärd**; i Håstad, **Olof Persson sig selswan i en hölada** närmast in wid Staden H.vall. En 65 åra= stilla — sachtmodig man; men han befarade thet han wid Catech: Examen skulle hårt titalas, som förr en gång sedt af H: O. Gestrin; ty han kunde intet läsa i boof. — Alla så förfräcka the swaga. —

NB. I Blåstad och Åkre byar wid Regstad Kyrko, utagnade någre Personer en död häst **med förgift at fånga Bargar**; men hundarne åto thår af och spydde; Creaturen såsom Swju och andra hwilke åto af these hundaspyor, elt af höet som bespytt blef, wordo thet af strar döde. — — —

d.= 17. 18. starka bläster och swår kiöld; d.= 20. etc. Solffin. Men sedermera ut igenom hela månaden mycken kiöld, falla bläster, snö= wäder.

Aprilis begyntes ock med obehagel^{igt} kalt uhrwäder, Dymelwefan och Påskabelgen alt igenom. Men d.= 14. 15. 16. begynte regna, snöen affsmälta, strömarna rinna, Säggwarnarne gå, och Siöwägarne obrukel. blifwa. **Stor fodernöd för Bostapen.**

d.= 18. etc. önnigt regn. — Wid slutet af thenna månad, så godt währwäder at folket begynte röra åkern och så Säden.

Majus; hade wacker början af warma, så at Sånigen idkades med all slijt öfswesjr alt. Sjarne försmälte; öfwades färdeles Isfiske.

Men d. 3. 4. — stark storm, kalt nordanwäder och Snöihlingar, samt swåra kalt om nätterne. — tort och kalt hela tiden utföre.

d.= 18.= och wefan igenom falla bläster — snö=regnachtigt; alt efter gamle sägnen: **Erichs-måß=Braket.** Men sedermera helt warmt wäder.

NB. i Pingesd:wefan den 3de dagen gick en Råf sacht fram genom H:valls gatan östan efter, öfswär Torget, windbron, upföre åt kyrkan.

Strömningsfisket med Rötterna önnigt allestädes.

d.= 29. Lekte Brannen i Duna Siön; Fröllands Siön. etc.

d.= 2 Junj i Nordstadfiärdarne; dock tunt el! altzintet. men d.= 6 Junj. önnigt nog i bem^{te} fiärdar.

Junius regnade tätt, jämnt, och önnigt. — och thär på warne och Solffens dagar. — Sj^{te} strömnings-fiske önnigt. —

varmt och tørt d.= 7. 8.—12.—17. — Men sedan stora regusskurar på soml. ställen; gauska kalla bläster och Hagel^{skurar} d. 19. 20. etc. så at ljuplantor, kählen, och löfwen skadades och sönderfloges.

d. 28. 29. 30. wackert och önnigt regn. — Siötsfisket ut wid holmar och skärgårdarna allestädes, rätt altzintet. —

Kopporne på barnen grassera starkt.

Julius — alt ifrån början, hela tiden bortföre til d.= 14. = = war et owant! mycket regn, som then största währsled; högt hafswatu; etc. som orsakade stor skada på höängen etc. etc. — Men thär på fölgde härligit, varmt och tørt wäder, alla dagar utigenom ifrån d.= 15. = = = til d.= 27; til höanden gauska tien^{te} fast än watu=töcken mästedels om aftnarna upstiga månade. —

Strömningsfisket altzintet. wid slutet regnachtigt, så at höanden hindrades; högt hafswatu.

NB. wid slutet af denna månad war H^{er} Doct: Celsius här, så jag gjorde medfölje at aftaga Munostenarne, etc. etc. etc.

NB. Om gaml. Siöran Nilfons i Vällstad död: 1723.

Thenne Siöran Nilson barnfödder i Vällstad Rogstad S^{on} 1641. reste ut at segla uti sina unga år på Sal: Rådm: Bäckens Skuta i H:vall, kom at fångas wid Canarie öarne af hedningarne i Algier, hwarest i Elafweri han måste träla öfswär 50 år; kom oförmodel. hem, och gifte sig med Sal. Aud: Cabels Enka, hustru Brita i Frölland; När födan begynte tryta nödgades thenna gamle man och nog swag i sin Christendom taga tiggare stafwen; Men råfode omsider i then olyckan, at när han om wintertiden skulle gå frå Rå byn i Duna Sochu til Hög Sochu, förmädde han icke gå fram, rätta wägen, för stora uhrwädret skul, utan for wilse, stanade på Råboängen på ena tufwo, hwarest the sedan om wahren igenfunno alla hans kläder liggande på marken aldeles lifa på samma sätt som han them hade bärande på kroppen, widöyne, med sammanknäpte knappar i tröjorne, byrorne, etc.

Skor och strumpor, strumpeband kring strumporne etc. etc. etc. Pafsen och Eldföret etc. allsamans wäl behullit; — Men NB. af **Froppen och benen**, uti thenna i ordningen liggande **Flådebonaden**, slåt altzintet, allenast et litet ben, som et **Knifskaft**, och liten hårtap. —

1724: *Augultus* begyntes med ostadigt, mäst regnwäder at höanden utdragas mände. — Up i landet begynte man skära Säden d. 5. 6. — å wekerne thär efter tienligit wäder at bärja åhrswårten. Mit i thenna månad fångade **fiskarena**, merendels öfswest alt, Ströming någorl. och sedermera efter Barthol: tid, rätt önnigt, emot wanan, in wid stranderna och bara landet, lika som om wåhren. —

Hela Månaden ut igenom ganska härlig wäderlek, så at Säden nådde sin mognad, kunde beqwäml. upskäras och gladel. bärgas. —

NB. **Wargar** och **Biörnar** gjorde skada mångestådes brytande sig om nätterna in uti husen. NB. **Jacob Olsson** i Öfswestniöte illa riswen, i synerhet i Nyggen etc. besichtigad af mig d. 17. Septemb:

September war och til Matth: dag ganska härligt af wadert wäder som om Midjömaren.

September hade samma önskelig wäderlek, så at Säden merendels war upskuren til d. 6. — emedan starcke wästwinde blåste. Wid början fångades och **Ströming** af **gångslaget**.

NB. in med: Sept: häftiga och hastiga stormwäder, hwar af Siöfarandena stor skada togo. — Valtströms och Geval[sins] Skuta omkom wid Biörn; tå 4 Personer drunknade, bland them H: LandsSkrifw: Lodhes fiärestas. Nils Vimans hustru, 2 båtzmån Af the många Saker som lågo uti Handelsm. Gevalins stora Siöskifte, kom ingen ting mera til lands, i watnet flytande, än then **17ya** (i) **Bibeln** in 4° han köpt tå i Stockholm. NB. **Öskadder** — Item: LandsSkr: Lodhes fiärestas el: Stina Hiärpes bok hon hade i handena när Stormen begyntes, nembl: **Kingor** [o: Kingos] **SångChor**, kom och i watnet öskadder på klippan bland wraket.

In uti H:valls fiärden [drunknade] 3 Personer på 2 båtar, Bergaren **Stockman** och hans swägerfka, liten flicka. — gl. [o: gamle] Piparen.

d. 24. 25. begynte rätt starckt frysa om nätterna at Ijen lades samt med falla nordwinwädet falla **Snö**.

NB. **Swite wargar** wiste sig mångestådes och gjorde stor skada.

d. 26 om natten emot d. 27. och d. 28; förfärl: stormwäder, med mycken **Snö**. — Then **snö** war länge liggande up i landet. Reg[ula]: **17år Snö** faller i öpet wate och gröna trä; blir glupet år både för folk och få.

NB. Svinjdöd= och kalsbdöd — något starkt, men intet som på andra orter.

October

begyntes med wacker och liusl. junnawäder; hwilket liusl. wäder med regussurar, samt ihlande Nordväst= continuerade alt til d.= 16: — Men d. 18. 19. 20. starkt uhrwäder och nog snö, uti ofrusin Jord; fiölden kom och stark; alt för swårt resa. — dock 4 dagar thär efter stark blida så at Snön smältes, orent föhre, etc. som wahrade hela månaden ut igenom, lika som om hösten. NB. Wargar och odiur gjorde stor skada, rät in wid byarna i liusa dagen, på mång ställe.

November. d.= 1. etc. hela 14 dagarna igenom starkt blida; litet snö; frös något om nätterna så at d. 8. 9. begynte man föra öfswejr små fiöarna. Chasmata wida och stora öfswejr halfwa himel. = Cont^{de} med blidare wäderlef hela tiden til d.= 17.—18. d.= 19 begyntes urwäder, thär på fölgde nog fiöld, hela tiden ut genom månaden, men dock ringa snö.

NB. In medio af thenna Månaden fångades med Hr Befal. Tolstens Nost på Isen af H:valls inre fiähl öst åt Galgbärgen, en ster ömninghet af *Bravn* och *Idar*; laßtals.

På samma tid äfwen rift Notwarp i Sylta Siön af Sylta granarne på stora *Bravnar* öfswejr några 100; hållandes 3. ft. 1 *℔*.

December:

börjades med starkt fiöld och uhrwäder d. 3. — som continuerade hela långa tiden = d. 10. 11. 12. etc., starkaste vinterfiöld d. 14. 15. 16. 17. d. 21. lindrigare med snöglopp; d. 22. 23 etc. starkt töwäder.

NB. Omflög et Nyckte som skulle högtfal. konung Carl XII, wara kommen til Upsala och sedan til Stoc[k]holm; etc. etc. etc.

d.= 25. 26. töwäder och blidt; d. 27. starkt urwäder; d. 28. hel blidt, och så hela året utigenom. d.= 31. stark blåst och ewant. regn. — — —

NB. 4te dag Suhl. Per Michels[on] i Gnånger Tosätter, när han war til Bröllops up i Gransjö hos båtzman Qvicken; NB. kom om aftonen et finskott på honom, at 4. el. 5. menisfor kunde honom intet hålla; 5 el. 6. rejor brottfall; — — Vulg[i]-op[inio]: thet fadern berättade; Brudgumen firerat många piger, som sändt thetta skättet; men thenne ungar!^s fastnade före. Garman: *est difficile h[omi]nem vacuum faltus et superlitionum invenire.*

[Bref-fragment:] . . . föra til Guds ära och församlingens upbyggelse! I dessa dagar hafwer här en man varit, som kommit från Nysslan. Den samma gaf sig ut för kung Carl XII. och kallade til sig Archiebiskopen, Landshöfdingen och Borgmästaren. Borgmästaren gick til honom och hörde mycket af honom talas, som föll tämlig rinkt in. Men Landshöfd. satte honom i civil arrest. i går fördes han til Stockholm, at der om hos[us]us[us] ransakas. Hans gång, statur och hy liknade den Stora kungen. Men om det är af något värde, gifw! tiden wid handen. etc. Näst wördsam hälsning til förnäma Familien. Ieswer med wördnad

Ups. d. 10 Dec.
1724.

Höglärde H^r Magisters
Diensthörjämste D^r
Petrus Frodlin.

1725.

Januar:

d. 1. 2. 3. 4. etc. mycken tö så at wägarne gierdes miute som om wahren; Siöarne öfswesjt alt med watn och upstöpe; Myror etc. så at nog beswär war at framkomma. — **Orrar begynte leka** på Sjarne. Löwadret wahrade hela tiden utföre — d. 6. 10. 16. 18. 20. — — — Som början war med wacker blid wäderlek, så Continuerade thet ut igenom; — d. 18. 19. starka bläster, d. 24. 25. om Rätterne stora skybragder; dock fölgde ingen storm elc urwäder.

NB. När Kyrkoh: drängen i Tuna skulle om morgonen d. 19 Jan: resa til Åkre och Rogstad Sockn och föra Sägbräder och bakar ifrån H^r Boshål. And. Br. står emot hos[us]us[us] en Karl nederst i blåmyra backen, som med et faseligit skriande ryckte som en blirt bort genom stogen, hwar af hästen skenade så at fiörden gick sönder, drängen släptes långt stycke, Åsten som några brädjaker lågo uti, gick sönder — etc. etc. Här af styrktes then gamle säggen: /; NB. för 6 el. 7 år tilförende dylit händelse på samma rum: / Thet är mycket endt i then wägen.

Februarius.

Natten emot d. 1: Febr: kl. 12, när jag reste til Båtzn: hustrun Magdalena O. Frifks, i Nerre-Nå /: tagandes ut i mång st: barnet: / och war kommen mit nedan för Tuna Prästgård på Sjen [och then] wid wägen uphugna wattubrun, hwarest jag wäntade medan skiutzbonden gick up i Prästgården och i nattetiden utbekomma kunde Socknbudstygen, hördes under Sjen som små torndunder, kerta; elc som dumb-små stycke dån, alt närmare och närmare åt landet in wid rumet jag

satt i släden; Omfider bröt thet et starkt underjordiskt wäder up genom Isen och hemte wattungbrun, at watnet håfdes up långt uhr brunshåhlet, så at hästen, försträcker, rasade åstad et långt stycke. Thenna siön har lös botu, dy och ässa; Ergo.

d.= 1: Feb.= Månde en skadelig Biörn på Biåstad Skogen i Bärghö Sockn icke allenast illa jarga 2de karlar, utan ock til döds rifwa Fopparslagaren Ol. Olsson i Fitte; som war med på Jagten; när the 2 dagar tilförende jagat henom uhr heden; utan at få fänga Biörnen; som ref och bet sönder hela karlens hufwud.

Wäderleken war ganska lufsig som i förra månaden, fast än om nätterne starke Skybragder syntes; d.= 19. 20. regnwäder. bäckarne begynte små strila; Ratten emot d.= 17. förfärl. bläst; töwäder.

NB. d.= 16. = när min häst störste sig och mig utföre Hudicksbacken etc.

d.= 24. 25 och 26 häftigt stort stormwäder så at husen riste, folket kunde intet färdas ute; etc. Hwar af häftiga wädGldar yppades; i Dilsbo, temta etc. i Tuna, Forsh; i Megstad Håjätter. etc. etc. Månaden flöts och med högt hafswatu och blida, så at åkrarna mästadels lågo bara.

NB: med Advisjorna berättades huru d. 12 Feb: owanligt stort fiskafänge af Mörtar är skedd med noten i Södertörping. d.= 14. D^o Ibidem af några tusende Bränner; d. 16 D^o Ibidem, af 50 Tunner Ströming.

Martius af owanlig blida börjades, så at winterwägarna icke kunde åkas; Strömarne öpne; qwarnarne fingo sin gång; Snipor och andra Siöföglar anlände; näst alle åkrar bare. etc. Högt hafswatn. Men d. 5. 6. ganska starkt urwäder. d. 7. stort skybragd om aftonen NB. i öfter. Sedermera wackert wäder; kalt om nätterna; blidt om dagarne.

NB: aftonen emot d.= 7: blef Mag: Ch. J[ustus?] i H:v: hos h^r M[ädman?] D[rake?] betagen af paralyssia] hela $\frac{1}{2}$ kroppen aldeles orörlig; tungan, etc. etc. NB. En Lapman N. N. några dagar tilförende; som af hemte P[astor?] J: blef utskuddat uhr stufwan; hade sig thet underl. — — — och hotade h[er]n[er] med vndt. —

NB. d.= 19. på Tinget i Gnarp med Bärghö S^o; hades framfinen i köhlsjön, som med Salt i et kläde; efter dagtingan; inwärdt De Mysches dotter i Höjen at bära thet under wänstra armen, hafwat med sig i bastufwan, thär och hennes Man skulle tillika bada, och sedan gifwa Manenom äta af thet saltet, på thet han måtte henne kär hålla; ty hen hade jalousie på honom för hennes systerdotter ena unga Jungfru. Men hwad hände? Slutet blef så, at unga Jungfrun wardt som

rasande, språng utåt Siön i Bärgefiö på Isen, at han karlen med möda hinte henna med hästen förande; hon war så länge galen, til thes fiunen måste åter tjt igen, och när han så sagt hade: Gack bort satau! Gud fader som henne skapat, J. Ch. som henne återlöst, och G. H. Ande som henne helgat han rår om henna; så blef hon wid sundt förnuft igen.

d. 20, begyntes urväder, kiöld och kalla bläster, som warade d. 21. 22. 23. 24. — Men sedermera wackert wärwäder.

Aprilis hade wid början varmt och behagelt wärwäder, fast än nätterne kalla wore, så at alla åkrar bara lågo. — d. 4. 5. 6. etc. d. 10. före middagen fotdiup snö, som af påföljande Solken inan afton afgick.

d. 12 etc. begynte Isarne på Snöäarne lösna /: men ingen hafsis war å thenna wintern: / så at the waul. währfisserien begynte gå för sig; jämwäl strömingen; d. 16. 17. etc. begyntes wä såden utsås; Nog flena Nägtoswar af starka kölden och stora torfan, i synerhet the bejädde af nyrågen, hwilke mångstädes måste med korn uplådde blifwa. Emellan d. 23 och ändan af månaden, största och mästa utjädet förätadt. Ströming begynte fångas å thenna tiden. Nog tort, och kalle nätter.

NB. Någre Barn här i Staden åtit *steckte wilpalssternackor*, och blefwo strax efter åtandet *galne och ursinige hela dygnet*, til thes med Sötmiölk etc. rättades; item vomit: Frohan gick mycket i swang[?] emot wauligheten.

Observat: ad R. Ecclesiast: 1725.

d. 4. April, som war på nästa Söndagen efter Påsk, skedde wid kopp[ar][lagare] Dragm[ans] och then så kallade Sjongde el: Bessallning[man] Tolsteens Saras, wigning i Echtenskap uti H:valls kyrko thenna förargels:

Brudgumen som satt på then ena brudstolen, och wäntade efter brudena, måste med händerna, hanskar och hatten, som ofkast, drifwa från sig, en hoper små gettkellingar, som hoppade och sprungo omkring honom och brudstolarne in i Choret. — Under thetta och näst för än Bruden kom, anwisade sig ena ko uti Södra kyrkodören, som råmade och wätade högt, stygt och länge, tils kyrkowachtaren hinte framkomma och drifwa henne bort. När Bruden ankom fölgde thenna skaran en hoper grisar och Swjn; — Presten som them wigde staplade mycket uti mång stycke, och fölgde många gånger intet orden efter i handboken. Capellan som psalmerne skulle uptaga måste 2 el. 3 resor begynna psalmerne inan han kunde finna rätta thonen, som dock gängse war; så

wäl förr, som efter bönhållandet på Predikstolen; Brudmäsan gick som hon kunde; Men Herrans wälsignelse, at alt slutas med, blef bortglömt. Dock efter hem^e Prests länge på knä stående tysthet wid altaret, fördriftade sig en Scholæpilt stiga fram, och påminna Presten thetta, så at han å nyo upstigandes äntel. slöt med wälsignelsen. — Wid utgången wille Brudgumen gå en annan wäg; näml. ut genom Södra dören, som emot all wana är; dock rättades han af them som följde. —

Hemma i Bröllopshuset, medan acten stod i kyrkan, och bordet bereddtes, insunno sig flere hundar än någonsin förr skedd; som gjorde redejerne stor skada och mycken bry. —

Thetta giftermåhlet är intet fågnesamt. —

Majus, war härlig och warm wid börjon, så at wärsädet bittida ändades mäst för d. = 1. — då wä wacker rägn föll. — Ströming och annar fiske fångades. — Men d. = 4. kom hastigt kalt och starkt nordöst wäder, som warade d. 5. 6. 7. 8. = 11. Sedan gauska stark torcka och warme om dagarne, så at then utsädde Säden intet wäxa kunde; Nägtofwarne utgingo och förtorkades. Thet jämwäl ifrån andra orter förpordes och högel. beklagades. I skwäl d. = 17. som war 2^e dagen Pingest — föll önsfelt rägn, och sedermera gauska behagel. wäderlek af warme, räng — solken etc. hela månaden ut igenom, så at NB. alla örter och blomster nu nådde sina sköna blommor, som älsjest gemenl. i Midjomsars tiden här ske plägar. — *Rågaren* syntes äfwen wäl. — *Råhplantorne* kunde wä sättas d. 21. — NB. *Braxn-leken* kom så bittida neml. d. 15. — i *Sumåsiärd* d. 21. i *Duna S^a* [o: *Siön*] etc. Så at inge woner kommo at thär til utsättas; och ty fångades icke många — *Notströmingfiske* aldeles intet å alla ställen. —

Junius, Fast än *Braxen* wisat sig lika bittida och owan^e på åtskillige ställen uti nästföregående Månad, kom I skwäl efter någorl. gaml. wanau et stank at hålla sin lek på wanliga ställen d. 2, 3, 4 och 5 Junj; men gauska tunt.

Wäderleken war härlig; *rågn* mäst alla nätter; Solken och blåst alla dagar; så at *Rågen* war öf[we]r alt gängen i ar, wid början af thenna månad. —

Strömingfiske och annat fiske altzintet å alla ställen.

Ut genom hela månaden samma härl. wäderlek; dock nog regn; högt hafswatu och *Sumanwäder*; kornsäden argängen; Men med strömingfiske, på alla ställen, alt för fattigt; altzintet. til thenna tiden har intet *Torn-brak* hört blifwit här i orten.

Julius. begyntes med samma härl. warme *Sumanwädret* och regn. — Men om aftonen fl. 3 emot *Mar*: Besök: D[ag], kom här fring om

H:vall, åt västern: p. p. $\frac{3}{4}$ mihl bredt; en förfärlig **hagelstöra** så at hästar och kor springa måste, in i husen; **Kählen, ärter, löfwen** etc. slogos sönder och neder; ty **hagelstenarne** woro owanliga stora som wahlwötter, hårde och durchsicht[ige] och så önnigt fallande at hela marken öf[swe]rtäcktes; liggande qware, på somliga ställen, til andra dagen.

NB. *Monstrum.* Ifrån Forsta S^a och klångstad sändes mig en **gris**, om 2 månader gammal, hwilkens högra **framsot** war aldeles som en **hand**, samt leden thär näst som en **arm**, wacker och slät; alt-sammans med litet el: altzintet hår bewärt; stod och fram i wädret, utan at han thär på the ringesta stiga kunde el: bruka til gång, allenast på the andra 3 Venen, som aldeles woro like Swinben. d. 3 Jul. slachta lät jag honom.

Hela tiden igenom, til d.= 18, regnwäder alla dagar, så at höbärgningen mycket hindrades. — Sunanwädret och ewanl. högt hafssjöwatu allt stadigt; dock wid slutet af Månaden warma och wackra Solffinsdagar. Hagelsturar ibland.

NB. d.= 12 Jul. fångades i et netwarp, i Arnö-sundet, in wid fiskebederna, 55 **tun^r Ströming**, hwilket så mycket underbarare war, som notströmingen rätt ganska jällan fångas efter midjomaren; och i thetta året, ingen notströming förr är worden fångad, på inga ställen, hela landet igenom; icke heller med Siötarne på grunden. —

Augustus.

Warma solskins dagar, bland regn- och hagelsturarna, så at på några orter begynte skördanden gå för sig d. 7. 10. 11. —

Wostaps och **Swindö** /: NB. teckn til Swinsjukan rönad på fötterna. etc. /: förutan skade af biörn och wargar, timade ganska mycket på mång ställen. v. gr. Jon Jons[on] i Västjärn Alsbo S^a alle Creaturen å ena sidan af fåhuset. NB: Kiölsjö fiinen inbillade thet wara giort af elaka gras[un]jar.

Hela tiden öf[swe]r, mycket regn, åskedunder, ostadigt wäder, at mycket hö skändes bort af wätan; Säden tog och skada; besynerl. d. 14, om natten förfärlt Tornbrak. — d. 21 ifrån Midnatten til fl. 10 om dagen ganska mycket och starkt rågn; så at skördanden swärlt hindrades. Strömingis fiske litet el: altzintet på alla ställen. Matten emot d. 27. frös starkt så at ärterna och gröna säden skaddes. Ut genom hela månaden rågn näst alla dagar. —

Septemb: =

begyntes och med regn så at skördanden gick långsamt, och med inbärgningen nog beswärlt, dock sedermera ifrån d. 8- til d.= 25. härl.

wäder ja at Säden kunde inladas, åkrarne köras; etc. Men klabb-
ströföming[s] fisket algintet. Årswärten wacker, dock flö af legan och rug-
gan. — d. 26. 27. 28. mycket regn ja at floden war som om wahren,
ganffa ster, giöbrandes och ster skada.

October kom strax med obehaget wäder af falla bläster och snö
d. 4. 6. — starkt urwäder; thetta falla wädret, i synnerhet om nätterna
warade til d. = 10, då Månens stora förmörkelse skedde; — — —

Om Månans stora förmörkelse d. 10, om aftonen

Som thet war et wacker, klart, lungt, dock kalt wäder, kunde för-
mörkelsen beqwäml. anmärkas. — Efter klockslagen här; som dock mycket
owisja finnas wara; begynte then östre el. wänstre sidan af Månan för-
mörkas klockan in emot half Siu om aftonen; NB dock syntes wid
början föregå then tiltagande förmörkade kanten, tämel. **st. re mörka
fläckar** uti Månan, nästan til thes hälften war förmörkad. Klockan $\frac{1}{2}$
til 8te war hela Månan förmörkad. Men NB. under största förmör-
kelsen syntes **ganffa wäl hela Corpus lunæ**, mörkröder, nästan som
då man ser solen el. Månan genom tveck röt el. dimbo. utan twiswel
orsakat af refractionen. äf[we]ju och då när han begynte få sit lius
igen til thes $\frac{1}{2}$ delen war antänder; då thetta större förminskade thet
mindre. etc. berättelsen jändes til Upsala Acad: —

d. = 12, 13. = starka bläster, blandade med snö; dock något blidare
än förr. —

NB. Wid början af thenna Månad skedde på soml. orter **stor
bofsapsdöd**, Såsom hos Jon Jous[on] i Wästjärn Isbo Sochn, 7
Skor på par dagar; Siukdomen syntes bestå af en hwullen knöla rätt
up under halsen, hwar af the sterkuade. NB. hwad här wid wederb.
efterjött hos finarna etc. at andra afwundsmän thet giort; — — och
ja framt the icke kommit at sökia thetta at rådfråga sig —, har och then
andra delen gått sin foos el. dödt. —

d. = 17. 18. 19. etc. 27: blidt och rägnwäder; hela månaden utigenom.

Novemb:

war som Octob: ganffa rägnachtig; d. 4: om morgonen kl. 6. kom
et häftigt wäder och regn=Shl från wästern, at många hustaak afluf-
tades och fenstren sönder[s]logos] wahrade intet länge. **för ån thet kom,
syntes 2. el. 3. lüng=blipster, dock utan thår å följande tornbrak.
Högt haf=stö=watn**, emot wanan. Rågnbogar ofstast sedde. — d. 6. 7.
myket regn. d. — 8. frös starkt; d. — 9. rågn.

d. = 10. 11. 12. nog rågn; högt hafswatn; sedermera klare dagar,
d. 15: = = = 20. **Skybragder store.**

NB. I föregående Månad och wid början af theenna, som of hela Sommaren öfswejr medan Prästegården i Staden här stod under bygnad, hafwa snart sagt i alla nätter hörts åtskillige **dunder, bultande och dånande** uti ofärdiga husen; syns of hwarjehanda syner. — d.= 3. Nov: om natten kom in i **Kamaren then wåstra**; som så then förnämsta war, och färdig; en **liker man lång Präst**, tagandes Jungfr. Clara Justi i armen; dock slyhta; Men om morgonen syntes efter samma hand på **armen stora blådbruna fläckar**. —

NB. d.= 15. om aftonen kl. 8. brandt Wj-gården i Idenor. NB. Många Wargar mötte och hindrade them som från Staden skulle hjälpa. d. 25. Nov: begynte jnöga och kölden starkt ankomma, så at Eländan sig brukas. Måst alle nätter **stora skybragder**; men töwäder the sista dagarne igen.

December war wid början blidachtig; hwilket blida wäder hölt fort hela månaden ut igenom, dels med önnigt regn, dels juiöglopp, starke töbläster; Dock thär emellan, på 1. el. 2. dagar allenast, rätt häftig köld, som snart ombyttes i tö.

NB. d.= 9. 10. fångades med winternoten, i H:valls lilla fiärden 2 el. 3 Tunnor Nors. — förr owantl.

Theenna Månad, wid början af Sulehögtiden, slöts med starkt köld, uhwäders bläster, etc. och warade året ut igenom; så at många fylte sig i hälgen.

NB. d.= 27. reswo en hopy wargar sig in uti N N. fåhus i fiskeby i Duna Sⁿ och reswo ihjäl bondans fåår alle samman. Thet samma stedde of i Forja Sⁿ och flerestades. — Uti Wi af Idenor Sockn gick en ster warg uti badstufwuswalen och blef thär af Nils Per[son] och grammen hans igenomstungen.

1726.

Januarius war wid början så faller, at på många åhr tillbaka icke så starkt köld warit; hwilken köld jämt warade, med yrsniö understundom til d. 15. — sedermera blidt wäder å några dagar; d. 18; tiöck dimba. — ytermera, alla dagar igenom tö-bläster — tils d. 30, så urwäder kom med Sumanbläster, dock slöts i tö- och regnwäder.

Februarius begyntes med blid winter; emellan d. 6. och 12. starke bläster med driffniö något litet. — Högt hafswatn. åfwen ifrån d. 13= til 20, nog juiö och urwäder; i synerhet om nattena emellan d.= 16 och 17. — Men sedermera rätt härlt wäder, währlikt, förutan d.= 26 om nattena, emot d. 27, och then dagen; efter några natters skybragd; Slade förfräckt starkt wäder. —

Bid slutet af denna månaden yppades än mera then för i swang gående bränsiukan; continuerade och i Martio;

Martius. vackra Solstens dagar men falla nätter, d.= 2. 3. 4. 5. starka wäderihlungar, som stötte fenstren uhr wäggerna; Näsren etc. från taken; etc. etc. — NB. Dwanlige Chasmata; Smällar i luften; Skybragderne icke i Norden, utan tvärt öfswär vår horisont; em aftenen och Natten, emot d. 4; stod, som en Eldsbjälke, gerade ifrån öster til väster, längst efter H.valls Staden; hwilken war Eldsröd, bred som en god aln; etc. röredes intet, in emot Midnatten, så then utbreddes.

Från d. 11. Martj. war här! währwäder, med rågn och töwäder, at slädeföret, alt mera och mera, aftaga månde. — Högt hastöwatu; continuerade til d.= 20. 21. natten emot d. 22. och d. 22. Dwanlt uhrwäder och mykhet af snö at thes like å mång år intet varit. — d.= 24. begynte åter Solsten; som warade wackert ut genom hela månaden; dock kalt om nätterne.

Bid slutet af denna Månaden woro få som sluppo undan elaka **Swulster och bölder**, både på små och stora.

Bid slutet af månaden begynte Säddorne wisa sig; men tunt och långsamt.

April, war som Martius, wacker af Solstens wäder; d. 4. 5. 6 etc. begynte wårfloden komma; Sjarne lösna; Säggarne brukas; Sommar och amur Sommarfeglar höras; Fiskarne leka och fångas. Nerben ömning d.= 12. etc. — d.= 14. Regn wakert. d. 15. snöglepp. d.= 16—17. rät kalt.

NB. emot wanl., warade til denna tiden Giäddeleken, som påståt i 20 dagar uti insjöarna. Men währ-mörten = Stäm- etc. algtintet.

I denna försl. wefona begynte währjäden utlös; fast stark köld war om nätterne och Nordväst blåster rätt starkt med snö blandade — i synerhet d.= 21. 22. 23. — sedermera wackert och här! Sänings wäder at mästadel. fuländades med kornjåde til slutet af månaden öfswär alt. — warmt och tørt wäder.

d.= 23.= dödde hastigt thår han satt och bandt noot i **Sorfa Prästegård, Borgar[en] i Hwall Er. Olf. Bäck.**

d.= 25. — Soldaten May Lustig i Sorfa beklagade sig för H: R: E. V. öfwer swärmodige tankar; men han slog alt i wädret, bad he[n]s gå och störa hans humlegård; Han gick wäl tjt, men kunde ther icke länge blifwa; gick åter hem och klagade thet samma; men som ingen tröst meddelades, sände han yran sin hem til hustrun, gick åstad och kastade sig i strömen; upslöt d.= 21. Maji.

Majus.

war wid början warm och torr, så at med wårsådet fert gief regnade d. 7; men blandat hagel på soml. ställen. Nöfströming ingen; men med Siötär något litet, sedan algtintet. d.= 9 om morgonen fl. 3. 4. 5. 6. stark liungande, tornbrak och rågn. sedermera töcku och warnt sunawäder hela tiden ut igenom; helt tert, d.= 16. 17. 18. 19. 20. etc. 22. 26. owanlig hete och torra.

NB. Med Löfwen, blomstren och örterne flyndades emot forna tidens wanlighet, så at the redan så wuxne stodo, som wore thet midsomars tiden.

d.= 16. 17. 18. — Iefte Braren i Tuna Siöarne, Rogstad småsiöarne d.= 19. Norstad= Bofsjärden] önnigt. bittida emot all gammal wana. Regen war och nu argängen. —

NB. Strömingssifket algtintet; wid Bårgön hafwa ormar fasnät på Siötär. äfwen på larnät stakan en Orm, wid Örhann och Hornslandet].

En jämmerlig stark torcke och jolsken wahrade ut igenom hela Maji månad, så at åkrar och swalar swära borttorfades, och årsgrödan skadades. —

Strömingssifket, laxsifket, etc. algtintet, hwarfen med nöter, nät et Siötär. Dwanligjt litet hafswatn emot want

Junius.

d.= 2; begynte rågnwädet wisa sig med åska, liungeld, etc. dock icke på alla rum; — fuchtigt wäder med smått regn d. — 3 — 4. — Sedermera wacker[t] rågn, Månaden ut igenom, nästan alla dagar. Kor=net, som tunt är, och åkeru af Malla genomgådder; hade öf[we]r alt ar, d. 14. 15. 16. Högt Siöwatn. På soml. ställe begynte folket bärja hö för midsomaren. Slåt algtintet ströming sifke på alla rum. Så at the icke en gång fick fok=ströming. äfwen alt för trängt med annat fjällsifke.

NB. oförmodel. lyckades /:d. 29 och 30.:/ et strömingssnotwarp i Stensön wid slutet af thema månad — 8: T. i Bårnsundet 4. T. samma dag. — Men öf[we]r hela landet sifkades mindre än intet; beqwåml: wårtwäder.

Julius, war wid början som sista qv[arteret?] af Junio; med högt hafswatn, rågnachtigt; algtintet sifke af all slag, hela tiden utföre. Höwårten ringa. Bårn gjorde skada på kreatur mångstädes. Starke hagellsturar gjorde stor skada på jäden, i synerhet söder ut åt Gestrifel.

jämt åfstedunder, tå i Ups[sala] hos Rådm. Axberg åfkan fleg neder genom Stenhuset; jmalte något Theen, etc. men fadde intet folk.

d.= 18. — **begyntes Rågen at upfåras**, för i manaminet icke jå tida.

d.= 20. starkt öfstanform och rågnwäder, Continuer: d. 21. 22.= 23 ända månadenom utigenom. **Åfkan och Hagel gjorde fadar.**

d.= 23. — **drunknade** i Gackaröfundet unge handelsm. *Thom: Nordberg.* låg lika som lefwanda tils begrafnings dagen d.= 28; — **ty alle mente ho[n]o[m] funna bringas til lif igen.** NB. thet swar och råd som jag gaf hans moders 2^{ne} utfånde til mig. —

Augustus

d.= 2: mycket rågnwäder; men d.= 3. Solfen. Sedermera härkt was[rnt] Solffenswäder, at Stördanden kunde gå för sig; kornjåden tunn.

NB. på joml. ställen **begyntes nu strömingen något litet fån-gas; litet.**

NB. **Om Haglet** som fallit wid Gefle. se medf: rela[t]jon; Sammaledes här på jomlige orter thet och jag observerade. Med om owanl. j mala fiffet. —

d.= 13. gauska stora *Chalmata* hela nattena öf[we]r

d.= 13. 14. 15. 16 == wackert tert wäder.

NB. d.= 18. gauska stort Siösprång af högt hafswatn, håftig storm och mycket regn. jå at månge fartyg omfom[wo] men d. 19. 20. 21. wackert wäder. d. 24 regnachtigt; jedan klart Nordauwäd. d. 25. 26.

NB. NB. I thetta året tildrogo sig 2 underbar ting,

1: at **Enkan** hust. *Margareta*, Päder Mölnares hustru, i Idener Sockn och Sund; som warit aldeles Dumbe i 20 åhra tid; fick nu sitt måhl igen.

2. Gamle Bonden **Jon Larsson** i Storbyn = Delånger af Idener Sockn, som warit helt blinder i 8 åren, fick nu god syn igen på thet ena ögat.

från d. 20 til månadens slut, gauska härkt wäder, dock nordaublåfter.

Septemb: **begyntes** med warmt Solffens wäder; d.= 6 rågu; som continuerade d. 7. 8. 9. 10. hela tiden utföre; men natten emot d. 14= högt Siösprång, stormwäder, och håftigt regn; sedermera klart, d. 15. 16 etc.

d. — 17 — kalt regn= och mycket sniöglopp; och up i landet fet diup sniö.

NB. **Når sniö faller i grön trä, blif[we]r glupin winter för folk och få.**

d. = 18. 19. — regnväder — fulit. — contin: Natten emot d. = 22, ganska mycket regn; **högt sjösprång**; nästan ovanligt. 23: regn-acht = d. 24. klart. men sedermera regn hela tiden och falla bläster. — hela månaden ut i genom, så at på lång tid tillbaka, ingen wåhresled varit så stor.

October war wid början wåter, kall och kulin ibland juiö- och regular. ganska starka bläster efter the stora Skybragder hela halfwa Månaden.

d. = 15 juiö, fetdiup på soml. ställen; Men strax töwäder; högt hafswatn. Hela månaden ut igenom war ganska ostadig wäderlek, then ene dagen och nattena kalt; then andre blidt; merendels regn. store skybragder; owanligt högt haffiwatn. Måsar och Trutar wero ock närwarande.

NB. Natten emot d. 31. upbrast en ganska **häftig storm**; **starkt urwäder**, högt **haffiö flödande**, mera än någonsin tilförende å långa tider; hwilket gjorde stor skada, ty **Skutor** som lågo i hamnarne rakade på landet, v. g. Hammersmans, öst på näset och leret; O. Gropm[sans] utgenom fiärden ända til liusholmarne, hwarest hon af stenarne i stranden ganska illa bräcktes. NB. **Ankaret som fölgde Skutan efter, med toget, war fastat långt in på landet.** — Våtar, bryggor, wedhopar etc. flöto sin kos och slogos sönder; Thet som låg i Siöboder, skadades af högtupstigna watnet. Snödrifwer på mång ställe så höge, at the resande intet sluppo fram. Dock stannade stormen på dagen nästföljande. I Stockholm och på många andra orter, skedde NB. rätt på samma tid, samma skadel. storm, som orsakade många Planks, skorstenars, torns, farkostars etc. kullstötande.

Novemb.

begyntes med lagom kiöld, men ingen juiö, förutan then förr salue. d. 8 — rätt kalt; dock lungt; så at Siöarne tilfruse.

d. = 9. 10 = 16. — blid winter. Men om nätterna **ganska stora skybragder**; NB. näst uti Östern; Så at **thet war så liust, som hade thet varit fulmånad**, fast än swartaste nedanet tå war. — Thet fräste och slamrade i skyn lika som här nedre när ock här små isflingror samanstöta. — Dock kom inga häftiga bläster strax ther på. Hela månaden utigenom blid wäderlek, liten el: algingen juiö. Nog skybragder.

NB. I thema hösten syntes i skogarne större **ömnighet af fogel**, än tilförende på mång år. — — —

December förde med början juiö och urwäder. d. 5. 6. etc. stark kiöld, som warade hela tiden; d. 12. 13. 14. 15. 16: näst urwäder och bläst ganska mycket. d. = 19 och 20 blidt wäder.

På mång år tillbaka har vintern med köld och snö icke så jämn och ömrig varit, som themna Decemb. månad. Dock olika i mång st[älle] på mång ställe; Emot wanan mera snö söder ut än Norr.

NB: **Om Strömars stanande.** Wid slutet af Nov: månad war så litet watu uti *Iggelund* och *Delånger* ån, at inga hamrar el: qwar- nar gå kunde; Därföre at Sjöörjan satt sig tioc som en Mur up wid åmynde i Forns watten. Dock kunde thetta rättas när arbetsfolket stötte thetta löst. Icke långt thet efter skedde och åfwen lika med stora **Liusna Elfwen**, så at man ut wid bruket kunde gå nästan torrskodd thär öfwe[r]. Men när örjan bröt lös up wid Marman, kom hastigt och ömrigt watu, så at alla Larkistorne stodo i fara. Som sådan[st] händer jällan, tages thet för et omen. se Psal: 74: 15. —

d. = 28. 29. 30. 31. starkt urwäder och mycken snö, mera än på mång åren tillbaka, så at med mödo folket kunde sig framtaga på vägarne.

NB. om Sal. L: Bromans död i Vigstad Sockn, se berättelse[n] af brefwet [infördt här sid. 414].

[Brefragment.] . . . Hwad kong. Maj: Dem uppå ransakningen i Umeo widkomer, ägde jag den affskrifwen; men är på lån bortkom- men; och wet icke hwarest eller hos hwem den är tilfinandes. I weckan som kommer, sfer Borgn. Gerdzlovii återkomst från Hille brun, om tå han åfwen har förlorat sin copia det jag icke förmodar, skal han innan kort bli förskrifwen från Stockholm.

Ho den unga Thomas Nordberg är, som drunknat, kan jag icke påminna mig; om icke den olyckel: Nordbergs Son. Här siffes icke heller något. I Tierp, Wirta etc. är en bostaps död för handen, af en obeskriflig hej med matt på jorden för i Junio så der, som här; hwar om jag antea skrifwit til B Frodlin.

/:om Hagel:/ d. 8 Julii kl. 3 efter middagen kom här i Gefle et sådant hagel at största delen af alla fenster emot syd=ost bleswo sönder- slagne. Theß storlek war sanferdel: såsom walnötter, och slog så hårdt, so som det werkel: varit stenar; såsom och Clas Schröder på et ut- kastat lakan funnit några hwitgrå stenar der ibland, och eljest andre observerte. at uti bunkar, sedan haglen woro smälte, låg et grus af sand och jord. Tisdagen tilförne el: d. 5 ejusdem war haglet i Dors- åker så stort som hönsägg, slog in igenom et näfwertak, at modren måste lägga sig öfwer sit barn; afflog ar på råg och korn så plat, at böndren måste strax hugga halmen bort, hämta hwad de kunde, och genast med harswen nederbråka det öfriga såsom et utjåde til nästl: år. Och har sådant Guds uppenbara straff gådt åfwen på andra orter; men efter jag ej ännu fått tilförlätelig wetskap, will jag icke nämna them. Gud ware öf: nådig p. D. n. J. C:o!

d. 19 Julii woro Doctor Celsius och Mag: Beronius här; den förra at beje detta landets ruustenar. såsom han och sade sig fått full-

fömlig kundskap om den som står utom södre tull, och mer funnit än han förmodat. Den senare at hjälpa på sin Syster i Hamrång. Andock öppning för h[es]u[us]u[m] torde gifwas åt wären i Upsala, så lär han likwäl komma hit i höst, här at göra tjenst, medan han wäntar; och alltså är min vice Lector gestorben.

Förlåt gunstigt min widlöftighet. Näst tregit anbefallande i Guds nåd, samt respectiue hälsning til Fru Magisterkan, och Sine förnäme Sunnfru Döttrar, förblifwer med wordnad

Wälärewördige och Höglärde Herr Rectors

Tiensthörsamste *L^r*

Jonas Buller.

Gefle d. 6 Aug.

1726.

[Inhäftadt bref:]

Såsom denna Piga Sigrid Päders Dotter här ifrån församlingen i detta år råkat uti en swår fallande set, så at hon undertiden in emot tiugu refer om dygnet warit en sådan swårhet underkastadt, och hon nu täncker begifwa sig till Hudichswald, at näst Gud söka hielp hos någon Läkare; Dy warder hon härmedelst hos alla, som hon händer förefomma, till en Christmild hielpsamhet recommenderat, at the af et medlidande hierta tächtes något henne till understöd, till sit ärendes för rättande, meddela, hwar till man sig så mycket större förhoppning kan göra, som hennes ärende repar till hwar Christen menniskas barmhertighet, och hon thes utom har sin härkomst af utfattiga föräldrar, som i detta måhl med ingen el: ganska ringa hielp kan sit barn bispringa. Then barmhertige Guden warder wißerl: then del af sin nådes rikedom mångfaldigt wälsignande. Ferella Prästegård d. 19. Septembr: 1726.

Sam: Collander

P. in Färella.

NB. thenna flickan /: cui maxime necess: conjunct: marit: :/ hade på halsen med band et platt stycke af Neus el: Algklöf giordt så stort som en gammal 2 1/2 slant med 7 planet: signa märkt 4 3 8 etc. bekommit til låna emot thenna sjukdomen, af H^r: Ryrk. Mag: Hans Fernæus i Gerlsö, emot 8 1/2. **Emt^r** betal[n]ing om w^ekon^a. — En! Ene! *φυλαγγιον* [ο: *φιλάργγιον*].

1727:

Januarius förde med sig wid begynnelsen och sedermera hela månaden ut igenom, mulit wäder; snö; tiock dimbo, som luchtade likasom kruttrök; dock sållan klart och stark köld.

d. 25: rätt klart och kalt. d. 27. ewanligt kalt urwäder item d. 28. = 31.

Februar: begyntes med mulit= kalt= snöwäder; d. 4. 5. om nätterna gauska stora skybragder, allt uti östern, men inga i Nordvästen.

d. 5. 6. blidare wäder; d. 7. smått regn. Natten emot d. 9: syntes mit uti töknotta wädret **stora Eldsflammar** i luften, ifrån öster til wäster, lika som lungeldar om Somaren; Dock intet tornbrak.

d. 10. 11. 12. töknedt och blidt wäder; lifaledes d. 13. til d. 18. men sedermera kalt och klart wäder. d. 22. 23. starkt köld och urwäder; och med ömning snö och tiot dimbo ändades månaden thema.

Martius med snö och urwäder gauska mycket begyntes, så at på mång år tillbaka sådan myckenhet af snö icke varit.

d. 5. 6. 7. etc. lungt wäder, klart, wackert Solsten. Men på alla nätter stora skybragder; nu mera icke i öster, som förr; utan uti wästern och Södern.

NB. then wanstapeliga Gripen med Meniskio hufwud, med swarta muscher, etc. som föddes i Stockholm; se medföljande Sedel. — — —

[Inhäftadt breffragment:]

Wälärewärdige och Höglärde H^s Mag. och Rector

Gnust. f. Fader!

Min gnust. f. Faders mycket angenäma bref af H-vall d. = = = H^s Handelsm. Stering mig handbracht = = = /: Stockholm på Kungsholmen. Et stort misfödsel är här skedd: / uti en grijs, then jag i går besåg, hwilkens hufwud war uti allt likt ena menniskio hufwud, all then öfrige kroppen som en annan grijs, dock heel släter. Nya kungen som setat på däckhuset är nu utsläppter. Af Nicksdagen höres thet intet som man för sanning kan utgiffwa. Näst många 1000^e hälsningars annälände hos them som mig hjäljade och innerlig önskan till allan deeltachtighet. . .

d. 11. 12. etc. wackert tönwäder. NB. **Toma Brunnar** öf[we]r alt. NB. Omen: godt år.

d. 17. 18 falla bläster. d. 19. starkt urwäder; d. 20. nog kalt så at thet smalt i [ku]ntar etc. d. 21. 22. 23 — lifaledes. äfwen 24. 25. 26. 27.

Ändock wintern och kölden starkare i thetta året varit, än på 10 el. 12 åren tilförende, wijade sig likwäl wid början af thema månaden NB. thet ewanliga, at icke allenast **Wi=buskarna** begynte utslå, utspricka, fattor el^e fijer hynas; utan ock på mång ställe, **Aspe=Enoppar** lika som (.)

före in mot Erichsmässan; ty här **Knoppas** aldrasist **Aspen** af all **Rogstrå**; efter gammal wana.

Aprilis.

wid början kalt= mulit= och snö=wäder; hwar af fodernöden stor war; så at mycken bestap wid slutet af månaden dödde.

d.= 4, föll något rägn — men d. 5. 6. snö äfwen och kalt. Fast än inga strömar äus[?] wore upeldade, dock **begynte Iden wisa sig i Idenor S^e och Delånger.**

Om aftenen emot d.= 6: af-lade ett kalfwade ena min **ko**, 2^{ne} **wackra**, **stora** qwig=kalfw. Sådant är och, några reser händt, i Väststad på min Sal: faders gård på åren tilförende.

d.= 13. 14. 15. **begynte snön tina**; **Bäckar** och **strömar rinna**; **winterwägarna** på **färr** och **myror** etc. **warda obrukel^e** 18. 19: något rägn.

NB: Fast än hög **Snö** på mång ställe uti humlegårdar och krydde-gårdar liggandes war å thema tiden, likwäl **befans thet humlewin-dorne** $\frac{1}{2}$ **alnen** **höge up uti snön wurit**; **äfwen Tullpan** **blad**, och andre **Rose-löfars** **blad**; så at gröna ändarne af **bem^e** **blad syntes** **och sticka sig up** genom snön; thet man här tilförende intet märckt sse.

Majus. kom med så wackert wäder, at på några ställen, **rätt få**, **begyntes såden utkastas**, fast än snö låg i Norrleden, och **Sjar**, **mäst öfswel^e** alla **siwar**.

NB. Allt för **flena Rogtoswar**; **mäst utdödde**, NB the som wore **sjädde af gamla rågen**; **som förr likwäl warit bättre än then nya.**

d.= 1. 2. 3. — **begynte Norrfliset lyckas**; **önnigt** på några ställen.

d.= 4. 5. 6. **Idkades med flit Sånningen**; ty och önnigt regn föll. **Alle Sjar** **gingo hastigt sin wäg**, ja! och then **myckna hafsisen bortdrefwen** af **starcka nordwästwädrer** d. 4. 5. kom tillbaka igen d.= 7. 8. —

d. 8. 9. 10. **mycket regn**, så at **sånningen** icke sse kunde. —

NB. d.= 11. som Chr. Him: f: dag, **hördes flockorna här i Staden** /: fast än **flart wäder** war: / wid alla **ringningarna**, **lika som the warit af järn**, eller **sprukne**; **Som ingen** tilförende här märckt.

Alle dagar til **Pinges** **ganfla wackert**, **warmt** och **tort wäder**, at **alle åtrar** **merendels besjädde** [blefwo]; **Doch låg snön** på mång ställe i **Norrleden**, samt **hafsisen** på mång rum. **Algintet Strömingssifte.**

d.= 17. och 18. **hördes Torndön** **multra**; **men föll intet mycket regn.**

d.= 23. 24. *Maji* **wackert regn**; **Men uti all käril**, och å **marken**, i **små puçar** thet **falla** och **ligga monde**, **syntes grøngult** **li ther** efter,

nog mycket. Hela månaden ut igenom här! wäder af regn och warma, så at wacker wärt skedde; dock Continuerl. **Sunnanwäder** så at fartygen som skulle resa Söder ut lågo bordsfaste hela 5 el. 6 weforne.

Wid Slutet af månaden begynte **Strömingssifte** rikel. gå för sig; måst med **Sidtarne**; äfwen med **Nötterne** på mång ställe.

Junius

förde med sig ganska här! warnt wäder, såsom slutet af Majo.

d. = 2. 3. — **Lekte Brännerne** i Sidarne; dock myket på diupet.

/:**Hagel**:/ d. = 7. Junj. kl. 5 est: midagen, kom med starkt wäder ifrån Nordväst[en] et ganska håstigt **Hagel** **Ihl**; med så stora hagelstenar som små nötter, så at mång fenster, som emot wädret lågo, sönderfloges; Plantorne affloges. Någen; korubrodden; Löfwen af träen; stora trä; såsom i Hög Sedu etc. etc. etc. Sedan the smålta bleswo, uti et rent glas, fans på botn små sand, af hwit-, röd-, swart-, färgor; In emot botn, flöt blå-achtigt **Ij**, nästan som skyfall; dock tunnare. ofwanpå sluto granna fina *particler*; **driffsand**, **qwällen**, el: dylitt; Thet öfriga watnet war Flemingt neg. På somlige ställen; såsom i Hög **S**; flög och gräse[t] på marken af; öfwer ¼ mihl i bredden sträkte (sig) thenna Hagelsturan sig intet; å både sidor thär omkring ½ mihl föll allenast litet regn; men thär utom war Solffen.

Sela månaden, til d. 24. mycken hete, **torcka** — NB. soml. nätter låg och **mycken frost**.

Julius, war wid början ganska härlig af solffen, regn, war och[?] torcka, så at höbärzningen gick lycklig för sig; alt til Aug:[?] Månadens början[?] Säden wärte wacker; NB. dock **owanl. mång brån-** el. **kåhl-ar**. På mång swahlar war **gråset förtårt af Matskar**; äfwen **kåhlen**.

d. = 22 begyntes **mulna-rågnwädret** — NB. nätterne emot d. 18. och 19. war **owanl. stark köld**.

d. 24. kl. 6 om morgonen dödde **H^r Mag:** och **P[astor] Jultus**. **Månaden flög med ogement här! wäder**.

Augustus äfwen warm, torr och härlig som **Junius**. d. 5. etc. etc. begyntes Någen på några ställen skaras; alt efter handena, äfwen then andra Säden; ty torcken, warmen och Solffenet, continuerade alla dagar, starkare än i forna tider, än om Midsomaren, hela månaden ut igenom; hwar af hände, at kåhlen, rötter och rosor uttorckades, jorden hård som bärg, watnet uttorckat, i bäckar; och små strömar, jämwäl uti **Susibar**, at **Stenar** och grund syntes, ther the tilförende diupt under watnbrynen legat. Öfwer hela månaden blåste här stadigt

Sunanwäder, så at the farkoster som resa skulle jöder ut, ligga måste börjaste hela 4. 5. 6. wekerne.

Såden inbärgades torr, skön och härlig. — **Strömmingsfiske** litet.

September.

hade och wid början samma terra wäderlek som the förra månader, så at qwaruöden stor war, Någgräset förterkadades; rötter, rosowor äfwen och Kåhl blef ingen i thetta år; — et ewant continuerl^t **Sunanwäder**, — röf och dimba lika som i Midjemars tiden. wid: sup: in Majo.

NB. Then skadel. och i mång stycke **owanl. Viörn**, som förr giort stor skada i En- och Njutånger Socknar, öfwade samma stora skada i Idener, Wj- Håstads, Tuna Sⁿ och i Tersta the närmaste byar. **Om thenna Viörn**, har jag, efter mångas berättelse, **skrifwit** något besynerl. och widlöftigt.

NB. **Flugor**, som tilförende i sommar rätt få varit, begynte nu emot waul. mycket ömniigt allestädes wisa sig.

d.= 15. 16. 17. flödde **hafswatnet** rätt högt, fast än wästnwädet starkt blåste; dock föll alskintet regn, utan ewaul. starke torckan warade; dock natten emot d.= 21. **mycket regn** och ännu högre hafswatn, i år intet så högt.

Natten emot d. 22 begynte rätt starkt at **frysa**; Men jedermera blidt.

d.= 27. om natten föll footdimp snö; gick merendels bort af rågnet som kom; dock låg i bärgen d.= 28—29, 30. —

NB. Af torckan wärte här alskingen **Kåhl**; wardt och af matskar aldeles upåten. — **Rötterne** och små och rätt torre och bäfte.

October — Regnet började nu falla; natten emot d. 2 — rätt häftigt och mycket; dock tog jorden allt åt sig, at bäckarne fögo runno. men som thet warade hela tiden d. 7. 8. 10. 13 — så ökades watnet.

Om nätterne **Skybragder**, **Stora Mån-gårdar**; Någn föll nog d. 18. 19. etc. Snön kom och — d.= 15. etc. blef liggandes up i landet, men wid Siöfiden gick bort. Wid slutet af månaden d. 23. — 26. 29. ganska **häftig storm** och starkt urwäder så at **många farkostar olyckel. strandade** och emkomme, wid många strander. — d. 29. 30. 31. mycken snö, men intet underfrust.

November. then förr mycket nedfalne snö, gick näst bort af rågn och töwädet som warade ifrån d.= 4 = til d. 13: — 16 etc. hela Månaden igenom.

d. 13 el. Dn: 24. Trinit: **begroswo** i **Rogstad Fyrkogård** i ena graf, **14 st. Personer**, som were emkomme på Siöbergs Skepp och

Schalins, hwilka farkoster strandade el: sönderfloges af stormen in Octob: på Hornslandet. Alle kroppar woro **blotta** och gauska illa medfarne och sönderstötte af wägernes buller = stötningar til stranden, **dock intet åtna af wildiur el: roffoglar**; Men the döde fårens, som ed woro up- fastade af stormwägerne, **wore myket åtne.**

d. 11. Nov. blef then gamle och beskedel. **bonden Tils Påderfon** i Maustad af Forþa S^a hastigt död när han satt wid berdet em mid- dagen och åt hos sina wäner i Kälkbe, klagandes sig aldeles **intet suker för ån han seg neder och dödde.**

Hela Månaden ut igenom war **blid wäderlek** så at och **Trutar** och **Måsar** flugo här, emot wanan, i And: M[å]s] dagarne.

December. d. 4. el. Dn: I. Adv: **begrofs en Bonde i Mo Sockn** Johan Underfon i Bodarna. som 8 dagar tilförende, när han **satt brudgume** med Sal. g[samle] Niurens Enka, i Brattåker, **hastigt dödde**; lika som then i Forþa S^a. vid: sup: d = 11. Nov. NB: liuf syntes tilra af kistan. etc. vid: infra d. = 5. Martj

NB. främst i thenna Månadenom dödde och hastigt H^r Befal. Joh: Strandel, ty tå han bewistat Lagmanstinget i — Sockn, och skulle resa hem på Ahluön, **dödde han hastigt** em aftonen uti Giästgifs. gården i . . . och fördes döder hem. vid: supra: i Forþa och Mo. Afwen dödde hastigt Jon Olsson i Hamre, Sdenor Sockn, hos sin Måg Skomakaren i hallen. Ifrån Götheborg berättade och fru Doct: Els. Popelmans i sit bref at en Jungfru fallit neder på gatan och hastigt dött.

Decemb: månaden börjades med blid winter, ingen snö, så at the resjande hade stort besvär; Men d = 10 begyntes winter med kiöld och starkt uhrwäder som Continuerade d. 11. 12. 13. 14. 15. 16.

d. = 14. 15. 16. syntes stora Mångårdar; ther på fölgde töwäder högt haffiwatn; så at d. 18. 19. 20, war sådan dimba rågu och bläft, at nästan all snö afgick, bäckerna runno som om wahren och slädeföret tog af swärl.

NB. om Thom: Natten war et aldeles ewant och stort Chasma. halfwa himel. horis[onten] som then rödasta blod etc — — — uti 4 el. 5 timar; kl. 10. 11. 12. 12 [o: 1. 2.] om nattena; med starkt fräsande, och wäg-lift, lika som hafswatnet när stark storm är. — Om morgonen ther efter, syntes på mång ställen på snöön mycket rödt, nästan som thet plägar synas wid rödfärgade hus och plank, när the nyb färgade blifwit, och wädret färgan thär omkring fört; Så at man kan säga: **här rågnat blod.**

d. 24. 25. något kalt; men strax igen ster tö d. 27. 28. — NB. Dwanlig ostadig wäderlek.

NB. **Tobak**, begyntes nu här aldrasförst at spinnas af the Blad som här wurit. — then förste som thet här in rättade war H: Rådman I. Qvaster.

[Inhäftadt bref:]

Wigstads d. 10 Jan:
1727

Ährewördige och höglärde
H. Magister.

Jagh kan wäll förstå att rydhet är kemmit till Helsingeland, om wårt bedröfweliga tillstånd här uti Wigstads, hwilket för wäll warit war skylldighet, förnämme wederböranden och skylskap kungjöra; Men för tårar eij det kunnat göra, nu wet jag wäll den ena berättar så och den andra så; Dy har iag welat härmedelz H. Magistern låta wetta på det han de andre slächtingarna må kunna låta förstå, gudz underl. förhyn och skickelse; I ty min f. Swär Son H. Lars Broman natten emellan den 11 och 12. Dec: 1726. jedan iag trott aff predikau, går i säng, och min hustru beder Sal. Broman blij qwar hoos Magist. Vall min Sons kammerat, som war här att biuda fara wäll och så reesa till Wermland. Då jäger Magistern till Sal. Broman ligg qwar hoos mig så skall iag i morgon föllia dig hem och äta frukost hoos dig; kläder aff sig rack och wäst, låter knäppa aff sig Damascerna löser aff sig stumpbanderna, begärar nattmössa aff min hustru, spänner aff sig skona, Magistern lägger sig, Min hustru gief och i säng tog affsed, rätt som Sal. Broman settat kippar han på sig skona; Mag: frågar hwart han nu Dror, swarar iag kommer strart igen, Mag: befaller geßen see effter honom, geßen kommer igen jäger han gief uth genom wattgårdzporten, gae och sij effter honom; Men hwarken jag heller hörde man till honom, uthan allas war tanka är, effter hans hustru intet wiste utaff det hon om morgonen skulle få främmande så war intet längre wäg han wille springa hem och kundgörat, han kommer så i det förfärliga uhrwädrat op i en gerdes backa så in i mitt stورا gårde och så uthur wägen i mitt äng och gud weet huru länge han trepitzerat i kring. Om morgonen mente wij han skulle wara hemma hoos sin hustru, hon mente han war här till kl. 11. Då saknades han med jemer och gråt, skickade uth till närmaste byarna kallade samans och letade, dagarne effter kallade till sammans hela Wigstads och Tenstads Eochnar och letade både dag och natt; Men alt förgäfwes, tilz gud gaff en stark töö dagen för Julaston då hittade hans ägen granhustru på honom uthi Nywalla äng /: H. Hanning[?] wet det ängst: / under två sammanwarte gränar, der han låg wijs yppen ihjäl frubin, Nattmössan har han tagit aff sig i högra handen och släpt henne wijs wänstra sijdan, twifwelzuthan befal. sin siäl gudi. Ett allmänt rydte är att några hört 3. roep, hielp, gud hielp mig, Jesus hielp mig! Men de stå in till om det samma, fruchtta för answar effter de intet swarat. Nu på det småde munnar skulle igenstoppas, lätt iag lysa på om annandagen att han skulle begrafwas om Ade dagen med lifspredikau, som och skedde aff krigzprästen H. Joh. Sparman. Då war så mycket folk i procesf och i kirkian att aldrig war

mera i Wigstad förkja sedan jag kom här. Oförmodel. dock Salig ändamål och hederl. begrafw[un]sing, fast än han så låg i så många dygn, dock icke det ringesta skadd aff wildiur, här litwäll gå wargar som fårskockar. Förblifw[et] Högl. G. Magisterens skyldige L.

Lars Edin

1728. i. N. J.

Januarius.

Året begyntes med mulit, kalt och sniö achtigt Nordnawäder och Continuerade d. — 2. 7. = 10 — = 16. = 20. så kom d. 21. 22. 23. klart och ganska kalt wäder, at knutar och brädetaken sönderspruko; etc.

d. 24. starkt urwäder; jedermera klart och kalt. d. = 28 om midagen kl. 11. 12. 1. syntes en stor gård omkring jolen, och i gårdenom 2^e stora wädersolar, ena å östra och ena å wästra sidon. Ther å fölgde inga bläster, el^e nederbörder.

Slutet af månaden war blidachtigt wäder om middagarne; Men kalt om nätterna.

Februar: ao: 1728.

war wid början som förl. Januarii slut. —

d. 2, om aftonen kl. 8 och 9; fast thet war hel klart, och månen sfiute, etc. Baromet: stigit högre, näml. 30. gr. 56: dec: än någon sin tillförende, på hela året 1727, utbrast hastigt **et owant!** *Chafma*, twärt öfwer himelen, ifrån öster til wäster, mit under Urf: Maj: el^e Carlwaguen; som then och så med sin tem[one] stå månde. Seke **blodrdöt**; såsom 1727. d. 21. Decemb: utan ganska **hwitt och sfinande**; dock icke bredt; efter war utsicht, allenast som en famn; och på sådant jä[t], at thet repræsenterade netto et *f*, ty wid östra horisonten syntes et strek som begyntes wid norden, och steg mot söder, til thes thet bögde sig up åt himelen, sträckte sig twärt öfwer alt til wästra horisonten, hwarest thet bögde sig med ändan åt söder. Mit på war äfwen et kort twärrstrek; alt så liust, at jag gåendes från spisen kunde stå wid fenstret och läsa utan Eldslus D. J. Svedbergs Swenska **Bot, Döds-tanKar**, kallad. Thetta *Chafma* rördes el^e swigtade icke af och an, fram och åter, up och neder, såsom Skybragden gemenl. anwisa sig; utan stod helt stilla, wid påß 2 timar; sfingrades sedan småningom. På dagarne ther efter fölgde hwarfen bläster el^e nederb[ör]d utan wacert, klart, stilla wäder. —

d. = 10 Feb: begyntes **sniö- och starkt urwäder**, hwilket continuerade hela långa tiden = d. = 15 — 18. 19. 20; etc. så at på många

dagur ingen kunde resa; Snien stod jämt wid hustaken på mång stäl-
len. Sådan myckenhet af sniö har så och fallit wida omkring i många
länder.

NB: Beskrifning om the 2de Missfödsel af Kellingar ifrån Jätten-
dal och Dierstad, som ena geth på en gång hos gaml. Skomak: P. D.
födde, se medföljande Paper.—widlöstel. Anatom: d. 26. feb. — — —

Bägge **Fropparne** wore nästan lika store, til wigtena 6 m[arker].
Längden 3 quarter; bredden twärt öfwer buken, som stor war, $1\frac{1}{2}$
quart: dock then ene litet större än then andre; helt släte, glatte, ägaude
inga hår öfwer hela froppen, utan endast på nedre delen af benen til
knäwefen.

Hufwudet rundt, som en Markatta; med swarta ögon och ögna-
bryner; liten näsa; små näsboror; **Mund**, med hår på öfra och nedra
läpparna. Lång smal **tunga**; **Tunga tänder**, allenast 4 små brost-knott-
rar på nedra, och en stor på öfra = käften.

Öron lång och slofand, bak i nacken, lika som på Stöfware etc.
Engelske Deggur.

Hela hufwudet platt på then ena; men nacken eller halfwa hufwu-
det, på then andra, betäckt med kort svart hår, och liten hwit rand,
twärringers bred bak, åt halften. Thenne randen sträckte sig, dock helt
smal och swarter, ut på halfwa ryggen, på them bådom.

Salsen rund och korter, dragandes sig up bak åt ryggen, så at
pannan, ögonen, näsan och munnen wetade sig mera up än neder.

Buken owantlig diger, som släpat neder på marcken, om the länge
leswat hafwa och stått på fötten; med stor naswelsträng mit på.

Benen eller **fötterne** wore wäl fyre, 2 framman, och 2 bak; men
nog små, smala och korta, allenast $\frac{1}{2}$ quart: hwarthera, med sina klöfwar,
knä och lår; allejaman ludna, men allenast frå klöftknokarne til knä-
wefen; Bakbenen wore fäste längst up wid ryggen.

Stiärten war ingen; icke heller syntes något tecken til hau- etc. hon-
diuret.

[Öfverstruket: d. 26 feb: sedan H. Pfastor] H. E. Agrivill: thesa
monstra hit til mig sskikat, öpnade jag thet ena uti någre goda Mäns
närwaro, begynnandes på hufwudet, och fant efterföljande, hwar af
allenast] The grofwaste och tunbaraste Inwärtens delar här anföras,
såsom

1. **Hufwudet**, hvars **Skäbl**; Cranium; war mycket tunner; The
inwärtens delar, såsom **Giärnar**, cerebrum et cerebellum; med theras
hinner, etc. etc. allt riktigt.

2. **Riött-spirorne**, Musculi, til öron, ögon etc; äfwen **Ögats** delar och wätsker etc. i sin goda ordning.

3. **Wählen** el^t **Matstrupen**, Esophagus; och **Wäderstrupen** larynx, uti rätt stic.

4. **Bröftet** och **Bröstbenen** etc. jämugoda; dock alt smått i jämförelse med then nedra delen; abdomen.

5. **Hjärtat** rundt; likare menisfe= än fäwadshjärta, med sina rätta öpningar; etc. fetma rundt ofwan. til wigten allenast 1: led.

6. **Lungarne** gauska små, med sina Delar, lobulis; starfachtige; etc. mörkbrune; etc. wägende 3 led.

7. **Mellangården**, diaphragma, med sina spiror, richtige.

8. **Lefren** stor, wacker, 7 led; med **liten galle**.

9. **Jugen wåmb** el^t **Mage**, Ventriculus. Se heller **Miälte**.

10. **Små tarmerna**, Intestina; gauska små, och rätt få, hållande intet mera til wigten, in alles, än 1 led. Ibland hwilka **Blindtarmen**; cæcum; war längre en twär hand, och tiöcker som en pänne, mörkblå, med segt slij upfylder, af samma färg. **Ändetarmen**, rectum, nästan lika, men mycket smalare; dock sträckte sig rätt ad anum, som gauska litet war. **Små:** el^t **Krustarmarne**, Mesenter: gauska små och få, samt utan ordning.

Omkring alt thetta låg **Ister-hinnan**, Omentum f. reticulum med sina strimer, alt riktigt; äfwen omkring **Niurarna** som wore här thet märkwärdigste, ty

11: **Niurarne**, liggandes wäl jämföre etc. uti theras rätta ställe, med theras hinnor, tunic: adipos: etc. Men så **ofantlige store**, at **hwarthera** wog 27 $\frac{1}{2}$ Lod; intet faste eller täte; utan nog pipege, med sina afdelningar, caruncul: papil: intet inböge på sidan åt ryggbenet, utan runde=afslänge; etc. Så at these upfylte hela abdomen och ersakade wanffapelighetena.

12. **Pink-blåsan**; vesica, fans inga; Se heller något teckn til **San** el^t **Son Fönet** så **Inwärtas** som **utwärtas**.

Ol. I. Broman.

cop: här af til H: Prof: Burman med Posten d. 4 Martj förutan til många flera å andra orter.

Wid slutet af månaden begyntes klart och wacker wäder.

Martius.

Then mykna **Snöön** begynte nu wid början af Månaden slås ihop af **blida wädret** och **blåsterne**, så at på sidor, och flerestads, **Släde**-föret blef beswärt!

d. 5. = döde unge bonden **Zindr. Erson** i **Bärge af Kasela Sockn**, rätt hastigt; ty om morgonen reste han hel friffer med hästen och strindan at hemföra hö, et litet stycke från gården; men hant knapt lägga så myket hö i strindan som han kunde sitta på, för än han blef siuk, förde strax hem, och blef strax ther hema döder. På samma dag, och lika sätt är ock gånget med en **Viuräfers** bonde hans slächt-[in]g. vid: sup: d. 24. Decemb. /: vid: 1728. in April :/

d. 25. Martj, klart och wackert **Sunnanwäder**. — På många nätter tiok och illaluchtaude dimba. — Nog siukdom. — Ut igenom hela månaden wakert wäder, rägn och blida, at währfloden kom.

Aprilis.

Emot förmodan; hälst the i södre orterne, the började föra åfern och **Så**; — fern= Men d. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 17. 20. **starek winter af uhrwäder och Fiöld**; både här som uti the andra orter; at ingen währflod war.

NB. **Om hastig död och siukdom**: På mång ställe, dödde myket folk, i synerhet the gamle, rätt hastigt, så at the gingo hel friffe then ena dagen, men then andre lågo the döde; Alle upteckna här, thet wore widlöftigt; — Ålfwen gauska många, af the yngre, singo så hästiga och starka håll och sting, rätt som the gingo som friffaste, at the repade swärl^e, och kunde hwarken ligga, gå el: sitta. — Swille ock, för myketetena skul här intet kunna tecknas. vid: supr: et infr:

d. 20. = begyntes währwädret med regn — d. 22. warme — så at **Söwarne** begynte blifwa landlöse. — continuer: — d. 23 om natten rätt myket rägn samt NB: **Tornbrak, med blixt**, hästigt om morgonen kl. 4. —

Wid slutet af månad[en] begyntes währiffet gå för sig, i ty **Sjarne** mästabels affmältes; **Sägqwarnorne** nådde sin fulla gång; Men nog juio i skogen; kalt; kuhligt och rägnachtigt, som warade ut genom hela Månaden.

d. 27. Apr: som war **Söndags** morgon, i thet **P. Er. hustru i Wjst** af **Idenor S^a** satt at sko sig til kyrkan, **Fom** hastigt dödsprång at hon dödde thär hon satt. — — —

1728: wid slutet af April och in på Maji månaden, **öfwerflödade** här i landet alla **Ålfwar**, floder strömar och **Åar** så mycket, at thes like i **mannaminet** intet warit hafw^e; giörandes gauska stor skada på åkrar och alt thet som brede wid these watnen war belägit; på broar, fiske-lar, etc. etc. hwilket för widlöftigheten skul intet står här at anmärkas; På några ställen jämwäl in på kyrkogårdarna. — stora landswägar bortskuros. ut öfwr **Liusna ålfwen** flöto helt och håldne stående, **Bedar, Lador, ja!** fähusen, med byttorne på botnarna etc. **Stau-**

naude ut i Sockuerna, i Boldnäs, Sadurstad etc. hwilke helt ofstadda thär nu stå, utan at få underrättelse hwar ifrån the kommit; så långwäga äro the komne och slutne.

Majus:

börjades med obehagelt wäder, af mycket kalt rågu alla dagar, så at ingen fick röra åkrarna; Snö låg än mycken, på mång ställe.

NB: d.= 5: När Bonden **N. N.** i Weda af **Jorfa** Ewku fölgde et lff, sin slächtinge, til kyrkan, blef han så **håftigt och hastigt suker**, at han föll neder af hästen, **strax döder**. — Flera hastiga bräddöder fkedt och auerst:

d.= 8: begynte liusslig währ-warme nalkas och tort wäder som wahrade d. 9. 10. = 12: — Så at Sänningen kunde förättas på mång ställe. — Men **Erichsmälso** wekan, efter wanligheten, faller kuhlen, rågnachtig; så at med Sänningstiden gick långt uth.

NB. Måst alla **Råg-toswar utdödda**, så at the måste upföras.

d.= 13. 14. 15: begynte **Laxen och strömingen** wackert fångas, fast än mycken wrafs i hafwet war strandat här å orten, hwilken Sjö låg d.= 23-24-25; på hwilken Siälur nog fångades. — **Not-strömingis fiske** rått ömningt allestäds. med **Säningswärket** drogs ut til slutet af thenna månaden, emedan alla dagar föll rågu, hagellkurar, torndöner, iliga-wäder — och annat obehagelt för åkermanen — continuerade, owanlig kiöld om nätterna och alltid kalla Blåster, så at hwarfen gräs eller jäd wära kunde.

Junius war wid början, som Majus, rått faller, wäter och obehagelig, så at åkrarne lågo ofjädde d.= 3. 4. 5. — 8. — Hwarfen **gråset** elt thet **utsädda Kunde grönstas och wära**, såsom förr; warandes owanlig **nattfrost**; Emot d.= 14. frös Blomstren, Dymbunken, löfwen, etc. på mång ställe af, at the förwisnade, och swartnade. —

Rått ömningt **Not-fiske** på all ställen med **Ströming**, så at the fingo bärja så mycket the wele; Jutet så förr i manamine; så at fiskarena stannade i förundran hwad sådant hade at betyda; warade ut månaden igenom.

d.= 9. 10. 11. etc. Som wero Pingesdagarne **lekte Bräpen** ömningt i sädarne. Hela månaden ut igenom påstod **starkt torcke, torre blåster och kalle nätter**; dock litet rågu på några ställen; i synerhet d. 26; hwarföre war **gråswårten rått swager**, och **Sädesåkrarne usle**.

Julius.

war och gauska torr och faller så at wid början til d. 12, hwarfen gräs elt **Säd wära kunde**; men sedermera d.= 14. 15. 16. 17: besynerl. natten emot d. 18 — gauska mycket rågu, så at på the så ången, som

kunnat slås, höet flöt sin kos. — Emot all wana, begyntes här gauska sent, höanden, d. 15. 16. etc. ty inge kornar syntes här; intet gräs wurit, hwarken på äng elc swalar. -- **Ströming's Sidt-fisket smått.**

Öfwer hela månaden war här gauska ostadig och rägnachtig wäderlef, så at med höbärgningen gick mycket långsamt och beswärlt; förutan then skade som skedde på the ängen som lågo wid älfwar, strömar och bäckar hwarest höet thet slagna bortflyta månde, och thet under watnet stående höet bortskändes. — Ströming'sfiske altsintet.

Augustus.

war äfwen wid början obeqwäm til höbärgningen; dock wärte Säden nog i längden af rägnwädrer som continuerade. — d. 6 och 7. så mycket rägn, högt Siöwatu och stickande nordost storm, at gauska många fartyg omkommo; och stor skada skedde på the slagna höängiar; etc. Månaden ut igenom war nog wäter, med continuerlt Sunnanwäder at fartygen som skulle segla Söder ut lågo börfaste 4. 5. 6: weforne.

NB. här i landet timade mycken Swjadöb.

Diupströming's fisket aldeles intet.

Septemb: wid början war wackert uppehåls wäder, så at man kunde få utjä rågläden, d. 10. 11. 12: etc. begynte Någen skaras. — d. 16 17. 18. etc. kornet och then andra jäden, som nog skada tagit af nattfrosten och ruggan, i synerhet ärterna. Råhl och Roswor gauska ringa. Natten emot d. 21, efter 3 el. 4 dagars falla nordanwäder, föll något snid up i landet; men gick sedermera bert, warandes sedermera, hela månaden ut igenom, wacker, warm, torr wäderlef, såsom somardagar.

Wargar gjorde stor skada mångstädes på små Creaturen. äfwen i the följande Månader; begynnandes och at döda the större mit i liusa dagarne; och in wid gårdarna.

October:

hade börjen af wackert wäder, så at höstarbetet med åkrarna gick efter önskan. Något rägn d. 6. 8. 10. d. 14. begynte frysa så at Creaturen måste om nätterna hållas inne, hwilken fiöld wahrade ut igenom hela månaden d. 24. 25. rätt stark; och fördenfful altsintet qvarnwatu.

NB. om morgonen d. 29. — äfwen d. 30: syntes himelens sky långt upp öfwer horizonen uti söder, egement röder, så röder som then liusaste rödaste färga på 2 el. 3 timar, fast än rägn och snidglopp med starkt wäder öfwr alt wara månde, och natten tilförende ömnuigt rägn fallit; — hela tiden töfnogt.

Novemb: begyntes med rågn, dimbo och ofundt wäder; så at uren-
ligheten stor nu först lika som om hösten war. thetta blida wädret
warade hela tiden ut igenom d. 7—10—16—18, fast än under stundom
något litet frysa månede, men dock ingen snö. d. 17. 18. 19. dunkelt
wäder och mycket rågn.

Skybragder syntes nog stora om nätterna d. 13. 14. — nästan
hela månaden ut igenom war ingen snö — liten köld, blidt wäder. —

December: om aftonen d. 2: ifrån kl. 2 til 6, war **hela himlen**
ganfka röder, som thet blodrödaste kläde, och bragdade mycket. — på
följande dagarne töade starkt och bläste hårdt; hela then följande tiden
war mulet wäder, snö-meln och blidachtigt.

d.= 12. 13. uhrwäder; d. 16. 17. 18. rätt kalt med yrsnö äfswen
d. 21.

d. 13. Decemb: kl. 8 om aftonen syntes i luften stora **Elds**
flimor, såsom liungeldar. Samma afton när Postm: A. Burman
och hans folk wero at sopa Säden af then ena **Badstufwulafwan**, i
min badstufwa; hwarest och mit folk wero på then andra laswan; syn-
tes wid hwart och et sopande, som qwasten warit eldstrimor och alle
Sädesfornen brinnande små Eldfåhl.

d.= 18—19. 21 etc. hela månaden ut igenom, tioft= mulit= och
rätt kalt winterwäder.

d.= 30. om aftonen efter Solsätningen, syntes på en lång stund
uti östern en **stor Rågnboga**; fast ewanlig. Afwen om morgonen d.
31: uti wäster en **tylit Rågnboge**. Som tilförende, i synerhet när så
fall winter är, intet syntes.

1729:

Januarius. begynte och continuerade med stark winter.

NB. om nattena emot d.= 10: syntes sådant Chasma, at på hime-
len wisade sig wid början en **ganfka lius fläck** som en Måne i fyllo;
thenne gaf sig alt mer och mera neder i luften och blef alt större och
större, som then största **Karbotn**, föll omsider neder på jordene, och låg
ther en god stund, helt **stinande**; så at stinet en piramid form, steg
up; men omsider sloknade allfamans.

Hela månaden ut i genom war stark winter.

Februarius förde med sig som Januar: stark winter, köld, snö.
och warade d.= 9 10. = = = hela månaden ut i genom så at the resande
fletu mycket vndt; på hemresan från Sahlbärget dödde och 2re förbönder;
1: i Skogstad Lina S^{re} och 1: i Força S^{re} Skarsmyra. **Ganfka litet**

hafswatn i *Math*: dagarne; ty år faran wårdt elaker wåhr. thet och skedde; se Apr: och Maji månader.

Martius; gauska kalt om nätterna, men Solsken om dagarne.

d.= 6. om natten rågn och tö-wäder rätt starckt. Men strax thår på kalt och urwäder. — d.= 18. 19.= töwäder at sniön mycket bortgid.

NB. I manna Minne intet så starck kiöld, så at the store strömar i tyfka orter frusit; kiört öfswęr Sien från *Malmö* til *Danmark*.

NB. NB. d. 7. Martii war Bonden Jon Jonson i Sunna[s]bäck af Sorþa Sockn hos mig med sin Son Olof 5 år gammal; som mycket staplade på tungan och kunde söga tala; Berättandes thet hans 2de äldre Söner *Jonas* och *Lars*, emellan hwilka allenast 1: år wara månde; hafwa haft ifrån början, til thes the woro 5. el. 6. åren; sig emellan besyner! språk, och mycket talande, alla dagar; thet ingen annar, dock the sielfwe ganska wål förståt; Nu sedermera tala the som andre, och någre resor, för ro skull, påminna sig sina förr brukade underbara ord.

April, war wid början rätt faller och torr, så at sniön intet snart smälte för the gauska falla frostnätter. d.= 16. 17. begynte blidare wäder om dagarne selskin ualkas, så at Sjarne kunde intet brukas til genwägar. — **Stor brist på foder för Bostapen.** Hela månaden igenom gauska starck nattfrost, och tort selskens wäder om dagarne; förthensful torckades på mång ställe *Åkrarna*, at i them måste *Såden* utjäs. d. 21. 22. 23. etc. fast än diup sniö på många orter, och nästan öfswęr alt i flogen ligga månde.

Ingen wårflod, ty watnet frös bert om nätterna.

d. 19. etc. begynte *Norsken* och *Isqiaddan* wijsa sig i wenorna.

NB. hela Månaden ut igenom gauska kalt, lfsa som om wintern.

Majus.

begyntes med obehagel! wäder; ty icke allenast war starck kiöld om nätterne, och falla blåster om dagarne, såsom i April månad; utan och d. 4. 5. och 6; föll **ganska mycken sniö**, så at man med plags kunde komma fram; hwar af en gauska stor jämmer ökades för allom, af brist på foder för Creaturen. Månge små foglar sunnos och här och thår h[s]ijålfrusna, äfwen på några ställen frös små bostapen ihial, som kommo uti sniön; gåsungar och duswo-ungar öfwr! alt; samt **Skogs-foglarnes ägg**; ty blef stor brist på fogell.

d.= 10. 11. 12; begyntes blidare wäder, at sniön affsmälte. d. 14. 15. 16. warmt och här! at **Åkermanen fick börja så sina såd.** Then som war sådder, för stera urwädret, måste på många ställen upjäs igen.

d.= 15. 16. etc. begynte **Strömingen** fångas med Siöterne; äfwen **Laxen** på Stalgårdarnes näät. Norsken begynte å nyo gå.

I theenna Maji Månad, blefwo **hundarne** här i **Staden**, wilde, ylade och tiutade som barn när the illskrika; dödde när blon begynte rinna ut genom näsborarne. De **Creatur**, som kommo at röra wid theras döda kroppar, såsom **Kattor**, **Swjn**, etc. blefwo och wilde och så onda och rasande, at the beto och refwo sönder alt thet the fingo uti; wrålade och grymtade gauska illa; drogo sig på buken, til thes the och dödde, eller ihjälslagos.

Wid månadens slut war wäder af rågn och warma; **Strö-
mingsfisket** war godt nog; Men **laxfisket** intet; dock ingalunda emot förra året. — **Torndön** först d. 31. —

Junius:

Af **Braynlekar** hördes nu intet, på inga orter; så at thet synes som skulle och nu thetta fiskelaget här hos oss aldeles utgå; såsom med et el: annat slags fiske sedit är.

Wäderleken war wid början rått torr om dagarne; kall om nätterne d.= 1. 2. = 11: — Men sedermera **ganska** härlig af ömniigt rågn, warma och selftin; d.= 11.= 16.= 20.=

Julius; war hela månaden igenom härlig af wackert wäder; dock nog **wåter**, så at med hö-anden gick sent til; fast gräswärten war egen ömniig. Säden tog och myket til i wärten.

Strömingfisket gauska litet. Rågusturar många städs mycket häftige. Ut genom hela Månaden förhindrade rågnwädrer inladning af tort hö allestädes.

Augustus begyntes med tort wäder, så at thet höet blef thet bästa, som sent kom at afhuggas; lika som then säden then sägersta som aldrafist utfäddes;

d.= 18. 19: etc. begyntes **Skörden** gå för [sig], i synerhet med **Rågen**, som härlig war både på åkrar och **Swedioland**; Men **Kornet** så ömse; altester utfädet i wäras; dock flars thet efter handena d. 25. 26: etc. **Ljnet** mästadels flent.

Strömingfisket rått fattigt öfswelj alt, alt sedan midjowaren.

d. 23 om aftonen kl. 8 och 9; syntes i Norden **store liungeldar** lika som **Tornblaxter**; fast thet war heel klart, lungt och wackert wäder; följandes på thesa många och nog täta **lysmar**, intet dån, icke heller rågn.

Hela Månaden ut igenom wackert wäder.

Septemb: begyntes med rågn och obehageligt wäder, så at sädes=

anden icke allenast myket hindrades, ty wätau stod alla dagar til d. 11; utan och såden skadades och mäktades som på skylarne sted.

d. 4. 5. 6. Så starkt stormwäder i hafwet, at thes lifte på mång är intet warit; hwarföre och många farkoster omkommo; the som hälade ut, seglade på 1½ dygn emellan Torneå och Agön.

d.= 12 etc. blef warmt, härl. och ogement wakert wäder.

d. 17. och 18. kallt wäder med hagelblandat rågn, här wid Siösidan; Men up åt Herla, Hofwedal och Dalarne föll $\frac{3}{4}$ alⁿ diup sniö; som dock snart försmältes af *continuerliga rågn* som sedermera föll alla dagar hela månaden ut igenom; hwarföre stod såden länge ute, tagandes skada af mäktandet på skylarna.

NB: I thenna Månadenom syntes ofta gånger om nätterna **stora Eldar Rymta i luften**, såsom tornblirter; men med intet brakande el. dunder.

d.= 27: fl. 10. f. m. fajnade Mölnaren *And: And: Brofet*, emellan fugghiulet och trillan, i H: v: qwarnen, och blef strax död, som en handwänning. [Kyrkokronikan: — — — uti Stadsqwarnen, när han thär then gående och knarrande redskaper smörja stulle; — — — fuggarne tryckte in uti axlen och sidona at qwarnen stadnade uti sin fulla gång. Han war och in emot 80 åren gamal.]

October begyntes med töcken, moln och rågnwäder, lika som hela then föregående Sept: wara månde; Continuerade ut igenom Månaden; dock stundom sniö, dock stundom litet kallt; stundom rågn; = Eskare höst el: Sommar än winter. — Några gånger syntes **stora Lysmar** såsom stora Liungeldar, om asterne; Stundom **smållar i luften** såsom Styckeskott. —

[Kyrkokronikan: d.= 3. Octob: om aftonen utbrast rätt hastigt et så häftigt Nordväst wäder, at allting syntes omkullfalla. Then store och länge **Stegen**, hwilkens ände war sätter neder i jordene, och rätte långt up lutande på kyrkotaket, på norra sidone, in emot östra ändan, lyftes hel och hållen up utur jordene, och kastades up öfwer östra bogården, så lång som han war, utan at röra bogårdsmurs taket; brytandes sig twärt af wid nederfallandet öster om kyrkogafwelen.]

NB. I thenna Månadenom gick öfwer alt en farjet af **Snuswa Bröst: hufwudwårck, hosta**, etc. så at rätt få wero the som undsluppo; lågo 2 3 el. 6 dagar; dock dödde ingen utan allenast the som blefwo och anfatte af håll och sting.

November, d.= 2. 3. starkt blida, så at alt thet som förr frusit war, uptinade; d.= 6. 7. nog rågn; högt hafswatu.

d.= 8. 9. 10. etc. klart och kallt wäder; Om asterne och långt in på nätterna syntes gauska stora Skybragder, lumina, chasmata;

d.= 5. hela halfwa himelen som tiöck blod — fräsaude, etc. etc.

d.= 6. 7. 8. och 9. Nov: woro dagarne och nätterne klare och tämelig kalle, så at jorden frös starkt; Men d.= 11: etc. och hela månaden ut igenom kom åter mycket rågn, at thet blef orent som om hösten, bäckarne runno som om wåren; Et gauska ofstadigt wäder, emot wanan hela månaden ut igenom.

December.

d.= 2. 3. 4. föll juö men med rågn blandad; Jorden war intet frusen än mindre myror och skogsmarck.

[Kyrkokrönikan: d. 4 Ratten emot d. 5 Decemb: upkem uti Sandelsån: Ion Edmans bagare stufwa en så häftig wåd=eld, at then intet kunde släckas för än then stora och nybygda gården, och the 2re ännu större gårdar, näml. Georg Hammermans och H. Befal. Tollstens, woro aldeles i asko lagda.]

d. 13. 14. 15. 16. rätt kallt, at knutarne hårdtsmällande sprucko. Men thär på sedermera blidt.

N. Om Middagen d. 16: syntes icke allenast NB. i södoften, en owanlig stor rågn-boge; then stod intet gent emot jolen efter wanan, utan å östre sidona, icke långt ifrån jolen; på en hel tima. Ther efter stack sig up en NB heel blodröd, trabs, el: **Blåffe**, up åt halfwa horisonten, ifrån Södern; stod och $\frac{1}{2}$ tjma, som sedermera näst för jolens nedergång bredde sig ut neder wid Horizonten ifrån öster til wäster, så at himelen thär mycket högröder syntes en god del in på qwällen.

d.= 28. om aftonen, kl. 8. uti lungt, klart och stilla wäder, upsteg en stor Eldsröd strime uti wäster, som uti et långsamt och brinande bloß, gick i östern, lika som en draco volans så at hela luften blef klar; dock utan smäll och dunder.

NB. Gauska många och stora Skybragder hafwa syntis i thenna månad. Afwen store rågnbogar. vid: Barom: ob[s]ervationes]. Hela Månaden ut igenom war mycket blidt wäder.

[Inhäftad originalhandling:]

Befommit thⁿ 22de Novbr 1729. L: I: Burm:

Sansfärdig berättelse om en hustru, som födde barn efter des Dödh här i Uhleå 1729.

Anna Erikz Dätter barnfödd uti Pytea Sochn och kyrck-by, ungefär 40 år gl., en sedig och nykter hustru, warit gift med en fattig

Borgare här i Staden Johan Nillsön Rysä, juft 8 åhr, och utj tetta sit ächtenskap blifwit af Gud wälsignat med 2 barn, sedan hon burit thet sidsta fostet som war thet 3de: jäfom hon sig för sin Swärmoder beklagat :/ 14 dagar öfwer den wahnl^{ig} tyden, kiännandes ingen passion uthan de wahnl^{ig} krämpor, blef siuk d^o 23 Martii i kyrkian under aftonjängen, och derföre måst gå uth der ifrån; Så snart hon kom i sitt huus, märkte hon at Barnsbörden wille komma; Dy kallade hon til sig Brijta Präcko, som mente des Swärmoder henne utj tetta fall betiena kunde.

Denne Brijta Präcko förmärkte straxt wed des ankomst, at thet ey stod wähl til med henne, ty lopp hon efter en annan quinsperjohn :/ som måst af dhe förnämre brukas här för en Jordegumma :/ Elisabet Leisto benämud, hwilcken wed des ankomst såg, at fostret hade allerede en sin hand utstuckit; Dy sökte hon, iemte Swärmodren och then andra, at hielppa thet til födzlen, men der war icke at uträtta något; måste alltså hon wändas hela den natten och föliande dagen, allt in til kl^o 12 ell^o 1 mot d^o 25 Martii, och då Elisabeth Leisto henne än hielppa wille, sade hon: D. k. grannas Mohr befymra dig nu mehra alzintet, här är icke långt emell^o döden och lyfvet, hwar på hon och strax i herranom affomnade.

Dugesår $\frac{1}{2}$ tyna efter, sedan hon asled, begynte the twätta henne och då the fastade kallt watu på henne, märkte the, at et Barn rörde sig i Mederlyfvet; Men emedan the alzintet nu mera giöra kunde, lade the hennes lyf efter wanligheten på et bord och fastade et laackan der på, hafwandes dhe ey kunnat märkia hiärteblodetz utspickande, förre än paar timar efter des aflydande. När nu hennes Man skulle med sin Moder kl^o 12 wid pass, om Natten mot d^o 27 Martii besje lyfet, förmärkte han, at laknet war högre, än förre, wed thet waul^{ig} födzlo stället och derföre bad sin Moder, hon skulle see efter hwad thet wara skulle; hwilken och så gjorde, och fant thet et wälskapat pilte barn, men illa luctande, hwar af slutes, at hon haft twilling^{ig} i theß qwed, af hwilcka thet lefwande barnet qwarblifw^{ig}.

Således utj wår närwaru saufärdel^{ig} wara berättat, attestere

Joh: Snellman.
Lullnär.

Georg: Rajaleen.
Sacell. Uloensis

N: Gronovius
Not. Uhliås —

A^o 1730: I. N. I.

Januarius.

Begyntes med wakert wäder, lungt, solken, blidt wäder, och continuerade til d. = 17.

NB. Natten emot d. = 13; lågo 3 bönder i ena jäng hos handelsm. O Stering, ifrån Harmånger; När the om morgonen skulle

upstå, befans then som låg emellan, wara död, och the andre wiste intet ther af; han ågde hemma i byn Hånick, en gift man om 30 åra gamal. Jag fick bref dagen tilförende ifrån Sal. D[octo]r Brunneri fru Elsa Popelman ifrån Götheborg, at en Man thär i Staden stod och lutade sig i fenstret, och thär stod död när folket infom.

NB: Så wäl i themna Månaden, som i nästföregående Decemb: yrade en starkt sjukdom och hastig död här i landet, i synnerhet i Jerfö sockn, hwarest 4. 6. 9. 12 lff om wefona lades på båren. Sjukdomen kom hastigt och häftigt flygandes som en Eld i alla leder och jwidande i hela kroppen; utan jwulnad; at the wrede sig som matskar, kunde hwarfen ligga, stå elc gå, til thes the dödde in om 5. 8. 9^e dygnet. — The som längre lefde och intet dödde, blefwo 6 el. 9 weforne så utmatte at the algiintet förmodde på en lång tid.

Ut öfwer hela månaden war blidt wäder, liten snid, men ingen Fiöld.

Februarius war lfkaledes wid början hel blider och ingen snid.

NB. d. 4: om aftonen kl. 6: 7. 8. 9. syntes et owan! *Chalma* öfwer hela himelen, NB. näst i öster, sydest, söder och wäster, men icke så i norden; ty ther stodo allenast 2^e bogar, såsom stora rågnbogar NB. från wäster til öster. Skybragderne begyntes således:

På then östra, södra och wästra horizonen, elc rundt omkring på alla sidor, undantagandes i norden, syntes som stora röda runda Eldkolor, et godt stycke från hwarthera; dock icke alle lika store; utur alla thesa stack sig up en tiocf röd strime elc biälke, så at alle samman stötte tilhman mit öfwer wårt hufwud, nästan ther Signum Cygni synes på himelc lika som spirorna samandöjes i en krona; hwar af gauska stort och så rödt floot elc rund botu orsakades at hela lusten syntes hel liusröd, och lff som wilja falla neder. Och som thet både tå som förr och sedermera war lungt wäder och stiärnkart, så lyste stiärnorna lika som diamanter ned genom thesa röda strimer. thetta warade öfswelc 1 ½ tjma, tå these ifrån horizonen uthur Eldkolorne upstående stora strimor, begynte småningom utwidga sig och blekare blifwa, til thes the med thesas utbreddande nådde hwar andra, och gjorde som et liusrödt täcke mer än öfswelc halfwa himelen, alt ifrån stora Carlwaguen i Norden ända til öster, söder och wäster, så långt man se kunde; så at hela lusten och alt thet man såg på, war rödt; dock så at the största stiärnor lyste nedgenom; Thet stod på ½ tjma. I mellan tid syntes i Norden 2^e bogar öfswelc hwar andra stilla stående, stora och mångfärgade lika som rågnbogar om somaren. Ther efter begynte hela themna röda skyn hwitna och skuta af och an, up och

neder, nu hastigar[e] nu senare, med myket fräsande; som warade in emot midnatten. — Wid största rödnaden, mente alle som ute woro at några stora wäd[er]dar skulle brinna.

NB. I thenna Månaden, som then förra, gif kopporna och mäslingen på barnen; och är starkare i följande Månader.

NB. På mång år har här ingen **fårströmning** med Isnoten fångas; men nu något wid södra landet i H:valls fiärden.

Martius:

Thenna månaden begyntes med snö och urwäder, samt stark köld, och som han begyntes woro alle dagar ut igenom hela månaden; så at på mång [år] så mycken snö intet fallit; jämt med hustaken; icke allenast öfwer gårdsgårdarne, utan så högt som Mähl= $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{4}$ milstolpar[ne] äro. —

NB. I thenna Månaden gif öfwer alt en gauska stark **Mäfling**; fiuka; ingen undslapp, som intet tilförende hade haft honom, 50—60—70-åra-gamalt folk låg i honom; många barn dödde; the som lesde råfode sedermera uti stora hwulster eller ond får.

Aprilis, begyntes med köld, men d.= 10—12= etc. kom töwäder at snön slogs hop. — d.= 16. 17 rågu; så at wårfloden begynte nalkas; d.= 20; Sjarne landlöse; och in emot slutet, mäst alla sädar rena från Isen.

NB. I thenna Månad födde Borgarens Olof Backmans hustru här i H:vall; Catharina Kålkop en Son; hade intet barn tilförende, fast hon warit gifter i 14 år.

Koppor och Mäfling gjorde allestädes skadar på Barnen. äfwen som i följande Maji och Junj Månad[er].

Majus.

war strax wid början, til d.= 10. wacker och torr så at åkermanen mästadel[s] fick Så wårsäden. Men sedermera, alla dagar, ut igenom hela Månaden war sådant **dagel. rågn** och tökn, at på mång år icke så warit; ty måste åkrar och ljuplogar merendels öfwer alt, ligga ofädde.

NB. **stor watnflod** ut wid Siösidona.

NB. Rätt ömniigt **Strömingsfiske** med Siötur; dock icke så alge- ment med Rötter. Dock måste snart sagt **all strömingen** som spettades **til Framsill Fastas bort**; ty then rutnade och föll neder af spetten, för thet dagel. rågn[et] skull.

Wid slutet af thenna Månad, gif **Brannleken** för sig, ömniigt nog, på mång ställe.

Junius.

begyntes rätt warm och härlig; men för Maji månads myfla rägn lågo hafre- och lju-plogar ofädde; hwilka soml. fädde; soml. intet. —

Strömningsfisket ömmitigt allestädes både med nöter och Siötär; hela månaden til d.= 13: **hel tort och warmt.** men om nattene emot d.= 14: fl. 12. 1. 2. **war här et förfärlt liungande,** så at man intet NB. annat såg än eld på eld, som et jämt brinande; dock åste- el. torn-dön icke aldeles jämt **håftigt,** dock mycket och continuer(i)ligit ifrån norr, öster och söder; fallandes på mång ställe ömmitigt rägn; på somlig mindre; på soml. algiutet in om 3 el. 4 mijlar här omkring. Soml^{hades} flogos de läste dörrar upp; dörrar remnade, etc. Creaturen som ute på marken woro dräptes och af åskedundret och starka elden; v. g. Lars Jacobssons häst, el. flockarens i Idenor S. in summa, på 2de tjuar inemot, war alt jämt **Eld,** som flög och swåfde NB. up och neder, med **starkt fråsande,** och **starkt swafwellucht;** så at alle mente thet alt som brinna kunde stulle antändas. ja! världens ände wara kommen; the som woro på siön sågo sig intet annat före än segel och all tyg stodo i lufan låga. — På mång ställe sågnade wärkel. elden i stora torra furoträ. En gamal Bågman Joh: Snorra war ute på siön at fiska med siötär, blef aldeles bortförder utur båten så at ingen såg honom mera; lfta som thet skedde år 1718, med en karl på en hare här ifrån i Gefle stjärden; så hans Cammerade blef af liungelden så bränder hela ryggen och länderne utföre, at han omsider dödde när han hjtkom, sedan han stor smeda lidit hade i 3 wekor. NB. ifrå Hille S. Mag: Stenfelts käresta; etc: spordes thet åskan them dräpiti.

Sela månaden ut igenom ganska torr och warm; så at åkrarne nog torckades och jäden mistade wårten.

Julius

thenne månad börjades med mycken torn-dön, liungande, blirt, rägnflurar; — d. 10. 11. 12. 13. 14. 15. **ganska tiock landrdök,** at the resande på hafwet foro af och an ganska wilse, intet wetande hwarest the stadde woro; blåste och alt **stadigt Sunanwäder** i 5. 6 el. 7 wekor; — at fartygen intet sluppo söder ut. —

d.= 22. om aftonen **starkt tornbrak;** NB. hos **Nils P. i Zambre Duna** Sockn slog **åskian neder genom storsten,** i hans g[samla] Mattstuga; kastade fällen utur jängen; dottren hans kom dock skadalös, helt förskrätter ut igenom dören; Wädret spelade ut igenom dörerna och kastade up mullen och jorden hwarest thet framgick. — etc. —

Af thet här. warma wädret emellan rågnskurarne, **tiltog Säden** ganska wadert at emot wanan **bittida mognas.**

NB. Natten emot d. = 25, kl. 2; skedde här i Staden en mycket **starkt Jordbåfning**, så at hujen skakades rätt nog; fenstren i wäggerna, kårillen; etc. kommandes ifrån wäster til öster. [Kyrkokronikan: — — många igenlästa dörrar upslöges; Sielfwa ristan det hördes och kändes fara fram ifrån wäster til öster.]

Wid Slutet af themna månaden begyntes här emot wanan Säden bittida få uppfåras; emedan warmen war stark.

Augult: war rätt behagelig med wadert wäder, at sfördanden gick hastigt för sig; och säden inbärgad til d. = 16. 17. 18. =.

d. = 17: kl. 2 efter middagen upgaf sig et **ganska rödt sten i nor-** den på himelen; stort och bredt; som skulle någon gård brinna; dock förutan rök. — warade i 2 timar.

d. = 18. = ifrån kl. 8. = til 4 om afton, stod och **rätt i söder**, en tylika **stor= eldröd Blåfke** up åt himel. ifrån horisont[en.]

Hela månaden ut igenom **ganska torr**; jämnväl kalt om nätterna, at watnet i strömar, bäckar, etc. litet eller algtinet finnas månde; anwisandes sig ofta rejer **stora Skybragder** v. g. d. = 24. — 25. 26. 27. afwen tylike **bronar**, dels i nordosten; twärt öfwer himel[en] etc. etc.

d. = 24: kl. 4. och 5 om aftonen, syntes en ganska **stor rågnboge**; strax ther på kl. 5. och 6. fölgde å jödra sidena en så stor och lius **wadersol**, at then intet kunde skiljas ifrån then rätta solen i anseendet til liuget.

Septemb:

Themne månaden ut i genom war så **torr**, at i manna minet **aldrig så litet watn warit**, hwarken i hafwet eller andra siöar; strömar och bäckar, etc. så at ther lastade fartyg för sluttit fram, war terra landet; **brunnar och källor uttorfode**, at för folk och boskap på mång ställe war stor watn=nöd; än mera **qwarnlösa.** etc.

d. = 5: begynte **snö** falla, som låg länge nog.

d. = 9. om natten ganska **stort Skybragd**, hela natten ut igenom. afwen d. 17. = 19. = men d. = 24: om aftonen kl. 7. stod twärt öfwer himelen, ifrån öster til wäster, ljta som en stor lius rågnboge af många färger. som strax ther på $\frac{1}{2}$ tima bytte sig uti rätt **hel hwitt skinnande**; dock stilla stående til kl. in emot 9; då thet begynte på at bragda och wästa af och an, spridandes sig ut allt mer och mera, först åt wästra ändan, med gny och fräjande.

October war som the förra månader så torr wid början at **watnet** allestädes så **uttorkad** war, at thes **ljfe** intet förr i **manaminet** varit; befarandes man, at i winter skulle stor nöd både för folk och få komma; ty thet v. g. goda **notdrägter** för varit, war nu torra landet.

d.= 5: föll neg snö på många orter; kalt och tert.

NB. d.= 6: om morgonen när kyrkoh: **H. Nils** Broman reste ifrån **Vällstad** hem åt kyrkan, begyntes et **skriande** fram för honom på vägen för än han kom in emot **Nordalbowäg** motet; dels af gröfre, dels grannare röster, som skulle biörn el. wargar wara framme i **bessaps-**hopen; — hwilket warade länge, stanandes omfider på norra sidone om vägen wid **Hermansbacken** som et enda rop; då han mente biörn fattat i en **bonda** **Hans Nilson** i **Garlo**; ty äruade han styra hästen af vägen, tjt som ropet hördes. Men när han kom litet å sido, tyftuade ropet thär, och begynte höras gent emot på andra sidona om vägen; ty **skyndade** han sig thet ifrån hem åt.

På samma tid, dock litet thet efter, äfwen på samma wäg, men något längre tillbaka, wid **Rastensjön**, satte sig **kläckaren** i **Åsbo B. Bengtson** at **hwila** och **slå tobakseld**; då ropades til honom: **Åå eld** i **helfwetet**. Men han sade: **med Guds hjälp sitter jag här och slår eld**; mera hörde intet han; men **skadades**.

d.= 15. begynte **ragna**, och **continuerade** d.= 16. 17. 18. 19. 20 och 21; så at **qvarnerne** fingo liten gång.

d.= 28: om aftonen kl: 8, begynte **fuller ljfnas** til **skybragd** här och thär **kring** himelen; Men **stadnade** uti et **förfärligit blodrött** **brinnande**, så at **alla förfärades**; löpandes folket allestädes ut at se thetta, som et stort under; thet war så:

1: war et **hwjt** stort **skybragdande** kl: 7. och 8. om aftonen, **twärt öfwer** himelen ifrån öster til wäster, dock icke bredt; så at **lusten** war klar som i **fulla** och **klara** månshenet; **fast** än **nedanet** war. —

2. thetta **gick** hastigt bort af himelen; [då] thär på **upkom** mit öf[we]r wårt **hufwud**, rätt under **Constell: Cy[gnus]**, en **hel blodröd** *circul*, som **största** **karbetu**, **brinandes** som en **röd eld**;

3: thet ifrån **kastade** sig ut **stora strjmor** åt öster, söder och wäster; men åt **norden** **alsing**a; **sträckande** sig **ned**er in emot **horizonten**, **fällewjs** som en **kåpa** eller **halskraga**; Dels med **ljusa** **hwjta** **strjmor**, dels NB: med **helt blodröda** och **lyfande** som en **eld**, i **synerhet** åt öster och wäster.

4. **Thessa** **idel-röda** och **tiocka** **blod-strjmer**, **spredde** sig **alt** mera i **hop** åt södern, så at **hela** **halfwa** **himelen** **blef** omfider **blodröd**, och **hela** **lusten** **ljfa** som i **liusan** **läga** **stående**s; och thet **hela** **nattena** **öfwer**;

som skulle hela Staden stått i eldswåda, gifwandes genffen ifrån alla torn och höga byggningar; Ijka som två stora byggningar brinna.

5. Allt som war in uti husen, emot fenstren, i södern lyste rödliust; så at få kunde här å then nattena sefwa, afwäntande huru flenna eldsbrånan på himelen slockna skulle. Men här war ingen ändring för än dagsranden upkom.

6. Å dagarne thär efter fölgde klart och lungt wäder.

NB. d= 11: om morgonen kl. 9. gick *Fiscal: C. Sathof* ned genom swaga Isen på Luna Sidn ifrån Finflod; ståendes rått ånda up på botnen när han uptogs, Ijka som lefwande; om hans proce-
deurer näst för hans död, wore mycket at skrifu om. Men thet allenast anmärkes, at Gud slog honom med blindhet; ty han lopp ut på siön, när liten eller alsgingen is ligga mände; allenast ena natkfrost.

November: 1730.

then förre månadens owanlige torcka och brist på watn, blef nu i thenne månad bättrad med mycket rägn, sniö och slaskwäder, snart jagt på alla dagar hela månaden ut igenom; i synnerhet d.= 3. 4: — 18. 19. 21. 22. — in emot slutet började något frysa om nätterna.

Wid början af thenna månaden :/ d. 2 Nov. :/ gick *bondens J. L. hustru i Galsfad* af Luna Sockn bert åt Rogstad Sockn, och blef siders-
mera intet sedder, fast än hela Socknen efter henne nega och länge letade. Hennes Man war hos mig med et beenragel, som hudar framdragit på blåmyran wid Blåstad, at besichtiga om thet wore Meriske-
been; Men war dock icke så.

December börjades med klart wäder; stundom litet sniö, merendels blidt. — äfwen rägn d. 26. 27. hela Jublehögstiden öfwer mulit och blidt wäder.

NB. På många orter gingo kåpporna på barnen, soml hårdt soml lindrigare. [Kyrkokrönikan: *Allt* Nov: och Decemb: månader gick här emot gamal wana så stark Rödmeßling på barn och gamilt folk, som then icke förr haft hade, at många dödde af thenna farieten som i manna mine intet för häudt är.]

NB. På nästförf[utna] månad fångades här i Hudickswalls fiärden färff-ströming, Norß, Sif, Sill, etc. med then nya stora Notu som dragas mände under Isen; på mång åren tilförende intet brukel. —

I. N. I.

ANN: 1731.

Januaris hade sin början med mycken blida, liten sniö, Ijka som forl. [o: förledna] Decemb: d.= 6; rägn och sniöglopp; Mykt östa-

digst wäder så at när häftigast kölden war så at knutar smulle, och stidor sprätte på markene; strax ther å blida upkom.

d. = 8. — swälgde uti gryu wällings skofwor, pigan Beata, hos Tullskrifwaren Vestberg, neder en stor synål el. ståpnål, blef thär af döden närmast, men kom tillbaka genom vomitive, thet jag henne ingaf.

NB. Emot gamal wana grasserade kopparne nu här i Stadenom och orten rätt hårdt och myket.

Februarius.

Börjades fuller af några dagar med rätt stark köld; men wändes snart om i et myket wakert wäder, blidt och liten snö, hela långa tiden ut åt, d. = 4. — 8 — 10 — 11. — 20. — alt til slutet.

Kåpporne grasserade ån ganska starkt; hela månaden ut igenom.

d. = 19: om aftonen kl. in emot 9 syntes, mit öfswelj wårt hufwud, en ganska hwjstfinande rund stor botn som en Circul å 3 famnars diamet: helt stilla stående, och ther utur en tylik hwiter stiärt åt öster, alt smalare åt ändan, in emot horizonen, med böjningar som en

ormstiärt,

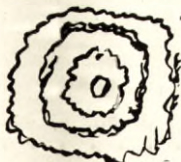
; alt samman stod stilla in emot $\frac{1}{2}$

tjma, så klart och liust, at thet war som klaraste månskinet, öfswelj hela luften. Men efter $\frac{1}{2}$ tjmas förlep begynte först stiärten bragda och röra sig, sedan sielfwa hufwudet, med starkt fräsande; omsider spriddes alt samman mer och mera ut, endast åt Norden med mindre lius och bragdande.

Martius

begyntes med wakrare wäderlek af blida.

d. = 3. om aftonen kl. 8 och 9 syntes nästan mit öfswelj wårt hufwud, dock litet mera i sydest et skybragd, hel liust, dock owanligit thär af, at mit uti stod thet stilla och hel rundt, men the thär omkring, äfwen runda ringar, 3 el. 4 st. swäfwade och bragdade myket, dock altjd behållandes lika distance ifrå then innersta circulen; v. g.

ystersta lanternerna woro the hwitaste.

På många dagar i denna månadenem föll regn, och töade mycket så at thet syntes vara likare Maji månad än Martii; Dock starkt nattfrost. liten elc algingen snö, som hela vintern öfwer varit hade.

NB. Mäsklingen och kapporne brade starkt, at mång barn thet af dödde.

Aprilis, ganska torr, och mycken nattfrost, war wid början hela tiden, til d.= 15. 16. 17. då Sjarne begynte blifwa Landlöse; wårfisken fångas; etc. Liten eller algingen wårflod. —

d.= 20. 21. och 22 blef et **håftigt och Kallt urwäder**, som starkaste winter, så at och **foglarne** i synerhet the små, icke allenast trängde sig in uti hus och bodar, swalar och kryppen, och togos **lättel. med händerna som halfdöde**; utan och sumnos här och the **döde liggande på markena**. denna mycket kalla och obehagel. wäderleken, med kiöld och snö warade hela månaden ut igenom, at ingen jäd kunde utfås, intet fischeri lyckades etc. jorden låg frusen rätt hård, och snö nog mycken. Ingen wårflod. —

Hastigt dödde folket af håll och sting.

Majus, begyntes fögo bättre än April varit; dock d.= 4. 5. 6. etc. fingo somliga begyuna kasta ut wårjäden i åfrarna. Sedermera hela månaden ut igenom continuerade et ogement härligt wårtwäder af regn och warma. Strömingöfiset war och rikt med Siötar; men icke med nöterna, utan endast på somliga ställen. — Men förundran wärdt, war liten gräswärt, at Creaturen måste mycket fodras inne med gl. höv.

Junius. Ratten emot d. 5, upbrast en **håftig storm af starkt wäder och öf[we]rfals rågn** beblaudat med mycken snö; så kallt som om hösten plågar wara; hwar af ster skada timade; så at och mång Creatur, större och smärre ihjälfröja måste. Det och ifrå the södre orterna förspordes.

NB. Här i Staden föddes nu rätt **många Gåsungar**, som hade så krotte och stiåle halssar bak åt ryggen at the intet kunde ligga rätta på buken än mindre stå på benen; utan lågo widöpen och sparkade benen. Man sökte på åtskillig sätt them linda och rätta; med [o: men] förgäfwes. the lefde dock 8. 9. 13 dagar; då the merendels swulto ihjäl.

Hela halfwa månaden igenom war nog kallt och mycket regn, så at hwarken jäd eller gräs wärte. d.= 12 om afton war hela himelen öf[we]r rätt blodröder, 3 el. 4 timar; kl. 9. 10. 11. 12. Sedermera kom wackert solsen och warma dagar, d. 14: etc. men merendels regn alla dagar.

d. 15. föll på några ställen här i landet, i synnerhet i Forssa Sockn och byn Klångstad, samt Ranstad, så **stort hagel** som största Musqvete-kulor, så hårdt slående at icke allenast all fenster sönderflogs, utan och dörrar, etc. håhlen syntes i väggerna, ta(c)ken fördä[r]swades; några Creatur ihjälslagos; en piga mycket skadades fast än 2de kiortlar woro lyftade el. dragna öf[we]r hufwudet; Säden afflogs, och jorden upkastades; etc. = Guds styrelse war thär wid, at thenna hagelskuren intet sträckte sig wjda omkring.

d. 19: om aften kl. 8. — förfärl. **bliptrande och åskedunder** så at husen ruckade och jorden skalf; -- men warade intet längre än 1. tima. föll och tå på soml. ställen hårdt ragn.

NB. Hela Månaden öfwer war mycket rågnwäder och kalt så at Säden emot wanligheten mycket litet wärte.

Julius

begyntes med rågnwäder och obehagelig wäderlek både för säden som ännu aldeles intet war upwuren; ja på mång ställen icke halfwuren; såsom och för höanden; emedan på alla dagar wätwäder påstod, hela långa tiden bortföre d. 4:

d. 11= 15= 16= etc. — äfwen owanlig köld.

På nätterna d. 21: och 22; war en så **starkt frost**, at isen låg på små wattungubår och hwättiebyttorna; hwarföre och på ganska mång ställen, hwarest fröstuändt är, **Kornsäden och ärterne** affrysa månne; Landet til stor skada. Med **Sådeswärten** gick ganska smått, som nu begynte in emot slutet af månaden gå i ar; Ärterna först blommas; ljuet äfwen.

I thetta året war här å orten så godt som **inga bår**, hwarken af thet ena eller andra slaget.

d. 31, om middagen kl. 2: kom på 2 el. 3: ställen en så **hästig wäderwårswel**, i lugna middagsjelen, at stora höjåtan och hösträngar flögo högt bort i flyn.

Augustus: 1731.

thenne månaden alt in til d. 18, war lifer med the förra af kalmult och rågnwäder; ty gick med **Sådeswärten** och mognaden sent.

d. 18 och ther på följande klart wäder; om natten emot d. 28: — så kalt at ärterne etc. aldeles affryso.

d. 29 och 30, begyntes på mång ställe säden upskaras, i synnerhet Rågen, som på flere orter war skadad af ruggan.

NB. mycket fattigt strömsfiske nästan allestädes.

September:

wid början af thenne månaden begyntes ·fförden idlas; Men hindrades af mycket råguwäder.

d.= 6. födde gl. Wätzm[an] E. P. i Sund af Idener S^r, hustru Karen P. D^r 47 åra gamul ena wälskapad dotter then jag döpte med namnet Catharina; NB. thenna hustru, äntå[?] thetta senare giftet warit i 15 år; legat fängeliggande i 3 åren å thesa nästfförflutna; intet haft fina månadsrenselsjer, på 5 el. 6 år; dock flutit stundom miölk uhr bröstet; wiste sig intet wara hafwande; ty på 3. el. 4. åren som hon warit mycket siuter, och nu på 3 år fängeliggande, hade hon oftast känt rörningar i magen, af modren el^r fleen; Men om morgonen d. 6: Sept: emot hennes och alle fleras förmodan födde hon med smärta nog, förenämde flicka.

d.= 18: sedan 3: dagars rågu continuerat kom om morgonen med starkt nordost wäder gauska **mycken Snö**; emot all wana; så större delen af säden, och all annor somarfrucht stod ofkuren, och winbärgad; Landet til inerlig ängslan, ty och the smärre på holmar utgående Creaturen dödde; och allting[?] stor skada kände; Boskapen måste stillas inne. etc. Thenne snö låg på mång ställe 3. el. 4: dagar; men gick sedan bort; blifwandes sedermera, hela månaden ut igenom rätt härlig wäderlek; fägre än i midj somars tiden. Af ängslan och fruchten för dyr tid, **hängde en gl. piga**; Lensman Sandbergs Syster, så waraude hos Brodern Pär Hansson på Holmen i Enånger S^r; sig **sielfwan up** med sit egit hårband uti en liten gran.

d. 27: om aftonen kl. 8. 9: stod et gauska liust Chafma, twärt öfswel^r wår horisont ifrån öster til wäster; intet mycket bredt.

October:

börjades med mycket wackert wäder lika som om somar-tiden.

d = 4. när jag lät uptaga Kåhlen öster i Prestagårds kåhlhagan, fants ther et stånd wårt, som then skönaste pyramid, in alles in emot 10: qvarter; (således som å andra sidan finnes) således war wårten themna: ifrån roten en wälproport[ionerad] kåhlstoc, 3: qvarter utan blad; sedermera tämeliga stora kåhlblad nederst wjd, dock inga hängande, utan alt upreste kring om stälken, smärre och smärre upföre, och mycket täte; såsom beflädde Majæ-stänger. — 6: qvarter; öfwerst woro 10 ft: utstutne grenar, släte; på hwilka woro månge små

knoppar, men på 4: af them gula blomer med 4: blad, af sådant utseende nästan som prim: V. el: Dreläggår.

d = 10. om aftonen och natten emot d. = 11: äfwen om dagen d. 11. in emot aftonen war et owanl. uhrwäder af sniö och bläst; så at sniön blef på mång ställe 1: al. diuper. Samt et så stort Siösprång el: hafswatus upflödande, at thes lffe i manna minne intet warit; ty watnet flödade långt up på boderna, och skämde bort salt[,] spanmål, etc. etc. — bryggor, tomtuingar etc. etc. flöto sig [o: sin] wäg; fartygen rakade in på landet, etc. etc. och alt thetta både här och annorstädes.

På the nästföljande dagar låg sniön at man slädeföret brukade; men jedermera kom tö och blidt wäder hela tiden ut igenom d. = 15. 16 = 20 =

d. = 24 om morgonen fl. 6; war en så stor Aurora merid: eller Rockade skyn i söder så starkt, at in genom fenstren på thema Stads kyrkan war gauska klart sken, kastandes sina liusa strålar äfwen gent emot på wäggarna lika som solen wore som klarast uppgången, alt folket til förundran som tå i Ottefången war wistandes; menandes solan wara uppgången, som dock intet war; ty kläckan war ljtet öfswer 6. thetta skenet warade in emot $\frac{1}{4}$ tima.

November. war mycket ostadig; dock emot wanan mästadel's af rågn och blidt wäder; liten el. algingen sniö. —

Matten emot d. = 8. — men ännu mera emot d. = 26, syntes stora skybragder uti nordosten; som stego mera än öfswer halfwa himelen, med starkt fräsande.

December begyntes winterlik, men med liten sniö och ringa köld. — d. = 11: om qvällen et flygande och hastigt skybragd i östern. d. 23: om aftonen et starkt bragdande i norden något långt up åt Stora Carlwagnen; Men i wästern stod mit under el: genom Månaden en stor och liuj, dock rätt smal strima, alt ifrån wästra horisonten genom Månaden in til thet stora skybragdet i norden, helt stilla ståendes.

Bröstsjuka, håll och sting war swår på många Meniskor; här war och oftast tioc och illaluchtande dimba.

Fiskerierna med winternoten wore fruchtlöse aldeles.

Thetta året, i Juldagarne, i synerhet d. 4: dagen, och alt framgent, flöt med så stark köld, at thes swårare intet har warit, sedan 1709; ty många foglar och annor Creatur fruso til döds. Wjnet uti Skallarne i kyrkorne stelnade och Sfades. etc.

A? 1732: I. N. I. C.

Januarius. Efter starka kölden i Suledagarne, kom med nya året blidt=tö=wäder, som dock intet warade längre än til d. = 5. 6. 7. tå jeder-

mera en stark winter kom som höllt ut til d. 25. Jan; men sedermera någet blidare.

d.= 5: fångades här wid stadens bryggor med winternoten uti et **warp**, 9. el. 10: **tunnor små fisk**, af mört, löjer, etc.

d.= 5. 6. 7. om aftnarne syntes i nordosten och östern ganska stora skybragder, i synerhet d. 7. så en hwjt biälke sträkte sig up ifrån horisonten i östern in på halfwa himmelen] ståendes helt stilla öf[we]r 1: tima för än then begynte bragda el. utfasta strimor ifrån sig.

d.= 17: om afton fl. 7: syntes i nordosten et owanligt Chasma, i ty thet war icke allenast liusrött af stort sten, etc. utan och i Cyli-

wijs stilla stående $\frac{3}{4}$ tima, för än thet rördes el. utspreddes,

så then ytre ändan, som et Cornu Copiæ begynte breda sig ut med röda= gula= svart=achtige strimor.

d.= 22, om aftonen fl. 7. 8. 9. syntes som en ster och somarlijf Rågnboge ifrån öster til nordvästen stående, rätt länge och stilla, som småningom sedermera bredde sig ut i Norden med starkt skybragd.

Februarius. rätt kallt med yrniö hela tiden utigenom ifrån början til d.= 18; då återigen stor blida kom; — orrarne började kuttra och leka; the löfbärande träen knoppas. etc.

d.= 5. om aftonen fl. 8. och 9. war öfwer halfwa himmelen] starkt skybragd. — äfwen d. 13: om aftonen långt in på natten så starkt bragdande och så liust, som hade thet varit klaraste Månskinnet; fast än thet war mörkaste nedanet.

d.= 20: om aftonen fl. 8. 9. en **lius boge** ifrån nordost til nord= nordväst, in emot Carlwaguen, stod länge som sedermera utspredde sig kring himmelen].

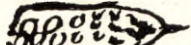
Martius, begyntes med ostadig wäderlek; dock måst med köld och yrniö; d.= 7: om afton syntes et **Skybragd rätt i Norden**, som war liust nog; men warade intet länge; steg icke heller högt up åt himmelen.

d.= 21. begynte regnet wisa sig, och sedermera hela månaden utigenom **snöglop**; — dock mycken **stark nattfrost**.

Aprilis kom med solfvens dagar så wacker, at sniön begynte mycket tyna och aftaga, äfwen Isarne förwagas, at ingen torde med häst och släde åka d. 5. 6. — Wårfloden begynte flöda men mycket ringa, för starka nattfrosten flul.

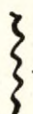
NB. d.= 9: födde **Snick**: Magn. Gränlunds unga hustru, efter mycken wända ena flicka wäl skapad; Men natten näst thet efter el. d.= 10; födde hon en mächtig stor **Månadkalf**, eller en **tiock Klump**, en god

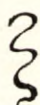
dryg $\frac{1}{2}$ alⁿ lång, och tvårr hand tiöck, och et *quarter* bred, öf[we]r-
dragen med tiöck och seg hindo; beståendes af många små, hårda
och rått fasta fiöttklimpar, såsom niurar, ågandes thesa alla
klimpar sina hindor hwar för sig. etc. etc. Smalare åt then ena

ändan: thesamma hustrun dödde 1: månad ther efter.

NB. thetta Barnet för än thet blef 8 dagar gammalt, **suckade thet**
oftast såsom en stor meniska.

d.= 17. om qvällen kl. 10, syntes et **stort Nybragd** gerade i
öftern som steg up ifrån horizo[n]ten och ända åt Zenit, underfamt
therföre at thet intet bragdade såsom merendels the andra, utan slängde

sig som en orm . behållandes lika liusa bredd, fast än krefarne

stundom större woro . på någre ställen syntes tvärt öf[we]r helt
swarta fläcker.

d. 15. 16. 17. etc. begynte Isarne affsmälta, och wåhrfiften wan-
kas dock mycken liten flod, för nattfrosten skull, som ganska stark war,
alla nätter, hela månaden ut igenom.

Slutet af April månad d.= 25. 26. 27. etc. wisade sig wakert,
så at hepp war til behagelig wåhr; men wederspelet röntes; ty snö
och kiöld gjorde then mycket swår.

Strömingen med Siötar fångades rätt bittida uti urwädrät, afwen
i Påskadagarne; men efter wanan utmärkte thet smalt notfiske.

Majus:

På några få ställen utfäddes Säden; wid början af thesamma månad
men med sögo fromma, ty kiölden och dagel. rågnat skände bort nästan,
altjaman.

d.= 2, Maji om aften kom här et **owanligt stormwäder** af SO:
wäder ganska starkt, och öfwerfals rågu, afwen ganska högt hafsjöns
flödande; såsom et Höstisösprång; at brygger och tomningar fullstöttes;
Skutor och fartyg rakade in på landet i ty the nedslagne pålar stöttes
up utur botn; hwilke likväl stått faste i mång åren. —

NB. På alla dagar och nätter war här mulit-rägn-wäder d.= 2:= 4:= 7. — 10 = 16 = 18. = 19. hela tiden ut igenom, at med wår-sådet ingen Kunde syfla, med allas Flagan. d.= 15 om aftonen och nat-tena fl. 10. 11. 12. hördes här starckt åffedunder, och lyfte förfärl. Liungande, fallandes stort hagell och mycket rägn.

Ut igenom hela månaden war här så obehagel. wäderlek af kiöld, dimbo, mulit och rägnwäder, at med som aldrastörsta mödo kornsådet kunde gå för sig uti yttersta dagarne, d.= 25. 26. 27.

Not-strömnings-fiffet war och rikt mäst på all ställen; och seder-mera ännu ömrigare i följande Månaden.

Junius

begyntes med thet länge efterlängtade warma och liusliga somar-wädret; som warade med warma och rägn, hela tiden d.= 5 = 7 = 9 = 11 = etc. ju längre ju warmare, så at Kornsåden swåra torfades.

Notströmningsfiffe öf[we]rflödig i synerhet här omkring Staden och Norr uti Helsingel. — d. 5. 6. 7. stod Braruleken på.

d.= 18. om aftonen war något blirt[r]ande och liungande, men fögo rägn.

NB. jämte warma sunanwädret alt öf[we]r Midjsemaren, war godt Notströmningsfiffe.

NB. d.= 26:= war Bondahustrun ifrån Harmånger och Wattring hos mig med sina dotter å 8 årens ålder, hwilken tå, som förr, hade at uttaga en steen sittandes öfwerst uti födslen, som en stor strubbyg hwjtlöf, friabel, gråartig utan, med hwitare inan til; kunde lättel. neg borttagas äfwen som the förra; hwilka 2. 3. 4. om året wårte wårit.

Julius; begyntes med wackert tort wäder; men kom d.= 4. och följande dagar med högst-tarfwt rägn; ty både säd och hö, swåra satt sig af långa starcka torckan. — d.= 11. 12. wakert rägn; men sedermera wackert warnt jolfskinswäder.

d.= 14. i middags tiden när warnt och lungt wäder war, stäck sig fram et hastigt och så starckt wäderjl ifrån wåster til öster at thet ny nedflagne gräset, så i min Håstad täckt, som i the närmaste wåstansföre, lyftes ända up af markene, hwarest wäderwårfwelen flög fram, så högt at thet fer öfwer grantullarne aldeles bort sin wäg, at intet strå blef qwar.

NB. På några ställen fant jag i thetta året, uti min kryddegård; thet Lilium f. Martag: purpur: Helf: Omwändliljor; Brushorn; icke allenast med sina blommor, then ena estet then andra, upföre stiälken

som alt spetzigare är, utslago efter wanlighetena; utan och at NB: stialken wårte alt tiockare och bredare upåt som 1 ½ tumen; hwarest öfwerst wid, utslago i allt en Fryll, 40—45—50. blommor aldeles stora och jämwafra; hwar på fölgde sköna knoppar som på the andra smala stialkarne.

d.= 15 = 17 = 19 = 21. 25. 27. 29. — etc. hela tiden ut igenom, war et ganska härl. warnt och ogement wackert bärg(s)nings wäder för höet, så at thet rätt wäl och hastigt inbärgades, som önnigt war. — Såden kom och otroligt sig före. —

Augustus

continuerade med samma ogemena warma och wakra wäderlek som hela Julii månad, at Säden emot förmodas] hastigt wårte, så at Någen, ärter och ljuet kunde upskåras d.= 14. 15. 16. Iftaledes begynnas med kornet d. 18. 19. etc. som dock merendels tunnare war än Någen. Ströminingsfisset godt nog; men för dyra saltköpet woro många som måste lemna fisset.

d.= 21. = kl. 12 om Middagen, i warnt klart wäder, syntes en stor lius ring omkring Solen; då blåste rät hårdt nordwäst wäder; men i thet samma och uti en huj, kom et så starkt sunanwäder et Jhl, at blekesklåderna fördes af marckene på och öf[swe]r hustaken; d. 22, om morgonen föll önnigt rägn. Men sedermera månaden ut igenom rätt wackert, tort och warnt wäder, at säden wäl mogen och wäl torfader infördes uti laderne; twärt emot thet som förspordes ifrå södre orterna, hwarest continuerle rägn giort ster skada.

Septemb:

begyntes med ogement wackert wäder, iftare somare än höst, så at NB. på mång ställen Bierstbårstrån utslago i sköna blommor, hwarest näst tilförende Bår hade wurit. Jag mente thet min trä skulle så giöra, efter thet the stodo rät nära min kamare, och af warmen ifrån hujen thetta owanliga komma skulle; Men fant dock hos andra samma blomande. Thetta sköna wädret continuerade d.= 7. 8. 10. och 11. men d. 12 föll starkt rägn med häftige blåster; då förenända blomor skadades; fallandes sedermera af, utan at knoppas. Hela Månaden ut igenom warade samma wackra wäderlek; ty fast på många orter äf[swe]r i Elfsarl[eb]y och the södre, i Dalarne etc. föll mycken snö d. 27. 28.= så war här allenast kalt, men ingen snö. Sjöfisset med nöterne önnigt.

October war mycket torr wid början, så at stor brist war på watn och qwarngånger. Dock d. = 9. 10; etc. föll ömningt rågn, sedermera månaden ut igenom skönt under stundom rågn mäst torcka och solken, men algingen sniö.

d. 31: om aftonen kl. 9. 10. uti nordosten stora skybragder med starkt fräsande.

Novemb: wid början torr och wacker wäder; något kalt om nätterne så at små isjöarne begynte hydas.

d. = 1. om aftonen kl. 6. upstak sig **en ganska stor och lius trabs** i wäster, ifrån *horizonten* up åt Karlwagnen, ståendes rätt stilla i 1 ½ tjma, med [o: men] förswan hastel. utan at sprida sig omkring.

d. = 3: om aftonen kl. 7. begyntes et ganska stort, klart och fräsande Chasma, som stod ifrån öster til wäster twärt öf[we]r vår zenit, wid början rätt smalt, dock slängandes sig som en *Drum* ,

med mycket fräsande; fallandes neder hopetals små hwita och sfinande såsom diamanter, fliser, på markene; som lågo och länge behåldna med sådant klart sken; rätt underbart at skåda. Kl. 8. och 9 begynte thetta alt wjdare sprida sig ut, men mäst åt Söder; warandes himelen el: luf-ten tå, in mot midnatten så klarlyande af thetta stora, wida och starka skybragdet lika som Månskinet är i fyllo, fast än mörkaste Nedanet tå likwäl räknades. Dagarne ther efter mycket lungt och kalt. Gela *Novemb:* månad ut igenom war här mycket kalt, men ingen sniö; ju längre Norr, ju mindre sniö; men mera söder ut; emot gamal wana.

NB. I thenna månad grasserade här öfwer alt en owanlig swår *Catarr* af snufwa, bröstsiuka, hosta, hufwudyra, så at icke en meniska slapp; thenna farjoten kom ifrån söder sträckandes sig först ut med hafskanten, och stigandes sedermera upåt landet el: i wästern. Folket dödde icke särdeles mycket här af; men på soml. ställen rätt nog; v. g. i *Torpa Sⁿ* hwarest 6. 7. 8. 9. Liken begrofwos om wefona; the som dödde, wero mäst bestänkte med rödbruna fläckar. Symptoma el: efterslängen bestod mästadels i öronwärd.

December:

Samma almåna siuka, som i förenämnda månad yrade här än, dock tog alt småningem af, stadnandes mäst i håll och sting hwar af många dödde.

Wäderleken äfwen som i förra månaden hel torr och rätt kalt, förutan sniö; så at kåhl och dricka bortfrös i källarne; watnet i brunnarne; äfwen wjnet i kyrkornes skåp, flaskor och små kårillen.

d.= 6: Kunde här Solens förmörkelse intet observeras, ty then war på then tiden med en stor molnfläck betäcker. *Chalmata* wisat sig stera och många i thenna Månaden, v. g. d.= 5: om aftonen kl. 9. 10. syntes uti Nordost en ganska lius circel, med centrum en swart molntapp. Denne hwita och tiecka Ringen gick omkring som et hiuhl, tämel. fort, utan at bragda eller stiuta strålar ifrån sig, öfwer 1: tima el. 1 $\frac{1}{2}$. sedermera gaf han sig alt mera och mera ut, blef mindre klar, fastandes ut strålarne mäst i Norden, men fögo til jöder, så at omsider hela luften syntes klar som i Månskinet.

d.= 9. om natten war och et stort fräsande och bragdande uti Norden.

d.= 23. om afton kl. 8. 9. syntes twärt öfwer himelen ifrån öster til wäster en stor boga ståendes, rätt stilla, hwilkens högsta bugt räckte in emot Caud: Urs: Majoris; then öfre kanten war rödachtig, men then nedre helt hwiter; så stor som then störste rägnboge. $\frac{1}{2}$ tjma ther efter stälte sig netto en tylik boge när under thenna, dock intet så röder som then öfra än qwar stilla ståendes. $\frac{1}{4}$ tjma åter ther på syntes then tridie af lika lynde som then andre eller emellan stående. Alle 3 stode stilla $\frac{3}{4}$ tjma, tå the sedermera begynte utspida sig och bragda; men alt i Norden öfswer halfwa himelen.

d.= 24. kl. 8. 9. om aftonen, syntes på samma ställe och nästan på lika lynde sådana bogar stående; dock allenast 2^{ne} the större.

d = 25. På samma tjd, rum och sätt wisade sig, dock allenast En boge then störste; sfiugrades altjd som the 3^{ne} förste så at luften norr ut klar blef af bragdet.

d = 23. Decemb: begrof jag, i ena graf, 2^{ne} quinsfolksljf, näml. Bösens Swärmöder Gufan Karen(s) Hans Dotter 90 år 1: månad gamul; och gl. Pigan Brita Clemens D: 91. $\frac{1}{2}$ år gamul.

d = 28. 29. 30. war här snö och urwäder, som för intet här warit; men fölgde strax ther å tö- och blidt wäder.

1733:

Januarius

Hela månaden ut igenom war här å orten owanlig blida, och of-tast rägnwäder, så at snön mästadels bortgick öfswer alt.

NB. Mäst alla qwällar, kl. 8, på samma ställe, rum, sätt och wis, syntes liusa bogar i nordost, å minstone En stå; såsom thet begyntes

1732 in Decemb: se här ofwanföre; och Barom: observ: d.= 6. 7. 11. 15. 19. 20. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29.

Hela månaden ut igenom påstod förenämnda owanliga blida wädret lika som thet hade varit April el. Majus.

Februarius

Samma wäderlek af starkt blida och rågnwäder som i Januario continuerade i thenna Månad, til allas förundran; ty fast än d.= 10. och 11. starkt uhrwäder kom; så byttes dock strax thenna kölden i tö så at rågnen som thär på föll nästa dagen tog bort all snön och then gamla med; Bäcker, strömar och watn flödade som om währdagarne; marken blef baar, winterwägarna obrukelige. Hönjen, gåsien och flera foglar begynte wärpa som hade thet varit Maji månad; the små Creaturen, såsom gietter, betades i skogsbackarne. Währfischen Iden etc. fångas, etc.

NB. the i Decemb: 1732 och i Jan: 1733, beskrefne Chasmata, näml. af järdeles *liusa Bogar*, syntes och i thenna månad på lika sätt som för, och samma ställe, i synnerhet d. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. — Dock war allt för owanligt bragdande hwäjsande och fräjsande nästan öf[wejr] all wår himel d.= 21. 22. nästan hela natten öf[wejr]. Owanlige ther af, at the och så hastigt upstego i Nordwästen och med force möttes åt mit på himelsen] ifrån Östern; så wid sammansstötaendes starkt fräjsande af the Circular som skedde, höras mände. på slutet blef hela luften blodröd.

NB. I thenna månaden stufnade nog många af håll och sting och snart dödde. Droliga store och många *mattkar kommo utur barnen per posteriora*.

NB. d. 23. och 24. Upwisade mig then Nåden Hans Durchlaucht] Printzen el. *Sursten Joseph af Libanon*, och hedrade mit hus med sin närwarelse och rejsa nordan efter til the södra orter; så tillfälle gafs at få weta huru thet nu för tiden står til uti Rika Arabien; etc. etc. etc.

Martius. hade samma blida wäderlek som föregående månader; d.= 5: rågnade mycket om nattena; äfwen d. 8; förutan ofta resor snöglopp; föll någon snö någon gång, afsmältades han strax. Dock något kallt om nätterna, så at slädeföret war altzintet. Dwarvarne singo sin fulla gång. etc.

d.= 12. 13. 14. 15. 16. syntes *starka Skybragder*, merendels som i föregående månader; men 2de resor mycket owanliga i så mätte, at the syntes i Sydwesten och flyttade Norr ut. —

Starcke sjukdomar af håll och sting grasserade många städes hwar af många Personer hastigt dödde; 8. 9. 10. li i sänder.

Aprilis, emet förmodan begyntes äfwen wäl, med wacker och linflig wäderlek, lifka som tilförne i Martio, förutan snö; icke heller stark köld, så at bara marcken öfwer alt war; dock **ingen währflod**, emedan ingen snöwinter varit hade. **Zafswatnet** war och nu läger än nånsin tilförande i manna minet. **Kinga el. algintet währfiske**.

På mång ställen begynte man **Så ut Säden** här i landet d. 16. 17. etc. så at inom Månadens slut alt bestält war med åkerlanden; förutan plogarne.

Rågn fattades och här i orten, som flerestades; kalt om nätterna i synnerhet d. 22. 23. 24. etc.

d. 26 föll **stort hagell**; men d. 27. om aftonen kl. 2 och 3 kom en häftig och **owanlig hagellstura**; både af the **stora och fasta stenar**; som stora kuhlor; och hårda jstappar in uti, etc. som af myckenheten en tvårr hands högd på mång ställen; Dock mindre anorstades; hwilket blef liggandes osmältadt långt in på nästa dagen. **Siuftomar af håll, sting, brånsiuka** etc. yrade mångstädes i synnerhet i **En- och Nintånger, Rogstad**; tagandes bort med döden många menisker i **Jänder**, 8. 9. 10: st. —

NB. d. 13: födde Borgarens: Gert Ruths hustru, 45 åra gamul qwina; som giftade sig i förlebit år ena piga, **ena dotter wålskapad**, warandes tå Fadren 72 år gamal; som hade med sina förra hustru haft inga barn, fast än the hade i ächtenskap lefwat i några och 50 åren.

NB. NB. Lapmanens Lars Lars Moder hufst: Karen hel frifker och färdig war ofta hos mig, bärandes hög ålder, 102 åren.

Majus:

NB. Om then Solens stora förmörkelse som skedde d. 2 Maji se mina observatⁿ på et särdeles paper. ins: til Sof[c]jet: R.

Thenne månaden war nästan all ut igenom så faller om nätterna, och så torr, at Isen på pußarne bar hästen, lifkare winter än somare; fiskarena kunde med mödo wara ute om nätterna; hafsjjen låg och til d. 20, ty måste fartygen ligga hema i hamnarne och intet så utgå; etc. **Torckan** owanlig, ty intet rågn föll; allenast några hagellsturar; hela månaden ut igenom; therföre wärte **hwarcken såden eller gråset**, utan boskapen måste stillas inne til d. 28. **Zafswatnet war nu så utfallit** at i mannaminet inte så varit. **Larfisket ömningt**.

d. 26, fångade Borgaren Erik Diurström och hans notlagare ut wid Köpmanbärget en **Larfstörja** 4 alⁿ lång.

Junius,

war wid början mycket kall, så at tiokka frosten låg om nätterna; och ther jämte omtycket torr, så at **Säden** kunde intet wära, utan bort-

torckades; gräset icke heller; ty måste hästarne fordras mäst inne til d. 10. 12. =

Strömmingsfiske med noten på mång ställe önnigt; men med Siötar icke så.

d. = 10: om morgonen kl. in emot 6, hördes här en **jordbåfning** ifrån nordväst til sydost, så at husen skakades; Somlige mente thet hade varit tornbrak.

d. = 20. war en bonde hos mig ifrån Härjedal? [?] [ändradt från: Viur-åker S?] hwilken när han satt hos sin granne, mit på dagen, på bänken, tycktes som en kom och **fattade rätt håftigt bak** på hans höggra arel, så at han wele swimma neder; när han kom sig före, **wärckte arelblad[et]** swåra, finnandes wid efterseende **en stor mörckbrun fläck som största manshand** äfwen efter fingern; thenna fläcken syntes än rätt wäl; fast än thetta hände för 4 månader sedan.

d. = 11. war häftig storm, rågn och snöglopp, och rätt kalt, at gåsungarne dödde in i husen, och andre små foglar; Men sedermera å the alla dagar war härligit wäder af önni(n)gt rågn och starckt solken, som frögdade sjäden och gräset, hwilka tilförende litet eller altzintet kun- nat wåra för torckan och kiölden skull.

d. = 22, om aftonen kl. in emot 10, stod **en stor Rågnboge** gerade ifrån öster til wäster, sträckandes bugten rätt högt up åt, war olifer the andra wanliga, i så mätto, at **allenast ena fårga syntes öfwer alt, rätt hel blod röder**; dock nog smalre. syntes således $\frac{1}{4}$ tjma hel och hållen.

Efter thenna tiden war mycket rågnachtig wäderlek och ostadig; samt så högt haffiöwatu, at på thenna tiden tilförende intet varit hade.

Julius; 1733.

Thenma månaden beghyntes fuller med wackert wäder; men d. 7: yppades förfräckel. tornande och liungande. /: NB. se berättelsen ifrån Norbo S. / Sedermera ifrån d. 10, månaden ut i genom war mycken ostadig och mäst **rågnachtig wäderlek**, så at med höbärgningen gick swåra långsamt til, och kunde intet fortfattas för myck[na] rågnet skull.

d. = 20, war hos mig ena bågmanus hustru ifrån Tuna som på NB. en få-wäg uptagit en ster och lång **Strid-flåt**; en god $\frac{1}{4}$ [alu] lång; 3 tåtar netto hopflåtade, hwarthera tioc som et finger; smalast åt estre ändan, tiocast mitt uppå, och främre ändan war och spetziger, ågandes främst en **stor ludin matsk** som en **fåhlåma**; men alle flåtarne woro idel små röda matskar intet långre än et **twårfinger**, granne som trå el. tagel. allesaman röwige, äfwen när flåtarne woro åtfilde.

Rjehostan *grallerade* starckt på barnen och annat stort folk.

Augustus.

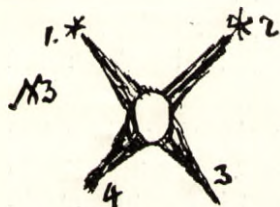
Hela månaden ut igenom, dag och natt, rägnade så mycket, at Höet som än mycket obärgat låg, flöt bort; alle myror och sidängar syntes öfswesfulla med watn som siöar. **Strömar, bäckar** öfswesflödade mycket mera än af wäherfloder. Såden dels skuren dels osturen tog stor skada, emedan watnet stod på åkrarne, at ingen kunde gå ther; på mång ställen kunde thet med löpgrafwar och diken uttömas; på somlige intet, utan med bätar och flottar rodde man öfswes åkerstycken. **Safswatnet** flödade öfwer alla gamla märcken; warandes en förfärlig storm i synerhet natten emot d = 4; så mång fartyg olyckel. **strandade; äfwen d. 17. om natten.**

Rågnbogar syntes morgonar, middagar och aftonar tidast och stora.

September

war wid början lifa som hela Aug: månad, med omnycket vägn, så at med sädesanden war intet stort at giöra, utan thet som skurit war måste lösas up och sättas på stänger.

d. = 10. Sept: om afton kl. 6: när Månaden gick nästan i full, och klart wäder war, syntes utur Månån 4: st: i förswis stående helt liusa och stora strimor så breda nedan; til Corpus lunæ; at the nådde nästan tillsaman, men alt smalare och spetzigare ut till hwar ändan; långa efter utsichten hwarthera 1 ½ al. Dock then ena, 4; som sträckte sig neder ut, at

nordosten, något stäcke än the 3re andre; så stående at 1. och 3: swarade netto söder och norr; men 2 at Sydvästen, och 4 at nordost. Thessa helt stora och liusa strimor stodo så lysande til kl. 7; så stjärnorne på himel. begynte synas; gifwandes thetta Chasma så et wackert anseende, i ty öfwerst på ytterste spetsen af the 2re upwettande strimor 1: och 2: lyst på hwarthera en klar stjärna; in emot ½ tjma, så then minste striman 4 gick först bort och sedan efter handena så småningom the andre. På samma afton kl. 9. 10. etc. wore **många skybragder i Nordosten.**

Then 27. 28. etc. blåste kalt wäder, snöblandadt; men här i norren fell [o: föll] ingen snö, dock något mera å södre orter.

Natten emot d. 30, som war **Söndag**, föllo östra **Tullportarne** här i *H:vall* neder af hakarne, med försträcket buller; utan at någon meniska them rörde; så at **Tullskrifwaren** Bergström; som

är en styf buße; blef swåra förfråkt och lfa jem dånade; etc. et sålynt omen.

October; Thenne månaden begyntes med något obehagel. wäder af falla snöblåster; men d. = 6, och sedermera hela månaden ut igenom warade et wackert, tort och warmt wäder, förutan flast eller thet ringaste snö; Dock stundom häftiga wästauhlingar och sternwäder, them snöfarandom til stort hinder och mycken skada; Stundom stark blida och rågn lfa jem bittida om hösten.

Åltermanen fick töwa sina åkrar, så ut höstråg, och boskapen beta i markene såsom om somaren. Emot wanan war och hafswatnet mycket högt hela tiden ut igenom.

Om aftonen emot d. 16. kl: 7. 8. 9. syntes stort Chasma i Nordosten med fräjsande i styn, af hwit och linsröd färg.

Novemb: begyntes med wackert, tort och ewanl! wäder förutan någon snö; dock stundom häftiga blåster ifrån nordvästen; thetta ewanl. wädret af torcke, blida, rågn, etc. warade hela tiden then 6: = 10. = 16. — så at bara marken war, förutan snö. Sidarne the större ofrusne. etc. etc. wid slutet d. 28, etc. begynte kölden taga til, dock ingen snö. d. 27, om aftonen kl: 8. 9. 10. stod en ster lins, och klar boge i Nordosten, lfa jem tilförende i Feb: och Mart: månader infört är; bragdade intet; dock gif alt småningem högre up in til Caud: urf. Majoris.

December; början war af ewanlig blida; rågnwäder nästan hela tiden, i synnerhet d. 3. 4. 10. 11. så at små bäckar lfa jem om wåren på wågarne rinna mände, åfwen qwaruströmarne; hafswatnet mycket owanligt högt, uppå snöbryggerna. Ingen snö föll för än litet d. 16: så at sådan kunde någorl. brukas. Kölden begyntes d. 18. 19. 20, etc. dock aftog sedan. Om aftonen d. 20 syntes starcke skybragder twärt öfswejr himelen.

NB. I hela thetta året flödade hafswatnet alt jämt högre, än på 60 el. 70 åren tilförende warit hade.

NB. I thenna Månaden war en pilt om 1 år och några månader gamal, qwicker och artiger; men hans Nåsa hade wurit öfswejr måtten, så stor som en knytnåfwa nederst wid nåsnebben; ågde hema i Sunsdalen af Härjedalarnne.

[Infäst bref:]

En jämfärdig berättelse och Relation om ett under, som skiedde och sig tildrog förledne Sommar här i Norrbo Sochu Helsingelands Norra Contract.

Anno 1733. den 7. Julii /: NB: d: 10: om morgon :/ fl. mellan 3 och 4 om aftonen effter midagen, war ett fabeligt hårdt wästtan wäder med Liung-Elde och torn-brat; Utj Golsjö by for liusjg-Elde ned, igenom Soldatens Pär Jenson Sedigz stugu skorsten slog sönder ginnen på stuguspisen item sprängde spiltroer uthur golfwet, en karnstool slogs aldeles sönder, item 3. stastrar utur ett stoop, dryckes tunnan som låg på golfwet gick banden utaf, botnen utur, och det som utj war, for sin wäg. Elden fastnade uti handklädet som hängde på wäggen och begynte brinna, den slächte Soldatens gamla Swärmoder hust: Karen Ers D^r uth, som allena war inne utj stugan, dock likwäl bleff hon intet til sina lemmar skadd, uthan illa hörande på hägge öronen dock 14. dagar effter bekom hörölen igen på det ena örat item en tid der efter fick aldeles sin förra höröhel, och som ingen dör ännu war giord för kammaren uthan en wepa satt i des ställe, den blef af Elden hwednad item 2de par ullstrumpor nya det ena af hwijt ull, nyss stickat, det andra grå hwilla hängde på sänge kranzen illa brände, sampt brände ett stort hål på listtycket som låg i sängen på bara halmen. Musqveten som hängde på wäggen fick en brun fläck på järnet som sitter på beslaget och går til bakkrufwen som affkuras kunde, några fönster rutor blefwo och brände, och såsom små fiäll der af falla. 2de unga swijn, rädde af den stora dån, sprungo under stugu golfwet, blefwo döde, och alla håren affwedde. Uppå taket brändes twäne hål igenom näfren så wijda och stora såsom 6. m[arks] plåtar el: hattefullar. Muren och taket har Soldaten reparerat. Här af förnimer man 1: Gudz stora underwärt att Elden som war under dena nya stugu bygning, utj, och uppå taket, dock icke upbrändes Gud handlar icke med oss effter våra synder och wedergäller oss icke effter våra misgärningar *Ps* [s: Psalt.] 103. 10. 2. märkie wij G[ud]z stora nåd och mildhet, at han förskonade denna gamla Soldate änkian att hon icke blef dödat såsom Jobs drängar Job. 1. 16. Derföre hafwa wij stor orsak att dagl. med David bidia *Ps*. 6. 2. 3. Herre straffa oss icke i tine wrede, och nåps oss icke i tine grymhet!!

Norbo d. 15.

Mart: Rogstadius.

Octobr. 1733.

Past. Loci.

Högärewördige H^r Probst,
gunstige gynnare.

Såsom H^r Probsten i sin kringlöpande Curs begiärdt få weta, hwad sällsamt sig tilldrager i försambl^{de}; altså öfversänder iag denna underbara händelsen, som föregår. Och här med befaller Högärewördige H^r Probsten med sin förnäma omwårdnad uti Gudz milderika beskydd, förbl^{de}

Högärewördige H^r Probstens
hörsamme D^r
M. R.

[Adressen:] Herren
Högärewördige och Höglärde
H: Magister Olaus Broman
Berömlige Probst och Kyrko-
Herde uti Hudicksvall
och Idner Detta.

[Sigillet, i svart lack: en sköld; däruti en hand som håller en nattvardskalk; öfver skölden en uppslagen bok och på ömse sidor om denna bokstäfverna: M. R.]

[Bref, defekt, infäst under år 1727:]

— — [Gud wä're lof, som oss då bewarade ifrån fiendens härjand[e]...
— — Skyndade han sig til Sundswald, at där, jämte annat ma...
taga de 6 af H. Pålack nyss bygda och segelsfärdiga galej[er] hwilka
wid Nyhens ankomst blefwo itände af Commendeur H: Wibling,
som näst tilförne war dit commenderad at dem afhämta, . . .

— — — År 1727. passerat i Hermånger S^a. d. 7. Febr:
kom Skomakaren Erik Millh: i Wattleång, en gudfruktig och saktmodig
man hit til mig i Prestegården, beklagandes sig med gråtande tårar,
at han intet wiste hwar med han här efter kunde försörja sig och de
sina, efter som han alt ifrån sin ungdom intet annat har lärdt at föda
sig med, än at sömma skor; men nu blir han dagel^s af then ende i
sitt arbete så förhindrad, at alt hwad han hafwer i sitt arbete under
händerna det fahr bort för honom undan ögonen, så at när han i
byarna sätter sig neder wid bänken at idka sitt handwärf, fara honom
undan händerna af bänken all hans wärktug, såsom knifwar, jylar, ham-
rar spikar etc. och alt hwad han hafwer hos sig, det ena hit det andra
tit, och bänken hwar wid han sitter dansar op och neder och kastas som
oftast öfwer ända, hans wärktug finnas sedan igen ibland i, ibland
utom huset, öfwer och under taket, och när han står up om morgonen
äro alla hans kläder, dem han dock om aftonen har bundit tillsammans,
så[som] strumpor skor etc. borta, och finnas igen med möda och mycket
sötiande. Detta är nogfamt och öfwer alt skunligt i alla de byar
hwarest han här skulle arbeta, så at han har nödgas lämna altammans
och gå ifrån sitt arbete. Detta Diefwulsta wäsendet bezyntes i Skarflår
främst i Januarii månad, och continuerades sedan i Wattleång och
Swedia byar likaledes, hwarest knifwen flög af skomakarbänken i armen
på en Piga Anna Dhl^sD^s, som satt i samma hus och spann och
sårade henne. Detta påstod efter Gud^s tilstådelse i några wekor, men
alt sedan har man Gudi lof intet vidare hört där af. Detta sandt
wara gifwes, jämte Skomakaren, många witnen, som det sielfwa sedt
hafwa och ännu lesa. Näst wördsam hälsning til hela förnåma Om-
wårdnaden ifrån mig och de mina, lesa jag itädze

WälÄrewördige och Höglärde

Herr Kyrkoherdens

Tjänstfyllidigaste t^r E: Agr[ivillius].

Hermånger d. 21. Oct. 1733.

P Sc: Det lifla krafet som jändes här ifrån förskyller aldeles ingen taff.

[Adressen:] Then

WälÄrewördige och Höglärde Herre

Herr Mag: Olaus Broman

mycket wackfamme och beröml:

Ryckherde wid Hudwickswald och

Sdner detta å

Hudwickswald.

[Sigill i rödt lack: A på en rund sköld med hjälm; hjälmbusken bildas af två korslagda palmkvistar.]

1734. S. S. S. N.

Januar:

begyntes med rågn och stor blida; liten eller alzingen snö; hwilket continuerade hela tiden; dock någon fiöld d. 10: 12: etc. sedermera gauffa blid wäderlef.

d. 13. 14. 16. syntes stora Nordblys af liusa ringar i Nord D:

NB: Bonden /: S. D. S. / ifrå Dilsbo S. och Wåsterthorbo Jon Oloffson berättade huru åtskillige slags Spökerier som oftast höras och wisa sig uti hans gård både nätter och dagar; i synerhet för hans älsta Son Päder, nu 15 åra gamal; v. g. Blacka koor, swarte hundar, röda swjn, etc. om liusa dagen, winter och somar, springa kring och genom gården. klappar, dånar, bultar och slår, här och ther i wäggerna; hwäjer och fräjer i knuterne; slamrar i skorstenen och på fenstren. Om nätterna synas små hwita personer som hafwa röda kronor på hufwuden, och fächta starkt med andra swarta och stygga Creatur, på gålfwet. Stundom och stå ther stora Soldater med full mundering; etc. etc. Oftast händer at bondens häst faller hastigt och häftigt omfull, dels i stallerna utom el. inom gården; dels i stallet. Rona och andra små Creaturen så i fähuset som utom husen, råmma hufwuden bus i wäggen, bryta halsen af sig i skrindor, slädar och anorstädes; När the skola framföda fostren, gå[r] thet alt emot wanan; och merendels dö. All tjänstehjon och annat folk som någon tjd i gården wistas hafwa ingen trefnad, utan warda siute; in summa: hwad ther arbetas på åker och ängd med boskap, miölk, ost etc; lyckas litet el: algitet. NB. Bonden inbillade sig att grammeustrum Oherstin Påls Erpens Enka, nu 70 åra gamul, som varit länge ena hära, uträttar sådant.

Slutet af månaden war som början af blid och rägnachtig wäderlek, så at d.= 24. 25.= regnade och töade, watnet stod på isarne och rann på wägarne, såsom om wären.

Februarius. Samma terra wäderlek wisade sig wid början så at man med största lifsfara kunde resa på wägarne, uti thet hala slädföret; fallandes här å orten liten eller alsingen sniö hela månaden ut i genom; dock stundom något rägn, äfwen tioc töcku.

Wid slutet af thenna månaden war hos mig en qwinna ifrå Hårjeådal[arne] med sina 4 åra g[samla] dotter, fånig, windlöser, etc. hafwandes 2 öpningar elc håhl på thet ena örat. Mit genom tinnigarne lyfte som watn i glasflaska.

Martius; begyntes med egemen wacfran blidan wäderlek; rägn och sniöglopp; men d. 9. 10: etc. blef tämel. kalt i synerhet om nätterna; dock jedermera härligit wärwäder, så at större delen af sniön affmältade. d. 22, kom nordost wäder med sniöglopp; d. 30 och 31 sniö öf[we]r 1 qw: diup.

I thenna fram[s]utna] winter har så godt som ingen sniö här å landet legat, icke heller någon hafsjs; utan waken warit i alla uddar och strander.

d.= 13 om aftonen fl. 9. 10. syntes et stort Chasma uti N. O. som en högt på himel. upstående Eldslus boge jämte en biälke.

Aprilis:

d.= 4. Apr: fångades med Isnoten uti Inrefjärden wid östra landet et ömigt [=: önnigt] warp af stora Braynar 700 st: en del til wigten 8. 9: m[sarfer].

Wäderleken wid börjen war kall, iligt nordanwäder med sniö beblandat; men d. 11. 12. etc. föll rågn tå och tå emellan selstrålarne.

d. 13 om afton fl. 6. syntes en stor rågnboge i östern.

d.= 24. 25. etc. begynte åkermänen på mång ställen få giöra begy-nelse til wår jädet. blifwandes wid slutet af thenna Månad behagel. wäderlek af wättsko och selsken. Dock så tida rägn, at med utfädet gick långt ut.

Strömingen fångades och nu på några ställen. Ingen wårflod.

Majus wisade sig wid börjon nog wäter och faller; hwilket continuerade hela långa tiden d. 8= 12= 17= så at med wårjädet hinder war på mång ställen. Rågnet warade Månaden ut.

Not-strömingis fissett alt omkring war intet, hwarcken med Toot eller Siötar; alqintet; höra hwart man må; och thet hela månaden ut

igenom; aldeles owantl. Dock wärte gräset och åkrarne wackert för behagel. wäderleken skull.

Junius begyntes med egement wackert och wärtel. wäder för åkrar och ängar; Men **ströminsfisket** och annat fiske, hela landet öf[we]r, wart ganfka smalt el. algintet, hela tiden framåt. Förenämnda wärtel. wäderleken continuerade til Midjömaren; Men för the mycket kalla nätter skull, och genomdrifwande kalla bläster, blef **Fornsåden mycket uttorfad, röd och flener**, mångstädes. **Åstedunder** inga öf[we]r hela månaden; se följande Julii månad.

Julius

then hete och starke torfan som war wid slutet af föregående månad, Continuerade wid början af thenna Julii månad, alla dagar d.= 3= 6= 7= 13 etc. hwarföre uttorfades gräset och såden på the grunda och höglänta ställen; Dock gjorde then torra och mycket warma wäderleken thet, at **Slottanden** gick fort och lyckel. för [sig]; in til slutet af thenna månad, så rågnuet kom och ther med continuerade hela månaden utigenom; **Såden** blef och tämel. tida mogen; så at **årter** på somliga ställen uphämtades; och ther intet rågnuet hindrat hade, Någen åfwen wäl. **Ströminsfisket** begynte och nu somligstädes lyckas. **Inga starke åstedunder** äro här hörde, öf[we]r hela tiden; fast än stark varme varit; emedan intet wästanwäder bläst, som gemenl. **Åste- och Torn-brak** på thet häftigaste med sig hafwer; men sunan och östan intet.

Sezige och håftige sjukdomar woro på några ställen så besmitte- lige, at ther the i byn el. huset inkommo, mäst alle ther sjuknade; the som blefwo anfällne af illaluchtaude durchlopp; dödde; men the som hade wid börjen upkastning, kommo merendels til hälsan igen.

Augustus,

begyntes lifka med förra månaden's slut, af rågnwäder. Dock d. 6. 7. = = kom önsfel. torrwäder och Solffen, at Höanden kunde lyckas, samt skördanden med flit begyunna. — Men sedermera continuerade med sydost och rågnwäder, så at såden på mang [3: mång] ställen mäktades; och med inbärgandet gick långt, til månaden's slut; undantagande the 3 el. 4. senaste dagarne.

I thenna [månad] war nog **fattigt ströminsfiske**; in wid Lands sidan algintet; Med klabbfiötur algintet.

d.= 27. kl. 2: post: merid: under molnet och mellanlyfande Solffen utbröt et så häftigt wäderjl, ifrån wäst=hydwest, med starkt rågn, at watnet yrade högt, 2^{ne} fartyg stor näml. N[ä]dman] Alttins och N.

Qvasters som lågo här wid Staden lastade, med någre nedhängande segel at torfa, emedan natten tilförende rågn fallit; icke allenast sydade hälften omfull, utan och lyftades lfa som up utur watnet; och på N. Q[vasters] briste och segeln sönder; rakandes sin kos åt stranden; sedan blef stilla lugnet igen.

NB: Här i Staden kom et qwinfolk barns[ödd] i Jämtel. ifrån Järlesö, Skräddarens Enka född i Jämtel. *Elisabeta Sundberg* wid namn at curera Organisten Veström, som dock affsmnade; hon hade hwarjehanda säguer: v. g. Såg the siuka, långt för än the til henne sökande hade theas bud; blef i öronen jagd Siudomarnes beskaffenheter; etc. jade sig vara födder med Segerhufwan och föräkrad om stora ting, hålft hon wisade ärr och strimer i handlederna, hwareft segerhufwan war styckewjs instoppad, och ingrödder, etc. etc. etc. Nugæ.

Septemb: d. 3. 4. nog rågn och östänstorm; NB: och thet hela månaden ut igenom.

d. 8. om aftonen kl. 6. åffedunder med stark rågnstur — kl. 8 och 9; när rågnen och all moln gått förbi, samt lungt och klart wäder, syntes 2 el: 3 rejor stora Eldssten i luften, såsom största liungeldar; dock utan allt ther å följande dunder el: åffeslag. Sådana stora och owanliga Eldar och Lysmar syntes allestädes här i landet, på samma afton; såsom många berättelser wid handena gifwit hafwa.

d. 10 Sept. NB. *Ifrån Dilsbo SocEn* en ung dräng N. N. flagade sig ther öfwer, at när han satt at meta fiff uti sjön N. N. kom thet honom i sinnet at han ther wid skulle bruka en stygg widskepelse, N. N. N. N. hwarföre fick han otrolig myckenhet af hwarjehanda fiskar. Dock en tid ther efter upwäctes han[s] samwete, at han ångrade sådant, men så lyckades aldeles intet hans metande; finner och thet, at när han kommer nu åt samma sjöstrand, anten til at släppa hästen i beet, eller hafwa något annat ther at syhla; wisa sig ther för honom många swarta Fattor springande fram och åter; så at han nu mera intet fördristar sig gå tit; i synerhet allena.

October beghyntes med rågn= syd= och ost-wäder, lfa som *Septemb:* ut igenom, och continuerade til d. 14. —

NB. uti min kryddgård wärte en så stor Sol-bloma, lat: *fl[os] folis*; at thes lffe jag intet här i orten funnit; Stiälken war tioc $\frac{1}{4}$ al² och än mera; hela längden $4\frac{1}{2}$ al. Men mit uppa [s: uppå] stiälken utspredde sig 2 grenar, och sedermera längre up utur thesa 2: grenar 16 ft: mindre, alla nästan af lfa storlek ågandes hwarthera stera blommer, som en talrik å $\frac{1}{4}$ al. in uti til fröhuset, förutan the om=

kringwärande blad. Alle som in hos mig kommo, förundrade sig öfw: thenna wärten; äfwen och ther af, at alle 16 stora blommer, wände sig efter som Solens omlopp sig wisade om dygnet.

NB. Matten emot d. 12 hördes en **jordbåfning**, dock intet järdeles stor.

d. 14. 15. etc. begynte hastigt urwäder med falla nordanblåster, så at af rågn och snö=släst gjorde[s] ganska swåra wägar.

November.

hela Månaden öfwer, war et ganska ostadigt wäder; stundom swåra kalt; strax ther på blida; nu snö; nu rågn; hwarföre på fiöar och myror ofäkre winterwägar.

NB. På alla orter här omkring, hafwa i thetta året **Barnsångsbustrur** varit i **största wända at föda barn**; mera än någonsin tilförende på mång åren. Jag kunde här upräkna och nämna öfw: 30 el. 40 Personer, som efter 4. 5. 6 dagars wända, sött hjälp hos mig. d.= 20 om natten syntes et stort stybragd i norden.

December:

Mycken blid winter warade nu wid börjen, och föga snö hela tiden framåt til d. 15. då snö nog föll, men strax rågn; som Continuerade hela Månaden ut igenom; näml. med tiock och illaluchtande töckn, dunkelt wäder, rågn= och snöglopp, at winterwägarne öf[we]r Sjarne kunde på få ställen brukas.

d. 21: Om qvällen kl. 9 och 10. syntes en stor, hwjt och bragdande Circel stå i Nordost på himel[en].

1735.

Januarius.

NB. d. 10. om afton kl. 7. uti dunkelt och blidt wäder, syntes i luften ifrån wäster til öster, et **stort liust och flygande Skeen**; *Draco volans*; och ther på wid ändan, 2 st: **stora, swarta Fuhlor**, som bruto löst, som Bomber, **med dunderstott**, och donande i luften, när the kommo et stycke i östern öfw: thenna Staden.

Thenna Månad begyntes med ganska stor blida, töckn och rågnwäder, nästan alla dagar, hela tiden ut igenom; se Barom: Obs.

Februarius.

ifrån början til then 10, feb: war mycket töwäder, rågn och blida lika som om wåren, så at små Väckar runno öfw: alt; the store och.

d. 9. om aften i Nordost sted en stund en stor hvijs boge i Nordost dock utan bragdande.

d. 11. om aftenen war et owanligt och stort Skybragd öfw! hela himelen, med mycket fräfsande etc. länge in på nattena; mäst i Nordväster.

d. 17: Skaledes, men med högrödare färger, så at igenom fenstren lyfte som klara dagen.

Riten eller altzingen snid; föll hela månaden ut igenom.

Om *Fanatil[mus]* etc.

In med[io] feb[ruario] war *Buhren* ifrån Gesle hos mig, jämte sina hustru; en annan karl och hans Son med honom. Thenne Buhre war en ung wacker karl, stälte sig höflig och skickel. hela 2 el. 3 timar i sänder och talade så beskedel. at icke et ord kunde märckas til galenskap. Men när han begynte at swäsa, utgaf han sig nu för *Christus*, nu för then *S. Ande*; stundom för *Zarinnans* broder; etc. berättade huru han warit i *Jerusal.* i *Spanien*, etc. och huru ther alt fler; — Huru här i *Sverige* går och borde gå; etc. etc. —

NB. *Jon Olsson i Tolbo* och *Dilsbo S* war hjt hos mig med *Proft: Lenæi* bref, som mycket hade at berätta; se 1734. *Jan.* Men nu lades och thet til, at han berättade huru then ene sedt then andra i *helfwetet*; lika som i the *g[s]amla* *Truldoms* åren.

[Infäst bref:]

Wälåhrewyrdige och Höglärde *H*
Magister och Kyrkoherde,
Högtährade Gynnare.

Dienstel. tacksjälsje för jenast. Min Sochneman, *Jon Olsson i Wäster Tolbo*, som thetta breswet förer, klagar sig swära öfswelj mycken tilstötande olägenhet, så hwad hans egen person angår, som beträffande hans hustru, barn, husfolk och creatur, hwilla plåger han förmenar sina egna grannar genom diefwulens konster och tilhielp sig och them tilskynda. Som mig tyckes, och jag af *Jon Olssons* berättelser inhämta kunnat, är saken uog mörck, och hänger mycket på misstaukar, emedan han med fulla stäl lærer hafwa swårt, om icke omöjelt, at them om sådant diefwulst wäsende öfsweljetuga. Swarföre jag härtills sött intala *Jon Olsson*, at han än skulle låta något komma an på tiden, om Gud måtte antingen gifwa them, jäsom them i *Epheso*, nåd til bättring, el! oc låta thetas gudlöshet mer yppenbar warda. Men *Jon Olsson* säger thet blifwa sig för tungt och långt at härmed längre tuga, warandes i the taukar, at om *H: Kyrkoherden* wille giöra sig then mödan at komma hjt öfswelj, och med sitt mogna råd mig biträda, skulle man

med Gudz hielp kunna af them samningen vtlea. Til hwilken ända han nu refer in til staden, at söka öfswertala H^r Kyrkioherden. Och skulle jag för min del alt för gierna se, at han kunde H^r Kyrkioherden härtil förmå. Men i annor händelse beder jag tjenstelⁿ, H^r Kyrkioherden täcktes med så ord vptäcka mig sina tanckar, huru man wid thetta ängsliga tilfället skulle med wahrsamhet träffa thet påsyftade ändamål. Fruen och Jungfruerna hållas tjenstelⁿ, och jag är med all tillgifwenhet

H^r Kyrkioherdens

Delsbo Pgd

hörtjamme tienare

d. 6. Febr. 1735.

C: N: Lenæus.

[Adressen:]

Herren

Wälåhrewyrdige och Höglärde

H^r Magister Olavus Broman

Högförtient Kyrkioherde

i Gudidswall.

[Sigillet har på en sköld en kvinna hållande ett svärd med spetsen stödd mot marken; hjälm saknas; hjälmprydnad: en krökt arm hållande en krans; på ömse sidor om denna bokstäfverna N. L.]

NB. In Med: Feb: blef et almänt ryckte opkommit i hela thenna Staden, och alla Socknar här omkring, som skulle d. 22, feb. för[r]synas en Comet på himel: som sedermere af Solens wärckan skulle antända jordene, och Domedagen tå Komma; hwarföre förskräktes gemena hopen och swaga folket samt Barnen, öfvermåttan, och hade allehanda sägner och galenskap för händer; Hållandes sig aldeles fast thär wid. — Hwar af skedde at hos mig skocketals folket lupo at giöra sig underrättadt om thetta. Ganska många beredde sig wakert. Månge, många woro hos mig och i tysthet bekände sina hemliga synder; etc. etc. många som tilförende hade utjatt terminer at resa bort, ändrade theras anstalter och blefwo hema hos the fina; etc. Thetta rycket kom af et bref som N.N. Borgm: P. C[astorin] skrifwit ifrån Stockholm til sina hufst: E[lisabeta] C[rælia] at så ste skulle.

Wid slutet af thenna Månaden, war och en bonde Olof Grelson ifrån Hafvö hos mig; hwilken måste wachtas af 3re karlar, förutan hans hustru som och war med honom; Han hade och underliga sägner och syner, fast än han mera teg stilla än talade. etc.

Om hustrun ifrån Dorsåker af Angermanland, se Mart: Månad.

Martius.

ifrån början öfwer hela månaden til slutet, war här blid wäderlek, ljta som om wåhren; mera rågn, än snö.

d.= 9. och 10. syntes om nätterne store **fybragder** i Norden, med frälande.

NB: Efter H. Sam: Netselii bref af Torsåker och Ångermanland, war sedermera hustrun hos mig; en af syner, sägner och äfventyr alt för underlig meniska.

Wid slutet af thenna månad war snön bortgången; floderne fyllte med wata; winterwägarne obrukelige; etc. Alt efter gamal wana nog tida.

Aprilis,

begyntes med wackert wäder, rågn, solken, warme. Dock sedermera d.= 10. 11. 12. 13; nog falla blåster, som tvingade bara marcken swårliga. — Måst alla sädar woro tå Isföljda; Wårsfiskarne begynte wisa sig. Sugen hafsjis i thetta året. Ströming med Siötarne begynte fångas; elagt [o: elakt] omen til Notsfiske. Sugen stor wårflod. — d. 16. 17. 18, begyntes wårsådet på somliga orter. Men thet contin[u]erliga rågnwädret, ifrån d. 15= ända ut til d.= 26. = 30. förhindrade swår. utsådingen här å orten. — Strömingssifket begynte gå för sig på somliga ställen.

Majus; thet myckla rågnwädret som war utigenom hela April. warade och wid börjen af Maji månad, hindrandes utsådet; hwilket rågnwäder continuerade d. 13:= så at årtarne lågo som leerlaswar. — **Strömingssifket** med nöterne algintet öfwr hela månaden.

NB. wid början af thenna Månad begynte **Kopporna på Barren** swårt grassera.

Brånleken war d. 26. 27. etc. — elt i Pingesdagarne.

Wid d. 17. 18, etc. til månadens slut blef önskelig wäderlek för åker=Manen af warme och lagom wata, at gräset och löfwet woro så wuxna som i Midjsemars tiden.

Åf thet myckla rågnut dränktes många Mågtoswar bert och kornjäden på sädanta orter, af thet som först utsåddes.

Junius,

Frå börjen til d. 13, war stark och altjämt torcka, som orsakade thet kornjäden, ljuet, = årtarne, litet eller altzintet kunde wäxa; = d. 20, begynte wackert rågna, och sedermera måst alle dagar månaden ut igenom; ty togo somlige årtar sig wackert; men största delen woro swage.

Ljnvårten mästarels härlig. Strömingsfisket altzintet.

d. = 19: Junj, något öf[we]r middagen, kom en så stark hagelstura öfwer the[su] ena gårdens egor i Bäckmora och Gnånger Sockn, at all grödan på markene af gräs och jäd slog neder, humbelwinderna och humlestängerne afflogos, fenstren utur wäggarne. = Saglet föll så tiöckt, at thet stod $\frac{1}{2}$ aln högt, liggandes på somliga ställen så hopfrusit, och länge, öf[we]r 3 el. 4 dagar. Hwad som stedt på andra orter finnes af berättelser.

Som i förra, altjä i thenna månaden plågades barnen af Fopporne.

Julius. thenne Månaden war rätt behagelig wid början til d. 19. = at inbärja höet, som rätt mycket war at samla, emedan torckan Continuerade. — Sadeswärten war nog ojämna och här å orten mästarels swager. Strömingsfisket mycket fattigt öfwer alt.

NB. hwad som timat på andra orter, finnes af berättelserna om äffe-dunder, — Hagel, etc.

[Infäst brefragment; utan namn och ort:]

PS iag beder tjenstlig åm uhrjæckt dät iag Så länge uhte blifwit med mit Skrifwande Som iag intet råder för. orsaken at påstgången är ändradet dät iag intet wiste af ty brefwet Skref[s] om fredagen Samma weda Som iag kām hem och när dät kām på påsthuset war han bårtgången wilket iorde mig rät ont at iag intet feck bårt brefswjet dän gången Som min tancka war annat nüt har iag intet till at berätta uhtan twenne elöckår med eldswåda har warit Sedan iag kām hem Samma dag iag kām [o: kām] hem bran dät up en ny gård på Söder och i går under afftån Sängen Slog torn neder uhtij Sante Klara torn men blef stragst Släckt gudij låf Så wist och iorde intet Så mycket stor Skada med dät Säijen och at torn Samma dag har bränt up en fiörka på lidingen Som är nog beklasgligt och uhtij wäsmantland wid Wästerås har — — dät kāmmit Så stora hagel Som de största höns äg och iort en alt för stor och obotelig Skada på en 20 stü[cken] Socknar och Slagit af all Säden råg wette] kom Små friantur och Slagit up iorden aldeles Som en iordbäfning dät är Så bedröfligt Så iag intet kan beskriwa dät Stora älände uhtan stackars dät armma fället dij äro alt för ynfla gudh war deras tröst i jesu namn åm dät är iörlig dät H. fiörkoherden wille wara Så godh och Sända mig åt Caisa Stina med dät alldra första alldän stund hon är Så nödig bot ty hennes Maga är Sullen och hennes ben

[Adress:]

Dän äre wördige
och wälärde Fiörkoherden

H: Magister Olaus

Broman

A Hudwikswall

uti **Dingtuna** i Västmanl. d. 5. Julj. så stor hagel som **gåsågg** = **höns-ågg** the små[r]ste som wahnöttar — slogo sönder kyrkofenster och flera; taken, etc. all grödan på markene, små boskapen dels dödades dels bräctes; blod blef utslagen [på] stora Boskapen och folket.

Wid slutet af thenna månad d. 24—25—26— begynte äfvermanen få **upståra Rågen**; mycket tjda här å orten och emot wanlighetena; äfwen **Kornsåden**. Eju-wårten war nu önnig. **Strömingen** begynte och nu mera fångas än tilförende.

d. 24. 25. 26. 27 etc.= **tiock landrök**, dag och natt.

Ratten emot d.= 28 och sedermera in på morgonen war här starkt liungande, åstedunder och mycket rågn.

Augustus

wid början egemen härlig, at med allo fljt och skyndsamhet **Såden**, **årter** dock mycket skända af lusen; etc. upståras månde; jämwäl hum-lan aspläckas; och altfaman inbärgas i gauska god tid; d. 16. 17.= 20; etc. Dock war Såden på många orter mycket tunn, äfwen skänder af **Ruggan**; **Sken-tagen**; etc.= ringa både til qvale et quantum.

d.= 14.= blef uti **Borgarens Mårt**: **Norlinds kålhaga** på et stand et blad sunnit och mig i händer gifwit, som följande afritning och beskrifning tillänna gifwer:

Kålbladets

längd a, b, — $\frac{1}{2}$ al'

bredd, c, d. — $1\frac{1}{2}$ quart:

ifrån afförden b, til e, 1: quarter; ther på ryggen utgic **rund och lång stielka liusachtig**, ifrån e til f, — en god $\frac{1}{4}$ al' öfwerst på thenna stielkan war wuxit et ting af sådan skapnad, näml. som en **klåcka**, af samma färg och slag som i sielfwa kålbladets, näml. **grönt**, til längden ifrån f til i 2, toll.

diameter öfwerst -g -h, $1\frac{1}{2}$, toll; ty thenna wårten war smalare nederst, och

widare upåt, runder, hopwuren och iholiger som en flåcka, utan kläpp; warandes thär uti ifrån Stiälkan 3, radii, styndelar eller ryggar, hwar utur smärre och smärre tågor sig utwidgade, lika som på sielfwa kål-bladet.

Och fast än matskarne mästadelis i år upätit Kålen, så war dock thetta bladet med thenna sin sälhyuta utwärt, ofskadda och i sägsta Stor.

Diupströmingis fisset lyckades ingastädes; dock emot al gamal wana skedde thetta i följande månad, näml.

September.

d. = 1. 2. = 10. 14. etc. at **strömingen** wistades och lät sig fånga in wid **bara stränderne**, lika som om wåren, på mång ställen, så at thet fisset lyckades för mångom nu mera, än tilförende hela Somaren öfwer.

Wäderleken war och härlig och warmer lika som på bästa somar-dagarne; blandad under stundom med rågn; dock fjällan och ringa; ifrån börjen til d. 20; etc. = månaden ut igenom; förutan någon nattfrost.

Såden i synerhet Kornet war mycket slött, ringa til antalet och än mindre til uttröskningen eller profwet.

Et egement lungt och stilla wäder både dagar och nätter war öf[sw]e hela månaden, och än mera ifrå d. 17: til slutet.

October 1735.

Lika som nästföregående månad, war egemen wacker äfwen och thenna af lungt, warmit och härligit wäder natt och dag; bara ma[r]cken, undantagande nattfrost d. 14. 15. etc. och litet snö d. 12 som strax bortgick; — hela månaden ut igenom, äfwen af ster torcka, at qwar-narne ingen tjänst kunde giöra; och NB. **hafswatnet** så **utfalla må**, at thes lffe aldrig warit hade, ty d. 18. 19. 20. 21. kunde man gå torrskodder ut til thet Bohlwärc hwarest Grundbodarne stodo bygda för än fienden upbrände Staden; dock d. 28 begynte thet åter upstiga igen.

NB. **Sjefisset** i Dilånger war thenna höst så rjft och ömningt, at thes lffe i manna minet intet warit. Dionde ther af war 68 *℔*. =

November

kom wid början med klart, tørt och rätt kalt wäder, som orsakade brist på qwarmwatu etc. —

Om aftonen emot d. = 2, kl. 6 och 7; syntes fuller stora skybragder här och ther i norden, nordost- och nordwästen upstiga; Men et stort Chasma stod in emot horisonten i norden i lynde som en ster Oval,

 , hwilkens ytersta kant war gauska liuser och hwitssinande,

men hela botn ther uti helt swarter; ståendes thetta rätt stilla på 1 time, utan at svingras; som dock sedermera stedde så then swarta botn alt liusare och liusare blef.

d. 2 om qvällen kl. 7. 8. = woro och stora skybragder twärt öfwer himelen, helt liusa, fräsande och omkringrullande.

På hela månaden ut igenom föll här ingen sniö, utan idel tort, blidt, och stundom töcknot wäder.

NB. En ung Bonde i Fiskwik af Bersjö Sockn Erik Oloffson wid namn skildes ifrån sin Camerad . . . wid . . . blef sedermera intet igenfunnen ehuru hela Socknen och flera SockneMän grannel. många dagar honom letade. spridande sig många Meningar. etc. NB: hos gemena hopen yppades ther af gamla sägnen, at han war **Bårg-tagen**. Så fast låder än galenskapen hos många. /: NB. 1735: Novemb: om then bortkomne bondanom i Bersjö. När thenne Er. Olsson i Fiskwik intet igenfanns; brukades **håperi** af wederböranden; således: 1: swarade i Medelpad Lina them fråga[n]dom at han låg i en tiokt ahl-lunda; men fanns intet ther; ty swarades 2de gången at han war **Bårgtagen**; ty månde och Prästerne i Bersjö och H[assela] H. H[ans] N[orelius] och H. H[ans] H[azelius] tilstädia, at ther i nägden stedde **Guds-tjänst**, äfwen handkläckor tagas ifrån kyrkorne, och ther med ringas i markene. se hurudana widspelser än i dag! När thetta icke lyckades, swarades 3de gången, at hans grannar tagit honom utur **Ålgs-**draget och kastat honom neder igenom Sfen i kärnan; hwarest han upfanns 1736 om wären, af en Soldat som ther fästade. Ty blef Enkan så stadfästad af thenna berättelsen och lät stamma thesse byemän til höstatinget 1736 in Sept: hafwandes ingen annor skähl at stå på, än at wisningen i Medelpad så sagt haf[we]r. En! Ecce Satanæ præstigia! :/

NB: NB: d. 24. Nov: kom [gamle] Mölnarens Nordins hustru Br: Totelia hos mig, och gaf mig, för raritet skull, en **stor Tiäder**, $\frac{1}{2}$: **U**: til wigten; men han war hel och hållen, öfwer alt, helt **sniö** **hwjter**, förutan några små swarta fjädrar, **bak** i **halsen**, som så syntes allenast, när man drog halsen ut; äfwen några små wid **Styfwet**. Sådan hwjt Tiäder har man aldrig tilförende sedt; thet och alle wiste berätta, at hwilkom jag honom upwisade; har och welat gärna på något jätt behålla el. upstoppa; men blida wäderleken förhindrade sådant. — Nordin köpte thenna **hwita Tiäder** af en flytt på årsflogen, warandes

ny fluten när jag fick honom. — The Auctorer som om Diäderfoglar skrifu, berättat enhälliga, at the äro *exquilitæ nigritiæ* som och tilförende alle här sannat. Theene Diäder sändes på Stockholm d. 2, Febr: 1736, til H. Rosenadler, med Högman. äfwen för H. K. Mayr Fredrik; se J. B[romans] bref.

December

hade wid börjen d.= 3, någon snö, som länge war wäntad, och sedermera d.= 7. 8. 9.= stark kiöld och tort. Sädsköpet stegrades, emedan årswågen ganska flener war.

d.= 21, om aftonen kl. 5: syntes et så stort *Chalma* uti Norden så at man på mång år sådant icke sedt; hwar af några qwinner här och fleresstädes sjwmade och förfräctes; ty *himelen öppnade sig med så stor öppning*, och ther inuti en [o: et] ganska *klart lius som en brinnande Eld*; stigandes ifrån Norden åt södern in emot Urf. *minorem* följandes som en stor stiärt efter åt smalare.

d.= 23.= om aftonen, syntes och et stort *Skybragd* uti Norden, med fräsande och gny.

d. 26: kl. 6: om aftonen, syntes twänne *starcke LiungEldar*, lifka som om Somaren; men fölgde intet dunder. Dagarne ther efter fölgde starkt blida.

Slutet af månaden war wackert, blidt, etc. wäder, men litet eller alghintet snö.

[Infäst breffragment:]

St. Thome affton /: 1735 :/ kl. 6. ungefär, kom jag från min k: Moder, i tanka att gå hem. när jag kom på Nya Broen kringwärfde mig ett skien som hade en liusfl. warma med sig, lyste öfwer hela staden. Jag med mine Barn blefwo illa till modz och förfärade jämpte andre som mig förbiget förundrade sig öf[wer] ett så stort skien, ty det kom mig temmel. när på lifwet — det war mycket långsamare än 1. liung Eld. lifsom hela staden skulle stå i liusan låga. himmelen syntes hel hwitblå; liust som om dagen, förwan som en hastig rök el. hwit måhln. Jag har wähl set på någre åhr åttstillige sådana skien men detta war altför stort och starkt. utan twiswel bebädar någon ändring i wädret, lindrigare el. starkare winter. Gud gif[we] öf hwad nyttigast wara kan.

af 100. t. Riga Lin-fröo som iag i höst infät, har iag nu qwar allenast 30. t. ty Norw[andz] folket har deße dagar hemptat det öfrige. om nu Hudwixwaldz-wännerne något åstunda så är tid att afhempta.

1736:

Januarius.

Löwädret som begyntes wid slutet af nästl. Decemb: månad, öklades allt mer och mera wid början af thetta året, at d. 6. 7. 8. war bara märken; Bäckarne runno som om wären; the resande med slädar kunde intet färdas. — **Kopporne på BARNEN** yppades. thenne starka blidan warade hela månaden ut igenom.

Februarius

Emot förra månadens stora blida, kom nu ther efter en **gansta starkt kiöld**, at thes lffe sedan 1709, här intet varit hafwer; hela tiden, i synnerhet ifrån d.= 5: 6 = 22 = ... med urwäder ibland, at foglarne fruso ihjäl, hönsen och Caniner; äfwen gaml. fattiga Enkan på Medskog af Tuna Söskju, liggandes döder i sina säng; Dock hennes unga dotter-son lefwandes jämte henne, med litet lff, när folket tiffkomma månde d. 12 feb. Hela månaden ut i genom war gansta starkt kiöld.

Martius:

Emot förmodan begyntes denna månaden wara mycket blidare än then förre, så at d. 8—9= begynte rägnet falla, och bäckerna rinna; wägarne med möde brukas af slädar d. 18. 19.=. NB: **Månens Sörmörkelse om natten** d. 16. kunde intet observeras för tiecka molnet skull.

Wid slutet af månaden mulit och regnachtigt wäder; dock stadnade rägnwädet i Snö, kalt och kuhlit, månaden ut igenom.

Aprilis:

Emot förmodan begyntes denna månad med kalt och olustigt wäder, starka frostnätter, som warade til slutet; Snö- och rägn-blandande ofta resor. d.= 13: **starkt och mycket urwäder**. så at flönt Slädeföre war på 2 dagar. På the följande föll fuller rägn, men kalla blåster orsakade at Sjarne lågo länge, snö och olustigt månaden ut igenom; Så at åkermanen icke thet ringesta fick röra i åkern. **Kopporne** på BARNEN giingo öfwer allt och nog swårt. **Frosan** war nu här aldeles owanlig, snart sagt öfwer allt, ja! och på små barnen som lågo wid Modersbrösten hos them som och tillika hade kopporna; somliga plågades af 4^e, större delen af 3^e dags frosan; många af hwar annan dags frosan; nog många fruso och hwar dag; ja! och fleste 2 el. 3 gånger om dygnet. allt här å orten nog owanligt.

På **fröforn** war här å orten swåra stor brist; fanns på slutet all-
intet. Några få åkrar besäddes somligstades wid slutet af månaden;

men med allas klagan ther efter för thet förnyckla och hwar dags rågnat skull som påföljde. —

Majus

begyntes med mächta swär och obehwäm wäderlek af kalt nordest wäder, töcknot, rågnachtigt och sniöblandat alla dagar och nätter hela tiden d.= 3= 7= 12= 15—16= 19— så at åkrarna lågo som Leerlafwar; thet som blöfwit [= blifwit] utfäddt, fördärswades, etc. **Safs Isen** låg ganska mycken och tiecker norr om Hörnslandet, at inga fiskare kunde tjsfara d.= 17. 18. — 19 — dock begynte **Ströming** litet fångas wid södra orterna med Siötar och Nöt, d. 15. 16. etc.

Såningstiden drogs ut til d.= 28. 29. etc. emedan hela tiden utöfswise war mulit= töcknot= och rågn=wäder; ganska sällan tert och Solstin. — Månaden ända ut igenom. d. 31. **Sagel= sniö= rågn=skurar.** **Srofan** som tilförende warit, continuerade och öfwer theenna månaden, dock mäst wid sjöfildene.

Junius:

war och wid början obehagelig af falla bläster, wäta, etc. til d. 4= så at med utfäddet gick emot all wana långt til d. 5= och äntå längre med Ljunfröets utfäende.

Strömingssiftet war swära fattigt både med Nöt och Siötar, mäst allestädes.

Wäderleken icke järdeles behwäm för jädesåkrarne öfwer midjömaren för torckan skull, hwar af then siff jädda kornjäden intet frögdades; dock stod then först jädda härlig.

[Kyrkokronikan: På thetta året begyntes först, så wäl uti Skyrksan] som uti hema-husen, urgaml. jedwanan at med grönt Löf pryda rumen afläggas, efter förnyade Skogs=Ordnings §=...]

Julius,

d.= 1: om aftonen war et ganska starkt äffedunder, och så häftigt Ljungande, at Elden antände mångestädes. Hagel up i landet som Musqv[et] kuler, skadade Säden. kommandes så så öfwerfals rågn på mång ställen, at i manna minne icke så warit; här i H:vall strömde watnet på gatorne emellan gårdarne $\frac{1}{4}$ al. diuvt, ifrån ft: 10 til 11. om natten. På the följande dagar ända fram åt, ganska härligit wäder för åkermarken.

d.= 5: Julii fångades uti et Nötwarp i Årnön några och 40 \mathcal{E} Ströming.

Hela Julii månad ut igenom, war et egement wackert wäder, at jäden wärte otroligt, och hvet bärgades lyckel. utan ringaste hinder af

rägn; ty fast rägn nöd[st]jerftigt föll om nätterna blefwo lfwäl alle dagar Solffens- och bläst-windar härliga. Wid slutet af månaden **begynte Skörden med Rågen** gå för sig. **Strömingssifket** rått fattigt. Dock underfamt thet här in wid Stads bodarne fångades ströming thenna tiden.

Augustus hade then fågnesama begynnelsen med wacker wäder at **Skörden** nu med allo fljt begynte wärcfställas; Rågen allestädes ömrig; ärter lfwäl[edes] men Korn=Säden så ömse. thenna härliga wäder[ef] continuerade hela månaden ut igenom förutan några dagar wid slutet, tå töcku och rågnwäder yppades, så at kornsåden och hafweru som seent såddes och grön stod, intet kunde inbärgas. Strömingssifke på soml. ställen war nu i Barthol. tiden drägtigare än för i jemar.

NB: En owanlig **Blodsiuka** yppades här i Staden på thenna månaden hos gauska många, hwar af en del dödde; blifwandes hela hufet inficierat hwarest then infom. [Kyrkokronikan: Med the hemkomna ifrå Stockholm på fartygen begyntes Blodsiukan yppas här i Staden, och gauska swåra smitta mång hus, hwar af och många dödde.]

Klappströming ingen.

September. hade mycken ofstadig och stormachtig wäderlef med sig, at the sjöfarande togo stor skada.

Nattfrosten med snö och hagel kom owanl. bittida, d.= 12 etc. men ändrades snart nog.

d.= 24. om aftonen kl. 7. 8. 9. syntes i Nord=nordosten **stort skybragd** så at thes life i thetta året intet warit; ja! snart sagt ingen skybragd.

Sjöswatnet stod högre å thesa tider, än på mång åren tilförende.

October hade helt ofstadig wäderlef af töcku, rägn, etc.

d. 14. 16 etc. syntes stora skybragder; dock nu NB. näst i Nord=wästen, som i forna tider syntes, men intet i Nordosten som på the åren näst tilförende.

d. 20, föll **förste Snö**, men gick bort strax på några dagar, och kom sedermera rägn, hela månaden ut i genom.

November. Rågn och töcku woro wid börjen, hela halfwa månaden igenom; dock kalt wäder och nattfrost. — Then bekanta **Zelg-måß-blidan** war gauska stor med rägn.

d.= 7: om afton war et owanligt **lius** och stor rödna uti Syd=wästen. d.= 12. och 13. — **stor Chalmata** i wästern, emot the förra tider, och åt jödern; när the i förra år[sen] syntes i Nordost.

d.= 14. efter stark nattfrost och köld, rägn- och blid-wäder. Sådan owan blid wäderlef stod hela Månaden ut.

December begyntes lifaledes som November med töfn rågn blida; samt owant^l högt *Zaffiwatn*, at thes life i manna minnet intet hår varit hade; d. = 13 och 14, öf[we]jflödade watnet, lifa som d. 24. 25. Novemb. at thet stod långt öfwer siöbobryggerne och golswen, giörandes somligstädes stada. för thet höga watnet skull, kunde hafswikarne och fiärdarne, intet med släda köras, förr än d. 22 Decemb.

NB. d. 16 Decemb: war hit hos mig Jöns Forss Brors Son ifrån Herja Secku, Olof benämd, 16 år gl. som tiänte uti byn Bäck; swära siner ther af, at när han, jämte en annar geße, förde hem en liten höfstrinna, föll lifa som rågn honom i ansichtet, och ther å syntes fring om honom hundar med skällande och gapande munnar hela wägen; warandes häfswande ther af när han hem kom och så försagder på the nästföljande dagar, at han intet annat sade, än at [han] såg hins ondes wida utgapande käftar, och fastliga skapnad, som honom fasthålla mände, och ingen förmädde rycka honom utur hins käftar, etc. Han war mycket eländiger.

Skvragder syntes ofta nog i thenna månaden men näst alle, emot förra åren, i wäster och nordwästeru.

Sörenämde hafswatn stod högt och jämt hela tiden ut igenom, emot all gamal wana.

Blidt wäder merendels; liten eller alzingen snid, hela månaden ut igenom.

[Infäst »tacksägelse»; annan stil, öfverkorsad.]

Hustru Christina Toms Dotter är födder hijt til werlden här i staden år 1679. Sidst i Augusti månad, fadren Tomas Jonson, Modren Hustru Catharina Esbiörns Dotter. War alt stadigt hemma hos sina f. Föräldrar til 25-ålders åhret då hen ingick ächtenskap med Borgaren Anders Nerberg, födde 1. Son, som är tilförende döder. Andra gången ingick ächtenskap på 30re åhret år 1709. In Maj med Borgaren Wälsigt Swänson Romberg, som blef döder A^o 1733. d. 29. Maj. Afslat med honom 4. st. barn, 2. Sömmar 1. Dotter som lefwa, 1. Son är döder. varit änka 3. ½. åhr. War Siuker i blodsiukan och Sängliggande på slutet allenäst 6. dygn förutan det hen Denne Sommar varit nog bräckliger. blef Död Sidstledne d. — 10. Septembr. kl^o 4. om aftonen. Aldren 57. år 14. dagar.

Testamentet til kyrkan 4. Dr till de fattige 2 Dr. fnt.

[Infäst bref:]

Min Högtärade Herr Broder,

H. Broders kärkomba bref af d. 12 Febr. och hwita Tiederhanen har iag riktigt bekomit med Högman, som nu dätta bref förer, iem-

wähl och dhe begärte krydde fröön som Syster Aurora till gode håller, och sin Trägård kan fornara med instundande Sommar; Min te Bror gjorde alt för wähl i dät att Tiädren blef hijtändt, emädan ja många ästundat att see den samme, och i Synnerheet som han nu är kommen för Hans Kongel. May: sedan H. Canselie Nådet Rosenadler, med många andra förnämna herrar bestådat, och sig förundrat öfwer denne fågel, jemwähl och hans May: sjählf, ty när iag berättade honom hwarest fåglen war skuten, och huru iag honom genom Min Bröder hijt fått från Hudickzvall, swarade hans May:, em där finnes några sådane flere hwita Tiäder hanar, sade iag ingen, ey håller har någon på den ortten sett en sådan, då sade hans kongel. May: till mig, i många herrars närwaru, dät war illa att denne Tiäderhane intet war wed lifwet, men emedlertijd fåguade hans May: sig öfwer den fågelen, och lærer han blifwa afmåhlat, som och Min Brors samt mitt namn annoterat som Tiäderhannen hwita, hans kos[n]g. May: till handa bracht, af år och dato och war hans May: så nådig, tackfadge mig för det iag lemnade honom fåglen, Ty han höll honom rar, som iag märckte af hans May:. till Högman welle iag betahla för fåglen samt för Tull och förslen, men han will intet emottaga peningar derföre, ey håller har M. H. Broder derom någät skrifwit, hwad Tiädren kårstar. Leut. Romsket lærer ännu wara i Callmar, dät är wähl att Syster An[s]ja Greta är kommen till häljan, Gud låte och wij få den behålla, och war godh hålsa alla wänner, Jag leswer framgent

Stockhl. d. 24 Feb:
1736.

h. H. Bröders
hörjamme Te
J Broman

»anfom d. 11. Martj.»

[Adressen:] Till
Herr Pastoren
Magister Olaus
Broman
Hudiksvall

[Sigillet visar en sköld med hjälm och löfverk; hjälmpryd-
naden utgöres af 3 ståndare med kulor; i skölden en kvinna som
i den uppsträckta högra armen håller en fackla[?] Det delwis
söndriga lackaftrycket förete inga bokstäfver.]

[Infäst bref:]

Högärewördige och Höglärde H: Magister

Som hastigast tienar detta allenast at inueliggande Couvertera,
Med ödmjuk och mycken tjenstel. begäran at Höglärde H. Magisteren
täcktes låta någon af sitt folk det samma leswerera, dock ingaluunda utan

at det skier i egarens egna händer för des angelägenhet skul; den lilla räkning som varit med Högl:de H. Magisteren, har jag utskrifwit och lemnat til Jungfru Aurora samt och fått af henne 37 D. 16 ./. koppmt som uppå samma räkning resterade, här å orten är wäderleken och åhrswerten rätt härliger så at Lantman sig der öfwer högel. frögdar; Gud låte thet hafwa sin framgång och komma wäl in uti Laduna, så heppas man at det blifswer en önnog Herrans wälsignelse, Men förledit åhr blef här nog swag jäd på somliga ställen så at en dehl nu måste köpa al sin föda; jäden är och så mycket dyrare nu än först i wåras när den begynte at inkomma, Gud hielpe oss til det bästa; Förleden Torßdag som war d. 30 Junij kom en Biöru lös här wid söder slachtar hus, hwilken icke allenast giorde folket häpna, utan och skadde en hustru rätt illa så at det är stor fara om lifwet, sedan war det en karl af Gardiet som blef legder til at skiuta honom som han och giorde, och enär det alt war bestält skal samma karl hafwa tagit Bränwiju med Blod och supit i sig, hwar efter han gienast blef så rasande så at han intet achtade hwarken lif eller leswerne, utan regerade såsom en ursinnig etc. och uti samma yrjell hög han en gåse i huswudet rätt illa, men folket kom då så starkt i hop med honom så at de om sidor efter mycken möda fick honom fatt och bant honom både til händer och fötter, ändock war han lika gallen och om han någonsin blifwer bättre kan man intet weta. Näst alt annat en wördsam och mycken tienstel. hälsning ifrån mig och min k. hustru til Höglärde H. Magister[en] och Fruen, samt hela des förnåma hus, förblifwer

Högärewördige och Höglärde H. Magisterens

Ödmunkaste Dienare

Stockholm d. 5 Julij

G: Segerholm

1736

[Adressen:] Högärewördige och Höglärde

Herren H. Magister

Olof Broman Berömlig

Probst och Pastor uti Hudicksvall

1737:

Januarius war som the förra Månader wid årets slut, näml. mycket blider; ingen snö; owant! högt hafswatn. Skybragder nu näst i Syden och wästen.

Februarius, lfta som *Januarius*, ut igenom, bara töwäder.

NB. d. 20: war hos mig D. P. hustru Karin Carls D: ifrån Timeråd Sockn af Medelpad och byu Wästerjunanån; 34 år gl. Hon klagade öfswer sin sjukdom ristaude i hela kroppen, etc. ther af at 1736 i 13 dags tiden när hon reste ifrån sin faders gård om aftonen, sittan-

des i sådan tvärsföre, syntes henne en ster swarter hund, med gapande käftar, glässa efter hennes fötter; etc. dock snart förswann, hwar af hen strax begynte frysa, skakas etc. i benen, och sedermera ända up genom hela kroppen, sländes släckar uti ansichte etc.

Nu begyntes Håll och Bröstkrämpor igen at yppas hwar af många dödde, i synnerhet åldriga.

En owanlig och så gångbar **Strofsa**, at thes lika intet varit; så at och små Barn ther af plågades; 1. 2. 3. och 4 dags Strofsan.

Martius.

Thenne Månad syntes wid början mäçta blider, så at liten elt ingen sniö war på öpna fälten. — Men på slutet ifrån d. 23, kom en så stark winter af köld och sniö, at thes like intet varit på the förflutna månader, sedan i höstas; hwilket continuerade månaden ut i genom. Then förenämnda Strofsan i Febr: tog än nu mera öfwer handena.

[Kyrkokronikan: Alt ifrån Sept: månad 1736 öfwer hela wintern, af Octob: Nov: Decemb. och sedermera Jan: Febr: och Mart: Månader 1737, war här jämt och högtflödande Hafswatn, at thes like i manna minnet intet varit hade.]

Aprilis.

Lika som slutet af Mart: så war och början af April, med stark köld och sniö; ända framåt, d. 4= 8= 10= 18= 20.

NB: d. 14: fick Bergaren och Snickaren *Jonas Granlund* bråddöd, då han stod i sin wärckstad och sågade, fallandes strax neder; 60 år; 3 månader gl. — [Kyrkokronikan: d. 14. Apr: som war 5te dag Påst, fick Snickaren *Jonas Granlund* Bråd-död, ther han stod uti wärckstaden och skulle såga af et bråde, fl. 10 om dagen; fallandes neder fram öfwer brädet.]

Then gångbara **Stråfsan** ju längre ju wärre och gångbarare, så at 70, 80 [år] gl. personer fasnade ther uti, öfwen små nyfödd Barn. [Kyrkokronikan: Öfwer hela landet wid haffjden gick nu här en owanlig och smittosam Stråfsa, så at så menisker sluppo undan; gl. 70. 80, etc. åren[.] nyfödd Barn 5. 6. 7. weler gamle plågades och här af; förutan then swåra sjukan af Håll och Stygn.]

Slutet af månaden war med nog rågn, töfn, och obehagel₂ wäder, så at ganska få kunde köra återn el. Så jäden.

Majus,

war som April rätt obehagelig af bara kalt rågnwäder ifrån börjon ända til d. 15, så at med Såningsanden gick swåra sent til; och the

som hade något utiätt, fördrängtes thet af myckla rågn; dock sedermera alla dagar ifrån d. 15 == til slutet rätt klart wäder; warandes then sen-
sådade Säden bättre än then förra. **Tot-strömningsfisket**, litet eller intet, hela Landet öfswär] Med Siötar likaledes].

Frösan hade sin gamla swära gång.

Junius

War wid börjon rätt torr, kall, snö- och hagelachtig, så at om nätterna d. 10. 11. 12. frost låg rätt mycken; hwar af säden intet frögdades. **Wårfisket** utfattigt allestädes. Sedermera efter d. 19. kom warma, rågn och önsfeligit wäder månaden ut igenom, så at åkrarne togo sig här. Men gräswårten ringa måstadel. **Strömningsfisket** fattigt. Högt hafswatn; ostadigt wäder. Frösa allestädes.

Julius.

d.= 1: Julii om aftonen kl. 4. 5. 6. föll på mång ställen i Berla, Liusdal, Dilsbo, Forsa och niutånger en med wästauwäder kemmande gauska swår och stark Hagelkur, at then slog af Säden, Löfwen, gamla taakrän, neder igenom taken af näswern, fenstren, in i wäggerna, etc. etc. Haglen wero store som walnötter, somligstäds som små ägg, kantige, hårde, durchsichtige mit på; fallande så häftigt neder på hårda marken at the stutade up 3 à 4 al. från jordene. Dock gick thenna hagelkuran icke bredare til söder och norr än p. p.: $\frac{1}{4}$ mihl el. $\frac{1}{2}$. Så stor hagel wet the 80 åra gl. Perjoner sig intet förr sedt.

Emedan Sädswårten intet hastade, och gräswårten liten war, ty begyntes sent slottanden — d.= 8. 9. 10. emot wanlligheten] på ången. **Frösan** war än här nog swår. **Strömningsfisket** med Siötarne al-
intet; dock emot wanllighetene lyckades med nöterne kok-ströming på jem-
liga ställen än något litet; ända til d. 24— och 30, el. slutet.

Augustus.

Thenna Månad begyntes med rågn hwilket continuerade hela tiden utigenom, så at höet allestädes bortskändes. Höst-sådet af Någen, hindrades beklagel. Säden tog froen åt sig, och theföre intet matades; Ljnet rutnade, etc. etc. så at alt hopp syntes wara ute om någon duchtig Säd. **Strömningsfisket** helt fattigt; **Diupströming** ingestades. **Skörden** kunde icke heller gå för sig, dels för dagel. rågn; dels at then gröner och om[s]gen stod, månaden ut i genom.

September.

Begyntes gauska härlig, warm, torr, som om midsomars tid; dock några frostnätter d. 7. 9. som bortskände ärterne och ljnet; Med

skördanden drogs ut til d. 13. 16. 18, etc. med hafren. Skördanden gick sent och långsamt ut, ända til Mich: Måsen el: månadens slut; ty såden megnades sent, och en stor del måste gröen skäras, i synnerhet hafren och ärterne. Dock war hela tiden öfswelj, wackert wäder; men ofstast rågu. Siukdomar af **Bröstfråmpor**, **huswudwårck**, war en farjet öfswelj hela landet, på gamla och unga; kommandes ifrån södern til Norden, i synnerhet wid hafsidon; äfwen håll och stung; men then för gängse frostan war nu stadnad.

October.

Hela themna månaden öfwer, war här wackert wäder, ingen snö, föga kiöld. p. Dock the förenämnda sjukdomar swära i gång; hwar af dock få dödde.

NB. thesa sjukdomar syntes mycket Komma af bröd och dricka som bereddades af nya såden, som miuker, rostig, p. inladad war; ty blef måst allestädes hela bröllops- begagnings-laget, hastigt miuker.

Wid slutet af themna månad, syntes om asterne här i Staden stora brinnande blöf flyga i luften, ja; in emellan husen, i Portarne. p. p. hos Handels[man] L. Lindvall, p. p.

Novemb:

På themna månaden war och härlig wäderlek, ingen snö, liten kiöld, p. p. ända til slutet, så litet slutföra på snö kom med blida; högt haffiwatu ända ut igen[om] Månad[en]

d. 5. om aftenen war himelen och luften så blodrödder, alt [o: at] alt syntes rödt, etc. — ther å kom rågu och blida. — högt siöwatu. Lyfmadar och ljka som Liung Eldar woro med, men inga åskedunder.

Decemb:

Som Nov: war, så of Decemb: ifrå börjen til slutet, mycket blider ingen snö, regnachtiger. etc. —

NB: i themna höst och jemmare hafwa gauska många hustrur födt twillingar, höra hwart man höra nå; här i Staden woro och 5: st: sådana.

[Kyrkokronikan: — — flere — — än någon sin tilförende i Mauna Minet]

Siukdomar och hastiga dödor neg gängse.

[Inhäftadt: Ol. J. Bromans Svar på Kongl. Sundhets Commissionens 14 Frågor "om these tjdens Sjukdomar".]

S ödmuthörigaste följe af Högwälborne Herr Grefvens Gen: Maj: och LandsHöfdingens H. C. G. Bielkes bref, af Gefle LandsCancellie d. 4 Junii, siiftl. til Magistraten i Hudicksvall, at til Kongl. Sundhets Commission i Stockholm, äfwen och jag undertecknad må infomma med swar och berättelser på the wiße frågor, som högbem^{te} Commission öfwerjändt hit til Landsorten; är thetta kertel. som följer:

1: Fråg: Om sjukdomen begynner med Fråsa och Rysningar eller ey; och om wid samma år benågenhet at Fråkas?

Swar:

Med the gångbaraste sjukdomar nu här å orten är så beskaffat, at then Febris som algement kallas

1: *Continua et ardens*; Helsingice, **Brännsjukan**; begynnes med Rysningar; motibus convulsivis artuum et intestinorum; och thet merendels ut om hufven, uti wädret, etc. Ju hastigare och häftigare, ju swarare D[eo] a[d]juvante at botas, så framt tämliga Medicamenter strax kunna wara wid handena; bättre simplicia och inhemist, än composita och främand.

2: *Febris intermittens*, Sv: **Fråsan, Frysan, Skialswan**; war i forna tjder, här i Helsingaland, aldeles främanda; så framt icke någer Person hade then hos sig ifrå the södre orter. Men nu å thesa åren swåra gångbar, och aldrumäst på inewarande 1737; så at och 70, 80, 90, åra gammult folk, såsom och nyfödd Barn kânt thenna plågan; Dels febris ephemera, tertiana, qvartana, simplex; dels composita; Dock begynnas alla Fråsor här intet med Rysningar, utan med hufwudvärck, beta i kroppen, värck i benen, benågenhet til sömn, etc: in til 8: 9: el. 10: dagen, så paroxysmus först wisar sig. Swar om mera kommer at berättas i swaret N: 2, til 13: Frågan.

3: *Febris petechialis*; Helf: **Släckfebben, Pockern**; wisar sig och nog fram; i synnerhet när Brännsjukan; Febris ardens; tagit öfwer handena; hwar om mera i Swaret til 10: Fråg:

4: *Varioli et morbilli*, äro och Febres; kallas här, som the åtfällige, dock vundwifelige äre, **Wlemsjukan, Måfling, Röd måfling, Koppor, Qwesor**; thenna Febris begynnes här altid med upkastning, träkning, etc. ju mera, ju bättre; hafwandes thenna sjukdomen sin wiße

period, på 7:^{de} eller 10:^{de} åren, ifrå syden och Osten til norden och västen; Dock ganska åtskillig, måstadels om jemaren.

5: *Febris pestilentialis*, har aldrig i manna minnet yrat här i Landet, för än 1710; då then hjtfördes, med et quinfolk, på et fartyg, til Hudicksvall; hwar af någre smittades så i Staden, som i Forssa Sockn, så at en heper hastigt dödde, för än sjukdomens art blef uppenbar. Dock D[ei] g[ratia] stadnade Pesten här ganska snart, efter god gjord anstalt, och tämlige läkedomars bruk, ehuru ringa the wore, så at rätt många fingo hälson igen, äfwen jem de, hwilkas Pestbölder jag kom at upskära.

2: Fråg: Om på Fråsan följer starkt hete, och huru länge then samma warar; jämwäl om under påstående heta kånnes Rysningar; eller om heten bryter sig genom swett, eller intet; och om the siuke finna sig ymsom bättre then ena dagen än then andra?

Swar:

På all Fråsa, följer efter paroxysmum först en Dwala eller liten fönn, och ther på hete; mer eller mindre, längre eller kortare, alt i proportion jem paroxysmus warit hade, ungefehr 3 resor längre än Rysningen. Men under hetan och swettandet kånnes inga rysningar; så framt patienten icke drukit för mycket kalt watn, eller slagit uti sig skadeliga Medicamenter; brytandes sig heten ut genom swetten, ju mera och wärmare, ju bättre. Men kommer heten och swetten för än Rysningen; paroxysmum; thet är intet godt teckn. Sedan swetten stadnat, besinner sig patienten alt bättre och bättre, alt jem tjuarne och dagarne räknas så in til thes paroxysmus å nyo sfer; så framt kroppen icke blifwit fullproppad af många främunda och mera skadeliga, än nyttiga, eufalliga och inhemissa Medicamenter.

3: Fråg: Om the siuke i början af sjukdomen Flaga sig öfwer Gåll och Stygn, hwar igenom them andadrächten betages, mer eller mindre; och om ther jämte är hosta, anten med klar blod, eller blodrosig *materia*?

Swar:

Then sjukdom jem här nämnes Gåll och Stygn, har warit länge gängse; men nu mycket swårare å thesa tu åren, än någonsin tilförende, i synerhet wid Hassidona uti några Socknar; hwar af ganska många af lidit. Man kunde mena at then warit anten en Febris colliqvativa, catarrhalis, eller så bortföre; eller och Pleuritis; eller och Coliqve, Sv: Wäder-Coliqve; Helsingice Sleen; etc. etc. Men warit i sanning

anorlunda och burit rätta namnet *Zall* och *Sting*, ingen gemenskap hafwandes med *Fråsan*; emedan then kommit rätt hastigt och häftigt, förutan föregående heta och rysning; ansatt merendels strax hiärtat, wärd omkring naslan, etc. Hafwer och *Hestan* kommit med, *pandiculationes* och tyllit mera; thesto swårare hafwa *Hällen* ökas; dock ju hastigare och häftigare the kommit, ju swårare ändring och lifswon, D. a. har warit, än när the wid börjon wisat sig sacht, men allt mera och mera tiltagit; har och magen; abdomen, blifwit hård, stor wärd kring om naslan, lifwet förstoppat; etc. så har döden warit i faggorne, och sådane aflidit in om 9^e dygnet. Och fast än klar blod, eller och blodröfigt slem, hafwa syntis them okunigom såsom wis döds-teckn; hwilken *Hæmoptysis* och *Empyema* wid annor tilfällen nog okär är; Så har man dock ärfarit af mer än mång rön, at sådant warit god teckn til bättring och lif; allenast sådan materia kommer at utspettas; hwilket små barn intet weta giöra, och ty förqwäffas the ofta. Theenne sjukdomen gick som en Pest, länge och swårt här wid börjon uti *Enånger Sockn*; och blef theföre fallad, som han än nämnes af gemena hepen, tjt han inkemmit i andra *Socknar*, *Enångers Siufan*; Sedan then namnkuniga *Enångers Biörn* omkom.

4: Fråg: Om the strax i början af sjukdomen hafwa starkt *Zufwudwårck*, samt yra, och åro sömnlöse, eller benågne til sömn?

Swar:

All thesa teckn äro förebodare til *Frösan*, som the på följer thet 9. eller 10 dygnet; förutan sömnlösa som stundem insinner sig, stundem och intet; thet förra är bättre teckn.

5: Fråg: Om the åro mycket torstige, och tungan til anseendet finnes hwjt och slemig, eller torr, brun, sprucken?

Swar:

Thetta förenämnda wisar sig intet för, utan sedan *Frösan* har utbrutit; ju längre ju wårre; i synnerhet om många samamblandade *Medicamenter* äro fruchtloft intagna. Men blifwer *Frösan* strax utdrifwen; som D. a. med liten omkostnad kan ste; slipper patienten alla förenämnda plågor; allenast han håller sig efter föreskrifningen inne 9 el. 14 dagar, allt som *kropsens constitution* kräfwer.

6: Fråg: Om the hafwa swårighet at swälja, och kunna få behålla hwad the niuta, eller måste thet strax gifwa öfwer med *Fråkning*?

Svar:

Här sker så ömje; dock äro the lyckeligare som få gifwa öfwer hwad the förtära; så framt thet sker måtteligen]. Och ehuruwäl ingen som Fröhan har angripit, plågas här med swårighet at swälja; undantagande the som plågas af starck Bränsiuka, etc. Så går här nu som en farjet öfwer alt stor swårhet af Halschwulster, erosionibus gingivarum, palati, faucium etc.

7: Fr: Om the Flaga öfwer någon wårck, brånad eller heta inwårtes i Kroppen, öfwer bukref och slitningar i magan och tar-marna?

Svar:

The som plågas af Bränsiukan och Släckfebben; Ferbri [o: febr] ardentis et petechiali; flaga swåra öfwer sådana symptomata; Men icke som Fråhan qwäljer; så framt the för länge icke haft then samma, och äro skände af mängahanda slags Låbedomar. Men alle the som råka uti Blodsiukan; hæmorrhagia et Dysfenteria; plågas jämerl. af alt sådant med mera, som införes til 14: Fråg:

8: Fr: Om the blöda starck näsblod?

Svar:

Sällan blöda the näsblod, som här plågas af Fråhan; Men mer än många som ligga i Bränsiukan; i synnerhet om the äro unge och friske manspersoner, likaledes Jungfrur som icke fyllt 14 el. 15 åren; iåsom och the hwille wid börjon af sjukdomen förfumat bruka the medel och utwägar, som wid sådan tilfällen äro befundna wara både goda och gena.

9: Fr: Om the siuka äre löslifwade, och hafwa durchlopp; eller vice versa?

Svar:

Somliga patienter äro så, somliga anorlunda; dock plågas the af obstructioner per posteriora som ligga länge i Fråhan; alt som naturen kan wara och spisen som förtäres. Men kommer för starck henteria eller och diarrhea; Helsing: **Utsot, Sköbla, Dörhwippa**; på them som pinas af Febris ardentis et maligna, äro the närmast grafwen, äfwen små Bara in morbillis et variolis.

10: Fråg: Om på thes Kroppar synes fläckar, och huru store, samt af hwad färg the samma äre, högröda eller bruna, och om

eljest någre swulnader eller bölder på them finnas under öronen, armarne, el: i liumskar?

Svar:

När Pesten och hjt i orten kom, 1710, syntes sådana maculæ, exanthemata, carbunculi, bubones, etc. merendels bruna. Nu å thesa åren hafwa fuller röda fläckar wisat sig på them som hafwa varit anfatte af Brännsjukan och Fläckfebern; ju smärre, ju wärre, i synerhet på bröstet och halsen; dock the bruna icke så; icke heller the förenämde röda, om the begynt flja och fuffas; Men på them som äro plågade af Fråsan, finnas sållan fläckar; i synerhet om heten utbryter genom mycken swett; dock kunna fuller bruna wisa sig understundom, särdeles på qwinspersoner] i wisa tider, och när the äro hafwande under sjukdomen. Swulnader och bölder i halsen, bröstet, armar, händer, liumskar, knä, fötter, etc. hafwa här som en farjot gått nästan mangrant, i synerhet på them som haft rysningar och heta i hela kroppen, och således swäfwat i fruchtan för någon efterkommande Feber; Dock hafwa these then sluppit, finnande huru sådana tumores flyttat ifrån thet ena rumet eller leden til then andra; utan at bryta ut i war eller flytaude.

11: Fråg: Huru många dagar the legat siuke, inom [innan] the aflidit; och hwaröfwer the enkanerl. hafwa klagat under påstående sjukdom?

Svar:

1. The som hafwa dödt af gångbara sjukdomen *Såll* och *Styng*, thet är skedt in om 9. el. 10te dygnet, så the näst klagat öfwer pneumonia et dolores punctivos cordis, samt wärd i benen.

2. The som äro aflidne genom Brännsjukan; hafwa pinas länge, 3. 4. 5. 6 etc. weforna, och klagat öfwer inwärtas heta, rysningar i halsen, törst, ömhet i hela kroppen, sömnlösa, yrhet, etc. Men the som fått dö, inom 14. 18. 20 dagar, hafwa legat helt varme om been och fötter, samt röde i ansigtet, hela dygnet sedan the hade aflidit.

3: Ingen än här; wet jag, hafwer blifwit dödt af Fråsan; utan alle blifwit helbregda, så the fått bruka några inhemiska medicamenter; then må hafwa varit quartana, tertiana, ephemera, simplex, duplex, composita, eller huru Febris intermittens delas plågar; undantagandes någre, hwille kommit hjt ifrån the södre orter, the legat i Fråsan, och brukat åtskilliga Pulfwer, Piller, Moser och Decocter; hwar af prof upwisad äro; Sådane hafwa dels blifwit eller varit phrenetici, vertiginosi, etc. eller och hydropici, och således af sådana efterslångar emfider döde. Någre åter haft underbar stark Matlust; dock sine Cyno-

rexia; och således blifwit fete, men så öme och sensible, at the ingalunda kunnat se thet minsta lius, ey heller höra sachtaste ljud, etc. dock lfwäl återwunnit hälsen, sedan the legat til jängs 4: 5: 6: Månader, mistat alt håret och alla naglar.

12: Fråg: Om uti et hushåll, bestående af några Personer, flere på en gång och mangrant siuka; såsom och om the friske, hwilke stöta the siuka strax nedläggas, och således thenne sjukdomen finnes wara smittosam, eller ey?

Swar:

Alt Febres ardentis, petechiales, malignæ, hafwa warit och än äre smittosama; mer eller mindre, alt som lusten, orten, och folket wara mände; thet är öfwer alt kunnigt. Och ehuru Febres intermittentes, eller Fråfver, i forna åren wore här i Helsingaland aldeles ingalunda smittosama; så hafwer man dock i thetta året funnit contrarium, i ty hwarest Frostan inkommit uti husen, äro näst alle inficerade, äfwen 70, 80, 90, åra gamle personer, jämte små och nyfödd barn.

13: Fr: Swad sjukdomar wid förledit års slut, och wid början af thetta året warit gängbara; och hurudan wintern och wäderleken warit emot wanligheten?

Swar:

N: 1: I nästförledit år war här

a: then wanliga period, så Varioli et morbili sin gång hade, och thet, snart sagt, i swåraste graden, som merendels sker, drygare på 10^e än 7^e tidehwarfwet; så at och gammalt folk, som tilförende sluppit, måste undergå thenna farjoten; äfwen nyfödd Barn, hafwande kopporne med sig utur moderlifwet, när Modren näst tilförende sådan sjukdom haft.

b. En häftig och gauska smittosam **Blodsiuka**; Dysenteria, cum tenesmo et febre; så at alle i husena fasnade i samma jämer, ja! och alle the som råkade at känna elaka stanken af the siukas excrementis nigris, purulentis et sangvineis. Dock blefwo här i Staden inge flere döde, än som fattige, gamle, kraftlöse, äfwen Barn som intet wiste at bruka tiänliga medicamenter, hwilke jämerl. plågade af nausea, Leipothymia et torminibus acrioribus.

c: Febris intermittens war och nog gängse; dock intet som nu i år; ey heller besmittelig.

N: 2: Wid börjen af thetta 1737, äro efterföljande Sjukdomar yppade swårare och underligare än tilförende, här å orten; v. g.

a. **Zäll och Sting**, med bråna invärtes, och wärck i alla leder, som lagt många på håren; när inga goda läkedomar wid början warit för handena; såsom tilförende berättat är, til 3: Fråg:

b. **Brånsjukan**; Febris ardens; ne dicam pestilentialis på jämlike ställen; begynnes med hastig och häftig anfallande Nysning i hela kroppen, sedermera starck invärtes heta, törst, delirium, vertigo, etc. etc. swulnad i halsen, wärck i magan, benen, fötterne, ömhet i hela kroppen, matleda, pulsus frequens et inconstans, etc. etc. The som funnat strax wid begynnelsen få bruka tiänliga medicamenter, äro D. a. komne til hållan; Men the som mistat förståndet, och intet wetat sit bästa, haft starcka motus convulsivos, hwarj upsyn, plåckat fällen el. täcket, etc. tylike äro afslidne in om 9^e dygnet.

c. *Febres intermittentes*, Frågor; sed malignæ et pestiferæ, åt minstone smittosama och uunderbara af mångbanda ombytelsor, simplices in compositas, et versa vice; ja! och många hafwa haft starcka paroxysmos 2: el. 3: gångar om dagen. Slyttandet och häftigbeten hafwa och mycket ställt sig efter Baromet:s och Thermometers up- och nederstigande, som är här netto contrairt emot Hafswatnets upflödade och utfall; så at thesa Febres intermittentes warit större och starckare förändringar(e) underkastade, när Barometern fallit, än då han upstigit; et vice versa. Swarföre är curen lyckeligare befunnen wara, när man och thetta obserwerat.

d. **Zofa**, Singultus, är här intet fremande, dock nu som en owanlig farjet på gamla och unga, med starcka ructibus, cholera och flera inflammationer.

e. *Scorbutus* som här i Norden, emellan Hafwet och bärigen, har tagit sit Huswudqwarter, hafwer och nu i år giort starckare utfall och fått större inrymme och mächtigare wälde, än som tilförende, med sina många, många, och elaka följeslagare, i synnerhet then stemma artridis vaga, och tumores oedematosi, etc. hwilka många fiender och wäldsame gäster, ingen här å orten lærer kunna undkomma, än sieder öfwerwinna och aldeles utrota.

N: 3: Wäderleken i förflutne Winter wisade sig här ganska owanlig och obehagelig; ty han war ljfare hösten; af mera blida, tö- och rägn-wäder, än snö, köld och frost, alla månader ut igenom, Septemb: Octob: Novemb: Decem: Januar: Feb: Mart: såsom utförl. til månader, dagar och timar kunde här framwisas af mina Baroscopiska observationer, om thet icke för widlöftigt wore. Och fast thet upflödade Hafswatnet här å orten icke så högt stiga månde, som berätt(at)as ifrån utrikes orter; Så weta dock alle gamle intyga, thet i manna minet,

här aldrig så högt och jämtstående Hafswatu så länge warit; öfwer all märcken, som man jäger.

14: Fr: Om uti orten, hwarest sjukdomen gångbar warit, är eller warit brist på lifsmedel, särdeles bröd, hwaraf gemena folket torde hafwa blifwit nödsakat at äta Bark, samt Rötter, eller eljest owanlig eller otjänlig spjs?

Swar:

Här i Helsingeland är för fattiga folket och allmozen intet owanligt at äta Barkbröd, som med drygt arbete och konst måste tilredas; hwar om min Chloris Helsingica uti et Cap: omständel. berättar; warandes Dras= Måss= och Agn=kakan thet dageliga brödet, men aldrig af ren Säd, emedan Säden aldrig här wäxer tilräckelig för Landjens Subbyggare, utan måste ärligen några 1000 tunnor ifrån andra orter inföpas. Och ehuruwäl å the tu eller try nästförfluten åren, någorlunda god årswärt warit hafwer, så at icke alle ätit Barkbröd, såsom på åren 1695, 1696 och 1697; sedermera 1705, 1706 och 1707; så utffickade hijkommo at lära fattiga folket draga up Siörötter, them torcka, mala och äta; hwilka Rötter befunnos wara mera skadeliga än nyttiga, i ty både folk och få, som the af äta månde, blefwo dels yre, galne och rasande, dels döde; förutan the mer än många, som flocketals och uti jämerlig sweda, döde blefwo af Blodsiukan, hæmorrhagia et Dysenteria, som war en Pest öfwer hela landet, i synnerhet för them som Bark=kakan bita måste, och än mera för unga, som med bara Barken, utan ringesta tillsats af dras eller agnar intet så wane wore; så sådant Barkbröd syntes wara naturlig orsak til thessa smittosama siukan och the å följande aflidandet. Men nu i år, 1737, här icke aldeles så, när spanmålen har funits, fast än swära dyr; utan swarare kan man hafwa then tankan, at thessa nu gångbara, swära, owanliga och smittosama sjukdomar hafwa naturliga orsaker dels af then **Rugga**, **Rösta**, corosive materia som war på Säden i nästförledne höst, och än nu mera af något arsenicaliskt wäder och förgiftade Dunster och ånger, som upstigit utaf thet owanliga höga och länge jämtflödande hafswatnet hela wintern öfwer; hwar om i swaret til 13: Fr: är berättat. Bewjs a posteriori kunde wäl mång införas, dock et allenast, näml. at alle förenämde sjukdomar icke allenast begyntes här wid Siöfidona och Hafskanten, utan och hafwa warit och än äro här öfwer all gångbara; Men rätt få och nästan inge sådana 7. 8. 9. 10, mijler längre up i bärgsbygderne.

Man kunde och nu här införa något om the underbara och Dwanliga **Matfkar**, som äro fundne wara komne så af menisser som andra Creatur, icke så aldeles lifte them som algement nämnas lumbrici lati, rubi, rotundi, vivaces, etc. och huru stor oreda i kroppen the orsaka. Men mine angelägnare **Ämbetslyfver** medgifwa nu icke sådant.

Hudicksvall
then 15: Junii 1737.

Ol. I. Broman
P. & P. etc.

1738.

Januarius; öfwer hela månaden, liten eller ingen juio; utan stor blida.

d.= 10 war hos mig Jon And: dotter i Ug af Ferla Sockn, *Anna* 3 åra gamul; hon war till alla lemmar slink och färdig och af godt förstånd; p. Men ifrån **Wastan**; som war mera nederjatt på magan, än äljest algementl. war en **öpfung** eller **stråma** som gjorde alt en med **födslolemen**, och hwarest then ordentel. skulle börja war en **twårröpfung**; men til andra ändan ad podicē war alt riktigt. Hon mädde äljest wäl; dock utur thenna öpfung rant mäst watu.

Februarius.

Thenne war af blida och rägn lifa som Januarius intet faller; dock föll nog juio d. 23; men sedermera töwäder.

NB. d. 26, eller om natten emot then dagen, fl. 1. el. 2. skedde här en stark **jordbåfning**, så at och husen **skakades**, och folket **wacknade up** af sömnen, p. p. Ristandet kändes löpa ifrån nordväst til Sydost, här å orten. The som woro ute och wakande såsom **Kohlbönder** wid sina Milor, berättade thet och **stora Eldskuhlor** el: the så **kallade Drakar** **flugit i luften**. Af et Mff: har iag thet märckt, at 1584 d. 12 Sept: emellan 2 och 3 om natten, skedde här i Landet en förfärlig **Jordbåfning**, så at på mång ställen husen lyftades af tomtstenarna, stöckarne i wäggerne skildes åt, at man kunde sticka handena them emellan.

Martius kom wid börjon med juio, mera än å mång år tilförende; äfwen tiöld; som warade hela månaden ut igenom; så at federnöden för **Boskapen** gauska stor blef, öf[swe]r alt.

NB. wid slutet af thenna månad war en g[samma]l hende hos mig ifrån Diupe af Unnarswjk Sockn, jämte sin **Son Nils** wid namn, 20 år gl. Denne Nils war i all stycke som en annar förståndig och karst dräng. Men för några månader sedan, kom then raptus på honom mäst efter middagen, at han först **begynte til at gå och tala**

högt, predika och framdraga mång skriftenes Språk, p. sedan slunga en psalm el. twene. p. ther på begynte swåra gråta och inerl. jämra sig öf[we]r thet el. thet som hända skulle, p. somnade sifst in, och sof roligt. När han upwakuade, war han i all stycke som en annar klot meniska, åt, drack, arbetade, wiste hwad han gjort hade til thes, samma paroxysmus föll på honom igen, 1: el. 2 refor om wekena.

Aprilis

d. = 1. 2. 3. begyntes med starkt urwäder och kiöld; men sedermera d. 6. 7. etc. föll wacker rägn, at slädeföret gif sin wäg, och marken synas; allom til glädie för fodernöden skull som allmän war för Creaturen. d. = 14: föll ömningt snö, mera än på hela förslutne wintern; kiölden warade och stark, i synerhet om nätterna; hela månaden ut igenem, ja at ingen jäd kunde utjäs på thenna månaden. **Strömingssifket** och alhintet.

Majus.

wisade sig wid begynnelsen wacker med rägn och warma; dock stor kiöld om nätterna, d. 5. 6. 7. = 10. Sedermera beqwämlig at jäden begynte utjäs d. = 14. 15. p hwar med continuerades hela långa tiden framåt för starka kiölden skull i jorden. **Råggråset** wacker, men thet af nya rågen i höstas gif aldeles ut. **Strömingssifket** med Siötar och Nöter begynte lyckas d. 16. 17. p. hållandes ut hela månaden öfwer, som och hade härlig wäderlek med sig.

NB. **I** thenna wår torckades måst alla Fiörsbårstråen bort, höra hwart man höra må; **Törnrosbuskarne** lifaledes.

Junius

war och wid börjen ganska härlig af warma och räng; **Strömingssifke** och ömningt på mång ställen.

NB: d. 8; om aftonen kl. 5. hördes första gången **Torndön**, dock allenast 2 gånger här i Staden, med något limgaude och litet rägn; men **ganska starkt**, at icke allenast mina Fryddgårdsportar **slogos up**; p. utan och öster i Staden, uti Borgarens *Jonas Brobergs gård* slog **Åskian** neder igenom **Skorstenen**, spelkandes honom mit i tu; neder uti spisen, et stycke af stenarne, åter ut i kamarspiisen, och sedermera ut igenom fenstret, fyllande husen up med swafwelrök, at och wäggarna blefwo swarta. Dock war lycka at alt husfolket war så intet hema, utan rest til fiskehamnen Snerstön.

Ut igenom Junii månad war här egemen härlig wäderlek af warma, rägn och jelsken, at thes life på mång år intet varit hade. Dock stode the åkrar flene, som bittida jäddes medan kählän låg; men togo the och

sig sedermera wackert. Strömingfisket war och önnigt på mång ställen, med **Woot** och **Siötar**.

Julius.

Thenna Månad war så härlig och behagelig af tiänlig wäderlef, at i mång åren thes lifte intet warit; hwarföre wärte säden öfwer alt mähta wackert; **Sö**= äfwen wäl; fast med inbärgningen gick seent til för rägnwädret skull.

Strömingfisket önnigt här å orterna. **Starck** warme månaden ända ut igenom.

Augustus.

Begyntes med **nog rågn**, och continuerade ända fram åt, til d.= 16— 20 - 24. 30.—; hwar af **ffördeanden** mycket hindrades, och **Säden**, som liggande war, tog skada på mång ställen med måltande; d. 6: 10: 12: 15.= begynte med alfware fförden gå för sig, men hinder af dageliga rägnwädret. **Strömingfisket** rått önnigt.

NB. **Solens förmörkelse** d.= 4.— om middagen, kunde iag här intet observera, ehuru alt tillagat war, emedan tiock molngång här å orten på then dagen war, som och för och efter.

Blodsjukan yppades här i Staden nog, så på folk som **Bostopen**, hwilket jenare här aldeles owanligit.

Septemb:

Med ffördanden gick långt ut för continuerliga rägnwädret, och än wärre med inbärgningen; ty säden måltades på ffylarna ända fram åt d.= 10 - 20.— hwilket mulna wäder, och owanlig tiock dimba, snart sagt, dag och natt warade thenna Månaden ut igenom; them resandom på hafwet til stort hinder. Dock woro här alskinge falla nätter.

Emot all gl. wana, måste the från Medelpad och andra orter, nu här köpa Ströming; thesfore blef och **Elfskarleby** marknaden thesa hälffingar fördelachtig när och önnigt Spanmål tiffkom å 8 el. 9 D: tunan.

Blodsjukan, i synnerhet wid **Siösidan**, wisade sig än swårt nog.

1738, d.= 2: Sept: war **Bonda=son Pär Larsson**, ifrån **Tuna sockn** och **Hede by**, 21 och $\frac{1}{2}$ år gamal; hjt hos mig och uti många Personers öfwerware, gjorde efterföljande berättelsen; näml.

d.= 25: Aug: om fredags morgon, när alt liust war, och folket i gården woro utgågne på åkrarne [o: åkrarne] at skära **Säden**, kom in til honom, ther han låg i sängen och läste, /: ty drängen är en krymping och förmår icke komma utur fläcken utan at af androm lyftas och bäras: / en stor karl med hwjsta=side kläder, hjälfade och sade: **Guds frjd med tig Peter Larsson!** Drängen swarade: **Gud signe Eder!** elt som

fortel. gemene hopen säger: **Gud sinner!** Han sade: "Här äro försträckeliga stora och stygga synder öfwer allt gängse i landet; Gud är swåra wred öfwer Eder, p. p. therföre säger iag dig til, at folket i hwarje by går tilhopa hwar dag, siunger, läser, beder och gråter och gör råttfaffans bättring. Drängen swarade: Thet wore wäl at så ske kunde; men icke finnes i hwarje by sådana som thet giöra kunna. Manen sade: "Sag säger dig thetta til, tu skalt äntel. förkunna thet androm" äljest går intet wäl. Och ther på förswan then hwita karlen.

Bonda Sonen förkunnade thetta för sina Förälldrar när the inkommo, för sina Syster och flera i Byen.

Twå dagar ther efter, el. d. 27 Aug: om Söndags afton, när thenne krumpne drängen war ute sittandes på förstugubren, kom samme store Man uti samma hwita och sida habit til drängen gåendes, så han såg thet han och hade et stort hwitt kläde på hufwudet och giördel omkring wida kläderna; hålsadens som förre gången: Guds frid Påder Larßen! Drängen swarade: Gud sinner! Manen sade: Nu är iag åter hjt kommen til dig, at säja dig samma ärende, at tu måtte äntel. sådant förkunna, och then ena byn ifrån then andra, then ena Socknen ifrån then andra, then ena Presten ifrån then andra, at hela Riket må sådant weta, ty för Landsens stora synder skul, skal Gud sända krig och örlig samt dyr tjd, såden skal blifwa fördärfwat af myckla rägnet, at then skal intet inbärgas för än i Michelsmäsjetiden; p. Berätta sådant för Presten i thenna Socknen, men i synerbet för Prosten i Staden /: thet war Ol. I. Broman i Hud:vall: / at i tjd må godt uträttas. Drängen sade: Ja! ja! iag wil giöra så myckel iag förmår. Och så förswan samme Man.

Af thenna befallning lät thenne myckel gudfruchtige och beskedelige drängen, som läsa och skrifwa kan /: thet senare med allas förundran emedan och hans armar och händer äro swåra krumpne, hållandes pennan allenast emellan the minsta fingren med största mödo och öwighet, p. /: [förmå sig] at komma i dag när iag thetta skrifwejr, sedan han til Ryrkoh: S. I. Backmarck har warit förder, beledsagad på en häst hjt til mig; så jag bad honom nu som för, med böner och låffånger hålla sig til sin Gud, intet försträckas om än thenna Manen skulle än flera reser wisa sig för honom; p. Han kunde och utan fara fråga honom, ho han war? och hwilken hade sändt honom? Han kunde om så wore, bedia honom läsa med sig Fader vår, eller och Herrens wälsiguelse; el: åt minstone siunga med sig, någon låffång af Davids Psalmer: v. g. **Men Herrans Tåd allena, blif[wejr] stadig och fast i Ewighet, p. p. p. eller: Tig ware låf och pris, O! Christ, wäl: signad är then dag förwist, p. p. p.**

Thenne drängen war jedan intet mera hos mig, ey heller hade han mera sådana syner.

October.

Med tiöf dimba och rägnwäder begyntes thenna Månaden, såsom slutet war af Septemb; och continuerade hela månaden ut igenom; hwar af then skadan timade, at ljunet bortrutnade på häsjorne och hagarne satt; ty här war och ogement lungt wäder. — Blodstufkan yppades och, förutan andra främper.

November

Allt in på thenna Månads början war här ljfare somare än höst; ingen kiöld, ingen sniö; utan lungt wäder med töckn och rägn-skyar; Men d. 6 **begynte sniö falla** som strax gick bort med rägn, **hwilket rägnwäder med töckn warade månaden ut igenom**; så at intet slädföre här war, icke håller siöarne tilfrusne.

December

Börjades med rägn och litet sniöglop; äfwen töckn ofstaresor men d. 7. 8. 9. p. p. begynte kiölden wisa sig starkt, och siöarne tilfrusa; dock ingen sniö wid siösidona; thenne kiölden indrades [o: ändrades] snart i stor blöda och så ömigt rägnwä[der] d. 13. 14. 17.— at bara mardfen blef, mäst öf[we]r alt; b[ä]skarne begynte rinna såsom om wären. Sjarne obrukelige, p. p. p. Dock wid slutet någon kiöld med liten sniö.

NB. Emot all gl. wana war stark kiöld och mycken sniö på the södra orter; men Norr ut ingen.

[Kyrkokronikan: 1738.= Grasserade här å orten Froßan gauska swära och owanlig, mäst ther af, at icke allenast Medåldrige, utan och små Barn, och urgamle personer 70—80 åren, ther af plågades. så l[if]wäl för 50 åren tillbaka, man här i orten ingen froßa hade at fruchta före.]

1739.

Januarius.

Reg sniö och stark kiöld, kom wid begynnelsen, och continuerade framåt; hela halfwa månaden öf[we]r. d.= 19 om natten emot d. 20, war här öf[we]r hela himel. stort= hwjtt **Skybragd**, som hade warit klaraste Månstinet, fast Nedan war; ther på fölgde hårdt wäder i par nätter. —

Öfwer hela månaden war här så **stark kiöld med urwäder** at på 20 åren tillbaka intet så warit har.

Februarius

Begyntes och med gauska stark kiöld och gruffant urwäder, hwilket warade nästan hela månaden ut igenom; dock stundom töwäder, v. g.

d. 12. 13. 22. Om aftonen d. 23. syntes uti Norden 3 linja och bragdande Bogar, then ena öf[we]r then andra in emot Carlwagnen; ther på kom d. 24 om dagen, och om natten emot d. 25, **faseligit starkt Nordväst-wäder**, som på ganska mång ställen tog taken bort af husen; många härbärgen och huus nederstötta, Skerstenar, p. p. Bed- och Hö-strinner på vägarne emfullkastades, äfwen folket, p. p. så at å mång ären thylift ey varit. Ända til slutet af thenna månad war här emycken snö.

[Kyrkokronikan: d. 28 Febr. om aftonen hängde sig sielfwan af swaghet och flemmodighet Bergaren här i Staden Olof Olofsson Backman, Enklinge och utan Barn, 40 åra gl. utom Staden uti sina hölade i Gudick.]

Martius.

Thenna Månads början syntes fuller någorlunda behagelig och lifnelse til tjda wårwäder, ty rägn kom önnigt d.= 4 och 5. Men hastigt ombyte skedde til kiöld, stark winter och så stort urwäder i synerhet d. 18. 19. 20, at theß lfe intet på mång år varit hade; **yrsnö** stod jämte hustaken och öfwer alla gårdsgårdar.

d.= 25, 26. p. wifade sig en lindrig wäderlek; men slutet af månaden war obehagelig af kiöld och snö.

Dråban yppades nog swära, i synerhet här wid siösiderna och på them som hafwa varit til the södre orterna.

Aprilis

Begyntes med så starkt **urwäder**, **snö och Kiöld**, at knapt i manna minne så varit haf[we]r; i synerhet d.= 2. 3. 4. mera än uti Mart: månad d. 4. 5. Kiölden continuerade d. 6— ända långt fram, halfwa månaden igenom; fast än rägn föll d. 13.— men sedan kalt. Swarföre klagades öfwer alt om **fodernöd för Boskapen**, som alt swårare tiltog, emedan ogemen kall winter war och öfwerfals snö allestädes, hela **månaden ut igenom**, samt slädeföret öf[we]r alla isar, p. p. p.

Majus.

Så stark kiöld och mycken snö, har i manna minnet här icke varit, wid börjen af thenna Maji månad, som nu i thetta året; hwar af Boskapen dels af grauris-ätandet dödde, dels med ringa gagn slachtades. **Alle sidar lågo tilfrusne**, d.= 9. 10. — Dock styrde Gud Som alt förmår, wäderleken så af warma och rägn, tordön d. 14 p. at på några ställen begynte återmanen få utkasta sin jäd d. 15. 16. 17. p. Isarne smältade och sin wäg. Swilken härliga wäderlek continuerade ända fram d. 25 p. p. så at utfädet kunde wackeret gå för sig. Men Någ- tofwarne syntes ömsom, emedan then så nämnda fleen hade förflämt them.

Wid slutet af theenna månaden war här nog rägn.
Strömingssiffet litet eller altzintet.

Junius

Wäder och behagelig wäderlet hela tiden af rägn och solken, så at the åkrar som nu först kunde besås wid börjon af theenna Månaden ända til d.= 9.= 14: stodo fredigare än the som såddes uti Majo. Sådant härligt wäder warade hela månaden öf[swe]r.

Strömingssiffe med Rötterne begyntes först at lyckas d. 12. p. lyckades somligestäds ömnigt, somligestäds helt mindre; dock siffades här med månaden ända ut igenom.

NB. **Emot all gamal wana**, syntes här d. 23 Junii stora **stokkar af Willgiåsen flyga norr ut.**

Gick rätt sent och ganska sflitom med sådeswårten; Gräset på Swaluarne war swåra skändt af swallet el. **steen.**

Julius.

Theu begyntes med ogemen behagelig wäderlet af warma solken och måtteligt rägn, och continuerade ända til d.= 25. — Så at höbärningen gick för sig; dock mycket sent begyntes, emedan med sådeswårten gick swåra sent och ojämt, så at större delen af kornsåden intet war argången d.= 25. — Om natten emot d. 26, **Liungeld och åfstedunder**, och ther på mycket rägn d.= 26.

NB. **Solenes förmörkelse** här i H:vall d.= 24: Julii; begyntes intet för än **fl. 5: efter midagen**; på här warande urwårck. war som **störst fl. 6: 18: min: til 11: digit: — ändades fl. 7. och gick klar neder sedermera om astoneu.** Men om morgonen in til fl. 11. om middagen war här moln, och molusfhyar. **Emot gamal wana**, siffades här **Wotströming** in til d.= 26: men ganska små. Men med **Siötarne** litet eller altzintet.

NB. På the först: Månader ifrån Mart: ända hit til, har en **owanlig stofska** yrat. **Rjkhofsta** på barnen, och **Öronsufande** med **wårck** och **utflytande** på många, många menisfior.

Ömnighet af allhanda slags bär, smultron, Snytterbär, p. p.

Augustus.

Begynnelsen war obehagelig af mycket rägn, och sedermera d. 9. 10. 11 och 12 af kalt wäder och frostinätter, at ärter och linet nog skadades; men återkom rätt härligt wäder af solken, warma rägn, hela månaden ut igenom. Dock gick med **Sådeswårten ganska sent** och långsamt; så at stor del *in medio h[ujus] m[en]s[is]* war icke **argången.**

d.= 28, om morgonen fl. 4. 5. **Liung=eld=åfstedunder**, mycket rägn.

NB. Emot gl. wana fångades ströming hela månaden ut igenom; in wid staden H:vall. Men icke så önnigt i fiskehamnarna.

Emot waulighetena stod här Säden helt gröner månaden ut igenom, så at få eller inga fått begynna skära Någen up, långt mindre kornsåden.

NB. NB. wid slutet af thenna Månad kom befallning om Frigsfolkets upbrott emot fiendan Ryßen. Ach! we! we!

September.

Intet för än wid börjon af thenna månaden, fick man här begynna skära Någen; the andra sådesarter än gröne.

d.= 5. Säg man Tranarne flytta söder, tidigare än äljest på the förra åren.

Hela tiden framåt war jämt rågnwäder så at theu gröna såden swära skändes, och nådde ingen mögenhet, hwar på fölgde d. 16 stark nattfrost, som beröskände altsaman; förutan thet at såden utbolnad war; samma fiöld ökades altmera d.= 19. 20. 21. at markena tilfrysja månne.

d.= 14: ut-marcherade Frigsfolk^{et} åt Åbo och Sijnland at anfalla Ryßen; dock emot accordet 1737.

d.= 19. kl. 9. om qwällen syntes uti nördosten wid början en stor hwjt bragdande båge, som steg alt högre och högre up, görandes omfider uti östern inedt öfwer thenna horizon ten en hel rund Circel, med bragdande och fräsande $\frac{1}{2}$ tima; uti thenna Circel war fältet mörkrödtt; til thes hwjta Omkretzen begynte smånningom aftaga, då fältet blef mörckt eller swartachtigt, hwar igenom the större stiärnor lyste, som gjorde et wackert utseende, $\frac{1}{2}$ stund; S thet samma steg up, neder wid horizon ten, en tylik hwjt halfCircel som theu förra; men huru han sedermera wisade sig, märckte jag intet som til fänga gå månne kl. in emot 10.

October.

Rog tida och wid början d.= 4. etc. begyntes stark Fiöld Komma som warade nästan ut genom hela månaden, och et ständigt Fält nordwäder; Siöar, myror och strömar tilfruse, at the kunde öfwerfaras med häst och slädar; fartyg lågo börfast öf[we]r hela månaden, som norr ut segla wele. Snön föll och d.= 13. 14. etc: hwar af stor olägenhet med et och annat tjnade; mäst af Boskapens installande och qwarnwatu-nöden, ty fiölden war mächta swår ifrån d.= 4— ända til d. 27.— Men sedermera lindrigare til ändan.

Uti förenämde Octob: månad yppades här blodsiukan, men än swårare Mähligen på unga och gl. personer.

Chalmata syntes stor d. 21. 24.— om qvällarne; men intet såsom å förra åren i nordosten, utan efter längre tillbaka i Nordvästen, och än mera högre up öf[we]r horisonten.

November

Begyntes med kiöld och snö; d. 3. 4. 5. 6. p. som warade långa tiden framåt, i synnerhet d. 19 = 21.— Sedermera tiock och illastående töckn, d. 22 = 26. hwar på rågu nog föll och snö til ändan, at myror och fåglar intet kunde nyttias til slädeföre.

Måshlingen grasserade här nu som i förra månaden rätt jämerl. och hårdt. 50- och 60-åra personer plågades och af honom, jämte ung barn; som och dödde ther af; emot gamal wana.

December.

Månadens början war blida, töckn och råguwäder; en lindrig winter ända fram til d. 20 = 24. sedan rätt kallt.

NB. **Solens förmörkelse** d. 19. Observerades; dock wid börjon intet efter behag för tiocka rymfrostet skul, som stod in til kl. 10, på dagen; men sedermera klart wäder til kl. 2, p. m. Dock märktes här i orten at in emot kl. 12 om middagen, hade Solen sit fulla sken igen. Barom: Obs: wore 30; s. N. 1. Coel: seren: kl. 1.

Måshlingen war lika stark som för. **Blodsoten** rätt swår i Söderhamn.

Swer hela Zulehögtiden war en owanlig stark kiöld at thes like intet varit på mång år. **Winet frös i Falken wid Communion.**

d. 26 el. And: D[ag] Sul om aften kl. 10. hördes et **ganska starkt stott** i luften, i sudvästen, at fenstren och dörrar skakade.

Hela året ut igenom af thessa månaden war här ganska stark kiöld nätter och dagar; — rätt owanlig på mång år.

[Kyrkokronikan: in Oct: Nov: och Decemb: Nödmåshlingen war här och anorstades ganska swår och owanlig, så at och 40= 50= 60-åra Personer ther af plågades. Wid slutet af thessa året begyntes här så **bister kiöld** och **starkt winter**, at thes like på mång år intet varit hade; början skedde d. 26 Decemb: om aften kl. 7: med et **dunderstott** i luften såsom af en Canon, at fenstren dalkade här i Staden. Thenne kiölden war jämnstark hela tiden fram at til Januarii slut, så at många ther af toge stor skada. Af gazetterne hördes och samma klagan ifrån många utlänska orter swårare än 1709.

Ifrån wårdagen [1740?] och utfåningstiden som sent kom, ända til Midjomaren föll här altsintet regu; hwar af gick ganska sent och långt

ut, för än något gräs eller jäden wärte. Höet blef förthenful rätt ringa och swåra dyrt. Säden kom och [at] stå på mång ställen under snöen, som önnigt och tida falla månde för Mich:måsan.]

1740.

Januarius.

Then ewanliga starka kiölden som begyntes i Julahögtiden continuerade hela tiden ut igenom ifrån d.= 1: ända til d. 14. så liten ändring kom; men sederm[er]ja så häftig kiöld, at thes lifte i manna minnet intet warit. Siöar, åar, sund, p. p. blefwo aldeles betnkälade och ty stor brist på watn.

d.= 9: skar iag en steen, stor, som SwisKonsten utur högra kindbenet på inre sidon på Pigan Giölin Mich: D[otter] i Storhaga [siusdals] [ecku].

Februarius

war lifa som Jan: af hiffelig stark kiöld, at siöar, strömar, åar och tylik watn, blefwo ända til botn frusne, så at qwarnar, och Bruskwärden stå måste af watulöfan; Foglarne funnos döde och små creaturen. Dock här å orten föll ringa snö.

Nåflingen stannade nu wid slutet af thenna Månad. Spannmålsbristen gåncka stor hälft af frökorn.

Natten emot d. 26.= brandt af upkommen eld i Dilsbo Prästegård och stallet, hela Prästegården aldeles i grund, Fläckstapeln och alla Fläckorne; **Fyrkan** utan och innan, **Soeknstugun**, **Fyrkohårbårgen** och flera hus ther omkring. NB. NB. **Sattigböfan** af trä stod mit i starkaste eldar helt ofskadder. NB.

Martius

Månaden begyntes med wackert och blidt wäder. Men sedermera ifrån then 7: hela tiden ut igenom rätt gåncka kalt, som argaste winter; d. 27: nog snö med rågn blandad.!

Dyra tider på Spannmål och **Victual**: **Pertzedlar**, hördes ifrån alla orter; 24 D[aler] 1 D[unna] korn. 32 D. 1 L. Ströming. Men stod äntå intet til finnande. Gamle Personers död mycken.

Aprilis.

Lif som Mart: wid börjon, mycken kiöld om nätterne, och almän nöd på qwarnwatn; d. 18. 19. 20. p. nog snö. Sedermera falla Nätter hela månaden ut i genom; dock begynte Fjarne losna och obrukel. blifwa at kiöra på med släden in **emot slutet**, och watnet i strömarne öfås; så på mång ställen kälfröen utgåddes d.= 28. 29. 30. —

NB. d. 27 Januarj: af thetta året dog en Finne i Kiölsfön af

Häzela Socku, barusfödder i Nyland, Simon Johansson Slätt, som har lefwat i 106 år, 2: månader och 2 dagar. varit Soldat wid Nyl. Regemente. fått affsed 1721. —

Majus.

d.: 2: neg flast och urwäder, samt kiöld ifrån nordan; som Continuerade d.: 5. p. med stark nattkiöld ända framåt; Dock begyntes såden så utkastas på mång ställen d.: 11. 12. 13. tä och Isen affsmåltades på södarne. Wår- och fjällfiset mycket fattigt. —

Med wår-utsädet gick fort, ty starka torck-wädret war hela tiden framåt, ifrån d. 10: alt jämt ända til d.: 22: 29: 31. men altzintet rågn, ty wårte hwarcken gräs eller säd.

d.: 18— begynte Notströmingen wisa sig, rätt ömning i Önånger. och sedermera på andra ställen, v. g. i Ården af Rogstad Socku tä d. 26, som war 2: D[ag] Pinges= 10 Bätzlaster uti et warp fångades. NB: the som råkade på Notströming, fingo lyckliga stora warp; men ther emot andra ther bredewid litet eller intet. — Bonden Cr. Jonson i Byn af Rogstad Socku förlastade sin båt med Siöt-ströming wid Dalbo örarne, at båten sank neder och karlen drunknade i hafwet; fans sedermera igen wräken åt landet.

Junius.

Then starke torstan continuerade som hela nästföregående månad, äfwen kalla frostnätter, så at hwarcken gräs, eller säd wåra kunde; och ty allmän nöd. Spanmålen som fördes ifrån Stockholm steg til 28 el. 30 D. tunan.

På somlige ställen föll rågnflurar, på somlige altzintet rågn, ända fram til midsomaren; hwarföre wero skallote Kornåkrar och ingen gräs-wårt; Dock rjft notströmingfiske, näst för Midsomaren; Men Siöt-fiske icke aldeles så på mång ställen. Swillet Notströmingfiske, tog hastigt och twärt af, strax efter midsomars dagen.

Omfrider wid sista slutet d.: 26— 28— 30, föll önsfeligit rågn; dock icke allestädes. Kornåkrarna klene; och gräswårten ingen. Eskaledes war och i Finland; p. p. Gestrifel. p. p. p.

Julius.

Thenna Månaden ifrå börjon, ända til slutet, war ganska härlig och skön för årswårten, af rågn och warma, så at åkrarna togo sig wackert, hwarest war något at taga; Gråset och någorlunda; men mästa-dels rätt tunt och litet på Swalar. Spanmålen swåra dyr; 32. p. D. Tunan. Strömingfiset med Wötterna ömning allestädes, måna-den ut igenom; emot gamal wana.

Augustus.

Början war rätt wacker af behagelig wäderlek för höd-Bärgning[en] som på thenne sommar gauska ringa wurit hade; rätt fattigt.

Än fångades **notströmingen**, til allas förundran, emot gl. wana.

Men natten emot d. 5: så **starkt Fiöld** at ärt-brosken blef språklog. Sedermera rågnachtigt til d.= 17: och ända fram til d.= 28. så at jäden mera wärte i längden, än matades; dock på somlig ställen v. g. i Nerbo gick skördanden för sig d. 20. 21. p.

Strömmingsfiske önnigt; men dyrt salt, och dyr Spannmål 34. 36: D:

NB. d. 22, såg man **Tranar flytta söderut**; bittida emot wanan.

Strömmingsfisket war somligstäds önnigt efter Barthol: M[åh] **Zumblewårten** gauska ringa öfwer alt.

Septemb:

Skördeanden af härliga wäderleken på första dagarne gick nu för sig med Någen, jäsom och kornet på flesta ställen; men på mång ställen stod kornet och hafren, och ärterne än mycket gröna och omogna /: **Frosten giort och somligstädes skada up i landet** i Liusdal p. p. — ./; ända til d. 23, så **starka nattfroster** kom, hagellurur, rågn med sniö blandat, som förstämde thenna gröna jäden; fast än then hade tiltagit i **långden**, på mång ställen, rätt owanl. v. g. **Korn- och hafre halmen**, 3 alt; men fögo mat i åren.

Ärswågen af jäden gauska ojämna och skiftewjs. **Plogarne** mycket swagare öf[we]r alt än åkrarne.

d.= 20, begynte rätt **starkt Fiöld och nattfrost** komma, och continuerade ända månaden ut igenom, med sniö d. 23. 24. 25. p. så at jorden kunde intet plöjas; Bostapen intet gå ute på markene; en del af jäden stod ute, äfwen öfuren. Rötter och kåhl så frujne at the med järnstörrar måste upbrytas och således **nog jämer öf[we]r alt**.

October.

Then gauska swåra wäderleken af jämn-starkt- och häftig fiöld-äfwen något sniö, som begyntes i Sept: månad continuerade wid börjen af thenna månad, och warade alla dagar månaden ända ut igenom; allom til mycken skada, ångslan och förskräckelse, emedan brist på foder öfweralt redan stor war; så at Creaturen måste slachtas flera än som behöfdes; många hästar ihjälskutas; Säden, kåhl, rötter och rosower lågo under sniön, p. p. p. Dyrheten på spanmålen steg alt högre och högre, 30—36—40. D. tunan; p. p. p.

NB. **Löfstråen** emot all förmodan behöllo **sina gröna löf** uti thenna swåra fiölden, månaden ända ut igenom emot gl. wana; så at

folket gick ut i snön och fiölden löskärfwar at taga; ärinbrandes sig gl. ordqvädet: **Wår uti grönt löf faller snö, följer ther på stor brist på foder och bröd, och mycken död.**

Om qvällen d. 12, syntes i nordost et Chasma rätt stort, som en liufer båga, stigandes allt högre och högre up åt Nordstiernen; såsom och i förra åren oftast syntes; men nu af then olsheten, at mit under bågan stod et lika stort skeen neder åt til horizonen.

thetta påstod ifrå kl. 8 til 10 om natten.

d. = 18 = om aftonen när Borgaren Cr. Ol. Bårg, hans hustru och piga, på en Båt, och flere på andra båtar, rodde hem åt Staden ifrån theras sisseläger; kunde the, uti Hudickswalls fiården, wid Gaderön, **intet annat se, än at Staden stod i liusan låga,** greto och jämrade sig, **intet annat förmedaude än the wid hemkomsten skulle finna löst och fast vara lagdt i aske.**

Med samma obehageliga wäderlek ändades thenna månaden och med ångslan öfwer fartygen som än woro borta på hafwet.

November.

d. = 2 och 3, mycken storm och mycken snö; som skiftewjs kom hela tiden framåt med fiöld —. Men sedan d. 21. begynte blidt wäder med rågn, snöglopp, månaden ut igenom och högt hafswatu — siösprång och tyllift.

NB. Om aften d. = 29. syntes **rätt många och starcke liungeldar** som om sommaren; dock **intet dunderkott.**

NB. fast fiölden starck varit och nog snö, **satt äntå månaden ut igenom gröna löfwet på måst alla löfstrån behållit.**

December.

Wid börjen mächta kalt wäder med snö. d. = 4. och 5. syntes em aftnarna **starckt liungande i luften;** dock utan åsfedunder; hwar på fölgde något töwäder i 3 el. 4. dagar; och sedermera snö och rätt kalt; d. = 12 och 13; **ljfadana liungeldar rätt starcke;** hwarpå starck fiöld och snö fölgde, månaden ut igenom. NB. wid slutet af månaden begynte **Löfwet falla af träen.** NB. **En owanlig dyr tid på all ting,** både för folk och bestap 36—40. D. 1 Tunna SpanM[ål] 12 D. 1: 28 smör. 10 D. 1: 28 lju. 20 D. höftrindan om then finnas kunde.

Öfwer hela Zulehögtiden gauska **Fall winter med snö.** Mycken **starck siufdom** af håll och sting, hwar af gauska många dödde nog hastigt å många orter. NB. **Löfwen såto måstadels än fast på träen.**

[Kyrkokronikan: 1740: Dwanlig dyr tid på all ting, som i manna minet icke varit hade. Dock **Ströming** undantagen, emedan thet fiske-riet [war] önnigt på thetta året både med Nötter och Siötar; så underbart at Notsströming fångades emot gammal wana, nästan hela somaren öfwer.

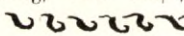
Ifrån Sept: Månads slut, så mycken snö och kiöld begynte wisa sig war året ända ut igenom samma swåra och falla winter, utan ringaste töwäder.]

1741.

Januarius

Året begyntes med jämerlig stark kiöld, som warade hela tiden fram åt d. 1 = 16 =

Siukdomar af Håll och stygu på mång ställen gaussa swåre, hwar af och många hastigt dödde.

d. = 9. 10. 13. 14. om qwällarne såblige **stora skybragder** långt in på nätterne; mächta ewanlige; intet så breda utan såsom hopflätade reep el. Ankaretåg, rätt lussa, dels twårt öfswelr horizonten sträckte stilla stående: , dels swängande sig til then öfre

ändan

Dwanlig dyr tid 36. 40. D. 1: 2^e Spanmål. 14. D. 1: 2^e. smör. 9. D. 1: 2^e lax. foder för Boskapen fans intet; utan granrjs måste brukas.

Februarius.

Wijade sig med blidt wäder ifrån d. 2, ända til d. 16; men sedermera stark kiöld til slutet, dock utan snö; litet rågu d. = 26:—

Swåra siukdomar och dyra tjden nu som tilförende i Januarii månad; i synerhet hufwud= och hals=Swulnader, p. p.

Martius.

Begynnelsen in til d. 16 war blidachtig, dock utan nederbörd; Men sedermera ut til ändan rätt obehagelig af så stark kiöld och yrsnö, som i Jubltiden, i synerhet öfwer Påstahögstiden.

Siukdomar, af håll och sting uphörde; men hufwud= och öron= wärd öfwer alt gängse. **Kopporne** begynte och här å orten yppas, såsom tilförende i the södra orter.

Gruswelig dyr tid och jämmer för folk och Creatur. NB. På mång ställen måste och Ko=Creaturen slachtas, i ty uti kalsningen ingen åtskillnad sse kunde.

Aprilis.

Emot all förmodan war wäderleken wid början så behagelig, ända in til d. 16, at mästa sniön war bortgången, wårfloden kom d. = 10 = 18:— Isen merendels affmälter, och åkermanen begynte röra och Fiöra åfern; d. 11. p. p. p. Men d. 16. 17. 18. p. war rätt kalt och kuhligt sniöwäder.

d. = 14. Hördes Torn gubben jachta åka. Lomar och flera foglar låto höra sin röst; p. p. Isen war måst afgången d. = 20. Wårfloden intet järdeles stor för starka nattkiölden skull. Rågtofwarne wisnade nästan öfswer alt bort för sama orsak skull. Litet eller all intet wårffise. Kiölden hindrade utfäende; ty intet rågn föll.

Safstion flödade d. 22. = 27: ganska högt, emot all gamal wana.

Kopporne begynte nog starkt grassera, som tilförende söder ut.

Slutet af themna Månad — d. 27. 28. 29. — Kom med ganska starkt urwäder, nog sniö och mycken Fiöld; hwaraf blef nöden för Creaturen så mycket större.

Majus.

Then förste dagen kom med kall bläst, rågn och sniöslaf som warade til d. 6; så beqwämligare wäderlet inföll för åkermanen at röra i åfern och utfå jäden, som ganska ringa war at finnas. NB. Af Magazinet skulle wäl the allernödigaste bekomma; men the som behöfde v. g. 2 el. 3: Tunor frökorn, fingo allenast $\frac{1}{2}$ el. $\frac{3}{4}$ t^a: p. p.

Rågtofwarne wero merendels utgågne så här som anerkändes. Ringa eller intet wårffise, af Norß, giädder, aborax. p. p.

d. = 7. 8. 9. tort, warmt och mycket tiänt utfänings wäder; Men NB. d. = 10— 11. 12. 13, i Pingeshälgen, Kom et högbeklaget stormwäder af mycken sniö, Fiöld, slast, p. p. så öfwerflödigt at Mullen på branta åkrar strömade bort; öfwer the sidlänta stod watnet som en fiö, p. p. hwar af stor skada och jämer ölades; äfwen för Boskapen; Såde å nyo.

d. = 15 = 16. begyntes tort och behageligt wäder, blandat med tiänt rågn. Då och strömingen begynte fångas, med Not- och Siötar ömniigt; men tog rätt hastigt och kort af; emot all förmodan.

Kopporne yppades alt mer och mera; dock icke så swåra som wid börjon af året på somlige ställen. NB: alt ifrån Söder och öster til Norden och wåster Ergo; efter g[amla] jägner.

d. = 28. kom en så stark hagelskura med rågn, som warade öfswer 4: timar, gåendes öfwer Zolsjö-byen i Norbo Sockn och på hälften til wästern af Gamalstrång, at åkrarne stöttes up och mullen med utfädda

fäden sfiöldes bort. Saglen woro stor som *Mulqvelkulor*, flego jönder fenster och stadade gamla Skerstenar. p.

Från d. = 26 — ända til slutet af thenna månad war **ganska kall**, at Sjen låg på stilla wata, rätt tiöck; **Sniö föll och**.

Ohyror, swartbruna åmor, flogmatfkar, beghnte wisa sig på Swalar och ängesland rätt ömningt, gräswallen til stor skada.

Junius.

Början war obehagelig af rägn, falla bläster och starkt fiöld om nätterne at brudden affrös; ända til d. = 9. — ja! d. 15—16—17. 18 etc. etc. **Safswatnet** ewanligt högt. **Wotströmnings fisken** tog twärt af.

NB: The förenämde **Ohyror** i Maji Månads slut, såsom **Serrars Sårar** Joel 1: 4. 2: 25. — ; beskriwas här således; näml.

1: til **rumet**; på **Swalar och gråsmarcker inom giårdsgårdar**; men utom intet; allermäst och först på magra, men sedermera på feta plaßer uti the **lenare gråstopparne** neder wid roten i jordene, hopetals som myrer uti en myrstack, hwar utur the sin wäg togo wida omkring; dock åt **öftern**, men intet åt **wästern**; mäst til **lutande och åt diken**; men intet åt högder och högre rum.

2: **Storleken**, smärre och större; dock mästadels af $\frac{1}{2}$ del til 1: **quarter i längden**; och 1: grad, när 1: **quarter** el^t $\frac{1}{4}$ alⁿ, delas i 50 grad. til **tiöckheten**.

3. **Skapnaden**: **hufwudet** litet mindre än tiöckaste kroppen; med 4 kantig **mund** neder åt; såsom gråshoppa. **Buken** bred och liusachtigare än sidorne och ryggen; och therfore tumla the hastigt em när the å sido och på ryggen läggas. **Fötterne** ther under räknas 10: st: eller dubbelt så många, emedan the bestå af 2^{ne} längre ändar ytterst, än mitt uppå; såsom en pall □. hwilke **fötter** äro styfware än huden ther emellan; dragandes sig et twärrstreck mit öfswel: kroppen ifrå samma fötter, som gör kroppen tiöckare emellan hwarje led. Närmast in wid benen längst efter åman ut igenom är en liusachtig rand bredast; ther näst uppå bägge sidor en rand mycket smal af samma färg; äfwen öfwerst i ryggen en tylik, dock bredare än sido-linierne; Så at **Matsffen** är nästan trekantiger; dock icke mycket ludin; Fram om förenämde fötter under buken sitta 3^{ne} par **större, längre och hwarfare fötter**, som weta sig fram åt halsen och munnen; på sådant sätt, som the jenare; hwilke hjälpa at hålla thet som förtäres åt munnen. Up i hufwudet synas 4: st: **runda, swarta, små prickar**, såsom ögon nästan i quadrat, dock mera i längden efter kroppen, emellan rygglinien och sido-ränderne. **Stjärten** är twärr och böjer sig in, som på kreswetan; men alltid sfiuter fram, och intet drar sig tillbaka; gradatim eller led ifrå led, at matsffen

må framgå, fot om fot; när ther wid intet hinder är. Men kommer någor at röra them bak om munnen och the ther näst warande längre och hwarjare fötterne, kröka the sig i hop, först med stjärten til en hel eller half circler; men röras the wid munnen och thesa framfötter, fästa the rätt fast och hårdt wid spöet, strået eller qwisten, och gifwa sig ther icke ifrån, eller kasta sig neder, utan slå sig ther omkring i ring; dock at hufwudet alltid weter utom stjärten.

Swärtes äro the öfwerfulle med **grön och stremachtig wättsko**, then the per posteriora utsläppa när någor rörer them, eller läggas neder anten i watn, wju, brännwju, miölk och olje; hwilken gröna wättska är full af små, små fröen; Men efter en tid och när the dö, är thenna gröna wättskan förwandlad uti swarta sega himmer, jäsom tunna himmer och tarmar.

4. The äro neg segliswade när the läggas in fluidis; men så har iag thet anmärckt, at the först stelna och dö uti kalt watn; ther näst uti brännwju; sedan i wju; ytermere i miölk, och sifst i bomeljo.

5. Swarest the toga fram; som berättat är, mäst åt östern, eller åt siddläntere orter, förtära the gräsrotterne och the smärre och lenare blomstrens rotter; hwar af the aldeles förtorkas; fästa sig och fast öfswer jorden på tylika gräs och örter och them förtära; men the tiöckare gräs- och blomster-rotter, gå the mycket förbj; dock skada thet yttersta. När the uti thesas anMarche toga fram, och råka på gårdsgårdar och lador, klyfwa the långt, neg ther up; men gifwa sig neder igen, skyndande sig at jamlas til hopen. Men när the råka falla neder uti Diken, i synerhet hwarest watn är; så stadna the uti omdwikeliga och yttersta fördärfwet, och finnas oräkneliga döde; intet i ring kröfte, utan utsträckt. The som hållas före wara döde, men läggas in uti warma händer, the börja efter handena röras och få lif igen; allenast the intet äre alt för torre wordne. Laggas the lefwande i paper, eller på thet terra finnas the altid döda krekota eller i ringwis.

Thesa syntes aftaga på 8 el. 9. dagar; men kommo fram igen på the orter ther the före intet skada giort; äfwen på wåta ängen, när watnet war ut-torkat; uti myr-tufwer; p. p. p. Thesa ohyror tog alt mer och mera af; så at in emot slutet af Junii månad, inga finnos; utan på the feta slätter the framfarit, begynte marchen smånigom grönskas och utskiuta blomster; v. g. Råfrumpor; Lejontänder; p. p. men smått gräs intet järdeles tiöckt än mindre långt.

NB: Tilfats om förenämde ohyror:

Su emot Midjomarn tynade the af, och torkades hopkrumpna, och i ring stälta, lika som et stahl utan på; men när stahlet öppnades besans

uti them mäst en mycket segachtig tarm, och uti många, tedu til små ehyror med hufwud och 4 st: (långa) fötter och 4: wingar: Serillar. som wärckel. bleswo Serillar; thet obserwerades.

NB. Om owanlig Sleenhus:

d. 12: och 13. Junii, war en piga ifrån Vemdalen af Gärjee-dalarna, Cherstin Staph: D: wid namn, 22 åra gl. til alla delar wäl och proportionaliter skapad; men för 1: år sedan begynte 30 el. 40 st: små Sleenhus wära nedan om öronen på bågge kindbogarne och halsen, under hafan, p p p. at then nedre och främre delen af hufwudet å båda sidor om munnen gjorde nästan 1: alns bredd, och ifrån öronen neder åt halsen $\frac{3}{4}$ aln. Fram wid och nedan för wänstra areln på bröstet war och en hoper med Sleenhus, som gjorde en hög större än hennes Mamma el. bröst. Alla thesa wero och hårde jem the förenämnda; dock uti them altzingen wärck. Men et stort som en knytnäfwie war nyl. upfomit i wänstra luumskan; men thet war(ut) ömt och wärkte.

NB. thenna Pigan dog $\frac{1}{2}$ år ther efter.

d. 11. 12.— 18— obehagel. Kält wäder och starcke blåster, at ingen gröda på markena frögdades af sädes-arter; och gräset förtärdes af Dhyror; mera wid hafsidona än up i landet; dock jedermera ifrån d. 22— Månaden ut igenom, rätt warut wäder och heta.

Kopporne tynade alt mer och mera; men ther emot yppades å nye Gäll och stygn; hwar af många dödde; äfwen små barn.

Swulnader först i benen och fötterne yppades öfswel. alt; jem alt småningom stege upföre åt magen, bröstet, halsen och hufwudet; så döden merendels fölgde.

[Kyrkokrönikan: 1741: En jämerlig foderndöd, så at idel graurjs brukades åt Boskapen och många Creatur [måste] slachtas. — Siukdomar af håll och sting gaussta swära, hwar af många, många rätt hastigt dödde. — Dyr-tiden på Spanmål, war och owanlig, så här i landet, jem anorstades. 29. 30. 32. 36. D. Tunan. — Wären syntes tida nog wisa sig; för än Maji månad: begynte många fasta ut jäden; Men Majus begynte och hölt fram i många dagar med så starckt urwäder, kiöld och blåst, at största jämer war för alla åkermän; ty en del strömade åkermullen bort; en del stodo the släte och jämne åkrar under watnet som en siö; en del af jäden frös och bort; p. p. p. — På Maji och Junii månader, här wid Siösidona förtärde Matskar, eller Amer, gräset på markene så at icke et grönt strå syntes, hwarest the soro fram, hwilket här å orten aldrig tilförende stedt är; en jämerlig skade; En otrolig myckenhet, af nästan lika skapnad med them som plåga undertiden upåta skålen om hösten.]

Julius.

Af then härliga och warma wäderleken som ifrån d. 22 Junii wade til börjon af thenna månad, wärte jäden rätt wackert, så at Någen war nu argången öfwer alt, och kornet nu mycket syntes stå i Skottbälgen. Men gråswårten nog ringa, i synerhet ther matsken framfarit; dock ut skuto sig nu therstädes, på the feta Swalar i synerhet, åtskillig slags blomster, röd och hwjt-wåpling, S Joh[annis]gräs, S. Tress[aldighets] blomster, Stiern-örter, Ögnetröst, Syra, Mariæ fänge-halm, p. p. allem til stort under.

Notströmingen fångades ån på somlig ställen, månaden ut igenom.

Stor torcke ända fram til d.= 10= etc. d.= 14: wackert rågn. Dock månaden ända ut igenom rätt tørt och warmt wäder at Höbårgningen lyckel. gick för sig; Sädswårten förkofrades och härl. warande the så nämnda Järn Wätter d. 28. 29. 30; nog falla, så at på somliga ställen frost skadelig [war].

NB. NB. d.= 28, utblåstes i *Stockholm Kriget emellan Sverige och Ryssland* pr[oh] d[olor]!

d.= 23. Dlycklig Action wid *Willmanstrand*, när Nyßen want Seger och Staden afbrände.

Augustus.

Med mycket rågn begyntes thenne Månaden d.= 1. 2. Men sedermera, hela månaden ut igenom, et ganska warmt, tørt och Ögement wackert wäder, lika som i skönaste midSomars tjd; hwarföre wärte jäden härl; så at skördanden gick tida för sig d. 18 19 på soml. ställen; men öf[swe] alt wid slutet af månaden; wälsignad årswäg. Frostnätterne d. 28—29. gjorde här ingen särdeles skada.

Emot all wana, fångades och på thenna månad *Notströming* på somlige ställen; *Siöt-ströming* ömniqt; äfwen *Diupströming*.

Öwanliga Swulnader på barnen i synerhet, först i hufwudet ther näst halsen, sedermera fötter och länder, sif i bröstet. hwar af många affemnade.

Wid slutet af thenna Månad, skedde stora uttog el: *Marcher* af Soldater, Fördub[lings] Wätzmän, förassked[ade] krigsmän, p. p. och ångs- ligt krigswäsende.

[Kyrkokronikan: 1741. Dyrheten på all ting steg nu högre så här å orten som annorstädes; ehuruwäl Landet och Lands-Afwelu war nu som för wälsignad af Gudi; I synerhet Not-Strömingssifket, som kunde med indrägt idkas ända fram til Sept: månad; emot gamal wana. — Aug: I thenna Månad förklarades ånye krig med Nyßen; p. d.]

September

Början war ganska härlig och warm wäderlek; dock begynte **Tranorne wisa sin återkomst ifrå Norden** hwar på fölgde stark nattfrost d.= 6. 7. och sedermera hagelskurar med falla Nordnädret d.= 8. — d. 9. 10. håftigt stormwäder med blåst och rågn samt snö, rät nog på mång ställen; Swår kiöld. — d.= 14. Solfken och blidare, som sedermera warade Månaden ut igenom.

d.= 29: om aftonen stora **Skybragder** i Norden; hwar å fölgde d.= 30; stark storm och håftigt rågnwäder.

October.

Öfwer hela thetta Månaden war Ögement härligit och warmt wäder, lifare sommare än höst; ingen snö, utan stundom rågn; p. Så at marken hel bar war, och Boskapen hade at beta ute på markena, ända til slutet af månaden.

d. 24: om aftonen Dwanligt *Chalma* i Norden, först en stor lius och sfinande **Boge**, rätt stilla stående kl. 7. 8. 9. sedermera intet bragdande såsom för om åren; utan blef **mörkröd** och sedan svart som **Moln**, stilla stående kl. 10. 11. men in emet midnatten sfingrades.

d.= 30. En **nåstan tyll**, men icke så stor.

Novemb:

Så snart Octob: ändades och Nov: begyntes, d. 1. 2. 3. 4. kom rätt stark kiöld och urwäder; håftig ombytelse; Dock warade thetta intet längre än til d. 6, då rågn och töwäder kom, som påstod långa tiden framåt; ingen snö och ingen stark kiöld ända framåt, til d. 16= NB. d. 18 och 19, **mycket rågn** och stormwäder, så at kiälen gick bort; — ljkaledes d. 26= **öf[we]rfals rågn** d: 29. **Dwanl. stormwäder** och sådan **Nordväst-wind**; at theß like intet å mång år warit. Om natten för än Blåsten begyntes, syntes Dwanl. stora **Skybragder** och underl.

Bogar i Norden, näml. med underl. böjningar , men

tillförende . Skybragdade och lyfte såsom hade warit liusa dagen, fast än swarta Nedandet och tieft mörker och afton war.

d.= 30.— försträckt **stormwäder**, men intet kalt.

December

d.= 1. Continuerade förenämnda starka Blåswädret. — Marken war blott och bar, förutan någon snö. — Sedermera en ewanlig blid och torr wäderlek, så at ingen snö falla mände, utan nästan bara marken ända fram til d.= 16= . = 24. Men sedermera snö, urwäder, kalt.

NB. 6: Giorðes öf[we]r alt tadfäjelse efter Hennes Högtj: Mayt Drottning *Ulrica Eleonora*, som hade efter 3 dagars sjuk[som] affomnad i Stockholm d.= 24: Nov: Sorg öf[we]r all sorg, p. ty nu war endaste quistan och lyctan i Swerige utslächt. —

Skybragder i Norden och Nordosten wore rätt ster om asterne och nätterne d. 20. 21. 30. —

d.= 25. Begyntes juiö-urwäder och starck kiöld komma som warade d. 26— 27. 28—29: men d. 30. 31. lindrig.

Räpperne på barnen wore nog gängse och swäre.

[Kyrkokronikan: Decemb: d. 1. el. II i Adv: giorðes dörkmelse om Högstjal. Drott: *Ulricæ Eleonoræ* död och saliga hädanfärd; Riket til oförlifnelig sorg och affaknad; som tjunade i Stockh: d. 24: Nov: Ringningen efter H. S. M. = warade til och med d.= 23: Maji, 1742.]

I. N. I.

1742.

Januarius.

Thenne månad begyntes med juiö och winterlift, men kom strax ther på d. 4. 5. 6. Töckn, och blida, til d.= 9, tå åter juiö och starck kiöld warade til d. 16. Sedermera kom **töckn**, rågn och så **starck** blida, månaden ånda ut igenom, at all juiö bortsmältes, åkrarne lågo bara, watnet på mården stod jäsem om wahren, bäckarne rinna månde åfwen som i wårtiden, p. p.

NB. **Stora Skybragder** syntes om Rätterna i Nordosten d. 19 [?] p. i synnerhet d. 19. war hela luften och himel. **ganska röd** så at och mården syntes **såsom röd**; ifrån aftenen kl. 7, til midnatten; hwar å sedan fölgde then starcka blidan och töwadret.

Krigs-utrustningar dryga; dect skedde emot gl. wana, at när then ena Båtzmans Marchen gick norr ut och hem gick then andra bert och Söderut, här i landet.

[Kyrkokronikan: 1742, d.= 3 Jan: Publ[icera]des] Kengl. M. dörv-ordning om efterfölj: Högtids= Apost: och Bönedagars utslutande Näml.

Marie Besöfelsesdag.

Skår-Torsdagen

Bägge Gångdagarna

3^{die} dagarne af Jul: Påst: och Pinges-Högt.

Alle *Apottle*:dagarne.]

Februarius.

Som slutet af Jan: så war och början til Febr: Månad, med blida, och Dwanl. högt hafswatn, i synnerhet d. 5. 6. och natten emot

d. 7. så thet flödade öf[swe]r alla märcken in på Siöbod-gålsöwen. Men d. 8. kom en stark fiöld och winter, som warade allenast i några dagar; men sedermera ut igenom hela månaden mycket lindrig med föge elc ingen snö.

NB. Nu som i förl. år, har emet gl. wana fallit mera snö söder ut, än hjt norr ut. En jämerlig dyr tid och flere tiggare ifrån Sämtel. Dalarne etc. etc. än want warit.

Martius.

Then 1. 2. nog kalt, med snö; men sedermera blida och töwäder. d. 4. 5. 6 ända til d. 12; men sedermera stark fiöld, månaden ut igenom.

NB. Understundom wisade sig om nätterna i klart wäder en liten Comet i syd-syd-osten; dock sällan; i April syntes han intet.

Om aftonen d. 8, begyntes et förfärl. Stormwäder Nordwäst, ökades allt mer och mera öf[swe]r midnatten, p. p. som aften oräkneliga taak allestädes i Landet; stötte omfull Skerstenar, ja! hela stora hufen, i synerhet Härbärgen, Pland, p. p. stora klappar och träen som lägo på märcken lystades och up, och fero långt bort. hög[a] träen i skogen blåstes och af och omfull; p. p. Ingen meniska förmådde stå rätt up ute å märckene.

d. 12, begyntes starcka Fiölden och warade til thema Månans slut.

d. 17: om qvällen starcka Skybragder i Nordosten.

Med Krigsfolkets utmarcher mycket giöra.

StåckFebern begynte mångstädes yppas, besmittandes hela hufen.

Aprilis

Thenna månad begyntes fuller med någorlunda behagelig wäderlek; men sedermera med snö, i synerhet d. 10: 11. och stark fiöld om nätterna, ända ut igenom; äfwen falla blåster; mulit och kalit, at ingen jäd kunde utjäs.

Torf- och wår-fiske nästan altzintet. Ingen järdeles hög wårflod.

Kopporne på barnen ökades allt mer och mera; äfwen håll och sting; och än owanligare, stark hufwudwärt och yrsel med ther tilstotande [o: -stötande] blodgång.

Rågtofwarne begynte wisa sig wadre och gröne.

Majus.

d. 1: som war Pinges-lögerdagen begynte folket på somliga ställen utjä arter och något korn; men kiälen war än så mycket hinderlig och åkrarne wäte; Sedermera rätt kalt och Dbehagelt wäder; ty d. 2: stark fiöld och mulit; d. 3: Swårt urwäder med mycken snö. d. 6: Snö-glep. d. 8: starckt Jordanwäder med snö-moln; så at med utjädet

stod litet elc altzintet at uträtta. Doch kom tort och warmt **säningswäder** d.= 11. 12. Men strax ther ä gauska **beflagel^t wäder** d.= 13. 14. 15. = 25. af **mycken snid, kalt urwäder**, folket och boskapen om til jämerlig nöd och plågo; och utjädet til hinder, meen och skada; så at med utjädet drögdes til d. 30.— **Junga Träen** woro utsprukne d.= 27. p. p. = Kernet som utjädt blifwit intet upgått; marcken fögo grön, p. p. rätt obehagel. wäder til ändan.

Strömingen med **Siötar** begynte fångas på somlig ställen d.= 22. men med Nötterna nästan ingen i thenna månad.

Junius;

Begyntes med önsfeligit wäder af värma och rågn; dock ut wid Hafskanten föll på mång ställen **stort hagell**, d. 2: Jun:

Strömings fiske med Nötterne lyckades nu wäll somlingom men **Lax** alshingen.

NB: förkun[nades] Myer Njtsdag d. 20 August.

d.= 4. 5. 6. 7. 8. 9. mycket rågn och rätt **kalt nordostwäder**, Obehagel^t.

NB. På somliga ställen wisade sig the i siel skadel. **gråsmatfkar.**

d.= 10. 11= = 12: warmt och luftl^t; men d. 13. 14. 15.— kalt, stern, rågn — som påsted och d. 17. 18; Men jedomera kommo Ogement warma och luftliga somardagar, d. 19= etc. ända til d. 28. så at gräset och jäden öfwer alt gauska härl. wärte; mera än ä mång ären tilförende. Men d.= 29. 30; **öfwerfals Rågn**, med häftig Nord=Ost=stern, samt tieck töcku.

NB. **Gråsmatfkarne**, som icke woro af samma slag med Siel=fräken, hade här ingen framgång; utan gräset wärte härl. Dock på the wretor, som, efter gråsmatfkarne, i förleden sommar, öfwerflödade af Röd och **Hwjst=Wäpling**; sumos nu sådana blomster intet; utan endast the långa gula Smörblomstren.

d.= 28: Omkommo 3: Personer af Hölichs siffare i hafwet uti Stermen när the förlastade sig med ströming^s indragande i båten. [Kyrkokrönikan: Junius d. 28. Drunknade 3: Personer, siffarefeld på Hölich isrä thenne Staden, strax wid landet wid Jäbodwiken ther af, at the så förlastade Siötbåten med Ströming och Siötar, at han sank neder undan them. P. Rundbergs Enka fans igen liggande på betn, d. 6= Jul: hemförd och begrafwen.]

Julius.

Med mycket rågn, Dimba och obehagelig wäderlet börjades thenna månaden, lika som slutet war af Junii, så at Säden swära slogs neder, och på somliga ställen, **stora Hagelkuror**, v. g. i Sättendal Sochn,

som gjorde ganska stor skada. Vatnet öf[we]rflödade sjölänta Ången, at the wero såsom Sidar; mera flod i strömar, Klar, Väddar etc. än någor Wårflod. — etc. d.= 4. 5. 6: 7.— warmt och tørt wäder; Men iedermera hela månaden ut igenom, måst alla dagar rågn, och mycket obehageligt Höbärgningswäder; Säden lades och neder och skadades af rågn= och hagelfurar. Hafssiön flödade, etc. Gråswårten war nu önnig; Sådeswårten öfwerflödig men mycket gröner, äfwen wid slutet af thema månad.

Augustus.

d.= 1: härl. warmt, tørt junawäder; men d. 2. 3. etc. — rätt starkt och kalt nordanwäder, med rågn måst alla dagar, så at med höbärgningen gif swåra swårt. d: 7: om natten emot d.= 8: starkt kiöld, at Årter och gröna Säden samt ljet bortskändes, och än wære d. 15. och 16, när kiölden jämerl. stark war, och skände alla åkrar. NB: Stort Syndastraff.

NB. På thema sommar och höst är inga träen eller Buskar i fryddgårdarne fruchtbärande, ja! icke blemmande wordna; inga wjubär, etc. Kålen är och liten eller algingen.

Simpor och tylika höstfiskar fångades in wid landet lfta som i Michelsmåso och All helgona dagar.

d. 19. 20. 21—23=28— Rätt warmt, tørt och härligit wäder, så at på mång ställen begynte Någen skåras; dock falla nätter.

NB. Nu fångades på soml. ställen Net-ströming, af diupströming. d.= 31. frös allt grönt bort; kiölden och frosten som juu.

Septembr:

Begyntes med rågn och kullit wäder, hela tiden framåt, så at med skörden af frusna kornet gif jämerl. långsamt.

d.= 7: begynte man flytta undan fiendan Ryssen sedan tidender kom thet hela Armen i Finl. måst wika; p. p. p.

d.= 11—12 etc. ganska kalt at Sjen lades på mång ställen.

d. 13. Häftig storm och rågn, samt snid fodiup, up i landet; dock försmälte juaningom.

Med skörden gif sent, och med sådens inbärgande än längre, för kiölden och råguet skull, som och förskände halmen; På största delen af Säden war nödigt att bruka någon slaga.

d. 27. 28. hastigt kommande urwäder och neg juu.

Supl[ementum] Octob:

Emot all wana såg man nu här i höst, inga stora flyttande foglar, Tranar, Gås, och Swanor, komma ifrån Norden och flyga til Söder. Dock om aftonen d. 22, kommo 3: st: Swaner, och sloge sig

neder med dånande wingar, på Er: Frisks Gufas Bret; söder om fiården; sökande ther sine hwjlo öf[swe]r natten på marken; NB. **emot all wana**; Men dottren kom utur stugan tå the slugo sin koss.

Blodsiukan yppades alt mer och mera; och än wårre **Glåck=Febern** med the hemkemande siuka och eländiga Båsmän och Soldater; äfwen med fartygen.

Wid slutet af månaden häftigt stormwäder med mycket rågn.

Novemb:

Begyntes med högt hafswatu storm och rågn; som warade framgent långt framåt til d. 20; så at floder och strömar woro högre och större än wårfloder. — Man kunde och tå **Plöja, Stånga,** och giöra somar-arbeten ute å markene; ty ingen kiåle war för handena. Men sedan d= 27: begynte frysa och snö falla som warade hela månaden ut igenom.

NB. **Sinndomar** af herzig *Feber* — **Blodfot,** etc: yppades mera än mycket; som besmittade alla i husena ther the inkommo; i synnerhet när plåckewjs the skröplige Soldater och Båsmän kommo hem; dock så; ty the dödde som sluger.

NB: **Brist på Brödfödon** öfades jämerl. emedan Säden som war inbärgad, gaf litet, eller alsiuntet; emot allas förmodan; och then uttröskade **torckades ihop; maldes ihop,** p. **bakades ihop** el. til mindre; wid gräddandet i Bakugnen brändes bort; ty ugnen måste 2 el. 3 reser upeldas til en deg; alt emot förra wanan.

Slutet af månaden war med tiöckt= dunkelt= och mycket= Snö=wäder.

December.

[Kyrkokronikan: Decemb: d. 1: Allmän **Begravnings Dag** och solenn: Act uti alla Kyrker; til Hennes K. M:º Drottin: *Uldricæ Eleonoræ* äreminne. Gudstiänsten på landet skedde för middagen; Men i Städerna efter Middagen. Här i Staden skedde thenne Begravnings Acten efter föranstaltande således kortel. at införa; näml.

Enär then anbefalte och dagel. Ringningen med alla kläckor, war fullbordad ifrån kl: 12: til kl: 1. Begyntes kläckan $\frac{1}{4}$ ther efter til 2: ringas med stor kläckan, at tillkänna gifwa tiden til Kyrkogången och Begravnings-Acten; $\frac{1}{4}$ tjma ther efter, ringdes andra gången, med mindre kläckan; tå efter föregången uthysning på Predikstolen, 1: Advent=Sen= dagen, samt. Stadens Inwånare, samlades på anordnade rum och ställen, näml.

1: Prästerskapet och Scholæ=Betjänte, samt alle the många Sch: Piltar 140: st: uti Kongl. Trivial=Scholæ=huset wid stora gatena.

2: Magistraten med Bergerfkabet och alla Manfolken, på Stadsjens Nådhus wid Torget.

3: Samtel: Fruentimb: Dwinokönet af the i Staden warande, Gustrur och Jungfrur, uti tillberedda rum och salar i Prestagården wid kyrkogatan.

Kläckan præcij: 2: begyntes med sammarvingningen och uppgången til Kyrken, så

allerfrämst Scholæ= Piltarne i ordning af 1. 2. 3 etc. Claff: gingo, och ther efter Collegæ, ConR[ector] och Rector samt i wacker ordning Prästerfkabet; härande alle sina hattar och mößer under armen.

Strax ther på kommo samtel. Magist[rats] Personerne och Bergerfkabet jämte alla Stadsjens Inwånare af Mankönen uti wacker och lång Svite, hafwandes framför sig 2^e unge och förnäme Personer som buro kostel. præstafar; hwilken Svite kom at giöra en Linea på Stora kyrkogatan ända up och in uti Kyrken, med förenämde Prästerfkab och Scholæ=Vetiänte.

Och så snart alla thesa förenämde wore uti god och hederlig process kommo Prestagården förbi, gingo samtel. Dwinokönet uti lfta prydelig ordning ther ut, giörande äfwen en så lång om icke längre Linea som Manfolken in uti Kyrken, til hvars och ens afdelta rum. Och emedan astonen war förhanden med sit wanliga mörker, och ther jämte mycket mulit och snidachtigt wäder; ty bleswe linjen uptänd, som i Kyrken många rejer flera wore satt på all ställen, än någon sin tilförende På Altaret, Predikostolen; alla Lächtare, hwilka och så wore klädde med swarta kläder; äfwen Pyramiderne och Gherstrauket och ther warande Zirader; Alla Lius=Kroner och Liusarmar fullsatte wore, och äntå mera Lius wid alla Bänkar, dels af 1: dels af 2, och 3: Piper.

Gudstjänsten begyntes med Psalm: N: 390; ther näst N: 187.— Predikan stedde af Prost. och Kyrkoh: Mag: Ol. Joh: Broman med början af Ser: 31: 2: *Isracl drager bort til sina ro*; med Expl[ication] och Tillämp. Och emed[an] Text: war förer[dnad] Rom: 8: Cap: helt och hållit; therföre kunde intet Predikan slutas för än kläckan in emot 6; Och emedan mina krafter, som så fylt 66 åren, i spuerhet synen wid Elds=liuset, intet medgifwa månde at läsa up the widlyftiga Personalier, war så bestält at V. D. Commin: H. And: Sundvall them upläste på Predikostol[en]. Dock slöt iag altjaman hwad widare på Predikostolen berde wärckställas.

Sedan alt wäl på Predikostolen war ändat, blef psalmen sungen N: 395. och under svingandet gafs Salva med the Stycken som planter[s] lågo ut om Kyrken på Kyrko=Backan; När Psalmen war sungen,

läste V. D. Commin: G. And. Sundvall, wid Altaret ståendes, then Bönen som förestrifwen är i KyrkoBoken när Jst jordas; och ther på Herrans Wälsign: hwar til jedermåra blef sunnen hela Psalmen N° 411; Så wid slutet af sången, the förr nämnda Stycken på Kyrko Backan gjorde andra gången starkt Skätt; och Kläckerna med theras liud sammanstående. Sagandes hela Församlingen utur kyrken sin wackra och erdentel. ordning, Ista som wid Inträdet, uti all giörlig Jergedragt, så Mäns- som Dwins- Personer; the förr utan betäckt hufwuden af hattar och mösser; sinuande för [sig] uti all rum och all fönster, Kyrkogatan och alla gater framigenom mång lius och lychter wara brinnande, hwilka lyfte långt in på Nattena.]

Som Nov: månad ändades med mycken snö och melnwäder; Så begyntes och Decemb: — Dock ändrades snart; ty

d. 3, em aftonen kl. 3, begyntes öf[we]r hela himelen och allt rundt omkring horisonten en **ogemen stor rödnad**, så allt [o: at] allt syntes blodrött; och thet långt in på qwällen. Och emedan lusten war full af **tiöcka partielar**, eller **flisor**; såsom när fiöld är; och thesa fölle och reda [o: röda] neder på snön; ty kom sågnen ifrå åttskilliga orter, at **Blod fallit eller rågnadt neder**; emedan och snön syntes röd.

På följande dagen blef starkt Löwäder och föll rågn, warmt som en somardag. Men på the följande dagar tørt och kalt wäder.

Månaden thenna war mycket ostadig wäderlek; dock wid slutet ifrå d. 22. til d. 31: en jämn winter, mera blidachtig än kall; Otroligit högt hafswatn, at thet i Juldagarne flödde som största flösprång.

SinKdomar hastige och häftige af hezig Feber och yrjel, som smittade hela husen; Dock få dödde; men länge sängeliggande; så at inge krafter funnos, utan the som siuka warit måste gå och ragla och med fryckor, p. p. NB: **Then frusna och rutna Säden** och ther af nyt-tiandet, war ster orjat.

Seldate- och Båg-män[s] hemkomster **stedde ströwjs**, illa siuke och eländige, skröplige och swage, och gauska få; 5. 10. 20. st: af 100 och 150, som friske utgåt, utaf Socnerne hemkommo. NB: **Weklagelt** tilstånd.

Dyra tiden ökades, och fattige insunno sig allt för många dagel. ifrå the Norra orter.

NB. NB. När man slog i **Måltä årsKornet** thet bästa, wärte ther uti **Matskar**, af olika färg och **skapnad**, **Kojar**, **Kusar** p. p.

[Kyrkokronikan: Med thetta årets **Sädeswärt**, war thet **beslageligit** at sinna; at fast än wid inbärgningen en del syntes wara god, så blef

wid uttröskningen fögo eller algintet; Thet som under slagen ligga mände och skildes ifrån agnarna, torckades mycket ihop; maldes ihop; kokades ihop; wid bakningen förminskades; uti Bakunguen förbrändes, ty dubbelt hetare måste then upeldas, än wanligt warit, och 2 el. 3 rejer eldas til en deg, än tilförende. Jämerlig hunger och dyr tid; samt dryga frigs-utrustningar.]

I. N. I.

1743.

Januarius.

Som Decemb. Månads slut war med blid winter; så och begynnelsen af thenna månad, rågnachtigt och tönwäder, ända til d.= 16.= Högt siöwatu p. sedermera mera blidt än kalt; ingen snö; på the fjödra [orter] bara marcken, ända fram til d.= 22= och månaden ut igenom.

Starcka och häftiga Febres öfwer alt. — **Brist på spannmål** alt för jämerlig.

Februarius

Början war af mera **rågn** än snö; Dwanligt **högt hafswatn.**

Häftiga Febres togo swära til, så at then ena timan gingo många friffe, men then andre (så) siuke dels mål-löse; dels yrande.

d.= 6: Drgatramparen **MästerStom: Frank**, när han alla tre gånger warit i kyrkon, och gått hem, föll neder wid Dören; inburen af grannar, lagd med kläderna i sängen, talade icke et ord; utan affomnade.

Sedan d. 5. 6. 7.— begynte snö falla och winterlift blifwa; men warade intet länge; ty en alt för Ostadig wäderlet wisade sig å thenna månaden; NB. Thet upkom et ordspråk: **Underbar år himelens, så som Folkets skickelse nu för tiden.**

[Kyrkokronikan: d.= 7: Feb: Efter tiänlig förestälning på Nådhuset uti samt. Borgerckapets närware, d. 4; och sedermera uti kyrkon, om Söndagen d.= 6, nästföljande; begyntes här i Stadens kyrko Bönehållandet på hwarje morgon kl. 7:— emedan nöden och farligheten stor war, och flyttandet undan fienderna öfwer alt ske måste; thetta Bönehållande warade alla dagar til Maji månad, då Borgerckapet flyttade ut til theras siffehamnar.]

d. 15: em aftonen öfswelj nattena til d.= 16, om middagen **flödade Hafswatnet** högre än thet **högsta wintersprång** så at thet stod **långt up om Siöbodgälfwen.**

En jämerlig **dyr tid**; och än wärre; ingen spannmål fanns til köps i Städerna. — Diggare otroligt många ifrån många orter, utom= och in=om=lands. —

Öfwer alt war här en swär **Fjfhosta**, **Andetåppa**, **Bröftwårk** **hetsig feber** nog hästigt; **Blodsjukan** uti många **Soeknar** ädelade mång huus, ty 3. 4. 5. ljt på en gång beres ut af en gård.

Wäderleken månaden ut igenom war lindrig, ingen snö, och fögo kiöld.

Martius.

Samma wäderlet som i Feb: månad; och samma sjukdomar ju längre ju wärre.

Öfwer alt i **Städerna** och wid **Siösidena** **flyttades** med lösa egendomen, af fruchtan för **Sienderna**.

Wäderleken war rätt ljuflig, så at snöen snart smältes, winterwägarne obrukelige d.= 20. 21. 22: p. **Bäckarne** begynte rinna d.= 15. 16.= 20. p. p. **Åkrarne** bare nästan öfswest alt d. 22.—

Sjukdomarne yppades mer och mera af **Febr:** och **Blodsjuka**, hwar af stor och hästigt död timade på mång ställen.

Krigsfolks ut-marcher många och dryge.

Öfwer hela thenna winteren låg **algingen** **Saf:Is**.

Aprilis;

d.= 1. 2. 3. kalt wäder, d. 5. och 6. snö fofdiup, el. 1: kvarter; sådan obehagelig wäderlet med snö, slasf och kiöld, continuerade näst alla dagar til d.= 16.= ända ut til d.= 27.—

Sjukdomar af hezige **Feber** med starkt yrjel war nu mangrant samt **Blodsjukan** som efterföljde; hwar af många dödde.

Isen låg öfswest hela månaden på **Siöarna**.

NB. Högst beklagelig **Motspänighet** af allmogen i många **Soeknar**, at ey åtlyda höga **Öfswesthetens** **Befalning** om **Soldaternes** utrustning; — — — —

Majus

Wäderleken blef med **Månadens** början omwänd til warm och tiänlig för åkermanens utfäde, som nu på mång ställen begynte idlas; fast än fröfornet war swära trängt om — Dock swära **Falla nåtter** hela tiden framåt, til d.= 20, at **Planterne** affrufo, etc. **Sedermerna** warnt med **Åskedunder**, och önnigt **rågn**, d.= 24. 25. 26.— hwar af marcken grönsfades och såden wackert upgick.

Wid slutet af månaden begynte **Totströmingen** fängas. **Sjukdomar** af **Bränn-** och **Blod-sot** wore jämerl. swära.

I thenna **Månad** **rymde** många **Soldater** med full mundering, **skofetals**, ifrån **Helsing-Negem:** öfwer til **Norize**.

N.B. **Förenämnda** **Åskedunder** d.= 26, i **Midtagstiden** war så hästigt, at all taken på alla bygningar i hela **Hambre byn** i **Derfa** **Soekn**

lyftades långt bort, fönstren sönderslagna, väggarne krossade, folket thet inne bertdånade, p. p. p.

NB. **Notströmingen** war dels owanlig stor, dels så små at ingen kunde gila henom. Nöterne woro hel fulle til många tunnor, men inan fisken war dragen til Lands, war sögo qwar, ty altsaman for ut genom Masker[ne]. Han hade ingen smak, han war intet duglig, knaft at Swinen.

Junius.

På första dagarne gauska warm och tork, med jämt jumanwäder. och sedermera hela tiden framåt med Dgement härlig wäderlek af warm, jelfken och wackert räng [o: rågn], så at gräset och jäden wärte gauska mycket; ja! til allas förundran och stera hugnad.

Ströming-fisken ömningt med **Nöterna**; dock owanlig små och oduglig; men med **Siötarne** algintet.

Siukdomar af hezig *Feber* och **Blodsot** gauska swära at the icke så grasserat i mannaminnet.

d. 18= och 19. När tidningar, bref och bod ankommo om Ryssens framgång i Hafwet öfwer Swenska flottan, p. p. p. och at 20: st. Rysska Galeer passerat Gräsön hit til Nordland, blef här öfwer alt jämerlig ängslan, och flyttande utur husen, i Staden och på landet, öfwer alt, hit och tjt up i fogsmarkerne; som warade d. 20 21. 22. 23= til d. 24, då Kungens bref ankem och uplästes om Wapnehwilan och freden emellan Rysslan och Swärje. Ach! hwad öförmodel. fågnad! Men äntå war man intet fullkomlig wiser här om, för Dalekarlarnes äfwentyr i Stockholm; Dock wid säkra berättelser om theas dämpande, hemfördes natt och dag the bortförda Saker; men med stor skada dels af sönderbrytandet dels af samwetslösa meniskor och tiufwar.

Gauska härlig **Wäderlek**, månaden ut igenom, at gräs och jäden togo öfwermåten til.

Ströming-fisken algintet hwarfen med Not eller Siötar.

Blodsiukan jämerlig swär öfswjer alt, hwar af många dödde.

[Kyrkokronikan: Junius d. 18. Skedde här i Staden och öfwer hela landet en bedröfwelig undanflycht för fiendernas Ryssarnes Annalkande, när säkra bref inlupit, thet hela Rinland war fallit i fiendens händer, Swenska Skeps= och Galeernes= flotta jagat ifrån Åland p. p. p. och fiendernas mång fartyg segla(g)t hit norr om Gräsön, p. p. Dock kom öförmodel. kundskap om freden, d. 24. Jun: allem til Duffjelig glädie.

NB: På thenna och följande Jul: och Aug: samt Sept: månader grasserade öfwer hela landet såsom anwstädes en gauska swär och

Dwanlig **Blodsot**; hwar af mer än många dödde; som af förteckningen om döda på 1743, kan aftagas.]

Julius

En Dgemen härlig wäderlek wisade sig hela tiden fram åt så at **gråset** war önnigare på all ställen, än i mång åren tilförende; **Såden** wärte wackert, och **matades otroligen**. Slottanden war torr och beqwäm wid börjen af Nötmånaden d. = 12. = = = = ända til d. 23; men sedermera kom nog rågn som hindrade höbärgningen; ända till slutet af månaden.

Blodsjukan war nu öf[we]r alt jämerlig swår, som dödade många.

Strömmingsfisket, litet eller algintet, höre hwar man må, i alla fiskehamnar; i synnerhet närmare Landsfärderna.

Augustus.

Så härlig wäderlek war wid begynnelsen af tort wäder, at **höbärgningen** gick snart och lycklig, fram för i Jul. månad.

d. = 5 — 6 — p. fick man och; med förundran; begynna **skära Såden**, — **riswa årtter** = och **lån** = **håmta humbla**. p. alt önnigt och wackert.

NB. **Blodsjukan** begynte och taga af på somliga ställen.

För Dgemen härliga = warma = terra wäderleken full, blef **skördanden** fullbordad = d. 23 — 24. — ty man måste och skära långt på **qwälarna**, at säden icke skulle affalla.

NB. **Thet frökorntet som söderifrån kom och såddes**, hade små **ar**, två = rader **örn** i **året** och **smal halm** som et **hö-strå**.

Septemb.

Som slutet war af förra Månaden, så härlig war och begynnelsen til thenna af egemen warm och torr wäderlek hela tiden fram åt; dock somliga nätter falla.

NB. **Diupströmmings-fisket** algintet på all ställen.

d. = 16 = fick iag af **Dulfr: J. Smidt en Skogsfogel** aldeles främmande här å orten; Beskrifningen är på widh[ängande] Paper.

: 1743, d. = 16 Sept: fick iag köpa af **J. S. en Skogsfogel**, til utwärtens skapnaden aldeles främmande i så måtto; näml.

1. Större och tyngre än then älsta och största **hjärpe**.
2. Näfvet swart och kort som på en **Hjärpe**, men
3. **fiädrarne** ther närmast omkring up in emet **ögonen** och ända under **hufwudet** til **halsen** helt **hwhite**.
4. **Dgon** swart, med **röd ögnebrynen**.
5. **Halsen** öfwer och under med **rödbruna fiädrar**, såsom på ena

Diäderhöna; dock under haljen på bringan, dels svart-spräcklota, dels hwjtspräcklota fiädrar inspränkte.

4. Öfwer ryggen fiädrar som på Öre-typen, brofeta in emot Stjärten

5. fram i bröstet, under hela buken, stjärten, lären, benen, fötterna och långa klona, sniöhwita, utan ringesta fläckar;

6. Iftaledes wingarne utan på, the större och mindre fiädrar.

7. Stjärten mycket längre än på en Hjärpe, af 14 fiädrar, längre än the hwita in under liggande; allefaman beckswarta, med små hwita ändar

8. Öfwan på thesa swarta fiädrar i stjärten, mit uppå, wore 6: st: lika långa rödspräcklota fiädrar; men intet hwita wid ändan.

9. Snwärtens war han aldeles liker andra flogsfoglar.

10. Kiöttet whitachtigt som Örhöneffött] :/

Blodsoten stannade på mång ställen; men **Bränsiukan** yppades nu som i fiöhl swär. NB. **Blodsoten** infant sig och nu på Kalfwar, i synnerhet på **Swjnen** som dödde ther af.

Slutet d. 30 och 31 war swära **Fall med sniö och urwäder.**

October.

Månaden begyntes med obehagel. wäder af sniö och kiöld, som warade til stor olägenhet at man måste stilla Bostapen inne i husen; Åkrar ligga ofiörda, p. p. p.

Men d. 11: kom Rågn och töwäder som warade månaden ut igenom, ju längre ju blidare, och på slutet likare sommar- än höst wäder, at man kunde plöja p. p. p.

Wid slutet af månaden kom $\frac{1}{2}$ Österbotus Infant: Regem: öfwer fiön at här inqvarteras, och sedermera marchera til Härjeådalarne.

Blodsiukan stannade, men **Bränsiukan** yppades.

Junga Dranar, Wildgiäs, Swanor syntes i höst flytta Söderut.

NB. Wid slutet af Månad: häfwades **Dunnetals Torf** i Lingarö-fundet.

November.

Som Octob. månad slöts med blida, så begyntes och Novemb: d. 5. Hastigt och nog fallande Sniö.

d. 6. Om aftonen en så stor **Rödnad** öfwer hela Horizonten som klara middags Solen, at och husen syntes ifka jäsom rödfärgade; Om morgon ther efter nästan ifka.

Ogement högt hafswatn; som warade ända Månaden ut igenom, med **starck** blida och töwäder.

Inqvarterings Soldaterna ifrån Österbotn som legat här i Staden öfswejr 450 Man ifrån Octob: månad, aftågade til Södre Helsingl. Contract d. 25. Nov. —

3 Hafwet och alla större och mindre hafswikar alsingen 3s, Månaden ut igenom. **Owanligit högt hafswatn.**

Sjukdomar yppades på mång ställen, dels af Durchley, dels hegig Feber.

December.

December börjades med starkt blida och stundem Någu, så at bara marcken måst öfwer alt, och algtintet Skädeföre; nästan månaden ut igenom; dock wid slutet starkt köld, men ingen snö.

Blodjukan hördes nu intet af; Men **Bränjukan** yppades.

Dyr tid på Matwaror, v. g. 15 D. 1: 18 fläst; p. p. p.

/: frestelse ./ NB. När Pigan *Johanna Collin* barnfödder på Iggefunds Bruk, 18 åra gammal; i tjänst hos Pastorn i Enånger, skulle gå hem på 5^e dag Juhl, möter henna hin onde, wid branta Backen emellan Upånge och Nödsånger, hafwandes nog at föreställa henne; Dock öfswejrwant hen frestaren med Guds ord och böner, så han skildes ifrå henne i huuds ljfnelse; hwar af hen förkräcker föll neder och låg bertwimad en lång stund.

J. S. 17:

1744.

Januarius.

Kalt och tørt wäder, med starka blåster, wisade sig begynnelsen af thenna Månad; men jedermera ut igenom hela månaden ingen snö, liten köld, mycken rjnsfrost p. p.

NB. *Cometen*, i wäst-nordwästen, wisade sig alt större och större, med liten strickning i anseende til *Caput*, som war liusare och större än någon fyrst[årna].

Februarius.

Effter med slutet af Jan: månad war begynnelsen til Febr: torr och blid ända til d. = 20, så snö begynte falla och ther [på] starkt köld; fullkomlig winter, ända til slutet.

NB. goda tidningar om Fredens årnående med Danmark och ÖsterB:[ottuiffa] frigsfolkets hemtåg.

Martius

Begyntes med starkt winter och urwäder så häftigt, at yhr:Snöden stod öfwer gårdsgårdar, och jämte med huustaken, at ingen resjande kunde wara framme; Sedermera köld långt in På Månaden med

teckn och dimba; Dock wid slutet slog thet rätt hastigt af d. 25. 26.—
d. 27: **mycket ömningt rågn och töwäder** hela månaden ut igenom at
sniön tog oförmodel. af, och winterwägarne nästan obrukel[ige].

NB. **Wäster- och Öster-Botniska Regementerna** marcherade
nu hem til sin Land igen med frid och glädie.

[Kyrkokronikan: Cometen som begynte liten wisa sig 1743, lyntes alt
större och större i Jan: och Febr: Månader, rätt mycket ster på slutet;
ståend[es] uti Asteris: Andromeda, i V. N. V. om aften, och om
morgen i O. N. O. til med: Mart: då dagslinjet företog honem. —
Efter en mycket blid wäderlek och nästan ingen sniö öfwer förflutne
winter-Månader; kom öfwerfals sniö och uhrwäder wid börjen af
Mart: månad; at thes lffe på mång åren intet varit hade; sted mångest:
öfwer hufstaken.]

April

Med rågn och sniöglopp begyntes månaden at marken på mång
ställe blef bar; Strömarne begynte flöda, och god teckn til tida währ;
hwilken wäderlek alt härligare blef så at wärfloden gick hastigt förbj af
terra wädret, och wår-såden begynte utsås d.= 20 = 21. och så vidare.

NB. d.= 20: Junno HandelsM: Ol. Viman och hans arbetskarlar
uti Nödningen wid Sanna grunden öster om Landswägen, **uti en jord-
högd**; then the upfastade til at få fyllning och Stenar til nya husens
behof; en hoper Kohl, och the ibland en Ring af Foppar, en Knif,
stycken af LeerKåvill; Högen bestod först af jord, sedan af en stor
NB. hoper Stenar, nästan alle jännstora= som en Perien bära förmädde;
under thesa stenar lågo förenämnda Kohl och Knifwen samt Ringen. På
thenna högen stode stera granar, samutveckta, när thenna Nödning först
anlades.

Siäll-fiske nog ringa på all ställen.

Majus.

Så härlig wäderlek, at wid börjen war merendels utjädat fulländat,
emedan **torfan stor war**; Dock swära **kalla nätter**, i synnerhet d. 7. 8. 9.
Men sedermera swära Obehagelig af rågn, sniöslast och kalt wäder p.
d. 21: **urwäder**, rågn, p. p. På åkrar och Plogland watn som en siö,
så at the sidlänte togo ster skada; sådant kalt-kuhlet= rågnwäder warade
månaden ut i genom.

Strömingssiffet med Siötar swära ringa; med nötterne så ömse på
jemlige ställen.

Siukdomar inge särdeles swäre.

Junius.

Begyntelsen swär af mycken kiöld, rågnsturar, hagell rätt mycket

d. 3.— Nordostwäder jämt och häftigt, så at the jädesåkrar och plog=land som sidslänte woro, togo stor skada. Dock sedan d. 17. 18; p. härlig wäderlek af warma och torke, beblandad med nödigt rägn, hele månaden ut igenom, så at gräset och jäden önnigt wärte.

Strömingssifke med Siötar, nästan altsintet.

Siufdomar inge(n) järdeles swära merendels på all ställen.

Julius

Wäderleken mähta god för höbär[gs]juingen, af warma och torke, ty intet rägn föll hela tiden framåt til d. 20; få litet, men sedan altsintet. Men jädeswårten stadnade swår[lig]en].

Strömingssifket litet eller altsintet. **Siufdomar** inge häftige men wildhundar wisade sig.

NB. d.= 19. om morgonen fem Sara Greta Bergar: P. L. Watt-rangs hustru til mig med et wyß uptagit färstt **Rotkohlstand**, af underbar Blad; **Roten** tiöck som et finger, utur hwilken woro wärte 3de NB. **Stiälkar**, nästan lika långa 1 $\frac{1}{2}$ quart. el. 9: toll; then första **Stiälken** efter wanligheten **grön** med theß blad; men then **andra** och millanwarande, **gubl**, och halfwa **bladet** om stiälken äfwen **gublt**; dock å andra sidona **grönt** in wid stiälken, men alt rundt om wid kanten, hel **gublt**. Then 3de stiälken hel hwjter äfwen och theß hela blad hel **hwitt**.

Månaden flöts med warmt och tørt wäder, och inga **Falla Järn=nätter**.

Augustus

Wid börjen såjem Julius; men natten emet d. 3, **swära Fiöld**, at ärterfidorne blefwo sprakloge [o: spräkloge] mäst öf[we]r alt. — Här=lige **Rågnsturar** d. 4. 5. — men **bagell** på somliga ställen skadelig. d.= 8: Stern och Rågnwäder; dock icke länge.

Strömingssifket begynte lyckas Dförmedel. på all ställen med Siötar.

d.= 6: begynte somliga skära **Rågen** och **Kornet**; warandes Rågen rätt önnog allestädes, men kornet icke så för torckan som långwarachtig warit alt sedan midsomarn. Skörde Anden gick lycklig för sig, emedan intet rågnwäder länge påstod, så at then ändades wid thenna månads slut, wid siösidan; men förr i uplands Socknerna; d.= 30, **mycket Rågn** och **Siösprång**.

Strömingssifket ändades för jämne och starcka Nordausternen.

September.

Rågn=stormwäder och gauska öfwerslödande Hafswatu war ifrån begynnelsen af thenna månad ända fram åt, til d. 11 == 20. så at på

några ställen, Säden som siff upskuren blef, intet kunde inbärgas. **Wildgås**en begynte tida at flyttia fjöder ut.

NB. hela månaden ända til slutet nästan dagel^t rägn, sjömörker, högt hafswatn och storm.

Blodsoten yppades somligestades; the som fiute blefwo, affomnade.

Råg-tofwarne allastades egement härliga.

October.

Ända fram til d. 13, war här dagel. rägn, töckn och ohiälpfant wäder och ofstast sticfande stormar. Men d. 13 ombyttes hastigt i stark fiöld och klart wäder som warade til d: 20. men sedermera d.= 20. 21. 22. rägn och töwäder, at strömar flödade mera än i wäras; natten emot d. 23, slöts rägnen med **fordiup Sniö** men then warade intet länge för än töwäder kom; strax ther [efter] stark fiöld, så at ingen Plog brukas kunde.

November.

Then wäderlef af rägnwäder wid början af thenna Månad, förökades allt mer och mera, så at all kiähla bortgick, marcken tiänlig til Plogland, mycken Drenlighet på gator och wägar, bäckar och strömar öfwerflödande, hafswatnet öfwer alla bräddar, p. p. ända til d.= 9.— p: NB. Ostadig wäderlef hela månaden ut i genom; stundom falt; men strax ther på tö; liten eller ingen sniö.

Siukdomar nästan inge.

December

Samme wäderlef som i Nov; månad, thenne månaden allt ut igenom; ingen sniö; mera tö än falt wäder.

NB. Uti thenna Månad, på 14 dagar, förättades här i Staden **Tionde-Samansättning**, med Helsingl. Norra Fogderi; såsom tilförende i Södra Contractet; under H^r Lands:höfd: H^r E: **Odelströms bestyrande**; LandsSecret: O. Arenander förde protocollet. H^r Öf[swe]rsten Silfversparre på Adelens wägnar; Jag O. I. B. på Presterskapets; H. Bergm. Boberg(s) på Bergerskapets, och 2 el. 3. fullmächtige Bänder af hwarje Sedn på Allmogens wägnar.

Öfwer hela månaden owanligt flödande af Hafswatnet på 3 el. 4 gånger, som the högsta winterprång, näml. d.= 6. 12. 13. 22; öfwer brygger p. p. ståenda.

J. S. 17:

1745.

Januarius

Begyntes med fiöld, men ingen sniö; hwilken wäderlef ut igenom hela månaden warade; dock d.= 28—29. föll litet sniö.

Ogement hälsosamt tilstånd öfwer hela landet.

Februarius

Thenna Månad begyntes med snö, kiöld och urväder, i synnerhet d.= 5. 6. 7. och 8, at then gick öfver all märken, hustaken på mång ställen, så at ingen resande å vägarne kunde vara frame, utan ligga inne.

d.= 9. klarnade up, och kom stark kiöld in til d.= 18, då blidare wäderleik sig wisade; dock icke långt ther efter kiöld och snö. NB. Ju längre Norr ju mindre snö och urväder i förenämde dagar; men ju längre söder ju mera snö; p. p.

Från d: 21: alla dagar til slutet af månaden gausska stark och Dwanlig kiöld, med yrsnö, at alle resande måste ligga stilla många dagar, och med plats draga sig fram; Mer än många bleswo och förkyld; iag nämner allenast en geße å 16 år, Anders wid namn, Bond: Jon. And: Son i Öster-Böland af Gnånger Sockn; han bles igenfunen i ena hölado, tjt han inkrupit i urvädret, liggande såsom döder i 2: dygn; men kom sig före igen när han kom hem och i warmar; p. p. Läkeodomar söktes hos mig 1: **Inwärttes** och 2: när han befans lewande vara, **utwärttes** tiäml. **smörjelser** til lemarne händer och fötter, d.= 2: p. Febr. [o: Martii?]

Martius

Then 1 och 2. nästan lika swår kiöld och yrsnö, såsom uti Febr. som continuerade d.= 3==11. Sedermera klart med [o: men] jämerlⁿ kalt; på mång år sedan 1709, intet thes like; thenna gausska Obehageliga wäderleken warade allt jämt ända til och med d.= 25; då på följande dagar någon blidare nalkades, at man med största mödo kunde föra fram uti diupa snön som öf[we]: alt 3 alt diuper war; d.= 30, föll åter snö igen. Stor jämer af brist på foder för Bestapen, 28—30. [Saler] för 1 gilling hö — p. p.

Siutdomar inge; dock emot wanl. råfode många hastigt betagna af **Slag**; Apoplexia; gamle och unge.

April

Wjd början wisade sig obehagelig wäderleik af kiöld, Dimbo, snöflast nästan alla dagar; dock föll then myckla och diupa snöen någorlunda ihop så at somarvägarne på somliga ställen kunde yppas d. 5. 6. 7. p. Kiölden warade jämt och stark, i synnerhet om nätterna hela månaden ut i genom, så at Sjar litet eller intet affmältades, snö diup i skogen öf[we]: alt; dock på backar och slätter förminskades. Wårfloden ringa.

Stor fodernöd för Bestapen; 1: gilling Swahlhö å 30. 32 D. p. halmen å 14 D. p. p. **Swjn-död** på mång ställe.

Majus

Hastig och sägnesam ombytelse med wäderleken, ty d. 1: Maji kom warnt och ljufligit wäder, så at med förundran på the följande dagar, **snön merendels afgick, Isen** på Jusfiöarne, men på hafwet intet, utan låg thet långt in på månaden; Beskapen utfläptes, men för federbristen skull.

På jemlige ställen begynte utsåde **se** d. 4. 6. 7. p.

Wårstike ringa.

Med **såningen** gick långt ut d. 16. 17= 23, emedan intet rågu föll; starkt frost om nätterna; af kiälan i jorden torckades intet åkrarna; p. p. d.= 28. **rågn** på mång ställe til allas sägnad; men på jemliga orter mycket hagel med Liungande och åskedunder.

NB. NB. På mång åren tillbaka har här intet varit så **mycken** och så **länge liggande Safs=Is**, som nu; så at ingen kunde slippa fram med båt eller fartyg, ingen **Siöt=rodd se** p. p. p. Månaden ut igenom, och mångstädes in på Junii måns[a]d.

Sålsosame tider owanlige goda; Men emot wanan råfåde månge mycket hastigt i **halft och helt Slag**, Apoplexia.

[Kyrkokronikan: Jan. och Feb. p. Föll här mycken **Snö**, hwar på följde kall **Wår**, ända in på Maji månad, och så **Owanlig mycken Safs=Is**, at inge fartyg kunde komma ut, för än sist i Maji månad. Uti **Enångers** fiärden inestängdes af **Isen Hudiksvalls Skuterne** nästan til midjemaren.]

Junius.

Rågen, och thet i terra åkrar utsådda **Fornet**, wårte härligit. **Ljn=fröet** såddes och nu ut d.= 2—4. p.

Fiskerierne fattig. På et eller annat ställe begynte **Tot=Strömingen** fångas, v. g. i Gnarp. p. p. men ringa. Ingen **Netströming** fångades ey heller med **Siötar**, ända til d. 14. **Safs=Isen Owanlig mycken** och **länge liggande**, i synnerhet wid **Enångers** stränderne, så at fartygen måste ligga insperrade i många weker til d. 12 Junj.

Wäderleken härlig och rätt warm d.= 5= 6— 7— p. sedermera af ljufligit rågn, d.= 8— 9— p. så at gräset och jäden wårte wackert. Men sedermera öfwer hela månaden, ut igenom, måst alla dagar **rågnwäder** at sidlänte åkrar skadades; åfwen å alla nätter **tioc tōckn** el. **dimba**.

/: Om underbar **Ströming** [o: **Ströming**]./: NB: Emot all wana, war icke allenast fiskerierne fattige, utan och fiskar i synnerhet **ströming**, sunnos hopetals **död liggande på siöbotn**, hela flaket, öfwerst i wattungsbrynan, fullt med **halsdöde flytande strömingar**; Såsem the och were, som fångades med net och siötar. **Strömingen** war **rödachtig** under

bukfen, **Knott**rig på ryggen, **swarter in wid ryggebenet**; rätt **ösmallig** och **öfund** at förtära; p. p.

Gemenske hopen's mening hördes öfwer alt, at han war kländer och skadad af **Dwanliga**, myckla och länge-liggande **Hafs-Sjen**. Men jem sådant skedde äfwen med fiskar uti **Suslöar**, så äro förgiftiga ånger eller dunster upstigne uhr sielfwa siöbetu och watnet orsakerne ther til, **Hwilket** och then **Dwanliga**, tiecka och, snart sagt å alla nätter, här stående **dimban** bewitnar, med thet öfswer hela Junii och $\frac{1}{2}$ Maji **Månadernes** alt jämna blåsande **Östans** och **sydost-wädret**; så at och fartygen legat **bördfast** emot all wana öfswer hela 6 welerne, jem äruat sig söderut.

NB: Om Dwanliga Matskar

/: Om **Löf-Matskar** på **Viörkar**:/ På förslutna Junii månad förtärde **Matskarnes** långa, grönachtiga, och å bägge ändar ågande **Munnar**, under bukfen hafwande korta fötter; **gröna löfswet** på **Viörkträen**, äfwen **Barfen** eller **Nåfswern** på mång ställen af **Viörken**. När **Någnet** kom, fölle the neder på markene, och omfider af myckna och dagel. rågnets kruppe i stera klajar tillsammans, en tvårr hand(s) höge, på mång ställen i **Viörklundar**, hwilke döde illa stinkande wore, at öfunda luchten kändes ganska wida. **Amor Löfträen**, ey heller **gråset**, skadade the intet; Men **Boskopen** i löfflozen jem åto gräset, summo sig intet wäl af **durchlopp**, p. p.

[**Kyrkokronikan**: Majus och Junius. **Strömingen** jem fångades med **Nöter** war siuker, hudlöser, halfdöder, flytande å watnet, eller liggande på botnen, ösmallig så at **Swju** och **res-foglar** then intet åta welle; hade och ingen kraft at fästa sig i **Siötar**.]

Julius,

Månaden Jul. begyntes med öfwerfals **Rågn**, d. 2 och 3 så öm-nigt at the **ijdlänte åkrar** och ången wore jem siöar; **Bäckar**, **Nar** och **strömar** högre flytande än någon höst eller **währ-flod**; **Broar** och **damar** brötos sönder mångestades; folkten til stor **jämmer**, när **Säd** och **gräs** så skadades.

Förenämnda rågnachtiga wäderleken warade öfwer $\frac{1}{2}$ månaden **Doct** sedermera uppehålds wäder; hwarföre måste **Slotten** emot wanligheten först **begynnas** på **Swalar**, och sedan på **ijdlänte ången**, at watnet skulle afflyta.

Strömingssifke alskintet; **Siällsifket** likaledes. **Doch Sädessåkrar** hårlige **Siukdomar** inga särdeles swäre.

Augustus.

Säden megnades wackert, at **Rågen** fick **upståras** wid börjon af thenna Månaden.

Strömningsfisket lyckades och nu önnigt med **Sidorna**; och NB: på jemlig ställen med **Noten**, emot wanligheten.

Wäderleken för **Skörden** och inbärgning mycket beswärlig af **Rägnwädet** som warade näst alla dagar, i synnerhet d.= 12. p. at watn stod som en siö öfwer sida åkrar, och åar, strömar och bäckar flödade som största flod om wären. Sådant mycket rägnwäder war månaden ut igenom.

NB. **Mattskar** på **Rågen** gjorde stor skada. **Ärtriset** på sida ställen rönade aldeles af; för myckla wätan skull. Uti frydd-gårdar skadade **Mattskar** både ris och ärt-skidor rätt mycket; öfwen nästadelns kählen i fäslgårdarna.

På **många** **afsonar** syntes **stora Rågn=Vogar**. 3. el. 4. öfwer hwar andra; then nederste alltid störst af 3: färgor; öfwersta färgen hel röd; medlersta **Liusgul**, och nedersta rätt grön.

September.

Rägnwäder nog wid börjen til d: 11 at med **Skörden** gick långsamt. Doch sedermera **torr och önskelig wäderlek**. Säden önnigt af myckenheten, men [af] **Legan** flö.

NB. **Siuftomar** yppades **swåra** på **håstar**, med bölder i haljen och **Skrapen**, hwar af många dödde på många orter.

Månaden ändades, som ifrån d. 16, med **tort, warnt och önskeligt wäder**. — **Rågtofwarne** **hårliga**.

October.

Wid börjen **hårlig wäderlek** af **torra** och **warma** som warade framgent med **rägn** understundom; Så at **åermanen** med **swoma** gjorde **häfta** arbete. d.= 17: etc. föll litet **snö**, utan at **frysa**; doch aflo **Månaden** behagelig af **wäderleken**, [och] **hålsosama** tilståndet; Men wid **Sådens uttröskande ringa quantum**.

November

Allt ifrån börjen til d.= 12, war här **blid wäderlek**, så at ingen **snö** föll, utan **stundom smått regn**; så at **marken** merendels **baar** war och utan **tiåla**. — Sedermera **nog urwäder** d. 20—21. p.

Häft-siuftomar yppades **nog**, hwar af the **dödde** mycket **hastigt**.

Wid **slutet** af **månaden** **blidt** och **rägnachtigt wäder**.

Suge **stöar** eller **myror** **frysne** och **tiånl**. til **winterwägar**.

På **jemliga** **qwällar** syntes **Skvragder**, **synel**. emot **starka** **blider**.

December

Snogen **snö** föll wid **börjen** af **månaden** och **ända** **framåt**; Doch **starkt** **kiöld** d.= 8. 9. 10. sedermera **blida**, **tö-** och **rägnwäder**, **ända** til d. 22 och til **årets slut**.

Om aftonen kl. 7. d. 18, så tunt moln war öfwer hela himelen, så at Månen fögo syntes lysa ther igenom, stod en **Ring** eller ganska lius **Frants** som hwitaste **snid, rundt omkring Månan**, bred qvo ad adparent et godt kvarter, med liusa fällar, och uti fällarne röda och swarta prickar skiftewjs. Gifwande härle utseende som en utfirad frants. här på fölgde töwäder och rågn och bläster; och sedermera blidt wäder ända til årets slut.

Emot all wana blef **dyr tjd**, i synerhet på **Smör** och **ljn**; thet förra å 14 D: thet senare 12. 13. D:

SiuKdomar ganska få på **Menisker**; undantag: **Zufwudwårck**, håll och sting. p. Men på **håstar** nog swåra **bölder** i **Skrapet**, **halsen**; p. p. **Tootfiske** under **Sfen** swåra fattigt, höre hwart man wele.

På slutet af thetta året om aftonen emot d. 1: Jan: 1746, timade then sorgen för mångom, at **CronoBesal**. **Matthias Forell** i **Sinsle**, hängde sig up i sin kamare, af **Melancholie** eller **ängslan** öfwer sina unga hustrus lättfärdiga och tiusachtiga äfwentyr.

[Infäst bref:]

Högwördige och Höglärde Her Probst
Förnåme Gynnare.

Til ödmunkaste följe af Högwördige Her Probstens Högtårade bref af d. 29 för wifna Juni har jag med följande, så mycket mig witterligt är annoterad: Jag drager mig till minnes, at jag i **Ferfjöö** och **Bustery** har sedt en **Bibel**, hwilken **Karöar Per Erjon** tilhörig warit, uti hwilken han sin, hustrus, och barnens ålder upskrifwit, med nästa Post wil jag så laga at jag der om part får. Nog är åkrar och Engar härliga Gudi låf, Gud wålsigne och med en önskelig framgång! men **Wörkarna** see nu intet annorlunda ut, än i **Jubltiden**, ty de äro af matskar till lös och nästan näfwer förtårda. Sedan regnet kom blefwo the döde, och i döds ångesten krupit så samman, at de ligga stora fälterna en twärhands högd, hwilka nu i des förrutnelse gifwa en siuklig stanc ifrå sig på långt håll, och är befarandes, at **Wostapen** som går på **Jådaua** ställen och der omkring betar, warder med den öfweralt bekanta **wostapzsiukan** inficerad, Gud förskene os!

Then nys hitkomna, unga modren är mycket siuk, Gud hielp henne!

Alla här i huset låta anmäla sin wördsamma hälsning, så til Her Probstens sielf, som Fru Probstinnan. Jag leswer framjent med wördnad

Högwördige och Höglärde Her
Probstens
Ödmunkte tte

Gnarp d. 1 Julj 1745.

P. Bergqvist

S. G. S. N.

1746.

Januarius.

Årets begynnelse war önskelig af stilla, blidt och wacker wäder, hela dagarne framåt; d.= 9: litet snö och någen kiöld.

Aftonen fl. 6. 7. 8, emet d.= 8. syntes en rät ster och lins **Båge** ifrån öster til wäster twärt öf[wer] horizon ten til Norden.

d.= 12 om aftonen fl. 6. 7. 8 war en jä ster och jälsynter **rödn** öfwer hela horizon ten, at och hujen, snö, och marken syntes röde. Här på följde **töwäder** d: 13 — — etc. **rågn** d.= 18. 19. 20. = 26. at **sniden gick** sin lös, och **Slådeföret obru**felt hela Månaden ut igenom; doch blef någen kiöld d. 30. 31.

[Kyrkokrönikan: Januar: d. 13. födde **Arf Prin**ssan i Stockholm en **Prints** som döptes d. 16 med oförlifnelig pomp fäendes thet namnet **Gustaf**; d. 26 Jan: **Dnca** Septuag: skedde här i Staden besynerlig tackfälsse dag för thema **Guds** nåde **Wälj**ärning med **Pred**ikan af **Prosten** **Mag: Ol. Joh: Broman** med **Sång**, **Spel**, **Musiqve** och **Styckers** låsande; p. p.

d. 26 På dagen näst ther efter en **Festin** i **Hudiksvalls** **Trivial** **Schola** af en **Oration**, **Sånger** och **Musiqve**. **Illuminationer**. etc.

d. 27. Dagen åter ther efter om aftonen were samt. **Handels**männen **tillsam**an och giorde sig glada, tå och långt in på nattena the **planterade** **Stycken** **lös**ades.

d. 28. Åter på följande dagen were alle **Handwärfare** **tillsam**an, och med **Skålars** **dric**kande **wis**ade sin fågnad.]

Februarius.

Blid wäderlek, utan snö, ifrån börjen, til d.= 9: föll yrjnö; på följande dagar stark kiöld d.= 11. 12. = 24.= ända til slutet.

NB. d.= 10. starkt **Skybragd** öfwer hela himelen.

NB. **Sinfdomar** af **Feber**, **Slag**, **Stygn**, etc. yppades på barn och ungt folk i synerhet; doch intet särdeles dödeliga.

d. . . Om morgonen fl. 8 gick **kru**s=M. M: **Hans** **Norström** uti **wed**lidret at **hugga** **wed**, föll ther **neder**, mistade målet och synen, buren in i sängen, låg ther **half**död, til . . . dagen, tå han **af**sonnade. **Ska**ledes skedde med **Olof** **Stigssons** **Enka** **H. Margar**[eta] 14 dagar tilförende uti hennes hus, när hon sted at klåda sig om morgon at gå i kyrken.

d.= 28 om qwällen fl. 7. 8. syntes starka **skybrag**der uti **Nord**osten och **norden**.

Martius.

Början rätt faller; men ingen snö, som warade månaden ut igenom; Winterwägarne brukades utan möde, här å orten.

Sjukdemar yppades af hufwudwärd, feber och tyfika anstötar; och utan dödligheter hos the flesta.

Någer Chasmata syntes; men hwarcken ster eller ofta.

Aprilis.

Wid börjen rätt fall; och nästan hel utigenom; men ingen snö, allenast 4. 5. 10; och intet rägn. Och begynte snön aftaga at på jemlika ställen blefwo backar emot syden och öppna fältet bare, d.= 17. 18 etc. Men driffsnö i gator och i stegen öfwer nog, nästan månaden ut i genom. Alle Sjar kunde köras d. 22. 23 etc. nog kallt om nätterna. Någ-teswarne syntes så omje.

På thenna Månad war öfwer alt, på unga och gamla, en stark och gauska mödosam **Flåda**, rätt ewantlig.

Segige Febres yppades och; Men än mera så swår Apoplexie eller **Slag**, at mången stod frisk och sund utur sängen, men efter en liten stund stalp neder, mistade aldeles målet, och dog inem dygnet eller litet längre.

Sodernöden ey nu så swår som i siehl.

Wid slutet af månaden begynte **watnet** i **bäckar** och åar så rinna at **qwarnorne** kunde brukas.

Wid slutet d.= 27. 28 och 30, blidare wäder och litet rägn. **Torfsen** begynte fistas. — Sjen blifwa Land-löjer. Ingen ster wårhflod.

NB. NB. Sfra **Ströms** Bruk blef mig tillskickad med Borgaren Lars Unger, d.= 27. April, **En Fogel**, af sådant slag, som här å orten intet tilförende är jedder.

Sidsfugel war han, ty han låg på watnet at simba; thet och hans **fötter** utwijade, ty the wore af Membran: el. stark hinda emellan 3 digit: el. styndlar; Och up **sturne**; divisi såsem på **Loma-fötter**; Lat: Colymb: f. Mergul: och **utan Floer**; hel **swarte**, såsem och **benen**; men **låren** luden; sittiaude efterst på kroppen, såsem på **lomen**, at han på landet icke gå kunde; hade och intet styfwe, utan endast lener dum i rundwijs som et treörestycke. Hela kroppen war intet större **än en hiärpe**; och ingen fogelunge; ty han war här tida om wären, medan Sjen låg i hafwet, allenast strömar och åar åpne; til wigten nästan 1: marck öfwer hela ryggen och utan på wingarne hel swarter, äfwen wäl på öfra delen af haljen, som något lång war, ända fram til näfwet; under buken och wingarne hel hwiter, undantagande öfre delen af låren, och wid ändan af kroppen, rödagtig miuk dum. Wingarne nästan så

långt tillbaka sträckte som kroppen, dock långa och smala. Hwarest the begyntes och fram under bröstet och under halsen war dunen mörkröd. Hufwudet war thet underbarasta, ty thet syntes stort i proportion emot kroppen; i synnerhet af dunen, och af färgen och skapnaden; näml. således: mit efter nackan från halsen ända fram til näfwet **swarter**; ifrån näfwet och ögon, som nära in wid näfwet wore, å båda sidor /: cristati, f. cornuti. /: **kambar** af **mörkröd** /: rub: plum: /: dun ju högre och bredare in til nackan; nedan för thesa kambar å båda sidor om hufwudet, hängde /: ludigt /: neder på halsen som en halfcirkel hel swart och skinnande, tiöcker och lener dun, hwilka wid utspänningen syntes som små wingar. Ögonen rätt små och swarte, närmast in wid näfwet jatta. Näfwet swart smalt och långt; utan tänder, mycket uthollat; tungan kort och liten; lfer them som fallas locre, Jurar etc. se Gefn: etc: p: 122.

Majus

Begyntes härlig med värma och något rägn, så at Sänings anden gick snart för sig. Men tort och klart wäder natt och dag, ända fram till Pingesd: d. 18, at hwarcken gräs eller Säd kunde upstiutas eller wära ända til d. 27. **Strömingen** begynte fångas med Siötar och Not i Gnånger. **Laxen** något i Arnön. På fleste ställen ringa Notfiske.

Matsken syntes mångestäds i gräset, emedan gauska ster och långsam torfa warade, ända til d. 30, el. slutet af Månaden.

Junius

Begynnelsen war så härlig af jämt rägnwäder, at thet som utfätt war fick upgång och tilwärt, allt mera och mera, och emot all förmodan tiltog härl. månaden ut igenom, emedan warme och rägn skiftewjs, Gud förunnade; så at kornaren sig wisade på mång ställen d. 23. 24. etc.

Med förundran såg man **hagelskurar** som små wore, men starka **rågnskurar**; intet lägga kornjäden neder på åkrarna, ehuru tiöck then wara månade. **Men Rågen stod tunner gleser och smalstråer på all ställen.**

För **suftdomar** skenade Gud folkena; mera nu än tilförende.

Strömingis fiske swära fattigt med Not och Siötar.

Wid slutet war neg rägn, mulit och kuhlit wäder.

Julius.

Hade wid börjon mycket rägnwäder skiftewjs med Solken, at Höanden gick med mödo an; dock sedan lycklig. **Såden wårte gauska lång** och frodig; som Rör, tiöcker, etc. tagandes mögnad åt sig d. 17. 18. etc. Höwårten önnig.

Augustus.

Början [s: Början] så önskelig, at på somlig ställen begynte man **Rågen** upsfära d. 2. 4. etc. Men sedermera Rågn.

Kopporna were gångbare och nog swära på södre delen af Helsingl. Löfen på Art-wärten syntes somligestades.

Strömingssifte wid Landsfidorne fattigt; dock ut wid hafs-hol-marne rjft, somliga gånger, men ey jämt. —

d.= 6— begynte rägn nog falla, och continuerade= til d.= 20— hwar af **Zödet** på soml. ställen skändes; **Sådes=skördanden** hindrades, etc. etc. men jedomera härligit; tort wäder.

NB. **Dwanlig[st] högt Hafswatn** hela långa tiden och månaden utigenom. Inga frost-nätter.

Inan Månaden ändades war then **ömniga säden**; hwar's like å mång år tilförende intet warit; både skuren och inbärgad.

September.

Begyntes med nog rägn; men jedomera uphålds wäder, månaden ut igenom, at återkörslen gick lycklig för sig. **Ständigt och öfwerflödande** Hafswatn. Inga frostnätter för än d. 14. etc. — d. 22. 23. häftigt. **Öwarnwattnet** i små strömar och Väddar, intet. **Råg=** **Tofwarne** mästadels härlige.

Siukdomar intet månge el. häftige; ty **Kopporne** här å orten nästan inga; Men i Söderhamn etc. ganska swära, och ther af månge döde.

October.

Thenne Månad war rätt härlig af behageligit höstwäder, ringa fiöld, torrt och blidt, p. — ända fram til d.= 17.— och rägn wid slutet. men litet sniö föll om natten emot d.= 7. som strax affmäl-tades.

d.= 8. kl. 9 om aften **starkt skybragd** i wästern, twärt öfwer himelen; syntes och många nätter öfswer hela Månaden.

d.= 10. kl. 10. på dagen, NB: på **klara himelen**, syntes en så stor och klar **wäderSol**; secundum conspectum; 3 el. 4 sammar ifrå hwar andra, at them emellan war aldeles intet skiljesång.

Högt och owant! **Hafswatn** månaden ut igenom, och ty blida och rägnwäder.

Inga koppor på barnen, och inge järdeles siukdomar; dock i Gnarp yppades **Bledfoten**.

November.

Wäderleken war ifrå börjon ända fram til d.= 20, ljfare sommar än winter, så at **jorden kunde plöjas**; liten sniö föll d.= 11. men för och efter, ingen; ingen höstflod, **Sidar** och **myror** aldeles obrukelige til slädeföre; etc. etc. etc.

Siukdomar skonsame; Men någre personer råfode ut för **Hastigt Slag**; — I Söderhamn grasserade än **Kopporna**.

Dyrheten på all ting ökades allt mera swärl. — och snart jagt intet reault mynt til finmandes, utan **Pappers-Sedlar**. —

d.= 31. Om aftonen, när iag gick ifrå Hus-förhöret utur sal. HandelsM. Sandbergs gård, i mörkret, stupade och föll iag omfull uti en heper stenar liggande wid wäggena til ny påbegynta bygningen, slog swåra illa hela kroppen, men thet wårsta war at wånstra Armen sänder-kråfades strax ofwan handleden.

December.

Thenne Månad war som Novemb, hel blider, liten eller ingen sniö; ofstast rågn, allt jämt mulit wäder; gauska högt flödande Haffiöwatu.

d.= 16 om aftonen och långt på natten stort **Skvragt(t)**. Likaledes d.= 27—28, Decemb.

Up i landet i Ferla etc. föll nog sniö in Medio Dec. Men här wid Siösidene ingen sniö, men rågn.

Siukdomar skenfame.

Dyrheten på Spanmål ökades swåra mycket, ehuru wål årswårten war gauska önnig här i Nordland. Man menar Peningar af Pappers Sedlar, orsakade sådant, lika som i ferna dagar Myntetefnen.

NB. På Ferla Marknad d.= 11. 12 etc. Decemb: war så ster **ymnoghet af Fogel**, at thes like på 30= 40= [år] intet warit; 3 el. 4—6 ére för hiärpe; 10= 12 % för Drre; 16—18 % Liädern; p. p. Drjaken wiste många berättta, at **hopetals foglar infunnit sig in wid husen och taken**, p. p. p.

d.= 24. 25= och följande dagar, ända til årets slut, nog kall winter, men liten eller ingen sniö.

[Kyrkokronikan: På thetta året, hafwa 5. st: **hustrur födt Twillingar** som til depet kunne äre. — — —

På thetta året war här i Staden och å Landsbygden en owanlig siukdom paralysis eller **Slag** större eller mindre, hwar af många hastigt dödde, somlige länge liggande för än the affömnade.

I Söderhamn war jämerlig ster död af **Kopporna** men här ingalunda så.

En härlig årswårt af gräs och såd; men å södra landsorter icke så.]

[Infästadt brefkoncept:]

S. T.

I ödmiut-hörsamaste följe af höga Öfwerhetens befallning, 1742 at infomma med förslag til nya **Stattläggning[s]s wårket**, insändes til Högwälberne Herr Landshöfdingen i Länet H. E. Odelström, et ut-

drag af mina i mång åren [gierda] samlingar; angående Helsingelands Oeconomie, på några ark; Samlingarne, under Tit: *Slota Baba*, är Mst å $\frac{1}{2}$ Rjs Paper, hwarest all arbeten, som här i Landet, på Benda-heman idkas; alla månader; af Män och Qwins=Personer, utförl. beskriwas och uträtas, anten til fromma eller skada, mera eller mindre; etc. etc. Allt til then ändan, at icke alla skor; som man jäger; måtte skaras och sömas efter och på en samma låst; etc. etc. Hafwer nu nyl. CronoBefalningsMan Hr Alexander Forell frågat om **Tryting** i synnerhet, angående Helsingelands] Oeconomie; näml.

1. Om några **Oljoteter** kunna här tillwärfas?

Swaras: thet the kunna wäl, v. g.

a. **En=weds=** och **En=bårs** eljer.

b. **Terpentins=olja**.

c. **Mat=olja**. etc.

d. **Kof=olja**; emedan intet arbete är här i landet drägligare än **Kofwo=planteringen**; tiänlig både för folk och fånad; så at arbete på sådan plantering å 4. el. 5. [aler] kan importera 20. 30. 40. D. Allenast tiänliga skogsparter måtte förnuuas at fällas och brännas til Swedie= och Mesweland; ty på samma ställe kunna både Råg och Meswör på en gång ymnogt wära; men ingalunda på andra ställen, ey heller utan brännande.

Men thet emot är kohlande här i landest] et fördärfweligit öde, först för Jordägaren, och skattebonden, och sedan för Bruket, sedan Tall=skogen til kohning är utödder; ty then wäree intet igen å 100 åren; emedan inge telningar af rötterna upskintas, och största delen äro här banar; och så vidare.

2. Hr: Om några **Wybyggen** kunna här uptagas, el: upodlas?

Swar: En oförnelig åtskillnad måste här göras; näml.

1. I anseende til Sochnarna; ty alla the Sochnar som ligga til **Safs=kanten** äro så instränkta emellan bärg, klipper och stenbackar, at mera utrymme til åkrar intet finnas, och the som uptagne äro, swara aldeles ingalunda emot nu warande alt för dryga och underbara skatt-läggningen, som wid the hiftkommande förste åboar, härrörde af sifferier; hwilke när the förökades, flyttade, för trångmål skull, alt längre up åt landet och i wästeru til Jordabruk at uptaga.

2. **Uplands Sochnarne** bestå och af stor åtskillnad; ty här wid bör noa märkas, hvars och ens Sockens Ensfylta beskaffenhet; NB. i så måtte, om theas nu så kallade **såboland**, **utlöt** eller **Muhlbete** är äldre, än the Egor som ligga nära in wid kyrken; Thet på mång ställen egenfent. klart är; Ty iag hafwer mig noa bekant alla Byars

alla äger och Fäboland; etc. Hvilket wore alt för widlöftigt at här i pennan fatta. Thersöre fara the wilsse, och äro Skunnige om Landens beskaffenhet, som mena och föregifwa, thet Fäbolanden äro Skattlagda; när doch i saning byarna(s) skattläggning är grunden af muhlbetet och Fäbodstället; ty hwad är åkerjord dugtig här, utan giödsel? Hwar får man giödniung utan beskap? Hwad kan en föda här beskap med, utan muhlbete? och så widare. Wåra g[samle] Helsingars föda war fisk, fegel, miölk och bark; Men sögo eller ingen jäd. Skulle nu på the fleste ställen nybyggen uptagas utaf the gamles fäboland; som ske kunde, under sseen af Landets upodling; så gingo the nu så kallade Bohlbvar i grund neder.

Doch när man än widare estersinnar the utlöter och skogstracter, som uti senare tider äro uptagne af hiffkommande utlänningar, näml. Finnar; ty fast än någre så skrifwa, at Finnskogarne äro här förre bebodde, än Bohlbvarne; så är sådant en säfång inbilning och ofaning; etc. Sj! på sådana ställen kunna nybyggen anläggas, åkrar och äng upodlas; allenast skatten så lades, at the ther omkring liggande Sochne-Mäns muhlbete hade sin richtighet; hwilket lättel. ske kunde om Nybyggaren fick bruka skogen til Swidiesälle och thet til åker bereda, hwilken at nödtorftel. giöda, han så mycket beqwämare kunde wärckställa, som på mång ställen, närmast Hinterpen liggande Fäbodar, 2; 3; 4. milar ifrå Bohlbbyn; giödniungen icke altid kan hemsföras, then han kunde sig tilhandla lätt nog; emedan ingem kan ofunigt wara, thet giödniungshopen på sanden liggande öfwer 1: är eller tu, ganska mycket kommer i mistning af godheten. Huswudorjaken som hindrar Landens cultur på åker och äng, är fuller kunig, men litet achtas, til thes the som kunna draga mårgen utur benen, inga mera been hafwa at tilgå.

3. Fr: Om Schafferier kunna inrättas?

Swar. Wid Siösidan går här intet giärna an, mäst för watnet skull, myrer och otänligt bete; som skadar fåren, at the intet triswas, utan så wattung, etc. Up uti the Sochner ifrån hafwet, hwarest thet watndunstiga Östanwädrer mindre kraft äger; kunde en förmoda bättre upodlande; Men så finnes och ther mång hinder, i synnerhet af tänligt foder, sommar och winter, ty ther wärer och samlas fett, tiect och groft gräs och hö; thet fåren intet giärna äta; Bete af Tallbuskar gnaga the, med mera skada än fromma, ty läpparne warda skabbote, ulen skämmes, etc. etc.

Men ther emot äro Boekar och Getter the aldrabästa och nyttiga gafta Creatur här i landena; så at 2: st. gamla goda Getter äro dräggigare än 1: st: miölk-ko, ehurwäl the kosta 6 el. 8 rejer mindre at

föda; ja! 10 rejer; hälst the öfwer hela året kunna taga föden utom husen i SkogsBackarne. Theras miölk är mächta feet, hälsosam och mycken; Smör och Ost som ther af beredes öf[we]r går all andras; Naggen nyttig til gemena kläder och mycket annat; Skinnets många rejer duchtigare än fårskinn; Hornen til mångbanda ting; Bloden til läkedomar; äfwen som Dalgen; som i synerhet af snöpta Bockar gifwes mera än af andra stora SlachtCreatur; Kiöttet är och godt, för än theras brunst nalkas.

Äf egen upmärksamhet, som nu länge och i mång åren hushållare varit, såsom och wid efterfrågan hos många, har iag funnit, at rätt föllan uti et be, triswas både Hår och Getter; Et thera slaget tyner och aftager, ehuru warjaml. afwelsgårdens föttas må.

Hudicksvall d. 28 Mart:
1746.

S. S.
Ol. I Broman.

S. G. N. 1747.

Januarius.

Thetta året begyntes med behagelig wäder, liten kiöld och ingen sniö, blidt wäder, i synerhet ifrå d. 16, til 21. så en amper och ganska stark kiöld upkom, til d. 28, — yrjniö, men fögo, d. 28.

Sjukdomar här å orten, nästan inga; Men å andra orter swåra **Foppor**.

Then 11: Jan: kl. 6, om aften affonnade min allerk: och endasta dotter *Aurora*, som öf[we]r 1 ½ år varit anfallen af lungfot och hosta; gåendes uppe samma dag sångerna emellan.

Dyrheten på all ting tiltog; Men på **foglar godt födp**; emedan the flocketals flugit in i byarna och satt sig på hustaken, så wäl här som i Medelpad, Sämtl. och Angermanl.

Februarius.

Börjades med ganska stark kiöld, som warade hela månaden, så at å mång är ingen ljt varit. Fögo sniö på somliga ställen, men öfwerflödigt på andra; wid slutet något blidare.

Apoplexia el: **slag** öfwerföll nog många menisser.

Martius.

Wår [o: war] behagelig af wacker wäderlek efter årjens tid; litet sniö på somliga dagar. **Sjukdomar** yppades, **Blodjukan** och **Fopporna** på somliga ställen; men somliga intet. **Dyrheten af SpanMål** tog mera och mera til; äfwen af hö och foder för bostapen.

April.

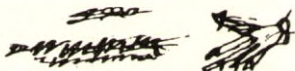
Härlig och önskelig wid början, at jfar och wintervägar d.= 8. 9. 10, blefwo mångstädes oduglige; Men jämerl. falla nätter hwar af liten währflod och annor olägenhet, ju längre ju wärre på månaden, ty på slutet d.= 28— etc. föll mycken snö, frost ther å kommen, så at ingen boskap kunde utsläppas, än mindre åkrar fiöras el: utsäde ske.

Majus.

d.= 1. etc. Snö, hagel och kalt, i synerhet om nätterna; men sedan d. 5. 6. etc. tort wäder, at utsädet begynte gå för sig d. 8— etc. Ganska liten währflod; Dwanlig och jämerlig stark torcke, utan något rägn, hela månaden ut igenom, så at både åkrar och ångar stodo mäst skallote. **Ströming** fiskades på mång [ställen] litet med Nöterna; doch med Siöter önnigt på mång ställe.

d.= 31. kl. 12 om middagen flöt sächta fram en stor och tiocf **molusfläck** i sydesten; in conspectu 3 famnar lång; tiocf $1\frac{1}{2}$ aln, snöhwiter mot solen som et isbärg; Men swarter och skuggrif [på] undersiden. mit ofwan före förenämde Molusfläck, så högt at när man spände tumen ifrå främsta fingret, och räckte ut armen syntes skilnaden thesa fläckar emellan; men then öfre, mindre och tunnare, hwilket warade öfwer 2 timar, tå the småningom aftoge.

facies

Junius.

Början af themna Månad war jämerlig torr och warmer, så at hwarken gräs eller säden kunde komma fort, utan stodo skallote; ut igenom Månaden.

Gråsmatskar wisade sig på somliga ställen.

Sattigt **Not-ströming**s fiske mäst öfwer alt.

NB. d.= 2. Hästigt Uingeld och åstedunder på mång ställen; och på somliga starkt rågn skurar om aftonen kl. 3— 4.—

NB. d.= 6. kl. 3. om aftonen, bröt fram här i Staden en så stark wäder-wårswill ifrå wästern, at the som woro stadde uti lählgårdar måste hålla sig fast wid giärdslegårdarne. **Blefesklåderna** i kryddtäpporne fördes bort och fastnade under trofsifworna, såsom hos Eufan Hellberg, etc. **Siöbodtaken** hos Stenbit, Ehnlund, etc. lyftades sin wäg och näfren fördes i luften aldeles bort.

NB. **Bo(E)skapsjukan**, dels af **Blod-pink**, dels af **durflopp**, yppades rätt nog hwar af creaturen dödde.

NB. **Rjfhofstan** på barnen war en jämerlig öfwerfard [o: =färd?] fiufdom, hwar af ganska många hastigt affomnade.

Slutet af månaden och alt ifrå börjen war här jämerlig torr, så at ingen jordblöte af rågn fallit; doch med allas förundran stod sådeswårten mästadels grön och wacker nog, på åkrar; Men på Plogland icke så. **Gråswårten** rått liten. **Strömingssot-fisket** utfattigt. Med Siötar nästan lfa.

NB. På the 3: nåtter för och til Midjomens dagen, frös sådan rått swåra; p. p. och mycket skändes bort.

[Kyrkokronikan: 1747. Ifrån börjen af utsädet i Maji månad, och alt öfwer Midjomen til Julii månad föll här **intet rågn**, som upwekte jorden hwar af Sådes wårten skröplig mästadels stod; Doch af **myckla daggen** behöllt sig någorlunda som bittida och i wåta mulden war utfädder. Men rått i **Midjomsdagen**, war här sådan **stark Fiöld**, at the nyl. utfutne åren aldeles fruso bort, på mång ställen; ty och watnet i öppna hear och åmbar, och grepar, ute på markene, blefwo med Is öfwerdragne, och marken med Rimfrost såsom snö. NB. Sådant år tilförende här i landet aldrig timat. Af swåra torckan för Midjomen och om Nätterna mycket fallande daggen, blef Bostapen anfallen af **Blodpinne**, hwar af ganska många dödde.

Rjfhofstan plågade en fahrjot alla Barnen, och dödade ganska många.]

Julius.

Thenna Månaden begyntes med **rågnkurar**, nästan alla dagar; doch olika af orterna, och stharna; **Wådret** ombyttes hit och tjt, rått ostadigt på alla dagar. Torckan ganska **ständig** Månaden ut igenom, så at med **höbårgningen** gick rått fort; fast än thet swåra ringa war, **hålfsten** emot förledne år. **Kornsåden** tunner och korter; På somliga ställen begyntes d. = 30—31— Julii **Rågen skaras**.

NB. NB. **Underwårsk**, näml. at uti the affrusna **Fornaren**, eller aldeles **hwita** och **förwifnade stålken**; som skedde på Midjomens natten; stucko sig nu ut efter handena 5. 6. 9. etc. **trinna Forn**, större än i andra år. NB. somlige rått mogna korn, men utan all NB. Snärp. med trinda mogna korn, hastigt, och emot all förmodan; NB. men icke på alla; såsom en samling hos mig är.

Augustus.

Wid börjen torr med Nordauwäder; så at Skördanden gick för sig snart men Såden, kornet, nog tunt och Djämt, ty somliga år helt mogna, somliga gröna, wårande efter Midjomen, när något rågn

falla månde. Med ljuet, likaledes. Thenna torke warade Månaden ut igenom.

NB. Underbar wårt af någor Ljustrå fant iag uti min Ljuåker på Hallens heman i Idenor Sochn och Breten Siulgård, d. 11: Aug: näml. således:

- a. **Roten**, som på et ordin[airt] Ljustrå. öfwan roten, twär hand rundt som et Ljustrå; men sedan
 b. **bredd en tum**, smalt som et löf: med **fenor** alt omkring, såsom på en Ljustrå; långt til bugten el. froken $1\frac{1}{4}$ alt.

- c. **Böjningen** el. **Froken**, i diamet: en twärrhand, äfwen bred och tunn til medium el. nederlutandet, så then war klufwen mit i tu; smal til ändan.

Uti ändan såto smala och långa utgrenade strå, äfwen up i froken, såsom träar, ågande en del blåa blomor, en del små kumrar el. fröhus; såsom Ordinarie ljuet i wårten hass[we]r. Et af sådaat Ljustrå är förwarat och inlagt uti mit Herb[arium] Viv[um].

d. = 13, begyntes redan **frostnätterne**, som stämde swåra **Årterna**, at the måste upriswas, måsta delen gröna och omogna.

Plog-Såden öfwer alt omsiftelig, jemlig strå af **Knåppande ar**, eller lutande til affall; jemlig i **rödnan**; jeml. **halfmogen**; större delen i **Skottbålgan** måsta delen i bara strå **nyf upgångne**; så at med skörden wiste man intet wäl huru then ske skulle; i synnerhet af fruchten för nattfrosten skull.

Af hela somarens och påstående torcka blef watnet i åar, bäckar, källor aldeles uttorkad, och **stor qwarn** **Udd**.

Strömningsfiske ömnigt, äfwen med klabbstötarna.

Septemb:

Rägnwäder wid börjen och hela månaden ut igenom hindrate swåra kornsådens Inbärgande, på Swahlar och the åkrar, hwarest man wäntade efter gröna sådens mognad.

Wacker och blid höst, utan kiöld och nattfrost.

Särdeles **sjuKdomar** inga. — Liten eller altsingen **Fåhl**; **Rö-**ter ömnigt. Dyr- **Spanmål**. — 26. 28. etc. Luman; ifrån Stockh: 30—32. D.

October

Jugen kiöld och nattfrost ända til d. = 11:— slutet af månad[en] Jugen **Snö**.

NB. På kornåkrar, hwarest then mognad såden stod at wänta efter

then gröna; war then mogna nederfallen, och nu tiöckare uppgången än om wahren, grön öf[we]r alt; ty fruchtade man för Landhafra.

d.= 30 *Octob*, war här ganska högt hafstö-språng, öfwer alla siö-boddyggor, med sydost storm och mycket rängwäder, som om nattene emot d. 31: stanade uti snö, och om dagen i töfno.

Thenne Månadens blida wäderlek, orsakade icke allenast the förenämnda gröna åkrar af Fornbrodd, utan och på mång ställe syntes Rågtofwen skuta sig i Skottbälgen. Bockapen på bara marken gingo ute alt in til d. 30 *Octob*: emedan fögo fiöld och alshingen snö tilförende här wijat sig.

Sinfdomar inga särdeles, utan allenast **Ejhostan** på barnen.

November.

Börjades något winterlikt, af frest och snöwäder, at slädar kunde brukas; doch högt hafswatn ända fram til d.= 13.

NB. d.= 3; flödade hafswatnet, än högre än d: 30, *Octob*: och gjorde flada på bryggor, wed-hopar, på thet som i siöboder ligga mände; p och än högre d.= 21 och 22.=

/: om et underl. *Dra* :/ d.= 10. *Nov*: war hos mig 15 åra Bonda Son Erik Påderben i Kyrkobyn af Niutånger Sochn, flagade sig öfwer Öron-Wärck i wänstra örat; p. p. Wid skärskåandet funnos uti thetta hans öra, 3^e lika stora öpningar eller håhl, med en proportionerad sfildnad emellan hwarthera, och lika diupa; Men om the samanstötte til et håhl, längre in uti hufwudet, thet kunde iag intet finna.

d.= 21. Dwanl! högt hafswatn, starkt blåst och mycken snö. något högre än d.= 3. sistl. — Winteren stark til slutet.

December

Börjades som wid slutet af *Nov*: Månad; så d.= 2, upkom än et högre hafstöwatn, än d.= 30 *Octob*. d.= 3 *Nov*: och 21. *Nov*: så at thet sted långt up öfwer alla bryggor, Siöbodgålf, etc. etc. föll fuller något neder; men än så flöda(da)de hela tiden framåt, emot all wana til d.= 8 — til 12.

NB. Sändes d. 5. til H^r Camerer: Gris i Stockholm en berättelse om Staden H:valls och Landets Oeconomie af många delar.

d.= 7. **Starkt Skybragd** om aftonen öf[we]r halfwa nattene i Nord- och Wäst.

Rätt kalt wäder, men ingen snö, Månaden ut igenom; Öf[we]r Inlehögstiden mulit, kalt och kuhlgt; doch ingen starkt blåst.

[Kyrkokronikan: 3 *Nov*: och *Decemb*: Månader, ofta rejor owanligt hafswatns flödande til ster flada.]

Silförlitelig beskifning om några omständigheter, som H. Camareraren H. Grif i Stockholm angående Hudicksvall, af H. Tullnärn H. Buhrman äffat, och han mig meddela behagat; äro kortast thesa följande, näml.

1. Staden äger, af egna Wretor, altsingen Spanmål, tilräckelig til husbehof, än mindre til salu; utan måste köpa af andrem, fögo eller litet af Landsbygden; mäst eller altsaman ifrån Stockholm.

2. Landtmanen eller Helsingbonden äger ey heller tilräckelig Spanmål eller reen säd til husbehof; fast än bästa och dräktigaste årswårten wore; /: som i gemen räknad intet högre stiger [än 8 Tunnor] af 1: *Lo* utfsäde. Förslagsmakare äro här sig lika, som altid skära i wårten /: och allenast 2 elc 3 tunnor räknades, öfwer hela året, på en hwar person i hushället; utan måste blanda brödet och mala miölet af agnar, ljunoppar, ärtys, barch, mäff och draf; och mäst taga dricka utur wattuåmbaret. Och fast än oftast utmätning eller execution sker til krono-Utskylder af Allmogens befintelige Spanmål eller och til andra Vorgenärer; Så är sådant til så mycken större skada för bondan, som han sedermere måste borga eller köpa frökorn om wåhren, med dubbel betalning. Thetta, med hwad mera, angående Landsens beskaffenhet, p. p. blef efter Höga Öfwerhetens Befalning, af mig insinuerat på Riksdagen.

3. 4. Staden kan intet föda Bockap, med någon fördel, af afwel, el. Stuterier, Schäffserier, miölk, smör, ost, slacht, p. p. utan alt måste köpas af Landtmanen, som nödgas för Utskyldernas swårhet, sielfwer ganska litet ther af nyttia och födo taga. /: ty här föres ingen ting på Torget til salu; utan endast på then ena årl. marknaden d. 8 etc. Januari: /

6. *Tobaks plantagie* begynte fuller någre anläggia; Men lyckades icke; thesto bättre! hälst thet är, thet (är,) aldraskadeligasta för land och rife; p. p.

7. *Sisterier* af hwad namn the wara må; så i hafwet sem Insiöar och strömar; the äro nu så förminskade, in em the 70 åren ifrån min födelse tid, at the synas snart til intet blifwa, åt minstone större delen.

14. *Sägqwarnar* hafwa warit Landets och Stadens aldradräktigaste fördel; Men nu sedan BärgeBrufen här inrättades, blef och thetta borttagit.

15. *Tobaks handelen* är dräktig för Städer, men ganska skadelig för Landtmanen och Bondahusen; ty många bränna up mera Tobak och

utgifwa flera peningar ther til om året, än til salt och nödig födo; förutan at thet är en hemlig förgift för hälsan, och förfortar lifwet.

18. **Mantals=Långderne**, som ärl. uprättas, utwijsa klarl. alla the Personer som duchtige äro at tiäna födon, och således stattsfullige /: hwar af land och Rikets styrka kännes: / Men at nu på några åren tillbaka, äro och Skyrko=Herdar[na] pålagde, at ärl. insända til Dom=Capitlen, wijsa förteckningar på födda och döda; Huswundersak kan man icke utgrunda? ty hwad nytta och gagn wil man hafwa til Landseus styrka af Barn och af Döda?

1744: födde, 23: barn; döde 15, personer.

1745. — 30. st. — 18. st.

1746 — 23. st. — 21: st.

1747, til dat: 20. st: — 18: st.

* **Åkerbår** finnas här på somliga ställen; hvilka ingalunda kunna planteras annorstädes än uti egen jord; ehuruwål ther til all flit och konst anwändas skulle.

NB. **Om Miölk här i Landet**, p. p. här [o: har] iag omständel. skrifwit uti Hist: Nat: Helf: och then Delen som handlar om Husgåldningen, Slota Baba fallad; hwar af aldra fortast thetta:

1. **Sötmiole**, ny=miölkad, och sedan med greddor eller slöter öfwerdragen, uti tråg el. träfärrillen, som giöra mycket til sakerna til greddans myckenhet och godhet; p. Hwilla noga ther beskrefna finnas.

Ty=buren Komiole, brukas mäst til **Upfofning** såsom äggen=miölk; = **Stekte Ostfäfor i Ungnen**, i Mallöger eller i koppar kuglar til **Ost=Kaldantsar** nämde

Sötmioleken brukas mångaleds; v. g.

a: Kokas strax up, och förwares såsom Giäsen miölk.

b. Mätt sällan hwispas el: här Diärnas til Smör såsom på andra orter sker.

c. Löpes och giöres til **Ost**; af åtfyllig slag, v. g.

1. **SötmioleksOst**, at länge förwaras, til thes then och **Gamalost** warder.

2. **Ost=fäfor**, som stekas i ungnen.

3. **Söt=ost**: el. Färfkost.

4. **Säll=ost**, som betäckes med gredda.

5. **Öhl=ost**, af fötmiole och öhl.

och flera ting som beredas af fötmiole.

2. **Tiockmiole**, som af värma tiock warder, och kallas Fjlmiole; silbunke; Af henna giöres och Ost, **Tiockmiolekosst**; Bryn=ost.

3. **Segmiölk** eller **Löpen-miölk**.

4. **Tiärnmiölk**, som qwarblifwer, sedan Smöret är tilwärfat.

6. **Rännmiölk**, hwar af greddan el. flöterna äro afdragna. Af henna giöres **Rännmiölkst**.

7. **Sur-miölk**, som af sist nämnda Ränn-Miölken mästadels kommer, på tiden och brukas här af gemena hopen mycket at dricka för törst full; Men ännu mera thet jämnre är, näml.

8. **Wasla** eller **Mösu**, af åtskillig slag, som dels sätter sig själft under **Tiock-Miölken**; p. dels följer efter **Ost-tilwärfningen**, af all förnämnda slag; och brukas til dricka både af fattiga folket såsom och at kalfwar och ung boskap; När någon myckenhet af thenna Wasla eller Mösu [o: Mösu] är at tilgå

a. förwaras then ofokad i bytter och ämbar, då then delar sig, så at then tiocka sätter sig til botu, och kallas **Botu-mösu**; och then tunnare står ofwan på, som nämnes **Blå-mösu**; och **SurMösu**, när then jur warder; brukas mäst för [o: för] dricka af gemena hopen; äfwen i nöden til smältningar på fiff-wällingar. p.

b. **Kokas up** — — i stora grytor eller ketflar, då skumet eller thet som ofwanpåflyter, tages af, och ätes warm, kallas **Mösu-frö** eller **hwjtmösu** [eller] **KiefMus**; thet andra kokas tillfaman allt mera och mera, efter behag, at thet hel brundt och tioft warder, anten som en löjer gröt, **Mes-smör**, eller som en fast ost, som kallas — — **Mes-smörs-Ost**; och brukas dels at blandas i degen til bröd, dels i wattu-gröt, dels at utbredas på bröd, såsom annat smör; o. s. w. Thetta är **Helsing-Allmogens** mästa födo, och kommer under algemena Namnet **Swjat-Maten**, ty Brödfödan är här gauffa swag och ringa.

Hudicksvall d. 4 Decemb:

1747.

O I Broman
Pr. P. S. T. I.

S. G. N.

1748.

[Kyrkokronikan: Efter Kongl. Mayts Förordning, begyntes här i Staden, såsom i alla Städer, **Gudstiänsten** at hållas **1: Tima** senare, än **Kyrko-Ordningen** förestrifwer; men icke så på Landsbygden.]

Januarius,

Bisade sig wid börjen, ända til d. 6: med jämn, kall och torr winter wäderlef då här litet snö föll; men i Upland öfwerfalls. —

NB; På thenna Månaden publicerades många bittra fruchter af owanliga Utstylder, som förflutna länge [o: långa] Njfsdagen på $1\frac{1}{4}$

år, har framrotat. Hwar af jämerlig dyr tjd upkom, suckan och misförstånd.

Hela thenne Månad utigenom war som begynnelsen gauska behagelig; utan snö, urväder, storm, stark fiöld. etc.

Sjukdomar nästan inge. Brist på foder alt för mycken, och Sädens Dyrheten owanlig ster.

Februarius.

Som Januarius wara månde, altjä och början af thenna och än blidare wäderlek; til d.= 18; men sedermera intet jä.

Brän-siuka, Håll och sting, etc. yppades nog, som bejmittade alla i hufvet, när then war inkommen.

d.= 18 och alla följande dagar til d.= 26, war här kallare wäderlek än tilförende, med något yrsnö; jä at en med mödo kunde wara ute. Små foglarne fruso ihjäl; äfwen alla **mina Ankor** om nattena d.= 20. Thenna fiölden sachtade sig någorlunda d.= 27.

Martius.

Hela thenne Månad war gauska kall, at thes lise intet på mång år warit, äfwen torre fërutan snö; doch gauska lungt wäder; jä at hafwet blef frusit öfwer alt; etc. etc.

Doch wid slutet d.= 27. 28, etc. blidare med töfn, rågn och snöglopp.

Jöda för folck och fänad owanlig dyr; v. g. 40 D. för 1: gilling hö.

Aprilis

Wid början kom någorlunda töwäder; men sedan rätt tert och i synnerhet hwåra fiöld om nätterna, månaden ända ut igenom, jä at ingen wårflod kom; ingen tänlig wäderlek wid slutet af månaden til något wårjåde; p.

Gauska stor fodernöd för Boskapen; etc.

Majus.

Begynte blidare wäderlek wisa sig; Sjarne affmålta; Doch gauska ringa wårfiste, etc. d. 4. 5. 6. rågn med snöglopp; d.= 7. 9. 10. etc. begynte åkermanen röra i åkern och jä.

En gauska swår **Sorfa** [o: Trofa] yppades mångstädes, hwar dags; 2 och 3 dags, 4te dags. — jemlige och 2 gånger om dygnet.

På thenna Wårtiden war en Dwanlig och stor **Kalfwadöd**; ty alle dödde; höre hwart man wil; Kiöttet odugelt fullt med Matsk.

När thet led några dagar in på Maji månad, föll rågn ofta, och ther emellan torra, jä at Utsädet fkedde med fljt, d. 10. 11. etc. ända fram til Eriks-Måsan, tå merendels utsädet war fulländat; Men nog

fwåra kalla blåster af nordanwåder; jedermåra månaden ut igenom här-
ligt wårtwåder för grås och hö. **Rågon** [o: Någen] war på flesta
ställen fwåra **tunner** och **utgången**. af Dleen, som här säjes; åfwen
gråset på magra Swalar.

d.= 22. Hångades i Arnön af Rogstad Eoch, på Bond: Ol. Pål's
Larnåt en **Lar-Störja**, å norra sidone af Hornslandet och Larnåt-stället
Skatan, 4 $\frac{1}{2}$ al. lång, och således proport[ionaliter] til hufwudet —
etc. etc. — med tiot hud och hwita been ther uti.

Junius

Härligt **warmt wåder**, och **tort** ända til d. 6. 7; etc.

Totströmingen begynte nu mera och på flera ställen fångas än som
tilförende; på soml. ställen intet. Men med fjötar rätt fattigt.

Såden och gråset begynte wäl wid början wackert wåxa; men then
starka warman och stadiga torfan, hela månaden ut igenom, förteg och
twingade wårten jämerl. at grås och säd, på fleste ställen stod ömfel.
wårre nu än i förledit år.

d.= 18 om natten war här starkt **åskedunder**, at takträen månge-
städs föllo af taken neder, och husen darrade.

Julius.

Wid början hel torr och warm, med sådens stora skada; jedermåra
in på månaden stundom något rågu med mycken fremå, d.- 7. 14.
15—18. 21. Doch gic **håbårgningen** rätt wäl för sig; ty rågwåderet
war hastigt och smått, och ther å följande solsten, och jämerlig torcka.

NB. Then stora **förmörkelsen i Solen** d. 14 Julii, kunde här å
orten för Moluskyarne och rågu-tapparne skull, intet synas, utan som
snarast kl. 12, eller i Middagstiden; men senan [o: sedan] intet; doch
efter uträkningarna enlig.

/: Sämmerl. torcka: / NB Af then förenämnda **starka beta** och
owanliga torcka, blef Såden så **stengiorder** at then begyntes upskåras,
emot wanligheten, d.= 26 Julii, p. p. NB. **Kornet** på fleste ställen
kunde intet **skåras**, utan **riswas**, än mindre i band bindas, emed[an]
stråen ganska stackote wore; **Årterne förtorckades** och af lößen och in-
wårtes af matskar förtårdes. **Göet** kunde intet inbårgas om dagen, ty
thet smolades sönder. **Alla brunnar**, **alla fiållor**, **bäckar** och **åar** wore
aldeles wattulöse.

Augustus

Slutet af Julii månad och begynnelsen af Augusti alt lfta, och
äntå fwårare af then **Dwanliga starka torfan**, och ther jämte kalla
blåsten, så at marcken gaf litet eller altsintet muhlbete; watu fans intet

i bäckar, åar, källor, brunnar, etc. allt uselt. Säden skars och bärgades på allt en dag, etc. etc. — d. 15. 16. 17. **Kallare ån om sidhösten** i Octob: månad; **Vattfrost** d. 17, rätt stor.

/: Wåd: Eld i H: vall: / NB: d. = 18, om morgonen kl. 3; upkom utur **Kruka-Naf** = **Brånugn**, gauska starkt wådeld, så at för ån hiälp kom, elden stod jämt med sfersten öfwer hela taket, kiällarebodas och flera rum uti samma bygning; **Doch näst Guds Wåd** med lungt och stilla wäder; och folkhopens sammade händer och **Wattu-Sprutan**, kunde Elden dämpas, utan at bränna flera hus i then gården; och ån underbara[re] **min Kiällare**, med ther warande öfwerbygning, **Redskaps hus**, och **Stufwa** tillsammanshängande; blefwo och befriade ifrån branden fast ån emellan thesa mina beningar, och min grannes som afbrändes, wore allenast 5: qwarter. Giorde och thet mycket til saken, at mina hus wore täkta med torf[wo]: at folket kunde utan möda, men i stor fara, ther arbeta, och wattung i hundet war närmaste wäggen. **Doch heter thet: Gudi allena åran!!!**

d. = 19 = 21 = etc. etc. starkt och jämerlig torcka; ånda til Mån: ånda.

[Kyrkokronikan: På Månaderna Majus, Jun: Jul: och August: war här i Landet; jäsom mångstädes; en jämn, starkt och Dwanlig torcka, så at både gräs och jäd kunde föga wära; gräjet fast ringa och toxt at om nätterne måste thet handteras; kernjäden måste mycket mera riswas ån skåras, för stackota halmen full, p. p. Årt-rifjet, humle-tågorne torckades ut, åfwen löfwen på mång trä. Alle kiällor, brunnar, bäckar p. p. blefwo wattunglösa; åfwen the åar, och strömar, som öfwer hela året i forna tider haft 2 el. 3 alnars diupt watn. Kreaturen til jämerlig skada både på betesmarken och af törst, hwarest inga sjöar eller stora floder nära wore til finnande.]

Septemb:

Begyntes med kalla nordanwäder, mulen doch utan rägn. gauska uttömt hafswatn, qwarn-wöd; brist på watn, etc. och ther af komande olägenheter; v. g. **Rågtofwars uttorckande rötterne i humblegårdar, gråfens i gemen; alt[s]intet — — muhlbete; höstekiörflen med Plöjande** kunde intet gå för sig, p. p. Thenna owaul. torckan warade jämt ånda til slutet.

d. = 10: I middagstiden kom en **Hiärpe flygande** in på Proste-gården, här i Staden, och satte sig på gården in wid kryddegårds Planket, och war intet slygger, utan min hiälpePrest H. Lars Frisk tog honom, och förwarades länge lefwande.

October.

In på Månaden begynte thet efterlångtade **rågn** wijsa sig d.= 10. 11. 12, med storm, hafswatnets stora flödande. så at watu i kiäller, brunnar, bäckar, etc. begynte gifwas. men förslog intet til qwarmwatu. Småningen thet efter föll något rågn, til d.= 20, då **snö** föll at beskapen måste måst fordras inne; Ingen järdeles kiöld, utan mulit wäder och nästan bara marcken månaden ut igenom.

NB. Ster klagan öf[we]r hela Landsbygden at **Soglar** funnos ingest[ådes.]

Novemb.

Begyntes med mycket rågn d.= 2. 3. p. Men sedermera med starka wäderklar ifrå nord-nordwästen, som gjorde ster skada på siö och strand; nästan månaden ut igenom. Snö föll och efter handen, äfwen starkt kiöld in emot slutet; NB. En Ostadig wäderlek, och hastig embytning.

Sjukdomar icke så järdeles många eller häftiga.

Theu **dyre tiden** på all ting, tog mera til än af.

Decemb.

d.= 2. 3. 4. etc. starkt töwäder. — högt flödande hafswatu som borttog bryggor, steg högt up på siöbogsålf, och gjorde ster skada, p. Eskaledes d. 17. 18. 19.= men wid slutet d.= 28 etc. en gauska **häftig kiöld**, af hwaraste slaget; utan snö; hwar med thetta året ändades.

I manna minne aldrig så ster dyrhet på all ting, som alt mer och mera ökades, af Paper för reailt mynt.

Sifkar färste och **stogsfoglar**, wore nu rare som ducater.

1749.

Januarius.

begyntes med lika starkt kiöld som slutet af Decemb: 1748; Men warade allenast til d. 4 och 5. då snö föll i några dagar, och sedermera gauska lindrig winter, liten snö blandad med rågn och töfn, hela tiden framåt til d.= 18— Men sedermera månaden ända ut igenom, mycken snö och starkt urwäder och kiöld, at the resande med största mödo kunde slippa fram. **Högt haffsö-watn**; **Store Måne-gårdar** hntes ofta gånger.

Februarius

hade börjon såsom Januarii slut, ända til d. 9; sedermera något blidare, i några dagar; men d.= 16 begyntes igen then starka kiölden; men fögo snö; månaden ut i genom. **Zufwudwärf**, **bröstsiuka**, äfwen

Fråſa yppades nog. Dyra owanliga tiden på all ting, må man intet nämna.

Martius.

Kiölden war ſwåra ſtarck, ifrå början ända til d. 17. Men äntå på alla nätter, månaden ut i genom.

Fråſan tog aldeles öfwer handen, och owanlig, ty och 1. 2 och 3 åra barn ther af ſwåra plågades.

Aprilis

Liten eller fögo likneſe til Wårtiden, hade wid börjen thenne Månad med ſig; allenast ſolſken i middagstiden ſom upwekte ſniden något; men ſtarck froſt om nätterna. Doch d.= 7. begynte rågnachtigt wäder ſig wiſa.

Then i Martio upkomne owanliga **Fråſan** tog alt mera til; på alla orter.

April månaden ut igenom war kall och obehagelig, ſå at ſnid låg mycken; Tjen öfwer alt; ingen kunde födra uti ålern; fodernöden för Boſkapen jämerlig ſtor.

Majus.

Begyntes med warm wäderlef, men intet rågn.

Tjen på ſiðarne tog af efter handena; wårſiſket idkades med wanliga donor; På ſoml. ſtällen kunde och åker-utſådet ſe. Rågtoſwarne gröne lika ſom i höſtaſ, men nog tunna; för långſama torſkan ſkull nog ſkadde.

Bekſlageligt] war thet, näml.

1. at the ſwarte **Fojar** ſkämde bert och ſwåra förtärde **Rål-** och **Kot-Plant.**

2. **Intet** rågn kom öfſwe]r hela månaden, ty begynte ſåden wiſna, p. p. gråſet wårte intet; Muhlbetet ringa p. p. p. Matſkar på årt-brudden.

3. **Strömingſiſket** rätt ſmått; **Siällſiſket** någorlunda.

4. **Fråſan** tog mycket af; men ſwåra ſwulnader fölgde efter.

Junius

Begyneſen war gauſta härlig af nödterſtigt rängwäder i många dagar, jämt och ſachta, ſå at alt på marckene grönskades och ſid ſåſom nytt lif, efter för uſla anſeende; warmen och ſolſkenet härligit; p. p. d.= 30, föll **håftigt** rågn med ſtarke **hagelſkurar** på mång ſtällen.

Julius

War nog torr wid börjon at [ſåden] ſatte ſig rätt ſwåra, gråſet likaledes; doch ſedermåra wackert rågn, ſå at på 14 dagar 15 = 25 -

Höbärgningen hindrades af små Rågskfuror bland Solsken til d. = 27 p. månaden ut igenom, med warmt och tørt wäder. Men NB. **Gräs-wårten ganska ringa öfwer alt**, i ty 1748 års torcka förskämde gräs-rötterna. NB. se Aug: Månad.

Augustus

Then ganska härliga wäderleken af solsken och wärma wärkade Sädens mogenhet, at skördanden begyntes wid thenna Månadens början. **Allhanda slags såd ömnic allstädes.** NB. På ganska mång ställen woro nu **Safre-åkrarne** blandade med **korn**, lika som utfädet ja warit; hwilket i manna minet aldrig här å orten warit.

Tot-strömingis fiske lyckades på mång ställe wid (i) början af thenna månad; emot all wanlighet; v. g. i Rogstads Rjmjund, Jättendal, p. NB. hwarest i wåras thet altsintet war. Strömingsslaget war blandat med Diupströming. Skiötsströming fångades och nog, på somliga ställen.

/: Zubillnings passion om Ormar: / NB. NB. Som Pigan Karin Lars Dotter ifrå Sättna Sechn af Medelpad i Julii månad söfte bet och läkedomar at then uti henne **inkrupna Ormen** må utkomma; /: hon kunde emöjel. öfwertalas at thet war ingen leswande orm etc. /: blef genom tiäml. Medicament: botad; Så kom och en bonde i thenna Aug: månad Jon Nilss: i Stångom, af Medelp: at flaga öf[swe]r samma sjukdom och olyckel. händelse /: doch någorl. böfelig at öf[swe]rtalas ifrån Zubillingen; /: blef på samma sätt botader som hon.

Wäderleken ja torr och härlig, at skördanden näst ändades d. = 18. 19. 20 Aug., Zubärgning och juar. Men natten emot d. = 16, swåra kall; doch märktes ingen skade; litet på somliga ställen, hwarest ärternas frerjs wara mände.

September.

Wid början ganska härlig och beqwäm wäderlek, at åker-Manen bärgade torr sin Säd; Behagel. rågn underfundom föll at fertskynda höstasjåden Rågtsowarne, samt plöja Swalar och lägga åkrar i winterläge; p. p.

NB. Hwad som i Aug: Månad infört är om **Totströming** thet sammades och nu i thenna månad på mång ställe, allom til förundran.

Wäderleken behagelig Mån[s]jåden ut igenom; men d. = 25. 26 etc. stormwäder och falla Nordanblåster.

October.

d. = 1. Begyntes med starck köld, slaff och juio, och stort hafslöddande[?] som warade til d. 6. Sedermera klart wäder d. 7—10—

at bara marcken war til boskapöbete, plöjande etc. — hela månaden ut igenom, emot mång års wanligheter.

Stukdomar doch[?] förskoul.

November.

Wijade sig lifare somare och blid höstlifer, än någonsin tilförende; liten kiöld, nästan altsingen juiö, starkt blida, Månaden ända ut igenom; til allas förundran.

Men dyre tiden på all ting, kunde äntå intet stadna; Orsakerna för widlöftigheterna skull, införas här intet ty then ene är then andres plågoris; p. p. p.

December.

War wid börjon nästan som Novemb: men ostadig wäderlek, som hastigt ombyttes i blida och kiöld; starka stormwäder; fögo [föga?] eller ingen juiö; p. p. Ut igenom hela månaden war här behagelig wäderlek, mycket blid, liten eller ingen juiö. p. p.

d. = 1. Decemb: När Hud:valls Inwånaren blinda Manen Daniel Sigfrids Sen 70 åra gamal, frisk och sund satte sig til Giästabods bordet hos [Kyrkokrönikan: sin granne] S. Handelsman Bohman, [K.kr: jämte andra budna] blef han hastigt död, lutandes sig neder på bordet, utan ringesta anfäktning.

Förmörkelse, d. = 12 Decemb: i **Månan**, kunde här intet synas för emellan[komman]de Moln; äfwen d. = 28 Dec: i **Solen**.

Prijet på Matwarer i Ferla Marknad, war alt högre än tilförende, v. g. Smöret 15 D[aler] Talg 18 D. Säjen 4 D. 3 D. för par Drar Ljnet 12—13 D. L. Någen 28 D. D^e kornet 24.

1750

Januarius

Wäderleken wid början af månaden ända til sista slutet lifa som Decemb^r 1749; och än mera af tö: och rågn, d. 2. 4. 9. 10. etc. så at föga juiö lemnades på marcken, slädesföret[?] kunde intet brukas, ty marcken hel bar låg; [them reja]judom[?] och handla[su]dom til wanliga Marknader + + +

Doch stukdomar, intet särdeles häftige [här å?] orten.

Dyrheten och veder på ljnet etc. började [aftaga?]

Februarius.

d. = 1. och 2. med stor blida och rägnwäder;

NB. d. = 6. 7. etc. em aftonen och långt in på nätterna stora **Skybragder** twärt öf[swe]r horisonten ifrå Sydosten til Nordväst. med frä-

lande etc. gemena hopen til bafwan, som nu å mång år tillbaka sådant intet sett hafwa.

d.= 6. 7. föll någon snö, at slädeföret, efter längtan, kunde brukas. men strax smältes bort af töwäder och ofta rejse mycket fallande rågn, månaden ut igenom; aldeles emot all wana.

NB. I thenna Månad plågades all små barn ifrån födelse dagen och the 1—2—3—4 åra gamla med starck och Dwanlig **Fjthosta** och beta i hela **Kroppen**; NB. ju yngre, ju swårare. På en del sloge ut, röda små **fläckar**; men snart förswunno. Sådane blefwo merendels döda, så fläckarne igenkomma månde näst för dödsdagen.

Martius.

Ihenna Månad war ljfare Wårtiden el. Maji månad, ty här war ingen köld, ingen snö, etc. utan öfwer alt bara marcken; winterwägarne Öbrukelige; wårfloden nästan ingen; Sfen bertsjältad; Åkrarne i Medio torra och sådeliga; thet som steddde å södra Orterna; Men här allenast på somliga ställen, af fruchtan för falla efterslängar i April. Wid slutet af månaden, d.= 23.—27.— så **starcka wäderilingar** at på mång ställe **taken aflystades**, afwen the som med Jord torfwer wore betäckta, p. p.

Alltsintet **wårfske** i strömar, åar och sjöar.

Gråsan yppades öfwer alt; och **Brånsjukan** med snart kommande och häftig yrjell.

MEMORIAL

PERSONALIA

OLOF JOH. BROMANS

Egenhändig

Lefwernesbeskrifning

I. N. I.

Memorial

Olavus Broman.

A^o 1676: d. 29. Novemb: om aftonen kl. 8. född på Wälstads.
Fadren BefalningsM: Johan Broman. Modren Anna Albogia.

Witnen til depet were.

Befal. Hans L. Noræus.	Hust: Helena Mäst: P. Wallmans.
Rect. Erik Halenius.	Hust: Maria S. Rect: —
Rådm: Mårten Görans:	Hust: Cherstin Ten Larß—
SenéM. Olof Delin.	Hust: Margreta C. Olhens H:val.
Hans Warg.	Sungf: Helena Noræa.

A^o 1681. Begynte lära läsa och skrifa, af Daniel Tolsten om
Sommartiden; Men 1682: 83: 84: etc. om Wintern, wed Hud:valls
Schola af H^e Johan Wjk; Colleg: 3: Class:

A^o 1688: in Sept: reste til Upsala Academ: jemte Bror Lars,
under bem^e Dan: Tolstens information.

A^o 1689: d. 15: Febr: Diponerades af Dipof: Mag: Thelin.
Rector Magnif: war då Prof: Andreas Spole; Phiæ Decan: Prof:
Bilberg. Curator Nationis Helf: O. Fernæus. Inspect: N. H.
Prof: Henr: Schytz.

A^o 1691: Om Wintern i Upsala; om Sommaren hemma; under
bem^e Dan: Tolstens Information; å alla åhren bortföre.

A^o 1695. d. 1: Maji; skref Brudskriften öf[we]r Ol: Ferland: och
Anna Arvelia, åt I: B: vid: Concept: Bof: N: 1. lit: impr:

d. 4. Novemb: Grafsskrift öf[we]r H^e Jon: Waldner: N° 2:
lit: impr:

A^o 1696. d. 6. Novemb: Brudskrift öf[we]r O. Westman och
Marg: Wallqvist: N° 3. M:ff.

A^o 1697: d. 2: Mart: Graffskrift öf[we]r Leutn: L. Rahm, åt J. B. N° 4. lit: impr:

d.= 11. Mart: colligerade et compend: Geograph: i 3^{ne} artf: M:ff.

d.= 1. Maji; förfärdigat Opusculum Hortense, om 17: artf: M:ff.

d.= 27. Octob: extraherat et compendium af D. Benzeli Hift:

Eccl:

A^o 1697: den 24. Novemb: ffref Nordiske Ländernas Klagan öf[we]r glor: M. Carl XI. Sw: G: etc. Monarch; N° 5. lit: impr: och utdelat på Begravningsdagen i Ups. Domk.

d.= 26. Septemb: Graffskrift öf[we]r Sungf. Catharina Rydenia, åt P. F. N. 6.

d.= 12. Octob: Graffskrift öfwer H^e Erich Rydenius. åt P. F. N° 7.

d.= 15. Julii Graffskrift öf[we]r HandelsM: Sven Wallberg; N° 8. lit: imp.

d.= 39 [30: 29?] Nov: Votum öf[we]r H. G. Backmarck och Maria Grubb: N° 9. lit: imp.

d.= 3. Decemb: ffref Felicia Magisterii Auspicia öf[we]r Dn: L. Öjer; Dn: O. Ruth. Dn: O. Holm; då de Magistri Phiæ creerades. L: imp.

d.= 20. Decemb: ffref pro facultate Disput: hos Decan: Prof: A. Goeding en Chria öf[we]r August: Språk: *Bellum etiam jultum detestandum.* Thet Prof: Johan: Palmrooth utgaf.

A^o 1698. d.= 5: Febr: Disputerade de *Quatuor Virtutibus Cardinalibus*; Præf: Prof: And: Goeding. Opponent: Mag: Thyger och Candid: Graan. på Disp: öhlet wero desse Prof: Nemb^l Er: Aurivillius. And: Goeding. Joh: Palmrooth. etc.

d.= 14: Maji; examinerades uti *Facultate Theologica*; Decanus war Prof: Jesp: *Scedberg.* Prof: E. Liung och Norrman ad-erant:

d.= 28. Maji; ffref i Facult: Philosoph: en Chria öf[we]r Persii regel: *Vive memor Lethi.* Decanus war Prof: A. Goeding; til- stades wero Gref O. Gyllenborg. Prof. Arrhenius. Prof: Lagerlöf. v. Bibl: Enberg; etc. etc. Tilljsta med mig ffrefwo Wahlberg och Lallerman.

Sponfores; jem man kallat; wero Prof: Arrhenius. Prof. Goeding och Prof. Palmrooth.

d.= 10. Decemb: ffref Bröllopsffrift öf[we]r Mag: Öjer och Stina Flodman; samt L. Lind och Brita Flodman lit: impr:

d. 13. Decemb: Graffskrift öf[we]r Paf: O. Flodman. lit: impr: N° 11.

A^o 1699. d. 13. Feb: Brudskrift öf[we]r H^r P. Frodlander, och Cath: Lindh. M:ff.

d. 10. Maji. Graffskrift öf[we]r Sal. Paf: H. Lars Grubb. — lit: impr: N° 12.

d. 27. någre Verfer öf[we]r D. J. S. och M. P. D. item om E. E. S. och P. N. S. N. 13.

d. 15: Decemb: *Examinerades* at få *Stipend: Regium*, efter Hans Hög-Grefl. Excell: Benct: Oxenstiernas recommendation af Stockholm d. 15: Febr: Examinatores wero Prof: *Svedberg*, af I: Joh: 3. *Norrman* af hebr: Pf: 41. *Liung* i Hist: Ecclef: V. T. och *Diurberg* i Loc: Comm: och lib: symbol:

d. 20. Decemb: Graffskrift öf[we]r Mag: Dan: Tolsteen; lit: impr: N° 14.

A^o 1700: Å hela Sommaren reste jag omkring, nästan i hvarje winkel, öf[we]r Helsingeland, aftagandes och upsökandes antiqvit: Patr: etc.

A^o 1701. d. 20. Martii, Graffskrift öf[we]r Sal. Albogia Christina; lit impr: N° 15.

d. 1. Jun: Ex: Inf: ×. ×. ×.

d. 15. Junii Graffskrift öf[we]r min äldste Brer H. Lars Broman. lit: impr.

d. 16. Dit: Corrig: J. Strömg: Bröllopskrift öf[we]r P. Delin — — lit: imp: N° 16.

d. 21. Jul: Hinte ändan min explicat: öf[we]r Apocal: Joh: fem år öfwer 24: arf in 4te: M: f: f.

d. 4: Aug: Brudlaufs hlumur öf[we]r Erich Frisk och Brita Eurenia. efter Skald: men: Mff. vid: N° 17.

d. 19. Decemb: Orerade i Upfala de Helsingia; 4: arf: 4te.

A^o 1702: d. 16 Maji, el: Christi Himmelsfärds afton fl. 12: om Ratten lade den häftige wådelden Upfala i aska; då och mine Små Saker och M:ff: omkommo, som å detta åhret skrefue wero.

A^o 1703: d. 16: April: gratul: til H. Paf: Garnel: lit: impr: d. — — Epigram: Var: vid: N° 18.

d. 17. Mart: Aminnes-Sten til Sal. Befal. Hans Larßen Nereus N° 19.

d. . . . Mart: Herdars och Herdinars tabl til Melanthium på Bröl-
lopsdagen etc. — — M:ff. — N° 20.

1703. d. = 30. Maji; *examinerades* uti *Facult: Philosophica*,
af följande Prof: således i ordning; Rembl.

1. Dn: Prof: Castovius, uti Polit: och Jur: Nat.

2. Dn: Prof: Arrhenius, uti Histor: Civil: et monarch: Ro-
mana.

3. Dn: Prof: Bellman, uti Rhetoricis; Explicat: Tit: Liv
lib: 3. Cap: 6. observerand: Etimolog: Voc: etc.

4. Och emedan Dn: Prof: Forelius börta war, annudade Dn:
Decanus, bem^{te} Bellman at examinera uti Poësi, och thes tilbehör;
besynerl. tog han Carm: Saphicum. etc.

5. Dn: Prof: Goeding uti Logic: de Enunciat: och Metaphyf

6. Dn: Prof: Upmarck, uti Eloquent: och Hist: af Sallustio.

7. Dn: Prof: Elvius uti Mathes: besynerl. Sphær: tog igen lo-
cum Solis in Ecclipt: samt Declinat: ☉ ad Diem præf.

8. Doct: Esberg lemnade mig skrifvel. sin adprobation: vid:
sched: Döf examinerade Decanus Dn: Prof: Palmroth i stället,
uti Örefiskan ex Homero:

9. Rect: Magnif: Prof: Wallerius, præsiderade den dagen, ty
fom han in i *Facult: sammaren* wid slutet, ärfämnades mig god utan
examen.

10. Dn: Prof: Palmroth, Decanus slöt examen af Hebr: Ps. 2.

1703: d = 23. Junii, *Disputerade pro Gradu*, de *Mare Baltico*.

Præf: war Dn: Prof: Wallerius. Oppon: Mag: Retzel: och
S. Flodman. ext: Ord: Dn: Biblioth: E. Benzelius. Frondin. O.
Flodm: etc.

d = 31. Julii. Graffskrift öf[we]r Erich Oloffen Hörning; M:ff.
N° 21.

d = 8. Sept: Astrils Pärlefiske öf[we]r S. Past. Garnel och Marg:
Nerb: lit: imp:

1703. = d = 1. Octob: emottog *Vices Rectoris* i Sal. Eurenii
ställe wid Hudicksvalls Trivial Schola efter Dem Capitlets skrifvelse:
vid: Cop:

Til Inträdet *orerade på Swenske Verker* om Method: Studios:
in Decemb: *Herders och Herdinnors Jubile:Leff*; öf[we]r Phile-
mon och Charista. M:ff: vid: N° 23.

d = 7. Decemb: hade *mina Lectioner uti Uplala Academia*,
för middagen de *Sapientia Salomonis*, I: Reg: 4: 30. 31. Efter

midtd: de *formulis juramentorum* Vet: apud Perfas. Affyr: etc: Græcos. Roman: etc.

d. 10. Decemb: gifd under *Promotion*, och jämte de andre, alle til *tablet 40*: ft: creerades af Promot: And: Goeding, til Magist: et: *Phiaë Doctor*, inter *Primos*; såsom Mag: brefs wet utvisar.

1704: d. 18. Febr: Bröllops skrift öf[we]r Germund och Isis; M:f.f. N° 24.

d. 28. Feb: Graffskrift öf[we]r Margareta O. D. Lind, åt D. W. — N° 25.

d. 1. Maji. Graffskrif[t] öf[we]r Rect: Gufa Rebecca Eurenia; M:ff: N° 26.

d. 6. Maji, **tog afsked ifrån Hud: Schola med en Lat: Oration**, de Nobil: art: liberal:

d. 8. August: fulländade mit wärd, *Onomalt: S:vs* (ändradt från: *Nomenclatura*); eller Mäns- och quinnors Namn, hvad de betyda; å 24. arf in fol. på Swenska Heroiske Verfer. M:f.f.

d. 29. Graffskrift öf[we]r Greta Gestrinia — M:ff. N° 27.

d. 11. Novemb: **beFom** H. Archiebsift: D. E. Benzeli **breff och Veniam Concionandi**

d. 21. Nov: Bröllops-Verfer öf[we]r Gullmeden M. B. och B. H. M:ff. N° 28.

d. 27. Octob: Brudskrift öf[we]r Befal. E. Elf. och C. Wallberg — N° 29.

Å detta åhret äro åtfylliga Bsjor, för rolighet skul, och efter mångas begiär, i synnerhet Nymph: upsatte; etc.

NB. Å thetta åhret hafwa 127. åtfyllige slags patienter mig anlit: vid: Diurnal.

A^o 1705. d. 22. Januar: Bröllops-Glam om fiffe lefar, öf[we]r H. Dan: Wikman och Sunz: Ing: Mört: å 2 arf. M:ff. N° 29.

d. 29. Junii Graffskrift öf[we]r Nådman Grich P. Torger, M:ff. N° 30.

d. 31. Aug. Kärleksrojer, då JordBinder hämtade ChRyfanthemum på Glyfisvall, M:ff. N° 31.

d. 5: Octob: efter Ven: Co[n]sistor: breff; samt Pröbst: Mag: I. Schæffers berättelse skrifwen d. 15. Dit: **antog Lection wid Gesle Gymnasium**, och förättade Vices Mag: Agrelii uti Ethic: Logic: etc.

d. 12. Decemb: **Oerade på Swenske Verf:** om de gaml: Swie: Giöth: Sule-hälg, uti Gefl: Gymnaf: —

d. — Bröllops-skrift öf[we]r Dan: Popellman och Cath: Grön-bohm — M. ff. N° 32.

Å detta åhret, förutan Predikande, har syblat med 137. Patienter, see Diurnalen:

A^o 1706. d. = 7. Febr: Någre Verfer på Swenska emot Stud: Jon: Wald: i Gefle och hans Sw: Verfer: N° 33. NB. Han gif hös mig at lära skrifuwa etc.

d. = 18. Junii, tog affred ifrån *Gefle Gymnasium*.

d. = 28. Aug: Margaretas Brynsten i Giftes-Saker: M. ff. eller berättelse om alt äfwentyr då H. R. gifte sig med S. H. Red *Aviler* från åtskillige orter, om bem^{te} H. R. seglation till Hud:vall.

Öfwer detta åhret, hafwa 203 Personer siuke råd begiärat, se Diurnalen.

in Decemb: fulländades mit wärd, *Tabacologia*, af 4 arck.

A^o 1707. d. = 12. April: Orasskrift öf[we]r S. Past: N. Gevalius. M. ff. N° 34.

d. = Decemb: widlöftige Relationer til Archiatr: Hierne på Stockholm, om många åtskillige ting här å orten observerade; vid Concept:

Förutan Predikandet, är syblat med 307 div: Patienter i detta åhret. vid: Diurnal.

A^o 1708. d. = 2. Januar: Bröllops-skrift; el^{te} *Thors uttog med Baggen*; öf[we]r C. B. och Gret: Micranders, lit: impr. Red emot en Smädeskrift wid samma tilfälle skrefs någre Sw: V. af et arck, N° 35.

d. = 6. Martii, *Verfer* öf[we]r E. W. och C. Warg på Gefle; Mff: NB. 36. Red öfwer N. B. och C. M. Ibid: Samt Doct: P. och L. H. Ibid —

d. = 5. Jan: *Phoenix* då Jac: Broman begrafes i Nögsta kyrka N. 37. l: im:

d. = 23. Junii, *Ætites* öf[we]r Sal. H. Rudman i Gefle — M. ff. N° 38.

d. = 1. Novemb: Astrils Trägård på Helgön öf[we]r Almgren och Strömbeck på Gefle, å P. S. Mff: N° 39.

d. = 12. Novemb: Cypresser öf[we]r S. P. Lars Schalin, lit: impr: N° 40.

d. = 14. = Cimmernäs å Glyfisvall då Cath: Celsia begrafdes, M. ff. N° 41.

in Decemb: åttfillige Epigrammata, då iag war på Sggsunds bruf. Patienter infuunit sig til 408, å detta åhret, vid. Diurnal.

A^o 1709: d.: 24: Februarii, slöt i **Stockholm** Achtenkap, med Sal. H. Jon Elgs och Brita Tuneriae dotter *Anna Elgh*; född 1688. Kyrkoh: på Ladugårds Landet H. Abraham Alcinius wigde oss samman. vår dotter *Anna Margreta*, född ther i Stockholm om Pär Måbo-dagen. Fadren wero. Christian Rogstadius. Pet: Romstedt. Pet: Er:— Mad: Anna Sterner; Helena Bygm.; Caiffa Elg.

— — d.: Jul. **Åminnes-Stod** öf[we]r Sal. H. E. Walltiern. M.fl. N° 42.

d.: 10, Decemb: Brudskrift öf[we]r E. O. S. och M. H. D. åt H. W. G. M:fl. N° 43.

Patienter hafwa öf[we]r detta åhret warit hos mig, 455. vid: Diurnalen.

A^o 1710. d.: 17. Febr: *Cupido i Martis Låger*, öf[we]r Capit: J. G. och Sungf: C. W. i Einsdahl. M.fl. N° 45. NB. af L: Elfv: upkom här af Småde-skrist etc. ty jämte Bresswe]r lemnades honom iwar, Swenske Verfer, af Dalarne d.: 18. Feb: vid: . . .

Dito: Brudskrift öf[we]r bem^e Personer, åt H. W. G. vid: N° 49.

d.: 13. April, **Eld i Bergen**, då O. Berg och B. Helberg gifte sig. M.fl. N° 50.

d.: 2: Junii, **Eld i Samnbårgen**, öf[we]r HandelsM. P. Berg och Sungf: Magd: Portuan i Söderhamn; M:fl. — N° 51.

d.: 21. Jul. **Åre-rosen** öf[we]r Sal. Barb: Cath: Tresk i Hvall. M.fl. N° 52.

d.: 27. Octob: **Gyllende Åplen** i Sparlundar, öf[we]r Handels-Man: J. Drake och Sungf: Cathar: Bergman i H:vall, 53.

NB. Den 20 Decemb: war iag in för Högwörd: Såderna uti Upsala Dom-Capitel, Doct: L. Molin; Doct. D. Diurberg, Doct: J. Palmroth, och Doct: J. Esberg; hwilke förr min ankomst på Upsala af-färdad bres och tilstånd, med Mag: Wallin, at få tillika med honom få resa til Hernösand, och ther antaga Sacros Ordines, emedan Pesten starkt grasserade i Upsala. Men emedan Bodet och Bresswet omfers mig emellan Biorflinge och Tierp; och Examen Theol. Cand: hade gått för sig dagen näst förr min ankomst, Bles iag strax godkändes förutan all examen, upläste allenast 3^e Verser af Proph: Ezech: 9: Cap: 1. 2. 3.

den 21. Decemb: Bles iag inwigder til h. **Pråste-Embetet**, i Upsala Dom-Kyrka, af Doct: Laurent Molin, som dagen näst tilförne

fått Kongl. Senat: Special-befallning at ordinera Präster och vices Arch: Episc: uti Pest-tiden — — förrätta, thet han då förste gången gjorde, och å mig första händer lade, som första rummet bland Tic andra hade, Membl. h. m. Mag: *O. Broman*, Helf. Magist: *Phiæ; Lov*, Gothland; *Phiæ* Candid: *N. N. Upl. I. N. Norrelius*, Upl. Marc: *Siöling*, Helf. *N. Geddner*, Helf; *O. Rolenvall*, Helsing. *N. Säf*, Roslag: Canut: *Lenander*, Upl. *N. Bure* Fiäderund:

d.= 28, Decemb: **Salda fyfve** öf[we] LensM: *J. F. och C. W.*: 54.

Patienter hafwa i detta året sig insunnit, 488; vid: Diurnal: Den grasserande Pesten har och gauska stort arbete tillskyndat.

A^o 1711.

d.= 10. Febr: **Sorge=Verf: r** öf[we]r *Anna Christina Broman*, i R[ogstads] R[yrka] Mf. N. 54.

d.= 26: Martii, öf[we]rff: til Upl: **Dom=Capit:** mina *επουρηματα* öf[we]r de 2^e förste **St: Bönd: Texter; ottes; och Högm:**

d.= 1. Junii, **ÄreRoser** wid Mar: Christ: Rolands graf uti Dilsbo; Mag: Joh: Halenii Sal. Präbstinna — N° 56. Tryckte efter H^r Präbstens beg: och omfästnad.

d.= 3. Aug: **Äminne Stod** efter H^r Joh: Micranders. in fol. N° 57.

d.= 2. Octob: Bröllops Skrift åt W. G. för Harmång: Br. LensM. d^r etc. etc. — 58.

1711. d.= 10. Octob: Bröllops Skrift öf[we]r Pet: Sandström och M. Lundb: på Norholm . . . NB. . . . N° 59. Mff.

Patienter hafwa hos mig varit 568. st. vid: Diurnal.

1712. Continuerade med detta årets **Stora Bönedags** Arbetet.

Sammanfref et litet wärd, med then Tituln: *Philalethus Wacht: Måstaren om Jegar Sahadula* emot den Lamuel som är Studerande wid Liusna Elf uti en Bjk. Samt *Mantilla* ad Philalet:

d.= 15. Decemb: **Grasskrift** öf[we]r BrufsPatr: Krapps käresta *Magdalena Hambelia*, — then han trycka lät — N° 60.

Patienter hafwa i detta året hos mig varit 916: vid: Diurnal: /:NB. Vocation til Harm[ångers] Past[or]at: /:

1713: continuerade med **St: Bönedags** Arbetet

NB. I detta Året wid Början monde icke allenast **En** utan 2^e resor Samtel. Förjamt^e Harmångers och Jättendals Enhällige Vocation til Pastoratet öfwergå; H^r Präbsten war och tjt efter Venerandi Consist: befallning och wid efterförjandets fan allas enhällige påstående.

Doch certas ob ca[us]as blef iag af Ven: Consist: och Högste H: Archiebiskopen Spegel förordnad til *Corrector* i H:valls Trivial Schola, in Septemb: då iag wid anträdet hölt Oration på Swenske Verfer, angående **Ungdomens Nödiga Skidsel, och hwad de låsa böre.**

1713. d.= 27. Junii, afgiorde Wälberne H: Thom: Vadenstierna den widlöftiga Saken; =: =: då iag aldeles från Besyrlingen fridömdes. vid: Extract: *Protocolli.* —

NB: Syflade ändå med H:rsamlingarnas i Regstad och Åsbo Skifvel, tillika med Scholæ arbetet.

Patienter hafwa hos mig varit i detta år 814: st: vid Diurnal.

1714. Continuerades Stor-Bönedags Arbetet;

In Mart: En Brudskrif[t] efter begiäran öf[we]r: H. HandelsMannen i Gefle Peter Strömbecksson och Jungfru Margar: Hammar: Titul: *Altrilds Sammarwärf* uti Strömen å Gestursland: *Recl: Habor och Signel.* etc. altjammanus Tryckt på 2 ark. — N° 61.

Syflade med *Scholæ Arbetet*, samt Pastorat: i Regstad.

Patienter in alles — 1062.= vid: Diurnal.

1714. den 20: Martii döptes i Regstad Kyrka min dotter *Aurora*; Faddren were

H: Fader Joh: Broman. P. O: Kanik. Joh: Broman. Jon: Broman.

högt: Moder Anna Albogia. Mad: Mar: Lundberg. Caiffa Röök. An: Cat: Kanik.

1715. Syflade med Ordin: *Scholæ Arbetet.*

I detta året är och mycken opwachtning giord wid H:rsaml. *Hudvalls* Stad, uti H. Päst.^s sjukdem. Continuerad: **St: Bönedags Arbetet**, dock fertare.

in Novemb: Skref **Grasskrift** öf[we]r Probst: Joh: Halenius. 62.

D^o *Gratul:* med Swenske Verf: Dn. Kellander hwilken i Upsala skulle Disput: om **Åkerbår.** 64. äro trykte införde i Disput: vid:

In Decemb: **Brudskrift** öf[we]r And: Iggeström och Jungf. An. Cath: Strandel i Medelpad: **Årslöfönsf.** N° 65.

I detta år hafwa *Patienter* hos mig varit 1794.

NB. Om Hösten i några wekor, alt medan Bönderne från Landet, här i H:vall camperade, för fiendernas Anfall, hölt **Gudstienst** för them. d. 1 Sept: predikade ute och på Lötthen: Text: 2: Chrön: 32. 6. 7. 8.

[Infäst lapp: 1715: d. 1: Sept: H:v.

Dom: B: 5: 6. 7.

Text: 2: Krön: B: 32: 6. 7. 8.

2 Krön: 20: 20.]

1716: Syblade med *Scholæ Arbetet*; Samt öfver hela året med *Gudstienstens* förrätt: i H:vall och Idenor. Samt *Probste Bestälningen* sedan Sal. Mag: O. Beronius affömnade d. = Oct:

Store-Böned: arbetet, nu som förr; q. v. f.

NB. d. = 4. August: siuknade så hårdt i digra släckfebr: at alt hopp war ute om lifwet: /: sparger: åt Upf: etc. min död; :/ war fångel. alt til d. = 10. Sept: =: Men för hela Landets förböner til Gud fick hälsan igen: = NB. 2: Cor: 1. 9. 11: =.

Sinke in alles öfver hela året; förutan åderslagne af min hustru som flere äro, än åderfl. af mig; äre — 1326: vid: Diurn: —

Enär P. & P. Mag: Beronius war affömnad /: hwilfens Personal: jag skrifwa monde: / war hele Stadens längtan och begiär at få mig til P: Men Vocat: fem efter B. C. behag på Mag: Grip i Tuna; Fördenfful vocerades jag af them i Tuna;

[Infäst lapp; koncept med ändringar.

Så lefwen, far wäl,

Lef alltid med nöje; D! dygdiga Siäl!

Äf hiertat de suckar som Himlen ser gå,

Och ey uti orden utbrista nu få,

De äre inslutne af M, och et B;

Det ingen kan se

Lef alltid, med frögd;

Lef(lig) lycklig; lef salig, lef wälläst förnöjd;

Min jordiske fågnad har warit, och är,

Ihen tancke som ständigt min Siäl hou och bär

De tider, de dagar, de stunder som giet

Mig M. och B. jett

Öwimmerlig wäl

Lef både til kroppen til lycka och Siäl

Skul Dlyckan hindra det längtan begiär

Så teckner de dagar jag warit har här,

Med Mimer at En O Br[?] kan och B.

är redlighet se.]

1717: Arbetade med *Scholæ* Arbetet. Samt Ryrkoherde Ämbetet i H:vall och Sdenor.

Stora Böned: Arbetet; öf[we]r the 2. förra allenast; skrefs nu som förr.

In Decemb: förfärdigade et Stamtrå åt Strömbecksson i Gefle.

Siuke öfwer hela året hafwa varit til mig — 1368. ft: vid: Diurnal.

1718:

den 5: Febr: på Preste Mötet i Upsala hölt en *Oration de Peccat: in Specie*. D. g. cum oïum m̄ Doctorū singul: adplausu.

Til den 1: Maji syblade med Ryrk: Embetet i H:vall och Sdenor. — Men öfwer hela året wid Scholan.

Siuke öfwer hela året hafwa varit hos mig: 983:

1719:

Wid början af detta året anlände hit hos mig öfwer 250 Personer af Finnska Cavallerie Regimente och Gener: De La Barres folk, hwilke såsom nästan alle the andre som gått öf[we]r Siälles ifrå Norrige, woro affylde til händer och fötter, och så illa medfarna, at sådan händelse aldrig sedt ifrå wärldenes begynnelse; 18000 stälte Personer krigsfolk; förutan Sjölebönder och trospöikar til några 1000; blefwo til största delen ihjälfrusne liggande på siälles, jämte många 1000 hästar och alt pagagiet; De andre som hinte öfwerkomma, woro swära skände af fiölden til händer, fötter, bröstet etc. etc. Så at hela Wintern öfwer och jämwäl Sommaren, woro hos mig Siuke förfylte nästan Dräknelige, af åtskillige Regimenten, Så wäl Herrar Generaler och Officerare, som gemene af Infant: och Cavall: Regimenterne; af hwilka, nog många, jag affåga, hugga och skära måste, dels bägge benen; dels Enthera; Fötterne, händerne, Fingerna, etc. Et sådan uselt tilstånd at och the döde måtte gråta thär öfwer

1719. Under förenämde stora besvär, det man af Christel. Medlidande företaga monde, utan någon wedergjälning dock med ster skada i thenna dyra tiden, när 1: kanna Ljuolja betaltes med 12. D. 1. R war, 6 D. 1 R talg 30. D: etc. etc. etc. Syblade jag allena med Scholæ arbetet /: en Otrolig upwaktning så at dag och natt ingen ro war at åga: /

Befommande Fullmakt på S[cholæ] T[rivialis] Hud: Rectorat, af den 19: August: 1719.

1719: d.: 10: Martii Inwigde jag then Nya Stora Scholan

här i *Hud:vall*, på thet jätt och then *Sw:* Verf: Oration, som här jämte förvaras.

d. 22. Sept: aflades *Presterskapets Guld: och Trohets Ed*, för *H. R. M. Ulrica Eleonora*, efter Formuläret; hwilket skedde wid Altaret i *Hud:valls Kyrko*; af *Samtel. Präst[erskapet]* och *Sch[olæ] B[etiente]*

Siuke öfwer hela året hafwa /: som förr antecknadt är: / varit nästan eräknelige, förutan andre af andra krämper ifrån åtskilliga Länder och *Secknar*.

1720: Syflade med wanlige *Scholæ* Arbetet. förutan det extraordin: at *Predika* mångestädes.

Jun: Skref *Grassfr: el. Åre=Minne=Märcken* öfwer *Sal. RånöM:— Peter Strömbeck* i *Gefle*; *Tryckt: in fol.*

D^e *Bauta Stain* öf[swe]r *Lars Abrahamsson: Tryckt: patent. — = Trohets Eden* aflade, under *Ken: Frederik: I.* jämte andre *Prestes*, i *H:valls Kyrko*.

Siuke och *Kranke* mera än tilförende från många *Secknar*, jämväl *Landsorter*. NB. 3. el. 4. st: *Barn*, i styckewjs uttagne; etc. —

d. 2: *Decemb:* firade med *Swenska Verser* etc. *Tackfäjelse* dagen öfwer *Freden* med *Ängl. Dansen* etc. uti *Kongl. Trivial.* här i *H:vall: Mff. —*

1721: d. 19 *Januarj.* *Nyårs-Lyckönskan* öfwer *Brudg: H. Capit: J. Kanick* och *Junf. A. M. Ranhielm.* *Tryckt in quarto.*

NB. Flyktade undan *Stiendan Nyßen*, som om natten emot d. 23: *Maji*, anföll *Staden* med 80. gallejer, och then *hel* och *hällen* afbrände; så jag mistade allt mit lekameliga goda; *Största* delen af mit *Bibliotheck*, 2000 *D:* wärdt. alla *gångkläder*; *Allt Si[ll]swejr* 1: *18:* 15 *m:*. *Guld* i *kiädior* 120 *Ducater*. *Contante* *hwita Penningar* 2000 *D:*. Och mycken *keppar*, *Theen*, och allt *hushgeråd*. *vid: opfagen.* en *skade* om 18000 *D:*.

1721: Sedan *Nyßen* förstört *Scholan* och *Staden*, blef efter *Högw.* Dem *Cap: i Upsala* bifall, *Classerne* förordnade at hållas på åtskillige *Orter*; etc. Så jag här på *Välstad* the öfwerste af *Scholæ Piltarne* hos mig hade; etc. med så mycket större *beswär*, som både *Rect[oris]* och *Con R[ectoris]* *lyßler* måste upwachtas, och alla the andra *Collegiarum* ämbeten, i *Liusdal*; *Dilsbo*; *Idener* och wid *Regstad Kyrko*, med *brefwer* och *besök* handhafwas.

Siuke och *Kranke* gaussta många från åtskillige *orter* *ansökning* giert; *hwilka* at rädda jag nu intet *erfar* göra. —

d. 9: Decemb: Graf=skrift öfwer Sal. Råd: Pet: Grundberg.
— Nathanael: trycktes i Stockh. —

1722: Syflade med Scholæ arbetet som i näst förflutne året.
På thetta året uthärdades, med mycken omkostnad] och stort besvär,
besynerl. wid sidskörden, på min gård och bygningar här i Staden.
Swarest och Scholæ Arbetet med alla Classer för sig gå månde uti
min Saal.

Sjukan och frakta har man icke hunnit upptecna, hwilke ganska
månge varit.

1723. Scholæ öfningarne gingo nu för sig här i H:vall; så ung-
domen fick betiäna sig af min Saal och logementer; blifwande Collect:
Medlen af Högw: Rad. G. Arch: och Vener: Conf: Upf: mig tilstälte
til then nye Scholans uprättande; Hwar wid stort arbete sse månde. —

In: Jan: Feb: Mart: etc. Månader förestog jag jämwäl vices
Pastoris Mag: Justi här wid Förjaml; allt medan han på Riksdagen
wistades; til then sista Septemb: el: Mich: Dagen; uti 9 Månader. —

1723: d. 15: Maji, begynte man arbeta på Nya Scholan under
min Disposit: samt Arbetskarlarnas käftåhållning. — hela Sommaren öfwer.

Sjukan och Kranke ganska många gierde ansök hos mig; jämväl
från Augerm: Sämtl. Dahl. Gestr. etc:

NB. om min *Ichthyologia Hellinica*; vid: 1724.

1724: Then waul. syfla med Ungd: Und[er]wijning] i Scholan
gick D. g. wäl för sig. —

Med Scholæ-bygnaden wore och beswären mång.

NB. Min *Ichthyologia* el: **Guds rika Satabur** jämväl i **Sel-
singwatnena**; etc. bestående af 20. arck; samanskrifwen 1723, och öf[we]r-
jänder til Upsala at af wederb: Censeras. kom nu 1724; adprob:^d at
tryckas; tillbaka, och ligger färdig. etc. —

Sjukan; som på förre åren; varit ganska många ifrån åttskillige
orter; Soml. extra=ord: brä[c]fel: besynerl. med hwåra Barnsbörder.
vid: Diurnal.

Gratul: på Sw. Verf: Adolph: Joh: Grundel: som är tryckt
fremst i hans Disput: *de Stockholmia*.

1725:

NB. Wid början af thetta året öfwerjändes min *Chloris Hel-
singica Trimembris*, på Upsala at Censeras; bestående af 9. arck. —

Scholæ Öfningarne antoges nu efter Nya Schol: ordningen R[egis]
Fred[erici] I^{mi} Gud wälsigne arbetet!

Dagen efter Kyrkoh: H: Mich: Jerffs död i Gnånger anlände LensM: Engmans och samt. Förjaml^{nas} vocations skrift til thetta Past: hwilken sedermera oftast påörklades. — Men jag war nögd med mit. — Sat meruiffe.

På thetta Året sändes och til H. Doct: O. Celsium på Upfala I: Fl: mit *Glyfivall*: in fol. på 38 arkf. — thet är Helsingalands 2 Städers, 33 Socknars och 770 Byars Rasubet leitad och lyckiat af Ol. I. Br: i Valesheim.

in Novemb: En Bröllops Skrift öf[swe]r handelsM. Ol. Viman, och Jungf. Anna Sandberg i Tuna Sockn; så Tuna Namnet uttyddes. Mff. in fol.

Siute nog många, NB. Dock mindre än förr, sedan Janssen htkom.

1726. min waul. Syhla wid Scholæ arbetet fulfölldes; Samt några bestålingar at wara Ven: Conf. Upf. fullmächtig. —

d. = 16. Jan: affömnade min Sal. f. Fader. Begrofs d. 20: Feb: Ljfpred: giorde Kyrkoh: i Tuna Mag: And: Grip: Texten och mera kan finnas af **Grasskr: then tryckta** in pat[ente] af mig skrefwen. — Wisens ord jungen wid Acten på Sal. Faders namn, skref H. N. Broman, men mycket ändrad af mig. —

d. = 27: Sept: affömnade min Sal. f. Moder, begrofs d. 23 Octob: Ljfpred: giorde H. Past: i H[sudicks]vall Mag: Christoph: Justus. Texten etc. ses af tryckta Grasskriften af mig skrefwen: *Hanna Phauls dotter*, in pat: —

NB. Wid början af thetta året, anlände Grasskriften som war skrefwen öf[swe]r Elisab: Arnælia Sal. Swerdker Erbjons Enka, trycker in patent: *Tabitha thet uttydes Dorcas*. —

Som tilförende hemjöfte mig nog många åtskillige Siute, från Medelp. Ångerm. Gestrikel. — jämwäl betade från krottsfall; NB. **Jransosesiukdomen** kallad, grasserade i thetta och förflutne året som en pest, öf[swe]r hela landet; mäst uti Dilsbo och uplands Socknerna; så at gamla och unga besmittade funnos. —

1726: in Aug: Skref en *Gratul*: på Sw: Verf: åt Gabr: Math[esius] hwilken är trycker främst i hans Disput: *de Tabul[is] Nor[is] Roman[orum]*.

1727: min waul. Syhla med Scholæ Piltarna.

In Jan: Graf=skrift öf[swe]r Stud: Lars Alftin. H:vall hwarest thet Namnet Lars ex professo, uttydes.

d = 2: Maji, Introducerade Apologift: *Lars Schalin*, med Sv: Verf: uti många Pers[oeners] närware, H: Mag: och Past: samt Insp:

Sch: Christ: Justi; — förutan alla Schol: bet[änte] — Bergerff[apet] etc. etc.

d. 29: Julii, Predikade och begref Sal. Past: H: Mag: Justus uti H:vall kyrke, i ganska många Presters etc. närvar[are]. NB. Sjf-text: Pf: 39: 14. — Sfwer bemte H: Mag: Just: skref och en Graffskrift; tryft: patent: sub tit: *Joseph som kallas Barlabas med thet wedernamnet Justus.*

In Septemb: — efter begäran sände på ättf. gånger, 4 el. 5 ark, skrefwen til Monf. Gab: Arctopol. *de Religione Fenon[um]* hwar em han i Ups: Disputera skulle.

In Decemb: En Graffskrift öf[we]r H: Befal. Joh: Strandel sub: tit: *Hanania Palatsfogden*; tryft: in fol.

NB. d. 18. Novemb: öfwerfände Samtel. Stadsens Swånare i H:vall en ordentel. *vocation* för mig til Pastoratet.

På samma tid hade och Sörsaml. i Järlsö bod om kallelsen på mig til thet lediga Pastorat.

— — Sinte' ganska många och ättfällige ifrån långväga orter. NB. then så kallade Frankose sjukdomen mähta gängse.

1728: waul. Scholæ Syfslerne bewakades.

In Januar: öfwerfändes til Upsala och Societ: Lit: mina Barometr: Observat: för förflutna året; NB. så och mit nya påfundna **Sörsök, om Baromet[erens] och Safswatnets correspond[ence]** öf[we]rskickades. äfwen flera observat: v. g. Gnångers Björnen etc.

In Februar: Brudskrift öf[we]r Winhandl. Loback och Jungfr: Reyter i Stockholm: sub: tit: *Boas och Ruth af Ephraim och Moab*: tryft: —

In: Mart: Graffskrift öf[we]r handelsm. O. S. Berg — tryft in 4te d.= 18: August: sem war Dn: IX Trinit: predikade i Upsala Domkyrke, uti Högw: Archieb: Steuchii och många flere D. D. etc. närware. d. 20, uti Ven: Consist: Up: Exam: Pastoral: i biwistande af alla Consistorial: D. Diurb[erg] D. Lund[ius] O. Celf[ius] E. Melander. NB. 6: jt: bleswo så Examinerade; men jag godkänder förutan någon mera fråge; allenast thema qd= officium boni past:; sic och sitta, när alle the flere stode. Bekom en recommend: thär ifrån til H. K. M. i Stockholm, skrifwen på bästa sättet; såsom Cop: här wid liggande kan utwisa.

d.= 31: Octob: gaf Hans Kongl. Mayt: **Sullmakt på H:valls Pastorat** sem hstfändes med Post: af H. Secret O Cederström]

Patienter i thetta året — — många jämwäl ifrån fiärran orter, hos mig warit.

1729. d.: 3. Maji, tog affsed med en Lat: Orat: ifrån Hud:valls Schola. d.: 4: Predikade i H:v: kyrke= och gjorde Intr: Sermon.

Arbetade hela året med Gudsst[änstens] upwaktu[ing] — Swar wid jämwäl många ljkpred[if]u[ingar] hölles. se Diurnal

Skref **Grasskrift** jem trycktes patent öf[we]r Tullu: If. Backman och hans hufst: Sigerid Qvaster.

NB. = Skref En tydelig underwijning medelst fr[ågor] och S[war] om thema tidens **Uyheter i Rel[igion]**.

N. The waul. *Oblervat: Baromet:* gjordes; etc.

N. Siuke och franke gauska många, nu som förr.

NB. NB. In Nov: **Fom fullmacht** åt mig at wara wd en **Ledamot** uti then nyl[ig]en upr[ättade] *Societate Regia liter[arum] et Scientiarum.* Q. D. b. v.

1730. Förutan the ordin: **Ämbetsbysler** wid **Församla** arbetades dagel. med **Baromet:** och flera **Observat:** jem angå **Societ: Sc: et lit.**

II: **Sl: af Glysisvallur, om Gåls: Kyrkornas Märckwårdigheter,** blef och full skrefwen.

Ena grasskrift öf[we]r **Befal[ningsman]** i Dalarne **Eric Elf** under tit: *Ælfsonir,* trykt in fol.

NB. Många och åtskilliga patienter ifrån fiärran orter äfwen ifrån **Österbotu [och?] Nerige** hafwa här warit.

1731. Syhlade med **Församlingarnes Fözell;** och til öfwerflöd så wäl i **Hud:vall,** at förbättra **Kyrkan,** til **grafwar, gålf, Bänkar** el^t **Stolar;** **Uy Låchtare,** etc. etc. **Swarsföre** gafs mig rum främst i **Choret,** at **uptaga** för mig et **nytt grassfålle.** Såsem och at bygga **Präste gården** å nyo i **Idener;** **Mangården** näml. til andra afdelningar än förr.

NB: förutan andra skrifter, **Samansattes** mit **Eber och Abor;** på mång ark; med et förmåle om **Språkens upkomst** och förändring, etc.

Siuke ifrån diverse orter; dels med **bref[we]r:** dels **personl. sig** infunnit; til stort antal.

1732. I thetta årets **Almanach** har **H. Prof: And: Celsius** i **Upsala** infört mit **betänkande** om **åkerbruk;** äfwen 1733. 1734 och 1735; **om ljnet.**

NB. Wid början af året, samanskrefs *Memoria Rediviva* Helsing: Liter: scil: Mag: *Jonæ Hambræi*; sedermera Doct: Pet: Bångs: etc. afwen sedermera *Disquisition de Judut.* som insändes til R. Societ: literar:

Arbetades och contin[uerades] med mina *Slota Baba*, el[le] *Oeconom.* Helsing. på mång arf; III: *Sl:* Glyfsvall:

En Bauta=Stain på gl. *Sw:* trycker i Stockholm in patent öf[we]r Profsten Ulfr Nauclerus el. Styreman i Dilsbo.

1733:

Herda=Ämbetet uti H:vall och Idenor war drygt nog at bewaka; nu som för; utan hjälpePräst; såsom Diurnalen utwisar; förutan Extra=Ordinar: Sybler wid andra *Församl[ing]* af Ven: Conf: Upf. anbefalta.

d: 8: April tog up walvösterne i Tuna Fyrko til Ryrko=Herda ämbetet. NB: af thetta ärendet förorsakades stort besvär, i ty *Församl. satte sig emot Ven: Conf: gifna fullmacht* åt *S. Joh: Backmark;* åstadsjände 2. farlar til *S. K. M.* och swär. klagade afwen på mig, som gjorde til *S. K. M.* widlöftig förklaring; ty aflep thenna theras galne äfventyr, them til största neja, skam och skada, som uphofs män til bulret varit hade; v. g. Befal. P. S. i *Sinslo* sattes ifrån tjänsten, etc. etc. etc.

Nu som på the förra åren, fortfarade med *Barometr: Observat:* och annat mera som angår Societ: Literar:

Uti thetta årets *Almanach* har Prof: And: Celsius infört mina berättelser om *Ljnet.*

Siuke ifrån åtskilliga orter, jämwal ifrån Norige, hafwa varit ansökande hos mig om hjälp.

1734.

Syblade nu som tilförende med Gudstjänstens förätningar uti anförtrödda *Församlingarna;* såendes mig *S. Lars Hulten* til hjälpePräst uti Sept: månad.

The waul. *Barom: obl.* och mera som höra til arbetet uti Societ: liter: continuerades med.

NB. Förutan then nog widlöftiga *Correspond[ence]* som hållas månde med A. B. och S. B. Studios: Upf: när the *Disputera* skulle i *Uppsala;* Sammanfattes et wärck, *Mff: de Morb[is] Accid[entalibus]* etc: *Sv: Råka i ondt;* se *Mff: = N. —.*

På thetta året begyntes mina *Tab: Geneal: Hell:* at arbetas på, som innehålla *Slächter 20: st:* the widlöftigaste i orten; å . . . st: arf: —

Om the ansökande patienter ifrån många orter, tröttnar jag snart

skrifwa; dock thet införa allenast, at på mång åren tilförende haffswer
 swårheten at föda barn, icke så ster varit som nu i thetta året; thet
 jag uti och omkring Staden på många barnföderskor sammat; — **Mång**
Barn med hakar och Krokar har jag måst dödd uttaga.

1735.

Ämbetsjyflorne giordes nu swårare för mig som nu måste **begynna**
bruka glasögon, med nya året. Om hjälpePrästen wil jag intet
 nämna.

The 20: st: Geneal: Tab: som begyntes i förledit år, thet med
 Continuerades wid början af året, icke utan mycken mödo af Corre-
 spondencer; såsom Arbetet af . . . ark kan utwijsa.

Här nödgas jag och nämna huru åtfylliga *Fantastiska* **Personer**
 ifrån åtfylliga orter äro til mig komne; äfwen huru mycket tillöpp skedde,
 när almänt Rychte i hela landet war om en Comet, och domedagens tid
 skulle ske den 22: Febr: *o! tempora. O! mores.*

1736.

Ämbets=Syflorne bewakades nu som tilförende med then Gode
 Gudens mächtige hjälp på thenna tiltagande åldern.

ExtraOrd: arbeten med Patienter woro och dryg.

Et *Glossarium Scio-Helsingico-Latinum*, begyntes och nu rent-
 skrifwas.

På thetta året lät jag **upbygga, med egen omkostnad**, här i Sta-
 den, **et nytt Capell**, och sedermera på Siön thet utföra och på Kråken
 upfättia; med Kläcka och annat tillbehör; efter H. R. M.^s tillåtelse.

1736 d. 11: Aug: **gafs mig Prosta=Fullmacht**; fast än jag thet
 om icke en gång öpnad mund eller penna.

1737.

Alla the förre årens ämbetsjyflor bewakades, äfwen Extraord: med
 hospetals Patienter.

in Majo, d. 3: Introduc: med lat: Orat: *de Rectoribus] Hud-*
ficovallens] Scholæ] eorum[ve] vita. p. Rect: *Pet: Frodlin.*

d. = 6. D^o — Introd: med Lat: Orat: *de delectu Ingeniorum*
 et temperament; ConR. Mag: *Carl El. Skunk.*

NB. På thenna Sommar lät jag med egen omkostnad giöra **et**
nytt Fenster på Iden[ors] Byrk[as] wästra gafwel.

d. 15: Junii swarades på the 14 Hr[åger] om thesa tiders Ein-
 domar, som Kongl. Sundheds Colleg: i Stockholm til mig öfversände.

1738.

Öfwer hela året gaf Gud mig nåden at kunna bestrida alla the syfslor, och hiälpa alla the siuka som och nu berde förättas med et och annat wid Åmbeten; samt råd och Läkedomar af mig begiärade; hwilkas antal stert är.

Skref en Graffskrift öf[we]r Kyrkoh. i Norala H. L. Elfvik tryckt på patent.

Item en piece om **Kemphans Stierno**.

1739.

Samma nåd at med hälsan bewaka alla mina ämbets-syfslor, samt uträtta några ärender efter Vener: Conf: Upl. ankomna befalningar; utan at betiäna mig af någon hiälpe=Preft, til d. = Sept:

in Jul: Swar til några Presters begiär, och förklaring til I: Cor: 16: 22. om *Anathema maran atha*.

Patienter många ifrån åtskilliga orter dels personl. dels skrifvel. sig infunno; efter wanlighetena.

1740.

Thetta flöt fram som the förra åren.

1741.

Mina ämbets=Syfslor uträttades med Guds hiälp nu som för.

NB. Skref utförlig Berättelse om the högt skadeliga och Dwanliga **Gråsmatskar**, som nu här wore.

1742.

Thetta året war mycket beswärligit af dyr tjd, och krigs=buller med Ryßen, p. hwarföre hölt jag bönestunder i kyrkon på alla dagar i **wekona**, så länge Swånarene wore här hema i Stadenom.

Siukdomar många och swåre; v. g. Släckfeber p. p.

1743.

Förutan Prost= och Presta=Syfslerna, war nu mycket beswär af **Blod= Soten**, som gick en Pest jämerl. öfwer hela landet, och dödade ganska många 6. 7. 8. 12. Lf i jemliga Socknar på hwarje Söndag. Uti hwilken siukdom äfwen affomnade mina äldra och allerkärasta Dotter *Anna Margareta Broman*, Nådmanens, Not[airens] och Casseurens Jon: Gevalins froma hustru, d. = 2: Sept: Sedan hon som alle flere i Staden, war hemkommen ifrå flychten i Junii månad, **hwilken flycht** med innerlig förfräckelse, **stedde för Ryßens annalkande**, sedan han bemächtigat sig hela Dinland; p.

En **Grasskrift** skref iag öfwer henna, trycker på patent; om **Roser**, efter hennes Namns **B[anta?] St[ain?]**

Wid börjen af 1743 och slutet af 1742, skref iag efter Höga Öfwerhetens Ordres min mening om **Nya Skatt läggning[s]s wårcket**, på 6 $\frac{1}{2}$ ark in folio.

1744.

Preste= Preste= Beswären ökades mera än minskades, emedan ålderdomen tildrog med sina krämpor.

Iag samansatte utförlig **Berättelse** om nästl. årets grusweliga **Blod=Siuka**, med förteckning på döda i Helsinglands alla Socknar.

d.= 5: Julii ingick min yngre Dotter **Aur[or]a Broman** äkten=skap med v: HäradsHöfd: **H. And: Gropman**.

På Decemb: månad war iag på Presterskapets wägnar en Medlem uti Commission som hållen blef om **Wiß Samansättning** af **Trono= Sades Tionden** öfwer hela landet.

1745.

Med wanliga Syzler, med et som annat, begyntes året; Hwar til och kom stora **Jörbåtringen** uti Idenors kyrke, af **ny lächtare, piramider**, p. och **Löfswårkets förgyllande**, p. p.

The wanliga ämbets Syzler ökades men intet förminskades.

Sammanfattes några Piecer om et som annat hwilka äro införda til mit Bes=register.

1745 d.= 22 Mart: föddes min Drs **Auroræ Son Fridolph Gropman**.

1746.

Syzlades nu som på förra åren, med et som annat.

På 1: Adv: Söndags aften, ult[imo] Nov[embris] sedan iag förättat Gudstiänsten i Idenor och hållit Catech: förhör uti H:vall uti Sandbergs gård, föll iag uti mörkret på gården i en liggaude stenhop omfull, och bröt min handled och wänstra arm sönder, hwar af iag seder=mera hade mycket beswär; och bräckeligheter på thema netto fylta 70 ålders dagen.

1747,

d.= 11: Januarii afhemnade mina kärasta dotter **Aurora Broman**, sedan hon öfswęjr hela året siuk legat af Lungsjot och i Stoch[ol]m under Cur på hela semaren.

Iag skref **Grasskrift** öfswęjr henna, **Aurora uti Aurora**; etc.

Wanliga ämbetsyzlerne etc. bestriddes af Gud[s] nåd som för.

Skref och en Piece: **Owåldig Bondes utlåtelse om Gemmansbruf i Hålsing[land]**

1748.

d. 10, April, sedan iag allena giort Gudstjänst i Idenor och hållit Sochustämman, p. p. warandes dagen ther efter på Hallen at bygga låta; kom mig öf[swe]r om aftonen en swår **blodstörning**, som warade i samfälte 3 dygn, tå in alles räknadt, öfwer 3 stöp blod skiftewjs genom munnen utrinna månde; hwar af jag matter å 14 dagar måste fången inhålla; Och D[ei] g[ratia] frisk igen.

In Julio, Berättelse om Bränwju ifrån Ore til Bore jäud med Extra Pesten.

S. S. N.

Mag: Ol: Joh: Bromans

Personalia, och Händelser

Som han sielfwer skaldat hafwer

uti Valesheim;

ifrån året 1676 til 174[8].

Ljft-Texten

2: Cor: 4: 7.

Men wi hafwe thesa håfwor uti Lerkar, på thet at then stora
kraften skal wara af Gudi, och icke af oss.

eller närmare efter G:[rundtexten]

Men wi hafwe thenna aldradyrbaraste skatten uti musel-fårille,
på thet kraftenes förträffelighet skal wara sielfwer Guds, och
icke af oss.

A och O.

At qwäda om sig sielf, thet sturar, låter illa;
Thet wil en Dodon ha, men Pallas intet gilla;
 Dock ingen bättre wet om wägen gifwa swar,
 Än then som gatan gått, och stegen stigit har.

At en mer står än går, när man och kringast löper,
Dch mera mull än gull, med ädla tiden köper;
 Thet kan en efteråt med öppna ögon si,
 När tiden glidat fram, och ungdom gått förbi.

Jag skaldar som jag kan; Om sanning ingen twifar,
Som wet at sanning's folk om bara sanning siflar;
 Then ring och liten är; hys ringa värde wärd,
 Dch knapt then minsta fiädr, i hwita wingars färd.

Fåfänga fulla är, fåfängen wilja måla,
Dch med et laperi af fuis och fiäs här pråla;
 Dock kämes bättre then som egna paltor bär,
 Än then i lånta biäfs af androm rynkad är.

Af ättartalen mång, af digra slächt och leder,
Tillbaka wida kring, jag penan intet leder;
 Man wet thet sanast står, hwad jorden molmat, giömt,
 Thet warder snart och slätt, af efterwärlden glömt.

1676:

När sex och fiutti- år til sextenhundra taltes;
 Då Svithur hwåra nog af gau och galdur qualtes;
 Upran mit första lins, rät å Saturni dag,
 Alf Jofurs nåde sel, hans styre och behag;
 Ther Rogge jocknat har, rät närmast Nordanstigen
 Uti Sundhede, ther som Vales=stad är blifwen,
 Ther bodde Far och Mer; Ser söner fingo the,
 Then älsta närmast mig; men inga dotter se.
 Johannes het min Far, en riktig Crono=seugde,
 En Phoenix i sit fall, som wäl och länge dogde;
 Et ljfa namn med gagan Anna, Albogia
 Alf heders Herda ätt, mend Merfår äfwen ha.

1677.

Hur iag en ära=son, i waggan, sköte, lunda,
 Har legat, kan jag ey i minet leta, finna;
 Doch lär jag gissa sant, at gråt war första låt,
 Som barnen mästädels i ty mål lifuas åt.

1678.

At krypa, stå och gå, at nämna papa, mama,
 At lalla; milra fram; at tota, härma jamma,
 Naturens skyndan war; Bråwiger fans iag nog,
 Thet mången har mig sagt, som ther åt gladdes, log.

1679.

När fämre delens art, af led och lemar många,
 Skull wåra, taga til, bli starke, store, länge,
 Så stötte krämper an; jag låg i fången siuf,
 In under Fälttjårs hand, och mången plåsterduk.
 Sag låg en kranker, siuf, alt hopp om lif war ute,
 Allmåna böner om förlofning höls på slute;
 Doch Then som lif och död i händer har, Han gaf
 Mig nya krafter, at jag slapp min fång och graf.

1680.

Jag måste barn på mytt begynna krypa, wäglä,
 En skugge, bara skinn, å smala benen ragla
 Thet tecknet fick jag då, thet varit här och är
 Et jäkert märcke til at döden döden bär.

1681.

Min bror, som äldre war at följa, lefte hogen,
 Så wäl i lek som bok; Jag war hel redebogen
 At på mit fämte år, allt samma läsa få
 Som Daniel Tolsten esj bådem lära må.

1682.

I Staden Hudicksvall, hwar Trivialen jällas
 Jag fick bland Piltar små, i tridie Classen ställas,
 Af Rector som då war om Scholan mäçhta öm
 Sven Larsson hete han Helsing ell Eneström.
 Herr Hans tilnamnet Vjk, then tridie Classen lyfte,
 Som far min i sin gård wid Stadshens Schola hyste,
 Han war min Lärofar i fyra winter all,
 Men semarsyblan war Tolstens enskylda fall.

1683. 1684. 1685. 1686. 1687.

Så sluto åren fram, then dyre, ädle tiden,
 Som aldrig återgår, när then är framåt liden;
 Och barnen barnare, af barnalekom ta;
 The räckna jällan ut, hwad the med tiden ha.
 The följa, lyda then som wägen wisar, leder,
 Och kunna intet se om then är rätt ell sieder;
 Dock sent omsider få the weta, finna, se
 Thet mycket skilsång är af wägewisare.
 Ty war ey under at Mogolers Aureng-Zeber
 Sin Mallah-Sales tjänst ogillar, honom snerer
 För galna stigar, då han sökte Omrah bli,
 När han the ögen fick, at wägen sielfwer fi.

1688.

När jag et dusin år, har humnit bära, tälja,
 Mond far och Mor then wäg för mig och bror min wälja
 At genast lyftas up til Pindi höga kull,
 Swar Castals diupa brun af watn är öf[we]rfull.

Men sielfwer höja thet, thet kunde the wäl tänka;
 Doch wele wiljan wäl, och pungen gärna länka
 At Daniel Tolsten som medel-löjer war,
 Och har sig gifwit ut at wara lärofar.
 Men wägen kunde han ey leda, utan ineda,
 At lyckan honom mer, än oss som fölgde, breda;
 Wi tå från Scholan Up til Sala månde gå
 Och ther Studenters hällg i Synagogan nå.

1689.

Mång år månd flyta fram wid Svithurs öppna Salar
 Hwar jag knapt mera säg, än then [som] drömer, dwalar.
 Tu stadars lærer[ne]! Jag fick tå spela knäck,
 Slå pimps, och bollen högt med jältra, stör och kiäpp.
 At stryka Bass-viol, discant och harper flera
 Mond hwarden hug ell tjd, mig fattas, tryta, fela.
 Then ene hurar thet, en annar annat mer,
 Hv är som jämt på et, med unga ögen ser?

1690.

Men diäkne-hornen ther war ingen heder draga
 Dy månde them Thelin från hatt och nacken taga.
 Professor Spole ther en Rector styrde tå,
 Och Bilberg äfwen wäl Decanus wara må.
 Hwad deponeras war, hwad penalismus sade,
 Thet kände hwar och en som thenna syflen hade;
 Dock war för mig, helt ung, penale kappan lätt
 Hällst en Curator war, som wiste mått och sätt.
 Här satt Professor Schytz Helsingarnas Inspector,
 Som sedan stridde käft med fina fina skäcktor
 At penalismus måst omsider gifwa tapt,
 Som med sit tyrani har öfwerwäldet haft.

1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696.

Ser winttrar alt å rad; Jag kortar så mit qwäde;
 Dick jag, en åker ljt, åtniuta ömniigt jäde
 Så ömniigt, at det ju min penna öfwergår,
 Skönt Mercur har then hwäst, och doppat i sin tår.
 Här föll en himels dagg; som Man i öknen Sina,
 At en hwar fylla fick sit gomer, ämbar, tina;
 Mång sköna Palmer, som i Elim, stodo när
 The watubrunar klar som och uphwälfde här.

Här stodo stoder fler, än Salmons tempel hade;
 Här lästes Läster mer än som Leviter sade;
 Af flera stämors klang, här gäst en symphoni
 Än man på Davids spel fick giöra, höra, sj.
 Och were alt för långt, at endast namnen nämna
 Af them som lärde mig the rätta vägar känna,
 Här war en Svedberg, Liung en Norrman, Olderman
 En Diurberg Årested för hela Hålsingland.
 Carl Lundj ballar stå, och Aurivillj lagar,
 Så länge Svithurs äng få nyttia hant och hagar.
 Then gamle Ulf Rudbeck, en Far, ja! mer än Far,
 Then Yngre äfwenwäl, som och Droffander war.
 Än Spole? Lagerlöf? än Obrecht och Peringer?
 Än Schvede? Bellman och the fler som minet finner.
 Hvad en Arrhen= Forel= en Elvius ha gjort,
 Samt många, många fler, thet glömes aldrig bort.
 Wer jag Philippi Son, och stard som Alexander,
 Så skulle mätas up mång hundra-tusend sammar
 Af frantjar, Årans band, som kunde bindas rätt
 At hwarje Stagirit, för theras läro-sätt.
 Jag står all theras namn i Årans=Minne Ceder;
 Jag tyftnar, tiger still, och lägger penan neder
 Jag kan ey tala fram thet thesom hedra må,
 Ty höga Män och wärd the höge prija få.
 På thesa åren mend mit namn på tryckta blader
 Sig börja titta fram, med små och flena rader;
 Jag skref och skaldade för folk på hållan bred,
 Wjd grafwar sattes och mång bauta=stenar ned.

1697.

Som flere fick och jag min flagan låta höra,
 När Carl then Gifstes död mond hela världen röra.
 Til jerg; ju Swerje mäst; ty man i sanning wet,
 At en så dyrän Kung thet minsta barn och gret.
 När Pallas hade krönt mång Candidater juälla
 Med Lagerfrantjar stön i öppna Salar fälla;
 Så fick jag äfwen låf, then wäg at frästa gå;
 Decanus, på min skrift, thet strax mig låfwa må.

1698.

När Göja näst ther å, try tungelstiften räknat,
 Och Mercur dagen med Agathas namn har tåknat,
 Så fick jag wisa fram, in under Giödings hand,
 The **Syra Dygder** som **Sörnåmsta** skattas kan.
 Then ene jegren näst then andro wägen bauar,
 En hugad hwarcken främst ell mit på wägen stadnar;
 När Maja näst ther å med sin Corona kom,
 En Svedberg til förhör i Choren falla mend.
 Jag släptes wakert in, än bättre kom tillbaka;
 Dy monde nu som för en Giöding intet saka
 At efter wekor två, rät på Germani dag,
 Mig kalla, wisa skrift af Candidaters slag.
 Sponsores were tre, Arrhenius then förste
 En Giöding, äfwen wäl en Palmrot, Dar then stör[j]te,
 Som mig mond mera godt upwisa allan stund,
 Nu nånsin prisas kan af min och fleras mund.

1699.

Dhet hände; undran wärdt; som fällan plägar hända,
 At mot förmodan all, et kraftigt bref täcks sända
 Herr Cangler Grefwen Bengt en Oxenstierne klar
 At Kungs Stipendiat jag i Upsala war.
 Dy jattes jag strax in i theras flock och rota,
 Som med tylikan skänk få många hinder mota;
 Jag nådde och then gunst, at 3de Classen få,
 När andra länge nog i första måste stå.

1700.

Dhet nya Seculum, af åren siuttonhundra,
 Som af et häftigt krig bezynte blixta, dundra,
 Dhet lefte mångas hug at wäga resa ut,
 Försöka lyckans hiul, bland eldar, lo och frut.
 Bellona med sin Mars så mästa söner hade,
 Som pliten i sin hand, men bok i bänken lade;
 The karlar karleliff, alla mode france,
 Sig stälte, hörde så at andra wele med.
 Then ene til en knekt, then andre til en pänna,
 Dhen tridie wiste knapt hwart ut han wille ränna;
 Leviter kommo och at gå i samma rad,
 Hälst the som mente strax få långa kapper dra.

Dock älfte bror min Lars, Helsinga-knekte-Clärcker
 Hwad Lef wid Narva stod, han thär närwarand märcker
 Och blef ther jetom död; Han stäckte wägen så
 Att jag ey utomlands, men hema blifwa må.
 Dy fer jag wida nog i winklar, wrår och parcker
 Af gamla Helsingland i Niordes- Sätta-marcker,
 Att leta, söka up, alt hwad jag kunde få,
 Som för mit fosterland til märcken kunde stå.
 Här blef en samling stor, en sumla, hooper diger,
 Som ha på trycket fram, långt öfwer pungen stiger.
 Man letar hälst the ting, som hugen hurar på,
 Then ene wurmar thet, en annar annat så.
 Och wore alt [för] långt, at nämna här til pricka,
 Hwad thenna färden gaf i breswetassan sticka;
 I Nejs- och Sätta-heim och något finnes här
 Som As och Afers folk i fina faggar bär.

1701.

Et prof med litet tal; man fallar thet Orera;
 Af sådan samarräfst, och rullar några flera,
 Upwistes wäl en gång, thet som HögScholan är,
 Och Sköldemärket af Helsinga-Bocken bär.

1702.

Men ach! alt samans röf sin wäg uhr giömen, händer,
 När af en Olycks eld Upsala Stad blef bränder,
 För manuscripter war tå ingen undanslytt
 När thet och brändes up som hade warit trytt.

1703.

På näst infalland år, i Maji-månans ända
 Mond blida lyckan mig then fägnedagen sända
 Att åter träda fram til Philosophers Cher,
 Som kunna pröfwa grant, hwad wett i folket ber.
 Palmrot Decanus war; jag får och flera nämna,
 Fast penan thetas Läf här nödgas utelemna;
 Här satt Castovius, Arrhen och Belleman
 Som och Foreli konst af Skalde-knutar bant.
 Gu Goeding, Elvius, Esberger och Upmarcker
 Som Rosenadler nu Högädel Mercur märcker;
 Kom och Vallerius än-skönt han Rector war;
 The alle lyste här som Stjärnehimlen klar.

Hvad en hwar satte fram i thenna Faculteten
 Thet må then gifa, som om frågor är förweten,
 Af Lydi stenar wet man Salen wara bygd,
 Och Pallas öfwerfiut alt inandöme prydt.
 Af allas nöje want jag pris och digran heder;
 Til äre-kullen ju then samme stigen leder;
 Jag fick strax låf at gå til Glysis diupa siö
 Och wada ther uti, wid Baldurs gamla ö.
 När jag i dagar tre och tiugu ther har farit,
 Så gafs på trycket fram, hwad diup och mera warit
 I Gefjons dife långt, som ploget plöje want
 Med orar Jettunheimis i yfwerbornas land.
 Et Mare Balticum, jag menar, kom at röras,
 Dy hela Hålsungland war drygt i penan föras;
 Vallerius tā war förfaren Styremann
 Som å Ediltruds dag å hafwet kofan fau[n].
 Dry tungelfiften sedn the lupo knast til ända
 Tā Archiebispenn mond befalnings bref mig sända
 I Scholan Hudicksvall Rectoris vices stā,
 Dy en Eurenus war nylig döder tā.
 Jag stälte mig strax in; dock utan Entans möde,
 Dy äfwen tā som för gaf dar min daglig föde;
 Jag unger tyckte thet, et nöje wara mā
 At jā med bokalek i Scholan glader gå.
 När Jula-Månaden kom med dagen Judith sköna
 Mond och en Giöding mig, som flera andra fröna
 Med Lagerkrantsen grön i Spna Salars Öher;
 Tā åter strax igen til Hudicksvall jag fer;

1704.

Och mände jā et år, ther Schola syßlan sköta,
 Til thes et annat bref mig mände åter möta,
 Til Gefle Lectorat jag hasta skulle mig,
 Dy en Agrelius låg ther opafelig.

1705. 1706.

I Gefle först en tid war iag och Leyer sade,
 Så länge Lectorn sielf sin egen öpen hade;
 Och sedan än en tid, när han affömnad war;
 Theu måste hålla ut, som syßlan på sig tar.

Sag får beröma them, som tå i Gefle bläufte,
 Och andra alla, som om mig thär wackert tänkte,
 Sag allas Årenamn i wördsamt minne bär,
 Så länge lif och siäl i jordeboken är.
 En diger heder mig i thesa år och hände,
 När Högs- och Lärde Män mit namn i böckren kände
 En Olof Celsius i Chroniken och skref
 Sig äfwen hafwa fått af mig mång gamul bref.

1707. 1708. 1709.

Å fulla åren try, fick jag then tiden prisa,
 At tjänst min Far och Mor, och Morbror Kanik wisa.
 I Vålstad war mit hem, i Kyrken sted och jag
 At föra Herrans Ord på mången Sabatsdag;
 Ty Archibispen giett mig låf at sådant giöra,
 När ålders främper mång mend Herdan Kanik röra;
 Här war, å många jätt, et drygt arbete nog;
 Then ene hit och tij, then andre twärt åt drog.
 Här kommo hundrade om året; kan ske flere
 Som sökte bot för sot, från orter siär och näre.
 När ingen Æsculap i orten wara må,
 Så stälte nöden mig af ryttet wara få.
 Jag måste ofta nog agera Sifra, Pua;
 Med pulfwer, pynt och tyg, arbeta, stöta fuua.
 Af the nödstältas nöd, af brist på Apothek,
 Inlänska örteris kraft jag myket lära seck.
 Här gafs tilfälle nu at gräs och blomster leta;
 At fiskar, foglar, diur, upsjöka, fånga, meta;
 Mång reser stältes an, kring gamla Hälsungland
 Och häfder wakra nog af Sättawister fan.
 Sag fick en bätre styl i gamla rumor kända;
 Med askar, skeider, skiut å La och syke rännas;
 Hur Dotir Sonakörs, en Elfarinna, brud,
 Bör hyffas, fick och jag en Landtman lära nu.
 Sag spelte mången then, tå Erycina hördes;
 Sag högg mång bauta=stain, när mull i mullen fördes.
 The stå än här och ther, hälst the som prägen känd;
 En Ulf i Valesheim är ofta namnet nämndt.

I gifto-Balken kom jag äntlig nu at läsa;
 Man wet hur färsker giäst plå öfwer karet giäsa;
 En Prästa-dotter ung, en Anna Jonæ Elg,
 Blef ächta Makan min å wårom Brölöps hällg;
 Som stedde i Stockholm, med goda wäners nöje,
 På Sanct Matthiæ dag af gamla Månan Göje,
 Hörs Anna Sterner som war hustruns nära slächt;
 Alcinus war ther wår gode wignings Präst.
 Min Anna Greta war och med på samma möte,
 Fast hennes brölöps dans war i sin Moders sköte;
 Naturen daterar rätt, men Brölöpsbref ey så;
 Thet ofta händer, man ey mycket undrar på.

1710.

När tjo åren full, föll in i suttan hundra
 Och pesten häftigt mänd, som krig och örlig dundra;
 Så kom höggunstigt bref, Upsala Fäder må
 Mig god och duchtig känd, at Prästa-kappan få,
 Förutan Förehör til Hernosand at fara,
 Hwar större säkerhet för Pesten syntes wara,
 Thär wias; Men thet bref i Tiarp mötte mig,
 Du fer jag äntlig fram then wäg så smittelig.
 Sag kom; strax stältes fram, bland andra tjo stycken,
 Skladder hafan dyr, the sköna Prästasmycken,
 Ludsfick på Thomæ dag, then helga-wielse,
 Uti demkyrkan stor, med mycken röfelse;
 The röfepanor mång i kyrkan fatta wore,
 Förutan smärre, som Kyrk-wäktarena bore.
 Mig tyckes känna än then röt i haljen full,
 Som Prästa=Eden, främst bland alla, stafwa skull.

1711.

Sag mit i smitten fri, strax ryckte hem tillbaka,
 I wågen röktes; Sick af Andans Nåd bewaka
 Thet herda-ämbete, som Kanik siuler må
 Då öfwer Roggestad och Ilsbo åt mig få.

1712.

Thet skulle oja skröt, at sielf i penan föra,
 Hwad Rogg= och Elis=Män, ha sedt mig sybla, giöra;
 The må thet wijsa fram, och Kyrko=rullar gie,
 Hwad the; dock af Guds Nåd; af mig ha sedt och se.

Jag får och prisja här, the grauar Hermioner,
 Och Jättadalens folk, wår Nordaustigs Inwånar,
 För thet the wele mig ha til sin Sockne-Präst,
 Then döda theas Far Micrander Herdan näst.
 Men wingel wangel kom; then ene androm tufftar,
 Somt ryckte gauska wäl, somt mer än illa lufftar,
 Strax Themis lät sig se; strax gick thet molnet bort,
 Som stak sig häftigt up, och syntes hisligt stort.
 På thetta sanuma år, mäud Swerjes dyre Spegel
 Mig ställa wackert in i Scholæ ugnens degel
 Hwar et Conrektorat sin rena smälta bär,
 I Staden Hudicksvall, och Trivialen är.

1713.

Så fette syblor två, förutan annat mera,
 Mig här i Hudicksvall och Rogstad nog at giöra,
 Then hjälpsam hälsas får, han lites mäst uppå,
 Hälst then mer andras godt, än egit föla må.
 Jag säger ända fram; Gud wet thet har så warit;
 At jag ey hjt ell tjt, har sött, har lupit, farit,
 At bängas, bryta fram til et ell annat fall,
 Som kanste gängje är i Ämbets stånden all.
 Nät fällan har et år, i ena syble lupit,
 Och jag, som mången an, i ro och mak har sutit;
 Med ämbets syblor kom och annat mycket til,
 En gamal Far och Mor, en Son ju stöta wil.

1714.

Thet war min största plicht at theas ålder lätta,
 Och theas temter, bo, the gamla häfдор, jätta;
 Then syblan blef nu lätt, ty Gud Han gaf mig thär
 Then andra dotren, sem Aurora nämder är.

1715.

Så snart jag Rogstad slapp i Kyrkon thet at stöka,
 Kom strax en annor tjänst at Scholæ ofet öka,
 Här låg Beronius en finker Prost och Präst,
 Dy blef til vices hans, jag kallad, iatter, fäst.

1716.

Och när han döder war, å åren nästan twäne,
 Min swaga hälsa nog the börder tunga kände;

Släkt-febern slog och til; Men Gud i swagom stark,
 Han nådigt nåden gaf, at syhla thesa wärd.
 Mig heder hände nu, när en Kellander lade,
 Then art, then drift och dygd, som Åkerbären hade,
 För Lärda världen fram; Då jag införas må,
 Som Rob och tylift mer, af them, först funnit på.

1717.

En större heder tå, när Staden Hudicksvaller
 Til Herda wile få, och mig utkorar, kallat;
 Jag wiste ey ther af; ey läppades ther om,
 Cy thet jag på förslag för Mayestäten kom.
 Jag nöder, hade ro, wid ledig tid och tima,
 Med penan riswa fram, en rad, et streck, en strima
 Af skalaglamur, dels i glätti, fålu wind,
 Och dels när tårars salt i synen ströddes in.
 Et långt Register mend iag rada fram, och tyda
 Hur Män- och Qwino Namn på Swänsko låta, lyda,
 Hwad Asmund, Esbiörn, Nils, hwad Gunmund, Olof, Hans,
 Och många hundra fler, som fins och fordom fans.
 Jag säger gamul Namn; ty Eber, Ion och Lato
 The finna lagda här på Svithurs gamla gato
 Kan hända! bättre sten, til theras ord och namn,
 Nu mången wil them dra från Gref- och Walska=land.

1718.

När nio reser två i stuttenhundra faller,
 Och Archi-bispen Steuch til Prästa=Mötet fallar,
 Mät på Agathæ dag, i Synagogon ster,
 Sag jade, förde fram then gift i Synden ber.
 Til gamle Adams rot jag gräfde som jag kunde;
 Om spadan stältes rätt, ell svedt, ell någorlunde,
 Thet må the döma om, som saken bäst förstå,
 The Arons söner som närstädes wara må.

1719.

Sag glader reste hem, at Scholæ syhlen stöta;
 Men, med thet nya år, bekwären ny mend möta,
 Här låg en Rector siuk, som dödde och ther å,
 Dy måst jag, hans och mit, tu ämbet förestå.

Här kommo tjo tiog förfylte Sinske knektar,
 Och mången Officer, som sällan giärna swegtar,
 Soldater Swänste med, af dusin många nog,
 Som å the Norska fiäll, blå-kulla kölden slog,
 Ach! jämer; jämer stor, som rörde stöckar, stenar.
 Här måste jagar fram, ambesser, pryklar, prenar,
 När få, eller ingen fans, som thesa läka må
 Så måst jag twungen och then mödon ta mig på.
 Jag wele skalda om Blåfullafärden stygga
 Som mound mång tusend Man förqwäfsja, slå til rygga,
 Men Clio frusen är; the döde ligga thär,
 The kylde fördes hjt, at få siukhuset här.
 Här mångdes arla, sent, i panuer, pettor, krufar,
 Kylplåster til mång pund som breddes ut på klutar.
 Här flyptes mångom hand, tå, finger, fötter af;
 Af allom endast en här dödde, fick sin graf.
 God läswan til god lön wäl De la Barre giorde;
 Af hwilkens hiärta ömt, the siuka wårduad sporde
 Men Mynstetecnen kom när myntet war sin kos,
 Och bara tecnen qwar, af sådan fahlnad ros.
 Then bästa fick jag strax, har fått, och ännu niuter,
 Mång trogen böne-luck jag wet än mången giuter
 Til Gud för hälsan han här åter-winna fick,
 Och tack för hwarje gång jag wäl til honom gif.
 The reste efter hand, som the kund läckte blifwa;
 Ty må jag utet mer om thesa Siunar skrifwa.
 The glade släpte mig; jag mycket mera them,
 Som marga ero haft, i måndr nästan fäm.
 På thesa dunkla dar, upran then sägne stråla
 En Fullmacht jändes mig; Jag skulle Rector pråla,
 I thenna Trivial; Then skrifwen, gifwen war
 A Biskops Magni dag, som Skörde-månar har.
 Här lyste och then dag å thetta samma åre,
 At Trivialen ny, för Hålsung-barnen wåre
 Blef färdig öpnad; wigd af mig tå första gång,
 Med böner, frögde-liud, med spel, musiqve och sång.

1720.

När tingu åren full, til siutenhundra tältes,
 Då Fredrik dyre Drott til Swärjes Kenning wälgdes,

Då war et bättre lugn än jag tilförne haft
 Allt sådan hjt til Stadn och Scholan jag blef satt.
 I mat jag mata fick Sundhedes örter många
 Se Tobaks stialkar hög, med bladen många långa;
 Jag skref om örtens dygd til mycket godt förjött,
 Fast än til thenna dag iag intet Tobak röft.
 Jag fick et Skalde=qwad, å andra dag December,
 I Scholan thona up, med frögd och glädie stämer,
 För Freden, som vår Gud, och Kungen Frederik
 Har skänkt, med Curland, och med them å Agnesit.
 Fast nu, som för, och sådan, kom stocktals patienter
 Från Öst, väst, Sör och Nor, från många siäran länder,
 Så wero timar fler, och en hwar annar dag,
 Som goswo tom ther til, at giöra them i lag.

1721.

Men som å största lugn, then wärsta storm upsticker,
 At både folk och båt, i wägen wagnar, witter;
 Så brast nu up et Jhl, en storm hwast yrde an,
 Hwars lifte aldrig för man haft i Helsingland.
 På Constantini dag i Maji månan liufwa,
 Brast ut et hisligt gny, i hwarje knut och stuga,
 Ty Nyß-gallejer mång, the skuto skotten så
 Allt hela Staden skalf, och folcken stor och små.
 The flydde hit och tjt, som får af ulfwar sträckte,
 The sågo som en pjl Cossaker redo sträckte,
 Med yra, speß och spint, at rappa, dräpa, slå,
 Allt hwad the hinte up, och nånsin kunde nå.
 The sågo hela Stadn i liusan låga brinna,
 Och byar mångestäds, så långt man kunde hinna
 Med täre-ögen se, i Tuna, Forssa, Hög,
 Så widt som Nyßars eld, kring Hudicksvallen flög.
 Ach! jämer! penan wil uhr handen digna, falla,
 Hon är aldeles swag, at rista skadar alla
 Som alla kände tå; Wj tänkte alle slätt,
 Thet were Jfsdag, alt ute, nu bestält.
 Jag lemnar hwar och en sin egen skada gråta;
 Och får i saning här, med kinder, ögon wåta,
 Thet klaga, ingen war så usel här som iag
 Som miste löft och fast, altjamans på then dag.

Thet war dock ringa, mot then inerliga smärta
 Som wärsta styguet gaf i mit och minas hiärta,
 När andre fölgdes åt, och krupo nånstans fram,
 Slät ingen af mit folk, wi wiste hwar af an.
 Men Gud af nåder rik, Som lät med Nybens piffa
 Uhr hufsen slå ut, och tuchta, aga, gisla,
 Han styrde Nyben bert, emot förmodan all,
 Att en hwar titta fram och kunde ta sit fall.
 Men ij! med hwad beswär? hwad trängsel? wända möda?
 För allom, allom war, at sig och sina föda;
 När alt, alt berta war, som nödigt wara bör;
 Med toma händer två, man intet mycket giör.
 Doch röntes allas flit, så wäl i et som annat,
 Fast än then ene här, en annar ther har stannat;
 Här prisas endast nu the Lärofäder all,
 Som ofet hörde til, wid Hudichs Trivial.
 The stältes hjt och tjt, på wiße rum och ställen
 Hwar til et Scholæ wärd kund gifwas god tillfällen;
 Tjt funno sig och in, hwar pilt, i hwarje Class,
 Som en hwar kunde se sig komma wäl til pass.
 Dy blef och möda nog för mig at resa, söka,
 Hur riktigt alla må sin wärf och poster skiöta.
 Fast alle nu som för ey funnos i en stöck,
 Så war dock allas flit att flocka samma flock.

1722.

När Jofur lyckan gaf at man på året nästa,
 Säck några nya hus å egna tomter fästa,
 Så blef min större sal uplåten, lemnad frj,
 Att hela Scholan fick här alla Classer ij.
 Hwad kostnad bygga är, förfarenheten känner,
 Hälst medellöser man, som händer, armar spänner
 Att lyfta stöck och sten, wid tyngsta ändan står,
 Han mången dagatiuf för dyr dagspening får.

1723.

Här kom och nytt beswär; beswär thet må ju nämnas,
 När Scholæ-byggeri i mina händer lämnas;
 Hjt måste skaffas fram alt hwad som tarfwas må.
 Här måste lejas folk, som kund på knuten stå.

Nu the som höflar dra, och hwarja sägar bära,
 Och the som tänja bly, samt glas och rutor skära,
 Harts= Lächt= semb= sex=tums spjel, then räknas intet här,
 Ty the, som hwar man wet, the äro ljt som bär.
 Collecte-Medel skul til thetta wärd inslyta,
 Som jällan hinna ut för them som Cassan syta;
 Doch gif här, Gudi låf! alt wäl för wind och wäg
 Alt man en Schola ny hel flink och färdig säg
 Och fick med tämlig ord, Inträdet första giöra,
 Samt en hwar lärefar i theras Stolar föra.
 Gud låte Scholan stå i tjder, ären mång!
 Gud siqne allem them som nyttia här sin gång!
 En jysla kom här til; jag får och thema nämna;
 När wårduan om sin hievd en Justus mond mig lemna
 I Staden Hudicksvall och Socknen Idenor,
 När han fulmyndig bort til Riksdags-Mötet for.
 Ty war här giöra neg för mig som waner warit
 Thet mångfals jysler ha som wäg på wägen farit;
 Then ene godar sig i lugn, i ro och mak,
 En ann har mera bry, än sluger Advocat.

1724.

Dock månd et annat år, en bättre frihet gifwa,
 Alt uhr Naturjens bok få kunna samla, skrifwa
 Tre flocker om the diur, som triswas i wårt Land,
 I Luften, watnen diup, i skogar, marcker, strand.
 Guds **Rjka Satebur** Hälsumgalandet jällas,
 Fast än alt mera nu i mindre grader ställas;
 Then Sexti ären har han märcker ändring stor,
 Doch then som Sexti når, knappt thesa flocker tror.

1725.

Så fick man tjmar ha om Haborers språk at tänka,
 Och huru ogement thet månd sig wäl lämpa, länka
 Til Ebers, mera än som annor tungomål,
 När man thet skurar rent med lutrad lut och twål.
 Mång ord, mång namn, och mer som angår sätt och seder,
 Hos våra Haborer fanns äfwen som hos Eber;
 Jag stälte them i bredd, jag sau med undran stor,
 Hur Japhet bror fins hem, och Semi hyddor ber.

När jag så månde få med gamla fäder språka,
 Och theras forna fiät å smala stigar råka;
 Så kom från Einars bygd et bref, som wackert bød
 Mig fara nu til them; ty Herden war ther död;
 Thet på matronans dag Perpetua war skrifwit;
 Men namnet tyddes snart perpetuum ther blifwit;
 En Måg, som bäcken wil behålla watnet fit;
 En nögder söker ey gå androm brödet qwit.

1726.

Så föll thet året in, som thesa serger hade,
 At döden far och Mor på swarta bären lade;
 När tu och femti år the samantefwa fått,
 Och Ser och Siuttio, en lifan ålder nått.
 Jag tiänte, skötte them, så långt jag nånsin hinte;
 Fast thet, mot theras godt, ju mindre war än inte;
 Af theras Söner Ser, som Präster wero tre,
 Then andra så i börd som Kall mig sågo the.
 Jag strödde theras graf med roser, amaranther,
 Och sökte på alt sätt så pryda alla kanter,
 Som the ha wäl förtiänt; ty alle witna må,
 At sådant folkit folk, är rart at se och få.
 Här kom inhyses folk, the inqvarterings Siunar,
 Som mond Sundhede wårt med taggar, hwaså tiunar
 En smitte smitta nog, Franshofen menar iag,
 En sot af orät namn, men faners elakt slag.
 The siule sökte mig, i löndom åfwen fleste,
 När smittan här och ther, nu klidde, swidde, giäste.
 Hit kommo skocketals, then ene efter an,
 Hälst ryckett spridde ut, man bot för intet fan.
 Wid thesa flema sår, jag må min fiädr åj röra,
 Men häldre skrifwa thet, som Hög en far mond giöra,
 At Ruuo-känslen ha, til witne dra mig fram,
 Mot then som Ruur wår, mond rifwa med sin ram.

1727.

På thetta året månd then klagewisjan giöras,
 När ny Apologist i Scholan månde föras,
 Hur nästan alle här så avancera fått,
 At the från Scholæ stoft, i mull och grafwen gått.

Et långt register war på theja Värefäder,
 Som nu med himels lön Alfader äfwigt gläder;
 The trötte, jefwa nu; man wäntar bättre dar,
 För hända wärre bljr för then som efter far.
 Jag måste och en thon, en dusau tremul taga,
 Och med wår hela Stad, wår Herdas död beklaga;
 En Justus giömdes mid på Jacobs mäsko dag.
 Som döden hotat för med sjukdem af et slag.
 Då mände hela Stadn, med fina röster alla,
 Mig nu, som för en gång, til Herda kora, falla;
 Twå rejer bref och bud ifrån Upsala kem,
 Ty the och äfwen ther mig wore öme em.

1728.

Jag fick urfächta mig, en tid, och några tider;
 En annar annat giör, som hufar, hafar, rider;
 Jag fant mig äntlig in, och i Domkyrken fick
 Prädika, huru med Strogna Fougden gif.
 Befedrings skriften ther blef gifwen, öfwerjänder
 Til Fredrik Dyra Kung i Swea- Giötha-länder
 Som strax fulmachten gaf af nådigt wälbehag
 Och fändt til Hudicksvall, på Qvintiani dag.
 Jag får, som en hwar wet, thet undersamt berättat,
 At the ingen, icke en, til öpna rumet thetta
 Då fändes, gaf sig an; alskintet hinder war
 För mig som thema tiänst med ingen mödo tar.
 Jag får och utan skryt, then äran öpen giöra,
 At the å Jarlars ö, mond och sin röster föra
 Af önskan få mig tjt, ty Herden war ther död,
 Ther war, som sägnen är, et wackert stycke bröd.
 Men nöjsam nu som för; Gud wet jag intet skryter;
 Och aldrig likar then som sikas, bångar, bryter.
 En annar wäntar mer, men kan dock mindre få
 En til olyckon kan så snart som lyckon gå.
 Jag fick nu förra flock af Glysisvallur slicka,
 Och Socna Bya-Mannu til rättta laga, slicka,
 En samling af mång arck om Socnar tretti-tre,
 Som fiuti-byar til siuhundra ha och se.

Min Chloris Glysica, Helsingica hon nämnes,
 Som til sin delar tre af Landets örter kännes,
 Samt mödosättet at tilreda Barcka-bröd,
 Som är en almån kost i Helsingbوندans nöd.

1729.

Så lyste ändtlig fram then tid i achtning taga
 At ifrå Scholan nu til Kyrckan foga, laga,
 Thet war Kerstmåho dag, när iag embyta fick
 Med några affkeds ord och thenna wägen gif.
 Et echo kom af then som Scholan tog at styra,
 Et blium et tackfamt då från alla hörnen fyra;
 I frågewis och swar et testament jag skref
 At Scholæ barnem här; Dock mins hwad ther af blef.
 Thet blef; Men sächta! tyft! lät andra Glärker språka;
 Lät the här komma fram, som tungans gifel råka;
 Doch Gya! Minnur ler; ty alle tre ell två,
 Som Momi tänder haft, måst långa näser få.
 En Dubbel heder blef mig oförmodlig gifwen,
 När jag ewärdig blef utkerad, upjatt, skrifen,
 En Lem af theas hoop, i Societeten ster,
 Som har at wisa fram hwad godt i Sverje grev.
 Et nytt; som ingen för; jag måtte fram at gripa,
 Hur quicke Mercur mond i Barometerens pipa
 Nu spela up och ner, gent mot the watnen klar
 Som in i diket sit här Ogge saltat har.
 Så blef och Glocker nu then senare fullflikad,
 Af Glysisvallur, och med Minesmärcken stickad
 Som wisa Kyrkers form, och alt i Kyrker är;
 På Sochna-Präster och et långt register bär.

1730.

Thet lider dag om dag, och åldren samka åren;
 The blemster falna af sem prydda ståt om wåren.
 Arbetet tager til när krafter tyna af,
 En syhlar som man kan, til thes en lågs i graf.
 Then ene niuter ro, i gull som pärla sitter;
 Och knapt sin hand ell fot uhr släcken röra gitter;
 En annar ther emot arbetar swåra nog,
 Och jällan ser äntå thet lyckan nånsin log.

The ting må tala här, som intet tala kunna,
 The minings märcken må mig witnebörder unna,
 Om jag til kyrkers tjänst har varit slös ell hull
 Om iag har mera bygt, ell rifwit mera full.
 Min ämbets Bröder må; ther the behaga nämnat;
 Om tyngsta bördan jag på them ell mig har länuat;
 The siuke som hwart år ha komit många neg,
 Må säja huru stor en läkar-lön iag teg.
 Lät Baggar komma fram, Nöros och Nersta Tränder,
 Lät Österbotnens folk och stora Finlands länder
 Infomma med sin ord; the lära hwitan sten
 Uplägga på min graf åt mina döda ben.

1731.

The bästa hus jag bygt, fick jag nu bygga, grafwa,
 I thenna kyrkans Chor, en Graf och grafwård laga
 Att mig och minom; hwar wi wänta hwila få
 När våra själar först til himlen tagas må.
 I mellan tjd mit pund; min marck jag wele nämna;
 Then rätta wigten är sit ringa wärde känna;
 Sag wil ey gräfwa nedr; Sag lägger wiljan wid
 Att se et ändalöst i thenna korta tjd.
 Jag kom at leta fram, uhr gamla minne rullar
 Tre sluge Heders Män, som hint til höga fullar
 På ärans trappar gå; tre digre, store Män,
 Hur en Hambræus, Bång och Brunner lefwa än;
 Hålsungar alle tre, som ligga döde, läfwa,
 Som estre världen bör med äreminne läfwa.
 Sag fick och tiogen tu i penan teckna an,
 Som up til Sala högd från Rogstad klufwit fram.
 Min mening om Jadut, kom och at skrifwas, yppas;
 Fast then med allas rop, Jadut, lär mötas, hyffas;
 The bästa är här wid, at the som ordet tydt,
 Ha icke heller för, på lifa mönster sydt.

1732.

Med nya året kom en ny owäntad heder,
 När Celsj tidebok mit namn kring världen breder
 Af prof til återbruk, som bonden idkar här,
 Men får dock minst ther af, som åsuan kleswan bär.
 En främmand kan full tre här Canans laude wara,
 Och med tålgknifwar bond här skära guldets klara,

Men annat weta the, som kända orten rätt;
 The hisna när the se the nya tidens sätt.
 Ty fröp här sächta fram min Slota Baba klena,
 Hon wile wäl ther med, men intet illa mena,
 At wisa rätt och slätt hur Lands cultur'n här är,
 Hur mera däreft än wärf, snart hwarje syfla bär.
 Hwad återbruket gier, hwad fåga, fåla, bränna,
 Hwad fiska, wäfwä wäf, och bruka råf och slänna,
 Och mera mycket, alt här kom at räknas ut;
 Men ach! alt fattigt! Ho kan tro så fattigt slut?

1733.

Theu räkning kunde ey med förra året ändas;
 Hälst ädla tiden bör til ämbets syflor wändas;
 Ty går, wid ledig stund, min Slota Baba än
 At hon et Slotteröhl på slutet må få jän.
 Theu samling nådde och som hö i lader, ladas,
 Som klimpar, koker plä til återmullen sladas;
 Men hurudana prjs arbetet winna får,
 Thet alt i lyckons tid med efterwärlden står.
 Thet kom på thetta år befallning at i Tuna;
 I Tuna, säger jag, och borde nämnas Duma;
 Uptaga Herda-wal, när Ampril månan war,
 Och Edoms hiärtelag så Glärf som Lekman bar.
 The snodde hop et rep at Åre-Präster streppa,
 The bröstade sig fram, och syntes intet kryppa,
 För Kunga Thronen the sig stälte näfwist fram
 Som skulle bara guld ju wara theras fram.

1734.

Som Duma grannan war, så Tuna sin Hälsunga,
 Som nu med slynger slucht här wele slynga, gunga,
 O: B: I. B.
 Förtrampa kafwelbren, ja Backan, Marken med;
 Doch slächtes liuga lögn, som guistor wid et städ.
 Hwad gamle Stalden qwad, til glänß åt bärgen suöda,
 Som måste litan mus för stora Biörnar föda;
 Thet har nu Mercur brändt i Tuna pauner mäng
 Som ha Öwärdlig skam för theras Stockholms gäng.

När tunna Tunæ spad, som öfwer brädder fräste,
 Och then med pusten starkt inunder gryten bläste,
 War qwasdt, utslächt och döft, med tämlig lut och slef
 Et lung, en fridsam ro, i hela Secknen blef.

1735:

Man undrar mindre på the forna tiders griller,
 När mängen, mera nu, är intet are-willer;
 Här kom af härna=will uhr flestas munar ut,
 Att världen skulle nu med Domen taga slut;
 Then dag war tiugu två i Månau gamul Göja,
 Då skulle Domaren äj längre töfwa, dröja,
 Då skulle en Comet först synas; strax ther på
 Skull hela världen ju i liusan låga stå.
 Ty war här ömklig låt, och wisel-wafel mycken;
 Och frågor mer än mång, om thesa nämnda stycken;
 Man fick då höra thet i löndom warit har,
 När mängen all sin wärck för Bichtefadren bar.
 Säden dagen gått förbj, då blygdes måst the store
 Som til en sådan sägn så först som ensint wore;
 The rädde skylte sig in under andras glam;
 Then måst här stod uppå, måst finna största skam.
 Som våra gamul Mor och molmar, täcker, giömer,
 Som jeure världsens folk the forna ätter glömer,
 Så tog iag wärket fram, **Stamgårdar** bygga op
 Af **Tiugu Slächter**, som i orten haft sit lepp.
Stamgårdar; jäger iag; fulbygde ingalunda;
 Med mödo timrar then, som oftast måste blunda;
 Dock stoppas efter hand, the hälen giärna til,
 Då lyckan ämnen god tilföra, unna wil.
 När man begynte se, och Majæ blomster leta,
 Såg man med Gevalin, min dotter Anna Greta
 Med Åre=krantsen(s) prydd, i Brudestelen stå;
 The lesde städse Ett; men aldrig blefwo två.
 The fingo, nästa år, rätt å Midjomars dagen,
 Se sin Johanna här en Dotter blifwa tagen
 Atti Guds barnas tal, af dop, och Christendom,
 Som wida öfvergär all världsens egendom.

1736.

Sj! nu på thetta år; bert! bert! at skrappa, skruta;
 Gaf Gud mig hug och macht at således Fåren syta
 På Gaffens Djar, at, af egna medel thår
 Upbygga nytt Capel, som Kråfön wackert bår.
 Thet står; Gud låtet stå i många, långa tider!
 Til allas theras tjänst som segla fram och wider;
 Gud se i nåder an theu Gudstjänst som thet sker!!
 Och gifwe hwar och en, thet nyttigt år, som ber!!!
 Et oförmodligt bref; **Sullmacht** thet äljest nämnes;
 Af Herrar Fåderne, at **Proster** wara, såndes.
 Gud wet jag säger sant; jag aldrig penna, mund,
 Om sådant öpnat har, än mindre hand och pung.
 Jadut på trycket kom, och ty i mångas händer;
 The flera mina wårck, och Mercur äfwen nämner *
 För sina Handelsmän som wida fara ut,
 Och wisa alltid nytt wid hwarje månads slut.
 * se *Handels Mercurius* 1736, N^o [29 o. 30].

1737:

Å Idnors Kyrko-Mur then wästre, låt iag giöra
 Et fenster spitternytt, at större Ljus införa.
 Gud gifwe Andans Ljus må ökas och hos them
 Som få i thetta hus här åga himla-hem!!
 Med åldern märcktes neg, hur sångsens döttrar trötta,
 Hur lucht och smaken [ock?] bertmiftade sin sötma;
 När åren taga til, så taga krafter af,
 Hos then som äntlig sifst skal melmas ned i graf.
 Swad som iag kunde ha i mina Minnes giömer
 Om *Remphans* Stiernon, som *Sanct Staphan* intet glömer,
 Thet förde pennan fram med några rader små;
 Och huru Anathem med Maran Atha stå.

1738.

Min Hålsung Æskulap förfarenhet mond följa,
 At såkra curer ey må simpla saker dölja;
 Men theme Æsculap är giömd i månad wrå,
 Dy skull han titta fram; man wet hur tå skull gå.

Han stöttes strax omfull; ty han är ingen Doctor;
 Han har ey Apothek af hundrad=Dusin petter;
 Coffi han mënstrar ut; han håller Thee för spe;
 Han menar Juniper är god som Aloe.
 Surbrunnar räknar han för tid- och punga-töme;
 Subilnings Pesten giör, om them at wara öme.
 Af Mineraler wil ju fiällor hafwa namn,
 Men rena watnet giör thet aldra bästa gagn.
 Som Mars med dunderstoft, Murbräcker dunderar, b[r]jalar
 Så mond i luften nu, Thorgubbens eldar, Drakar,
 Så starcka slå sig nedr, som skadde folk och få.
 Här war på samma år, en stark Jordbäfning mäd.
 I yrjel war här folk, i hyuer, Prophetier;
 Så många mins iag ey, i mina lefnads tider;
 Hwad bet them gifwas månd, min Æsculap thet har;
 Dech alt tilskrifwas bör, wår Stera Allmachts far.

1739.

Räst ären taga til; tå främper plåga trycka;
 Så har min goda Gud, från många welat rycka;
 En Affer får sin fet i eljo deppa in
 På skona, utan räst, ha järn och keppar fju.
 Här kommo syndastraff, och många, många plåger,
 Then ena efter an, som haffens stern och wåger;
 Här brast vrustu ut, med Nyben grannan wår;
 Hwars utgång endast i Guds Allmachts händer står.
 Nog reste Härar ut til Hindland många, stere,
 Med speel, triumph och fång, som segren wunnen wore;
 Men ach! ja! mer än ach! man såg hur slutet blef;
 På swart, för hwitan sten, en Mercur sådant skref.
 Blodjet som macht och kraft uhr krogen tömer, sjar,
 Then war för mångem här the hwasa dödsens pjar.
 På håren lade och Mäslingen barnen små,
 Och som en allmän Påst kräng wida landet gå.

1740.

Med ny en decimal af åra=talen räna,
 Här Mercur lefnadu min i tidebefen tefna,
 Och finna underwärd, Guds Måd, at krafter ha,
 Som synes mera til än taga, tyua af.

Man såg och under nog, at löfwen juto gröna
 På trä i Sulahälg; Man fick och höra, röna,
 Thordöner, åsteflag, til årets sista slut;
 Som blida hösten såg Decembris månad ut.
 Men inne annat war, en winter kuhlen, faller;
 Af brist på säd och bröd, tå bard i stället faller.
 Krig, hunger, diger död; the synda plågor tre;
 Dnd Nåd, man hade nu at känna, finna, se.
 Til them som machten ha befalla, måst min penna
 Om här gångbara set, min mening skrifwa, sända.
 Plus vident oculi, qvam oculus; är wist;
 Then främsta rumet har, han sitter intet sist.

1741.

Gud sänder, som Han wil, båd Mot= och Medgångs wäder;
 Af Mot en suckar, när en an af Med sig gläder.
 Men få här syntes nu, som serger slippa må,
 Mång plågor stötte til, för stora och för små.
 Dwanlig wäderlek, för rågn urwäder yrar;
 Allt grönt här frättes bert af tusendtals ohyror,
 Gräsmaskar, stygga kråk. I husen Kopper swår
 På bären lade barn, och folk af tiugu år.
 I Finland gick thet och med kriget helt baklänges;
 Från gamla Rungars häfd the Swenske drifwas, stängdes.
 Wår Drottning Huldarik, en El i Nores land
 Hon fer til himlen up, til sin Brudguma san.
 Min ålder mente iag skull korta mina dagar;
 Doch Gud, Then store Gud, med mig så nådigt lagar,
 Att iag i kyrkon, och wid alla ämbets wärf
 Mig kände aldrig trött, men som en unger stark.
 Sag må ey nämna här the många, många siuka,
 Som nu, som alltid för, ha gått med tema kruk
 Långt öfwer watten god, at söka hälsen sin;
 The må thet säja fram; men intet tungan min.

1742.

När tu til fyrti-år, på stutton hundrad taltes,
 Så war alt tu mot tu, och alt af plågor qwaldes;
 För falla winter dar, så föll här rågn och tö;
 För hälso och god tjd, blodjet, släckfeber, död.

Thet sades mångestäds, at blod som rågn har fallit,
 På sniö, och giordt then röd; alt efter bonda trallet;
 Men thet säg hwar och en, at matskar, kugar, kråk,
 Som myror i sin stack, fans uti måltad säd.
 Jag skref en liten piece, om Predikstolar tema;
 Then ene met then an til träbyror wil komma;
 Then stor gapstrupa har, han hällses bäste Prest,
 En Lörd och wälförtänt, måst vara döran näst.
 Obliqui casus plä nu synas recti vara;
 The stämpa sig och fram som sueda wägar fara;
 Allsamans heter rätt; Dativus främst bör stå,
 Then är, ehwart thet bär, som mynde hafwa må.

1743.

Man skulle wäl ha tänkt, at kriget kunde blifwa
 Å Finlands öpna fält; som Plinius månd skrifwa,
 At Draken döer af blod, som sugt af Elephant
 Så Elephanten och blir siuk och wimelkant.
 Men nu i högra hand hölt Nyßen fast i fäste,
 Och udden af sin Mjt mot Swensken swära hwäste.
 Ther måste alla hals utöfwer hufwud fly;
 Ther war nu Nyßens ram i hwarje ort och by.
 Ty kom en farlig sägn, för oss Helsingar toma
 Af all hjälp, at nu hjt en flock galleyer komma
 At bränna, härja, slå; som hundra-tjuguet;
 Ach! Ach! hwar tåreflod? Man aldrig för har sett.
 En hwar spräng flux sin wäg, från alt man mände åga,
 Ty ingen torde nu här hema vara, wåga.
 Then ene hjt och tjt, nu red, nu åkte, lopp,
 Til flogar, fäboland, til wilda fiällar bort.
 The sären förre eld har giert, nu blödde swära;
 Then ingen eld har bränt, han famlar om hans låga.
 Jag war then sifte som uhr Hudicksvallur fer;
 Sådñ hierden skingrad blef; med sorg och suckan ster.
 Men Herrans högra hand, som all ting kan förwandla,
 Om frid Kung Friderik med Nyßen mände handla
 Så snart och mähta wäl, at like aldrig stedt,
 Sådñ Svithur Drottar hast, och Friderika sett.
 Märck! Nyßen syntes tå, i öfwerknutna säcken
 Ha steppat Oggens feld, som Neptun eller Näckan

Å Gylsis-wadi rå, thet är wår Öster-sjö,
 Samt Asparlundar och the Öfwerbornes-Ö.
 Sj! then som härja skull, och tuchta med sin wärja,
 Gud wände bladet om, at han månd Svithur wärja
 Frå Daner; ja! än mer frå Dalakarla fle,
 Som Getinglike hwasß ha swärmat uhr sit bo.
 En ny och fågnad stor, från Nyttad Gud och fände
 När han thet swära frig, i ädla friden wände.
 Gud låte then nu stå, så länge wärlden står!!
 När Gud är styreMan, alt, alt så lyckfamt går.
 Blodsjoten mände än i hela landet wida,
 Och lade många nedr, som måst med henne strida.
 Min Anna Greta war, som så och ther af dog,
 Så Gud med hiärtans sorg, mig och them minom flog.
 Min penna, på sit sätt, framförde rader många,
 Du thenna swära Pest, som månd i landet gånga.
 Antal på hwar och en, af quino och af man
 Som dödt, här fördes in, i hela Helsingland.

1744.

På himlen kom et lius, som man Cometer nämner,
 Och then som Stiärne-ck här öfwar, nogfamt känner;
 I Wästerorden war theß ställe, qwällar mång,
 Och lyst mer och mer, uti sit stic och gång.
 Här föllo gifningar om thenna nya stiärna;
 Then minst om sådant wet, han mästa språkar giärna.
 Thet bästa tecknet war, at nu i frid och ro
 Så sic hwart Regiment, hentoga til sit bo.
 När Ambets sybler tid och rådrum mände unna,
 At i Naturjens bok, få se och leta kunna,
 Så fant iag wära up, af Rot-kål, 3re blad,
 Grönt, gulst, hel hwitt med purpur-kant i rad.
 Och så herbarium mit thet litla vivum öka,
 Thet iag å många år, har welat samla, söka.
 Gud wet, iag ingen tid i lättis legat lat;
 Fast lyckan mindre gunst har wisat, än som hat.
 Nät å Cyrilli dag, såg man med mycken gaman
 Min Aurora får med Gropman wjas samman,
 Af heder bägge rjk. Thet plågar säjas så:
 At jällan utan bry, kan någon giftas få.

1745.

At hiälpe=Prester ha, och hiälpe=Prester falla;
 Thet kan, et gängse sätt, här ingom sällsynt falla;
 Fast sådant ofta sker af lättio mer än nöd;
 Ell andrem mer än sig til hiälp och understöd.
 Thet skulle wist och sant, fast illa lucta, wsa,
 Om iag mig sielfwan här utinan wele wsa,
 At Prester mera mig, än jag them hafswesr sökt;
 Doch hafwa Tre af mig, antal af Prester ökt.
 Then förste war en Man, en Lård Magister Bälter,
 Doch strar til större tjänst uti Domkyrken stälder,
 Och sedan högre til en Kungs=Hof=Predikant
 När Adolph Frederik af honom nöje fant.
 En Lars Hulten kom sedan, at hos mig wistas wara,
 Dick fuller Capellan til Färilla at fara,
 Men deg ther hastigt weg; Kan hända wäl thet war,
 Ey altid lefnad lång, en lycklig ända tar.
 På thetta året blef; i thenna Stad wäl känder;
 Lars Frisk, en Larsson, Prest af mig htfallad, nänder;
 Ty hans Anhörige thet mände gärna se,
 Och ålderdomen min, med skiäl, thet kunde gie.
 Doch erkär iag ännu, mit ämbete bestrida;
 Fast sybler äro mång, och äska skötsel tida;
 Och bör, ja! wislig bör, allena Gudi pris
 Samt wördnad, tack och låf, hembära på allt wis.
 Ja! Ja! än thesere, at Gud nu månd förära
 En Son, en Fridolph, af min Måg och Dotter fiära.
 Gud sique honom så, som farfar, Morfar wil,
 Som farmer, Mormor och, af hiärtan önska til!!
 I thenna winter kom så mycken snö med yra,
 At thet stod högre än tre sammar eller fyra;
 På wägar skaddes folk, och mången frös ihäl,
 Af Ofönuftig diur, och the som hade siäl.
 Hafs=isen låg här tiel, alt til midsomars tiden;
 Then ströming som tå fans i watnet, blef ey liden,
 Ty han war sielfwer siuk, och giorde andrem siuk,
 Hans lynde sällsynt war, til huswud, rygg och buk.
 Här åto matskar up, the gröna löfwen fiära,
 Som sådan wackra trä, på somartiden bära.

I bard och näfwer the och grofwo många hohl,
 Och skände Urta rjs, Någar, och allan käl.
 När åste-skure-rägn, them slog til marken neder,
 Då frupo the ihop, som bollar, med sin leder;
 Ther af kom ruten stand, förgiftig betesmark,
 Som båd på folk och få, upwakte siutdom stark.

1746.

Dj wisa, nu som för, här alla årets dagar
 Thet Gud Han styrer alt, som Honom hålft behagar;
 The gamlas märkesdar, the stå ey alltid bi,
 Och the med Tuber lång, på himla-hwalswet ij.
 I pungen falla ey här allas alla tankar;
 Så snart ewist som wist, här sker, här går, här wankar.
 En gamal som en ung; thet har iag sumit; går,
 En ung, som gubbe grå, nog lam och skröplig går.
 Gud gjorde thetta år wälsignadt, med ster fremma,
 Som utaf siö och strand, med ömueghet månd komma.
 The Jämter förde hjt skogsfogel, tusendtal,
 Ty ther, til thetas hus, flög han rätt öfwerfals.
 Rätt, just på samma dag iag fylde siutti-åren,
 Och kom, från husförhör, i mörkret, ut på gården,
 I stenhop föll iag full, och wänstra armen bröt,
 At iag rätt länge nog, ey några krafter niöt.
 Doch war then högra frist, min mund och lemar flera,
 At af Guds stora nåd, jag kunde Gudstjänst giöra,
 På nästa nya år, femb weker strax thär å.
 Gud wari låf ja wist! Som mig ja hjälpa må.

1747.

När iag begynna wil, på thetta åre skrifwa,
 Så tilra tårar mång; min ögon mörka blifwa;
 Min penna uhr min hand här faller; sinnen all
 I dwala ligga, och min krop blir stel och kall.
 Ty på Hygini Dag, gif Aurora kiära
 Med döden från mig bort, och flera slächten nära,
 Från Anders Gropman sin en makalöser Man,
 Then litfle Fridolph här sin söta Mor ey fan.
 Wj gamle Far och Mor, nu barnalöse sitta;
 Hv är vår ålders staf? Hv månd ej söta gitta?

Hå! hå! ach! sorg på sorg! Gud giute eljo in
 Uti vår diupa jär, i hiärtat, siäl och siinn!!

Gud har wäl läfwan giort om årsens wijsa tider;
 Man wäntar somar, när til slutet wintren lider;
 Men nu, i thetta år, war här mot wana all,
 Nätt i midsomars dar, en winter swär och fall.

Här föll och intet rågn, ty wårte gräset ringa;
 Then starcka torcka månd och jäden swåra twinga.
 I winter tiden månd här hafwet flöda så,
 At brygger, bodar och fullslagne blifwa må.

Rikhesta barnen små, här lade nedr i grafwen.
 Med blod och etterböld blef och beskapen slagen.
 Här lyfte wäderjhl hustak, och annat bort,
 Samt stötte folk omfull, som war på fältet stort.

Jag fick et strå af lju, uphämta i min åker;
 Swars ljfa ingen för har sett, kan hända, eller åker.
 Then som thet skåda wil, i mina giömer små,
 Han i förundran ster, ther öfwer stadna må.

När jag neg skrifter mång, em åkerbruk fått läsa,
 Och märkt, en sladdar så, en annar annat fiäjar;
 Så lade iag ihop the många gifua fått,
 Och sötte giöra et, och stiga fiät om fiät.

Men när jag såg, at then som minst thet mästa skrifswejr,
 Som aldrig warit bend, och bende aldrig blifwer,
 Som wil en enda läst til alla stöflar ta;
 Och goda åkerbruk af bleck och penna ha.

Så wände iag strax om, och bad en gamal gubbe,
 Som plogen länge wäudt, och brutit mången stubbe,
 Sin mening säja fram, em äng och åkerbruk,
 Som nu the lärda Män, å daga gifwit ut.

Han sade: kiäre Jar! En Herre är och blifwer,
 Har giöra neg med sitt; Kan hända, ofta skrifswejr,
 Som här går aldrig an, på swalar, åkrar, äng;
 Herr Carl, min grane, mäst thet lära af sin dräng.

Än iag skull gifwa ut, en skrift om Camar-saker,
 Och hur en General må öfwa frigs Soldater!
 Så wore hiärnen sur, och iag en tylper, fiäll,
 Som berde binda net, och lappa gamla fiäll.

1748.

Med nya åre kom mer nytt, än man kund gissa
 Ty Nifsdays nya hatt[?] til högsta topp war hisa
 All segel, stor och små, å en hwar mast och stång,
 Och zirat; mer än för; med dubla wimplar lång.
 Thet jades, en ny kiöl, så konstigt lagder wara,
 Att Skepet skulle fritt, nu löpa utan fara;
 Här skulle Dubelt folk, en dubel hyra få;
 Ty Cassan dubelt mer, än ferdom wiinna må.
 Ho är som icke ser thet mykla komma nya?
 Och önskar skeppet stå; men intet luta, sya.
 Doch stå i Herrans hand, båd skepp och skeppets folk.
 Guds Ande, med Sit erd, Han wari allas told!!

* * * *

Sädn iag i Idenor, Gudstjänsten wäl kund' sfiöta,
 Then tionde April; så månd mig swära möta
 Blodstörtning stopen full, i dagar jämna tre;
 Då jag, och andra fler, tycks döden hos mig se.
 Doch Gud; som ofta för; täckts thenna plågo ända,
 Och hiälp med höggra hand, som alt förmår, mig sända;
 Att iag och nu, som för, kan sybla någorlund;
 Fast krepem kätning tar, af matthet mången stund.

* * *

En allmän klagan är, at hete långsam, starket,
 Utterkar säd och gräs, på åkrar, ängder, parker.
 Man ser förslagen ny, at skaffa goda år,
 År bara Lapperi; ty Gud allena vår.

Olof. Joh. Bromans Egenhändigas Leswernes beskrifning.*

At wid begrafningar något berättas om de dödas leswerne, det är så gammalt som priswärdigt; men som ofta de leswande och okunnige låta munnen kyssa händerna, som Uziten talar, så får och jag såsom många flere, at samningen i daggluuet komma må, detta som följer kortel^s i pennon fatta, brukande här wid Apostelens ord: **Gud och Wårs Herras Jesu Christi fader, hwilkom ware pris i ewighet, wet at jag intet liuger.**

1 §.

På året 1676 d. 29 Nov. war min födelse dag uti Väststad el^s Valesheim och Reggestad Sechn, hwarest min fader, som länge och wäl war Krono-Befallningzman i Gelsingeland, Johan Larsson Broman bodde, jemte mina Moder, kyrkoherde dottren derstädes, Anna Olofs dotter Albogia, bägge födde årsbarn och i Herranom affomnade inom et år, sedan de, öfwer 50 årens ächta sammanlesnad, 2 och 70 åren gamla, hade fått sex söner, men inga dotter, ibland hwilka jag den andra i ordningen föddes, snart liker et Colchicum Autumnale, och sedermera til sämre delen, under alla mina lesnads dagar under Solene.

§. 2.

På mit 5^e år, sattes beken och pennan mig i handen at göra et med min äldsta Broder Lars, under Peter Majmans så gauska idoga och manerliga underwisning, at til Hudwiksvalls Trivial schola i 3de Classen, wi inställas kunde, 1684, under då Rect. H^r Sven Larsson Enströms, och Con R. H^r And. Eurenii styrelse, samt Collegæ H^r Hans Viks utsästa Privat, men föga hållne Jnformation, hålft han sig bo i min faders gård för hans hustrus Catharina Grubbs nära frändskap skull. Men på det Sommartiden, när scholæ öfningarne uphörde icke

* Handstilen är ej Bromans; antagligen föreligger en afskrift efter B:s original; möjligt är dock att skriften blifvit uppsatt efter B:s diktamen; den har skiftevis utskrifvits af två personer. (B:s dödsdag m. m. har naturligtvis ifyllts senare.)

skulle fruktlöjer framflyta, mände en min faders wän och h: handelsman i Hudiksvall, så konstla, at en hans SysterSøn, fader och moderlöjer ung Gymnasist, namnet här uteslutes, blef antagen til lärare hemma i Vålstad, fast än han denna syftan at bewaka, war jem en blinder at döma om färger; dock så afhållen, at han nådde icke allenast god lön för sommar arbetet, utan och nödigt uppehälle wid Gymnasium i Gefle, och sedermera i två år allena på Vpsala, när han Etudiant fertsjattes; och i så måtto framfluto åren såsom watn om stenar.

3. §.

På året 1688 drillade denne unge studiosus, Daniel Tollstenius, saken så wida, at han fick med sig och barnen, jemte tjenstepigona på Vpsala, och alt hwad til sådant hushåll fordrades, icke utan stor omkostnad, men ännu mera obotelig skada, at sådana ungdoms och läro-år fruktlöst skulle framlöpa. Dock derutiinnan wissade han den försigtighet, at icke straxt om bewärliga hösten låta den underbara Deposition och derå följande Pennalismus anställas, utan desse Torturer sskjedde wid börjen af nästa året, då H: Professor And. Spole war Rect. Magnif. H: Prof. Joh. Bilberg Ph[ilosoph]iæ Decanus jem efter Examen gaf salt i munnen och win på hufwudet. Depositor Mag. J. Thelin, och Curator Nat. Mag. Dan. Djurberg.

4 §.

Man må intet nämna följande åren 1689 til 1697, ty de framlypo med dryga omkostningar af Hushållningen uti dyra Vpsala, så mycket mera, jem then förenämde Tollsten sökte sin fördel at krångla sig up til Parnassen, och förutan årliga lönen, lånte peningar dertil, hwilka aldrig kommo at betalas, ty han dog af swår wattuset i Gefle, så snart han Con. R. scholæ inställas skulle. Dock tilstaddes det, at, under förenämnd år, jag lära fick något i Botaniquen, Physiquen och Musiquen, hwarutiinnan han mindre än ingen kundskap hade, allenast då och då föreställa något i Theologien och den ny antagna Philo-
sophia Cartesiana.

5. §.

Om sidor öppnades fri dörr, när denne waktmästaren lemnade nyck-larne ifrån sig til thetta mångåriga fängelse; då mig stera, goda och många wägar sinnas mände, at dricka Odens nijöd utur Quasers kärille, så mycket en förmädde, tiden och åren tillsade; warande då så många och dråpeliga Herrar Professorer och lärofäder i alla Faculteter tilsinnande, at hwarken deras Mann, långt mindre deras loferd med mund eller penna kunna utföras. Dock må detta endast berättas, at the hade helt

annat gemüthe än Sgelenes döttrar, aldrig förhöjde Sifelen öfwer Academiska taxan, förnöjde at emottaga allenast på en gång Honorarium, när the Inspectores Nationum utwaldes; och så vidare.

6 §.

Deße så lysande Sijstjerner banade och mig vägen, så wäl som androm, at efter behag stiga wijsa trappor up til Pindi branta bergsfull; tå jag icke så aldeles af meg wanlig ungdoms kjetslighet, utan än mera höge förmäns råd, af H^c Professor J. Palmrots tillfände Höggunstiga, dock oförmodeliga bud, d. 19 Dec. 1697, för än Ph[ilosoph]iæ Decanat han lemnade, kom at skrifuwa Exercitium stili pro facultate disputandi öfwer Augustini ord: Bellum, etjam justum, detestandum. Skriften blef straxt god gillad, och leswen gifwen at å daga lägga någet Specimen academicum, hwilket jag tänkte wärkställa de Generatione Homi[ni]nis; men efter mine höge förmäns mequa råd, at icke simba så långt ut på djupet, med denna widlöftiga Materia; månde tå warande Ph[ilosoph]iæ Decanus, H^c Profess^r And. Gjöding i Jan. månad 1698 gifwa förslag, at antingen sammanfatta disputation de hibernaculis hirundinum, eller och de quatuor virtutibus cardinalibus; dock sem det sednare föll mig lättare, och mycket kunnigare, än det förra, så blef härem kertel. skrifwit, och med sådan hast, at inuom en månad altfamman war färdigt, och disputation hållen i Academien d. 5 Febr. 1698. under H^c Prof. Gjödings præsidio, och uti Höggunstiga Herrars H^c Prof. Aurivillii, Lagerlöfs och Palmroths öfwerware. På nästföljande d. 14 Maji behagade Store fadren och DomPrebsten H^c Doct. Jesper Swedberg, tå lysande Th[heolo]giæ Decanus, låta falla mig oförmodeligen til Teologiæ Examen tillika med twänne wigda Präster af annor stiften: Examinatores were, jemte förenämde Decanus, H^c Doct. Liung; och H^c Laur. Norrmannus, då mig et wackert testimonium gifwas månde. Straxt derpå den 28 Maji, kom åter bud och befallning af än warande Philos. Decano H^c Prof Gjöding, at instiuna mig til at i pennon fatta det andra specimen stili öfwer Perii ord: Vive memor lethi. Sponsores were H^cH^c Profess. Arrhenius, Gjöding och Palmrot. Skriften blef straxt gillad i öfwerwaro af H^cH^c Grefwen, Olof Gyllenborg, sem Rect. Magnif. styrde, H^cH^c Prof. Lagerlöf och flera.

7 §.

Sedan detta förenämnda å 4 månader war wäl wärkställdt, reste jag hem i midssommars tiden, til Valesheim, och på de följande månader tog jag mig före at i ögnasitte taga alla märkwärdigheter, af et sem

annat, uti hela Helsingaland, icke utan stor möde, i aft och mening at sådana samlingar framwisa med Gradual Disputation, under Titul: Glyfisvallur, el^t Helsingia Illustrata; Men jem Herrar Professores, wid upwisandet, behagade utlåta sig, det sådant were alt för widlyftigt och kostsam; emedan och alla kyrkjer med mera wore utstuckna i Wärenträ; och kunde tiäna androm til Disputationer med tiden, så lades detta å sido, jem det än ligga månde uti 2de fleckar in folio.

8 §.

Swad mig lyckel^{ig} dock aldeles oförmedeligen hände wid ankomsten på Vpfala, det får man berättat, neml^{ig}, at Professor Carl Lundius, Rect. Magnif. upwisade Hans Högrefl. Nådes, Kongl. Nådets, och Acad. Cancell. H^{er} Bengt Oxenstiernas Bref och befallning, at stipendium regium mig straxt förunnas skulle, icke utan största förundran, jem derem altsingen ansökning gjordt; men sådant härrörde af så i Wäster-Norland styrande H^{er} Landshöfdinge, H^{er} Carl Gustaf Frölich, hwilket också skjedde med öfwerflöd af H^{er} Professorers wälbehag, at wid 3de utdelningen jag upford stod på 3de eller öfwersta Classen andre stipendiater til stor förundran. Detta fördelaktiga understöd uträttade så mycket, at jag än en tid fick wistas i det k. Vpfala til des på året 1702 d. 30 Maji, Examen rigorosum skedde, då samt. Philosophiæ Herrar Professores, i följande ordning, Castovius, Arrhenius, Bellman, Forelius, Gjöding, Vpmark, Elfvius, Esberg, Vallerius, efter föregångna frågor, behagade gifwa priser, och efter behag framkomma med Gradual Disputationen, den jag af mina samlingar om Öster Sjön, s. de Mari Balthico, i sådan hast å paperet fattade, under censur stälde, trycka lät, at [den] inom en månad neml. d. 23 Junii, publice försvarades i Academien under H^{er} Prof. Haraldii Vallerii præsidio, uti många herrar Profess^{ers} Öfwerwara; H^{er} Biblioth: Benzelius hedrade och mig wid samma tillfälle, framställandes 3 opposit: neml. em Hafswatnets salt, Öbb och sled, och watnets utfart.

9: §.

Wid Midjennmars tiden skedde, hemresan til Helsingaland at upwachta mina gamla Föräldrar, och bestyra med hushället, längtandes om hösten at få insinna mig på Upsala, hwarest mit Thabor varit i 14 årom. Men i thet samma ankom bref och befallning ifrån Högw: Sad: H^{er} Archeb: Doct: Benzelius, at iag uti Hudicksvals Trivials Schola skulle bestrida sal: Rectoris Eurenii hysler; hwilket, ehuru främmande och swårt thet förekomma månde, intet war godt at afslå, utan stadnade här qwar uti min faders gård och hushål, emedan min yngste Broder

Erich Scholæ djefne war, utan at befwära Rectoris Sterbhus med et eller annat. Dock in emot Jubilehögstiden reste iag på Upsala, och thes promoverades Magister eller Phiæ Doct: ibland the främste, af 50 st: Candid[ater] såsom pergaments brefwet med stora Sigillet wisar, af Upf: d. 10: Decemb: på nästförenämde år; sedan iag wid ankomsten, för och efter Middagen, hållit Lectiones cursorias then förra de sapientia Salomonis af Ebr: uti 1: Reg: 4: 30. 31: then senare de juramentis apud Egyptios Perf: Græcos et Romanos, så H: Prof: Upmarck war Phiæ Decanus, och H: Prof: Giöding Promotor. Iag skyndade mig straxt tillbaka på Hudicksv: at bestrida the anbefalta Rectoris Scholæ vices, hwilket skiedde til Rådårets slut, 1705 d: 1: Maji, på hwilken dag Enkan och i Herranom gauska lyckel. affemnade. Min tanka war fuller så, at slippa Scholæ eket och then aldeles ewanliga syblan at läsa för barn; Men i thet samma ankom åter Högwörd: fadrens H: Archiebiskopens bref och befallning, at emedan hit til Hudicksvals Trivials Schola förordnade Rect: H: Magister: Erich Hallenius intet kunde om wåren flytta ifrån Conrectoratet uti Cathredal [sic!] Schol: Upsala, hans vices iag och skulle bewaka; hwilket och åtlydas måste; Så snart hans ankomst skedde om hösten blef mig oförmedel. befallning gifwen at resa på Gefle, och thes förestå then sängeliggande H: Magister And: Agrelii hysler uti Gymnasio. Hwad borde man annat giöra, än åtlyda höga Fädernes wälbehag? och fast arbetet drygt war af 50 st: Gymnasister, emedan så förtiden allenast 4 Lectorer thes wore, hwilka och then 5te förläsuingar wärkstälte; Så war likwäl then tiden iag thes wistades, emedan Lector Mag: Agrelius lefde och sedermera efter hans död, then förnöjsammaste, så wäl af Högärewörd: H: Probstens H: Mag: Schæfers, besynnerliga ynnest, som af förtroliga wänskapen med H: Lectorer Torger, Kraft och Elis, förutan monge andra af stadens förnåma Inwånare; hwilke alle önskade mit qwarblifwande, at upretta Sterbhuset, hållt Enkan ung och barnlöser war; Men at gå sådana wägar til et brödstycke, thet har fallit för mig föga hederl. fast än ofta gängse.

10: §.

På följande åren 1[7]08 och 1[7]09, tilstötte drygare hysler och mera befwär, än at leka med Scholæbarns och Gynasisters Lerer, i ty mina gamla föräldrars skötsel war mig om hiertat; hwilke allan förmågo i wälmachtén hade anwändt på 6 Söners upkomst, och then hjelp som låfwades af then på slutet olyckeliga E: T: til hwilken likwäl min fader Kronofogde tiensten updraga månde, mindre än ingen blef; utan bara förförljelse på oss barnen; och i så netto lades thet nödesamma hushåls

betymbret och widlyftiga hemmansbruket mig på händerna, och än mera, en dyrare åker at plöja, när efter Min Morbroders H. Kyrkoherdens Olof Kaniks i samma Sedu warande, böneskrift; dock mig owetande; hade utwärlat i Dom-Capitlet låf och tilstånd, at under hans ålderdom och swaga hälfa, giöra understöd med Predikningar uti Rogstad och I[ll]sbo församlingar; så jag sannade Christi ord, at hwar dag hafwer sina plågo. Och emedan Pesten här i orten begynte, såsom ammerstädes, swåra yppas, och kunnegt war thet iag hos sådana farliga siuka mig infunnit, Pestebölderna öpnat, och läkedemar meddelat; Så kom Högwördige Dom Capitlets bref, at iag oundwifeligen Prest inwias [ffulle], at så mycket bättre kunna betiäna them siukom både til siäl och krop; emedan Presterne drogo sig undan thenna faran. Med then faderl. och Höggunstiga tilljelsjen at intet infinna mig på Upsala, emedan Pesten jämerl. tagit öfwer handena; utan äntå godkänder giöra följe med H. Mag. Vallin til Hernösand och ther Prest wjas. Men efter faran ökades, Sulehögtiden kallades, och förenämde min Morbroder H. Ol. Kanik jämt måste innehålla fängen nödgades jag, i Herrans namn, anställa resan, til Upsala, så wäl H. Mag: G. Vallin, mötandes mig i Tiarp, wille hafwa mig tillbaka på Hernösand. Men emedan Upsala war så nära, reste jag tit in, finnandes wid upwachtningen Höga fädernas stora förundran öfwer thenna farliga ankomsten, med befallning, at på nästa dagen wara i Domkyrken och jänte några andre Prestaämbetet iflädas näml. d= 21 Decemb: 1710. Och emedan then hedern skedde, at then främsta stå, och långa Eden högt upläsa, under så brukel. starka och tiecka röken, blef min hals och bröst så järade, at olägenhet ther af i många månader kiännas måste. Jag reste strax hem tillbaka, icke utan möda at bewälas wid färjestäder och många flera ställen, efter Kongl. Förordningen.

11: §.

Hemkomsten war kiär och angelägen af många hysler; dock förlänte Gud särdeles Nåd, at them tilbörl. bestrida; Swarföre blef min Morbroders ofta reser gjorda anmodan och församlingarnas i Rogstad och Elisboda enhälliga och tråguna begiäran at Pastoratet emottaga, hälst the sågo the ausenliga förbättringar som anlades på kyrkan och flere nödwändigheter. Men som Kyrkoherda hushållet war gauska widlöftigt, äfwen af the många oförförgda och hemmawarande söner och döttrar; så ursäktade jag mig ifrån thetta, warandes nögder och giärna beredwillig at tiena och betjena; hwaraf hände, at Harmångers och Jättendals församlingar, både muutel. och skriftel. anhölle, at få mig Kyrkoherda, sedan H. Johan Micrander i Herranem affemnad war. Och fast än ä

Samma tid upsteg utur Stygs träffe, en tieck dimba, som syntes för mångem fördunkla mina lycke-strålar. Dock när en owäldiger och oförmodelig Rhadamantus hittom, flög thenna Dimba så snart bort, som hon upsteg; warandes thes utan then lyckan, hwad förenämnda Harmångers Pastorat angick, at V. D. Com. i Gefle som tit inträngde sig, måste flytta tillbaka när af H. K: M. Carl XII en befullmächtigad KrigsPrest H. E. A. ifrån Bender hemfom.

12: §.

På samma tidehwarf hände och mig oförmodel. then heder, at Högwörd: Fadren H. Archebiskopen Doct: H. Spegel cum Consistorio, tillsände mig fullmacht på Hudiksvalls Scholæ Conrectorat, med flera priserd än the wanliga; hswilket altförthenessfull aldraödmuikhörjamma[dt] blef och thet ämbete emottagit; dock med sådan möda, at thetta och förenämde wid Rogstad Pastorat bewakas måste til thes min ofta nämde Morbroder fick til Måg och HielpesPräst H. L. Frodlin; då jag hit til Hudiksvall flytta fick; och ehuruwål sysslerna syntes aftaga på 2. ställen; Så war mit öde äntå betungadt theraf, at uti H. Kyrkoh. Mag. Ol. Beronii sjukdom, och sedermera efter hans död, hans vices förestå, uti staden och Adnexan Idenor, til thes H. Mag. Christ. Iustus, Tyff SpråkMästare i Upsala, til Pastoratet sattes, af H. K. M. Friederik 1: hans Landsman, dock utan församlingens wettkap och kallelse efter the tidens wanligheter; Dock mände Högw: DomCapit: ställa mig in på förslaget ibland the 3re; fastän emet all förmodan, dock underrättelse, när jag efter hans död kom andra gången at hedras på förslaget. Wid Kyrkoh. H. Mag. Iusti ankommt til Hudiksvalls Pastorat, stadnade fuller then extra Ordinarie sysslan, undantagandes thet året, när han befullmächtigad Riksdags=Man af Hälfsingelands Södra Presteri i Stockholm dwaldes. Dock kom nu som altid tilförende oförmodel. befallning, at emedan då här wid Hudiksvalls Scholæ-Rector, H. Mag. Ol. Enecopiander intet förmodde uträtta sitt ämbete uti sjukdoms tiden, [jag] skulle hans vices afwenwål bestrida och sedermera efter hans död thet samma i wärket ställa; Gudi ewinerl. ärad, med sådant eftertryck, at någre Scholæ=dielnar, kunde försändas directe til Academien i Upsala, och thet duchtiga Studenter antagas; och fast än förnämde anhörige til Sterbhuset, manibusqve pedibusqve, föfte thet uprätta, med någon tienlig Rector; Så teg jag aldeles stilla; efter wanlighetena; thet Gud wet, och Dom Capitlet witna kan; utan at öppna min mund, långt mindre änta eller trängia andra, wid lediga tienster, ärnåendes med förindran fullmacht, 1719 på Rectoratet af Högwörd: Fadren, cum Consistorio, H. Archeb. D: Matth: Steuchio.

13: §.

Thetta ämbetet föll mig intet beswärligit, af informations wärdet, efter gamal rana. Men hundradefalt mera theraf, at sedan fienden Nythen hade afbränt hela Staden, 1721. d. 21 Maji, och alt i jemesrlig förstöring lagt; nödgades jag i giörligaste måtto; så föranstalta med Scholæ öfningarna, at the någerlunda må kunna bewakas. Jag fick då wistas hemma på min wasbrända fadersgård Valestad i Rogstad Svdu; S. ConR. Hanning i Forfa Svdu; Collega IIIe Classis S. P. Iseus i Liusdal; Collega IIe Classis och V. D. Comm: S. E. Vallbeck hemma i Adnexan Idenor; Coll. I^e Clas: mig närmast wid kyrken i Rogstad, och Apolog: Carl Lithen i Dilsbo; til hwilka aflägsne orter jag nödgades resa, att nega ransaka om barnens information, emedan the utan ordning til Scholæ Clasferne, stälte sig in hos närmaste Præceptorer. Af thetta beswär, nödgades på nästa året, jag begynna bygga rum och hybele, then första här i Staden efter branden; och lyckades, men [o: med] skadelig jedermera befunnen hast, at Scholæ-öfningar kunde ske tillika uti min jal och halfbygda lege; allem til nöje, dock utan ringaste hushyra. Kan hända här af, kom befallning, både ifrån Högwörd: DomCapitlet, såsom ifrån Högwälb. S. landshöfdingen i Gefle, at bestyra med en ny Scholæ upbyggande; hwarwid neg beswär yppades, dels af Materialers inköp, TimberMäns och mera anskaffande, mycket med egit förskott; ty medlen skulle infalla af Collecter, som sent skedde, Dock wälsignade Gud arbetet, at Scholan blef fulbygget, och med tienlig Oration i[n]wigder, d. 24 Mart: 1724.

14: §.

På året 1725, jedan S. Kyrkoherden i En- och Niutånger war affjennad, månde wäl församlingarnas Ledamöter, med bref och kallelse söka få mig efterträdare. Men emedan kunnigt blef, hwilka Missivanter tit wore förordnade, och än mera en Sterbhusets Måg och Magist. A: B: i Gefle Scholæ Collega, brukade sina wägar thertil; så bemöttes kallelsen med skyldig tacksamhet, utan at söka tränga nogen; då kunnigt blef, at förenämde S. Magister hemkom med fullmacht på Pastorat, för än then 3de Missivanten Prosypredikan giert och långt mindre någon vötering gått för sig. Nästan tylik kallelse hade jag på nästa året ifrån Järlsö församling. Dock emedan Hudicksvalls Pastorat, af Kyrkoherd. S. Mag. Christ. Iusti dödel. fränfalle, öpet war och emot min förmodan, Högt^e Magistraten med samtel. Borgerskapetets samtycke insändt til Högw. DomCapitlet ogemen wacker kallelse för mig; lemnade jag mig nu som alltid, under then altstyrande Gudens wälbehag, och höga Förmäns godtfinnande; utan at öppna hwarken mund eller pung; thet wet Gud.

J anledning af förenämnda kallelse skrift, behagade Högwörd: Fadren H. Archeb: Doct: Matthias Steuchius låta genom bref kalla mig till Upsala; men emedan min swaga hälfa intet sådan resa, hålft i kalla wintern, medgifwa månde, äruådde min ödmiukaste anhållan faderlig urfächt, hwilket likaledes skedde, en tid thevester, andra gången. Men när 33ie brefwet anlände med befallning at wid handena gifwa, om jag åstundade lediga Pastoratet, eller intet; — war tå ingen tid eller urfächt at längre dröja; utan i Herrans namn reste på Upsala i Iulii månad, ärnåendes wid framkomsten; i stället för förmodada banner; sådana höga faderliga ord, at the stå intet med pennan at här utföras; v. g. At lika wäl skulle thetta ärendet blifwit beferdrat inför H. K. M. em jag och nu intet infunnit mig på Upsala, hålft på förslaget jag war namgifwen, när Magist: Christ: Iustus H. K. M: til Pastoratet befulmächtigad fattes: etc. etc. Han täcktes och nemna Ierlsö lediga Pastorat, som stod under Ven: Consist: fria Disposition, med mycket mera; hållandes wara onödigt och kostsam at resa på Stockholm emedan H: K. M. war thet intet hemma; etc. etc. Allförthenfull, sedan uti Domkyrkan iag predikat Högm: Den [3: Dominica] IX: Trin: och stå wid altaret på nästa Store bönedag, efter Högw: DomPrebsten Doctor Diurbergs befallning; anstältes återresan til Hud: Men i thet samma fem min Broder Artillerie Tyg-Wachtaren Jonas Broman, och tvingade mig, at resa hem til honom på Stockholm; Thenna twungna resan blef dock besynnerlig lycklig theraf at hos hans swåger, Herr Kammereraren Rök uti H: General-Adjutant H: Panffous huse, någre höge herrar, mig aldeles obekante, närwarande were, hwilke anställte en widlyftig Discours om then tå underbara Helsing-Biörn. Jag swarade som iag wiste med fritt utspråk. Dock på sistone, när frågades af hwad orsak resan til Stockholm war gierder, och swar gifwit, at hålja på min broder; jade förenemde Krigz Collegii Herr Kammererare, om icke jag hade kallelse til Hudicksval? är thet ja, är här närwarande K. M: och Senatens H: Secretaire, H: Olof Sederström hwilken denna saken befordra kan. Jag rödnade i ansigtet, blygdes för fria samtalen, och aldraödmukast anhölft om nåd, för okunnigheten skul. etc. etc. Hans swar och högunstigaste utlåtelse, kan intet här utföras; dock thet allenast at när Ven: Conf: Ups: Recommendation kom honom i händerna wille han göra thet bästa, tå H: K: M[ajestat] hemkommen trädde i Senaten. Jag erkände sådan oförmodelig och owärdig nåd, med tilbörliq wördnad. Men å följande dagen, när upwachtingen söcktes, och Ups: Consistorii Ögemena recommendation skulle insinueras, war högwälberne herrn utvester på sin gård; och emedan tiden förhalades til hemkomsten, lemnades thessa Documenter

uti så warandes på Stockholm ifrån Hudichsval *H: Nådman's* Qvasters händer, hwilka uti högbemälte Kongl. Secretairens händer, när han satte sig i wagnen, han kom at insinuera sedan ifrån Stockholm iag hemrester war. Sætte långt ther efter, neml. d. 31 Octob: behagade Hans Excellence kongl. Secretairen med Påsten hit til mig öfwerfända så oförmodet som egenhändigt Nådgunstigt bref at *H: K. M.* wid hemkomsten och första upträde i Senaten befalt, at fullmacht på Hudichswals Pastorat mig gifwas skulle. Sag aldrig nyfiken til något embete, låt ther med bery emedan hälsan flener war, och lifstiden ewiger at emottaga thenna lägenhet; Förthenfful anlende min Broders berättelse, huru ofta resor nemde Kongl. Secretairen, frågat honom, em iag lefde, emedan, emot al waulighet, Fulmachten war färdig, men intet utlöfter. Sag skref förthenfful min Broder til, med anmodan then uttaga, hwilket och så skiedde; jemte räkningen på förordnade Avancements Penningar; men aldrig en half öre mera. Som med Posten hitfändes sif i feb: månad, 1729. så Pastoratet in Majjo borde emettagas.

15: §:

På nästa året blef mig then stora heder oförmodel. gifwen, at så inställas en ledamot af Societate Literaria Regia uti Upf: som nyf. inrättad war af Kongl. Nådet och Cancellairen *Högw: Grefwe Arvid Horn.* Sætte långt thereafter, bewärdigade *Högw: Fadren H: Archib: D: Iohannes Steuchius cum Cons[istorio]* mig fullmacht på Hudichswals Probsteri, med så mycken större förundran, som när Probsten *Mag: Olof Naucerus* i Dilsbo döder war, the släste vota mig tilfalla månde, men iag frågade intet thereafter, ty at lefwa i stilhet, wid boken och Pennan, har altid varit mit nöje, utan at krängla efter höga tienster och sika på inkomster; hwilket thetta korta förenämnda hwad anförtrodda tjänsterna angår. så klart kan utwisa, sinmandes altid Guds järdeles nåde och underbara wälfiguelse uti alt företagande, begynnandes altid med orden: **Gud Sader wil iag åra Gud son och then Zelge And, Som alt etc. etc.** N° 350: 6: v.

16: §:

Hwad under mina lefnadsår, är wärkstält, af et som annat, på åtskilliga ställen; thet kunna *Ryrke= Capell- och Scholæ= Bökerna* utwisa; hwilka dels mycket förbättrade, dels å nyo bygde, såsom *Kråkö Capell* med egen omkostnad, och 100 *D^{rs}* gofwa til *Arnö* uti min födelse Söku Rogstad med mera, warande jag den förste här i *Helsingeland*, sem efter

Dem-Probstén Doct. Svedberg[s] inrådande begynte inrätta Num. tafler i kyrkan, på Psalmer, som sjungas skulle; ty han war första uphöfsman dertill uti Vpsala; Och som gofworna äro mångahanda, men anden är en, som alt wårkar i allom; uti hwarjom och enom böra andans gofwor wisas til gagns; så behagade ock Gudi, Naturjens Allfader, förlåna mig gauska underbara wälsignelse at hjälpa the siuka; hwilka hopetals ifrån många landzorter dels personl. dels skriftel. anföl giorde om läkedomar. Jag må icke nämna de på en tid hitkomna 100 st^{er} til händer och fötter förkyldes på Nersta fjällen, finska krigsmän, ej heller, snart jagt på alla dagar, åtskilliga siuka; utan det allenast, at största möda och swåraste arbete har varit, hjälpa i yttersta nöden liggande Barnsjängsquinuer, och bringa galna, afwetiga och rasande til rätta igen; dock alt af Gudz nåde, och dertfore alltid jagt: Gudi allena äran! med gauska tryggt samwete, och allas witnesbörd, at både Medicamenter och tjänst varit utan winning.

17. §.

Deras Åreminne bör ock här införas för efterkommandom, hwijlle, ehuru högt de varit upsatte, behagat hedra mig med Brevwärlingar, om et som annat, än mera, at införa mit ringa namn, uti deras å daga lagde lärda skrifter; Någre efter Alphab. dock en hwar uti sit höga ärestånd, få här nämnas v. g. Benzelier, Björnar, Bobergar, Brovallier, Burmänner, Bäcker, Bæltrer, Celsier, Dryandrer, Elfvier, Halenier, Kellandrer, Martiner, Mathesier, Roberger, RosenAdler, Stiernmänner, Vallerier, Valliner, och flere alle, såjem Josæ namn, ädla rökvärk utur Apotequen. Detta har upwäckt mig at använda endesta penningen til bœders inköp, et gauska fattigt Interesse, dock största nöje wid lediga Embets Sysler, arla och järla, at rea mig uti bekkamaren, och fatta något i penuen; 30 st. piecer än i mörkret liggande; 30 stycken håldna Orationer, dels prose, dels ligate; ibland hwilka den uti synodo Vps. håldna 1718 de peccato, här allenast nämnes; 104 st. Lifpredikningar öfwer Ståndz-Personer och Hederwärdt sold; Brud- och Graf-skrifter til stort antal, måst tryckta, det registret utwisar, förutan Baromet. Observationer, 3 reser om dagen ifrån 1727 til 1750. Dock ehuru gauska många Höge, förnåme och gunstige gymnare Gud upwäckt, så hafwa dock i alla lefnadz tider, nog många Momi tänder varit framma, dock allesamman bitit egua tungor och läppar, den ärbara werlden til åtlöje, och mig til åtsingen ångslan, som wid sådana tilfällen sjungit Davids wiso: På Herren jag förtröstar och warder etc. N. 30.

18 §.

Äntel. at berätta mit ächtenfkap, så ffjedde det i Stockholm d. 24 Febr. 1709, med sal. Apologiftens i Hudiksvalls Trivial schola, H: Jon Elgs yngre dotter, Anna Elg, fående tilfammans allenast 2 döttrar, neml. Anna Margareta, och Aurora; den förra kom uti förtröligt ächtenfkap med herr Rådmanen, Notairen och Caffeuaren Jonas Gefvalin 1735, den sednare med V. häradz höfdingen H: Anders Gropman 1744, med allas järdeles hugnad; Men den warade intet länge; ty Anna Margareta, sedan hon födt til werlden endesta dottren Johanna, 1736, affemnade i Herranem 1743, Aurora lifaledes, när hon framskaffat endaste Sonen 1745, gick ifrån jorden och goda wänner genom döden til himmelen och helgonen i härlighetens rife 1747 d. 11. Jan. och föräldren til hiertans ster sorg, ehuru wäl den altstyrande Guden lemnat och hugnad och ögnafägnad af förenämde 2^{ne} wackra barnebar, så länge honom behagar.

19 §.

Huru mit upförande warit, uti hus, kläder, mat och drick, det weta alle berätta, hwilke sedt mig wara hatare af alla nyheter; hållit Coffée, Théé, tobak för förgift; Condimenta och bakelser, såsom hwasja nålar; winer, öl och starka drycker, såsom förufts förstörare och retelser til ofskickeligit wäsende. Mångahanda läcker och åtskillig spis, ögonens lecfoglar til hälsans förderf, och så widare. Ty efter sielfwa naturens utwisaude och egen förfarenhet, har jag sannat, at den som wil äta mycket, han skal äta litet: hwarföre och detta alltid warit mit symbolum och tänkespråk: Natura est doctorum, doctorum, doctissimorum doctor.

20 §.

Sidst hwad Sjukdomar, hwilka en rätt Christen håller för dödsens bodbärare, angå månde, så hafwa all min lefnadz dagar warit underkastade icke allenast klen hälsa och swaga krafter, utan och, ofta gånger, swåra och allehanda sjukdomar, undantagaude den så kallade Frantjojen, hwilka at upräkna för widlyftigt wore; så at mången gång döden wisat herrawälde; dock har gud underliga hulptit mig til allas förundran på fötterna igen; til des at sängen alldeles måste intagas af Brösthwärt och matthet i kroppen d. 2 April på året 1750 och lät mig hwila mina trötta lemmar, och tala i stillhet med min Gud til den 9 af samma månad och år, då Gud tog själena til sig up i Härlighetens rife, och förlänte gamla kroppen hwila uti grafwena, jemte mina k. döttrar, sedan möde- beswär- och arbetsdagarne räknades 5 månader öfwer 3 och 70 åren.

A, och O.

ÆSCULAPIUS HELSINGICUS,

thet är

Wälment Råd,

at

näst Guds hjälp,

Förwara Hälson

och

Bota Siufdomar;

samlat och gifwit sinom Landsmän,

af

Ol: Joh: Broman

i

Valesheim

[Infäst lapp:] Den som denna Æsculapium Hellfingic. genomläfer, skal verkligen finna en hop omdömen, råd och medel som i många delar saknas hos andra, och märkes i synnerhet, at Salig Probsten haft temelig god Experience i visse Sjukdomar som i Landsorten varit mäkt gänge, och mycket förfökt af inhemska medel.

Nils Gisler.

Efaj: 40: 6.

Allt fiött är hö, och allt theß härlighet är såsom et blomster på marckene. p.

J: Syr: 30: 15. 16.

Wara frist och helbrågda, är bättre än guld, och en helbregda frop är bättre än mycket gods.

Ingen rikedom är lifnandes wid en helbregda frop, och ingen glädie lif wid hiärtans glädie.

Sv: Ordqwäde

Then som wil äta mycket, han skal äta litet.

Augustinus.

Qui sine Salvatore salutem vult habere, non sanus, fed æger, non prudens, fed stultus, in ægritudine assidua laborabit.

* * *

Con: Fohrenius.

Ni Deus adfuerit viresq[ue] infuderit herbis,
Quid, rogo; dictamus, quid panacæa iuvat?

*

Non est in Medico semper ut eleuetur æger.

2: Timoth: 4: 20.

**Gunstige och Saningskäre
Läsare,**

Räkna mig icke til förmätenhet, at theme så nämde *Æsculabius* *Helsingicus* här kommer at framwisa sig; än sieder til fimbul sambe, som skulle sådant strida aldeles emot mit ämbete; utan lemna til gunstbar eftertanka thetta korta, dock nödiga, förmåle, näml.

§: 1:

Alt **Uöden**; som man säger; har ingen Lag; intet så til förståndes, som någon nöd nu mig tvinga mände, at thetta, som här upptädes, i penan fatta; utan kärleken är här til endast orsaken; som medfödd är til egna Landsorten, jämte then skyllighet at wisa the förlänta *Nådegåfwer* androm til tiänst och gagu; p. p. Dock förstås här så wäl **Egen** som **många andras Uöd**; ty hwad then förra angår, så har iag ifrå första timan jag kom fram i Linjet, tå på en lång stund, intet lif syntes i kroppen öfrigit wara; och jedermera alle mina lesnads dagar igenom, måst släpas med jämerlig swag hälso; hwar om wore nog at berättat, om icke mina bekanta, och alla the som med mig leswat hafwa, sådant wäl wiste. Et får iag likwist här framföra, näml. at sedan iag hade fyllt min 4 år, blef jag så aldeles utmattad af åtskillige siukdomar, at mina l. Anhörige och grannar[ne] mente mig wara dödan; kommande fram med swepefläderna; Dock quicknade iag wid, och nödgades begynna å ny at krypa och lära gå, finnandes och än märcker thet inga siukdomar yppas, af hwilka jag [ej] och stark kunning hafwa måste. Nu ågde iag fuller then lyckan, af mine gode föräldrars egemena försorg, icke allenast at uti spåda barndomen lära läsa och skrifwa, hema på Vålsta, dels af en Magister, dels af min högt^{re} Faders Uppbörds-skrifware; utan och ställas in uti öfre Classerne af Hudicksvalls Trivial Schola, gåendes then snart igenom, så at jag och uti min unga år, fick flytta up til Academien i Upsala, och thet wäl och länge dricka Odens Miöd af Qvasers stora Kar, til thet Apollo frönte mig med Lagerkrantsen; fåendes thet, under the årens jämna wistande; alt, jämte Kongl. Stipendium, med mina goda Föräldrars stora omfötnad, önnigt

tilfälle at lära hwad hugen mäst lefte på, af then eller then wetskapen; som hos ungdomen ofta nog ombytlig är; Dock war mit nöje, at och få lära någet dels utaf tå i Upsala lysande H. Doct: Drossander, dels och i synerhet af then makalösa H. Doct: Ol: Rudbeck then äldre, som war mig bättre än en Fader, samt utaf then yngre, nu lefwande Minnur och Archiater H. Doct: Ol. Rudbeck; alle förmer än Chiron som war Æsculapii præceptor; ja! om än alla the flere hans Lärvmästare eller Centauri räknas med; hwar om Skalderne mycket skälla. Hwad som uti Upsala inhämtades, gafs tilfälle wid hemawarandet, at påminnas, dels hwad Botaniqven angick, dels hwad Anatomien fedrar, så wäl af fiskar och foglar samt andra besinteliga Creatur; utletandes af örter och gräs alt hwad som tiänte at kunna styrka och underhålpå mina swaga hälso, warandes således sielswer min egen Lärwspån; thet dock fälltan ske plägar.

§: 2.

Jag nämde och många **Andras Nöd**; som så är tilförståendes; näml.

1: af **brist på Läkare**, här i orten, ty uti mina unge dagar fanns här i landet inga Läkare; utan allenast en Fältshärs Gesäll wid Infanterie Regimente; såsom här än warar; merendels unge, oförfarne, omållige, snärtfinte och dyrlegde; ja! allenast 2 el. 3 Personer, som kunde öppna ådern med ster järn och hofslagare yrer; mångom til största fara; warande alghemenaste utwägar tå för the siuka, at söka the så kallade **Wissinnar**, **Spåqwinor**, **Trollappar**, **Signerflor** och **Löfjerflor**; som här och ther långwäga bodde; om råd och Låkedomar; hwilke med theas läsningar uti litet salt, eller malt, eller brännwju, hwilket them siukom tillskickades, förmente kunna bota alla siukdomar, ehwad namn the hafwa månde. Såsom Gud bätrat! än hända kan i Löndom; hwar om uti et järsfält **Mil: de Morbis malignis accidentalibus** eller, **Råka uti ondt**; blifwa förtrollad; så **Skott** eller **Jintyre**, p. p. widlöftigt är sskrifwit; Nu at thenna galenskapen förekomma och utrota, lade jag mig högsta wining om at giöra, för än iag PrestaÅmbetet undsick, och än nu fast mera sedan iag här uti satter är; Hembärandes Then Alltstyrande Guden inerliga tackjälsjer för then stora Nåden, at folket nu här å orten afstå med the forne galua wägar, til at söka låkedomar; emedan the hafwa hört af wida omfarande rychtet, hwad the hafwa här hos mig at wänta, åtminstone wälment råd, eller och Medicamenter för gauska ringa wärde, och tiänst, jämte mat och dryck, utan betalning; Hwarföre blifwer iag och öfwerlupen utaf mycket folk ifrån många landsorter, ja!

och af Utrjkes; emedan alle wilja giärna jöfa äga och återwinna then f. häljen.

2: **Brist af Medicamenter**, eller rättare sagt, på *Apothek* och *Apothekare*; och än skönt the kunde finnas; så sannas ordqwäde, at then **är och blifwer en swåra dyr hålsa, som skal Kiöpas på Apoteket.**

Therföre at uti giörligaste måtto undankomma främmande Medicamenters dyra inkiöp, äfwen theas farliga bruk, som Composita äro; ja! och skada för Inkiöparen här å orten, dels af förskända Syruper, af gamul watu, möglade blomer och gräs; af illa sammanblände Essenser, Elixir, Tincturer, Mixturer; af förlegade Rötter; af murfnade pulver; med tusendfalt flera Apothekare saker; hwilka en ofkuning och fränwarande måste kiöpa på andras goda låfwan; Men ty wår! ofta bedragen, intet af waran utan af warans handhafware, i synnerhet af Prifar och Gesäller, som taga qvid pro qvo, och se mera på peningen än Läke domen; p. p. Har och ofta så händt mig, här å orten, at Medicamenterne the hemkiöpta warit gauska goda och uprichtiga; men som ingen är förr wijer, så är mer än oftast skedt, thet man farit wilje om quantum, och således hemkiöpt mera af thet mindre är brukat, och mindre som mera warit af nödena; förläggaren til ingen fremma, än mindre nöje. Swarföre volens et nolens har jag måst lära mig leta, utleta hämta, samla, och på Apothekarewjs, præparera, filtrera, distilera, pulverisera p. p. p. hwad som här å orten finnas mände til nödiga läkedomar för then eller then enständigt ansökande patienten; Har och nu så wida kommit, at icke allenast undslippa beswåra Apothekare, så mycket som i forna dagar, och således betiäna them sjuksom med Läkedomar för bättre pris, än the som dyra Apothekare saker bruka; the giruge, och obarmhårtige må man intet nämna, ty ordspråket är kunigt, **at ingen får peningar som dödar en meniska, utan endast Wödelen och Läkaren;** utan och hela Landet skal kunna intyga thet nu mer än många äro så underrättade, at the sielfwe kunna med inhemiska läkedomar hiälpa sig och androm i mång stycke.

§: 3.

Af thetta förbemälda, som en hwar wet sant wara; hwilken icke hafwer natten til fader, och sönnen til moder; kan lättel. eftersinnas, eller at minstone urjächas thet Æsculapius, eller som then genomflose Doct: Ol. Rudbeck wår makalöse Antiquarius namnet uttydandes, Afkelabben nämner, är här hwarden nämnder, eller framgången, hwarden af äreförmåtenhet, icke håller at ligga androm i wägen, än mindre gå utom ens kall och ämbete, långt sieder förtiäna några peningar; utan

endast upvisa tiänst och kärlek, hiälpa the nödlidande och fatige, och af-
dela the stunder til folkets och landsens fromma som ledige och öfrige
gifwas, sedan man then ädlare åter plögt och richtat hafwer; Swad jag
här med menar, thet utföres än tydligare med thetta följande, näml.

1. Intet gifwer iag mig ut för en sådan som Æsculapius af
hedningarne och Skalderne utropas, en Apollinis Son af Coronide,
uti Epidauro; långt mindre wara så stor och lycklig Medicus, som han
war, både i Rom och flerestädes; så at Pluto in för Jofur intet hafwer
orsak at klaga, thet öfwer, at många bliwa wid lifwet, som man mente
böra göra följte med döden i grafwena; Långt fiäran blifwa blotad en
gud, rättare sagt afgud eller spöke; utan lämpar mig wäl til *Afkelabben*,
som har måst ligga hemma i Afkon, och som någre berättat, med Ascil-
laben lära konsten, här hos Hellasios, dock intet af Drollpader som
han; utan af Guds Nåde, Som delar Sina gåfwer underliga, och af
flit och möde, samt åträngande nöder; fast än; om jag saningen må sjäa;
mer än många wjsfinnar och spåqwinnor, warit hos mig och förfrågat
sig om och icke jag brukar samma konst, såsom the, at bota sjukdomar;
p. p. Lika som Simon i Apostlarnas dagar göra mände; så tilfälle
är mig gifwit at höra och utforska thetas gan och galdur, och affriswa
theras många läjningar och signier; Dock sedermera föreställa sådana
galna thetas dieswulsta diupheter, och föra them på rätta wägen; p. p. p.
Så at nu i thesa ären Gudi ära! 3. el. 4 allenast äro kundbare af
sådana personer i Helsingeland, måst i Medelpad, och på Finstfogarne,
säsom och af the kringlöpande Lappar; när för 20, 30, el. 40 ären til-
baka, öfwerfult war af tyflita Läkare.

2. Har iag intet legat, än sieder ligger androm i wägen, hwilken
Läkarekonstens ämbete egentel. tilhörer; utan seer giärna at themne mödan
må tagas ifrån mig, och the siuke finna så godt nöje, och så stor fromma,
både för pungen som hälsan, som iag önsfode; beklagandes mycket thet
girigheten bedrager wjsheten, och mången går miste om hälsan för en
lumpen pening skull. **Alt förståndet upblåser, och girughet är en rot
til alt ondt; men kärleken förbättrar; thet står fast; Swarföre war intet
under, at när en Kyroherde här i Landet, som ex professo hade studerat
och disputerat uti Medicina, men för en transport skull til et stort
pastorat utaf en förmögen slächtinge, tog an then lägenhetena, ågandes
både förstånd och medel at inköpa och utwända Medicamenter åt them
ansöfandom, p. stälte bogan så högt, at v. g. för et litet swarfwat been
af Ulgshern, som hölts wara et Amuletum, fordrade och tog peningar
för hwar dag som patienter fingo thet bära på sig; dock utan ringaste
ändring af sjukdomen; the så häldre sökte androm om hiälp; hwilke mera**

öme wore om andras wälmåge, än utan mödo och emföfnad, af blotta inbilingen, specka egna pungar.

3: Utom sit **Fall och ämbete** kan med fog en Prestman intet beflagas at gå, när han intet förjumar sit ämbete, sökandes först läka själen, och sedan kroppen, hwilka bägge förträffeliga bygningar äro icke allenast öfwer alla måtten konstigt sammansatte af Öfwerste Byggmästaren, så wäl til öfra, som nedre boningen, och til **Su-** som utwärtens Delar, utan och med outräkneligit dyrt wärde igenlöste och renade af Medlaren, samt helgade och wid macht håldna af **Theu Helga** [Ande], som både Sjal och kropp til **Sit** tempel nyttia arbetar; Hwarföre kan en hwar rättfinig Prestman håldre hålla med the Casuister, som bejaka thet en Prest, för wijsa orsaker skull, och stadder på wijsa orter, p. ju och må söka bibehålla en förnuftig själ, uti och til en sund kropp, hos sig och sina åhörare, och andra; än at för commoditet skull, ursächta sig litet eller altzintet embyra then nedre delens bibehållande wälmåge, allenast je på then öfre; fast än sådan enstyllan skulle mera bero af lättia, öfverständnis och egennyttighet, än utaf en rättskaffans kärlek. En samwetsman kan och i ty mål mera trygga sig wid **Prepheteruas** exempel i V. T. och wid **Wäste Läkarens** efterdömelse, samt **Hans** Lärjungars pläglad, at jämwäl med Medicamenter beta kroppens sjukdomar; än je sit interesse ökas af the sjukas död och liffstel; Ty at höra huru Prester och Prestahustrur klaga mycket thet öfwer at the siuke i församlingen intet få dö, utan komma til hälsan igen; thet är intet främmande; sfiutande skulden, efter thetas egna måtestof, ofta på Läkaren och anklaga honom, lika som **Pluto**, hos **Skalden**, in för **Jofur**, öfwer **Askelaben**.

§: 4.

Ware och fiäran ifrån mig här medelst at så skrifwa som **Barbette**, och flere med honom, hwilke resa sig thet af, at the icke then ringesta fehr plögdt med andras kalswar, utan alt upfunnit af egen konst; p. p. ty at upplå och ransjaka thetas skrifter, som **Medici** varit, hwilkas skrifter jag här in ultima **Thule et tenebris Cimmeriis** fått öfwerkomma; thet får iag beröma mig af; dock i swaghet; emedan hwarden råd eller tillfälle hafwa varit; at många sådana inköpa och nagelfara; **The** som uti mina händer komme äro, nämnas här; förutan någre **Botanici**, som min **Chloris Helsingica** namngifwer. **The**sa wördar iag skylligast för mina Lärämästare i Medicinen, men liffwäl utbeder at iag i mång stycke icke följt thetas långa **R[ecep]ter** ey heller haft tillfälle at bruka the öfwerbepada främmande ingredienter; i synerhet sedan nöden tvingat mig at leta efter the inhemiska, och af god effect finna them ju så goda, om icke

bättre wara än the utlänska; så at iag nu har stadnat i then tankan, at Afadur och then gode Guden har behagat förese med tilräckeligit godt, allom Sinom Barnom på alla orter, af thet angelägnasta; allenast en hwar wele thet med flit efterleta, bereda, nyttia och handhafwa, och icke såja som the Late: **thet är et Lejon på wägenom**; utan såsom Myran, leta efter thet nödiga, och thet samma samla, medan tjder är.

§: 5.

Förenämde Barbette som han war en högtförfaren Medicus, så war och honom låf at föra thesa ord framför sin Läkare Bok, **thet hans wärck tiänte endast för Doctorer**; hwarföre uttydde Deckerus, Waldschmidt och flere thesa hans diupa satser; Men thenne Æsculapius Helsingi[c]us är allenast en slätt Helsing, som upptäcker thetta sitt wälmenta råd för gement och fattigt folk, allenast som en liten begynelse, hwar til andre fleke må kunna mer och mer theras försök lägga, och med tiden winna then förmen för Land och Rike, at få för mindre omkostnad, dock med ju så god nytte, undslippa köpa dyra medicamenter, och förefriswa kyndiga och botulösa Läkare; gåendes öfwer Ån efter watnet, när thet finnas kan, in wid husknuten, thet friffesta, bästa och beqwämligaste.

§: 6.

The LäkareBöcker, som högtförfarne Män hafwa behagat uti Liuset framkomma, och uti mina händer komma äro, hafwa följande Personer skrifwit, näml.

In Fol.

Avicenna.
Dioscorides.
Galenus.
Lippenius.
Müller.
Theoph: Paracelfus.
Wecherus.

In Quarto.

Baglivius.
Bellonius.
Barbette.
Bartholinus.
Becherus.

Colerus.
Dolæus.
Fernelius.
Franck: Mff.
Garmannus.
Kyperus.
Heurnius.
Hoffmannus.
Hundt.
König.
Lemnius.
Palmcrona.
Rudbeck.
Sagittarius.
Schato.

Schelhamer.
Schröder.
Sennertus.
Simon Pauli.
Balt: Lud: Tralles.

In Octavo.

Albertus.
Arvid Månffon.
Baglivius.
Balduinus.
Bartholinus.
Boerhaave.
Johnfonius.
Brun.
Cardanus.
Chalmetus.
Dethardingius.
Drefferus.
Ertman.
Ferrerius.
Friedel.
Garcias Lopus
Gatinarias.
Haller.
Hellwig.
Horn.
Horftius.
Hutten.
Juncken.
Kellander.
Kellnerus.
And: Laurentius.
Linderstolpe.
Lindelius.
Morellus.
Monardus.
Ott.
Palmberg.
Pecelius.

Petermannus.
Philaretus.
Pifo.
Peucerus.
Prævotius.
Euch: Rhodo.
Ramazzinus.
Ranft.
Rondeletius.
Rofeen.
Hierne.
Salander.
Sanctorius.
Schutte.
Skragge.
Smitt.
Sparman.
Sperlinger.
Thaddæus.
Theophilus.
Waldschmidt.
Warlitzius.
Wellerus.
Wepferus.
Werhein.
Wellingius.
Victorinus.

In Duod:

Albertus Magnus.
Barchufen.
Barmh. Samarit:
Bartholinus.
J. Baptista Porta.
Behm.
Berevovicius.
Block.
De la Boe Sylvius.
Cardilucius.
Digbæana Medic:

Elfving.	Lagerlöf.
Fuchsius.	Levinus Lemnius.
Galenus.	Pifo.
Hoffmannus.	Schola Salernitana.
Hornius.	Sylvius.
Jachson.	Wedelius.
Joach: Oedipus.	
Kiempe.	Manil: Aft: 2:
Kircherus.	— — — —: priva rate pellimus
Kornmannus.	undas.

§ 7.

Som alle Meniskens plicht, skyldighet, önskan och emtafte vara mände, at få åga; medan lifstiden här i dödeligheten warar; en förnuftig siäl, til en sund kropp, och när några sjukdomar anfalla, kunna them fördrifwa och bota; Därföre framtyner sig här nu Æsculapius Helsingicus med 2^{ne} små hufstafver; På then Första står skrifwit, huru man må, nåst Guds hjälp, Förwara sina hälso, medan en frister år; På then Senare, huru man med till[ig]liga Läkedomar må kunna fördrifwa the måst gängse ankomne sjukdomar.

* * *

J. Syr: 37: 30. 31: =: =.

Min Son, pröfwa hwad tinom Kropp sundt är, och se hwad honom osundt är, thet gif honom icke. Ty allahanda tiänar icke hwarjom manne, så förmå ey heller hwar man allehanda.

Första Boken

om

Hälsans förwarande.

§: 1.

Se utan orsak flöt Tullius nästan all sin bref, med sådan ord: Vale, eller Cura Valetudinem; ty en hwar kan eftersinna ju så stor försigtighet ärfodras at kunna wäl bewara sina hälso; jem at få then igen, när någon sjukdom hälsan förstörer; beständes kroppens hälso måst thärutinnan, at alla Kroppens, af förträffelig underbar Konst sammansatta delar, wäl och Kraftigt gödra sina tilbörliga ämbeten, icke alle-

naft föda hela Kroppen, utan och hålla honom uti sin råtta stic och rörelse; så at alla the operationer, hwilka höra, anten egentel. til Siälene, eller egentel. til Kroppen, eller och til bägges theas Sambålde, må wara flinka och färdiga. Thetta ty wär! kan nu intet fullkummel. gifwas efter syndafallet, ty om then aldra suudaste meniskan står och fast, at hon dörr döden; och hwad en Hedninge funnit hade: Nihil ab omni parte beatum. Dock tager man kropsens wälmåge här, som en hwar åga kan, när man säger och känner sig wara frisker. Hwilken lyckjalighet större är än alla andra jordiska förmaner, hwarföre må man then wäl högt skatta och på aldraestertänkeligaste sättet söka kunna bewara; och thet å alla lefnads tider, hwilka merendels fördelas uti 4: skiften, näml.

I: ifrå födelsedagen til X året	<i>Pueritia.</i>
II: ifrå XV til XXV.	<i>Adolescentia.</i>
III. Emellan XXX och L; och	<i>Virilitas.</i>
IV. ifrå LV, til dödsdagen	<i>Senectus.</i>

NB. Man förkert(har här räkningen, emedan sielfwer tiden wisar ändring; Och emedan thesa tjdchwarf fordra hwarthera något besynerligt, så fördelas thema Boken uti IV: Capitel, och thet uti anförda wälmenta påminnelser.

Cap: I.

Om hälfans bewarande uti Barndomen.

§: 1.

Som en god hälsa mer än mycket beror af sielfwa aflelsen, och liggande i Moderlifwet, så äro alle mächta lyckelige, sem aflas af god Säd, och tilwära uti fruchtjam qwed, samt med möjelig mödo framfödas i dagsliuget; Hwarför äligger i synerhet ena barnqwinno at mer än noga förwara sig för thet skadeligit wara mände, och se sig om att med al försigtighet rätt bruka i synerhet 3 ting, som är 1: **Wädret.** 2: **Maten** och 3: **Drieka;** lämpandes så alt thetta, uti gående, stående, sittande, liggande, at then gamla reglan åtlydes:

Omne nimium est naturæ inimicum; thet är

Mättan är i al ting bäst.

Och emedan mer än många, jämwäl nu på vårt Swenska tungemål, hafwa widlöftigt här om skrifwit; så är enödigst jädant här at införä; icke allenast thet myckla sem kan skada, thet må wara elak lucht,

otjänlig spjs, lyftande, flämmande, brytande, p. p. utan och thet goda som gagnar, af wanlig spjs; som bättre är än Dwanlig; stärkande, dock inhemiska krydder såsom Malört, Mynta, p. p. p. Dock må thetta ena här i synerhet nämnas, at förtaga then gamla och skadeliga wanau här i orten, at **Åderlåtandet** må ske på hafwande qwinuer; fast än många ännu hålla thet för fara och skada; ehuruwäl jag thet gauska godt funnit wara på mer än många personer, så wäl för 7. 8 och 9 månaden, som å then tiden the beredde sig, som man här säger, at **slå ugnen omfull**, eller och resa til **Tyskland**.

§: 2.

At wäl börja, thet är godt; wäl fortfara, än bättre; men wäl lyckta, thet är bäst; Hwarföre fodrar icke allenast et sundt förnuft, utan och sielfwa naturen, at Barnsängsquiner gauska ster omhuru hafwer at et barn må wäl födas fram, så ansas, skötas och handhafwas, at thet [icke] af försjumelse och wårdslöshet tager skada til hälsen, och lätteligen afsonnar. Hwar om were och nog at råda, emedan här å orten ingen än är summen som så mycken ansökning har haft af Barnsfödersker, som iag; i synerhet när nöden warit i högsta. Men som Böcker om alt sådant äro uti många händer, och uti II: B: III: Cap: thet XVII. XVIII. LIX. p. p. mycket kommer at inryckas; Så går man sådant här förbi; och endast thetta nämner, at wid barnsbörden må man thet samma hwad Skalden qwäder:

Audaces fortuna juvat, h. e.

Modig Soldat, fächtar bäst; och godt mod är halft lif; ehuru wäl och thet ofta sannas, at en god styreman gör skepet trygt; Läke-
domar här wid äro Lekefäker.

§: 3.

Sedan Barnen äro wäl utaf Moderlifwen kommen, är af nöden at icke allenast wäl sköta Modern utan och barnet, som mindre förstår sit bästa, än Modern; finnas några fel på et eller annat sätt, bör thet strax rättas, om möjligt är; Hwar om then II: Boken handlar; Här allenast nämnes thetta följande, näml.

1. At som Barnemagen är blind, och alla hastiga Ombytelse(er) äro farliga; warandes inga hastigare ombytelse(r) för någon, än som för et foster, som kommer utur Moderlifwet, och thet i mång stycken; Så måste **Tafwelsträngens afskärande och knytdandet grant achtas**. Någre tecken som här wid märckas, äro merendels blotta gisningar, och intet wärd at nämnas och här införas.

2. Then så kallade **Beckan** el. **Beckswartan** *excrementum acidostusterum*, wäl afhiälpes; jem af sig föder utroliga siukdomar, om then icke uttkommer; Swarföre skadar intet om Swjt-bomolja, eller Mandelolja brukas dels at ther af några droppar ingifwas, dels smörjes utan på kroppen.

3. **Lögande** uti och med watu, jem här för öfwer alt i bruk warit, må man håldre låta blifwa, än jem bruka, i synerhet om icke sådana äro närwarande, jem kunna wäl känna watnens art, och weta lögdandets rätta maner til et jem annat; i widrig händelse kunna många siukdomar ther af förorsakas.

4. Numet måste ingalunda vara för liust, utan håldre mörkare; icke heller för kalt, utan bättre warmare.

5: **Sångekläderna** rena och torra; dock snarare hårde, än alt för lene och fjurrjke.

6. **Waggan**, så mycket giörligt är, obrukelig; then må witta å sidona, eller fram och åter; uti hängiande forgar, kring-kring, än wärre; Laparnes sätt i slegen, synes vara bästa sättet, när the fjättia sina kuschar, hwar uti barnen är insvepte, på gungande stora och långa granqwistar, och witta them up och neder, barnen stående med hufwudet up, och fötterna neder. Och ther waggan änteligen skal brukas, måste waggningen ske sacht, och barnet ther uti ligga tert, rent, jämt, p. p. intet på ryggen, utan å enthera sidon, och snarare wändas i waggone, än jem waggas, när thet knarrar eller gräter.

7. **Maten** för all ting bör vara god och tiänlig; alt som dagarne ökas, och åren tiltaga; ty i gemen är thet för allom jäkert, wist och sant, at som spisen är, så blifwer och *chylus* eller stöpe; som Stöpe är, så blifwer och blodet; Som blodet är; så warda och Kropsens alla delar; Och som alle delar giöra sina besynerliga tildelade syflor, så blifwer och Hålsan.

Til thetta förenämnda fordras besynerlig konst, så mycken större, at thet jem kan gagna thet ena barnet; skadar lättel. thet andra; eller och twärt om; Dock må thetta följande i gemen påminnas, näml.

a. Alt the nyfödd barn icke strax läggas til Bröstit, ey heller gifwas tiöcka wällingar; i synerhet kokade uti små panner. Drjakerne äro widlöftige at här införas.

b. Modersmiölken, när then god är, åger barnet sin aldrabästa föda af. Men ammer äro mera skadeliga än nyttiga. Thenna geda Modersmiölken kan länge och wäl vara tilräckelig, när Naturen så medgifwer, öfwer hela året; men något ther öfwer, icke nyttig, dock icke för allom.

c. Wällingar äro och gode, när the äro rätt kokade af sådan miölk,

sem tiänlig är; intet af gamul Creatur, hwarden til åldern, eller bärandedet; eller samant[and]ad af många; bättre nyimiöskad, än gamal, p. p. p. Miölet är fullan bättre af hafra och korn, än af hwete eller ärter; för fjut är skadeligit; Aldrabäst är, i stället för miöl, bruka riswit bröd.

d. Kryddor som ifrån främmande orter införes, äro nästan som nålar och slylar uti alla inhemiska magar.

e. Bättre är gifwa barnem mat, ofta och litet i sänder, än för mycket på en gång.

8. **Lindandet** bör ske, med stor warfarnhet, i synnerhet wid börjen; dock ingalunda hårdt öfwer bröstet och armarne; men fastare öfwer magan, länder, been och fötter; och thet til behagelig tid; bättre med breda, än för smala lister; rena, terra och miuka blöjor, än orena och hårda.

9. God sömn är allom god; längre hos barn och ungt folk, än hos ålderbrutna, som måste wakna när segelen stunger; warandes godt teckn, när små barn dja füngren, lifa som biörnungarna sine ramor; hwar til tiänar ibland alt annat, smiörja under fetfulorna biörnister, och bädda i waggan med hafrehalm, samt lägga Vallmorojer när the finnas under hufwudet. Här wid bör och thet i acht tagas, at rumet åt waggan och sängen intet ställes emellan något fenster och spjfen.

§: 4:

Barnen komma utur waggan, böra och wäl ansas, och för all ting wänjas med **mättelighet uti alt som wara bör**; ty wanen är icke allenast dryger; a teneris affvescere multum est; qwäder Skalden; utan och **halwa Naturen**; än man skulle säga? hela. Hedningen Cicero skrifwer thet **wanen är starkare än naturen**; ty om han än föses bort; så wet man intet af, för än [han] kommer tillbaka igen; Hwarföre måste barnen wänjas at stundom wara ute, stundom inne; nu i warma, nu i köld; stundom giöra thet, stundom annat; nu äta thet, nu annat; dels waka, dels sofwa; dels leka, dels läsa, dels hafwa något annat arbete för sig; och så widare; Men aldrig fåfänge stå, än mindre upamas som miölkalfwar, stå wid spjfen och hängia füngren, och tvingas icke allenast at hålla en sträng Matordning elz diæt, utan och alt för mycket hållas inne wid boken eller penan; ty lå må thet wäl heta Summum jus, summa injuria; och af sådan stränghet til thetta förenämnda, tager häljan mera af, än til, och när någon sjukdom tilstötter, åger then mycken större inryme än hos andra, och står knapt at utrotas. Och fast än en skulle wara upfostrad med icke så aldeles hälsofam spjs; så är lfwäl mycket bättre at then bruka, än förtära then Dwana, som bättre syntes wara; Thet man och bör weta om **wäderleken**, som giör mycket til saken; jag

menar warmare eller kallare orter; ty at kunna få bo och wistas in omi sin sphæra, och på sin födelse ort; thet är hälsosamt.

§: 5.

At häldre kunna låcka, än hota och slå sin barn, til at lyda hwad the böra giöra, anten affstå med thet skadeliga, eller idka thet gagneliga; thet hafwa många funnit bättre wara; eller och med pådrifwande til thet onyttiga them ther ifrå suarare bringa, än som med förnekande eller hotande af stryf. v. g. Theñ som besinnes alt för mycket wilja springa ute; hafwa thet eller annat barnlekan för sig, p. p. p. ja! giärna älska socker, siken, p. wjn, öl, brännwjn, p. p. en sådan kan suarare wänjas ther ifrån med ständigt idkande, och öfwerfupande; än ther ifrån komma med warningar, hotande, piskande eller tyllift, så at en til thet eller thet swåra benägen af alt för mycket idkande, sielf ledes ther wid.

§: 6.

Sedan man således funnit thet nyttigt wara för barnen, at wänja sig wid åtskillig slags spjs, p. p. Så påmines och thetta, så wäl om tiden, som om sättet, näml.

a. At thet är mycket bättre äta och dricka ofta och litet i sänder, än långt emellan och mycket.

b. begynna med löös maat, och stadna med then fastare; Doct mycket häldre förnöja sig med en rätt, än med många; låtandes ingalunda **smafen**, än mindre **ögonen** med skadelig lusta bedraga magan och förstöra hälsan.

c. Intet äta, än mindre dricka, strax en stiger up af sängen; icke heller näst för man til hwjlo går.

d. Intet äta sig alt för mycket mätt.

e. Intet springa, hoppa, dantja; eller tungt lyfta, strax på maten.

f. Förära häldre skarpt än miöft [o: miukt] bröd; häldre kallgiäsit, än hetgiäsit, och färskt dricka; och thet 3 el. 4 reser under måltiden; hwar om widare §: ... handlar.

g. Stå, eller fittia under måltiden är bättre än ligga, äfwen wäl

h. Tugga wäl och länge maten, och dricka sacht, och ey glafska och sluka mycket och hastigt.

§: 7:

Som äplet gemenligen faller intet långt ifrå trä; art följer art, och fatt brår på kön;

Naturæ sequitur femine quvisq[ue] suæ;

Therföre böra Barnen så småningom rättas ifrån thet naturen skadeligit är, icke allenast til Sinnen, utan och til kroppen, warandes thetas art aldrafuarast at skönjas utaf föräldrarnas, och i widrig händelse af thetas så kallade temperament; hwar om the gamle nog mycket hafwa skrifwit, men the nyare sådant nog egillat, hålft the gamlas sager hast mera gisning än sanning til grund, och man finna kan, huru många omfistningar orsakas dels af årens tiltagande, dels af årsgången, dels af orternas beboende, och mera sådant. Dock är här wid thetta at kortel. nämna, huru i gemeu förenämnda Temperamenter delas i fyra Classer, näml.

1. *Sanguineum*, thet är en sådan natur som mäst består af blod, med thet uti warande saltachtige, syrlige och flera wättsfer.

2. *Cholericum*, af öfwerflödig galla.

3. *Phlegmaticum* af förmycket slem.

4. *Melancholicum*, af skarpa och rutnade wättsfer.

Thessa temperamenter eller Naturens medfödda böjelser, wissa sig merendels i så måtto, at

1. *Sanguinei* äro många och hastige omwärlingar underkastade; hetige; frodige; rödbrustige; stelgången mera hård än lös, p. p. p.

2. *Choleric*, bleke i ansigtet; ifrige; sowa litet; p. p.

3. *Phlegmatici*, spotta mycket; sowa länge; dödsachtige; löshylte; senlätne, p. p. p.

4. *Melancholici*, matgirige; hårdlifwade; tankfulle; hwasögde; ensinte; träge; nu för mycket sorgje, nu för mycket glade; p. p. p.

Och förthenstul i anseende til thetta förenämnda är godt at sådan spjs gifwes them ungom, som intet lägger halu på elden, utan så småningom rättar thet som rättas kan; hwar om were mycket at berättä; Dock en hwar som någon kundskap äger om then maat som beredes anten af örter, eller kött, eller siff, p. och then dryck som brygges af Korn, Råg eller Hafre-malt, med tillämpat humleslag och nega achtad giäfsande; p. Han finner sig bästa sättet bruka; Hwar wid och thetta ena bör wäl achtas, at som salt är nödigt til maten, äfwen wäl en måttelig Rörelse, som mycket gagnar, och orsakar mera fromma än penan här förmår utföra.

Cap: II:

Om Hälfans förwarande
uti Blomstrande åren.

§: 1.

Hwad som tilförende kortel. är berättat uti nästföregående Capitel; thet bör och kan äfwen wäl lämpas hit; dock at bruka then algemena delningen, som the gamle Naturkloke hafwa utfatt, af Ser Classer, med the besynerliga orden, at the kallas, *res non naturales*; öfwer hwilka en med fog må sig förundra, näml. ther af, at the uteslutas ifrån naturen, som likwäl omgängelige äro til naturen, hälfans och lifwets wid macht-hållande, p. p. och delas således:

1. Om Luften. 2: Mat och dryck. 3: Rörelse och rast. 4: Wako och sömn. 5: Förtåring och aflopp. och 6. Sinnes Rörelser. Swar til någre af the nyare Naturkunige lägga 2de näml. 7. Låfedomar och 8: Wanen. Förthenstul införas thetta efterföljande kortel.

1: Classen.

Om wädret.

Swar om tilförende något infört blifwit, och thetta påminnes, näml.

1. At som thet är thet förnämsta til hälfans förwar, så måste och thet allerfunda(g)ste utwälas, at bo, waka, gå, ligga och sofwa uti; och thet ohälsama undwikas; Thet förra är bättre på fria fältet, än uti Städer och byar; wid sköna ängiar och siewar, än wid myrer, kiær och sumpige pusar; på Bärge och Backar, än Dälder och låg land; p. p. wara häldre framme om dagen än om nattena; häldre emellan kl. 6. 7. 8. 9 om dagen, och kl. 2. 3. 4. 5. p. om aftonen, än kl. 11: och 12 i middagstiden. Häldre i Wästans och nordanswäder, än uti Sunans och östans; NB. här å orten ligga i höga jängar än i låga, som så satta äro, at hufwudet weter emot östern eller och norden men ingalunda at något Drag, så kallat, är rådaendes för mycket, ty sådant är mähta skadeligit.

Thet senare bör förefommas dels med näsans och munens tiltäpande; med undwikande; med känliga medels brukande, v. g. Hwjtlöf; Angelika, tobak; p. p. som uti then II: Delens, LXIX, Cap: kommer at införas.

2: *Class:*om **Mat och Dryck,**

Är och tilförende något berättat, Dock här lägges thetta til, at mer eller mindre ther af, kan intet wist förefriswas, ty thetta måste alt rättas efter hwaras och ens besynerliga egenkap, äfwen i afseende til tiden, och arbetet, p. p. mera om wintern än sommaren; mera om middagen än quällen; mera för unga och hafwande personer, än för gamla; mera för arbetare, än lättingar; mera af seppor och löser mat, än af hård, pepprad och kryddad; mera watu, än wju, än mindre bräuwju; Coffe och Thee, som nu öfwermycket gängse är, och berömes mera än mycket; thet må man häldre lee åt, än brukat. Utlänska kryddor och Bakelser må man och nämna **Magskåmmor** och pennungeöddor. Men undertiden dricka et litet glas godt wju, och smörja krepnen med oljo; thet är mächta hälso-samt; om pungen så medgifwer. Tobak at anten röka, tugga eller smuja är för allom skadeligit, om icke åldern, måttet och sättet rätt gran[un]-[ligen] i acht tagas, ehuruwäl thet med rätta kan kallas Sana sancta herba et panacea. p. p.

3: *Classen*om **Rörelse, rast eller ro.**

Tilförende är Rörelserne lfnade wid salt, emedan the så nyttige äro för hälson, som saltet at förwara en ting ifrån förrotnelsen; doch måste och wid bägge ting uoga achtas måtteligheten; och förstås här icke alle-nast then Rörelse, som sker ifrån then ena orten til then andra, med hela kroppen, utan och hwarje **Lems besynerliga, Inwärtas och utwärtas**; hwilke som the många äro, uti en underbar ordning gauska konstigt samansatte; så borde här och mycket berättas; Dock nödgas man bruka thenna kortheten, och ställa alla rörelser uti **sielfkråfsjande** och **frivilliga Rörelser**; Af thet förra slaget äro the rörelser som wara så länge lifwet warar, hwar af thet består; uti blodet, och the flere(s) delars rörelser, hastigare, starkare, swagare, klenare, långsamare, p. p. p.

Thet senare anställes nu så, nu annorledes, v. g. åka på båt, gå, rida, springa, dansa, fächta, slå bäll, kasta klot, Taga, p. p. p. Hwilla uti rätt ålder, wisja tider och måtteligen öfwade, är mächta gode, i syner-het för ungdomen, the Studerande, Herrar, och sådana Personer, som slippa gå wid plogen och med yxa och lja; och älsfest swettas sällan; äfwen

och för unga, och nygifta hustrur; Hwar wid bör och i gemen thet achtas, at man bör begynna sachta och jedermera allt mer och mera pådfas, til theß krafterna fordra at man och så småningom skal återwända; men icke hastigt. Hwarföre i betrachtande af thetta nästföregående är lättel. hwad här förstås med **rast eller ro** at sig ärindra, näml. then som the wakande böra åtniuta, förutan hwilken häljan bertmistas; och bör jämkas emot rörelserna och arbeten, allt efter ens ålder och ämbeten, samt annor tillfälligheter; alltid så lagandes at then ene lemen så wäl hwilar som then andre, hwilket bäst sker med **sittande** på jämngeda bänkar eller stolar; bättre låga än för höga; **undertiden liggande**; eller äntå swarare och bättre med **framlutande** under sittanduet; Men med **stående** är farligt och skadeligit.

4: *Classen*

om **Wako** och **Sömn**.

Som thet är en mähta underbar förening emellan Siälen och kroppen, så är och emellan wakande och sofwande; ty them förutan eller och orätt jämk(u)de, lider swära både kroppen och sinen; thesföre måste bägge delar nega ansas och i acht tagas, at måttan äntel. sker, så mycket giört! wara mände; ty och här wid är en åtskillnad i anseende til **Ålder**, **temperamenter**, **ämbeten** och **wanan**; warandes then wakenhet god och dyr, som håller en friffer, fry och qwicker at, efter en rolig sömn, uträtta alla sybler som höra både til siäl och kropp, och sluter sig med böjelser til sömn, när tiden nalkas. Dock i anseende til **åldern**, så är wakande, som mycket är, skadeligit för små barn, beswärligit för ungdomen, och et teckn för the gamle at ålderdomens främper nalkas, som äro ibland flera, at wakna när segeln siunger. I anseende til **temperamentet**, så kunna Cholericici och melancholici, intet så länge och sött sofwa, utan mera waka; dock til skada; än Sanguinei och Phlegmatici; äfwen the som hafwa at bestrida angelägna sybler, och qwäljas af diupa tankar, p. p. the äro näst wakande. **Wanen** giör och mycket til saken, ty somlige förmå, utan skada, waka många reser längre, ja! hela 2 el. 3 dyggen, än andra, som somndryge äro; Hwilken wana at i hast embyta, thet är intet godt. Dock är gemenligen bättre, at wänja sig wara bittida waken om morgonen, än som in på qwällen; ty thet lyder så et gamult ordqwäde:

Morgonstund har guld i mun.

Hwad **Sönnen** angår, som är större froma, och sådan Guds gåfwa, större än then uttalas kan; Så är af thet föregående at finna, huru lycklig then är som åtniuter en rolig sömn; längre för them som barn och i unga åren lefwa, men kortare för them gamlem; warandes enödig

och omöjligt at kunna förefriswa wijsa tjmar, och huru länge en hwar sofwa kan; merendels äro 10. 11. el. 12 tjmar om dygnet för barnen, 8. 9. el. 10; för them som sådan är äga; 6 el. 7. för medelåldrigem; men the gamle äro lyckelige om the kunna mera sofwa än waka. **Tiden** är then bästa och beqwämligaste om Mattena, när tyst, stilla och mörkt är; och therföre längre om wintertiden, än om somaren; uti beqwäma **rum** och sångar; **Rumen** böra wara, häldre höga än låga; hwarföre bära **Wattstugor** och the gamlas **Lofst**, namu här af; nedre på bara marken at ligga och sofwa är ganska farligit; Mörkare rum äro bäter än ljwäre; Renare än wrenare; häldre kallare, än för mycket warma; Nyttigare på höga backar, än jumpiga orter; än wärre på fartyg öfwer watu, fast än sömnen ther merendels större och roligare künnes. **Sångerummet** bör wara utan drag, och **sången** efter gamla maneret häldre högt up, än nära wid golfwet giorder, så stället at hufwudet wetar åt Öster eller wäster, häldre än til söder, upbäddad med rena kläder, dock ingalunda för miuka eller lena, af skadeliga Dumer; så lagandes at Hufwudet ligger något högre än then andra kroppen; armarne böjde ut wid sjdorne, men ingalunda öfwer hufwudet; knäen litet böjde, p. p. Men hwilken-thera sidona man först ligger på, kan wara nästan lika godt; wanen gör mycket här til, som är swår at ändra; the gamlas utfago kan wara god nog, at lägga sig först på then **wänstra sidona** och sedan på then **högra**; Men **ligga på ryggen** är skadeligare och farligare, än mången sig ändra kan. Swad **Middags sömnen** angår; ehuruwäl then brukas af mångem, och af them och androm nog berömes; Så är han i sanning mera skadelig än god, så framt krafterna icke alt för mycket förswagade äro; hwilket jällan gifwes hos them som middagssofware äro; at minstone skadeligit ther af, at kläderne intet aflädas wid middags sömnen; hwilket är i sanning skadeligit för allem som om nätterna god hwilo hafwa wilja; hwar til och thet kommer, at sofwa strax på maten, thet är intet godt; i synnerhet liggandes i sängen; men sitta och litet lura på en beqwäm stol; thet må wäl ske, för them som äldre äro, trötte och matte. Til at åtniuta en rolig sömn, gör mycket til saken, trågit arbete med kroppen; afföndra tankarna ifrå swåra ämbetsybslor; springa och leka; smörja fötterna med Biörn= eller Swin=Öster.

5: *Classen*

Om Tåring och aflopp.

Swad thetta förra angår, kan någorlunda inhämtas af thet som tilförende infört blifwit om Mat och Dryck; dock som af spisen knapt 9^e el.

10te delen stadnar qwar i freppen, utan flyter ut; dels genom swetboren, dels öfre och nedre ändarna, dels pink och kack; p. Hwilka aflepp, om the icke theras rätta och jämgoda stiften åga, orsaka mera vndt, än penan hinner här utföra; dock är kertel. thetta, så wäl om **Swetten**, som **Racken** och **Pinket**; äfwen om **andra floder**, at märcka; näml.

1. **Swetten** är åtskillig hos åtskilliga; måtteligheten ther af, är och god, alt efter åldern, årstiden, temperamentet, arbetet, och förtäringen. Then som sker under sommren är then bästa; ther näst af en tiänlig rörelse, och sedermera uti goda bad; Om hwilka Bad were mer än mycket at skrifa, så wäl om Karbad, som om the gemena Badstugugångar; hwilka senare, ehuru the nu emot the forna tider icke så mycket brukas; så äro the lfwäl ganska nyttige, i synnerhet här å orten, allenast alt noga i acht tages, som achtas bör, så wäl til sielfwa rumet, som wärman och watnet, såsom til tiden och för them som af Badstugugång sig betiäna wilja. Hwilket en hwar bättre af egen förfarenhet kan lära, än utaf föreskrifter; Dock påminnes thetta näml.

a: at wärmen är måttelig och god, förutan röl, Dof och giär; aldrähälfst af Enwed giord.

b. Badandet ingalunda för starkt.

c: Badstugugången anställes ingalunda uti för stark kiöld, eller dunkelt wäder; Icke heller strax efter måltiden.

d. Watnet bör äntel. wara godt, och sedermera lagom warnt; warmare för the frodigare och fetare, men kallare för the magra.

e. Swetten afstrykes med rena dukar.

f. Hastig utgång ut i kiölden är mächta skadelig; äfwen kalt dricka at förtära.

g. Badqwasten bäst af Getepors, ther näst af tallijs, sedan af Nönqwistar, och sist then aldrabrukkeligaste af Björkqwistar, skurte i Midjomarstiden.

At läcka ut sweten med öfwerbädder af skinn, thet kan wara godt nog; men intet för the unga, utan för the gamla.

Äta, dricka, och suppa så mycket at swetten utbrister, thet kan intet berömmas.

2. Hwad **Racken** angår, så är och then åtskillig, och rättar sig mäst efter then spjs som förtäres, samt åldern och temperamentet; the unge äro mera löslifwade, än the gamla; qwinokönet än manfoken; the som förtära lösare mat och supper, än the som äta grof och hård. p. p. Then bästa stolgång är then som sker förutan twång, och om morgonstunden, äfwen sedermera på dagen 3 el. 4 tjuar efter måltiden, eller och näst för måltiden, efter then wigt och mått, som tilförende skedt är

af åtaudet och drickanduet; thesfore är mycket hälsofamare at med diæten rätta stölgången, än med Medicamenter, pröfwandes hwar godt eller skadeligit wara mände.

3: Om **Pinket** är nästan samma sak, som om **Kacken**; och ehuruwål större delen af the Naturfloke berättar huru af ens urin wis tekn kunna tagas, til kroppens constitution, hwar på långa och många register finnas; Så slår sådant mycket felt, och kan lättel. förleda en Läkare af rätta wägen; i synnerhet när inga flera tekn samanstöta. Och som **Pinkblåsan** är, så är och tiden emellan pinkanduet, öfwen myckenheten, som en hwar mäta kan.

4. Om **Sädens** utarbetande, samt **qwino-tidernas aflopp**, wore nog at påminna; Dock nämnes här thet allenast, at när åldern så medgifwer, sättet, måtteligheten p. grant achtas, så besfredrar [o: besfordrar] sådant mer än mycket godt, lika som förmycket watu tappas utur et kärille; Men stadna the qwar, eller utarbetas öfwer måtten, förkertas dagarne och många swåra sjukdomar orsakas, lika som öfwerflödaude och swåra watu öf[we]r åkrar och örtafångar.

6: *Classen.*

Om Sinens Rörelser.

Then nära förening emellan Siälen och kroppen, och huru then mer än lycklig är som äger et sundt förnuft uti en hälsofam kropp, weta alla skrifa om; Och emedan sådant mera hörer til Moralisterne och til them som Theologien handhafwa, än til kroppens utransakare, så går man här allfaman förbi, påminnandes thet allenast at then bewarar mächta wäl sin hälsö, som kan känna the rörelser i Siälen och Sinen, om the äro goda eller onda; och them så styra at the intet gå öfwer sfrankerne; hwar til flit och öfning bör anläggas, emedan en hwar rätt Christen af sig sielf finna lärer; när han så wida kommen är; at här är stor strid emellan andan och köttet; warande både ögon och öron, smaken och the flera kroppens egenstaper Lockofeglar til begärelserna; och **Bji utan Wisse**, the flyga willa wågar.

7: *Classen.*

Om Läkare och Låkedomar.

At Läkare äro goda för nöden skul; thet kan en hwar finna; Men som på thet senare är stor åtskillnad, alltså på thet förra; fast än en hwar tyckes wara Läkare; Dock qwäder Ovidur mächta wäl, när sängen så lyder:
Non est in medico, semper releuetur ut æger.

och ehuruwål mit giöromål är nu här intet at beskriwa någon Läkare, eller at wijsa några kännemärcken af sådana Personer som gode äro; ty ho kan them rätt åtskilja? Af stort utrop; af mycket pratrande; af högt utseende; af många Böcker; af steketals pottor, läder och dosjar, p. p. kan man icke så just känna igen en Läkare. Signerstor, Löfjerstor, trollgubbar och spåkaringar dyrkas än af mångom för bästa och minst kostsamma Läkare; Svar om iag uti et annat Mss berättat hafwer. Dock ibland mång annor kunnethen så wijsas och thesa hos en god Läkare, näml. at han

1: förstår wäl både sjukdemens egentel. beskaffenhet, säsom och Läkedomarnas.

2. Tänker nega efter huru allt må wäl, och i ordning anläggas.

3. Är Gudsfruchtig, tjänstachtig, färdig, flitig, mild, sachtmodig, hjälpsam; Nycter; tyfslätig; förnöjesam; barmhärtig; p. p. p. Lagandes för al ting så, at han är en godwillig läkare och ingen blodgirig bödel.

4. Uptäcker thet som skada kan then siuka, men förtiger och hwad förtigas bör.

5. Lagar så at alle hafwa til honom godt förtroende och inerlig kärlek; ty thet uträttar mera än ganska mycket godt.

och emedan en god Läkare kan intet stort uträtta, förutan Läkedomar, hwilke äro säsom god wärktug uti en Arbetares händer; Så ferdras en stor förfarenhet at rätt igenkänna hwilka gode eller skadelige äro, icke allenast til theras bruk och anläggande på the siuka; utan och hurudana the af och uti sig sielfwa wara mände; i synnerhet the så kallade purgantia, sudorifera, vomitoria, Opiata, p. p. och Composita i gemen; af hwilka alla Böcker och alla R[escepte]! äro så fullsatta, som en tättstörad humlegård; men om iag får ytra min enfalliga mening ther om, äro större delen af sådana mångahanda sammanstöpta sager, fögo bättre än en heper hwassa nålar och skadeliga taggar i kroppen; I synnerhet the utlänfke. Men ther emot the inhemiske aldrabästa, och när icke många i sänder onödigt sammanblandas; ty ju Enfalligare, ju bättre; emedan Naturen är med ringa nögd; Hwilket af then II: Boken är at förnimma.

8: Classen.

Om Wanen.

Af wanen är dryger, och mähta swår at kasta i wrå, ja! Halswa f. altera, natura; Cicero säger then wara starkare än Naturen; thet wijsar dageliga förfarenheten; och emedan något härom tilförende skrifwit är, så går man här nu sådant förbj, dock lägger thetta til, at thet är

mera skadeligit än gagneligt bruka Läfedomar uti unga åren, i synnerhet uti strängd mål; utan fast håldre låta tiden och naturen wara Läkare, än som Läkare med theras förefrisningar och läfedomar.

Cap. III:

Om Hälfans förwarande
uti Manliga åren.

§: 1.

Här bör neka i acht tagas hwad som infört är uti nästföregående Cap: och ther wid nämde 8 Classer; och thet så mycket mera, som frep-
pen nu mera kommer at blifwa underkastad styfware arbete, större besvär och drygare bördor, jämwäl hans tregne följeslagare then ädla Siälen. Swarföre plåga och gemenligen all[] the ting som äljest nödig äro til hälfans förwar, något amnerlunda wisa sig än uti then blomstrande åldern, och tilfoga swårare kånningar än tilförende; ty är nödigt sådant wäl, rätt och tjda; näst Guds hiälp; at förefomma; hwilket sker i synnerhet med tiänlig *diæt*, och sedermera med måtteligit utswettande; jämte någre inhemiske Läfedomars, wid nödiga tjder, råtta brukande, så wäl In- som Utwärtis; alt som man finner sig disponerad wara, och ämbets-
syfslerna fodra; hållandes sig efter wackra ordqwädet: Medium tenuere beati; eller Måtten är i all ting bäst.

§: 2.

Man må och nu här uti thetta III: Cap: som handlar om Manliga och bästa åldern, införa en algemen fråga, näml.

Anne sanis omnia sana? thet är:

Monde för them som hälfosame äro, äro al ting hälfosam?

Swar:

Om hälfan were hos alla enahanda, och ther jämte, hela lifstiden ut igenom, ständig, så kunde lättel. swaras ja! här til; i synnerhet ther inbilningen såte uti högsjätet; Men som Hälfan är många förändringar underkastad; Så synes rådeligare wara, at neka til theenna frågo; at minstone at ingen må af bejakandet största sig sielf uti olägenhet, och blifwa en ofwerdådig wåghalser; såsom många gjort hafwa, hwilka ther af blifwit dels theras egne, dels andras Bödlar; ty thet bör sådan anstalt giöras, med hwaris och ens ägande hälso, såsom med barnens underwifningar i Scholan; hwarest icke alt tiänar allem; Och at söma alla

sker efter en läst, thet är fuller giörligit, men skadeligit för Skomakaren, och fördärfweligit för huden. Och i så måtto är fast bättre at pröfwa sielf hwad sin kropp sundt är, och skicka sig efter tiden, än leswa efter the allmänna reglor som här och ther af mångom finnas wara utgifna; allerfarligaste af utländigom; p. p. allenast han kommit så wida, at han någorlunda lärt känna sig sielfwan, och hwad godt eller ondt för honom wara kunde, utaf egen försarenhet, som i ty mål är then bästa, tagandes sig wäl til wara för egen inbilning; at en icke menar sig wara siuker, när han hälsan äger; eller och hälsosam under anstötande sjukdomar.

§: 3.

Af thetta föregående kan och thetta sem följer påminnas, at fast än the Naturloke äro uti åtskilliga meningar, **om något Medium med råtta kan wara emellan hälso och sjukdom?** ty somlige med Stagiriten neka ther til; somlige bejakat; Så synes likwäl thetas utlåtelse stämma bättre in som sådant Medium medgifwa, och berätta thet en meniska stundom kan wara frisk eller sund, stundom ofund, och stundom hwarcken frisk eller siuk, utan mit emellan; som af någrom kallat warder *Constitutio corporis neutra*; hwilket undertiden kan märckas; undertiden och intet; emedan så wäl sjukdomen som hälsan, intet består in puncto; såsem Mathematici räknar; utan in linea; fördelandes thetta Neutrum eller Medium uti 9 grader; hwilka ännu flere riktigt kunde täljas; i synnerhet när alle kroppars Constitutioner estertänkas; ja! slutas under then algemena reglon, at en linea kan produceras in indefinitum.

§: 4.

Som thet omföres i mångas munar, at *medice vivere*, är *misere vivere*; Så swaras thetta kortel. at när man gör åtskillnad icke så enkanerligen på sielfwa sjukdomens art, utan fast mera på Personerne som ther af plågas, och hufwudorsaken til then eller then sjukdomen; p. Så står thetta ordwädet sant, näml. för them som hafwa förgätit, medan tider war, at *modice vivere*; men intet för sådana som thet i acht tagit; ty the förre hafwa långt tilförende *misere* lefwat, ja! *miserrime*; och therföre måste the och sedermera *medice vivere*, och pinas med åtskilliga Medicamenter; ty som man kokar, så får man och supra.

Cap: IV:

Om Hälfans förwarande
uti Alderdomen.

§: 1.

At alderdomen förer med sig många krämpor, flera än man uti unga åren hade kunnat förmoda, thet är så mycket wisare, som sielfwa alderdomen är och en siukdom, och then så mycket swårare, som then ganfka själan wäntar någon bättring, bärandes hwar dag nya tidender med sig, in i husena, at man intet har orsak at gå ut och fråga efter siukdomar; Then wisaste bland menisker, som all ting sett hade under solene, predikar förträffel. om alderdomens tilstötande krämpor, och skulle inga andra sig iufinna, så är at minstene then elake **Skidrbinggen**, som är en så nära giäst och slächtinge, at the nästan aldrig finnas vara åtskilde; Swarföre är nödigt at i tid förwara sig med tiänliga Läkedomar, at then icke må taga öfwer handena; ty thet är sent at ropa kaas at fattan, sedan korfwen är upåten; Ibland then tiänliga spisen är then som wärmar och torckar; och ehuruwål **Wjnet** kallas *Lac Senum*, eller at thet är så tiänligt för gammalt folk, som miölk at barnem; Så synes dock för mångom, här å orten, godt Bränwju wara bättre; i synerhet thet som är brändt af Hafre-Miöl, med tallstruntor, Gne- och Nön-bär, uti mäsfnungen, inblandade; ehuruwål et glas godt wju, för them som råd och ämne åger, ganfka nyttigt är, at dricka öfwer måltiden, och i synerhet om aftenen, när måltiden sparjamare må anställas än middagsmålet. Kiärnemiölk god och färsker är besunnen wara goder; Men för mycken sur, eller och annat skadeligit för bröstet, må en gammal taga sig fara [o: wara] före, at icke grisen kommer i bröstet och foten i grafwen; som the gamle Swänste skaldat hafwa.

§: 2.

Här wore och at införa mera, som the alderstegne borde i acht taga om et som annat; men när the eftersinna thet som uti thet II: Cap: är infört, och weta lämpa alt sådant til sig sielfwa; hafwandes af egen förfarenhet uti the blomstrande och manliga åren, lärt wara sina egna Läkare; så kunna the och uti åldern laga laffet efter dragaren, och sken efter foten; til thes Then ypperste Läkaren kommer, och gör them så friska, at the aldrig mera siuke warda, allenast the förut haft en lefwande siäl.

§: 3.

Til slut införes thetta, näml. at i wijs mål är ingen åtskilnad emellan alla meniskor, i asseende til theras bestående af Siäl och kropp, allenast alle kroppar were af lika bestaffenhet uti all stycken; ty så länge kroppens Delar eller wärdtyg, Lat: Organa, bibehålla och giöra theras syjlor uti sin satta ordning, så länge hafwer och siälen sin richtiga arbeten, som henne tillkomer at bestrida. Här af timar thet, at mång feel tilwitas siälene, som dock i sanning böra tilmätas kroppens egenstaper, och felachtigheter; hwar om widare uti then II: Bok: LXVI [3: LXXI]: Cap. kommer at skrifwas; Ty i gemeu är här at påminna, at the som äro af en färmare och sundare kropp, förmå och wisa sig af bätre och quickeare förstånd och minne, p. p. men andre, amwerledes. Et lefwande barn i Moderlifwet äger samma siäl som när thet til åldern är kommet; men at thet icke strax wid födelsen kan så ytra sig uti förståndet och annat mera, thet kommer intet af siälens utan mäst af kroppens swagheter; Nästan sak samma, hos the ålderbrutna, som warda lika jäsem barn på nytt; ty om en uhrigammal hade ögonen, hörsten, tänderna, p. p. så goda som i ungdomen, så hade han ingen orsak at klaga öfwer sådana förmoners bräckligheter och aftagande; Lika som en god målare som äger konsten at måla, intet förmär eller kan måla utan penslar, ehuru han giärna wele och wackert kunde; altjä är thet med siälene uti meniskans kropp med sin wärckan; thesfore står mästa felet uti kroppen; Och när alle skrufwar, strängar, lås och nycklar, p. p. äro richtige och wäl jmerde, så sker in- och utgången lätt och rörelserne öfwer alt lyckelige för sig; p. gifwande en härlig samfång, jäsom af en skön Musiqve af en lüfelig harmonie; Men felas något af enthera thesom, ehuru litet thet tyckes wara; så warder konsten förlorad; ehuru Mästaren then snällaste were; och dissonancen förtretelig mäst för them som kunna åtskilja en rätt thon, ifrån en semithon, och Claven dur ifrå moll; samt thet hos märcka thet förnämsta som är Tacten. Suru sådana i elaga komma strängar eller och pipor uti thetta wårt skallerwärf må kunna med minsta omkostnaden och små tänger ställas up igen, framdrages uti följande II: Bokena.

Senare Boken

Suru man, näst Guds hjälp,
må kunna med Låfedomar,
inhemiska och enfalliga,
fördrifwa the mycket
gångbara siufdomar,
här å orten,

til antalet 120: st:
efter Swensft a, b, c.

* * *

J. Syr: 38. 4 = . = .

Herren låter låfedom wåpa utaf jordene,
och en förnuftig förachtar honom icke.

2: Timoth: 4: 20.

Men Trophimum låt iag qwar i Mileto siuf.

Förteckning på några sjukdomar,
hvilka thenne Æsculapius Helsingicus
här nämner, jämte theras
slåta botande, mäst med
Inhemiska Läkeodomar.

Cap:

- I. Ande- illa-luchtaude, Lat: Oris foetor.
- II. Andetäppa, Asthma; Peripneumonia.
- III. Barn-födaude, p. p. som wid afsläsen, födelsen, upfstringen,
p. p. bör i acht tagas.
- IV. Bett af hundar, ermar, p. Morfus Venen:
- V. Benbrett, ossium fractura.
- VI. Blemor, pustulæ.
Blöt-ögd, se Ögon, Cap: C. [o: CI]
- VII. Blodsiuka, hæmorrhagia.
- VIII. Blodspottaude, Empyema; Hæmopthisis.
- IX. Brottfall, Fallsiuka, Epilepsia.
Bukref, se Ref, Cap: LXXII.
- X. Bråf, Tarmlopp, Hernia.
- XI. Brånsiuka, Febris ardens.
- XII. Bröstböld, erysipelas Mammaram, och andra Bölder, Tumores.
Coliqver, se Sleen Cap: XXI. och Ref; Cap: LXXII.
Corpulent, se Dester, Cap: XIV.
- XIII. Darrande, Tremor.
- XIV. Dester, Sfterfull; nimis corpulentus.
- XV. Dåna; Swjma; Leipothymia.
Drypel, se kallpink. Cap: LXVIII.
- XVI. Dödkött, Gangræna.
Döf, Döfhet, se Öron, Cap: CII.
Dörhwippa, Durchlopp, utjet, se Cap: LI.
Eldblåsten se Rosen, Cap: LXXIII.
- XVII. Efterbörd, Secundina.
- XVIII. Efterswedar; dolores post partum och efterflöd, Lochia.

- XIX. Ettersmuck, Scabies pituitosa.
 XX. Fastande, Matleda, Inedia.
 Fifteln, se Kräftan, Cap: LXVII. [o: XLVII].
 XXI. Fleen, Colica passio.
 XXII. Fluß af mång slag; Catharrus.
 XXIII. Fläckar, Maculæ.
 XXIV. Fläckfeber, Febris petechialis.
 Fñs, se Skabb, Cap: LXXVI.
 Flög, se Månjel, Cap: LXXIV.
 Fuhlslaget, se Styggan, Cap: LXXXVI [o: LXXXV].
 Fotswett, se Swett; Cap: XC.
 XXV. Franjosjiuka, Lues Venerea.
 Frå, Matgirig. se Cap: LIII.
 XXVI. Fråða, åtsfillig; Febris.
 XXVII. Fråfnar, maculæ.
 XXVIII. Fåjad, förtrollad, råfa i ondt; se Cap: III. ef. Bih[ang].
 XXIX. Förgift, Venenum.
 Förgjord, förtrollad, philtrum accipere, Cap: XXVIII.
 XXX. Galen, tofot, afwettighet; p. Mania.
 Gicht, Hyl, se Månjel, Cap: LXXIV.
 Glåssa, se Hosta, Cap: XXXVII [o: XXXVI].
 XXXI. Gråta i Moderlifwet.
 XXXII. Gulsot, Icterus flavus.
 XXXIII. Gyllenåderns flod, hæmorrhoides Ani.
 Gombfall, se Tungespenen, Cap: XCIV [o: XCV].
 XXXIV. Halsbränna, Halsfwulnad, Angina.
 Hicka, se froshalg; Cap: XLVI.
 XXXV. Hiärtslappande; palpitation cordis.
 XXXVI. Hiärtångslan, Melancholia hypochondriaca.
 XXXVII. Hosta af mång slag; Tussis.
 XXXVIII. Hoot, peripneumonia.
 XXXIX. Huswidwård, Cephalalgia.
 XL. Hwjtflod, Hwjt-macht. Fluxus albus.
 Håll, se Stygn, Cap: LXXXVII [o: LXXXVI].
 XLI. Hårfall, Alopecia.
 XLII. Igel, Dgel, hirudo.
 XLIII. Kallbrand, Kallstyr, Sphacelus.
 Kallpiß, se Pinck, Cap: LXVIII.
 Kallswett, se Swettande Cap: XC.

- Kloref, se Gleen, Cap: XXI.
 Kartnaglar, se Wårter, Cap: XCVI [o: XCVII].
 Klåda, se Skabb, Cap: LXXVI.
 Kjfna, kfhofsta, se Hofsta, Cap: XXXVII.
 XLIV. Knarren, Spasmus.
 XLV. Koppor, qweſor Variolæ
 Krampen, se Sendrag, Cap: LXXV.
 XLVI. Krofſwalg, Angina.
 XLVII. Kräftean, Cancer.
 Khl-får, se Sår, Cap: XCI.
 Ledewatn, se Cap: XCI. §: 6.
 Ljfnatſfen, se Kräftean, Cap: XLVII.
 XLVIII. Ljftorn.
 Lungſiuka ſe Cap: XXXVII. och XCIV.
 XLIX. Ljftenhet, Chlorofis; Pica.
 L. Läppar ſprukne, Labiorum rimæ.
 Läſpa — ſe Stamma, Cap: LXXXIII.
 LI. Lösliſwad, utſot; diarrhea.
 LII. Lös, af åtskillig ſlag; pediculi; Pht[h]iriaſis.
 Machten, Röd- och Hwjtslöd, ſe Cap: XL.
 Magref ſe Keef. Cap: LXXII.
 LIII. Matgirig, Frå, Fråfen; nimia app[et]entia.
 LIV. Matseda, Nausea.
 LV. Maran. Incubus.
 LVI. Matſkar, af åtskillig ſlag.
 LVII. Minneſlöſa, memoria imminuitas.
 LVIII. Mißfödsjel, abortus.
 LIX. Moderfall, uteri delapſus.
 LX. Moderſiuka; paſſio hystérica.
 LXI. Mundſkål; oris apthæ.
 LXII. Mäſling; morbilli.
 LXIII. Månadsſiuka, menſ: mulierum.
 LXIV. Miältſiuka, Skärſwen; Melanch: hypoch:
 Mirſten, ſe Sten Cap: LXXXV [o: LXXXIV].
 Närſynt, ſe Ögon, Cap: CI.
 LXV. Näsblood, hæmorrhogia [o: -rhagia] narium.
 LXVI. Of Fruchtſamhet, Sterilitas.
 Ormbet, ſe Bett, Cap: IV.
 LXVII. Peſten — Peſtis.

- LXVIII. *Pinſ, Piß, Kallpiß, p. p. Stranguria, p. wäta under ſig,*
incontinentia urinæ.
Podor, ſe Blemor, Cap: VI.
Dweſan, ſe Styggan, Cap: LXXXVI [o: LXXXV].
Dweſor, ſe Koppor, Cap: XLV.
Dwärdken, ſe Knarren, Cap: XLIV.
Dwinors tider, ſe Månadsſiuka Cap: LXIII.
- LXIX. *Mapa; ädel, Ructus.*
- LXX. *Kafel, raucedo.*
- LXXI. *Kaſeri, yrjel, Phrenetiſis.*
- LXXII. *Keeſ, Tormina.*
Keeform, herpes; impetigo; ſe Cap: L.
Kiſe, ſe Keeſ, Cap: LXXII.
- LXXIII. *Koſen, Gldbläſten, Eryſipelas.*
- LXXIV. *Kyl, Månſell, Myggeſprång; Arthridis [o: -tis.] vaga.*
Mödmäſlingen, ſe Cap: LXII.
- LXXV. *Seendrag, Spasmus.*
- LXXVI. *Skabb, Scabies.*
- LXXVII. *Skärſ, Achores.*
Skärſwen, Skörſwen, ſe Miältſiuka. Cap: LXIV.
Sköla, ſe utſot Cap: LI.
- LXXVIII. *Slag, rörd, förlamad, Apoplexia.*
Skott, ſäjas, förtrollas; ſe Cap: XXVIII.
- LXXIX. *Smaſen, guſtus.*
- LXXX. *Snuſwa Catharrus.*
- LXXXI. *Skörbiugg, Scorbutus.*
- LXXXII. *Spitälska, Lepra.*
Spolorm, ſe Matsfar, Cap: LVI.
- LXXXIII. *Stam, ſtamma, Läſpande Balbuties.*
Star, ſtarögbd, ſe Ögon Cap: CI.
- LXXXIV. *Sten, Riurſten, bläsſten; Calculus.*
- LXXXV. *Styggan, qweſan, panaritium, paranychia [o: paro-].*
- LXXXVI. *Stygn, Häll; pleuritis.*
- LXXXVII. *Stänma, Förſtoppelse, obſtructio.*
Spy, ſe upkaſtning Cap: [XCIX].
- LXXXVIII. *Sweda, wärk, dolor.*
- LXXXIX. *Swindel, vertigo.*
- XC. *Swettande, fudor.*
Swifen, ſe Slag. Cap: LXXVIII.

- Swulnad, se Bölder, Cap: XII.
 Swärmödighet, se Miältjuuka, Cap: LXIV.
- XCI. Sår i gemen och mångånda, Vulnera.
 XCII. Tandvärk, odontalgia.
 XCIII. Tandernas första utskjutande; Dentitio.
 Tider qvinors; se Månadsf: Cap: LXIII
 Tarmlop, se Bråk, Cap: X.
- XCIV. Trånjuuka, Twjnsot; Phthisis.
 Tokenthet, galen, se Raseri; Cap: LXXI.
 Trofsen, Aphtha, se Mundsfall, Cap: LXI.
 Trulldom, se fäja, Cap: XXVIII.
 Tunghästan, se Stanma, Cap: LXXXIII.
- XCV. Tungspenens nederfallande; gurgulionis laxatio.
 XCVI. Wattjuuka, hydrops.
 Utländsk Eld, se Ottersmuck, Cap: XIX.
 Utsot, se Cap: LI.
- XCVII. Warta, wårta; Verruca, Scrophula.
 XCVIII. Wred, Fractura cartilaginis.
 Wäderstin, se Ref, Cap: LXXII.
- XCIX. Wämjelse upkastning; Nausea, Vomitus.
 Wärd, se Swedar, Cap: LXXXVIII.
 Wåta under sig; se Pinå, Cap: LXVIII.
 Wrsel se Raseri. Cap: LXXI.
- Cap: C. Andetarmens utfall. ani procidentia.
 Ångslan, se Miältjuukan, Cap: LXIV.
- Cap: CI. Ögonjukdomar åtskilliga; ophthalmia.
 — CII. Öronjukdomar, auditus difficultas.

Sörmåle.

§: 1:

Churuwål Ljuset intet brinner längre än welen räder; och när oljan brister, så slofnar Lampan; Så skrifer dock Predikaren: **Se wål til, at tu intet dödr, för än tin tid kommer;** Aposteln witnar, **at mången har åtit sig ihjål;** Swad uplyste Män, ja! och Hedningar här om hafwa framfört, thet är öfwer alt kunigt. Thersföre måtte ingen undra thet öfwer, at man, näst Guds hjälp, söker och gifwer råd emot sjukdomar, ty thetta är och en Guds ordning och wålsignelse; och af Honom så wål befallad, som brukad; såsom af V[eteris] och N[ovi] T[estamenti] skrifter nog kunigt är.

§: 2.

At min öfwerste Herre och Husbonde förefom Sina afwundsmän med then liknelsen eller ordqwädet: **Läkare, läk mig sielfwan!** thet må jag Hans ringesta tjänare efterfinna, emedan thenna skriften löper utom mit ämbete; Men så må en hwar döma och tabla som han häst gitter; Mit upsat wet Then Som alt wet. Jag har tilförende uppenbarat orsakerna här til; Och lägger nu thetta til thet förra, näml. at härmed söker jag göra en begynnelse til någon nödig upmärksamhet som en hwar rättsinig göra bör, at efter yttersta förmågan wara tjänstachtig allom meniskom, i thet som nyttigt wara monde. Ty af följande och uptäckta curer, som här efter komma at framwisas, kan en hwar snart nog finna, om förfarenheten, som i all stycken nödig är, ju thet mästa goda uträttar til Läfarekonsten, eller och intet; häst man efter handena fått bruka, med ju så god effect, inhemiska och lättköpta Medicamenter, som utlänska och dyra, til många siukdomars afhiälpande, här å orten. The å Apotheken köpta nämnas först; och sedan the gemena och inhemiska; ty man sannar Swenska ordstäfwe[t]: **En liten tufwa, kan och omfulstiälpa et stort laß.** Then Lat: Skalden qwäder och så:

A cane non magno sæpe tenetur aper.

§: 3.

Här borde fuller Methoden eller Sättet uptäckas, huru icke allenast sielfwa Curen bör anläggas, utan och Medicamenterna beredas, i synnerhet the inhemiska; Men widlöftigheten af sådant är större, än min korta tid, och andra dyrare syblor kunna medgifwa; warandes nogsamtt kunigt thet Sätten, at bereda läfedomar, och them anlägga, finnas allestädes uti the många och widlöftiga Böcker, som här om utgåna af trycket wara mände, jämte Dändel. Mff: L. Beständes Sättet at **läka**, i gemen til säjandes, uti 2^{ne} stycken som är 1: **et särdeles godt förstånd**, och 2: **en god, säker och lång förfarenhet**; Om nu Theorien åger förträde fram för Praxin; eller Praxis för Theorien; thet lemna thär hän; Men allerbäst är tå när thesa bägge nödiga stolpar understödia arbetet. Sättet är at bereda läfedomar thet förnämsta, en **uprichtig redelighet efter en god förfarenhet**; samt **sansfärdigt upträckande** kunnandes iag för min del intet beröma thet gamla och än nog brukeliga sättet, at med mörcka och fördolda signaturer eller teckn, hålla Medicinska satzerne för särdeles Arcana, eller hemliga; ty at så skrifwa, at ingen förstår thet, är mera löjeligitt än gagneligitt.

§: 4:

Hjt kan man föra, thet nyttiga ordqwäde, som högtförjarne Läkare hafwa uptäckt allom till rättesnöre, så lydandes:

Pro Medicina erit, non uti remediis; thet är: **Ibland the bästa curer, är och thet, at intet bruka några Medicamenter;** hwilket må wara sant och högst rådeligit, i synnerhet så, när Öförjarne, giruge och supkäre Läkare sig framte med sina curer; ty at så brinnande Bloß, eller hwarja knifwar uti barns händer, eller uti theras som öfwerdådige äro; thet är ganska farligit. Likaledes må och the åtlhda förenämnda råd, som märcka kunna thet Läkaren söker hafwa sig eller sinom til Lärespånar; Såsom och the, hwilke för mycket kinkote äre, och strax ropa efter Läkedom, när et litet wäder ramlar i magan, eller en liten qwisla satt sig på minsta fingret. Fast än uti wiß mål man måste och thet sig ärindra, at små sår och fattiga fränder, bör man intet förachta. Man wet och thet, at then som alt för snar är at intaga medicamenter och ther af en wana giöra, han uträttar omfider så mycket ther med, at honom sedermera inga medicamenter gagna, ehuru goda the äljest wara kunde; therföre heter thet rättel.

Multi magni morbi curantur abstinentia et quiete; eller som Swensken säger:

Tiga och lida, stillar mycken qwida.

Cap: I.

om

Anda som är illa-luchtande.

§: 1:

Thenne siukdomen; som är mycket mera beswärlig för androm, som en hafwer at omgås med; än för sielfwa patienten; härrörer af hwarje-handa orsaker, hwilka nu här intet upräknas, dock fördelas allenast i twene; then förra är medfödder, och af folkslaget, warandes således, såsom alla thlita olägenheter, mycket swäre at rätta; then senare härfllyter dels af magan, dels af tänderna och tandköttet, dels af spjfen, dels af annat; och står at rättas; dock icke snart, utan långsamt; i synnerhet then som upstiger och härfllyter af iholiga tänder; p. p. Af bägge slagen hafwa öfwer 50 personer, sedan 1700, hos mig varit; af hwilka, icke särdeles många utaf förra slaget, äro ifrå thenne sura andan befrjade, som mästadels hafwa varit af qwinokönet; Men the af senare

slaget D. g. många; hwilkas namn, ålder och wilkor så här som wid the andra sjukdomar, med fljt iag utesluter, för widlöftigheten skul; dock up-täcker Curen uti följande §.§.

§: 2.

För them, som således brädde på slächten, brukades wid börjon efter theas lärosaker, som iag wele åtlhda, åtskillige Läkedomar: v. g. *Styrax l. Storax*, så wäl *siccus* som *liquidus*; **Muskatblomor**; *Calmus*; *Schoenanthum*; f: *Foenum Camelorum*, Sv: **Kameelhöd**; p. p. som köptes ifrån Apotheken; Men som the fattige patienter här å orten ingen råd åga at bruka dyra Läkedomar, och man ofta nog fick hjt sådan Storax som man intet wäl wiste af hwad slag han war, och ofta **röd** eller **swart**; som är oduglig; Sjkaledes både *Oleum coctum et destillatum* af thema Storax Calamito. Med Kameelhöet war och ofta resor sjka; Så nödgades man gripa til annat, v. g. tiänliga purgationer, Swettedryckar, och i synnerhet för qwinokönet, som aldrämäst af sådan passion plågas; at theas fluxus mensium måtte [blifwa] rätt mycken, och än tå bätre, när the komma at föda mång Barn; hwar på iag uti mina Diarier några exempel haf[we]r.

§: 3.

The hos mig sökande personer, som hafwa haft illaluchtande anda, anten utaf ihola tänder, förmuycket tobaksrökande eller tuggande, eller af andra orsaker; hafwa fuller summit lindring när the brukat the uti §: 2 nämnda Läkedomar, och än the mindre dyrare, såsom *Angelica-olja*, **Anjs-olja**; **Nyntewatn**, och thes Syrup eller Conserva; p. p. Dock thet bästa och alghemenaste som gånka många hafwa summit sig wäl af, har warit at ofta resor skölja munnen med **Malörtewatn beblandat med årtiko**, och **driicka destillerad watn af Ko- och Säfteaträck**; som plågar kallas på Apoth: *Aqva Florum omnium*.

Cap: II:

om

And-tåppa.

§: 1.

Om **and-tåppa** må ingen hastigt frånwarande af blotta sängen döma, långt mindre några Läkedomar gifwa; för än wiß teckn finnas huru then vara månde; emedan then är åtskillig; och ty nämnes af Medicis,

Dyspnoea, Asthma och Orthopnoea, then ena swårare än then andra; hwilket gör intet til saken, utan thet angelägnesta här wid är, at weta hwar af thenna passion härkommer; ty i widrig händelse kan curen så anläggas at man rättar ondt med hälften wårre.

§: 2.

Så mycket iag här å orten funnat finna, kan **Andatäppan** i gemen delas uti **try slag**; näml.

I: Slaget som härrörer af feel **uti bröstet** och **Lungarna**; then må ske anten med hosta, eller intet; Anten med torrhosta etc och thet wid flytande slem.

II: Slaget härflyter af **magen och lefren samt Mäalten**, och flera kropjens delar; kommer merendels hastigare än then först nämde, och merendels förer med sig rafel.

III. Slaget består af bara **Sförbiugg** uti Inwärtens och utwärtens lemmanne, som merendels wijas uti deeshet, fetma och utspänter maga; p. p.

J betrachtande här af, ärfodras beshnnerliga Läkeodomar för hwarthera slaget, och thet medan tider är; ty warda sådana sjukdomar länge rådande, i synerhet hos gamalt folk, så äro the swåre at utdrifwa.

§: 3.

J gemen emot förenämnda passioner, är godt at **hafwa öpen stölgång; åderlåtande; tobaks rökande**; p. p. Men för al ting taga sig til wara för hastig wrede, mycket ätande och drikande; och för starkt springande, gående up åt backar, med alt annat som sker med häftig rörelse. Sedermera kunna thetta efterföljande och the här goda fundna Läkeodomar brukas i synerhet emot hwarthera slaget af förenämnda Andatäppor, näml.

I: The förmögne *Balsam Sulph: Anifat: Laudanum*, af hwilket äro mång slag; thet så nämnda Laudanum facile, f. Electuarium hystericum kan wara godt nog; Men icke så Mercuriale f. Metallicum; af Laud: Opiatis har iag funnit här wid wara thet bästa som kallas *Laudanum pectorale*, Ang: *Salæ attrib:* eller thet algemenare *Laud. liquidum tartarifatum*. Thet så nämnda *Sperma Ceti*, eller Walraf; som dock i janing icke så är; kan wara godt nog; äfwen wäl then rätt beredda **Råflungesaften**, eller och **Bröstlattuårgen af fattost**, f. Lohoch de Althæa; p. p. p. Men the fattige hafwa funnit sig ju så wäl, om icke bättre, af bara **warm Getamiölk, Libbesticka Kokad i watn; Persilje-**

watn; p. p. och thet underbaraste af **Siäl-lungar**, när af them antingen et Moos, eller watn beredes.

II. Emot thet 2^{dra} slaget af Andatäppan, äro nästan alla the Medicamenter som nyttiga äro at bruka emot thet 1:^{ta} mera skadeliga än tiänliga. *Laudanum Opiatum*, anten thet så kallade *Overcetani* eller och *Crollii*, kan wara godt nog; Andra ätskilliga saker äro och tiänliga, v. g. *Sal volatile*; *Gummi Galbanum*, *Tinctura ex vitro Antimonii*. p. Men för al ting måste tiänliga *Vomitiver* brukas, och sedermera förtäras sådana läkedomar som äro wäderdrifwande, och måttel. skarpa, v. g. *Senap*; *hwjtlök*; *Ålandsrot*; *Rättikor*; *Wjnruta*, och flera sådana befintliga och intet kostsamma Läkedomar; Och thet än mera gemenare är, godt, rent och warmt *Menisko-Pink*.

III: Slaget är snart sagt swårare än the förra; i synnerhet här i norden hwarest *Skörbiuggens* högfäte är; at kunna ändra; Och emedan om *Skörbiugg* kommer at något berättas *Cap: CIII [o: LXXXI]*; Så införes ther några tiänliga läkedomar här emot; Men här the aldragemenaste som äro lindrige *Vomitiver* af liumt watn med smör eller oljo uti blandat; *Järsk* och rensilad kärnemjölk; Rent och kalt watns dricande; *Stilla* och sachte swettande om wintertiden uti *Badstugan*; Men om somaren uti *Rötmånaden*, simmande uti the sjöar och wifar hwarest ren sandbotn är, lagom diupt, och watnet af jolen någorlunda liumt.

Cap: III.

om

Barn-födelsefor. p. p. p.

§: 1.

Här om wore mera än mycket at skrifa; Men emedan nu, jänwäl på vårt *Swenska Tungomål*, många sköna Böcker här om äro utgåna, och finnas uti mångas händer; synes thet onödigt wara, at bruka *Lius* uti klara middags solen. Dock ehuru ganska många hafwa mycket här om skrifwit, af hwilka allenaft några få jag fått litet igenomläsa; Så måste jag likwäl i janing bekänna, at ehuru god *Theorien* här wid wara monde; Så är janerl. *Praxis* tusende rejsor bättre; thet iag nog sant funnit hafwer, som här å orten hos ganska många *Barnfödelsefor* hafwer måst wara, och them, näst *Guds* hiälp, handena räkt til lycklig barnsbörd; thet hela *Landet* bewitna kan. Och emedan sådant skedt är, endast då, när nöden varit i högsta och al medel varit fåfäng; alt

hopp ute; p. Så har sådan stor nöd lärt mig mera, än the Böcker iag kunnat här om få öfverkomma; dels til at wända barnen uti Moderlifwet, när the orätt legat; dels taga them hel lefwanda eller och döda ut, dels och döda och rutnade styckewjs ut; dels skilja the samantwäxta Inom- och utom qweden; Taga ut efterbörden; stilla blodstörtningar, Efterswedar; p. p. p. warandes här wid i gemen at berättat thet och dageliga förfarenheten witnar, at fast än fast står så länge här syn- den warar och Evæ dötrar föda barn, then afsagda Guds och hela Naturjens Herres dom: **Iag skal få tig mycken wedermödo, tå tu aflat hafwer; tu skalt föda tin barn med sweda.** Så äro likwäl sådana wedermödor och swedar ganfka åtskilliga och mer än oljka för allom; så wäl å the månader som barnet sitter i moderlifwet, såsom och när thet födas skal.

§: 2.

Alla the många Medicamenter som finnas wara ganfka nyttigt föreskrifna af högtförfarne Män och Qwinor om thenna saken; ehuruwäl the äro ingalunda til at förkasta, när the kunna wid handena wara; thet här å orten sällan skedt är; ja! ofta knaft nog en gång rent watn warit wid handena om wintertiden, utan bara smältad sniö, och thet swårare är, uti kalla bodar och kojor; mycket mindre några styrkande medicamenter, lenande oljor och kraftoppor; Så är dock med förundran sannat, at thet som har haft stor och mästa wärkan hos then ena barnsjängshustrun, litet eller alskintet uträttat hos then andra; lika som watn på gåsen; Så at the aldrabästa Medel här wid, bestå, näst Guds hjälp, Som gör at en glad barna-Moder warder; näml. uti **tu ting**, som är en **frimodighet** hos Henna som under bördan ligger; och en **wälförfaren och tånlig hand** som hjälpa skal. och godwillig är; Hwarföre kommer thetta Capitel at fortel. uti 2 afdelningar at ställas:

I: Swad barnfö(r)derskor böra giöra, för, uti och efter afslusen och födelsen.

II: Swad theras ämbete fordrar som barnföderkor handena råcka skola.

I: Afhandlingen.

At ärnå en god ända, är och af nödene wäl börja; hwarföre til en lycklig barnsjäng, fordras och bland mycket annat, jämwäl thetta efterföljande

A. Sör ån afslusen sker:

1: Achta wäl tiden, så wäl til **ächtenskaps ingående**; at en är hwarcken för ung mindre än 18. 19. 20. år; ey heller för gamul, öfwer

40 år; Såsom och til **ähtensfaps plichten**, ingalunda medan qwinan är uti sin orenlighet, ty the barn som aflas på then tiden, warda gemenligen the swåraste sjukdomar underkastad.

2: **Rumet** är ju så nyttigt på hårdare än lenare fängekläder.

3: Wara utaf et förnöjesam[t], gladt, hurtigt och ärbart sinne, ty man har funnit af mer än mångas befänelse, at fjllhundar, arge och onde barn hafwa fått thet felet af sielfwa aflelsen, eller såsom theras föräldrar tå warit hafwa.

B: **Efter aflelsen**, på the 40 wekor som gemenl. Barnen sitta i Moderlifwet borde thetta i acht tagas, näml.

1: När qwinan märcker sig wara hafwande: hwilket somliga intet kunna känna för än en månad, ja! flera och, äro förgågne; Jag wet någre som sådant icke för än 20 wekor äro förbigågne, hafwa thet förståt. Om **Mjöföd[s]** handlar thet LIX [o: LVIII] Cap: Somliga finna thet strax wid Matthugget; Så wore til önskandes at och the förnuftige Creaturen wele och kunde följa the oförnuftigas Natur åt, och afstå med widare samangång; ty thet med uträttes mera ondt än godt, både för Modern och Barnet; Hwar om wore nog at skrifa; men til äfwen tyrs såfångt. Et må man här wid påminna, at ibland många orsaker som göra thet, at horor eller Lösökonor, gemenl. föda barn med mindre mödo, och under then tiden the äro barndigra, mycket friskare äro, äfwen wäl thetas barn som framfödas, än som ächta hustrur som fåta äro ibland sina älskogsfulla Män; bör och then räknas ibland then störste, at ingen tid, tilfalle eller lägenhet gifwes til alt för många samntag efter aflelsen.

2. Mycket warjaml. ställa sig efter thet som uti the 8: Classer är infört, uti I: Bok: II: Cap: mera tå, än när the fria äre på foten.

3: På then 8. 9. el. 10 månaden låta öppna ådren, som i forna dagar, och än af mångom hålles för skadeligit; thet dock ingalunda är; allenast Modren icke thet wid rädes; p.

4. Huru then underbara rörelsen eller krämpan må stillas som gemenl. öfwer faller unga hafwande hustrur, och kallas **Lystenhet**, Lat: Pica; är infört uti XLIX: Cap:

5: Ju närmare thet lider til födslotiden, ju mera förese sig om thet mångghanda som oumgängel. bör wara tilstådes så wäl för Modern som fostret; thet och Oförnuftige diuren utwiisa med sin natur; när ugnen, som man säger, kommer at nederslås.

Fr[åga]: Här kan, för ro skul, then frågan införas, om en för-
 wiso weta och för ut såja kan, antingen med Pilte-
 barn eller med Pigobarn en hafwande hustru
 diger går?

Swar: The mång teckn som säjas ther til wara, är blotta gifningar; fast än the oftast äro sanne bebodare; Af Ny och Medandet när aslandet går för sig, tyckes fuller säkra teckn gifwas, thet förra til en Son, thet senare til Dotter; Men så är och thet ganska owist, såsom alt annat; ty kan et barn, som ligger i Lindan, och thet man i ansichtet skädar, intet igenkännas til könet; mycket mindre thet som ligger uti mörkret. Wil någor wara lycklig spåman här om, han forske först så oförmärckt ut af föräldrarna hwilketthera the hälst önskade winna; och sedan säger twärt ther emot; så anten glädien förgiäter spådomen, eller missnöjet rosar thetas kloshet som så saningen säja kunde.

6. När Födelse dagen infaller; Swar til merendels wijsa känne-
 märken gifwas; dock them ofunigom oftast owise för wijsa; thet aldra-
 wisaste är, när **fortwatnet aslöper**; fast än mången tager orätt, Pinnet
 för thet samma; Följer så barnet med thet samma, så sker en lätt
 födelse; ehuruwäl stundom händer at Barn födas inom sina hinnor;
 Men ju längre thet går ut på tiden, sedan fortwatnet är aslupit, ju
 swårare warder barnsbörden. På några hustrur här å orten; hwilkas
 namn förtigas; om BarnaMörderiskor må iag intet nämna, ty om them
 tyckes mycket wara undersam, som bekänt i tythet, at med särdeles
 häxeri the kunnat så mycket uträttat at ingen kunnat se them wara
 hafwanda med barn; ingen märkt them hafwa födt barn, än siden några
 krafter mistat, sedan barnen wore född och mördad, p. p. utan the hafwa
 på samma tima giort thetas fulla syflor; p. p. hwar om widlöftigt är
 skrifwit uti en annan min piece, de Morbis Malignis accedentalibus,
 eller **Råfa uti ondt.** p. p. Ehuruwäl, som sades, på några ärliga
 hustrur har iag sant funnit thet the wid the rätte Barnwärfars kanning;
 om the orätta, talas nu intet; gått ifrån thetas arbeten på ång eller
 åker allena hem, födt barn, affkurit naswelsträngen, in summa warit
 tillika en barnföderska och Jordegumma, och sedermera syflat i husena,
 at manen och the flere inkomande i huset, 1: el. 2: timar näst ther
 efter, funnit maten wara tillagat för sig af henna; Men om tylika eller
 andra lätta Barnsbörder skrifwes här intet, utan allenast om **swåra**,
 hwilka härkomma af 2: orsaker, näml. anten af **Modern**, eller och af
Barnet som födas skal.

Hwad then förra orsaken angår, sker then af mångbanda ting; α
 v. g. Hustrun har warit wårdslöser om sig, och fostret, när thet uti
 qweden ligga månede, med för swårt lyftande, wäfwande; p. Ar anten
 för ung eller för gamul; Ar otålig; har warit siufer, och mistat
 sina krafter; Ar modfallen; får blodstörtning; hiårtsprång; frampen
 eller sendrag; p. Qweden är hård och oböjelig, äfwen inra Moder-
 mund; äfwen Moderslidan eller och then så löser och slapper, at
 barnhufwudet skuter then samma framför sig; Efterbörden anten ligger
 i wågen, eller och kommer fram för än barnet födes; Thet ena benet
 som thet andra, som fram och bak är, icke tå åga theras besynerliga
 böjelse; med mycket mera som widlöftigt wore at framföras; Hwilka alla
 hinder at utur wågen rödja, dels med konstige händer, dels med läke-
 domar, efter yttersta krafter och förfarenhet, måste påarbetas; jag nämner
 med sijn händer, ty här wid måste en wara sijn färdig til höger och
 wänster. the förstnämnda 4 orsaker stå intet at rätta, undantagandes
 thet ena, som är, at med tröste-ord och exempel af lyckeliga barnjängar,
 upmuntra then i wåndan warande Modern, och ingalunda tala om
 några olycksändelser, ey håller utsjäja alt hwad ondt å färde wara
 månede, utan förtigat, eller lösa thet bästa; p. p. p. The senare rättas
 med åtskilliga Läke-domar, som äro inwärtas med goda sopporis ingifwande,
 wjner och tylike saker om the finnas; warnt öhl, med Canel, p. p. uti;
 ägg, och hwad som är wid handena; Confectio Alkermes; Wäfwergjäll;
 Wårnstens olja; p. p. äro och goda. Dock för the fattiga har jag funnit
 mächta godt wara, at bruka thesa enfalliga Medel, snusa eller tugga
 tobak; dricka gråbowatn och thet watn, hwar uti ägg äro kokad;
 flere går man förbi, ty then enom hjälper thet, en androm annat.

Utwärtas äro warma och lena oljor och smörjelser, så wäl öfwer
 magan och naslan, som i synerhet in uti och omkring födelse lemen,
 mycket nyttige; och ännu warmen bättre; hwarföre äro Zinnar och flere
 wäl betänkte, som hafwa sådana rum uti warma badstugur och Rigor,
 på then tiden. Althæes smörjelse, och flere äro mächta gode; dock uti
 nödfall brukas här med fromma Sötblomster kokat i watn och osaltat
 smör utilagdt. Dock at rätta the sijn nämnda felen, sker bäst af handen.

Hwad thet senare angår, gifwas mer än mång hinder til swår β.
 Barnsbörd, af fostret i Moderlifwet; hwilka at alla här upräkna ogiör-
 ligt wara månede; dock the algemenaste, v. g. Alt för stort hufwud;
 alt för brede aplar; wriden krops; wisar först fram anten örat, eller
 handen eller ryggen, eller magan, eller rumpen, eller knåna, eller
 foten; Eller och, en hand och en fot tilljka. En hand samt hufwu-

det; p. p. p. **Sofret** är anten **dödt**, eller **samanwuxit med et annat** foster til **hela, halfwa** eller **några delar af Kroppen**, Med mera som the många Naturfloke wid handene gifwa.

Huru nu thesa förenämnda händelser skola rättas, thet sker aldrebäst med förfarna, tiänliga, warfama och starka händer, dock små och wäl smorda; ty i sanning har jag oftast så styft arbetat, at både kropp och kläder af swett ljta som legat i sjön, och krafterna så förminskade, at jag intet sielf orkat lyfta armarne och händerne ifrån sidan, ja! intet draga handen utur qweden en gång.

Medicamenter kunna fuller wara goda, men wid förenämde swära händelser onyttiga; undantagande the som kunna styrka then i wåndan **sittande** eller **liggande**, eller på **knäna stående**, eller **och gående**, ja! **af androm bärande Barnföderskan**; ty på mång sätt och ställningar kan barnet födas, anten thet sker utan eller och med hjälpsamma händer; Här i landet står hustrun näst på knä, och hålles i famnen af en stark och sittande person; Men så har och både gående och bärande ofta nog timat, när jag på knäna ther under gåendes måst arbeta med barnets framskaffande.

D: När nu **förlofningen** gått för sig, fodras thetta efterföljande, näml.

1: At **Efterbörden** med the ting som ther til hörer, må och wäl komma ut; i widrig händelse kan lifwet stå i fara, eller at minstone många swära sjukdomar med tiden tilstöta. Sker sådan utkomst strax sedan barnet är fodd [o: födt], och utan dragande; så är thet ganska wäl; men i widrig händelse måste hjälpen wara wid handen, anten på thet eller annat sätt, som uti II: Afhandlingen kortel. kommer at nämnas.

2: At hwarcken för mycken eller för liten then så kallade machten aflöper, tagandes småningom af in om 6 el. 8 dygnet.

3: Dwinan lägges uti en tiänlig säng med underlagda Dufar, som oftast borttagas och läggas rena och warma i stället.

4: Ligger stilla, talar sacht och litet; Dricker intet kallt, utan tiänliga stärckande soppar: sofwer och hwjlar sig, p. p. p.

Dock rörer sig stundom sacht, i synnerhet då, när eftermachten wil intet beqwäml. flyta, tagandes in tiänliga läkedomar, v. g. Spiritus Chamomill: Anjs olja; the fattige bruka här watn hwar uti Gråbo är kokad.

5: Rena anten sielfwer, eller låta andre thet giöra, med tiänliga safer, Moderssidan och födslolemlen, ifrån slem och orenlighet.

6. Taga sig noga til wara, at the söta och feta saker drickes och ätes, som förorsaka durchlopp eller påstinnande wäder; p. p.

7: Swad thet här än öfwer alt gängse **ombindandet** widkommer, som här sker med en handkläde; ther om nämnes kortel. uti II: Afhandlingen; med mera som Jordgumorna pläga giöra.

Här får man och något berätta om the som föda **twillingar** och **Trillingar**; och om the sådant kunna förstå som med them hafwande gå? Fr.

Några teckn kunde fuller wisja sig, men likwäl snarare **Djåker** än **Siv**: säker; Dwanlige tiokleken af magan och thes delande uti twäne högder, äro wisjare at gijsa något, än som rörelserna; Thet säkraste tecknet är thet, när en fotblåsa wisjar sig fram wid födslen, när et barn är framfödt; dock rätt känder och intet tagen för Pinkblåsan. At **Twillingar** och **Trillingar** äfwen wäl här å orten födas; sker ofta nog; dock sällan **Trillingar**; endast hos 4: st: sådana har iag warit; af hwilka then senasta, näml. N. N. uti Sund af Jdenor Socka, in om 2 åren, födde fram wacker och wälskapad Barn 5: st. Twillingar, på thet ena året, och Trillingar in om thet andra årets slut, alle lefwande och til Döpsen befordrade.

Orsakerna til sådana födsel, äro intet underligare än til them som på andra orter föda på en gång 4. 5. 6. 7. p. Barn; Om några som hafwa födt hundradetals, må man här intet nämna; utan berättar allenast thet, at här å orten sker näst sådant; som säjes; at the **brå på slächten**; thet jag och för sant funnit; Sedan at thet är så **årsgefwan**; hwilket af Ryrko-Böckerne med fljt utletandes iag sanna fått. Ju längre tiden warar emellan thet ena barnets framkomande, til thet andra och tridie; ju farligare och swårare är thet; öfwer 2 dygn wet iag intet, som nog länge är.

E: **Efter förlofningen** följa merendels thesa swårigheter, näml. **Efterwårdekar**; **Mjölkråsa**, och **wårternas hudlösa**, p. p. p.

Til at stilla then först nämnda plåga, som then nog mycket härörer af them som Jordguma hyslor böra bestrida; så spares thet til II: afhandlingen.

Swad **Mjölkfrosan** angår, som kännes wara nog swår, och nästan oundwifelig; Så är dock then icke så farlig, och kan öfwerwinnas förutan några besynerliga läkedomar, aldrabäst med tålmod; så framt inga andra **Efterslångar** och Febres sammanstötta; Rummin kofad i watn, och bröstet smord med kiumt wjn eller och bränwjn brukas här i orten gemenl.

Bröfswårtornes olägenhet är mycket fvar, men rättas aldrafnarast när the ofta bestrykas med liumt bränwijn, eller och Rosenwatn; eller thet som gemenare är, strör på them torfat och sönderstött Laaf af träen, och twestar thet bort, när barnet til bröstet läggas skal med grod-bladswatn.

F. Huru nyfödd Barn ansas och skötas skola af Möderne aldrabäst; om the lefwa, och krafter åga, at them dja gifwa, linda och handhafwa; men i widrig händelse af goda Anmor, hwilka måste med flit wäljas; thet wore mycket at skrifwa om. Dock som många hafwa sådant föreskrifwit och sielfwa naturen predifar thet om, så uteslutes althaman.

II: Afhandlingen

om

Jordegumernas tjänst, och fleras som barnaföderkom händerne råcka skola.

Här wid fordras mycken försigtighet, god förfarenhet, styrcka och frimodighet; p. p. p. Men mig här å orten är oftaft [händt] och i synnerhet wid börjon af thetta befwär, som plägar tilgå med mundwige soldater och storfkytare, som låta sig ut med orden af makalöst Couragie, men när the se fiendan, släppa the neder både wärjo, hatt och hantlar, tagande flychta; Eller som historien kunnig är, om then, som gaf sig ut för en nationail Jude; men när honom framgafs en Ebraisk Bok, wiste han intet, om skriften stod up eller neder; Jag menar sådana som weta intet mera, än knast nog emottaga barnet, när thet framkomer; och när the anmodas at hjälpa til, och hålla uti [?] när then olyckan timar, at dödfödd barn med hafar och krockar måste framdragas, löpa undan och på dören; Ghuruwål nu efter handena lärt något bättre.

§: 1.

The giöromål äro mång och mycket nyttig, så för, som uti och efter barnafödelsen.

α. **Sör födelsen**, fordras af en Jordguma som är medelåldrig, föhr, nychter, wälwillig, samwetsgrann, tyglätig, p. p. at hon giör rätta

1. undersökningar, för än fotwatnet springer om barnet är rätt ställt, eller och intet; och noga känner om thet som stöter emot hennes finger är hufwudet, eller rumpan.

2. Lenar gången med warma och tiänliga saker, åt minstone med liumt watn och smör uti; om intet är at tilgå.

3. När watnet är sprungit, arbetar thet på, at leda barnet wäl och wackert fram.

4. Men är thet illa stält, och någonthera af the felachtigheter äro för dörene, som här tilförende äro upnämnda, til en swår barnbörd, lit: β. 1: Afhandl. Sj! tå wisar sig först Jordgumans konst och försigtighet, at icke allenast rätt wända barnet; söka föra in tillbaka thet som icke bör först framkomma, p. p. p. utan när så beklagel. tilstår at, när et barn som dödt ligger i moderlifwet skal med wäld uttagas, anten helt och hållit, eller och styckewjs, i mindre, eller flere delar, Sj! tå, säger iag än en gång, wisas prof af en god och förfaren Jordgumma; för min del bekänner iag rent ut, som mera för ro och försök skull än för nöd, all dryg och tung arbeten förättat, thetta öfwergår alla; hwar om wore mycket at berätta; men som föreskrifter äro skuggar emot förfarenheten, så uteslutas skuggrika förestälningar; dock at som aldranödigast wara mände här införes, at ingen må för hastig wara til at döma om fostrets död i moderlifwet, och således gripa til extremum och blifwa barnmörderfka för barnmoderska.

Teknen äro mång, men thessa the wisast[e]; näml.

1. Om Modern länge har känt barnet intet rört sig, utan fullit å then tiden hon hafwer lagt sig på, som en sten.

2. Om sådant sker när tiden är inne och födelse stunderna äro å färde.

3. Om illa stinkande blodlefrar, eller kiöttflimpor framkomma.

4. Om then lemen som utkommer warder swart, murcken och illa luktande.

5. Om hustrun falnar; är mycket faller om buken; ängsliger; faller i rjning; p. p. p.

Dock måste en wäl märcka thet, at et barn ganska länge kan intet wissa några särdeles rörelser, när thet klämnes och står stilla uti hieswa utgången, fast än lifwet äntå är behållit; förthenskul måste här wid för al ting ingalunda för hastig wälsamhet [brukas].

Uti födelsen, kan thet wara nog påmint som berättat är, här näst β. tilförende; Dock må och thetta nämnas, at när barnet framkommer, thet sjakta och warjaml. emottages, at icke thet faller neder, och lättel. skadar sig; Såsom och om thet myckla påropande at gifwa barnaqwinone in **drifwande Låfedomar**, hwilka äro i sanning fullgoda ganska månge, och fullproppas thet af många böcker; brukas och åtskilliga sätt; hwar om wore nog at berätta; Dock at forbigå [o: förbigå] all widlöftighet, är thetta, som och tilförende är sagt; at **inga drifwande saker må**

ingifwas för ån i then stunden watnet skal springa, eller blåsan öppnas; p.

At en god hand är bättre än et helt *Apothek*; och ena hustrus frimodighet och tålmod måchtigare än the bästa *Medicamenter*.

γ. **Efter Barnsbörden**, förutan thet förenämnda, måste en försigtig Jordguma, äfwen wäl thetta i acht taga, icke allenast at **Skaffa fram Efterbörden**; hwar om mera kommer at berättas, Cap: XVII; utan och then wäl förwara; ty af Dwäligheter och gamal elak wana förorsakas en stor del **Efterwårdekar**; se Cap: XVIII. utan och rätt affkåra och binda **Nafwelsträngen**, wid påß en god tum ifrå buken, och nästan lika långt utom bandet eller knuten, som bör wara lagom starckt omknuten.

Thenna bindningen har intet at betyda något thet om i proportion emot then nedre födslolemlen; ty sådant är bara laperie, äfwen som många wilja spå om the knutar, som kunna finnas på Nafwelsträngen, til flera eller mindre barnfullar.

Sist at wäl ombewara Modern, icke så jußt med then algement brukel. omgiordningen, fring om buken och ryggen; ty sådant band kan ofstast mera skada, än gagna; utan märcka efter huru Machten måttel. må flyta, och krafterne igenfås. Och efter alt thet förre med Modren, ansja wäl och wackert thet nyfödda barnet; rätta om något feel är å färde, som rättas kan på kroppen; och giöra thet wäl rent; med thet wanliga **Lögandet** sker här aldrumäst; Men som jag har funnit thet wid en ganska stor fåkunighet dels af ofundt watn, dels af för mycket warmt eller och kalt; p. p. p. som förorsakar hwarjehanda krämpor hos barnen; Så har iag intet uti sådan watn låtit lägga nyfödd barn, at lögas; utan med luumt watn, och oljo uti lagder, samt lena dukar thet uti doppade, wäl affstryka alt thet orena som lådat wid kroppen; och funnit thet sådan barn liten eller alshingen klåda hafwa måst plågas med.

§: 2.

Huru the nyfödd barn och efter handena böra upammas och födas, thet om är berättat uti I: Bok: I: Cap:

Cap: IV.

om

Bett af Solf, Hundar, Ormar, Swjn, p. p.

§: 1.

Sådane som the äro, hwilke med sina tänder såren giöra; Så äro och såren, mera eller mindre skadeligare; The förgiftige äro the wärste. Och ehuruwål en del af the Naturkunige påstå thet, at the förgiftiga Creaturens bitande mäkt äro skadeliga ther af, at the sårade warda swåra altererade, häpne och rädde; p. p. Så wisa lifwål mång exempel, at v. g. en warder biten af Orm, seendes honom intet, utan mente thet någon hwaß och torr-tagge skadat then i bußkan komma bara foten eller handen; Dock funnit tå sedermera saningen när hela lemen, ja! hela kroppen är hastel. swåra upswullen af förgiftet; Man wet och thet, at wårjor, knifwar, sylv, p. som hafwa warit brukade uti the förgiftige diurens dräpande, hafwa sedermera, långt ther efter, warit wållande at såren med them gjorde, warit swåra skadelig; warandes en gånka stor åtskilnad emellan Bett eller sår, jämwål af thet bitande Creaturets art och kynne när skadan giöres, och hwarest then sker; med mycket mera som här kunde införas, äfwen wål om sielfwa förgiftet, som besmittar och upblåser blodet, lika som giäst uti et öhskar. Men man går förbi al widlöftighet, äfwen och the tekt som utwißa wildhundar, wildswjn, p. p.

§: 2.

Läfedomar emot förenämnda Bett, finnas wara föreskrifna många; The gemenaße och snarast wid handena har iag funnit wara goda; näml.

1. At then bitna intet lägger sig at soßwa;
2. Binder med Silkestråd strax öfwan och nedan om såret.
3. Driker warm Miölk; om icke Theriak, Confectio Alchermes, p. äro för handena.
4. Sweper om thet [o: then] sårade lemen med warm häste- eller Ro-träck, eller i brist ther af lägger god jord nog mycken ther om.
5. Söker efter at strax v. g. hugga ormen i stycken och lägga them öfwer såren.
6. Smörja såret med Istret af samma slags Creatur som skadan giort; Folkstet til folkbett, Ormstet til ormabett; p. p. p.

§: 3.

At många hafwa sig infunnit, som hafwa varit bitne af hundar, Ormar, Svijn och wargar; Björnar bita intet, utan rifwa med theras starka rammar och flor; thet lærer ingen undra; men at iag och här införer **folckbett**, thet kommer ther af, at och någre sådana patienter hafwa gjort ansökning om läkedom emot sådan sår; icke allenast sådan som uti bitterhet och wrede och slagsmål giord äro; utan och af unga lyftna hustrur, efter theras alt för stora begäran; ja! Jag hafwer på mina händer mång ärr af sådan sår, som giorde äro, af the galna, yrande och afwettige personer, när iag them med åderlåtande och Medicamenters ingifwande til hälson hulpit.

Cap: V.

Om

Benbrått.

§: 1.

At the mång ben som uti meniskans kropp konstigt sammansatt äro, kunna på månghanda sätt, af åtfylliga händelser, bräckas, spelkas, såras, brytas och afbrytas; thet sker oftast, och är icke så aldeles swårt at känna; dock mödosamast uti hufwudet; äfwen och när benet är spelkat eller brutit långs efter; såsom och krosat, men all stycken stå lik wäl uti theras jämna ordning, så at ingenthera kanten stå [r] utom then andra. Som nu med Hufwudskålens brått är thet angelägnaste, äfwen swåraste, så är wißaste tecknet at igenkänna skadan, om och then är på then inra, och således merendels dödelig; Swilket sker med en tunan knifs udds, eller med en strängs sättande emellan then siukas framtänder; Och när man rörer ther wid patienten sådant wäl lida kan, tå är godt teckn; men i widrig händelse, faran stor.

§: 2.

Til at bota Benbrått, är första och bästa konsten, at ju förre, ju bättre, ställa the uti Dordning komna benen, på warsamt sätt och maner, at icke bättra ondt med hälften wärre; såsom the Dförståndige giöra.

Sedan med wäl och wackert tillämpade spelor, dukar och breda band, ombinda skadan, när klutarne äro först blöte giorde anten uti bränvijn eller ättiko.

Yttermera at then siuka ligger rätt stilla och intet rörer then lemen som rätt och jämt lagder är, bättre på en hård än miuk bädda; Och ehuruwäl smörjelser och plåster, som nog många föreskrifwas, mycket gode äro; the gemenaste har iag brukat, v. g. Räf- hunda- Biörn- Fister, med lut eller såpo kokade uti gammalt öhl eller ättiko tilsaman; Aggeolja; Benbrått-gräs warmt omslagdt; p. p. p.

Så är dock thet bästa en slitig upwachting af en förfaren läkare, som icke allenast noga och warjsaml. ser efter uti utvärtes måtto, huru then sårade lemen artar sig, och således förefomma söker, med tiänliga läfedomar, Symptomata eller hwarjehanda efterslängar, v. g. swulnader; kallbrand, p. p. utan och för all ting gifwer patienten sådana goda läfedomar in, hwilka mycket hjälpa the brutna benen til rätta och helandet igen; emedan benens styrka och wälmågo består af en god blod.

At omswepa brutna benen med nyhlachtad hunda-skinn, kiellings-skinn, Bäf[we]rskin, är godt.

Cap: VI.

om

Blemor.

§: 1.

At **Blemor** äro af mång slag, thet är öfwer alt kunnigt; ty under thetta Swenska ordet komma the krämpor och at nämnas som hos Lat. kallās Strumæ, Scrophulæ, Verrucæ, pustulæ. Men här förstår jag endast then älsjst så kallade **Blemsiufan**, hwilken mästadelis all barn öfwergrår; äfwen flera in om unga åren; härflytande af tiocka, skarpa och slema wättskor i kroppen, som utbryta uti sina små utskutningar, mer eller mindre; och anten bryta ut med war, eller och torckas bort igen; thet förra är bättre, men thet senare wärre.

§: 2.

Thenna Blemsiufan, när then börjar wijsa sig, bör snarare med tiänliga inwärtens medel hjälpas fram, än at strax utwärtens förefommas; eller och afhjälpas med tiänliga purgationer; thet förra kan ske med Swettedryckar, om inge Apothekiska finnas i förråd, så är Libbesticke watn godt at dricka; Gråbunke äfwen wäl; uptorckat och sönderstött Ormakött, litet i sänder ingifwit uti warmt dricka, ändock thet hwarden är någon swättedryck eller purgation, så har iag funnit, snart sagt, wara

thet bästa. Swad Magareningen angår, sker then, af åtskilligt, allt efter the sjukas ålder. Men när tå blemorne äro utslagne, måste the ingalunda öppnas eller sprängas, för än the blifwa väl mogna; och efter handena med något hwaft järn öppnas, på thet waret må utflyta, håldre än at thet för länge thet inneligger; ehuruwål många kunna fruchta för ärr i Ansichtet; Men sådant sker sällan; allenast the icke öppnas i otid och omogna, tå the lättel. å nyo utkomma igen. Utwärtēs smörjelser på Apotheken finnas nog många, v. g. Spirit: Gummi Ammoniat: Chamomillæ olja; Galbans Plåster, p. p. p. Men äggesolja, eller och Swjnistet; Ansefett; Märg utur falswars been, p. p. är och mycket godt at bruka; warm blod ännu bättre.

§: 3.

Om the så här i orten kallade **Etterblemor**, är nästan sak samma; men som the sällan så utslå at the mognas och öppnas utwärtēs; Så äro the inwärtēs förenämnda Medel the bästa at bruka, äfwen at wara i warman.

Cap: VII.

om

Blodsiuka, Blodsoet;

se här om en besynerlig min piece, af år 1743.

§: 1.

Ehuruwål under thetta algemena namnet **Blodsiuka** mångghanda blodflytande krämpor förstås; Så begripes dock then i synnerhet uti thetta Cap: then som af the Naturkuniga kallas Dysfenteria, och kännes igen thet af, at blod, med mycken smärta, går ut genom bakåndan; Swar til många orsaker finnas mände; v. g.

1. Af några syrliga och bitra wätskor som samlade äro uti blodet, anten af otänlig spjs, såsom Warebröd, rötter rutna, frusin och rugg- eller råstbiten jäd, p. p. p.

2. Af förgiftigt wäder.

3. af smittan som stor är och mycket wärkar ljta som Pesten, i synnerhet när thet som utlöper illa stinker.

4. Af åtskilliga sår inwärtēs i kroppen.

§: 2.

Thenna sjukdomen är mächta swår och ganska farlig; aldrumäst för barn, qwinor och urgamalt folk; dock icke alltid ljta; ty härflyter han af

små får invärtes, med liten svæda, så är then bättre än af stora; År blon grumlig, så är bättre teckn än af blodröd; Insinna sig ther jämte upkastning, sömnlösa, fryssande, hosta, halsbränna, kallsvett, hjärtsklapning, p. Så plåga[r] merendels fåfängt vara at bruka några Låfedomar, utan håldre bereda ljk-kiston och swepelakanen; i synerhet om thet ljder in på tiden, och illa stinkande blodslarfwor och hinnor utshyta.

§: 3.

Huru thenne sjukdomen botas, ther til hörer stor försigtighet, alt som sjukdomen wisar sig, och patienten til ålder och krafter vara månde. Af förefrefne Låfedomar äro alla Böcker fulla; alla intet förkastande; dock sätet at them rätt bruka, thet angelägnaste.

1: J gemen bör thetta märckas, at ju förr en rätt cur anställes, ju bättre.

2. At then siuke intet äter eller dricker för mycket, utan allenast et hårdkokt ägg eller tu om dagen, med grof stött peppar uti lagd; men intet salt eller smör. Eller och öhlgröt kokad af gammalt dricka.

3. Åderlåttandet wid börjon är och godt.

4. Åfwen och tiänlige och litet i sänder intagne purgationer, wid börjon; men

5: sedermera adstringentia eller samandragande Medicamenter, så wäl invärtes som utvärtes; alt småningom i sänder.

Sedan thetta förenämnda i gemen är wäl i acht tagit, införes här allenast några Låfedomar som the fattige här i orten hafwa funnit sig wäl af; och icke råd och tilfälle haft, at köpa ifrån Apotheken, några Bezoardiska, Opiatiska och Theriakiska saker; icke heller några pulver af Saphiriska, Sardiska, Smaragdiska Stenar; än mindre Canel-, Camphert- p. oljor; Stekta Musfotter; Conserva Ros: rubr: och mera sådant; Af thet förre som wid börjon vara bör näml. **tiänliga Laxeringar**; när intet Rhabarbarum finnes; som här til ganska godt är; förtäres watngröt med smör uti; Salwie-watn; Kornwatn; Soppar af torr fisk; p. p. Eller låta sätta the så nämnda Klistir uti bakåndan, af bara liumt watn med litet smör smältat uti. Thetta kan ske på the första 4. 5. el. 6 dagarne; Men sedermera måste så småningom thet som stoppar och samandraget, brukas, och thet

1: **Invärtes**, v. g. blodrot; stötta gamla tobakspipor; Blodsten; tort miöl; Rodan som finnes uti myrstackar; Kopparrök; p. p. p. och alt sådant, anten uti brä[n]wju; fast än icke alla thet gilla; men här skadar thet intet, i synerhet Embärs- och Rönbärs-bränwin. Eller och uti fiärn-

miölk, som ogemen god är; eller och uti watn hwar uti kan wara kokat, anten Tafkegräs, eller Watnwäpling eller kattfötter; Hwitkull, groblad; Byttgräs och tylika bekanta örter. Dock upträdes här et arcanum som iag funnit ibland thet bästa, näml. god och wältorkad Kramfyll, at then okokader förtära med en sup bränwijn ther ofwanpå som godt är. NB. Twäde tuggat af näfwer. NB. torkade och stötte Miölbärsblad.

2: Utwärtens medel äro the gemenaste och minst kostsamma, näml. steka bröd at thet warnt warder, eller och nybakat, och lägga thet öfwer magan, när then är smorder med ättika, eller i brist ther af, med watn, hwar uti warnt järn eller smidieslagg är släckt.

Cap: VIII:

om

Blodspottande.

§: 1.

Taft än thenne sjukdomen wisar sig wara lfta i anseende til then blod som kan flyta ut igenom munen; Så härkomer likwißt then icke af enahanda orsak eller ställe; ty somt blodspottande kommer af thet **feel som uti lungorna är**, och framflyter med hostande på särskilta tjder, tå och tå, warandes skumachtigt eller med blåsor upshytt; Somt är af Näfons, gomens, est lindbogans feel; somt utur magan, af lefren och nedre lemmarne, som icke med hosta, utan jämte annar slem och rakel framspottas eller utspys.

§: 2.

Af thet förenämnda kan lättel. märckas thet och orsakerne til blodspottning äro mångtanda; v. g. af hästigt springande, ropande; fall ifrån hög rum; för tungt lyftande; p. p. hastigt kallt drickande när en warmer är; Bränwijnsupande; p. p. Wistas ute uti för stark köld, p. p. När Månadsfloden stadnar hos qwinokönet; p. p. För mycken galla eller och skarpa wättskor komma uti blon; p. p. Som thenna sjukdomen farlig är, och bodar intet godt, i synnerhet then som härflyter af särade Lungar; äfwen then som kan komma uhr pulsåderna, när the äro skadda; Så fordras här wid skyndsamt och godt läkande, at icke ondt bätras med hälften wärre.

§: 3.

Läfedomarne finnas wäl många och gode, så wäl adstringentia, som Cathartica; ty bägge slagen äro nödig. Utifilliga Balsam före-

skrifvas wäl, såsom och oöjeteter; p. p. Men hwad wil then fattige köpa förutan peningar? therföre äro thessa ringa medel med god wärkan funden ganska nyttig, näml.

1. Åderöpfung; och at then siuke är stilla och ther jämte förutan mycket talande eller hufwudbrn; p.
2. Intet röker tobak, eller super bränwijn.
3. Dricker kärnmjölk; och
4. Intager refwit huusbloß, eller och torckade Siäl-Lungar, uti Grodبلاد watn.

Cap: IX.

om

Sallande sot, el. Brottfall.

§: 1.

At thenna sjukdomen är mycket swår, och ther jämte wederstygghelig, förträckandes allom som sådana brottfällingar se mände, när the ther af anfallas; thet är öfwer alt kunnigt; emedan många äro och i then tankan, at sådane Brottfällingar äro af samma slag som the besatte af Diefwulen, hwilka och beskriwas i then H. Historien; i synerhet the som föra fram främand ord, och hafwa alt för underbara åthäfwor; fallande intet neder, utan rafa fram uti underbar ting. Dock huru med sådane wara mände; hwar af jag och några prof haft hafwer; Hwilkas äfwen-tyr at här införa, alt för widlöftigt wore; Så förbiuder mig widlöftigheten at nu här berätta the åtskilliga meningar som the frambära om rättaste orsakerna til thenna swåra och starcka sjukdomen; och om then egäntel. består uti felet anten af hela hiärnan, eller halfwa, eller uti hinnorna; med mera som the lärde mundhuggas om; eller och af järdeles seendrag eller Convulsioner i annor delar af kroppen, som förhindra Sinnet's rätta bruk; ty merendels mista alla Brottfällingar sit förstånd, så länge sjukdomen påstår, fast än somlige se, somlige intet; somlige höra; somlige intet; många tala, skria och ropa; större delen tiga; dock uma, skära tänderna, fradgas i munnen, p. somlige och intet; Somlige falla neder, skakas och slå sig; somlige intet; Somlige stå stilla som et trä; somlige skaka enthera af lemarna; en del springa häftigt fram och åter; in summa, then ene hafwer sig så, en annor helt annorlunda; förutan the nog många som under et sken af brottfall, wid kyrkor falskeligen wisa sig falla i brott; hwilkas listighet iag och några resor upptäckt haf[we]r.

§: 2.

Af thet förenämnda, kan märkas thet, at Bråttfall äro af många handa slag, och therföre följer man theras lärofäget som i gemen fördela them således; näml.

1. *Epilepsia Idiopathica*, som säjes härröra af felet i hjärnan; anten af then eller then delen.

2. *Epil: Sympathica*, som orsakas af elaka wättskor, anten uti magan, eller qweden, eller miälten, eller uti andra delar.

3. *Epil: Hæreditaria*, eller är then en *Arffot*;

Thessa förenämnda äro dels häftigare, dels lindri(n)gare; Dels kommande på wijsa tider, dels och intet; Dels längre, dels kortare warande. Hwar wid thetta är och at påminna, at all the barn som plågas af brytande, illskrikande, hastigt iqwittande, p. p. beswäras och af thenna sjukdomen; äfwen the som plågas af matskar; Såsom och när riftningar komma när tänderna börja utskiutas. Ofta och när the nå the åren, at the äro beqwäme och duchtige til ächterskap. Ut och många af swalg och öfwerdryck warda bråttfällingar, af för mycken wrede, p. p. råka uti thenna sjukdomen; thet är öfwer alt kunigt; äfwen och många qwinkön, när theras Månadsjuka stadnar; ja! och å dagen näst tilförende när then flyta skal. Och ho kan räcka up alla sådana patienter?

§: 3.

Emot förenämnda swårigheter föreskrifwas mer än många goda Medicamenter, hwar af Böckerne äro fulla; Dock kortel. är här at berättta hward iag funnit thet bästa wara på många personer yngre och äldre; som thetta efterföljande kan utwijsa, näml.

A: *Sör Barn.*

Är then en *Arffot*, så är then ganska swår at bota; i synnerhet om och the teckn tilkomma af såkunighet, dösighet, lamhet, oförstånd; p. then må wara härflytande anten af folkslaget, eller af otidiga samangången när Modren war uti sin orenlighet stadder, eller af förskräckelse af brottfällingar när hon hafwande gick; p. p. Men härflyter then anten ther af, at then så nämnda Beckswartan icke tilbörl. blef utkommen wid första dagarne; hwar om uti Cap: II: [5: III] är något infört; eller af otänlig och förmycken spjs; eller af matskar; p. så står then snart at ändras, snarast med lindrige vomitiver eller och purgationer, samt sådan mat som löser men intet stoppar. wil man och hänga på barnens hals,

några Amuleta som man kallar, eller små slänmar af Ålgå-flöfwar; Reen-horn; Menisfo hufwudskålar som intet länge i jorden legat; stjärter af bäfrar; thet kan och wara godt nog. Men är then en Arffot, som wid årens tiltagande måst wijar sig; så måste the Medel brukas, som för the medåldrige här efter förefrifwas.

B. Sör 15. 16: p. åra Personer.

Åderöppningen är mäçta god; åfwen wål badande, och kropsens tiänliga rörelser; taga sig noga til wara för fylleri, wrede och bitterhet, för röft kiött, i synnerhet Bockkiött; dricka kalt och godt watn; intet klifwa högt up; äta wjnruta; Porß; Lil: Convall: Vöf; Salvia och mera sådant. Dock thet förnämligst är, at få sig med ächtenfkap en god wän och Mafa.

C: för Medelåldrige Personer; ty
 sedan en är kommen öf[we]r 60 åren
 är en frj merendels för Brottfall.

1. Först och främst böra the sig noga achta för thet som under Lit: B. är påmint.
2. Bruka ofta resor åderslag, the som blodfulla äro.
3. Åfwen wål vomitiver eller upkastningar.
4. Fontineller hafwer iag funnit och wara hos många mäçta gode.
5. Följande saker, torckade, stötte och intagne uti warmt dricka, eller ättifo, eller watn som the kunna finnas äro och tiänliga; v. g. Swale-hiärtan; Menisfohufwudskållar; Hwad then warma Menisfoblou angår, i synnerhet the aflifwades, så må han skattas god therföre at ther i finnes något sal volatile; eller och af then sjukas anten starcke inbilning eller stora förskräckelse; ty hwad thet senare angår har iag funnit thet någre Bråttfällingar fallit hastigt uti elden eller och watnet, och af förskräckelse slupit länge nog thenna swåra sjukan; ehuruwål then brände skadan af elden, och ther af utflytande slemen förmodel. giort mera til saken.

Nåf-hiärtan; Wåfwergiäll; Björngalla; Laxgalla; Uptorckade qwinno-
 efterbörder; utskurne Håsta-knappar; Råspade Ålgå-flöfwar, Reenshorn;
 Lil: Convall: blommar. p. p. p.

§: 4.

Och emedan the närwarande böre på alt sätt hjälpa sådana eländige
 sjuka när the falla, eller och när the anten sielfwa thet förut kunna såja,

eller och wiß techn gifwas, som mång äro; Så är fuller blotta handräkningen then snaraste; om krafterne så medgifwa; ropande, ryckande, skakande, stingande, hårens ryckande; p. kunna och brukas, men icke så aldeles goda; utan thet bästa är at få ättifo, kalt watn; och än bättre Spirit: Sal: Armoniaci [o: Ammoniaci], eller och Bärnstens oljo, både i munnen och näsone; Camfert är ogement godt at dels röka, dels låta drypat i kalt watn, och blåsa thet in genom näsan och munnen.

Men the som äro af wärsta slaget, springa, ropa, skria, kasta armar och fötterna alt up åt näsan, tala underliga; p. p. äro för starcke at ingen kan hålla them; och således hållas före wara besatte af diäfwulen; af hwilka och 5 el. 6 Personer hos mig varit; har iag funnit thet bästa wara, at lå anten sjunga eller spela en [melodie] som them behagat, lå paroxysmus snart stadnat.

Cap: X.

om

Bråf.

§: 1.

Bråf eller **tarmlopp**, som sielfwa ordet tillkänna gifwer, är och sker när Jsterhinnan så brädes, at tarmarne löper ut igenom öpningen på orätt ställe; som lätteligen ske kan, i synerhet på barn, och andra personer; anten af mycket klämmande när barn födas, eller af häftigt skriande, hosta, upkastning krystande wid stolgången; p. p. the äldre af för strängt och tungt lyftande, bärande, hoppande öfwer diken; fyllerie; p. p.

§: 2.

Bråf sker på tu ställen, anten i **Nasfen**, och kallas **Naswelbråf**; eller i **pungen**, som algem[en]l[igen] nämnes **Tarmlopp**; Dock äro theße 3: handa,

1: **Tarmlopp**; 2: **Kiöttbråf**; hernia scirrhotica; och 3: **Wäderbråf**. Af thet första finnas tarmarne hafwa fallit neder, anten uti hela eller och halfwa pungen; ju mera ju wärre; och ju längre the ther liggande äro, ju swårare at bota och til rätta ställa; aldrawärst som så födde äro, eller och brå på folkslaget; På näsan, munnen och gången kunna och under stundom sådana Personer igenkännas.

§: 2 [bis].

Thenna sjukdomen at bota, kommer the så kallade Bruchsjneidare til; Men så lyckas icke alltid skändet för them; ty några Exempel har jag här å orten, at then siuke intet annat af theras handwärd haft, än mycken sweda och peningöda; Förthenstul är rådeligast anlägga et tjänligt band, sedan tarmarne tilbaka stutne äro, småningom och sachtta med handen; så lagandes at patienten ligger rätt högt med bakändan, och fötterne hålla up åt i bästa måtton; såsom och förese then siuka, at han intet kräses, än sider kastar up, icke heller är hårdlifwad; så wäl medan tilbakadriswandet sker och bandet omlägges; såsom och sedermera alt medan curen påstår.

§: 3.

Huru thetta Bräkbandet skal göras och sedermera bindas, kunde wäl mycket framföras med pennan, men bättre skadas och läres af ögnasichtet. Omslag ther inunder äro god, af Tarmlopsgräs; Daggört; Kattfötter; Wallerian; Höfälla, och tylika örter; såsom och bestryka pungen och naslan med salt-laka, bleck, eller then laag, som bardade hudar hafwa legat uti, then är bäst.

Cap: XI.

om

Brännsiuka.

§: 1.

Sielfwa ordet gifwer tillkänna at thenna sjukdom är en hezig Feber, om icke then wärsta, ibland the mång slag som under thet ordet febris komma, dock ingalunda then minsta; emedan then står mäst jämt på, så länge then warar, förer med sig Outsläckelig törst, hufwudwärd, öronstjufande, sömnlösa, matledda, heta i hela kroppen, yrsell, p. p. warandes mera dödelig för gammult folk, än för ungt; ehuruwäl mer än många taga sig affsed ifrån wärldene af then hopen utaf brännsiuka, mäst in om 9de dygnet.

§: 2.

Orsaken til thenne sjukdomen är en ruten- och jäfande blod, som bryter häftigt ut; bortskämder af ofundt wäder, elaka wätskor, för mycken galla, p. p. warandes mächta smittosam, så at then med rätta må kallas en Pest; emedan så slippa undan när then stark i huset inkommer, i synnerhet om sommaren.

§: 3.

Läkeomedier finnas och för denna som för andra sjukdomar, nog många upptecknade. Men man håller sig in om skrankorne och redeliga enfsaligheten, nu som alltid, upptäckandes then gemena Hälfsinga=Curen, näml.

- 1: Måste wid börjon ådern öppnas;
2. Then siuke mycket litet äta och dricka; i synnerhet köttmat, och starkt öhl.
3. Bruka lindrig upkastning; och om så nödigt är
- 4: Purgationer eller Laxativer.
5. Dricka Lingonlag; än bättre är kärnmjölk.
6. hålla på tungan hårdt stect salt släsk.
7. hafwa omslagkring hufvudet af sammanlagade ting, näml. Getepors, kumin, flj, salt och törnrosor, fuchtede med ättika, eller koträskwatn.
8. Ligga uti et skuggorikt eller mörkt rum.

När sjukdomen begynner aftaga, som bäst kännes af törstens förminskande; kan och någorlunda synas af Urinet; ty medan thet tiökt och rödt är, warar gemenl. sjukdomen, men hwhitnar thet mit under sjukdomen så bultar döden på dören; Är nödigt at patienten styrker sig med kraftsoppor, kämbar sit hufvud, swettas sachten, och smörjer been, fötter och länder med bränwijn.

Cap: XII.

om

Bölder.

§: 1.

Bölder äro fuller af mång slag, i anseende [til] rumet hwarest the wisa sig, och til storleken och swårigheten; p. Men så äro the enahanda ther af, at the alle härröra af några elaka wättskor hwilka sättia sig i were i kroppen alt mer och mera, och förtaga swettholens tjänster; hwilket lättel. ske kan anten af hårdt klämmande, stötande, fallande; p. p. elle[r] och af någon samling af tiöcka wättskor, som alt mer och mera tiltaga, omsider med wärck och sweda mera eller mindre, som the kunna sättia sig til, aldrasfarligast på the ställen, som angelägnaste äro för kroppens syblors uträttande. Här nämmas allenast the allerbefantaste, v. g. A: the algemena och flytande. B: Rötbölder. C: Spjfbölder och D: Bröfbölder.

§: 2.

Bölder kunna botas på följande sätt, näml.

A.

1. at så snart the kännas, med förefommande at the intet få mogna och sedermera utbrytas; hwilket kan wara godt nog i wiß mål; dock icke altjd; thetta förehinder bör ske försichteliga icke allenast med tiänliga Läke-domar och klämningar, utan och således at bölden intet drifwes ifrån thet mindre angelägna stället, til thet mera angeläget är; hwar af och til öfwerflöd then skadan kan tjna at en inflammation kan yppas; utan skal något godt förefommande ske, i synnerhet med öpnande eller tiänliga sakens påläggande, bör thet anläggas intet på sielfwa bölden, än mindre öfre delen om bölden, utan nedan om.

2: Kunna the intet förefommas, eller afstyras wid börjon, thet i wiß mål intet så särdeles godt kan wara; thet gemenaste sättet kan ske med kalt watn; kallwatn och saltwatn än tå bättre; Så måste bölden hjälpas til mogenhet, at en öpning må ske, och thet medelst then elaka wättskan; och på slutet then så kallade **war-modren** utflyta; hwilken befordring sker med hwarjehanda, dels plåster, dels omslag, dels smörjelse; p. p. Lagerolja brukas här mycket; kokad fikon warm pålagd, än bättre; the fattige kunna nyttia anten ljunfrö kokad i miölk, eller Höjsalla, eller och warm koträck; eller och plåster giort af smör och soot ihopmängtat, bäst som skafwit är af bottu på kopparfexlar.

3. När Bölden wäl mogen är; men ingalunda för; bör then öpnas med hwaft och tiänligt järn, och öpningen wid göras; men intet efter här brukel. gamla maneret, med hett järn upswedas; på thet thet onda må wäl utflyta; och sedermera

4: then särade lemen smörjes anten med Camfert bränwijn; eller med ättiko, eller i brist thet af med warmt urin.

Rötbölder äro fast wärre; emedan the lätteligen kunna stadna B. uti then kallade farliga **Kråftan**, at minstone föda af sig **Dödköf** [o: dödkött], lat: gangræna; eller och blifwa sådane som Medici kalla Tumores Malignos; v. g. Bubones; Carbunculi, p. p. Med them at göra, har man funnit enfalligsta och bästa medel at rätta, blåster [o: plåster] af Beckolja och förenämnda soot; the dyra plåster v. g. af Gumm: Galb: och mera sådant äro mächta gode; men fet materia och oljoteter äro här wid intet särdeles tiänliga; undantagandes Terpentjns olja wid börjon och för än the spricka sönder, then är god.

Spitbölder kunna fördrifwas med nyckert spott; tobaksolja; Specke- C. lera; Rödbjörja; och mera tylist, som i hast kan finnas, förutan andra

goda \mathcal{R} ; och \mathcal{S} .; som på Apothek[en] finnas; warandes mähta godt at bruka purgationer och Swettedrycker för them som ther af plågas.

D. **Bröftbölder** beswära fuller allergemenligast Barnsängsqwinor; men så har man funnit nog många pigor och ogifsta af sådana bölder swåra plågas, i synnerhet the som haft stor bröst och warit inoklädda uti winterfölden; äfwen haft för mycken galla uti blon; hwar af thenna sjukfan mäst härkommer, som hafwer rodnad, heta och mycken wärck med sig för än then mogen kommer at utshyta.

Huru then botas, sker på mångghanda sätt, dock äro och följande gemena saker och bruk goda, näml. åderlåtande; Afhållande ifrån kräslig mat och starka drycker; hålla sig in uti warmen; Intet lägga något fett ther på, utan warmt och tårt, v. g. Biörckasfa med grant salt blandat; Höjalla, med warm ättiko eller lut upblötter; Ålandsrots-blad, om the finnas för handena, men äntå bättre Pestilents-örts; räpad grön hæggebarck; Slädermos, brukad at som et blåster [o: plåster] läggas utan, och jämwäl ther af något intaga; är the förmögnares cur; the fattige nödgas bruka alb: Gr: eller på sw[en]sko i[agdt] Swit hunda-träck.

Dock är et bland bästa medlen för gifsta qwinnor, om the så länge med sina män sammanleswat, at the töras låna theas tyg til öfwerläggning på bölden, som skiljer manens skapnad ifrån qwinons.

Cap: XIII.

om

Darrande

§: 1.

Thenne sjukdomen rörer dels hela kroppen, dels någonthera af lemarna, mer eller mindre, längre eller kortare, och åger sit högste uti **fiottspirorna**; Lat: Musculus; som lättel. röras af och an, ljsa som en dörr på hafar hängande är hwarden öpen på gafwe[l]n [?] satter, icke heller aldeles tilsluten; Orsakerna äro många, v. g. förskräckelse; häftig wrede; matthet; fylleri; förmycken älsfog; ålderdom; arfjot; p. p. p.

§: 2.

Emot thenna sjukfan, när then mycket swår är, har man funnit mähta godt wara, at bruka samma läkeDOMAR som tilförende Cap: IX. om Brottfall är påmint. Men är then af matthet, kunna goda kraftsoppar och drycker brukas, samt the darrande lemmar smörjas med biörn-ister, Siälspäck, brännwijn, eller tylist mera; som har nästan samma wärckan

som ungv: infrig: Galeni; p. p. som på Apoth[eken] köpas. Man wet och thet, huru fyllhundar taga bot ther the hafwa fått sot, stillande theras Darrande med nytt supande; Men ålderdoms främporna äro mera än swåre at rätta; med tiänliga linder och ther under lagde stärfande saker, lindras mödan.

Cap: XIV.

om then som är

Destet, för mycket fyllig, fetet.

§: 1.

Thenne Dwigghet och olägenhet som orsakar nog besvär både för kroppen och Sinen, och härshyter anten af fäderne eller möderne; eller af förmycken fetma som sätter sig så wäl uti inälsfverna, som emellan köttet och huden; Swarföre kunna sådane destet personer snarligen råka ut för slag, äfwen brå död, när fetman tilstoppar gångarne uti hiärtat; at minstone plågas the af andatäppa och mycket swettande; p. p. Hustrur äro ofruchtsama, eller och föda barn med mycken mödo; p. p.

§: 2.

Läkeodomar om the här emot brukas skola, så äro the bäste, åderlåtande, koppande, badande, purgeringar; p. p. Intet förtära kräslig mat, och starkt öhl; utan häldre watn hwar uti korn är kokat; Swjtlök; Malört; Dosta; och flera tylika örter. The förmögne bruka med nöje, fromma och märckelig effect, thet bekanta Elixir proprietatis, och dricka Decoctum lignorum; eller och besöka tiänliga hälsobrunar; Men the som efter någras råd, afton och morgon druckit ättiko; hafwa fuller blifwit magre, men fått pipande och gnällande grijar i bröstet, såsom här säjes. Then algemena hopen här i landet hafwa intet at mycket klaga öfwer thessa krämpan för then magra födon skull.

Cap: XV.

om

Dånande, Swimande.

§: 1.

Under thessa Helsing-orden, förstås the sjukdomar, som hos lat: kallas Lipothymia, Syncope, Ecclipsis, Asphyxia, passio hysterica, p. fast

orden äro Grefiska; Härslutande af lifsrörelsernas stadnande och elaf blod; p. som orsaka thet, at en är ljfare enom dödan, än lefwandom, så länge thet warar; tå then siuke sedermera wafnar up, såsom af en sömn. Thenna olägenhet kan komma af åtskilliga händelser, v. g. häpenhet; wrede; matthet; hunger; blodgång; för mycken kärleksbråna; ond lucht; stark warma; högt flifwande i wädret; fallande; stötande; bedröfweliga tidenders hörande; swåra barnsbörder; stark skott; p. p. Somlige förmärcka thetta, när paroxysmus kommer; somlige intet, fast än ändre [o: andre] kunna se thet på theras hwjta läppar, starrande ögon, fallswätt, giäspande, p. p. p. Stadnar och aldeles pulsen, så är fara om lifwet, om thet länge påstår.

§: 2.

At bota thenna sjukdomen är nödigt först weta orsaken, och sedermera anlägg[ga] läkedomar, aldrabäst the hiärtstyrkande för the swaga; the rife så bruka, Canelwatn; Bärnsteens olja; Näglike olja; Menst wjn; Citron Saft; Confectio Alchermes, *R* Corallorum; p. och stryfa under Näsan Slag Balsam; Spirit: Nitri; eller Sp: Salis Armoniac: [o: Amm-], Bäfwerolja: p. p. Men the fattige måste nöja sig med bara kalt watn, så wäl uti munen, som i panan slagit; eller med en nyckel i barmen: eller med knipande i näson; p. p. Ättika brukas och; men gemenaste är här wid af mig gifwit, näml: Matfjolja, så wäl at stryfa under näson; som taga litet ther af in; när ingen Diswelsträck är för handen.

Cap: XVI.

om

Dödkfiött.

§: 1.

När så wida kommit är, at blodets goda lopp förhindras och stadnar någorstädes i kroppen, och några frätande och skarpa wätskor samlas på något ställe, så i fiöttet, som anorstädes; fast än Dödkfiött i benen kallas intet gangræna, utan Caries; så börjar dödkfiöt hyppas, och tager alt mera til, luctar illa, blifwer mörkbrunt, stiger högt up, blöder; dock utan swår känsel. Thetta onda kan komma af åtskilliga händelser; v. g. när anten et sår är huggit eller stungit af förgyftig järn, eller kulor, eller diur, som förgiftige warit; Eller och illa är ansatt; dels med smörjelser och plåster dels uti fiölden warande; alt för starka ombindningar; p.

Efter starka bränjuvor kunna och ond sår och dödkött upkomma; Förkyld Sår äro såsom Moder här til; thet jag nogsamnt måste finna, när General de La Barre kom hit med the qwar blefne Finska Ryttare, hwilkas händer, armar, fötter och been förkylte woro på Norriska fiällen 17[19] läggandes them här i Staden under min cur; til stor skada och tidspillan öfwer hela 3 månader.

§: 2.

Thetta Dödkött som lättel. synes uti öppna skadar, men å benen ide så; måste ju förre ju bättre borttagas, anten med hwarja knifwar; som minst kostar och snarast är gjort; eller och med tiänliga Medicamenter, v. g. Ungvent. Ægyptiac: Lap: Infern: Sal Armoniac: [o: Amm.] Aristoloch: Rotund: Aqva Sphagædenica; och mera sådant. Thet algemenaste som jag har brukat är mäst utskärandet med en krotot knif, twätta såret med stark och warm ättiko, lägga ther öfwer doppade hampeblåer uti starkt brännwijn, sedan et plåster af äggeblomor och tallkoda är påfatt.

Cap: XVII.

om

Efterbörden.

§: 1.

Uti föregående Cap: III: och II: afhandl. är något om Barnföderfkos **Efterbörd** påmint, och ehuruwål alkintet mera eller tydeligare kan här om skrifwas, än thet vår Makalöse Swenske von Horn af Portal, och flera, har behagat i dagsliuget framgifwa; så wäl af hwad then består, v. g. Maswelsträngen, Moderkakan och hinnorna; såsom och huru then på åtskilligt sätt kan wara fästad; huru then bör efterletas, och tusende resor bättre och säkrare med en tiänlig hand uttagas, än förmedelst drifwande saker utföjas; hwilka drifwande Medel han wäl upräknar, men än widlöftigare Timæus, Tulpius, Barbette, och hans Comment[ator] Joh: Waldschmidt; Then älsta iag åger här om, är Eucharius Rhodo, af år 1532; uti ganska mång stycken the yngres Gamaliel. Dock får iag allenast et här såsom nytt bifoga, at ehuruwål jag med handen [uttagit] alla sådana efterbörder, utan barnqwinnornas, snart sagt, minsta wända; Så har thet likwäl några resor händt thet när et dygn eller mera är förelupit efter barnsbörden, och jag wid tittom-

sten [ej] kunnat föra 2 el. 3 finger in, til underfökande, långt mindre hela handen; at then slåta Måsing pipan eller röret iag ther til brukat, tioc som en god tum, smorder utan, och införd uti queden, har gifwit ganska god och underbar tjänst at med then insatta ändan fästa sig wid efterbörden, dels genom sugande med någon mund, dels och med en ther in uti fram och åter dragande tövill med lunß på ändan, lfta som en pump, och tymedelst utdragas.

§: 2.

Af the mång förefrefwen drifwande Medel har iag mäkt låtit them röka, snusa eller tugga tobak, i synnerhet the som för sådant icke öfwat hafwa; Oråbo-watn kan och med god wärkan brukas, förutan skada, som lättel. kan tima af andra samanblandade saker.

Cap: XVIII.

om

Efterwedar.

§: 1.

Swad som här näst tilförende Cap: XVII. är infört om Efterbörden, thet kan och wara påmint om thessa **Swedar** som följa Barnsjängen åt; mer eller mindre; längre eller kortare; p. hwilke merendels förorsakas af then toma quedens samandragande igen, och then ömhet som Modern känner; äfwen af någon såkunnighet som ganska länge här i orten tmat hafwer och än sker, på mång ställen, thet iag nu här upptäcker, ägandes här til ingen Läre-Mästare, af thesas skrifter som för min ögon komne äre; näml. at **Efterbörden**; med the uti Cap: XVII, tillhörige himnor; p. **fastas strax på elden.**

§: 2.

Läfedomar emot thessa Swedar elle[r] Efterwärdar, förefrifwas och många; alla goda, men dock dyra; The allergemenaste och af tusende rön så goda som Mandelolja, Bakraf, som orätt nämnes Sperma Ceti; Fenfols-watn, p. p. spisa intet emot thet watn hwar uti then inre och röde Embärträdsbarden är kokad; äfwen Moos af Häggebär; Men thet allerförmämsta och säkersta medel är, at ingalunda fasta Efterbörden strax på elden; som här tils öfwer allt skedt är; utan förwaran uti et faat så länge, til theß man får se, om en del ther af tjt lägges.

Cap: XIX.

om

Etterfmuck eller Uclånst Eld.

§: 1.

Thenne sjukdomen är flytande Skabb; och skiljes åt ifrå then torra; som beskriwes i Cap: XCI; är en stor plåga i synnerhet för barn, drifwandes sit friare spel om aften och för midnatten och när man ligger å miuka kuddar och lena bolster i warman. At then är besmittelig, thet är öfwer alt kunnigt; men at huswudorfaken är salt, och styrachtiga wätskor uti magan, som således utbryta; thet upträcka the naturkuniga, fast än the äldre annat föregifwa.

§: 2.

Thenna Skabben at strax mota och företaga, thet är intet godt; ty tå kan ondt rättas med hälften wärre; Jag wet thet någre Landsstrykare gjort thet med Mercurialiste [o: Mercurial-] smörjelser; utan bäst är thet gå småningom til wärda, först med sådan diæt som rättar the skarpa wätskor, undwikandes salt-rökt-släsk och kiött, p. p. sedermera med tiänliga Magreningar, dock icke för starka; åderöpnande kan och wara godt; om åldern så medgifwer; Swettedrycker kunna och här brukas; men intet för torr skabb. Hwad utwärtens smörjelser angå, så finnas och the många uti Läkare Böcker uptecknade; hwar af then Hwita Camfert-smörjelsen mähta goder är, äfwen then så kallade Cosmi Slotani; p. Men these äro intet lätt at lyftas för fattigt folk, utan the måste betiäna sig af samankokade slöter, med stöttan brunsten och wädelskål uti lagda; Geta-miölk, och än bättre Sto- eller Mar-miölk, warm påstruken, har iag suumit wara then bästa, samt låta then siuke dricka watu, hwar uti Skabbört är kokad; men ingalunda öhl eller bränwijn; dock at smörja litet bränwijn utan på kroppen, skadar intet. Med bara raspad rå Ahl-barck, ofta resor pålagd. hafwa ganstka många blifwit curerade, såsom och kokat Tobak i ättiko, och affodet påstrukit.

Cap: XX.

om

Fastande.

§: 1.

At många meniskor, både i forna tider, såsom och nu i thessa närvarande, så wäl här i Sverige, som å andra riken, (hafwa) länge uti många dagar, månader och år, hafwa lefwat förutan mat och dryck; thet införa nog många trowärdige Historier; Af the få Auctorer som jag fått se här om skrifwa, som allenast 16: st: räknas, hafwa, snart sagt, alla sådane underbare personer warit qwinfolk, och thet märckwärdigare är, Dgista. Ghuruwäl thetta, i anseende til Historierne, idel sanning wara mände, näml. at många personer utan mat och dryck ganfka länge lefwat hafwa, så äro the naturlofe icke ense om orsakerne thet til, utan hafwa framfört åt minstone fyrahanda sårskilta; The gamlare och nyare som giöra et med wår Swenske Magnus Gabriel Block uti sit betänckande öf[we] Ester Jöns Dotters fastande i Skånö; 1714. synes man allerhållst kunna hålla sig wid, näml. at när lifskrafterne komma i thet stånd at the kunna födas af bara wäder; så kan en meniska länge lefwa utan mat och dryck, såsom någre annor diur giöra.

§: 2.

At nu stadfästa the förres berättelser, så föras här in 4: Personer, hwilke här å orten i min tid länge nog lefwat utan mat, af hwilka 3: st: hafwa warit qwinfolk, 2: st: pigor; Brita Jöns Dotter i Hög Sockn som om en Sommare i 4 månader lefde utan mat, och några år ther efter om en winter i 2 månader, och kan hända längre, så framt hon icke blifwit igenfunnen uti en hölada, uti wildmarken ther hon wistades; dock så förkylder til been och fötter, att the bägge måste affågas. Hon lefwer än. Och Brita Ol: Dotter i Tuna, som och ifrån hösten öfwer hela wintern war ljk thenna förre; dock intet förkylder. Then 3de war ena unga Enka, som intet barn ågdt; Men then 4de war en dräng om sina 20 år. Hurudana berättelser thesse förenämde personer hafwa haft för mig om thetta theras fastande, thet wore för långt här at framföra; Nu nyl[igen] medan iag thetta skrifwer är och til mig kommen berättelse ifrå Stockholm om en ung Son om samma ärende; mycket lsker i mång stycken then öfweralt küniga Ester Jöns Dotter i Skånö.

3.

At läka sådan sjukdom har jag funnit åderlåtande wara godt, swettande, starkt arbetande, p. p. Camfert[*s*] intagande, p. Men thet allerbästa et kärligt giftermål.

Cap: XXI.

om

Sleen.

§: 1.

Sleen kallas här i landet then passion, som äljest heter Colica, och bär namn så wäl af **wäder** som **watn-Sleen**; then förra är et med colica biliosa, then senare med colica pituitosa; Men Colica spasmodica nämnes här **Rnjp**.

Thenne sjukdomen som kännes här och ther i kroppen, och gör mycken wända af wärck, påstinnande, förstoppat lff, törst, sömnlösa, rapande, kallswett, swimande, p. p. orsakas dels af gallan, dels af slemma, sura och wäderfulla wätjkor, och annat tyllit; räddhoge, wrede och mycket hiärnebruy, hiälpa och här til.

§: 2.

Läkeodomar emot förenämnda sjukdomar böre försichtel. anläggas; när man först är wäl undderättad om hufwudorsakerna; så wäl **Zn** som utwärtas; Aldraförst är wärman mächta god; sedan at then siuke må få öpet lff, som swärt är at utwärcka, emedan starcka medel ther til fordras. Opkastning är [ej?] nyttig emot wäderfleen, dock goder när watufleen regerar. Swettande är och mycket tiänligit. Men at nu här införa the åtskilliga Essensæ, Tincturer, Spiritus, Extracter, Decocter, p. p. som finnas, och höpas och af the förmögna brukas; thet wore alt för widlöftigt; Nu för tiden brukas gemenl. the så nämnda **Pringens** droppar; **Hiernes** testamente; **Balsam sulph. succinat**: äfwen **anifat**: **Sp: Vin: Camphor**: och sådant mera; altsaman mächta godt. Men then fattige åger intet annat än lägga omkring ther wärcken står anten warm hafre, eller warmt salt, eller **Hwijtkull** af thet slaget som kallas äljest **Sötblomster**; upwarmt uti watn, och ther jämte dricka samma watn, eller och **Malörtewatn**; p. åger han **hwjtlöf**, **biörngalla**, **Wäfwergial**, eller tyllit, tager han in ther af; äfwen en sup myrbränwijn; och til at öppna lifwet något af then flytande grantodan som finnes in uti torra sönderflusna träen; hiälpandes sig fram med badstugugående.

§: 3.

Här wid är och thetta at påminna, at dricka kalt dricka på feet mat, warm kål, korf, och tyllitt; eller och när man swettig är, p. thet orsakar plågor af themna onda Fleen. Äfwen seeg miölk, hwitmeßu och wasßla.

Cap: XXII.

om

Flußer.

§: 1.

Alt **Flußer** äro af månghanda slag, eller rättare sagt, flyta och lättia sig i många lemar, thet är öfwer alt kunigt; ja! i hela kroppen; och giöra stor beswär, wärck och wedermödor, samt elaka esterflångar, upstigandes som et [o: en] elak och förgiftig dimba och ånge utur Stygge Siön; höft och wår aldraßwårast, äfwen för them som äro trägne Studerande; måste gå mycket barfotade; stå barhußwade; wistās i tiocft wäder; äro wätßkofulle, p. p. äta och dricka för girigt; wandra i starka kölden; fallandes in på näsan, som kallas **Snufwa**, och latin: Coryza; på bröstet, i öron, hußwud och alla lemar, emedan blon är förßkämder, och kan med mycken beswär fördrifwas, dock kommer oftast å nyo igen, alt som naturen kan wara; ty och en arßfot giör mycket här wid.

§: 2.

Läkedomar emot Flußer måste brukas tiänliga, anorlunda emot the **beta**, anorlunda emot the **kalla**; och ställās efter the lemar hwarest the haßwa satt sig.

I gemen brukas och berömas fram för alt annat, nu, mera än fordom, at dricka Brun, häßowatn, och häßokäller, hwilka nu så många upkomma, at man fruchtar the om sieder hållās för gemena; Och ehuruwäl the äro gånßka goda emot månghanda krämpor i synerhet emot flußer; så lærer en hwar saningskär bejaka thet här wid ju så mycket spelar lättia, tidsfördrif, peningöda, egennyttighet, ocker, oloßligt tiggeri, p. p. som häßons återfående; skrißwandes iag med trygt samwete under then wakra skrißten om häßobrunar, at

watnet giör gagnet, men

mineralen äger namnet. på min ära kan iag bedyra thet godt, rent källewatn, ja! än mera saltjöwatn i wårt haß ju så kraßtigt är, In- och Utwärtēs at bruka, som mång namnkunig häßowatn, allenast

Zubillningen finge och här regera. I gemen är och åderlåtande godt, samt tjänliga purgationer; i synnerhet när flußen härflyter af mycken elaf sem; Spanska slug-Plåster, koppande och Fontineller äro och mächta kraftiga. Här bruka the gemena röka sig med Enfåda, gamla sopqwastar itända, Myrstack, torra granfåglor; samt twätta sig med watn, hwar uti Fro-granjs är wäl kokat.

Cap: XXIII.

om

Fläckar.

§: 1.

Ut fläckar äro af ganska mång slag til färgorna, storleken, myckenheten, p. p. och sätter sig på mång ställen; thet är kunnigt och ögonstenl. hafwande åtskilliga orsaker; om the så nämnda **fråknar**, nämner Cap: XXVI[I]. Här komma the så kallade **Leswerfläckar**, **Badstugufläckar**, p. p. at förstås,

1. Swad **Leswerfläckarne** angå, som förmenas komma af Leswern, men orätt, utan snarare af förbränd blod; eller af qwinotidernas stånande, eller af otidig sängelag, p. p. the äro mera styggeliga än beswärliga; äfwen the så kallade

2. **Badstugufläckar**, som orsakas af (then) sammanwaru i badet med en uti sin orenlighet gående qwinosperson, eller och ätande och drickande med henna;

3. Fläckar som synas anten efter Måßlingen, kopporne, Bränjuukan, p. p. eller the så kallade **Ljfläckar**, som synas näst för ens döb, eller och efter; hwar om wore nog at skrifa, efter then anledning som H[o]echtet[t]er, Tilemannus, Diemerbroeck, Rictlinus, p. p. gifwa; hafwa therås kunniga orsaker; men om the sist nämnda kan man intet wist berätta, emedan the wisa sig icke altid, än mindre af enahanda färg; hwar om Garmannus de Miraculis Mortuorum kan läsas, Petrus Salius, Forestus och flere.

§: 2.

Thessa at aftwå, thet är swårt nog; the utwärtas medel äro god nog, v. g. Citron saft; Smörjelse samansat af Blyhwitt, spanskgroña, victril och bränwijn; Åkerlilje-watn; p. p. Dock måste och inwärtas reningar och åderlåtande brukas. Sto-miölk, saft af Libbesticka p., brukar man här, och thet än bättre är, warm blod.

Cap: XXIV.

om

Fläck-feber.

§: 1.

Thenne hållas före vara then swåraste af Bränstufkan, hwar om i Cap: XI är skrifwit; och bär namnet af the många fläckar som synas utan på kroppen, större eller mindre, på armar, länder, bröstet p. p. hafwandes med sig olidelig heta, törst, torrhet i tungan och gomen, svafande öron, mörk ögon, yrsel, sömnlösa; p. p. kommer durchlopp ther til, är äntå wårre; Swadan then härrörer är tilförende berättat, Cap: XI.

§: 2.

At bota thenna swåra och ther [til] besmitteliga sjukdomen, är godt at intaga Alexipharmaca och Bezoardica, samt åtskilliga Mixturer som köpas på Apotheken; här är intet annat til at gifwa, än först åderlåtande, och sedan tiänliga Vomitiver, såsom och watn af Tistell, lingonwatn; watn af kotträck; p. p. Och omslag kring hufwudet af Myrpo[r]ß, salt och Törnrosor.

Cap: XXV.

om

Fransos-sjukdomar.

§: 1.

At låna lius åt klara middagsjolen, thet är mera än Onödigt, ja! förmätit, tokot och krotot; äfwen lika at här framföra något om thenna sjukdomens första upkomst, anten ifrån Africa, eller America, och sedermera ifrån Neapel til **Frankrike**, hwar af han nu omsider nämnes; Om then är af samma slag som i Mosi tider beskriwa Spitälstkan; eller af the stygga jär som Job then Uziten plågades med; Eller at then är samma som Arabernes Aluhumata, Spaniorernes och Italiernas Mentagra; Holländernes Spanske Pocken; Fransosernes Le Mal Neapel; La grosse Verole, La Verole d'Espagne; Brasilianernes Bubas, p. p. emedan skodetalis böcker mycket här om skrifwa, fast än minsta delen af them iag se fått; Dock får iag här 2 ting, eller händelser berätta, näml.

a: At thenne swåra sjukdomen war här i landet aldeles främmande, in til thes 1702 och the följande frigsåren infalla mände, när så wäl Ryfke som Saxiske fångar hjtfördes, hwilke besmittade folket, dels på thet sättet, dels på annat; men aldranäst när the flychtande, undan fienden ifrå Finland uppehölllo sig här i landet, tå gick botn utur bytton; som man säger, at och små barn och urgamult folk ther af swåra plå-gades; hwilket skedde ide af Veneriske samangångar, utan och ther af at the åto och drucko, lågo i samma fångar, brukade badstugugångar til-samma; kommo at sitta på besmittad hemlighus; p. p. p. wisande sig sårnaden alt som besmittandet timat.

b. Förutan thetta förenämnda, har iag och nu funnit något som märckvärdigt är, näml. at många hafwa råkat uti thenna elaka sjukdomen ther af, at the hafwa måst bestyra, smörja och bota; Dock mera få-fångt [;] och hulpne [o: hjälpa] Hästar, som warit siuke, af then så nämnda **Slott-Ormen**; Swar wid iag påminner mig thet D: Joh: Linder berättar uti sina tankar om Fra[n]sojer, at han förnumit wid Wikbärgs Surbrun af Mag: Zach: Plantin, thet Laprenarne äro och underkastade samma sjukdom, men efter theas utspråk, eller rättare sagt, misfmasf, **Kormsiuka** kallad. Huru thet är nu beskaffat med Hästarnes **Slott-Orm**, ther om wore mycket at skrifwa, men här intet nödigt; dock thet allenast at han är mächta besmittelig både för folk och häst-Creatur.

§: 2.

Teckn til thenna swåra sjukdomen, finnas alt mer och mer efter handena, nu här, nu ther på kroppen, uti hemligheterna, sätet, under armarna, i halfen, under gomen; p. omsider öfwer hela kroppen; Swar af och orsakas en helfwetes plåga af wårck, bitande och swidande i alla lemmar, swåraft in emot aftenen och til midnatten; men sedermera något lindrigare; mer eller mindre alt som sjukdomen fått öfwer han-dena, hwilken är af thet slaget, at han sielf intet läker sig, utan be-höfwer handräkning.

§: 3.

Wore här nu alt för widlöftigt at införa en del af alla the före-skrifningar och läkedomar som Böckerne framwisa at bota thenna swåra sjukdomen; Är och Onödigt, häst nu then ganska sällan yppas. Dock införes här 3re ting som man wet hafwa här warit i bruk til läkedo-mar, näml.

1. At then siuke besmittat the friska; tå then siuke, förutan annor medel, sluppit sin wånda; dock emot bättre samwete.

2. Undergått Salivation eller Dregel-curen, som är så ganska farlig, när the som Styre-Män wara skola, äro klåpare och mera se på peningen och arfwodet än then sjukes hälsos återfående; ty ingen får peningar för thet the aflifwa folk, utan endast Böldelen och otrogne läkaren; Af thet senare slaget har jag här å orten haft wiß prof, af 2 fältshärs-gefäller, J. J. och P. H. hwilke med sina Salvations Curer dödat the personer som under thesas händer äro låddade at ligga; och thet in om 10. 12 el. 13 dygnet. Bort! bort! med sådant; kan hända, wiljan warit god nog, men oförståndet alt för stort, wärre än skomakare gefällen som wele giöra alla skor efter en låst, fast än målat läder war förhandena.

3. The förmögne som kunnat bruka then förenämnda Salivation, när then med mycken tilbörlig försigtighet är anlagder, så wäl til ålder som krafter, tid, rum, p. p. p. hafwa funnit sig wäl wara befriade ifrå thessa sjukdomen; Swar af med sågnad, prof iag mång nog haft hafwer. Men the fattige äro på följande ringa sätt hulpne; näml. med tiänlige purgeringar och vomitiver, samt efterhandena åderöppningar, badstugugångar och twettande med lag af Enrijs, myrstack, torra tallkottor; och i stället för Decocter af Sassafras. p. p. dricka getamiölk, kärnm[i]ölk, kornwatn; p. Bestryka såren med watn af kotträck, eller och kalkwatn; strö thet på stött torakat Laf; eller lägga omslag af Diswelbast-trä-bark; p. Och uti ytersta nöden låta sätta sig neder, så mycket som giörligit är och så länge som krafterne medgifwa uti Häftaträck; som har warit thet bästa; Dock icke utan några gode styrkdrickers intagande ty sådant är en **swår beting**; säger man här i orten [;] thet är, kostar swåra på kroppen och ljfskrafterne, i synnerhet [då] och nederfattandet måste [ske] til arfarna.

Cap: XXVI.

om

Fråssa eller Skålfwa.

§: 1.

At then altstyrande Guden har behagat i forna dagar skona Helsingeland för 3 stora plågor; såsom gamla sågnen är; Swar ibland Fråssan och räknas; thet är nogsamnt kunigt. Men sedan 1700 är then och hjtkomen, och nu omsider så öf[we]r alt gångande, at och nu på 1730 och thessa åren then underbar är på nyfödd barn, och 70, 80, och 90 åra gamult folk, som intet i andra orter förr har warit gängse. Drjakerne

til thenna segletna siufdomen, som mäst om våren insfinner sig, äro månghands; Här i thetta Capitlet, förstås intet then i Cap: III. nämnda **Miölkfroßan**; ey håller andra skafningar eller riktningar, af **fårlek**, **förfräckelse**, **wrede**, p. p. utan endast then så här kallade **Skålfwan**; som på lat: nämnes Febris; hwilket ord inefattar och **Brånsiufkan**, **Släckfeber**, med mera som infört är, Cap: XI. och XXIV; och är månghands, v. g: **hwar dags-froßa**, **Annar-hwar dags- Tridie** och **Siärde-dags-froßa**; eller och at theße stöta tilsammans, och giöra 2 frysningar om dygnet, och så widare; Altfaman med längre eller kortare skafande, och ther å följande heta, swettande och törst, eller och förutgående; thet wärre teckn är; skridandes gemenl. fram eller tilbaka, alt som Froßeslaget är, tiden och personen wara mände.

§: 2.

Hwad **Swardagsfroßan** angår; som kan hända, rättare sagt, är en dubbel tridiedags; och merendels härflyter af elaka wättskor i magen som sätter sig uti blon och then förshrar; p. p. så är godt at bruka ther emot först goda vomitiver, och sedan Malörte watn at dricka, samt åderlåtande; men för all ting intet gå för bittida uti kalla wädret; ey heller under starkt arbete, icke håller förtära miölk, och thet som stemmar magan. Men färst Kiärnmiölk rätt goder.

§: 3.

Annar dags fråsan är then bästa at läka, när man för ut öpnar ådren, ty gemenl. äro förbodare ther til heta i hela kroppen, rödt och tioft **urin**, mycket jofswande, p. Sedermera intaga särdeles krafftigt vomitive, ingalunda när froßan kommer, eller å then dagen hon utbryter, utan på dagen som går förut; sifst kan peppar eller hwjtlök, eller Biörn-galla eller tylikt ätas efter handena, och thet förenämnda i acht tagas, som uti §: 2: påmint är; men kärnmiölk är intet skadelig, utan nyttig.

§: 4.

Med 3- och 4-dags Fråsor, är wärre at giöra; dock när man giör sig noگا kunnig om theras orsakande, om Personernes beskaffenhet, huru paroxysmus börjas, påstår och ändas; Med then efterföljande hetare törsten, swetten; p. p. så kan och theße swårigheter snart ändras. Nästan på samma wjs som the förenämnda; thet på många hundrade menisfor jag godt funnit, icke allenast här å orten, utan jämwäl ifrån många andra; ja! ifrån Stockholm och fleresstädes hwarest Doctores, Läkare och

Apothekare skofetals äro tilfinnande; men här alhinge; wetandes nogsamthet åderöpfungar och mera som jag brukat här wid, är twärt emot the flesta föreskrifningar; men med the medicamenter, som öfwer alt gängje äro af thet bekanta China, har iag aldrig welat stilla themma sjukdomen, emedan efterslängarne warit alt för swåre, som följande §: utwisar.

NB. På året 1748 i Oct. Nov: och Decemb: Månader Dwanlig Grofva upkom här i Norden, och warad[e] in til Junii Månad 1749, kom iag at upfinna et Decoctum Febrile, af Hägge- Afpe och röd-achtiga Enträds Barken, beredt; emedan thet högtberömda Med: D. och Arch: Nils Roséns Feber Decoct mig ofta tryta månde; och fant ther af ju så god wården, som af H. Ros[éns].

§: 5.

The som äro botade ifrån fråfsan med China de China, anten then Orientaliska, som ther i Kunga-Riket Sina kallas Lampatan; eller af then Westindiska ifrån Peru; åtsfildaden them emellan är bekant, i synnerhet af Vesalii skrift som en hel bok endast här om samansatt, förutan många flere; thet må wara skedt anten af roten eller barken, med pulver, Moos el. Extracter; p. Så har iag i sanning på nog många personer, Män och qwinor dock måst ogifta och unga, summit, at the dels blefwit galne och yrande, brottfällingar, dels sömnlöfe; upswulne, p. dels omåttelige i åtandet; dels stele i alla lemmar, måst i halfen. dels fläckote; p. håret af them fallit, såsom helt skallote.

Cap: XXVII.

om

Gråfnar.

§: 1.

Som thesa mera oanselige än skadelige släckar, större eller mindre, härflhta af medfödda naturen eller folkslaget, och titta måst fram om sommaren, utaf then ånga som blon af sig kastar utigenom swettålen; Så äro the och intet särdeles gode åtminstone i haft at läka, ey heller på allom.

§: 2.

The som uti ungdomen bruka åtsfälliga smörjelser, v. g. af blyhwit, victril och brännwjn; af saft utaf Libbesticka; Grodrumswatn, eller och

olja hwar uti grodor äro kokade; Bönemiölswälling, Mandelmiölk; Kiähl-blomsterwatn; p. finna sig fuller bättre, doch wid ålderdomen måste sådant botas med drygt interesse. Thet minst kåstar och mäkt hjälper, är anten warm blod, eller och Sto-miölk, ofta resor påstruken, samt und-wika wårwinden och Solskenet.

Cap: XXVIII:

om

Såjande, Sörtrollande, p. se Bihaget III. d.

§: 1.

Om sådana sjukdomar som förmenas härkomma af såjande, troll-dom, p. p. är et annat Mff. af några arck skrifwit, under titul: De Morbis malignis accidentalibus, f[ive].

Svet: **Råka i ondt**; Thet här å orten går i allas minar wid åtskillige tilfällen; och thet anten i **wåder**, eller i **watn**, eller af **onda meniskor**; thesfore går man här nu sådant förbi häst mycket här om säjes, som i Janing härkommer af andra orsaker, än större hopen menar; ehuruwål Diäfwulen är en mästare i tusende konster, och med naturliga medel, genom sin wärcktyg, mycket kan uträtta; en sådan Chymicus, at thes life intet finnes.

Dock må jag och här thetta införa, at ehuru stark inbiten tanke warit, och än hos många kan finnas, at när någon warder såjad, måtte ingalunda **blodet uttagas**; then är nu mycket ändrad; äfwen om någor trollkåring eller spåman förmenas spå eller hota med något ondt; p. på honom måste blon utslås, tå hans hägeri kraflöst warder, och konsten förlorad then gången; sådant är och nu mycket bortlagt, emot the forna dagar.

§: 2.

Här föres och thet fram, hwad man hålla skal om then algemena sägnen, at **blifwa förgiord**, eller på något sätt **drillad**, at få **kärlek til en**. p. p. På annor språk heter thet så: num dent[ur] Philtra? Med them som swara, ja! håller man sig så mycket snarare, som hos mig nog många sig infunnit, både the som sådant hafwa förfarit, såsom och the, hwilke i godt förtroende bekänt sig sådant hafwa gifwit, dels af androm köpt, dels sielfwe förfärdigat; berättande både thet som är brukat, som och jätten at beredat; p. p. p.

§: 2 [bis].

At nu här upträcka hwad som brukas, thet är otillbörligit, ehuruwäl bara naturliga Medel, örter, rötter p. p. thet til tagna äro; förutan alt häxeri; fast än större delen i enfallighet bekänt och sin gan och galdur här wid. Hwar om iag icke en gång tänka må, långt mindre något i penan fatta. Men skulle så wara, att gifta personer wele upwäcka god kärlek sig emellan med naturliga medel, så får iag låf at upträcka thet större delen af gemena hopen för et arcanum brukar, näml. **hålla miuf-bröd-stycken så länge under armarne eller fram på bröstet, at thet genomwårmt warder, och låta sedermera sin wån thet af åta.** p. p.

§: 3.

The som således med hemlige ting äro förgiord; hafwa funnit [sig] ganfka wäl dels af tianliga upfastningar, dels och af warm getamiölk; men äntå bättre af *Sto*-urin; etc. etc.

Cap: XXIX.

om

Förgift.

§: 1.

Förgift kan komma at skada enom af åtskillig ting; v. g. Luften, watnet, upstigande dunster, ond diur, p. p. förgiftig mat eller driek; tagna skadar af förgiftade kulor, swärd, knifwar, p. p. Om the sår som wildhundar, ormar, folk, swjn p. hafwa giort, och thetas Läkedomar, är för berättat Cap: IV. Men här kommer at nämnas om förgift som oförmodel. kan komma igenom intagande; mer eller mindre; wärre eller lindrigare; som ens kropp är intet wan med; ty man wet thet, at som wanen är then andre naturen, så kan en och af wanligt förgifts intagande, thet giöra utan skada.

§: 2.

Stilla skadan och faran af inkomna förgiftet är bäst strax bruka upfastning, och sedermera bruka Theriak, men at the fattige warm söt miölk, eller och watn hwar uti anten Libbesticka, eller Angelika, eller wjnruuta, eller Swalört, p. är kokad uti; Embärsmos, är och mycket god; många hafwa och funnit sig wäl af bara rent och warmt menijfo-urin druckit.

Cap: XXX.

om

Galenskap, Tokhet.

§: 1.

Med thenna sjukdom förstås icke så just yrsel, raseri, p. uti hejige sjukdomar; utan när en har mistat förståndet, seer grymt ut, är mächta starkt, frimodig, är städse waken, tål starkt köld, slående och stötande; kan länge wara utan spjå; Har alltid något tokot för sig, narrwärd; söker alltid något ondt at giöra, ehuru wänlig och from en wisar sig; ostyrig, p. och måste therföre bindas eller inehäftas. Orsakerne här til äro många, dels en arffot, dels samandragen af förgiftiga ångar och onda rörelser i blon, i hiärnan och lifskrafterne, intagna förgiftige saker; betna af förgiftig diur; mycken wrede, fylleri, p. p. p.

§: 2.

Thenne sjukdomen at ändra, är mycket swår, när then är arffot, och har länge fått råda; men äljest någorlunda lättare. Thet gemenaste här wid och mycket godt uträttande, har warit thetta följande, näml.

1. Hålla god wacht af sådane personer som the aldrahålst tåla; hwilke med lufsig ord och förjichtighet, medgifwa them thet som någorlunda tålas kan, och them ingalunda förarga eller emotsäja. Men dock med beskedelighet hota, ja! och en släng slå, när så behöfwes.

2. Them åderlåta tjda och ofta, tappandes ut then mästa blon, som någorlunda ske kan och krafterne medgifwa.

3. Äfwen Vomitiver, starkare än åt andra; ty merendels äre sådane siuke af then art at the mera tåla än andre. Dock äro purgationer per posteriora intet så tianlige.

4. Gifwa them in Camfert, äfwen stryka omkring panan, tiningarne, näsan, hiäsan med Camfert bränwju; thet är ganska godt.

Men finnes ingen råd ther til, är Myrporßen mycket kraftig til omslag; törnrosor och S. Joh[annis] gräs. Warm Hareblod at intaga, är och nyttig.

Cap: XXXI.

om

Gråt i Moderlifwet.

§: 1.

Hwad the Naturfloke om sådant döma, thet är kunnigt af theras skrifter; och ehuruwäl man gärna håller wid theras sager, at sådant är et under, som naturliga orsaker icke så aldeles medgifwa kunna; dock som en eller annan händelse af sådant, trowärdige Män framwijsa, så får och iag här införa hwad jag och flere med mig warande, dock allenast hos 2^{ne} ärliga hustrur hört haf[we]^r näml. et sådant pipande, eller sacht gråt i theras qwed, 2 el. 3 dagar för än barnen framföddes; hwilka bägge lefwa än och nå sin 20 och 30 år; Men theras mödrar äro nu affomnada, sedan the efter thessa piltar flera barn framfödt hade. Hwad thet war, och hufwudorsaken til thenna gråten, thet lemnaß ther hän; Och fast än alle spådde thet någon särdeles olycka skulle stå anten thessa Mödrar eller och barnen före; Så sannades ingenthera på them, hwarden uti sielfwa födelsen, ey heller sedermera, så framt icke något framdeles hända kan på mänera som än bekedel. lefwa och wälmående äro.

Cap: XXXII.

om

Gublfuka.

§: 1.

Thenne sjukdomen som bär namnet af färgan, ty när något feel inwärtēs anten ifrån gallan eller lefren, eller och af förgiftiga Kreaturs bitande, p. p. en tid legat fördolt, begynner gubla färgan först wisa sig när man doppar linne uti Pinket, sedan synes hon på hwjtögat, naglarne och sedan öfwer hela kroppen, hafwandes med sig matleda, törst, elak smak, rysningar, p. Racken är hwjtachtig; p. ju länger sjukdomen får råda, ju wärre är han at fördrifwa, i synnerhet hos gammalt folk, och hafwanda hustrur; p. p.

§: 2.

Läkedomar finnas många, v. g. Kanel-olja; Safran; Malörtasajt; godt wjn; Sal volatile; Men ju så godt är dricka rent warmt menisks urin; och än bättre watn, hwar uti Sötblomster och hästträck kokade äro.

Cap: XXXIII.

om

Gyllenåderns flytande.

§: 1.

Thetta flytande är mera godt än ondt; allenast thet är icke för ofta eller för mycket; ty blifwer Gyllenådren mycket länge förstopad, som mäst sker för them som mycket sitta måste; så hafwer then sweda med sig, hårdt lif och flere olägenheter. Men flyter then och för mycket, är och ändetarmens skade för handena, kan och Watufoten wara för dörena, eller andra krämpor.

§: 2.

Thetta förenämnda förefommes och fördrifwes med smörjelse af äggolja och Camfert; eller med watn, hwar uti hett och glöggat stål är släckt; Tran blandat med fransk wjn, har hulpit ganska många; p. the fattige måste åtnöja sig med sit egit spott hälst the som röka tobak, eller och med Swjnträck.

Cap: XXXIV.

om

Salsbränna.

§: 1.

Thenna krämpa är intet bättre, än hon heter; i synerhet när then är af värsta slaget; här flytandes dels af föräldrarna, som en arfsot; dels af hetiga och sura wättskor i magan; dels af järdeles spjs, med hastigt drickande ther på; dels af närrunnit dricka, webränt bränwjn, miuigt warmt bröd; när mulit wäder nalkas; när qwinor warda hafwanda; p. p.

§: 2.

Thenna hetan at bort[t]aga med muschott, eller med lagerbär, eller krjta, eller rättikor, eller annat dylift, kan wara godt nog; kalt watn eller dricka tiänar intet; godt bränwjn är bättre; Swjtlök, Camfert och annat dylift; Men thet bästa är at ränja magan genom upkastning, näml. dricka så mycket luumt watn med litet smör uti, til thes thet börjar komma tilbaka igen.

§: 3.

Och emedan här i orten många enfallige klaga öfwer Halsbränna, som dock är aldeles en annan sjukdom, som på lat: heter Angina, och omjider slår sig til swulst eller böld, Inwärtēs- eller och utwärtēs, med mycken beswär och stor farlighet, emedan en kan lätteligen mista andan eller förkwäffas, eller och dö af hunger; Delande the Naturkunnige thenna passion i fyrahanda delar, näml. Cynanche, med C: och Synanche, med S; Paracynanche och Parasynanche; alt efter som sjukdomen wisar sig med inflammation och swulnaden, ut- eller inwärtēs; Så är nödigt något här framföra, i synnerhet huru läkedomar här wid brukas böre; om orsakerne woro nog at skrifwa.

§: 4.

Så snart thetta onda kännēs sticka i halsen, är åderöppningen god; dock ingalunda ther wärcken står; Sedan bruka Gurgelwatn af tianliga ting, v. g. af saltwatn; Bleck; watn hwaruti Brunell-gräs är kokad; eller groblad; eller hæggebär; eller och bara Rink. Omslag utan på äro intet god wid börjon, at icke bölden sätter sig inwärtēs; men när then wisar sig utwärtēs, som kan och befordras med drifwande medel inwärtēs; v. g. slädermos, Gråbo-watn, p. p. intagande; så må man trygt lägga omslag utwärtēs, at befordra mognaden; v. g. warma fjkon; stekt löf och Ljolja, Ljufvö kokat i miölk; Swalbo; Album Græcum som är Hjwjt hundträck; Geteträck, koträck; p. p. och så snart swulnaden mogen är, med hwast järn then öppna; i widrig händelse om then sielf söndergår, kunna mång öppningar ske, och på slutet alle håhlen blifwa til et, när hela stora stycket utfaller, och gör mycken wända och stor skada; ty någre perjoner hos mig sökande och kommande, hafwa warit så illa fogade, at jag med fingren kunnat taga omkring hwar för sig, både strupan och wälan; emedan huden och alt köttet af halfwa halsen war bortfallit, sedan 5 håhl i rundwis wid börjon woro uppgången.

§: 5.

Sådan stygg får äro helade mäkt af en smörjelse som är på besmyck: sätt giord, af ättiko, äggeolja, tobak och ljufvö; thet torra kokas först i ättikone, sjlas af, och decoctet blandas med äggeoljon.

Cap: XXXV.

om

Hiärtklapning.

§: 1.

Thenne sjukdom är mycket swår och kånbar, så at andre then se kunna af utwärtens bröstets lyftande, blekt ansichte, förwisnade läppar, swag röst, p. p. och orsakas af hwarjehanda, v. g. af riswande blod i hiärtat, förstoppelser; — såsom och af alt för stor wrede, förskräckelse, kärlek, Skörbiugg, p. p. hwar på följa matthet, ångslan, swimande, darande; etc. Then farligaste är then som härflyter af feel uti hiärtat och lungarne; men then hiärtklapning som är eftersläng af kärlek, wrede, p. p. stadnar af sig sielfwan, när thet föregående uphörer.

§: 2.

Läkeodomar finnas många; the förmögne bruka med god wärckan dyra; v. g. Hiärtpulsver; Bärnstens olja; Raspat hiorthorn; Renst wjn; aurum potabile; och then makalöse Essens: dulcis, af Hals Apothek; Näglike olja; p. p. Men the fattige betiäna sig dels af åderlåtande; dels af omogna perlor, eller och stötta skalen; af Camfert; af stötta jädde-tänder; kräfstenar; Wäswergjäll; raspatt Gull NB. i synnerhet af wigningsringar, eller och af the gamla förgylta beläten i kyrkorna; hwar om wore mycket at skrifwa; Torckade och stötta Swjnhjärtan äro och god. warandes intet at underlåta, til at bruka sådana läkeodomar, som öppna stolgången, men mycket lindrigt; äfwen wäl omslag utan på af goda saker, v. g. Theriak; Flädermos; Camfert Spiritus; ljumt wjn; p. p. eller och för mindre omkostnad skull, warma Eftalrickar; Poßar af warm humla; gråbo; hafra; Salt; biörkasta; och annat tyllift.

Cap: XXXVI.

om

Hiärtångslan.

§: 1.

Thenne segsletne och swåre sjukdom, som aldrum äst infinner sig höst och wår, hafwer mer än många bitande plågor med sig; v. g. buller i magen; förstoppat lff, knipande under bröstbenen; hiärtklapning; ångslan;

hugbetenhet; ledsamhet i alla stycken; sömnlösa; oroliga drömar; äckel; elakt och surt spott; skenande i hufvudet; p. p. p. in summa: är lika som en wore uphängder och nedsläppter, wet intet säja huru illa thet är med sig uti mång stycken; kan och falla i förtwißlan och mer än oroliga tankar, nu hjt, nu tjt. kallas här i Landet öfwer alt, **Skärfwen**, eller **Skörfwen**; men [af] andre som något kloke wele hälsas, **Miåltsiukan**; ehuruwål miålten icke är hufvudorsaken til thenna passion, utan mycket annat, i synnerhet sega, skarpa bitande wätskor i blon och lederna af magan härkomna, som förskäma lifskrafterna och upwäcka underbara efterslängar; Dock mera beswärliga än dödliga; Dock oftast förnuftet skadeliga.

§: 2.

Läkeodomar kunna i thenna ordning brukas näml.

1. Tiänliga Magreningar, anten up- eller nederigenom; alt som patienten finnes wara.

2. Åderöppningar, äfwen efter then sjukes natur, i synnerhet, om qwinokönet mistat sina månadsfloder, p. p.

3. Swettande likaledes.

4. Om the Dgifte komma at giftas är thet ibland thet bästa.

5. Inwärtens medel äro mång; alla the som tiäna emot Skörbiugg, äro och här wid mähta goda; The som förmögne äro bruka the dyrare och ädlare, äfwen förlusta sig wid the i stort rop komma hälsobrunnar; Men the fattige måste benöja sig, näst med the först nämnda, anten med rent, kalt och godt källwatn; med matfolja; Therpentins-olja; Camfert brännwjn; eller mera tyllt.

Cap: XXXVII.

om

Hosta.

§: 1.

Hosta är af mångghanda slag, emedan then och här kommer af åtskilligt; kan dock i gemen delas uti **Maghosta** och **Lunghosta**; anten med flytande eller Torrhosta, p. p. p. skiftewjs eller jämt, hårdare eller lindri(n)gare; natt eller dagar, i warmare eller kallare wäder; klarare eller mulnare; the förre altid wärre.

§: 2.

Swad **Maghostan** angår, kännes then mäst af nog slem, raklande, magens ömhet och utstinnande, matluftens ostadighet, hjärtklapning, p. p. p. Men **Lunghostan** mera af torrhet, dock sedermere af tjocka klumpars uthärfwande, blandade med blod, sent omsider illaluchtaude, andtäppa, matthet, förtvinande i hela krogen blodgång och mera sådant.

Thet förra slaget, som nämnes atrophia hos Läkare härflyter mästa- dels af elaka wätstor som satt sig i buken och the delar som ther til höra; Men then senare, som kallas phthisis, är uti lungerne, och thet af mångghanda orsaker, v. g. förslamad blod; sprängda lungar; för mycket bränwijnsupande; tobaksrökande; häftiga rörelser; p. är och en arfjot; äfwen eftersläng af Maghosta. med mera som widlöftigt wore at införa.

§: 3.

Thesze tvingande sjukdomar, och dödsförebodare hos gammalt folk, och när the fått länge regera, kunna ändras och lindras således: näml.

1: then förra måste först ändras med tiänliga Mage-reningar, och sedan med sådana saker som hindra slemet och stärcka magan, v. g. Elixir propriet: Bals: Sulph: Therebintiz: Malört-extr: Pepar; Bagge- söta; Rönbärsbränwijn; Hågebar; Swjtlök; och mera sådant; dock icke samanblandat. Rent, godt och kalt watn at dricka, thet är och godt.

2. Lunghostan tål ingen upkastning, utan en sachte stolgång, och om så behöfwes åderöppning; samt lenande saker, såsom S. Johan: olja; räflungejaft; Getamiölk; Anjs; fenekål; Perjiljewatn; Lachrisakor; Host- ört; stecta fikon; blåruşiner; wallraf; p. p. p. Thet gemenaste och mycket wärdande har iag här funnit wara näml. hålla sig stilla, dricka warm getamiölk om morgonen och äta öhlgröt om aftonen samt affstå med ättiko, bränwijn och starkt öhl.

§: 4.

Swad then så kallade **Rikhostan** angår, som mäst faller på små barnen, och har fara om lifwet med sig, af andedrägtens förtagande; som then mycket härkomer af någon utwärtens köld eller annat inwärtens, som bortskämer thet hwar af blons jämna rörelser och lena gång hindras, äfwen thet så kallade Lympha eller lifskrafterne stelna; p. hafwandes med sig snufwa, rjninga, darrande, p. p.

Och är märckwärdigt, at sådan rikhosta, är en **årsgefwa**; som man här säger; eller en **farsot**, på wişa år, tå ganska få slippa undan; dock somlig barn mera, somlig mindre; lika som med måhlingen och kopporne.

Så är och thetta följande at påminna, näml. At ehuruwål magareninga intet äro nyttiga wid thetta onda; i synnerhet starcka; så äro likwål the lindriga ganska gode, när the siuke förstoppade finnas wara; ått minstone af liumt watn med smör uti. Kornwatn är och godt med raspat älgss- eller renshorn uti lagdt, i stället för hiorthorn. Thet så nämnda, dock oråt, Sperma Ceti eller Walraf är mycket godt; i stället har jag brukat biör[n]ister, eller och Bäf[we]rfett, samt med sådant smort bröstet och ryggen; eller och anlagt the medicamenter som Cap: II: om Andtäppa wid handena gifwa.

Men skulle, som oftast sker, barnen wara spädd; at för swårt wore them något ingifwa, måste the wål ansås och hållas i warman; fotfulorne smörjas wid elden med ister, och klappas emellan axlarne när tiffhostan wisar sig.

Cap: XXXVIII.

om

Hoot.

§: 1.

Siukdomen som [h]är nämnes **Hoot**, är nästan then samme som älsfest kallas **Säll** eller **Stygn**; hwar om Cap: LXXXVI, handlar. Men dock swårare, emedan thenne anfaller hela kroppen och förer andtäppa, hiärtaflapning, och swåra anstötter med sig; är then samme som af Medicis heter peripneumonia. orsaken härfluter af blodet som har kommit i olag, dels af thet, dels af annat; ty öfverkommer thenna siukdomen enom med häftighet och hastighet, som then timar uti arteriis eller pulsåderna, och senorna samt flera lemmar; men icke så i hiärnan, at förståndet skadas.

§: 2.

Emot thenne hastigt kommande och häftigt plågånde siukdomen är intet bättre medel än åderlåtande; ju förre, ju bättre; sedermera hwad som framföres om Stygn, Cap: XCVIII [o: LXXXVI]. The förmögne bruka med god wårckan Bezoardiska och Alkaliiska läfedomar; goda wjner; och hiärtastryckande saker; äfwen wål warma omslag; p. men the fattige jämte åderlaget måste nöja sig med frut, eller beck, eller tiäro at intaga uti brännwjn eller warmt dricka; ättika är fuller förbuden af mångom; men i nödsfall har jag funnit then god wara, rätt warm gjord.

Cap: XXXIX.

om

Hufwudwäreck.

§: 1.

Hufwudwäreck är åtskillig, och fördelas i synnerhet uti 3^{ne} slag, näml. 1: Cephalæa, och är anten en arffjot, eller och mycket länge warat. 2: Cephalalgia, som är ny[igen] påfomen. 3. Hemicrania eller som står allenast uti [halfwa?] hufwudet. Dock härsluta alla try slagen nästan af lika orsaker, som nog många gifwas; och kännas så inuti som utanpå hufwudet; v. g. af elak blod, rifwande wättskor, fall, stötande, förmycken heta, fiöld, starcka drycker, hufwudbry, strängt arbete, tungt bärande, bar-hufwud- och bar-fota gående i ungdomen, oos, tobaksrökande; förstoppad liff; p. p. p. hwar af ristningar eller stenande; dängande och bul-tande; hwindel; hiärnwärf; och många flera plågor kännas.

§: 2.

Thetta onda at borttaga är ganska swårt, i synnerhet när hufwudwärcen är en arffjot, el^e af stötande, hezig Feber, Franjos sjukdom; p. Men är then af annat kan han bäst ändras när thet rättas och bortdrifwes, hwar af han härkommer; ex: g. Af mycken blod [,] tå är åderlåtande mäçhta godt; dock icke fram i panan, eller tiningarne; fast än en eller annar Medicus sådant befäller; ja! och pulsådret. Men i saning är thet bota ondt med hälften wärre; hwilket af hundrade exempel iag bewisa kunde; Synes eller kännas fuller wäl strax lindra, men kommer igen tusendfalt wärre. Ur [o: Ur] then af sega och rifwande wättskor måste the a[n]ten med Spaniska flugupläster eller med Fontineller afledan [o: afledas]; äfwen med tiänliga omslag af Rosmarin, Lawendel, Myram Salvia; p. p; med genomtränga[n]de wåta saker, v. g. Spirit: Sal: Armon: [o: Ammon:] Franskt-bränwijn; Camfert Spirit: p. p. Ur then af gallan och förstopelser, måste öpet lif göras och tiänliga reningar; och så widare om . . .

At blöda Näsblod, thet är och godt, allenast then måttelig är. Här är et algement bruk näst åderflag och koppande, at röka hufwudet med utgamla och orena sopqwastrar som warit brukelige i fähusen, jämte kådan som finnes i Myrstack, när Enweds koda intet finnes; twätta hufwudet och fötter med warmt watn hwar uti fro-granrjs är wäl kokat. Lägga omslag kring hufwudet af Myrporß, stött salt och surt bröd.

Cap. XL.

om

Swjt-flod.

§: 1.

Thenne flod är merendels af qwinokönet kommandes; gifta och ogifta unga och gamla, mer eller mindre, tätare eller senare; merendels näst efter then röda; warandes större delen nästan samma som Sädens flytande hos manfolk, dock oftast härflytandes af andra orsaker; hafwer intet stort at betyda när then måttelig är, och intet så skarp och bitter at huden och utvägen säras; Men är then förmycken och tätt kommande, orsakas stor matthet, blekhet, hufwud- rygg- och ländwärd, hiärtaflapning, ängslighet, p. p.

§: 2.

Thenne öfwerflödiga floden at stilla, är nog swårt, när then tagit öfwer handena, och qwinokönet utan Man är. Dock fördrifwes han med åderlåtande och med tiänliga Decocter, samt bärnstens och Therpentins oljors intagande; tå och god diæt bör hållas. The fattige finna sig wäl af hwjtfuls elc Sötblomster watn samt röka wäl under med torra tallkottor.

Cap: XLI.

om

Sår-fall.

§: 1.

När the lemar som naturen med hår hedrat och nyttig giort, komma at thet miſta, på hwad ſtälle thet wara mände, mer eller mindre, längre eller kortare, miukare eller ſtyſware, af then eller then färger; p. alt efter folkslaget, åldern och naturen; Så är teckn til något föränderligt i kroppen, at minstone at anten något frätande [är för handen] eller och the feta liſkrafterne dels aftaga, dels förwandlas; ty ſådant härkommer af häftiga ſjukdomar, Bränſjukan, franſojen, p. af folkslaget; af ſkadeliga tings intagande; af kalkwatnets brukande för fremande i orten; v. g. i Jämteland. p. p.

§: 2.

Sådant at förekomma och bättra, kan ſte, när intet åldern råder, och arffot är, ſom tiden tillfogar; At naturen här wid hafwer ſit under-

bara spel; thet wijar dageliga förfarenheten, i synnerhet på the förre och senare gråhåriga; äfwen at hår och skägg wäxa efter döden; p. Dock är thetta kortel. at påminna, at bättre är förekomma hårfall än befordrat när thet affallit; til bägge delar är godt bruka twätta the ställen med Abrodd och Persilje watn, och smörja med Biörnister; Näfister; Duf-träd; Siälblod.

Cap: XLII.

om

Tglar, eller Xglar.

§: 1.

Thessa wattu-matskar, äro omständel. beskr[er]efne, til the slag som här finnas, uti min Hist: Nat: Helf: III: Flock. Dock här komma the allenast at nämnas, huru the **brukas skola**, och **emot hwilka sjukdomar**.

§: 2.

Sättet at them utur gyttion och orena botn af fiärr och insjöar (at) uptaga om somaren är allom lunnigt, men bruket icke så; ty bör thetta således wara, näml.

1: At the läggas först uti lunt watn några timar; 2: wid up-tagandet wäl afstryckas med en klut. 3: gifwes litet blod; 4. afklippas små klona eller taggarne, ytterst på ändarna.

Rumet eller hwarest the på kroppen fästas böre bör och bestryckas anten med saltpetter watn, eller med olja, el^e smör, el. miölk [o: miölk]; el^e thet watn the legat uti för än the pålades.

När the således hafwa sig wäl fästet och genom thesas trekantiga håhl neder uti skinet utur köttet up uti sig bragt mycken blod, som nogsamnt kan rönas af thesas utstinnande, och patienten thesas arbete intet längre tåla kan; släppas the snart lösa til affall, när anten salt eller warm aska ströes öfwer them. Swar wid sedermera noga achtas bör, näml. at ther någon pust på kroppen efter them upswäller, måste koppar ther å sättas, at förgiftet utkommer. Men skulle blod mer eller mindre utstrila, ströes ther sönderstött humil, eller dylift; eller och wåta ljunflutar af ättiko, och annat tylist.

§: 3.

Emot hwilka sjukdomar thessa blodsgugare kunna brukas, äro fuller många, som af the naturklokes skrifter af må[n]g rön är at finna; i

synerhet äro the gode för ängsliga och bestörta personer, at sättias wid Gyllenådrans utgång; såsom och wid luumskarne; Emot podager och flygande gicht; Ryl eller ränfell; p. p.

The kunna och inwärtas brukas, när the äro uptorkade och jönderstötte, och intagne uti wjn, eller annat wätt; Men med fögo säkerhet eller fromma, så mycket iag har förstätt.

Cap: XLIII.

om

Kallbrand, el^e Kallfyr.

§: 1.

Thenna swära krämpan, som sätter sig uti ond sår och dödkött, af en besynerlig fiöld eller tilstötande wäder som orsakar förrutenhet fräter omkring sig och bortskämmer både kött och ben, p. warandes således ganska farlig och dödelig, i synerhet uti the större och mäst angelägna leder; kallas af medicis Sphacelus.

§: 2.

Huru thenna sjukdom botas må, är tilförende, Cap: XVI; något omrört; Dock är thetta här wid at berätta, näml. huru aldrabäst är at affsilja thetta döda tinget ifrån the lefwande eller friska lemar med försigtigt sågande eller skärande, ju förre ju häldre, och sedermera anlägga the smörjelser, plåster och omslag, samt ingifwande drycker, som i gemen och [o: om] **Sår** Cap: CI [o: XCI] är infört. warandes af mång prof jag funnit godt wara, at afböja, och äfwen fördrifwa thenna kallbrand med bara saltlaka, som af torra saltet satt [sig] wid bottn af täta kärille hwar uti salt länge stätt; blandad med litet af befolja.

Cap: XLIV.

om

Knarren.

§: 1.

Thenna krämpa bär namnet af knarrande i lederna och är släng af slag el^e Crispatura Spasmodica, som härkommer af skarpa och riswande wättskor som fuller wid börjon stiinna ut köttet som en liten swulnad, men sedermera falla neder och giöra krumpna leder.

§: 2.

En underbar läkedom brukas här emot, som gemenl. här brukas, om [o: och] mycket hjälper när then wid börjon anlägges, nämlⁿ **at hugga Knarren**, thet är, man lägger then knarrande lemen, handen, armen, axlen, knäet eller foten tvärt öfwer en stock, och en annan föhr meniska tager en huggbyxa och hugger twäror öfwer på andra sidona om lemnen, thet mästa och närmaste som ske kan. Hjälper icke sådant, så är nyttigt at smörja stället intet med feta saker, utan med annor ting, v. g. Camfert bränwijn; Saltlaka; pink; men wijn duger intet. Höggebarck; Rönbarck; stötta Embär äro och god; warm Beckolja tiänar och.

Cap: XLV.

om

Koppor; Qwesor.

§: 1.

Thetta onda är här wärckeligen en Dundwifelig arffot, som ingen kan undkomma, mer eller mindre; är och swära besmittelig, och har här å orten sin wijsa tidewarf, 5. 7. 10. året; mäst och wärst om heta somaren, både på unga och medelåldriga; ja! några barn har iag sett födas fram med koppor, hwilkas Mödrar af sådan sjukdom varit beskadade. Begynna the komma ifrå Syden eller Östern, äro the gemenl. swårare, än ifrån Väster och Norr; och som the gå på thet ena stället, eller orten, så hålla the gemenligen ut; äfwen med- eller utan ärr. Många hysa än then inbilningen och bruka then fäfanjon, at köpa them af andra, at them sinom; Swilket stundom lyckas, stundom intet.

§: 2.

Förebådare äro många och efterslängar wärre; af the förra, äro hete, hufwudwärc, wät ögon, törst, hosta, stygn, snuswa, wärc i ryggen, been och armar; til thes the börja slå ut, ju smärre och tätare, ju wärre; men större och få, bätre; swartna the och falla neder med grop mit uti, brytande och skälswande wisa sig; p. är gemenl. dödssteck[n].

Af the senare el. efterslängar är mycket ondt v. g. blindhet, ledar- nes och Ryggknotornas sondersläende, näsans och flere lemmas bortskämmande; stygga ärr, p. p. döden, ofta.

§: 3.

Som nu thenne farliga sjukdom går öfver alla som på någon tid lefwä, och många kunna och dö af oförsäktigt ingifwande. Så är nödigt at bruka här wid någon widlöftighet huru i god ordning tiänliga läkedomar brukas må.

1. Warmen är god, men kölden skadelig.

2. Hiärtstärkande saker at bruka wid begynnelsen är bättre än swett-drifwande. men sedan kopporna är utslagne, så kunna swett-drycker brukas.

3. Wäl se til at halsen, gomen, näsborerna eller wattugången intet tilstoppas; stolgången är merendels mera öpen och sluten. Pinfar then sjuke blod, är teckn til döden.

4. Upfastningar wid börjon äro ganska goda.

5. Äfwen wäl mycket sputtande.

6. När the äro wäl mogne, kunna the med en hwarß Lancette wäl öppnas; men ingalunda i otjd; ty så komma the at förnyas; fast jag wet många sådant ogilla, fruchtandes at minstone för stora ärr; men hwad skada ären emot stor wärck, tilstötande blindhet och ledernas sönderbrytande?

7. Ögonen måste ganska wäl ansas, i synerhet när kopporne utbryta med waar, skorpan lägges alt öfwer och ingen öpning är, och öfwer wärck klagas.

8. Unge och oförståndige afhållas, at icke i otjd riswa bort rugorna icke heller gå för bittida uti falla wädret; p.

§: 4.

Tiänliga Läkedomar äro thessa at ingifwa v. g. Pärls-Socker; Citron- och Pomerants-Saft; Spiritus salis dulcis. Laudanum liquid: Aurum potabile; Ti[n]ctura Cocii; Stötta Coraller; och mera sådant, som dyrt köpes; the fattige måste wara nögde med Hafre- eller korn-watn; Tiärnmiölk; Ringblom-watn; Rosenwatn; Ortläggewatn; Lingonwatn; och tyllt mera, samt smörja ögonen med bröstmiölk, getemiölk, färsta slöter eller tyllt, i stället för mandelolja, som och mycket afböjer ärren.

Cap: XLVI.

om

Krok-Svalg, och Sicka.

§: 1.

Hwad **Krokswalg** angår, som thet hafwer stor gemenskap med **Gomfall** och **Tungspenens nederfall**; så kommer thet om at något införas i Cap: CXIII [o: XCV]. Men om **Sickan** här i synnerhet, emedan then synes fuller wara en ringa sjukdom, lika som halsbrännan; men är dock swår nog i synnerhet at bota när then härkommer anten af någon Feber, eller annat, anfäller barnsjängshuflur, p. då felet icke står så just i magan, utan fast mera uti diaphrag[ma] elc Mellangårdsfiöttet; p. och är ondt teckn. Men kommer hickan af för mycket ätande eller supande, eller annat, som skämmer magan; så är then intet farlig, dock förtretelig.

§: 2.

Läkeomedlar emot thet förra och farlige slaget äro nödige at bruka, dock ingalunda sådana som emot then senare; hwar til tänlig upfastning god är; men intet emot then förra; utan då måste hjärtstyrkande Medel intagas v. g. Canel; Mustatblomor; Väfvergiäll; Tinct: Bezoradica [o: -ardica]; och tyllit; the fattige nödgas söka lindring af Nujs, intagit i kornwatn; som ju så godt är som surt och bittert wjn; Pepar; Embär; Malört; Mynta och tyllika inhemiska wärter. och för all ting hålla sig uti wärman samt smörja kroppen utan med warmt öhl, bränwjn, i synnerhet Camfert bränwjn, eller och Embärs; hälft the gamle, på hwilka mäst thenna sjuktan falla mände; men icke så på the unga.

Cap: XLVII.

om

Kräftan.

§: 1.

Kräftan är ganska farlig sjukdom, i synnerhet när then utbrutit uti flytande sår, och satt sig i bröstet, i synnerhet hos gamul Jungfrur; eller och uti halsen och tyllika lemmar. Begynnes med hårda klumpar, och påstinnande; hwilket warar til en tid, och sedan utbryter uti ond sår, som fräta omkring sig, med mycken rödnad och upswällande brädder, som lucta swåra illa.

§: 2.

Skal thetta onda förekommas, måste sådant i tid ske, för än Kräftan utslår; Hvar til många läkedomar finnas vara föreskrifna; The här i landet befintliga och mycket goda, äro Stensjöta och biörngalla samankofade uti watern, at thet af dricka; och lägga omslag af Meniskoträck. Men är kräftan utslagen, kan wid börjon godt wara, icke allenast intaga förenämnda dryck, utan och lägga utan på såret plåster af tiära och grant salt samanstöpt, med litet Terpentins olja, och blyhwitt. Men ökas såret, och rödnan större synes, måste ta skärandet gå för sig, och thet så wida omkring som rödnanden wisar; ty i widrig händelse, måste sådant ske å nyo. Hurudeles [o: -ledes] thet skurna såret sedermera bör läkas, wore wäl mycket at framföra; dock har jag funnit, at thet förnämnda plåstret haft mächta god wärkan eller och ljunfrö kofat uti ättiko och affjlat, som warder et lim; Arsenicum synes wäl wara, men är dock i saning icke särdeles godt at bruka; ty gemenl. efter sådant brukande, kommer kräftan igen; thet iag nogsamnt märckte på en Prestahustru här i orten, hwilken blef fuller snart nog läcker af twene genom Landet strykande Dyfkar, för många peningar; Men icke långt thet efter, blef hon af samma sjukdom, så eländig, och både hon, och andre med, kunde se sit egit hjärta uti bröstet, öfwer 3 månader, emedan alt köttet fram uti bröstet war borttärtdt. Flera exempel går man här förbj.

Cap: XLVIII.

om

Ljftorn.

§: 1.

Thenna främpan som har sit högsäte uti fötterne, och är ganska beswärlig, ty then är öm som ögat, i synerhet wid wäderskiften; warandes dels en arffot; ehuru then sällan kännes uti ungdomen; dels samandragen af tränga och hårda skor, och slemma wättskor p. p. är lindrigare och swårare, alt som naturen, åldern och stället wara mårde, hwarest then huserar uti köttet, och kallas thesfore med rätta **Ljftorn**.

§: 2.

Alt then bota föreskrifwes åtskillig slag; och thet med rätta; ty och här wid hjälper et medel icke allom; Swårt för them som mångbanda bruka måste; utskärandet hafwa nog många funnit sig godt af; men än

flere intet bättre utan värre ehuru swår pino the(t) utstått hade. Salwor och smörjelser äro och med nytto anlagde, the nyaste må man intet här nämna; emedan thet är et Arcanum; kan hända mera för girighet, än uprichtig kärlek skull; Dock på mig och många flera har jag funnit bäst wara, hålla foten uti lut, och sedermera smörja ljktorn med Beckolja; så hela wårten med ingen omkostnad och ringa mödo är bortfallen, utgången och förswunen.

Cap: XLIX

om

Ljstenhet.

§: 1.

Thenna begärelsen faller in på hafwande unga hustrur, mer eller mindre, til thet eller thet; aldrahwåraft så när the v. g. wilja bita någon i handen, armen, näson, p. p. och trängta efter the ting, som intet stå at i hast finnas; thetta onda har mera pino än skada med sig, som mäst förorsakas ther af, at Månadsfloden har stadnat och qweden får annat ställande än tilförende; som är orsaken til många främpor; ja! hos många galenskap och yrsel, p. them och thet i moderlifwet til stor farlighet och skada; Swår om mång exempel iag kunde framföra, om så af nöden wore.

§: 2.

Ut stilla thetta onda, är aldrabäst, at, om någorlunda möjligt är, låta them få thet the lysta och längta efter; fast än ofta thetas blygsamhet thenna begärelsen [en] upptäcker. Man kan och med nytto gifwa them äta Råglikor, Caneel, Muskott, Aloe, och tyllift; the fattige finna sig och wäl af bara frjta, murkalk, Skohl, gråbo, eller tyllift, at anten äta tort, eller sönderstöt uti bara watn; p. warandes thet at märcka, huru små barn aldrahlst äta thet, hwar til modrens lusta warit hade, medan the under bältet lågo.

§: 3.

Man sade wäl wid börjon thet thenna främpan faller på unga hustrur; Men så til märckandes, at thet ordet Chlorosis eller och Pica, såsom thenna sjuktan nämnes, kommer och på Jungfrur, när the warda Manwugne; och förorsakas af annat, än then förenämnda, näml. af förnyckna fröen och kittlande wättskor, som är födras til barnsbörd; Eller

och at theras månadstider stadnat; hwar af ryjande i kroppen, kärleksfrågor, hufvudwård, matthet, blef hy, swimande, hjärtklapning, jwulnade länder, p. p. merendels härflyta.

§: 4.

Thetta onda at borttaga kan ske med åderlåtande, badstugugång, arbetande; p. purgeringar äro och goda. Intaga Camfert är ibland thet bästa, när thet finnes i föråd. Gråbo i watn kokad, rensjlat och drukit, thet wet jag många hafwa funnit sig wäl af. Härflyter thet [af] Månadsjukan, så bör then först ställas i gång igen.

Doç thet aldrafäkraste är at komma uti godt ächtenskap med en föhr ung karl.

Cap: L:

om

Sprukna Läppar.

§: 1.

Läpparne spricka dels af köld och wärwäder, dels af skarpa wätikor, del[s] af andras smittor, dels en arffjot eller af folkslaget, lika som thet sker med händer och fötter; i synnerhet hos arbetsfolk, och för them som i kalla wärwatnet med bara händer och fötter wistas. Är wäl intet så farligt, doç swåra mödosamt, i synnerhet när blod af diupa skramor småningen kommer.

§: 2.

Then som wet sig wara af sådana sprykor beswärad, måste för all ting förwara sig ifrå kalla wärwinden och kölden, samt watnet, öppna ådern, koppa och smörja sig med åtskilliga oljoteter, samt twätta sig med Melissæ watn; watn kokat af dyswelbast; p. p. Thet allergemenaste watn är ens egen urin, och sedan smörja händer och fötter med Speck; wagnsmorning; och tylift; men läpparne med the utstigande feta droppar på en gamul kökslef af trä, när then wid elden hålles; och äntå bättre, tugga Ahlbard grön och smörja läpparne med saften.

Se widare här om Cap: LXXVI.

Cap: LI.

om

Utfot; Sköla; Dörhwippa; Löslifwad.

§: 1.

När lifwet är forstoppat [o: för-] kunna åtskilliga sjukdomar yppas; hwarjore är et öppet och flytande löst lif hälsofamt, när måttan är, och icke för mycket och ofta; så wäl för barn som för alla andre, så framt bränsiukan är icke ther hos, eller hustrur gå hafwande med barn; p. si! tå är fara å färde. Orsakerne kunna vara månghandta, dels af gallan, dels af obeqwäm maat, såsom om hösten måst sker, af rå frucht, nybakat bröd af rostig eller slö jäd; af färdeles dricka, i synnerhet illa kokat och hetgiäsit; p. p. af häpenhet; tobaksrökande på fastande maga. p. p. p.

§: 2.

At thenna utfot strax mota; thet är intet hälsofamt; men om then tager alt för mycket til, at man fruchtar för blodsiukan; hwar om är påmint i Cap: VIII [o: VII]. tå är godt then småningom stilla, först med jädant som rätt sachta tager bort the elake syror utur magan; om thet intet annat wore än med luumt watn och litet smör uti, eller och något som laxerade lindrigt; jedermora om krafterna så tillsade, öppna ådern, och sijn intaga litet wax; eller tort miöl i brännwin eller ättiko; stötta lagerbår; watn hwar uti äro kokade anten Daggört eller Tassegräs; Byttgräs; Skattfötter; p. p. p. Victril hjälper starkt; Bled något lindrigare; öhlgröt är mäçta god; äfwen ägg med peppar uti; then hwita mycket bättre än swarta. Warandes här wid at märcka, at så snart thenne utfoten eller dörhwippan wijar sig vara något litet ändrad, måste man uphöra med läkedomarna, til en dag el. 2 äro förbigångne.

Cap: LII.

om

Löf.

§: 1.

At man här om sådana Dhyror något framförer, ther öfwer må ingen undra; ty then minsta plågan är icke then, när åtskillig slags Löf öfwerfaller både folk och hus, och gör mycken oro, i synnerhet om nät-

terna. The äro af mång slag och finnas icke allenast på folk, utan och på all annor Creatur, ehwad namn the hafwa må, icke allenast fyrfota; undantagandes Åsnan berättas somlige; utan och på foglar och fiskar på träen, löf, örter, gräs, sädesarter, p. p. p.

The alas fuller en del af samangång, såsom the stora gröna skogs-löfen, p. men måst af swett, fuchtighet, stoft, damp, p. p. p. Alt nu här nämna mång slag, thet är intet mit upsåt, än mindre enligit med thenna min skrif[t]; utan endast the 4: slag som folk och husen oroa och beswära, näml. **Sufwudlöfs**, **Plattlöfs**, **Flådes-löfs** och **wäggelöfs**.

- A. A. Thet första slaget har sit hufwudqwarter på hufwudet så in wid huden som ut i håret, aldrast på barn, ungt och frodigt folk, som swettmycke äro; större och mindre alt efter Lufens dagar och födo; mer eller mindre, alt som födan, folkslaget och wärman kunna wara til, äfwen lenare eller miukare håren; tagandes sin börjon af the så kallade qwicka gnetter, som är Lofernas [o: Löfernas] frö at wäxa af, lika som grodan, thet hon lusen en tid uti sig huser; fast än och lefwande löf kommer af andra löf, som finnes utan på the äldre [o: äldre].
- B. B. **Flådeslöfs** äro nästan af samma slag och art som hufwud-löfen; men dock hinna til mycken större och hwitare färg samt skapnad, när the så länge husera uti uren och ludna kläder; Hafwa och emot the förre then wanan, at som hufwudlusen intet giärna giäftar hos gammalt folk; p. så ther emot flådeslusen måst hos gamla och i synnerhet sjuka, och them på dödsjängen liggande; hwilka och therföre kallas här i orten **Sålsmoren**, af **hålsot** och **mor** el. **myr** som är myckenhet.
- C. C. **Plat-** el. **Plåt-löfs** äro af annat slag än the förra och hålla sig intet uti Hufwud[h]ären, utan uti andra ställen, hwarest Hår wäxa, äfwen uti ögnebrynen och ögnehären, hållande sig allernärmast och fästast [?] in uti hullet, i synnerhet för än the store warda. The föda och gnetter af sig som warda löf. p, men thet underbaraste är med thessa, at the äro mycket smittosama, så at then som ther af plågas, kan smitta andra, som med them wistas, i synnerhet i warm rum.
- D. D. **Wäggelöfen** hafwa sit tilhåll uti wäggar och måsar, och komma til storlek, mera än all förenämnd slagen, och beskrifwas af the naturkunige, uti mång språk; The födas af samangång och förökas swära, i synnerhet om warm sommare och [i] warm hybelen, tjt the inkomma dels ifrån andra hus, men allernäst af then måsa som lägges emellan stockarne när huset bygges, när then riswes under Enbuskar, och på the ställen, hwarest sådan ohyra wistas neder i måsen om warm somma-

ren; warandes mäkt framme om nätterna til at swära bjta the sofwande uti jängerna, sugande uti sig mycken blod; hwarföre warda och fläckar efter theas bitande på kroppen.

§: 2.

Sådana Dhyror at döda och qwitte blifwa, thet til brukas mång-
handa; v. g. Lag kokad af gråbo och malört uti watn; Hwitlöksaft;
watn hwar uti Albrodd är kokad; Lus-salwa giord af ifter med litet in-
mångtat qwicksilfwer, är then bästa; såsom Beckolja emot wäggelöf.
Eljest är nödigt at bruka rena kläder, samt med kånbande taga lößen
utur hufvudet. Klädeslößen brännas fuller uti badstuguwarmen bort;
dock är nödigt strax thet på gånka wäl skafa och pijska fällen eller röjan,
samt ull- och linnkläden två och tvåtta; eljest kunna the snart yppas igen.

Är och thet at påminna, huru nödigt wara månde för them som
dragas med then plågan lika som lößen woro sållade på them, näml.
at förtära god mat, gå ofta i badstugun, taga in swettedrycker och mäg-
reningar [o: magreningar], smörja sig med Camfertbrännvin, äta pepar,
och tyllt mera.

Cap: LIII.

om

Sör mycken Matlust; eller wara Grå eller Gråfen.

§: 1.

At många kunna förtära mera än somliga, ja! 4. 5. 6. resor dry-
gare, på en gång, thet är öfwer alt kunnigt; giörande thet förutan någon
magawård, med lust och nöje; p. p. hwilket mycket kommer af elak wana
och magens utspänning; såsom och af styft arbete och nattwakande. Men
om sådana skrives här intet, emedan thetta hålles ey före någon sjuk-
dom wara, dock stor orsak til fattigdom; ty sådant här å orten följes
gemenl. åt; Utan här förstås sådana som stundom känna sig wara alt
för begiärliche på mat, mera än ordenteligit warit haf[we]r; hwilket
merendels kommer af skarpa syror i magen, och the wätsfors öfwer-
flödigheter som med spottande utflyta; wisandes gemenl. then efter-
fölgden, at sådane personer warda magrare, men intet fetare, fast än
mycket förtäres. Följer här ingen ädel eller rapning, som merendels sker;
ey heller upkastning fallas thenna sjukdom Bulimos; Men sker upkast-
ning, heter then Cynorexia.

§: 2.

Thetta onda at utrota kan fuller ste med goda och weka safer, v. g. Mandelolja; Caneel-watn, Laudan: liqvid: Antimon: Diaphoret: Theriak, p. p. p. Men för the fattiga kan tiäna anten Mynta kokad i watn och indruckit, eller Rå äggeblomor ätna; Dock äro än bättre tiänliga upkastningar; fast än någre them ogilla, dock utan grund i wiß mål.

Cap: LIV.

om

Matleda.

§: 1.

Then i nästförenämnda Cap: [omtalade] Matgirigheten kan wara swår nog, men än wärre Matledan, i synnerhet när then härfluter af gallan eller och af slemma wätskor i magan, p. och then följer efter föregånga sjukdomar, hos ungt folk; hafwer hufwudwärd och wämjelse med sig; p. Men om then går för någon sjukdom är then icke så farlig, än mindre om then härkomer af någon öfwerflöd i mat och dryck, tobaksrökande; p. p. för häftig wrede; hårdt springande; fet och söt mats förärande; p. p.

§: 2.

At bota thetta, är nödigt först utransaka hufwudorsaken til sådan matleda, och sedan lämpa Läkeodomarna ther efter; Magreningar äro mächta gode, anten genom lindrig upkastning, eller och stolgång; sedan magstärkningar med goda Elixir; Malört extract; Canel olja; Therpentins olja; Peparolja; Kräftstenar; Spir: Sal: Dulcis; med mera tyllift. Then fattige måste bero med bara kalla watns drickande; Löstkokat ägg med pepar uti; en sup godt bränwijn; watn som mynta är kokad uti; eller och annat tyllift.

Cap: LV.

om

Maran.

§: 1.

Churu thenna plåga ofta och mångom kan öfwerfalla, så är än merendels algemena meningen at then skal härkomma af hin onda, eller

hans tusende konster, än af naturliga orsaker, åt minstone spela tilsaman, i synnerhet genom the hohl som nasware gjort i wäggene, eller spiällen illa slutande; p. p. När then lftwist endast härkommer af Andatäppo, när diaphragma spännes för mycket; och thet mäst och endast af liggande på ryggen, eller och af öfwerflödigt och otänligt drickande och ätande; hwar af orsakas, endast i sömnen, men intet om dagen eller wakande, förqwäfwelse, lfta som något tungt låge öfwer hela kroppen, få at en hwarden kunde röras, andas eller lefwa; hwilket alt tyckes se efter then phantasie som meniskan mäst arbetar med när hon är waken.

§: 2.

Som thenne sjukdomen, nog beswärlig, intet är så farlig; Dock inbillad af frestelse; och endast gör anfall om nätterna i sömnen; p. Så sökes och jällan bot för then; är och bäst och snarast förekommen och fördrifwen, när man intet öfwerhopar sig med mycket och otänlig mat och dryck, näst för sängens intagande, och ingalunda ligger på ryggen; ty then som ligger å enthera sidona, har aldrig plåga här af. At nasware-hohl igentäppes, p. p. är godt, ty och drag är mycket ofundt; men här wid uträttas ther med intet, mera än inbilningen gör, som mächta starck är. Skulle några medel brukas äro thesa goda, näml. stötte Coriander och socker tilsaman at äta, när man til hwjlo [går] eller och Lil: Convallii watn; eller och Pion rötter, och tyllt mera.

Cap: LVI.

om

Matfkar.

§: 1.

Matfkar finnas af oändelig slag, uti och på all ting; Här införes allenast några af them som algemena äro hos meniskor, i synnerhet hos barn och ungt folk, hwilke mästadeles födas af flugors och andra ohyrors så kallade ägg, som följa med then spjs en förtärer, och af then rutenhet, som uti meniskans kropp komma mände, af mångghanda tilfällen; giörande många swårigheter för them som sådana matfkar, mer eller mindre, större eller smäre hysa måste; v. g. stickande i näsan; therföre the passionerade ther mycket gnida sig; elak stank utur munen, ädel och upkastning om morgonstunderna; utstimande i buken; Ref i tarmarne; Matgirighet; orolig sömn; blekt ansichte som dock hastigt ronar; heta händer; åtskilliga Febres; watnjot; brottfall; p. p. p.

§: 2.

Af the matskar som här mästadel's plåga barnen och the unga, är tu slag; rödbrune, trinne och länge; och the andre, små, stackote och hwite; af thet förra wärre slaget, äro the aldrawärste som äro ganska länge och platte, och kallas älsjst **Spolormar**; hwilka finnes hos med-åldriga och äro merendels bodbärare til wattusfoten eller och döden, hos frodige och phlegmatici perjoner, men icke så hos blodfulle och hete. Swad the så kallade **Flåmatskar** angår, eller **Skridfå**, som äro rätt små och som gnetter med swartachtig hufwud, hafwa fuller någon gemenskap med thet slaget som förenämt är, näml. the hwita; dock rönes the mäst ytterst i skinnnet, och äro mera beswärlige än farlige; men the först nämnda icke så.

§: 3.

Af the ganska månghands läkedomar, som upptecknade finnas uti läkareböcker, äro wäl mächta gode, v. g. Malört-extract; Åbrodd; Portulack; Renfana; Wadsjöta; Victril; p. p. äfwen wäl Myrrha; Aloes; Lap: Bezorad: [p: Bezoard:] Coraller; Mercur: præcipit: Semen Santonici el. Matskfrö; Card: Bened: watn, p. p. p. Dock är thet aldrabästa här wid at bruka tänliga purgationer, ingalunda feta Clistirer, icke heller torckade och stötta Matskar; såsom en tid här för et arcanum wara mände; och när magareningen genom stolgången skedt är, förtäres anten hwjtlök, eller thet än bättre är, hwjtlöks saft så blandad med Aloe, at ther af små piller kunna göras, och ther af efter åldren, några i sänder intagas; thetta är något dyrt, ty hafwa många funnit sig wäl af bara Säggebarckslag at dricka.

§: 4.

Här wid är och thetta at påminna, at ehuru wäl ofta rejsor så tillgår, at icke allenast sådane matskar utgå genom stolgången dels med facken, dels och utan; ja! och up genom halset, som farligare är; Man har och thet icke sällan funnit, at hela klybet, af många sammanrullade matskar, utkommit, wid medicamenters brukande; Så sker och ofta at inge sådane Matskar utkomma hel och håldne; utan the först söndersmolas uti kroppen och således likwäl lyckel. utdrifwas; hwilket wijar sig ther utinan, när icke allenast små hinnor och slarfwor med facken utkomma, utan och om träcken lägges eller ställes at falla uti et kärille som rent watn innehåller, och en omröring sker, låtandes sedan thetta stå stilla en stund; Så finnes wid affläendet, små hwita gryner, som gifwa god teckn, at läkedomarne haft fulla wärckan, fast än inga hela utskyttat.

Cap: LVII.

om

Mines-löfa.

§: 1.

Thenna swårheten härstyter mäst af hiärnans beskaffenhet, och af thet som förtager then drift som ärfodras uti lemmarna at göra qwidt och stadiggt minne; hwilke bägge delar äro swåra at finna hos en person; ty merendels händer thet, at en snarmines är en stott- eller stadminig; men en trögminter en långminter; Dock är hos ålberdomen mästadel's mineslöfan och en almän plåga; fast än och många unge måste här öf[we]r klaga.

§: 2.

Huru minne bör understödas, som härkommer antingen af folkslaget, eller af Inwärtens, eller af utwärtens stötande och järande, eller af ålberdomen; p. ther til fordras nödiga och järifilta Läkedomar; fast än för ålberdomen är nästan förgäfwes at föreskrifwa något.

Thet ibland the många föreskrifna medel uti Läkareböcker, har iag funnit wara goda at bruka, näml.

1: At the som äro af naturen Dumhufwuden, hwilken swårhet orsakas mycket af miölkätande och af sådan spjs som kleen är, eller at barnen öfwerproppas med swaga wällingar, p. p. måste i tjd med bättre spjs födas; om giörligit är; och hufwudet twettas med watn hwar uti är kokat anten Myrporß, eller Salvia, eller Enrjs; Embärsbränwijn är och godt. The medålbrige som wätskefulla äro kunna och bruka Tobak; men ingalunda the magre och blodfulle; hwilke senare kunna bruka omslag af Lavendel och Ögnatrost. Finnes råd och ämne är öfwermåttan godt at bruka thet Balsam som på Apotheken kallas Mneme-Cephalicus, dels at smörja in uti näsan och öronen, dels och stryka på tiningarne och öfwer hjäsan; fast än icke alla the många saker, 30: st. skulle thet uti (intet) wara blandade, ty en stor del har jag funnit med fog kunna uteslutas.

2. **Minnets felet** af utwärtens anstötter, måste rättas, när sådan får äro järif, och komma at läggas under Läkarehand; så at Läkedomarne som gagna järet, icke skada minnet; hwarföre efter giörligheten måste Spirituel-Saker intet förjumas; ibland andra är liumt wjn intet onyttigt utwärtens at bruka, äfwen wäl järadrycker at intaga af Saffras. p. p. p.

Cap: LVIII.

om

Mifs-födfel.

§: 1.

Mifs-födfel kan ske af mångbanda orsaker; v. g. af swag qwed; skarpa wätskor; häftiga rörelser anten Sinnets eller och kropsens; stötande, fallande; andra åtkommande sjukdomar; machtlösa, p. förutan thet som af qwinans egit wällande kan tjna.

§: 2.

Thetta at förekomma, är bättre än bota, dels med åderlåtande, när så behöfves; men älsjest intet; Uppkastningar tjäna här wid ingalunda, ey heller purgationer; utan styrkande saker, v. g. Confectio Alchermes; Tinct: Corall: Canelwatn, godt wjn; och sådant mera; Men the fattige kunna betjäna [sig] af watn hwar uti Melissa är kokad, eller i brist ther af Geteporß; Ålgshorn raspade uti warmt öhl äro och gode; hjärtat uptorkat och sönderstöt; än bättre. Men för all ting måste häftigheter och häftigheter undflys; och maat som är obehäm; alt för kräslig är icke heller god; Och så snart anten länderna börja wärcka, magen ihopdrages, ryckningar ske, p. p. så böra förenämnda läkedomar i tid brukas; Med bara Mägliekor ha många hulptit sig fram.

Cap: LIX.

om

Modersfall.

§: 1.

At sielfwa qweden eller Modern kan falla ut; thet wilja fuller många bejaka; Men så är sådant icke så troligt; ty fast och mig en eller anan gång förefomit, at en poße, stor som största manshuswud, ut igenom födslen så länge emellan benen sutit, at then ruten, luchtat wärre än et aas, och är therföre aldeles bortskuren, qwinan til fromma och ingen skada; Så har en sådan warit allenast then inra tiocka hinnan af Modern; p. Men så händer mera än oftast, at hustrur, i synerhet som haft swåra barnfångar, eller i förtjd gått för bittida uppe och uti tungt ar-

bete måste finna thet Moder-slidan mer eller mindre faller ut genom födslen, til mycken wända, i synnerhet när then hufwudlös warder, swäller, wärcker; p. p. p.

§: 2.

Af the allergemenaste läkedomar för Enkor; the gifta finna sig wäl af egna Mäns styrka; har man funnit goda wara anten lut, eller och Lag af Hudbarck kokad; äfwen Victril-watn; eller bara saltlaka; men i högsta nöden anten tappar gjorde af miuk lunda fullstoppade med hwitfull, humble, daggört, och sådana örter, så tiöcke och länge, som personen kan wara til och födslolemlen tåla kan, hwilka 2 el. 3 rejsor om dygnet tagas ut, afstrykas, och wid införandet bestrykas med S. Johans oljo, eller skirt smör, eller liumt wjn eller brännwjn. Men skulle sådana intet hållas inne, måste man med små aflånga ringar införde så långt in i lifwet, at then ena änden uppehåles af Isbenet, och then andra af skambenet, hwilken ring, när then wäl giorder och waxad är, samt rät insätter, förhindrar oundwifel. Moderfallet förutan särdeles beswär eller sweda. Dock måste then ofta nog uttagas och förnyas, i synnerhet til waxandet.

Cap: LX.

om

Moderfjuka.

§: 1.

Om thenna sjukas språkas öfwer alt, at **Modern är lös**; som och säjes om Manfolk, när en klump wästar hjt och tjt uti magan, wid liumskarne; p. ängslighet, kallswett, rapande, härteklapning, öronsus, swindel, swimande, p. p. p. äro i faggorne; hwilka swårigheter kunna fuller härkomma af feel i Modren; men at hon i saning löser är, thet är intet så just sant; ty felet kan bestå af andra lemmas orätta disposition, lika som med Sendrag eller krampen sker; eller med Miältjuka, p. p. p. Samma sak är som med Coliqver, fleen, ref, och thlyft.

§: 2.

Sådant at föredrifwa, är först nödigt bruka först blodreningar, at blon må warda fjnare och tunnare, och lifskrafterne qwidare; Sedan med tiänliga sakers, anten mycket illa, eller och wälluchtande, strykande under näsan; röka med bärnsten; ljnklutar; Camfert; Wäfwergjäll, och

annat tyllt; Väfvergiäls tinctura är ganska kraftig at intaga; stötta pärlor i wjn; Beckolja i bränwjn, the tiäna ock; Printzens Droppar; Elixir prop: p. p. bestryka naslan med bärnstensolja, bäfwerolja; p. p. är och godt. the oförmögne bruka bara kalt watn och röka tobak; ryckia patienten i Hären, i synnerhet wid födslen, fast än then siuka när hon kommer sig före igen, synes ther af blyas; Jag har funnit at warma och wåta klutar uti ättiko lagda, och sedan wäl öfwer och in uti födslen lämpada, hafwa fördrifwit thenna sjukan, snart och hårdt lika som man slår händerna sanman. Snustobak är godt; om man niuser ther af; men i widrig händelse, intet godt teckn.

Cap: LXI.

om

Mun-skåll.

§: 1.

The små blemor grön- svart- och hwjt-achtiga, som fästa sig i halsen, up under gomen, inan på läpparne, äro nog beswärliga, i synnerhet när the gå sönder och förenämnda lemman sära, hudlösa och swidande blifwa; hwilket mäst på barnen, som och på gammult folk timar. The hwita äro the wärste; Men om the egenteligen härflyta af sura, skarpa och elaka wätskor utur magan, eller och frätande spott; p. thet kan wara nästan lika, förbränd miölk som barnen dia; är och stor orsak; Man wet och at thenna sjukdom är besmittelig.

§: 2.

Åtskillig slag brukas här emot, v. g. Fläddermos; honing med blåsten uti; p. p. slöter med victril uti lagd; Rosolja, p. äro och gode; än bättre et moos af äggeblomor och rosenwatn giort; Steckta roswor bruka the fattige, äfwen warnt, rent pinck med litet socker uti är nyttigt för små barn; The äldrige kunna med fromma bruka purgationer, och ther hos gurgla sig med Camfert bränwjn; Skoppar bak i halsen äro och nyttiga.

Cap: LXII.

om

Mäbblingen.

§: 1.

Thenna sjukdom som är nästan af samma beskaffenhet som Kopporna eller Dwejorna; kallas här **Rödmäbblingen**, hwilken ingen kan undkomma; följer merendels kopporna åt, anten före eller efter; dock icke så farlig som kopporna; och härkommer af samma orsaker, se Cap: XLV.

§: 2.

Thenna Mäbbling slår snart nog ut; men om han länge påstår för än then tyner och aftager, och ther hos hosta och mycket slem sig wisa; är nödigt at sådant rätta och borttaga med Rosenhoning blandad uti gråbowatn; och ther knölarne på kroppen äro för hårda, kunna the smörjas med lagerolja, eller med ljunolja hwaruti hwjtlök är kokad; sötet med grytjot sammanmångtade, är och godt nog.

Cap: LXIII

om

Qwinokönetts Månadsjukan.

§: 1.

Med then floden som qwinokönet släpes med ifrån 15 til 50 åren, fast än somlige för och somlige senare dels then få, dels och slippa, är wäl ingen ohälsa, allenast then icke för mycket icke heller för litet flyter; Svarföre skrives nu här intet om orsakerna til thenna Månadsjukan, utan endast at framwisa några hjälpemedel när thenna floden **anten stadnar**, eller och **för mycket flyter**; Om hwjt-machten är tilförende något skrifwit; Cap: XL.

§: 2.

Stanandet sker af månghanda orsaker; v. g. af för tjock och slemig blod; trånga wägar; förtorkade qweder; för mycken fetma; matskar; Sten; swulnader; stark köld; gå i kallt watn; blifwa ängslig; onder; förskräckt; p. p. Thetta stadnande förer med sig mycket ondt af åtskilliga krämpor, v. g. matledda, wärck, ängslan, afwetighet, swulnad, ja! och döden. Thetta

onda förtaga, plägar naturen ofta sielf uträtta, när utflytandet sker på andra ställen, v. g. ut igenom bröstvärterna, öron, näsan, munen, p. som dock swårt är, dock nyttigt; men i widrig händelse måste thetta följande brukas; näml.

1. åderlåtande. 2; tiänliga sakers intagande, som många af mångom föreskrifwas; hwilka at här upräkna, för widlöftigt wore; Ibland the gemenaste och bäst wärckande har iag funnit diswels träck wara god och Gråbowatn; äfwen sönderstött Boras uti Wjrrute- eller och Myntewatn; med thet förbehåll at icke allenast sådant intaga et dygn för än ny-tänding eller och fullmånad är; utan och sedan the anten hafwa öpnat ådern, eller och satt koppar ofwan om knäna, och hardt wid lumskarne in wid Isbenet.

Stadnandet som gemenl. sker när qwinan är hafwanda worden, måtte ingen söka at befordra til flytande; Och the som så öfwerdådiga äro, at gifwa androm af sitt, och ther medelst hjälpa androm, men skada sig sielfwom; böre och skäligen tuchtas; fast än mycket så i löndom plägar tilgå, och är ibland the saker som måst wärcka flytandet. Gifwa hustrur som ingen dja gifwer, kunna och hjälpas af sina Män som duchtige [äro] til skyllig wälwillighet; Enkor uti största nöden, när inwärtas medel fela och intet uträtta, finna sig wäl och kunna flytandet frambringa med sådana tappar, pessarais, som i Cap: LIX stå.

§: 3.

Thet för myckna flytandet är och skadeligit; dock icke så mycket som stadnandet; anten thet sker längre eller och för än tiden är. Orsakerne äro twärt emot the nämde om stadnandet; eller och af kleen spjs, styft arbete, mycket wakande; stötande, lyftande, p. p.

Thetta förminsta och i ordning rätta, låter sig lättare giöra hos Jungfrur och unga; men hos the gamla, och när slöbandet länge warit, är mer än swårt. Man bör gå här wid med försichtig långsamhet, först med tiänliga blod- och magreningar, sedan med stoppande saker, för [o: först] lösa och sedan torra; åderöpnande är och godt, om krafterne thet medgifwa; the gemenaste äro watn hwar uti Taskegräs; Daggört och grodblåd äro kokade; sedan tort af blodsten, tobakspipor och lagerbär; öfwer magen och qweden, samt födslen kunna och doppade klutar i ättiko läggas, samt lår och benen(en) twättas med rätt warnt watn. Manen måste och förskona hustrun för sängelag, ty ther af kunna the bägge oförmodel. råka uti många olägenheter, och ther någon afsele til barn skulle ske, warda sådana ganska eländig.

Cap: LXIV.

om

Miåltfiuka, eller Skörfwen.

§: 1.

Thenna sjukdom nämnes fuller af Miåltten, hwar uti felet förmenas mäst bestå, fast än i sanning anorlunda wara mände. ty af en hoper svara, skarpa, slemachtiga wätskor, som uti magan, och många flera lemar fatt sig, hwar af hiärnan, minet, förståndet, tandarne, äfwen hiärtat oras; kommer thenna segslitna plågan, höft och wår allermäst, som har gånsta många swårigheter med sig, v. g. buller och tiutande i magan; tryckande åt wattugången; förstoppad stolgång; klåmmande under bröstet; hiärtklapning, hiärtängslan, räddhoge, ledsamhet i alla syblor, äckel, rapande, stenande i hufwudet; sömnlösa, ensinighet, orolige tandar; p. p. p.

§: 2.

Thenna mera mödosama än dödeliga sjukdomen at utrota är nog swårt, i synnerhet när then inbitin är, och beröfwat förståndet; thetta följande bör i ordning anläggas näml.

1: tiänliga magränningar, och thet ofta rejsor så wäl af upkastning som drifwande stolgång; alt som krafterna medgifwa.

2. Umgänge med godt och wänligt sällskap.

3. Hiärtstyrkande saker; v. g. Safran; Muskotter; Confect: Alchermes; Aurum potabile; Essent: Dulcis; Kräfttenar; p. p. the fattige betiäna sig af bara warm Getamiölk.

4. Åderöppningar, alt som krafterne medgifwa.

5. Badstugugångar äro och tiänlige at swettas.

6. Af hälsobrunnars drickande, hafwa och somlige funnit sig wäl; om nu endast af watnet, eller af något annat ther jänte; thet lemnas ther [hän]; Af somliga källor kunna och sådana patienter dricka sig döden.

7. The Dgifte äro efter thetta föregågna, mycket hjälpte af Camfert bräuwin; dock kunna the komma uti ächtenskap; thet är här wid thet förnämsta.

Cap: LXV.

om

Näf-blod.

§: 1.

Blod utur näsan kommer af åtskilliga orsaker; v. g. af myckenheten; heghighet; starkt drickande, danghande, lyftande, niujsande, stötande, häftiga sjukdomar, som är thet wärsta.

§: 2.

Thetta flytande at stilla, hörer til godt förstånd, at thet icke sker för häftigt eller för sent; alt efter orsakerna; och then sjukas tilstånd; ty måttelig Näsblood kan wara god nog; men Omåttelig farlig. Af the många föreskrifna läkedomar äro af mig thessa befundna mycket nyttiga: v. g.

1. Sättia tappar; turundæ; in uti näson af Bofyft, eller af samansflettad lunde doppat uti ättiko eller och hwjtägg.

2. Blåsa in uti näsan stötta Brunellstenar, eller och fjnt stötta äggeskal och tobakspipor; eller och victril.

3. Lägga omkring mansfolkens pungar, och qwinfolkens bröst klutar wäl wåte af ättiko; samt stryka öfwer Ansichtet, näsan och halsen ättika.

4. Illaluchtande saker af swjnträck, hunda- och menisko-träck, i nödfall äro och ganska nyttiga.

5. Uti hegiga sjukdomar är thet bästa här wid, at öppna ådren på armen eller foten.

Cap: LXVI.

om

Ofruchtsamhet.

§: 1.

At barn är en Herrans gåfwa, thet lærer of[s] jiefwa Sanningen och Naturens Herre; fast än många annorlunda mena; Men ehuru thet wara mände, så är felet til ofruchtsamhet nästan outransakeligit; ty förutan the mång kunbar[e?], dels å Mansjens, dels å hustruns tido, v. g. Siä[l]fwa fröets oduglighet; thes framskaffande, ålder, lämpa, drift, p. p. å qwinons äfwen så, hwar til och kommer, v. g. qwedens bestäffethet, Moderflidans, tjernas, sinets rörelser, p. p. Så är man dock ofunig om then

proportion emellan Man och Qwinno, som här wid then förnämsta är; ty man har thet af förfarenheten, at fast än en Man eller qwinna intet aflat barn tilhåman, så hafwa the likwäl med andra Makar fått mång barn; om åldern så medgifwit för qwinan, som sluter sig merendels med 50; men icke så Manens, som länge warar.

§: 2.

At af ofruchtsama giöra fruchtsama, är nog förmätit; Dock får iag här framföra något som skedt är, at med Getapors och Salvia hafwa någre personer funnit sig fruchtsame, när the drukit lagen ther af kokad anten uti godt öhl, eller destillerad med wjn, äfwen näfselfrö och rötter af Ståndört til pulswer stötte uti wjn intagit; men ther hos brukat gemen spjs, och legat på inga miuka bolster, samt noga tagit tiden i acht til samangången. Et är ännu hwad iag må uptäcka, thet och tiänar för Oförnuftiga Creatur, näml. man har i förwar uptockad en Tiur-Bees, och något skafwer af honom at ingifwa.

Cap: LXVII.

om

Pesten.

§: 1.

Iag kunde wäl utesluta thetta Cap: om Pesten, emedan til närwarande tid här å orten ingen sådan farlig sjukdom sig wisat, undantagandes 1710, när then hjt i Staden kom ifrån Stockholm af ena smittad Jungfru, som här affonnade och wid hennes swepning flere så besmittades at 14 personer här dödde, såsom och et helt hushåll uti Vigstad af Forþa Sodn; Gud förskone oss för sådant, och låte gamla sägnen wara, huru wår Herre hafwer skonat Helsingaland för 3 plågor, af hwilka Pesten och en är; men the andra ligga oss nu öfwer, näml. Herrskap och förbuden trä.

At Pesten är then allerwårsta Brännsjukan, thet är öfwer alt kunnigt; hwar om tilförende är skrifwit, Cap: XI.

§: 2.

Om thenna stora landsplågan, then at förekomma och bota, äro månge skrifter utgåna, äfwen wäl några på Swensko; H. Palmcronas är then tydligaste, fast än ibland the äldre. Men så går man alt sådant

förbj, och nämner nu här allenast hwad iag här i nödfall, och utan nagon [o: någon] föreläsare fant mächta godt wara, näml. Matskolja, så wäl at gifwa in uti warmt öhl eller brännwijn, eller och lag kokad af öhl och malört, eller och Pestilents-örts blad och stjälka, som iag här planterad ägde och än äger; hwar af jag och mig betiänte som hos några patienter gå måste och på them the nog hårda Pestbölder öppna, hwilke alle wid lifwet blefwo behåldne. Rog om thetta.

Cap: LXVIII.

om

Pinf eller Pif.

§: 1.

Thenna Natursens wärkan at genom Pinf afföndra thet watn som utur kroppen flyta bör, är en stor Räddegåfwa; ty när feel ther uti är, kännes många swårigheter, och teckn til swåra efterslängar; Och ehuru wäl man borde här införa the teckn som tagas af ens pinf eller urin, och ther af döma om sjukdomars till- och aftagande; Så är dock sådan teckn ju så (o)wiß som Dwiß, wid mång tilfällen; theföre går man sådant här förbj, och framdrager allenast några plågor som allermäst gängse äro, näml. om **swårighet at låta sit watn**; om **Blodpinkande**; och om felet at **intet kunna hålla watnet**.

§: 2.

Hwad thet första angår, som gemenl. kallas Stranguria, så härkomer sådan swårighet af åtskilliga orsaker, dels af feel uti niurarna, pinkblåsan och röret; dels af sielfwa watnet som hafwer med och uti sig hårda och hwarfa particler; äfwen af osund mat; sjukdomar; stötande; fårande; watnets länge förhållande; p. p.

Sådant at förekomma är bättre än ändra och bota, dels med inwärtens, dels utwärtens läkedomar. Efterföljande är nyttigt i synnerhet för gamla som mera plågas här af än unge, näml.

1. Intet förtära hård, sur och salt mat; ey heller miukt och warnt bröd, icke heller gamal[t] öhl eller dricka när in på dräggen.
2. Intet slå af sig watnet med the ligga.
3. Badstugugång är intet god.
4. Åta fikon, Fenköhl, Embär, Perijla, och tyllift.

4 [o: 5]. Intaga Citron saft, eller bärnsten i Rose[n]watn, dricka The och Coffe; p. The fattige betiäna sig ganska wäl af Embärsbränwijn, som är bränt af bara Embär; warm och färst miölk; Therpentin- och Embärsolja äro rätt goda; Näfblod uti bränwijn är mächta skön at intaga torr och stötter.

§: 3.

At stilla then plågan som the släpas med, hwilke **pinfa blod**; som har och med sig matleda, törst och flera olägenheter, är intet så lätt, i synnerhet när then kommer af fel i niurarna, eller och får uti blåsan; Medlen föreskrifwas mång; af hwilka the förenämnda i §: 2, och god äro; hwar til och här thessa lägges, näml. några Swettdrifwande; äfwen wäl — — watn hwar uti Åkermönja är kokad. Swit bärnsten är mächta goder: Gläddermos; lingonmoos äfwen wäl. Raspat Reens- eller Ålgshorn med Socker blandat finnes wara och skönt. Smör i bara warma warmet måste the medellösa betiäna sig af.

§: 4.

En swårare är med them som intet kunna hålla watnet, hwilket feel merendels låder wid urgamla, äfwen hos unga, af hwarjehanda orsaker; är thet så naturens feel at the hwarfen dag eller natt kunna hålla watnet; eller qwinor fått thet af swåra barnjängar, eller en krigsman af blesseurer, tå äro läkedomar nästan säfänge at använda; Af the föreskrifna äro gode fundne åderslag, badstugugång, Lagerbärs- elc och Geteträcks intagande, stötte kräftekal; p. samt smörjelse utan på af äggeblossmor och Therpentin's olja, äfwen samma smörjelse för risna qwinolemar af barnjäng; när kreswetefmornig intet kan finnas; ty här i landet finnas eller trifwas inga kräftor.

Cap: LXIX.

om

Kapande eller Åkel.

§: 1.

Thetta kommer af upstigande wäder af magan anten när then slemig är, eller för mycket öfwerhopad af åtande och drickande.

§: 2.

Botandet kan ske aldrabäst med wäderdrifwande medel och tjänliga magränningar; eller och förekomas thet medelst at man förtär mindre

och oftare, än mycket och för långt emellan; gammalt folk göra thet mera än unge, äfwen matgirige och arbetfame perfoner; men barn icke så. Och fast än sådant rapande är intet ohälsamt, så är thet dock här å orten intet så anständigt i lag; Men hos annat folk icke så.

Cap: LXX.

om

Rakel.

§: 1.

Åf nästföregående Rapning orsakas oftast thenna olägenhet, men än mera af lungarne och bröstet, och thet jem som ther är; allemåst hos gammalt folk.

§: 2.

Borttaga sådant, plågar fuller förjokas med söta och lena safer; men the äro intet nyttige; Anjs och Tental äro bland the bästa läkedomar, när the så kallade Aqvæ Emdenses intet finnas; i synnerhet sedan man brukat åderlåtande, och tiänliga upkastningar. Decocter af Sassafras är godt; Rönträ bruka the fattige här i stället; och för thet ofwanb[erör]^{de} watn, bara rena och goda kallwatnet.

Cap: LXXI.

om

Raseri eller Rrsel.

§: 1.

Thetta elände kommer måst af gallan som oroar hiärnan, och tager bort förståndet och minet, upväcker galna åthäfwor i ord och giärningar; tänder(ner)nas samanskrande; darrande händer och armar; klädernas sönderriswande, skrattande; p. ogemen starklek; utspänd ögon; otuchtigt tal; p. p.

§: 2.

Sådant at ändra och bota, måste ske med starka läkedomar; först med åderlåtande, sedan med lindriga upkastningar, och efter handena goda safer, som rättar gallan och gör Sinen friare [;] kornwatn; watn med lttet ättilo samankofat; Spiritus Nitri; Camfert; och tyllit. Äfwen omslag fring hufwudet af Törnrosjer, Porß och salt; År sjukdomen af

wrede, eller af förmycket griller, eller ängslan, eller giftestankar; p. Så kan thet ena efter thet andra rättas, alt som behöfves, och om så ske kan med giftermål thet sijn nämnda; Men är then af Bränjuktan eller Gläckfebern, måste the sjukdomar först fördrifwas.

Cap: LXXII.

om

Reef.

§: 1.

Reef äro månghandta, och komma nära til the så kallade Coliquer; och kännas mäst i magan och tarmarne, så hos små barn som andra, med bultrande, påstinnande wäder; Stolgången är ojäm; sömnlösa in-finner sig, p. p. Af syrliga wättskor härfluter sådant, hwar under och felet i gallan spelar.

§: 2.

Huru små barn botas är tilförende något infört, Cap: III: huru the åldrigare; se Cap: XXI, om Fleen. Dock påminnes här om något som i synnerhet brukas, näml. så wäl In- som Utwärtens näml. Lindträes bark och löf kokade i watn at dricka, och utwärtens giöra warmt omslag af samma slag med tillagt Sötblomster. Krut uti warm ättiko intagit, brukas öfwer alt af gemena hopen; äfwen som för Hoot; se Cap: XXXVIII. eller och Peppar och bränwijn.

Cap: LXXIII.

om

Rosen eller Elfblåsten.

§: 1.

Thenne sjukdomen bär namnet af röda färgan när then slår ut, och jätter sig urtherst i köttet och huden, och begynnes mäst med liten frosta eller ryfning; hållandes then gamle gemena hopen så före, at Elfwor, witror eller små troll blåst thetta onda på meniskan, och kallas therföre här **Elfbläst** el. och **Eldbläst** af röda färgan såsom Eld; fast än i san-ning then kommer af swettholens förstoppelse, så at the wanliga utdunster måste ther stadna, icke utan wärck, swulnad och möda, i synnerhet när then jätter sig i hufwudet och the angelägnaste lemar för kroppen; warandes

af 2 slag, then ena af gallan och synes af utslaget gubslachtigare; then andra af blon, och är rödare; Wägge segslitna at af grund utrota när the länge fått hufsera.

§: 2.

Läfedomar fordras In- och utvärtes; the Invärtes äro the förnämsta af Swettedrycker så wäl beredda af Card: Bened: tistel, som i synerhet af Flädermos, hwilken och mähta god är at bruka utanpå som et plåster; Theriak är och godt at intaga; Men the fattige bruka Album Gr. el. hwit hundaträck, och Aqva omn: Florum. Åderlåtandet är intet för allom nyttig, än mindre purgerande. Utvärtes medel förbiudes wäl feta och wåta saker; thet och sant är; Dock icke alla wåte, ty Camfert brånwju är mähta godt; äfwen ättika med Blyhwitt riswit och som en wälling giord; Torra gryner och miöl, med god ättika eller och lut til gröt giorde, berömes och. Stött tegelsten med krita samansl[and]ad är och tiänlig. Blad af Ålandsrot, äfwen än bättre af Pestilents ört, the bästa. Nå hægge- Åhl- och Rön-bard raspad och rå pålagder är bland the bästa; Harablod af Ieswande harar tagen och ther uti doppade In-klutar omswepa the röda lemmar förefomer och Rosens häftiga utslag. Gående eller simande om warma sommaren i Hafswatnet är mycket godt, äfwen Badstugugång om wintern här å orten.

Cap: LXXIV.

om

Känfel, Kyl, Ryggesprång.

§: 1.

När the rätte [o: rätte] gångar, öpningar och håhl uti kropsens delar anten förstoppas, eller the ting som ther framgå böra warda så satte at the intet hinna nå sin fulla gång, anten för store, eller tiocke, eller starpe och hwarfe, p. så orsakas wärck och ristnande uti then lemen som felet hafwer; dock mäst utan särdeles swulnad, allenast litet rödnad; mer eller mindre wärre eller lindri(n)gare, jämt eller skiftewjs; i synerhet på medåldrigt folk och starcke arbetare.

§: 2.

Emot thetta onda, brukas både In- och utvärtes Läfedomar, åderöppningar äro gode, men koppande aldeles onyttigt; purgationer måste

föregå, och sedan andra sakens intagande, Tincturer och Elixir som svett-drifwande äro; äfwen Theriac; p. p. Men här brukas måst Matsk-olja; Therpentinsolja; frukt i brännvin; wattu hwar uti Veronica är kokad; p. p. Utwärtens Plåster föreskrifwas mång; v. g. Empl: Anodynum; Empl: Arthrit: Mynsichti. Men här i stället Thjst Såpa; Lut; Saltlaka; Matsk-olja; Siältran; Lag af Myrstaed och öhl kokad; eller af torra Tallkottor; Folkfister; Drm-Fyster; Wärfwerfett; p. Thet så kallade Mylgräset Lat: polythricum, är berömt, men förslår likwiist intet emot humla, än sieder emot Höjalla til warmt omslag.

Fontinell är nyttig; men bond-curen som här än i bruk är, synes wara för plågojam; then kallas: **Slå eller bränna Xylen**; som sker således; först skäres huden up och köttet med en uddhwaßer knuff, sedan stickes et blodröddhet järn, en rund teen långt och långt up i köttet, som hafwer stor pino med sig; in uti thenna brända öppningen instickes wexlar, hwilka en gång om dagen utdragas och rengiöras, och sedan införas igen; p. p. förfärligit at se, långt mera at känna.

En eller ammar af samwetslösa Fältshärer har iag sedt Hanka sådana patienter, lika som Hoffslagare hanka hästar. Men sådant är och smärteligit.

Några resor har jag och thet sedt, at then ute på marden warande i haft öfwerfallen af Rygggesprång, har stält sig såsom fyrkota, och en ammar lagt på hans rygg en stor och tung steen at hålla; p. p. p.

Zgelsugandet brukas här emot mycket; hwar om Cap: XLII: handlar.

Cap: LXXV.

om

Scendrag.

§: 1.

Ordet gifwer tillkänna uti hwilka lemmar sjukdomen regerar, som härrörer af samma orsaker som Slag; se Cap: [LXXVIII] dock af mindre v. g. gå i kölden; qwinorna mista sina tider; p. är och mycket en arf-sot; öfwerfaller thetta the mindre och sänre lemarna, fingren, tåna, foten, benen, munnen, p. går någorlunda an; men uti ländarne, ryggen, halsen; p. är thet ganfka farligit, ty ther af följer, swimande, brottfall; ja! hastig död.

§: 2.

Inwärtens och utwärtens medel at bruka äro nödig; hwar om vidare handlar Cap: . . . här införas et eller annat, v. g. Pulv: Antispasmot:

Aqva Antisp: Cloffæi; Stötte Coraller i Caneelwatu; p. Såsom och stryfa utan på kroppen; Lagerolja; Ankefett; Matfjolja; Therpentinsolja; p. The gemene bruka här ringar och ombindningar af Allgsklöfwor och Allg's senor, med mycken fromma; och tvätta lemarna med warmt watu hwar uti smör osaltad är smältat.

Cap: LXXVI.

om

Skabb.

§: 1.

Skabb är i synnerhet tvåggehanda; **tort** och **flytande**; thet förra hafwer inga blemor eller sår med sig, kallas här äljest **Snjs**; thet senare begyñes med blemor, och sedermera utslag, flytande och skorpor. Thetta utwärtens onda härflyter mäst af skarpa och saltachtiga wätskor som bryta ut, och giöra både klande och sedan swidande, mer eller mindre, alt som Skabbet wara och tiltaga kan; i synnerhet thet flytande; öf[we]rfallandes mäst the unga, äfwen the gamla, dock af förra slaget the senare, men thet senare the åldriga.

§: 2.

Sådant at företaga och bortskrapa, bör först ske med Inwärtens Läke-
domar; och thet med lindriga purgationer; sedan med åderöpnande om
krasterne medgifwa; Swettedryckar äro och i sinom tid gode; Maga-
rening är angelägnast. The Utwärtens Medel föreskrifwas mång; Smör-
jelse af Zster, flöter, bränsten och Rål, brukas här algement; Dock är
bättre af flöter, och bränd alun; än bättre af wattukraße watu med blå-
lera uti, tioc som en gröt; Camfert bränwijn är ganska godt för them
som thet tåla kunna, i synnerhet emot Torrskabben, som mera til än af-
tager, om ther wid brukas swettedrycker. Kaldwatu tiäna och; Men
Mercurialiske saker, ehuru the snart hiälpa, så äro the dock farliga.

Cap: LXXVII.

om

Skårswen.

§: 1.

Swad i nästföregående Cap: är berättat om Skabb, thet är nästan
sak samma i mång stycke sant om Skårswen, som wisar sig endast på

hufwudet, mer eller mindre, wärre eller lindrigare; then wärste fallas **ondskårfwen**, som är och mycket ond och besmittelig; härrörandes af samma orsaker som om skabb sagt är.

§: 2.

Läkeodomar kunna och förthenstul tiäna at Skårfwen utrota såsom Skabben; dock fordras här wid något mera, näml. blodrening af Saffras och Sarkapar: Ålandsrot brukas här i ställe; Watn hwaruti Libbesticka är kokad; The utwärtens hafwer man funnit vara ibland the bästa, näml. klippa håret wäl af, och sedan om aftenen strö rätt god och warm Biörkaska torr öfwer hufwudet, nog tiockt; hwarföre måste en walcé bindas nedan wid öronen rundt om hufwudet, at aften qwarblif[we]r; om morgonen sopes aften wäl tädan och hufwudet smörjes wäl med Therpentins oljo, som är blandat anten med Camfert Spiritus, eller och wijn hwaruti godt tobak är kokat; hwilket så länge sker, til thes skårfwen är borttagen; thet på mång barn och andra personer [iag] funnit bättre och kraftigare vara än at plåga them med the stygga och smärtefulla **Beckmyssor**, eller **Skorfluswor** så nämnda; hwilka än i dag gemena hopen mycket bruka.

§: 3.

Hwad Barn-skårfwen angår; måste man then häldre låta hafwa sin tid, än strax med utwärtens medel fördrifwa; i synnerhet när inga Inwärtens kunna intagas; ty drifwes han strax in i kroppen igen, plåga gemenl. hosta, snufwa, och Catarrher, ja! brottfall följa ther på.

Cap: LXXVIII.

om

Slag, eller blifwa förlamad.

§: 1.

At få slag, eller blifwa til the förnämsta delar af Sinnet och kroppen borttagen, undantagandes andadragten, thet kommer af åtskilliga orsaker; v. g. af Ljfskrafternas stadnande; sur och skarp blod; seg slem; wrede; elaka medicamenters intagande; föregående swåra sjukdomar; p. p. Och thet hastigare, eller småningom, wärre eller lindrigare; helt eller halft; i anse[e]nde til hela kroppen; eller och til någonthera lemmen, v. g. handen, armen, foten, p. p. p.

§: 2.

At bota thetta, är först thet aldräfnämsta at strax öppna ädren; finner patienten sig bättre thet af, thet är godt teckn; men warar äntå sjukdomen, och frädga går ut genom munnen, kallsvet och rydande wisa sig, andedräkten är ganska swag; p. så hjälpa sällan några läfedomar. Näst äderlåtande måste strykningar ske med warma dukar på alla lemmar; then siuke sitta rätt up; nypas i näson med fingren, borstas under fötterne; med snustobak el. annat komma at niusa; Intaga Mäglige olja; qwidt bäfvergiäll; Bals: Sulph: Succinat: och mera tyllit.

Tilsäja krafterne är och godt bruka upkastningar. Stärkande krydder såsom Muskott, Ingefär, p. p. äro mähta gode. Man wet och hwad godt hälsobrunnar här wid uträtta. The fattige och gemene betiäna sig af myrstack bränwijn, inan och utan at bruka; gnida sig med hwjtlök; bada sig med Gulag; dricka getamiölk; Af baggsöta, biörngalla och hwjtlök, lika mycket, lagda i bränwijn, och thet af litet i sänder intagit, är här i landet et panaceum. Camfert Spiritus gör underbar hjälp; Af Fontineller hafwa många funnit sig friske. Twätta kroppen med kall Saltwatn; otroligt godt.

Cap: LXXIX.

om

Smaken.

§: 1.

Churuwäl smaken kommer af thet som uti munnen stides; Så är ljkwäl tungan som gör huru smaken behagar enom wäl eller wederswärdig; dock intet nyttig eller Dnyttig. Här framföres allenast obehagelig och förskänd smak, som härflyter af elaka wätskor och dunster hwilka fastna uti tungan och oroar hiärnan och sinnet at så och så döma om thet som förtäres, eller och aldeles bortmista smaken, som ofta händer när en först mistat luchten. Swarföre är tungan en post eller bodbärare til thet som uti magan lefwer, och flera fördolda lemmar giömes.

§. 2.

Läfedomar emot en elak smak anläg[g]as bättre på the lemmanes rättande som äro hufwudorsaken til tungans feel, än på sielfwa tungan; och sedermera tungan och munnen gurglas och besprutas med tiänlig

medel; v. g. Cremor tartari smältat i Rosenwatu; Attika och rosenwatu sammanblandad; Endiviæ watu; p. p. the gemene bruka äta Rraþa, stryka tungon med stekt salt släsk; p. p. p.

Cap: LXXX.

om

Snufwa.

§: 1.

Thenne är en upstigande ånge, lika som tiöck dimba utaf kärr och jumpiga orter, och förorsakar mycket ondt, så uti then ena lemen som then andra; dels med swulnad, dels intet. Men här i thetta Capit: nämnes allenaft the[n] Catarrhus som sätter sig i Näson; then Catarrhus som anfächtar, ögon, kindbenen, öron, swalget, lungorna; p. p. kallas äljest **Sluf**; ther om är något påmint uti Cap: XXII.

§: 2.

När man först wet hwaraf snufwan förorsakas, så kan then sedermera bäst fördrifwas; ty kommer then af köld, äro warma omslag god; är then af öfwerflödig wätsko, eller af blod, äro Spanska sluge plåster, koppande nyttige bat i halsen at anlägga; äfwen åderlåtande, men ingalunda på hufwudet; är then af slemig maga måste then ränsas anten med purgationer och vomitiver; äfwen om Snufwan flyter af swalg och dryckenkap. Smörja och röka sig med Wäfwergiäll, bärnsten, Miram, Enkåda, Mastich, Camfert bränwijn; p. p. är godt; gemene hopen finna sig lycklige at röka sig med gamla sopqwastar utur fähusen tagna.

§: 3.

Barn plågas mycket af snufwan, therföre är mähta godt först rätta then spjs the förtära skola, och intet öfwerhoppa them med tiöcka wälningar, icke håller låta them lindas och wara uti kall rum, p. p. brukandes tiänlig Medel at snufwan fördrifwa, v. g. Laudan: liqvid: Spirit: Nitri dulc: Kinderbalsam; p. p. The fattige bruka med god wärkan förnämnda rökelse §: 2, af gamla sopqwastar, Matiskolja, samt smörja fotulorna med Swjnistet.

Cap: LXXXI.

om

Skörbiugg.

§: 1.

Om thenna fegfletna sjukdomen wore mer än mycket at skrifu i synerhet therföre at thenna elake fienden har sit hufwudqwarter här i Norden emellan fiällen och hafwet; Dock som alla böcker äro här om fullskrefna, så är onödigt uprepa hwad öfwer alt kunnigt är; then må wara en arfjot; eller komma af hwarjehanda orsaker; mera eller mindre; gammal eller nykomen; förändes med sig ganfka många plågor; v. g. hufwudwärd, tandwärd, tandkiöttets upswällande och blödande; näseblod, elak anda; brösttäppa; hiärtsklapning; matleda eller och för stark appetit; buller i magan; röd- blet- tioc p. p. urin; ostadighet til stolgången; hosta; äckel; halsbränna, darrande och stiåla leder, seendrag, wärd, yrjel, åtskilliga slags släckar på kroppen, p. p. fast än icke alt förenämnda plågar allom, och alt i sänder.

§: 2.

Thenne fiendan at aldeles utrota och fördrifwa at then icke må återkomma thet är ogiörligit; alla the många medel som hopetals föreskrifwas uti Läkare Böcker äro flere än dagarne i året; men hwad the uträtta, thet må the bekänna som the af mera eller mindre brukat hafwa; then ene säjer sig hafwa fått lindring och bot af thet, en annar af annat. Dock i gemen är at iweta at skal något godt här wid uträttas, måste äntel. patientens beshnerliga natur skärskodas och sedermera inhämtas hufwudorsakerne til sjukdomen med annat mera. Här af kan en förfaren finna hwad tänligast är at bruka låta, anten hwad diaten angår, eller alt thet andra som förre delen påminner om hälsöns förwar; äfwen om läkedomar In- och utwärtas; v. g. Swettedryckar, purgationer, vomitiver, blodreningar, p. p. och emedan Skörbiuggen spelar som Orren i hwar leek med andra sjukdomar, så kunna sådana läkedomar brukas, som för sådana här i wiße Capitel kortel. nämde äro. I gemen har iag funnit mycket godt wara at dricka god och färsk kärnmjölk; eller och kalt haffiwatn; mycket annat går man här förbj, som lifwål här å orten finnes.

Cap: LXXXII.

om

Spittälfska.

§: 1.

Churuwäl thenne farlige sjukdom mycket sällan plågar folket här i landet; Så har man dock nu i thessa senare tider funnit några sådana personer, dels af smittan ther uti sijnade, dels af annat, som blon med mera til hälsön hörande ting, bortskämt hafwer; i synnerhet har jag sådant anmärkt wid hafsstranden och hwarest rikt strömingssjöfiske warit af notströming på leerachtig botn, när sunan och sydostwäder blåser i warma somardagar.

§: 2.

Salivations curen är fuller god, som somlige föregifwa; Dock har iag then aldrig bruka låtit, af orsak at the unge Fältshärsgejäller hafwa alla sådana antagne personer; mäst inom 14 dagar; förhulpit utur hufvet och fängen til hft-kiften och grafwen; undantagandes en af 6 st; som sannerl. följt the förra, om then icke i tid blifwit handräcker, emedan $3\frac{1}{2}$ stöp blod genom mund och näso, på en dag, woro aflupne, när jag til honom kallades, som intet wiste til sig. Alla föreskrifna läkedomar lära wäl wara goda; men som the äro kosthamma och the utfattige sökt råd och bot hos mig; så äro the hufvne mäst med tianlige blodreningar och åderlåtande, och thet som nu uptädes, nederjättiande uti warm häststräck, så länge the thet tåla kunna, drikandes ther wid, anten watn hwar uti Pestiläntsört är kokad, eller och warm nyjilad getamiölk.

Cap: LXXXIII.

om

Stammande; Låspande.

§: 1.

At thetta härfommer af för myckna wättskor uti tungan, som giör henne slapper och lämig, thet är flart ther af, at barn, alt medan tungan så är, intet orden så utföra, som sedermera; äfwen och the som af förmycket drikande läspa och stamma; äfwen wäl ther af, at fuchtigt wäder och nederbörd giöra thet samma, på them som anten äro således plågade af arfjot, eller af tunghäftan, p. p.

§. 2.

Är felet af naturen och folkslaget, rättas thet jällan; är thet af tunghäftan kan thet ske med tungbandets goda upflippande; är thet af fylleri, kan thet stadna utan läkedomar; är thet af för myckla wätstor, måste gurgelwatn brukas af torkande saker; v. g. Viciril watn, Saltwatn, Brunelstenar, senap, kraße, Salvia och sådant mera; Steckt salt fläsk är och godt.

Cap: LXXXIV.

om

Sten.

§: 1.

At stenar kunna födas och wära snart sagt i alla lemar; ther om är ingen twifwel; Men här talas om endast Niursten och Blåsesten, som graverar wattungängen och gör mycken wända, och utmattar kroppen ju så mycket som när barn framfödas af moderlifwet; i synnerhet när the store, slate och kantige äro. Hwadän och hwaraf the komma, ther om äro the Naturkloke icke ense; The som säja Stenen komma af sura, salta och skarpa wätstor, som sättia sig uti segachtiga och slemfulla winklar; p. lära finna sig bättre än the som mena then födas af blodfulla och heta niurar, eller af then så kallade Spiritu Lapidifico, p. eller och af några jordiska saltarter uti bloen liggande; p. p. Men thet är säkert, at thenne mera smärteliga än dödeliga passion är dels Urffot, dels samandragen af för mycken och otänlig spjs; surt och närrennit dricka, miukt och warmt bröd; p. p. och har många plågor med sig, icke allenast at låta watnet, nu droppetals, nu intet; ryggwärf, heta, kräkningar, ryfsningar; gicht; ängslan, stygn; p. p. förutan thet swära framfödan; dock swårare hos män, än hos qwinor.

§. 2.

Thenna plågan at någorlunda förekomma, är bättre än bota; ty ehuruwäl the många föreskrifna medel, och lithonriptica, äro goda, så må the dock ingalunda brukas när wärden är som störst, och stenen skal framfödas eller och thet bättre [är] söndersmolas; ty ther af ökas wändan och wägen swära skadas; utan goda och lenande saker måste intagas v. g. Wårnstensolja; Embärsolja; Anjs och Rumjnolja; Embärsmos; åttfällig slags decocter af Cassia; Persilja, p. watn af wattukraße bränt; p. p.

Ibland the bästa och gemenaste har jag funnit ston vara at äta; Therpentinsolja uti Embärs brännvin; Wjnruta; Näfblod; eller thet bättre är Näfwens hemliga lem; godt varmt urin. samt smörja ryggen med Bäfwerister eller och räffmörning.

§: 3.

Man har fuller sett skrivas thet om, at Stenen kan utskäras; men sådant har iag intet gjort. dock några gånger brukat wäl warat tiöf trä, at införa uti röret, när stenen länge legat och så tilstoppat wattungången at i många dagar icke en droppe utslutit; och thet med mycken fromma, utan at skada eller sára wattungången. Har och funnit at intaga sönderstötta födda stenar, intet vara godt.

Cap: LXXXV.

om

Stygan, Subslaget, Qwesan.

§: 1.

Thenne swulsten eller bölden som sätter sig först in uti och wid himnan, som går omkring benen, och härflyter af skarpa wättskor, och igenstoppar utgångarna, tagandes alt mer och mera til, och gör oljdelig pino i synerhet när then sätter sig uti knä, eller the större ledar; wändandes sällan åter för then mognar och utslår, hindrandes i mellan tid bloens rätta fart, hwar af the närmafte lemmar och swälla, rödna och wärda, matlusten förges och hjärtat dänger.

§: 2.

At förekomma thetta är bättre at bota, som kan ske när man strax, när wärden kännes smörjer stället med Therpentinsolja; saltlaka, tiära som warm är; eller tyllit; men är then wäl fästad och i swulnad kommen, brukas här som thet kraftigaste et omslag af hwjtägg och salt samarrört som en gröt, och kalt pålagt; Geteträ[c]k är och god, än bättre menisfoträck. Sönderskuren och sönderklappat hwjtlök är och god. Matfsolja är och ganska tiänlig; Men fete saker och plåster skadeliga. När bölden wäl mogen är, måste then wäl öppnas med hwast järn, men intet sweda.

Cap: LXXXVI.

om

Håll eller Stygn.

§: 1.

Thetta stickande mer eller mindre, mäjt i sidorna och bröstet, kommer af bloens anten löpande utom skrankorna, eller och hans medföljande skarpa wättskor, eller och ådrarnas samandragande; p. hwar af Andäppa kommer; se Cap: II; torrhosta, eller omsider blodsputtande, p. p. Händer thetta alt för hårt och alt mera tiltager, i synnerhet hos gammalt folk; hostan och andtappen ökas; är intet godt tecken; Men blodspåttandet när thet måtteligit är, intet så farligit som synes.

§: 2.

Stilla thetta onda kan ske, först af åderlåtande; när krafterne så medgifwa; Opkastningar äro här wid mycket skadelige; men purgeringar nödige om lifwet är förstoppat; Spirit: Sal: Armoniac: äfwen Spirit: Nitri Dulcis, äro gode; än bättre Essent: Dulcis eller och Aurum potable; Coraller, Pärlor och tylika saker äro högel. berömda. Skräffstenar stötte tillika med torckad bäckblod, och Chrystall glas, uti warm ättiko, hafwa många funnit sig wäl af; äfwen stött Hållört intagen uti Distillwatt. Semena hopen bruka bara beck eller tiära i warmt öhl; eller et arcanum skafwet Gull af wigningsringar, eller af förgylta träbeläten i Ryrkorna; läggandes utanpå kroppen hwar stygnet står, warma Böktafridar; tegelstenar, poßar med warma gryner, hafra, humla, höjalla, eller annat sådant.

Cap: LXXXVII.

om

Stämma eller Förstoppelse.

§: 1.

Här å orten kallas så then förstoppelsen som sker uti wattugången, såsom och then uti stolgången; Om then förra är något skrifwit i Cap: LXVIII. och LXXX[1]V; ty warder then senare här nu omrörd; fast än med förstoppelse eller obstruction hos Medicos forstås all the feel som och andre lemar plågas af, v. g. Lesren, Mälten, ådror, Senor,

kiötspipor, p. p. som ibland andra Etmüller förstå låter. Stolgångens förstoppelse kommer af åtskilligt, dock mäst af magens disposition och the feel som ther uti äre; så som och af åtskillig slags spjäs, samt efterslängar på sjukdomar, och läfedomars brukande, p. p.

§: 2.

Här emot föreskrifves Dändeliga många läfedomar; dock är i gemen at weta thet ingalunda alle tiäna allom; Mercurialiska bruka många, med god effect til stolgången men föda af sig merendels swära efterslängar. The af mångahanda slag samansatte anten torra eller wäta, operera och; men äro dock skadeliga. Antimonialiska är lika nästan med Mercurialiska. Som Sjukdomen är til hufwudorjakerna, så böre och purgationerne wara; hwilka en förständig bör föreskrifwa, v. g. Annat emot gallan, annat emot slemen, annat emot tioc blod, p. p. p. Swarföre wore för widlöftigt at här alt införa som gode läkare föreskrifwa, utan thet är thet bästa, som sagt är, ransaka efter hwadan förstoppelsen i sjuerhet kommer af; Kan en intet finna sig ther uti, så är algement bruk här å orten, at giöra et decoct, af Fol: Sennæ, Poma Colocynth: och Rhabarb: Men the fattige bruka annat, näml. anten taga in något af then slytande kådan som finnes in uti torra granar, när weden klyfves; eller och äta warmt med smör uti, thet så kallade starck fokade Mesumöret; eller och stötte Torndylsar, när wingarne äro aftagna.

§: 3.

The små barn som här af plågas, kunna hjälpas med hwjt bomolja's intagande, om the intet dja få; men i widrig händelse, måste theas mödrar eller Ammor taga in tiänliga purgationer, at med theas miölk barnen må och få god stolgång.

§: 4.

The så kallade Kliftir äro i gemen nyttige, men för ofta brukade, ingalunda så, för swära efterslängar skull. Tobatspipor insatte uti ändertarmen, när eld är fästad uti tobaken som i hufwudet är; thet kan wara godt nog; dock icke för allom. Mycket annat går man här förbj.

Cap: LXXXVIII.

om

Swedar eller Wärck.

§: 1.

För myckenheten skull, är Ogiörligit här nämna alla the Swedar som the siuke plågas med, emedan the följa alla passioner uti alla kropsens delar, In- och utvärtes; mera eller mindre, swårare eller lindrigare; fast än många swedar äro bättre teckn til thet goda, än onda; eller och tvärt emot; alt som thet föregående wara kan; ty alle Swedar äro idel efterslängar.

§: 2.

Sådana at stilla ster, med the läkedomar, som rättel. warda anlagde, til hwarje siukdoms fördrifwande, hwarföre är onödigt sådant uprepa.

Cap: LXXXIX.

om

Swindel.

§: 1.

Thenne siukdomen, som är i gemen 3:handa, näml. 1. när alt synes gå omkring. 2. Alt synes swartna. 3. then siuke dånar och faller neder. Swilket alt härflyter af åtskillige orsaker; nästan som om Brottfall förmålt är, Cap: IX; dels af hjärnans feel, dels af magans, anten när then är tomer, eller för fuller; af för mycken älsfog; af högt upflifwande i luften; af starkt åskande [o: åfande?] på thet som omkring rullar; af starkt fräsande; elak lucht; p. p. hotandes them ungom med brottfall, men them gamlom med slag.

§: 2.

Som af thet förenämnda, i §: 1. är at finna, hurudana orsaker kunna wara til Swindel, och hwad then är, samt hwad påfölgder gemenligen är at fruchta före; Så är lätt at förstå, at alt thet som påmint blifwit om Brottfall Cap: IX: och sedermera om Slag Cap: LXXVIII. bör och här i acht tagas; och ther jämte undwiskas alt som skadar, och orsakar thenna Swindel, til et som annat, af the ting som uti I:^a Delen här infört blifwit om hälsans förwarande, Cap: II. III. och IV.

Cap: XC.

om

Swettande.

§: 1.

En måttelig swett, är mycket god, i synnerhet om nätterna, när man i sängen ligger, äfwen wäl wid andra tilfällen; Såsom och när i sjukdomar gode swettedryckers intagande måtteligt swettande förorsakar; Men här förstås intet så enkanerl. förmycket swettande, utan i synnerhet 2 slag, näml. **Kallswett** och **Sotswett**; thet senare är merendels ständigt; thet förra följer merendels sjukdomar ester.

§: 2.

Kallsweten härflyter näst thet af, at Lifskrafterne icke så starka äro, at warma fuchtigheterna kunna spela ut igenom swettsholen, hwilke och warda slappe; Hwarföre äro Medel här emot the tänligaste som styrcka hjärtat och lifskrafterne; hwar om Cap: XXXII: handlar.

§: 3.

Sotswetten är dels en arffot, dels en Skörbiug; then förra är mycket swår at förtaga, är icke heller järdeles nyttigt, ty merendels slår then up i kroppen och kan orsaka wärre plågor; åderslag, Camfert bränwijn, Saltwatn äro gode; Beckolja likaledes. Eljest är mycket godt bruka the saker som om Skörbiugg är berättat, Cap: LXXXI.

Cap: XCI.

om

Sår i gemen.

§: 1.

Här kunde införas mer än mycket om Sår, emedan the äro af mång slag och sättia sig uti alla kropsens lemar, In- och utwärtas; Men här förstås endast the sår, som anten förorsakas **utanefter**, och the några af **Inwärtas feel**.

Claff: I.

§: 1. Sår af **huggande stötande** p. och theta: **I hufwudet** p. hwilket är läfeligit om then blefferade kan tåla

thet en sträng, tunn knif, p. p. fätties i munen, och ther på hårt röres; och wärkttyget är intet förgiftat, hwar med såret gjort är.

b: **§ the flere kropsens lemmar,**

hwar wid thetta följande noga är at annärcka, näml.

1. *Instrumentet* hwar medelst skadan skedt är; förgiftade äro the wärste, sedan glödande, ther näst stötande och bräckande, slö, uddige och riswande; hwarje bättre.

2. **huru** och **hwarest** och när;

Twärre öfwer köttspirorne, diupe och krokote, wärre än the grunde, och långt efter, p. § diupa köttet bättre än i senor, ådrar och hårda benen. § händer, fötter, länder, p. än i hufwudet, bröstet och inälfwor; äfwen emellan än uti lederna.

§ dunkelt eller wackert wäder, p. p. p.

§ öfwerflöd af mat och drick; eller och hunger.

3. Huru gamle the sårade äro, äfwen såret; med mycket mera, som en försichtig sig ärindra wet.

Claff: II.

Sår som utbryta, af Inwärtens feel;

hwilket sker af åtskillig ting; v. g. heet förbränd blod, för mycke och skarpe wätfor, esterslångar på Siufdomar, som många äro; the wärste äro Pestböldet och Fransoser; p. äfwen af förgift; inwärtens rutenhet, p. p. store och länge warande skadar; arfsot, med mycket mera, som widlöftigt wore at här införa; ty man wet at så många menisfor [finnas] som någor sår hafwa på kropsens många lemmar.

§: 2.

At bota all sådan öpen sår, fordras först i gemen at märka thetta som följer,

1. thet som utom wara monde borttages, stockat blod, orenlighet, p. p.
2. Trycka kanterne eller läpparna wäl tillfaman.
3. Anlägga [Aflägsna?] thet som hindra sammanläggande.
4. Rätt och wärksam. giöra sammanbindandet anten med syende eller annorledes.
5. Föreskrifwa sättet at hålla sig stilla;
6. äfwen at bruka tiänlig spjs; ju enfalligare, ju bättre; ju diupare sår, ju mindre; häldre af soppor och lösan mat, än af hård och bitande;

sur, ruten och gamal duger intet. Om dricka ware sak samma, Wjn och bränwju och starckt öhl, duga intet inwärtēs at förtära; the äro för-därfwelige; men utwärtēs mycket gagnelige, nyttige och botande, alt efter sjukdomarnēs och sårens beskaffenhet; som the genomkloke läkare bruka kunna; men Öförfarne icke så.

7. Stillawarandet gör gånsta mycket til sårens helande; men rörel-serne skämmat.

8. Häftige sinnets rörelser, i synerhet wrede, äro mächta skadelige och för-därfwelige.

9. för mycken köld är högst skadelig, som här wid måste före-komma.

10. För mycken hete och wärme med, är och ingalunda nyttig; v. g. Badstugugång, Karbad; uti miuße sängar liggande; p. NB. Men hwad then så nämde **Sängeheten** eller **sängewarmen** angår; som öfwer alt här dömes högst skadelig och för-dömelig; Så måste här wid göras åtskildnad, näml. emellan then warme och hete; som kommer af miuße sängiar; af starcka drycker; af älskog; p. p. then är mächta skadelig; Och emellan then som tilskyndas af warm omslag, warma kryddor, af warm hus och goda sängekläder. p. p. Sj! thet är öfwermåttan nyttigt.

Sedan i synerhet alt som såren wara kunna; och hurulunda the wijsa sig.

1. Purgationer äro själlan nyttige på the första fiorton dagarna; dock sedan wid wiß tilfällen och efterslängiar.

2. Alderlätningar äro gode, besynerl. wid börjon, om icke alt för mycken blod af såret utlöper, wid första skadan.

3. Förstoppat lijf skadar intet; äfwen om önnig blod wid börjon utflyter.

4. Thet förnämsta är thet, hålla såret rent, och befordra naturens drift af sådan ting, smörjelser och plåster, som äro diaphoretica och tiänliga at renja [?], hela och läka; Dels torra, dels wåta, dels med Plåster och andre brukeliga läkedomar, som mera än många föreskrifwas; och thet med råtto; tj ingalunda tiäna all sår ljta läkedomar; utan hwart och et fordrar sit besynerliga; i widrig händelse lägges halm på elden.

§: 3.

På the utwärtēs huggen såren, brukas både **Drag** och **hel-plåster**; men i synerhet är wid börjon S. Johannis olja, mer än ogemen god. Smältad ljm brukas och här; eller och plåster af war, kåda och Lager-bär; eller och gemenare af hwjt- reen kåda och smustobak; p. p. p. Månge

bereda plåster af fläsk fatt uti torvedsklyfter wäl ombundit, och eld ther uti fatter, som wid bränandet utdrifwer nog fetma. Warmt pink är mycket godt at twätta såren med, i synnerhet när mycken slem ther komma synes. Men wil inflammation nalkas, så måste noga achtas, 1: at åderlåtning sker, och 2: tianlig plåster brukas, ibland the bästa har iag funnit thet som är sammanstöpt af **ättiko**, **blyhwitt**, **silfwerglitt** och **flädersmos**; hwilket och plågar lindra wården, som i såren kännes.

§: 4.

Thet förnämsta wid öppna skadar är thet at **ställa blon**, när then för mycket utrinnet; hwilket ställande bör ske ju förre ju häldre när pulsådrerne äro skadda; men icke så snart, när andre små ådror och liten blod framstrilar.

Banden böra wäl omläggas; dock icke alt för hårdt; ty ther af kan dödkött förorsakas; men först måste uti thet blödande såret ströes anten **Bolus** eller **Colophonium**, eller **Drakblod**; Här bruka the gemene brända harehår; eller och **Boshyt**, el^e och fint miöl; **Dwärgsnät**; warm aska, eller annat som i hast är at tilgå.

Om **dödkött** i sår; och om **Kallbrand**, är tilförende något berättat, i Cap: XVI och XLIII.

§: 5.

Här wore och något at införa om thet algemena bruket, at icke allenast wäl förwara the kläddar som och skade tagit när sårandet skedde och blodige wordne, utan och the wärcktyg med hwilka skadan giord blifwit; p. Men sådant förbiuder widlöftigheten; dock säger allenast thet, at sådant är nyttigt, och må ingen döma sådant wara widskapeligit, ey heller thet at man först lägger plåstret p. på instrumentet som skadan orsakat, och sedan på sielfwa skadan; p. p. p.

§: 6.

När **Senorne** äro skadda eller aldeles affurna, är swårt at them hela; födas och giärna dödkött i såren; p. Här emot brukas hwarjehanda läkeedomar; thet bästa som iag funnit, är en smörjelse giord af **Therpentjns** olja, matfölsja [o: olja], **Camfert**, lagerbär och surt bröd. Thetta kan och brukas när then så kallade **Seetsegan** flyter utur såren; eller och i stället, torckat och stött moßa, som finnes på gamla dödsfallar af meniskor; Siunet af **Tistlar** är och godt.

§: 7.

Några särdeles Sår nämnas här, v. g.

1. **Sfuten Sår**, är mång och åtskillig, värst då när kuhlän är förgiftad, p. p. och benen äro dels bräkte, dels afgågne, p. Kuhlän sitter inne, eller och tagit bort med sig stora stycken af kroppen. Här bör thet infomna uttagas om giörligit är, och sedermera tänliga Sårdrjcker ingifwas, såren wäl ansas, och för wädet noga ombewaras.

2. **Bränsår**, äro smärtefulla och plåga nog utwidgas; hwar emot brukas häldre smörjelse än plåster; Ibland the bästa är then som beredes af ljuolja, wax och äggebolor; ty then borttager swedan, läker leent och snart, som förekommer ären.

3. **Srös** eller **Ryghår** äro och smärtefulla och föda af [sig] dödkött; the kunna och läkas med förenämnda smörjelse, ju så wäl som med grodrumsplåster, p. p. Dock måste the twättas med Camfertsbränwijn.

The så kallade **Ömfylta såren**, smörjes och med Camfert bränwijn, och sedermera betäcks med salt och hwjtägg til en salva giord.

4. Förgiftige Creaturs bitande och sårande, v. g. Hundars, Swjns, kattors, ormars, p. p. Huru med them skal handlas, är infört i Cap: IV.

5. Om slagen sår uti hufswudet, wore nog at skrifwa; äfwen hwad man tänka skal om then så nämnda Trepanation; men sådant wore alt för widlöftigt.

Cap: XCII.

om

Tandwärf.

§: 1.

Här i orten säjes tandwärfen vara Njohanda slag, som wäl sant är, i affeende til the mångahanda orsaker, thenne helswetets pinan, när tandwärfen är swårast; kommer af; v. g. af arffot; Skförbiugg; Granbojer; Matskar; när qwinor äro haswande; tändernes utbrytande; p. p. Swar af och hela kroppen lider i synnerhet, halsen, hufswudet, hiärnen, ögon och öron; Swar af är at sluta thet sielfwa tänderne, i anseende til thet the äro been, intet wärf, utan the Hinnor, små ädror, senor, p. som ther finnas, giöra thetta, när elak blod; slem, skarpa och sura wätskor, p. p. ther husera; Alt för kalt wäder, kalt dricka, p. eller och för hett, eller och surt, som falla in uti iholiga tänder; orsaka och tandwärf.

§: 2.

Läfedomar emot tandwärc förefkrifwas mer än många; Dock är i gemen at märcka, at som then ene finner sig wäl af thet eller thet, men then andre, intet; Så måste för al ting först utletas the orsaker hwar af tandwärcen härrörer, och sedermera tiänliga medel brukas. v. g. äderöpfung är god, anten på armen, foten eller under tungan, när mästa felet står i blon. Purgationer och vomitiver när felet är af slem, gallan eller fyrligheter. Kommer tandwärcen af något som fatt sig uti hinnor och senor, äre Opiata gode; äfwen Spirituosa; Camfert bränwijn; Näglike olja, p. p. Emet fördrifwet [o: fördrifwes] af åtskillig ting, hwar med munnen gurglas; v. g. Salwie-watn, Säfwenbohms-, Rosmarins-; eller thet som glödande stål är släckt uti; p. p. p.

Spaniska-flugeplåster har iag funnit wara thet albrakraftigaste; näst thetta, at stoppa in uti öronen och lägga bak om öronen, äfwen hålla i munnen, Hwjtlök, eller och Therpentins olja, eller och Buxbohms olja; samt ther af stoppa in uti tänderne, när the iholige äro.

Hålla qwidsilfwer i munnen är godt, men dock farligt; Bly-hagel eller små kuhlor med mindre fara. Påta sig i tänderne med been af grodor och Troskar, är och godt. Glöggade heta järn sticka in uti iholiga tänder, thet hjälper och.

Men at låta utbryta tänder, thet kan iag med godt samwete ingom råda til at giöra; som dock oftast sker; kan hända enom til lindring, men tusende til mycken skada; thet af mer än mångon [o: mångom] iag funnit, som råkat ut för samwetslösa Fältshärsgefaller.

Här å orten brukas öfwer alt tobak emot tandwärc; thet och godt är, fast än iag aldrig sådant brukar, hwarcken med rökande; tuggande eller snufande.

§: 3.

Kommer tandwärcen at wisa sig i swulnad, thet är et godt tecken och thet måste ingalunda förekommas, utan häldre befordras; så sedermera värma, heta fjton, eller tylligt kunna et omslag öfwerläggas: eller och Empl[astrum] af Gum: tacahamaca; el: af Bals[amo] Peruviano; eller och af Theriac; The fattige bruka bara tiära warmer pålagd.

Cap: XCIII.

om

Tändernas första utskiutande hos Barnen.

§: 1.

Man påminner här intet om tändernas utskiutande hos the gamla; utan endast när små Barn them först få skola, som är stor plåga, ty oftast faller då här in sönnlösa, durchlopp, Rife [?], hiärklapning; ryfningar; hegheter; Seendrag, brottfall, p. p. icke så enkanerl. af tändernas utskiutande i tandkiöttet, utan fast mera af then owanliga rörelsen uti blodet, p. p.

§: 2.

Sådan plåga at lindra, är i gemen godt, at bruka af the läkedomar som nämnda äro om Brottfall, Cap: IX; och thet när then tiden nalkas, när så ske skal, merendels på 7. el. 8. månadenom efter födelsen; Och när the begynnas at kännas i tandhuldet bör thet bestrykas med släderfast, eller med färskt smör; warm hareblod är god, när then finnes; hiärnan än bättre; men här brukas gemenl. stect fläsk, eller blod af en hanekam utskuren; Strapa tandgården med Wargtand.

Cap: XCIV.

om

Tränsjukan, Twjnsot.

§: 1.

Thenne sjukdom är fuller i gemen när alle lemmar tyna och aftaga, men i synerhet när felet står mäst i lungorna, och kallas äljest **Lungfot**; Hwar om är något skrifwit om Hosta, Cap: XXXVI. [o: XXXVII] Här förstås enkanerl. then som af Läkare kallas *Phthisis*, och härflyter af hwarjehanda orsaker; äfwen är smittojam, at then ene Makan smittar then andra, och then som äter och dricker med androm; ligger tillsaman; ond stank är och skadelig, i synerhet kattpiß; Murar nyl. kalkslagne äro och farlige; wår- och höst-wäderlekar, lindamb; mycket Bränwijnsupande; Dtidig älskog; starkt tobaksrökande; häftig wrede; för mycket wakande; strängt arbete, p. p. p.

§: 2.

Föreskrifwa läkedomar emot thenna sjukdomen, thet är nästan fåfängt, i synerhet om durchlopp är mycken, sputtet och raklet är svart-

achtigt, sjunker åt botn i kallt watern, och osar illa när thet lägges på glödande kähl; Håret affaller när kroppen förtorkas och andadräkten är swår. Dock göra god lindring thessa efterföljande. Kornwatern; öhlgröt; stecta sikon; Näslunge-saft, än bättre decoct af Siäl-lungar; warm färsk getamiölk; skivad honung; miöd; och mera sådant; men brännwijn, ättika, salt maat, p. äro skadelige. purgationer äro och intet särdeles nyttige; dock wid börjon, äfwen åderöppningar, hwilke ehuru the lastas, göra godt til saken, allenast litet blod tages.

NB. Getemiölk, qwinomiölk, Stomiölk äro the aldrkraftigaste at bruka; bättre än Mandelmiölk; Balsamus Sulphuris Anisatus; Elixir [o: Elixir] proprietat: Extractum liquritiae; Syrupus hedære [o: hederæ] terrestris, och Rosarum; Species diaireos; p. p. hwilka hopetals föreskrifwas.

Cap: XCV.

om

Tungspenens Nederfallande; Gombfall.

§: 1.

Äf öfwerflödig wättsko och slemheter, orsakas thessa plågan, större eller mindre, som wid tiltagandet förer med sig swårigheter at swälja, hudlösheter, ofta resor swäljande; mycket sputt; p.

§: 2.

Thetta botas bäst med purgationer, när magen förslemad är; med åderlåtande, när hezig blod regerar; p. samt torkande medels intagande uti munnen och gurglande; v. g: Brunelle stenar; watern af Häggebarck kokat; Lingonwatern, med litet victril uti; Bleck; Saltwatern; Pink; p. p. Är och nyttigt beröka sig [med] Bärnsten, eller och gamla sopqwaslar; samt smörja hufwudet med Camfert-brännwijn; Bärnstensolja; p.

Gemena hopen bruka Zn och utwärtas watern hwaruti glödande smide slagg är släkt.

Cap: XCVI.

om

Wattufot.

§: 1.

Alt watusoten skal härfläta af lefren och miälten thet synes icke sant wara, utan snarare af en för skänd blod, och öfwerflödiga elaka wätskor som intet kunna fläta ut igenom swetthohsen, spottande och pinket; p. jättandes sig uti åtskillige lemmar, mäst i magan, fötterne, pungarne, äfwen hos the unga uti hufwudet; p. p. Delas gemenl. uti 3: slag; näml. 1. *Ascites*, 2: *Tympanites* och 3: *Anasarca*.

Thet första wisar sig med swulnad i magan och benen; thet andra hafwer och med sig mycket wäder och påstinnande; thet tred[i]e plågar hela kroppen, mäst omkring ögonen och hemligheten. Thetta onda föder af sig mycket ondt, och mäst på siddlychtone döden; thet må komma af förnyden öfwerflödighet i mat och dryck; i synerhet när en för warmer är; af Tråsan; af obstructioner; af mycken blodfläta; p. p. följande här må [o: med] ofidelig törst, andatäppa, matthet, p. p.

§: 2.

Här emot må intet åderlåtande brukas; om icke strax wid börjon; men swettedrycker äro gode, äfwen badstugugångar; särdeles när ingen andatäppa infunnit sig; Opkastningar tiäna ey häldre; Dock drycker af malört, hwjtlök, åkermönja och enbär gjorde, äro nyttige; förutan andra decocter af Sassafras och Sp: lign: som dyre äro; äta hwjtlök är godt; uptonkade grodor och metemasfar, och sö[n]derstötte at intaga uti ättika eller och urin, hafwa fuller många funnit sig wäl af; men haft med sig elaka påföljder; Bara warma rena Pinket är bättre; Men än thet aldrabästa jag har funnit på mångom, med under, har varit decoct af Pestilents ört, ther af rundel. druckit morgon och afton, samt warmt omslag af gåsträd.

§: 3.

Paracentesis eller upskärandet för watus utlöpande, brukas fuller af mångom; men mera med skada än fromma; Skulle sådant gagna borde [thet] strax ske, för än buken är utspänder; men thet är farligit; ty rätta stället är wid naslan; Eker thet sedan naslan buken eller the andra lemarna äro utstinnade, så uträttas intet annat ther med, än at swulnaden alt mera ökas, rätt hasteligen; lifskrafterne taga af, bloden

försvinner och döden får öppna dörrar; så framt icke något särdeles under sker, hwar på ingen må sig förlita, som ömhjärtad är, och icke gör, för slem vining skull, lika med patienten gå huru thet gå må, eller och vara gesällers Lärospånar.

Cap: XCVII.

om

Wårtor.

§: 1.

Sådane utväxter; större eller mindre, skiuta sig ut här och ther på kroppen, af then omkringlöpande bloens och medföljande wätstfors hinder och orätta drift; taggachtige tilwäxande, eller och mindre hårda, alt som ämnet och åldern wara kan; dock med ingen särdeles wärck så framt the icke säras; stötas eller sfäras.

§: 2.

Alt them sfära, eller och med alt för bitra och frätande saker i hast fördrifwa; thet är intet nyttigt; i synnerhet när the fastat [o: fästet] sig på ögnelåcket, örat, läppen; p. ther af kan orsakas blindhet, döfhet, krätta och tyllift; thet förre måste man noga märcka rumet ther the fasta sittia; och sedermera småningom utödas dels med blodreningar och purgationer, dels utwärtas af frätande saker; kalk; victriol: Cypri; Lap: infernal: p. p. kunna och brännas när en nål stufkes igenom them och udder [o: udden] af et brinnande lius upeldas; the ku[n]na och affnytas med tagel; här brukas mäst tobaksolja; äfwen olja af itända rå biörkqwistar på nyror eller knifwar; nydterert spott.

Cap: XCVIII.

om

Wred.

§: 1.

Wred som säjes af wrida, sker när lederna komma i oordning af brytande, ryckande och wridande; anten uti bogarne, eller knäen, eller foten, eller armen, handen, fingren, p. Swar af följer wärck, swulnad, orörlighet, p. ju större och längre, ju wärre.

§: 2.

Sådant måste ju förre, ju bättre och snarare botas, först med ledarnes i god ordning rättande igen; så framt the äro i oordning; hwilket bör noga achtas. Sedan med goda smörjelser utwärtas, och wäl och fast ombindande, samt stilla warande.

Här i landet har varit en underbar läkedom emot wred, som Signerjkor för händer haft med en besynerlig läsning, af bara widskepelse; som dock varit et hjälpejätt både hastigt och kraftigt; hwar om något är infört uti Mis: at råka ut för ondt. Men nu intet så uppenbarl. utan nu brukas hundister eller Råffmoring, biörnister, Wäfwerfett; Swjniister och tiäru smältad til samman är och nyttigt at warmt påläggga.

Cap: XCIX.

om

Wämjelse, Upkastning. p.

§: 1.

Thenna olägenhet som stiger up utur magan, och förorsakas af hwarjehanda orsaker; är af nästan [samman] egenstap med upkastning, eller kräkande och spyande; therföre föras the här tilsaman, ty af thet ena kan slutas thet andra, såsom mindre af mera.

The algemenaste orsaker äro dels af hieswa magans feel, dels af thet som tjkomer, dels af bloens förändringar, inälsfvernas rörelser; ond luft; stark fiöld; slag; fallande, p. p.

§: 2.

Thetta at förekomma är fuller lättare än stilla, när thet kommit är; dock måste förekommandet och stillandet icke ske hos alla; ty somligom är wämjelse, rapande och upkastning mycket god, i synnerhet för barn och annat folk som hafwa ätit och druckit för mycket; äfwen som äro wane at åga lindriga upkastningar; The wärsta äro som härflhta af förgift, och hafwa blod med sig; men the af slemig maga, eller af gallan, lefren; p. eller wid börjon af somliga sjukdomar icke så. Men när sjukdomar stadna äro wämjelse och upkastningar ond teckn. Som the nu härflhta mände, så måste och Läke-domarne lämpas; v. g. wid börjon lindriga purgationer, men ingalunda starcke; Åderöppningar äro och intet tiänliga, så framt then icke skal ske för qwinotiders stadnande skull; utwärtas omslag äro mycket gode öfwer naslan och magan lagde, af

Salvia, Myntha, Byttgräs; p. p. Zntaga Theriak, Canelwatn, Anjsolja, Muschott, Näglifor, syltad Zngefära, = Citron-sfahl, Tinctur: Corall: Opium Bezorad: [o: Bezoard:] Conserva Rosarum; Flädermos, Mag-Effentia; Elixir; p. p. p. hwar af böckerne fulle finnas wara skrefna; altfaman är godt, allenast thet rätt brukas; här hos gemena hopen är intet annat at tilgå än dricka warm och nysslad sötmiölk, och tugga anjs eller kumin thet på.

Barnens krämpa här af, äfwen qwinno[ri]as under the månader the äro hafwanda med barn, låta the sig nöja med sielfwa tiden at sådant ändra och bota.

Cap: C.

om

Ändetarmens utftigande.

§: 1.

Thenna mödan faller på unga och gamla, af åtfkilliga orsaker, när the hängfel warda slappe som honom uppehålla skola, eller och utdrifwes af starkt krystande wid stolgången, eller af swåra barnsängar, eller af kleen spjs; af blodsiuka; p. p. p.

§: 2.

Zu förre ju bättre är thet, at sådant må rättas med tiänliga smörjelser och inställandet tillbaka; och sedermera med förwarande at then inneblifwer. Thet första kan ske med S. Johans olja; Sötblomstersolja; p. p. lagerolja eller och smör; thet andra med warfamt och jämt krystande och införande anten på thet eller thet sättet, med bara fingren, eller och med smal Lius smorda; p. p. och när then instkuten är, hålles warmar poßar rät wäl thet under, stoppade med hollört, Kronsgäs, daggört, wallört; p. p. wåte gjorde anten med wjn, ättiko, bränwin, eller och bara saltlaka; tagandes sig then siuke til wara för öfwerlödighet af all ting.

Cap: CI.

om

Ögonen.

§: 1.

Så ädel och angelägen Ögonen wara mände; Så stå the och i fara af flere sjukdomar, än många flere kropfens delar. och thet dels af Zn-

wärtes, dels af utvärtes orsaker; hvarföre som the åtskillige äro, delas thetta Cap: uti II mindre delar eller Sectioner:

Sectio I.

Om Ögonens sjukdomar som komma Inwärtes.

§: 1. När något synes flyga utom ögonen, v. g. flugor, myggor, I. små grann; p. men äro i sanning uti ögat felet, en **wilförsyn** som oftast ske[r] uti annor mätto; Och man wet thet i gemen til säjandes, **ser man mera orätt än rätt**. Hwar af sådant härflyter förbinder widlöftigheten af alt thet som synen angår; ty införes här wid thet felet, som the följande the LäkeDOMAR som iag funnit wara ibland the bästa; men huru the fring landet strykande Oculister gillat; thet lennas thet här.

§: 2. Sådant at ändra, är nödigt för ut weta hufwudorsaken; äljest är läkeDOMEN mera skadelig än gagnelig; v. g. Camfert bränwijn är mycket godt emot ögonjukdomar; men här näst skadeligit; p. p. är förthenstul felet af blodet, bör thet rättas med åderlåtande och koppande, thet dock sällan händer; är thet af wätskachtige flusjer, brukas Spanstflugo Plåster; är [thet] af sjukdomar, ändras sådant med sjukdomens aftagande; af matthet, kan then ändras med kraftsoppor, samt smörjande öfwer hjäsan och ögon med wjn, qwickt bäfwergiäll och mera sådant.

§: 1. om **Blema på ögat**, som kommer af mångahanda orsaker, II. inant och utanefter; om thet förre talas här nu.

§: 2. åderlåtning är god; äfwen Spanst-fluge-Plåster; såsom och S. Johans ölja [o: olja]; tobaksolja, och olja eller wjn, hwar uti hwjt victril är smältad; Många flere läkeDOMAR går man här förbj.

§: 1. **Sör beta ögon**, som merendels härflyter af salt- och för- III. bränd blod; förutan thet som följer som en arffot.

§: 2. Bäst thet emot är åderslag, och tänliga eller lindriga purgationer; sedermere god ögonwatt, v. g. af Smultron beredt; eller hwit victril i rosenwatt; Baggesöta kokad i win; Siöblomster watt; och mera tylift.

Thet förnämsta är thet, at wänja doppa ansigtet i kalt- rent watt, och hålla stint ut ögonen wid nederdoppandet.

§: 1. **Sinna på ögonen**, mer eller mindre, tiockare eller tunnare, IV. kommer af åtskilliga händelser; lika som om Bleman N: I: berättat är.

§: 2. Läkedomar äro och förthensful goda at bruka såsom i förenämnda N: I: §: 2. är påmint.

V. §: 1. **Rinnande ögon** wisa sig hos må[n]ga, dels af naturen, och fallas **Blötrögde**; dels af annat;

§: 2: the förra at bota, är intet särdeles godt; ty the se ju så wäl som andra; är och nästan fåfängt. The senare finna sig wäl af koppande; Spanskesflugulåster; Fontineller; kunnna och bruka hwjtvictrils watn; Blåstens el. Victriol Cypri watn; Camfert-bränwju med mera sådant.

VI §: [1] **om Staren**; som af läkare fallas Cat(r)arracta f. Suffusio vera; begynnes näst, som thet tilförende är infört N: 1: Och som thenne är ibland the swåraste sjukdomar at läka, ehuruwäl här wid är fjällan någon wärck; S[å] är kortel. min mening här om således; intet at låta sig uti någon widlöftighet, anten felet egäntel. består uti then eller then hinan, then må wara tunica cornea, eller någon annar; Eller uti then wättsö som heter ChrySTALLINUS eller och annorstädes; utan endast thetta til läkedomar införa, näml.

§: 2: Är ögat hel swart, och ålderdomen komen, så är then obotelig; men på the unga kan thet gå an; när ingen arffot är tilstådes. Och thet med purgationer, äfwen swättedrycker, samt wjners så wäl intagande, som utan [på] smörjande på ögon och hiäsa; Quidt bäf[we]r giäll är och mycket godt; Saltwatn har jag funnit mycket mächtigt wara, när intet annat warit at tilgå.

§: 3. Här införes nu thet Medlet som fallas Operatio manualis acu facta, f. **Sticka Staren** eller med en särdeles nåhl, taga bort felet.

Men ehuru man wet och sedt ofta rejsor så skett wara, så är thet i saning mera skadeligit än nyttigt; ty lät wara then [o: thet] en liten syn skulle återwinnas, så warar then ganska kort, och af thetta stickandet komma swåra efterslångar, v. g. jämt rinande watn, swulster, jämmerfult och stadigt wärckande; p. p. p. thet mång exempel som iag samlat hafwer, bewitna.

Sect: II.

Om the sjukdomar, som utwärtas ske.

1. När **fnas, damb, grann, sandkorn**, p. komma in uti ögonen; Thetta bör strax ändras och uttagas, anten med ögonblickens utdragande öfwer then andro; eller med lena dukars instrykande; eller med en annars lena tungo, eller med inlagda kräftestekar; eller med lena oljor[s] instrykande.

2. **Stucken, slagen eller på annat sätt skadad uti ögat;** hwilket lättel. och oförmodeligen ske kan; Då inwärtens Läfedomar äro icke alltid nödige, utan goda utwärtens, v. g. S. Johans olja; Embärsolja; Spanst-wijn; warm Getamiölk; samankofade flöter til smör; p. p.

3. **Swulnade ögon,** komma näst af Inwärtens feel, af förgift, af elakt läkta sår, af fyllerier, p. p. thesa botas alt som orsakerna wara mände; dels med purgationer och omslag; dels med Decocter, såsom om Fransose sjukdomar berättat är, Cap: XXV.

4. **Blema på ögonen** af utwärtens orsaker kan och komma, som kan borttagas med S. Johans olja, på särdeles sätt tillagat, när och litet Tobaksolja lägges til, samt qwickt bäfwergiäll.

§: 2.

Här föres och in thet, huru många äre **glosögde**, många **Sne- eller windögde**; många **närsynte**; många **stark** och många **swag-synte**, p. p. p. Thetta kommer dels af folkslaget, dels af tilstötande orsaker, v. g. af kärlek; wrede; wäderleken, p. p. p. Glosögde äro få af naturen; Sneögde äfwen och, eller af barndomen skände medan the lågo i waggan; p. p. The gamle äro närsynte, emedan wätskorna uti ögon[en] tyna och taga af, lika som andra kropsens delar; i synerhet the arbetfame; och ju platare ögat warder, ju mindre långt ifrån kan synen sträckia sig. Windögde igen se bättre än andre uti mörkret och skynningen; dock ingalunda fiäran ifrån sig; utan thet som när är, och sättas å sidon emot ansichtet; dock gent emot thesas snee ögon. These rättas intet giärna; utan the hafwa som the hafwat. Dock at stärcka synen är ganska nyttigt, hwilket sker på åtskillig sätt; hwar om wore nog at berätta; Men här nämnes allenast thet bekanta Tobaket, hwilket ehurugodt thet wara mände; fast än iag nu en 60 åra man hwarden röft, smusat eller tuggat hafwer; så är af öfwerflödigt nyttiande thet intet at förlita sig på, utan om thet än skulle hjälpa något för ögonen, så stälper thet mera hiärnan, hiärtat, och magan; ty usus habet laudem, crimen abusus.

§: 3.

Här må man och nämna en i forna tider läfedom emot ögonens sjukdomar, om then och wore **Bleman**; näml. **Mätning** eller **Mätande**, kallad; som med widskapeliga läxor af signerskor skedt är; Hela lästen[?] och samanhaget hafwa sådana enfallige meniskor för mig upptäckt, me-

nande thet jag och bruka skulle samma som the. Men sådant uptäcka är intet läfsgifwit, långt mindre at brukat.

Om särdeles wijsa watn och offerfällor som för ögonens sjukdomar äro tilgågne at hämta läkedomar, är wäl goda och naturliga medel; men så har och varit och än är, i löndom, något widstkepeligit, åt minstone ther af, at thet måste ske på Torsdagsqwällar, med några peningars nedkastande haf öfwer hufwudet, i fällon; med ingens mötande än sieder hälsande på wägenom, p. p. p.

Cap: CII.

om

Öronen.

§: 1.

Hörslen är åtskillig, såsom om Synen berättat är; och then skadas och på åtskillig sätt; i gemen pläga felen ställas uti 3 Classer, näml. I. **Öronsusande**; II. **Lumhörande**, och III. **Döfhet**;

I. §: 1. Hvad **Susandet** angår är thet dels ständigt, dels flygande, dels ringande, dels knäppande, dels så, dels annorlunda; lika som strängar och pipor på spelwärd; och kommer af åtskilliga orsaker, Znans- och utan- ester, dels utaf magan, dels af hiärnen, dels af annat; therföre måste man först noga utransaka hufwudorsaken til felet, så framt någon läkedom wäl och lyckel. skal anläggas.

§: 2. Emot förenämnda passioner äro purgationer och åderöppningar goda, när felen stå i magan, eller af mycken blod; men af matthet icke så. Ther jämte tiänliga saker at stidas in uti öronen; dock icke för kalla, icke heller för heta; än mindre för bitra och starka, icke heller för feta och oljoachtiga; Wjn med safran uti är godt; Wärnstens olja än bättre; Camfert bränwjn brukas wäl. Gemene hopen bruka matsfolja, med små tappar uti öronen satte af swart och lener Lambull klipter wid liumskarna. Stedter lök, eller och Roswor eller rötter i askon, och warm öfwer öron lagde, är och nyttigt. Många finna sig wäl af inblåstan tobaksrök; allenast öronen wäl ombewaras emot köld och bläster.

I. [§: 1.] The som äro **Lumhörde**, eller **hörslen minskas**, som mycket orsakas ther af at öronhinnerne och sträckesenor äro för waka, wätskefulla och slappa; eller at öronhålen förstäppas, eller af starkt

dumdrande och smällande; p. p. warandes uti hezigiga sjukdomar bättre teckn om döfheten följer efter, än som för sjukdomen.

§: 2: At ställa thetta til rätta är nog swårt, dock när sielfwa felets orsak är kunnig, anläggas thet som tiänligit är af the förenämnda i N: I: §: 2. Hålla Abrodd i öronen är godt; Chamomille olja med Sp: Camph: Vini besprängt, wet jag unge funnit sig wäl af; Wjnstensolja kan och brukas; med mera tyllift.

§: 1. Döfheten är lättare at förekomma, än som fördrifwa, på the III. unga; men snart sagt fåfängt på the gamla; i synnerhet om felen äro komne invärtes eller och af utvärtes sårande, som länge warit; Men är then en esterslång af någon häftig och hezig sjukdom, så går [then] och med tiden sin wäg, om icke så aldeles, åt minstone mycket lindras.

§: 2. The medel som förenämdes N. I. §: [2] kunna och här wid brukas, så man och med fog lägger här til Fontineller på tiänlig ställe, alt efter thetas natur som med sådana passioner plågas måste; warandes med thesse sist nämnda och flere tylika mycket godt framsteg wunnit, när the så någorlunda ändring til bättre, fast icke fullkomligen som andre hälsosame, särdeles när ämbaret gifnar wid brunen och Guldkällan utlöper; p. p. så är för allom nyttigare gå til böne-Boken än til Apotheket och Läkaren, och således hos Then yppersta Läkaren trol. anhålla:

Hålt mig och wid krafter op,
När mig åldren trycker,
Til thes döden sist min krop,
Med i grafwen rycker;
Så skal al min skröplighet
Bort med allo swinna;
Och en äwig härlighet
Hos tig Herre finna!

*

Wälment Slut.

Af the håldne Journaler, på mång åren, om allahanda slags patienter, som hos mig warit hafwa, och äro, näst Guds hjälp, medelst föreskrifna och upptäckta enfalliga och inhemiska Läkedomar curerade, kunde här et mycket långt register bifogas. Men som sådant alt för widlöftigt

wore, mig hinderligt, som annars nog sysslofätter är, och genomläsaren
bejwärligt; Så går man alt sådant förbj, önskandes thet Johannis
skrifwa mände til Gajum: III. Ep: — v. 2. **Min älsfelige!** Jag
önskar i all stycker, at tig wäl går, och tu helbrägda äst, såsom
tine siäl wäl går.

*

Gudi allena äran.

* * *

III. Delen,

eller

Bihang.

§: 1.

Med så ord, uti II: Delens XXVIII: Cap: blef nämndt om the sjukdomar som kunna enom öfverkomma af **gan** och **galdur**, hwilka ord i våra gamla Swenska Böcker igenfinnas och bemärcka nästan enahanda, i så måtto at thet är Häxeri, Diäfwulskap, p. p. **Galdur** säjes af **Gala**, som betyder icke allenaft **siunga, låta**; Lat: *canere*; utan och **spå, trolle**, p. *incantare*; **galdur**, *incantatio*; **galdralist**; trollkonst; **galdramadur**, trollkar; p. p. Men hwad **Gan** angår, anten thet har någon gemenskap med Ebr: ordet **גנן** som bemärcker **betäcka, fördölja**, p. eller med Gr: *γανος*, eller thet af at Cham förmenes varit uphofsman til trollkonsten; så at thetta Sv: *gan* är et N[omen] P[roprium] eller säjes af Sv: Got: **gana**, göra tilfyllest, eller af **ganajan**, läka, sanare; eller af något annat; thet lemnas thet hän. Men nu för tiden är **Gan**, Geel på fisken, lat: *branchia*; hos Gothländingar är **ganaja**, undertröja; **Gante** är en dräng, **Gänta**, en piga; **Gantas** narras, skämta; Jag menar så oförgripel. at emedan Artes Magicæ, äro, eller hafwa varit mångahanda; jag menar, dæmoniacæ så nämnda; at skilnad göra ifrån the andra slagen af Magia näml. Naturalis och Artificialis; Så är **gan** och **galdur** så mycket som Lat: *Veneficium* och *Incantatio*; twäne the wärsta af Magia diabolica; hwar af några händelser äro införde uti mit Mff. **At råka i ondt**. Men som thetstädes ingen berättelse är öpen gjord; huru sådana säjade och förtrollade meniskor, som hos mig varit at söka boot, näst Guds hjälp, äro läkte wordne, så infördes nu hädan- efter hwad här wid skedt är; thet ingen må misstyccka; förandes fram hwad än här, och uti mina dagar händt är, af et som annat, förest sielfwa sjukdomarna och willfarelserna, som många äro; ty man må här skalda med Virgil: om Alecto: Tibi nomina mille, mille nocendi

artes; och sedan gemene hopens gemena och löjliga curer, dock siff the af mig förefrefna och meddelade.

§: 2.

Här bör mig så mycket mera upprepa mit förra af förra Förmålet §: 2; näml. om **inhemiska medicamenter**, som en ofkunnig lærer stadna i förundran eller och åtlöje öfwer the medel som wid thesa efterföljande olägenheter på många siuka brukade äro; ty i sanning äro the sällsynte; dock af then grundsjaken upkomna, at man tagit i åtancka, huru Hippocrates läkte Democritum, och hwad then wälbekante Naturkloke i pennan så fatta mände: Munivit natura naturans loca terræ virtutibus diversis, ut eis sigillentur virtutes diversæ; och i så måtto otänlige eller åt minstone intet så kraftige för androm å andra orter. Elleborus niger åger stor kraft som tages i rättan tid på härget Oeta; men then på Parnassen liten eller ingen. Taxus är dödelig af förgift i annor land, men här i Landet ingalunda; och så vidare om alt annat.

§: 3.

Jag brukar här och then frihet at först nämna här the mångahanda Signerier, som än i dag någre för mig uptäckt hafwa at weta och idka, och huru the affspijade eller bemötte blifwit, at sådana galenskaper förkastat och tokota Inbilningar utur hiärnan ränja; Och sedermera införa något som swårare är, af thet som egentel. hörer til gan och galdur och hwad thet emot brukat är.

I: Afhandlingen.

§: 1.

At i forna tider flera signerier och löfjerier hafwa varit öflige, thet är ingom obekant; hwilka at upräkna alt för widlöftigt wore; ty stadnar man här allenast wid them som än, Gud bättrat! nog brukeliga finnas mände; v. g.

Syn-willa eller **Willförsyn**, som oftast sker; mera än många sig inbilla kunna; somliga af blotta och tydeliga naturliga orsaker; somlige förgiorde eller härade medelst diäfwulens list och redskap, som och här wid är mästarten i 1000 konster. Hwad uträttade han, genom trullkarlarne Jannes och Jambres i Egypten? Om Jöns Faustus läses förfärl. huru ingen annat wid börjon se kunde, än at han upswälde en goße; ja! en wagn och hästar som mötte honom på wägen, p. p. p.

The som således hafwa warit i **synom**, eller jett hwarjehanda, dels ja, dels så; och anten (intet) klagat sig wara således, eller och på hotade jätt, förtrollade; Kan och hända warit; efter theras berättelser; ty på berättelser införes här altsaman; hafwa brukat för än the hos mig om- sieder hjälpmedel sökt, åtskilligt: v. g.

a. Hämta watn af offerfällor, och wid til- samt ifrån-gången, ingom hälsa eller swara.

b. Se om torsdagsqwallen ut igenom et fähus-wind-öga.

c. Smörja ögonen med thet watn som the käringar eller signersfor hafwa läsit öfwer och med en gamal knif rördt uti; p. p.

NB. **Läsningen må iag här intet framföra, för wisfa orsaker full.**

Af thessa förenämnda medel äro ganska många blesne hulpna; Men många och intet; af hwilkom the som hjt hos mig warit hafwa, äro, med Guds hjälp, botade alt efter som jag kunnat utransaka orsakerna til skadan wara kunnat. The allgemena Medel äro införd uti II: delens, CI: Cap: men här endast några sällsynta, v. g.

1. Lägga lefwande myror up öfwer hjäsan.

2. hålla ena swarta katta med hufwudet, emellan båda händerna; med fingren uplyfta hans ögon thet mästa som ste kan, och på them se med utsparrad ögon, ju längre ju bättre; och när katten begynner fräsa och låta illa, spotta henne mit i synen och låta henne lösan igen.

§: 2.

At många förmena sig se the **döda gå igen**, thet sker och här än. *Necromantia*, kallas thet spökeri, som och diäfwulen uträttar genom sin wärktyg. The gamla Historier äro bekanta, v. g. om Maximilianus I: huru en Munk uträttade så mycket, at hans döda Drottning Maria af Burgundien kom lefwande til honom uti jängefamaren, äfwen med thet kännemärket af et ärr bak på axlen. Swad är skedt i mina dagar här i landet, thet är införd uti Mff. **om råka i ondt.**

Thetta spökeri at affkaffa bruka många dels med beswärjelse wilja åstadkomma, dels med watn hwar uti kokade äro Swjnhår, eller och jord tagen af then dödas graf, och then kastad bak öfwer wänstra axeln uti watnet; hwilket watn bör kastas på spöket när the wisar sig. Jag har och thet funnit, at the anhörige begiärat thet Presten wele än en gång kasta mull på lifet, och **jordfästa thet**; som här säjes öf[we]r alt; äfwen å nyo ringa sjärlingningen.

Med wälmenta råd, och goda efterfölgd, har varit här wid, taga all the ting som spöket rörer, pyntar och slarvar med, och anten bränna them up i elden, eller gräfwä them långt bort neder i jorden; och emedan husen hwarest sådan spöken spökas mäktadels äro gamul, riswa them aldeles neder.

Skulle och någor wara skadad eller lumsötter af sådana spöken wid möten i dörrar eller portar; kan et ägg tagas och så länge uti then stöttes urin kofas, at thet, efter några håhls giörande på ägget, altfaman är infokad, och hela ägget sedermera nedergräfwes om somaren uti en stor myrstack, eller om wintern uti hästaträcken och dyngesfjan, at förutna.

NB. The angelägnaste Medel, som är Bön och Sång af Guds ord; gifwes så wäl wid thet ena som thet andra tillfället, när sådana och andra förfrågningar eller Medel sökas mände, af hwad namn the hafwa må.

§: 3.

Om Tomte-gubbar, Witror, Skogs- och Siö-Rå, må jag här intet skrifwa, emedan the intet skada meniskorna til kroppen eller uti lekamliga måtto; fast än uti Andeliga, enär the hysa för them thet som galet och fåfängt är; v. g.

a: fättia för tomtegubben öhl och maat i stallet, hwarest hans hemwift är; at få feta hästar.

b. Kasta öfwer arlen bak om sig, peningar, brödstycken, ostbitar, etc. åt skogs- och siö-råd; at thetas fiske- och fågel-fänge må lyckas.

c. Röka fiskegarnen som förtrollada äro, med 9. el. 7: handa slags wed; Elden af wrideld tagen

d: Lägga fogelsnarorne för än the utfättias, neder i jorden wid kyrkodören, at folket må [gå] öfwer them.

e: kasta stål i watnet; och lägga thet wid tröskelen, at Boskapen må gå ther öfwer, första gång the utsläppas om wären.

f. Korfa och sputta för sig, när the ingå, eller fättia sig neder på markene; kasta glödande kahl i watnet, i wörten, i blon, etc. för än the utbäras; med annat mera, som införes uti Mff: **at råka i ondt.**

I stället för thetta förenämnda, hafwa the klagande öfwer thesa medels misflycka, fått sådan råd; v. g.

a: Häldre låta hästen dricka öhlet och äta brödet, än fättiat för tomtegubben som är en ande, och behöfwer thetta intet. Se noga efter huru hästen trifs i stallet; hwart han wil wända hufwudet; hurudan

färg är enlig med rumet; etc. etc. etc. Öfta inblåsa uti näsbororna öhl med salt utilagdt; stundom och bränwijn.

b: Röfa fiskegarnen, som förtrollade äro, med 9. el. 7. handa slags wed; thet kan man intet ogilla; dock ingalunda then seden ther wid, at ingen hälsa eller swara när han är på wägen; icke heller wända om, när en möter then eller then person; som fått namnet at han Dgeswa med sig hafwer; eller seer en Eckorn eller Hare springa öfwer wägen; etc. etc. Nästan samma sak är och med fogelsnaror; man kan intet thet ogilla, at förut lägga them neder uti feet jord; men intet egentel. at folket må gå öfwer them; än mindre låta ingen få se sådant; etc. utan äro the förgiorda som lättel. ske kan; såsom thet händer med fiske garn, och än snarare med Böfbor; Sätten äro fuller för mig uppenbarad; men ware fräran at them upträcka, än längst at them lära; Så har iag funnit så kort som godt wara, v. g.

Twå och twätta fiske garnen med lut giord af biörkastä och godt källewatn, hwar uti är en lag kokad af ahlbarck och Trywed, med något Kli uti lagder, samt blod af något Creatur.

Gnida fogelsnarorne med grönt granrjs.

Smörja och ränsa Böfan med Orm-ister och inelssworne.

Om thetta med mera som egentel. höra til goda fiska- och fogelsfängen, af hwad namn the hafwa må här i landet; thet är utförl. beskrifwit uti min Glysisv. III: Flock, Slota Baba kallad.

c. **Ståhlläggandet** wid tröskelen, när boskapen utgår, är bara narwärd, och kunde theraf braf nog stadna, när här om året then olyckan timade, at et Creatur wid utgåendet steg på ändan af hre-skastet, som ther lagder war, slog hreäggen up i buken, så at hon Creaturet blef ther döder af.

Mitt råd har warit at af glöddande ståhl eller slagg uti watn giöra en ånga uti fähusen; eller och rök af swafwel, tiära och hwj[t]löf, samt gifwa boskapen Släke af malt, salt och lagerbär.

The som förmenes wara miölkstulna, eller och miölka blod, eller bärgtagne, måste wäl ansas, twättas och skrapas, dricka warm och söter miölk, med pulvererade ormar blandad; Libbesticke fröen äro och goda.

d: **Korshandet** är(a) bara säfänga, så för folk som på sä. Lensm[an] E. O. S. hustrun i Vällstad, N. N. sade en gång, uti min och fleres närwaro åt sin Son N. N. när han gick ut utur badstugun af badandet: **Giör Korß för tig**; Gofsen sade när han gick ut genom dören: **Korß! Korß!** men i thet samma föll han framstupa, stötandes så illa näson, at man med stor mödo kunde stilla blodet, och få honom til

rätta igen, ty han swimade bort. Men hvad sputtandet angår, kan man med skäkl, åt minstone icke thet ogilla, som ster på sår, på matskar eller agn, när the sättas på metekrokar, och mera sådant. Dock är här wid mycken stor åtskilnad i anseende til tiden och personerna som spätta månne; p. p.

§: 4.

Här kommer nu at nämnas thet slaget af figureri och häxeri, som hos Gr: och Latinerna kallas *Criſtallomantia*, giörandes et med *Catoptromantia*; thet är medelst åskådande uti sina glas och speglar söka se och finna få hvad som åstundas; v. g. se hwem sin maka blifwer. se hwem som thet eller thet giort hafwer; p. p. Och som oftast händer thet somlige här medelst tagit skada, åt minstone på sin ära, som i sanning hafwa varit ofkylliga til beskyllningen; Så har iag the medel brukat at ställa bägge parterne til rätta, näml. **Spåqwinan** at öfwertala se uti then spegeln som iag haft at framwisa, då hon fått se dels mång ansichten, dels förwänd dels fäselig och skrubbet; etc. at hon hijnat thet wid och fått helt annan mening; Then beskyllta igen, at litet hyckla, som skulle fuller thet eller thet varit en gång i tankarne runnit; men dock aldrig kommit at wärkställas; och således om thenne förra nu skulle se i samma spegel eller glas, skulle thet helt anorledes synas än som tilförende; Hwilket och stedt är; Och för större wißhet skull hafwer iag gifwit litet Ormister at smörja Ögonlockerna med.

§: 5.

Dactylomantia, eller försöka något med **Ringar**, är än hos några brukeligit. Iag må intet nämna then ringen som på laptruman lägges när Lapgubben eller käringen spelar och slår med hamaren af Neenshornet och mumlar sit **Rituliß** etc. eller läser sit **Tubmal inga** [?] **wuebda**, **Faifidh ulmugidh**, etc. eller och efter unfångit diur qwäder sina Biörn-wijo. Jcke heller så enkaneligen the försök at med en ring wid ändan af en silkestrå bundin, och then andra, up emellan tummen och främsta långfingret hållen; sättiandes ringen neder uti en remare eller glas, at med slag på brädden gifwa til känna huru mycket kläckan är slagen; utan i synerhet om **wignings Ringar**; hwilka än här hållas för stora heligdomar, och brukas til mångghanda ting, dels **enlig med sunda förnustet**, v. g. at skafwa något thet af; i synerhet Gulbringar; och gifwa både folk och få in, uti åtskilliga sjukdomar. Äfwen gifwa om wäderbyten. p. p. p. Dels och mycket **fördold** och **widskepelig**, v. g.

Märka af ringen huru thet förweter sig med then frånwarande makan. p.

Om någon lycka eller olycka skal ske i huset.

At skafwa af ringen, och låta fastat på thet rum hwarest någon har råfat i ondt.

At för wißt tro thet döden skal komma i huset när wigningsringen är anten borttappad, eller och afbruten; ja! om en endast thet om dröma skulle; p. p.

Bruka honom såsom et philtrum. p. p.

Thet sista kan man fuller i wiß mål medgifwa; dock endast emellan bekanta personer; men älsjst intet. Skulle förthenstul så ske at någor, som oftast klagas öfwer, näml. at **wara förgjord** eller härad at älska then eller then, mera än läsligit; Han kan snart nog rättas med hwjta Näckeknoppar och thes blad, the förre tuggas och ätas; the senare lägges bak på smalaste ryggen och pudenda; än bättre arbeta starkt; och thet jämt hålla i munnen et stycke bly; alla dagar; wälja en annan kärare. Men hwad the andra **fördold stycken** angå mände; kunna wäl finnas mång exempel gamlare och nyare; Plato införer och et om Gyges och hans ring, Lib: 2. de R[e] P[ublica]. Huru högt the ringar skattas, uti hwilka then så nämnda **Swale-stenen** är fästad, p. p. thet är allom kunnigt; Dock funnos sannerl. fler exempel som wijsa contrarium, om the annars wore upteknade. The som af förenämnda Jubilingar warit swära betagne, äro mästadelz affstillade thet med, at när iag förnūmit orsaken til thetas ängslan och fruchtan för annalkande olyckshändelser, har iag så oförmäckt strukit uti mina hand qwicksilfwer, och tagit them i handena, så the andra thetas ringar fått en annan färg, hwar af med ord och tyde, fruchtan är worden stillad.

Här wid faller mig i minet et märckwärdigt exempel som skedde uti mina unga dagar på Ströms bruk i Harmånger: Fru Factoriskan och Bruks-Egaren B. B. sedan hennes förre Man war affömnad, och hon tagit i stället sin Bockhållare til man I. H. begynte the på lefwa hwar dag kräseligen; ty rikedomarne wore gånsta store. När gode och redelige wäner [sågo] sådant ske öfwer måtto, och rådde henne til sparsamhet, hände sig en gång när the stodo på bron öf[we]r strömen som löper bägge hamnarne emellan, och rådde Fruen til samma menagie, swarade hon högmödel. **Mene I at iag kan blifwa fattig?** I thet samma tog hon af sit finger en stor Guldring à 3 ducater, fastade honom uti starka strömen och så sade: **Så mycket warder iag fattig, som iag aldrig får thenna ringen mera igen.** Dock hände sig en tid thet efter,

at en brukskarl fångade thet i strömen en lag, och fant uti honom ringen samma igen, härandes honom fram uti allas åsyn til Fruen; Som och omsider wid slutet af sina lefnads dagar blef så utfattig at hon nödsakades fara omkring och anlita gamla wäner om födon, råkan- des til öfwerflöd uti swära frestelser; hwar om jag på et annat ställe skrifwit haf[we]r.

§: 6.

The som skrifa om Signerier, nämna och et sätt som heter *Galtromantia*; hwilket någre göra et med *Lecanomania*; Wägge ste med watn, anten uti glas eller och måhningbäcken, hwarutinän läggas små stenar, eller teenbitar utslagne, tecknade med wiß teckn, at få underrättelse om thet som åstundas at weta; här wid antändes et eller annat lius.

Uti thetta watnet röres alt omkring med en gamal knif som spä- f[ä]ringen eller wißjinnen håller i handena, görandes wid thet samma en stilla läsning. NB: **Suru then lyder må iag intet nämna**; dock thet allenast, at läsningarne äro åtskillige, til åtskilliga ärender; äfwen och tå therföre warda åtskillig nanu nämnd, v. g. *Tapio*, när thet angår foglarna, *Achti* fiskarna. *Ilmarinen*, folket; *Kechri* om boskap. p. p.

När tå lägen på liuset förminskas, och thet höres et litet gny; stillas rörandet med knifven, och noga märckes huru the nederlagda stenar och blybitar ligga och ställa sig; af hwilka tå spådomar tagas om thet som eftersökes, et el[ler] annat.

The som nu fästa inbilsningen på thetta, och hafwa fått ängslan och fruchtan af the hotande olägenheter, och äro jämnwäl sådana at the söka thet emot warda hjälpte; Om the som förmena sig wara lycklige af god teckn, talas här intet; The äro af åtskillige humeurer; dels för- ledde af mångom at så göra; dels och intet, utan snarare afrådde. Med the förre är intet så swårt at göra, som med the senare. Sielfwa hin ondas instrumenter wid tillfrågan när man them får för sig be- mantla giärningen dels med gamal owana af förälldrarna, dels med andras exempel, dels at the mena intet ondt thet med; dels bruka och Herrans böen Fader war jämte then andra läsningen; dels äro twugne at göra sådant, hälst thet länder til fromma och ingen skada; med annat tyllit.

Alf Guds ord sker wäl först och främst försök til stilla thetta onda; men som sådane merendels äska och läfedomar som lekamlige äro, så måste man noga eftersinna thetas natur, ålder, gemöten och annat mera, och thet efter lämpa läfedomarna; ingalunda dyra, eller högre räknade

än thet som kunde wara gifwit teknetydaren; fast än the kunde wara dyre nog. Med bara någre gemene saltkorn stötte och rödfärgade gjorde anten med Bockeblod, eller och Aloes foccotrina, äro många, många botade. Kan man och thet utforska och finna, at någonthera af theras större eller mindre Creatur äro anten sjuke eller på något sätt skadade, så är spelet wunnit; ty på them får skulden stadna, lika som skrifwit är om **Tyre** el. **Sinsfott**, uti Mff. om råka uti ondt.

§: 7.

Hydromantia är än här i bruk, icke allenast wid the mångstädes warande **offerkällor**; af hvilka watn hämtas, at fördrifwa åtskilliga sjukdomar; hwilket intet kunde ogillas, om icke något häzeri ther til samanstötte, v. g. peningars nedkastande öfwer axlen i källan; ingen hälsa eller swara på wägen; p. p.

Utän och wid och uti andra källor, tjt i synerhet förwetna pigor löpa, på wijsa nätter at koxa och se efter hurudana män the med tiden få skola; men synes them ingen, mena the och ingen få; synes them et korß eller ljfbår, tå är döden för handen; synes et barn, warda the med tiden horor. p. p. p.

Sjt hörer och then diäfwulskap, när watn tages uti et kärille, och uti samma watn och kärille hålles på en trä en wigningsring; tå efter sökas skal om thet v. g. som bortstulit är.

Wißtänkte personer nämmas then ene efter then andra; rörer sig ringen i watnet och än mera slår på brädden; tå hålles för baneman then person som tå nämdes; han må wara skyllig eller oskyllig; thet senare wet iag hafwa händt några gångor, hwar om hos mig the lidande och beskylde hafwa klagat; Dock them til rätta ställa, är intet swårt; men wårre med häymakare at giöra. Lösönor som klagat öfwer sit öde, och at the sådant förut sett uti källorna, om them må jag intet skrifwa; ty ho är then som icke wet huru et fatum stoichum än här låder wid många Clerker, och än flera Lefmän?

§: 8.

Jag hade intet kunnat täncka thet Copinomantia, om hvilken i mångas böcker talas, än wara brukelig. Men som någre hafwa hos mig warit, och i enfallighet bekänt sig sådant hafwa brukat; en af alla, och then wårsta, war B. D. D. ifrån Medelpad, som upptäckte sig hafwa mördat 3: st: barn under sin tjänstear, och ingen hade kunnat thet märcka, hwarden när hon hafwande war, en heller när eller sedan [hon]

barnen födt hade, ja! icke en gång tjänstepigorne, som dag och natt med henne i säng och säte lefwat. Sättet är sådant, at uti et fäll lägges en sax, en kamb, en mäsingring och ena psalmbok; Orden som wid fällandet framföras må iag intet nämna; dock rumet hwarest häran står, anten wid fähuswindöga, eller och up uti qwishtarne af en stor gran; Synes tå någon meniska, så kan horkonan intet fördölja sig; men synes ingen, utan allenast något wilbiur, eller som behageligast wijsa sig, en orm, och än mera en ormskalla kommer fallandes i fället, så kan ingen se hwad under bältet ligger, eller när fostret födes, eller finner sig föderstan thet wid några främper; i synerhet om ormskallan wäl förwaras af henna.

At och någre med förnämnda häxeri sökt igenfinna them som hafwa warit misstänkt för stöld; lika som thet är berättat uti §: 7. thet är och för mig uptäckt.

Et mycket wälförkyt exempel af thetta förwa må iag här införa: N. N. ifrån N. N. en qwinsperjon af 21 år kom hos mig 1730, hwullen ganska hwära öfwer ögonen, näs[a] mund, och nästan hela kroppen, beflagandes sig wara ormsfungen i ansichtet; när iag frågade när, och huru thet skedde, swinkade hon wid börjon hjt och tjt; dock kom omsider i tysthet at uptäcka sanningen; näml. när hon med thetta fällandet såg ut igenom fähuswindögat i fäbodarne, högg henne en orm i ansichtet. Jag öfwertalte henne at åt minstone bekänna sit lönskaläge, bära fostret wäl fram, etc. etc. thet hon och gjorde. Swulnaden läktes på thet sätt som infört är uti II: delens IV: Cap: §: 2. — Men then i qweden af barns-börden.

§: 9.

Man må och här nämna thet figureri som nämnes *Axinomantia*, och sker när en yrja hugges neder uti et trumb, eller klubb; icke så enkannerl. at thet medelst utforska et och annat, v. g. at få weta hwem then är som något bortstulit hafwer; Såsom man finner af thetas skrifter som om thenna Magia skrifwit hafwa; ty sådana galburmakare äro för mig okuniga. Utan til then ändan, at med yrxor är här än qwarleswor af the gamlas galensfaper; v. g.

Intet lägga them hårdt neder om torsdagsqwällarne, när karlen som then bär infommer.

Intet hugga med them wid siöstranden, sedan solen är nedergången.

Intet lägga them på bordet; p. p. p.

Men ther emot lägga them wid tröskelen när få första gången om wåren utsläppes; se §: 3.

Lägga them på stötta skadar och blånader.

Sugga bort then så kallade sjukdomen, **Enärren**.

Lägga them i watten, at icke näcken må skada them som simba.

Märcka af them huru wäderleken wil ställa sig.

Lägga them under öhlkaret och kärnan, at dricka må giäsa och [af] flöterne smör kärnas.

Dmsjwepa them med plåstret för än thet lägges på såret som the giort hafwa. p. p. p.

Thetta förenämnda, som en hwar naturkunig finna kan wara godt nog, kan med skähl intet ogillas; men mycket ogillas som widskapeligt är; thet en hwar som icke siuker är af fåfång inbillning och gammal wanart, lättel urfilja förmår. Huru iag sökt thetta rätta och ändra; åt minstone ogilla [;] thet wore långt at berätta och i penan fatta; beklagandes thet Prester, och än mera theras swaga kärille, som Pet[rus] hustrurna falla[r], orsaka mera tilfälle, än hinder, til sådana signier.

§: 10.

Pyromantia och ther wid infallande *Capnomantia* lästes något ther om uti mina unga dagar; hwar af sedermere när siuke här i orten nödgades ansökningar giöra hos mig, iag finna måste och besanna måste å färde än wara tylika widskapelser, näml: af **eld** eller och af **rök**, få weta något; Swiltet iag för min del intet annat finna kan, än sådant wara qwarlesiwor af Judarnas offer-eldar uti gamla Testam: hwar af the offrande hade sin wiß teckn, om the wore behagelige eller och intet. Thet alt widlöftigt igenfinnes af Rabbinernas hopetals skrifter, och ty onödigt är at här införa.

Om afgudaoiffren här i hedendomen skrifwa och många. Dock må thetta nämnas, som än här af mångom märckes, v. g.

At af **elden** och brinande **liusen** giäsa om wäderskiftningar, äfwen af **röken**, thet är ingen widskapelse, utan en tydelig och naturlig orsak.

At och när v. g. tvenne personer om wårtiden ställa sig i solskinnet mot en wägg, så finnas kunna på wäggene utdunsterna af theras kroppar såsom rök; p. anten the samanweckas eller och intet; giäsa om theras humeurer til eller emot hwar andra, p. p.

Sj! thetta är intet at undra öfwer.

At och liusen utslöckna, wid wiäsa tilfällen, bör nogare estertänkas, än at just döma när thet sker i husen, i synnerhet ther någon siuker ligger, är thet ofelbart teckn til döden; slöcknar the större i kyrkon, bådär thet the förnämna personers död; och the småres, the ringares.

Af mina, så i löndom giorda anmärkningar, har iag fuller rönt

Janas thesa the gamlas sagner; dock at egentel. tro thet samma; thet gör iag ingalunda. Men med fljt har jag dock utspanat af mer än många hundrade prof, at altid sker och höres något särdeles och sällsynt för än någor dör i huset, eller någon olycks-händelse timar; önskaendes thet en hwar wele sådant efterhöra och i penan fatta, så skulle widlöftiga och märkvärdiga rullar på sådant i huset komma; hwarcken stridande emot Guds ord, ey heller emot the rättjintas jullewal.

§: 11.

Om nu til förenämnda Pyromantia räknas och thet figneri, at af smältat bly och hålt i watn utforska något besynerligt af thet lynde som blyet stelnad i watnet taga mände; thet lemnas ther hän. Men at än sådant här gängse är, och någre hafwa upwisat mig sådana smältningar med anmodan at them uttyda; thet är säkert; Uttydningen är skedd dels strax, dels med förhålande, alt efter personernas bekantskap; endast at förtaga thema galna inbilningen, trösta the modfalte, och dämpa the högnodiga, som snarast skedt med upwisande af tylika stöpingar som uti mina giömor warit at tilgå, hwar af tilfalle gifwits, at bruka tve-tydig ord; hwar om wore nog at skrifa om mång exempel; äfwen huru många hafwa sådana på sin hals, såsom Amuleta; äfwen som andre af Allgshorn giorda; Allermäst underbara ther utaf, at och lärde män, Kyrkoherdar, lånt sådana åt personer at bruka til behagelig tid, under 3 öre knt^s betalning för hwarth dygn. Ach! hwad styggelser! hwad mörcker i liusa dagen!

§: 12.

Alt af **foglar**, döma, eller rättare sagt dröma, om tillkomande ting; som kallas *Ornitomantia*; ther af äro många böcker opfylta; och på så mångfalligt sätt, at ingen hinner skrifa ther om, som sig borde; Störste delen ther af, kan ingalunda falla en naturkunig fremande, v. g.

Alt tuppen gal på wijsa tider af dygnet.

Göken [o: Göken?] endast för midsomaren.

Näktergalen om nätterna allenast.

Lomen skrifer, äfwen kråkan, etc. emot rägnwäder.

Swalorne neder wid jordene emot rägn.

Sjöfoglarna waska sig i watnet emot stormwäder. p. p. p.

Men at så juft uswar, uglor; när the låta, båda lf uti husena; äfwen starar och kyrkosparfwar, när the sittia på taken; eller när höns gala om nätterna, Eldswädar; eller skator om mornarne, äro förebodare

til fremmande; och tyllt mera; thet fordrar närmare eftertank. Nog äro 1000 exempel som stadfästa thetta; men at hålla alt sådant för Otvisvelachtigt, thet kan man intet göra. Allerbäst är thet, at gå medelvägen, och intet vara för mycket lätt-trogen, ey heller för mycket säker; hemställandes altsaman then Alltstyrande Fadern i himelen. The som klagat sig vara äng[s]lige och af fruchtan swåra anfallne af sådan fogellåt, äro mäst botade på thet sätt, som II: delens XXXVI: Cap: förmåler; ja! snarast med pulswer af *Noctua* el. flädermus.

§: 13.

Haruspicina ehuru thet figureri i forna dagar, och hos Österlän-di[n]garna gängse war; näml. at **Skåda lefrar**; som i H[eliga] B[ibelu] läses; och flera inålfwar; Så är nu sådant mycket å sido satt; äfwen thet gamla af S. Mårtens gås, spå något om tillkomande wintern; Men af *via lactea*, eller **Wintergatan** gifva än gamle bönder här nog mycket, äfwen som af Swanornas och Willgäfernäs flygande; såsom och af hafssjösprången, om winterns warelse, och ther å följande somarens lynde. Swilket stundom sannas; stundom slår felt; men yrhamaren och kall-watnet intet; såsom ordspråket lyder.

Doç et må här införas, näml. at står något Creatur om morgonen wått och swettigt, när thet skal utfläppas om somaren, thet kommer själlan med lifwet hem igen, utan omkomer anten af wildiur eller på annat sätt. Thetta at förekomma, ställas the anten inne i husen, eller hänges på små Creaturen warg- och biörn-tänder, på the större uptonkade ormar eller o[r]mskin; eller bestrykas med hundister, eller röfas med kutrök.

§: 14.

Om **Strådragandet, låtfastning** och tyllt; må man här intet nämna, thet en del föra til Magiam *Altragolomantiam*; utan räknas sådant som et Tärninga- eller kort-Spel. Utan man må här något berättat om *Stichiomantia*, thet är, at lå up en Bok, och af första upslående och pagina, utaf the ord som ther skrefwen stå, få weta något som ske skal. At Socrates fick ther igenom weta sin döds dag; Kåiser *Claudius* om sina efterkomande, när han uppslog Virgilius lib: 1. *Æneid*: finnandes thesa orden:

His ego nec metar, rerum nec tempora pono;
och 100 flera exempel, thet är ingom ofunigt.

Sag får stadfästa thetta med hwad som skedde uti mina studerande år på Upsala, näml. at D. I. S. brukade nog ofta sådant försök göra

låta med them som bewistade hans privata Collegier; Om alle alt sådant sammade, thet wet iag intet at berätta, emedan wi woro ganska många, och utaf åtskilliga Landskaper, stadnandes then ene här och then andre ther; dock huru thet har gått med mig, thet wet iag.

§: 15.

Til slut kommer här och något at fortel. införas om then här å orten än hwåra gängje *Chiromantia* eller at **se i händerna**, och af the lineamenter säja och spå om et och annat; År nästan samma, som i forna tider så mycket skrifwas mände om then eller then som war född under then eller then Planeten eller **Himmelstecknet**; sådana Genethliaci finnas och här än. Nu at fullkasta, ogilla och förböma all Chiromantie, i synnerhet när then jämföres med Metoposcopien, icke så enkanel. med the linier som uti anfichtet wisa sig; utan fast mera uti ögonen, näson, läppar och andra delar; thet kan man med god skähl intet giöra; ingalunda hållandes med några signierier här af, långt mindre såsom orsaker til något som skedt är, eller hända kan; utan endast såsom teckn af naturliga böjelser, eller märcken af slächten, som mycket slächtas och brår in på hwar andra; samt then harmonie som wisar sig alla lemmar emellan, och huru the inwärtas sinnen bryta ut och wisa sig utwärtas, lika som fruchten af mårgen; kunnandes en Qwäldbuger, som wil låna ögonen til the många skrifter som i liuget framkomna äro, snart nog skilja barnet ifrå blöjon, och blöjan ifrå barnet, men intet kasta them båda bort, utan behålla thet som bör behållas, at minstone sig thet ärindra at spåmanen åger tu wilkor; seendes ingom uti händerna obeden, än mindre truga sig in på någom; utan om han äntel. nödgas sådant at giöra, han säger som thet synes, dock owiszer om så i sanning wara mände; Allerlyckligast är han då, om han förut wäl känner person som handen framräcker, eller och af androm haft säkra berättelser. The som så mycket pickhugade äre, at låta se sig i händerne, och snartrogne af thetta signieriet; botas snartst ther medelst at spådomen går ut på thet eller thet onda, then eller then olyckan; fast än lineamenterne skulle annat utwisa; ty ther medelst kunde the blifwa kärare åt bönen til Gud, och afstå med sådan fåfång besichtning, samt thes utom döma wara sant thet spåmanen sade, emedan man länge [o: längre] i minnet behåller thet som förkunnas emot ens wilja, än thet man önskar och hafwa wil.

At låta sådana nyfikna och förnäma qwinspersoner hålla in uti näsflan några Spanska flugor, en stund, at känna theras underbara wården uti kropsens nedre delar; ther med är mycket uträttat.

§: 16.

Et panaceum emot alla förenämnda och flera passioner är thet, at som roten til sjukdomarne är then största, **Inbilningen**; Så är och bästa läkedom när patienten inbillar sig at then ansökte Läkaren kan honom bota.

II: Afhandlingen.

§: 1.

Här kommer nu i thenna Afhandlingen at berättas något som upmärksamare är, ty i then förra äre the signierier och häyerier upteknade, som lättfinte personer af egen kiättia, lättia och fläckia hafwa tagit sig före at gantas med, förutom någon särdeles skada på hälsan, eller at minstone af theras egit förvällande. Men här förefaller thet som andre dieswulste meniskor hafwa med gan och galdur tilskyndat androm; eller och uti wäder, watn, eld, af jorden, bärg och annorstädes, aldeles emot theras förmodan, them öfverkommit är; warandes öfwer alt kunnigt, at hin onde är en *μυριότρυιτης* hwilkens diupheter ingen meniska kan utgrunda ey heller hans kraft uti och igenom sina wärktug, trullkåringar och wjsfinnar, såsom the här kallas; ty så mycket mig witterligt är, och på them iag namn fått, hafwa sådane trullkarlar warit **Simnar**, undantagande 3 eller 4: st. Men hwad troll-Laparne angå, synes the wara i mång stycke skilda ifrån **Simnarna** i svartkonsten.

§: 2.

Här är nu hwarden tid eller rum för **Æsculapius Helfingicus** at framföra the mer än många underbara händelser, som finnas beskrifne, om fasliga gan och galdur, uti många böcker, ja! icke en gång nämna them som i forna dagar bedrefne äro af **Helsingarna**, v. g. **Hartben** i **Woldnäs Sockn**, p. p. p. utan endast berätta och öpet giöra för mina förtrogna wäner och efterkommandom, the medel och utvägar som iag bruka kunnat, them til nytto och hälsans återwinnande, som hafwa råkat uti ondt, eller och äro härade, förtrollade, förgiorde, på et eller annat sätt; hwar om en hoper exempel; som uti mina lefnads dagar här i landet sig tildragit hafwa; uti mit *Mff. de morb[is] accid[entalibus]* malignis kunna igenfinnas; brukandes lika delning, näml.

I: Läkedomar åt them som hafwa råkat i ondt **uti Wäder**.

Af nog mång sådan exempel har iag allenast 10: st: infört uti mit *Mff. de Morb. Mal. Accid. Cap. IV. §: 1.* Swilke snart sagt alle äro

blefne läfte på lifa fätt, näml. med åderflag; intagne wijsa fager af Arsen: Aur: pigm: pulv: Ormfällar, Ormflag af häst- eller ko-träck; stälte i tiänlige tider på the rum hwarest wädret starckt spelar; nederfatte uti kar med hästeträck upfylte. Allt som man funnit patienternas nöd och natur fodrat.

II: åt them som fått ondt i Elden.

Thet V: Cap: af mit förenämnda Mff. räknar up och 10: st: sådana händelser; Theße äro merendels curerade med grodor, Ieswande tagne och upskurna, och lagda med tarmar och altsaman inandöme på skadan; om möjeligt warit; Ormister är och mächta godt; Destilerat urin med saltpetter utilagt; äfwen Myror och myrstäck; p. p. äro fundna gode. På färdeles fätt innängtat quicksilwer uti oljo och riswit socker at intaga, thet har iag och funnit wara et godt medel emot thessa sjukdomar; Allt efter patienternas natur, och gemöten; ty at intet lämpa sig ther efter, thet är mera skadeligit än gagnsam.

III: Råka ondt i watn.

Sådane finnas wara ibland många nämnda och någre, Cap: VI: af mit Mff. Swilka äro botade med åtskillige gemena fager, allt efter beskaffenheterna; först med tiänliga blodreningar och swettedryckar; äfwen med nederfittande uti rent och kallt hafswatn; som tusende resor bätre är, än all watn, wid the nu nog brukelige, dock af inbilningen förjockrade til pungen skadelige, och lättion tiänliga, surbrunnar; så wäl In- som utwärtas at bruka; Swilket them endast sällhynt förekommer, som mera se på wanen, inbilningen, och andras berättelser; än på Guds och Hans faderliga, dock underbara, styrelse uti Naturen, til en hwar Landsort;

Warandes ibland mycket annat och thet en stor fåfänga, som en hwar owäldig snart efterfinna kan, at när en Doctor wid Brunscuren hinner upwisa 8. 9. 10. el. 15: st: patienter, som af 100 el. 150, Brungästas säjes hafwa wunnit sin hälso; kan hända mera hyckleri, än saning här wid warit, lifa som N. N. ofruchtsama Madame sade sig blifwit fruchtsam af wattudrickande wid N. N. surbrun, N. N. tå Chareffer gjort thet mästa, p. p. p. Så talas intet om the alla många andra, som icke allenast intet hälson igenfätt, ja! icke någon bättring; utan til öfwerflöd tagit stor skada i pungen och fruchtlöst förnött tiden; eller åt minstone intet mera ther wid wunnit, än at sljta kroppen, såsom et ljuklåde af

lut och såpo guuggat och jönderklappat af et klappträ, fast än thet hwitt blifwit; ty at **watnet giör gagnet, men mineral har namnet**, thet håller iag och mig wid; Och hwar äro bättre watn än uti vår Östersjö? i synnerhet för Landsfolket.

IV: Råka ondt å Marcken.

Mera än många [hafwa] klagat ther öfwer, hwar af och allenast 10: exempel äro införd. Doch äro sådane D[ei] g[ratia] mäst curerade af följande: med åderslag; när så syntz nödigt wara; med hjärtstärkningar hwar til iag funnit mächta gode, at skafwa af the gamla och wälförgylta Beläten som finnas i kyrkorna, eller äro nu borttagna och å jido lagda. Doch ingalunda på sådant widskapeligit sätt som i forna dagar iag wet stedt wara, när kläckare, än och Prester, i synnerhet om torsdags qwällar, och endast med kyrknyckelen afftrapat af wißa beläten, emot wißa sjukdomar, på wißa ställen af beläten, mera eller mindre förgyllning, til the sjukas tjänst; p. p. utan sådant är uppenbarl. giort på the gamla Beläten som iag åga fått med theras minne som mig them anten såldt eller gifwit hafwa.

§: 2.

Lägga jord omkring hufwudet på them som kommit at skada taga af witterwägar est trolldantjar, är mächta godt; äfwen warmt salt blandat med myreporß.

V. Om Bäragnings Inbilning.

Junga andre sådane patienter hafwa hos mig sig infunnit än ogifta qwinfolk emellan 20 och 32 åren; förthenstul som man lättel. funnit hufwudorsaken til theras sjukdom, så är och then snart lindrat, med sådana saker som tagit bort brunsten eller kitligheten uthur kroppen; eller och förekommit inbilningen och på samma sätt sökt bota thetta onda, som Melancholia hypochondriaca merendels afdrifwes; Har man och funnat inbilla them, inan kort få then eller then til sin wän och man; så har hela saken warit wunen. I mellan tid har starckt badande med warmt watn, digert arbete, och nåckblad bak på smalaße ryggen, intet warit fruchtlöse anlagde och förordnade at brukas; An bästa medlet et godt giftermål.

Uterus est fons sexcentorum malorum.

VI. Om Tyre eller Finn-skott.

En hoper stora och blå-achtiga **Flugor** samlas mäst ther som ny-fångne fiskar äro upsatte, wid början af Junii månad, uti lungt och warmt wäder, at torckas; **Spyflugor** nämnda; ty thet som går ifrå them föda rätt snart **Matfkar** af sig. Thessa flugor förwaras uti en **Uff**; och fändas ut när wädret blåser at skada giöra folk el. **Jä**, efter Finne's gan och galbur.

Ufwen et **litet nystan** som en haßellnött, af granner **laf** eller trä-måssa, grön, guhl, grå, iholig inantil; then fändes ut, såsom om flugor, sagt är, at skada giöra.

Finne's sådane på marcken liggande är godt teckn, ty the haßwa tä intet träffat någon.

III: Afhandlingen.

Här införes några Läkedomar som underbara synas; Doch naturliga; utan hägeri; och mächta kraftige emot åtskillige sjukdomar; näml. **At bringa sjukdomar utur then ena til then andra Froppen eller skapade ringet**; kallas gemenl. *transplan[ta]tio morborum*, och *Curatio Magnetica*; se Libavii Alchym[ia] Part: I: lib: 6: Cap: 11.

Jag införer här några prof; Såsom

§: 1.

Om Tandawärck.

Förutan the i Cap: XCII. nämnda läkedomar, har iag funnit godt wara, thet Doct: Sophr: Kozack och flere föreskrifwit, at pota med en pinna ut blodet utur tandkötet, och sedan båra et hohl uti träet hwar af pin[n]en tagen är, sättia honom wäl in, och låtan ther förwaras.

§: 2.

Wärck eller Flygande Icht i alla leder.

Kofa ägg uti then siukas urin, hwar uti håhl äro stuckne, at alt-saman är infokat, och gräfswa samma ägg neder uti en myrstaß, eller hästadynggehög; Swilket Schulzius, Hartmannus, och flere wid handena gifwa.

§: 3.

Anda-täppa och Fiskhosta.

Fylla et tomt äggestahl med then siukas blod, genom et litet håhl; thet wäl igentäppa, och lägga jämte andra ägg under ena kycklinga

höna; thet hafwa Libavius in Cista Medica, och Thom: Bartholinus, Cent: 3: Hist: Anat: 66 lärt mig.

§: 4.

Emot Grosan.

Mängta tilhaman Gräshoppor, salt och miöhl, lägga poßan öfwer then sjukas bröst när han fryser, och sedan kasta honom uti strömmande watten. Swilket och D. Schucuck de Occult: Magico=Magnet: Morb: Curat: berättar.

§: 5.

Emot hiärtflapning,

Gräfwä neder under gröna växande rosenbuskar, then sjukas blod.

§: 6.

Emot för mycken Månaflod.

Zneßluta qwinans oreña särck under barden af et friskt trä, och med samma bard öfwertäcka samma luthg; thet och Schröder uti sin Pharmac: lib: 5. p: m: 288 berättar.

§: 7.

Emot sår, skapp och tylikt.

Lägga öfwer sären, gnida kroppen wäl och ofta med släkt, och gifwa hundomen sedan thet förtära. Verulamius, Sylv: Sylvar: Cent: 10. Hist: 997. har funnit sådant godt wara.

§: 8.

Emot Brottfall.

Almän cur, at skära kläderne af then sjuka, när paroxysmus sker, och kasta them på elden; äfwen wäl träcken och fraggan, när the stå at tagas.

N B.

Ï gemen til säjandes; ehuru D. Conringius lib: 2. Hermet: Med: Cap: 4. D. Velschius, Obf: Med: 57. Kircher lib: 3: de Art: Magn: kan hända flere hwilka iag intet läsa fått; hålla förenämnda curer, och tylika, som här intet införas, för Olofliga och för hägerier; Så finnes dock många som göra et med D. Thom: Bartholino, D: Francisc: Omichio, Bald: Timæo, etc. och them gilla, allenast ther wid sker ingen

widske[pe]lse med läfningar och tyldt; Ty ho är then som icke wet huru thet ena diuret kan besmitta thet andra; och ther emot et friskt Creatur upfriska thet andra med samanwaro och samanliggande. Ho är then som icke seer huru håren på Creaturen ställa sig efter wäderleken; Winet och dricka i källaren, när nytt och giäfsande tjtkommer; Casp: a Rejes, uti sina Elyf: Jucund: Qvæst: 50. n: 36, skrifwer om ena hafwando qwinno, thet hon älskade och bar uti sina händer en wälluchtande blomsterqwaft; När barnet föddes hade thet på kindbenet en tylik af samma färgor, af lika lucht, alt medan sådane blomster friska stodo utu [o: ute] på markene; men när the affullo om hösten och wintern, gick och af kindbenet samma stora fläck med thes lucht; doch syntes åter, alt som blomstren wisade sig ute på markene; flera tylika historier kunde framföras, om så nödigt wore. Jungen god hushållare är thet, som tilstäder nymolkad miölk kastas i elden; något ägg som hönan ligger at wärma at komma at upbrännas, ty ther af förloras alla the andra. Jungen står giärna sönder warmt bröd, medan the andra kafor af samma deg ligga i ugnen at gredbas, etc. etc. etc. in summa! then naturfloke Plinius skrif[we]^r fant: multa funt naturæ miracula, incompertæ adhuc rationis, et in naturæ majestate penitus abdita.

§: 9.

Hwad the så kallad Amuleta, eller som andra skrifwa, Amoleta, Gr: περιπτα, περιάμματα φυλακτήρια, αποτροπαια, angå; iag menar thet som bäres, mäst fram på bröstet, ware sig ringar, sländar, runda, aflånga eller fyrkantiga, af allehanda slag förfärdigade, at ther medelst icke allenast förwara hälson, winna lycko och wälgång i et som annat, utan och fördrifwa allahanda sjukdomar och Olyckor; ther om hafwa mer än många, mer än mycket å daga lagt. Här i landet har och sådant mycket gängse warit i forna tider, och til en del öfwas än i dag. Sådan Amuleta woro i mina giömor samblad, för än fienden Ryssen alt afbrände 1721. the flesta af Horn, några af Mäsjing; Alla med sina ritningar el^r Characterer utmärkte; i synerhet Sländarne, å båda sidor; somliga med et håhl mit på igenombårada; som, så mycket iag kunnat utforska, woro the wärsta, och hins ondhas wärkttyg, genom Trollpackor; ty när the sötte tilstynnda någon skada, sattes sländan uti thenna sländen, lades något på lång-spinnräcken, som war tagit af thes huse, som skadan skulle lida, Lju, ull, hår, småhalm, hö, etc. och häxerskan spann ther af om någon torsdags qwäll, gåendes affoles omkring gården, fähuset, åfern, och andra rum, alt som skadan ske skulle; Swarföre kallas än i dag sådana Häxor, **Trällsländor.**

At samtlycka til thet, som Theoph: Paracelsus och Cornel: Agrippa, uti thesas skrifter framwisa om the stora krafter, som sadane Amuleta äga; thet wore synd; Swad Gocclenius och Lotichius framföra om sadant, är ey heller riktigt; emedan alle thesse förenämde äro af mångom ogillade, v. g. Bodino, Delrio, Conringio, Casp: à Rejes, Thuano, Schoto, Schrödero, etc. Man wet och thet, at the skrifter som Paracelsus och Agrippa uti sina unga år utgifwa mände, rättade the sielfwe efter handena, wid bättre förstånd; Naudæus och Wierus ursächta them mycket; wår store Swenske Naturkloke D. Urban Hierne wördar Paracello för sin stora lärofader, emot D: Blocks besyffningar. Wara huru här wid wara må, så kan man hålla sig här wid, at mångahanda ting uti naturen äga stora och hemliga krafter, v. g. Älg- och Neen-senor, eller ringar swarfwade af thesas horn eller klöfwar, hjälpa mycket emot Scendrag; Älftinn giöra thet samma än bättre; Hundrade flera ting kunna här införas; Men om här wid lådar någon widskepelse af Characterer eller ritningar, så är thet nära wid Trällkonster och sat(t)ans äfwentyr; och förthensful ganska farligit at bruka eller bruka låta; såsom icke allenast D: Rolfink med sin wakra skrift låter förstå, hwilken och Fromman införer de Fascin: lib: 1: P: 2: Sect: 2: Cap: 20, p. m: 287 etc. utan och wåra gode Theologi D: Gerhardus de Consensu et Dissenf: Religion: Profan: cum Verit: Christian: §: 43. Augustinus de Civit: Dei, lib: 10. Cap: 11. och flere; Stadnandes iag uti stor förundran ther öfwer, at en Mag: och Prest här i landet, H. F. som fuller hade hug til Stud[ium] Med[icinæ] i unga dagar, disputerade i Upsala ther om; men sedermera en Theologus, Prest, ConR: Scholæ och sist Pastor i N. N. Sochn 1698, dog 1627 [o: 1727]; hade et Amuletum af Älgshorn, rundt och widt som en gamal 3: öres slant, med ritningar gemena och oläsliga stukne på båda sidor, nästan lika thesas på lapp-trumbor; thetta lånte, eller rättare sagt, dyrkade och ockrade han ut, at många och åtskilliga siuka, at dels på halsen, dels på bröstet bära; hwilket fast mångom lyckades; thet iag förnimma fick af mångom som thet kunigt hade, och af mig begiärade sadant ting til läkedom. Theenne H: Snyksherdes senare hustru B. W. förärade mig thetta, såsom en rar ting, och profilerlig; tenete risum pueri!!

Här til får iag än framföra et eller annat exempel, som iag funnit, löjeligit wara; at förbigå andra; Bondahustrun N. N. uti N: Sochn, hade olycko med sina kalfwar at the intet lefwa wele; Hon frågade wäl mig om boot, men thet halv intet; om sidet kom en signerska N. N. fick henne et hopwilkadt näfwerstycke, och thet lägga wäl förwaradt öfwer

kalfkittan i fähuset. Sedermera lyckades med hennes kalfswar. Hon kom och berättade för mig thetta, som efter mycken begiäran, jämte små gåfwor, fick se thenna nåfwer, hwar på förutan ✠. ✠. ✠. stod så skrifwit: **Alle kalfswar, Swjt eller röd; then som intet lef[we]r, han må dö;** Jag kom då i hug, huru thet skedde uti Tyfka orterne, när en blef botader ifrå Froßan ther medelst, at på 9 dygn en paperslapp hopweklad låg på hans bröst, hwar på wid uptagandet funnos ingen annor ord, än thessa: **Sett fleisch, gibt gibt gute suppen:** Jag har ofta funnit then gemene hopen's Påfwijske widskepelsen, at låna och bruka kyrko-nyckelen, Bårklädet, Brudapellet och flera så kallade helgedomar, at ther med bota sjukdomar på folk och få; Wigningsringen om then bara wore af mäsing, är än i dag hos gemene hopen thet bästa Amuletum.

Tantum!

*

Signersto[r]s Löfjerier och Låsningar.

Emot Qwesan el^e Styggan.

Jesus och St^e Pär gick åt wägen fram,
mötte them Nemesqwees och Ram.

hwart skalt tu gå sade Jesus?

Jag skal gå i bondans gård, bräckia been och fylla huld.

Men Jesus wände sig omkring, tog Den Ram och Nemesqwees och satte
åt en jordfast steen; sitt ther, sade han; förutan Guds ord och Amen. —

J Namm J. och S. och H. A.

Emot Stygn.

Stå styng stilla efter Guds och S. Pärs wilja.

Såsom Noæ flod och när Johannes Baptista döpte Christum.
J namm Fad: och S. och H. And. Amen.

Emot elaka Sår.

Jesus gick öfwer Gda[?], for illa sig af Ene, satt sig med sina 5
finger och 12 Guds Änglar; Gud signe mit sår för kiöld och Wälgd och
all otåld; J Namm Fad. och S. och H. And. — Amen. —

Emot wärck.

Wärcken gick på wägen ut, mötte honom tu Jesus och vår Fru; hwart skalt tu gå? sade Jesus. Til N. N. i hans hus, med sweda, bräcka, baas, bus. — För skalt tu återwända, sade Christus; Jag skall stänma tig uti en siö ther ingen rör, på et bärg ther ingen bor, urtherst på blåfullan; etc. I namn J. och S. och H. A. Amen.

NB. wid förenämnda läfningar i watn eller salt, läses fader vår 9 rejsor, eller 2 el. 3 rejsor bakfram.

Uf Protocollerne som höllos i Trulldomsåren 1674; finnes thet gamla Tolfmän intygat at sådana läfningar warit länge brukel. Dock utan alt straff som them läsit och på sig bruka låtit.

* * *

I. N. I.
Mag: Ol: Ioh: Bromanni
Disqvisitio
de
Morbis Accidentalibus
Malignis
om
Siukdomar och Dlägenheter
som kallas
Råka i Ondt.

Psalm: 91: 4. 5. 6.

Thens högstas saning är spiut och skiöld.

At tu icke torf förskräckas för nattenes stygghet, för the skott som
om dagen flyga.

Sör pestilentia, som i mörkrena wanfar, för then siuka som om
middagen fördärfiwar.

Job: B: 40: 20.

Kant tu draga *Leviathan* med en frok, p. p. p.

D. M. Luth: *Leviathan* kallar Gud hvalfiskar i hafwet, doch"

"ther under beskri[we]r Han wärldenes första diäfwulen och"

"hans anhang.

* * *

Ephes: 6: 11. 12.

Ikläder eder all Guds harnesk, på thet I mågen stå emot diäfwulens listiga anlop.

Gr: μετηδοίας [ο: μεθοδίας]; lat: *inlidias*; Luth: **Listigen anlauff**; Gezel: **Bedrägeliga förförelser.**

Ty wi hafwom icke /: allena och förnämligast /: strid emot fiödt och blod; utan emot förstar, Gr: αρχας, och wäldiga, Gr: εξουσιαι, nämliga emot wärldenes Herrar, Gr: κοσμοκρατορας, the som regera i thenna wärldenes mörker, emot the onda andar; Gr: πνεύματα τῆς πονηριας; Luth: Bösen geistern, Gez: ondskones andeliga; under himelen, Gezel: uti luften, etc. etc. etc.

I: Sam: 28: 13.

Tag seer gudar stiga up af jordene, etc.

Matth: 14: 26: Marc: 6: 50.

Thet är et spökelse; Gr: φαντασμα, lat: *spectra* Luth: **Gespenst.**

Apost: 16: 16. En piga som hade en spådoms anda och hon drog sina herrar til mycken båtning med sin spådom; Gr: μαντευομένη. Lat: *divinando*; Luth: **mit warsagen.**

* *

Aristot: lib: 3: Cap: 7: ad: Nicom:

Τῆσ φαντασίας οὐ κύριοι

*

Ûörteckning på the Män, som skrifter å daga lagt om hward som här infört är.

Aderus.	Apulejus.	Beda.
Agrippa	Aristoteles.	Becherus.
Albogius.	Augustinus.	Bellarminus.
Alciatus.	Baelius.	Beuterus.
Alexand: ab Alex- andro	Balduinus.	Binderus.
Alphonfus.	Baronius.	Binsfeldius.
Ambrosius.	Bartholinus.	Block.
Anastafius.	Bafilus.	Bodinus.
	Bazius.	Brentius.

Brochman.	Goodvinus.	Naudæus.
Browerus.	Götzius.	Nicephorus.
Brunnerus.	Hartmannus.	Norelius.
Buddeus.	Hierne.	Okos Pokos.
Buxtorffius.	Hieronymus.	Ol: Magnus.
Bång.	Hornbeckius.	Ofiander.
Calovius.	Hofpinianus.	Paracelfus.
Cajetanus.	Huetius.	Peringfchöld.
Camerarius.	Jonstonus.	Perkingius.
Carpzovius.	Josephus.	Petavius.
Chemnitius.	Irenæus.	Peucerus.
Clem: Alexandr:	Ittigius.	Pfannerus.
Condron(i)chus.	Justinus Martyr.	Pindarus.
Cæfalpinus.	Kircherus.	Plinius.
Daffis.	Kornmannus.	Pocockius.
Dannhaverus.	Lactantius.	Pomponat[i]us.
Decker.	Lavaterus.	Ponzinibius.
Diod: Siculus.	Lengury.	Porta.
Drufius.	Lerchmeyer.	Pruchnerus.
Dvarenius.	Leusdenius.	Prætorius.
Dubravius.	Lig[h]tfoot.	Pfellus.
Empedocles.	Limbroch.	Pythagoras.
Epifcopius.	Lifter.	Rappius.
Eraftus.	Leidecker.	Rantzovius.
Fechtius.	Ludov: Vives.	Reineccerus.
Fernelius.	Lotichius.	Rivetus.
Festus.	Lundelius.	Remigius.
Freudius.	Lutherus.	Rodigius. [ø: Rhodi-
ginus?].
Frommannus.	Majolus.	Romano.
Fullerus.	Mansford.	Rudbeckius.
Gaffarellus.	Marcellus.	Sandö[r]ffer.
Garmannus.	Marchius.	Saxo Gram:
Gaffendus.	Mart: de Arles.	Schefferus.
Gerhardus.	Mercerus.	Schochius.
Gellius.	Minorita.	Seldenus.
Grapius.	Mintert.	Seiglerus.
Gregorius.	Molitor.	Sennertus.
Grotius.	Montanus.	Simon Magus
Gödelmannus.	Morus.	

Sinibaldus.	Tertul[^l]ianus.	Verelius.
Schotten.	Thomafius.	Veflingius.
Sixt: Senenf.	Thomæus.	Walfchmidt.
Sparman.	Thummius.	Vierus.
Spinæus.	Thyræus.	Vormdius.
Springerus.	Torreblanka.	Voffius.
Stollius.	Vairus.	Voetius.
Sturmius.	Valphigius.	Zeifordius.
Svedberg.	Va[r]litzius.	Ærodius.
Taubmannus.	Wayen.	Æfchinus.

Joach: Langii Med: Ment:

P: 2: Cap: 2: §: 24.

Inordinata Phantasia est, et *Inquietiffima*, quia a sensibus exterioribus et ab ipsa corporis affectione subinde excitatur; unde nunquam quiescit, neque die neque nocte. *Admirabilis* et ridicula *gest(r)iculatrix*, formarum ac imaginum *artifex*; quæ nec fuerunt, nec erunt unquam. *Fortiffima*, quia huc illuc se agitando, et aliud ex alio fingendo inveniendoque, mentem hominis valde turbat, distrahit, et quasi obfidet, rectum iudicium impedit, et animum vanitate variaque cupiditate implet, decipit, aufert.

Cap: I.

§: 1.

At **Räfa i Ondt**, thet kan fuller i gemen säjas, när någor kommer uti then eller then siukdomen eller soten, ehwad namn then hafwa må; Men så lyda sådan ord egentel. om them, som hastigt och oförmodel. falla och känna någon Olägenhet i kroppen, så In- som utwärtas, och förmäna sådant tilskyndas af diäfwulen och the onda Andar, som regera i thenna wärldenes mörker, af träll och spöken, och af hins ondass wärktyg, Signerstor, Spåmän, och tylika; hwilket med sådan ord här i landet, äfwen utföres: **At warda fäjad.**

§: 2.

Om the skapade Andar eller **Änglar**, hafwa ganska många skrifwit, i äldre och nyare tidehwarf, och haft åtskilliga meningar. The så nämde Platonici mente Änglarna hafwa mycket fina kroppar, och således äga och uträtta the giärningar som af them skedde; Ryrko-Fäderne Justinus Martyr, Irenæus, Clem: Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius, och flere synes hafwa haft samma mening; såsom Dido Petavius, Dan: Huetius, Nic: Lenguri och flere berättat. Huru skruwafare the så kallade Scholastici finna sig om Andarna thet kan med mera löje än nöje läsas uti Christ: Binderi Theol: Scholast: Cap: 2. jag nämmer här inga fleras skrifter; warandes öfwer alt kunnigt the Påswiskas wilfarelser, som icke allenast wörda Andarna för Gudar, utan och the döda meniskors själar; Pythagoras, Empedocles, och andre mindre uplyste, blåsa uti tylika pipo; fast än Pet: Baelius är ther emot; men Gab. Naudæus wil bewisa thet samma.

§: 3.

Man går här widlöftigheten förbj, och endast söker något å daga lägga, om the **Onda Andar** eller **Änglar**, hwilke i sanning finnas, så sant Guds ord äwigt sant står. Om Stagiriten inbillade sig någre onda andar wara til, eller och någor åtskilnad emellan the skapada Andar, thet om kan läsas Joh: Zeifordi bok. At the äro många til antalet, oräkneliga för oss meniskom, thet lærer och oss Guds ord; iag införer här allenast Evang: Marci 5: Cap: och Luc: 8; när then orene anden, uti

ena menisfo, nämde sig *legio*; som räknas anten 1666, eller högre 12250; thet gode lärare wid handena gifwa. Casp: Schottus uti *Phyf. Curios.* lib: 1: Cap: 4. räknar gode och onde Änglars antal större än alle Menisfors som hafwa warit, äro och komma i hela wärldene. Om nu 3^{die} delen af them afföllo, och blefwo Onde Andar; eller större eller mindre delar, thet wet ingen menisfa. At på them är en ordning; såsom på goda Änglar; thet är troligit; emedan then *H.* Skrift sådant wid handena gifwer, med theras besynerlig namn: v. g.

a: *Beelzebub*, nämnes uti våra Swenska Biblar, 6. resor i N. T. något anorlunda i Ebr: Gr: och annor tungomål; tydes ut som **Diäflarnes Öfwerste**; är samansat af tu ord; men med åtskilliga uttydningar, såsom af många Postillanter är at se, öfwer then 3^{die} Sönd: i Gaston, af Luc: 11: 15. och af Seldeno de Diis Syriis; Leusdeni Phil: Ebr: Mixta. diff: 45. Goodvini Mof: et Aar: lib: 4: C: 3. Lightf: Hor: Ebr. Thalm: ad Matth: 12: 24: af Minterts och fleras Lexic: Gr: och Ebr. Närmast här til är Sveo-Gothor: namn: **Bal** el. **Bold-Zabel**, thet är: **stor-Diäfwul**.

b. *Drake*; then röde Draken och gamle ormen; och hans änglar eller underhafware; hwar om på 11: ställen kunna läsas Upenb: Bok: i N. T. med hwilket ord 70: Gr: Uttolkare utföra mång Ebr: ord i V. T. v. g. פתן. תנין. נחש. כפיר. לוייתן. med mera. Om nu *Drake* rättare delas af Gr: δέρας, lat: *video*, etc. eller af Sv: G: *Draga*, lat: *trahere*; thet må the lärde stilja; Men thet är wist, at än i dag, hos folket warar then gamla sägnet, at **Draken ligger på Gullet**; thet är, the nedergrafne skatter, i bärg, högar och backar bewaras af wisja Andar, och när thet methereon i luften synes, som fallas Draco volans, eller flygande Draken, och slår sig neder på et ställe, ther förmenas skatter finnas gömda; hwarföre många söka och grafwa ther efter; men största delen förgäfwes. Junga flere hafwa uti mina lesnads dagar, thet iag wet, funnit ther af några gömmor, än en bonde i N. Sochn, A. S. S. uti bärget norr om kyrkon; och E. H. S. i N. Sochn; af gamla Penningar och Silfverfärdille. Men bägge sedermera intet särdeles fullwetige. At våre Västrykare, Mäskungar, Öfwar, Siökämpar, Siöränner, lat: Sirenes, hafwa kallat sina Ålfar, båtar, Skutor och fartyg, **Drakar** och **Ormar**; ther om skrifwa våra Antiquarier mycket; iag nämmer endast Ol: Rudbeck uti sin *Atlantica*.

c: *Satan* är et Ebr: ord, som bemärker **Motståndare**, lat: *Adversarius*; och lyder lika på mång annor språk, äfwen wäl på Swenska och finnes igen i *H.* Bibelen på mång ställe.

d. *Diabolus* är Grefskift ord, med hwilket thet Swenska: **Diäfwul**, instämmer; bemärker **Sådare**, lat: *Calumniator*; finnes igen mångestädes i Gr: Bibelen i V. och N. T.

e. *Daimon* f. *Demon* står 5: resor i Gr: N. T; och brukas i G. Bibel endast om **Ond Ängel**; men uti andra skrifter både för god och ond, såsom af Homeri, Æschini och Pindari skrifter är at se. Huru namnet bör uttydas; thet om twistås; hwar om Grotii, Fulleri, Lud: Vivi in Aug: de C. D. lib: 9: Cap: 20. och fleras meningar igenfinnas.

f. *Belial* är Ebr: ord, nämnes och så i vår Sw: Bibel; samantfatt af tu ord; men som Lexicographi icke thet om ense äro; så går man här sådant förbj; thet allenast införes at thet tages för then som onder är, anten Diäfwulen eller Diäfwulsta menisfor.

g. Förutan förenämnd ord, finnas och i vår Sw: Bibel Satan wata nämder: **Wärldenes förste**, Joh: 12: 41. **Wärldenes Gud**, 2: Cor: 4: 3. **förste i wädrret**, Eph: 2: 2. och så vidare.

h. Hwad algemena namnet *Fan* angår, så wore mycket thet om at skrifwa; men här införes thet allenast, at Then Allstyrande Guden af våra gamla Giöther är så kallader; såsom Ulphilæ Bibel klarl. utwisar; hwar om fan läsas Verelii skrift om Fanin.

At han och nämnes: **hin onde**; **hin håhle**; eller och bara: **hin**; etc. thet är kunnigt. Dyrarne bruka och mång namn, som är at se af Carpzovii, Lerchmejeri, Freudi, Wieri, Seigleri och Frommens skrifter. Men at dela Onda Andarna i wisja Chorer och hierarchier, såsom the Påswiska räknna, thet lemnas thet hän; Bellarminus, Sixtus Senensis, Baronius, Agrippa, Thyraeus, och flere bestrida thenna meningen; kan hända någre och af the renare Ryrkofäderna; hwar om Riveti Crit: Sacra kan läsas, lib: 1: Cap: 9. 10. 11. Doch komma the icke öfwerense om antalet på Chorerne, anten 5 el. 7. el. anorlunda. At och således fördela them, näml. the förnämste måste allt jämt ligga bundne, och intet så fara omkring; utan allenast the mindre i ordningen, hwar af wise äro förordnade på thet eller annat ställe; wise til bärg och stogar; wise til sjöar och watn; wise til wisja personer, och så vidare; Thet kan en meniska intet wist weta.

§: 4.

Som thet är sant, at the onde änglar eller Drene andar äro ganska många; Så står och thet wist och sant, at the äro starcke, wige, spitsfundige, naturfloke, in summa, **Mästare i tusende konstler**; och endast söka thet wärckställa, som länder til skada och fördärf, på allahanda sätt;

fast än sådant wid börjon synes vara godt, så spelar Ijtwist thet under bara ondt, ty **hin onde kan förbyta sig i Iusens ängel**; Doct: Luther fallar Diäfwulen **Guds apa**; Tom: I: Altenb: Fol: 117; på et som annat sätt, v. g. **tilwäller sig Guds egänteliga namn Jehovah**, med förwändning af Jah, Jave, Jav, Jacchi etc. såsom Mercerus, Druſius och Voffius de Idolat: lib: 2: Cap: 14, wid handena gifwa; påstående sig böra tilbeden och wördad blifwa såsom Gud i himelen; thet han nogſamt wiſjade när han freſtade Christum i öknena; Matt: 4. 9; then wackre kyrkofad[ren] Irenæus ſkrifwer eſtertänkel. här om lib: 5. adwerf: Hæret: Cap: 24. **Inrättar på ſit illiſtiga sätt, allahanda offer**; såsom Gud igenom Abel, Noach, Abraham, Moſen inrättade til thet goda; så at the blinde Ægy[p]tier woro förledde at haſwa öfwer 60 ſlags offer; the Greker och Romare sögo mindre; och thet wärſt war, offra och bränna up ſina barn; hwilket här i Norden i forna tider äfwen hölts för Gudſtjänſt; hwilket så wäl af H. Bibelen, ſom af Alex: ab Alexand: Voffii, Schedii, Ol: Magni, Rudbeck: och fleras anmärkningar öfwerflödigt igenfinnes.

Huru thenne mäſtaren i tuſende konſter såsom then matalöſe Taſtſpelaren uti Italien, *Okos Pokos*, genom ſina Trullkarlar syntes giöra ſamma underwärd i Egypten, ſom Gud genom ſina tjänare Moſen och Aron gjorde i ſaning gjorde; thet kan ingom Ökunigt vara. Then ſnälle Skalden Taubmannus i förmåle til Virgil: ſkrifwer, at knapt något underwärd ſom Gud låtit ſke och i H. Bibelen upteknadt ſtår, at icke och Guds Åpa hin onde fött sådant och wärdſtälla. Alla sådane at här införa, thet wore alt för widlöftigt. Allenast et eller annat:

a. **Gud ſkapade Adam af en jordflimp**; Trullkarlen Simon Magus; om hwilken i Apoſt: Giärn: ſkrifwes; hade och förfärdigat en leſwande Meniſka; hwar om Clem: Roman: lib: 6: Conſt: Apoſt: Anaſtaſius Nicænus qv: 23: in S. Script: Delrio lib: 2: qv: 2. Caſp: Schottus in Phyſ: Cur: L: 1. C: 16. kunna läſas.

b. Gud lät råga eld och ſwafwel öf: Sodoma, etc. Diäfwulen bragte och eld öfwer Hiobs egendomar.

c. Gud öpnade Bileams Åſnas mund at tala, Simon Magi hund ſäjes och haſwa talat, och flera tylika Öförnuſtiga Creatur; såsom Voffius och Torreblanka berätta.

d. Gud genom Sina tjänare i V. och N. T. och Christus Sie[iff] **upwäckte the döda**. Diäfwulen genom ſpåqwinon i Endor apade thet efter när Proph: Samuel kom fram och talade.

e. Gud talade ofta och i mångahanda mätto til fäderna igenom Propheterna; etc. Diäfwulen har sådant gjort, och än gör genom sin wärktyg, spåmän och häxor.

Mera här om ordfar iag intet i penan fatta; utan tror, bekänner, och som en Lärare lærer thet utan Guds tilstädielse kan diäfwulen [o: diäfwulen] och hans anhang inga rätta underwärdt göra, fast än the synas underlig för oss meniskom. Guds församling sjunger eftertänkel: med Sandörffer af Tyfkan på Swenska satt ord: N° 280: v: 2:

Min störste fiend är diäfwulen wist
Med arga list,
Drifwer han sin skalda stycke.
Och gör sin sak både klar och ren.
Med färgat sken,
At wärlden får ther til tycke.
Med margahanda ting
Går han omkring,
Beslitar sig Margfallelig
At han mig i snaron må lycka.

§: 5.

Förutan thetta förenämnda, kan och hin onde wisa sig uti Meniskors skapnad, anten at taga the döda kroppar, som Druknade äro; thet Balduinus och flere besanna; eller och tilhynta nya af thet som i naturen finnes; och således hafwa samtal med rätta lefwande meniskor, och thet underbarare är, hafwa samangång doch merendels så, at ther wid wisa sig et eller annat teckn, v. g. floer på fötterna, elak stand wid asträdet; thet Remigius, Freudius och flere berätta; warandes en eftertänckelig händelse, som Malius in Collect: Tit: de Creat: p: 40. Lercheim: Cap: 14. p: 129. Fromman: de Fascin: lib: 3: P: 4. Sect: I: Cap: 7. p: 586, framföra, huru en ung och wacker person, i medfölje af 2^{ne} andra tylike, hade uti Rotenburg ofta resor uti en ärlig mans huse, at fria och få til hustru hans Jungfru Dotter; Men på slutet, när Guds ord begyntes föras af fadern och närwarande Prosten, foro thesse personer sin wäg, och lemnade efter sig 3^{ne} döda kroppar, som för tiufnad ny[igen] woro hängde i galgan. Huru med D. Luther hin onde haf[we]r wifit sig som en Munk, och talat med honom; ther om skrifwer Gödelmannus, lib: 1: Cap: 3: N: 8.

Blifwer således sant, at the döde kroppar synes gå igen; som

man säger. The Påfwiſte föregifwa mycket här om; Doch med then åtskilnad at ſådan icke ſker med therås kroppar, hwilkas själar fullkoml. äro inkomna i himelen, utan therås allenåſt ſom ligga i ſkärſeldenom. The taga wiſja af Samuels, Moſis, Oniæ och Jeremiae exempel, bewjå til kropparne återgång, af I: R. B: 28; Cap: Matth: 17. och 2: Maccab: 15. äſwen af the ſägner, ſom uti Gregorii, Beuteri, Nicephori Antonii, Baſilii etc. ſkrifter finnas mände; i ſynerhet om Jungfru Maria, ſom ofta reſor ſäjes haſwa talat med Apoſtlarna och många flera Påfwar, efter ſin död.

Turkarne föregifwa at the dödas själar wanka af och an, omkring döda kropparna, i 7: dygn, eller och längre; tå the onde Andar bruka them til therås tjänſt; ſåſom af Alcoran är at ſe, äſwen af Buxtorfii, Pokockii, Hornbecks, Reineccii och fleras ſkrifter.

The Romare haſwa näſtan ſamma mening; för then ſkul haſwa the bränt kropparne til aſto, at ſåledes undanwika therås återgång; thet Caſp: Bartholinus och andre berätta.

Här i Norden, i forna tider, har the dödas återgång varit ſwåra gängſe; ſåſom Ol: Magnus, Pet: Bång; Schefferus, Rudbeck; Peringſchöld och flere wid handena gifwa; Uti mina lefnads dagar haſwer och iag funnit ſådana, på et eller anna(t) ſtälle; ſom här efter kommer at införås. Allgemene meningen är, thet the gå igen, ſom haſwa fördt ondt leſwerne; bleſwit mördade och lagde i löndom; hängde; lagde på hjul och ſtegel, och ſå vidare. Italienerne Alciatus, Ponzinibius och Porta neka thet andarne icke kunna föra kropparne hwarken the leſwandes eller dödas. Franſoſerne Duarenius, Montanus och Arodius beſtrida thet ſamma. Ängelsmänen Joh: Salisburgensis och tyliſe; Spaniorerne Fr: Sam: Minorita, och Martinus de Arles Canoniſta; Samt Dyſkarne Phil: Camerarius, Ulricus Molitor och Leon: Varius, blåſa i ſamma pipo; Doch ſom thetta ſtrider emot H. Bibelens ſanfärdiga historier, och andra exempel; ſå håller man ſig thet wid, at ſåſom gode Änglar kunna föra kroppar, alſå the onde; alt efter Then alſtyrande Gudens tillſtädjelſe, Som Herren Zebaoth eller Härarne Gud är.

§: 6.

At the onde andar kunna och taga eller och förſkapa ſig uti åtskillige Diurs lynde och kroppar; thet kan ingen med fog neka; i ſynerhet wiſa ſig ſom hundar, ſwijn, bockar, ugglor, etc. Hwar om mer än många nog ſrifwa.

§: 7.

Til hwad ända hin onde thetta förenämnda gör och giöra söker, thet lærer of Guds Sanning; näml. endast at skada tilfoga; fast än mycket kunde synas til fromma; i synerhet då, när han kommer så wida med sina frestelser, at meniskan är lefwandes död. Huru Diäfwulen far ganska illa fram med meniskan, på kropsens wagnar, när Gud thet tilstädier; thet på gifwas förfärliga exempel i H: Historien; förutan alt hwad skrifwit finnas uti åtskilliga Böcker; och förfarenheten, ty wärr! stundom utwisar; Gudi äran! för min ögon äro allenast 2 el. 3 sådane af diäfwulen besatte meniskor komne; Doch ganska många, som dels sielfwa, dels och andra inbillat sig besatte wara; när i saning ingalunda så warit, utan bara starcka, hästiga och underbara sjukdomar uti kroppen haft förfärliga drifter; Hwar af hädanester några exempel komma at framföras; hwilket och våra gode Casualister, Joh: Osiander, Balduinus, Dannhaverus, Brochmannus, Fechtius, p. p. wid handena gifwa, äfwen wäl Gv: Aderus, Be[r]nh: Daffis, Tom: Guidotius, Christ: Warlitzius, Georg: Goetzius och flera.

Cap: II.

§: 1.

Hwad the så nämnda **Spöken** angå mände, som många räknas, v. g. **Tomtegubbar, Busar, Bytingar, Mördingar, Bakstrattar, Troll, Skogsråen; Siöråen; Wittror, Necken; Safsfruen**, och tylika; thet om wore mycket at skrifwa, emedan om sådana Spöken åtskilliga meningar finnas mände. Någre såsom Christ: Thomafius, Gotl: Stollius, p. p. hålla för narwärd och gyckleri alt hwad som berättas om Spöken, Troll och Wittror, etc. Andre såsom C: F: Romano, uti hans Schediasm: Polem: expend: qv: An dentur Spectra? Lips: 1710; Hend: Morus och Joh: Glanvilius in Saducæismo Triumph: Hamb: 701. förlägga the förenämndas nekande med mång bewis Decker uti sin Spectrol: och flere påstå Spöken wara the orene Andar, och kunna tilfoga skada; hwar om Stollius, Bælius och J. F. Buddeus de Superst: Cap: 9: §: 3. p: m: 697. p. kunna läsas. Man kan förmodel. gå medelwägen uti thetta, och giöra et med vår Naturloka Archiat: Urban Hierne, näml. thet utinan, at mångtanda af Gudi skapad ting, både uti watnet och luften finnas; som ohyllig och okunig äro; Doch kunna framwisa sig oförmodel.

hvilke icke höra hållas för Spök eller Diäfwulstaper, utan för skapade kroppar och Creatur. thet man af Sidhästar och tylft finna kan.

Men så följer icke ther af, at neka aldeles til Spöken, eller at hin onde then tusende konstige drifwer sit spel med sådana ting, endast til at bedraga meniskona; ty fast än en stor del af förenämde spöken, hållas före wara intet onde, utan snarare gode, så beror doch ther under idel list och skada; så at lat: Skaldens ord sannas:

Fistula dulce canit volucrum dum decipit auceps.

§: 2.

Hvilke Spöken än i dag hos många af enfalliga hopen hållas gode och kärkomme, äro i synnerhet **Tomtegubben**, när then wisar sig i Häststallen, som en korter och tiöcker gubbe; ty när han ther synes stå eller gå; triswas hästarna wäl, och blifwa fete och duchtige; hwarföre flera i forna tider, än som nu, kokat miölkwälling åt thenna stallmästaren; I skymningen om afton och morgon synes han mäst wara frame; men talar fällan. **Safsfruen** wisar sig ofta, både på watn och strand, barnaken och med långt hår; är intet särdeles kär, när hon, anten om aftonen, strax efter solenes nedergång, eller i gryningen, står wid hafsstranden, til midian neder i watnet, och med et klappetra slår på en steen; eller som man säger: **Flappar byfte**; ty ther på kommer stark storm, ju större och längre klappande hon gör, ju större och längre storm. Men när hon wisar sig ute på watnet, är mild, talar och anhåller om någon fisk är i båten at få; och then kastas åt henne, då wäntas öm-nigt fiske.

I mine barna dagar blef en fiskare i N. Sochn, M. N. S. för tidelag bålebränder, som bekände thet han haft och sammanlag med henna.

Alle the andre Spöken, som spökas på mång sätt, här och ther, bära häpenhet med sig, hwilka för min ögon kommit hafwa, och uti fleras närwaro; thet kommer och hädanefter at berättas.

Cap: III.

§: 1.

Man kommer nu at något framföra om hins ondes wärcktyg, som kallas, **Trullkarlar**, **Trullkäringar**, **häror**, **Signerskor**, **Löfjerskor**, **Trollsländor**, **Runerkor**, **Spämän**, **Spåqwinor**, **Wisfolk**, **Wisfinnar**, **Spålappar**, och tylfta; hwilke i alla wärldenes tider swära

öfverflödat, i synnerhet hos Hedningarne; äfwen här i Norden i forna tider, men nu Gudi låf! icke så; dock många nog i löndom.

Voetius skrifwer at på en tid, blefwo uti Frankrike öfwer 60 000 st. häxor; J: Filesius klagar och ther öfwer. Huru många här i Sverige woro på trulldoms åren, 1674, 1675 och 1676; thet kan iag intet wißt berätta, som håller mig dock ther wid, hwad Ebr: in lib: Pirke Aboth, såsom Freudius Moebius, Remigius och än närmare til räkningen Condronchus de Morb. Venef: lib: 3: Cap: 3. förmåla, at Trullpackors antal gå långt öfwer Trullkarlars, så at när en finnes af the senare, samtigo äre af the förra; orsakerna gifwa generaliter och particulariter, Chrysofotomus, Qvintilianus, Peucerus, Balduinus lib: 3. Caf: Conscient: Cap: 5: p: 714. Frommannus de Fasc: lib: 3: P: 3. Sect: 2. Cap: 6. therföre nämmas Trullkåringor diaboli Nymphæ Allectatrices; ther [o: thet] är **satans Läckefoglar**; Och at the många äro, thet utwisa theras mång namn, så i Swenfska som Thyska tungomål; v. g. Druner [o: Drütner] und Druten; Zauberer und Zauberinen; Milch-dieb, und Milch-diebin; Hexen; Unholden; Drachen-huren; Wick-herjen; Wahrsagen oder Weise-frauen; Swartskünstler; Hämerleins fahrer; Ringischleiffer, Dunstmacher; Verblinder; Teufelsbanner; Spieß- und Degen-Arts[t]. med mera som igenfinnes [hos] Voffium; Freudium, Martinii Lex: Phil: p: m: 3288, Prætorium von Zauberey und Zauberern Cap: 3 [o: 9]: p: m: 59. The lat: namn äro bekant, v: g. Magi et Magæ; Malefici et Maleficæ; Sortiarii et Sortiariæ; Laminæ; Sagæ; Striges; Tegulariæ; Alrunæ; etc. såsom af Camerarii, Vieri, Voffii, Delrii, Lavateri, Torreblancæ; Freudii; Frommanni, och fleres skrifster är at finna. Hwad på flera språk, the nämmas, thet uteslutes för widlöftigheten skull.

§: 2.

I nästföregående §: 1. nämdes **Trulldoms wäsende**, eller så kallade **Blåfulla färden** här i Sverige, på 1674 och följande åren; och fast än iag med flit efterökt någon underrättelse ärnå, om tå warande tilstånd här i Helsingland; så har sådant varit såfångt. D: Mart: Brunneri Mff: här om är wäl mig i händer kommen, och thet som hans egen hand i penon fattat, hwilket hans Fru Doctorina Elsa Popelman i Upsala förärade, emedan wi wore i Frändskap. Men at ther af något besynnerligt inhämta om Dwäsendet i Helsingland; thet kan en hwar finna som Mff. igenomläser. Thet allenast har iag efterkommandom til någon underrättelse å daga lägga; näml.

1. At efter wiða käringars och små barns- utsägo, om Blåfulla färden, skulle saningen bestå, så wid Domstolar, som andra tillfällen.

2. Prästerne the fleste, höllo med them, undantagande min Moder-fader kyrkoherden i Rogstad och Iisbo, H. Olof Albogius, och än mera kyrkoherden i Norala och Tröno S[ockna] H. E. Norelius; hwilken upwifade mig en bundt med Mff af sådant farligt äfventyr; Men som iag tå i Sochnen hos thenna mycket berömda Fadern, hade mit giöromål, at aftaga kyrkorna, och theras märkwärdigheter här i landet, så kom iag intet at begiära sådant få til låna; Jag sökte med flit, efter hans död, thet se få; men inge af hans Söner, ehuru wäl the Präster wore, hade någon kundskap ther om. Swad min f. Fader Crono Befal[ningsman] Johan Broman sedermera muntel. berättade, emedan hans Moder blef och angifwen för Blåfullafärden, såsom många flera; uti hans lifstid, thet wore mycket at införa; Et allenast är wärdt at berättas, näml.

Bondahustrun N. N. i Åtre af Rogstad, som warit af the wärsta Trullkäringor, och fördes til andre Sochner at witna om Blåfulla färden; hon gick, ibland andra, til H. Helga Mattward, om Pingsedagen; men ifrå Altaret strax utur kyrkon, tå hon begynte ropa och säja: Helfwetet i mig! helfwetet under mig! helfwetet alt omkring mig! Med hwilken förfärlig skrån, hon hölt hela wägen hem i sin gård, fort; sedan på 2 dagar, til thes hon gaf up andan; allom til förskräckelse. Uti then stugo hon dog wifade [sig] spökerier nog länge, til thes then måste neder-riswas, upbrännas, och en ny upbyggias.

Thenna häran, såsom the flera, jämt[e] 2: st: unga barn å 10 el. 12 år gamla, som fördes omkring til många Sochner, at säja och witna på the personer som gjorde Blåfullafärden, och huru the sig ther betedde; p. p. hade merendels här i landet samma tal, i afseende til sielfwe reson, v. g: at then stedde sent på qwällen; wäster ut, öf[we]r fiällen emellan Sverige och Norge; hwilan för större delen uti Trondheims kyrkotorn, och ther ifrå neder til helfwete; p. p. Doch stedde återkomsten i gryningen; p. p. Swar af än i dag af them obetänktom sådan hädeord och bannor äro komne: **Dra til fiäls! Kyf ända til fiäls!**

Och emedan uti förenämde H. kyrkoh: Albogii, min Moderfaders Mff: iag funnit igen kyrkobönen som tå brukades, införes then således Iybande:

O! Herre; barmhärtige Fader, och nåderike Gud, wi äre ju Dit folk, och nämde efter Din Son, J: Ch: Förlåt våra stora synder, straffa oss icke uti Dine wrede, och näpfs oss icke uti Dine grymhet; lät then

Iede och grymna siälamördaren Diäff[wu]len icke så gräsel. så rafa, Dit H. Namn försmäda, och små och Ommyndiga barn, för the äldrigas skull, så jämerl. handtera; Hjälp Herre Gud, wår starkte hjälte, then fattiga och anfäktada hopen, Styrck och regera oß med Din Helga Anda, at wi i trona giöra satan et starkt motstånd, at han icke et sådant ohörligit regemente hos Din Församligens [o: -lings] ledamöter föröfwa får; War oß nådelig för Dit Namn skull; förlåt oß then stora synden, at wi Dit ord, som är Andans swärd, så försunul. handhaft, och thet intet achtat; Befreda oß och wåra barn ifrå then illistiga fiendan diäfwulen, och alt hans anhang, och lät honom icke få macht öfwer oß och wåra barn; Wårka i oß sann bättring, gif lust och lius til Dit H. ord, at wi Dig, och Din Son och H. Anda af allo härta älska må, tiäna och lydigg wara. Amen.

§: 3.

Af alla hins ondes wärcktyg, nämnda i §: 1. finnes stor åtskilnad näml.

1. Ther utinan, at en del wist weta thet hin onde är som wärckar genom them, ware hwad thet wara må; En del och the fleste förstå intet satans diupheter, utan hwad the hört och lära kunnat af androm, thet utöfwa, och mena sådant wara ingen synd, utan snarare godt och läsligit, hälft uti theas läsningar mißbrukar munen: **Sader wår**, etc. och **Jesu Namn**; etc.

2. Emellan **Wis-finnar** och **Wis-lappar**; the förre äro icke så förwillade, som the senare; hafwa icke heller lifa häzerier, lifa åthäfwor, lifa mumel eller läsningar; Lifka ämnen at röra och spökas uti; och så widare.

3. At icke alle hafwa lifa wärckan, eller åtaga sig alt lifa; utan somlige giöra thet endast; somlige annat; efter som the äro lärde til, och ther uti öfningen haft; bruka icke håller lifa läsningar til at v. g. bota enahanda sjukdom, etc. etc.

Ihetta med hwad mera, har iag utforskat och weta fått, af nog mångom, som hos mig warit hafwa, at söka boot emot åtskillige olägenheter och sjukdomar, och haft ansökt hos sådane hin hähles wärcktyg; och än mera af tyflika Trull-pack, hwilka hållit mig för en sådan, som brukat figuerier och läsningar lifa som the, uti et som annat; hwar om kunde mycket här införas; Men ehuru iag sådant höra och märcka fått, såsom Moses i sin tid, om hedniska wäsendet uti Egypten, thet han wäl hade sig bekant; hwilket och Stephanus uppenbarl. bekände in för stora Rådet

i Jerusalein, Apost: Giärn: 7: 22. Doch brukade han thet icke, ingalunda; Bort thet; fast än någre hädemuniar så utspydt hafwa, v. g. Plinius, Apulejus, Petrus Aretinus Brunus Nolanus; Doch starkt förlagde och munnarne tilstoppade af Conringio, Freudio, Ifingio, Frommanno och af en hwar som läsit H. Historien om Guds Manen Mose; Så wet och thet Then altwetande Guden, at sådan Trulldoms förgift är af mig aldrig brukat; thet och the hos mig anlände siuke witna kunna; utan haft ther af mycken ängslan, när sådant är mig uppenbarat.

Uti mina kätliga ungdoms dagar, sedan jag fått läsa hvad Scheffer uti sin Lapon: Illustrata, och Ol: Rudbeck uti sin Atlant: å daga lagt, om Lap: Drumone; och iag 2: st: af sådana fått om händer; doch af olika ritningar; war min lusta at få i wärket se, thet iag af förenämnda Böcker läset hade; öfwertalade förthenstul en af the tå mäst namnkuniga Spå-lappar, A. N. S. at wisa thetta hägeriet; thet han och gjorde, nästan på lika sätt, som ther om skrifwit [war], äfwen ther utinan, at ingen skulle röra honom, medan han låg neder uti sit förhafwande; I widrig händelse, kom hans Ande eller lif intet mera tillbaka uti hans krop; etc. Jag lät så bero; ehuruwäl iag war försäkrad ther om, at hin onde intet ägde then machten at skilja själen och lifwet ifrå krogen, och åter gifwa then igen; ty thet hörer Then Sanna Gudenom allena til; Men slutet af thetta äfwentyr gjorde mig så förskräktan och ångersfull, at iag sedermera intet kunde se en gång på mina g[aml]a Laptrumor.

§: 4.

Hwad the åtskillige Mumel eller läsningar angå, som the förenämnd satans wärktyg Signerstor, Wjsfinnar och tylike hafwa för sig; merendels at bota sjukdomar; Så har iag och en samling ther af, endast at weta, men ingalunda at bruka them; hwar af, för löje skull, thesa framföres; med thet förmåle, at sådana ske, dels främwarande uti salt eller och watn, at öfwersändas; Dels och närwarande tå läsningen sker med kniswens strykande af och an på then siuka; Dels och under rökande af itänd näfwer, tagen wid slutet af twärtaken som gammul äro.

Ibland många diäfwulsta läsningar brukas these, v. g.

At stilla Tanda-wärck och annan Wärck.

Jag gick på en wäg ut, ther mötte mig Gud och hans Fru; Hwart skal tu taga wägen? frågade the? Svarades til N. N. Mey sade the; Jag skal stamma tig uti en skog, ther ingen bor; uti en sjö, ther ingen rör; öfwerst på fullen; i Mann Fad: och S. och H. Andes; Fader war — etc.

At fördrifwa Qhyror, flugor och Mygg.

Bitu hwad tu bita må; tå giöres X.X.X. tu skalt wika här ifrå; X.X.X. flyga hwart tu flyga kan, X.X.X. Längre gången är ej fram; J nam[n] Fad: etc.

Emot Grofhan och tyl fe siufdomar.

Läses öfwer 3re betar bröd, eller omröres uti thet wått är, thesa ord: Jesus Christus och hans Moder Jungfru Maria som låg i frubbon och kände kiölden; tage foten ifrå tig, och sändte then neder i hassens diup; J namn Fad: etc.

At inga skott kunna skada enom.

Jesus Christus som jänte sina Moder Jungfru Maria, gick ut mit ibland then elaka hopen före tig ut genom Gabr: Mich: och Raphaels händer; J namn Fad: etc. etc.

At få igen tiufwen och stulit gods.

Rites oförmärkt på en Ost- eller et brödstycke X.X.X. och orden läsas Rappa, Snappa, Kappa, etc. thetta gifwes Oförmärkt then misstänkt, at äta; kastar han thet up, är han skyllig; hwar och icke Ostyllig.

Jag kunde upräkna mycket mera här om, men thet är icke allenast Onödigt, utan och syndigt; Uti Bihaget til min Piece, Aesculapius Helsingicus kallad, införes många Signerier som ske med Necromantia, Christallomantia, Catoptr(i)omantia, Dactylomantia, Gastromantia, Lecanomania, Hydromantia, Copinomantia, Axinomantia, Pyromantia, Ornitomantia, Haruspicina, Astrogolomantia [o: Astra-], Chiromantia, med mera; Men wara huru thet wara må, så lærer ingen kunna nefa, at alt thet som brukas med Guds Namns misbruk, thet är olåfveligit, syndigt, och skadeligit, fast än thet af skulle synas godt komma; thet Deusingius, och Frommanus hafwa wid handena gifwit; äfwen Speidelius om Hexerier. Doct: Luther skrifwer estertänkel. här om, uti Anmärkningen til Luc: 8: 22.

Jag tackar min Gud, at iag intet hafwer hört sådana som misbrukat Davids Psalm, 109, som iag funnit af theras skrifter, hwilke här om skrifwit hafwa. Gejerus, Calvinus, Musculus, och flere. Cornelli Agrippæ mening, och Johannæ a Banno ord, som Remigius, lib: 10. Cap: 10, införer, åga ingen grund. Jag wese fuller införa Delrii ord, och i synnerhet Wieri, lib: 5. Cap: 5. men the äro widlöftiga.

§: 5.

Allt thet mångahanda som Diäfwulen genom sin wärcktyg får ut-rätta; thet är omöjeligit i pennan fatta; Man blifwer här inom Öiöromålet, at råka i ondt; och om sjukdomar hastigt och oförmodel. Kommande på et sätt och annat; uteslutandes thet, at hin onde genom häxerier, synes läka hwarjehanda sjukdomar på folk och fänad; thet Wolf: Musculus in Th: Diabol: p: m: 148, Joh: Filifacus, de Idol: Mag: Cap: 24. Danhav: in Catech: Milch Part: I. Con: 33; pag: m: 440. och flera samtycka; hwilke hastigt kommande sjukdomar kunna fuller af åtskilliga orsaker, som naturliga äro, tilskynda; Men så förefaller och mycket som hin onde hafwer sit äfwenlyr thet wid. Om gemene hopenes Inbilingar kunna läsas Gutierrii Dub: 7: Cap: 2. Ecclef: Conringii Herm: Med: lib: I: Cap: II. p. m. 108, Tandleri de Imagin: och fleres skrifter. Och än wärre, någre påstå, thet satan icke allenast ondt, utan och Döden kan tilskynda; hwar om kunna läsas Voëtii, Tanneri, Mauritiü Gutierri[i] skrifter, införde af Frommanno, de Fascin: lib: 3: Part: 6: Cap: 16; p: m: 250 [o: 850], etc: Tbet onda som kan se på Meniskan, såsom wid börjon af aflelsen, at then ene Makan ey förmår göra sin **Äktenfaps plicht** med then andra; hwar om Thom: Bartholinus, Cent: hist: 3. 71. J: Lotichius Obs: Med: lib: 6: Cap: 4. Jac: Sprengeri Mall: Malef: P: I: qv: 9. Remigii Dæmon: Cap: 9. Cæsalpinus de Dæmon: Invest: Cap: 9. Valvasor lib: 12: Cap: 12. och flere; hwilke med exempel sådant bekräfta; thet haf[we]r och iag funnit af några tylita, som thet öfwer klagat hafwa; Men inge som thet emot haft alt för starka upspända strängar til samangångs spel; fast än fiötsens begiärelse är satans läcefogel; hwar om kunna läsas Sinibaldi Geneanth: T: 2: Cap: 2. Marcel: Donati Hist: Med: Mirab: L: 2: C: 4. Zac: Lusitan. Prax: Med: Admir: Lib: 3: Obs: 118. Regn: de Graff de Organ: Virorum p: m: 154.

Skulle nu här införas thet häxeri som ster på meniskan i födelsen och sedermera i alla hennes lefnads dagar; och på alla andra diur, ehwad namn the hafwa må, i lusten, på jorden och uti watnen; thet wore mer än widlöftigt; emedan 1000 tals historier sådant bekräfta.

§: 6.

Man må här införa twäne frågor, näml.

1. Om thet är läsligit at anlita Trullfolk om underwijning i et som annat, och at söka hos them läfedom emot fran[?]heter? etc.

Svaret är kort ney! Jugalunda! hwilket med oemotfäjelig skåhl kan stadfästas, om så nödigt wore; ty Guds ord på mång ställen, och hopetals lärare, som sanningen älska, Ogilla sådant; hwilke at upräfna för långt wore; ty thet står fast som ofta resor sagt är; Bodinus, Fernelius flere och [o: och flere] thet bestrida, at **ehuru godt som hin onde synes giöra, så är thet idel ondt**; therföre war Th: Paracelsus, lib: de Caduco, intet wid sundt förnuft när han sade och skref, thet wara lika mycket, anten en siuker sökte Gud eller satan om hiälp och läkedom, allenast han warder hulpen.

2: Fr: Hurudan straff böra påläggas them gan eller galbur, eller hägerier utöfwa?

Svar: Kongl. Förordningar uti wälbestälta Riken förbiuda sådant diäfwullskap. D: Ernest Frid: Schröter i Jena, Diff: Jurid: de Lamiis p: 39. skrifwer wadert här om; The twister uti thenna saken som woro emellan Joh: Wierius och Th: Eraustus, äro bekante. Martin Delrio winkar af och an; stundom håller han hägerier för fack, fack; stundom dömer han häror wara skylliga til döden. Pet: Pomponatius håller med hans förra mening och Averrhoisternas sats. Perkinfus uti sin Bascanologia, skrifwer them wara skylliga til lifsstraf; äfwen Episcopus. Ther emot ytrar Wierus sig i then mening, at alle böra skonas; Brentius, Prætorius, Gödelmannus, Lerchmejer, Voetius, Thummus, Ofiander, och flere gå Medelwägen.

Circumstantiæ variant rem.

§: 7.

At råka i ondt, ehuru thet kan ske oftaft, så hålles doch gemenligen före, än i dag, hos gemene hopen, at sådant händer på wiða tider och dagar; 3 forne dagar war then än så kallada **Dumbelwefona**, then farligasta; såsom af Verelii, Celsii, Rudbeckii och fleras skrifter är at se; then så nämnda **Valborgmäso dagen**, räknades och tyliker; äfwen the i gamla Alma[na]cher med fiällerier utmärkte **Sörkastade dagar**; Men olika hos åtskilliga nationer; hos

Ægyptierna, såsom Beda, Augustinus och Rantzovius berätta, woro d. 1: och 7: Januar: d. 3: och 4: Febr: d. 1: och 4: Mart: d. 8: och 10: Apr: d. 3: och 7: Maji; d. 10: och 15: Junj; d. 10: och 13: Jul: d. 1: och 2: Aug: d. 3: och 10. Sept: d. 3: och 10: Octob: d. 3: och 5: Nov: och then 7: och 10: Decemb:

The *Romare* räknade them anorlunda; såsom af Gellii, R[h]odigini och fleres berättelser är at finna.

Våre **Nfwerboer** och the **Danste**, räknade både flera och andra dagar; såsom Vormius och flere antiqvarier wid handena gifwa; warandes onödigt at them upräkna, emedan the nu äro bortkast[ad]e och med rätta i glömsko nederlagda; fast än the för 40 el. 50 år sedan, woro noga i acht tagne, både af Prester och gemene hopen; mäst när theas barn föddes; Såsom af theas förteckningar ögonskenl. är at finna.

§ Synnerhet war **Torsdags-qwällen** then angelägnaste, och the å följande natten; ty då war Häxerie-tiden mäst för handen; då måste ingen nya eller tylyft wärktyg hwarden fällas hårdt neder; inga spinnräddar brukas; inge widior wridas; etc. etc. thet iag, i mina ungdoms dagar, öfwer alt, märckte i acht tagas.

§: 8.

Rum eller ställe, hwarest sådant sig tildrager, äro fuller nästan allestädes; doch så mycket iag har förnunit, merendels på wißa, v. g. wid särdeles Bårg och bäckar; uti Bårgsrefwor; i skogar; wid särdeles sjöar och bäckar; kyrkor; grafwar; afrätnings ställen; dråp och mord skedt; någre afhändat sig lifwet; mördad barn gömd; etc. etc. mäst om qwällarne och nätterna; Doch ofta nog, mitt i linja dagen; så at Psal: 91: v: 5. 6. kan efterfinnas, om **nattenes stygghet, och the Skott som om dagen flyga**, etc. etc. hwar om våre store och rene Skrifäder mycket skrifwa; Och fast än merendels sådant timar, när en allena är; Så finnas nog mång exempel, at 2 el. 3 Personer i följe warit, som samma spökerier hafwa hört, sett och känt; doch icke alltid; hwilket af mångas berättelse och egen förfarenhet, sant är; såsom hädanefter kommer at införas.

Cap: IV.

§: 1.

Här införas nu några händelser, af andras skrifter; några allenast; om Spökerier och the som råkat uti ondt, här och the, anten uti **Lusten** eller **wädret**; i **Elden**; i **Watnet**; på **Jorden**; § **Bårgsrefwor**; eller anorstädes; til then ändan at bana wägen för mina egna berättelser, af thet som händt är, i mina dagar, dels af muntelige utlåtelse, dels af skrifteliga, dels af egna förfarenheter.

§: 2: Lit: A.

Råka ondt uti Luften eller Wädert.

At hin onde, och hans wärcktyg; när Gud så tilstädier; kunna åstad komma stormwäder, och thet medelst skada giöra; thet lærer oss then H. Historien uti Jobs Bok, tydel. Lutherus, Brentius, och många flere uplyste Fäder, skrifwa estertänkel. här om; Binsfeldius lib: 2, framförer mång exempel här af; äfwen Peucerus, Jonstonus, Gaffarelius, etc. Diod: Siculus, lib: 4: Cap: 4. berättar på et ställe uti Libyen underbara händelser ske uti luften; Ath: Kircherus lib: 10: Art: Magn: införer och mycket här om; Casp: Schottus utgrundar sådana diupheter af naturliga orsaker, thet och i sanning är, emedan hin onde ingen ting förmår giöra, öfwer naturen, utan med och genom naturen; ehuru thet öfvernaturligt synes wara. Huru Ren: des Cartes försvarar thetta, och hans medhållare, thet [o: thet] är nogsamnt kunnigt af hans skrifter; nyl[igen] upkomna uti mina år i Upsala, och såsom nytt, ganska wälkomna. Huru åtskilligt underbart hafwer sig tildragit uti Luften i Attilæ tider, thet är öfwer alt kunnigt, och i(n)genfinnes af Damasi och fleres berättelser, fast än han räknas ibla[n]d widskapeliga Män. Huru trullpador framstafat krigsfolk uti Dyfka orter; thet berättar Garmannus de Miracul: Mort: Hwad för krigshärrar här i Sverige äro synte i Rasbo kihl icke långt ifrå Upsala, thet är och berättat af våra. Huru häxor i trulldoms åren farit i luften, kastat neder på menniskor droppar såsom rägn; eldsognistor och tyllit; thet är i mångas minne; hade man the håldna protocoller här öfwer, woro mycket at införa; Hurudan äfwentyre war med Prestadotrena i Kumbla Sochn af Södermanland; thet finnes af tryckta Swenska och Lat: berättelser, på åren 1727 och 1728. Mff. om **Liungby horn**, och hwad häxerier thet med skedde, 1665; är i mångas händer. Om Pigone Esther i Skånö, är onödigt at berätta, emedan berättelsen om henna, laudatur ab his, culpatur ab illis; Flere tylike går man här förbi; Then som här om läsa wil, han läse Wieri Bok, lib: 1: Cap: 14: §: 1. Marcelli Donati; Cominæi berättelse om Frans[öfse] R[onungen] Ludovici XI. Ieswerne, L: 1: med mycket mera som Fromman införer de Fascin: lib: 3: Part: 6: Cap: 5. §: 8. 9. 10. etc. p: m: 772 etc.

§: 2: lit: B.

Råka ondt uti och af Elden.

Huru orden som Frälsaren J. Ch: sade til lärjungarne, när the berättade honom thet Diäflarne woro them underdånige i Jesu Namn,

Luc: 10: 18; näml. **Jag såg satanom nederfalla af himelen, såsom en liungeld**; böra förstås, ther om skrifwa Calovius, Chemnitius, Pruchnerus och många lärde Lutheraner. Om gemena hopens meningar och sägner som höras angående the **fly[g]ande Drakar** som hållas före wara onde andar, och ofta synes flyga i wädrret, här och ther, äfwen på Ryrkogårdar, wid rätteplatzar, hwarest några mördade kroppar ligga obegräfne och tylik rum, hållas för spöken och the dödas hamnar och själar; thet witna många historier; Swad Paracelsus här om skrifwer, är löjeligit, äfwen Mich: Pfellus, de Operat: Dæmon: p: m: 44. Röbert: Fludd fluddar och här om något; Men at these förenämde eldar och lius, äfwen the som bryta ut med hwäsjande, fräsjande skriande, utur bärg och backar, åga naturliga orsaker, thet förklara the naturfloke, en allenast af många nämnes här, näml. Casp: Schotten uti sin Phyf: Curiosa. Swad man må mena om thet liuget eller stiernan som lyfte för pigan Ester Jöns Dotter uti Scänö, 1708 och 1709; hwar om så mycket språkades; thet lemnas å sido, ty en anan mening hade Theologi här om, v. g. Biskopen Doct: Svedberg, P. Gudhemius i Böne; Joh: Johannæus, och flere, än som then store Physicus D. Magn: Gab: Block, såsom hans svar om henna til Göttha Hofrätt utwisar, d. 29 April 1714; hwarest och många historier införes.

Men man hafwer ännu underbarare händelser at finna af åtskilliga skrifster, v. g. huru barn som diat sina mödrars bröst, fått eld i munnen, för miölk; såsom Gr: Richter berättar. Kornmannus och Thomæus andraga en sådan händelse, at en hel dock dödd meniskös kropp lyft och brunnit såsom liusaste elden. Brewerus uti Annal: Trevir: An: 1287, förmåler at et piltahufwud som mördare afhuggit och kastat uti en buska, har brunit lika som elden jutit brinande i buskan; Men om thetta har warit händt af spökeri, eller et Guds under, eller af samma sägu som Bellarminus, Cornelius a lapide, och tylike framföra om Mosis döda kropp och andra affonnade Helgon; thet må Hospinianus döma om; Klart är thet af sielfwa Sanningens witnessbörd, at fick **ingen weta hwarest Mosis Graf war, mycket mindre se hans döda kropp stinande**. Skulle så sant wara, at Ignatii Lojolæ kropp, ja! än skönt Jungfru Mariæ, ofta resor wisat sig stinande såsom eldar; så är alt sådant satans spökelse, och Munkarnas föregifwande, som så myndige äro hos gemene hopen, at thet the se, eller rättare sagt thet the säja sig se, thet säja och alle andre, lika som Alexanders hin stores soldater efter thenne thetas dråpelige Anförare sågo.

Men jag får ännu här införa några styggare berättelser, som skedde

äro til skada och fördärf. Thom: Bartholinus förmäler at Petrus Charisius hade en tand som sådes vara af Zättarnas eller Bärgetrollens tänder tagen; med hwilken sådant luss eller sken fölgde, at thet mörkaste rum blef liust, tjt then gick at stjäla något. Fr: Aquilonius berättar om sig sielfwan, at han oftast såg bättre om mörkaste natten, än i ljusta dagen; Thom: Bartholini uti sina Act: Med: Hafn: obs: 116, införer af D. Matth: Jacobæi sägner, thetta underbara, at en qwinna liggande i hetig feber, födde fram et foster, som lyfte såsom eld, fast än thet war dödt. samme Bartholinus äfwen som Cornel: Gemma berätta än underligare huru en Skomakarehustru uti Thüringen 1555, d. 26 Junii, födde ena Dotter, efter hwilken en stark låga fölgde utur modrens wred, med brak och smällande, såsom när en Pistol loßas, fyllandes up kammarren med rök som illa luctade, och brände up nästan hela barnet, och blöjerna; Modren dog och några dagar ther efter.

Joh: Ben: Sinibaldus, lib: 4: Geneathrop: Tr: 2: Cap: 3. förmäler at af horiska unga karlars hemliga lem, hafwa eldspjutningar utgått. At af trullkåringar hafwa tindror och eldar utfarit; thet intyggar Corn: Gemma. Och ho hinner här införa flera underbara historier? hwilke ehuru the hafwa sina naturliga orsaker, så spelar dock häxeri mycket här under. And: Cæsalpinus de Dæmon: Invest: Perip: Cap: 6: Fol. 151. berättar at och onde andar äro födde af menniskor, dock intet skadelige, utan tjänstachtige, såsom latinernes Lares, Lemures, Fauni; p. p. och Nordlångingarnas Tomtegubbar; p. p. Men ho kan tro sådant?

§: 3:

C: uti **Wattnet.**

Om then så kallade **Necfen**, är onödigt at skrifa, emedan hwar och et barn wet om honom än i dag tala, och förmena sig kunna vara skadalöfe uti simande, när the sättia stål uti watnet. Hwar af thetta är kommit, thet wore långt at tala om; Skaldernas fria och pufflufftiga fabler, hafwa mycket här wid uträttat, lika som om **Sidråen**; lat: Sirenes; som Poeterna mycket skalda om; ibland hwilka **Safsfruen** icke then minsta är, ehuruwål hin onde och uti watnet nog spökas kan, och genom häxor med watn underbar ting uträtta; såsom til exempel **förwilla en, til ålsfog**; som man säger; hwilket häxeri philtrum kallas af the naturloka; dock hafwa the rätt ther utinan, som med Sennerto, Bartholino, Veslingio, Valdschmid och flere thet wid handena gifwa, at ingen, hwarfen man eller qwinna, kan förwilla eller göra en annan

galen til älskog efter sig, med hwilken the icke tilförende haft någon be-
kantskap och beblandelse. Ut thetta sker mäst uti wåta saker; thet witna
berättelserna. Men man kommer här til andra historier: Isaac Schookius
skrifwer thet en del Polacker falla en del spöken *Krasmeni Ludzmi*,
hållande them före kunna dränka små barn, eller bryta halsen af them,
när the komma uti watn; och theföre sättia the maat för them om
torsdagsqvällarne; lika som fordom här i norden stedde, för tomte-
gubben; Och intyga mer än många skrifter thet, at then nersligaste död
är worden räknad, at omkomma i watn.

Hwad en eller annar säger sig hafwa sett uti Urin; thet kan läsas
af Casp: a Rejes skrifter, äfwen af Cornel: Agrippæ Philosophia
occulta, Lib: 1: Cap: 15. Theoph: Paracelsus förer och thet an, at
en qwinna är worden hafwande af en wildhunds spott eller sekel. Om
alla the många äfventyr som Munkarna föregifwa om sitt wigda watn;
thet wore alt för långt at berätta. Men at häxor och spåmän äro så
lätte, at the intet kunna siunka eller fördränkas, thet har varit och än
är en gamul sägn; Plinius kallar sådana Thibios; Göhausen berättar
sådant; äfwen Heinsius, de Probat: per aquam et ign: pag: m: 16.
Hwarföre hafwa the försökt om the trullpackor hafwa varit af rätta
slaget, eller och intet; dock ogilla andre thetta, och tycka alskintet om
Scribonii dichter här utinnan; Joh: Dubravius uti sin Bojemiska historia
införer thet Konungen i Böhmen Wratislaus befalt at häxor skulle
dränkas. Och fast än sådana trullpackors flytande på watnet, såsom tort
trä, kunna hafwa sina naturliga orsaker, såsom räddhoge, torre och ut-
torkade och gamle kroppar; såsom merendels häxor äre; emellan(de)
komande wäder i kläderne, och annat mera som Physici gifwa; Ph:
Lohmejer, Schotten och flere kunna om sådant läsas; Så lærer dock
hin onde hafwa här wid sin hand i fatet, och hjälpa sin wärcktyg; fast
än the kunna wid störningen uti watnet, ropa som karingen sade, om
hwilken Joh: Schenckius efter G: Walphii anmärkningar, skrifwer: **Dass
sey in Gottes nahmen.** Jag slutar så thetta med Propertii qwäde:

Umbra neque hæc Magicis mortua prodit aquis.

§: 4.

D: På Jorden.

Om **Elfwor** eller **Witror**, och theras wägar, ringar, frejar, dantsar,
qwarnar, boskap; med mera; har varit och än är mycket skrifwit och mera
talat; så hos then ena nation, som then andra. Änglänbarne falla så-

dana *Elfweringar Fayry Circles*; Dyfkarne **Alfen Kreiße**; Men hwadan the äro komne, thet om discureras mycket; At the äro komne af **små trolen** som **Elfwor** kallas, thet är then algemenaste meningen; hwilke **Elfwor** eller **Witror** hållas af the flesta för hin ondas wärktig, eller spöken; men af någre andra för Guds skapade Creatur, ty at mer än många skapade ting äro tilfinande uti Stjärnhimelen, i luften, i watnet och Jorden, än för menisko-ögon synas; thet kan ingen förnuftig neka; såsom och här tilförende berättat är; Dageliga förfarenheten intyggar thet samma, i synerhet af mineraler, växter och sjödiur, som ärl. ny upkomma och fångas.

Theße **Elfweringar** finnas mångstädes, och som sagt är, förmenas af theße små-trols ringdansar wara komne, eller af Trullpafors leet; thet Remigius uti sin Dæmonolat: och Baptista Candrochus de Morb: Venef: hålla med; hwar af och än i dag hos nordländigarne then bekante siutdomen **Elfblåsten** wara komne; **Ettersmucken** äfwen och; inbilningen wara mände, när någor råkar komma at gå, eller fasta sitt watn uti theße **witter-wägar** eller **Elfringar**.

The Naturkunige utleta med theras diupheter andra orsaker; somlige af Mullwador, så som Lister; somlige af Liungeldar såsom Plotius; andre af wirfwelwindar, så som Sturmius; Urban Hierne ogillar the förres meningar och bewisar sådant härfläta af underjordiska sura ångor eller updnyster; Dock nekar han intet thet til at **Elfwor** eller **witror** finnas, bekräftandes thet med en märkwärdig historia, som skedde i Stockholm 1685 i Majo, då en Skrifware på gatan som löper ifrån Styckgiutarehuset up at Brunkebärg, i stymningen, råfode ut för 8 st: små personer dansa i ring, hållande hwar androm uti handena, i lynde af swarta ansichten, men snöhwitt långt och raft hår, 1 $\frac{1}{2}$ aln länge, p. hwar af han sönderkråpader och så framader, spottade blod, i några dagar, om [o: och] thet af dödde; se Hiern: II: Fl: om Jorden 4: fråg: p: 183. p. Swarest han införer många andras bewjs om **Elfweringar**.

At theße **Elfwor** fördelas uti **Swart-Elfwor** och **Swit-Elfwor**, thet är kunigt af våra Swio-Gothiska Antiquariers skrifter; hwilka at här nämna för widlöftigt wore.

Man wet och thet för wißo, at på somliga rum i synerhet, blifwa ofta resor, så then ena som then andre, utan at se sådana **Elfwor**, icke heller komma in uti theras ringar, eller på theras wägar; utan uppå allmänna Landswägar, blifwa kastade utur wagnar, skäjar, kärror, ridjalar, långt utom wägen, mångom til stor skada, somligom och intet; lika som Lundelius i Jönköping berättar om en Capellan i Fogelås

Sodn, benämnd Bo Jonson, at han wid en stor Et altid blef fullkastad, när han reste ther förbi; hwar af then Efen i senare tider länge nämdes, *Se Boes &c.*

Om **Elfweqwarnar** har iag fuller intet mycket här i Landet hört talas; dock om **witterstenar**; slätte och slipade, kan hända af samma slag som Olof Trygg förmäler finnas på gamla galgabärgen wid Salbergs grufwa, hwarest uti släta hållan en rund skälla är om $\frac{1}{2}$ al. diameter, och en tolls tioklek, hwilken öppning af gemena hopen hålles för en Elfweqwarn, och tjt kastas knappålar, halförar och annat tyllt.

Men och **Wittror** och thesas **bofskap**, äfwen huru the gödra andra Creatur sijnad, eller mjölkstuhlen; som the falla; eller och miölka blod; om Trullsmör, med mera; thet äro än här alle munar upfylte med, i synnerhet qwinors och säkullors; så at en stor bok kunde här om skrivas; hwilket at företaga så mycket swårare är, som sådana händelser nog ofta sig wisa här och ther, och ty wär, många Prester och Prestahustrur; efter hwilka gemene hopen sig rätta; låta korja sina Creatur icke allenast på et ställe, på högra skuldran, utan och fram i panan och mit bak på diuret; läggandes hys eller något stål wid tröskelen, p. p. när bofskapen första gången om wåren utsläppas på marken; til then ändan at trullen eller wittern ingen skada gödra må. Jag har och hört många säja thet the hafwa varit så nära witterbofskap, at om the haft en hys eller tälgnif wid handena, och fått kasta öfwer them, så hafwa the kommit uti thesas bo, lika som the hemtamda Creaturen. Et eller annat exempel kommer at införas uti the följande Cap: IV: och Cap: VII: §: 2.

§: 5.

E: uti Bærg och Bærgsrefwor.

Huru gånsta underbar ting wisa sig uti bærg, grottor, caverner, refwor och håhl; thet är öfwer alt kunigt; och huru åtskillig spöken ther synes, thet är och bekant; så at rätta hemställen för trullen, gästar, bakfrattar, skogsråen och tylike, förmenes sådan rum wara. Huru utur bærgen upstiga fastlige eldar, flygande drakar; p. utbryta försträckelige smällar och brakande; p. p. höres skri och ylande, p. p. kännas illastinkande dunster, bærgstroll och wittor sig wisa; med mera; hwar om kunna läsas Th: Ittigii, de Mont: Incend: — Joh: Beccheri, Phys: Subt: Kircheri: Mund: Subt: och många fleras skrifter; The samlingar som Urb: Hierne gjort här om af våra inhemska, thet är at se af II: Bl: Ellofte Str: pag: 260, p. p.

Men här går man förbi all widlöftighet, och endast framförer then urgamla och än nog algemena meningen och sägnen, at **både folk och få intagas uti bärg**; och **huru uti sådan rum trullen husera**; hwilket berättas och wara skedt mångestädes nu och i forna tider, v. g. om Hading, af Saxone beskriwen; Om många andra; om hwilka kunna läsas Gudm: Andreae anmärkingar til Voluspa. Huru *Svafurlami* dagtingade med Bärgröllen *Dyren* och *Dvalen*; thet sees af Hervar: Saga; hwar wid Verelius mycket wadert skrif[we]r: p: 44. 45.

Huru en dräng blef intagen uti et bärg på Staffätter skogen, och warit ther öfwer hela somaren, men wid utkomsten warit ifrå wett och sinen; thet berättar Sparman för Urb: Hierne. At **Pufebärget** wid Wästerwik i Lofsta Sockn bär namnet af **Pufen** såsom hin onde nämnes och af hans förmenta handlangare bärgröllen; thet är trowärdigt, emedan och ther stor grotta är.

Om Lagga bärget i Lagga, icke långt ifrån Upsala, finnas och samma sägner; lika som om Hallandsås i Wextorpa [o: Woxtorp] Sockn. Om **Gilberts håhlet** på Vifingsö, är mycket berättat af Olao Magno, som egentel. hörer til thema saken; En som heter Haglinus har och hållit en Oration om samma Gilberts pöhl, uti Åbo, 1675, d. 11: April.

D. Ol. Rudbeck förklarar huru thet bör förstås med then kaslan som Kettel Runske bandt trullkarlen Gilbert med, uti sin Atl: Tom: I: Cap: 27. pag: 701. p.

Om tyfif Bärgr, håhl och skrefwor, som här i Helsingeland finnas, och hwad ther wid är at märcka, som thema saken angå, med annat mera, warda the händelser införda uti följande 5: Cap, näml.

Cap: IV: at råka i ondt uti wäder; och Finnskott.

— V: — — — — elden.

— VI: — — — — watnet.

— VII: — — — — i Jorden.

— VIII: — — — — i Bärgr.

— IX: Tilfats af 3: underbar händelser.

* * *

Upenb: B: 2: 24.

Men eder säger iag; som icke hafwa förståt satans diuphet.

Cap: IV [bis].

Om them som hafwa sagt sig råka i ondt uti wäder.

§: 1.

På them som mig hafwa dels muntel. dels skrifvel. anlitat at boot få för åtskilliga sjukdomar, måst uti ögonen och ansigtet af elakt wäder, wore at uprätta en lång rulla; Men som sagt är införas the här allenast som utlåtit sig hafwa måst sådant lida af häxerier.

a. N. N. Ena hustru ifrån Atmar Sockn af Medelpad säger sig vara hotad af ena sina granneqwinno, för emellankommande trätor, thet hon skulle låta spå ut ögonen på henne.

Några dagar ther efter hände sig at när hon gick ut igenom sin förstugudör, möter henne en wäderwirsfel, som hade then warit hwaraste sanden, hwar af hela ansigtet blef lika som blodsprängt och synen nästan aldel[e]s borttagen.

Hurudana Medel som här wid brukades at laga synen til rätta igen, berättas här intet; utan thet allenast, som öfwer alt gängse är, at hon med största mödo kunde öfvertalas, at låta öppna ädren; ty en hwar som förmener sig hafwa råkat i ondt, hafwa then wurmen, at ingalunda må något åderlåtande ske; som wore tå all konst förlorad.

b. N: N: Kyrkoherde uti Rogstad och Jlsbo församling lefde på några sina sista lefnads år steen blinder; menandes han som andre thet en häxa thetta uträttat; om hwilken är något infört uti Cap: I: §: 5. ty när han om aftonen gick ut i stallet, och wid gåendet såg up åt flaggorne på kyrkofamen, kom et wäder, ehuru lungt thet war, och gjorde flux hans ögon mycket swidande; och thet än wärre war; at när han wid ingången til stallet, hwarest hans gamle bandhund bunden stod, strök honom på hufwudet efter wanligheten, beet honom samma hund rätt illa i handena; misstandes således efter några dagar hela sin syn.

c. N. N: en Piga ifrån Österbotn och Christina kom hjt hos mig på året 1726, at få boot för sin swaga syn, berättandes orsaken vara et så kallat **Sin-tyre** eller **Sin-skott**, som en annar piga hotat henne tilfända, emedan the bägge wore kära til en ungfarl. Skottet kom således, at när [hon] gick ut igenom porten hördes en smäll och i thet samma kom för hennes ögon en tioc dimba, så at hon med bägge ögon rätt litet se kunde.

Om sådana **Sin-tyren** eller skott, som oftast säjes skada folk och få, och uti olag ställa böjor med mera, kommer något at införas i Cap: V.

N: N: En bonde i Dilsbo Sockn och Väster Thorbo, kommer til d. mig 1734, i Januari månad och swår. beklagar sig ther öfwer, huru åtskillge spökerier wisa sig dag och natt, utom och inom husena; blacka kor, öde och swarte hundar, röda swjn, röda kattor, p. p. Dånar och fräjer i wäggar och knutar, slamrar på dörrar och fenster; p. Smått folk, dels hwjta, dels swarta, om nätterne springa på gålswet, med röda kronor på hufswidet; hans Creatur triswas intet, utan dels falla omfull, dels bryta halsen af sig, p. när fostren födas fram äro the stygg och wanstapelig; p. p. Alle som ther tiäna wilja måste gå ther ifrån för sådam spökerier skull; — Thetta sade han förorsakas af granhustruns N. N. häyerier, N. N. Enka, 70 åra gamul käring.

Helä Socknen wiste sådant ske uti hans gård; H: Prosten och Ryrkoherdet therstädes N. N. skref och mig til om samma owäsende, d. = 6. Feb: 1735.

N. N. ifrån Wembalen til Härjeådalarne, klagade sig ther af, at e när lan war ute på markene at bärga hö 1734; kom et så starkt wäder at hm lyftades up från marken och hans hela kropp sedermera fans wara icke allenast ömer, utan och med små blodstrimor öfwerdragen.

N: N: en karl, jämte N. N. ena hustru ifrån Röros och Norige woro f. hos mig 1734 om hösten; then senare [sade] sig hafwa råkat i ondt uti wäddet, warandes så eländig, at hon aldrig kunde stå, än mindre ligga eller sittia stilla, utan gick alt jämt i kring natt och dag, solrätt som man säger; och ingen kunde förnä wända henne at gå annorlunda, ey heller hon sielf; som likwäl sit goda förstånd hade och in emot 40 åra gammal. Then förre klagade sig af swår wärck i alla lemmar ther af, at et (et) wäder spelade så hett wid andedrägten, som hade thet warit esd eler hetaste watn.

N. N. uti Hafella Sockn klagade mycket ther öfwer at hans granne g. N. N. i Kiölsjön; som öfwer alt nämdes en wjsfiinne och af mångom anlita; som hotade honom med ondt, hade så mycket uträttat, at han af nåder så stinner war och utspänter som en trumma, fick wid andatagen mer än mycket in, men wid utblåsningen litet; lika som han skulle strypas.

N. N. ifrån Jämteland och Brunflo skrifwer mig til, beklagandes h. sin föra olägenhet ther af, at när han sittia månde 1738 uti en ärlig mans hus wid fenstret; kom igenom fenstret lika som et pjl mit igenom axlen; och rände neder ända til foten; så at [han] måste mäst hållas wid ängen. Hans hustru hade låtit höra efter hos signerskor hwad här

wid stode at giöras; och fick thet swaret, at han råfade ut för et finskott, som war ärnad en annan, men intet honom.

j. N. N. min Broder then 5te i ordningen, när han war tu år och 3 månader gamal, hel frisk och färdig; men när pigan om qwällen bar honom in utur köket til sängetamaren, på vår faders gård Vällstad i Rogstad Sockn, gaf både han och pigan ut et ansfri på gården; hon bleker infomandes, klagade öfwer en wäderwirfwel, fast än stilla lugnet war; goßen skrek och gret många dagar ther efter til thes hans been och fotled hopkrumpas mände; så at han haltar än i dag, som en hwar se kan.

k. N: N: En Finne ifrån Alpta Sockn klagade sig 1730, ther öfwer, at när han högg sit Swidieland, och kullfält et Aspträ, bröt ther ut et så starkt wäder, at han föll baklänges til jorden, och dånade, blifwandes ther af swåra machtlöser. Jag språkade nog med honom, och fant nog samt then meningen låda wid honom om småtrollens hemwisster uti stora träen, i synnerhet Aspar; hwar om ibland många andra kan läsas Ol: Rudbeckii Atl: Tom: I: Cap: 23. pag: 574. p.

Och jag får här berätta at en stor del af ge[me]na hopen hyja än i dag samma mening.

§: 2.

Jag kunde wäl, dock ingalunda såsom et vas Dodonæum, här införa 10 och 10 ja! hundra de tylika Patienter; men hwarcken tiden eller nöjet, långt mera mina ämbets hyßlor medgifwa, sådana exempel af mina håldna diurnaler, sedan 1700 utdraga, utbediandes mig then gunstige och owäldige läsarens ynest til tu ting, i synnerhet wid thetta tillfället, näml.

1: at slippa berätta huru thesa patienter äro wordne rådförde och hulpne med Läkedomar; hwar om min Æsculapius Helsingicus något handlar.

2. Intet uttydas för then som hwarcken ogillar all spökerier, icke heller för mycket håller med sådant: önskandes intet högre än at gå rätta medelwägen, och intet stadna hwarcken uti för stor säkerhet, ey heller uti widskepelse; ty man wet at Pneumatologia är sådan sats, som the Andelige röra uti, äfwen wäl Naturkunige; och när then ene dömer något hända nog fremande i Naturen; så wilja the andre sådant öfwerbewisa, både af priori och posteriori; som man säger i Scholarne; så at man kan stadna i then tankan, at ehuruwäl physiqven intet är emot Theologien, än sieder Theologien emot physiqven; så faller mig i

twifwelsmål om en enfallig Studiosus Theologiae fan illæsa Conscientia aldeles bestrida, åt minstone en stor del af Naturalisternes sajer; Och i så beskaffat mål, thet ganska ringa som kunde wara samblat af physiqven, och här införes hurudana raisoner man haft om förnämnda sjukdomar och them näst Guds hjälp, sökt med naturliga hjälpedel afböja; ingalunda med några häxor, signerskor och tylikt packfölje them bota med theras läsningar uti watn, salt och tylikt mera; the må ske efter Påswift sätt, at mäta af blemor på ögonen, stilla wärd, bruka röfelser, p. p. p. af hwilka läsningar här kunde många Lexor inskrifwas; ty the äro många; dock like i så måtto at the icke allenast mumlas sacht fram, uti subtrata materia med ofta resors förbande, anten af fingret eller och knif, utan och thet wärre är **med Sader wårs läsande** och **Jesu Namns nämnande**, wid börjon och slutet: v. g.

"J Jesu Namn. †. jag gick öfwer en bro, eller stog, p. p. ther "mötte mig tu, †.†. Gud † och Hans Fru, †. the frågade: hwart wilt "tu taga wägen? †.†. Jag sade: p. p. p. The swarade: Förre skalt tu "återwända. Jag †. skal stämma dig uti en sjö, ther ingen rör †. uti "bärg ther ingen boor; öfwerst af blåfullone, p. p. p.

ther på läses: **Sader wår**, p. ja! thet man hifnar före, af the argaste signerskor, bak-fram läsit. Alle äro the like hwar androm ther utinan, at ifrån the ansökandom måtte alltid följa et lynchläde; men om häfwor och gåfwor äro the intet så öme; äfwen at then utjände wid fram och åter-resan intet må sofwa, ey heller ärendet någrom lunogt giö[r]a, ja! icke en gång, hälsa.

Men med Lapernes häxerier, är än wärre, och theras **gan** och **galdur** är nog olika med the förra nämdes; åt minstone i Lexorna, och at them läsa hwarden uti salt, malt eller watn; brukande sin diäfwulskap mera til at skada giöra, än til at hjälpa; och therföre må iag icke et ord af theras mumel här införa, än mindre annor äfwentyr, fast än the sådant för mig upstäkt hafwa, i mening, såsom the förre, at och iag en sådan wara skulle, och theras äfwentyr intet ondt wara skulle, utan godt, åt minstone tilläteligit.

Dock som mit egenteliga ämbete(t) är, at idka och förswara the rena Lutheraners sajer, så läggas the physicaliska lika som åsnen under Christo och Apofslarnas kläder, eller åt minstone med Abrahams åsne och drängen lemnas neder wid bärget, medan Abraham och hans Son Isaac [woro] ther uppe at inhäla något, som tiänte them til salighet.

Cap: V.

Om them som råkat i ondt af Eldar.

§: 1.

Intet är här mit upfåt at införa the många och stora skadar som skedde äro mångestädes på folk och få, på kyrkor, hus, gårdar, träen, gårdsgårdar, fartyg och annor ting, af Liung-Eldar och åfkeslag; hwar af mång exempel finnes uti tideböckerne; jag nämner här endast And: Rytzelii Brontologia, tryckt i Stockh: 1721. hwar wid et Auctarium kunde jättias; ty at sådane Liungeldar äga bewijeliga naturliga orsaker, thet ser man af the många Naturflokes många skrifter; fast än the icke ense äro uti hwad form eller lynde Liungeldar bryta sig neder åt jorden; Men at och hin onde; när tilstädielse honom gifwes af Naturjens Herrra; är en konstig fyrvårdare och ther medelst skada tilfogar med sina eldar, så at han gör thet och hafwet siuder som ena gryta; och rörer thet ihop, såsom man blandar ena salwo; Job: 41. 22; thet kan ingen nefa;

Utän här införes några exempel af them som hos mig varit, och beflagat sig hafwa råkat i ondt af eldar, nämlⁿ.

- a. N. N. uti Brimstad af Harmånger Sochn, 1701. När han blef warje then så kallade Draken slå sig oftast neder, efter hans inbilning uti bärgen en stycke söder om byn, åt Watträngs byn, och inbilningen regerade honom efter forna tidens sägner, at ther skulle ligga fördolda skatter, eller drakagods; gick han ofta resor tjt, i stillhet at söka sådant; omfider fant han et ställe, hwarest han begynte gräfwa och leta; han fant och wärckel. några silfpeningar och små silfwerbägare; thet han i tyfthet bekände, och många med mig se månde; men huru han igenfinna månde thetta rumet; thet förmådde ingen af honom weta få; åt minstone skedde thet intet med sådant hägeri, som af Svida och hans Hist: col: 1086, läses: at han har tagit någon swart gumse, rest honom med framföttren up, hållit uti händerna hornen, och låtit honom på bakfötterne wagla hit och tjt, tils thes han hoppat up af jorden; och ty medelst utwisat stället; p. p. Så mycket iåg af honom kunde finna, har han med hårdt stampande eller bultande på backen upfött rumet. Men wid thetta gräfwandet, klagade han sig känna en mycken heet ånga, såsom en eld, som gjorde hans ansichte rödt, och thet wärre war, förtoog hans sinen, at han framgent wisade sig wara icke af sundt förnuft, så länge han lefde.

N. N. En gamal tiuf, som af kopporne uti sina unga dagar blef b. steen blind; blef af en häxa N: N: tubbad, et särdeles signeri at bruka, och med et särdeles watn smörja ögonen när han tänkte företaga sig någon stöld; hwar af hände at han bättre såg, äfwen i mörkret, än the som god syn åga mände; Men kom någor annar at wäta sig af thetta watnet, skadades swära the lemar, på hwilka thet komma mände; ty förwarades thetta som et arcanum; han sade at slafkan lyste som et lius i mörkret.

N. N. Ena lättfärdig kona ifrå Medelpad, som bekände för mig c. 1722, sig hafwa mördat 3: barn, på åtskillige tider; Hon berättade och för mig sitt häxeri at kunna uträtta så mycket at ingen kunde märcka henne vara hafwande, ey heller födt barn; icke en gång pigorna som tiän()te samma husbonde och lågo i samma säng med henna; p. p.

Genom en besynerlig eld, som togs af torra trä, när the wridas tillsaman, **Wred-eld** kallad, skedde thetta; jämte något annat; Med samma eld skadade hon och andra meniskor; förutan them hon uptände til skörlefnad.

N: N: en beskedelig Prestman, när han 1729 uti Augusti månad c. red förbi N. N. Skyrko, seendes up at taket wid östra gaswelen, tychte han som smått rägn fallit neder i synen och ansigtet; men så hett som glöddande tistror; hwar af små röda och lika som brända släckar yppades; äfwen på bröstet och armarne.

N: N: en gudfruchtig hustru, i Linsdal Sochn klagade mycket ther d. öfwer, at när hon gick in uti badstugun at röra om maltet på laswan, syntes många eldgnistor omkring händerna, som gnistrade up uti synen, och munen, at ögonen swära skadades, och in uti halsen och bröstet woro som glöddande kohl. Många tylike kunde här införas; men lika händelser uteslutas.

N. N. Släckaren i N. N. när han gick ifrån Adnexan til Moder- e kyrkon 1730 d: 6: Oct: och war komen til Caster siön, sättiandes sig neder at hwila och slå up tobaks Eld; begyntes gent emot honom synas eldgnistor, och höras lika dängande af eldstål och flinta, med sådan ord: **slå eld i helfwete**; Men han sade: **med Guds hiälps sitter iag här, och slår eld**. Han klagade sig ther af blifwa nog darrande uti sina händer.

N. N: ena unga hustru, Snickarens N. N. här i Staden H:vall; f. födde wäl 1732 d. 9: April, ena wälskapad dotter; men på then nästföljande dagen födde hon och en otrolig stor månadskalv och underbar kiöttklimp hwar om wore nog at skrifwa; Orsaken mente hon komma

af et starkt Eldsken som mötte henne uti förstugudören, par månader efter aflelsen; hwarföre war hon hela tiden nog fruker; barnet allenast 8 dagar gammalt suckade rätt hårdt som en gamal meniska; p. p. Hon hustruon affomnade en månad ther efter.

- g. På förenämde år 1732 uti Novemb: månad insunno sig många patienter ifrån nästgränsande Socknar, och klagade sig hafwa råkat uti ondt i sina ögon ther af, at på markene d. 3, hade om qvällen, utaf thet fastliga skybragd som då syntes, fallit neder små tindrande gnistor, såsom eld, legat ther länge, och skadat synen på them som ute varit. At då och här i Staden ganska underbart Chasma sig wisade, thet finnes igen af mina Barometrista anmärkningar.
- h. N: N: uti Hofwedal Sockn 1736 d. 7: Jul: klagade ther öfwer, at när hon om aftonen efter jolsätningen gick at söka efter the borttappade Creaturen, och kom in til then så kallade Jättens Gundbiörs grafwen, skymtade för hennes ögon eldsstrimor, hwar af synen blef mörck, och ansigtet fullt med röda och brända släckar.
- i. N: N: en dräng ifrån Ångermanland och Mätra Sockn, hade stor pino at låta sitt watn, wisande sig wid utgången lika som små lussa gnistor; p. Han mente sig hafwa råkat i ondt ther af, at han om en Torsdagsqväll kastat sit watn uti en brinnande furustubbe, hwarest små trollen haft theras boning.
- k. N: N: en bonde ifrån Biuråker Sockn, kom och klagade sig ther öfwer, 1733 d. 20 Junii, huru han sittandes wid fenstret hos sig [s: sin] granne, kände et häftigt frammande såsom af en hand, och ther jämte hett som eld, bak på hans högra axel; hwar af han dignade neder; Dock när han kom sig före, syntes ther en stor släck, lika som en mans hand, then och syntes 4 månader ther efter, när han hos mig war.

§: 2.

Mång fler exempel, än thessa förenämnda 10. st: kunde här införas; dock onödigt.

Men som tilförende blef berättat om the så nämnda, **Sin-tyren**, eller **Sin-fott**, så får man thetta kortel. framdraga, näml. at när hägerier med sådant sker, brukas ther til en liten samanslätad ring af en miuter qwißt, tagen af et slags trä; thenne ringen lägges på en jordsaft steen, och uti samma ring sputtas 3 gånger, hwar på lägges et glöddandes kohl; med några läsningar ther wid. Sedan tages en annan steen eller nyhammare, och med macht slås ther på at ringen spricker sönder, och en smäll höres. Thetta skottet ställes an både på folk och få, och träffar

ofta rejsor tjt thet ställes; men så kunna och andre råka ut för samma skott, til hwilka then legde skytten intet ärat skiuta; hållandes then gemene hopen thet för en lycko när sådant tyre eller skott träffa them små och oförnuftiga Creaturen, och inga menniskor. Huru sådant botas, må jag intet nämna, ty thet wid brukas och galenskaper.

Men som än i dag rallas och inbillas sådan Finskott och Tyre ske; och thet på mång sätt, förutan thet förenämnda; Så lägges thetta til, näml.

1: At Lappar och Finnar om somaren samla en hop **flugor** af största slaget, blåachtige, **Spyflugor** här nämnda; thesfore när the komma at sätta sig på färsta fiskar, eller kött som torckas skal; wäxa af theras träck snart och många Matskar; Thessa Flugor förwaras uti en Ask; hwilka tagas ut, efter handena, med järdeles läsningar, när skottet ske skal, och sändas ut när starkt blåswäder är, til then orten, som skadan ske skal; längre eller fiärmare; så Person eller Creaturet äntel. måste nämnas til hwilket skottet el. flugan utsändes.

2. I stället för flugor brukas och en liten iholig boll el. rundan knapp, af Laaf samantw[r]iden, grå, hwiter eller grön, som är lätter, intet större än en hasselnött; Then sändes och ut, med tänligt wäder lika som med flugan berättat är, at skada giöra; men intet at hjälpa.

Then som får se sådant komma flygandes i wädret, och kan wika undan; then är lycklig; Eller och finner sådant liggande som ena utflugen Musqvete- el. Byßluhla; then kan sändan tillbaka på honom som then åstadfänt; så skadan honom sielf träffar. Exempel här af, hafwer jag mång; men allenast et eller annat här införes:

N. N. i Bergsjö, gif med sina Camerader på wägen, hel frisker; men i thet samma kom et styng i länden och benet, at han icke slapp utur rumet; the andre förundrade sig af thetta **Slög**; som här nämnes; Men en af them wiste berätta thet han hade hört N. N. i N. N. hotat honom med sådant, när wädret så medgifwa wele.

N. N. i Wiuråker, fant sina ko, hastigt och oförmodel. döliggande ute på markene, och wid upskärandet ena blåachtiga flugo uti strupen, then han sade vara Finskott; ty han war hotat thet med af N. N.

N. N. i Dilsbo klagade för mig thet större delen af hans små-creatur, hade ingen trefnad, utan dogo efter handena; När the slachades, junnos uti lungorna små runda och lösa knölar af Laaf; them han mente vara Finskott.

N. N. En Finne i Järlsö, kom uti skogsmarken allena gående til några andra personer, $\frac{1}{4}$ mihl thet ifrån, på hemwägen, klagande sig

jämert. öfwer thet Flög, ränsel och wärck som han kände i alla sina leder. The ledjagade honom hem med mycken mödo; Han sände efter Presten och klagade öfwer sjukdomen, men kunde intet tröstas än mindre wänta igen hälsön, af orsak, at then flugo och then knapp han utfändt til N. N. träffade intet rätt, utan war sänder tillbaka på honom; och således war intet at wänta få igen hälsön. Thet skedde och så, ty han dog icke långt ther efter.

Jäfullan N. N. ifrå Sweg i Härjedalen klagade för mig, öfwer wärck efl flög, uti alla leder, berättandes, at när hon, om en Thordags qwäll, efter andra råd, såg och starrade ut ögonen, wid windöga i fä-huset, at ther med hota sina röda ögon, kom en fluga flygande henne i Ansichtet; then hon föste wäl bort; men satte sig på en kalf, som andra dagen dog.

När HäradsHöfd: här i landet Sv. Gyllenschöld och min Fader CronoBefal[ningsman] Broman woro at syna N. N. Finnes Torp i Sasella Sochn, och rågången icke gick som han wele; sade han wid theras afträda: ha! ha! jo! Här nu se huru resan går, The gjorde wäl löje ther af; Men när the suto uti en liten båt, at ro sig öfwer en liten sjö, i stilla lugnet om aftonen, kommo flugor i båten, lika som myggor, watnet begynte upwälla och fräsa, wägorne slå in i båten, at the mente sig förgås; Doch hinte så nära stranden, at roddaren främst i båten, nådde med then ena handena uti et långt trä liggande ifrå landet ut på watnet, med then andra rakte han til HäradsHöfd; och han til min fader, när båten sank neder undan them.

NB. Jag war och med på thenna resön.

§: 3.

Emedan här talas om elden, och huru många inbilla sig råka ther af i ondt; Så är ther emot än i dag hos gemene hopen then urgamlä wanan i bruk; ehuru man sökt then utrota; at Elden eller glödande koh hållas före kunna mycket godt uträtta och förwara et som annat ifrå skada och farlighet; therföre är algement at fasta glödande koh, uti badstugu-watn när thet utbäres; uti wört och annat mera; uti blodet, när åderslag skedt är; och mera sådant. Ifrån Judarna och sedermera Laparna, täncker iag sådant **gan** och **galdur** wara kommit; och sunnit stor åtskilnad wara emellan theras och Finrnarnas; hwar om tilförende något berättat är,

Man må och här then galna seden öpen giöra, som än lådar wid många, at när några Swidiefällen skola antändas, eller andra eldar uti

skogsmarken, på thet elden icke må löpa utom skrankorne, och straffbara skogseldar upkomma, drages thet snöfke eller styre, hwar uti elden först tändes, när fyrstålet och flintan samanslagne warda, anten igenom en mäsingring, eller thet kohl och kruisering, som finnas kan på fyrstålet. O! hwad galenskap!

Cap: VI.

Om them som hafwa råkat [i] ondt uti Watn.

§: 1.

Ut watn äro af otrolig mång slag, then [o: thet] kan en hwar lättel. efterjuna, och ther om äro fast många böcker fullskrifna; jag nämner här allenast en vår Inhemiska genomflope Urban Hierne, och emedan han uti sin I: Flock, om Watn införer exempel af **förgiftiga watn** i 4: Tr: p: 22, p. —. Så får och iag något sådant här berätta; hälft nog många hafwa för mig beklagat sig råkat i ondt uti och af watn, menande sådant timat af hägerier.

Uti Rogstad Prästegård, medan N. N. Kyrkoherden ther lefde, til a. 1716; woro icke allenast alt husfolket hwåra anjatte med alt stadigt warande elaka rötbölder; utan och aldrig kunde ther bryggas eller brännas godt bränwijn; p. p. Thetta mente en hwar härlyta af en Laymans hotelse, när kyrkoherden honom slå mände 1699. När N. N. til Pastoratet kom, warade och för honom samma plåga; hwar öfwer han hwåra klagade; hustrun föregaf sådant wara en **gårdsgefwå**, som man här jäger; Dock som han war min Broder, frågade iag efter hwarest watnet tages; och när iag förnam och sedermera hade underjött bestaffenheten af samma watn, näml. uti Kläckstapels källan, rådde iag honom thet intet bruka; hwilket han och gjorde och än gör, finnandes thet alla för nämnda olägenheter wara försvundna, sedan 1720.

Nästän samma war bestaffat med Kohlaren N. N. i Resilla til Igge- b. sunds bruk; Han och hans hustru kommo til mig och beklagade sig thet the och theas barn ingen hälsodag haft sedan the kommo tjt på Torpet, 1732; och at ingen boskap lefde ther hos them; p. p. förmenande någre owäner warit i wågen, som thetta onda tilshyndat; p. p. Dock när jag närmare efterfrågade theas boende, hwarest the togo watn; p. p. så fant iag at felet stod i watnet, af en corosive och förgiftig Schwaden, eller Arseniliska sajer; rådde them flytta ther ifrån med sina små boningar, til annat ställe, at bruka annat watn; thet och skedde; så the sedermera funno sig wäl; och än finna som bo ther.

- c. N: N: bonden i Silja af Tuna Sockn, beswårade sig af swåra Contracturer i fötter, been och länder; säjandes sig hafwa råkat uti ondt, 1729 uti Julii månad, när han gick at slå höet på Gansjö ängen. Han war och i sanning en krumpen karl. Men när iag närmare efterfrågade rumet, som war ut wid en fälla, på blöta ängset, kunde nogsamnt skönjas hufwudorsaken; then iag och jedermera fick i sanning förfara, när sådant watn til mig hämtat blef.
- d. N: N: Pigan ifrån Liusdal war hos mig 1732 och lät se sin swaga ögon, förstälta ansichte, röda bröst; p. p. säjandes sig hafwa råkat uti ondt, när hon efter solfätningen twättade sig uti en bäck som war strax wid säbstället hwarest hon säkulla wachtade bofskapen öf[we] somaren; wetandes thet berättat at och många flere händt samma olycka af samma watn; men hon förmodade nu sådant intet; emedan hon intet gjorde thet på någon torsdagsqwäll, utan om en lögerdag.
- e. N: N: Brundgräfwaren i Vj af Tuna Sockn som på sit sista war hufwudyr, utspänd ögon, darrande hufwud, staplande tunga, p. p. sade sig hafwa råkat uti thetta onda, när han grof en brund 1714 uti Forsta, hwarest wattuådran häftigt utbröt, at then strilade honom i synen.

§: 2.

Thet wore alt för widlöftigt at flera exempel här införa af sådara personer, som hafwa beklagat sig wara fasnade uti ondt af watn, och intet förståt annat än här wid warit något hins ondas äfwentyr; Son dock intet warit; warandes mächta märckwärdigt hwad G. Himselius skrifwer händt wara 1674, mit i sommaren, uti Revel; huru then ere person efter then andra som lätit sig nedledsaga uti en Ljnwäfwaris brund på Töningsbärgat at uptaga en nedfallen hind, hafwa hastigt dödt, med störrande ögon, utspärrade finger, stelna kroppar; ja! äfwen hunder, kattor, höns, ankor, p. p. hwilke neder i brunnen nedsläptes med rep, at förfara huru the upstigande ångar och förgiftige schwaden kunde myckit ondt uträtta, förutan något häxeri. Och hwad må man säja om the ä nämde **badstugusläckar**, hwar öfwer så många klaga; och annat mera som enom uti och af watnet öfwerfaller uti badstugun? Hufwudorsakerie kunna snart nog utletas, i synnerhet om man weta får hurudane personer som ther nyl[igen] warit hafwa, eller och närwarande äro.

Men man går här alt sådant förbi, och införer några underber exempel; näml.

- a. N. N. ifrå Lillhärddal kom och klagade the[r] öfwer at witrör eller små trollen hade utur kläckstapeln pinkat på honom om en afton, 1719,

när han om aftonen uti Julii månad gick ther förbi [o: förbi]; wisandes många små röda blemor lika som etternäpplē brånad, i ansichtet och hela kroppen öfwer midian, emedan han war utan tröja.

N: N: Pigan ifrå Stöde af Medelpad, klagade 1721 om hösten, b.
öfwer olidelig magvärck, af then orsaken at hon druckit watn utur en källa efter solskätningen, hwarest hon blef warse spöken och underlig Diur.

N: N: Drängen ifrån Norala, när han om wåren drog noot uti c.
hafwet, jämte andre; bad han ena piga hämta sig litet watn at dricka; thet hon och gjorde; när hon kom med trästkåhlen, sade han: drick mig til! men hon gjorde thet intet; När han druckit hade af watnet, blef han likare et willdiur än meniſka; och thet på några dagar.

N: N: Håradshöfdingen här i Helsingeland och Crono-Befalningsman d
N: N: uti Norra Fougderiet när the woro på syn och rågång emellan Helsingarne och Medelpad Finnarne, 1704, hotades the af theſa ſenare at bliſwa olyckelige wid hemreſan; p. p. hwilket och ſkedde, i ty båten hwar uti the öfwerſoro öfwer en liten ſjö, ſanf(t) them undan, ſå at the med plag nådde landet, och hela kroppen ömer, öfwergådder med fläckor och ſwåra tung; ſå at efter then dagen Håradshöfdingen aldrig friſter ſig kände.

N. N. unga bonden i Bro af Rogſtad Sockn, efter han, hans gran- e.
nar och många flere, mäſt alla hötnätter hörde uti Balajtens-Ån gråta och ſkria ſom et barn, 1722, thet alla ſade wara Recken; Han en genom-
god ſtytt, efter mångas inrådande, ruſade åſtad om en qwäll, och fick ſe uti Ån, på en ſten, et ſwart Creatur ligga; Lade an, och låpade af, med et ſtarckt böſefkott; tå fuller ſkriande ſtadnade, men then ſwarte ſäcken låg qwar. Dock wid hemgången blef ſå wåter ſom hade han warit doppader i ſjön; blef ſedermera mycket matten, hade ingen hälſodag, intet barn med ſina unga hustru, dog 1736 af twinjſot.

Ån et exempel tylikt, ſom ſkedde 1700 uti Auguſti månad i Rog- f.
ſtad Sockn, wid Tallnäs och Stegſundet; N. N. eller iag ſjelf, och N. N. min Broder nu warande kyrkoherde i Rogſtad Sockn; när wi efter wåra Förälbrars wilja hemma på Vålſtad, efter wanligheten gingo at fiſka om en afton, wid förenämnda ort, och thet med liuſtrande eller ſtödjande wid elden om qwällen, och woro farna wid norra ſtran[den] af Sunå-
fiården, kommande klåckan 10 el. 11. om natten til Stegſundet; tå kunde iag intet annat ſe än min hund, ſom Poike heet, ſtod ther på en ſteen, hwiſlade och ſlächte med ſtiårten; Jag ſade: huru tro min hund har kommit hit? Brod min ſwarade: Intet kan jag thet weta. Jag låckade honom, i mening at han ſkulle ſimba til båten; thet han oftajt gjorde;

men när thet intet skedde, sade iag: låtom oß skiuta båten åt steen, och tagan in i båten; Men i thet samma busfede han i wattenet, så at uren slog öfwer oß och båten, elden utsläctes, thet hwißlade i skogen ut wid stranden; p. p. så at wi med största plats hinte komma åt landet, och när wi skulle gå Landwägen, then wi 1000 gånger gått hade, mötte oß alltid en sjöstrand, gå huru wi gå månde, så at wi nödgades frypa in uti ena litla löflado, hållande öster för väster, et vice versa; ja! och tå, när tuppen i dagningen hördes gala i nästa by. Wid hemkomsten på Våltad, frågade iag efter om min hund varit borta; tå alle swarade: Nej! The esterslängiar på thenna händelsen wil iag intet tala om.

79 N: N: Bonde Son uti Riutånger Sockn, klagade sig 1736 huru N. N. Tolsmans dotren i samma Sockn brukat sådant signeri med honom; at när hon märckte thet han wile draga sig ifrån henne, och fria til en annan, hade hon så begått med ena Landslöperka, N: N: at han måtte fara fort med sin älskog til henna, och hata then yngre; anställandes således saken, at thenne drängen måtte biudas in hos N. N. hwarest en teenflaska med bränwijn war af Landslöperkan insätter, med starcka hotelser, at ingen annar skulle ther af smaka, utan endast drängen; thet och skedde; hwar af han blef så brinande och uptänder, at han lopp samma afton til sin gamul fästmö. När hans Moder och anhörige fingo thet weta, wardt et upror i lägret, så at drängen blef åter kalljinnig och ångerfull; säjandes sig häldre wilja komma under bödels hyan, än taga thenna Pigan til hustru; i synnerhet när han weta fick huru sammanhanget war med flaskan, och then sup han ther ut tog.

Men så brukades en tid ther efter samma hokus pokus; Dock war drängen klocker och låt supa, tagandes flaskan hos sig, hwilken han til mig bära månde; tå iag ransak[ad]e efter huru thet war med thenna liqveur, stikare watn än bränwijn, med några små fröen och några små rötter wid botn liggande. Om thetta theras äfwentyr blef 2 eller 3 resor ransakat på Håradstingen, äfwen uti Kongl. Håfrätten saken andragen.

h. N. N: en bonda Son i Blåstads af Rogstad Sockn fick och en så kraftigt wärckande älskogs dryck utur et krus, för mång år sedan, at han löpandes lopp hemanefter til Tuna Sockn at hälsa på sina fästmö; N: N: Men råfode intet bättre ut om höstnatten på vägen, än han blef ständandes qwar, mit emellan byarne, och slapp intet utur rumet, ehuru han arbetade; ja! så häftigt trampade på et ställe hela nattena uti sandachtiga vägen at när dagen upgick och han gå kunde stod han til tiocaste benen neder i jorden.

Cap: VII.

Om them som hafwa råfat i ondt å Marcken.

§: 1.

Om Witror, Elfdansar, Witterwägar är tilförende något berättat, äfwen huru på andra befunnerlig ställen många äro olycklige, ther om wore mycket at skrifwa; Om några ställen allenast här i landet införes thetta:

N: N: Landskriswaren här i Landet, 1695, blef uti then backan a som är strax söder om Delqvarn uti Niutånger Sockn, kastad af hästen långt bort om vägen, om en afton han jämte min Fader uti Julii månad redo ther fram(t) åt hem til Jdenår Sockn; och ehuruwål honom ther ingen skada skedde, dock när han kom hem i Socknen, på sin egna åker-ren strax wästan om Holm, störte hästen undan honom, och bröt halften af sig, tå och han[s] been och länder swåra krosades.

Uti samma Backa wid Delåqvarn **Snörom** nämder, timade än b. en en [o: än?] swårare händelse med N: N: ifrån Njåsbärg af Tuna Sockn, som och Håradskrisware war 1728; i ty han blef kastad utur skågen, och mistade ther efter sin hälsa til kroppen, och sitt fulla förstånd i Minet.

N: N: then tid han UpbördsKrisware war hos min Fader på Vål- c. stad, resandes hem ifrån Hudicksvall uti Septemb: månad om aftonen, träffade honom then olyckan öfwerst i stor-Brun-bärgs backan, at först flög ther fram et starkt sten, ther på kom en man framlöpandes å wästra sidona af Landsvägen, och wele sättia sig, at rida bak om sadeln med (med) honom; therföre högg han hästanom i sidona med spårarna, ribandes i fullt tänjande; men änta [o: äntå] fölgde samma spöke honom åt, springandes med wänstra foten lika med hästen på vägen, men högra benet låg brede [wid] wätsäcken på hästgumpen, ända in emot byn Vålstad, en fiärdels mihl; Hwar af han måste öfwer en månad dar- randes innehålla fängen.

NB. Thet wore alt för (wid) widlöftigt at här berätta the gansta många personer som hafwa på åtskillige ställen här och ther i Socknera, v. g. Stigsbridan i Harmånger Sockn; DgnWoen i Bergsjö; Josephs högen emellan Forå och Norbo, Gryttiesbärgen i Liusdal, p. p. p. wid theras resor dels blifwit kastade af hästarne bort af vägen, dels mistat steghyglor, beghel, grimor, p. of[t]ast mött stora fähopar om nåttorne; när dock ingen boskap warit frame; dels hört skriande, tiutande och underbare röster; hwar af många hafwa tagit skada, somlige så, och

sjonlige så; många hafwa sådant spökeri genomgått utan särdeles skada; men själan utan någon, anten på Creaturen eller åfedon som the brukat hafwa.

- d. N: N: ifrå Medelpad och Siön Sock[n], klagade för mig 1730 om somaren öfwer sin matthet i hela kroppen; menandes sådant komma ther af, at när han gick om aftonen hem til sin gård, kunde han intet annat se, än at fram i vägen gingo 5. el. 6 personer; och när han kom på samma ställe föll en rysning öfwer honom, at han hade så när swimat och fallit neder.
- e. N: N: ifrå Thorsåker och Gestrifeland skrif[we]r mig til, 1731, in Sept: en tyflia händelse; äf[we]n N: N: ifrå Anundsiö af Ångermanland.
- f. N: N: en Soldate hustru ifrå Dilsbo Sockn, infant sig 1735 om hösten hos mig, uti sådant elände stadder, at hon aldrig kunde hålla munnen stilla utan ständigt hugga tänderna, och måste förthenstull altid hafwa något at bjta på; ja! om nätterne wid liggandet och sofwandet gnog hon(om) alt jämt fängebrädet; Thetta sade hon sig hafwa fått på vägen hem åt, om en afton.
- g. N: N: ena piga om 30 år, barnfödder i Dalarna, men i tjänst på et Torp i Alfta Sockn, arbetade med melancholia hypochondriaca af värsta slaget; och ehuru jag sökte intala henne at lemna then fattade inbilsningen som hade hon råkat uti sådant ondt, när hon låg och sof på en sten uti skogs marken, så hon gick i wall med boskapen, på hwilken stora och släta sten små-trollen höllo måltid, glömandes at sputta för sig wid nederläggandet; p. p. Så kunde man med plats hennes mening ändra.
- NB. Mång fler tyflit exempel på gammul wallfullor kunde här framdragas.
- h. N: N: Bonden ifrå Unaröswijk Sockn 1735, och N. N: en Bönde [o: Bonde] ifrå Gränsiö af Enånger Sockn, bägge både af lika sjukdom swagjinte, skabbote, magsiute, p. p. stodo fasta ther på at the råkat ut ondt, när the hade satt sig neder at hwila på markene wid theras skogshygge til Swidioland, och at theras grannar med häyeri sådan tillskyndat.
- i. N. N: unge Landbonden på Brukshekanet i Arnön af Rogsta Sockn, klagade swårliga huru ingen ting wele lyckas för honom, hwarcken på åfern, ey håller med fiskerier, än mindre med Boskapen; p. p. på åren 1719; 1720; 1721; p. Och som så för tiden tiänte en dräng N: N: på Norholm, som med sit äfwentyr kunde skaffa igen thet bortstulit war,

p. p. förfrågade han sig hos honom; emedan han hölt sina granhustru, hwilken alt lyckades hwad hon tog sig före; för något löfjeri; Och fick thet swaret, at uti åfern strax wästan om hans gård, på thet eller thet rumet, hade granhustrun grafwit neder et been; thet skulle han upgräfwa och kasta neder i sjön; sank thet neder; war godt teckn; men om thet flöt; icke så; thet han och gjorde.

N: N: hade en olidelig torr-ränjel och swår ryggewärck; när han k. fände til N. N. på Kiölsjön af Hafella Sockn, at söka boot, fick han then underrättelsen, at han råkat i thenna ther af, at han kommit at gå then vägen, hwarest Wittorne nyß för honom hade med sin boskap togat fram, och lemmat efter sig någon stank.

§: 2.

Emedan uti thetta föregående nog mycket är berättat om **Elfwor** eller **Wittrör** eller små troll och theras boskap; p.

Så får iag och här införa hwad mig en gång hände, när iag tillika med min faders Dräng Jonas Anderßen, som sedermera blef bonde och än lefwer i Häckstad af Rogstad Sockn: Wj wore efter wanlighetena ute på Tallnäs, en utgård, som hörer til Vällstad; in medio Maji, 1708, til at idka wårffiske med ryßior, näät, krockar, p. äfwen at störa humlegården; J gryn(n)ingen eller näst för solenes uppgång om en Lögerdags morgon; ty tiden war angelägen emedan wi wele tjda hinna hem på Vällstad then dagen, med wårt rika fiskafänge wi samlat på förfutna dagar; när wi woro begrepne at stöta neder stängerne uti humlegården som ligger icke långt inom gårdsgården af Tallnäs, kom på vägen som strax utom gårdsgården löper fram at fäbstället Flärland en hoper större och mindre Creatur, med några hundar, äfwen fäkullor, somliga förut gående, somliga efter åt. Wj hälsade: god morgon ./: men the swarade intet; utan hopen tågade vägen fram. Jag sade: Fröllands boerne hafwa i dag warit bittida frame at bosföra til sina fäbodas och intet susewit til solgången. Drängen swarade: Jag seer thet; men emedan i dag hela gränden kommer at flytta til hwarthera sina fäbodas, så söker så wäl fröllands man, som Vällstad, och Malstad- och Snyl[?]stad-man at skynda sig, at icke hele Boskaps hopen til 4 fäbställen må råkas på then vägen the hafwa at gå, för än wägafkelen gifwas. Men hwad hände, wid påß 3 timar ther efter, när wi ännu woro at störa samma humlegård, komma the sansthyllige Fröllands boer med theras boskap at gå thenna theras wäg förbi Tallnäs til Flärland; hwar öfwer wi stadnade uti största förundran; och medan theßa wid påhälsningen swarade oss; så berättade wi

för [them] hwad skedt war; hwar öfwer the unge förundrade sig; men twäne the gamla fäkullor, icke få; utan the hade nog mycket at säja af tyfika händelser.

Cap: VIII.

**Om them som råkat i ondt uti Bærg, wid och på Bærg,
eller Bærgtagning.**

§: 1.

Om the mång och ganfka åtskillig Bærg, och hwar [o: hwad] ther utinan finnas mände, å alla wärldenes delar; ther om skrifwes mycket af mångom; Jag nämmer här allenast en för alla, som af hwar och en Svithurs Son läsas kan, then genomflope Urban Hierne uti II: Flok: 5: 6: 7: 8: 9: och 10: Frågor, om Bærg och hwad ther wid är märckwärdigt. Och fast än här i landet finnas flera Bærg än annorstädes, så at **Sälsungaland** kunde med fog bära sit namn af **hällar, Bærg och stenar**; och säkert kan trotsa med mer än många andra landsorter, at Hålsingaland uti sin omkrets, i proportion emot andra länder, åger öfwerwigtena af bærg, badar och stenhögar; Så är dock nu här intet mit upfat at ther om något skrifwa, utan endast om the bærg som åga några besynerliga håhl, grottor och caverner, och särdeles om them, hwareft några särdeles händelser skedde äro, hwilka uti min tid och för min öron komna äro; dock icke alla, utan några få, för widlöftigheten ifull, näml.

a.

a: **Klätte-håhlet i Dilsbo Sochn:**

Som the af trycket utgåna skrifter om thetta håhlet, af hwilka iag allenast 2: se fått; näml. Ol: Rudbecks Atlant: III: Tom: Cap: XI: §: 14. p: 411. och Urb: Hiernes II: Fl: om Bærg, XI: Fr: p: 261. nästan af ljta inehåll, fast än åtskilnad finnes, uti namnet af driftiga Capitain, som säjes med 2 el. 3 soldater tjt neder gått, uti K. Caroli Gudstawi tjd; Så får iag här något mera tillaggia, näml. at emellan byarne *Siul-gård* och *Nordwena* säjes thenna Cavern löpa; iag säger med fljt, säjes; Janingen wet man nu för tiden intet; ey håller giör man sig bekymmer om Skaldeqwäden, som skulle thetta vara Clatratu olympus, eller aula Pluton[is] ferreis cancellis, p; utan endast framföres thetta, at wid thetta håhlet hafwa mera i forna tider än nu nog spökeri synts, och både folk och få tagit skada, nu på thet, nu på annat fått.

b: **Blackö-af-Bärgen i Sorö S.**

b.

ibland the högsta Bärg här i landet är thetta, och brantaste på öster sidon; Öfwerst af fullen är en stor spricka eller rejsa, hwar uti små Creatur nederfalla och kunna intet uptagas: sägnen har varit, och än är, at håhlet är så diupt, at med utlöpande af et stort tränyttan ingen botn kännes; såsom *Ælianus* lib: 6: Cap: 16, skrifwer om en Cavern uti Indien; men på thet stället jag måtte fant iag på 18 al-
botn. Finn[en] som ther nedanföre bor wid lit[te]a kärnen, berättade at ofta rejsor bryter thet ut, dunder och fräsande; och the som thet omkring walla boskapen öfwer sommaren, hafwa för wißt teckn, at när någon gny höres i bärgen, äro the förwißade, at elakt wäder nalkas, och Creaturen at sfingras och wara borta 2. el. 3: dygnen.

c: **Båle-Bärgen i Bergsjö Soön.**

c.

Ynge besynerlige märckwürdige grotter synas utan på thetta höga bärgen; men oftast stiger rök och damb thet ut; Creaturen som thet rå wistas blifwa mästadelns hufwudyre och börja gå omkring; Här om året 1698 när Leutnant: B. P. wallpiga N. N. war thet uppe; ty Bostället Båle ligger strax thet wid; råfode och hon uti en stark swindel och flera passioner.

d: **Alsbo Bärgen norr om Kyrkon.**

d:

Är fuller intet särdeles högt, men oftast synes lika som eldgnistvor thet utfara, rå wiß teckn äro til wäderlekens omskiiftningar; och the som komma at se thesa eldsten, i synnerhet the stora, blifwa lika som solblinde, och länge wätögde; Gemene hopen hålla thet wara witterungar och b(r)ärgtrollens hemwißter.

e: **Bala-Sten i Rogstad Soön.**

e.

Är en klippa, med stor grotta mit uti; namnkunig af then märckwürdige Runsten, med Helsingruner huggen, som the Lärde Herrar Magnus och D. Olof Celsius uti sina diupsiniga skrifter i liuset frambragt; Malstad Stenen kallad. Uti thenna grottan höres ofta skri och tiutande; folket hafwa än fasa at gå thet in; i synnerhet sedan solen är nedergången, och skynda förthensful med arbetet, som är höbärgning, ty thenna klippa eller stora hålledunten är belegen på släta planen rundt omkring. Små boskapen komma här ofta bort, at minstone råfa i hufwudyran.

f. **Guldfistbärgen i Rogstad Sockn.**

Emellan Lönånger och Frodesland är en bärgsrygg hwarest icke allenast the store Reshögarne finnas, utan och en grotta **Guldfistan** fallad; af then orsaken at et stort **Drakagods** är ther för mång åren sedan upfunnit; om flere sägner talas nu här intet; Men thet allenast införes här, at när någon nyfiken wil besje thenna grottan, är then sällan lycklig, ty mästadeles råkar han uti swindel eller hufwudwärt; Lensmans Son P. E. S. i Väststad, mente sig ther hafwa funnit 1703 en kanna full med penningar, men wid närmare efterseendet woro bara små spånar.

g. **Isbärge Källaren norr om Rogstad kyrko.**

Är en stor Cavern uti bärgen af en smal refwa up genom hwalfwet, och trång öfning wid södra fjöden. Om thenna källaren är then berättelsen, at folket flyttat tjt in uti ofrids tider; lika som Rhodin skrifwer om Cavern uti Hunabärgen; förutan många andre utom lands; v. g. Vagner uti sin Helvetia Curiosa; Strobelberger uti Scotia Illustrata; Valvasor om grottan i Crain wid Adelsbärg, p. p. p. Swilket och så skedde här 1721, när fienden Ny[s]en grasserade; Men endast med theras saker; ty folket råka ther uti swära olägenheter, i hufwudwärd, öron-susande, slag och hiärnewillo; thet och Kircherus införer om andra Caverner uti andra länder; in Mund: Subter: — hafwandes jag ofta rejsor försökt, at när man släpper neder en liten steen, neder igenom refwan, gifwer then et starkt ljud ifrån sig både underligt och åtskilligt. Ingången är nu mycket igenlagder med steenar; mycket och theföre, at icke små Creaturen måtte komma ther in; ty the dö ther snarliga och bara benen igenfinnas. Gemene hopenes mening är, at ther bo bärg-trollen.

h. **Om Bärgs-fulon under Laforß uti Jerla Sockn.**

Thet brantaste wattufall här i Helsingeland är Laforß, i nordvästen ifrån Jerla kyrko, at Kärböle hwarest Liusna älf framflyter; uti bärgs-klippon utöfwer hwilken watnet faller är en stor grotta tjt man kan in-krypa, wid brädden, men med mödo för watnet skull. Uti thenna Cavern hafwa ofta rejsor tiufwar och boswar haft theras giömen, så mycket be-qwämre som the af watne[t]s häftiga brusande upstigande damp, och ångar, röken af theras eldar ingen märka kunnat; Dock wil ingen wäga sig tjt utan endast rymare; emedan man icke utan mödo för watnet skull, kryper ther in, utan mäst theföre at sägnen är om Strömkarlen, Forßman

eller Recken förmenes åga ther sin boning, som oftaft wijar sig uti åtskillig diur, och underbart liud.

I. *Sartzjö Bärghåhl i Boldnäs Sockn.*

i.

Är och en stor Cavern, dock större efter sägner än af saning; Somlige säja och kalla then Jätten *Hartbens Fällaren*, som war en namnkunig Rese och Hålsunge; Huru ther med är, lemnas ther hän; men thet är wißt, at ingen sådan beskaffenhet är ther, som Olaus Magnus skrifwer om Gilberts grottan på Vifings-ö; Dock snarare som *Nabel-loch* i Württenberger Land emellan Hausen och Oberhausen; såsom Reseböckerne medgifwa; näml. gifwa teckn til nederbörd när thetta bärget dambar och dimber uti klart wäder; som är mycket ohälsamt; warande många i then meningen at både folk och få warda här intagne.

K: *Stor-Gundbiörs Graf i Hofwedal Sockn.*

K.

Thenna grottan är belägen $1\frac{1}{4}$ mihl uti sydväst ifrå Sockkyrkon uti Wälåsbärgen strax norr om en fäbowall, mycket stor och diuper, så at the trä som ther wärta stå, intet hinna med tullen öfwer brädderna, dock at minstone 18 alⁿ långa; tiock och stor; men ingen fördrifvar sig hugga them neder; ty thetta rumet hålles för en färdeles Bärgetrols grotta, hwarest och ond Diur mycket wißtas, och spöken synas. När jag 1704 war tjt resandes, berättade Lensman P. E; S; för mig; som ther hade sin fäbowäg fram; at många, många hafwa ther råkat uti ondt; p. p. p. läggandes thetta til, at thenna grafwen bär namnet af Gundbiörn som war en förfärlig Rese, födder af et Bärgetroll hans fader, men modern en qwinna uti gamelgård eller nu kallad Östanjö. H. Pastorn N. N. war och af samma mening, när iag förundrade mig at the gamla dichter än lädde wid så många.

§: 2.

Här kunde införas mycket mera om annor Bärghär i landet; v. g. Skog-Sockns stora bärgh, wid Bärghwikan; Hybo-klack i Liusdal Sockn; Flor-Ripen i Hofwedal, såsom the allerhögste, och skullra långt uti hafwet eller Österjön, at them sjöfarande; Men sådant wore alt för widlöftigt; Dock får iag här införa en märkwä[r]dig händelse som stedde 1712, wid slutet af Augusti månad, när iag tillfika med 2de bönder af Rogstad Sockn Olof Påderßon i Malstad och Jöns Olofsjon i Backan woro uti

en båt tilsaman at fjfta diup- eller flapströming ut wid hafsftranden och bärget Tywikshällerna kallat, til Wemyra statan uti Håckstad färden; Näml.

- a. Sedan fiskegarnen wore uti rätt stic i hafwet satt, och wi förenämde personer sinnade at lägga oß neder i båten at hwila; då hel mörckt war på qvällen, begyntes et fräsande och rämjande på strandene i bärget ljta som af många kattor när the riswas; ther på fölgde starkt tiutande, såsom af många wargar; ther efter utbröt et dån, brak och knall, så at båten skakades på watnet, och stenar större och mindre fastades omkring, hwar af och någre föllo in i båten, dock, Gudi äran, med ingen skada på oß, allenast på then ena båts juden, som utaf någon stor sten blef brächter, men föll utom båten; som förmodel. hände; ty man hörde här och ther rundt omkring båten huru stenarne uti watnet plumpade; Omjider utbrast en häftig och så stor eld, at man kunde se såsom om dagen träen, stenar och annat ther wid stranden, stigandes först ända up i luften, och sedan öfter ut öfwer hafwet at Boldön, på hwilken ö wi och då kunde se träen och fiskebodarne; hwilka älsjst intet så synas kunna om klaraste dagen; för långa distancen skull; ther på begynte wädret och wägarne så storma, at wi med största lifsfara hinte ro öfwer wiken, och komma hem til vår fiskehamn Björnsundet. Wönderne, som än lefwa, blefwo swåra förkrächte, iag och på slutet; och therföre på the följande dagar mycket öme om kroppen. At thetta förenämnda hade sina naturliga orsaker, äfwen, tör hända! at man under skinet tyckte [sig] se på stranden och å watnet, kring om båten, underlig diur; iag får här intet nämna theas lynde; p. p. thet kan ingen neka; Men största under war thet at andre fiskebåtar, som wore och ute på hafwet på samma natt, och icke öfwer $\frac{1}{2}$ mjl ther ifrån, hörde och såg ther af intet, allenast hade käning af stormen, in mot midnatten, dock ingalunda så häftig.

Och emedan iag hafwer här infört thetta föregående om mig, och hwad mig händt är; så kommer här at berättas något thet underbara[re] skedde, när iag tillika med min Cammerad Pet: Frodlander Studiosi woro, 1698, i Septemb: månad, och hema i Rjmsundet af Rogstad Sockn, at fjfta Lakar med Ryßior; näml.

- b. När Ryßiorne wore nederfatta uti Rjmsundet om aftonen, medan hel luft war, och wi wore ingågne uti Siöboden, et Byßeskott ther ifrån, hördes et kastande af stenar ther uppe wid sundet sent i skymningen; therföre gingo wi ut på siöobryggan, fingo ther i sundet se en karl som arbetade med ryßiors nedfättiande, och ropade til honom, at

han intet måtte wåre fiffewonor olaga eller hinder giöra; Men han achtade åtvarningen intet; therföre sade Fro[d]lander; som en stor och starkere karl war, lefwandes sedermåra länge V. D. Comminister uti Rasbo och Kils församlingar; at han skulle gå tjt, tagan i härnan, och doppan hel och hållen i strömen, p. p. Men han achtade åntå thetta hotande alskintet, utan for fort med sit förehafwande, och begynte synas alt större och längre, til thes hans nade nådde jämt med ahlträen som stå in wid åbrädden, 12 el. 13 alnar hög; Ty talade wi intet längre med honom, utan gingo in i sjöboden, stängde wål dören, och lade oss uti sängen at sofwa; men i thet sanma hördes en komma gåendes, med tungt bul-tande, lika som hästen med hofstücken på foten, gåendes omkring förft på giftwallen, nog länge, sedan uti sjöboswalen, och gjorde ther mycket kastande och slammer med the upfatta sjötår på stängen; med wålar, klabbar och hallstenar, p. p. et faseligit gny och starkt wäder, at boden ristades; p. p. hwilket warade öfwer midnatten; då wi omjyder somnade in, in til solenes upgång, och gingo til wåra ryßior up i sundet, finnande them stå som the blefwo nederfätte om aftenen, och öfwerfulle med Lakar och andra fiskar.

An en nästan tylik händelse, och spökeri, skedde uti mina unga år, c. uti min Faders gård här i Hudickswalls Stad, hwarest iag än bor, näml. 1687, i Sept: månad, när iag, min älsste broder Lars; som en KrigsPrest dödde i Narven 1700, efter lyckliga slaget öfwer Nyßen; och min Cousin Vilhelm Grubb; som än lefwer V. D. Comminister uti Harmånger och Jättendal; woro ScholæPiltar, liggande om nattena uti en säng i Barnstugan; wår Præceptor och Collega 3te Classis, H^{er} Hans Vjk med sina hustru Catharina Grubb in uti kamaren å södra wäggen, och wår huspiga Margreta Paders dotter, som än lefwer en hammarfmeds hustru på Iggefunds Bruf; wakenade wi alle ther af, at en dunder, slamrande och kastande med plåtar och peningar hördes neder utur nattstugun, som öfwan på köket och förstugun bygder war; hwarest på the förflutne dagar min faders Upbördsförfwäre P. H. och J. W. hafwa emottagit Crono-utlagorne af Allmogen, til en myckenhet af plåtar, som ther uti kistbänkarne förwarades. Wid börjon af slamrandet gick långtsamt och mycket sacht, så at man mente några tiufwar sig inbrutit, men när wi woro sinnade at tända up lius och gå tjt up; emedan Skrifwarene woro då hemreste på Vällstad; ökades dånet, slamrandet och kastandet så hårt, at hela byggingen darrade. Therpå kom lika som en stor sten wältandes neder på trappstegen, så at thet brakade i hwart bråde eller steg, ifrå thet öf[we]rsta, ånda neder til barnstugu dören,

som hördes lättas up, fast än then med lås war tillsluten; Thenne så förmente stenen rullade icke allenast in öfwer tryffelken, utan och slyhta af och an, fram åt fenstret på gasweln öster ut, och sedan tillbaka åt dören, wäster ut, ofta resor, hela 4. 5. el. 6 timar öfwer; hwar af en stor förskräckelse yppades, emedan then litla hunden philax som mäst låg i fängen hos oss, skälte och morrade hårt, springande ut åt dören, när stenen el. spöket for tjt; men wid återgången, wände om och med samma skällande sprang up i fängen, fast ofta gånger.

Thetta rullande stadnade omsider, under fyrfota bordet in wid hörnet, som ther gaf et jämt och hårt klappande lfta som en skomakare på sin pliggshyl; och thet nog länge; då hunden intet skälde, dock understundom morrade.

Omsider brött et så starkt wäder ut igenom fenstren på gaswelen; at man mente the gått sönder i tusende kraas; och watnet uti sundet strax utom wäggen, yrade som hästigaeste slagregn. hwilket ändades kl. 4 om mårgonen när wårdkläckan hördes.

Om alt thetta ägde naturliga orsaker, thet lemnas ther hän; men thet är märckwärdigast, at icke allenast thet ringaste teckn syntes på dörrar, låås fenster p. p. af thetta fastliga bullret; utan och förenämnda hustrun Caiffa Grubb som låg uti fängen med sin Man, war wäl waken, men hörde slätt intet af alt thetta förenämnda; utan när manen sade hwad å färde war, suckande til Gud: swarade hon: J drömen bara, p.

§: 3.

Här kommer, såsom til et slut, at nämnas litet om **Bärgtagning**, eller huru folk och boskap förmenas vara intagne i Bärge; hwar om läses i många skrifter, och längst tillbaka säses skedt vara; Intet så enkanerligen til then ändan, at inbilla någon så i sanning wara, hållandes häldre med them så [o: som] bewisa, sådant härflytä af inbilning och fördärfwad phantasie; fast än man säkert bör tro thet diäfwulen och hans wärcktyg, efter Guds tilstädelse [o: tilstädielse], kunna föra en in uti bärge; p. p. Utan endast för then orsaken skull införas här några exempel, at wisa huru än i dag then gemene hopen hyjer the gamlas griller.

- a. 1694 om hösten i Augusti månad, gick et algement rychte här i norra Fougderiet, at Bondens Olof Grichjöns dotter i Tuna Sockn och norra Vj, Ingrid wid namn, war bärgtagen, norr om byn in uti Långgiärdsbärget. Huru thetta rychtet upkom, war thet så:

Förenämnda dotter war borta 3 el. 4 dagar på nästföregående år, 1693, föräldromen til stor sorg, som skulle hon wara omkommen i siön; Dock wid hemkomsten berättade hon sig hafwa varit in uti et bärg, hört och sedt ther åtskilligt, äfwen wäl kostelig maat; dock ingen ting smakat, på thet hon måtte slippa ther ut. p. När årsmotet kom, klagade hon sig, at sådan bärgintagning stod nu henne före igen; Men sådant slogo the andre i wädrret; fast än hon sade thenna gången blifwa för henne then sista. Hwilket och så skedde; ty när hon om en morgon gick bort at uti bogan bära hem rasfwed, kom hon intet mera hem igän; hwarföre begynte föräldrarne, grannar och någrannar then ena dagen efter then andra grannel[igen] leta efter henne, äfwen gafs sådan[t] kunigt på Predikestolarne så wäl i Tuna, som Rogstad Socknar. Men när sådant war fåfångt, sökte hennes anhörige underrättelse hos wjsfinnen N. N. i Bergsjö Sockn, och äfwen hos N: N: i Attmar Sockn; Wägge gafswo sika swar, näml. at hon war bärgtagen, säjande och hwarest, näml. uti förenämde Långgiärdsbärgen, och til at bestyrka thetta, lades thetta til, at ut wid ena stora gran på en steen wid bärgsfoten skulle the finna igen hwegan med litet rasfwed uti som hon hade tänckt hembära, p. p. hwilket och så skedde, när the utjände hemkomme woro.

At nu kunna få henne ther ut igen, brukades mångahanda wäsende; hwar om wore mycket at skrifwa; v. g. med Tuppars galande; med handkläder utur Kyrkorna lånta, p. p. underligast war thet, at V. D. Commin[istern] N: N: begaf sig och tjt, klädder uti Mäsofläder, med kalfen i then ena handen och Mäs[s]oboken i then andra, och icke allenast predikade och sång, utan och brukade exorcismum, p. p. p.

Bondans J: Q: hustru N. N. i Halstad af Tuna Sockn, sades och b. 1730, d. 2: Nov: wara intagen i Bärg, emedan hon gick bort, och fans intet igen, ehuruwäl hela Socknen länge och noga sökte at finna henne igen; Dock brukades intet sådant äfwentyr nu här wid, såsom wid nästförenämnda händelse; thet mig wetterligit är; dock om wären ther efter bar hennes Man til mig uti et ljukläde et benragel, med förmodan och förfrågan om the woro Meniskobeen; the wore uptagna på blåmyran wid byn åkre i Rogstad Sockn. Men the wore icke så.

At berätta huru thet är händt med Pigan B. I. D. ifrån Baltra c. af Hög Sockn, som lefwer än, v. g. varit borta i samfältet 3 månader utan maat och dryck; p. p. p. thet wore alt för widlöftigt; Hon lefwer än och Sockn-Presterne må skrifwa sådant i Kyrkboken.

Flera exempel går man nu förbi, som uti mit minne här i landet hafwa sig tildragit med folk; Och ehuruwäl berättelserne om folk äro

månge, så förlå the icke en 1000 del emot them af större eller mindre Boskap som öfwer alt säjas vara bärgtagne; Och ho kan få then inbilingen utur mångas hiärna? kan hända samma wedbränna läder och än i dag hos Präster och Prestahustrur. Swad är nu algenenare at säja när Creaturen äro borta 2 el. 3 dagar om somaren uti skogen, miölkandes wid hemkomsten blod, äro skygge och känna intet igen wallhionen, springa som wildiur, p. p. p. än at the hafwa warit bärgtagne, eller åt minstone warit ibland Witter- eller Trollens- boskap? Om hwilka Wittror något skrifwit är, Cap: III [c: IV]: §: 4. Dock är här wid något fällhynt thet iag aldrig har kunnat låta mig inbilla, om iag icke sie[[l]]f här wid några resor sådant i Janing funnit, skedt wara: v. g.

[a] 1712 om sommaren, när snart jagt alla Getterne woro bortkomna på Bårgön; som är säbowallen åt 4. grannar i Väststad af Rogstad Soekn; och 5. el. 6 personer i tre dagar sökt med sljt at få them igen; men fåfängt; hände sig ganska oförmodel. at när wi stodo på en släter och skallott bärgsklint, at se ut i hafwet på et förbigående fartyg, wiste wi intet ordet af, för än hele Getahopen stod ther wid våra fötter rundt omkring oß; Gamle bonden E. L. S. äfwen säfullan B. A. D. drogo ut sina knifwar at kasta öfwer them, p. p. men iag log och skände bort theras fiälleri, med försäkran Getterna skulle wäl komma hem igen; som och skedde.

b. 1714; om sidsomaren, när icke allenast Biörn hade ihjälslagit et No-Creatur för P. O. S. i Väststad, på nästförenämnda Bårgö, utan och på nästa dagen några små Creatur; kom ther för mina föräldrar bort et af största Creaturen, efter hwilket söktes 3. el. 4. dagar; men förgäfwes; hwarföre mente somlige at biörn hade then dödat och nedergrafwit, såsom oftast plägar ske, efter ty intet ringesta teckn af henne war at igenfinna; säpigan nekade aldeles ther til; emedan intet odiur war täframe, när thenna Noen rätt hastigt kom utur ögnasichtet; säjandes tä intet mera hwarden för mig som tä för taxerade-Cronofisket skull tjt-kom, ey heller för goßen som mig fölgde; utan anhölt högel. at följa henne til thet rum som thetta No-Creaturet kom hastigt undan hennes ögon. Jag gjorde så, emedan goßen som mig fölgde war en god skytt, at åt minstone få skiuta någon Eckorn eller fogel. När wi alle 3.^{ne} kommo til rumet som pigan utwisade, fans ther intet; hwilket war uti en däld neder wid en liten bärgsklippa; wi gingo litet bättre up, på släta skanten, at se omkring; hörande ther et dumt ljud, och strax ther på stod thet borttappade Creaturet mit emellan oß på släta hållan, utan at kunna se hwar ifrån thet kom. Pigan blef glad och sade: Jo! thet war ju

sant, som iag jagt hade, at friggås war bärgtagen. Hwar af man tå fik höra hennes tankar och inbilning.

Flera tylika händelser går man billigast här förbi, hvilka af trovärdige personer för mig gjort hafwa, thet ena året efter thet andra; ja! nästan samma procedurer skedde 1735 in Nov: uti Berhö Sockn med en bortfomen bonda N. N. i Fiskwjk; såsom thet skedde 1694 uti Tuna Sockn med Bondadottren; hwar om wid börjon af themna §: 3. lit: a. berättat är; alt efter Wjsfin[nen]^s N. N. sägn.

Cap: IX.

Tilöfning af 3:^{ne} underbara händelser.

§: 1.

1705: om hösten i Septemb: månad, när iag nyfiken at lära, at minstone at se, huru **Siäla-fisket** skedde med stång, så mycket häldre som then berättelsen som andre gjort, äfwen af Urban Hierne införd uti I: Hl: p: 101. p. war mycket ogrundad; fölgde iag Päder Olsson i Arnön af Rogstad Sockn, en gamal, förfaren och bäst utöfwad Siälefiskare; ty gansta få funnos sådana; Huru fiskandet anstältes; thet wore här alt för långt at berätta; Jag hade then äran at utförl. thet berätta in för D. Urban Hierne uti bref 1707, i Decemb: månad; Här allenast införes thet, som kan tiäna til themna piecen, at när wid Hollwarfär, utesst uti långa och diupa Arnö-sundet, en liten Morunge eller och Wikar-Siäl war fångad, stältes rodden ut at Hästholmen, men i thet samma wi kommo sacht roendes til Flottwiken, möter oss thet spöket **Safsfruen**, hwiter om kroppen til midian, som öfwer watnet stod, med gansta långt och svart hår, hwißlandes fram liud eller ord som jag af häpenhet wäl hörde men intet wäl förstod; Dock kunde Siäl-roddaren gubben them förstå; ty han war helt wan med sådan syn och röst; säjandes til mig: Hon wil hafwa Siälen som fångades in wid skäret, och gifwa en mycket bättre igen; thesfore tog han och honom, och wältrade honom i siön utur båten, säjandes: H! här är han; tag honom; Och så for hon sin wäg, förutan ringaste buller eller fräsande eller watnets wågar. När wi tå kommo fram til Hästholmen, lågo thes på the wanliga släta stenar, eller Siäl-hällor, 3: stycken sådana fiskar, tå han stälte stängen an på then största som war så diger, at specket, förutan huden, köttet, benen och inälfworne, höll Ellofwa liß. Men uti hwad fara och farlighet wi stadde woro, sedan järnet eller skächtan blef stött uti honom, och han

spring i sjön dragandes båten efter sig så at uren fräkte öfwer båtsstamen, ända ut åt Boldsön, för än han kunde dödas och dragas up i båten, thet står intet at beskrifwas, ey heller kan någon oförfökter sådant tro; Summan är thet: aldrig wäntade iag mig mera komma med lifwet på landet; blifwandes således then förste och sifte-gången iag sådant sifte bewistade, näml. med stång och theß tillbehör; Dock ofta med Nää, såsom thet allernättaste och utan ringaste fara; såsom nu öfwer alt här å orten gängse, hwar til iag här i Helsingaland förste uphofsman wara mände.

§: 2.

När gamul Fru Factorskan N. N. Behm, för några år tilbaka, anten 1711 el. 1712 om hösten, war hos mina föräldrar på Vällstad, sittandes jämte them in uti barnstugon om en afton, sade hon, som ofta tilförende sig se åtskilliga spökerier, så wäl ther, som på andra orter, hwarest hon hälfsade på gamla goda wäner; ja! oftast hin onda; then hon förbred med gudeliga böner och psalmer, upmuntrandes jämwäl andra närwarande at läsa och siunga jämte henna, när spöket eller onde anden för henna sig wisade. Jag war och ther inne; och för än man ordet wiste, dundrade uti skofsten och å spjället rätt hårdt; så sade Fruen: Ach! si! nu är then styggen, hin onde, här igen; Låtom oss siunga och bedia! Hon begynte siunga: **Jesus är mit lif och hälsa**, p. wi sungo och med henne, 3: verser. så sade hon: Han for sin wäg igen; men kan hända, han kommer snart tilbaka igen. Wi satte oss en liten stund ther efter til bordet och aftonmåltiden, men wid måltiden, sade hon: Hå! rätt nu är styggen här igen. Och i thet samma blef thet et slamrande på fenstret på södre wäggene in wid bordet, at man mente hela fenstret skulle sönderfroßas; så sade hon: jo! jo! han är nu här inne igen; seen then stygga hunden som står på golfwet; p. Wi, at minstone jag, sågo ingen hund, eller annat spöke; utan, nog häpne af slamra[n]-det på fenstret, begynte siunga: **wår fienda ifrån oss drif**, p. Efter sången hördes fuller et litet fräfsande och kändes en lucht eller oos, såsom af utslächta eldbrannar; men ingen fastlig syn syntes. Wi slöto måltiden med wanliga bordsläxor, gjorde aftonbön; gingo til säng, en hwar på sit ställe; såswo roliga; Fruen äfwen wäl; råfades glade om morgonen; och hade på then dagen inga frästelser, ty Fruen reste och så bort.

§: 3.

1715; uti Augusti månad; när min Cousin N: N: ena Prestahustru war hos mig om en afton; hände sig at et spöke, såsom en liten karl

med långt skägg, kom in till oss, gåendes åt spisen; hwarest glöden bran; dock spjället tillslutit; och lade ther et stycke, lika som fläsk, hwar af elakt oos upkom, äfwen någon rök. Jag lopp til at draga spjället up, säjandes: Hvad är tu för en? Han svarade intet, utan gick til hustrun som et skri utgaf löpandes til mig, säjandes: k: Bror hjälp mig! fattandes mig omkring halsen. Thetta spöket blef då något längre än wi bägge, fattade med sina händer oss öfwer halsen, och böjde oss några gånger neder åt gålfwet nog diupt; då wi mycket stretade emot, och med tårar ropade: **Gud hjälpe oss!** När han omsider släppte oss, tog han en tegelsten utur spisen och slog mig bak emellan axlarna, at iag föll framstupa neder på gålfwet; dock Gudi äran! utan skada; dock innan iag kom up war spöket utur kamaren kommet; säjandes hustrun at thet for ut igenom dören igen, såsom thet infom; hwar af hon, och iag med henne, nog blefwo ängslige, gående sedermera ut, och berättade för androm hvad oss wedersfarit war; då drängen sade: sannerl. war thet tomtegubben som och syntes för mig några gånger i stallet. Jag svarade: Tomtegubba mig hit, och tjt; **Gud inled oss icke uti frästelse!!!**

*

Jacob: 4: 7

Står emot diäfwulen, så flyr han ifrån eder. Nalkens Gudi,
så nalkas Han eder.

* * *

Mag: Ol: Ioh: Bromans
Fimbul Thula
om
VIDSKEPELSER
i
Nifulheim.

*

Volulþ: Stroph: 44.
Leika Mimes Syner, en Miötvidur kindest,
Ad enu galla Giallarhorne.

* * *

Þenna piece sändes på Ups: 1746, með H. Cand: E: Elf, til
H^r: Archiat: Carl Linnæus; återfänd 1748 i Jul: með H. Not: Schick.

2: Mof: 8: 7: 11. 22. 8: 7. 18.

The Egyptiske trolkarlar gjorde och samaledes med theras beswärningar.

Ezech: 21: 21.

Konungen i Babel skal sättia sig i wägskelet, främst på båda wägarne, at han skal låta spå för sig, stiuta med pilar om Lått, fråga sine afgudar, och skåda lefrar.

Matt: 14: 26.

Thet är et spökelse.

Apostl: Giärn: 8: 10. 11.

Til honom /: Simon:/ höllo sig alle, både små och store, säjande: thenne är Guds kraft, hwilken stor är.

Men the höllo sig therföre til honom, at han i lång tid hade förwilt them, med sin troldom.

Apost: G: 28: 11.

Uti skepets Baner stod *Castor* och *Pollux*.

* * *

Sörmäle.

§: 1.

Ehuruwäl Liusens Fader, på Sin nådehimel, i alla tjeohwarf låtit och låter så klarskinande sol upgå, at meniskorne hade och kunna se Lius i Hans liuse, och intet samla i mörkrena; Så låda doch, i dödelighetene, wid Adams barn, fåfängelige fåfängeligheters fåfångor; Ibland hwilka the så kallade **Widskepelsor**; hwilka oräkneliga nästan äro; icke minsta rumet intagit, emedan theras antal giort stora skara, v. g. Astragolomantia, Axinomantia, Dæmonolatria, Dæmonomania, Capnomantia, Catoptromantia, Chiromantia, Copinomantia, Cristallomantia, Dactylomantia, Gastromantia, Geolatria, Haruspicina, Heliolatria, Hydromantia, Katoptromantia, Kylicomantia, Lecanomania, Metaposcopia, Pyromantia, Schenolatria, Stichiomania, etc. etc. Mera och flera gängse i forne tider, än som nu; mera och flera hos Hedningarna, än hos Upljsta; mera och flera hos gemena hopen, och staffarlar uti skogsbygden, än hos Hofmän och Stadsboer; mera och flera hos Pär plebs och hystor Fiälla, än hos Greppar, Vidar, Fidar, Fyrar; o. s. w.

§. 2.

Med **Widskepelsor** förstås här intet the spådomar, gisningar, inbilningar, äfwentyr och giöromål, som åga naturliga rön, orsaker och grundsatser, ehuru okunige the må wara för enfallige hopen, såsom til exempel

Af **Solen** och hennes strålar etc. spå om wäderlef.

Af the så kallade **Wädersolar**; etc.

Af **Stiärnornes** klarare eller dunklare lius.

Af the så förmenta **Stiärnskott**.

Af **Wintergatans** större eller mindre släckar.

Af **Månens Ny** och **Nedan**, horn, färg, lius, etc.

Af **Bitungel**, Månegårdar, ringar, släckar, etc.

Af **Cometers**, **Skybragders**, **Nordblys**, **Kornskymters** åtfylliga utseender.

- Af **Skyarnes** åtskilliga färg, drifswande, etc.
 Af **Liungeldars** och **Thordöns** Ljus och brak.
 Af **Lustens** förändringar.
 Af **Moln, Töckn, Dimbo, Landrök,** etc.
 Af **Wädrets** blåsande til wäderstrecken, etc.
 Af **Eldens** och **Kökens** up- eller nederstigande.
 Af **Daggen, frost, rim, Midsomarsdag,** etc.
 Af **Rågn** och **Snö,** och theas skapnad.
 Af **Jorden,** hennes utdunster; **Riäblskotts** up eller nederstigande om wären.
 Af **Stenars** swettande eller rim, etc.
 Af **Skogens** blekare eller grönare färg.
 Af **Blåfkars, Bräders,** etc. giftuande el. bolnande.
 Af **Träens** knoppar, blomer, Löf, bär, fruchter.
 Af åtskilliga **gräs** och **blomsters** mera eller mindre wäxt; förre eller senare, etc.
 Af **Watnens** åtskilliga färg; up- el. utflod, warma; smak; lücht; klarhet; grumel; etc. Och the tings afbrytningar som i watnet synes, mera eller mindre, etc. etc.
 Af **Safswatnets** gny; wågar; **Stum;** lätthet, etc.
 Af the mång och åtskillig **diur,** och **fiskar,** och theas hwarjehanda skapelser och äfwentyr.

Likaledes af **tama** och **otama** **Soglar,** och **andra** **freatur** på jorden; theas lät, flygande, skakande, waskande etc. etc.

Af **Meniskans** egna kropp och lemar; ja! af thet minsta hår.

Af thetta förenämnda, och tusendfalt mera ominera et som annat, som åga naturliga orsaker, och af lång förfarenhet gillade; Sj! the må icke intrullas ibland **Widskepelser,** utan endast the som af blott raller, ogrundade sägner, galne inbilningar och hins ondes funder, äro upkomne.

§: 3.

Som Landsorterne äro många, och en hwar uti mångahanda måtto hafwer sit behynerliga; Så är och med **Widskepelser;** Hwarföre införas endast the, som iag här i Landet, uti mine lefnads dagar, funnit gängse wara, näst hos gemena hopen, fast än och andra som drukit Odens miöd utur Qvafers kärille, och satte at lära androm, hyja och öfwa sådant, som med rättu under gan och galdur, at minstone the mindre stygge, föras kunna; swära förleddes af gamla sägner, eller af then som

på arnen [?] ligger, utan at efterfinna orsakerna anten the äro Naturliga eller och intet, mäst när natursens bok icke en gång är upslagen, utan häldre lagder under bänken, och Postillan nagelfaren. These **Widskepelser** framföras här, mera för löje än nöje, än sïder böje; kunnandes en hwar finna hwilka äro hedenhösa eller Påfwiska; Lapparnes äro styggare än Finnarnes; och Helsingarnes et misfmaßt af them bådom i mång stycken.

Cap: I.

§: 1.

At the himelste kropar, ehwad namn the hafwa må, åga stor kraft och wärkan uti luften, på och uti jorden, bärg och watn; thet kan ingen neka; Men at tilskrifwa them något öfwer naturligt och Outransakelt, thet är **Widskepelse**, såsom til exempel

Af Solen

Stiner Solen klar	}	på 1: dag Jul, blifwer godt år.
		— 2: Dag — — dyrt korn.
		— 3: — Spljt emellan Lärare.
		— 4. — Önnig årswäg.
		— 5. — Siukdom hos unga.
		— 6 — Mogen frucht.
		— 7. — Stor hunger.
		— 8. — önnigt fiskei.
		— 9 — Bostapen trifs wäl.
		— 10. — Plågor för the lärda.
		— 11. — Mycken döb.
		— 12. — krig och öfwerwåld.

§: 2:

Af Sij-Stiärnorna uti 12 Himels-Teckn af Solkretsen.

I: **Wäduren**, at then under honom födder är okyft; mister sin egendom, etc. har godt at handla med Herrar; etc. blifwer then bäste ibland sina bröder, etc. Om han lefwer i 24 år, när han 71. år; döds tecknet är i store täen.

II. **Öpen**. Then som är födder under thet himelstecknet, blifwer samwetsgran, etc. får et ärr på ena armen, etc. är högfärdig, bedräge-

lig, etc. taga sig vara för blindt folk, och svart färgo, etc: när han 28 år, fyllas 70.

III. **Twillingar**; födder i thetta tecknet, blifwer sanfärdig, etc. får ärr på naglar och bröst, etc. rik hustru etc. frimodig herre, etc. när 61: år, om han lefwer i 15: år.

IV. **Kräftan**, boren wid themna tiden, blifwer wjs, siuklig, etc. lögnachtig, etc. Barnen blifwa olydige, etc. hustrun ond och arger, etc. alla färgor äro lyckliga förutan hwjt; när 60 år, om han hinner sina 23 år.

V. **Leyonets** barn äro lyckliga äfwen hos the främände; och hos qwinsfolk, etc. öfwerlefwer alla sina bröder; Trätar med slächtingar; etc. alla färgor lyckliga, men intet svart; lefnads åren warda 80, om the nå 31: år.

VI. **Jungfrun**, the födde på then tiden, blifwa små til wärten; etc. förtreteliga; etc. lefwer längre än föräldrarne, i 60 år, om han når 40 år.

VII. **Wågen**; barnen som tå födes blifwer sanfärdig, glömsker, röd i ansichtet, etc. stornäsoter; får arga barn, etc. när 75 år, om han lef[we]r 44.

VIII. **Sforpions** barn äro wälskidade; etc. lyckhame at segla öfwer hafwet, etc. Bäste af bröderna, etc. lefwa til 72 år, om the nå 40.

IX. **Sfycten**, the som födas under thetta himelstecknet, blifwa snart wrede, snart blide; etc. wältalande, etc. får ärr på benen och fötter, etc. Lycklige i alla färgor, förutan grönt och svart; etc. när 80 år, om han lefwer i 29.

X. **Stenbockens** barn äro söttalande, etc. låfwa mycket, hålla litet, etc. få ärr på bröstet, etc. wärre än sine bröder, etc. lefwa the 23 år, nå the 40 åren.

XI. **Wattumanen**, födde på then tiden äro sanfärdige etc. få ärr på enthera armen, etc. Förkränka många etc. lefwa i 60, om the nå 32 år.

XII. **Sifkarne**; födde under thetta teckn, äro girige, kassare, etc: onde emot föräldrarna, etc. få onda makar och owettiga barn; etc. lefwa the i 40 åren, nå the 80.

§: 3.

Af Planeterna.

I. *Saturnus* råder öfwer Meniskans ålder ifrå 68, til 98 år; gifwer lycko at få [l]ja [jöka?] järn och tylika materialer; etc. men olycko at gifsta sig; resa; bruka nya kläder, etc.

II. *Jupiter* styrer med Menisjtans ålder ifrån 56 til 68 år; gifwer lycko at fröna Koningar; köpa nya kläder, etc. Men olycko at handla kreatur och wapn.

III. *Mars* har insicht på folket ifrån 41, til 56 år. Lycklig at friga; men olycklig at Låka jär.

IV. *Venus* råder öfwer ynglingar, å 14 til 41 år. Lycklig til bröslöp; nya kläder; resor etc. olycklig at få peningar och them behålla.

V. *Mercurius* styrer med barn til 14 år. beqväm til breswärling; utkräffa giäld, etc. Ondt at gifta sig; Leja arbetare; bruka curer;

VI. *Månen* råder öfwer barn i Moderlifwet til theß the nå 4 år. godt at gifta sig; tämja stutar; bygga hus etc.

Månens Ny och Nedan, ju närmare **Ny** kommer Juledagen, ju bättre år; men ju längre, ju wärre. Men twert emot i anseende til 1: Advent-Söndagen.

§: 4.

Af Månader öfwer hela året.

At en hwar Månads Wäder och Wäderlek, samt andra händelser, af et och annat, skola rätta sig efter the 12 Juledagars skapelse.

Af the så nämnda **Starbraken**, i Martii och Decemb: månader spå v. g.

Om somarens och winterns förhållande.

Om creaturens lyckliga trefnad eller otrefna [:]

At Ljutygen rutna och falla sönder, som tå twålas och twättas.

Af **Rötemånen**, ifrå d. 17 Jul: til 20 Aug: v. g.

At ther han går in torr, går han wåter ut; Eller och twärt emot.

§: 5.

Af Dagarna.

A.

På the så nämnda **Sörkastade dagar**; hwilke räknas åtskillige, som af Tide Böckerne igenfinnes, äfwen til antalet; prof här af införas, v. g.

The *Aegyptiers* och *Grekens*, näml.

Then 1: 7: Januar: d. 3. 4. Febr: d. 1: 4. Mart: d. 10. 8. April: d. 3. 7. Maji. d. 10. 15. Junii. d. 10. 13. Jul: d. 1. 2. Aug: d. 3: 10: Sept: d. 3. 10. Octob: d. 3. 5. Novemb. d. 7. 10. Decemb.

The Romares

Alla dagars then tridie i ordningen efter Cal: Non: och Id:

Fransosernes,

som föregifwa en Ängel them uppenbarat för Job uti Uz landom, i Mosis dagar; men delas uti *Jours heureux*, hwilka til antalet räknas mindre i hwarje månad; v. g. in Jan. 3. 13. och så widare i hwarje månad. — och *Jours perilleux* s. *desvoyez*; til antalet flere; v. g. Jan: 1. 2. 4. 6. 8. 15. och så widare i alla månader.

The Danskas

Then 1. 3. 5. 8. 9. 16. 20. Jan: d. 17. 19. Febr: d. 14. 16. 28. Mart. d. 12. 14. 25. April. d. 14. 15. Maji. d. 24. Jun: d. 4. 15. Jul. d. 16. Aug: d. 8. 12. Sept: d. 9. Nov: d. 6. 18. 23. Decemb.

Selsingarnas

så mycket iag igenfunnit uti gamla skrifter och thesas förteckningar när thesas barn föddes; v. g. i forna tider, d. 2. 7. Jan: d. 4. 16. Febr: d. 10, och 12. Decemb: flere har iag intet sett i gl. [o: gamla] Mff:

Men i nyare, v. g.	d. 1. 2. 4. 6. 11. 12. 19.	Januar:
	d. 11. 17. 18.	Febr.
	d. 1. 4. 14. 15.	Mart.
	d. 10. 17. 18.	April.
	d. 7. 15. 18.	Majus.
	d. 6.	Jun:
	d. 17. 21.	Jul.
	d. 2. 10.	Aug.
	d. 1. 18.	Sept:
	d. 6.	Octob.
	d. 16. 18.	Nov.
	d. 6. 11. 18.	Decemb:

Widskepelserne på förenämnda dagar och inbitningarne många, v. g.

The födde på förenämnda dagar, äro Ohälsfoglar.

The som blifwa sjuke, ärnå ingen hälso mera.

The som gifta sig, nå ingen lycko.

The som resa bort, komma intet hem igen.

The som flytta i annat rum, få ingen trefnad.

The som handla och **wandla**, winna intet, etc. etc.

B.

Andre Märkesdagar; v. g.

Af **Juledagen**, faller then in

- på **Måndag**, blifwer owäder och stor qwino-död.
 — **Tisdag** — kall winter; hostap siuka; Prostadöd.
 — **Onsdag** — god årswärt; ungt folks död.
 — **Torsdag** — mycken frucht; Herrars död.
 — **Fredag** — Långsam winter; godt år.
 — **Lögerd:** — Mycken snö; rikt fiske; skepsbrott.
 — **Söndag** — blid winter; födas mång barn. etc.

Brinna Jul-ljusfen Flar, är godt teckn til et som annat.

— — **mörk**, kommer dyr tjd.

Slockna the på Altaret, dör Sochn Presten.

— — i **Fronorne** — annat folk.

Brinna the mycket — frig och buller; etc.

At the alla följande 12 Juledagar räknade, äro märkesdagar til 12 månader i året; thet är tilförende berättat;

Af **Jul-fastan**, eller tiden emellan 1: Adventet til Juledagen; v. g.

Ju mera snö, ju bättre årswärt.

J[u] mera snö up i träens-qwistar, och ju mera små skogen böjes ned af snö; ju större och mognare Sädesagen om hösten.

Af **Pauli Dag**, d. 25. Jan:

— är then **Flar** wäntas godt år.

— **Rågn och wåter** — onder och dyr tjd.

— **Starckt wäder** — godt Siälafiske; ty thet blåser lij i nyfödda kuten.

Af **Matthie Dag**, d. 24. Feb:

Tå kastas en warm sten i watnet, at Isen börjar smältas; etc.

Af **Marie Bebod-Dag**, d. 25. Mart:

Sryser natten then nästföregående, så håller kiölden ut, i 40 följande dar.

Så länge små bäckar rinna förut, så länge stadna the ther efter.

Rubbas **Wårfrudagen**, blif[we]r ofick hela året.

Sådant wäder, til wädersstrecken, som blåser om Wårfrudagen i Fastan, thet håller sig til Wårfrudagen efter midjomaren.

Af **Tiburtii Dag**, d. 14. April.

wackert wäder betyder godt år, men snö- el. rågn, dyr tjd på spannmål.

- Af *Urbani* Dag, d. 25 Maji.
 Samma märken som på Tiburtii dag.
- Af *Midsomars dagen*, d. 24 Junii
 Rågn är då som förgift för årsvårten.
 Vaka midsomars natt gifver god hälso.
 Rättaste tiden at se sig om i kiällor.
- Af *Pär-Måso Dagen* d. 29 Junii.
 Rågn är då som giödsel på marken.
 Nycklar til låsen smörjas med Maji smör.
- Af *Wårfrudagen* d. 2. Julii.
 Thet wäder som då blåser håller ut til hösten.
 Rågnar thet på then dagen, warar thet så i 40 dygn.
- Af *Marie Himelsfärd* d. 15 Aug:
 klar himel, god höst och bårgnings wäder, men tvärt om, rågn
 obehageligt.
- Af *S. Mårtens* Dag, d. 11. Nov:
 faller then in på Fredag, blifwer knap fodertid.
- Af *S. Bengts* Dag d. 21. Mart:
 Är han wäter, torcka wäl tin åker;
 Är han torr, så tin säd theß förr.
- Af *Barthol:* måspodagen d. 24. Aug:
 Som then dagen wijar sig, följer hele höstetiden efter.

§: 6.

Af **Wäder** och **Wäder-strefen**.

Af the 12 Juledagars **wäderstref**, förmenas en hwar månad i ordningen, hålla thet samma.

Blåser thet hårdt på

1:	dag Jul,	blifwer	stor	Herra	död.	etc.	
2:	—	,	—	dyr	tid,	etc.	
3:	—	,	—	Kunga	död,	etc.	
4:	—	,	—	dyr	tjd,	etc.	
5:	—	,	—	the	lärda's	död,	etc.
6:	—	,	—	godt	korn	år; etc.	
7:	—	,	—	Medelmätig	hövågt.		
8:	—	,	—	stor	död	på gamla och unga.	
9:	—	,	—	stor	bofsaps	[=död].	

10. dag Jul, blifwer Ljfaledes.
 11. — , — Ljfaledes.
 12. — , — frig och oroligheter.
 13.de dags tö, gifwer önnigt bröd.

Cap: II:

§: 1.

Wid Giftomål.

At med **Orm-fallen** tänder gadden eller tungon, lagda uti ens kläder, göra någon får åt sig.

At gifwa enom in, uti mat eller drick, v. g. pulfwer af brändt paper, på hwilket warit skrifwit hans namn som läckas til kärlek skulle; etc. etc. etc. Sådana kallas förgiorde, förtrollade; härade, etc. lika som thet läses om R: Haral Hårfager, när Jätten Svases dotter Snöfrid gaf honom Wiöd at dricka, at han blef willtamer.

At uti offerkällor, i synnerhet om midsomars natten, föga efter hurudana maka en få skal. eller och ingen, när en dödsfalle wisar sig.

At weta af Giöfens guckande, huru länge en skal gå ogifter, näml. således:

När Giöfen begynner siunga: *Gucku!* frågas: **fiära Giöf**; och emellan hwart galande säjes: **säg mig**, = **hur mång år**, = **iag Ogift går**; = **et, tu**; = **try, fyra** etc. etc. til thes Giöfen med sången itadnar.

At **Trolåfning** lyckligast sker på Thorsdagen.

At **Bruden** ser Brudgumen för, än han henna.

At om **Nidqwällen** med samma badstugu-[watu] twättas han och hon.

At **hästen** som Bruden brukar, är then magraße af hela hopen; Men then fetaste och qwickaste för Brudgumen.

At **wignings Ringen** knytes in uti et skiorthörn, til thes han kommer åt kyrkon.

At **Bruden**, ifrå thet hon klädes om morgon, hafwer et litet miukt brödstycke under wänstra armen, wid bara krogen in til qwällen, när hon aflädes, och gifwer thet så oförmärkt Brudgumen at äta.

Saller sniö eller rågn, uti Brudkronan på hufwudet, thet är godt teckn.

Sitter Fronan rätt och wäl på Brudens hufwud, är godt märcke; men snedt eller lutande, twärt emot.

Then som hatar och slår fattor, får elakt Bröllopswäder.

Dröjes länge för än Brudgumen får fram wigningsringen, är ondt märcke.

Faller Wigningsringen neder, än wärre.

Bruden, åt minstone med enthera foten, står litet längre fram, än Brudgumens.

Staplar Presten i Brudmässon, ondt teckn.

Sälles Pellet så lågt, at thet rörer brudkronan, eller brudgumens hår; lesiwa the intet länge tillsaman.

Tu flere Brudkarlar och Brudpigor, ju mera lycka i framtiden.

Tu flera resor Brudkarlarne; som altid både winter och sommar rida på hästar; the möta på wägen Bruden när hon reser hem ifrå kyrkon; ju bättre trefnad och wälmågo.

Wid hemkomsten går bruden uti hus och uthus med Brudskuden, och **Smakar på maten**, i synnerhet Soppor.

Brudgumen och Bruden dricka utur et kärille tillsaman.

Tu mera mat the äta; ju mera mat, mena the få i framtiden.

Wid Brudgäfwors aflyhningar, ske mycken fiäs; v. g. sputta på första peningen, lika som Mångelskor, på handsölet.

Suru Brudgumen och Bruden swinga sig i brud-dantsjen; thet tages noga i acht; och ther af giöras mång Omina.

Bruden går intet för Brudguman i fäng.

Suru bägge theras skor ställas, och kläderna läggas; thet är granlaga; ty ther af tagas åtskillig märcken.

På andra Bröllopsdagen, när ungdomen börja fiäsa och fiälla med the så nämnda **Stenkassar**; äfwen **Waggans indragande**, i Bröllopsstugan, thes rullande, etc. **Wagg-Peningarnas** gåfwa; med mera; hwar af spådomar ske om Brudfolkets tilkomande barn, Söner el. döttrar; flere eller få; gråtiga eller froma, etc. thet wore långt at här i pennan fatta.

§: 2.

Wid Barns-Börden och Barn.

The som hafwa skilnad gjort när ormar sökt upswälja grodor, äro lycklige at wara närwarande wid barnsbörd.

Af barnets så nämnda **Segerhusiwa** spå om thes lycka och upkomst.

Af Nasiwelsträngen, giäsa huru mång barn modren hafwa skal.

Om Pigebarn döpas efter Biltebarn i samma wattu, få the med tiden skäggehår.

At glöddande Kuhl lägges i Lögowatnet.

Om Pigofadren snafwa när the bära barnet; thet märker olycko; etc.

Om Presten som döper barnet, kommer at hosta, eller sputta; hålla barnets hufwud å sido, etc. alt märcker olycko.

Om Barnet gråter under döpelse Acten; ondt teckn.

Om Barnet wid hemkomsten ifrå kyrkon, eller när thet efter döpelsen lägges i sängen til Modrens bröst, snart eller sent djar.

At Korß äntel. giöres, när barnet giäspar, öfwer munen; och öfwer bröstet lindan så anlägges Forswjs, och med handen thes utan korß giöres när thet lindat är.

Af tändernas förre eller senare utskjutande; anten i then öfre eller nedre käften

Om Bytingar wore nog at berätta; men slutet ut för wijsa orsaker skull.

§: 3.

Wid Siukdomar i gemen hos folk,

och them

A:

Igenkänna.

Af thet minsta ting, som sändes ifrå then siuka til then som anlitas om bot.

At af blysmältande öfwer then siuka, uti watn slagit, finna om then siuka kommer til hälsan, eller och intet.

Af Niusningar spå både ondt och godt; v. g.

A: om ondt, näml. hastig död, thes förre har thet varit länge i bruk, som thet än är, at säja: **Siälw Gud!** Lat: *profit!* icke ifrån Påswens Pelagii, ell[er] och Gregorii tider, när Pesten grasserade; såsom många tideböcker wid handena gifwa, utan långst tilförende hos Ebr: och Greker; thet Aristot: Homeri; Plutarchi; Theocriti(;) Idylli[a] Ciceronis; Voetii; Pol: Virgil: Casaubonii och många fleres skrifter utwisa; Gr: ζεῷ σωσον.

— Niusa tjda om morgonen.

— utur thet wänstra Näsborret.

— Snart och ofta gånger å rad, af fylleri.

B: Godt teckn

— Niusa om middagen.

— utur högra Näsboran.

Glysisvallur I

- Tänker på sin färesta.
 - När en något sant sagt, stadfästes med niusande.
 - När någor resa anställes.
- Af Gäsbande, som alltid tages för ondt märke.

B

Bota sjukdomar.

1: Med Läsningar, hvilka ske dels med bara ord, när then sjukas lemar bestrykas af Läsmästaren eller och häran, med en gamal knif; Eller och uti watern, eller och salt, som sändes til then sjuka, at inaga.

These Läsningar äro fast många och åtskillige, stälde mycket efter sjukdomarnes beskaffenheter; hwar af en samling hos mig finnes; men någre the algemenaste införas, at le åt; v. g.

1. "Jag gick på en väg, ther mötte mig Gud och hans fru; hwart "skalt tu taga vägen? sade the. Jag sade: til N. N. i N. N. Ney sade "the; förre skalt tu återwända. Jag skal stämna dig til then siö, som "ingen rör; til then skog, ther ingen bor; öfwerst på blåfullan. I namn "J: och S. och H. A. — Fader vår etc.
2. "Vår Herre Christ och S. Pär, gingo på en väg, ther möter them "en man; the frågade, hwart skal tu gå? han sade: til N. N. i N. N. "Tå sade vår Herre til S: Pär: Ney! thet skal intet ske; lägg sjukdomen "under stäck och sten, at then sjuka får intet meen. I namn J. och S. "och H. A. — J. w. etc.
3. "Vår Herre och vår fru, gingo på en väg; them mötte två män, "N. N. och N. N. them frågades: hwart hän? the sade til N. N. i N. N. "them swarades: Ney! gåen bort! I skolen intet igenkomma för än mina "moder födt en son som iag är. I namn J. och S. och H. A. — "J. vår etc.

Lapparnes läsningar eller numlande, äro mörka och swäre; ty the uppenbara them intet giärna, utan när man har af bränwju giort them drukna; Et prof allenast af theras läsning införas på theras språk; nämfl.

Kaikevackes äkeven, Jubmal, ja Liecke, ja Tonthus, dan puritz seiios varres wärtem Krappas, ja addenes weckim weddam les.

Aggien nammefn, ja Parnen, ja dan ailes wuningaren; Amen. Aggia miien juck lin almenisfn.

thet är:

“Alltstyrande äfwige Jubmal, och Leike och Tonthes, hjälps thenna sjuka meniskan, N. N. både til krop och lif. Amen. J namn faders och sons och h: And:

N. B. wid alla läsningar hålles oundwifeligit nödigt, at the sjukas namn och faders, och förfaders namn, blifwa kunnog, för än läsningen anställles; hwar af the och kunna berätta, om sjukdomen är kommen af watn, wäder, eld, etc.

II. Bota sjukdomar **med Rökande**; hwar wid och läsningar ske, när elden sättes uti the Eldsofa ting; v. g. Uti **gamalt näfwer**, som legat på korstaken, Af 7: handa wed-slag; **Trywed** måste först vara.

III. Med the så kallade *Amuletis*, eller runda **Sländar**, gjorde merendels **af Sorn**, eller **af Nässing**; som Lapparne bruka, med mång-handa och åtskilliga ritningar; hwilka hängas med et snöre kring om halsen, fram på bröstet; dels at afböja sjukdomar på the friska; dels at hjälpa the sjuka til hälso igen. En stor samling af sådana hade iag om händer för än Ryssen brände up, 1721, hela thenna Staden, och thet iag ägde. En war then märkwärdigaste ther af, at en kyrkoherde N. N. i N. N. Sockn, hade i mång åren, fått then ut at gånka många sjuka, och thet med botat åtskilliga sjukdomar, emot 3:öres lön, om dygnet.

IV. Et *Panaceum*, at jämte Läsningar, skafwa Gull, Silfwer och Målningar, af Christi, Mariæ och flere träbeläten, som finnes i kyrkor; och gifwa thet in, at them sjukom.

§: 4.

Döds-Teckn.

1. När hundar och kattor giöra gropar i gården.
2. När uti sådda åkrar finnas rum och ställen fyrkantig, ther ingen jäd upgår.
3. När Grafstenar swettas.
4. När mullen öfwer nyßbegräfne på kyrkogården, faller diupt neder.
5. När hundar tiuta.
6. När Ufwen låter och umar;
7. Natuglor sitta och pipa på skorstenaar.
8. När the så nämde Kyrko-Sparfwar sitta på taken i gården.
9. Kottor och möß skära sönder kläder.

10. **Dör bondens häst** eller Skällko; bör thet och anten Man eller hustru.

11. **Slofnar lius** på bordet.

12. **Synes Lius brinna**, thet inga äro tända.

13. **Klappas** eller **bultas** på dören, thet ingen utom är; eller på bordet, etc. etc.

14. **Drömer en** at en eller flera tänder, uti munen utfalla.

15. **Blekna blomster** och örter hastigt af, uti en kryddgård.

N. B. At the **Döde gå igen**, som nyl[igen] äro döde, eller at the **dödas hamnar gå igen**; och **synas**; thet är än hos många för full saning.

Cap: III.

Wid Syflor in- och omkring Gården.

§. 1.

Åker-Bruf.

Låta Julbullan ligga i jädeslären til utfädet sker, och then ta funderstötta, och lägga bland fröfornet.

På then dagen i wefona, som Juldagen firades, är lyckligaste ut-sänings dagen

Sputta för sig när jäden utkastas.

Draga säningsraderna med högra foten.

Ju högre man ser **Kokwittan** eller **Kokerellan** ifrå jorden, första gången, sitta; ju längre blifwer linet.

Om qvällen i skördanden, lägges wid then oskurna jäden, 2: handlar skurne och lagde i forfwjå.

Sättes, wid utsående uti åker-renen en swjnsfot, hönsfot, etc. Så komma sådan kreatur intet in på sådda åkern, at skada gröra.

Gräfwes et dödt ben, af förolyckat kreatur, uti en annars åker; företager thet lycko och wälsignelse på åkern.

Går någor, om 3: Thorsdags nätter, och spinner affoles på en lång-råd, om fring åkern, misshakas utfädet.

§: 2.

Boskapen.**A: Hästar.**

Nyfiöpter häst ledes 3: gånger om jordsaft sten, för än han första rejan ledes in i stallet, om han skal wäl trifwas.

Swarje gång han ledes in i stallet, sputtas för honom i dören.

Hästen flappas med högra men intet then wänstra handena.

Besfel-milor och fefban göras af spikar, som tagas utur stegel och hiul.

Betslet och griman, läggas intet neder å bara marcken, ty thet likar hästen illa.

En allenast person, men inga flera, betsla och spänna före en häst; ty i widrig händelse, tröttnar han snart på wägen.

Stampar och bultar hästen i stallet, är teckn til otrefnad.

Swettas hästen i stallet; manen och swansen flosas, etc. så rider honom **Maran**.

Blifwer hästen feter, frodig, släter, etc. så är **Tomtegubben** när honom i stallet. Finmarne säja: *Tontu honen menon halitzi*.

B: Ko- och Annor Kreatur.

Ligga creaturen om Julenatten, thet är godt teckn; men stå the, ondt.

Intet binda creaturen wid wäggen med widjor wridne på Thors-dagar, ty så trifwas the intet wäl.

Lägga stähl wid tryckullan, när boskapen första gången släppes ut å gröna marcken, at ther öfwer the stiga må; thet bätar them wäl, och friar från olyckor.

Korfa them, med Tiära, fram i panan, på högra låret, bak på Diuret; thet är mera än nyttigt.

The som finnas wåta om morgonen wid utgången, komma sällan helbrägdta hem.

Sä- eller Ko-skällan, måste grant achtas, ty then har mycket at innebära, lika som en wignings ring på bruden.

Antalet på Boskapen må intet angifwas för them, som ther om fråga. **Lapparne** äro så granlaga ther om, at när the komma med Menarne til någon by, föjas hastigt Menarne hwar om an, at ingen them räknat kan.

Antalet af creaturen är bättre udda än jämt.

Wallbionen få intet nämna Biörn, Warg, etc. utan Gullfot, Storfar, Nalle; Siöffe, Thiaße, Numpe, etc.

När Wittre-boskap synes för någon, sökes med allo fljt, at kunna kasta ståhl öfwer them, i mening at få them åt sig såsom the hemtanda.

När Boskapen sjuknar, blifwer miölkstulen, i bärg tagen, förtrollad etc. sökes bästa läkedomen at få låna Vårklädet, Pellet, nycklar, eller annat som hörer kyrkon til, at lägga på them.

§: 3.

Wid åtskilliga syflor in i husen.

Lägga en pening under tomtstenen när ny hus byggas; gifwer botnad.

Intet bygga på gamla tomt-stenar, utan flytta them på annat ställe.

Lägga Julhalm på gålfwet; et **Fors** af halm, eller och en **Jultuppa** under bordet; at få god årswäxt.

Sy något litet om Julaston i Linne; såsom Jungf: Maria gjorde; at kläder wara länge.

Se noga efter, i afwelsgården; om Julqwällen huru kreaturen ta äro stående eller liggande, etc.

På Thorsdags afton må ingen bulra eller lägga hårdt neder, hwad häst uti händer hafwer; Jcke heller spinna, etc.

På Fredagar må inga widior wridas.

Sprakar, Pipar elden i brasjan, ondt teckn.

Gahl tuppen om qwällen, är eldswåde för handen.

Gahla Sönsen, ta komma mycket ondt i husen.

Komma Skator många på taken, kommer och mycket främände i gården.

Åta Kottör och Möß stora hål i gålfwen, skära sönder kläder; är teckn til död.

Sputta för sig, när han tager sig något före at giöra; går in uti något hus, sätter sig på stäck, sten, bara mardén, etc. thet företager mycket ondt.

Kasta bak öfwer azeln, et litet stycke bröd, eller ost, eller pening, när en går in at ligga i främände hus; thet företager spökeri.

Taga en näfwa mull utur kyrkogården, thet en födder är, och knyta then i et linne, och förwaras uti ens kista; lyckas wäl hwart en reser, och tiänar, och warder boende; etc.

Strö wigd mull, eller tagen på kyrkogården, omkring the ställen som Hof- eller Swedio-land brännas, kan elden intet komma thet öfwer.

Draga fnösket igenom öppningen på eldföret, af then elden kommer ingen wädeld.

Släppa Tuppen i wädelden; släckes elden.

Kasta Bröstmölk i elden gör thet samma.

Glödande Kofl lägges i alla wåta ting, som bäres utur huset; at lyckan må intet förspillås.

Korsande göres mera än mycket; v. g.

Om Julafton öfwer **alla dörrar**, anten ritade med frita eller kofl; eller gjorde af trä; större eller mindre; slätare eller krusachtigare.

Uti **huggekabbar**; dyngiehögar, etc.

Öfwer **grindor**, **Led**, **Portar**; etc. Eller och å båda sidor, så utfirade, at tvåne långa, och smala granar bardas nedan efter in emot tullen, som behåller gröna qwistlar; Thessa sättas i kors ifrån jorden, högt up; öfwer portarne.

Kors göres på Bostapen när then utsläppes om wären; som tilförende är berättat.

Kors ritas och skäres in, på nästan all träfärl.

Kors göres i miöl; smör; ost; och tylift.

Kors i watnet när thet skal brukas, til thet eller thet.

Kors i dricka, när giästen thet inlägges.

Kors i degen; äfwen i klampen när kafan skal bakas; **I gröt**; etc. etc.

Kors med handen göres i wädret, när en kommer at in- och utgå i badhusdören, då och orden föras: **Kors!** **Kors!**

I Kors lägges armarne när man är kommen i säng; äfwen benen.

Sättia en Knif uti bandet, på smörkiärnan, thet befrämjar smörstöpningen.

Draga strumpan och skon förre på högra benet och foten, än på then vänstra, thet har mera lycko med sig, än om anorlunda sker.

§: 4.

Om Drömar.

At än, mer än många, hysa starka Jubilingar af drömar, både Lärde och olärde, såsom i forna tider, Aristoteles, Crysippus, Prothagoras, Theocritus, etc. etc. thet höres öfwer alt. Doch nu, i våra tider, kan man, i gemen til säjandes, räkna sådant ibland säfångor och

Widskepelsler, och underskrifwa Tibulli qwäde: Somnia fallaci(a) ludunt temeraria nocte,

Et pavidas mentes varia [o: falsa] timere jubent.

Cato råder således: Somnia ne cures, etc.

Cap. 34. Sedoläraren Syraks Son gifwer sit omdöme här om således: **Then** som drömar achtar, han tager efter skuggan; och far efter at gripa wädret. Drömar äro intet annat än beläte utan warelse. Swad orent är, huru kan thet rent wara; och hwad falskt är, huru kan thet sant wara? Egen spådom, och uttydning, och drömar äro intet; och göra doch swåra tankar. Och om thet icke kommer igenom then Högfstes inskiutelse, så hålt intet ther af. Ty drömar bedraga många meniskior, och thet felar för them, som byggia ther uppå; Doch må intet alle drömar hållas aldeles förkastade och bland *ἀσήμεντα*; såsom Epicurus, Colophonius, Xenophanes och flere gjorde; i synnerhet the sjukas, ty ther af kunna förfarne Läkare få anledning om theras temperament och om sjukdomens bestaffenhet; etc.

Cap: IV.

Om Widskepelsler utom gården.

§: 1.

Wid Diurfång.

Smyga sig ut; at icke någor må se them.

Giöma Böfsan thet bästa som ske kan.

Lägga emellan Böfepipan och stocken, Ormskiut.

Lägga Snaror och snören, i löndom wid kyrkodörar om Juledagen, at folket må gå öfwer them.

Bruka särdeles ord och åthäfwor när något diur, eller fogel, komma i ögnasichtet, at hålla them qwar; hwilka ord äro mång; et särdeles för hwart och et diur; annor hos Lapparne, annor hos Finnarna; hwilka at här införa, widlöftigt wore; Helsingarne hafwa misfmafse här af.

Kan någor smyga sig in under träet, som Giöken sitter och gahl uti, och gå ther omkring på Thorsdags afton; Han winner tå thet han hafwa wil.

Kliar knogen på tuman, när snaran utställes, eller böfsan laddas; thet är godt teckn; men näsan icke så.

Sputta i munen på första fogel som fångas, förmodas godt och önnigt fånge.

Intet låta någon se hwad fångat är.

Kommer Wargen at se myningen på bößan, brinner fångefrutet intet af.

Then som hörer smällen, kan snart nog förgiöra bößon, med gan och galdur.

The som äro tilsaman, när Biörnen inringas om hösten, måste alla wara med, när then skutas skal; eljest aflöpa skotten fåfångt.

Xpen bestrykes med biörntand, när skogen skal fällas; at then icke igenwäxa må.

Stora Aspar må intet kullfällas; ty thet af blifwer sjukdom och bråd-död.

För än Swediefallet antändes, ströes här och thet omkring kanterne wigd mull, at ingen skogseld yppas.

Wittror och **Bärgtroll**, fördriwes med försjande och sputtande; p. p.

§: 2.

Wid Systerier.

Gå åstad i Löndom, är lyckosamt.

Möta besynerliga meniskor, som äro utropade för fiske-Dlyckor; uträttar hos många så mycket, at the wända tillbaka.

Se **Æfornar** på wägen, är teckn til fattigt fiske.

Se och **slå** ihjäl ormar, när man går at fiska, thet är behageligt teckn til fiskeri.

Sputta i watnet när fiskegarnen utläggas, och när the utkastad äro, gifwer lycka.

Faller någon omkull, eller och neder i watnet när Noten drages; wäntas nog fisk.

Noten som ofta resor om dygnet drages, och ligger i båten, i samma båt måste en fisk lemnas af förra fånget, om thet andra skal lyckas.

Ingen må se eller weta andras fiskafänge.

Om **Thorsdags** afton, må ingen hugga eller slamra på stranden, ty fiskelyckan förspilles.

Swart och **et** **watn** förmenas åga wißa **Siöra**, **Safsfruen** i hafwet, **Näcken** i Insiöar och **Strömgubben** i floder; Theßa måtte intet oroas; Safsfruen och Strömkarlen hållas före wara gode, och förthenßkul kastas åt them fisk, at flere må gifwas igen; Men Näcken är

under och skada gör; therföre lägges ståhl neder i watnet, at ingen skada ste må, i synerhet när någon går at simba.

Taga bort något af andras fiskegarn utan låf; eller lägga andras wed under färlet som färgen eller letten kokas uti, så fiskegarnen färgas; thet drager fiskehyckon til honom som stal, men ifrå then stulna.

Förgiöra andras fiskegarn, thet sker på mång sätt; hwilka intet nämnas.

The förgiörda fiskegarn botas med rökande, af 7: handa slags wed, ibland hwilka Trywed äntel. fordras; Men elden bör göras af torro, skarp-grantiurs störande, wriden så hårdt och länge in uti et genomtort bräde, dörr eller wägg, at Eld ther af tändes, och fallas therföre **Wrideld**.

Wid Laxfiskerier må namnet Lax intet nämnas, utan bara Fisk.

Wid Siälafiskerier, särdeles med stång, brukas åtskillige Widskepelsér; hwilka at berätta onödigt är, emedan then bekanta Hafsfruen är så måst frame; och drif[we]r sit spel uti nattenes mörker; ty om dagen och i Månstinet om nattene, kan med Stång intet Siälafiske anställas.

§: 3.

Wid Siö-resor.

Ingen må nämna the känningar, öar, holmar, strender, som fram för ut belagne äro; i synerhet under segel; ty så kommer motwind.

Ingen må skiuta Marswinen när the kulra eller hwälfwa kring om fartyget.

The små foglar som komma Dörmodel. in på fartyget, när intet land synes, må ingen oroa.

Under segel må ingen luska eller leta löß, uti någon annans hufwud.

Wid Landstigandet, när fartyget ligger börfast, må ingen taga något och bära med sig in på fartyget; at motwinden icke länge wara må.

Med sopande på marcken, förskaffa wind; helst sådant wäder, som blåste när then föddes, som sopande anställer.

Med knutars uplöfande, göra wädret starkt, häftigare och häftigast; bruka soml.

Cap: V.

Om Tyre- Lap- och Finn-Skott.

§: 1.

Til sådan gan och galbur, brukas tu ting, näml.

1. Grön- eller blå-achtiga stora flugor, som samlas i Midjornars-tiden, och hafwa sit tillhåll på färsta-öfaltada fiskar, upsatte i wädret och jolen til at torckas; hwilkas excrementa föda matfkar uti fisken som torckas skal, och skänna honom lättel. bort.

Thessa **Spyflugor**; som almänt så kallas, förwaras uti en ask, eller pung, til thes the komma at utsändas, endast at skade giöra på folk och få.

2: Små, runda och iholige bollar, hopnyttade af **Laaf**, hwjter, grå, gröner; intet större än **Hafbellnött**; Sådane göras intet länge förut, utan när hin onde blåser in at giöra skada.

§: 2.

När skottet skal anställas, sker först en Läsning eller mumel, mädan flugan eller bollen i handen hålles, och sedan kastas then ut i wädret, som äntel. måste blåsa tjt åt, hwarest skadan skal ske; ju starkare ju bättre; wid läsningen och utfändandet måste namnet nämnas på hwilken skottet ställes; Händer thet så, at flugan eller bollen träffar någon annan i wägen, får then skada, och then ärnade undslipper.

Sker och stundom thet, at så lyckas, at flugan eller bollen finnes lig-gande, utan at hafwa giort skada, sändas the tillbaka på honom, som them utkastade; hwilken råkar i samma onda som han tänkte androm giöra, och snart dör; Hwar på några exempel finnas införd uti min piece, De morbis accidentalibus malignis, eller som säjes: **Råka i ondr.**

*

5: Mof: B: 18. v. 10. 11. 12.

“At ingen ibland tig warder funen = = som är en spåman, eller”
 “en Dagwälsjare, eller then som på foglalåt achtar, eller trollkarl; Eller”
 “beswärjare, eller en svartkonstig, eller en teknatydare, eller then thet”
 “någon dödan frågar;”

“Ty then thet sådant giör, han är Herranom en styggelje.”

* * *

Tilsats.

§: 1.

Uti somliga Böcker, som berätta något om Vidskepelse, får man thet igen, som skulle the Spöken hwilka nog ofta wisa sig; se Cap: IV. §: 2. wara af samma slag, som the i Helga Bibelen nämmas, v. g. Asmodæus, Baal, Beelzebub, Draco, Leviathan, Abaddon, p. p. Och många widskepelse komma af the Historier som the finnas; v. g. **Blifwa förtiust; Målstulen;** Gal: 3: 1. Psal: 58: 5. **Godt teckn** til brudfolkets lycko, när **brudkronan är stinande;** Ljta som Stenarne i Arons Ambetsföld; 2. Mof: 3: 28: 15. p. **Ingen hälsa på wägen när en går at sista;** 2: Reg: 4: 29. Luc: 10: 4. **Spotta för sig wid åtskilliga tilfällen,** och the med förefomma ondt, p. Marc: 7: 33. **Kasta glödande Kohl, uti et som utbäres;** Esaj: 6: 6. med mycket mera, hwar om Peucerus uti sin Θεομαντεω [ο: -μαντεω] kan läsas; Ursinus, lib: 3; Annal: bibl: Cap: II. och många flere; warandes nog samt kunigt, huru jatan och trollkarlar, p. p. söka sig wara Guds Apinier.

§: 2.

Om Skaldernes friheter at dichta mycket osant, såsom thet woro sant; thet utwisa otaliga många thetas Skrifter, så hos Rabbinerne, Grækerna, Latinerna, som hos alla andra folkslag, hwilket achtades för stor konst.

§: 3.

Förutan thet som i förra Capitlen är infört, lägges och thesa följande Vidskepelse; v. g.

1. **Sälla Måso-wjnet** och oblaterne, som äro qwarlemnade efter Rattwarden, för serdeles kraftiga til et som annat.

2. **Waka öfwer lifen,** på sista natten the ligga hema i husen; hwar af **Wakstugur** äro.

3. **Twisla om then dödas salighet,** som ingen, then så kallade **Siälaringning** får.

4. **Kysa på bröststycket,** när thet är fallit neder på golfwet och uptages.

5. **Smaka på alla liqueurer,** som brukas til Läk[ed]omar utan på kroppen.

6. **Sälla litet af the wata ting,** som stått inne i husen öfwer nattena, för än the brukas.

7. **Intet hafwa några Läbedomar** i förwar, hwareft then juke ligger.

8. **Slå 3 Fringare slag** i jänder, wid **Flämtingen** och 9 in alles; 3 gånger 3; i åminelse til S: Petri fall, och hans uprättelse.

9. **Intet taga någon Maat med wänftra handen** ey heller någon i hand.

10. **Intet giöma elden** i spisen, med knif eller ståhlfatt ting.

11. **Intet lägga någon knif uti tomt faat** eller **Ståhl** på bordet.

12. **Intet wända sig** åt Solen, när en **Pinfar**.

13. **Intet draga strumpa** eller **sko**, förjt på then **wänftra foten** eller **benet**.

14. **Läsa thet som står på Ljfftenar**; skadar minet.

15. **Dricker Jungfru-saddren** til et barn, tå på then dagen dopet sker; bliff[we]r barnet gråtigt.

16. **Ingen må låna Eld**, utom hufet, om **Måndagen**.

17. **Giöres Bo** åt Hönjen, på **S. Petri** dag, wårpa the **mång ägg** i **fullen**, och **nog länge in** på **hösten**.

18. **Sätter Bondahustrun** sin **kasicka** eller **fyrko-Tröja** i **Sähus-dören**, när **Bostafen** första gången om wåren, utsläppes på **marken**; tå råfa the uti **ingen fara**, **hwarcken af wildiur** eller **annat**.

19. **Tomte-ormar** i **Sähusen** krypa, hållas för god teckn; lika som **Tomtegubbar** uti **hästa-stallen**; se Cap: III: §: 2: lit: A.

20. At **all wälfignelse**, uti all handtering och näringsMedel, ehwad nann the hafwa må, **förfwinner**, när tiufwa-händer them handterat och thet af stulit; har iag hört af **Philosoph**: och **Medicis** hållas för **fabel** eller **Widskepelse**, åt minstone **fåfång Jubilning**; emedan thet wid äro inga **Naturliga** orsaker at utforska; se **Förm**: §: 1. 2. Doch som **Theologi**, hwilka mera följa then **H. W.** än **Naturfens** lius; ty rätt få **Physici** och **Mathemath**: äro **rena Theologici**, låtande **Christum** rida på **Åsnan**, eller med **Abraham** lemna **drängen** och **åsnan** nedan före **Bärget**, tjt han upgick at offra sin **Son**; Så håller iag mig **håldre** wid **Ayrko-Jädernas** utlåtelsor här om, at then **allmänna tankan** om **Tiufweri**, är **ingen fåfång Jubilning**, långt mindre **Widskepelse**; så **framt** ingen **fåfång ändring** sökes och **giöres**, at återwinna **ly[c]kon** med the **förtrollada** och **stulna NäringsMedlen**; se Cap: IV: §: 2; utan **idel sanning**; thet iag i **mina** **mång lefnads** år, uti **åtskilligt**, **tydel**. **funnit** **fast stå**; hwilket at här **införa** **widlöftigt** wore.

§: 4.

Nog mycket annat kunde här i pennan fattas, som här i orten tjuat, uti mina unga dagar; Doch nu, Gudi låf! mycket aftagit; i synnerhet hwarest Presterne sielfwe och thetas hustrur, icke inbitne äro, af gamla Galenskaper och Widskepelsler; Man menar thet Församlingarnes Lärare warit uti mång sty[c]ke, åhörarenes förledare; Doch kan wara nog af the Widskepelsler som nämnda äro, med bön och suckan at sådana må utrotas efter handena; hwar på allenast et exempel iag här må införa, näml.

A the åren, jag Rogstad och Ilsboda Sochn-Prest styra mände, war wid min tjkomst öfwer alt brukel. i wid Giästabod, at dricka ibland andra skålar; **Guds skål i himelen**; Then gamle Capellan N. N. gillade thet samma; ty war nog hinder at afböja sådant. Men lyckades snart ther medelst, at skålen thenna begynte man dricka, strax Giästerne begynte få sig mat; och intet som tilförende, när the woro wälplägade och druckne; så jag tog tillfälle at hålla samtal med giästerne, om Gud, Hans wäsende, giärningar, nådegåfwor, p. och huru the borde anammas, p. p.

J ställe för annat Giästabods glam, under måltiden; hwar med så mycket uträttades, at wid sådan tillfällen, ingen begiärte thet **Guds skål i himelen** drickas må.

Stolidum vulgus; skrifwer Joh: Ritterhufius; p^{er}vicax adeo est, morumqve a majoribus traditorum ita tenax, ut dogmata longe absurdissima, modo a patribus sint accepta, veritati ipsi plerumqve antevertat. Grefen Synesius in Calvitii Encomio, gifwer samma wid handena: ἀμαθεῖς ὄντες, ἰσχυρογνώμονες εἰσι καὶ χαλεποὶ προστάται τῶν ἀτόπων προλήψεων.

Prudentius gifwer Symmacho thetta genqwäde:

— — — Sic observatio crevit

Ex attavis qvondam male coepta, deinde secutis

Tradita temporibus, ferisqve nepotibus aucta.

Flera witnessbörder äro onödig at framwiisa, emedan dagel. förfarenheten sådant wid handena gifwer, och sannar Vossii ord: Quanto major est Dei ignorantia, tanto frequentior fese offert diabolus.

* * *

Niffulheim å Glyfisvallur,

eller

Kort och Sannfärdig Berättelse,

Om

Kysens Särjande och brännande

Wid Siösidon uti hela

Wäster Norrlanden,

på åhret 1721. i Maj och

Junii Månader,

Ihem efterkommandom til tjänst
och åtancka gifwen och skrifwen

Af

Olof Joh: Broman

i Vallesheim,

Som så, med Hustru och Barn, uti
Fiendens händer och eldar
wara månde.

Som Bromans originalmanuskript till detta arbete, åtminstone såvidt för närvarande känt är, torde vara förkommet, har till grund för denna utgåfva lagts en samtida afskrift i kollektanhandskriften *Miscellanea*, Tom 7, i Skokloster-samlingen (Riksarkivet). Afskriften utgör här s. 742—801.

J. H. N.

Sedan Rutsken för Karlwagnen nödgades stryka hästarne något tillbaka, hwilka i fullt frysprång, alt ifrån börjon af året 1700, hade lupit öfwer många länder och Riken i Europa, i samfalte 9 åhrhwalf; för the smällar och slag skull, som buktade wid Pultava i Ukrainen på året 1709 wid slutet af Widsommars Månadenom; och til öfwerflöd af all olycko, thet makalöje Lejonet i Norden, **Kung Carl XII**, hade lagt sin ögon i blund, wid Fredrichshall i Norrige dⁿ 30 Novembr: 1718, af et skott igenom hufwudet, som sades wara kommit ifrån Litzle förskantsjen Mellanberget; på hwilket ställe et sådant minnesmärcke säjes wara upstätt af Waggarne, som här införes:

Carl den Tofste matte wige,
 fra Stralsund och twungen si
 hela Tyskland sitt farwäl;
 derför han det Norriska Rige
 wil wid Fridrichs Hall bestige
 och med flere grändse skel.
 Han ej sparar Kunst och möje
 da naturen sielf wil böje
 For at far [o: faa] sitt forjat fram.
 Men et skudt jendt fra det høje
 lichte Swerjes Konges øje
 här han faldt och hwar gid heim.

Then å andra sidan på Marmorpelaren stående Latiniska Skriften, införes här intet, som widlyftig är, och hörer intet til thenne berättelsen; utan säger allenast, at enär sådane stora olyckor för Sweriges barn timadt hade, fick Muscoviten under Zar Peter Alexiowitz Regemente med sine Ryfzar och Cosfaker friare lust och större dristighet, at icke allenast med sine bordar och bilar stå öfwer nacken på Gster, Careler, Ingarar och Lifflander samt hota hela Storfurstendömet Finland; utan och på sina Skanor och Skidor, sinna öfwer Dreaån och Glisijön samt landstiga stränderne här och ther på Svithurs Parcker och fara fort fram med härjande, til des och omsider Nordrhalfwoheimjis och Helsinga botn på året 1721. uti then Månadenom, som ingen Krigs Gud Mars

från hedenhöstider, utan Maja nämner, måste och swigta för sådana Västrykare, hwilka på sådant sätt framfara månne, som i sanning föllande forta berättelse wid handen gifwer nämbl.

Cap: I. Uti Gestrifeland.

1721. d. 17. Maii framtedde sig then Ryske Galeje-Flottan, ytterst uti Gesle fiärden wid Limön, beständes af 20 st: stora fartyg, 16, 17, 18 par åhrig; 10 st: mindre, förutan Esclauper, Espingar och Skär-båtar, til nogre och 60 st: med 6 eller 7000 Mans besättning, under General Lesles högsta anförande; utjäandandes et af the mindre Fartynge til Fäbodarne **Kullsand**, belägit på Norra sidan af Gesle fiärden, hwilket antändes och i aska lades. Men emedan närmare in åt Staden Gesle, är belägit et mycket fördelactigt försvars wärd, **Fredrichs Skants** kallat, på en holma i stora Skiepsleden, hwarifrån så starkt Stycke skott lofsades, uti nordosten til förenämde Kullsand, at Fienden nogsamnt känna kunde, intet godt wara at tit sig inwäga, hafwandes utan twiswel och then kunskapen, at en Armee af nogre 1000de man, lågo ther inne och nära utom Staden posterade, under 5. st: Generalers commando. nämbl.

General en Chef H. Baron Hugo Hamilton.

General Lieut: och Öfwersten af Rylands Infanterie Regemente Baron Carl Armfelt.

General Lieut: och Öfwerst: af Rylands Cavallerie Regemente Baron Reinh: Joh: de la Barre.

General Major och Öfwersten af Åbo Cavallerie Regemente Otto Reinh. Yxkull.

General Major och Öfwersten af Åbo läns Infant: Reg: Reinh: Will: von Esfen.

tillika med flere Herrar Öfwerstar för andra Regementen nämbl.

Öfwerst Lieut: H. Möllenstierna för Scaraborgs Regemente.

Öfwersten H^e Tegenschiöld för Dal-Regemente.

Öfwerst H^e Lorens von Nummers för Helsing Infanterie

Öfwerst H^e Grefwe Torstensson för Nerrike och Wärmelands Infanterie

Öfwerst Lieut: Yxkull för Wästgöte Tremännings Regemente

Öfwerst Grefwe Carl Frölich för halwa Wästgöta Cavallerie Regemente

5^e Major Richman för halfwa Jämtlands Dragone Regemente.

5^e ÖfwerstLieut. Wrangel för Biörneborgs Infanterie Regemente.

Såsom ock resten af flere finske Regementer, såsom

af Wiborgs lähns Infanterie under Capitain Krabbes anförande.

Wärswade Bataillon under Major Wricht.

Artillerie commenderades af 5^e Major Daniel BlomCreutz.

General Adjutanterne woro, Brandenburg, Humble och Knorring.

Wid denne Armeen war KrigsRådet von Frisenheim ock tilstådes, äfwen wäl

Öfwer KrigsCommisfarien Nils Hulten; FältSecreteraren Ingelet; Fält-Cammareren E: Iggström, ÖfwerAuditeuren Frisenheim, Commisfarien och Proviantmästaren P: Strengberg, FältCaseuren Henr: Piltz, Krigsöfiscalen Petre. etc. etc.

Ulfördenfuk blef fienden modet fräntagit at wåga sig in på Gesle, fast än lyckan warit them favorable theraf, at hwarden på skantsen, icke heller hos Manfkapet, in och utom Staden liggande, war tilräckelig frut och nödige kulor i förråd, utan skulle hämtas ifrån Slottet, warandes nycklarne i sådan oförmodelig bråsta och häpenhet intet straxt til finnande, at rummen, hwarest sådan ammunition förwarades, utan det drogs långt ut på tiden, hålft en hwar sökte rädde sig och sinom; Så at segren lätteligen fallit fiendom i händerna, om the sådant wetande, hade anfällt Staden; men Gud gaf lyckon, at the med Galejerne lade förbi, längre i Norden at Hille Sockn.

§: 2.

Och fast än ingen kunde annat täncka, än at fienden skulle fara in uti Dröje fiärden til Hille Sockn, och ther förstöra strax wid haffstranden stående Masugn och Brukshusen, äfwen Logementerne wid thes brukelige hälsobrunn; ja ock ther landstiga med folk och giöra anfall på Gesle til lands, när förenämde Stants til Siös låg them i wägen; Hwarföre affändes ifrån Armeen, så wäl Ryttare, i synnerhet the Saxiske, hwilcka ock ta i Swensk tjänst antagne woro; såsom ock Soldater til fots, at recognoscera thetta; men the kommo alle strax tillbaka med the fagnefanne tidender, at ingen Fiende hade ther i Hille Sockn landstigit eller nogon skada giordt; hwarföre lät hela Gesle Campanien sig nöja at ligga stilla, utan at widare och längre i norden esterspana Fiendens anfall; lämnandes således hela kroppen af Wäster Norrlands höfdingedöme wärnlösan, ehuruwäl hufwudet syntes wara wäl ombewarat.

§. 3.

Om nu Fienden hade fåt kunskap therom, at thet manskap af finska Armeen, som hade efter Marche-Rutan bordt liggia än en dag qwar i Hamurånger Sockn, skyndat sig förr therifrån åt Gesle, utan at thet göra nogot motstånd; eller ock intet; det kan jag förwißo intet weta; men thet är sant at tida om morgonen d. 18 Majo, på hwilken Christi himmelsfärds högtid så infalla månde; lade Fienden til lands wid Armars järnbruk och by, belägne wid hafstranden i bemälte Hamurånga Sockn, och thet efter behag så Huserade med sköflande, Härjande och brännande, som en hwar estertäncka kan, hwilken wet, thet alt folket på then Morgonstunden war upgångit til Socknekyrkan, 1 $\frac{1}{2}$ mil i wästern therifrån belägen, förutan ringaste kunskap af Fiendens annalkande; ja! thet mera war, the så wäl som flere här i norden, woro af Aviserne af wägen wißade, at så gå i frid, när likwißt fienden war i närmaste buskan och stod them öfwer nacken. Och ehuruwäl löpande bod ifrån Armar til kyrkan och församlingen hade at klaga och berätta faran och skadan; Så hindte dock the på sine Pegaser, eller wing- och kringfotade hästar, Cosfakerna, så hastigt öfwerfalla församlingens ledamöter, at litet eller intet rådrum war til undanslygt, utan Fienden fick göra med them hwad han wille, sköfla, härja och bränna efter behag, så then ena stora byn, som then andra, närmast kring om kyrkan liggande; äfwen Visors Järnbruk; sträckandes fuller wägen åt Viksiö bruk $\frac{3}{4}$ mil belägit ifrån Socknekyrkan uti Nordwästern; dock hindrad i wägen theraf, at en bro öfwer en stor Ström, efter Bruksbokhållarens goda anstalt, blef upkastad, warandes altid wißer tid och förestrefne timmar satte för theße Cosfaker, at finna sig tilbaka igen på Galejerne; hwilket ock med wißa styckeskott blef tillkänna gifwit.

Öbland andra, som i thenna Socknen stor skada och swår känning taga måtte, nämnes här församlingens herde H^r Lars Norelius, som icke allenast blef fången uti Prästegården när han stod at utflytta sin lösa egendom; utan ock bunden Biskader och slagen, samt bortförder ut på Galejerne; dock omsider lösgifwen, gåendes hem åt Socknen och Kyrkan, måste se många byar wara lagde i asko, Kyrkan spolierad, församlingen skingrad hit och tit i skogsmarken, mästadels wästerut åt Uglebo, och af räddhoga så förskräckte, at the på många dagar thet efter intet fördristade sig framwißa; thet ock them öfwergå månde, som hade sina boningar uti the från hafwet längre aflägsne Socknar.

Cap: II. Uti Helsinglands Södre Contract.

§. 1.

På samma dag, näml. d. 18 Maii, på hvilken Cosfakerna härjade och brände Hamnrånge Sockn, ryckte och nogre på stora Landsvägen norrut 1 ½ mil framåt, til Krögare- och Post-gården Tönjebro belägen i Skog Sockn och Helsingalands Södre-del; tagande ther bort allan löjan egendom, så mycket mera, som Wårdsfolket war til Socknkyrkian gångit på then dagen, som då firades Christi Himmelsfärds dag; 1 ½ mil ifrån byn; dock skonades gården för eld och brand, äfwen bondehustron för slängar och fångande, fast än Cosfakerna henne händerne emillan hafwa månde, när hon hade at utbära nogot af sin bästa egendom, i mening at kasta then uti qvarnströmmen, närmast Östanom gården. These Cosfaker skyndade sig hastigt tillbaka igen på Nymar, intagandes sine Galejer, hvilcka om aftonen therpå togo nattläger på then gamla och namnkunniga Ränningen och hamnen Kuskalfvarne kallad, ågandes Fienden strax ther bredewid på Gransfiär utwid Granskatan then fördel, at få til fånga 3re Personer, kommande på en Hare ifrån Söderhamn Stad seglande, i tancka at fara til Gesle, näml. Jonas Granbo, Peder Hertsiö och Peder Spik, hvilka okunnige af Fiendens närwarelse, the som alle flere här i orten förledde och ifrån sanningen afwisade af Aviserne, måste lämna fartyget och hela lasten i Fiendens händer och til öfverflöd brukas til wägledare för Fienden; hwilcket skiedde bittida om morgonen på d. 19 Maii.

I medlertid förde ryktet in at Skogs Socknkyrkia, huru Fienden och Cosfakerna under Gudstiänsten hade Spolierat förbemälte Tönjebrom; hwarföre gjorde Kyrkoherden derstädes H^c Lars Ekberg den goda anstalt, at bönderne stälte sig i motwårn, på thet sätt som då i haft skie kunde, wid en bro emillan 2re Siöar på stora Landsvägen strax söderom byn Bastnäs, i tancka at kunna möta eller åtminstone hindra fienden, at icke så snart öfverfalla qwinfolcken, som hade at flytta undan, jändandes åftad; så wäl kunnskapare söderut til Tönjebrom, at förnimma Fiendens äfventyr; såsom och bodbärare norr at berättat faran, samt taga råd och befallning utaf CronoBefallningsman i Söderhamn hwad härwid göras skulle. The förre kommo igen med tidender om Fiendens afwikande ifrån Söder; The senare med mera owist än wist swar, emedan hela landet war lämnat wårnlöst af regulairt frigsfolk, endast under den räddde Allmogens mera skadelige än gagnelige försvar; dock wistade en

stor del af denne Skogs Sockns Allmoge sin manlighet deraf, at når the förmärckte det Fienden hade anlånt wid Sunäs, och både byn och Järnbruket afbrändt, stälte the sig i motvärn på then vägen som tit i nordosten löper, at möta fienden, om han skulle söka längre up til Socknen och Kyrckian; hwilket likwäl intet skiedde; utan the lämnades utan widare fara fria ifrån Fiendens härjande och brännande, utan at nogon ther blef fångader icke heller dräpter, fast än flyttande ifrån sine hemwister bort åt Uglebo och Hanebo Socknar, samt andre aflägsse orter i markene.

§. 2.

Then 20 Maii, som inföll på en Lögerdag, anlände Fienden på sine Galejer til thet bekante Liusna Järnbruk, emedan thet war hans förnämsta affickt, at förstöra Bergswärcken och upbränna Städerna; men theremot skona kyrkorna för eld och brand, så mycket giörligit wara månde, läggandes hela Bruket och allt hwad thet tilhörde, uti asko; delandes krigsfolcket uti 2. hopar, å bägge sidor om stora Liusna Elfwen; en del til Norr, och en del til Söder; Bondebyn Liusna brändes intet, men dock sköflades; Fienden, som ryckte å södre sidona up åt byn Hå i thenna Söderala Sockn, sågo huru folcket rodde ut på stora sjön Marma, sig at rädda på små båtar, arbetade fuller med starka skott at döda them; dock lyckades sådant intet; therföre foro the snart tillbaka igen ut til Galejerne.

The å Norra sidan, sökte til the byar liggande i Norden, af thenna Söderala Socknen, och kommo at giöra et med them, som hade landstigit straxt utom Staden Söderhamn. I medlertid upmuntrades Söderala bönderne, som frimodige woro, til motvärn at stå wid Kyrckian, såwäl af theras SocknePräst och Capelan H^r Michel Dahlmarck, hwilcken på öppna fältet, emillan Kyrckian och Prästegården, med bön och sång till then alftyrande Guden, sökte afböja straffet, samt bereda Allmogen till at wara frimodig in i sielfwa döden, och wäl bereda sig till en salig hädanfärd etc.

Såsom ock af then i Socknen boende H^r Regementskriswären P. Forssius, hwilcken med ord och exempel wisade prof af stor frimodighet; och än mera en H^r Capitain ifrån Mo sockn af Exspectanterne H^r Burfell wid namn, hwilcken med nogre och 70. man, af unga bönder, Söner och drängar, icke allenast fattade postu wid Söderahla Kyrckia, utfändandes på alla wägar Kunskapare, at weta få fiendens uptog; utan ock när säkre berättelser anlände, om Fiendens resa ifrån Liusna til

Söderhamn, Marcherade han ifrån thet förra rummet närmare in åt staden til byn Sund; och när han förmärkte, det Fienden redan hade gåt öfwer bron och intagit bemälte by, lät han göra stort gny, lika som af många trummor och stort manskap; hwarutaf Fienden i hast skyndade sig utur byn öfwer bron tillbaka igen, så at bemälte Capitain fick tillfälle, at upkafta thenne Sunds bron sedan fienden then öfwerfarit, rif af myden egendom som byfolket tilhörde, äfwen af thet, som Söderhamns borgare tit införa låtit; och thet med sådan tapperhet försvara thetta påfæt, at fast än Fienderna allt mer och mer föröfkte sig, kommande ifrån Söderhamns stad, then the två sköflat och förbrändt hade, nämbl. d. 21 Maii; han likwäl med mycket ringa manskap förhindrade öfwerfarten, klädandes mång skott och kulor, hwaraf ock ena gick igenom hans Carpus, dock utan at skada hufvudet; gifwandes sådan skott tillbaka igen, äfwen hans underhafware, at Fienden hade intet at tacka före, utan nogre af them blefwo illa sårade och en eller annan til döds skutne; men icke en af the Swenskas sido; ty fast än en af the wåre blef fången förän förenämde bro upkaftades; kom han likwäl helbregda snart utur fiendens händer til sitt folk igen; ty ibland annar frigspruf ropade H^e Capitain Bursell på en H^e Öfwerst Lieutenant, at hålla sig hel flinck och färdig in uti Sunds byn, hwarest 2^{ne} trumslagare duntrade starkt på trummorne; så framt fienden skulle wada öfwer påfæt; så likwist ingen sådan Öfwerste eller nogon Soldat närwarande war. Han ryckte ock i hast up åt kyrkian, så snart fienden dragit sig bort, til at sammanhämta mera manskap, ifrån Mo, Rengjö och flere Socknar, thet han ock bekomma månde, marcherandes fram til ostanämde Sund, at stå Fienden tappert emot, som man fruktade komma starkare; men thet skedde intet; utan sedan stora byn Östanå war plundrad, reste Fienden sina färde ut på Galejerne, medan tiden war för them inne, och the wanlige Salvor af stycken gifne til teckn at komma tillbaka igen; hwarföre tågade H^e Capitain med sitt manskap up til Söderala kyrkia igen, hwarest H^e Michel Dahlmarck hölt bön, tacksjelsje och loffång, til then barmhertige Guden, som så nådeligen hade frälst kyrkan och Socknens Inwånare utur thenna stora faran och starka eldenom etc.

H^e Majoren Klick kom ock omjider med nogot manskap hit i Socknen; men til ingen tjänst, liggandes här inqvarterad sedermera i 14 dagar.

§. 3.

Fienden som wid Granstjär hade fångat them ifrån Söderhamn farande 3^{ne} Borgare på en Hårse; såsom tilförene berättat är §. 1.

brukade thesa til goda vägledare, at med Galejerne finna vägen genom the trånga inlophen til Söderhamn, läggande aldrärförst til landet med et eller annat litet fartng wid **Östebro** Järnbruk, och sedermera här och ther med the andra Fartygen, närmare Staden, hwarifrån Manskapet kommandes rätt tida om Söndagsmorgonen, som war d. 21. Maii, först sköflade hela Staden, tagandes bort alt hwad them lystade, och röras kunde, så mycket snarare, som intet det ringaste motstånd ske kunde; och sedermera satte elden på honom, begynnandes wid Västra tullen och så ända utföre, så at icke allenast then gamla träkyrkan, utan ock all husen i Staden i asfa lades, förutan nya kyrkan af Sten, Factorie-Bårhuset, nogre härbrödar och siöbodas, hwilka intet upbrändes; ty hwad kyrkan angår, skonades sådan tempel af fienden för branden, så mycket giörligit wara mände på alla orter; dock war här til beklagandes det, att uti thenne fäjelige branden omkommo 2^{ne} Personer lefwande, then förra war en gammal Enka, som upbrändes uti sitt eget hus, hwarest allenast benen igenfunnos. Then andra war en ofärdig piga, som igenfäns stetter liggande på gatone; Twenne andre Mans Personer funnos och liggande döde, näml. Borgaren Peder Hansson Näs och Olof Jonsson Öster, jämmerligen slagne och dräpne strax utom staden then förre, och then senare innom Staden, dock aldeles ofskadde af eldenom, förutan Gullsmeden, som uti Norrala Prästegård dräptes; ty thet skiedde här som annorstädes, at många mente duswan sitta på taket, när dock elden satt i alla åsar, mycket af vägen wisade af aviferne.

Fienden drog hastigt af emot förmodan straxt efter middagen, rif af mycket rof, som Söderhamns Inwånare lämna måste efter sig här och ther, hwilka flygtade hit och tit, mästa delen at Norrala och Trönö Socknar, och nästförenämde Sockns Fäbosfogar v. g. til Stärtö, hwarest Kyrdioherden ock sig giöma mände, jämte H^e Häradshöfdingen Grevesmöhlen, med samtel. sina anhörige och många flere Söderhamns boer, upmuntrande hwarandrom til innerliga böner och trogna suckningar til then alsmäktige guden, om Faderlig hielp uti thenne stora nöden, äfwen wäl til frimodighet, at ther manneligen stå fienden emot, om han tit inpå them komma skulle, styrckandes sig med Herrans H. Mattwards begående; Til hwilken otroliga frimodighet wälbemälte Herr Häradshöfdinge både med ord och eget exempel them androm upmuntrade, utsändandes wisä kunskapare, som fiendens företagande berättä skulle; dock the frälste ifrån faran bebodade om fiendens afwikande, fingo änteligen begifwa sig hem til afbrände Staden, så thesas herde H^e Olof Monten lät med kyrkioflockerne gifwa teku til sammankomst i Guds tempel; begrafwan-

des så the förenämde döde och brände kroppar, och hållandes en tänk-
värdig Predikan, lämpad til närvarande tilfälle af hela Psalm: 79.
hwilket skiedde på en Torsdag som war d. 24. Maii.

§. 4.

På förenämde dag, som Fienden gjorde anfall på Söderhamn
näml. d. 21. Maii, ryckte Cosfakerna på theas fringfotade hästar til
Norrala Sockn i nordvästen liggandes emot Staden, tagandes bort uti
närmaste byar, Borg, Källone och flere byar alt hwad the wille, äfwen
uti Prästgården; dock utan at afbränna husen, äfwen wäl Kyrkian; ty
fienden skonade så mycket möjligt vara mände Herrans Tempel; och
fastän han här, som annorstädes, bröt sig inn, tagandes bort Altare-
kläder, Liusarmer och annat mera; så war then fasta järndören til Safer-
styan, så wäl tilluten, at then icke kunde i hast upbrytas; och om så
skiedt; hade ingenting warit at rappa, emedan hela Kyrkiokruden af
Silfverfärlite och Wäße kläder, war bortförd och förwarad af wede-
börandom; dock som Kyrkiöherden H. P. Aurivillius warit en tid säng-
liggandes, kunde fögo ting utur Prästegården bergas til undanrymme,
allenast boskapen; hwarföre rappade Cosfakerna åt sig hwad the wille,
brukande sitt wanliga sätt, at töma dunen utur bosstren, och wäfwen til
Säckar nyttia, the röfwade saker at therutinnan på hästeryggarne bortföra.

I samma wefwan medan Cosfakerna så huserade i Prästegården,
kom en Gullfmed ifrån Söderhamn tit gåendes, bärandes et skrin med
nogot Silfwer uti lagder; hwilket när han icke straxt och god willigt
släppte ifrån sig, blef han utan skonsmål genast dräpen, liggandes ther
på Prästegården döder ibland dunen; dock råfode ingen mera uti Fien-
dens händer i Norrala Sockn, emedan alle hade flyttat undan i Skogs-
marken större delen wästerut åt Trönö Sockn och thes Fäbodar, hwar-
ifrån the så småningom krupo fram, sedan Fienden dragit sina färde.

Cap: III. uti Helsingalands Norra Contract.

§. 1.

Then fogelige vinden och stilla warande hafwet, betiänte Fiendens
framfart längre i Norden, så at, på nästförenämde dag d. 21 Maii om
aftonen nogre Galejer lade in til Långwinds Järnbruk uti Önanger
Sockn, hwarest hela Bruket sköflades och sedermera afbrändes; dragandes
sig fienden therifrån Wästerut, längre up i samma Sockn, til byarne

Nora, Hede och Myra, hwilka the sköflade och afbrände, förutan enstaka gården Wästermyra kallader, hwarest 800 Man af fiendens folk stodo stilla, at afwänta swar, som the utskände Cosfaker hade at återbära; ty 5 st. af förenämde utridare drogo sig fram på then smala och strånga wäg, som ifrån bemälte by löper til Sockkyrkan $\frac{1}{2}$ mil i Norden ligandes; finnande för sig wid början intet motstånd wid thenne Kyrkia och Prästegård, ty Kyrkioherden H^r Michel Jerf hade förr bortflyttat med Kyrkans egendom och större delen af egit husgeråd; hwarföre fingo Cosfakerna rappa hwad them förekomma månde; men i samma stunden kommo 4 personer af Sockens folket, nämbl. Ländsman Engman, Kläckaren Hedin, som tilföre hade warit Underofficerare til Enterkarlarne; och 2^{ne} bönder; hwilka då the märka kunde det allenast 5 Cosfaker woro närwarande i Prästegården, togo Gud tilråda, frimodighet åt sig, och gingo fram til mindre Porten, och then öppnade; hwarutaf the ströfwande bleswo så förskräckte, at the sprungo hals öfwer hufwudet utur husen, lämnande alt efter sig på gården, och satte sig på sina hästar, ridande ut genom then södra och större porten, då förenämde Socknemän stälte sig i motwårn, fast än inge särdeles god gewär, allenast gamla Musqweter, war wid handena, men Cosfakerna hade allgement at bruka et spiut, yxa och Pistoler; brukandes kläckaren sådant utrop til Fienden: *Du bra Monsieur panie!* kom hit *:/: gå på! äst tu kar!* Hwaremot Cosfakerna, efter wanan, goshwo ut et faseligit skri och tiutande, swingande omkring med sina hästar; då en bonde gaf löst et skott på them; men träffade intet; Ländsman lät straxt sitt Gewär smälla, som hade den wårkan, at en af Cosfakerna råmade illa; Kläckaren gaf ock fyr; ty redo Cosfakerna sina färde, sedan the fruktlöst lofat sine Pistoler, förande med sig then illa blesferade Cosfaken, som måste qwarlämna yran och Handskarne wid Prästegården, och förmodeligen sedermera dödde, och lårer ligga begrafwen på Leskiär uti thenne Enångers fiärden.

Härwid är ock thet märkwärdigt, at när förenämde Cosfaker intet kunde finna rätta wägen tillbaka, som mycket smalare och steniger wara månde, nödgades the draga sig åt Prästegården tillbaka igen, at igenleta then rätta; då förenämde Socknemän fruktade, och mente them komma at revangera; Förthensful begynte the ropa: **Buðar i gewär öfwer alt,** etc. fast än ingen hielp för handen wara månde; dock likwäl uträttades härmed så mycket, at Fienden skyndade sig ifrån Kyrkian, och med theras berättelse för manskapet, som stod wid byn Myra, afrådde allan widare framgång i thenne Socken, hwarföre stiltes plågan, då

ingen af Socknens ledamöter blef dräpen, utan allenast en Hammarfmed på Långwinds bruk fången, som wiste berätta, det Fienden lade sig at hwila på Wåtnäs litet för Middagen, ther spisade, och utsände Espingar och små båtar förut, at pela diupet och leta stränderne åt sig längre fram åt Norden, brukande förenämde Smed Johan Thunman til loos, ända åt Sundsvall; men emedan han lofjade vara döfwer och säkunnog, släptes han ther ifrån them. The alle flere Socknens invånare, hade tagit undanflykten wästerut til Gränjö skogarne, och somlige åt Arberåd Sockn, sticande sig sedermera fram til sine hemwister, enär the förnummit Fiendens afwikande.

§. 2.

Ryktet om Nyffe Galeje-Esqvaderns liggande wid Wåtnäs, flög fuller hastigt ut, dock mångom otroligt, hälst säkerheten hade förwillat och Aviserne afwist folket ifrån rätta sanningen. Men så fick man större liss, när wårdskapen på **Mösjönäset** i Mutånger Sockn syntes wida wäga brinna, och wackten wiste berätta det nogre Nyffe Galejer, näml. 9, drogo sig in uti Mutångers Kyrkofjärd; men alle the flere längre i norden til Staden Hudicksvall; hwarföre kom fuller förskräckelse öfwer landsens inbyggjare; dock i sådan owanlig och hastig fara intet wiste hwad the giöra skulle, förmodande the, barnen skulle få leka på gålfwet, när likwist fienden war ståendes för dörene; flyttandes then ena hit, then andra tidt, som en hwar mente bäst wara; så at när the förre Galejer anlände wid byn **Öränge**, Söderut ifrån kyrkan, fick fienden rappa och plundra efter behag, och therpå samma by i lissan låga tända; sammaledes the flere hus och byar kring om kyrkan, **Snäckemora**, **Sägårde**, Söder och Norre-Kyrkiobyarne, tå och klockstapeln i aska lades, men kyrkan skonades, som här i landet allestädes lyckades; dock spolierad til thet som löst finnas kunde wara qwarlämnat; ty när Fienden sig i hast intet kunde inbryta, hwarden igenom kyrkiodören, än sieder genom Sakerstugu dören, flewo många på en stege in genom kyrkofönstret, giörandes hwad the wille i kyrkan; men emedan fönstret åt Sakerstugun war ombewarat med starcka järngallror, blef wägen tillsluten och teknad med Fiendens blod af thetas händer, som sig inbryta wille. Och fast än the inkommit, så war likwäl thet mycket wackra och sköna Silfret med then andra Kyrkofstrud, af V. D. Commin: H. O: Warg tilförene uttagen och wäl förwaradt, i ty han och flere många med honom slötade undan wästerut til Torja sockn på en holma uti sjön Skjöfen.

Förenämde 9. st: Galejer skyndade sig tillbaka igen, utom Mösjö-

nåjet at conjungeras med them, som åt Staden Hudicksvall sig draga mände, i synnerhet med them som rodde in uti Iggesunds Fiården, hvilka sattes i land wid byn Södre Iggesund, then fienden straxt sköflade och sedermera afbrände tida om morgonen d. 22 Maii, gåendes öfver bron til Järnbruket, therwid nära belägit, **Iggesund** kallat, thet helt och hållit i Åska lades; åfwen wid afwikandet byn **Norr-Iggesund**; dock blef i thenna orten ingen til fånga tagen, än sieder dräpen, emedan folket hade tagit undanslykten åt skogsmarken och Wåsterut til Forþa Sockn och thes fåbodur.

§. 3

Om aftonen klockan 9. af förenämde 22. Maii månad, kom hela Galeje Esqvadern, 20 st: stora, 16, 17, 18 par åhrige, 10 st: mindre, förutan Esclauper Spingar och Skärbåtar, roendes uti stilla wädret på farwatnet in åt Hudicksvalls Stad, uti en lång linia, som närmare in emot Staden wid Kutgrundet utbreddes sig, och begynte strax med starka och många styckeskott så dundra på Staden, at Skorstenar och takträen rafade omkull och flugo i wädret; och ehuruwäl Borgarena och nogre andre ifrån landet inkomne unga Karlar, åfwen wäl hit commenderade jämtlands Dragoner, sökte med parade, såsom af mycket manskap, göra Fienden nogot motstånd, löfandes 2de Styckeskott ut åt Galejerne ifrån Kyrkiobacken etc. och detta under H^e Majoren Fabers anförande, hvilcken på sin resa åt Gesle til sitt finsta feld, kom i thenne faran, antagandes sig thenna wackra styrelsen. Så war dock alt motstånd fåfångt, emedan altför många och skarpa kulor ifrån fiendens Galejer flugo om örnen, åfwen ena liten, som en stor knytnåfwa genom Kyrkio fönstret på Östra Gaswelen, stadnandes i en Belare wid Norra wäggene, hwarest hon nu är fåstard med förghyllning öfwerdragen, och öfwer sig åger på ena taflo sådana minnesmärcken, som tå Stadens Kyrkioherde H^e Magister Christopher Justus tekna mände; nämbl.

Når Siuttonhundra et och 20 skrifwas mände
den tiuguförsta Maii war stad han war i wända,
För Nyßen som densamur' i grund förstörde tå
Guds hus och tempel dock, helt skadelöst fick stå.

* * *

Fåst denne Kulan som in under tafsan hänger
Åf fiendens starka skott sig genom fönstret tränger
Wår altartafsa hon dock intet skada mände
deraf: ty prias gud af oss i allo lande.

Hvarföre måste thetta Manskap hals öfwer hufwud fly undan, tagandes större delen wägen wäster norrut till Tuna Sockn, och altså längre up åt Hög, Forþa och flere Socknar på stora Landsvägen, på hwilken ock nogot förut större delen af qwinfoldet, barn och lösa egendomen woro affärdade, fast än mycket gammalt folk, och the som inga hästar och åketng hade nödgades giöma sig här och ther i skogsbackarne närmaft Staden, förutan en stor del, som på båtar stucko sig undan in uti **Drefwesfiärden**; warandes blindheten och ond råd äfwen härwid stort synbaftraff, i ty större delen af hela Stadsens egendom som rörlig war, stältes i mening at förwaras uti the näst intil Staden stående hölador, uti hwilka alle samman fienden inbröt sig, tagandes bort alt hwad begiärligt war, och hwad Fienden icke röfwade, thet bortsnappade andra Samwetslösa menniskior, som gittade hålla sig framme, så snart Fiendens Galejer hade dragit sina färde. Blef altså hela Staden plundrad af Fiendens fotsfolk, samt alla labor och byggningar utom Staden, om nattena, hwarpå jedermera kl. 2 efter Midnatten hela Staden sattes i liufan låga och thet på mång ställe, hwarföre utbrast en fasslig låga, som syntes ganfka wida kring landet; dock skontes här som annorstädes Kyrckan, fast än beröfwad all förnämlsta egendomen, af stüna Silfwerfärilen, Mäskläder, penningar och annat mera, hwilka Mobilia blefwo wäl utur Kyrckian tagne, och uti en kista affände at förwaras; men som Cosfakerne träffade forslebonden Anders Jonþon ifrån Holsjö och Norbo Sockn, uti Hög Sockns gatorne, så kom altsammans i theras händer; Kyrckan och församlingen til stor skada och affaknad; warandes thetta härwid at berätta, huru Fienden uti thenna Kyrckan intet tog bort the befinstlige smärre kopparpennningar, halförar och Kunsttycksflantar, utan the lågo kringströdde på gälfwet uti Sakerstugan ibland oblaterne; Jde heller blefwo nogre böcker borttagne, utan thet mera war en stor hop af the små och nyaste a, b, c, böcker i kyrckian här qwarlämnade, som Fienden hade bortröfwat i Söderhamn.

Jämte Kyrckan kom ock et Herber [o: Herbre] at skonäs och undslippa elden, äfwen nogre flere tyfika hus öfterut på leret stående, samt en fiskare Enckas litfla stuga Norr på udden.

Månge Personer kommo fuller i Fiendens händer både närmare och fjärrare Staden, af hwilka en del blefwo nog slagne, en del och intet; nogre til fånga tagne, såsom Stadstjänaren Lars Mårtensson, hwilken skulle brukas för löfman; men emedan han war ofunnig om farwatnet och döfwer, släptes han löfjer in emot Sundsvall. Herr Madman Olof Gropman fångades på wägen, up wid Wählstad af Forþa

Sockn, strax sedan Major Faber och Lieut: Pihl woro grepne; hwilken fördes fången hela wägen alt til Petersburg; dock fick, när freden blef sluten emillan Sverige och Ryßland uti Nystad, komma hem igen med hälsan på winterföret, then långa wägen. En Borgare allenast, näml. Måns Jonsson Öster blef ihjälskuten, uti et Fåbofålle til Tuna Sockn, ther han satt jämte sina hustru och nogre flere Personer på en bånk i största räddhoga under then swåra flykten. Aldraswårafast war thet, at then mycket gamla PrästGnckan, Sahl. H^e Bened: Gacchræi Efterleswerfka uti sin egen gård och egen Sång blef här leswandes upbränd; hwilkenens ben sedermera uti et klåde knytte lades i grafwen, när förenämde Borgares lekamen kom at begrafwas.

Stadsens inwånare, som woro kringströdde här och ther i Socknarne, ja! somlige långt up i Herjeådalarne, begynte så småningom krypa fram igen, tagande sina wister, så mycket giörligit wara mände, dels uti the behållna och närmast til Staden belägna byar uti Jdenor, Tuna och flere Socknar, dels uti the förskote Herbren och ladorne, sökande med flit och åtancka at biwista Gudstjänsten, som uti then behållne Kyrckan begyntes hållas, när Fienden afwikit, hwilket afwikande skiedde fuller in emot aftonen på then fölliande dagen; dock fördristade sig ganska få at framkomma, förån många dagar thereafter, fast än the intet försummade sig som gittade rappa det fienden hade lämnat.

§. 4.

Medan fotfolk et och roddarena plundrade Stadenom, foro Cosakerne — hastigt och wida om kring uti närmaste Socknar, åfwen en eller annan Skårbåt af fiendens Esqvader, som lagt sig straxt utom Staden både wid Siötullen och Magazinet österut, som wåsterut på Håstad udden, til Jdenor Sockn, sköflandes Kyrckian och the närmaste byar i samma Sockn, dock brände allenast **Bergabyn** och en gård i Sund, jämte **Stenberg** och Urrön, som äro byggningar och egor Hudicksvalls Stads Inwånare tilhörige; dock som Socknefolk et hade förut set faran, och kunnat fly undan och giöma sig i skogsmarckene, fångades här ingen menniska, än mindre dräptes, fast än fienden for omkring at rappa och röfwa på alla små wågar, i hólador och flere giömen, som hade han warit bättre bekant än the inhemiske; wisandes här en eftertänckelig barmhärtighet, i ty fienden bar ut ena gamul och krumpna Gncka ifrån Sångena, hwareft hon i mång åhren legat hade, näml. Sahl. Rådman I: Mörts efterleswerfka Stina Fundell, förån hennes wackra gård förenämde Stenberg antändes.

§. 5.

Tilförene är berättadt, at så snart Ryske Galejerna anlände til fränderne så wäl Öster som wäster om Staden Hudicksvall, redo the utfände Cosfaker på sine Pegaser, hit och tit på wägarne ut til närmaste Socknar, aldrumäst til Tuna Sockn och thes byar i öster, norr och wäster belägne omkring Staden, och gjorde thet ganfska stor skada med härjande och brännande, både på Insocknens folks egodelar såsom och Stadsboernas titförde saker. Ifrån många byar dref fienden all bostapen; Månge byar brände han i grund neder, såsom Östnbäck, Sanna, Tunbyn, Risberg, Finflo, Hede, Norra Rå, Knöstad, Norstad, Halstad, Stogsstad, etc. äfwen Prästegården; dock skonades Kyrkan; Månge byar brändes til största delen af gårdarne, såsom Fläsbro, Holstad, Hällhäter etc. förutan Båtsmans och tylike enstaka stugur; såendes och Cosfakerna här i Socknen fast många menniskior af hwilcka the somlige grymmeligen pißkade, somlige fast bundne och fängslade förde på nogre timar; — En allenast nederstucken nämblⁿ förutan en annan utsockens bonde, som igenfans döder liggande strax Norrom Kyrkan ifrån [orten utelämnad] Theße Tuna boer, äfwen thetas Kyrkoherde Magister And: Grip, hwilka fuller mente nogorlunda säker wara wid undanslycktena til Norre-Rå, råkade uti så mycken större fara och farlighet, som Fienden öfwerföll them hasteliga, och thetas hästar woro mäst lånte til Hudicksvallsboernes undsättning, förutan det, at räddhogan hade så bestört thetas sinnen, at the lupo snarare til än ifrån faran och Fiendens eldar. Dock likwäl fingo och the som andre, småningom krypa fram sedan Fienden farit sin kos; hwilcken hade sitt nattläger ut på en holma straxt Norrom Hudicksvalls fiärden i Östern belägen, Tuna Olmen kallader på then natten som war emot d. 24 Maii, betiänandes den ena dem androm med härbergerande och annat nödigt, som sådant åstadkomma kunde. Och finnandes med förundran, huru Cosfakerna icke allenast råkat rida wägen på smala och aflägsse fäbofogar, som the hade warit Insockens folk; utan och lyckeligen färdas öfwer Myror, jumpige orter och tylika Moraster, äfwen på smala spänger, hwarest til förene ingen menniskia på hästar hade kunnat framfara.

§. 6

Cosfakerna, som wäl märckte, thet största delen af Hudicksvalls Inwånare hade dragit sig stora Allmän wägen wästerut ifrån Tuna sockn til Hög Sockn, skyndade sig mäcka fort, på förenämde natt som Staden sköflades, efter them och rappa thetas egendom; hwilcket och hände; ty

fast än then i §. 3. priswärde H^e Majoren Faber med nogra få af medhafwande och modige manskapet, stälte sig i motwårn wid en bro, Östan om Capelans gården Lund i Hög Sockn; Så förmådde thesse intet stå emot Fiendens anfall, i synnerhet när ännu flere Cosfaker kommo til undsättning på thenne Södre wägen, ifrån Kyrckian af them som ärnade ströfwa byarne å then norra sidone af thenne Socknen, sedan kunnigt blef at sådant motstånd skiedde; hwarest nogre Cosfaker, åt minstone mycket blesserade om icke aldeles nedskutne blefwe, åt minstone en af them, som til Staden förder, igenfås wara lagder uti en rishumlegård wid Riöpmans berget; fast än then berättelsen, som H^e R[h]yzelius införer uti sin Brontol: pag: 114: står i wårten af 14. st.; Utan nödsakades här alle Swenske dragå sig undan, bönderne lupo sin wäg öfwer Giårdsgårdarne; The i 3 §. nämde Jämtlands Dragonerne 5 st: blefwo nederstuckne af Cosfakernes spiut; H^e Major Faber och nogre flere struko hästarne baklänges och förswarade sig manneliga et godt stycke wäg på Landswägen up til byn Våhlstad af Forþa sockn; Men ther måste oc han gifwa sig fångnan, åfwen Lieutnanten Pihl, uti fiendens händer, som förde them hela wägen framåt alt til Petersburg fångslige, likaledes then förenämde H^e Rådman Gropman, som oc en bonde ifrån Delsbo Sockn, hwilcken intet kom tilbaka, såsom the förenämde, utan dödde i Petersburg.

På thenne orten råfode oc många flere så män som qwinnor i Fiendens händer, emedan mörkaste och töknfulla natten förhindrade utsikten at igenkänna folket; och räddhogan afftar all nödig förhugfan; I bland hwilka jag oc en wara månde, som i thesse Hög Sockns gator, mitt mellan Fiendens spiut; ridandes på min häst stadder satt, och hade wisserligen blifwit igenomstucken, om icke en Jämtlands Dragon kommit emillan, som sitt lif i sticket sättia måste; hwilckens afflädande gaf mig tilfalle at rida undan genom et lede, tå the flere Cosfakerna med fäseligit tiutande och skriande stor häpenhet i folket injagade, och sedermera med eldar afbrände många byar i Socknen, såsom Fors, Åha En gård i Hallstad, en i Glemstad, men the flere åfwen wäl kyrckan skonades, i synnerhet the å norra sidona liggjande, tit ingen Fiende ryckte, emedan som sagt är the måste secundera them, som å södre wägen kände motstånd wid Lunds broen.

Och som mörkret och töknen orsakade thet, at många kände intet igen fienden; så war och thet orsaken, at Cosfakerna mente många wara stoffarlar, fattige husmän och tiggare, hwilka the öfwerkommo, wijande them packa sig af wägen, utan at röra them, ehuruwål sådane

förde och buro Silfwer och annat kostbart med sig, fast än sådan lycka icke skedde allom som flyttade fram in i thenna Socknen och jämte the inhemske drogo sig åt Jäbställen på skogs markerne, hvilka sedermera framtrupo ifrån sina giömor, när fienden hade afwikit.

§. 7.

Så länge then föresatte tiden warade för Cosfakerna, så långt och wida redo the omkring, längst som näst förmådde, hwarföre skyndade sig 7. st: af them längre i wästern ifrån Hög til Forþa Sockn, at efterjaga Hudickswalls Stads inwånare, som stora landsvägen flyttade undan, råfande en och annan i vägen och i byarna, först i byn Wählstad, — hwarest the mycket af insatte egodelar borttogo; dock brändes byn intet; sedermera undergid byn Åkre samma sköfling, hwarest fienden kom så när nogre af the våra, at när Cosfakerna woro ridande in igenom then ena porten til Gästgifware gården, skyndade sig the andre ut igenom then andra porten. Til byn Hambre ryckte samma Cosfaker; och emedan the therstädes öfwerkomma mände färror öfwerfulla med dyra saker, som Hudickswalls borgare och annat folk sökte föra undan; så fångades ther rikt fribyte; Hwarest och min k: hustru Anna Elg, med mina yngre dotter Aurora, kommo och uti Fiendens händer; likwäl skonade för hugg och slag; dock plundrade til then egendom som för handen war, äfwen hästar och alt hwad hälst fienden taga wille, som här stadnade, utan at rida längre i wästern, icke heller at afbränna thenna byn. Och som bytet war här stort, och fienden allenast 5 man stark, så lämnades många saker qwara på thenne Hambra backen, hvilka en eller annan af byamännen sig til godo bortsnappade, som dierfdes gifwa sig fram så snart fienden farit sina färde, hwilket Samwetslösa tiltag, så här som annorstädes, hwarest fienden framfarit, swåra war at beklaga.

På samma natt som större delen utaf Cosfakerna struko ifrån Hudicksvall på then stora allmänvägen åt Tuna, Hög och Forþa Socknar, såsom i §. 5, 6, berättat är; Så foro och nogre af them på then så kallade Södra vägen åt Forþa Sockn, hwarest the sköflade byarne uti samma Sockn, såsom Berglock, Lund, Hestad och Bäck, af hvilka then sidstnämnda afbrändes, men the andre skonades, äfwenwål Forþa kyrcka och Prästgården, tit ingen fiende anlände; och om så timat hade, woro tilförene all kyrkans skrud och mobilia uttagna af kyrkoherden H. El: Vixner, och i förwar bortförde til skogs markene, tit och folket i thenna Socknen fly mände; gåendes fram til byarne igen, när the förnummit hade fiendens afwikande, mycket glade theröfwer, at icke en af

församlingens ledamöter war fångad, icke heller dräpen; dock swåra ängslige öfwer then stora skada, som the fleste uti Annexan Hög Sockn lida måste.

§. 8.

Cosfakerna, som the räknades många, och therjämte uti otroligit hastigt och geswindt ridande öfswade, så skyndade sig och en del Norrut ifrån Hudicksvall på samma natt, hwilcka icke allenast struko stora Landsvägen åt byarne Sanna, Fläsbro och Hostad af Tuna Sockn, som 5 §. utwisar; utan och foro än längre Norr på samma wäg til Rogstad Sockn, hwarest the första byn Vahlstad plundrade, uti hwilcken och min Högtährade Faders gård Crono-Befallningsman J. L. Bromans, är belägen; dock skonades hela byn för brand; wisandes här Cosfakerna en underbar mildhet, at icke allenast lämna qwar efter sig mycket som kunde tiäna them til fromma, så wäl i Kistor, Skåp och lådor, som uti Herbrren och bodar, utan och wredo all igen låstapparne i dryckeskärilen, sedan the uttappat så mycket som behageligt war; fastän skadan stor kändes, emedan fienden bortförde, så mycket som nogonjin theas hästar bära kunde: längre norr i thenne Socknen kom ingen Fiende, utan theße Cosfaker wände wid Vahlstad om igen, emedan tiden war inne, och starka skott woro gifwen ifrån Galejerne til återkomsten; warandes således thenne Rogstad Sockn lyckeligare än the andre närmast Hudicksvall liggande; i ty ingen gård brändes, än sieder Kyrkian och Prästegården, ifrån hwilcken Kyrkoherden H. Nils Broman hade flyttat til Annexan Flsbo; icke håller fångades nogon menniska, än mindre dräptes, ja! thet än mera lyckeligt wara mände, at alle the små båtar, öfwerlastade med hwarjehanda saker, som Hudicksvalls boerne förde med sig in uti Drefwesfiärden til Norholm, en gård liggandes til samma Rogstad Sockn; och farwatnet til samma fiärd öpet ifrån inlopet til Staden Hudicksvall; blefwo friade ifrån fiendens anfall, och med allas förundran förskonade, utan at plundras och upbrännas, fast än orten ganska när Fienden ligga mände.

§. 9.

Sedan fienden efter behag således fåt öfwa sin framfart med härjande och brännande på Staden Hudicksvall och uti the näst omkring liggande Socknar; steg han om astoneu uppå Galejerne igen, och rodde ut til Tuna Olmen, rik af mycket frubyte, hwarest han hwilade öfwer natten; lämmandes efter sig en karl, som anten såfwit för länge, eller med slit stuktit sig undan, hwilcken sedermera rodde sig inpå fasta

landet i Rogstad Sockn, söfte byar och fold, och blef fasttagen, wetandes berättas, huru ock många finnar och flere bekante Personer, hade gifwit sig i sällskap med theße fiender Ryßar och Cosaker. Men om morgonen tida d. 24 Maii lade Galeje-Esquadern ifrån bemälte holma, dragandes sig ut om Horns landet och Rogstad Sockns stränderne, utan at bryta in på Arnön eller the andre byar, som wid Siökanten ligga til före nämde Rogstad Sockn, sträckandes wägen på hafwet längre i norden, hwarest **Ströms** Järnbruk i Harmångers Sockn låg uti ögnafskottet, afdelandes fuller nogre fartyg tit åt, at bemälte Bruk plundra och afbränna, men emedan fartygen stadnade på et grund, så at wägen blef hindrad och förtagen, nödgades the lämna upsätet, och draga sig efter hopen, som med Arar och Segel skyndade sig alt längre, såsom the gamle Siöstrykare och Siörännare, åt Norden; hwarföre blef thetta Bruket, och äfwenwäl hela Harmånger Sockn, befriad ifrån fiendens härjande och brännande, fastän alle Inbyggjare räddde, flydde undan bort i skogs marker och säbodar, störste delen wästerut — til Bergsjö och Hasela Socknar, tit jämnwäl församlingens herde H^r E. Agrivillius sig räddade.

§. 10.

Samma lycka hände ock annexan Jättendal Sockn, som Harmånger, ty ingen fiende kom tit up ifrån hafwet at giöra nogon skada; fastän hela Galeje Esquadern landade ut på Jätteholarne, at hwila ifrå rodden, och spisa manskapet med mat och dricka, som här kokades och stektes af the många Chreantur, som på Galejerne indrifwas månde, wid Hudickswalls stränder; ja! så mång, at ock nogre lämnades qware på bemälte holmar efter Fienden, hwilcka egarena ifrån the Södre Socknar fingo igenkänna och återtaga.

En nyligen titkommen fiskare ifrån Gefle Erich Mörck wid namn, blef thes fången til at brukas för losman, hwilcken likwäl blef lösgifwen wid Härnösand, och återkommen til sina anhöriga.

§. 11.

Wittida om morgonen d. 25 Maii lade Galejerne af ifrån förenämde Jättesholmar, och affärdade wid framfarten 5 st. mindre fartyg up til Gnarpes Sockns masugn, liggandes straxt wid hafstrand, hwilcket Bruk med all tilhörige husen i hast plundrades och afbrändes, förutan en bod som en Brukskarl, Hyttedrängen, kunde ifrån elden fria straxt efter Fiendens afwikaude, hwilcka skyndade sig tillbaka igen, utan at fara längre up i thenne Socknen, som så lyckeligen undslippa månde mera

skada af Fiendens härjande och brännande; fast än alle i Gnarp Sockn, såsom the uti andra Socknar, skrämdes ifrån sine hus och gårdar, känna måste skadan af flyttandet til aflägsse orter, mäst then som mäst egde; ibland hwilcka Kyrdioherden i thenne församling H^r Daniel Vickman, med rätta nämnas må, som ock skyndade sig undan fienden wästerut til Bergsjö och Häfle Socknar; men finna måste wid hemkomsten det inhemiske Snaphanar warit framme, at taga åt sig hwad them lyftade.

Slut af thetta Capitel:

Alltså måste Glyfisvallur wara på thenne wefona et Nifulheim, och thet gamla Helsinga land med thes botn trampas af lästrykare och Fiender, som på mång hundrade åhren tillbaka Hafsstränderne så letat hade; och therjämte hela Bocken så skakas och darra, springa undan ock icke töras resa sig up och stänga mot med hornen, emedan elden syntes willia antända hela landet, alt folket flydde och ingen undsättning war at wänta ifrån Getebockarne som lågo stilla i Glæsvall, kännandes med nog smärta, det håren och ruggen på mång ställe så afrycktes, at the knapt hädanåt stå at fästas igen och åter lärswas.

Cap: IV. Uti Medelpad.

§. 1.

Ifrån Ryska Galej-Esqvadern, som hade sitt hwilo ställe och nattläger på Jättes-holmarna, emot then 25 Maii, såsom §. 10 innehåller; affändes nogre små fartyg, icke allenast inpå Gnarps Bruk se §. 11. i nästföregående Cap: utan ock wid längre framfart i Norden 2 eller 3 st: intil Galtströms bruk, belägit i Niurunda Sockn och Medelpad; hwilcka strax wid landstigandet, sköflade och afbrände then östre delen af bruket, en hammare och Masugn jämte husen, som ther närmast stå mände; men then öfre eller wästre hammaren och hwad thertil hörde undslap både plundring och brännande, äfwen kyrkian; ty fienden ryckte hastigt af, finnandes på thetta stället intet motstånd af nogon menniska, som hade studtit sig undan hit och tit i skogen, och flyttat wästerut til ther liggjande Socknar.

§. 2.

Til Staden Sundsvall anlände fienden på Galejerne d. 25 Maii om aftonen, gåendes förbi Niurunda Socknen, så at then intet plund-

rades eller sköflades; allenast then norra delen af **Lörudsstfjäre**-hamn; Men then Södre stora hamnen och Capellet skonades; landstigandes utur Fartygen, som ankrade i Hamnen gent emot Magazins husen; hwilcka hus, äfwen som the 6 st: stora och wälbygda the å stranden stående Swenska Galejer och Cronofartyg med tachlage försedde, blefwo på förmiddagen, efter wederbörandes fattade råd, af våra egna, antände och til asko lagde. p. Rytte Cosfakerna hastigt och modigt fram, emot the the i ordning stälte 50 st: Jämtlands Ryttare, under Lieutenant Lindstedts commende, understödde af 150 st: CronoBåtsmän; hwilcka nyligen tit å orten komne woro, at wara på the förenämde Swenska Galejer; såsom ock af Borgerskapet och then tit nödgade lands allmogen; hwilcka wid början gjorde Fienden godt motstånd, så at the måste af Galejerne til förstärkning taga mera manskap; Men emedan före nämde oöfwade bönder och båts män begynte fly och taga sin person i säkerhet, Borgerskapet likaledes, blef fienden öfvermächtig, och nederslog alla Jämtlands Ryttare, tagandes theras Lieutenant til fånga, som af tagne blesfeurer, nogre dagar derefter, uppå theras Galejer dödde.

Sedan fienden således hade fåt behålla fåltet, begynte fotfolcket sköfla Staden, utan aldringaste motstånd; och Cosfakerna efter wanan i flux rida omkring å alla wägar at rappa och röfwa, härja och bränna, dock på nogre få ställen med motstånd, mera af goda krigspuß än manskap v. g. at inom wälbygde gårdar, resa up stänger och Pitar, slå på trummo, commendera manskap til höger och wänster. p. p. hwilcket skiedde om natten emellan d. 25 och 26 Maii, tå Sundswall afbrändes, och många the omkring warande hus, byar och gårdar, samt Skeps-hwarfwet, med therå liggande skönt wärcke af planckor, rötter och mera sådant: Et stort fullbyggt Skiepp, 2^{ne} smärre och flere fartyg, blefwo ock afbrände och onyttige gjorde, och thet som icke hinte fullbordas om nattena, det gick för sig om morgonen på then 26 dagen, tå altfamman som brinna kunde lades i asko, förutan kyrkian, klosterne och klockstapeln; hwilcka för elden bewara fienden hade nog at giöra, som här och annorstädes, undran wärdt, war at förnimma.

Supplement
till
Mercurius Helsingicus
(Jfr ofvan s. 312 ff.)

Bromans originalmanuskript till *Mercurius Helsingicus* (en årskrönika för tiden 1707–1750), aftryckt här ofvan s. 311–511, är tyvärr illa skadadt i början. Såsom i aftrycket angifvits (s. 312 noten), förete nämligen flera af de första bladen »stora rifna eller frätta hål», hvilka vållat afsevärda textförluster i det parti, som inleder verket och som utgöres af en omfångsrik skrifvelse från Broman till arkiatern Urban Hjärne »1707 in Decemb.». Härtill kommer att detta aktstycke här föreligger i ett första koncept med talrika ändringar, öfverstrykningar m. m., hvilket gifvetvis medfört åtskilliga vanskligheter vid utredningen av den ovan publicerade texten. Emellertid har själfva den definitiva originalskrifvelsen, dvs. det aktstycke, som en gång i tiden tillställts Hjärne, i senare tid anträffats i Uppsala Universitetsbiblioteks handskriftssamling (ms.-vol. D 1404 a). Då detta dokument, som är helt utskrifvet af Broman själf och på det hela taget är väl bevaradt, sålunda icke blott supplerar luckorna i konceptet och i det därpå grundade textaftrycket här ofvan, utan därtill föreligger i författarens egen slutgiltiga formulering, har det ansetts riktigt att — trots de öfverensstämmelser denna redaktion styckevis företer med den tidigare publicerade texten — här meddela densamma in extenso. Det bör tilläggas att den topografiska karta, som Broman i skrivelsen omnämner såsom samtidigt tillställd Hjärne (jfr ofvan s. 313 och nedan s. 891 och 895), åtminstone icke hitintills kunnat återfinnas.

(A: Ge.)

Wällborne Herr Archiater,

Hög-Gunstige Herre.

Det gör, Wällborne Herr Archiater, Eder widtberömde högt-priselige ynneft, at en fremmande hand fördriftar sig med detta fram-wisa, ehuru ringa och af intet värde thet wara må; likwäl emedan det plägar och efterlätas them enfalligom och minsta wittnen framföra hwad de sett hafwa, så leswer jag wid then säkra tankan, at och Wällborne Herr Archiatern sin höga ynneft och gunstige uhrsächt mig täckes upwisa. Ty ehuruwäl för tryk e^r flera åhr sedan, då Wällb^{ne} H^r Archiaterns å trycket utgågne förste flock om Wattnet, jag fått genomläsa; Hwar uthur rätta Orsaken til Hafwets Sällto, min rhapsodia, ut ita dicam, de Mar: Balt: inhämta fick; Jag i ödmuikhet åtänkte insinuera de anmärkningar til de wattu, Siöar, Källor, etc. som upfattes då jag reste kring dulcissimum natale solum, Hellsingeland, åsfådade och åftog Sofnernes Kyrfor, med ther uti befintelige antiqviteter; Berg, Jätte-högar-Grafwar, Run-Stenar, gamle Murar, etc. etc. Hwilket i Mörkret ligger, hålft emedan ingens generis humani bonum, vel ut Aristot: verbis utar, anima et Sangvis mortalium, mig fattas. Men emedan åtskillige Hinder och af Wederbörande i Upsala mig anförtrödde hyslor, både wid Hudicksvals Schola, och sedan wid Gymnasium i Gesle affkurit denna ödmuikhe åtanfan, uthom det allgemena ordqwädet: Majora viribus ne aggredere! på det man icke komma må bland then hopen, hwilke af Galeno, ni fallor, fallas stulti ad cribrum; Så lemmades sådant otjdidigt foster i mörkret och tilbömdes ewig tyshet.

Å nästförwekne Höst hände omsjder then lydan och mig, hwilken olyskan och nu warande fatum satt i detta Cimmerska Mörkret, in ultima Thule, cum Uthgartha Lofi f. Saturno in tartar[um] relegatum, atqve novitiis spoliatum, at Wällborna Herr Archiatrens Andra Flock om Jorden, jag fick upfiöpa; kunnandes om thenna som then första, en Dswinnur Madur, som [o: så] mycket mindre döma, som the in Meor Enajim sant står: *הסרמא לא ישפור על הצבע וההרש על השיר*: Hwilken med ganska stort nöje genomläsen, upwätte hos mig then förra tankan hålft emedan Wällborne Herr Archiatern synes här uti som klaga öfwer

then straffbara wårdzlöshet de åskina låta här uti Helsingeland och Wäster-Nordlanden, som ingen ringesta Bokstaf insända, af thet som här kan finnas märckwärdigt, Sanningen til skylligt wittnesbörd; lika som å denne orten alt dödt och öde wore, der likwäl äfwen som annorstädes mycket finnes som hyppas bör, allenast det dageliga åskådandet sådant icke förachtade, eller alt-för säll-synta händelser sänkte Inbillningen at döma sådant endast ske och härfluta af något öfwer-Naturligit, thet ingen omröra eller afkunna må.

Alltförthen skul fördristar jag mig, en Simbul Jambe, i diupestå hörfamhet, fortel." något upnämna af det som här å Orten kan wara sammanhämmtat, besparandes widlöftigheten v. D. til bättre lägenhet, och ödmjukast anhåller det behagade Wällborne Hert Archiat: Gunstigaft uhrjächta thet hastige stilen.

Om Källor.

Alt här i Helsingeland, öfwer alt, finnas ganska många Källor, infiniti, såsom Mathematici bruka säja; som både Sommar och Winter, uti wäta och torcka, behålla sitt jämna wattu och lika språng; det är Demotsäjeligit; Ty allenast uti Rogestad Sotn, [t]här jag mäst har wistås, äro öfwer 90 el: 100 ft. sådane; hwilke at upnämna, alt för wjdlöftigt och ledsamt wore. Ibland these är En i synnerhet af förfarenheten befunnen hafwa Hällso-wattu, Neml: **Edswjks-Källan**, hwilken är tämmel: wjd och diup. Wattnet är ganska klart; och hafwer en Bled-achtig, vitriolist och Ärgig Smak, hwilken gemene hopen mena härfluta af de Penningar som ligga ther nedre, emedan ganska många ja! nefas dictu, med wjd-skepelse, såsom gå tjt om Torsdags qwällen; Intet se tillbaka; Ingom hållsa eller swara, etc. ther offra och offrat hafwa. Hurudan wärckan thetta wattnet äger, at stärcka swaga ögon, förtaga Colicam passion; gifwa Maat-lust, drifwa Urin, etc. der til finnes sexcenta exempla. Ett allenast nämnes: 1692 om Hösten blef min fader en Paralyticus, i synnerhet i Beenen och Länderne; Och fast än ther emot brukades åtskilliga wanliga medicamenter, war detta Eds-wjks-Källe-wattu för honom thet bästa.

Uti Häbella Sotn är äfwen en sådan källa; och flerstädes.

Sorgiftige Källor och Wattn.

En icke mycket stor Källa finnes på Ganjö Engen wid Silja by af Tuna Sotn, som har ett förgiftigt wattu, hwilket skadar Boskapen

och folket, om the råka thet af dricka. Hon upväller på en Moßa, den utan twisfel hafwer uti sig någon förgiftig Ånga.

1697. Bleswo uti Östambrefs Siön i bem^{de} Tuna Sockn, störste delen af fiskar döde. Åhlen, som eljest segliswad är, måste ock smaka samma förgift, Schwaden, eller hwad det wara monde; så at hopetals sura fiskar, af Giäddor, Bragner, Mörter, Åhlar etc. til Landet fluto.

Wattn som Ströma under Jorden.

Förutan Gled-bäcken i Norrbo Sockn och lilla Insiöns utloppet wid Laståsen, af Bergsjö Sockn, hwilke Strömar hafwa ett stycke wäg sin gång under Jordenes brynja; Så synes ofelbart uti the Siöar, som äro belagne i Rougstad Sockn, nembl: Sun-å fiärden, Norsta, Boo- och Rjm-fiärden, at the hafwa flera förborgade utlop i Hafwet än det ena sundet, Rjmsundet, som ganska trångt är, utan någon proportion emot de många inflytande Strömar til bem^{de} Siöar; Hälst emedan Situation: såsom af här hos bifogade Topograph: mappa kan synas; och andre wißa tekn sådant utwißa; Ty ofta fångas med Root, Råät och Krotar, Giäddor uti wjken A. och B. som warit re vera Haaf-sjö-giäddor, och è contra uti C. och D, Insiö-giäddor; Hwilkas åtskilnad, ceu res notissima, onödigt skrifwes.

Om Röda Lefror i Wattnet och andre Sällsynte Ting.

1706, då det myckna Regnet om Sommaren och Hösten föll, såg jag och många andre strax här wid min faders gård Wällstad, tiocka, röda Lefror i wattnet, somlige större, somlige mindre, Hwilka, som the högt glanzade och underbare syntes, med Käppänden jag allenast torde röra, då de lättel^{de} åtskilldes i första 4 el. 5 dagarne, Men sedan icke lätteliga, utan kunde med käppen uplyftas uthur wattnet; Förthenskul tog jag den ena efter den andra i handen, finnandes omjdder, efter 8 dagars förlop, at det war en massa minimorum vermiculorum, smale som Tagell, hafwandes hwar och en sin rörelse. Om nu detta hade nedfallit med regnet; såsom jag oftast funnit på hatten och annorstädes, at Matsfkar, dock af annor skapnad och Coleur, nederkommit med regnet; Eller war det af sådant som uti Junii och Julii Månad 1697, har wißt ig i Siön Barden, emellan Dalarne och Wäpmanland; Hwar om Hög-wörd: Doct: Svedberg omständel. skrifwer til Wällborne Herr Archiatern; Eller war sådant sammansatt af någon Volarisk materia uthur Bottnen; Eller något annat; thet om anstår mig intet döma, komman-

des det allenast i hug, hwad jag läst af någras Beskrifningar, huru Fretum Magellanicum, non procul, ni fallor! ab ostio d' della Plata, säjes synas wara rödt af Röda Matskar. Sed unde isti?

Men at then försträckelige Jehovah ofta låter förkunna stora Lands-Blågor, medelst Dwanlige och Gruswelige Meteora et aquea et aërea, et ignea; thet om må ingen twisla. De försträckelige Chasmata, Nord-Blys, Sky-bragd, och andre Sällsynte teckn, både i Sky och å Jorden på Menniſkor och fänad, som å dessa Krigsåhren hafwa här i Helsingeland synut och ännu synas, äro så många, at man hyperbolice må säja, som gloriosissimus ille Rabbi Jochanan filius Zachæi et Præceptor Josephi Histor: en tjd sade: Om Himmelen wore Papper, alle Menniſkor Skrifware och alle Trä Pennor, så kunde the detta ändå intet tilfylllest beskrifwa. Ty ehuru wäll Nord-Blys och Sky-bragd sin Naturliga orsak, och rätta ställe här i Nord-Wästen åga, liksom hafwa the wist och ännu wisa sig heelt annorlunda än förr, uti ganska underliga figurer och färgor; stundom med häftigt Gny, Smäll- och frasande; stundom sammanfätte som en tioc Moln-Wägg; Strax åter uti sådant Ljus utspredde, at man den grammaste Stihl wäll läsa kunat; Stundom surrat omkring exacte circulariter; stundom oblique; stundom horizontaliter och på tusende andra sätt. Ett allenast af många här å orten owanlige händelser i underskrefne ting, fördriftar jag mig angifwa:

Uti Solen.

I förwekne Sommar, 1707 den 19 Julj, syntes kring Solen 2^{ne} andre Mindre och mörkare Solar, nästan lika som det synes uti ena Wattuskåhl, tjt Solen med en Spegel ställes.

Uti Månen.

I detta år hafwa synut som oftast 4, 5, ja 6 gårdar eller Ringar kring Månan, undantagande de många Bj-tungell.

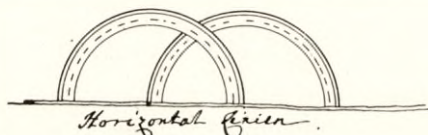
I Stiernorne.

Den 11 Octob: Siftwekne om Natten på hafwet, syntes ganska många Stiern-skott, således, at ifrån ett rum, och lika som en punct, utslugo alt å en gång, then ena Stiernan Öster, den andra Norr uth, den 3^{die} Wäster, etc. fast än wädret både förr, då och sedan blåste tämmel^o Nord-Nord-Öst. NB. Efter gemena sättet fallar jag dem Stier-

nor, som i samning äre Meteora, exhalationer eller dylikt, lika som Castor och Pollux, f. ignes S. Thelmi, Draco volans, Capra saltans, Ignis Fatuus, Trabs, etc. Swar om Physici skrifwa.

I Wädet.

Den 30 Maji sjuftleden, då jag reste til Upsala och war kommen på Högsta Bron i Bälinge Sockn af Upland, syntes om afftonen, äntelⁿ i Öster, twenne stora Rign-Bogar, sålunda som närstående figur utwijjar.

Jag frågade Gästgifwaren ther samstädes om han sedt sådant förr; hwar til han alldeles nekade.

Den 11 Octob: sågo nästan allt Bruks-folket på Ström i Harm-ånger Sockn en ganska stor Röök uti Wäster upstiga, lika som af ett stort Swjdiefalls brännande, fruchtandes hwar och en at någon häftig Wäd-Elld antändt Kyrkan eller någon By up i Socknen; hwilken Röök omjyder småningom sig fördelte och förswan. Afwen syntes en sådan högt uppsputande Röök här på Wällstad, emot Wäster, någre dagar ther efter, Membl. den 21 Dito. Ehuruwäl ingen olyckelig händelse af någon Wäd-Elld då tjemade, utan å någre dagar ther efter kom töö-wäder, at de ny-frusne Isar dambade som af en Ugn.

På Mennisfor.

För try år sedan födde Jon Perssons Hustru i Åkre af Rongstad Sockn en Gofse, som hade en ganska stor wäxt bak i Nacken, lika som största peruqve-Pung; hwilken lefde ett år. I detta 1707 och August: månad, födde Olof Erichsons Hustru i Byn af bem^e Sockn, ett ganska wanskapeligit Pilte-barn, hafwandes dubbelt Hare-Mund i Öfre- och äfwen i Nedre-Läppen, trenne allenast finger på hwarthera handen, ganska länge etc. hwilket strax efter döpselhen fick affomna. Om många andra monstrosiska barn, som säjes wara här födde, skrifwes intet, emedan jag dem icke sedt hafwer.

På Sänad.

Här om åhret framkom i Liusjet hos Erich Larsson i Wällstad en Kelling, som hade 8 fötter, men ett hufwud; då han gick med 4, stodo

de andre 4 föttren i wädret, så til säjandes, ofwan på Ryggen, ehuru wäll ther och Thorax och Abdomen wara monde, med hwilka han äfwen wäll gå kunde, när han blef omvänd; Men hufwudet måste altjd weta åt den ena fjdan.

På fiskar.

I denna Höst fångade Giestgifswaren Jöran Mårtenson i Wja tvenne ganska underlige fiskar, med en Rybia i Rjm-sundet; Eller hwad det war; hwilket at beskrifwa, alt för widlöftigt wore.

Om Siöar med dubbel Bottn och öfwerwårte.

Ganska många Eng, Myrar och Mosjar finnes här i Helsingeland som hafwa Siö eller wattu under sig; hwilka at upräkna, alt för widlöftigt wore; äfwen som Twe-bottnade Siöar. **Kasten Siön** i Roughtad Soku har jag ofta mätt, finnandes diupet allenast 6, 8 el. 10 alnar til första mörk-röda och lösa äfjan, som är nästan en alⁿ; Sedan möter stängen en blå-achtig lera med grof jord blandat, $\frac{3}{4}$ alⁿ; genom hwilken bottn när Stängen är nedertrykt, intet ringesta motstånd kännes, ware stängen så lång hon wara må. Här om åhret wittiade min Fader i denne Siö en Lång-Reef, men när han kom mitt på Refwen, och uphämtat 2 elⁿ flera Åhlar, hwilke här store finnas til 8 eller 10 ip [marker]; så begynte refwen töjas och dragas starkt tillbaka åt bottn; Och sedan arbetet och kampen en god stund wahrat, upwårte, i synnerhet kring Båten, en sådan storm, buller och wattu-häfnung, at drängen med all som största möda förmådde roo båten til Landet, ehuru liten som denna Siö är, och min Fader lemnade gierna Refwen, sedan hon war affsturen, i Siön, at salvera Lifwet. At detta bullret upwårte af underjordiskt wäder, då förmodelⁿ någon öpning skedde i Medel-Bottn, det inbillar jag mig snarare, än som af någre Sireners eller Siö-råens rådande; hwilka af gemena hopen förmenes i denna Siö starcka wara.

Icke långt här ifrån är belägen en annan Siö, **Syllta elⁿ Frölands Siön** kallad, hvars lte å hela Helsingeland intet finnes; ty han öfwergår de andra, såsom Ryrk-siön i Harmånger, Östanbreds Siön i Duna, Åhl-siön i Söder-ala, Dgs siön i Ferla Sockn, och flere städes; gifwandes sådant utseende som det skönesta och grönaste Eng, emedan han om Sommaren heel öf[we]ruxen står med Waß, fräken, Säf, Rör, och andre wattu örter och blomster; såsom Nymphæa, Papaver, Plantago, Dracunculus, Anagallis, Lenticulus, Apium, Polygonum, etc. etc. så att ingen kan slippa fram med Båat annorstädes än uti den

smala och af ådrar upskafne wägen, Monningsleden; hwilken på ofwannämde Charta, med puncter är utfatt. Uthur denne Siö bergas åhr^l många 100 laß foder för Boskapen; och många 100, stå qware; fast än ock uth-Socknes folk, ifrån Hög och annorstädes, sådant Siö-foder taga får. Å de förflutne hårda åhren 1695, och de följande, brukade Allmogen taga up de stora Rötterne som i denna Siö önnigt wäxa, dem torcka, sönderstöta och med miöl sammanblandade bröd giöra. Huru många fly eller flott-holmar här finnes, det är them obekantom otroligt; hwilke bära nog Star-Höö, och äro artiga Ichth[y]ophylacia, ut ita dicam, och fiskarnas Frj-Städer, hwilka Natursens Herre och Naturen bygt för de otaliga många fiskar här finnas, såsom Giäddor store nästan 2. lb. Bragner om 8 el 10 sp^r: hwilke hafwa Knylar eller Horn i Naden såsom Simpör, hel mörck-gröna af flott-holmarne the stå under; Sarfwar el^l Swarfwer, den högt- och gullglimmande fisken; Rudor, store at många wäga af dem, 8 sp^r; Abborer; Mörter, Fljdor; Pankor; Löjer; Gierjar; Lakar; Åhlar och sådant mera. Och emedan denne Siö ett Penu Piscium wara monde, så spara äj heller Fiskare, ifrån de många nästliggande Byar, sin fljt och konst i fiskandet wissa, Med Note-drägtter om wåhren förr än wåsen och de andra ofwannämde Grääs och örter upwäxa; Sedan med Määt, Miärdar, Kasar och Nybjor wid uddar och Grääs-fly; Med Kattifjor och Määt, hela Sommaren öfwer, uti Monningsleden och de gloar, flaaft eller Bölar emellan flyen; hwilke dock gemenl. ganfka diupe äro; Med Luuster eller Stöjning, således, at fiskaren drager sig fram, icke utan största möda, uti den tiöcka Wåsen, på en mycket liten Julla eller Tre-börding, då rätt lungt är, anten dag el^l natt, märckandes efter der fisken rörer Strå, hwar på han så förfaren och konstig är, at han strax wet hwad slags fisk ther står, anten han rörer strå med Stiertten eller hufwudet, huru många strå den el^l den fenen rörer etc. Han hugger då an, och träffar fisken, lika som thet sker om hösten wid Elds-luuset. Eljest är ytterst af denne Siö et så stort flaaft at ett eller annat warp med Is-noot, dragas kan; hwilken Noot-drägt endast då anställes, när köllden aldra-stardast är, emedan longa et qvotidiana experientia, rerum Magistra gifwit wid handen det större önnighet af fiskar då fångas, än i Blida-wädret, då fisken, säja de, håller sig in uti Säfwen.

Sjöar uthur hwilka under-Jordiskt wäder upstiger.

Berg-wjken, then störste Siö i Heisingeland, utfallandes i Marmen och med namnkunniga Luusna-Elfwen til hafwet wid Luusne-Bruuk i

Söderala, är ganska diup och hafwer starcka upstigande dunster, at hon om Sommaren förhindrar regnet, och har om wintern alltid stora Brogner eller Bråker.

Samma art har och den store Siön Söder-Delen; hwilken och aldrig fryser när klart wäder är; thet må wara så kallt at Spåner och stöckor spritta af marden; utan då mulit är; Floor-Siön i Moo Sochn, och många andre.

Om Siöar på Bergs Kullar.

Öfwerst på Wäl-sjö-flack, som är bland högsta Bergen i Helsingeland, är en liten Tiern.

På the höge Bergen emellan Skog Sochn och Söderala finnes någre små Siöar, som hwarden ut- eller Inlopp åga; Uti En i synnerhet, kunna små Krokodiler, $\frac{1}{2}$ Aln länge, upmetas och fångas; hwar af jag twenne sett.

Om Siäle-Fisken; och Saks-fruen.

At fånga the starcka och grymtande Siö-Diuren, Siälar, det sker hos oss gemenl^{ig} på följande sätt och Maner, näst det att the dräpas med Krut och Bly uthur goda Böfkor; nemb^{li}

1. **Med Krok**, gjorde efter som närstående figur wisar:

- A. B. är Järn-Kroken el^l Harpunen med en stark Hållunge.
- B. C. Läggen, äfwen af Järn, hwar uti Staken eller Skafftet
- C. D. sätties, men andre änden neder i botten; ty måste längden proportioneras efter diupheten.

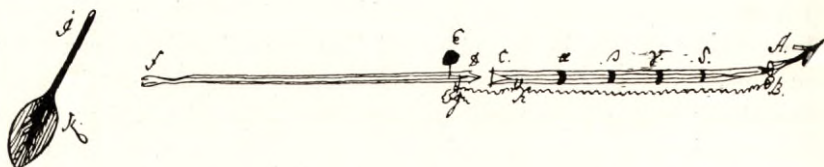
Sådane Krok 3 el. 4 upställas å then siddan af Stenen af hwilken Siälen, efter hafd hwjlo, sig i hafwet störter; ty måste änteligen Speken A. wetta til Sten; Staken intet längre än at kroken nåttar wattnes brynja, wäll fastfätter i Botten, och Läggen wara ombunden med en starck lina, hwar's ända en stor Sten qwar-håller.

2. **Med Stång**, hwilket fiske och fånge anställles om hösten, då heel mörkt och lungt är, således:

Twenne Karlar äro uti en liten ther til förfärdigad Båth, **Nynric** kallad, hwilken måste wara hwjt-struken ofwan wattnet; emedan

stenarne i Hafs-stränderne om hösten sådan Coleur hafwa; Häerne och ädrar klädde med ludit skin, at de intet knarra; uti Bat-stammen sitter en Alfswa eller Nicka, hwar uti Stångren ganska beqwämmelⁿ föres och eftersläpes; den ena stängen är 16 alⁿ, then andra 18. Då nu wongöras skal, sättes desse Stä[n]ger tilhopa uti skarwen, och sammanknutas med den ändan af toget elⁿ ljan, som **Sästan** kallas, uti de tvenne Sinkor som inslagne äre i hwarthera Stång-Endan; Hwilken Lina löper ända fram under then främre stängen och är knuten med änden i **Ringen** eller **Lefanet** af Harpunen eller Järnet som främst på stängen sitter, och Siälen istötes. På den förre stängen äre omgifne Bly-ringar, merendels hållande alle tillika 3 R, på det hon ett stycke neder i wattuet siunka må; Men på then andra intet, utan fremst på henne är uprest ett **Kummel**, widt som en tallrik, hwar efter Siälkarlen på Siälen uthur Myricken slytar, som står på knäna i Stammen, hållandes i wänstra handen en Spada, **Swepen** kallad, med hwilken han drager båthen krafteligen fram; Men stångändan i then högra, then han, så mycket giörligit är, ställer tillbaka uth wid Sjdonan, förandes henne med all macht fram, så snart han känner at järnet nåkar Siälen. Att detta måste så nått och tyst förättas af sielfwa Mästaren, Siälkarlen; hwar af En eller Tvenne allenast i hwarje Sofn finnas, ther sådant siffe öfwes; at hans följeslagare, och den som dygnet åger, icke det ringesta här af seer eller hörer, emedan Siälen är ett ganska wahrsamt diur, så at det minsta buller, ja! ett hyjje-fall uthur Räck eller tröja, kan oroa honom och giöra arbetet fruchtlöst.

Enär harpunen eller järnet är instött i Siälen, lofvar thet strag af stångändan, hwilken gifwer sig tillbaka; lagandes den förfarne Siälkarlen så at en stång lägger sig om hwarthera siddan om båthen; han leder sig då fram efter stängen, til thes han räcker repet, hwilket han, så mycket möjligit är, inrappar, gifwandes wid annalkandet Siöhunden dryga slängar, i synnerhet öf[we]r nosen, om de något giälla skole. Men i medler tid har Siälen, särdeles de store och Grå-Siälar man kallar, sprungit hela wekon Siö med Båthen, så at forßen yrat öf[we]r Stam, ther toget äntelⁿ hållas bör, älsjst hwälf[we]r Zuhlen öf[we]r ända, emedan han så fast far, at icke tvenne karlar häcta roo så hårdt; hotandes oftaft både båth och folk med qwas och undergång.

- A: är Harpun eller Järnett med sine hållungar, som måste stå up, på det at thet thesto bättre må föras up före Stenen i Siälen.
- B: Ringen eller Lefanet hwar uti ljan eller toget fästes, at icke Siälen må upfno repet, emedan han oftaft fullrar som ett nystan i wattnet.
- A. B. Främre Stången på hwilken Wly-ringarne α . β . γ . δ . satte äre, at hon något ljtet i wattnet nedsjunka må; Stången at dölja och böja.
- C. D. Skarfwen på Stång-ändarne, hwar uti de fästas med horn eller järn, öf[we]rsatta.
- D. F. Hand-stången, på hwilken
- E. Snyttet sitter.
- G. H. Sinforne, hwar uti fästas knytes at hålla samman Stångerne, i synnerhet när the, en å hwarthera sïdan om Wyrriden, släpas.
- J. K. Spadan eller Swepen med hwilken Båten fram-myndes.
3. **Med Nääät** fångas och Siälar, hwilket sätt här å Orten nyli^e är antagit, emedan både til Kroppen och Pungen thet lättare kommer än med Stången; ty af 1 L^{W} god hampa kan man giöra 2de Nääät, hwilke, litet gröfre til garnet än Lagnääät, så rumme at ett hwarf giör nästan $1\frac{1}{2}$ quarter, 5 famnar länge och 1 famn diupe, läggas som en half-circel til den twärre sïdan af Stenarne, ther Siälen sig neder i Siön wälltrar; fastbundne til den ena ändan med tog uti en stor håll-sten, med [o: men] i then andra är fästad allenast en ljtet sten, som strag följer Nätet efter, då Siälen börjar hwebla sig ther in, giörandes det som en hoptwinnad Poße, hwar uti han ligga måste ägaren til roof och frjbyte.

Och emedan många sådant fiske bruka weta, och tienslige Stenar i Hafs-wjforne intet, efter allas önskan, finnas, ty har konsten upfunnit det artiga grepet, at Stocf-ändar uhr-hålas på then ena och rundas på then andra sïdan, ljtet som en Trä-skål, hwilke, af Elden swarta-brände, läggas efter behag, i stället för Stenar, omstälpte på wattnet, med en ljan mitt inunder fast-satte; hwilke mycket snarare bringa Siälen i garnet,

när han på dessa swjckfulla runkande Kubbar, sin hwjlo söker, än the faste Stenar, af hwilka han ofta med Böfse-skott och annat buller nedsträmas måste.

4. På isen om Wären fångas, i synnerhet Siäl-Rutar, utan stort arbete och mycken omkostnad, allenast med Påkar eller yrer; Ty sedan Hodiuret kutat, hwilket sker på Isen, föregifwandes gemena hopen det Ruten då först får Ljff, när Matt-Måß-Uhren blåser; så at ju häftigare wäder å den dagen är, ju flere Rutar blifwa lefwande; så ligger Ruten på Isen långt fram på Währen, til des han börjar smälta och sfingras, hafwandes Modren altjd ett rundt hål up genom Isen, til ungen, som ock alle andre Siälur, hwilke sådana hål kunna blåsa up genom, men ingalunda ned genom Isen, brede hwilka Siälur altjd ligger, rörandes alt stadigt wattnet med enthera, Skräflan, at hålet icke måtte tilfrysja, och honom nedgången och födan affäras. Men i stora och kalla uhrwäder timar ofta then olyckan för honom, at hålet igenyrer och tilfrysjer; Han kommer då willse och intet mycket fort med sin gång i Snjön; Hwilken då råkar ställa wägen åt Hafswaten, honom händer en stor fördel emot dem som wälltra sig til Landet, hwilke, som de utmärka stora spår och föråda sin framresa, äntel^l komma i Jägarens händer, såsom det hände här om åhret i Rougstad Sotn, då bonden Per Oloffson i Frölland drap en wid Byn Bro af samma Sotn, hwilken likwäl arbetat sig hela Milen ifrån hafwet. Eller råka de uti Bondens käfttar i skogen, Biörn, såsom icke länge sedan skedde här i samma Sotn, at de som spåret efter-fölgde wunno intet mera än allenast see rummet, ther Biörn, som då ny^l upståt af winter-sängen, hållit sin frukost på sådan owan, dock mächta feeter Steek. Uti Skoug Sotn och enstaka gården, Siäl-stufwan, som namnet nu ther af åger, kom för många åhr sedan, en sådan will-sarande Siäl ned-tumlandes i stufwan genom fenstret, då brukelige, på tafet, emedan så stor snö winter warit, at drifwan banade wägen tijt up för denna främlingen.

Och ehuru wäll somlige äro i den Meninge, at sådane Rutar wid början och medan de på Isen ligga, intet så stort wett åga, at kunna sty folket och dråparen; så synes sanningen likare, efter min oförgripeliga mening, det sådan säkerhet lærer härfluta af theras blindhet och swaga Syn; warandes förmodel. theras wett lika smalt både i ungdomen och åldren; Emedan Ruten då heel hwjter är och öfwerdragen med en särdeles huud; Antingen den är af de allgemena hinnor, som kallas Amnios, Chorion, Allantois, eller andre wanliga Secundiner; ther om må de Lärde döma; hwilken först börjar afnötas kring ögonen, då Ruten

synes som bära Glaas-ögon, eller Bryllor, och sedan allt mer och mera kring hufwudet, hallsen och kroppen, då den underwarande Isprängde huden sig wisar och framter.

Huru hos många ofwannämde Siälkarlar stor widskepelse och diefwulskap funnit och ännu, ni fallor! finnas, det är oanständigt och för widlöftigheten, swårt at angifwa och beskrifwa, i synnerhet hwad **Haf-fruen** widkommer, den de hålla före ett ens creatum nescio quid? som i synnerhet hafwer at råda öf[we]r Siälar, och är en Härtig-Ginna öf[we]r de andra Sirener eller Siörån, de må kallas Parthenope, Ligea, Leucosia, eller annat; hwilke Siälar många säja, propter analogiam nominis hafwa sitt uhrsprung, ab sit risum! af de Egyptiers Siälar, som drunknade i röda-hafwet; lika som Grodan af Konungz-Dottren, etc. Denna Haafs-Fru see de oftast; såsom och många andre Fiskare, hwilke för wist teckn til storm taga, när hon synes stå wid Strand-stenarne och klappa Byte; det jag 1698 in Aug: jemte flere med mig warande, ögonsten! see tyckte, wid holman, Norre Hamm-skäret; Dyrkandes henne så högt, at de strag efter hennes begiär, wisfa en eller flera Siälar i Siön om bord, at henne, förwäntandes ömniigt interesse; och fördrifta sig aldrig smubba eller afwisja henne, hwarcken på sjö eller strand, wid Stoc-Eldar, tjt hon ofta sig blott och baar infinner, utan efterleswe gamla reglan: **Gif henne en Penning, bröd- eller Ost-stycke; Bed henne wackert gå; låg som du seer intet.**

Ahr 1666, den 1. Junii, säjes Tjdelagaren Olof Ersson ifrån Arnön, der mästa Siäl-fisket kring stora promontorium, Hornslandet och Baldurs-Ön, brukes; bekänt på Wählen, sig och haft umgänge med Haafs-Fruen; etc. En! maxime horribiles illusiones et præstigias Diaboli!

Om Solmar eller Öjar i Hafwet.

Af många Solmars, Öjars och Klippors prospecter, Figur och Lynde, weta de in wid Hafwet boende och Fiskare sina säkra teckn och wisja märken til wäderleken taga. Af hwilka en allenast här nu nämnes, nemblⁿ **Gran**, som mähta namnkunnig är, både af situation, långt uti hafwet, längre än Stor-Jungfrun, etc. Nord-Öst ifrån Jättes-holmarne; såsom och af then myckenhet af ägg, som ther hämtas; åthskillige slags Siöfoglar, i synnerhet Torr- ell. Twärr-Mulor, som hafwa öpning til Munnen twärt emot andre foglars näs; Af prospecten eller utsjichtet, hwilket på 100 fätt förändras, efter som wädret och wattnet skifter, gifwer refraction och reflection til. Merendels när han synes,

har han ett högt, widt och stort anseende, många resor större, än han i sanning är; Och då kommer säkert wäder-skiffte; Anten wil han då låta blåsa på sig, eller ifrån sig gifwa wäder; ut vulgo dicitur; Och ju närmare han synes, ju starkare kommer wädrret. Wissa sig om aftonen några trä, lika som de stodo å bara wattnet, plägar ther på följa ett wacker lugn; Men synes detta om morgonen, kommer en gruswelig storm, ju längre och häftigare, ju högre och glesare träna synas.

Om Jord-Bäfsningar.

Strax östan om stora Lands-wägen, gent emot min Faders gård, Wällstad, är belägit ett Berg, 70 alnar högt /: thet jag ofta på åtskillige sätt afmätt, at tilstoppa kunna Munnen och wissa thom enträttnom propositiones æternæ veritatis Mathematicæ /: hwilket 1705 in Jun: när Torr-höet af Swalarne ther nedanföre belagne inbärgades, häftigt dundrade ifrån Nord-wäst til Syd-öst, så at träna skakade och riste lika som af starkt wäder, fast än heel lungt och starkt Solken då wara monde. Det yngre arbefolket stannade i stor förundran; men de åldrigare sade: Det bor intet alt godt i detta berget, skole I tro; låtom oß hasta; ty här plägar påfölja regn. Hwilket ock så skedde.

Nu, antingen någon särdeles under-jordiskt Eld; Någre Swafwel-achtige bituminosiske och fete Dunster, beblandade med Nitrosiske eller andre Salt-ånger; Gas, exhalationer eller Dunster af någon jäsuing af Sura, alcaliske och andra partielers sammanblandning; Underjordiskt watten, när det börjar siuda, rarificeras och qwalmen upkastar; Mineralier, Rieß, som mycket finnes och växer här i Helsingeland; Eller något annat, som Physici iweta andraga til orsaken af Jordbäfsningar; detta skakande och bullret upwakte, thet kan jag så mycket mindre säja; thet allenast at et starkt underjordiskt wäder bröt här uth; som det fierran mine tanfar warit, at Vulcanus något skulle kunna uträtta hos Hela, och at detta Ofwerboernes land, kalla Tartarum, Niflheim och hårda Hell, med sine himmels-hotande Berg, hårda hållar och täta kullar, icke skulle wara förskont för Jordbäfsningar; Och förthenskul efterspanade sådana händelser intet, då jag med Mercurs Staf genomlätade och besåg Campos Elysios, undantagandes det Skiugbonden N. N. berättade, då wij stadde woro, på then stora Sand-Moen, som är emellan Ferla och Hougdal Soekner, hwilken war som en uphackad åker af de stora Hagel som om Hösten näst tilförne så häftigt fullit, at Får och Fetter dräptes, Hästar och stor Boskapen goswo sig i siön, eller under trä och wäggar, uti hwilka än i dag diupa hål synas, lika som wore de upbårade med

Hagel uthur Böjor; i synnerhet uti Hougdal, Ferla, Biuråker och Hafella; hwilket han, skiugbonden wiste berätta, skattandes de warma Ländren lyckligare, än deße som af Hagel och sniö intet hade at rådas; Der emot då jag förtalte honom, huru the farligare händelser äre underkastade af stora och förfärliga Jordbäfningar, som fullkasta hela Städerna, land och fästen, andragandes det som skedde 1650 wid ön Santerinum; 1666 i Meden, då store Staden Schamachie och de många 1000 Menniſkor uti hast omkommo; Med mera som i Minnet kunde förekomma af Plinio, Kirchero, Bleſkenio, etc. at förnöta tiden och lätta wägen; Han då det inkast gjorde, at här om åhret skedde och här Jordbäfning, så at fenstren och faten runkade; etc. Om detta hans tal stödde sig på den Jordbäfning som skedde för 16 el. 18 åhr sedan, då jag ännu en yngling war, men kan mig det ehrhindra, emedan den gånſta stor och wjda omkring, med alles ſkräck dundrade; det kan jag intet wiſt ſäja.

Om Jorde-fall.

En gammal ſägn omföres hos alla här i orten, at en hel gård med folk och Boskap, för lång tid sedan, har sunkit neder i Tuna Sockn, några Musqvet-skott Nord-ost ifrån Kyrkan; icke långt ifrån **Tafwelrätten**, hwarest Korſet med omliggande kantiga Stenar stått, på hwilke JilgiärningsMän med bara Knä krupit, etc. hinc proverbium: **Gå til Tuna, frypa til Kryſſe och lära weta huut**; der en sumpig Pus på en Sand-ås synes, och än i dag kallas, **Gård-Sänket**; Orſaken föregifwes, more solito, af Bondens Gudlöſa leſwerne.

Det ſamma berättas om Moraset strax wid Landswägen i byn Öje af Jerſ-öö Sockn /: corrupte af H. E. S. pag: 170 ſatt **Alſta**:/ at trenne gårdar ther ned-sunkit haſwa.

1704 in April skedde wid och i ſjelfwa ſtarcka wägen, på ſlåta Sand-Moen, som löper ifrån Gnarps Kyrcka til Masugnen, å Norra ſidan om Ån, ett ſådant Jordefall, at ther ännu, ſaft ſanden runnit neder, är ett hål, 80 alnar långt, 30 bredt, och 27 diupt. Hwilket intet synes komma af åna, som der nedan wid gånſka ſachta, och heel grunner, $\frac{3}{4}$ aln allenast, framrinner; lika som i Elſkarleby, hwarest ſtarcka Strömen nu så affſurit den wäſtra brädden, at thet gånſka underſamt falla monde för them som 20 åhr allenast tilbaka ther öſ[we]r begynte reſa; utan af någon witterugn och förtärande underjordist röta; hwartil Myran eller sumpige Kärret, som hardt Rorr om ligger, anledning gifwer, som oftaſt dambar och ryker.

Om Elfve-dangar, Troll-wägar, Witter-ftigar etc.

Weta gemene hopen mycket tala. En har jag allenast sett på Bergön i Rougstad Sökn, then jag wäll funnat sagt, wara en Utter eller Båfwerwäg, ther **Utter-Kälkan**, eller then å ryggen liggande Uttren, som med sine flor håller uti Ålpe-Klabben, hwar af deras huus i Siö-brädden bygges, och drages fram af den andra Makan; har framföpat, der icke Situation, långt up i Skogs-marcken, och bägge wägens ändar, sådant förbudt. Hel slät, afnött och renföpad har denne wägen synt å många åhr utwidgandes sig åhr; förmodeligen af någon ther updunstande, tärande, corosive och suur ånga, som af-fräter och förhindrar gräs-wårten, lika som på Eng och Swahlar, der **Fleen**, som bonden här säger, grasserar; och i Siöar och Myror, ther gläsande Dos förbinda Sjens sammansättning; Men intet af Elfwer, Troll, Witter-Boskap och annat dylikt uptrampad, såsom den enfalliga hopen, i synnerhet Dwinnö-Könet, ἀσθενέστερον οκεῖος 1: Pet: 3: 7 sig inbillar, hafwandes mycket säja om Skogs-Må, Swart-Elfwar, Hwjt-Elfwar, Wittror, Troll, Witter-Boskap, Tyre el^e Finne-skott, etc. etc. och hwad de kunna uträtta; Hwilket, ad nauseam usq[ue], jag måste höra af åtskillige patienter som Råd och medicamenter begiära; Af hwilka 2^{ne} allenast, de senaste och i förrgår anlände, här nämnes, Rembl. Sigan Margreta ifrån Gnarp Sökn, hwilken laborerade utaf Melancholia Hypochondriaca, men inbillade sig alldeles råfat i ondt ther af, at då hon sent om en Torsdags qwäll utkastade hett watten, förderfwat och afbränt ett Troll.

En annan Anna benämnd ifrån Hudickwalls stad, wille ånteligen weta huru hon måtte befrjas ifrån Trollet el^e Trollkåringen, som alla nätter öf[we]rföll henne, etc. Hon sade sig grannel^e tiltäpt Myckelhålet, igenpluggat alla befintel^e Nasware-hål, etc. etc. Jag meddelte hwad nödigt war; kommandes ihug de gyllende ord, Wällborne Herr Archiatern, pag: 314 och 315, af 2^{dre} flocken framförer; wille och hielpa henne uthur drömen, emedan thet af alla omständigheter, et quotidiana experientia, röntes, at här war det Symptoma, som gemenl^e kallas Mara, Incubus, ἐπιλάτης; Men phantasæ giftiga rost hade så penetrerat grofwa Leerkrufkan, at den stod då intet i hast at afftrapas.

Hwad Witter-Boskapen widkommer, så synes sådant esom oftast för åtskillige Personer. Ett bland tusende händelser, framföres här:

J förleden Sommar sågo trenne åhrlige, beskedelige och trowärdige Män /: hwilkas namn med sligt uteslutas :/ huru som den 25 Maji, gånka bittida, en stor hop af åtskillig slags Boskap, hunnar och fååkullor, fram-

drefwo icke långt ifrån sig. De inbillade sig detta vara sine Grannars drift, som Fäbo-wägen ther framhade; Men någon stund ther efter kom thet sanskylliga folket och rätta boskaps driften togandes; då de förthenful öf[we]r den förre hopen i största förundran och häpenhet stannade.

Om Liung-Eld.

Ahr 1690 om Midjommars aften slog Liung-Elden genom taket på Södre Sjdan i Hudickswalls Kyrka, då der först syntes som ett Lius brinna, giörandes ett hål genom taket; Men denne Eld kri[n]gspridde sig hastigt, och brant så hastigt at och graswar med theras hållar, Lj och altjammanas förtärdes.

På samma dag brätkes Bielkarne i Tuna Torn, som är thet högsta här i landet.

Någre wefor ther efter, på en Söndags middag antände Liung-Elden taket mitt öfwer östra Port-Ljdet här på Wällstad, men kom strax at släckas; emedan då ett häftigt regn och föll, lika som då kyrkan i Hudickswal brant; giörandes et hål genom Näfren, med stora strjmer ther omkring. Men å den tiden Carl Uneßon bebodde detta hem, slog åstian eller thetta häftiga wädret ned genom skorstenen, ut genom fenstret, upkastade små-stenar på gården och drap en Kalf, hwilkens been merendels sönderkroßade woro.

Jag och flere med mig sågo och i den Sommaren huru Liung-Elden på tre eller fyra ställen fastnat uti en giärdz-gård kring Solfmo-Engen.

Om Berg.

Alla store Berg, som här finnas i Helsingeland, och hwad särdeles uti dem är at beskoda, kunna icke på en kort stund upräknas. Någre allenast nämnes, såsom:

- i Skoug Sofn, **Gullberget**, under hwars speg oftast Molnet stryker; förutan de andre många höga och stora Berg kring Berg-wjken, hwarest öfwerst på en kulle en Tiern är, uti hwilken Krokodiler $\frac{1}{2}$ all^l länge finnas.
- i **Alfta** el^l Alupotta, store **Gruf-berget**, af Grufwan som för någon tid sedan ther uptogs.
- i **Öfwanåfer** el. Öfwer-Alfta, **Tjm-berget**, ther Silf[we]r-Malm finnes.
- i **Bolldnäs**, **Buller-Berget**, der Kristal tagas kan. **Härt-Berget**, uti hwilket en tämmeligen stor Grop eller Grotta är.
- i **Terssö**, **Wälfjö-Klack**, hwarest öf[we]rst på Kullen en Tiern är.

- i **Liusdal**, är Hybo el^e **Söjebo Klack**, et ibland the högsta Berg i Landet, dambar alltid emot regn och Snö-wäder.
- i **Serla** är under Berget, hwar utöfwer det stora wattu-fallet, **Laa-Sorfen**, faller, en stor Kuhla el^e Cavern, rätt under Strömen, uti hwilken för några åhr sedan 6 ft. Skogs-Strykare eller Köfware sin hemwift hade; förwändandes wattu-dunsterne Eldsröken.
- i **Delsbo**, der Aula Plutonis s. Clathratus Olympus, **Klätte-hålet** synes; hwar om Sal. Probsten Mag: Jonas Phragmenius skrifwit; såsom det synes af Wällborne H^r Archiatrens 2. Bl: XI. Fr: och Ol: Rudd: Atl. Tom: 111 p: m: 411.
- i **Enånger**, **Satt-Berget**, och de andre många höge Berg up emot Arberåd S^u, **Swjn-huus-tafen** af Siöfarandena kallade, emedan the synes långt ut i hafwet en särdeles Siö-känning.
- i **Sorfa** Sofu, **Blackes-ås**, hwarest en diup grotta är, hwilken då en med reef mätte, der wid upfölgde en Geet-skalle, petrificerad. Östre änden af detta berget hänger lika som öfwer der wid lig-gande allmenna winter-wäg, hwarest klar^e rönes huru många och store Sten-fljor fallit uthur berget.
- i **Tuna**, **Gryttie-berget**, hwarest för 4. åhr tilbaka en Koppar-grufwa begynte uptagas. Hwilket Berg å södre sjdan gansta löst är, och lika som asbrännes utaf de der updunstande Mineral-Kieß-ångor, etc. samt wattneß nedslutande.
- i **Kougstad**, **Isberget**, der uti en stor Cavern finnes. **Isbergs-Käl-laren** kallad; De Personer som der ingå, känna sig wid utkomsten yra i hufwudet, lika som af starka drycker. Jäde långt ther ifrån, wid Kyrkewägen ifrån Wäst- och Norr-Dahlen, uti en twärr klippa, är ett rundt och som en liten tallrick widt hål; om hwilket then fabel anføres, som skulle, Salva venia, en ofantlig Reses Penis det upstungit.
- i **Alsbo** el^e **Eldsbo** är **Norberget**, hwarest stundom Eld synes brinna.
- i **Gnarp**, **Mo-berget**, der uti ett tämmeligit diupt hål är, eller Grufwan, på hwilken de forna gloriwördigst i åminne Sveriges Konungar arbete låtit; wid hwilken än i dag somlige Stenar så Koppar-malm-rike finnes, at Smederne ther uthur wärcka kunna sådan koppar, som brukas kan att wälla el^e löda järn.
- i **Bergsjö** **Bähle-berget**, hwilket alltid ryker och dambar emot regn och snö wäder; Såsom ock Malungs-flugg, Elg-åsen och de andre många.
- i **Sougdal** Sochn **Flor-Nipen**, ett träffeligit högt berg, hwar ifrån Fjällen emellan Sverige och Norrige gansta wäll synas.

Uti samma Sökn, å västtre siddan om Kyrkan är ett berg, hwar uti den makalöse, artiga och namnfunnige grottan, **Stor-Gundbiörns Grafven** synes.

At store fljor och hållar falla uthur bergen af Hafwet tilskvalpande, det synes klar^{te} fast mångestädes wid Stranderne, såsom i Swartfundet, ut om Söderhamn Stad; Drakön och Augön ut om Hudiks-wall; Hornslandet i Rongstad Sökn; branta klippan, Klasan, wid Gnarpes Maas-ugn, hwarest och hafwet stora Sand-åsar, såsom alt öfwer i Skären der Sand och små Klapur finnes; upkastar och sammandrifwer, hwilke stundom aftaga, stundom tilwäxa, nu flyttia hit, nu tjt, alt efter som storm-wädrer wattnet och wattnet sanden förer.

Men af leran sammanfättias i hafs-stranderne Stenar, hwilket fast mångestädes är at förnimma, och ögonsten^{te} rönes af den mörkblå Sten; min Bror, Bokhållaren wid bem^{te} Gnarpes bruuk, hafwer, uti hwilken alle Sporen til en Mäns hand, och hål mit genom, efter Tummen, exactissime synes.

Om Intagning i Berg.

At Inbillningen är wärre än Pestilentz, det rönes nogsamnt af de swåra laborinther inordinata Phantasia sine nexu neccit, och af thes stora kraft, jämnwål i falla Norden och thetta Hells-Landet, hwarest Pestis gansta fjällan eller aldrig grafferat; så at man wäll må föra Aristot: ord, lib: III. Cap: VII. Nicom: πάντες ἐφίενται τοῦ φαινομένου ἀγαθοῦ, τῆς δὲ φαντασίας οὐ κύριοι, hålft emedan hon är både *Inquietillima*, qvia a Sensibus exterioribus et ab ipsa corporis adfectione, subinde excitatur. Unde nunqvam quiescit, neq[ue] die, neq[ue] nocte, admirabilis et non raro ridicula atq[ue] absurda hæc gesticulatrix, earumq[ue] formarum ac imaginum artifex, qvæ nec fuerunt, nec erunt unqvam; Såsom ock *fortillima*, qvia huc illuc se agitando, et aliud ex alio fingendo inveniendog[ue] mentem hominis valde turbat, distrahit, et quasi obsidet, rectum judicium impedit, et animum vanitate variaq[ue] cupiditate implet, aufert, decipit; såsom Joach: Langius uti sin Med: Ment: Part: II. Cap. II. § XXIV. de Us: Lum: Nat: henne wakert afmålar. Här af flyter ock den gamla allgemena och än i dag hos många warande opinion; under hwilken den illiftige och arge konstmästaren mycket spelar; om **Berg-Intagning**. At fää, koor, Jetter, etc. blifwa intagne i berg, thet af äro alle Munnar och öron fulla; hafwandes Wall-hionen til detta ett säkert teckn,

mena de, enär Creaturen in momento blifwa undanrykte theras ögon, hwilke sedan, wid igenfäendet, miölka blod. Men på Menniskor äro rarare exempel; Ett allenast framföres:

1694 om Hösten i August: Månad, gick allment Rykte öfwer hela Landet, at Olof Erbjons Dotter i Wj och Tuna Sökn, Ingrid, wid namn, en Piga om sine 25 åhr, blef aldeles intagen uti Lång-giärds-berget, strax wid hem^{te} by. Relation kortel[!] är denne:

Bem^{te} Piga, Ingerid Olofs dotter hade å åhret näst tilförne warit borta en eller annan dag, berättandes wid hemkomsten huru hon har warit beledsagad in uti en ganska wacker Saal, ther många wäll bepryddde Personer gingo, och plägade sig af åtskillige kostliga Rättar; Men emedan hon intet wille smaka något af det som för henne frambars; kom hon hastigt ther uth igen. Åfwen och thet samma sade hon om Sommaren 1694, då hon å några dagar som förr hade borto-warit. Men in emot Hösten af samma åhr, begynte hon klaga för sine Föräldrar, Sykon och bekante, at en sådan färd innan kort för henne åter tilstundade, befruchtandes den blifwa then sista, och sig aldrig igenkomma mera. Hwilket och skedde; ty några dagar der efter, då hon gick å Lång-giärds-berget at afhämta wed, kom hon intet igen, utan lemnade allenast bördan efter sig, uti wjdian eller Swegan, på en Steen. Huru stort bekymmer och all flit hennes Föräldrar, Slächt, bekante och annat folk, af 3 Rysk-Sökner ther näst omkring, efter allmän böön och lysning af Predikestolarne, henne at upleta, ospart hafwa monde; Det är otroligt; sättiandes jag nu billigt å sjo, alt thet äfwentyr, både losligt och olofligt, mången här wjd öfwade, med Klocker, Böner, Sång, Tuppar, förfrågningar, etc.; hwilket mera styrkte och förökte Inbillningen, än förminskade. Men å 3^{die} Sommaren ther efter, äre störste delen, ni fallor! af Venen upfundne på samma berg uti en rjs-buske.

Om Eng, Mosar och Myror, ther tilförne Siö warit.

Öfwer wjda Norr-Dalbo Engen i Rougstad Sökn, hwarest nu Starr, Fräken, och andre Wattu-Gräs wäxa, af de sura, slemmiga dunster, har man tilförende med farkoster farit, alt in til höga Mäset och byn **Stamnäs**, hwilken sitt namn ock ther af tagit.

Åfwen finnes ganska flera sådana Rum här i Orten, icke allenast långt up uti landet, hwarest nu rjka Slott-Myror, Star-Mosar och Höötegar af Siöar äre tillwallade, hwilke Myror de slitige och förmögne Åkermän, medelst djken och graswar, om situation så medgifwer, at wattnet kan af-slyta, och en fast bottn under är, artigt weta upbruka

til åker; Såsom i Flottbo af Delsbo Sofu; wid Rongsta Capellans gård; Ströms och Gnarp's-Bruuk, etc. etc. Men af Sänk-Myror om wahren upfasta låta then röda Maat-jorden, hwilken om Hösten, såsom annor god giödsjell utföres på Åkrar ther sand och Brun-jord är; Utan och wid Hafs-stranderne, hwarest **Siö-grynnan** på många orter, såsom wid Swartwicks Engen i Norrala; etc. etc. åhr^l större slogar gifwer; Emedan af mer än tusende röön wid alla Strander det synes, at wattenet alt mer och mera aftager och utfaller, görandes många grunder til holmar, och många Hollmar til anRäs och dyllitt.

Om Ofruchtsam Jord.

Fäst mångestädes ligga här i Helsingeland åkerstycken öde, af den Sand, Moo, Alf, Gruus, Klapur och Små-sten, som öf[we]r handene tagit.

Mångestädes måste och åkern igenläggas af de dy och Sänken, som sig ther under yppa.

På flera rum och ställen, än nu skrifwas kunna, i Skogar på Holmar och annorstädes synes klara teckn och rudera til bygningar, Gårds-Tomter, Åkrar och Engen, af Murar, Diken och annat. Hwilket Öde berättas merendels härflutit af digre döden, som så många tusende Personer uth-ödde; Då de qwarlätne fingo efter egit behag til sig taga både åker och Eng-stycken; Hwar af den alt för store olsheten, til alla delar grammarna emellan, efter Skatten, öre och örtug upkom. Det allment öfwer hela Helsingeland beklages.

Men Orsaken til de många Ödes-hemman som å denna tiden, här å orten blifwa, emot de forna dagar, och då Ohlkappen stod på Menen der Bonden körde Åkern, Silf-bälltet satt kring Hustrun ther hon gick och sådde, hafwandes Juhlullan i Mäsjinge-Ketteln el: i Sädess-skäppan, Och 15 åhra Barnen höllo uti Kiortelen på Modren, etc. här å detta Helsingnade Landet och Lycksaligas Ön; Den är wjdlöstigt andragen, uti Anhanget til mitt, ännu i mörkret liggande, Itinerarium Helsingicum; då ord-qwädes rätta förstånd: **Jag såg öf[we]r dig som wår Herre öf[we]r Helsingeland;** framdrages och utföres.

Om Jordenes Flo.

Huru hwarf-tals Jorden är hopbakat, det kunna Brund-gräfware berättta, hwilke, så många jag frågat, merendels tilstämna, således: Näst Swartmyllan kommer Stenklapur, sedan leerjord, der näst blå-leran, sedan grof Sand, och ju längre ned, ju finare och rödare synes Sand;

beklagandes nästan öfwer alt sitt swära arbete, at bryta Sten och bränna eller spränga Hällan, ja! ofta 3 el. 4 famnar diupt, före än någre wattu-strjlor gitta wjja sig genom någon sprycka.

Penningar fundne i Jorden.

Här om åhret fan en ung Piga, i Sanna af Tuna Sökn, 16 st: Silfwer Penningar neder uti ena grop, thet en gammal gran ståt, men då ny^l omkul-blåst med Root och alle; Hwilka jag mig tillwärlade, wjjandes dem sedermera H^r Prof: P. Elvius i Upsala och många andre. Men de omkommo i then fäsliga Branden hos Sal. Doct: O. Rudbeck.

Om Jordenes och Backars aftagning.

At stora Regnskurar affkölja och med wattnet bortföra Jordenes bryna, det måste de nogsamnt förfara, som branta och fulliga åker-stycken hafwa at bruka, i ty både giödsel och Mullen, ja! ofta den nyss utfäddde säden; såsom det skedde i fiohl om wahren; bortsköljes och utföre kastas. I nästförwekne Sommar, den 17 och 18 Sept: föll här så ganika mycket regn, at wattnet i alla diken, strömar och Sidar, bles som tioft leer-wattu, af den tillflytande mullen; Folket och Boskapen til stort meen.

Huru store stycken af Jord, Stenar, och altsammans, fast mångestädes, ja! ock mitt i stora fasta Allmänna wägen, esom oftast ned-sjunka, 3 el. 4 alnar diupt; det är allom kunnigt; I synnerhet sker detta der Jäse-jord är, hwilken på somliga ställen, i synnerhet om wahren, så uplosner, at både hästar och wagn komma i största fara; Såsom det skedde här om åhret wjd Hudickswall, då hästarne in emot öronen och wagnen til hälften, hwar uti Häradshöfdingen Sal. Herr Sven Gyllenschöld och min fader suto, ned-sunko, til ingen ringa skada; förutan många andre dylike exempel.

Om Magnetens Declination.

fördrifstar min enfallighet sig intet ytra; utan säger det allenast, som hwarjom och enom fritt står försöka, at ju äldre Kyrka här i Helsingeland, ju mindre Soolrätt; ut vulgo d[icitu]r; står hon. Om nu detta är kommit af Compassernas utwjjande, såsom min gifning är, eller af andra orsaker, der om må de lärde döma.

Om Flott-Holmar.

At fly och flott-holmar äre sammanwikkade af gammal Sääf, Rör. Grääs, qwiSTAR, löf, waturötter, wraf, stänger och trään, samt annat

stöök, det synes klart af de ändar som ut-sticka och wisa sig i kanterne, långt neder af de hopwallade fly, hwilke här i Helsingeland, uti de oräkneliga Siöar och Tiernor, så många finnas, at de stå intet på papperet föras. Uti Wädersunds-fjärden til Rougstad Sökn, upwetar stor änden af en stor furu, på hwilken en stor tuswa satt sig, hwar uti en tämmelig stor Biörk, Ahl, Wjde och andre wattu-buskar grönskas och wäxa, förökandes åhrl. denna tuswan.

Detta är, Wällborne Herr Archiater, hwad obiter et manu perfunctoria, at winna tiden och nyttia närwarande tilfälle, jag mig fördristar insinuera, som aldrig haft lyckan see, och tör hända, aldrig see får, de frågor förste flockens förtal omrörer. Men wore hädan åt något, som til wittne tienda kunde i någon ting, ifrån denne Orten, det skulle aldrahörjammast inställa, som framgent afwachtar

Wällborne Herr Archiatrens

Hudicksvall
den 11: Decemb: 1707.

Ödmütke tienar[e]
Olavus Joh: Broma[n.]

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

Second block of faint, illegible text, appearing to be a main body of the document.

Centered line of faint, illegible text, possibly a signature or a specific section title.

Two lines of faint, illegible text, possibly a date or a reference.

Final line of faint, illegible text at the bottom of the page.

Rechtswissenschaften
25

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA.

1 HÄFTET

DEL. I: 1.

Om de flesta svenska landskap finnas sedan ett eller två århundraden tillbaka utförliga tryckta beskrifningar, som blifvit en kär skatt i många hem. Helsingarne hafva dock hitintills ej haft tillgång till en mera omfattande och utförlig skildring af sin egen provins. Och dock hafva de ej saknat män ibland sig som besjålats af så stor kärlek till fädernas bygd att de tagit sig före det mödosamma värfvet att utarbete ett dylikt verk om det egna landskapet och dess folk. Men forskarmödana hafva visat sig vara opåräknadt dryga, intresset bland deras landsmän kanske vaket nog, men medel hafva saknats att göra frukterna af deras arbete kända för menige man, och så har deras samlarenit resulterat i väldiga ofullbordade handskrifna samlingar, hvilkas öde det varit att begravas i arkiven för att glömmas eller för att — brinna upp.

Den äldsta, den utförligaste och den mest fullständigt utarbetade af dessa helsingksildringar, Prästen Olof Bromans Glysisvallur, sammanskrifven under första hälften af 1700-talet, har dock efter tider af förskingring till största delen blifvit samlad i Gestrike-Helsing nations i Upsala bibliotek, där den blifvit en efter hand allt mer och mer rådfrågad källa för forskare.

Men för hembygdens folk har den allt hitintills varit en oätkomlig skatt, om ock Nationen gärna tillmötesgått hvarje begäran att därur erhålla upplysningar om enstaka bygder. Glysisvallur vore dock väl värd att den i sin helhet blefve känd för allt Helsingland. Nu är den stora fattigdomens tid förbi — den tid som Broman tecknade — nu ha helsingarne råd att låta denna sin egen stora provinsskildring träda ut ur arkivets gömmor för att glädja allt folket med sina berättelser om huru fäderna lefde sitt lif i dessa samma helsingbygder, men i kargare tider, då örlig, pest och förhärjande vålddar ytterligare pröfvade en befolkning, den där oftast redan förut hade bekymmer nog för att finna en knapphändig bärgning.

Då innevarande höst 100-årsminnet af de tidigare åtskilda Gestrike och Helsing studentnationers förening kommer att firas, har nationen velat hugfästa dessa högtidligheter äfven genom att från trycket utgifva och till hembygden öfverlämna ett första häfte af Olof Bromans Glysisvallur.

Om företaget mötes af det intresse, som är en nödvändig förutsättning för dess fullföljande, är det meningen, att hela arbetet skall utkomma under loppet af de närmaste sex åren. Det utgifves i tre delar fördelade i sammanlagdt ett 40-tal häften om 80 sidor stor oktav.

Med förbehåll för möjliga förändringar lämnas härmed en öfversikt af innehållet i de tre delarne.

1:a delen (omkr. 800 sidor = 10 häften): Helsinglands historia, gränser, socken- och bynamn, fäbodas och finnskogar, sigill, ämbetsmän;

fullständig skildring af Hudiksvall och dess invånare o. 1740; märkliga händelser, väderlek, fiske, årsväxt; sjukdomar och läkemedel; häxerier, iråk och vidskepelser; Olof Bromans självbiografi.

2:a delen (omkr. 1,000 sidor = 12 häften): Kyrkorna och deras inredning, kyrkogårdar, staplar, prästbol; religionshistoria; tiondets historia; runstenar och andra fornminnen; prästlängder; märkliga män födda i de olika socknarne; vidlyftiga släktregister; åtskilliga smärre bidrag till det andliga lifvets historia i Helsingland; samling af gamla helsing-ord ur B:s skrifter af allmänt innehåll.

3:e delen (omkr. 800 sidor = 10 häften): Bondepractica, åkerbruk, sädesarter; kolande, svedjande, sågande; tillverkning af mjöl, gryn, bröd, dricka, bränvin, väfnader, tegel, tjära; boskapskötsel och mjölkhushållning, slakt, lädertillverkning; jakt, fiske, tama och vilda djur och fåglar (särskildt vidlyftigt om bäfvar, björnar, själar och strömmingsfiske); en mängd prislistor på arbeten och redskap, lifsmedel m. m.; om pärlor; hafstrun och andra spöckerier; märkliga källor och andra vatten; berg och grufvor; utförlig beskrifning af alla fiskehamnarne; växtvärlden och trädgårdsskötsel; socknarnes näringsfång; »Oväldig Bonde» (skildring af lifvet i staden och på landet inom olika yrken och samhällsklasser; kritisk redogörelse för den samtida ekonomiska litteraturen med en massa notiser om motsvarande förhållanden i Helsingland); skrifter om bruket af tobak, te, kaffe och bränvin.

Därtill komma kommentar, register, ordförklaringar m. m.

Ett 70-tal illustrationer komma att meddelas efter Bromans egna teckningar af kyrkor, sigill m. m., möjligen äfven afbildningar af de i handskriften afritade grafstenarne, vidare porträtt af Broman och facsimile af hans handstil.

Författarens stafning kommer att iakttagas vid aftrycket, som äfven i öfrigt kommer att troget följa originalet. Då Bromans stafning är ganska modern, torde någon större svårighet för menige man att läsa texten ej behöfva befaras. Däremot är det naturligtvis af största betydelse för alla forskare inom olika kunskapsgrenar, hvilka komma att begagna sig af arbetet, att detta så nära sig göra låter öfverensstämmer med själfva handskriften och ej företer några »förbättringar», normaliseringar och liknande, det vill här säga förvanskningar af originaltexten.

Priset blir kr. 1: 75 pr häfte eller sammanlagdt högst 70 kronor. En särskild lyxupplaga i 75 numrerade exemplar tryckes på extra fint papper och med breda marginaler, till ett pris af kr. 2: 50 pr häfte. Härtill kommer för båda upplagorna porto till platser där ej ombud utdela häftena.

Subskriptionen är bindande för hela verket. Lösa häften säljas ej.

För vinnande af större omväxling utgifvas växelvis häften af de olika delarne.

Upsala i november 1911.

Gestrike-Helsinge Nations Glysisvallurkomité

Karl Hægermarck.

Anders Grape.

Paul Höberg.

Stads 1772
12

2:a häftet (Del II: 1) kommer att innehålla: Helsinglands kyrkor (allmän inledning; beläten och målningar; kyrkogårdar; klockor och klämtning; kyrkohärbärgen; tiondeafgiftens historia; prästabol och stomnar; religions- eller salighetslärans första ankomst till Helsingland).

3:e häftet (Del III: 1) kommer att innehålla: uppräknig af husliga sysslor för män och kvinnor äfvensom märkesdagar under årets olika månader; skildring af åkerbruket, redskap och sädesarter, rotfrukter; linet och dess beredning; ängsland, svalar, rödningar, löf- och bark-täkt; kolning.

4:e häftet (Del I: 2) kommer att innehålla: Hudiksvalls stad (forts.); Enånger, Njutånger, Tuna, Idenor och Forssa socknars beskrifning.

Utgifvarne anhålla, att de som läsa detta arbete ville hvar å sin ort anteckna det som läsningen kan ge anledning till och insända det annoterade till K. Hægermarck (adress: Uppsala). Särskildt vore det önskvärdt att få veta, hvilka i boken upptagna gamla namn på platser, på redskap och annat ännu begagnas i dagligt tal, samt de namn, plägseder och bruk äfvensom tillvägagångssätt vid de olika arbetena, som under tidernas lopp varit underkastade förändringar, och en ungefärlig uppgift om tiden när dessa förändringar inträdde (t. ex. »på 1870-talet; i farfars tid; i mitt barnaminne»). Härmed afses naturligtvis endast, hvad den läsande själf erfarit eller hört af de gamle, däremot ej sådant som stått i tryckta böcker eller tidningar. Det vore särdeles önskvärdt att från *alla socknar i Helsingland* erhålla dylika upplysningar, hvilka sedan komma att bearbetas och meddelas i de sista häftena af verket.

Omslagsvignetten är tecknad med motiv från en af vattenstämplarne i det af författaren använda papperet från Östanå pappersbruk i Njutånger socken.

*Kulturbist
Sv.*

OL: JOH: BROMANS
GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF
GESTRIKE-HELSINGE NATION
I UPSALA.

6 HÄFTET.

DEL. 1: 2.

Helsingica.

Stenklyfts karta öfver Helsingland.

Broman omnämner (Glysisv. I: sid. 6) huru han af landtmätaren Christopher Stenklyft erhöill en del upplysningar om de rämärken mellan hvilka Helsinglands gränser löpa fram; som det tyckes framgå, utarbetade Stenklyft äfven (originalen till) de numera förkomna kartor öfver socknarne, som voro afsedda att åtfölja Glysisvallur I, där de här och hvar omtalas.

1777 erhöill Helsing nation af Rector P. Boling en karta öfver Helsingland och Medelpad, daterad 1688, antagligen egenhändigt utförd af Stenklyft (inskrefts 1669 i ängermanländska nationen; blef sedan landtmätare i Norrland och dog 1721). Tyvärr finnes denna originalkarta ej längre kvar, men däremot en af helsingen Eric Delin (landtmätare i Halland) 1782 ritad copia (äfven denna skänkt af rector Boling), som dock endast upptager provinsen Helsingland. Denna karta är synnerligen noggrant och prydligt ritad; alla namn äro så omsorgsfullt textade att man kunde frestas tro dem vara tryckta.

En jämförelse med Widmarks karta öfver Helsingland och de utkomna bladen af generalstabens karta visar att åtminstone de bebyggda trakterna äro återgifna i full öfverensstämmelse med själfva landskapsbilden. Däremot får man det intrycket, att utskogarne och obygderna blifvit uppritade mera efter hörsagor än efter verklig undersökning och uppmätning ute i terrängen. Särskildt vattensystemen äro här och där omöjliga att bringa i samklang med de moderna kartorna. Sjöarnes storlek och form, deras inbördes afstånd och deras aflopp visa så stora skiljaktigheter att man ej vågar lita på kartbilden, äfven med hänsyn tagen tillmöjligen inträffade förändringar ute i naturen, såsom uppgrundningar och försumpningar hos sjöarne, ändrade lopp hos åarne och bäckarne, om ock dylka i enstaka fall kunna tänkas ha egt rum. Det mest framträdande exemplet på dylik bristande kännedom om verkliga förhållandet är att den visserligen långt uppe bland bergen och ensligt ligande Alsjösjön i Bjuråker saknas, oaktadt den i storlek öfvergår t. ex. Forssa kyrksjö.

Myr- och mossmarker äro särskildt utmärkta. Enstaka berg äro framställda i afbildning, däremot ej hela bergsträckningar. Likaså äro städerna och kyrkorna afbildade, de senare gula med röda tak, men ej naturtroget återgifna. Byanamen äro tämligen ojämnt upptagna; på sina ställen saknas hela grupper af stora byar. Pastoraten äro belagda med färg: gult, rosa och grönt i olika färgskalor; vattnen äro blå och vägarne gula med röda [sten]broar. Byar och gårdar äro betecknade med röda punkter; bruk och masugnar med sina särskilda tecken. Kartan är utförd i skalan 1:200,000.

Huru frestande det kunde vara att i detalj redogöra för de upptagna lokaliteterna, sockengränserna m. m. måste detta på grund af det bristande utrymmet underlätas, och vill jag därför här i regel inskränka mig till att lemna en öfersikt af de namn som ej återfinnas på moderna kartor. Därvid hafva i allmänhet ej medtagits de namn som blott genom ålderdomlig eller af ortsuttalet influerad form skilja sig från de nuvarande (s. s. Gålsjön för Gårdsjön, Lunne för Lunde, Håsett för Håfsäter, Gransjön för Grängsjön, Höjen för Högen o. a.). — Några namn, såsom t. ex. Svillöga för Frillöga, torde bero på felläsning vid kartans kopierande.

Först må likväl omnämnas de förändringar som själfva landskapsgränsen undergått, för öfrigt nästan allestädes resulterande i minskningar af provinsens område.

Helsingland sträckte sig tidigare ända fram till Knarrehol, vid pass $\frac{1}{2}$ mil i sydväst från Dalfors, ungefär där järnvägen och landsvägen nu korsar hvarandra; i det närmaste hela Amungen låg således då i Helsingland. Men då Ore socken 1607 afskildes från Orsa, ansågs det att dess folkmängd skulle blifva för liten, hvarför Amundsbole by i Alfta öfverflyttades till Ore. — Vidare hörde till Helsingland den del af Orsa finnmark som ligger norr om Björnån, hela Ytterhogdals socken samt hela den del af Hafverö socken som ligger söder om Holmsjön och kyrkan. — Däremot gjorde gränsen i norr ett knä ned till Torringskulle, under det att den nu går i rak linea från Malungsflugg till Orreklint.

Äldre namn hos Stenklyft.

(1 = gränsmärken; 2 = berg; 3 = sjöar och vattendrag; 4 = kusten; 5 = holmar och skär i öppna hafvet; 6 = boplatser.)

Gnarp: 3. Lönsjön (= Dösjön), Ögell Tjärn (= Igeltjärn); 4. Rönbottns vika, Rawalls Näs, Morungsudd, Styggbo Udd, Sjolkarholms udden; 5. Halltskere, Hvitörn; 6. Krogen (på Årskogen), Gränsjö, Gryckom, Ökne, Ingeby, Lillböle, Backa.

Jättedal: 1. Orrhällsrå, Lönsjön (= Lugnsjön); 3. Lind Tjärna, Wiktjärna (= Häckstatjärn); 4. Tuppvik, Holsfjärden (= Härtefj.); 5. Holskär; 6. Backa.

Harmönger: 1. Runfurun, Ganseknöln; 3. Killingen (ö i Storsjön); 4. Kåholmshwika, Geddwika, Bovika (= Stockaviken); 5. Korfgrund, Furskär, Gåsholm, Enskär, Skjeppeholm; 6. Lägden (= Nordanå), Långtjärna.

Rogsta: 3. Stigstjärna (= S. Stenstjärn), Spjutfjärden (= Yttre fj.), Kastsjön, Östby vika (= Häckstaviken), Stölsjön (= St. Hällsjön); 4. Gåsskär, Hugguskatan, Furskär, Granskär, Bergösund (nu fast land), Wemskatan (hos Broman: Wemyrskatan; nu Himmelskatan), Fogelvika, Hörnskatan, Kalfvaskär (= Halfvarskär); 6. Hansbol (= Häsåker, Åkern), Tåsäter (s. o. om föreg.), Edsboda (= fåbodar n. om Sunnåfjärden), Västansund, Nordanö, Berge, Söderby (dessa fyra motsvara Arnö).

Bergsjö: 1. Grönhälla; 2. Bålberget (= Bolleberg); 3. Toltjärna (= Skäcktj.), Rockbergssjön (= Kråkbäckssjön), Bölesjön; 6. Båle (= Bolle).

Hassela: 3. Folcktjärna (= Lindsjön); 6. Strömningtorp (= Vrångtjärn?).

Bjuråker: 1. Degermyrholm, Kåringberg; 2. Alsrupen; 3. Sör Trässnarfssjön (= Burvassjön o. Södersjön), Råsjösjön, Grundsjön; 6. Linåstorp, Eskjetorp (= Elgåsen), Suggbo (= Svedjebo?), Gråsgård (= Fagerfall?), Fänsmyra, Norr-, Mellan- o. Sör-Ånga (= Kyrkbyn, Tå, Ånga?).

Delsbo: 1. Spillernäs i Grycken, Skräkelhälla; 3. Högtomtasjön (nu myr), Rösjön (= Ross-sjön).

Norrbo: 1. Elgäsen (= Jernblästen?); 3. Ragelsjön (= Rödjarbo- o. Matsbo-sjöarne), Brusen (holme i Dellen); 6. Backen (= Stensgårde?).

Ilsbo: 6. Nolanå, Västanå (byar).

Forssa: 1. Elgsjöhälla (= Alsjöåsen), Buxholm i Hansjön; 3. Bondsjö (= Dänsjön), Lilltusen (= Lillsjön), Storsjön (= Ofernesjön), Sörbo-tjärn (= Sorgbosjön), Ottnsjön, Långtjern (= Lingatj.?), Gåsvad (= Utnäs-bosjön), Forsgensjön, Näcksjön (= Holsjön); 6. Trombo (= Tronbo).

Tuna: 3. Öijan (= Yarne); 5. Saltvikskjär, Enbergsskär (= Långön?), Höliksskär (= Idenors Olmen); 6. Storgård (s. om Silja), Osterby, Tomta (del af Vi), Lingar (= Lingarö).

Idenor (»Idnorr»): 4. Storstenshar, Lundsholm (= Saltvik?); 5. Åskär; 6. Strand (= n. Nederberga; obs! Strandviken).

Njutånger: 4. Långskär (del af Mössönäset), Utterholm; 5. Båkö (= Båxö), Bremön (= Brännö), Bränö skär, Krokholm (= Kråkholmen); 6. Sveden, Gillsäter, Gatskäll (= Gåsfjärd).

Enånger: 1. Sivik (= Plågan), Ringfuru, Ormkella (= Källan), Stormyrberget, Ygsberget, Löfhälla; 2. Masboåsen, Fugelhälla (= Wedmora-berget); 3. Ståssjön, Åcksjön (= Tolockasj.), Tjusbäck (norr om Ånga); 4. Kyrkfjärden, Fjelleskär Fjärden, Östnäs (= Näsudden), Nornäs (= Nordnabb), Kråknö, Drageed; 5. Rugön (= Rågö), Storforan (= Hamnören?), Borkskäre, Löshälla (= Lotshällan), Högskär (= Hällskär?), Långörn (nu landfast?), Storgrunde, Kutörn; 6. Mølbergs fäbodan (= Mössbo), Väst-änge, Guste (Broman: Gäste, nu Gustaf).

Norråla: 3. Losjömyra, Ygsjön (= Kungsgårdssjön?); 4. Rexvägen, Sandvik, Olsäkerslandet, Stocknäs Udden, Draxlöttjärn, Ifjärden (= Norrfjärden o. Midsommarfjärden), Lervika, Mjusn, Røfensvik, Løtfjärden (= Flaket); 5. Luskhar (= Ljusmarsöarne), Stubbskär, Granskär, Stangtjufskär, Kastskär, Nordestarefve, Klaxören, Sandösk[är], Söderrefve, Sandöhararne, Alsviksholm (= Boskär?), Gripholmarne (= Kanonh.); 6. Luskmar, Skalfskär (= Skallsgård), Snäckli (= Snarböle), Erklo (= Arklo), Svenstad (= Skenstad).

Trönö: 3. Maksjön (= Mats- el. Malsjön), Mörtsjön (= Måssjön); 6. Tygstad-berg (= Lundberg), Tyfgraf.

Mo: 1. Florhälla, Ulfstarå, Korssrå, Timmerberg, Galgberg; 6. Högen o. Qvarn (= Tyby?), Sunnanåker (= Segeråker), Florhed (= Nolhed), Stensvall (= Florsbacka?), Rackaria? (öster om Korset).

Rengsjö: 1. Nyröre (s. o. om Öjungen); 3. Diktjärn (= Skidtjärn?), Stråsjön.

(Forts.)

Första delens 3:e häfte kommer att innehålla: Forssa (forts.), Hög, Rogstad, Ilsbo, Harmånger, Jättendal, Gnarp, Bergsjö, Hassela, Norbo, Biuråker, Dilsbo, Liusdal och Ferla socknar.

*Kulturbist
8.*

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA.

9 HÄFTET.

DEL. I: 3.

M

Helsingica.

Anmärkningar öfwer Arberåd Församling uti Helsinglands Södre Contract.

(Forts.)

§: 9: Byarnas namn synas och til en dehl hafwa något at betyda, såsom kåhl el:r Koldmo af smidiekåhl, hwilka blifwit brände på denna mo el:r hedh. Til denna By hörer och en enstakad gård, kallad Rike el:r Ryke, af rök som effter inwånarnas dialect nämnes ryk. Uti denna mening blifwer man så mycket mera styrekt, som man om sommartidh noggsamt skiönja kunnat, huru som wed denna gård, på de ställen där folcket mycket gådt, el:r med hästar och kärror framkört, än nu icke ringa teckn synas af kåhl och stybbe.

§: 10: Straxt brede widh kyrekian på Södra sidan ligger en Gård kallad Arfwik el:r Arwik. item åfwan för på Norre sidan en ud kallad arnäs, hwilcka bägge platzer hafwa sina namn af den sten ar el:r or mit i Elfwen, om hwilcken å bägge sidor finnes 5: a 6: famnars diupt watn. Och såledz stämma dessa namns derivation in med Sochnens, som redan är anført §: 3: och 4: Brede wid byn Håf ligger en äng kallad Odensäng el:r ons äng: hwarföre, har man ingen säker effterrättelse, dock kan man icke orimligen sluta, at de uti Hedna tider på denna äng framburit sina offer för afguden Oden, den där jämte Thore och Frigga af det blinda folcket dyrckad blef.

§: 11: Byarnas namn som i Jordböcker finnas upptecknade, äro på Östre sidan följande. Iste, Bogården, Nordsjö, Mörtsjö, Engia, Hän-sätter, Backa, Närängie, Flä el:r Flysta och Förnby. På Wästre Kåhlmo, Kyrekiobyn, Håf, Åkre och Waldsta. Äljest äro många hemman som hafwa sina besynnerliga namn, E: G: uti Mörtsjö en Mon. Uti Backa en Sanna. Uti Hänssätter en Brickan. Uti Flysta en Sweåker. I Förnby en Sweden. Uti Kåhlmo, Rike. Uti Kyrekiobyn många, utp: Arfwik, Tomta, Haga, Hemmanet, Pätgård, Curland, Håfsätter och Sör el:r Söderby. Uti Håf Sweåker och Parten hwilka namn icke i Jordböcker [äro] at finnas och äro dock af uhrminnes häfd.

§: 12: Fintorp på Östre sidan äro, Niarne, Nian och Hälssen, i det sidsta berättes at en Kunga Sohn Hels kämpen skal hafwa sigh ned-sat, sedan han jämte sina 2: bröder ifrå sin Fader bortflyt för dess stränghet skul. Thetta Torp ligger på en peninsul, som af hosfogade Figur skiönjas kan.

Uti denna Siö, som har samma namn med Torpet och kallas Hälssen, fins et särdeles fiskie slagh Röding el:r Røfisk nämder, hwilcken på intet äljest ställe i Helssingland funnen är. Och synes tro:it at Hels-kämpen, (om det warit Blacke som wed Blackesås i Forssa bodt och haft 2:ne namnu, heller enthera af bröderne Tatte och Frode hel:r och någon annan,) sådan fisk ifrå Nårske Fiällen hämtat och såsom en besynnerlig raritet där planterat. Märkeligit är och det at Torparen som detta Torpet åbor, brukar nästan om hälften af sina ågor i stället för giärdzlegård, uplagda stenar och hållor såsom en mur. item at icke långt ifrå sielfwa Torpet, på Närre sidan om kyrekiowägen är en klippta, på hwilcken är et litet håhl. Kring om denna platsen i synnerhet om wåhr-tiden låta sigh en otrolig hop af ormar se, och säja finnarna, wara ogjörligit bem:te håhl warachtigt igen slå. Hwilcket dock tillåfwentys af widskep-pelse härflyter. På wästra sidan är allenast et Fintorp som kallas Galfwan.

§: 13: Såsom man nyl:n talt om Blacke, Tatte och Frode: wil man ännu anföra hwad äljest om dessa berättas. Tatte säjes hafft 3: Sönjer Blacke, Frode och Wäste. och således blifwer Tatte Stamfadren för desse 3: bröder, som uti Helsingland hafft sin hemwist och icke ut antea allatum Blackes och Frodes Broder. Om Blacke hafft några efterkommande i sin linea, wet man icke. Frode har hafft 2:ne Sönier, Lönne och Ahren, Lönne och 2:ne Rogge och Brädde. Wäste 3:ne Sönier Helge, Fin och Tune. Tune åter 2:ne Wigge och Frodde, af hwilcke åtskillige orter i Helsingland sina nampn fåt. Endast wil man nämpna, at i följe af et sådant Slächtregister, kunde man icke utan skähl stanna i den tanckan, at Wästes Sohn Helge är den som först bodt i Helssen och at Siön blifwit kallad Helges Siö, som sedan blifwit contraherat til Hels Siö, hwar af och Torpet är wordet kallat Helssen el:r Helges äng. Om nu saken sigh så förwetter, /: det man dock icke aldeles sluta kan,

utan lemnar sådant til dem som i the gl: handlingar äro förfarne, at afdömas:/ så tror man lättel:n at fast Helge icke warit den första som Helsingland bebodt, har han dock för sin taperhet blifwit af sina gran- nar och nabor så högt achtad, at de honom hehla landet tilskrifwit och kallat det Helges Land. Kan och hända at han, sina bröder och syskona barn, som i Forssa, Tuna, Rogsta och annorstädes i landet bodt, så underkufwat, at han hehla landet under sin lydna bracht. Och har så- lunda detta nampnet Helges land blifwit förbyt i Helsingland.

§: 14: Bergen ifrå Kählmo och sedan alt up för kallas 1: Gähl- bärg. 2: Gissleås. 3: Bränberg. 4: Degerbärg. 5: Råbärg. 6: Bo- åhsen. 7: Siuberg. 8: Prostberg wed Galfsiön. 9: Storåhsen. 10: Lo- berg. 11: Fångåhsen. 12: Lafåhsen. 13: Bilsbärg. 14: Wasberg. 15: Gisselberg. 16: Halbrun, ett stort berg. 17: Åhsberg träffel:n brant och högt, så at det i Hedna tider kunnat passera för en ästupa. 18: Herbergzåhsen. 19: Långåhsen. 20: Swartåhsen. 21: Brettingen. 22: Myckelåhsen.

Bergen på andra sidan ifrå Iste och til Flysta äro til et så stort antahl, at man äj hinner dem alla upräkna, endast nämner man några

såsom 1: Webärg. 2: Siuberg. 3: Isteberg. 4: Kihlbränna. 5: Långbränna. 6: Knapkul. 7: Hatkul. 8: Brunberge. 9: Swartboklint. 10. Häcksterberg. 11: Timber backan. etc.

§: 15: Siöar äro här til et fast stort antahl, dock icke särdeles fiskerika, icke heller wärda sigh inwånarena om något fiske synnerl:n, utan äro mera benägna til sit åkerbruk. Några af de förnämsta wil man endast omröra 1: Flyter genom Sochnen Liusne Elf, uti hwilcken för dess släta botn skul ganska litet, och af somliga ingen fisk tagen warder. Dess utom äro 2: på Wästra sidan insiöar elr kärnar, nempr Boe kärn, Ackärn, swartkärn och Arfwik kärn. 3: På Östre äro förnämligast Finsiön, Större och mindre Njan. Mörtsiö siö. Iste siö, Snatar, Målsjar, Nödkärn, Brunkärn, Långkärn, Biärkan, bägge Öhrwatnen, Swartkärn, Öhrsnatan, Swartglug, Twåkärnar, Abborkärn, Öhrkärn, Belg, Spania, Ysen, Mysen, Större och mindre Hälssen, Wrängen, Gråsiön, Öjung samt en hop andre som til en dehl icke hafwa något namn.

§: 16: af Diurfång kan denna Sochnen icke skattas något lycklig, icke heller af Fougelfänge. Diur som dock ibland på skogarna wistas, äro följande, Biörnar, Wargar, hwilcka nu så plötzligen hafwa Elgarna uthrotat at näpl:n någon är öfrig; Sedermera finnes kat och warglo, Järf, Bäfwer, Märd, Otter, Räfwar, Gräfswin, Harar och Eckornar. Foglar äro Kädrar, Orrar, Hierpar, Sniörpor, Skogzdufwor, Myrsnipor, Åkerhöns och Raphöns, dock icke i någon myckenhet som i förra tider. Dess utom äro andra slagh, som ingen effterjagar. E: G: Örnar, Hökar, Glador, Falckar, Skrikor, Hackspitar 3: slagh. Kärpar, Kråkor och Tranar. Ufwar och Natuglor.

§: 17: Siöfogel är här af många slagh: V: G: Skrakor, Storänder, Gräsänder, Swartor, Rönackor, Knipor, Prackor och Artor, Lomar, och Måsar dock endast emot elakt wäder. Om wintern wistas här Swanor både Hwita och Grå, på de ställen Elfwen går öppen. Men ganska sällan Wilgäs, de dock i stora skockar höst och währ förbi flyga.

Små foglar pröfwat onödigt at upräckna.

§: 18: Fiskie slagh äro och mångahanda, såsom Lax, Gäddor, Lakar och Foreller, hwilcka här Laxöhringar kallas, desse finnas i en stor dehl af insiöarna fast än hwareken in elr utlop är, jämwähl i hwar liten å och qwarnbäck, dock af olika storlek. Åljest fins och somligstädz Braxen, Idh, Åhl, Abbor, Sik, Giös, Har, Mört, Sarf, Stämning, Rudor, Gers och Löjor. item Nejonögon och Simpor, men ganska små och magra, hwarföre de och af ingen effterfiskas.

§: 19: Fruchtbärande trän äro icke särdeles, utan endast Wimbärs buskar, Häg, Rön, så och Törnebuskar jämte Tifwelbast.

§: 20: På marken wäxa åtskilliga slagz bär såsom Hallon, Smultron, Lingon, Hiortron, Ohlbär elr Odon, Blåbär, Jungfrubär elr: Åkerbär, Käringbär, Kråkbär, Miöhlbär och Tranbär.

Första delens 4:e häfte kommer att innehålla: Hovedal, Skog, Söderala, Sadurstad, Hanebo, Boldnäs, Alpta, Ofvan-Åker, Järlsö, Arberåd, Unarsvik, Mo, Regnsiö, Norala och Trönö socknar samt Söderhamns stad; därefter meddelas början på Mercurius Helsingicus (bref till Urban Hierne 1707 om märkliga naturföreteelser i Helsingland).

Kulturhist. 80

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA

12 HÄFTET.

DEL. I: 4.

P. K.

Helsingica

Berättelse om några socknar i Helsingeland.

(Forts.)

§: 5: »Ifrån den omtalte wallen» (för att vi nu må fortsätta) »Söder ut kommer i sichtet en stor skog som räcker obebodd på 10 mihl, till dess man kommer i Silliesdalarne» där socknarne *Rättwijck, Mora, Tuna, Orsa, Malung, Elfvedalen* etc. stöta emot. »Uti denna skogen har en gammal soldat sig uppehållit i 7 åhr, hwilken har stulit och röfwat utaf åtskilliga, allt hwad till hans näring tiena kunde, såsom krytor, kättlar, Embor etc. förutan andra fetalia och Näringz Medell». Denne högst brottslige soldat var född i Alfta, där han ock sedermera blef tvungen att undergå sitt synnerligen förtjenta straff i galgen. Mannen ifråga var ganska förslagen, »ty effter han fruchtade, det han skulle blij effterslagen på skogen der han war, hade han gjordt sig en löngång litet stycke ifrå huset, att han desto lättligare skulle kunna undanrymma och sig fördölja. Dessutom hade han gjordt sig en stor klubba med järntaggar åtskilliga beklädder, med hwilken han skulle sig, der nöden det urgerade, sig wärja och förswara, och finnes ännu i dag denna klubba igien i Jerfzöö och Bondarfwe by förwarad» som ett minne för efterkommande. Trettiofem år och kanske mera hafva förflutit »sedan den skiälmen blef upphängder.»

§: 6: *Underswijck*, den närmast socknen, kallas rättare Orswijck af sjön *Or*.

Arberåd, af andra: Abborrar, emedan dylika fiskar fordom fångades där i stor mängd; eller af telo (o: pil), som heter på svenska *are*, eller af en man vid namn *Arfwid* och *råda*-dominari.

Boldnäs, Bollnäs, Bullernäs; Boldnäs = Baldurs näs.

Särstad, Sadurstad, kallas af några Segerstad. Det berättas nämligen att en drabning fordom utkämpats på sjön *Bergwijken*, och att segrarne (?) landat med sina fartyg vid den strand där socknens område nu börjar.

§: 7: *Tröne* socken har sitt namn af Tröttur; dess första bebyggare slog sig nämligen uttröttade af resans vedermödor ned på en öppen glänta i täta skogen och grundade där det första hyalaget; därför kallas Tröne per Syncopen af Tröttur. (i margen står: vel Trynia.)

Norråla d. ä. *Norr om ale*. *Sörala* Sör om ale såsom namnen rätt bekvämligen synas hafva bildats, om det är sannt att en by *Ale* som legat midt emellan socknarne varit första upphofvet till bådaderas bebyggande. »Ehuru detta så är, effter andras berättelse, vore dock kanske den derivation vissare, som kunde hämtas af urgamlaste monumenter, der de stodo till finnandes, ty grannerligen kunna utleta allt detta» tör kräfva ett mera uppodladt ingenium. »I medler tijd behålle wij den derivation på desse Socknar, och adplicera på oss det Ampliss. Stregnens. Episcop. Bilbergius» tillstår om sig själf på ett ställe p. 79 (70?) *Refract[io] Solis in Occidui*: »Elliest är det intet otroligit at gemene Man som sådant oss förbringa, ibland säija mehr af ett ting än det är, och der igenom den ene hörer af den andre, bedraga hwar annan; och är intet heller at undra på om de fara wille: Emedan Mathematici sielfwe uti sine observationer ock så kunna fela.» Och det sade han lika sannt som förståndigt. »Och sannerl. der man saken nogare skiär-

skåda welle» skulle vi själfva finna att de män som under sökandet efter samningen kommit att hänga fast vid sina i god tro framställda antaganden ej så mycket böra tadlas, utan att man snarare under tillbörligt beröm för den goda viljan bör undvika att upprepa deras misstag.

§: 8: Hufvudorten inom det södra området är *Söderhambn*, af södra fjärden, hvars motsats är *Norhambn*, hvilka skiljas åt af *Saspskatan* [asp-fkatan?]¹ & *Swartsundet*. »D. 11 Julij» (säger den ryktbare Streguens. Episc. Bilb[ergius] Refr. Sol. Inoccid.) »kommo wij till Söderhambn, hwilken Stad är bekant af Factoriet som der är inrättat»; 1620 uppbyggdt på befallning af Högstsälige Konungen Gustaf Adolph.

§: 9: Vi vilja nu återvända till den norra delen. *Färila* anses med större rätt böra kallas *Färilla*, ty i gamla tider bodde röfware under den utskjutande strandbrädden i *Laforsen*, där *Liusna älf* med stort dån af vattenmassorna störtar sig utför klipporna. Det ligger på två mils afstånd ifrån *Ferilla kyrka*. Men nu hafva vi orsaken klar för oss till den derivation som tager *Färilla* af »fara illa, ty röfwarena som bodde i klyftorna wid *Lafors* ström foro ganska illa fram der i landet. Och hafwe wij säker berättelse på, at röfwarne som i stor myckenhet i forna tider hafwa varit i *Sverige*, icke så mycket sig uti skogarne uppehållit, utan häldre uti klyfftor under strömar, som det berättas hafwa varit uti den, uti *Sverige* aldranhögst brusande namnkunnigste floden wid *Vennersborg Trollhetta*, i *Elfkarleby*, *Lafors* etc.»

§: 10: Angående uppkomsten af socknarne *Delsboo*, *Norboo*, *Biuråker* kan man fasthålla vid att de allratidigast ej förekommo såsom socknar utan voro särskilda byar. *Delsbo* kallades då *Sörboda* i motsats till *Norboda* och en tredje by var *Biuråker*, hvilka nu allesammans ega benämningen socknar. Inbyggarna sammankommo fordom i det gemensamma templet i *Sörboda*, och detta gifver oss nyckeln till bynamnet *Spångmyra* i *Biuråker*: »derföre at de som bodde i *Biuråker* måste gå öfwer en myra, hwar öfwer en spång lagder war, när de skulle gå till *Sörboda kyrkia*» och därpå, när folkmängden växte »bygdes byn *Spångmyra* wid den myran som har namnet der utaf». Till bevis för detta vårt påstående vilja vi framföra ett vittnesbörd: »Wid denne myr ligger byn *Widmyra* hwarest finnas 3 grannar, och hvar och en utaf dem har sin wissa kyrkia at gå till; Den ena till *Delsboo* hodie, den andre till *Norboda*, den 3:die till *Biuråker*» och nu kan man sluta sig till att »denna conditionen emellan grannarne icke nyligen wara begynt, utan har kommit ifrån forna tiderna då myckenheten begynte tiltaga». Men på det vi ej må vara ovissa om huruvida »*Delsboo* i forna tider hafwa varit kallad *Sörboda* kunna vi rådfråga *Olaum Andreæ Past. in Norboda 1595*, hwilken i sin beskrifning öfver *Norboo Skogen* *Norr om Delen* belägen, nämper han *Sörboda*, som ock uti sin process emot *Sörbodarne*, som wille hafwa mulbeet på *Norboo skogen*, hwilka han lagförde och skogen tillbaka af dem want, jempte de andra gamla skrifter och moni-
menter, som ännu i dag igenfinnas förwarade uti *Norboo kyrkiokista*, betyga enhällel. att *Delsboo* har i forna tider blifwit kallat *Sörboda*. Ibland desse Sochnar ligger *Norboda* aldranflugast till, ty *Siön Delen* delar sig i *Norra* och *Södra Dell*, och der emellan är en ås hwar på *Sochnen* är belägen.» Nyssnämnda sjö öfverträffar vida *Bergwijken* och *Rossen* uti rikligheten af fisk; om den ej öfverträffar är den åtminstone jämförlig med dem, »ty här fångas *karp*, *linnare*, *lax* förutan många

¹ Bör möjligen läsas: *Swartskatan* d. v. s. *Skatudden* å *Svartön*.

andra slags fiskar». *Deel* kan sjön kallas af ordet »delande ty den delar sig uti Södra och Norra Dell», hvarifrån tvifvelsutän namnet Deels-boo räknar sitt upphof.

§: 11: Vi vilja nu meddela så mycket som sig göra låter om de öfriga socknarne. *Forssa* är utan tvifvel uppkalladt efter »*Forsen* som löper ut wid kyrkian. Annex till *Forssa* kyrkia är Hög socken, så nämnd för de stora och många *högar* brede wid kyrkian, under hvilka några Reser förmenes liggia begrafne, desse högar äro icke olijke g. Upsala högarne, fast de icke äro så aldeles store. Denne Församlings kyrkia säges sandfärdel. vara äldst och gamblast utaf alla kyrckior i Norra Contractet, fördenskull synas ock lapideæ mammæ på kyrckiones mur, til at beteckna at hon är som en Moder för de andra kyrckiorne, och *Tuna* kyrckia är den äldsta dottren.»

Rogstad eller *Roggestad* har sitt namn af grundläggaren som hette Rogge.

»*Tuna* förmenas hafva sitt namn af resen *Tun*, som bodde i byn näst kyrckian *Tunbyn*», socknens grundläggare.

§: 12: Hufvudorten i denna del af Helsingland heter *Hudikzwall* (rättast så) af byarne *Hudik* och *Wallen*, af hvilka staden uppkommit. Staden kan glädja sig åt ett det allra vackraste läge och åt en hamn som är synnerligen bekväm för handeln, hvarför också Reverend. Episc. *Bilberg* (pag 89 af *In Refr. S. Innocidui*) säger så här: »d. 10 Julij kommo wij in i Helsingaland och sökte uti *Hudikzwall Solenes* högd, hwilken stad ligger wäl till för sin hamn skull».

Hittills hafva vi meddelat historiska uppgifter, vi vilja nu nämna något om området fysiska beskaffenhet, särskildt jordens bördighet. Ehuru vi anse det vara allmänt bekant att trakten är särdeles fruktbar, vilja vi dock, efter som vi börjat, nämna något därom, fast i största korthet. Denna provins har således i ovanligt mått att fröjda sig åt åkerfält, betesmarker, fiske och boskapsskötsel, som af alla torde vara så känt, att vi ej vidare behöfva förklara det. Helsingland har de präktigaste hästar och de största nötkreatur (oxar?) Skogar finnas i mängd, ur hvilka man kan henta träd lämpliga till byggnads- och skeppsvirke.

(Forts.)

Första delens 5:e häfte kommer att innehålla fortsättning på dagboken öfver märkliga händelser.

Med anledning af de alltmer stegrade tryckningskostnaderna måste utgifvandet af *Glysisvallur* tills vidare afbrytas; i den händelse erforderliga medel skulle ställas till vårt förfogande af personer intresserade för verkets fullföljande kommer arbetet omedelbart att återupptagas.

Upsala i april 1919.

Redaktionskommittén.

*Kulturhistoriskt
S.*

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA

14 HÄFTET.

DEL I: 5.

Helsingica.

Anmärkningar öfwer Sochnarna Norbo och Biuhråker uti Norre Contractet uti Helsingland.

(Forts.)

VI: Flock.

1. Wid Finberg i Norbo fins hwit genomskinande katgul, så stora flagor, som en tre öhrs slant, kallas här sparfgul.

2. Här fins och wed Syltan et äng, art utaf Probersten, lik Magnet som tager Metallen til sikh, dock ganska hård.

3. Torwiggen som plägar sönderlä trån i skogen, synes på åthskilliga ställen märcken efter. En sådan fins och hos Organisten Lars Matz Son Strandberg, hwilken säjes wara funnen för mer än 200: åhr sedan, och föregitwes wara wärkeln Torwiggen. Samma sten är et finger lång, swartare än Brynsten, flat på en sida, rund på den andre. Fins wara brukat: ty han är skafwen på ena ändan, tar Metallen til sikh, med honom kan man och polera, så och hwätja på honom, såsom på et bryne.

VII: Flock.

1: I Somåhs ström i Biuråker fins en Figur sten, en aln högh, är grå och fräten af watnet, påseendes såsom en glas Pumpa, med lång hals, och såsom en liten rund talrick ofwan på.

Item wed Fäbodarna i Norbo som kallas Dyrwallen, fins en sten, och tyckes lika som en nakot man sutit där på.

VIII: Flock.

Ormstenen förmenes wara til, effter en man i Biuråker Eric Abrahamsson wed namn, gick för någon tidh sedan i skogen, och fick höra en stor gny och fräsande, hwarför han gick åstad at se hwad å färde war, och blifwer warse en stor myckenhet utaf ormar, som lågo uti en rund wid kretz och bläste allesamman, men han blef der af så häpen at han intet torde bida, utan skyndade sikh så mycket han kunde där ifrå.

Thet samme tildrog sikh äfwen i Arberå på Stohröhn, som af elfwen är kringfluten, warandes in emot $\frac{1}{4}$ Mähl ifrå kyrkan belägen; Ther kom förl. Sommar en Feltvebel wed namn Magnus Häggebohm oförmodeln öfwer en sådan ormahop, från hwilken han med bätwande fly måste.

IX: Flock.

1. Wid Finberg i Norbo fins rödbrun sten alt igenom, som rutar sikh i stycken, men är intet starck: ty elden har gädt der öfwer och kallas den orten kalckberg. Ther fins och stora hopkastade högar af slag.

2. På åthskilliga orter fins uti Gråsten rödbruna fläckar och ränder, genomskinande såsom glas, äfwen såsom Rubiner och så hårda, at de taga glaset.

3. Uti Gråberg fins många åthskillige strek af allahanda slagz färg.

X: Flock:

Myrmalm elr järn finnes mycket uti bägge Församlingarna; Men ingen har någon kundskap huru därmed skal procederas, elr huru järnet skal tilredas.

XI: Flock.

1. I Biuråker finnas grå stenar, som uthwärtens färga sigh sielfwa blodröda, och färga händerna på den som dem hanterar.

2. Ther fins och en annan bergart, med allehanda kies beblandad, swafwelachtig, och när den är med eld bränder, slår det uth såsom kalck elr gråt miöhl, och smakar ganska illa sammandragande på tungan.

XII: Flock:

Saltpetter jord fins på åtskilliga orter i ängen.

XIII: Flock:

I Norbo nordan siön wid Fäbodarna Biörkbo [o:Biörsbo] under Högheden fins på twänne rum en materia som flyter utur jorden, swart och segh såsom beck, med klart sinner uti, och luchtar surt. Sielfwa källorna äro wed pass $2\frac{1}{2}$ ahl: diupe och på dess botnar finnes små sten. Jorden der omkring är ganska feth, så at där växer ofwan uppå långt stort löf, och tistel äfwen som på en feth kåhl säng.

Hwad som således om Norbo och Biuråker anfört är, thet har nu för tiden där warande Kyrckioherden Ehrewördige och Högwällärde H^e Märten Rogstadius migh communicerat.

[ur Diurbergs Annotationes.]

Ransakning om själstenar i Enånger, Idenor och Tuna 1673.

Angår Förmedling oppå Siähle Taxan

nl. Finnika byen	T. — $4\frac{1}{2}$ Ltt
Idenor S.	— 6 Ltt
Tuna S.	1: —: 1 T ^a $10\frac{1}{2}$ Ltt

ANNO 1673 ifrån d. 9 til den 15 May inclusive höltz Ransakning, efter deras Excell:ciens herr RiehzRådens och till Wäster Norlanden Deputerade kongl. Commissariers resolution in Januarijo 1670. och der på fölgde H. General Leutnantens och Gouverneurens Högwälborne H. Carl Sparres befallning af d. 22 Feb: 1673, opå någre Sochners i Helsingeland andragne klagemähl öfwer Siählefiskerietz aftagande och den taxa dhe här til hafwa most derföre uthgjöra, mästeparten til Cronan och en dehl til Staden Söderhambn, och befinnes hwarie skiärie gård sådane lägenheeter och tilfällen som här under för hwar orth serskilt är annoterat, för uthan det at högsta klagemählet der uthinnan består, det Siählediuren i så ringa ymbnogheet hyt till Skiäriegårdarne framför i forna tyder anlända, förmedelst det Issfinnarne straxt om wären uthöda diuren och ifrå Finland och Österbottn föllia ysen till Helsingelandz

skiäriegårdar, att Siärlarne intet få ökas; Jämbwähl och finnes mångestädes wattnet så uthfallet, att der lastade skutor hafwa kunnat genom fara, flyter näppligen en olastad Skiötbåth; Elliest blifwa Siähldiuren, på dhe tyder som dhe kundhe fångas, af Hudwichswaldz och Söderhambnz boernes ydkesamme roende med skiöter och Notedrächt, timber och wedhuggandhe, samt Eldgiörandhe wid Siähle rodden skrämde och förjagadhe, för wilken ordsak dhe näst Städerna belägne Siählehambnar icke kunna af Landtmännen wänas och brukas, utan måste dhe byar och Sochner som hafwa af ålder warit för dessa Siählehambnar skattlagde, ehrlägga Taxan effter Cronowerdhering, så frampt dhe icke få sielfwa partzelen opnegotiera utaf dhe ifrå Städerna widt allägne Siählehambnar.

Enånger Sochn d. 14 May 1673.

Ifrån Enånger Sochn ankomme Sochnenes fullmächtige, Olof Nilsson, Jon Pålsson och Per Nilsson i Finicka, klagandes at för Finicka Landet och Sochnenes Allmenning hafwer ingen wehlat eller kunnat bruka någon stång på 50 åhr til baka, effter der icke allenast finnes ringa Siählestenar, uthan och alle för wattnetz affall odugse som befunnet blef ibland dhe besichtigade Skiäriegårdar wara dhe sämbste, doch lichwähl Finicka byn ährlagdt Taxan 4 $\frac{1}{2}$. Jag säger fyra och ett halfft Lisspundh, för Finicka och för Allmenningz skiären 2 $\frac{1}{2}$ pund; Uti Finicka har bodd en man Anders Ersson ben: d; hwilken har brukat bäges deras Siähle rodd der sammastädes, och har derigenom blifwit ganska uthfattig, så att han på sidlychtonne hafwer most försällia sitt hemman till Taxans betalningh.

Långwinne och Norbergzboerne roo sielfwe för sitt Landzskiär, och hafwa ährl? uthgiordt Taxan alt sådan förmedligen skiedde nembl. femb pund för Långwins Landet och för Norbergz skiären fyra pund och otta marker, äntå dhe beklaga sig sällan få så mycken Siähl som förskyller deras arbete och Taxan, doch hafwa dhe intet klaga der öfwer at någre Stadzboer hindra deras Siählerodden och kunna så förmodeligen Taxan i sielfwe partzelen fullgiöra.

Idnor Sochn d. 14 och 15 Dito.

Deras fullmächtige, Olof Persson i Mellanbyn och Larss Persson i Hallen.

Ifrå gamble tyder hafwer Sochnen tillhopa lagdt Sochnenes skiäriegårdar med Dehlånger bye skiär, så och $\frac{1}{3}$ dehl af Ollmarna, der wid det och till denna tyden förblifwit ähr, doch förmente dhe flere grannar[n]e uti Dehlånger at Hambre boerne Siu till tablet, som kiänna sig både Wattnet och skogen, moste mera swara uti Taxan; hwar till Hambreboerne swaradhe effter gammall häfd att dher någon Siähl hafwer fångas opå deras eget watn af dhe andre grannarne, så hafwa dhe Siu grannarne i Hambre fått sin dhel der af, och willia så frya den inre rodden för Taxan Nämbl. Wintergat- och Bätzfierden hwilket oss Synemän föll betänkeligit. Sochnenes beswär består der uthinnan at Stadz boerne, den tyd någon Siähl skulle kunna fångas, måste dageligen resa genom Siählerodden äth Iggesundzfierden och wyd Ollmarne och Uthararne ähr sällan swallstilla och inge dugelige Siählestenar, derföre dhe och icke kunna fånga någre Siählar med stänger, icke eller kunna dhe få någon Siählkarl, doch måste betahla Taxa för En half tunna Späck.

(Forts.)

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA

16 HÄFTET.

DEL I: 6.

GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK

Helsingica.

Ransakning om själstenar efter kusten från Gnarp till Enånger 1677.

(Forts.)

Denne Per Nilsson hafwer warit Siählkarl och rodt uti Söderahla Sochn i 25 åhr, men sådan Söderhamn fick Stadz *privilegier*, war han uti Norahla 7 åhr, i Niutånger 7 åhr och 20 åhr här i Sochnen, men aldrig wiste han wanka så lytet Siählar som denna tijden, och sade den tyden han rodde i Norala Skiären, kunde han både förtiena sig födo af sitt roende, som och *Taxan* erläggia.

Hermånger Sochn.

Des fullmächtige gl. Ländzman Nils Persson i Wattrång, Olof Olofsson i Edsätter, Anders Persson i Skarftiär och Per Andersson i Wattrång angofwo klagel. at wijd Stocka rodd, hwilken är *Taxerat* för $1\frac{1}{2}$ L \mathcal{R} : Speck och holms skiären för $\frac{3}{4}$ L \mathcal{R} sådan sidsta Synen 654 höltz ingen Siähl hafwer blifwet fångat, effter ingen hafwer wehlat bruka rodden, emädan det icke förskyller omaket, och syntes fuller någre tillfällen wara wästan om Kiärskiäret och Rönskiär in moth Landet, men nu kan ingen Siähl der blifwa liggande emädan Bruket så när beläget ähr, så att Siählen af hamrarne och elliest dhe der om Stranderne [warande] kohlmylor och des häftige rök; flyr från Landet, och elliest äre dhe bäste Siählestenarne, af wattnetz uthgryndande odugse blefne, så att dhe twenne Synemän som 654. jämwähl brukades, kunde ögonskienl. märkia huru Stenarne äre nu sig helt olyka och mer blifwit förwärradhe.

Wattrångz skiären *Taxerat* för $\frac{3}{4}$ L \mathcal{R} . är något närmare bruket belägen på Södre sydan hwarest Sochnen ingen rodd hafft hafwa på En Mans ålder, der finnes en Elak glappstrandh och ligger för öppet haf, som sällan Swallstilla är; och dhe Stenar som i forna tyder warit hafwa, äre nu så högdtt uthur wattnet op kombne, at Siählen intet fångas kan; Lickwähl beklaga Sochnemännerne, det dhe åhrliga hafwa måst *Taxan* med peningar opfylla, så när som på desse förflutne Tree åhren som stå till *rest*, och kuuna Sochnemännens fullmächtige icke förtyga at Strömb bruket så i En som annor måtto allmogen till största *præjuditz* kommit åhr.

Rogstadh Sochn.

Ländzmannen Olof Jonsson *Delin*, Olof Olofsson i Stambnäs, Per Unesson i Malstad, Nils Ersson i Håkstad och Per Jönsson i Ahrnön, såsom fullmächtige och ägesmän funno sig högel. beswäradhe att dhe hafwa måst *Taxan* åhrl. ehrläggia fast dhe ingen Siähle karl hafft hafwa, och således uti stor *rest* hos *Cronan* uppå *Taxan*, äre fördiupade, för effterskrefne Siähle hambnar nembl. Huggerskiären, Dahlboskiären, Bergöön, Steensörarne, Fursundzfierden och Wedmyra skatten[an?], af hwilka

ist

skiäriegårdar dhe icke det ringaste hafwa niutet, af orsak deras förre Siähl karl Erich Mårtensson i Sylta uti sådan skuld wardt för diupat så att han 670 nödgades all sin egendomb til *Taxans* afbetahning ehrsättia som doch ringa förslå kundhe, och hwad som hoos honom icke till rächte, blifwer Sochnen till talat at betala, för hwilken *Taxa* dhe ifrån 670 känna sig nu warandhe Befall[ningsman] skyldige, fast dhe ifrån den tyden Siähle rodden icke idkat hafwa, aldenstund dhe ingen hafwa kunnat förmå sig det omaket at på taga, sådan det icke hafwer förskyllt mödan.

Sunnan på Wattungen begyntes Rogstadh Sochns skiär wid Dahlbiusöran, som är Ett snott skiär, uthan skog, hwar wid uti forne tyder en mycket beqvämlig steen warit hafwer, derest Siählen med Stång när Swallstilla warit, är fångat blifwin, men nu af wattnetz förminskandhe helt odugse, att Stenen wid pas en fambn öfwer wattnet är ophögder, skiäret ähr elliest för öppet haf beläget.

På Östre sydan om huggers Öhran war och en Sten som till förändhe hafwer warit Siählfång på, men nu hehl odugse för wattnetz uthgryndande, ligger elliest för öppet haf som sällan Swallstilla ähr.

Fur skiärs hällan som tillförande bland dhe förnämbste Steenar är skattat worden är nu mera än en Mans högd ofwan wattnet, ligger och så för öppet haf, doch finnes vara *Taxerat* för $2\frac{1}{2}$ L \mathring{L} . Speck.

Wyd Bärögön, hwilket skiär *Taxerat* är för 6 L \mathring{L} . befans Sundet helt wara uthgrundat, så att man näpligen kunde genom fara, derest dhe i forna tyder med skutor hafwa hafft sin fart, och lägenheeterne till Siähle fångandhet förwärradhe.

Wid hambn skiärs Sundet är nu nyligen en Steen opkommen som tå förre Ransakningen 654. höltz, icke blef sedder; skiäret ligger för öppet haf, at man näppⁿ med Bössa, men intet med Stång Siählen fånga kunde.

Biursundz fierden som med Stensörarne är *Taxerat* för $2\frac{1}{2}$ L \mathring{L} Speck, är nu helt uthgryndat derest mordhällerne äre belägne, derpå bästa Siählefång med Stång warit hafwer; Stenarne Stå nu wähl $1\frac{1}{2}$ fambn öfwer wattnet.

Öster på Stenörarne befans en hälla som uti forna tyder hafwer warit beqwämlig, men nu uthgryndat; Doch längre Söder mitt i Sundet blef man warse en grå siähl på en Steen som nu nyligen är för wattnetz affall opkommen, hwarest Siählen icke med Stång tagas kan, hälst emädan Siählen blifwer folket warse på alla sydor effter der till ingen skygd är af landet.

För wedmyra skattan hafwer allenast en Siählsten warit *Taxerat* för $\frac{1}{2}$ L \mathring{L} Speck, och sade Jon Ersson sig warit bonde uti 30 ähr, men aldrig fått något Lyff, icke heller hafft någon Siähle karl uthan ährⁿ måst *Taxan* uti peningar ehrläggia; Samma steen fans nu en fambn öfwer wattnet stå, derest och nu inge andre tillfällen för tyden finnes, är och så för öppet haf belägen och elak Stenog Strand.

Öster på wedmyra skattan war och en häll, der på dhe för 30 ähr tillbaka hafwa fångat Siählar, men för tyo ähr sådan blef samma Steen af Jsen wäster till skiäret wältat öfwer ända, och för den skull kallas nu samma hälla Picksten[;] ligger och för öppet haf.

Uti fugell wyk skattan är och nyligen en Sqwalp opkommen, som tillförande icke synt, icke heller skattlagd är, der wid syntes got tillfälle

och bättre än på wedmyra skattan, doch berättadhe dhe som Nordan- och Sunnanom belägne ähre sig inga siählar hafwa kunnat fånga, efter såsom Orten ligger för öppet haff, som sällan är Swallstilla och när det wore stilla, kan rodden icke brukas mera än för ett wäder.

Laak bärgz grundet *Taxerat* för 1 L \mathcal{R} 7 m. Speck, brukas af 4 uthbyes män, är wäll beläget, som och det bästa i fordom tyder kallat är, men nu helt uthgryndat, att det ett Stenhar är wordet, ligger elliest för öppet haff.

Arnöö Skiären.

Hästholmen är ett bart skiär något från landet beläget, och på wästra Sydan hafwer i förtyden warit bästa rodden; Men nu alle dhe gamble Stenar uthgryndade som på torre landet stå, en Mans högd; Mitt i sundet fans en Sten, som och tillförendhe icke synt är, och för öppet haf, att ingen kan komma till honom med Stång.

På Södre Sydan äth Landet hafwer tillförendhe Siählestenar warit, men nu odugse och dhe andre som opkombne ähre långdt från Landet, pykote och intet dugse att siählen kan ther hwyla sig.

Wyd hors Landet som *Taxerat* är för 2 $\frac{1}{2}$ L \mathcal{R} hafwer i forna tyder warit någre tillfällen, då lungt och stilla wäder warit hafwer, men är en beswärlig och lång rodd som på många åhr till baka af ingen är idkat, och the stenar som förre warit, aff wattnetz uthgryndande odugse blefne; Gl^o Siähle karlen Mattz Nilsson 80 åhr sade sigh intet kunna minnas att dhet landet som är 3 mihl långt emot öpne hafwet hafwer stilla warit för swall, den tyd Siählen skulle fångas med stångh.

Bälsön *Taxerat* för 6 L \mathcal{R} Speck ligger en wecke-Siö ifrån Landet, hwar wed Nordan på ön ähr en fiskare-hambn derest dagel. bulras med rodning och hugster och förhindra Siähle diuren, om skiönt någre wid handen wore, och befans att dhe bästa Stenar, hwar på för någon tyd sådan Siählen togz, äre nu för wattnetz uthgrundande odugse blefne, och fast någre Nya kunna opfinnas, är ther lichwähl hädan effter ingen roo att wänta, emädan ther nu flere fiskiare Båtar än i forna tyder äre liggjandhe, som ögonskien!^o fans; och sade Siähle karlen i Arnön sig ther på många åhr icke lyfwet fått, fast han många fåfänge resor gjordt och sitt arbete wid gården efftersatt hafwer, så att han uti stoor *rest* för *Taxan* är uthi kommin, och seer sig icke annat än hemmanet qwitt gånga.

Sunnan på denne öö är stora far wattnet, derest dhe och hafwa god hambn äth skutör och andre farkostar, hwarföre och Siähle rodden hindras af dhe wägförandhes bullrandhe, dher igenom Siählediuren som skygge ähre, warda förjagade. Uti 654 åhrs Siähle fiskie ransakning finnes antechnadt, hwad *Conditioner* Arnöö boerne med Hudwichzwald Stad ingåt hafwa, så at Arnöö boerne niuta 1 T^o Salt för ded Hudwichz-waldz boerne får taga ankost wed der på Öön.

(Forts.)

Första delens 7:de häfte kommer att innehålla afslutningen af Mercurius Helsingicus; därefter följer »Memorial», utgörande dagbok öfver Olof Bromans lefnadshändelser.

Kulturhist
w.

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA

20 HÄFTET.

DEL I: 7.

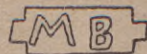

1. (1690.)

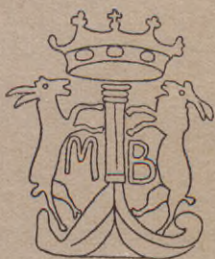
2. (1696.)

3 a. (1707.)

3 b. (1708.)

4. (1709.)

5. (1735.)

6 a—b. (c. 1730.)

7. (c. 1730.)

8. (1750.)

9 a—b. (1758.)

(Från de olika hälftorna af samma ark.)

10. (1800.)

ÖSTANÄ

11. (1800.)

Pappersstämplar från Östana.

Helsingica.

Pappersstämplar från Östanå.

Professor Martinus Brunnerus (kyrkoherdeson från Harmånger; född 1627; professor i grekiska språket i Upsala 1659, teologie professor 1666; död 1679) bildade tillsammans med boktryckaren Henrik Curio bolag för inrättande af ett pappersbruk, hvilket efter 1665 erhållet privilegium uppbyggdes vid Iggesundsströmmens forsar ofvanför Viksjön i Njutånger. Brunnerus egde där vid Östanå en förfallen sågkvarn och på dess plats uppfördes pappersbruket, »emådan man der i landet mycket med lju och lärest omgår, och derföre der sammastädes här till tiulige materialier i större ymnighet wanka».

1672 utträdde Curio ur bolaget, hvarefter nytt privilegium detta år utfärdades för Brunnerus ensam, ytterligare bekräftadt af Karl XI år 1675. Brunnerus' änka, fru Elsa Poppelman, köpmansdotter från Gefle, fortsatte bruksdriften; hon bekom 1694 ett anslag i spannmål af hemfallna donationsränder till det då afbrända hemmanets och papperbrukets upprättande och erhö 1720 ytterligare privilegium. Mästare för papperstillverkningen var på hennes tid handelsmannen i Hudiksvall Engelbert Olofsson Hanning; efter dennes död 1714 arrenderades bruket av hans måg, handelsmannen i Gefle Johan Lenæsius; sedan denne aflidit 1721, gifte hans änka om sig det följande året med kaptenen Abraham Svanström. 1732 öfverlät fru Elsa Poppelman Östanå till Svanström och han sålde det 1744 till sin måg faktorn Jonas Stakel. Landshöfding Odelström skrifver 1748 i en redogörelse till Kommersekollegium: »ofta händer det Östanå papper stöper eller slår igenom»; kaptén Svanström hade på sin tid klagat öfver svårigheten att utfä »lumpeskatten» (en mark linneklutar o. d af hvarje hemmansrök); »hwad som kan ärhållas, består merendels af ganska grofwa lumpor af gammal noth, ryssior och näth, som endast är orsaken, att man icke några finare sorter papper här tillwårka kan». Han anhöll därför om nådigt tillstånd att genom betingade vissa lumpsamlare tillbyta sig lumpor »emot smått kram af nålar och annat dylikt . . . därmed att uppmuntra legofolket, särdeles Pigor, då dee så mycket willigare blefwo att förwara lumporne, som eljest hårtkastas.»

Vare sig det nu berodde på svårigheten att anskaffa råvaror eller på bristande teknisk färdighet, åsamkade sig faktor Stakel under årens lopp en skuld af 37.868 daler kopparmynt till Iggesunds bruks egare, Carlos & Claës Grill, som år 1768 för denna fordran öfvertogo pappersbruket. Åtén Grills vapen, en trana med en gräshoppa i näbben, ingår därför i vattenstämpeln N:o 10 ofvan; originalet har benäget ställts till förfogande af Iggesunds Brukskontor jämte upplysning, att arkets andra hälft var stämpelad »Östanå». Det hufvudsakliga beståndet af äldre handlingar, pappersprof m. m. förkom antagligen då pappersbruket brann 1840; det åter-

upbyggdes ej vidare. År 1914 syntes ännu lemningar däraf; ett dammfäste invid strömmen samt här och hvar å nordsidan från fallet spår efter bostadsbus, hvilka varit rätt många men små; vidare en gammal förfallen trädgård med högresta lönnar, små knotiga frukträd och några trädgårdsblommor, tvinnande i den mossiga marken. Platsen kallades sedan länge för »Pappers». Under åren 1915—1918 uppförde Iggesunds Bruk ett kraftverk i strömmen.

Originalen till de här återgifna stämplarne (afb. 1, 2, 4, 5, 7 och 10 i $\frac{1}{3}$ skala, afb. 3, 6, 8, 9, 11 i $\frac{2}{6}$ skala) finnas i de Bromanska handskrifterna samt i en del lösa handlingar tillhöriga Gestrike-Helsinge nation, i Upsala Domkapitels arkiv (handlingar rörande Rogsta socken), samt i Kommersekollegii arkiv (Utredningar angående pappersbruk 1735—1788). Årtalen ange ej tiden för tillverkningen af själfva papperet utan för å det samma förefintlig skrift.

I den Lewenhauptska samlingen i Riksarkivet, hvilken omfattar flera tusen afbildningar af pappersstämplar, återfinnas endast N:is 3 b, 4 och 11. — I denna samling finnas äfven andra stämplor innehållande bockar; papperet, tydligen af utländsk tillverkning, i handlingar från åren 1537—1561 (Estland, Liffland, Holland); äfven från 1627 en springande bock i en sköld; 1702 en gående bock inom sköld med vapentäcke, äfven hjälmen prydd med en bock; ett bockhufvud, enligt anteckning hämtadt ur en handling af år 1398 från Frankrike.

Bokstäfverna *MB* i olika kombinationer med kronor, stiliserade kors eller krönte lindormar finnas i handlingar från Polen, utfärdade åren 1602—1656.

Från 1697 finnes i någon bok »tryckt i Stockholm» en gående bock jämte bokstäfverna *HB* sammanfogade, hvilket ju möjligen kunde beteckna Hanning-Brunnerus, men som *HB* jämte en stående bock och en blomgrupp uppträder redan 1608, torde äfven detta papper vara af utländsk tillverkning.

Tiden har ej medgifvit mer än en flyktig granskning af en mindre del af den ej ordnade stora samlingen af pappersstämplar i K. Biblioteket i Stockholm, hvilken på sin tid sammanförts af öfverbibliotekarien G. E. Klemming; i en däri ingående portfölj, märkt »äldre svenska pappersbruk», återfauns ej någon af Östanå-stämplarne.

K. H—k.

Första delens 8:e häfte kommer att innehålla afslutningen af Olof Bromans själfbiografier; därefter följer början af *Æsculapius Helsingicus* (om hälso- och sjukvård, vidskepelse m. m.).

*Kulturbist.
S.*

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA

22 HÄFTET.

DEL I: 8

Helsingica.

Hårda tider.

(Forts.)

Kriget mot Danmark 1675—1679 medförde ökade besvärligheter för befolkningen, dels genom regementets afmarsch söderut och dels genom vakthållning vid Kårböle skans samt genom körslor af proviant och ammunition till krigsskådeplatsen i Jämtland; i allmogens besvär vid 1678 års riksdag förklaras att därigenom många åkrar blifvit okörda; beskedet blef endast, att hvad krigsnöden hafver förorsakat kan intet ändras. I stället förordnade konungen om utrustande af tremänningsförstärkning och fördubblingsbåtsmän. En hop tremänningar och nyutskrifna knektar hade begifvit sig till skogs för att undgå krigstjänsten, hvarför fogdar och länsmän tillhöllos att fasttaga alla sådana och öfverlemna dem till regementet.

På hösten 1679 befarades att danska flottan, som lyckats tillkämpa sig öfverväldet till sjöss, skulle företaga någon plundringsexpedition norrut, hvarför allmogen i de försvarslösa bygderna borde hålla sig beredd med sina gevär samt hålla god och oförsumlig vakt vid alla värddkasar »af två eller tre vetige män, som förstå och åtskilnad göra när värddkasarne böra itändas eller intet, att de sådant den öfrige allmogen till varning samt tecken till uppbod och samling på vissa orter noga i akt taga.»

Kom så härtill en svår missväxt under år 1679. Allmogen i Norrala och Trönö gjorde hos K. Maj:t ansökning om förskoning för utlagorna och framhöll huru deras spannmål och boskap blifvit utpantade för gammal kronorest och utlagor, hvilka varit utarrenderade, i Norrala till en Sneckenberg och i Trönö till en Franz Zinck; den senare hade emellertid efter utpantningen »återgifvit alla dessa utarrenderade till Chronan.»

Vid tingsransakning »vardt så i sanning befunnet, att allesammans [16 hemmansinnehafvare i Norrala och 13 i Trönö] äro mycket usle och fattige vordne af många förledna årens missväxt, tredjemans knektebesvär, båtsmansfördubbling, krigsfolkets tågande med kostpenningar och skjutsning, Jämtlands körslor och forslor samt andra tillstötande olyckor af vild-djur och boskapssjuka, så att större delen ega hvarken häst eller ko.»

Några exempel må här anföras:

Per Jonsson i Närby, genom giftermål kommen till hemmanet, som dess svärfolk för hög ålder, menförhet och ringa manshjälp alldeles förborgat hafva, så att gälden vore mycket större än hemmanet värdt var; hafver ock i dessa svåra tider allan tunga oppehållit, men på gamla resten står tillbaka 87 daler.

— — [en annan bonde] mist sina söner.

— — varit tredjemansknekt och så eftersatt sitt hemman; mist sin häst i skjutsfärden, så att han nu ingen åger.

— — mist sina söder [3: kreatur].

— — mist häst och andra söder.

Hustru Anna mist man och son; utan manshjälp.

— — blef tagen till tredjemansknekt och hade ingen stor manshjälp hemma vid gården; alltså vardt hemmanet det året osädadt; mist 2 stycken hästar och andra söder.

— — lidit stor missväxt, mistat 2 hästar och odjuren ihjälrifvit alla hans små söder; åger nu ingen häst eller ko.

Hustro Anna lydit stor missväxt, hennes man längesedan död och hon varit allena vid hemmansbruket, hvaraf kommit är, att hon intet mägtat jorden bruka som sig bordt, åger nu hvarken häst eller ko, är skyldig 140 daler.

Hustro Agnis [lika], är skyldig 140 daler.

Hustro Kerstin; hennes man varit 3:dje Mans knekt, som döder blef, och hon sedan brukat hemmanet utan någon mans hjälp.

— — inom 3 års förlopp mist 4 st. hästar, där uppå han ännu 100 daler är skyldig; rest 170 daler.»

Och så fortsätter redogörelsen gård för gård.

K. Maj:t medgaf att landshöfdingen, såsom uti sådana fall vanligt plägar vara, skulle låta dem åtnjuta någon förlindring på deras utlagor.

I början af år 1680 gjorde allmogen uti Delsbo, Ljusdal, Färila, Hogdal, Jerfsö, Arbrå och Undersvik anhållan att K. Maj:t med nåd och mildhet måtte förmärka det besvär dessa hans undersåtar alldraunderdånigast insinuerade: »Förledne sommar tillfogade Herr Öfversten Högdånigast Gref Leyonhufvuds Regemente oss fattiga skattedragare en stor skada, förnämbst med hästars borttagande och fördärfvande, förutan åtskilliga våldsamheter», och ehuru Hans Nåde Landshöfdingen därvid gjort allmogen allt bistånd, hade de dock icke erhållit förnöjning för den stora skada som åsamkats dem, utan nödgades de fly till Kongl. Maj:t med underdånigaste bön och tillförsigt om hugnelig resolution.

Tidigare, år 1675, hade en stor hop artilleri- och trosshästar uttagits hos dem, för hvilka betalning hade tillsagts dem efter gode mäns värdering uti de officerares närvaro som affordrat hästarne; men när de kommo till Jämtland, gjordes en ny värdering, på somliga hästar hälften ringare, hvarefter ersättningen utgick. Supplikanterna anhöllo alltså underdånigast att få åtnjuta den första värderingen till godo, »hvilken ock var nog ringa».

Genom 1647 och 1664 års skogsordningar hade regeringen vidtagit stränga åtgärder mot svedjande och öfverdrifvet skogshygge, som ansågs sätta virkes- och koltillgångarne i fara. Detta drabbade främst de finska kolonisterna på storskogarne, särskilt där bruken syntes komma att lida intrång; men även den gamla svenska bondebefolkningen fick vidkännas inskränkning i rätten att svedja på egna skatteskogar, hvilket blott fick ske efter erhållen tillåtelse af landshöfdingen.

Genom resolution på allmogens i Helsingland besvär vid 1680 års riksdag vägrade K. Maj:t att medgifva befrielse från böter för olofligt skogshygge, ty Skogsordningen skulle gälla för hela riket.

Emellertid synes allmogen i vissa delar af landskapet ej hafva tagit det så noga med åtlydnad af skogsordningens bestämmelser. Karl XI var dock ej den som lät leka med sig i dylika fall; den 4 mars 1686 aflät han till landshöfdingen en bister skrifvelse: »I hafve låtit undersöka om det olofliga svedjande som allmogen i Skog, Sörala, Moo, Rägnsjö, Norahla, Tröne, Enånger och Niutånger socknar i Helsingland hafva föröfvat. Ehuru väl de förebära deras öfverstånd, att de intet ha annat kunnat förstå af Skogsordningen, än att de uppå deras by- och skatteskogar skulle hafva magt att rödja och rensa skogen till mulbete. Så hade likväl de först bordt ge sig an hos Eder och sökt tillstånd därtill, och intet utaf sig själfva taga sig sådan dristighet uppå — — — De skola fuller slippa till att betala Vår andel af böterna, som de äro fällda till, Fiscalens för-

behållen, men dock androm till sky och varnagel, härefter med sådant att afstå, plikta något med kroppen; Och befalle Eder fördenskull härmed Nådeligen att I låten dem löpa några gånger gatulopp hvardera, som I finnen att det någorlunda kan svara emot hvars och ens brott och förseende.»

Detta såg ju rätt betänkligt ut, men saken synes hafva ordnats utan någon allmän afbasning. Några veckor senare företog nämligen konungen en rundtur upp till Jämtland och därifrån vidare genom Värmland och Nerike tillbaka till Kungsör. På uppresan stannade han ett par dagar i Söderhamn och måtte där hafva sammanträffat med talemän för socknarne, ty i en resolution utfärdad därstädes den 29 maj medgafs, med anledning af allmogens i Norra och Södra Helsingland anhållan, att de skulle befrias från det ålagda straffet för olaga skogshygge och svedjefall, såsom ock att få något litet årligen svedja och rödja till deras uppehälle på deras egna skatteskogor och inom deras egna råmärken. Dock tillfogades en allvarsam åtvarning, att de härefter skulle taga sig väl till vara.

Vid den riksdag, som hösten samma år hölls i Stockholm, bönföll allmogen från Helsingland, att det måtte efterlåtas dem som hade skog att rödja till mulbete att utan särskild ransakning svedja för sex kannors utsäde på deras egna skatte- och fåbodskogor, men nu resolverade K. Maj:t ett bestämdt afslag.

1680 års reduktionsbeslut sträckte sina verkningar äfven till Helsingland. Krigsrådet Gyllenhoff vid reduktionskommissionen i Väster-Norrland hade sequestrerat alla donationer i hemmansränder och anslag af kyrkotionden. Några större dylika funnos ej men desto flera sådana som utgingo till uttjenta civila, militära och ecclesiastika tjänstemän af alla grader, från landskamrer, häradshöfding och major ned till soldater och båtsmän, samt till änkor efter tjänstemän. Något ordnad pensionsväsen för embetsmän och andra fanns ej på denna tid, men där ömmande omständigheter förelågo ordnades saken från fall till fall, oftast genom beviljande af skattefrihet å egna hemman eller hemmansdelar eller genom anvisning på andra hemmansränder eller på vissa tunnor spannmål ur närmaste kyrkoherberge. Åtskilliga donationer härflöto ända från drottning Kristinas tid.

Genom skrifvelse af 27 okt. 1681 till landshöfdingen meddelade konungen, att dessa lifstidsfriheter och donationer visserligen på grund af sist hållna riksdags beviljade reduktion borde återkallas, såsom på förbjudna orter situerade, »men som Wi däremot förnimme, att de till största delen intet lära kunna hafva något att subsistera af där de sådane beneficia alldeles mista skulle, ty hafve Wi tagit sådant uti ett nådigt betänkande och för skäligen funnit alle sådane friheter, som de härtilldags åtnjutit hafva, således moderera, att donatarierne allenast ordinarie räntan skulle behålla, men allt det extraordinarie återkallas under oss och Kronan.»

Reduktionen aflöpte således inom landskapet jämförelsevis lindrigt för de kretsar som berördes däraf.

(Forts.)

Första delens 9:e häfte kommer att innehålla fortsättning af *Æsculapius Helsingicus*.

*Ullqvist
500*

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

I UPSALA

26 HÄFTET.

DEL I: 9.

TRYCKT MED ANSLAG UR
HUMANISTISKA FONDEN

22

Uppsala 1948. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB 46636

*Kulturbibliothek
Sv.*

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

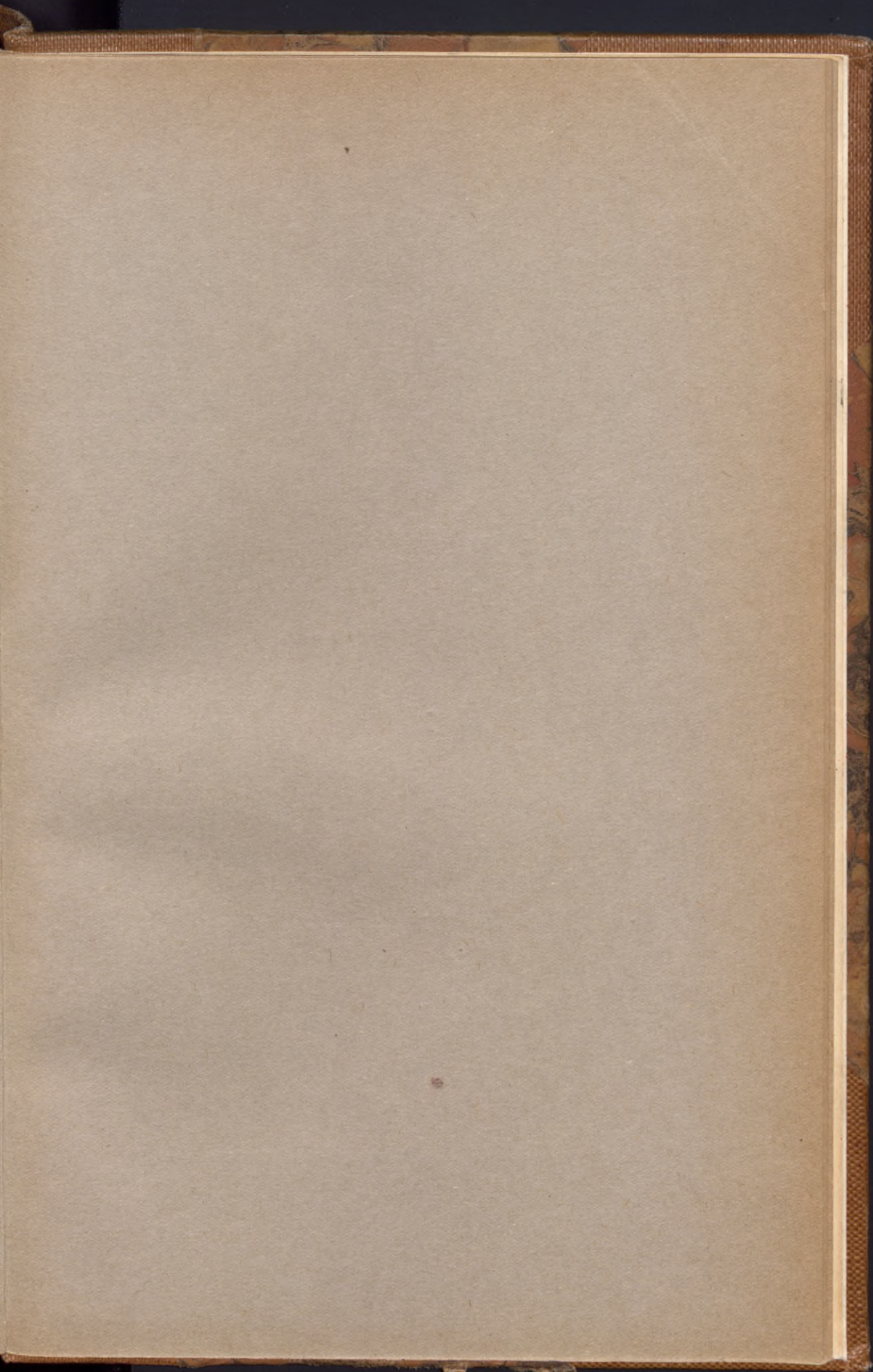
I UPSALA

27 HÄFTET.

DEL I: 10.

TRYCKT MED ANSLAG UR
HUMANISTISKA FONDEN

Uppsala 1948. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB 48648

*Kulturbild
50*

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

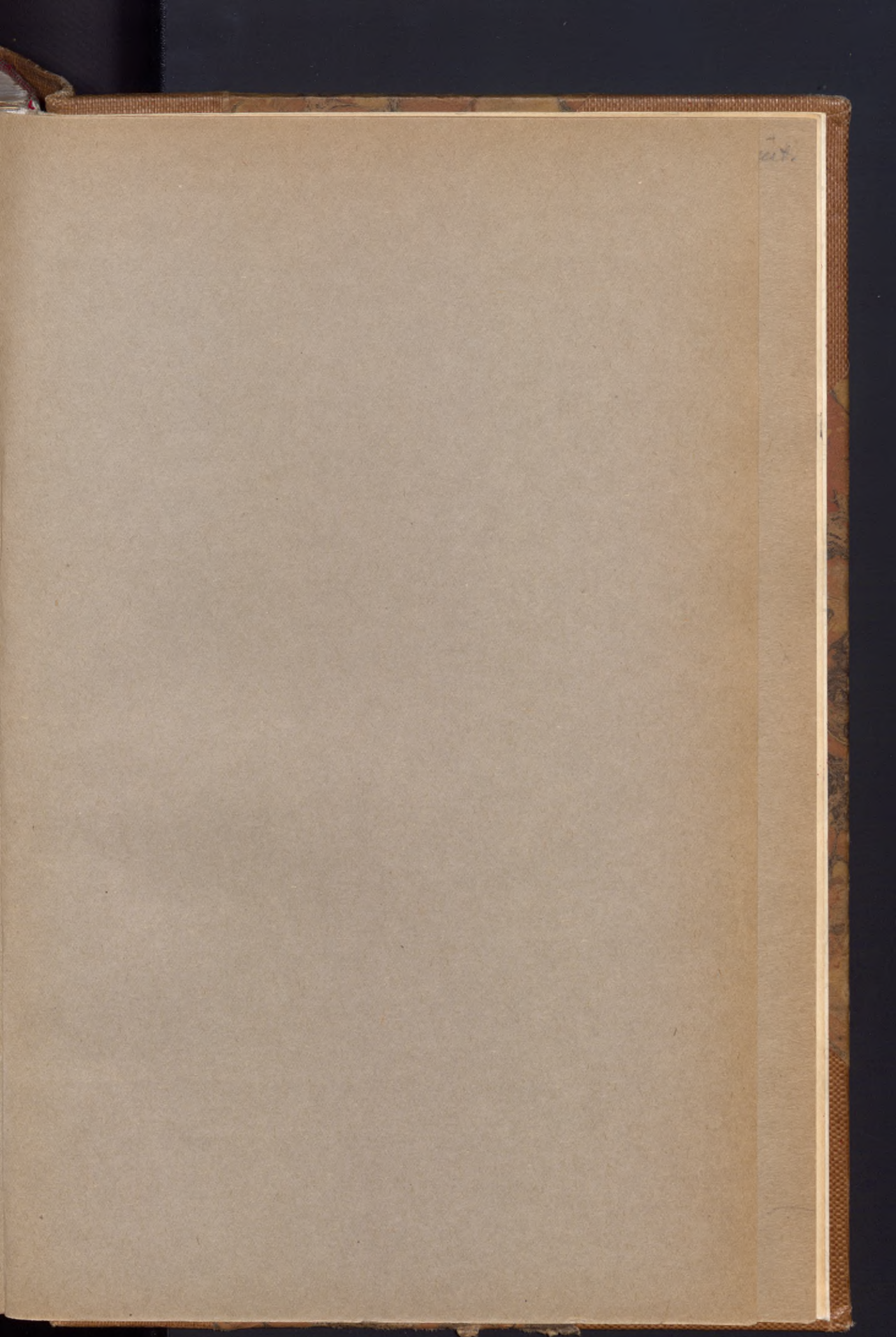
I UPSALA

28 HÄFTET.

DEL I: 11.

TRYCKT MED ANSLAG UR
HUMANISTISKA FONDEN

Uppsala 1949. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB 48954

Kullerback.
Sw.

OL: JOH: BROMANS

GLYSISVALLUR

UTGIFVEN AF

GESTRIKE-HELSINGE NATION

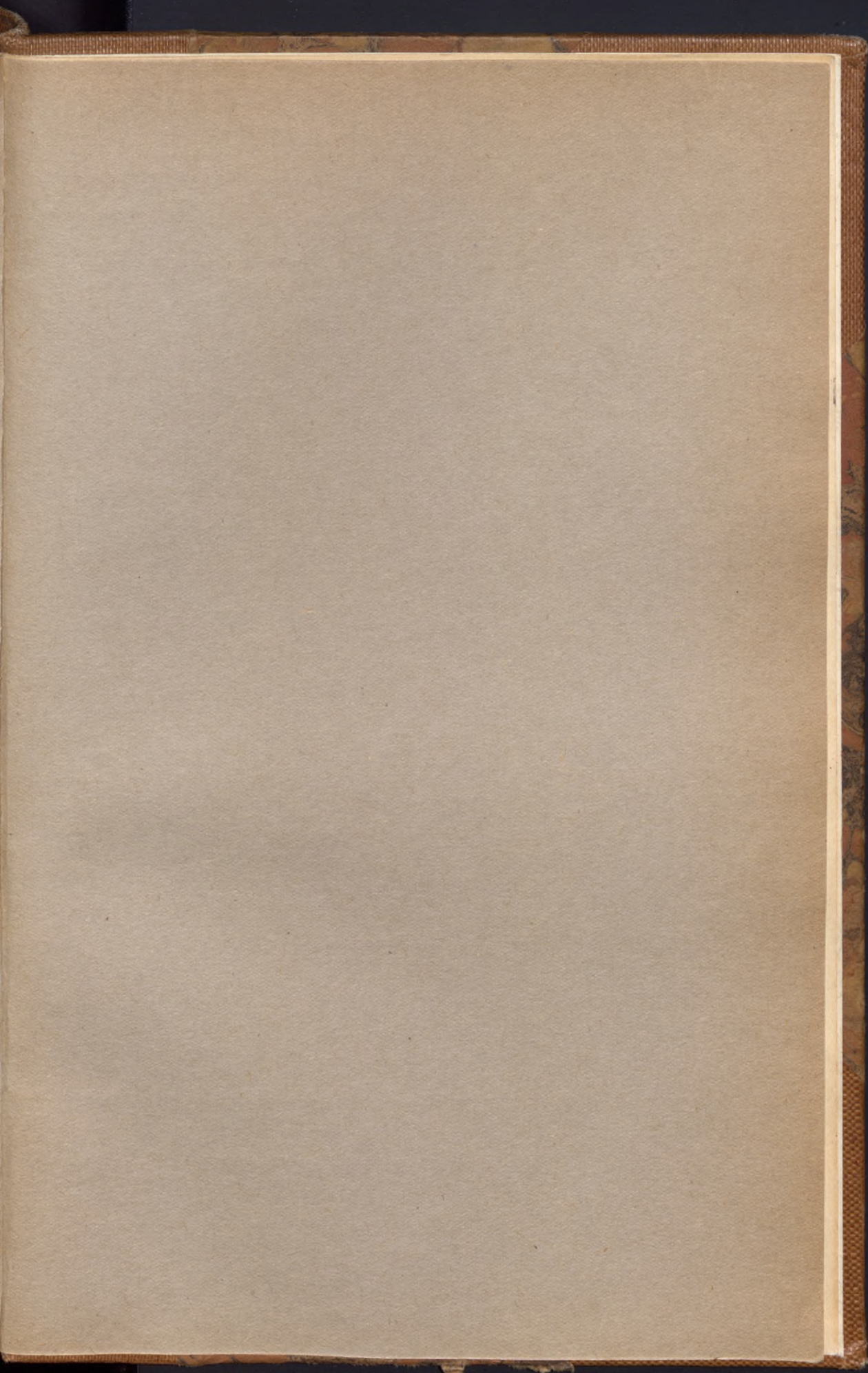
I UPSALA

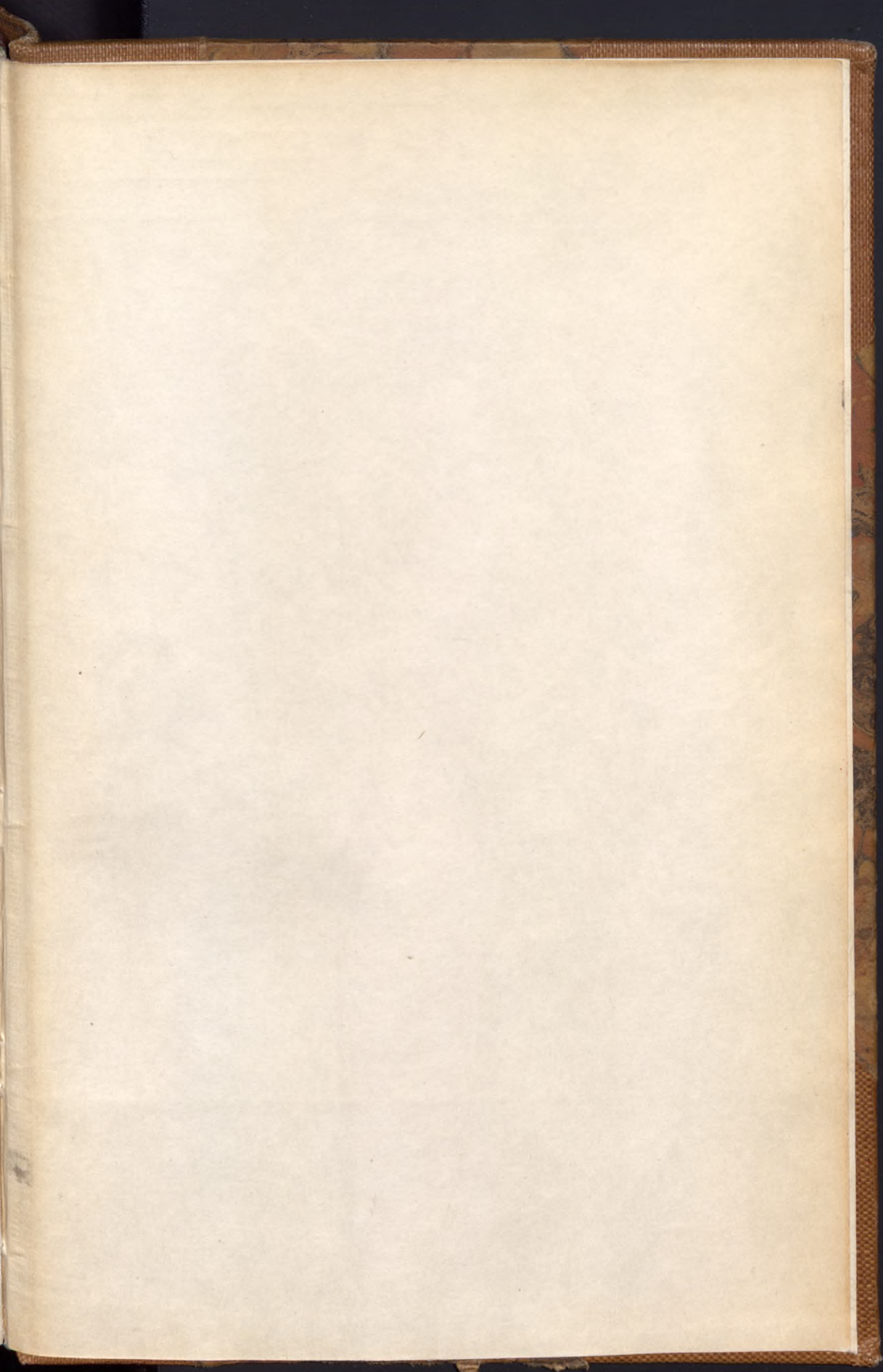
29 HÄFTET.

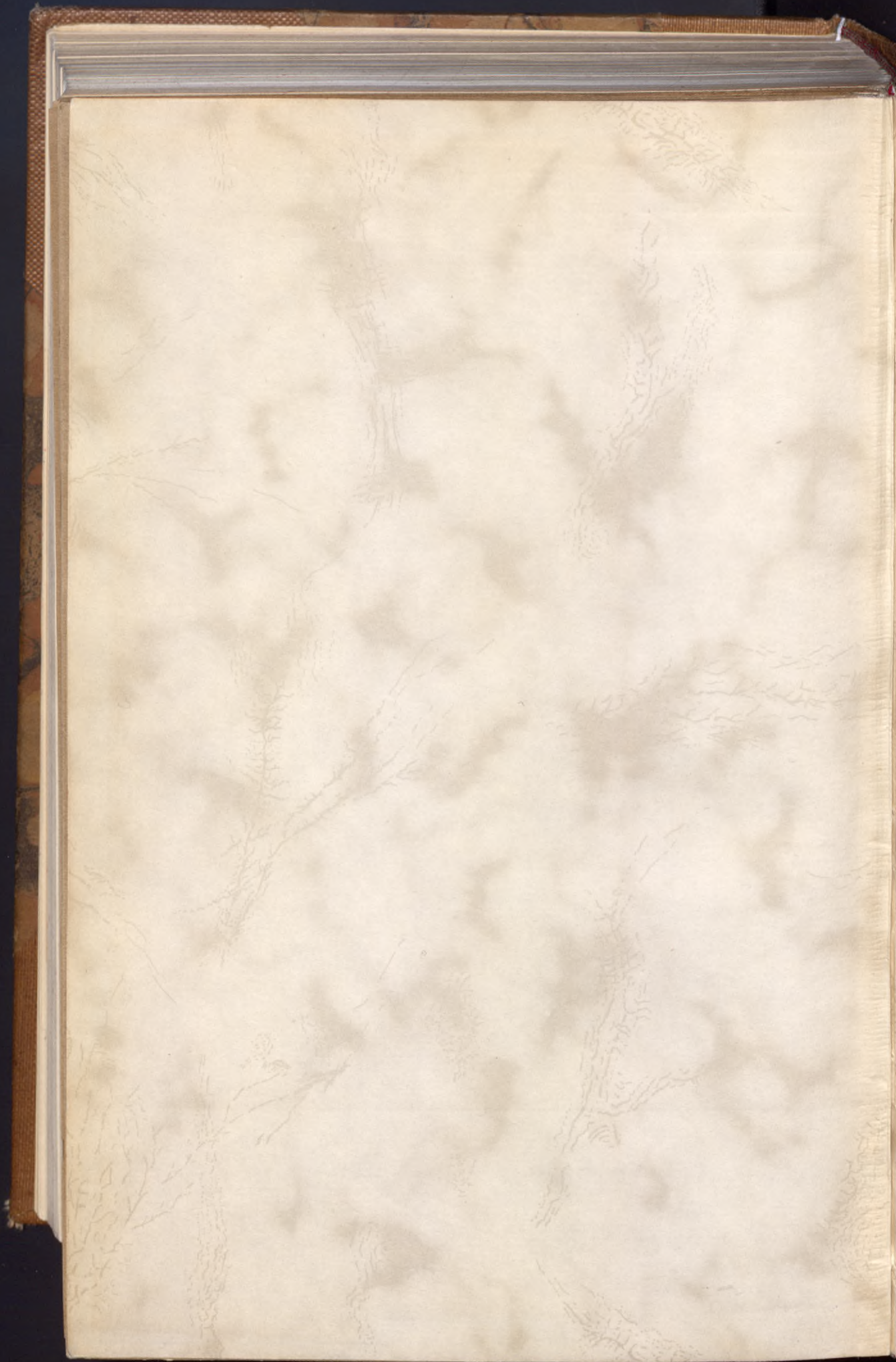
DEL I: 12.

TRYCKT MED ANSLAG UR
HUMANISTISKA FONDEN

stat 1/2-50
18.

6000012595

Göteborgs universitetsbibliotek

12.95

VASASTADENS
Bokbinderi
GÖTEBORG

